

KENT AKADEMİSİ

KENT KÜLTÜRÜ VE YÖNETİMİ DERGİSİ | JOURNAL OF URBAN CULTURE & MANAGEMENT

ISSN: 2146-9229

more housing or optimum residence? daha çok konut mu, optimum yerleşim mi?

Vol: 15 Cilt: 15
Issue: 4 Sayı: 4
Winter Kış

2022

www.kentakademisi.com

KENT AKADEMİSİ

KENT KÜLTÜRÜ VE YÖNETİMİ DERGİSİ | JOURNAL OF URBAN CULTURE & MANAGEMENT

www.kentakademisi.com | info@kentakademisi.com | ISSN: 2146-9229

ICAM NETWORK | ONLINE INFORMATION-COMMUNICATION ART and MEDIA SERVICES

Executive Office

Karadeniz Şairler ve Yazarlar Derneği Yayınları (KAŞYAD) | Black Sea Poets and Author Association Publishing

Adress: Ahmet Emin Fidan Cultural and Research Center, Evkaf Mah. Evkaf Sok. No: 34 Fatsa ORDU

Publication Technical E Mail: online@kentakademisi.com

For article submit: editor@kentakademisi.com

Phone / Fax: +90 425 310 20 30 – **WhatsApp Teknik Destek:** +356 7706 6507

Cover Page Design /Kapak Tasarımı: Ameen M. YOUNS - EMU

Our journal undertakes to comply with the professional principles of the press. All legal rights of the articles belong to our journal. It cannot be quoted partly or completely without the permission of our writers and without giving reference in anywhere. Publication Language: Turkish and English

Creative Commons Publication Licence:

Publication Type:

Scientific, International Double Blind Peer Reviewed Indexed Journal

Publication Period:

Urban Academy is Published Quarterly (15 March, 15 June, 15 September and 15 December)

PUBLICATION MANAGEMENT

Owner: ICAM | Information, Communication, Art and Media Publication Group

Blacksea Poet and Author Association

ICAM Network General Publication Advisor

Prof.Dr. Ebru ERDÖNMEZ

Legal Advisers

Lawyer Nuri POYRAZ

Lawyer Gamze AKDERİN

REPRESENTATIVE AGENCIES

Prof.Dr. Kağan GÜNÇE | KKTC Representative

Assoc.Prof.Dr. Pervana MAMEDLI | Azerbaijan Representative

Assoc.Prof.Dr. Simon GRİMA | Malta Representative

Assoc.Prof.Dr. Prachand Man PRADHAN | Nepal Representative

Assist.Prof.Dr. Baktybek ISAKOV | Kirghiz Representative

Assist.Prof.Dr. Masoumeh DAEI | Iranian Representative

Assoc.Prof.Dr. Armağan ÖZTÜRK | Ankara Regional Representative

Prof.Dr. Ebru ERDÖNMEZ | İstanbul Regional Representative

Dr. Osman SİRKECİ | Aegean Regional Representative

Prof.Dr. Nurseren TOR | Akdeniz Regional Representative

YAYIN YÖNETİMİ

ICAM | Bilgi, Kültür, Sanat, İletişim ve Medya Hizmetleri Adına Sahibi

Karadeniz Şairler ve Yazarlar Derneği

ICAM Network Genel Yayın Danışmanı

Prof.Dr. Ebru ERDÖNMEZ

Hukuk Danışmanları

Av. Nuri POYRAZ

Av. Gamze AKDERİN

TEMSİLCİLİKLER

Prof.Dr. Kağan GÜNÇE | KKTC Temsilcisi

Doç.Dr. Pervana MAMEDLI | Azerbaijan Temsilcisi

Doç.Dr. Simon GRİMA | Malta Temsilcisi

Doç.Dr. Prachand Man PRADHAN | Nepal Temsilcisi

Dr. Baktybek ISAKOV | Kirgizistan Temsilcisi

Dr. Masoumeh DAEI | İran Temsilcisi

Doç.Dr. Armağan ÖZTÜRK | Ankara Bölge Temsilcisi

Prof.Dr. Ebru ERDÖNMEZ | İstanbul Bölge Temsilciliği

Dr. Osman SİRKECİ | Ege Bölge Temsilcisi

Prof.Dr. Nurseren TOR | Akdeniz Bölge Temsilcisi

EDITORIAL BOARD

CHIF EDITORS

Assist.Prof.Dr. Ahmet FİDAN
ORDU UNIVERSITY / ICAM Network

EDITORS and BOARD

Prof.Dr. Nilgün GÖRER TAMER | Gazi University
nilgungorertamer@gmail.com

Prof.Dr. Ebru ERDÖNMEZ | İstanbul University
ebruerdonmez@yahoo.com

Prof.Dr. Serap İNCAZ | Kırıkkale University
serapincaz@gmail.com

Assoc.Prof.Dr. Şen YÜKSEL | Beykent University
senyuksele@beykent.edu.tr

Assist. Prof. Dr. Pelin KARAÇAR | İstanbul Madipol University
pkaracar@medipol.edu.tr

Res.Assist. Dr. Buse AÇIK ETİKE / Adana Alparslan Türkeş Science and
Technology University / buseacik@atu.edu.tr

GENEL YAYIN EDİTÖRÜ

Dr.Öğr.Üyesi Ahmet FİDAN
ahmet@ahmetfidan.com

EDİTÖRLER ve YAYIN KURULU

Prof.Dr. Nilgün GÖRER TAMER | Gazi Üniversitesi
nilgungorertamer@gmail.com

Prof.Dr. Ebru ERDÖNMEZ | İstanbul Üniversitesi
ebruerdonmez@yahoo.com

Prof.Dr. Serap İNCAZ | Kırıkkale Üniversitesi
serapincaz@gmail.com

Doç.Dr. Şen YÜKSEL | Beykent Üniversitesi
senyuksele@beykent.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Pelin KARAÇAR | İstanbul Medipol Üniversitesi
pkaracar@medipol.edu.tr

Arş. Gör. Dr. Buse AÇIK ETİKE / Adana Alparslan Türkeş Science and
Technology University / buseacik@atu.edu.tr

SECTION EDITORS

(Winter Issue, Volume 15, Issue 4/ Section Editors)

Prof.Dr. Ebru ERDÖNMEZ

Prof.Dr. Aslı AKAY

Prof.Dr. Nilgün GÖRER TAMER

Prof.Dr. Mehmet YILMAZ

Prof.Dr. Dilek ÖZDEMİR-DARBY

Prof.Dr. Ahmet MUTLU

Assoc.Prof.Dr. Ayşe KALAYCI ÖNAÇ

Assoc. Prof. Dr. Fevziye EKER

Assoc.Prof.Dr. Şen YÜKSEL

Assoc.Prof.Dr. Feran AŞUR

Assoc.Prof.Dr. Yener BAŞ

Assoc. Prof. Dr. Hayriye SAĞIR

Assist. Prof. Dr. Ahmet FİDAN

Assoc. Prof. Dr. Erdem BAĞCI

Assist.Prof.Dr. Bengi KORGAVUŞ

Assoc.Prof.Dr. Özkan UĞURLU

Assoc.Prof.Dr. Esmâ MIHLAYANLAR

Assoc.Prof.Dr. Mine HASHAS-DEGERTEKİN

Assit.Prof.Dr. Bülent AKKOYUN

Assoc. Prof. Dr. H. Meltem GÜNDOĞDU

Res.Assist.Dr. Buse AÇIK ETİKE

ALAN EDİTÖRLERİ

(Cilt 15, Sayı 4, Kış Sayısı Alan Editörleri)

Architecture | ebruerdonmez@yahoo.com

Landscape Planning | asli.akay@asbu.edu.tr

City and Regional Planning | nilgungorertamer@gmail.com

Movie Review | mehmet.yilmaz.dr@gmail.com

City and Regional Planning | dilekdarby@istanbul.edu.tr

Urban Policy | ahmet.mutlu@omu.edu.tr

City Planning | ayse.kalayci.onac@ikc.edu.tr

Archaeology | fevziyeeker@odu.edu.tr

Interior Architecture | senyuksele@beykent.edu.tr

Landscape Architecture | feranekasur@gmail.com

City and Regional Planning | yenerbas@mersin.edu.tr

Urban/Local Politics | hayriyesamur@selcuk.edu.tr

Urbanization and Local Government | ahmet@ahmetfidan.com

Social Science and Growth | dr.erdembagci@gmail.com

Universal and Unobstructed Design | bdemirkan@yeditepe.edu.tr

Naval and Ocean Engineering | ougurlu@odu.edu.tr

Physical Environment Control | emihlayanlar@trakya.edu.tr

Architecture, Design & Planning | mhashasd@kennesaw.edu

Management and Organization | bulent.akkoyun@ozal.edu.tr

Urban Morphology and Urban History | gundogdumeltem@hotmail.com

Architecture, Design and Planning | buseacik@atu.edu.tr

LANGUAGE EDITORS

Prof.Dr. Kokan GRCHEV

Assist.Prof.Dr. Bengi KORGAVUŞ

Assist. Prof. Dr. Pınar CARTIER

Dr. Başak SAVUN HEKİMOĞLU

Dilek İŞLER HAYIRLI

YABANCI DİL EDİTÖRLERİ

Eastern Mediterranean University | kokan.grchev@emu.edu.tr

Yeditepe University | bdemirkan@yeditepe.edu.tr

Yeditepe University | pınar.cartier@yeditepe.edu.tr

İstanbul University | basak.savun@istanbul.edu.tr

Ankara Yıldırım Beyazıt University | disler@ybu.edu.tr

STATISTICAL EDITORS

Prof.Dr. Soner ÇANKAYA

Assoc.Prof.Dr. Tarhan OKAN

Assit.Prof.Dr. Kerim Eser AFŞAR

İSTATİSTİK EDİTÖRLERİ

Öndokuz Mayıs University | scankaya@omu.edu.tr

Gazi University | tokan@gazi.edu.tr

Dokuz Eylül University | eser.afsar@deu.edu.tr

COPY EDITORS

Filiz KURTULMUŞ

Mustafa GÜNAYDIN

Dilek İŞLER HAYIRLI

Dr. Hasine İnci ATEŞ

SON OKUYUCU

Environment Engineer | zfrcevre@gmail.com

Content Editor | mustafagunaydin2003@gmail.com

Ankara Yıldırım Beyazıt University | disler@ybu.edu.tr

İcam Network | inciates@gmail.com

INTERNATIONAL SCIENTIFIC ADVISORY BOARD

ULUSLARARASI BİLİMSEL DANIŞMA KURULU

HONORARY MEMBERS

Rankings Alphabet Order by Academic Title (With Affiliation Link)	ID	Akademik Unvana Göre Alfabe Sıralı (İsimler bağlı olunan kuruma linklidir.)
Prof. Dr. Ruşen KELEŞ		Ankara University
Prof. Dr. Abdildacan AKMATALİEV		Kyrgyz National Academy
Prof. Dr. Adem ESEN		İstanbul University
Prof. Dr. Ahmet MUTLU		Ondokuz Mayıs University
Prof. Dr. Akmaral IBRAYEVA		Northern Kazakhstan Manas Rozybayev State University
Prof. Dr. Aynur ATMACA CAN		Marmara University
Prof. Dr. Azize Serap TUNCER		Çankırı Karatekin University
Prof. Dr. Bahriye GÜLGÜN		Ege University
Prof. Dr. Betül KARAGÖZ YERDELEN		Giresun University
Prof. Dr. Cavit YAVUZ		Ordu University
Prof. Dr. Cenk DEMİRKIRAN		İzmir Katipçelesi University
Prof. Dr. Claus OTTE		Bonner Institut Für Migrationsforschung Und Interkulturelles Lernen
Prof. Dr. Claus Peter HAASE		Berlin Freie Universität
Prof. Dr. Çiğdem ÇİFTÇİ		Necmettin Erbakan University
Prof. Dr. Demet AYKAL		Dicle University
Prof. Dr. Dilek ÖZDEMİR DARBY		Yeditepe University
Prof. Dr. Didem BAŞ		İstanbul Arel University
Prof. Dr. Didem EVCİ KİRAZ		Aydın Menderes University
Prof. Dr. Ebru ERDÖNMEZ		İstanbul University
Prof. Dr. Suat KOLUKIRIK		Akdeniz University
Prof. Dr. Ghadir GOLKARIAN		Near East University
Prof. Dr. Harun DEMİRKAYA		Kocaeli University
Prof. Dr. Huriye TOKER		Yaşar University
Prof. Dr. Ing. Iuliu (Gyula) SZÉKELY		Transylvania University
Prof. Dr. Kağan GÜNÇE		Eastern Mediterranean University
Prof. Dr. Kokan GRÇHEV		Eastern Mediterranean University
Prof. Dr. Marcial BLONDED		Pontifical Catholic University of Peru
Prof. Dr. Mesut DOĞAN		İstanbul University
Prof. Dr. Mehmet TEKTAŞ		Bandırma Onyedi Eylül University
Prof. Dr. Mehmet YILMAZ		Ordu University
Prof. Dr. Mihail KOCHUBOVSKI		Institute of Public Health of Republic of North Macedonia
Prof. Dr. Mustafa İLICALI		İstanbul Commerce University
Prof. Dr. Nilgün GÖRERTAMER		Gazi University
Prof. Dr. Nuriye ALTINAY PERENDECI		Akdeniz University
Prof. Dr. Nurseren TOR		Mersin University
Prof. Dr. Özgür EMİNAĞAOĞLU		Artvin Çoruh University
Prof. Dr. Papatya SEÇKİN		Mimar Sinan University
Prof. Dr. Prachand Man PRADHAN		Kathmandu University
Prof. Dr. Ruhet GENÇT		Türkisch-Deutsche Universität
Prof. Dr. Sayfuline FLERA		Tataristan Kazan Federal University
Prof. Dr. Serap İNCAZ		Kırklareli University
Prof. Dr. Süleyman TOY		Atatürk University
Prof. Dr. Thomas A. BRYER		University of Central Florida
Prof. Dr. Tuğba KİPER		Namık Kemal University
Prof. Dipl. Ing. Ulrich EXNER		Siegen University Germany
Prof. Dr. Umut PEKİN TİMUR		Çankırı Karatekin University
Prof. Dr. Yakup BULUT		Gaziantep University
Prof. Dr. Zeynep EREN		Ataturk University
Assoc. Prof. Dr. A. Teyfur ERDOĞDU		Yıldız Technical University
Assoc. Prof. Dr. Alparslan Hamdi KUZUCUOĞLU		Medeniyet University
Assoc. Prof. Dr. Asım Mustafa AYTEN		Kayseri Abdullah Gül Üniversitesi
Assoc. Prof. Dr. Aslıhan ESRİNGÜ		Atatürk University
Assoc. Prof. Dr. Ayşe KALAYCI ÖNAC		İzmir Kâtip Çelebi University
Assoc. Prof. Dr. Ayşe ÖZBİL TORUN		Northumbria University
Assoc. Prof. Dr. Aysun ÖCAL		Aksaray University
Assoc. Prof. Dr. H. Burçin HENDEN SOLT		Zonguldak Bülent Ecevit University
Assoc. Prof. Dr. Candan KUŞ ŞAHİN		Suleyman Demirel University
Assoc. Prof. Dr. Cemil ATAKARA		Cyprus International University
Assoc. Prof. Dr. Cengiz Mesut TOSUN		Mersin University
Assoc. Prof. Dr. Dinmuhamed KELESBAYEV		Ahmet Yesevi University
Assoc. Prof. Dr. Elif AKPINAR KÜLEKÇİ		Atatürk University
Assoc. Prof. Dr. Emel BAYLAN		Yüzüncü Yıl University
Assoc. Prof. Dr. Esmâ MIHLAYANLAR		Trakya University
Assoc. Prof. Dr. Fatih Fuat TUNCER		Beykent University
Assoc. Prof. Dr. Feran AŞUR		Yuzuncu Yil University
Assoc. Prof. Dr. Fevziye EKER		Ordu University
Assoc. Prof. Dr. Filiz TAVŞAN		Karadeniz Technical University
Assoc. Prof. Dr. Gizem ERDOĞAN		İzmir Demokrasi University
Assoc. Prof. Dr. Gülist ÖZORHON		Özyegin University
Assoc. Prof. Dr. Hazal İlgin BAHCECI		Hacı Bayram Veli University

- [Assoc. Prof. Dr. Hilal TURGUT](#) Artvin Çoruh University
[Assoc.Prof.Dr. Levent MEMİŞ](#) Yıldız Technical University
[Assoc. Prof. Dr. Masoumeh DAEI](#) İran Tebriz Payem University
[Assoc.Prof.Dr. Mehmet ŞEREMET](#) Van Yüzüncü Yıl University
[Assoc. Prof.Dr. Merve YILDIRIM](#) Giresun University
[Assoc. Prof.Dr. Merziyye NECEFOVA](#) Azerbaijan National Academy
[Assoc. Prof.Dr. Mine HASHAS DEGERTEKIN](#) Kennesaw State University
[Assoc. Prof. Dr. Mo, Kar HIM](#) The Chinese University of Hong Kong
[Assoc. Prof. Dr. Murat DAL](#) Munzur University
[Assoc. Prof. Dr. Murat TOKŞARI](#) Sivas Cumhuriyet University
[Assoc. Prof. Dr. Okşan TANDOĞAN](#) Tekirdağ Namık Kemal University
[Assoc. Prof. Dr. Oylum GÖKKURT BAKI](#) Sinop University
[Assoc. Prof. Dr. Özge CORDAN](#) İstanbul Technical University
[Assoc. Prof. Dr. Pelin Pinar GİRİTLİOĞLU](#) İstanbul University
[Prof. Dr. Papatya SEÇKİN](#) Mimar Sinan University
[Assoc. Prof. Dr. Pervana MAMEDLI](#) Azerbaijan National Sciences Academy
[Assoc. Prof. Dr. Sabriye ÇELİK UĞUZ](#) Balıkesir University
[Assoc. Prof. Dr. Selim ÖKEM](#) Yıldız Technical University İstanbul University
[Assoc. Prof. Dr. Sevim BUDAK](#) İstanbul University
[Assoc. Prof. Dr. Sevim INANC OZKAN](#) Arvin Coruh University
[Assoc. Prof. Dr. Sevim Pelin ÖZTÜRK](#) İzmir Demokrasi University
[Assoc. Prof. Dr. Silvia COVARINO](#) German University
[Assoc. Prof. Dr. Simon GRİMA](#) Malta University
[Assoc. Prof. Dr. Şefika ERGİN](#) Dicle University
[Assoc. Prof. Dr. Şen YÜKSEL](#) Beykent University
[Assoc.Prof.Dr. Taşkın KILIC](#) Ordu Üniversitesi
[Assoc. Prof. Dr. Tolga AKBULUT](#) Yıldız Technical University
[Assoc.Prof.Dr. Tomasz MALEC](#) International University of Sarajevo
[Assoc. Prof. Dr. Tuna BASKOY](#) Ryerson University
[Assoc. Prof.Dr. Ufuk ÇELİK](#) Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi
[Assoc. Prof. Dr. Uğur ÇALIŞKAN](#) Muğla Sıtkı Koçman University
[Assoc. Prof. Dr. Vedat YILMAZ](#) Van Yuzuncu Yil University
[Assoc. Prof. Dr. Yasemin MAMUR İŞİKÇİ](#) Giresun University
[Assoc. Prof. Dr. Zhanna YÜSHA](#) Rusya Scientific Academy
[Assoc. Prof. Dr. Zuhrem YAMAN](#) Selcuk University
[Assist. Prof. Dr. Abbas KARAAGACLI](#) Giresun University
[Assist. Prof. Dr. Baktybek ISAKOV](#) Kırgız Türk Manas University
[Assist. Prof. Dr. Betsy S. HALFON](#) İstanbul Aydın University
[Assit. Prof. Dr. Burcu Burçin DOGMUSOZ](#) İzmir Kâtip Celebi University
[Assit. Prof. Dr. Cem TUTAR](#) Uskudar University
[Assist. Prof. Dr. Dafne Muntanyola-SAURA](#) Universitat Autònoma de Barcelona
[Assist. Prof.Dr. Damla MISIRLISOY](#) European University of Lefke
[Assist. Prof. Dr. Emel KARAKAYA AYALP](#) İzmir Demokrasi University
[Assist. Prof. Dr. Ercan YÜKSEKYILDIZ](#) Samsun University
[Assit. Prof. Dr. Feral GEÇER SARGİN](#) İzmir Demokrasi University
[Assit. Prof. Dr. Figen TAŞKIN](#) Ordu University
[Assit. Prof. Dr. Gökçen BAYRAK](#) Trakya University
[Assist. Prof. Dr. Gözde EKŞİOĞLU](#) Dokuz Eylül University
[Assist. Prof. Dr. H. Meltem GÜNDOĞDU](#) Kırklareli University
[Assist. Prof. Dr. MO Kar HIM](#) The Chinese University
[Assist. Prof. Dr. Pelin KARAÇAR](#) İstanbul Medipol University
[Assit. Prof. Dr. Zafer SAĞDIC](#) Yıldız Technical University
[Dr. Arife Tuğsan İŞİAÇIK ÇOLAK](#) International Maritime College of Oman
[Dr. Eike GEBHARDT](#) Berlin Art University
[Dr. Mariana GOLUMBEANU](#) National Institute for Marine Research
[Dr. Mustafa GÜNAYDIN](#) National Education

FOR WINTER ISSUE REVIEWER BOARD Rankings Alphabet Order	KIŞ SAYISININ HAKEM KURULU Sıralama, bu sayıdaki hakemlerin alfabetik sıralamasıdır.
A.Tolga İLTER	İstanbul Technical University
Ahmet MAZLUM	Sivas Cumhuriyet University
Ali Cenap YOLOĞLU	Mersin University
Alidost ERTUGRUL	Fatih Sultan Mehmet Vakıf University
Aybike CEYLAN KIZILTAŞ	Gazi University
Aysu UĞURLAR	Yüzüncü Yıl University
Aysun FERAH GÜNER	İstanbul Medipol University
Ayşe ÖZBİL TORUN	Northumbria University
Ayşe TORUN	Northumbria University
Ayşegül DEMİR	Sinop University
Banu ŞİT KÖŞGEROĞLU	Hacettepe University
Bayram KANCA	Giresun University
Behlül GÜLER	Dokuz Eylül University
Bengi KORGAVUŞ	Yeditepe University
Bilge TANRIBİLİR	Çankaya University
Bilgen DÜNDAR	Beykent University
Burak ASİLİSKENDER	Abdullah Gül Üniversity
Candan ŞAHİN	Süleyman Demirel University
Cengiz Mesut TOSUN	İstanbul University
Çiğdem COŞKUN HEPCAN	Ege University
Defne GÜNAY	Yaşar University
Derya YORGANCIOĞLU	Özyeğin University
Didem BAŞ	Trakya University
Didem TELLİ	Fenerbahçe Üniversity
Doruk Görkem ÖZKAN	Karadeniz Technical University
Ebru KAMACI KARAHAN	Erciyes University
Elif KISAR KORAMAZ	Düzce University
Emre CENGİZ	Gümüşhane University
Emrullah TÜRK	Batman University
Ezgi KIRICI TEKELİ	Karamanoğlu Mehmetbey University
Fatih KAHRAMAN	İzmir Katip Çelebi
Fatih US	19 Mayıs Üniversity
Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ	Uludağ University
Figen TAŞKIN	Ordu University
Filiz ÇELİK	Selcuk University
Gizem KUÇAK TOPRAK	Ostim Technical University
Gülhan BENLİ	İstanbul Medipol University
Gülin PAYASLI OĞUZ	Dicle University
Güliz ÖZORHON	Özyeğin University
H.Meltem GÜNDOĞDU	Kırklareli University
Hüccet VURAL	Bingöl University
Hülya DÖNMEZ	Akdeniz University
İhsan AKTAŞ	Kırklareli University
İhsan KURTBAŞ	Ardahan University
İkbal ERBAŞ	Akdeniz University
İsmail Cem AY	İstanbul Gelişim University
İsmet BALIK	Akdeniz University
İzzet YÜKSEK	Celal Bayar University
Kemal ER	İstanbul Esenyurt University
Kemal Ferit ÇETİNTAŞ	Haliç University
M. Tolga AKBULUT	Yıldız Technical University
Mehmet İNCEOĞLU	Eskişehir University
Mehmet KARAOĞLU	Mersin University
Melih ÖZTÜRK	Bartın University
Meltem UÇAR	Mersin University
Merve ATMACA	Beykent University
Muhsine SEKMEN	Ordu University
Murat ÇAĞLAYAN	Mardin Artuklu University
Murat YURTLU	İskenderun Teknik University
Nagihan SEKİ	Karabük University

Nezihat KÖŞKLÜK KAYA Nur Jale ECE Nuri SERTESER Olgu ÇALIŞKAN Orhan HACİHASANOĞLU Ömer Faruk TEKİN Pelin Pınar GİRİTLİOĞLU Pınar KÖYLÜ Polat DARÇIN Ruhi Can ALKIN Sami KALAYCI Seçil Gül MEYDAN YILDIZ Seher İZOL Selim ÖKEM Serap GÜRSEL Serkan Yaşar ERDİNÇ Songül SARIALİOĞLU Suat KOLUKIRIK Süleyman TOY Şermin TAĞ KALAFATOĞLU Tahir AKKOYUN Tansu ÖZBEY Timur KAPROL Tolga ÇEVİKEL Tolga ÇIKRIKÇI Tolga KILIÇ Tolga ÜNLÜ Tuğba KİPER Ülke Evrim UYSAL Ünal ÖZDEMİR Ürün BİÇER Üstün ATAK Üzeyir KEMENT Volkan DENERİ Yasemin NEMLİOĞLU KOCA Yasin DÖNMEZ Yıldız AKSOY Yusuf YAMAN Zafer DURDU Zerrin İNAN Zuhal AKMEŞE DEMİR	Dokuz Eylül University Mersin University ITU University METU University Özyeğin University Selçuk University İstanbul University Düzce University Akdeniz University Necmettin Erbakan University Aksaray University Yozgat Bozok University Harran University Yıldız Technical University Kocaeli University Beykent University Bartın University Akdeniz University Atatürk University Ordu University İstanbul Medipol University Muğla Sıtkı Koçman University Kırklareli University Galatasaray University Giresun University İstanbul Medipol University Çukurova University Tekirdağ Namık Kemal University Beykent University Mersin University Beykent University Bandırma University Ordu University Uşak University Kocaeli University Karabük University İstanbul Medeniyet University Social Security Institution Mugla Sıtkı Kocman University Yeditepe University Dicle University
ETHICS COMMITTEE	ETİK KURUL
Prof.Dr. Kamuran ELBEYOĞLU Prof. Dr. Fahri APAYDIN Prof. Dr. Serap İNCAZ Prof. Dr. Atilla GÜL Prof. Dr. Süleyman TOY Prof. Dr. Bahriye GÜLGÜN Prof. Dr. Cavit YAVUZ Prof. Dr. Nilgün GÖRER TAMER Assoc. Prof. Dr. Fevziye EKER Assoc. Prof. Dr. Osman Devrim ELVAN Assit. Prof. Dr. Mustafa ÇAKIR	Toros University Yalova University Kırklareli University Suleyman Demirel University Atatürk University Ege University Ordu University Gazi University Ordu University Istanbul University- Cerrahpaşa Kocaeli University
INDEXES	DİZİNLER
(Ranking Alphabet Order) Academic Resource Index (2019-....) Acarindex (2013-.....) Cosmos Impact Factor 17/01/2018-..... Cite Factor (03/06/2018-.....)	

Directory of Research Journals Indexing (2018-.....)
ERIH PLUS European Reference Index for the Humanities
Google Scholar (2021-.....)
Ideal Online (23/05/2019-.....)
Journal Factor (2018-.....)
Kaynakca.info (2019-.....)
Root Indexing (11/10/2017-.....)
Scientific World Index (18/10/2017-.....)
Scientific Indexing Services (2018-.....)
Scit (2021-.....)
SOBIAD Index (2019-.....)
TR-DİZİN SOSYAL (2019-.....)
TR DİZİN FEN (2019-.....)
Türk Eğitim İndeksi (2019-.....)

JOURNAL TAG | DERGİ KÜNYESİ

Journal Name Derginin Adı	Kent Akademisi Urban Academy
Sub Titl of Journal (Derginin Kısa Adı)	Urban Culture and Urban Management (Kent Kültürü ve Yönetimi Dergisi)
Abbreviated Name (Kısa Adı)	KA
ISSN No (Basılı)	-----
ISSN No (Elektronik)	2146-9229
Year of Foundation (Kuruluş Yılı)	2012
Web of Journal (Derginin Web Adresi)	https://www.kentakademisi.com/
Editorial Process Link (Derginin Süreç Yürütüm Adresi)	https://dergipark.org.tr/tr/pub/kent
Language of Journal (Derginin Yayın Dili)	Turkish - English
Publication of Period (Derginin Yayın Periyodu)	March, June, September, December
Keywords (Dergi Anahtar Kelimeleri)	Urban Management, Urban and Environmental Problems, Architecture and Design, Local Management, Transportation Information & Communication Systems, Kent Yönetimi, Kent ve Çevre Sorunları, Mimarlık ve Tasarım, Yerel Yönetimler, Taşımacılık Bilgi ve Bilişim Sistemleri
Indexes (Derginin Kayıtlı Olduğu İndeksler) (According to Alphabet)	Academic Resource Index (2019-....), Acarindex (2013-.....), Cosmos Impact Factor 17/01/2018-....., Cite Factor (03/06/2018-.....), Directory of Research Journals Indexing (2018-.....), ERIH PLUS European Reference Index for the Humanities, Google Scholar (2021-.....), Ideal Online (23/05/2019-.....), Journal Factor (2018-.....), Kaynakca.info (2019-.....), OJOP Indexing and Scientific Journal Directory (2019-....) Root Indexing (11/10/2017-.....), Scientific World Index (18/10/2017-.....) Scientific Indexing Services (2018-.....), Scit (2021-.....), SOBIAD Index (2019-.....), TR-DİZİN SOSYAL (2019-.....), TR DİZİN FEN (2019-.....), Türk Eğitim İndeksi (2019-.....)
Chief Editor of Journal (Derginin Baş Editörü)	Dr. Ahmet FİDAN
Licences of Journal (Yayın Lisansı)	Creative Commons (CC BY NC)
Plagiarism and Citation Policies (Benzerlik Politikası)	Ithenticate (less than 20 percent, % 1 per citation) Ithentitate Max: 20, her bir atif için, Max: 1
Fee Policies of Journal (Ücret Politikası)	For reader and for author free. The journal does not charge any fee for the process of application and publication of articles. (Dergi, makalelerin başvuru ve yayınlanması sürecinde herhangi bir ücret talep etmez.
Refereeing Type and Technique (Hakemlik Türü ve Yapısı)	Double Blind Peer Reviewing (3 Reviewing Per Article) Her makale için, üç Karşılıklı (Çift yönlü) Körleme Akran Hakemlik Sistemi
Acces Policies of Journal (Erişim Politikası)	Open Acces (Açık Erişim)
Editorial Procees System (Editorial Süreç Sistemi)	Turkey, ULAKBİM Dergi Systems
Article Publication Categories (Makale Yayın Kategorileri)	Research Articles, Review Article. Other article categories are published on the portal page (www.kentakademisi.com) with two referees. It is not included in the number integrity.
DESCRIPTION OF JOURNAL	DERGİ KISA BİLGİSİ
The main purpose of The Journal of Urban Culture and Management (JOURAC) is to provide scientific and academic studies for the benefit of the people of the world to ensure that Turkish and world cities become more prosperous, more liveable; by publishing the architecture, administrative, economic, environmental, and engineering studies in the context of the city; and the literature studies in the context of the language and culture of the city in a multidisciplinary and interdisciplinary mood while acting as the academia of the urban areas where the 80% of the world population live. The Journal of Urban Culture and Management aims to pave the way for the scientific productions in urban areas and to make faster contribution to development and institutionalization of the cities, and to make more	Kent Akademisi dergisi (KA), nüfusun % 80 lerini oluşturan dünya kentlerinde, kentin akademisi sıfatıyla, multidisipliner ve interdisipliner bir modda, kente dair, mimari, yönetsel, ekonomik, çevresel, mühendisliğe ilişkin, ve kentlerin dili kültürü bağlamında edebiyata ilişkin bütünlük konuları ve tek bilim alanına sığmayacak kadar geniş uzmanlıkları olan çalışmaların yayınlanarak, Türk ve Dünya kentlerinin daha bayındır, daha yaşanılabilir hale gelmesini sağlamak için bilimsel, akademik yayınların dünya insanların faydasına sunmak istemektedir. Kent Akademisi, yayın periyodunu, yılda dört sayı yapma kararı alarak, kentsel alanlardaki bilimsel üretimlerin önünü açmayı ve kentlerimizin gelişmesi ve kurumsallaşmasına daha hızlı katkıda bulunmayı, dünya medeniyetine daha

<p>voluminous added values to the world civilization by taking the decision to make its publishing period four times a year.</p> <p>Our peer-reviewed journal is published in four times a year, March, June, September and December and internationally acclaimed. The publication languages of our journal are Turkish and English. Our journal also includes introduction of works, letter to the editor and case report articles. Apart from technically examination of articles in Pre-admission process, the plagiarism report is also checked.</p> <p>The main purpose of The Journal of Urban Culture and Management (JOURAC) is to provide scientific and academic studies for the benefit of the people of the world to ensure that Turkish and world cities become more prosperous, more liveable; by publishing the architecture, administrative, economic, environmental, and engineering studies in the context of the city; and the literature studies in the context of the language and culture of the city in a multidisciplinary and interdisciplinary mood while acting as the academia of the urban areas where the 80% of the world population live.</p> <p>URBAN ACADEMY, PROFESSIONAL AND DOUBLE-BLIND PEER-REVIEWED INTERNATIONAL JOURNAL UNDER THE CRITERIA FOR THE APPOINTMENT AND PROMOTION OF THE ASSOCIATE PROFESSORSHIP REQUIRED BY INTER-UNIVERSITY COUNCIL</p> <p>Our Journal Has Been Scanned By TR DİZİN Social Sciences and TR DİZİN Since 2019.</p> <p>Publication History:</p> <p>Our journal began to be published monthly in January 2008 and continued monthly from 2008 to 2010. From March 2010 to December 2011, the article was published in scientific format four times a year, without review of referee. Since March 2012, it has started to publish nationally refereed articles four times a year, as of 2017 it has been included in the Dergi Park System as an International, Double Blind Peer Reviewing Journal. In 2021, (from 2019/1) it was accepted into the TR DİZİN Social and TR DİZİN Science databases.</p> <p>As of the summer issue of 2020, at least three blind peer review systems have been implemented for each article.</p>	<p>hacimli katma değerler sağlayabilmeyi amaçlamıştır.</p> <p>Kent Akademisi dergisi, multidisiplinerliği ve interdisiplinerliği önemsemekte ve teşvik etmeyi,</p> <ol style="list-style-type: none">2. Kentlerin kültürel etnografik kimliklerini dünya mirası olarak kabul etmekte ve bu bilincin oluşmasını sağlamayı,3. İnsanoğlunun kent kültürü bağlamında dünya mirası kavramına vereceği önemi sağlamlaştırmayı,3. Medeniyetler bileşimi olan Anadolu Coğrafyası özelinde dünya kentlerinin kültürel bileşimleriyle birlikte, tarih öncesi kalıntılarının korunması ve tanıtılmasına öncülük etmeyi amaçlamaktadır. <p>Dergimiz, Mart, Haziran, Eylül, Aralık aylarında olmak üzere, yılda dört kez yayın yapan, uluslararası hakemli bir dergidir. Dergimizin yayın dili, Türkçe ve İngilizcedir. Makale ön kabul sürecinde teknik ayrıntı dışında, benzerlik raporuna bakılmaktadır. Makale yazarlarımızdan makale yüklemesi yaparken, Documentation Dokumanlar menüsünden makale şablonu indirilerek bu şablona göre yükleme yapmalarını, kaynakça oluştururken, kaynakçadaki her kaynağın arasına bir satır boşluk bırakmalarını önemle rica ediyoruz.</p> <p>DERGİMİZ ÜAK DOÇENTLİK ve YENİDEN ATAMA İLKELERİ KAPSAMINDA, DİĞER İNDEKSLERE SAHİP ULUSLARARASI DERGİ STATÜSÜNDEDİR.</p> <p>Dergimiz 2019 Yılından bu yana, TR DİZİN tarafından taranmaktadır.</p> <p>Yayın Tarihçesi:</p> <p>Dergimiz, 2008 Ocak'ta aylık olarak yayına başlamış olup 2008 den 2010'a kadar aylık olarak devam etmiştir. Mart 2010'dan, Aralık 2011'e kadar yılda dört kez olmak üzere, hakemsiz olarak bilimsel formatta makale yayınlamıştır. Mart 2012 tarihinden bu yana yılda dört kez olmak üzere ulusal hakemli makaleler yayınlamaya başlamıştır, 2017 yılı itibarıyla uluslararası çift kör akran hakemli dergi olarak Dergi Park Sistemine dahil olmuştur. 2019 yılının ilk sayısından itibaren TR DİZİN Sosyal ve TR DİZİN Fen Bilimleri veri tabanına alınmıştır.</p> <p>2020 yılı yaz sayısından itibaren, her makale için en az üç kör akran hakemlik sistemine geçmiştir.</p>
<p>NOTE TO AUTHOR and EVALUATION CRITERIA</p>	<p>YAZARLARA NOT ve DEĞERLENDİRME ÖLÇÜTLERİ</p>
<p>PROCESS:</p> <p>General Evaluation Process</p> <p>The Double Blind Peer Reviewing System is applied in the Journal of Kent Academy. (At least 3 referee opinions for each article)</p> <p>Double Blind Peer Reviewing: The system where the editor / authors' referees, referees cannot see the author (s) and the referee selection is made in accordance with the subject and the scientific field of the author (peer review), although the editor sees the referees and authors. For this system, an anonymous upload of the full texts of the article is notified to the author at the acceptance of the article, it is obligatory to check it during the last step checklist process.</p> <p>Pursuant to mission of the our journal, it is adopted as a principle as fastest as possible by performing publication process contributing to science without deviated from ethics and quality. In this context, articles are to submit our journal from official date of publication until fifteen days. If article deemed appropriate publication does not catch up the closest published date, it is informed by contacting with author that this article will publish in a next issue.</p> <p>Article sent to our journal are immediately sent to referees. It is given time 15 day to articles been up to fifteen pages, 20 day (max) to articles surpassed fifteen pages to our referees. Consequently, publication decision of the an average article does not expire fifteen days upwards sending date to our journal.</p>	<p>SÜREÇLER:</p> <p>Genel Değerlendirme Süreci</p> <p>Kent Akademisi Dergisi'nde Çift Kör Akran Hakemlik Sistemi (Double Blind Peer Reviewing) uygulanmaktadır. (Her makale için en az 3 hakem görüşü)</p> <p>Duble Blind Peer Reviewing / Çift Kör Akran Hakemlik: Editörün hakem ve yazarları gördüğü halde, yazarın / yazarların hakemleri, hakemlerin yazarı / yazarları görmediği ve makalenin konusu ve yazının bilimsel alanına uygun hakem tercihinin yapıldığı (akran hakemlik) sistemi. Bu sistem için, makale kabulünde makale tam metninin isimsiz yüklenmesi yazara bildirilir, makale yükleme son adım kontrol (checklist) sürecinde kontrol edilmesi zorunludur.</p> <p>Dergimiz misyonu gereği, etik ilkeler ve kaliteden sapmaksızın mümkün olan en hızlı şekilde yayın sürecini yürüterek bilime katkı sağlamayı ilke edinmiştir. Bu bağlamda, bir sayıda makalenin yayınlanması için, resmi yayın tarihimizden bir ay öncesine kadar makale yüklenmelidir. Yayına uygun görülüp de yetiştirmeyen makale olduğunda, yazarıyla iletişim kurularak bir sonraki sayıya kaydırılmaktadır.</p> <p>Dergimize gönderilen makale, editoryada en fazla beş gün bekler, derhal hakemlere gönderilir. Hakemlerimize onbeş sayfaya kadar olan makalelerde on beş gün, 15 sayfayı aşan makalelerde 20 gün azami süre verilmektedir.</p>
<p>Example process for March Issue:</p> <p>March Issue Publication Date: 15 March</p> <p>Article Sending Date: 15 Şubat</p> <p>Article Pre-assessment Date: 16-17 March</p> <p>Article Sending date to referees: 17-19 March</p> <p>Article Publication Decision: 10 March dated Editorial Board Meeting</p> <p>Article Publication Preparation: (Editorial Process) The process of the preparation for publication of the article shall not technically exceed five days.</p> <p>Article Published: 15 March / 15 June / 15 September / 15 December</p> <p>Article Revised Suggestions: / 15-20 March / June / September / December</p>	<p>Example process for March Issue:</p> <p>March Issue Publication Date: 15 March</p> <p>Article Deadline: 15 Şubat</p> <p>Article Pre-assessment Date: 15-16 March</p> <p>Article Sending date to referees: 17-19 March</p> <p>Article Publication Decision: 10 March dated Editorial Board Meeting</p> <p>Article Publication Preparation: (Editorial Process) The process of the preparation for publication of the article shall not technically exceed five days.</p> <p>Article Published: 15 March / 15 June / 15 September / 15 December</p> <p>Article Revised Suggestions: 15-20 March / June / September / December</p>
<p>Fee Policies of Journal</p> <p>I. Main Publication Fee</p> <p>a. The publication fee to be paid by the author is requested before the article is uploaded.</p>	<p>Dergi Ücret Politikası</p> <p>I. Temel Ücret Politikaları</p> <p>a. Yazarın ödeyeceği yayın ücreti makale yükleme öncesinde talep edilmektedir.</p> <p>b. Yazarın ödeyeceği yayın ücretinin, 2022/222/1 no'lu ve 04/01/2022 tarihli</p>

b. The publication fee to be paid by the author is calculated as 500 TL or, for foreign authors, 50 USD, against the central bank exchange rate of that day, within the scope of the Board of Directors determined in the editorial board numbered 2022/222/1 and dated 04/01/2022.

c. The fee requested from the articles sent to our journal for publication is in no way dependent on the Acceptance / Rejection condition. This condition is carried out by the decision numbered 2021.18.643 on Predatory/Shabby Journals taken at the Council of Higher Education session dated December 30, 2021 and numbered 2021.18.

d. The fee payment requirement applies to all authors. Payments are in a transparent and auditable structure, equally applicable to each author, and reports on this are published in our journal at the end of each year. The fee is calculated by the authors jointly (jointly) in equal proportions among themselves. Payment is made from the correspondent author's account.

e. to. Those who work as field editors at least twice a year in our journal are given a 50% discount on the publication fee.

f. Publication fees are used for the secretariat, preparation for publication and journal accreditation costs.

II. Fees From Readers And/Or Subscription Systems

a. Urban Academy / Journal of Kent Akademisi does not demand any fees from its readers.

b. Provisions requested by Kent Akademi Journal regarding libraries and special directories are reserved.

c. Article fee payments will be valid for articles that will be uploaded to the system after 05/07/2022, for which the decision has been taken.

d. Fee payments are made through the TL and USD accounts of the Black Sea Poets and Writers Association, the publisher of our journal.

Karadeniz Şairler ve Yazarlar Derneği IBAN ACCOUNTS:

IBAN NUMBER (TL) TR: 070001500158007316964344

IBAN NUMBER (USD) TR: 530001500158048021390124Preliminary

Assessment of Plagiarism:

Our itenticate publication standard has been implemented as 30% since March 2017, 25% as of March 2018, and 20% as of March 2019. Our editorial board reserves the right to further reduce this rate with unanimous consent in the future. However, a reduction to a lower plagiarism rate than this rate is not envisaged in a ten-year publication period.

In the article preliminary evaluation period, articles of 20% and below reported in the ITENTICATE similarity total rate report, excluding the bibliography, Only one citation Max: %1

Refree System

The Double Blind Peer Reviewing System is applied in the Journal of Kent Academy. (At least 3 referee opinions for each article)

Double Blind Peer Reviewing: The system where the editor / authors' referees, referees cannot see the author (s) and the referee selection is made in accordance with the subject and the scientific field of the author (peer review), although the editor sees the referees and authors. For this system, an anonymous upload of the full texts of the article is notified to the author at the acceptance of the article, it is obligatory to check it during the last step checklist process.

OPEN ACCESS POLİCİES

This is an open-access journal, which means that all content is freely available without charge to the user or his/her institution. Users are allowed to read, download, copy, distribute, print, search, or link to the full texts of the articles in Urban Academy (KA) journal without asking prior permission from the publisher or the author. This is by the **Budapest Open Access Initiative (BOAI)** definition of open access.

As mentioned in Copyright Transfer Form;

(to see the copyright transfer form, Authors guarantee that;

- Their paper is original,

- it is not given to any other journals to publish,

- if all or some parts of the article is published, all types of permission needed are taken and sent to Editor of Urban Academy Journal to be published in the journal mentioned above. Authors certify that they have no right to withdraw the article that is accepted to be published in the Urban Academy Journal "at any stage after the acceptance of the article."

-The Article's scientific, ethical, and legal responsibility belongs to the authors.

Transferring the copyright of the article to Kent Akademi Journal means the transfer of the first publication right. Once the author has given this right, he cannot take it back and the journal has this right as long as it publishes the article.

Other copyrights belong to the author.

yayın kurulunda belirlenmiş olan Yönetim Kurulu kapsamında, 500 TL veya yabancı yazarlar için, 50 USD o günün merkez bankası kur oranları karşılığı olarak hesaplanır.

c. Dergimize yayın için gönderilen makalelerden talep edilen bedel hiç bir şekilde Kabul / Ret şartına bağlı değildir. Bu şart Yüksek Öğretim Kurulu'nun 30 Aralık 2021 tarih ve 2021.18 nolu oturumunda Yağmacı/Şaibeli Dergiler hakkında alınan 2021.18.643 sayılı karar gereğince yürürlükte.

d. Ücret ödeme şartı bütün yazarlar için geçerlidir. Ödemeler, her yazara eşit uygulanacağı şekilde, şeffaf ve denetlenebilir bir yapıdadır. buna ilişkin raporlar dergimizde her yıl sonunda yayınlanmaktadır. Ücret yazarlar tarafından kendi aralarında müştereken (ortaklaşa) eşit oranlarda hesaplanır. Ödeme, yetkili yazar hesabından yapılır.

e. Dergimizde en az yılda iki kere alan editörlüğü yapanlara, yayın ücretinde % 50 indirim yapılmaktadır.

f. Yayın ücretleri, sekreteryaya, yayına hazırlık işlemleri ve dergi akreditasyon maliyetleri için kullanılmaktadır.

II. Okurlardan ve / veya Abonelik Sistemlerinden Alınan Ücretler

a. Kent Akademisi Dergisinin, okurlardan herhangi bir ücret talebi bulunmamaktadır.

b. Kent Akademisi Dergisi'nin kütüphane ve özel dizinler konusunda talep edeceği hükümler saklıdır.

c. Makale ücreti ödemeleri, kararın alınmış olduğu, 05/07/2022 tarihinden sonra sisteme yüklenecek makaleler için geçerlidir.

d. Ücret ödemeleri, dergimizin yayıncı kuruluşu olan Karadeniz Şairler ve Yazarlar Derneği TL ve USD hesapları üzerinden yapılmaktadır.

Karadeniz Şairler ve Yazarlar Derneği IBAN HESAPLARI:

IBAN NUMARASI (TL) TR: 070001500158007316964344

IBAN NUMARASI (USD) TR: 530001500158048021390124

Değerlendirmede Benzerlik Oranları:

İtenticate yayın standardımız, 2017 Mart tan itibaren %30, 2018 Marttan itibaren %25 olarak uygulanmış, 2019 Marttan itibaren %20 olarak uygulanmaktadır. İlerleyen zaman diliminde yayın kurulumuzun oy birliği ile bu oranı daha da aşağı çekme hakkı saklıdır. Ancak, bu orandan daha aşağı bir intihal oranına indirilmesi, on yıllık bir yayının döneminde öngörülmektedir.

Makale ön değerlendirme sürecinde ITENTICATE benzerlik oranı raporunda, kaynakça hariç, %20 ve altındaki makalelerin her bir atfının da %1 den fazla olmaması gerekir.

HAKEMLİK SİSTEMİ:

Kent Akademisi Dergisi'nde Çift Kör Akran Hakemlik Sistemi (Double Blind Peer Reviewing) uygulanmaktadır. (Her makale için en az 3 hakem görüşü)

Duble Blind Peer Reviewing / Çift Kör Akran Hakemlik: Editörün hakem ve yazarları gördüğü halde, yazarın / yazarların hakemleri, hakemlerin yazarı / yazarları göremediği ve makalenin konusu ve yazarının bilimsel alanına uygun hakem tercihinin yapıldığı (akran hakemlik) sistemi. Bu sistem için, makale kabulünde makale tam metninin isimsiz yüklenmesi yazara bildirilir, makale yükleme son adım kontrol (checklist) sürecinde kontrol edilmesi zorunludur.

AÇIK ERİŞİM POLİTİKAMIZ:

Dergi Açık Erişimli olup yayınlanan bilimsel yazılara kullanıcı veya kurumlar ücretsiz olarak erişebilecektir. Kullanıcılara, Kent Akademisi (KA) dergisindeki makalelerin tam metnlerini yayıncı veya yazarın önceden izni olmadan okumak, indirmek, kopyalamak, dağıtmak, basmak, arama yapmak veya bağlantı kurmak için izin verilmiştir. Bu, **Budapeşte Açık Erişim İnisyatifinin (BOAI)** açık erişim tanımı ile uyumludur.

TELİF HAKKI DÜZENLEMESİ'nde belirtildiği üzere;

Yazarlar Şunları garanti eder;

- Makaleleri orijinaldir,

- Yayınlanmak üzere başka dergilere verilmez,

- Makalenin tamamı veya bir kısmı yayınlanmışsa, yukarıda belirtilen dergide yayımlanmak üzere gerekli her türlü izin alınarak Urban Academy Journal Editörüne gönderilir.

Yazarlar, Kent Akademisi Dergisi'nde yayımlanmak üzere kabul edilen makaleyi, "makalenin kabulünden sonra hiçbir aşamada" geri çekme haklarını bulunmadığını beyan ederler.

-Makalenin bilimsel, etik ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

Makalenin telif haklarının Kent Akademisi Dergisi'ne devredilmesi, **ilk yayın hakkının devredilmesi** anlamına gelir. Yazar bu hakkı bir kere verdikten sonra geri alamaz ve dergi makaleyi yayınladığı süreçte bu hakka sahiptir.

Yazarın diğer telif hakları kendisine aittir.

<p>CONFLICT OF INTEREST STATEMENT</p> <p>Authors</p> <p>In accordance with the publication policy of the Journal of Urban Academy (Kent Akademisi), the people who contributed in the real sense should be written in the articles sent to the journal as authors. The author (s) of the manuscript must declare that there are no conflicts of personal and financial interest within the scope of the study. This notification must be uploaded by the author / authors in pdf format with wet signature, by filling out the form in our documents menu before the article is published.</p> <p>Reviewers</p> <p>Referees should inform the journal editor about the evaluation process if they suspect any conflict of interest in the article they are evaluating, and refuse article evaluation if necessary. In order to prevent conflict of interest, people in the institutions where the article authors are working cannot referee the article.</p> <p>Editors</p> <p>Editors should not have personal or financial conflicts of interest with articles.</p> <p>OUR SIMILARITY RATE POLICY:</p> <p>Similarity reports in our journal are checked twice, at the beginning of the process and at the end of the process.</p> <p>During the upload of the articles to the system, the author receives an iThenticate report on the last version by any of the three scanning programs (iThenticate, Turnitin, Plagiarism Net) and by the section editors (after language control) after the refereeing process is completed.</p> <p>No matter which scanning program is scanned, our upper limit of similarity rate is 20%. The maximum value for each citation should be 1%. OVER THE LAST VERSION FILE, only the reports scanned with the iThenticate program are valid.</p> <p>In the event that the similarity report is 20-22% due to the footer, header and tag sections, in order to reduce the rate below 20%, the tag can be reduced to the required rate by removing the header and footer sections and re-scanning. In legal matters, this rate is 25% in total, limited to the articles on which the legislation is examined and researched, and 2% for each citation is our upper limit.</p> <p>OUR REFERENCE VALUES IN SIMILARITY RATE SCAN:</p> <ol style="list-style-type: none">When scanning, the parts to be excluded from the scanning settings: a) Bibliography b) Abstract, (if any) Material and Method <p>These parts should be scanned by setting EXCLUSION from the scan setting without being removed from the article text.</p> <ol style="list-style-type: none">Similarity rates; not more than 1% in each citation, and not more than 20% in total.iThenticate scanning program is our official scanning program. <p>Similarity reports in our journal are checked twice, at the beginning of the process and the end of the process.</p>	<p>ÇIKAR ÇATIŞMASI BEYANI:</p> <p>Yazarlar</p> <p>Kent Akademisi Dergisi, yayın politikası gereğince, yayınlanmak üzere dergiye gönderilen makalelerde gerçek anlamda katkı sağlayan kişiler yazar olarak yazılmalıdır. Makalenin yazar/yazarları, çalışma kapsamında herhangi bir kişisel ve finansal çıkar çatışması olmadığını bildirmek zorundadır. Bu bildirim, makalenin yayınlanması öncesinde yazar/yazarlar tarafından dokümanlar menümüzde bulunan form doldurularak ıslak imzalı olarak pdf formatında yüklenmelidir.</p> <p>Hakemler</p> <p>Hakemler, değerlendirdikleri makalede herhangi bir çıkar çatışması olduğundan şüphelendiklerinde değerlendirme süreci ile ilgili olarak dergi editörlüğüne bilgi vermeli ve gerekirse makale değerlendirmesini reddetmelidirler. Çıkar çatışmasını engellemek için makale yazarlarının görev yaptığı kurumlardaki kişiler, makale için hakemlik yapamazlar.</p> <p>Editörler</p> <p>Editörlerin, makalelerle kişisel veya mali açıdan çıkar çatışması olmamalıdır.</p> <p>BENZERLİK ORANI POLİTİKAMIZ:</p> <p>Dergimizde benzerlik raporları süreç başı ve süreç sonu olmak üzere iki kez kontrol edilmektedir.</p> <p>Makalelerin sisteme yüklenme sırasında yazar tarafından her üç tarama programından (iThenticate, Turnitin, İntihal Net) herhangi birisi, hakemlik süreci tamamlandıktan sonra da alan editörleri tarafından (dil kontrolünden geldikten sonra) son sürüm üzerinden iThenticate raporu alınır.</p> <p>Hangi tarama programıyla taranırsa taransın, benzerlik oranı üst sınırimız, %20 dir. Her bir atf için en fazla değer %1 olmalıdır. SON SÜRÜM DOSYASI ÜZERİNDEN sadece ve sadece iThenticate programı ile taranan raporlar geçerlidir.</p> <p>Benzerlik Raporunun alt ve üst bilgi ve künye kısımları nedeniyle %20-22 çıkması durumunda, oranın %20'nin altına düşürülmesi için, künye, üst bilgi alt bilgi kısımlarını çıkararak tekrar taramadan geçirilerek gerekli orana düşürülmesi sağlanabilir. Hukuksal konularda, mevzuata yönelik inceleme ve araştırma yapılan makalelerle sınırlı olmak üzere, bu oran, toplamda %25'e, her bir atf için %2 üst limitlerimizdir.</p> <p>BENZERLİK ORANI TARAMALARINDA REFERANS DEĞERLERİMİZ:</p> <ol style="list-style-type: none">Tarama yapılırken, tarama ayarlarından hariç tutulacak kısımlar: a) Kaynakça b) Özet, (varsa) Materyal ve Metod <p>Bu kısımlar, makale metninden çıkarılmaksızın tarama ayarından HARIÇ TUT ayarı yapılarak taranmalıdır.</p> <ol style="list-style-type: none">Benzerlik oranları; her bir alıntıda %1'den fazla, toplamda da, % 20'den fazla olmayacak şekilde uygulanacaktır.iThenticate tarama programı resmi tarama programımızdır. <p>Dergimizde benzerlik raporları süreç başı ve süreç sonu olmak üzere iki kez kontrol edilmektedir.</p>
Information, Communication, Art and Media Publishing Group	

	INDEX İÇİNDEKİLER	Pages
	Volume 15, Issue 4 Editorial Board and Index Cilt 15 Sayı 4 Editör Kurulu	I- VIII
*	Index / İçindekiler	X-XII
**	Editorial Letter: Attitude Change Before Climate Change / Yokoluşa Karşı Direnme Editör	XII-XIV
*	RESEARCH ARTICLE ARAŞTIRMA MAKALELERİ	*
1	<u>How is the Turkish Housing Market Taking its New Shape?</u> <u>Türk Konut Piyasası Yeni Şeklini Nasıl Alıyor?</u> • Yahya AYDIN Alkan ÜSTÜN	1491-1501
2	<u>Evsiz Bireylerin Sosyal Hayatı Üzerine Nitel Bir Araştırma: "Türkiye Örneği"</u> <u>A Qualitative Research on The Social Life Of Homeless Individuals: "The Case Of Turkey"</u> • Yasin AKYILDIZ	1502-1521
3	<u>Sürdürülebilir Kentsel Politikalara Açılan Yeni Bir Pencere: Kentsel Dirençlilik</u> <u>A New Window to Sustainable Urban Policies: Urban Resiliency</u> • Korkmaz Yıldırım	1522-1546

4	<p><u>Covid-19 Pandemisi ile Değişen Mimari Tasarım Eğitiminin Öğrenci Üzerindeki Etkileri: Trakya Üniversitesi Mimarlık Bölümü Örneği</u> <u>The Effects of Changing Architectural Design Education on Students with the Covid 19 Pandemic: The Example of Trakya University, Department of Architecture</u></p> <ul style="list-style-type: none">• Onur Suta	1547-1574
5	<p><u>Türkiye'de Uygulanan Yapı Denetim Sisteminin Sorunları ile İlgili Yaklaşımlar</u> <u>Approaches to the Problems of the Building Control System Implemented in Turkey</u></p> <ul style="list-style-type: none">• Volkan Engin Bülent ÖZBİL	1575-1590
6	<p><u>Kampüs Peyzaj Planlaması ve Tasarımının Öğrenci Bakış Açısına Göre Değerlendirilmesi: Uşak Üniversitesi 1 Eylül Kampüsü Örneği</u> <u>Campus Landscape Planning and Assessment of Design according to Student Perspective: The Case of Uşak University 1 Eylül Campus</u></p> <ul style="list-style-type: none">• Ahmet Erkan METİN Hüseyin Berk TÜRKER	1591-1605
7	<p><u>Kırklareli İlinde Faaliyet Gösteren Konaklama İşletmelerine Yönelik Çevrimiçi Yorumların İçerik Analizi ile İncelenmesi</u> <u>Examination of Online Visitor Comments via Content Analysis for Accommodation Enterprises Operating in Kırklareli Province</u></p> <ul style="list-style-type: none">• Gaye SANATCI AKTAS Kartal Doğukan ÇIKI	1606-1621
8	<p><u>Bir Film (Life Overtakes Me), Sığınmacı Çocuklar ve Vazgeçilmiş Bedenler: Vazgeçme/Terketme Sendromu ya da Gizli Yaralar</u> <u>A Movie (Life Overtakes Me), Refugee Children and Resigned Bodies: Resignation Syndrome or Hidden Injuries</u></p> <ul style="list-style-type: none">• Hacer AKER	1622-1638
9	<p><u>Leaf Stomatal Characteristics of Some Species in Bush Form Used in Kastamonu Urban Landscape</u> <u>Kastamonu Kent Peyzajında Kullanılan Çalı Formunda Bazı Türlerin Yaprak Stoma Karakteristikleri</u></p> <ul style="list-style-type: none">• Nurcan YİĞİT Nurcihan Esra GEDİKOĞLU Ayşe ÖZTÜRK	1639-1650
10	<p><u>A Dry Cargo Coaster Tonnage Selection Model for Shipping Companies in Turkey</u> <u>Türkiye'deki Denizcilik Firmaları İçin Bir Kuru Yük Kosteri Tonajı Belirleme Modeli</u></p> <ul style="list-style-type: none">• Ozan Hikmet Arıcan Ali Umut ÜNAL Osman ARSLAN Muhammed BAMYACI	1651-1669
11	<p><u>Anıtsal Yapıların Korunmasında Yerelliğin Önemi, Adana İli, Tepebağ Bölgesi'nde Yenilenen 152 Envanter Numaralı Kültür Mirasının İncelenmesi</u> <u>The Importance of Locality in Terms of Conservation of Monumental Buildings, Investigation of the Renewed Inventory No.152 in Adana Province, Tepebağ Region</u></p> <ul style="list-style-type: none">• Mehmet Ali Halaman Jülide Edirne Erdinc	1670-1688
12	<p><u>Kompleks Geometrilili Yüksek Yapıların TBDY 2018'e Göre İncelenmesi: Çamlıca Tepesi TV ve Radyo Kulesi Örneği</u> <u>A Review of Complex Geometric High Rise Buildings According to TBDY 2018: The Case of Çamlıca Hill TV and Radio Tower</u></p> <ul style="list-style-type: none">• İlayda YALCIN Aslı Er Akan Hilal Tuğba Örmecioğlu	1689-1706
13	<p><u>The Effect and Statistical Analysis of the Pandemic in the Port and Coastal Facilities in the Bay of Mersin</u> <u>Mersin Körfezindeki Liman ve Kıyı Tesislerinde Pandeminin Etkisi ve İstatistiksel Analizi</u></p> <ul style="list-style-type: none">• Mehmet KARAOĞLU Aytakin SARICA Gökhan KARA	1707-1723
14	<p><u>İç Ortam Kalitesinin Önemi Üzerine Bir Araştırma</u> <u>A Study on Indoor Environmental Quality</u></p> <ul style="list-style-type: none">• Ülger BULUT KARACA	1724-1741

15	<p><u>Reflections on the Benefits of a Regional Development Oriented University in Maritime: The Case of Tuzla Region</u> <u>Denizcilik Alanında Bölgesel Kalkınma Odaklı Bir Üniversitenin Faydaları Üzerine Düşünceler: "Tuzla" Bölgesi Örneği</u></p> <ul style="list-style-type: none">• Pınar ÖZDEMİR	1742-1758
16	<p><u>Politik Kent Mekânlarında Suç Algısı Üzerine Bir Araştırma: Gazi Mahallesi Örneği</u> <u>A Research on The Perception of Crime in Political City Spaces: The Case of Gazi District</u></p> <ul style="list-style-type: none">• Ulvi OKUR	1759-1788
17	<p><u>Toplu Konut ve Sosyal Konut Üretiminin Küreselleşme Bağlamında İrdelenmesi: Dünyadan ve Türkiye'den Örnekler</u> <u>Analysis of Mass Housing and Social Housing Production in the Context of Globalization: Examples from around the World and Turkey</u></p> <ul style="list-style-type: none">• Birsu ECE KAYA İlknur AKINER	1789-1811
18	<p><u>Kent İçi Alışveriş Merkezlerinin Mimari Özelliklerinin Kullanıcı Tercihlerine ve Davranışına Etkisi: Van AVM Örneği</u> <u>The Effect of Architectural Features of Shopping Centers in the City on User Preferences and Behaviors: The Case of Van Shopping Center</u></p> <ul style="list-style-type: none">• Onur ERMAN Gizem ÜNLÜ	1812-1834
19	<p><u>The Importance of Rural Tourism in the Context of Sustainable Urban Development and Its Impact on Rural</u> <u>Development: The Case of Foça Kozbeyli Sürdürülebilir Kentsel Gelişim ve Kırsal Kalkınmaya Etkisi Bağlamında Kırsal Turizmin Önemi: Foça Kozbeyli Örneği</u></p> <ul style="list-style-type: none">• Hayriye Oya SAF	1835-1854
20	<p><u>Kentsel Bir Fragman Olarak Kapalı Konut Yerleşmeleri: Kayseri Örneği</u> <u>Gated Communities as An Urban Fragment: The Case of Kayseri</u></p> <ul style="list-style-type: none">• Sevim SEYHAN AYTEN Fatma Zeynep AYGEN	1855-1883
21	<p><u>Kentleşme Bağlamında Sokak Hayvanlarının Değişen Statüsü</u> <u>The Changing Status of Stray Animals in the Context of Urbanization</u></p> <ul style="list-style-type: none">• Oksan TANDOĞAN	1884-1905
22	<p><u>Meydanların Görsel ve İşlevsel Yönden Kent Kimliğine Katkıları: Bakırköy Cumhuriyet Meydanı ve Eminönü Meydanı Örnekleri</u> <u>Contribution of Squares to Urban Identity in Visual and Functional Aspects: Case of Bakırköy Cumhuriyet Square and Eminönü Square</u></p> <ul style="list-style-type: none">• Nilay ALP Elif Ebru ŞİŞMAN	1906-1925
23	<p><u>Yerleşim Yerleri İçindeki PV Paneller Tozlaşma ve Kirliliğin Enerji Verimliliğine Olan Etki Analizi</u> <u>An Analysis of the Impact of Pollution and Pollution of PV Panels in Settlements on Energy Efficiency</u></p> <ul style="list-style-type: none">• Muzaffer YÜCEL	1926-1937
24	<p><u>Salgın ve Afete Yönelik Dirençlilik Eylem Planlaması: Dirençli Mahalleler</u> <u>Resilience Action Planning for Epidemic and Disaster: Resilient Neighborhoods</u></p> <ul style="list-style-type: none">• Erkan POLAT Sümeyye KAHRAMAN Burak KORKMAZYÜREK	1938-1958
25	<p><u>Kent, Mekân, Sınır ve Kimlik: Türkiye'de Kentsel Kimliklerin İnşasında Kentsel Sınırların Rolü</u> <u>City, Space, Border and Identity: The Role of Urban Borders in the Construction of Urban Identities in Turkey</u></p> <ul style="list-style-type: none">• Kerem ÖZBEY	1959-1974

26	<p><u>Kentsel Donatı Elemanlarının Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi: Sultanahmet Meydanı Örneği</u> <u>Evaluation of Urban Furniture from the aspect of Landscape Architecture: Case of Sultanahmet Square</u></p> <ul style="list-style-type: none">• Nursevil Yuca	1975-1995
27	<p><u>Solidarity Architecture: Socially Minded Approaches Emerging in the Professional Practice in Architecture</u> <u>Dayanışma Mimarlığı: Mimarlık Mesleki Uygulamasında Gelişen Toplum Odaklı Yaklaşımlar</u></p> <ul style="list-style-type: none">• Mehmet Gökhan BERK Muzaffer Tolga Akbulut	1996-2009
28	<p><u>Regulations on Refugees in the Russian Federation Law</u> <u>Rusya Federasyonu Hukukunda Mültecilere İlişkin Düzenlemeler</u></p> <ul style="list-style-type: none">• Nimet ÖZBEK	2010-2024
29	<p><u>The Importance of 'Meaning' as a Component of Place Identity in Public/Urban Interiors: Kızlarağası Inn, İzmir</u> <u>Kamusal/Kentsel İç Mekânda Yer Kimliğinin bir Bileşeni Olarak 'Anlam'ın Önemi: Kızlarağası Hanı, İzmir</u></p> <ul style="list-style-type: none">• Sahar ASADOLLAHI ASL ZARKHAH Zeynep TUNA ULTAV Gülnur BALLİCE	2025-2048
30	<p><u>Kentsel Dönüşüm Projelerinin Tipolojik Sürekliliğe Etkisi: Bursa Doğanbey Kentsel Dönüşüm Projesi</u> <u>The Effect of Urban Transformation Projects on Typological Continuity: Bursa Doğanbey Urban Transformation Project</u></p> <ul style="list-style-type: none">• Lale GÖRGÜLÜ Çağla GÖRGÜLÜ	2049-2087
31	<p><u>Kentsel Açık ve Yeşil Alanlarının Niceliksel Analizi ve İrdelenmesi: Uşak Kent Merkezi Örneği</u> <u>The Effect of Urban Transformation Projects on Typological Continuity: Bursa Doğanbey Urban Transformation Project</u></p> <ul style="list-style-type: none">• Hüseyin Berk TÜRKER Atila GÜL	2088-2109
32	<p><u>Turkish Newspapers Wildfire Coverage During the Summer of 2021</u> <u>Türkiye Medyasının 2021 Yazı Yangınlarını Haberleştirmesi</u></p> <ul style="list-style-type: none">• Ece BAYKAL FİDE	2110-2127
***	Volume: 15, Issue 4, 2022 Full Page	2128-2142

URBAN ACADEMY

© KENT AKADEİMSİ | 2022

ICAM | ONLINE INFORMATION-COMMUNICATION AND MEDIA PUBLISHING GROUP

KENT AKADEMİSİ

KENT KÜLTÜRÜ VE YÖNETİMİ DERGİSİ | JOURNAL OF URBAN CULTURE & MANAGEMENT

Chief Editor

On behalf of the editorial board

Dr. Ahmet FİDAN

More housing or optimum residence...

Draining the swamp requires great sacrifices, long-term plans and policies. This is only possible with the optimum design of the working and residential areas of the households. Otherwise, more housing, more traffic, more environmental pollution, greater economic losses, more loss of time and more work stress are inevitable. More housing production will produce results, just as the construction of a new overpass or underpass in urban traffic does not solve the traffic problem in question, and only postpones it. The only solution to this is to narrow the gap between the housing demand of individuals and the real housing need. This will be achieved through public service announcements and public awareness activities and trainings.

We are planning to organize the 1st International Urban and Environmental Research Congress with vision-forming titles and related sub-themes on these and similar topics, under the leadership of our journals in the ICAM Network publishing group. While we are planning to hold the first of our congress in Turkey, we are planning to organize the second and subsequent ones in different countries on a rotating basis. We are planning to organize the first of our international congress as part of the 100th Anniversary of our Republic. In this context, I share with you, our esteemed readers, on the occasion of this article, that we are expecting stakeholders and support from every sector and segment.

Dear Readers and Dear Authors;

We are together again with our theme of optimum housing solutions in our 53rd publication. Since our 2023 issues will be under Web of Science monitoring during this period, we expect more attention and more original work from our editors, referees and authors. In this context, we expect more foreign language work to come

Daha çok konut mu optimum yerleşim mi?

Bataklığı kurutmak büyük özverileri ve uzun erimli planları ve politikaları gerekli kılar. Bu da hane halklarının çalışma ve konut alanlarının optimum tasarımı ile mümkündür. Aksi durumda, daha çok konut, daha çok trafik, daha çok çevre kirliliği, daha büyük ekonomik kayıplar, daha fazla zaman kaybı ve daha fazla iş stresi kaçınılmazdır. Daha fazla konut üretimi, tıpkı kent içi trafikteki yeni bir üst geçit veya alt geçit yapımının, söz konusu trafik sorununu çözmediğini sadece ve sadece ötelediği gibi sonuç üretecektir. Bunun yegâne çözümü, bireylerin konut talebi ile gerçek konut ihtiyacı arasındaki makası daraltmaktır. Bu da kamu spotları ile ve halk bilinçlendirici faaliyet ve eğitimlerle olacaktır.

Bu ve bunun gibi konuların vizyon oluşturucu başlıklar ve buna bağlı alt temalarla I. Uluslararası Kent ve Çevre Araştırmaları Kongresi'ni İCAM Network yayın grubundaki dergilerimiz öncülüğünde düzenlemeyi planlıyoruz. Kongremizin birincisini Türkiye'de yaparken, ikinci ve sonrakileri dönerli olarak farklı ülkelerde düzenlemeyi planlıyoruz. Uluslararası kongremizin birincisini, Cumhuriyetimizin 100. Yıldönümü etkinlikleri kapsamında düzenlemeyi planlıyoruz. Bu bağlamda ilgili her sektör ve kesimden paydaşlık ve destek beklentilerimizin olduğunu, siz değerli okurlarımızla bu yazımız vesilesi ile paylaşıyorum.

Değerli Okurlarımız ve Yazarlarımız;

53. yayınımda optimum konut çözümlerini tamamıyla yine birlikteyiz. Bu dönemde, 2023 sayılarımızın Web of Science izlemesi altında olacağından dolayı, başta editörlerimiz olmak üzere, hakem, yazarlarımızdan daha fazla dikkat ve daha fazla özgün çalışmalar üretilmesini beklemekteyiz. Bu bağlamda yeni sayılarımızda daha fazla yabancı dilde eser gelmesini bekliyoruz.

in our new issues.

Urban Academy is in Q1 Slice in SOBİAD Citation Index

We are happy to be included in the Q1 list in the social and human sciences category in the SOBİAD citation index, and in the Q2 slice in the educational sciences category. With the opening of the architecture category of our magazine in the relevant index, we have a very high expectations for Q1 in the field of architecture next year.

Our Social Media Accounts

• Our social media accounts of our journal are waiting for your attention.

• Links to our journal's social media accounts will be shared with you below. We kindly ask you to support our social media accounts with your LIKES.

- **INSTAGRAM:** https://www.instagram.com/urban_academy_tr/
- **LİNKEDİN:** <https://www.linkedin.com/in/urban-academy-kent-akademisi-9232b3223/>
- **FACEBOOK:** <https://www.facebook.com/UrbanAcademyJournal>
- **TWITTER:** https://twitter.com/kent_akademisi

Kent Akademisi, SOBİAD Atıf Dizininde Q1 Dilimde.

SOBİAD atıf dizininde sosyal ve beşerî bilimler kategorisinde Q1 listesinde yer almanın, eğitim bilimleri kategorisinde Q2 diliminde yer almanın mutluluğunu yaşıyoruz. Dergimizin mimarlık kategorisinin de ilgili indekste açılması ile, gelecek yıl, mimarlık alanında da yine Q1 beklentimiz çok büyüktür.

Sosyal Medya Hesaplarımız

• Dergimize ait sosyal medya hesaplarımız sizlerin ilgisini beklemektedir. Dergi sosyal medya hesaplarımıza ait linklerimizi aşağıda sizlere paylaşılacaktır. Sosyal medya hesaplarımızı **BEĞENİ** lerinizle desteklemenizi istirham ederiz.

- **INSTAGRAM:** https://www.instagram.com/urban_academy_tr/
- **LİNKEDİN:** <https://www.linkedin.com/in/urban-academy-kent-akademisi-9232b3223/>
- **FACEBOOK:** <https://www.facebook.com/UrbanAcademyJournal>
- **TWITTER:** https://twitter.com/kent_akademisi

Kent Akademisi

ICAM NETWORK PUBLICATION GROUP

How is the Turkish Housing Market Taking its New Shape? Türk Konut Piyasası Yeni Şeklini Nasıl Alıyor?

Yahya Aydın¹ , Alkan Üstün²

Öz

Ev sahibi olmak, dünyadaki birçok toplumda yaygın ve kabul edilebilir olarak görülen bir talep iken, toplumların tüm üyelerinin kendi mülklerine kolayca erişmesi çeşitli sebeplerden dolayı mümkün değildir. Bu durum Türkiye'de de yaygın olarak deneyimlenen bir olgudur ve Türkiye'de 2013'ten bu yana ev sahibi olma oranlarında sürekli bir düşüşün varlığı gözlenmektedir. Resmi ve bağımsız istatistiklere göre Türkiye'de ev almak her yıl daha da zorlaşmaktadır. Bu makale, temel araştırma sorusunu cevaplamak için Türk konut piyasasının mevcut durumunu incelemektedir. Ev sahipliği ve kiracılığın oransal dağılımı açısından Türk konut piyasasını etkileyen temel faktörler nelerdir sorusuna cevap aramaktadır. Araştırma Türk konut piyasası hakkında bilgi veren ikincil veri üzerine inşa edilmiştir. Yapılan çalışmada elde edilen bulgulara göre, konut piyasasındaki satın alma eğilimlerinde hem ulusal hem de küresel faktörler rol oynamaktadır. Enflasyon ve finansal sorunlar, satın alma gücünün düşmesi, artan inşaat maliyetleri, göç olgusu ve konut tüketicilerinin satın alma davranışları Türkiye'de konut piyasasını şekillendiren güncel faktörlerin başında gelmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Ev Sahipliği, Konut Piyasası, Eşitsizlik, Kentleşme, Türkiye.*

ABSTRACT

While being a homeowner is a common and acceptable demand in many societies around the world, it is not possible for all members of all societies to easily access their own property. This situation is a common experience in Turkey as well; indeed, there has been a steady decline in homeownership rates in Turkey since 2013. Based on official and independent statistics, buying a house is getting harder every year in Turkey. This paper will examine the current Turkish housing market to answer the research question: What are the key factors affecting the Turkish housing market in terms of distribution of homeownership and tenantry? The research basically relies on secondary data on the Turkish housing market. According to the findings obtained in the study, both national and global factors have played role in buying tendencies in the Turkish house market. Inflation and financial issues, a decrease in purchasing power, increased building costs, migration, and purchasing behaviours of housing consumers are amongst the more prominent factors dominating the housing market in Turkey.

Keywords: *Home Ownership, Housing Market, Inequality, Urbanisation, Turkey.*

1. Introduction

Housing is one of the most prominent and integral parts of social life. It can be considered to be indicative of social status, wealth, happiness, and level of socialisation, as well as being a source of ontological security (Dowling & Mee, 2007; Duyvendak, 2011; Saunders, 1990). Whilst this might differ to some extent in different societies or cultures (Ronald, 2008). Being a homeowner is an important notion in Turkish society; indeed, since the 1950s with the urbanisation process, this has been a

¹ **Corresponding Author:** Dr. Department of Sociology, Ankara Yıldırım Beyazıt University, aydin.yahya.tr@gmail.com, 0000-0001-5082-0187

² Dr. Department of Sociology, Bartın University, alkanustun@gmail.com, 0000-0002-3616-8193

significant issue in both politicians' and citizens' agendas. In recent years, especially with the Covid-19 pandemic, rent and house prices have soared dramatically in Turkey. This paper will attempt to comprehend the current situation in the Turkish housing market and will investigate possible reasons behind this phenomenon. To achieve this aim, the paper focuses on how and why the housing supply-demand balance in Turkey has changed in recent years. The main factors that have shaped Turkish housing market will be scrutinised herein. One of the distinctive aspects of this paper is its multi-causal characteristic. Rather than relying on any one specific factor, the paper will consider an array of divergent points including economic, social and cultural ones. Increased inflation, the rise in income inequality, decreased purchasing power, soaring building costs, granting citizenship to housing investors, expatriate Turkish citizens' tendency to buy houses, and buying two or more houses constitute the basis of the multi-causal inquiry of this work.

2. Methodology

The research basically relies on secondary data on the Turkish housing market. This method helped the researcher to access rich data and analyse the issues or factors relating to the background of statistical or archival materials (Creswell, 2009). This method also allowed the researcher to overcome time and funding limitations (Bryman, 2008; Johnston, 2014). In other words, the ability to access to specific data in a short time to find the answer to this paper's research question is vital to conducting a holistic analysis. While secondary data is often criticised as being unobtrusive (Clarke & Cossette, 2000), the paper used both national and international statistical data from state-owned statistics, private companies, as well as international organisations to overcome this limitation. The principal source of the data is the Turkish Statistical Institution (TurkStat). Moreover, reports from non-governmental organisations, statistics from various databases and other relevant documents have been used.

3. Background Discussion

The meaning of home is too complicated to easily express, and indeed there is no real agreement about its definition and function, especially in terms of users. Home is important for ontological security, feeling happy, creating personal identity, and socialising with other people in the same place (Saunders, 1990; Saunders & Williams, 1988). When Saunders revised his book in 2016, he pointed to investment as a significant motivation for both national and international buyers in England, especially in London and the South (Saunders, 2016). In a similar way, Duyvendak (2011) focused on home as a device to enhance place attachment. While these studies focus on its positive aspects and meanings, it is necessary to include diverse experiences about home. "For many people, a home is a place of belonging, intimacy, security, relationship and selfhood. Through their investments in their home, people develop their sense of self identity. On the other hand, others might experience alienation, rejection, hostility, danger and fear 'at home'" (Dowling and Mee 2007: 161). Similarly, Gurney (2020) highlights both positive (security, attachment and socialisation) and negative (violence, abuse) connotations of home when referring to the Covid-19 isolation and lockdown experiences.

In his comparative book, Ronald (2008) stated that both place and culture play a crucial role in the creation of the meaning of home for each person. Likewise, according to Mallett's (2004) review about housing studies literature, place, culture, age, and gender are the key aspects affecting both meaning and experiencing of home. As a recent study focused on higher education students in Turkey in terms of the meaning of home, both physical structure, design and place-based differences (urban-rural) within the COVID-19 atmosphere showed that living places, housing physical situation, age, gender, and education level affect the meaning and experience of home (Aydın & Köse, 2021a, 2021b). Lastly, while it is difficult to define home via a holistic approach due to personal situation, it is converting as

a tool for investment with globalisation and neoliberal housing policies (Saunders, 2016). Within this atmosphere, investment and financial motives for both homeowners and renters construct a common meaning of home.

While this study focuses particularly on the housing market in Turkey, it would be useful to include different experiences to provide a better understanding of the existing circumstances in the housing market. In other words, the well-known examples in housing literature from England might be useful to better understand the existing situation in Turkey. More specifically, the Buy to Let (BTL) housing policy emerged in 1996 and continues as an alternative way to increase the number of homeowners, especially second homeowners, in England. The main result of this housing policy is supporting new buyers, existing homeowners, and investors to buy their property or properties, while increasing second homeownership and private renters at the same time (Leyshon & French, 2009). Officially, this housing policy supports all buyers in an equal way with long-term loan provisions. Nevertheless, when we compare relatively young people (aged between 24 and 35), recently graduated from university and at the beginning of their career without any savings, with middle-aged people (aged over 35) who have already bought their first property and are long-term workers, the former has not had the same opportunity in housing market.

In another words, Saunders (2016) revised his well-known book (A Nation of Home Owners) published in 1990, highlighting the different impacts of the BTL housing policy in England: a) both building and selling new houses increased, b) in London and the South of England in particular, foreign billionaires from Hong Kong, Russia, and the Middle East highly influenced the housing market as buyers, c) due to huge deposits and mortgages, the younger generation started to struggle to buy their own properties and, simultaneously, second homeowners were able to increase their assets each year, and d) within this atmosphere, the younger generations have started to try to find support from their own family rather than take on loans and mortgages (Saunders, 2016). These examples clearly show that both local and international changes affect the housing market in terms of buying and renting.

At this point, a consideration of the classical works of Henri Lefebvre and David Harvey could bring a broader perspective. Their common argument is that urban areas and housing have become commercial entities, like normal consumer goods. According to Lefebvre (1976), space is not an abstract object that is free from ideology or politics. The production and consumption of space is like any other goods or commodities. In this context, space has been transformed into a commercial property by capital. Moreover, Lefebvre (1976) stated that space itself has been transformed into a commodity subject to commercial transactions by capital. One of the other influential thinkers in urban studies, David Harvey, asserted that the main function of the urban system is to be a means by which capital can realise its profit-making purpose. For instance, suburbanisation keeps the capitalist economy alive by increasing the demand for cars, oil, and other consumer goods. Thus, the creation of the built environment is shaped because of the capitalist profit-making motive (Harvey, 2001).

To overcome the crisis of over-accumulation, capitalism resorts to so-called spatial arrangement by investing in infrastructure, constructing new buildings and structures. The built environment enables the total use of the means of production and consumption, thereby absorbing the enormous amounts of capital accumulated through construction, maintenance, and operating costs. In this regard, Harvey emphasised that urbanisation is a way of absorbing surplus value. The surplus value that cannot be spent after the over-accumulation process is melted in the cities (Harvey, 2010). In a similar vein, Brenner and Theodore (2002) claimed that the purpose of investment has increased inequality between the members of society with the privatisation of urban public spaces for elite/corporate consumption and the reconstruction of traditional neighbourhoods established in cities in favour of megaprojects.

In this section, it is underlined that housing is now seen as an investment tool, and cities are at the centre of this investment. Housing, as a basic human right, is gradually being replaced by the commodification of houses, which are considered a means of making profit. After this succinct literature presentation, it would be useful to focus on the current situation in Turkey, whose housing market has been affected by an array of interlinked economic, social, and cultural factors such as inflation, income inequality, decrease in purchasing power, increased building costs, migration, and purchasing behaviours of housing consumers. It can be stated that Turkey's economic indicators have been exacerbated in recent years. For instance, prices of all kinds of goods and services have soared. Consequently, building costs have increased and buying a house, especially for more economically disadvantaged individuals, has become extremely arduous.

4. Findings and Discussion

An array of economic, social, and cultural factors is shaping the Turkish housing market's current circumstances. It could be asserted that these salient factors are rising inflation, widening income inequality, decrease in purchasing power, soaring construction costs, current migration trends in Turkey, escalation in housing sales to foreigners, increasing demand for housing, and the tendency towards second or more home ownership. In the following paragraphs, relevant data and evaluations of these factors are presented.

4.1. Economic Factors

Firstly, it should be noted that rapidly increasing inflation is a fact in Turkey. The consumer price index (CPI) has increased steeply, especially in 2021. According to March 2022 data from TurkStat, the consumer price index escalated by on same month of the previous year by 61.14% (TurkStat, 2022a).

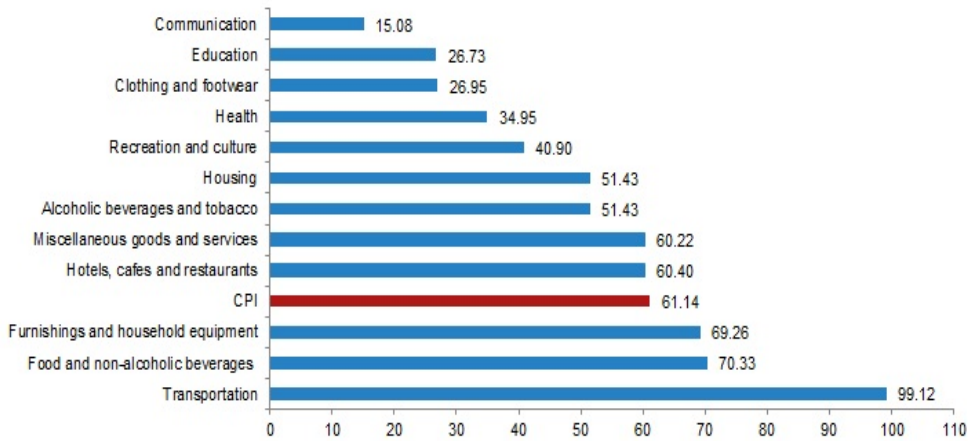
Table 1: Rate of change in consumer price index (CPI) (%).

Rate of changes in CPI (%), March 2022			
	March 2022	March 2021	March 2020
Monthly rate of change	5.46	1.08	0.57
Rate of change on December of the previous year	22.81	3.71	2.29
Annual rate of change	61.14	16.19	11.86
Rate of change in 12 months moving averages	29.88	13.18	13.33

Source: (TurkStat, 2022a)

The increase in inflation encompasses all areas of social life and has adverse impacts on daily life. Housing is inevitably one of these areas. Rising inflation causes an increase in prices of all goods and services in a cyclical manner, including housing. In this regard, it is stated by TurkStat that the increase in housing price is 51.43% on an annual basis; frankly, it could be asserted that these figures are optimistic when compared to real life.

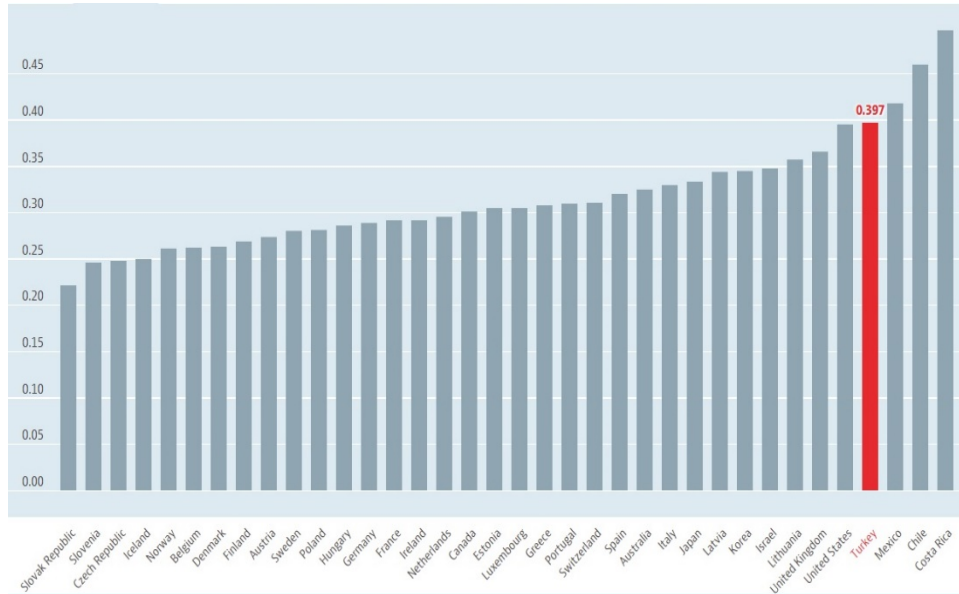
Graph 1: Consumer price index (CPI) annual rate of changes in main groups (%), March 2022.

Source: (TurkStat, 2022a)

Income inequality is another factor that needs to be emphasised. One of the indicators used to measure income inequality is the Gini coefficient. According to the latest OECD data, Turkey is among those countries with the worst income distribution, with a Gini score of 0.397 (OECD, 2022a). The widening gap between the wealthy and the poor affect the housing market and, for economically vulnerable groups, has made more it difficult to enter housing market. On the other hand, the continuing demand of the wealthy towards housing is also escalating prices, and it is getting harder to obtain housing for those with a low socioeconomic status.

Graph 2: Gini coefficient index of various OECD countries.

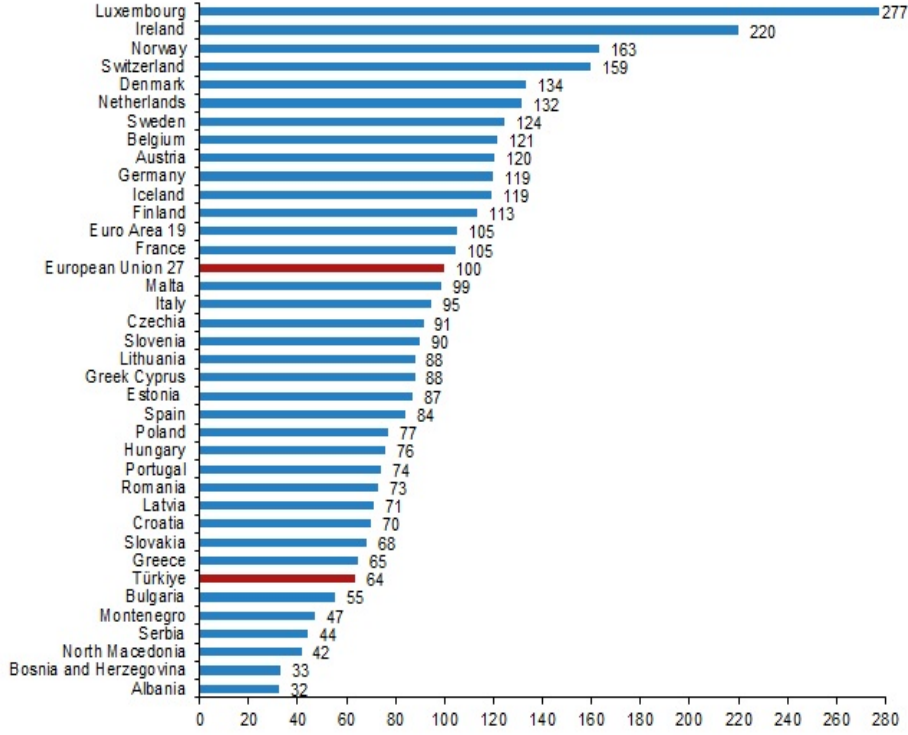

Source: (OECD, 2022a)

Exacerbated economic indicators in Turkey do not only include soaring inflation and deteriorating income distribution. In addition to these, decreasing purchasing power appears as a salient economic factor. Purchasing power parity (PPP), which is determined to compare different purchasing capacities between countries, is an important economic indicator in this regard. Consequently, it is mutually possible to compare the equivalent of reaching a goods or service in a country with other countries.

Data from EuroStat and TurkStat have shown that purchasing power in Turkey is among the lowest of the European countries. According to the data presented in the graph below, with a score of 64, Turkey's PPP is noticeably under the average of the 27 European Union member states (TurkStat, 2021b). In other words, the purchasing power in Turkey has been calculated to be 36% lower than the EU average. Eroding purchasing power and rising inflation have made the maintenance and management of daily life the priority of economically vulnerable groups. In this regard, owning a house has effectively been made a distant dream, especially for the economically disadvantaged.

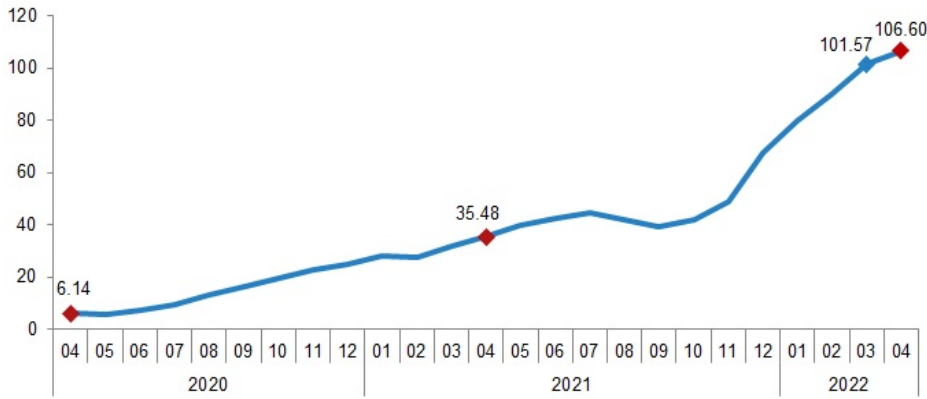
Graph 3: GDP per capita indices based on PPP, 2021.

Source: (TurkStat, 2021b)

As a related topic, due to the decrease in purchasing power, construction costs are emerging as another factor playing a crucial role in the housing market. In other words, inflation, income inequality and the decrease in purchasing power shaping the housing market. There is also as another reason – but not one that is independent of these aspects-namely that increased building costs in recent years need to be considered to comprehend the Turkish housing market. With the Covid-19 pandemic, there has been a regular and dramatic increase each month regarding housing construction costs in Turkey.

Graph 4: Construction cost index annual rate of change in Turkish Lira, (%), April 2022.

Source: (TurkStat, 2022c)

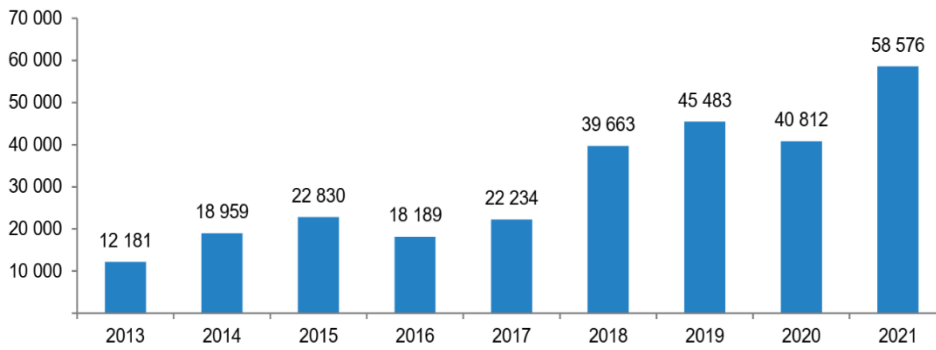
According to the official statistics that can be seen above, TurkStat (2022c) reports that the construction cost index increased by 6.12% in April 2022 compared to the previous month and by 106.60% compared to the same month of the previous year. Compared to the previous month, the material index increased by 7.47% and the labour index by 1.35%; similarly, the material index increased by 133.71% and the labour index by 43.75% compared to the same month of the previous year. Ultimately, different factors have played a role and construction expenditures have been increasing dramatically since the mid-2020. While purchasing power has been decreasing in Turkey, construction costs have been rapidly increasing each year and the gap between these two has been widening.

4.2. Social and Cultural Factors

Turkey became the fifth country in the world to receive the highest number of immigrants on an annual basis for 2019 (OECD, 2022b). According to TurkStat, the number of people who migrated to Turkey from abroad increased by 17.2% in 2019 compared to the previous year, reaching 677,000 people (TurkStat, 2020). Besides, TurkStat indicated that the number of live-born babies was 1,112,000 in 2020 (TurkStat, 2021a). According to the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), there are nearly 4 million immigrants in Turkey. Syrians make up about 3.6 million of this number, while the remainder are from various countries (UNHCR, 2022). In this regard, it can be stated that immigrants represent a notable proportion of the total population growth, and it can be predicted that this trend will continue.

International buyers, as another significant element in housing market, have become a key player in globalised housing market (Saunders, 2016). Since 2010, there has been a strong correlation between obtaining Turkish citizenships and being a homeowner amongst foreign buyers in Turkey. Additionally, this has become easier between September 2018 and January 2022. More specifically, when a non-Turkish international investor buys a property in Turkey with a value of \$250,000 or over, they have been able to gain their Turkish citizenship without any waiting period, between 2018 and 2022. Because of this, Turkey has become one of the main centres of attraction for international property buyers, both from neighbouring countries (e.g., Iran and Iraq) and non-neighbours (e.g., Russia and Germany). This trend has increased by nearly fivefold over the last eight years.

Table 2: Housing sales to foreigners in Turkey, 2013-2021.

Sources: (TurkStat, 2022d)

“Housing sales to foreigners increased by 43.5% in 2021 compared to the previous year and reached 58,576. In 2021, the share of house sales to foreigners in total house sales was 3.9%. Additionally, in January-May period, house sales to foreigners increased by 70% compared to the same period of the previous year and became 26,753” (TurkStat, 2022d). As the table above and statistics clearly show, Turkey has become an important hub within the global housing market and has attracted housing investors internationally. Moreover, this trend is increasing considerably each year. Due to this, while housing prices have increased, local buyers encounter difficulties with buying their own properties. As a reflection of globalisation and local regulations, at least 5% of the housing market has been purchased by international buyers.

Based on TurkStat statistics in 2022, as a continuation of this issue, another driver that has exacerbated the housing market in Turkey is rising demand for houses from expatriate Turkish citizens. There is an array of reasons of this, the first of which is the rising Euro exchange rate against Turkish Lira. Moreover, with the climb in rental income, buying a house has become appealing to Turkish expatriates. With the notable depreciation of Turkish lira, it has become much easier to purchase a house, especially for European living expatriates. These houses are bought for both renting purposes and for use as long-term holiday homes that are regularly held every year. Succinctly, the growing interest of Turkish expatriates in real estate appears to be one of the salient factors in the housing market.

Additionally, and more broadly, second or more home ownership is another phenomenon. As stressed above, “buy to let” is a popular tendency in the Turkish housing market. Rapidly raising rents have made home ownership increasingly tempting. An increasing number of people are buying houses to hire them out to collect their rent. On the other hand, purchasing a house is becoming increasingly difficult because of soaring house prices. Thus, economically disadvantaged groups in particular have inevitably been steered towards rental rather than purchase.

Lastly, it should be noted that marriage and divorce rates could be indirect factors in the Turkish housing market. According to official statistics (TurkStat, 2022b), while the number of married couples was 488,335 in 2020, it had risen to 561,710 in 2021. In addition, while the number of divorced couples was 136,570 in 2020, it had reached 174,850 by 2021. It is clear from these figures that the numbers of marriages and divorces have both increased. In other words, when couples get married or divorced, they need a new house to move into, or indeed sometimes more than one. Officially, there is no detailed analysis about this situation, but the numbers from the last two years presented above (which is greater than that of international buyers) indicated that change in marital status has induced remarkable demand into the Turkish housing market.

5. Conclusion

The attempt has been made in this paper to present the factors that have shaped the Turkish housing market in recent years. As well as the statistical data provided, altering the meaning of home and seeing the house as an investment tool have had a considerable impact on the housing market in Turkey. Moreover, economic conditions such as inflation, falling purchasing power, and increasing income inequality, and indeed increasing construction costs, have exacerbated the housing problem. Besides economic factors, an array of social and cultural notions have played key roles in the current situation. The immense number of migrants and international buyers (with different purposes such as gaining Turkish citizenship or investment) have significantly influenced the Turkish housing market. The increasing demand from Turkish expatriates for housing and those who want to buy a second or more house are the other two important elements which have affected the Turkish housing market. Moreover, changes in marital status, both marriage and divorce, have also had an effect.

It is difficult to explain all the changes in the housing market solely by relying on a single factor or reason. As highlighted above, there are multiple factors simultaneously influencing or affecting both local and foreign buyers. Finally, both academics and decision makers (e.g., local governors, politicians) need to pay attention to divergent factors to comprehend the existing situation in the housing market. Essential regulations should be created to ensure that housing, which is a fundamental human right, is provided equally to all social segments. Furthermore, putting forward new egalitarian projects to cure existing housing issues would be appropriate. Thus, houses would be more accessible especially for economically disadvantaged groups. For this aim, the policymakers can focus on the successful examples already experienced around the world.

Compliance with Ethical Standard

Conflict of Interests: There is no conflict of interest between the authors or any third party individuals or institutions.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study.

Funding Disclosure: No financial support was required in this study.

Acknowledgement: *We have no thanks.*

References

- Aydın, Y., & Köse, M. (2021a). Covid-19 and Online Education: The Meaning and Function of Home for Higher Education Students. *TYB Akademi Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 33, 60–78.
- Aydın, Y., & Köse, M. (2021b). Covid-19 Experience of Higher Education Students in Urban and Rural Areas. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 46, 337–354.
- Brenner, N., & Theodore, N. (2002). Cities as the Geographies of Actually Existing Neoliberalism. *Antipode*, 34(3), 349–379.
- Bryman, A. (2008). *Social Research Methods* (3rd ed.). Oxford University Press.
- Clarke, S. P., & S. Cossette. (2000). 'Secondary Analysis: Theoretical, Methodological and Practical Considerations'. *Canadian Journal of Nursing Research* 32 (3): 109–129.
- Creswell, J. W. (2009). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (3rd ed.). Sage Publications.
- Dowling, R., & Mee, K. (2007). Home and Home Making in Contemporary Australia. *Housing Theory and Society*, 24(3), 161–165.
- Duyvendak, J. W. (2011). *The Politics of Home. Nostalgia and Belonging in Western Europe and the United States*. Palgrave Macmillan.
- Gurney, C. (2020). Out of Harm's Way? Critical Remarks on Harm and the Meaning of Home During the 2020 Covid-19 Social Distancing Measures. <https://housingevidence.ac.uk/publications/out-of-harms-way/>
- Harvey, D. (2001). *Spaces of Capital: Towards a Critical Geography*. Routledge.
- Harvey, D. (2010). *The Enigma of Capital: And the Crises of Capitalism*. Oxford University Press.
- Johnston, M. P. (2014). Secondary Data Analysis: A Method of which the Time Has Come. *Qualitative and Quantitative Methods in Libraries*, 3, 619–626.
- Lefebvre, H. (1976). *The Survival of Capitalism: Reproduction of the Relations of Production*. St. Martin's Press.
- Leyshon, A., & French, S. (2009). We all live in a Robbie Fowler House: The Geographies of the Buy to Let Market in the UK. *The British Journal of Politics and International Relations*, 11, 438–460.
- Mallett, S. (2004). Understanding home: A critical review of the literature. *The Sociological Review*, 52(1), 62–89.
- OECD. (2022a). Income Inequality Gini Coefficient Chart. OECD. <https://data.oecd.org/inequality/income-inequality.htm>
- OECD. (2022b). International Migration Database. OECD. <https://stats.oecd.org/viewhtml.aspx?datasetcode=MIG&lang=en>.
- Ronald, R. (2008). *The ideology of home ownership: Homeowner societies and the role of housing*. Palgrave Macmillan.

Saunders, P. (1990). A Nation of Home Owners. Unwin Hyman.

Saunders, P. (2016). Restoring a Nation of Home Owners. Civitas.

Saunders, P., & Williams, P. (1988). The constitution of the home. Housing Studies, 3, 81–93.

TurkStat. (2020). Uluslararası Göç İstatistikleri, 2019.

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Uluslararası-Goc-Istatistikleri-2019-33709>

TurkStat. (2021a). Doğum İstatistikleri, 2020.

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dogum-Istatistikleri-2020-37229>.

TurkStat. (2021b). Purchasing Power Parity, 2020.

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Purchasing-Power-Parity-2020-41131>

TurkStat. (2022a). Consumer Price Index, March 2022.

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Consumer-Price-Index-March-2022-45792&dil=2#:~:text=TURKSTAT%20Corporate&text=A%20rise%20in%20general%20index,by%2029.88%25%20in%20March%202022.>

TurkStat. (2022b). Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2021.

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2021-45568#:~:text=T%C3%9C%C4%B0K%20Kurumsal&text=Evlenen%20%C3%A7iftlerin%20say%C4%B1s%C4%B1%202020%20y%C4%B1%C4%B1nda,binde%206%2C68%20olarak%20ger%C3%A7ekle%C5%9Fti.&text=Bo%C5%9Fanan%20%C3%A7iftlerin%20say%C4%B1s%C4%B1%202020%20y%C4%B1%C4%B1nda,y%C4%B1%C4%B1nda%20174%20bin%2085%20oldu>

TurkStat. (2022c). Construction Cost Index, April 2022.

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Construction-Cost-Index-April-2022-45625&dil=2#:~:text=TURKSTAT%20Corporate&text=In%20April%202022%2C%20construction%20cost,compared%20with%20the%20previous%20month.>

TurkStat. (2022d). House Sales Statistics, May 2022.

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Konut-Satis-Istatistikleri-Aralik-2021-45672>

UNHCR. (2022). Türkiye'deki Mülteciler ve Sığınmacılar.

<https://www.unhcr.org/tr/turkiyedeki-multeciler-ve-siginmacilar>

Evsiz Bireylerin Sosyal Hayatı Üzerine Nitel Bir Araştırma: "Türkiye Örneği"

A Qualitative Research on The Social Life Of Homeless Individuals: "The Case Of Turkey"

Yasin AKYILDIZ¹

Öz

Evsizlik sorunu dünyada bütün toplumlarda görülen sosyal bir mesele haline gelmiştir. Özellikle Batıda evsizlik sorununun çözümlenebilmesi için bilimsel alanda birçok proje ve araştırma bulunmaktadır. Türkiye’de özellikle büyük şehirlerde etkisi giderek artan evsizlik olgusu üzerine yapılan araştırmalar üç il ile sınırlıdır. Araştırmaların farklı disiplinler düzeyinde yaygınlaştırılması gerekmektedir. Evsizlik olgusunun anlaşılabilmesi için kadın, erkek, çocuk, genç, yetişkin, yaşlı evsizliği üzerine bilimsel çalışmalar yapılmalıdır. Bu araştırmada Türkiye’de yapılan tez düzeyindeki çalışmalar doküman analizi kapsamında değerlendirilmiştir. Değerlendirmeler sonucunda evsizliğin temel sebeplerinin aile temelli ilişkiler ile ekonomi temelli sorunlar olduğu anlaşılmıştır. Yapılan çalışmaların sınırlı olması evsizliğin sosyal bağlamının anlaşılmasını da zorlaştırmaktadır. Evsizlik sorununun giderek artan sosyal bir mesele olmasının önlenmesi için evsizlik çalışmalarının yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Evsizlik, Sosyal Hayat, Aile İçi İlişkiler, Ekonomik Sorunlar, Sosyal çalışma

ABSTRACT

The problem of homelessness has become a social issue seen in all societies around the world. Especially in the West, there are many projects and research in the scientific field to solve the problem of homelessness. Studies on the phenomenon of homelessness, which has an increasing effect especially in big cities in Turkey, are limited to three provinces. Research needs to be disseminated at different discipline levels. Scientific studies should be conducted on women, men, children, youth, adults, and elderly homelessness in order to understand the phenomenon of homelessness. In this research, thesis-level studies conducted in Turkey were evaluated within the scope of document analysis. As a result of the evaluations, it was understood that the main causes of homelessness are family-based relationships and economy-based problems. The limited number of studies also makes it difficult to understand the social context of homelessness. In order to prevent the problem of homelessness from becoming an increasingly social issue, homelessness studies should be expanded.

Keywords: Homelessness, Social Life, Family Relationships, Economic Problems, Social Work

¹ **Corresponded Autor:** Kırklareli Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, yasinakyildiz@klu.edu.tr, 0000-0003-4622-0159

GİRİŞ:

Evsizlik toplumun bütün kesimlerini etkileyen, kadın, erkek, çocuk, yaşlı, genç ve engelli bireyi de içine alan, sosyal bir meseledir. Evsizlik ikametgâh sahibi olmamanın yanı sıra sonuçları itibarıyla de bireyleri topluma bağlayan bağlardan mahrum kalma durumu olarak da tanımlanabilir. Evsizlik zamansal boyutu itibarıyla geçici ve kronik, cinsiyet temelinde kadın evsizliği, erkek evsizliği, yaş temelinde çocuk, genç, yetişkin, yaşlı evsizliği, sayı temelinde bireysel ve aile evsizliği, niteliği itibarıyla de eski evsizlik, yeni evsizlik olarak da sınıflandırılabilir. Evsizlik hangi düzeyde ortaya çıkarsa çıksın sosyal gerilemelere sebep olan bir süreçtir. Evsizlik süreci öncelikli olarak bireyleri ailesinden, yakın çevresinden ve çalışma hayatından uzaklaşmasına sebep olmaktadır. Sosyalleşmenin temellerini oluşturan ve bireyin ilk sosyalleştiği kurum olan aile kurumu, evsizlik sürecinde çoğu zaman ailenin dağılmasıyla veya bireyin aileden uzaklaşması ile sonuçlanmaktadır. Evsizlik süreci, yakın sosyal çevrenin kaybı, aile ilişkilerinin bozulması, ailenin dağılması sonucunda meydana gelen, ailenin yakın sosyal sistemlerle bağının kopması sonucu oluşan, bir durumdur. Aile bu süreçte bireyin diğer sistemlerle iletişime geçmesini sağlayan köprü görevi görmektedir. Ailenin dolayısıyla “Ev” in olmaması, samimi ilişkilerin kurulamaması, sürdürülebilirliğin sağlanamaması ve istikrarsızlığın hayatı çevrelemesi anlamını taşımaktadır.

Günümüzde evsizlik olgusu üzerine uluslararası literatürde çok fazla kaynağa rastlamak mümkündür. Yerel kaynaklar sınırlı olmakla birlikte, yapılan çalışmaların evsizliğin genel evrenini belirlemeye yönelik çalışmalardan oluştuğu görülmektedir. Diğer yandan belirli bir disiplinin sınırlı bakış açısıyla yapılan çalışmaların da evsizlik evreninin kompleks dünyasını yansıtmaktan uzak olduğu açıktır. Türkiye’de yapılan evsizlik çalışmaları belli bir il sınırı içinde veya bir ilin belirli bir ilçesinde yaşayan evsizleri kapsamaktadır. Türkiye genelini kapsayan evsizlik olgusunun görünümüne ait yapılmış, bilimsel bir çalışma bulunmamaktadır. Evsiz bireylerin evsizlik sürecine girmesine sebep olan ve yine evsizlik sürecinden kurtulmalarını sağlayacak en önemli faktör “sosyal hayat seviyesi” dir. Bu çalışma “Türkiye’de evsiz bireylerin sosyal hayatlarını düzenleyen etmenler nelerdir?” sorusunu cevaplamaya yönelik yapılmıştır.

Çalışmanın konusu, genel düzeyde evsizlerin sosyal hayatıdır. Çalışma bu konu kapsamında Türkiye’de yaşayan evsiz bireylerin sosyal hayatıyla sınırlanmıştır. Evsizlik, bireylerin hayatında yeterli düzeyde sosyal sermayeye sahip olmamasının bir sonucudur. Belirtilen düzeyde evsizlik sorununun çözümlenmesinde gerek evsizlik öncesi gerekse de evsizlik sürecinde evsiz bireylere yönelik sosyal destek mekanizmalarının oluşturulması gereklidir.

Çalışmanın amacı, Türkiye’ de evsiz bireylerin sosyal hayatlarına yönelik profil belirlemektir. Bu amaca ulaşmak için, literatürde bilimsel düzeyde yapılmış olan, evsizlerle ilgili makale ve tez düzeyindeki çalışmalarda yer alan, evsiz bireylerin sosyal hayatlarıyla ilgili bulgular değerlendirilmektedir. Çalışma nitel bir araştırma desenine sahiptir. Nitel araştırmalar içinde yer alan doküman analizi kapsamında bilimsel çalışmalar dâhilinde makale ve tezler analiz nesnesi olarak belirlenmiştir.

1. Literatür: Yabancı Kaynaklara Göre Evsizlerin Sosyal Hayatı

Sosyal ilişki düzeyi, evsizliğin sebep ve sonuçları bağlamında etkili olan bir faktördür. Evsizliğin somut görünümü sosyal ilişkilerin zayıflığıyla tanımlanırken, evsizliğin sonlandırılması için de sosyal düzeye etki edecek aile, yakın arkadaş, çalışma sistemleriyle kurulan bağlar birer araç olarak literatürde sıkça yer almaktadır. Bunun yanı sıra evsizliğin kişisel algılar ve bağımsızlık kazanma süreçleriyle de bir tercih meselesi haline getirildiği görülmektedir. Bu durumda da birey aile ve yakın arkadaş çevresinden uzaklaşmakta ve bilinçli olarak sosyal gerilemeler yaşanmaktadır. Diğer yandan evsizlik sürecinde evsiz bireylerin sosyal hayatlarına olumlu yönde etki edecek, sosyal refah politikalarına da ihtiyaç bulunmaktadır. Evsizliğin sebep ve sonuçlarına yönelik oluşturulacak sosyal politikalar bu çalışmanın

kapsamı ve konusu olmamakla beraber, evsiz bireylerin sosyal ilişkilerini destekleyecek sosyal politikaların varlığı bireylerin sosyal hayata tutunmalarında önemli katkı sağlamaktadır.

Mzwandile, Mabhala, vd. (2017)' de belirttikleri gibi evsizlik, bireylerin hayatlarında ortaya çıkan olumsuzluklara karşı dayanma kapasitesinin gittikçe zayıflamasını içeren bir süreçtir. Bu süreç sonucunda bireyler yakınları ile olan ilişkilerini tamamen kaybetmektedir. Araştırmacı grubuna göre evsizlerin sosyal ilişkilerinin zayıflamasının sebepleri arasında yer alan sosyal bağlantıların düşük kalitede olması, yeterli eğitime sahip olmama, güvencesiz işlerde çalışma, hayata bağlayacak yeterli fırsatların olmaması, evsiz bireylerin davranışsal anomalilere girmesine sebep olmakta, alkol ve madde bağımlılığı ile suç işleme oranlarını artırmaktadır. Bu durum evsiz bireylerin sosyal ilişkilerini daha da zayıflatmaktadır. Literatürde sıklıkla evsizliğin görünür biçimi olarak yetişkinlikte ortaya çıkma hallerine odaklanarak açıklamalar yapılmaktadır. Ancak, evsiz bireylerin çoğunluğunun çocukluk dönemlerinde aşırı sosyal dezavantaj ve travmatik deneyimler, yoksulluk, sosyal konut stok eksikliği (Kalaycı ve Akin, 2021:86-87) okula devam oranının düşüklüğü gibi sebeplerle evsizlik sürecine girdiğini ve bu sürecin sonucu evsizliği deneyimleyerek sokaklarda yaşam sürmeye başladığı unutulmaması gereken bir husustur. Nitekim yeterli düzeyde sosyal ve psikolojik desteğe sahip olmama, işlevsel olmayan ve istikrarsız aile ortamına sahip olma, farklı düzeylerde beliren ihmal ve istismar durumları evsizlik sürecini etkileyen ve sonuçları itibariyle de evsiz bireylerin sosyal hayatını olumsuz yönde etkileyen süreçlerdir.

Christian, Abrams, vd. (2016)'da evsizlik hizmetlerinin temel amacının evsiz bireyleri bir konuta yerleştirmekle sınırlı olmaması gerektiği belirtilmektedir. Hizmetlerdeki temel hedef evsiz bireylerin geniş bir sosyal içermeye dâhil edilebilmesi için gerekli zeminin sağlanması olmalıdır. Bireyleri konuta yerleştirme hizmetlerinin başarısının sosyal ilişkiler ve aile bağlarının geliştirilmesinden geçtiği vurgulanmaktadır. Belirtilen bağlamda evsizlik hizmetlerinin temel hedefinin sosyal ilişkilerin geliştirilmesi temelinde yapılandırılması gerektiği belirtilmektedir. Sosyal içermeyi artıran uygulamaların aynı zamanda evsiz bireylerin refahını da artırdığı ve evsizlik sürecini sonlandırdığı bilinmektedir. Belirtilen bağlamda ekonomik temelli olmayan uygulamalar arasında yer alan sosyal sermaye tabanının güçlendirilmesi gerekmektedir.

Evsiz bireylerin evsizlik sürecine girmelerine ve evsizlik sürecinin uzamasına sebep olan yaygın sosyal yoksunluklar arasında; gelir, iş, meslek, engellilik, eğitim, suç, barınma ve sosyal destek mekanizmalarına erişimdeki engeller sayılabilir (assets.publishing.service.gov.uk). Nooe ve Patterson (2010), Calsyn, Winter (2002), Shinn, Knickman ve Weitzman (1991)'e göre evsizlik yaşayan bireylerin yaşamayanlara göre daha küçük sosyal ağlara sahip olduklarını belirtmektedirler. Evsizlik süreci bireysel refahı olumsuz etkilemekte ve toplumsal ilişkiler düzeyinde sosyal gerilemelere yol açmaktadır. Evsizlik yaşayan kişiler, fiziksel, ussal ve ruhsal sağlık hizmetlerine erişme, eğitim ve istihdam olanaklarından yararlanmada sıklıkla damgalanma riskiyle karşılaşmakta ve ayrımcılıkla karşı karşıya kalmaktadırlar. Evsiz bireylerin pek çok kişisel özellikleri sosyal bağlamlarının zayıflamasına sebep olmaktadır. Bunlar arasında yaş, medeni durum, ırk, akıl hastalığı, madde kullanımı ve eğitim düzeyi, çocukluk çağı travmaları yer almaktadır. Yaşanan olumsuz süreçler bireyleri evsizliğe karşı daha da savunmasız hale getirmekte, her bir deneyim bireysel düzeyde ortaya çıkmasına rağmen, etkileşimsel düzeyde sosyal gerilemelere sebep olmaktadır.

Calsyn ve Rodes (2006)'ya göre evlilik ile sosyal destek, sorumlulukların paylaşımı ve kaynakların bir araya toplanması arasında ilişki vardır. ABD' de yıllık evsizler Raporu (2007)'ye göre evsiz bireylerin %48'i hiç evlenmeyen bireylerden oluşmaktadır. Sığınma evlerinde kalanların çoğu evli olmayan bireyler ve evlilik deneyimine sahip olanların çoğu da boşanmış bireylerdir. Letiecq, Anderson ve Koblinsky (1998)'e göre acil durum sığınma evlerinde ve geçici barınma evlerinde bulunan evsiz annelerin, aile destek mekanizmaları çerçevesinde daha az yardım aldıkları, güvenebilecekleri yakın

arkadaşlarının bulunmadığı, akrabalarıyla temasının olmadığı belirtilmektedir. Maclean, Embry ve Cauce (1999)'a göre ailelerinden kaçan, ebeveynleri tarafından evden atılan ergenler de evsizlik riskiyle karşı karşıyadır (Aktaran: Nooe, Patterson, 2010: 114).

Shier, Jones, Graham (2011)'de yaptıkları çalışmada evsizlerin sosyal ilişkileri ve sonuçlarını kapsayan temalar oluşturdular. Bu temalara göre;

- İnsanların sosyal durumları ile barınma düzeyleri arasında ilişki vardır.
- İstihdamla ilgili faktörler, konut durumunu etkilemektedir.
- Evsiz bireylerin mevcut konut sorununa yönelik algıları onların evsizlik sürecini biçimlendirmektedir.

Araştırma kapsamında temalar arasında insanların evsizlik durumu ile kendilerine geçici veya sürekli bir iş yerinde istihdam fırsatı sunulmaları halinde evsizlik durumunun sonlandığı görülmüştür. Tam istihdam edilenlerin eve yerleşme süreçleri hızlanmıştır. Burada etkili olan en önemli süreç sorumluluk sahibi olma, çalışmanın sosyalleşmeye etkisi, ekonomik kaynak ve geleceğe güvenle bakabilmedir.

Araştırmada evsiz bireyler kendi sosyal durumlarını belirleyen temel süreçleri,

- Aile ve yakın arkadaş çevresi,
- Barınma evindeki arkadaşları,
- Ev sahipleri ve işverenler,
- Evsizlik yaşayan diğer insanlar ve hizmet sunum sistemi olarak belirlemişlerdir.

Araştırmada evsiz bireylerin erişebilecekleri bir aile desteği olmasına rağmen, aileye ve evsizliğe yönelik geliştirilen kişisel algılar, aile ve yakın arkadaş çevresiyle olan iletişimi koparmaktadır. Bireyler evsizliği kendi sorunlarını ailelerine yük etmemek için bilinçli olarak seçmektedir. Aile ilişkileri sorunlu olduğundan ve bilinçli olarak evden ayrılan bireyler aileleriyle telefonla iletişime geçmektedir. Telefonla iletişim ise sınırlı düzeyde anormal bir süreç yaşanması durumunda gerçekleşmektedir. Aileleri ve arkadaş çevreleriyle irtibatı olan, destek alan, evsiz bireyler almış oldukları desteklere rağmen, yapılan desteklerin sürdürülebilir ve yeterli olmaması sebebiyle evsizlik sürecinden kurtulamamaktadırlar. Evsiz bireyler, evsizlik sürecini gurur meselesi haline getirmekte ve mevcut durumunu aile ve yakın çevreden gizlemektedir. Bu durum onların sağlıklı sosyal ilişkiler geliştirmelerini engellemektedir (Shier, Jones, Graham: 459-471).

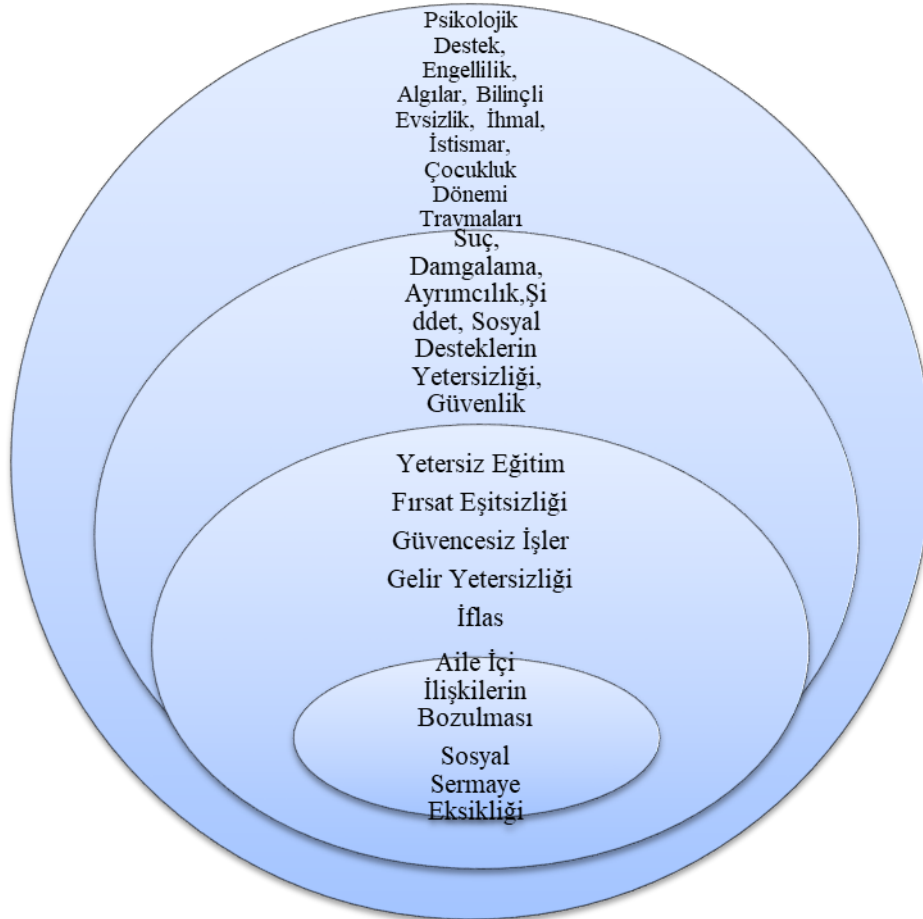
Henwood, Stefancic, vd. (2015)'e göre, evsizlikten kurtulmanın yöntemleri arasında görülen basamak modeli ile konut modeli arasında bir ilişki bulunmaktadır. Yapmış oldukları araştırmaya göre, konutta kalan evsiz bireylerin daha fazla sosyal adaptasyona sahip oldukları ve sosyal ilişkilerini daha fazla geliştirdiklerine yönelik bulgulara rastlanmıştır. Araştırmanın diğer sonuçları arasında toplu yaşamının bireylere aidiyet duygusu vermediği gibi yalnız yaşamının da sosyal yönden bireyleri izole hale getirdiklerine yönelik bir bulguya rastlanmamıştır.

Carminucci (2011)'de evsizlerin mekânsal stratejileri arasında yer alan tren istasyonlarındaki marjinalize edilmiş yaşamlarının tasvirini yapmakta, evsiz bireylerin sağlık, sosyal, güvenlik ve hijyen ihtiyaçları olduğunu belirtmektedir. Evsiz bireylerin karmaşık sorunlarının dayanışma ve paydaşlar temelinde farkındalığa dayalı bir stratejiyle çözümlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Evsiz bireylerin tren istasyonlarında kendi hallerine bırakılmaları istasyonu kullanan diğer bireyler ve dükkân sahipleri tarafından sosyal dışlanmalarına sebep olmaktadır. Çeşitli kuruluşlar tarafından evsizlere hizmet

götürülmesi, istasyon işletmesi, dükkân sahipleri ve vatandaşlar tarafından evsizlerin kabullenilmesi bağlamında sosyal içermeye katkı sağlayan uygulamalara ihtiyaç bulunmaktadır. Bunun gerçekleştirilebilmesi için dernekler, cemaat grupları, gönüllüler, sağlık hizmetleri, danışmanlık, yasal, sosyal-profesyonel rehabilitasyon hizmetleri, barınma vb. gibi özel hizmetler sunan ofislerin paydaş temelinde iş birliğine ihtiyaç vardır.

Susser, Moore ve Link, hayatın çeşitli gelişimsel süreçlerinde kişisel risk etmenlerini kapsayan nedensel yol modelini geliştirmiştir. Bireyler evsiz olmadan önce evsizliğin alt yapısını hazırlayan süreçlerle karşı karşıya kalmaktadır. Bunlar arasında boşanma, ebeveynlerden birinin ölümü, aile içi ilişkilerin bozulması, işsizlik, iflas, kira borcu, şiddetin artması, akıl ve ruh sağlığındaki bozulmalar olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra araştırmacılar, yaşlılık dönemi için en etkili olan risk etmeni olarak, ekonomik ve sosyal yetersizlik ve kişisel özellikler ve hastalıkların olduğunu belirtmektedir. Cohen (1999)'da evsizlik riskinin zamanla arttığını ve bu riskin farklı düzeylerde beliren etkenlerin bir arada görülmesiyle ortaya çıktığını belirtmektedir. Orta yaş ve üstü evsiz bireylerin risk faktörleri arasında hapis, madde bağımlılığı, zihinsel ve fiziksel sağlık sorunları, mağduriyet, aile ve sosyal ağ eksikliği ve düşük gelir ön planda görülmektedir (Susser, Moore ve Link, 1993; Cohen, Sokolovsky, 1989; Crane, 1999; Crane, Warnes, 2001b; Keigher, 1992; Wilson, 1995; Aktaran: Crane, Byrne, vd., 2005: 152-157).

Şekil 1: Evsizlik sürecinde sosyal hayatı etkileyen faktörler

Literatürden elde edilen bilgiler doğrultusunda evsizliğin temel sebepleri arasında sosyal etkenlerin rol oynadığı görülmektedir. Evsizlik sürecinin başlaması ve sonlandırılmasında aile destek mekanizmalarının oluşturulması önem taşımaktadır. Evsizlik sürecine birey ve ailelerin girmesinin önlenmesinde ve geciktirilmesinde ise mikro-mezzo sistemler düzeyinde sosyal sermaye kapsamında yakın akraba, arkadaş ve komşuluk ilişkileri ile ev sahipleri ve iş yerindeki ilişkiler önemli bir etkiye

sahiptir. Makro düzeyde ise yeterli ve ucuz konut stokunun merkezi hükümetler tarafından oluşturulması, yoksulluk ve gelir adaletsizliğinin giderilmesi, sosyal güvenlik önlemlerinin kapsamının genişletilmesi vb. alınacak önlemler arasındadır. Bireylerin mesleki veya örgün eğitimlerinin yetersizliği, fırsatlara erişimdeki birçok engeller, sürdürülebilir istihdam olanaklarının oluşturulamaması, ekonomik yetersizlikler, iflas gibi durumlar ise evsizlik sürecine girişi kolaylaştıran, çıkışı zorlaştıran etkenlerdir. Evsiz bireylerin, akıl ve ruh sağlıklarıyla ilgili rahatsızlıkları, engellilik durumu, geleceğe yönelik olumsuz algıları, çocukluk dönemi travmaları, aileden uzaklaşma, bilinçli evsizlik, birey düzeyinde evsizliğin sebepleri arasında yer alan ve sosyal hayatı olumsuz etkileyen etkenlerdir. Diğer yandan toplumun evsizliğe bakışının bir göstergesi olan sosyal dışlanmanın ve ayrımcılığın yaşanması, bu durumu destekleyen yetersiz sosyal destek mekanizmaları, suçla karışma ve damgalanma toplumsal kaynakların geliştirilmesi bağlamında bilinç değişimini, paydaş yönetiminin, yerel ve toplumsal düzeyde geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

2. Yöntem

Araştırma giriş ve sonuç kısımları hariç iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmanın konusunu oluşturan evsiz bireylerin sosyal hayatı yabancı kaynaklar taranarak verilmiştir. Bu aşamada yabancı kaynaklardan elde edilen verilerle, araştırmanın yöntem başlığı altında verilen Türkiye’de yapılan bilimsel araştırmalardan, evsizlerin sosyal hayatına ait elde edilen bulguların karşılaştırılması olanaklı hale gelmiştir.

Araştırma nitel araştırma desenine sahiptir. Nitel araştırmalar belli bir olgunun anlamlandırılması sürecidir. Bu süreç araştırmacının araştırmadan elde ettiği bulguların yorumlanması sonucunda, mesleki deneyimleriyle, olgunluğa ulaşmakta ve nitelik kazanmaktadır. Belirtilen bağlamda nitel araştırmalar araştırma nesnelere sayısal çoğunluğundan ziyade belli bir olgunun derinlemesine analizini içerir (Akyıldız, 2020: 157-159). Araştırma nesnelere, internet ortamında erişime açık, tez düzeyindeki araştırma ve derleme çalışmalarını oluşturmaktadır. Araştırma nitel araştırma tekniklerinden biri olan doküman analizi çerçevesinde yapılandırılmıştır. Doküman analizi çerçevesinde araştırmacı, araştırma sürecinde, araştırmacının konusu ile ilgili yazılı dokümanları sistematik olarak analize tabi tutar (Wach, 2013: 1-8). Bu tekniği kullanan araştırmacı, belli bir olgu hakkında yazılmış olan kaynakları daha önce belirlenmiş kriterler kapsamında, verilerini toplayarak, yine daha önce belirlenmiş analiz birimlerine göre kelime, cümle, paragraf, sıklık, kodlama, temalar düzeyinde, betimlemeler yapar. Ağırlıklı olarak mesleki deneyimlerini de araştırmaya dâhil ederek, yorumlama sürecini tamamlar. Belirtilen kapsamda evsiz bireylerin sosyal hayatlarına yönelik araştırmalardaki bulgular değerlendirilmeye tabi tutulmakta ve her bir araştırmada geçen ortak ve farklı kavramlar, yapılan araştırmaların bulgularından alıntılara yer verilerek, temalar kapsamında çıkarımlarda bulunmaktadır. Tezlerin isimleri kodlanmıştır. Yüksek Lisans Tezi YLT1, Tıp Uzmanlık Tezi TUT1, Doktora Tezi DT1 olarak numaralandırılmıştır.

2.1. Evsizlik Konusunda İnternet Ortamında Erişime Açık Tezlerde Evsizlerin Sosyal Yaşamına Ait Bulgular ve Değerlendirme

Araştırma kapsamında internet ortamında Türkiye’de alan yazında yer alan, tez düzeyindeki araştırmalar 11.05.2021 tarihinde YÖKTEZ veri tabanında “evsizlik, evsiz, homeless” anahtar kelimeleri yazılarak arama yapılmıştır. Yapılan araştırmalar kapsamında toplamda 14 tez çalışmasına ulaşılmıştır. Evsizlik evrenine ait verileri barındırması bağlamında ise çalışmanın kapsamı doğrultusunda veri elde edilebilecek sosyoloji, sosyal hizmet, çalışma ekonomisi, adli tıp alanlarında yapılmış 10 tez araştırma kapsamına dâhil edilmiştir. Tezlerden elde edilen bulgular değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Tezler, kodlarıyla birlikte araştırmanın yapıldığı yıl, il, ana bilim dalı ve yöntemine göre tasnif edilmiştir

Tablo 1: Türkiye’de evsizlere yönelik yapılan tez çalışmaları

Kod	Yıl	Ana Bilim Dalı	Araştırmanın Yapıldığı İl	Araştırmanın Yöntemi
YLT1	2019	Kültürel Çalışmalar	İstanbul	Nitel
YLT2	2020	Sosyal Politika	İstanbul	Nitel
YLT3	2016	Kültürel İncelemeler	İstanbul	Nitel
YLT4	2014	Çalışma Ekonomisi	İstanbul	Nitel
YLT5	2014	Sosyoloji	İstanbul	Nitel
YLT6	2020	Sosyoloji	İzmir	Nitel
TUT1	2009	Adli Tıp	Ankara	Nitel
TUT2	1997	Adli Tıp	İstanbul	Nitel
DT1	2020	Sosyal Hizmet	İstanbul	Nitel
DT2	2019	Sosyal Hizmet	İstanbul	Nitel

Türkiye’de tez düzeyindeki çalışmalar Tablo-1’e göre 3 il ile sınırlıdır. Evsizlik olgusu üzerine yapılan çalışmaların son yıllarda artmış olmasına rağmen, sosyoloji, adli tıp, sosyal hizmet, sosyal politika ve kültürel çalışmalar kapsamında sınırlı düzeyde olduğu görülmektedir. Çalışmalar çoğunlukla nitel çalışma desenine sahiptir. Nitel çalışmalar evsizlik olgusu hakkında genel bilgilere ulaşmamızı sağlarken, nitel çalışmalardan elde edilen bilgilerin daha çok evsizlik olgusunun derinlemesine anlaşılmasını sağlamaya yönelik anlam bağlantıları üzerine kurulduğu görülmektedir. Çalışmaların yoğunlukla İstanbul ilinde yapılması İstanbul’un nüfus yoğunluğu, göç, evsiz sayısı, gecekondu, kent profili gibi parametreleri barındırması sebebiyledir.

Tezlerde evsizlik olgusu ile ilişkilendirilebilecek çeşitli olgusal temaların ön plana çıktığı görülmektedir.

Tablo 2: Tezlerde yer alan evsizlikle ilişkili konular

Kod	Evsizlikle İlişkilendirilen Tema
YLT1	Sosyal Dışlanma
YLT2	Sivil Toplum Uygulaması
YLT3	Kent Yoksulluğu
YLT4	Suç ve Hükümlülük
YLT5	Kent Yoksulluğu
YLT6	Kent Yoksulluğu
TUT1	Evsiz ölümleri
TUT2	Evsiz ölümleri
DT1	Sosyal Ekosistem
DT2	Kent Yoksulluğu

Çalışmalarda evsizlik olgusu daha çok kent yoksulluğu referans alınarak açıklanmaya çalışıldığı görülmektedir. Bunun temel sebepleri arasında özellikle büyükşehirlerde yapılan göç olgusu ve sonrasında ortaya çıkan uyum sorunlarının bir sonucu olarak görülen evsizlik olgusudur. Evsizlikle ilişkilendirilen bir diğer olgu ise sosyal dışlanmadır. Sosyal dışlanma evsiz bireyin yaşamında bir dizi olumsuzlukların sonrasında meydana gelen bir sonucu ifade etmektedir. Bu sonuç evsiz bireyin bir toplumun içinde hayatını devam ettirmesine rağmen, görünmez kabul edilmesidir. Sokakta yaşamını yitirme, evsizlerin ne kadar çaresiz ve kendi başlarına terk edilmiş olduklarının bir resmidir. Sivil toplum uygulamaları evsizlerin toplumda yaşayan diğer bireyler tarafından kendilerine değer verildiğinin bir resmidir. Empatik düşüncenin yoğun olarak yaşandığı gönüllü hizmetleri evsiz bireyleri bir kâse çorba ile de olsa yalnız olmadıklarını hatırlatmakta ve evsiz bireyler için psikolojik ve sosyal destek sağlama görevi görmektedir. Sosyal ekosistem evsizlik olgusunun yapısal ve bireysel düzlemde birey-çevre etkileşimini olumsuz yönde etkileyen süreçlerin bireyler lehine değiştirilmesi gerektiği vurgusunu öne sürer. Belirtilen bağlamda evsizlik sorunlarının çözümlenebilmesi için mesleki, idari, yasal, sosyal, kaynak, bireysel düzeyde değişimlerin yapılması gerektiğini belirtir. Belirtilen açıklamalar çerçevesinde

tez çalışmalarında evsizliğe etki eden sosyal faktörler incelenmiştir. İncelemeler sonucunda her bir tez düzeyinde elde edilen bulgular aşağıda belirtildiği gibidir;

YLT1'e göre;

Göç; ailevi sebeplerden ve düzenli bir gelire sahip olmak ve istihdam edilebilmek amacıyla yapılmaktadır. İkametgâh; eğer bireyin ikametgâh adresi varsa, bazı haklardan yararlanabiliyor ve ailevi ilişkileri sınırlı da olsa devam ettiriliyor anlamına gelmektedir. İkametgâh adresi yok ise adresi olmadığından yardımlardan yararlanması çok zor bir durum olarak evsiz bireyin karşısına çıkmaktadır. Bu süreçte evsiz birey sosyal desteklerden yararlanamadığı için sosyal dışlanma ile karşı karşıya kalmaktadır. Dolayısıyla ikamete sahip olan evsiz bireyler hizmetlere erişimde zorluk yaşamamakta ve evsizlik sürecinden daha kolay kurtulabilmektedir. Aile, akraba ve arkadaşlık ilişkileri; evsiz bireylerin ailevi sorunları bulunmaktadır. Sorunlar arasında şiddet, boşanma ön sırada, akrabalık ilişkileri zayıf ve evsizlik süreci ailelerden gizlenmektedir. Evsizlik öncesindeki arkadaşlarla irtibat kurulmamaktadır. Evsiz bireyler arasında arkadaşlık ilişkileri var, bu ilişkiler mekânsal birliktelik sağlamak ve temel ihtiyaçlar arasında yer alan gıda, kıyafet ve hijyen ihtiyaçlarının giderilmesi için evsizler arasında bilgi paylaşımı söz konusudur. Gerek grup içi ve gerekse grup dışı ilişki kurma isteği mevcut, ancak diğer insanların ön yargılı tutumları grup dışı ilişki düzeyinin geliştirilmesini engellemektedir. Eğitim seviyesi; evsiz bireylerin eğitim seviyeleri düşük, ancak eğitim seviyeleri ile evsizlik arasında bir ilişki kurmak oldukça zor. Çünkü farklı eğitim seviyelerine sahip olan bireyler evsizlik sürecindedir. Bu durum yeni evsizlik olgusunu ortaya koymaktadır. İşsizlik; evsiz bireylerin çoğunun mesleklerinin olmasına rağmen, işsizlik sürecinde olduğu görülüyor. Bu durum mesleki eğitimin düzeyi ile yapısal faktörler bağlamında değerlendirilebilecek bir durum. Evsiz bireylerin çoğu çalışmaya karşı isteklidir. Sosyal destek düzeyi; evsiz bireylerin çoğu sosyal destekleri yetersiz olarak değerlendirmektedir. Sosyal güvence; evsiz bireyler arasında çoğunluk sosyal güvenceye sahip değil. Madde bağımlılığı; evsiz bireyler arasında araştırma kapsamında madde bağımlısı olanlar azınlıkta, toplumsal önyargılar hâkim, bu durum sosyal dışlanmaya sebep olmaktadır. Suç; Araştırma kapsamında evsiz bireyler arasında suç oranları düşük, toplumsal ön yargılar hâkim. Diğer bireylerin olumsuz tutumları evsiz bireylerin kendilerini yalnız hissetmelerine sebep olmaktadır (Karaman, 2019: 73-105).

YLT2'ye göre;

Sosyal haklar; evsiz bireyler yasal düzlemde bir sosyal hakka sahip değil, vatandaşlık hakları adres ve ikametgâh ile ilişkilendirildiğinden dolayı evsiz bireylerin vatandaşlık haklarını kullanabilmeleri mümkün olmamaktadır. İşsizlik; evsiz bireyler arasında işsizlik hâkim, yapılan işler daha çok geçici ve düzenli gelir getirmeyen işler. Özel alan, kamusal alan; evsiz bireyler kent ortamındaki ilişkilerin mülkiyet sahipliği ve adres temelinde konumlandırılmasından dolayı bireysel ve kamusal hakları kullanmakta zorlanmaktadır. Bu durum onları görünmez kılmaktadır. Evsiz bireylerin görünmezlikleri onların toplumsal hizmetlere ulaşmada fırsat eşitliği temelinde yararlanmalarını engellemektedir. Sosyal ilişki; mevcut ilişkiler tüketim temelinde kurulduğundan dolayı evsiz bireylerin sosyal ilişkilerini geliştirmeleri çok zor. Evsiz bireylerin ihtiyaçları, kendi dünyalarından keşfedilerek giderilmeye çalışılmalı, terapötik uygulamalar hayata geçirilmelidir. Evsiz bireylerle yeterli düzeyde iletişimi sağlayacak uygulamalar mevcut olmamıştır. Aile ilişkilerinin zayıf, eğitim düzeylerinin düşük ve sosyal çevrenin dışlanması evsiz bireylerin kendilerini yalnız hissetmelerine sebep olmaktadır. Sosyal destek; evsiz bireylere sağlanan sosyal destekler yetersiz ve ihtiyacı karşılamamakta, hizmetlerde toplumun bütün kesimlerini kapsayacak uygulamaları içeren paydaş temelinde bir örgütlenme bulunmamaktadır. Bireylerin yeteneklerinin geliştirilmesini, sosyalleşmelerini sağlayacak ve davranışın düzenlilik bağlamında disipline edecek mekanizmalar eksik kalmıştır. (Dursunoğlu, 2020: 50-130).

YLT3'e göre;

Sosyal ilişkiler; evsiz bireylerin sosyal ilişkileri yok, evsizlere vatandaşlık hakları bağlamında tanımlanan sosyal hakları bulunmamakta, bu durum onların hakların yokluğunda beliren sosyal ölümlerinin temel sebebinin oluşturmaktadır. Kentsel mekânlar ve paralelinde beliren kentsel dönüşümler mahalle kültürünü yok etti, dolayısıyla mahalle sosyalleşmenin ve dayanışmanın sağlandığı mekânsal niteliğini kaybetti ve belirtilen bağlamda da sosyal doku bozulmuştur. Dışlanma; evsiz bireyler toplumda çeşitli düzeylerde damgalanmaktadır. Aylak, kirli, suçlu ve tehlikeli olarak etiketlenen evsiz bireyler diğer bireyler tarafından dışlanmaktadır. Sistem düzeyinde de evsiz bireyler dışlanmaya maruz kalmaktadır. Hizmetlerden yararlanmanın önündeki en büyük engel kimliğin olmamasıdır. Kimlik olmayınca hizmetlerden yararlanmanız imkânsız hale gelmektedir. Evsiz bireylerin çoğunun sosyal güvencesi bulunmamaktadır. Egemen söylem olan "yurttaşlık hakları" bağlamında verilen haklar evsiz bireyler için söylemden öteye gitmemektedir. Evsiz bireylerin çoğu güvencesiz işlerde çalışmaktadır. Açıklanan tüm olumsuzluklar evsiz bireyleri toplumda statüsüz bireyler haline getirmektedir (Gümüş, 2016: 25-90).

YLT4'e göre;

Eğitim; evsiz bireylerin eğitim seviyeleri düşük. Aile ilişkileri; evsiz bireylerin aile yapıları birçok sorunu içinde barındırmaktadır. Bunlar arasında evsiz gençlerin çoğunda üvey ebeveynlerden kaynaklı aile sorunları yer almakta, süreçte evden uzaklaşma yaşanmaktadır. Aile içi şiddet ve cinsel istismar sıkça rastlanan bir durumdur. Suç; evsiz bireylerin toplumda genel kabul gören suçlu olduklarına yönelik algılar gerçeği yansıtmamaktadır. Alkol ve madde bağımlılığı ile suç işleme oranları arasında ilişki bulunmaktadır. Madde kullanan evsiz bireyler arasında her yaşta suç karışma oranları kullanmayanlara göre daha fazladır. Göç; evsiz bireylerin çoğu doğup büyüdükleri yeri çeşitli sebeplerden dolayı terk ederek göç etmektedir. Göç etme sebepleri arasında ilk sırada ailevi, ikinci sırada ekonomik ve son olarak eğitim yer almaktadır. İşsizlik; Evsiz bireylerin çoğu işsiz, geçici işlerde çalışmakta ve mesleki düzeyde yeterli eğitime sahip değildir. Sosyal güvenceleri bulunmamaktadır. Çalışma hayatından uzak olmaları, sosyal desteklerin yetersiz olması bireylerin toplum yaşamına uyumunu zorlaştırmakta ve sistemle çatışmalarına sebep olmaktadır. Dışlanma; evsiz bireyler toplumun kendilerini dışladığına inanmaktadır. Bu durum evsiz bireylerin damgalanmasına, ötekileştirilmesine ve yalnızlaşarak kendi dünyalarında sınırları çizilmiş, sınırları dışına çıkamayan bireyler olarak yaşamalarına sebep olmaktadır. Evsizlere yönelik bireysel ve toplum temelli ve entegre hizmetlere ihtiyaç bulunmaktadır (Bektaş, 2014: 66-103).

YLT5'e göre;

İşsizlik; enformel sektörlerde, düzensiz işlerde, düşük ücretle çalışma durumu ve çoğu zaman işsizlik hâkim olmuştur. Mesleki eğitim desteği gerekiyor. Aile içi sorunlar; evsiz bireyler aile sevgisi, aile yokluğu bakımından duygusal yoksunluk yaşamakta, aile ilişkileri zayıf veya tamamen kopuk. Üvey anne, baba ile ilişkiler sorunlu olmaktadır. Aile içi şiddet hâkim ve boşanma sık rastlanan bir durumdur. Eğitim; eğitime başlama ve devam etme fırsatları yok, eğitim seviyeleri düşük bu durum düzenli işlerde çalışmayı engellemektedir. Sokak yaşamı; suça karışma, zararlı madde kullanımı söz konusu Evsizlik öncesi; ev sahibi ve işverenlerle ilişkiler sorunlu Sosyal destek; toplumla bütünleşememe durumu var, bunda etkili olan sosyal destek mekanizmalarının yetersizliği ve riskli, tehlikeli olarak görülmelerinden kaynaklanan dışlanmanın etkisi var. Evsiz bireyler kültürel, mekânsal, ekonomik ve sosyal dışlanma yaşamaktadır. Yoksulluğun en dip halini evsiz bireyler yaşamaktadır. Evsiz çocuk ve gençlere yönelik destek mekanizmaları yetersizdir. Kurumlar arası iş birliği ve paydaş temelinde faaliyetler bulunmamakla birlikte, bireylerin sosyal güvenceleri de yoktur (Küçük, 2014: 90-106).

YLT6'ya göre;

Aile ilişkileri; belirli bir ikametgâha sahiplik yok, yoksulluk hâkim, gecekondu bölgelerinde yaşama ile evsizlik arasında ilişki bulunmaktadır. Bu bölgelerde yaşayan bireylerin evsizlik riskiyle karşı karşıya kalma olasılıkları daha fazla, ebeveynlerin küçük yaşta vefat etmesi, çocukların yaşamlarında evsizlikle karşı karşıya kalmasına sebep olmaktadır. Tek ebeveynli aileler ve üvey anne, babanın olması çocukların dışlanmasına ve evden ayrılmalarına sebep olmaktadır. Aile içi şiddet olgusuna rastlanmaktadır. Evsiz bireylerin çoğu yaşadıkları şehirleri terk etmek zorunda kalarak büyük şehirlere göç etmektedir. Sosyal destek; evsiz bireylerin çoğunda sosyal güvence bulunmamakta ve hizmetlerden sınırlı düzeyde yararlanılmaktadır. Kültürel ve sosyal destek mekanizmaları bulunmamaktadır. Yakın çevre desteği görememektedir. Ev sahibi ile olan ilişkiler bozuk. Eğitim; evsiz bireylerin eğitim seviyeleri düşük, yoksulluk, evsizlik ve eğitim arasında ilişki bulunmaktadır. Eğitim eksikliğiyle ilişkili çocuk yoksunluğu söz konusu. İşsizlik; evsiz bireylerin çoğu işsiz, düzenli bir gelirleri yok, enformel sektörlerde geçici gelir elde ederek hayatlarını idame etmeye çalışmaktalar. Evsiz çocuklar arasında çocuk işçiliği söz konusu, yetişkin evsiz bireyler ise küçük yaşlarda çalışmak zorunda kalan bireylerden oluşmaktadır. Sektörel durgunluk ve ekonomik krizler evsizlik sürecine girişi hızlandırmaktadır. Sokak yaşamı; evsiz bireyler sokakta şiddete maruz kalmaktadır. Madde bağımlılığı, evsizliğin hem sebebi hem de sonucu olabilmektedir. Evsiz bireyler arasında mekânsal yakınlık ilişkileri güvenlik ve paylaşma gereksiniminin karşılanması için gereklidir. Dışlanma; evsiz bireyler mekânsal ve sosyal olarak kendilerini dışlanmış hissetmektedir. Dışlanma, kendilerini yalnız hissetmelerine ve aidiyetsizlik duygusunun gelişmesine sebep olmaktadır. Evsiz bireyler ailede bulamadıkları veya aile içi sorunlardan dolayı elde edemedikleri düzeni ve istikrarı sokakta yeniden, hayatlarını inşa etme sürecinde bulmaya çalışmaktadır. Bu süreçte evsiz bireyler bilinçli kimlik gelişimlerini yeniden oluşturmaktadır. Toplumun ve sistemin ötekilerine yönelik geliştirdiği veya evsiz bireyin kendisini toplumda gördüğü yere göre şekillendirdiği algı şeması, evsiz bireyin dışlanmasında etkili rol oynamaktadır. Bu durum evsiz bireylerin topluma yabancılaşmasına sebep olmaktadır (Özkan, 2020: 98-150).

TUT1 VE TUT2'ye göre sırasıyla;

Yakını yok, çevre tarafından tanınmıyor (Yağan, 2009: 19-35). Aile ve akrabalarından ayrı, toplumsal süreçlerden izole olmuş, sık sık yer değiştirme durumu var (Altun, 1997: 16-25).

DT1'e göre;

Sosyal destek; desteklerin düzeyi yetersiz, basit, günlük çözümler oluşturulmaktadır. Evsiz bireylere yönelik desteklerin yetersiz olması, onların dışlanmasına sebep olmakta, bireyler bu durumda psikolojik sorunlar yaşamakta ve kendilerini yalnız hissetmektedir. Evsizlik durumunu yaşayan bireylerin haklarını savunacak yasal bir düzenleme mevcut değil. Toplumda evsiz bireylerin savunuculuğunu yapacak organlar yok, evsiz bireylerin dışlanmasını engelleyecek, evsiz bireylerle ilgili olumsuz algıların kaldırılmasına yönelik toplumsal farkındalığı artırıcı çalışmalar yoktur. Rehabilitasyon temelinde adaptasyon sağlayıcı uygulamalar bulunmamaktadır. Kimlik belgesi ile sosyal yardımlardan yararlanmanın kilit anahtarıdır. Ekosistem temelinde evsiz bireylerin toplumsal adaptasyonunu sağlayacak, kültürel bağlamda dışlanmasını önleyecek, güçlü yönlerini açığa çıkararak başarı şanslarını artıracak uygulamalar eksiktir. Belirtilen bağlamda evsiz bireylere yönelik habitus (yaşam alanı) oluşturulamamıştır. Koruyucu önleyici sosyal hizmetler eksiktir. Evsiz bireyler kendi aralarında kaynak paylaşımı, iş bulma gibi yardımlaşmaktadır. İşsizlik; evsiz bireyler arasında yaygındır. Evsiz bireyler geçici işlerde çalışılmaktadır. Yeterli ve sürekli bir gelirleri yoktur. Mesleki eğitim ve istihdam olanakları mevcut durumları itibarıyla bulunmamaktadır. Aile ilişkileri; göç ve evsizlik arasında sıkı ilişki var, Evsiz bireylerin çoğu göç sonrası adaptasyon sağlayıcı uygulamaların eksikliği sonucu evsizlik sürecini yaşamaktadır. Aile içi şiddet, boşanma, aldatma, tek ebeveynli aileler, evden kaçma evsizliğin aile temelinde oluşan sebepleri arasındadır. Çoğu evsiz birey evsizlik sürecinde aileleriyle sınırlı ilişki

içindedir. Dışlanma; dış görünüm, hijyen durumu, güvenlik ve suç gibi sebeplerle evsiz bireyler dışlanmaktadır. İş hayatından, mekândan, aileden, sosyal güvenlikten dışlanmaktadırlar (Akyıldız, 2020, s. 164-344).

DT2'ye göre;

Sosyal destek; evsiz bireyler arasında sokakta dayanışma temelli sosyalleşme hâkim. Sosyal güvence çoğu evsiz bireyin bulunmamaktadır. Sosyal sermaye eksik, yakın arkadaşlarıyla bağlantı sınırlı Dışlanma; evsiz bireyler kirli, tehlikeli, kötü kokulu oldukları için dışlanma ile karşı karşıyadır. Ayrıca uygun fiyatlı konut stokunun bulunmaması konut dışlanmasını beraberinde getirmektedir. Eğitim; evsiz bireylerin çoğu eğitimsiz bireylerden oluşmaktadır. Bu durum onların toplumsal hiyerarşide içinde buldukları sarmaldan kurtulmalarını engellemektedir. Aile ilişkileri; aile içi şiddet ve göç olgusu evsiz bireylerin kaderi haline gelmiş bir durum. Boşanma, evi küçük yaşta terk etme, ekonomik yetersizlik gibi aile içi ilişkileri olumsuz etkileyen süreçler yaşanmaktadır. İşsizlik; çocuk iş gücü olma durumu yaygındır. Evsiz bireylerin çoğu erken yaşta çalışmak zorunda kalmıştır. Enformel sektörde çalışma yaygındır. Düzenli ve yeterli bir gelir yoktur. İşsizlikle madde kullanımı ve arkadaşlar arası ilişkilerde ilişki bulunmaktadır (Bekaroğlu Doğan, 2018: 129-260).

Araştırmalar farklı tema başlıklarını içermesine rağmen, bulgular evsizliğin Türkiye’de iki temel sebebi olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu sebepler şekil belirtildiği gibidir.

Şekil 2: Evsizliğin sebepleri

Araştırmalarda evsizlik olgusunun temel sebepleri arasında birinci sırada aile içi sorunların olduğu görülmektedir. İkinci olarak ekonomik sorunlar yer almaktadır. Ailenin dağılması, boşanma, ölüm, şiddet, ihmal, istismar, evden kaçma, alkol ve madde bağımlılığı gibi sebepler evsizlik sürecinin başlamasına etki eden sosyal faktörler arasında yer almaktadır. Diğer yandan ikinci düzeyde evsizliğin sebebi olarak görülen diğer bir etken ise ekonomik faktördür. Ekonomik faktörün içeriğinde ise işsizlik, yüksek konut maliyetleri, ekonomik krizler, gelir adaletsizlikleri, eğitimsizlik, mesleki yetersizlik, engellilik, hastalık gibi birçok grift ilişki bulunmaktadır. İki temel sebep birbirinden ayrılamayan ancak, öncelik sıralaması olan faktörlerdir. TÜİK verilerine göre Türkiye’de 2019 yılı GİNİ katsayısı 0,39 seviyesindedir. Diğer yandan Türkiye’de eğitim düzeyiyle elde edilen gelir arasında bir ilişki vardır. 2019 TÜİK verilerine göre en yüksek ortalama yapılan işten elde edilen gelire sahip olanlar yükseköğrenim, lise, ortaokul, ilkokul olarak sıralanmaktadır. %26,1 düzeyinde okur-yazar olmayanlar arasında yoksulluk yaygınken, bu oran yükseköğrenim mezunu olanların arasında %2,5 düzeyindedir (TÜİK, 2019; data.tuik.gov.tr). Bu açıklamalar ekonomik düzeyde yapısal faktörler ile bireysel faktörlerin yoksulluğa etki eden yönlerini ortaya koymaktadır. Diğer yandan da her bir yoksul ailenin yoksulluğu evsizlikle sonuçlanmamaktadır. Bu durum ekonomik göstergelerin dışında farklı tampon etkisi yapan destek mekanizmalarının olduğunu göstermektedir. Bireysel birikimler, akrabalık ilişkileri, aile bağlarının güçlü olması, yakın ve uzak çevrede bulunan sosyal ağlarla olan ilişkilerin sıklığı her bir yoksulluk durumunun evsizlikle sonuçlanmasının önündeki setler olarak görülebilir.

Tablo 3: Evsizlik Uzamı

Aile İçi Sorunlar	Ekonomik Sorunlar	Sosyal Dışlanma
Şiddet Boşanma Ölüm İhmal, İstismar Üvey Ebeveyn Aldatma Akrabalarla İlişkilerin zayıflığı Göç	Birikim yokluğu İşsizlik Düzenli gelir yoksunluğu Enformel Sektör Kriz İflas Ev sahibi ile Yaşanan Sorunlar Çocuk İşçiliği Eğitimsizlik İş yeri ile Yaşanan Sorunlar Mesleki Eğitim Eksikliği Göç	Dış görünüm Hijyen Güvenlik Suç İş Hayatı Mekân Sosyal Destek Yetersizliği Konut Yalnızlık Aidiyetsizlik Sosyal Güvence Kimlik Alkol ve Madde Bağımlısı Yasal Eksiklik Medya İlişkileri

Evsizliğin sebepleri bulgularda da belirtildiği gibi iki temel sebebe dayanmaktadır. Sosyal dışlanma ise evsizliğin iki temel sebebinin sonucunda ortaya çıkan gerilemeler sonucunda beliren yapısal ve bireysel özelliklerle şekillenen bir durumdur. Belirtilen bağlamda sosyal dışlanma bireyin aile ve düzenli bir çalışma ilişkisi ile olan bağlarının kopması durumudur ki bu durum aynı zamanda koruyucu-önleyici sosyal destek mekanizmaları ile evsizlik sürecindeki sosyal destek mekanizmalarının hangi yönde örgütlenmesiyle ilgili ipuçları vermektedir. Tez çalışmalarından elde edilen, evsizliğin sebepleri, sonuçları ve sosyal hayatı hangi yönde etkilediğine yönelik bulgular ile çalışmanın literatür kısmından elde edilen bulgular karşılaştırıldığında, Mzwandile, Mabhala, vd.'nin sosyal ilişkilerin zayıflığı, istikrarsız aile ilişkileri, Christian, Abrams, vd.'nin sosyal içerme mekanizmalarının geliştirilmesi gerekliliği, Nooe ve Patterson, Calsyn, Winter, Shinn, Knickman ve Weitzman'ın sosyal ağların zayıflığı ile damgalanma arasındaki ilişki, Calsyn ve Rodes'ın evlilik ile hayat düzeni, Letiecq, Anderson ve Koblinsky'nin sosyal destek mekanizmalarının yetersizliği, Carminucci'nin evsizliğin sonlandırılması için toplumsal farkındalığın sağlanması gerektiği, Susser, Moore ve Link'in evsizlik öncesi evsizliği hazırlayan etmenlerden dolayı koruyucu-önleyici aile sosyal destek mekanizmalarının gerektiği, üzerine yapmış oldukları vurgular, benzerlik göstermektedir.

Araştırmalardan elde edilen temel başlıkların yanı sıra evsizlik olgusu ile ilişkilendirilebilecek birçok bağlantı bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla göç ile ailevi sebepler, istihdam, terör, gelir yetersizliği ilişkisidir. Sosyal ortam ve arkadaş çevresi ile suç evsizlikle ilişkilendirilebilecek farklı bir araştırma alanıdır. Aileye olan aidiyet, ekonomik yetersizlik, erken yaşta çalışma, yoksulluk, eğitim ve fırsat eşitliği ile evsizlik arasında sıkı bir ilişki vardır. Madde bağımlılığı ile suç, damgalanma, etiketleme, dışlanma, yaşanan mekân, davranış bozukluğu, işsizlik ile sistemle çatışma, mesleki eğitim ile evsizlik ilişkisi bir başka bağlantılı konu alanlarıdır. Evsizlik sürecinin sonlanması ile rehabilitasyon temelli ve yeterli destek hizmetleri, cezaevi süreci ile aile ilişkileri, sosyal yaşam, medya ilişkileri ile evsizlerin toplumsal görünürlüğü, kabulü, dışlanma, toplumsal algı, evsizlik çeşitleriyle sosyal hayat düzeyi, hukuksal düzenleme ile fırsat eşitliği, yurttaşlık bilinci, aidiyet, kamusal katılım, egemen söylem ile ihtiyacın karşılanmasının yerindeliği, terapötik iletişim ile evsiz bireylerin ihtiyaçlarına yönelik mekanizmaların oluşturulması, yapısal sorunlar ile yönetsel anlayış arasında kuvvetli bir ilişki olduğu görülmektedir.

TARTIŞMA

Batı'da evsiz bireylere yönelik, sosyal politikaların içeriğinin oluşturulması amacıyla yapılan devlet ve STK eliyle yürütülen uygulamalar bulunmaktadır. Özellikle Batılı siyasal iradeler tarafından her yıl hazırlanan raporlar, meslek elemanlarının evsiz bireylere hizmet sunumlarının nasıl oluşturacağına yönelik mesleki-eğitsel uygulamalar, FEANTSA çatı örgütü gibi kuruluşların çalışmaları, yasal düzenlemeler olduğu görülmektedir. Özellikle AB (Avrupa Birliği) bölgesinde oluşturulmuş ve

yürürlükte olan birçok fon kaynağı yoksullukla mücadelede kullanılmaktadır. ESF (Avrupa Sosyal Fonu) kapsamında AB bölgesinde daha iyi çalışma fırsatlarının oluşturulması amacıyla başta dezavantajlı grupların istihdam oranlarının artırılması amaçlanmaktadır. Fon kapsamında yapılan uygulamalarla sosyal dışlanmanın önüne geçilmekte işsizlik ve yoksullukla mücadele edilmektedir (ec.europa.eu). ERDF (Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu) kapsamında sağlıklı kentlerin oluşturulması için sosyo-ekonomik ve fiziki çevreyle ilgili ortaya çıkan sorunların azaltılması amaçlanmaktadır. Fon kapsamında kent ortamında yaşayan evsizlerin de desteklenmesi sağlanmaktadır (ec.europa.eu). EHAP (Yoksulları Destekleme Avrupa Fonu) kapsamında aynı, nakdi ve danışmanlık hizmetleri STK'lar ile iş birliği içerisinde verilmektedir. EHAP kapsamında evsizliğin önlenmesi için konut sorununa yönelik kalıcı çözümler oluşturulmaya çalışılmaktadır (www.huduser.gov). AB'nin evsizlere yönelik politikalarının oluşturulmasında çatı kuruluş olan FEANTSA (Evsizlerle Çalışan Avrupa Ulusal Örgütler Federasyonu) çalışmaları kapsamında önemli uygulamalar yer almaktadır. FEANTSA, öncelikle evsizlik tipolojisi ve terminolojisinin oluşturulmasında, evsizlere yönelik politikaların belirlenebilmesi için, önemli çalışmalar yapmıştır. ETHOS (Evsizlik ve Konut Dışlama Tipolojisi) ile evsizlerin sınıflandırılmasında, evsizlik tanımlamalarının yapılmasında, sosyal politika kapsamında yapılacak hizmetlerin oluşturulmasında, standart belirleyici bir uygulama olmuştur. "Evsizler Gözlem Evi" AB'de evsizlere yönelik olarak her yıl sayısal verilerin derlenmesini yapmakta ve alınabilecek önlemlerle ilgili hükümetlerin politikalarını etkilemektedir (www.feantsaresearch.org). Türkiye'de ise İl ve İlçe Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV)' na ayrılan fon ile evsiz bireylerin barınma düzeyinde ihtiyaçları karşılanmaktadır. Evsiz bireylerin topluma yeniden kazandırılmasına yönelik bütüncül hizmet örgütlenmeleri, yıllık raporlar bulunmamaktadır. Yapılan çalışmalar yerel yönetimler, STK'lar ve SYDV'lerin geçici barınma, sosyal yardım ve sağlık taramaları düzeyinde kalmaktadır.

SONUÇ:

Türkiye'de evsizlik alanında yapılan çalışmalar sınırlıdır ve Türkiye'nin genelini kapsayan bir evsizlik araştırması bulunmamaktadır. Yapılan çalışmalar kültürel araştırmalar, sosyoloji, tıp, çalışma ekonomisi ve sosyal hizmet araştırmalarıdır. Evsizliğin çok boyutlu doğasının anlaşılabilmesi için farklı bilim dallarında yapılmış çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Çalışmanın yöntem kısmında belirtilen tezlerin kapsamı ve yapıldığı bölgeler bu sonucu ortaya koymaktadır. Evsizlik olgusunun Türkiye'de sürekli artan bir sosyal mesele olmasına rağmen, Türkiye genelini kapsayan bir araştırmanın olmaması eksikliklerdir. Türkiye'de sınırlı sayıda ve ilde yapılan çalışmalar ile Türkiye genelindeki evsizlik olgusunun nicelik ve nitelik olarak anlaşılması mümkün değildir. Evsizliğin farklı görünümüne ait spesifik olarak araştırmaların yapılması evsizlik olgusunun anlaşılması için gereklidir.

Evsiz bireylerin sosyal hayatlarını etkileyen faktörlerin mikro düzeyde belirmesi, bu alanda ailenin merkeze alınarak sosyal sermayenin geliştirilmesini zorunlu hale getirmektedir. Aile içi ilişkilerin geliştirilmesi, şiddetin önlenmesi, ihmal ve istismar olaylarının engellenmesi, akrabalarla olan ilişkilerin geliştirilmesi sosyal sermayenin gelişmesine katkı sağlayan süreçlerdir. Diğer yandan evsizlik olgusunun makro düzeyde yapısal faktörlere bağlı olduğu düşünüldüğünde bireylerin eğitim oranlarının yükseltilmesi, yoksulluğun azaltılması, ucuz konut stoku, yeterli istihdam alanlarının oluşturulması, sosyal güvenliğin kapsamının genişletilmesi, göçün önlenmesi sosyal devletin yerine getirmesi gereken önlemler arasındadır. Tezlerden elde edilen veriler kapsamında "Evsizlik Uzamı" evsizlerin sosyal hayatında yapılacak birçok uygulamanın varlığını ortaya koymaktadır. Başta aile içi ilişkilerin geliştirilmesi, ülke genelinde ekonomik kaynaklı yoksulluk sorununun çözümlenmesi ve toplumsal tabanda bilinç değişiminin sağlanarak sosyal dışlanmanın önüne geçilmesi bu uygulamalar arasında öncelikli sırada yer almaktadır.

Evsizlik olgusunun varlığı, insan hakları ihlalinin açık bir göstergesidir. Sistem tarafından hak mefhumu kapsamında yeterli destek mekanizmalarıyla sosyal koruma altına dâhil edilemeyen evsiz bireylerin,

toplumsal dışlanma ile de karşı karşıya gelmesi evsiz bireylerin ne kadar savunmasız bir durumda, toplumda görünmez olduklarının bir ifadesidir. Belirtilen minvalde, evsiz bireylerin ölümleri tehlikelinin kim olduğunu daha açık ortaya koymaktadır. Suç ile damgalanma, suçlu sıfatı ile etiketlenme, hayatını devam ettirmek için istemeden suça karışma evsiz bireyin tehlikeli olduğunun değil, çaresiz olduğunun, yetersiz sosyal destek mekanizmalarının, sosyal dışlanmanın bir sonucudur

Öneriler

- Türkiye genelinde kapsamlı bir evsizlik araştırması yapılmalıdır.
- Evsizliğin Türkiye'deki görünümüne ait niceliksel veriler bölge, il, ilçe düzeyinde çıkarılmalıdır.
- Evsizliğin sosyal sonuçlarına ait veriler sınırlı çalışmalardan elde edilmiştir. Evsizliğin farklı düzeylerde sosyal sonuçlarının olup olmadığının belirlenebilmesi için evsizliğin bütün yönlerine dair araştırmaların yapılmasına ihtiyaç bulunmaktadır.
- Evsizliğin sebeplerinin kompleks olması sebebiyle evsizlik olgusunun anlaşılabilmesi için farklı bilim dallarında yapılmış evsizlik araştırmalarına ihtiyaç bulunmaktadır. Bunlar arasında sosyoloji, sosyal hizmet, psikoloji, sosyal politika, hukuk, işletme alanlarında yapılacak çalışmalar öncelikle yer almalıdır.
- Evsizlikle ilgili bilimsel araştırmalar Türkiye'de üç ille sınırlıdır. Öncelikle büyükşehirler olmak üzere, nüfus yoğunluğu da değerlendirilerek, evsizlik araştırmalarının sayısı artırılmalıdır.
- Evsizlik olgusunu her yaş grubundan birey deneyimlemektedir. Türkiye'de spesifik olarak cinsiyet ve yaş temelinde yapılmış evsizlik araştırmaları bulunmamaktadır. Kadın evsizliği, çocuk evsizliği, genç evsizliği, yetişkin evsizliği, yaşlı evsizliği alanında çalışmaların yapılması her bir evsizlik türünün, doğasının anlaşılması için gereklidir.
- Aile içi sorunlar, ekonomik sorunlar, sosyal dışlanma, evsizlik hizmetleri, mesleki faaliyetler gibi konularda evsizlik temalı araştırmalar evsizlik sorununun sosyal bir mesele olarak giderek artmasını engelleyecek araçlar arasındadır.
- Evsiz bireylerin hak temelli hizmetlere erişilebilmesi için hukuk alanında bilimsel çalışmalar yapılarak ilgili yasaların çıkarılmasıyla ilgili gerekliliğin bilimsel alt yapısı hazırlanmalıdır.
- Evsizlik hizmetlerinde bireyin yaşamında olumlu değişimi sağlayacak hizmet örgütlenmelerinin neler olduğuna yönelik işletme bilimi kapsamında işletme yönetimi, kaynak tedariki, paydaş yönetimi gibi konularda çalışmalar yaygınlaştırılmalıdır.
- Türkiye' de farklı illerde yapılacak bilimsel araştırma projeleri fonlanarak desteklenmelidir.
- Türkiye Doğu-Batı ekseninde göç yolları üzerinde bulunmaktadır. Özellikle yut içi ve yut dışı göç ve sonuçları ile mücadelede etkili çözümler sunacak bilimsel araştırma ve projelere ihtiyaç bulunmaktadır. Belirtilen alanda bilimsel araştırmalar artırılmalı ve çeşitli fon kaynaklarıyla desteklenmelidir.
- Evsizlik çalışmalarının organize edildiği, evsizlikle ilgili çalışmaların sürdürülebilir bir düzeyde süreklilik kazanacağı bir araştırma enstitüsüne ihtiyaç bulunmaktadır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Teşekkür:

KAYNAKÇA:

- Akyıldız, Y. (2020). Evsizlerin Sosyal Hizmet İhtiyacının Ekosistem Yaklaşımı Bağlamında İncelenmesi: İstanbul Örneği. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet ABD. Yalova.
- Altun, G. (1997). 1991-1995 Yılları Arasında Görülen İstanbul'da Evsiz Ölümleri. Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı. Uzmanlık Tezi.
- Bekaroğlu Doğan, Y. (2018). Küreselleşen İstanbul'da Evsizliğin Sosyal Hizmet Perspektifinden Analizi (Beyoğlu Örneği). (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yalova.
- Bektaş, A. (2014). Evsizlik Olgusu Ve Evsizlere Yönelik Sosyal Politikalar: Hükümlü Evsizlere İlişkin Bir Araştırma. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi Ana Bilim Dalı.
- Calsyn, R. J., & Winter, J. P. (2002). Social support, psychiatric symptoms, and housing: A causal analysis. *Journal of Community Psychology*, 30(3), 247–259.
- Carmuncci, C. (2011). Models of Social Action and Homeless Support Services Mapping for some Major European Train Stations. *European Journal of Homelessness* _ Volume 5, No. 2.
- Christian, J., Abrams, D., Clapham, D., Nayyar, D. and Cotler, J. (2016). Intentions to move from homelessness to social inclusion: the role of participation beliefs, attitudes and prior behaviour. "Social Inclusion". 4 (4). pp. 16-27. Doi: <https://doi.org/10.17645/si.v4i4.643>.
- Cohen, C. (1999). Aging and homelessness. *The Gerontologist*, 39(1), 5–14.
- Cohen, C., & Sokolovsky, J. (1989). *Old men of the Bowery: Strategies for survival among the homeless*. New York: Guilford Press
- Crane, M. (1999). *Understanding older homeless people: Their circumstances, problems and needs*. Buckingham: Open University Press
- Crane, M., & Warnes, A. M. (2001b). Older people and homelessness: Prevalence and causes. *Topics in Geriatric Rehabilitation*, 16, 1–14.
- Crane, M., Byrne, K., Fu, R., Lipmann, B., Mirabelli, F., Rota-Bartelink, A., Ryan, M., Shea, R., Watt, H., Warnes, A. (2005). The Causes of Homelessness in Later Life: Findings From a 3-Nation Study. *Journal of Gerontology: Social Sciences*, Vol. 60B, No. 3, 152–159.
- Dursunoğlu, Ş. (2020). Homelessness At The Dining Table: Needs-Talk In The Hayata Sarıl Restaurant. Institute of Social Sciences, Master's Thesis in the Department of Social Policy. Boğaziçi University, İstanbul.
- Gümüş, G. (2016). Evsizlik: Yeni Bir Metropol Yoksulluğu Deneyimi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kültürel İncelemeler Yüksek Lisans Programı. Yüksek Lisans Tezi.
- Henwood, B., Stefancic, A., Petering, R., Schreiber, S., Abrams, C., Padgett, D. (2015). Social Relationships of Dually Diagnosed Homeless Adults Following Enrollment in Housing First or

Traditional Treatment Services Journal of the Society for Social Work and Research, Volume 6, Number 3.

https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/464597/English_Indices_of_Deprivation_2015_-_Research_Report.pdf. Erişim tarihi: 07.05.2021.

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2019-33820>. Erişim tarihi: 19.05.2021.

<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1089&langId=de>. Erişim tarihi: 21.08.2022.

https://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/erdf/. Erişim tarihi: 21.08.2022.

<https://www.huduser.gov/portal/EHAP.html>. Erişim tarihi: 21.08.2022.

<https://www.feantsaresearch.org/en/about/what-is-the-european-observatory-on-homelessness>. Erişim tarihi: 21.08.2022.

Kalaycı, S. ve Akin, A. (2021). Sokakta Çalışan Çocuklar ve Gelecek Beklentileri. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, .1. Basım, Mayıs.

Karaman, M. (2019). Sosyal Dışlanma Bağlamında Evsizlik: İstanbul Örneği. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. Sakarya.

Letiecq, B., Anderson, E., & Koblinsky, S. (1998). Social support of the homeless and housed mothers: A comparison of temporary and permanent housing arrangements. *Family Relations*, 47(4), 415–421.

MacLean, M., Embry, L., & Cauce, A. (1999). Homeless adolescent's paths to separation from family: Comparison of family characteristics, psychological adjustm

Micheal L. Shier, Marion E. Jones & John R. Graham (2011): Social Communities and Homelessness: A Broader Concept Analysis of Social Relationships and Homelessness, *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 21: 5, 455-474.

Mzwandile A., Asmait, Y., Mariska G. (2017). Social conditions of becoming homelessness: qualitative analysis of life stories of homeless peoples. "International Journal for Equity in Health". UK.

Özkan, Ö.D. (2020). Evsizlik Üzerine Bir Kent Araştırması: İzmir Örneği. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. .

Roger M. Nooe & David A. Patterson (2010) The Ecology of Homelessness, *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 20:2, 105-152, DOI: 10.1080/10911350903269757.

Shinn, M., Knickman, J., & Weitzman, B. (1991). Social relationships and vulnerability to becoming homeless among poor families. *American Psychologist*, 46(11), 1180–1187.

Susser, E., Moore, R., Link, B. (1993). Risk factors for homelessness. *American Journal of Epidemiology*, 15, 546– 556.

United States Bureau of the Census (2007). Household income rises, poverty rate declines, number of uninsured up. Available at http://www.census.gov/Press-Release/www/releases/archives/income_wealth/010583.html

- Wach, E. (2013). Learning about qualitative document analysis. https://www.researchgate.net/publication/259828893_Learning_about_Qualitative_Document_Analysis. Erişim tarihi: 06.05.2021.
- Wilson, D. (1995). "We will need to take you in": The experience of homelessness in old age. Edinburgh: Scottish Council for Single Homeless.
- Yağan, M. (2009). Ankara'da Evsiz Ölümleri. Gazi Üniversitesi. Adli Tıp Anabilim Dalı. Kaynakça; APA 7.0 formatında, yayın türü kategorisine ayrılmaksızın soyada göre alfabetik olarak listelenecektir ve soyadlar belirgin olacak **görülecek şekilde**, kaynakça alt satırı soldan 1.5 cm içerden girinti yapılacaktır.

EXTENDED SUMMARY²

Research Problem:

Homelessness is a social issue that affects all segments of society, including women, men, children, old, young and disabled individuals. Homelessness can also be defined as the state of being deprived of the ties that bind individuals to society, in addition to not having a residence. Today, it is possible to come across many sources in the international literature on the phenomenon of homelessness. Although local resources are limited, it is seen that the studies are composed of studies to determine the general universe of homelessness. On the other hand, it is clear that studies conducted with a limited perspective of a particular discipline are far from reflecting the complex world of the homelessness universe. Homelessness studies in Turkey cover the homeless people living within a certain city limit or in a certain district of a city. There is no scientific study on the appearance of the phenomenon of homelessness covering the whole of Turkey.

Research Questions:

The most important factor that causes homeless individuals to enter the homelessness process and to get rid of the homelessness process is the "social life level". In this study, "What are the factors that regulate the social lives of homeless individuals in Turkey?" made to answer the question.

Literature Review:

The level of social relationship is an effective factor in the context of the causes and consequences of homelessness. While the concrete appearance of homelessness is defined by the weakness of social relations, the ties established with family, close friends and working systems that will affect the social level are frequently included in the literature as a tool for ending homelessness. Mzwandile, Mabhala, et al. As they stated in (2017), homelessness is a process that includes the weakening of the capacity of individuals to withstand the negativities that occur in their lives. Christian, Abrams, et al. (2016) states that the main purpose of homelessness services should not be limited to placing homeless individuals in a residence. According to Nooe and Patterson (2010), Calsyn, Winter (2002), Shinn, Knickman, and Weitzman (1991), individuals who experience homelessness have smaller social networks than those who do not. According to Calsyn and Roades (2006), there is a relationship between marriage and social support, sharing of responsibilities and gathering resources. Henwood, Stefancic, et al. (2015), there is a relationship between the step model seen among the methods of getting rid of homelessness and the housing model. In line with the information obtained from the literature, it is seen that social factors play a role among the main causes of homelessness. Susser, Moore, and Link developed the causal pathway model that covers personal risk factors in various developmental processes in life. Carminucci (2011) describes the marginalized lives of the homeless at train stations, which is among the spatial strategies, and states that homeless individuals have health, social, security and hygiene needs.

In line with the information obtained from the literature, it is seen that social factors play a role among the main causes of homelessness. It is important to establish family support mechanisms in starting and ending the homelessness process. In the prevention and delay of individuals and families entering the homelessness process, close relatives, friends and neighbors relations within the scope of social capital at the level of micro-mezzo systems, and relations with homeowners and at work have an important effect. At the macro level, the creation of adequate and cheap housing stock by central governments, elimination of poverty and income injustice, expanding the scope of social security measures, etc. are among the measures to be taken.

Methodology:

The research consists of two parts, excluding the introduction and conclusion parts. In the first part, the social life of homeless individuals, which is the subject of the research, is given by scanning foreign sources. At this stage, it has become possible to compare the data obtained from foreign sources with the findings of the social

² Akyıldız, Y. (2022). A Qualitative Research on The Social Life Of Homeless Individuals: "The Case Of Turkey" Kent Akademisi Dergisi, 15 (4).

life of the homeless from the scientific research conducted in Turkey, which is given under the title of the research method.

The research has a qualitative research design. Qualitative research is the process of making sense of a certain phenomenon. This process reaches maturity and gains qualifications with the professional experience of the researcher as a result of the interpretation of the findings obtained from the research. In this context, qualitative research includes in-depth analysis of a certain phenomenon rather than the numerical majority of research objects (Akyıldız, 2020: 157-159). The research objects are thesis-level research and compilation studies that are accessible on the internet. The research was structured within the framework of document analysis, which is one of the qualitative research techniques. The researcher, who structures his research within the framework of document analysis, systematically analyzes the written documents related to the subject of the research during the research process (Wach, 2013: 1-8). Using this technique, the researcher makes descriptions at the level of words, sentences, paragraphs, frequencies, encodings, themes, by collecting data from the sources written about a certain phenomenon, within the scope of predetermined criteria, and again according to the previously determined analysis units. Completes the interpretation process, mainly by including professional experiences in the research.

Results and Conclusions:

Studies in the field of homelessness in Turkey are limited and there is no homelessness survey covering the whole of Turkey. The studies carried out are cultural studies, sociology, medicine, labor economics and social work research. In order to understand the multidimensional nature of homelessness, studies in different disciplines are needed.

It is not possible to understand the phenomenon of homelessness in Turkey in terms of quantity and quality, with the limited number of studies conducted in the province in Turkey. Specific research on different aspects of homelessness is necessary to understand the phenomenon of homelessness. "Homeless Space" reveals the existence of many applications to be made in the social life of the homeless. First of all, improving family relations, solving the problem of economic poverty throughout the country, and preventing social exclusion by ensuring a consciousness change in the social base are among these practices.

Sürdürülebilir Kentsel Politikalara Açılan Yeni Bir Pencere: Kentsel Dirençlilik

A New Window to Sustainable Urban Policies: Urban Resiliency

Korkmaz Yıldırım¹

Öz

Hızlı kentleşme başta olmak üzere yaşanan sosyoekonomik ve politik olgular sonucu kentsel alanlarda tecrübe edilen doğal afetler, iklim koşullarındaki düzensizlikler, salgın hastalıklar, terör olayları, finansal sıkıntılar gibi risk ve tehditlere karşı gerekli tedbirlerin benimsenmesi ve uyum sağlanması bir tercih olmaktan ziyade zorunluluk haline gelmiştir. Bu durum akademik çalışmalar ve uluslararası düzenlemelerde sürdürülebilir kentleşmeden farklı olarak yeni bir kentsel yönetim yaklaşımı olarak kentsel dirençlilik teorisinin (Urban Resiliency Theory) öne çıkmasına sebep olmuştur. Ancak akademik ve politik alanda kentsel sürdürülebilirlik ile dirençlilik teorisi yaklaşımları arasındaki benzerlikler ya da farklılıkların doğru bir şekilde idrak edilmiyor olması teorik ve pratikte her iki yaklaşımdan beklenen itici ve yönlendirici gücün azalmasına sebep olmaktadır. Bu kapsamda çalışmanın amacı çeşitlilik ve belirsizlik ihtiva eden sürdürülebilir kentsel politikaların mevcut ve gelecekteki risk ve tehditlere karşı yetkinlik kapasitesini "kentsel dirençlilik" yaklaşımı çerçevesinde değerlendirmektir. Çalışmada kentsel sürdürülebilirlik politika ve uygulamaları ile dirençlilik kapsamında kabul edilen politika ve uygulamalarının niçin ve nasıl bütünleştirilebileceği tartışılmaktadır. Bu açıdan çalışmada kent yönetimde başvurulan iki temel yaklaşımdan kentsel sürdürülebilirlik (KS) ve Kentsel dirençlilik (KD) yaklaşımları kuramsal ve politik çıktıları bakımından tahlil edilerek her iki yaklaşımın birbirleri üzerindeki politik ve yönetsel iz düşümleri incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Sürdürülebilirlik, Dirençlilik Teorisi, Sürdürülebilirlik Bilimi, Uyum, Kırılganlık

ABSTRACT

The adoption and adaptation measures against risks and threats such as natural disasters, irregularity in climatic conditions, epidemics, terrorist incidents and financial difficulties in urban areas has become a necessity rather than a political choice as a result of socio-economic and political changes including rapid urbanization. In academic studies and international regulations, this has led to the emergence of the Urban Resiliency Theory as a new urban governance approach, unlike sustainable urbanization. However, the fact that the similarities or differences between urban sustainability and resilience theory approaches in the academic and political ground are not correctly asserted causes a decrease in the driving and directing power expected from both approaches in theory and practice. In this context, the aim of the study is to assess the effectiveness of sustainable urban policies, which contain diversity and uncertainty, against current and future risks and threats within scope of the "urban resiliency". In the study, it is deliberated why and how urban sustainability policies and practices can be integrated with policies and practices accepted within the scope of urban resilience. In this context, this study scrutinizes urban sustainability (KS) and urban resilience (CA) approaches, which are two of the main approaches used in urban governance in terms of their theoretical and political outputs, and evaluates the political and governance projections of both approaches.

Keywords: Urban Sustainability, Resilience Theory, Sustainability Science, Adaptation, Vulnerability

¹ **Corresponding Author:** Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, korkmaz.yildirim@erdogan.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5427-5075.

GİRİŞ:

Kalkınmanın önemli bir katalizörü olarak yeni roller üstlenen kentler zaman içerisinde risk ve tehditlerin odağı haline gelmiştir. Kentsel alanlardaki kontrolsüz ve plansız pratikler, alt yapı yetersizliği, çevresel sorunlar, gelir dağılımında adaletsizlik, işsizlik, toplumsal ve kültürel sorunlar gibi birçok unsur kentsel mekânlar üzerinde kısa, orta ve uzun vadede şok (shock) ve stres (stress) oluşturmaktadır. Birleşmiş Milletler (BM) “Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları” başlıklı raporunda (2020), Covid 19 pandemi süreci öncesinde hızlı kentleşme neticesinde küresel ölçekte şehirlerindeki 4 milyar insanın hava kirliliği, yetersiz altyapı, kamu hizmetleri ve plansız kentsel yayılma ile karşı karşıya olduğu belirtilmektedir. Salgın nedeniyle kırılganlıkları yüksek olan düşük gelir düzeyine sahip bireylerin sayısı tam tersine artış göstermiştir. Her geçen gün kentlerde daha fazla toplu taşımaya ihtiyaç duyulmasını basit gözlemler ile tasavvur etmek mümkündür. Ayrıca meydana getirmiş olduğu olumsuz etkiler sebebiyle 2019 yılında Hubei eyaletine bağlı Wuhan (Çin) kentinde ortaya çıkan ve küresel ölçekte yaygınlaşan Covid-19 pandemi süreci, şehir yönetimlerinin yeniden düşünülmesini ve değerlendirilmesini sağlamıştır. Zira birçok ülkede sağlığı ve üretkenliği teşvik etmesi beklenen şehirlerde açık kamusal alanlara erişim sınırlı kalmıştır. Benzer şekilde küresel ölçekte doğal kaynakların sürdürülemez bir şekilde kullanımına devam edilmektedir. Elektronik atık üretimindeki büyüme, geri dönüşüm oranını çoktan geride bırakmıştır. Gıdanın önemli bir kısmı, tüketiciye ulaşmadan tedarik zinciri sürecinde kaybolmaktadır. İklim krizinin artan önemine rağmen, küresel ölçekte hükümetler fosil yakıt endüstrisini sübvansede etmeye devam etmektedir. Bu açıdan ülkelerin sürdürülebilir ekonomik kalkınma ilkelerini uygulamaya geçirmesi, iş dünyası ve sivil toplumun ise sürdürülebilirlik raporlarındaki eksiklikleri tamamlaması kaçınılmazdır.

20. yüzyılın son çeyreğinde kentsel sorunların çözümü olarak ekonomik, sosyal, çevresel endişeleri içeren “sürdürülebilirlik” anlayışının kent ölçeğinde uygulanmasını gerektirmiştir. Ayrıca kentlerde meydana gelen sosyo-politik değişimler ve beraberinde getirmiş olduğu sorunlar çok aktörlü ve çok sektörlü bir yönetim anlayışını gerekli kılmıştır. Ancak uluslararası ve ulusal düzenlemelerde belirtilen “kentsel sürdürülebilirlik” anlayışı öncelikli olarak iktisadi, ekolojik ve toplumsal sistemlerin farkı bileşenlerinde “sağlamlık”, “korunmasızlık” ve “risk” unsurlarını yeterli düzeyde dikkate almadığı gözlenmektedir. Bu sebeple akademik ve politik söylemlerde sıkça kullanılan kentsel sürdürülebilirlik politika ve pratiklerin kentsel dirençlilik yaklaşımını dikkate alarak bilimsel ve kapsayıcı bir temelde yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir.

Pandemi süreci, sürdürülebilir kentleşme yanı sıra dirençli kentlerin nasıl inşa edileceği sorusuna cevap arayan çalışmaların yeni bir ivme yakalamasını sağlamıştır. Dünya nüfusunun yaklaşık %13'lük kesiminin kentlerin yoksulluk yuvarları, gettolar, gecekondu alanları gibi bakımsız ve düşük fiziksel, toplumsal ve iktisadi standartlara sahip kent mekânlarında yaşamlarını devam ettirmesi, dirençlilik anlayışın sürdürülebilirlik tartışmalarına eklenmesi ya da sinerjik bakış açısıyla bütünleştirilmesini kaçınılmaz kılmıştır. Zira yaşanan Covid 19 vaka sayılarının yaklaşık %90'lık kesimi kentte yaşayan bireylerden olması bu savın daha fazla politik gündeme gelmesini desteklemiştir. Pandemi öncesinde hava kirliliği, yetersiz alt yapı hizmetleri ve plansız kentsel yayılma (urban sprawl) gibi sorunlarının yoğun olduğu kentlerin, açık alanlara erişimin güvenli, yeterli ulaşım imkânlarına sahip, temiz hava koşullarının olduğu sağlıklı, dirençli ve kırılganlık (vulnerability) düzeyi düşük olan mekânlara dönüştürülmesi zaruri olmuştur (UN, 2020: 46). Bu açıdan “dirençlilik” kentlerde karşılaşılan iktisadi ve sosyo-ekolojik sorunlar ile mücadelede başvurulan yeni bir yaklaşım olarak kabul görmüştür.

Bu kapsamda çalışmanın amacı “kentsel dirençlilik” yaklaşımının sürdürülebilir kentleşme ile düşünsel ve yönetsel anlamda ne ölçüde örtüştüğünü kapsayıcı ve bilimsel bir temelde değerlendirmektir. 21. yüzyıl kent yönetim anlayışı olarak ileri sürülen KS ile KD yaklaşımları arasındaki ilişkinin aydınlatılması günümüz kentsel sorunların çözümü için gerekli olan yeni yönetim sürecinin kurgulanması açısından gereklidir. Bu açıdan çalışmada sürdürülebilirlik ile dirençlilik kavramlarının kent yönetimindeki

izdüşümleri analitik bir çerçeve de değerlendirilmektedir. Çalışmada ilk olarak kavramsal düzeyde “kentsel sürdürülebilirlik” ile “kentsel dirençlilik” yaklaşımları açıklanmakta, aralarındaki benzerlikler ve farklılıklar açıklanmaktadır. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında ise her iki yaklaşımın birbirleri ile bütünleşik olarak yeni bir kent yönetim düşüncesinin geliştirilmesine, kentsel politika ve stratejilere bu yeni bir boyutun kazanılmasına genel çerçeve oluşturacak model önerisi sunulmaktadır.

1. Kentsel Sürdürülebilirlik: Kavramsal Çerçeve ve Tarihsel Süreç

1900'lü yıllarda yaşanan doğa ve toplumsal sorunların çözümü için öne sürülen sürdürülebilirlik anlayışı, zaman içerisinde “sürdürülebilir tarım, sürdürülebilir turizm, sürdürülebilir ekonomi, sürdürülebilir mimari, sürdürülebilir teknoloji gibi çeşitli disiplinler ile kolaylıkla eklenmeyi başarmıştır. Bu disiplinler arasında kentleşmede kendine düşen nasibini alarak, kentsel sorunlar ile mücadelede 1990'lı yıllardan itibaren küresel ölçekte kendisini kabul ettirmeyi başaran “kentsel sürdürülebilirlik” anlayışı ile yeni bir yönetim ve politika anlayışı olarak kabul görmüş, kentsel sorunlara ilişkin yeni bir umudun kapısı olmuştur. Bu umudun temel dayanağı ise kentsel sürdürülebilirlik politika ve uygulamaları ile gelecekteki kentlerin ekonomik, toplumsal ve çevresel boyutları itibariyle gelecek nesillerinde ihtiyaçlarını dikkate alacak şekilde yönetilmesini mümkün kılacağı beklentisi oluşturmaktadır. Nitekim sanayileşmenin ve kalkınmanın katalizörü olarak kabul edilen kentleşme olgusu sağlıktan, eğitime, çevreden, ekonomik büyümeye, toplumsal gelişmeden yaşam kalitesinin artırılmasına kadar kentsel alanlarda yaşanan değişim ve dönüşümün sürekli kılınması, sürdürülebilir politika ve stratejileri ile mümkün olacağı öngörülmüştür. Zira bir taraftan kentleşmenin ekonomik ve toplumsal gelişmenin geliştirici bir unsuru olarak görülmesi, bir taraftan da ekolojik kısıtları dikkate alacak şekilde bu gelişim ve değişim sürecinin sürekli kılınması amacıyla sürdürülebilir kentleşme disiplini ortaya çıkmıştır.

Kentsel sürdürülebilirlik yaklaşımı her şeyden önce “sürdürülebilirlik” kavramı ve “sürdürülebilir kalkınma-SK” anlayışının doğru bir şekilde tasavvur edilmesini gerekli kılmaktadır. Bu kapsamda sürdürülebilirlik anlayışı ve onun 1980'li yıllardan sonraki uzantısı olarak kabul gören “SK” görüşünün kavramsal ve düşünsel yapısı hakkında çok fazla fikir yürütülmesine rağmen akademik ve politik tartışmaların hâlâ odak noktasını oluşturmaya devam etmektedir (Kemp, vd., 2005; Adger ve Jordan, 2009)². SK'nın esasen evrensel bir tanımını rastlamak oldukça zordur. Redclift (2005), Bolis ve diğerlerine (vd.) (2014) göre “sürdürülebilirlik” kavramı tam bir oksimorondur. Karşıtlığın sebebi olarak ise sürdürülebilirlik kavramına yüklenen (zayıf ya da güçlü, negatif ya da pozitif sürdürülebilirlik gibi) farklı çıkarımların yapılması gösterilmektedir. Ciegis vd. (2009) akademik çalışmalarda 100'ün üzerinde farklı sürdürülebilirlik tanımlamasının yapıldığını ancak çoğunun kavramı tam anlamıyla karşılamadığını belirtmektedir. Benzer şekilde Salas-Zapata vd. (2017), çalışmaların neredeyse beşte üçlük kesimi “sürdürülebilirlik” ile “sürdürülebilir kalkınma” ifadesini birbirlerinin yerine kullandığını ileri sürmektedir. “Sürdürülebilirlik- sustainability” kavramı için genel bir ifade olarak ise, toplulukların toplam üretim ve tüketim faaliyetlerinde doğal sermayenin korunması durumu olarak ifade edilmektedir (Curren, 2014:334). Bir bakıma sürdürülebilirlik insan faaliyetlerine kılavuzluk eden sosyo-ekolojik kriterler setidir. Bu kavram belirli bir sistem üzerinde sosyal ve ekolojik hedefleri mümkün kılacak insani bir vizyon özelliğine sahiptir (Salas-Zapata ve Ortiz-Muñoz, 2019: 159).

² “Sürdürülebilirlik” kavramsal olarak ilk defa 1900'li yıllarda tarım ve ormancılık uygulamalarında dikkate alınan ve temel güdüsünün ormanlık alanlar başta olmak üzere doğal kaynakların sürekliliğini vurgulamak için kullanıldığı kabul edilmektedir. SK kavramı ise ilk olarak Uluslararası Doğa Koruma Birliği tarafında 1980 yılında yayınlanan “Doğa Koruma ve Doğal Kaynaklar Strateji Belgesi” nde belirtilmiştir (IUCN, 1980). Başlangıçta ekolojik bir perspektif ile tanımlamalar yapılsa da, kısa sürede sosyal ve ekonomik yönleri ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır.

Sürdürülebilir Kalkınma-SK insan ihtiyaçlarının karşılanmasını ve yaşam kalitesinin artırılmasını öncelleyen bir kalkınma modeli olarak kabul edilmektedir. Bu kalkınma modelinde ekosistemlerin yeniden üretimi ve sürekliliğini gözetecek sıklık ve derecede doğal kaynak kullanımı öngörülmektedir (Turcu, 2013). Ancak SK tanımında “kalkındırılması ve sürdürülmesi” gereken objeler arasındaki zamansal ve mekânsal dengenin nasıl sağlanacağı sorusunun açıklanması gerekir. Şüphesiz SK üzerinde yapılan tartışmaların sonuçsuz kalmasının temel sebepleri arasında bu husus yer almaktadır. Diğer sebeplere ise yaklaşımın ihtiva ettiği belirsizlik ya da kavrama yüklenen anlam farklılaşması gösterilebilir. Teorikte SK yaklaşımına farklı disiplinler tarafından farklı anlam ve uygulama biçimleri öngörülmektedir (Gibson, 2006). Pratikte ise benimsenen ideoloji ve felsefe bakış açısına göre, SK anlayışındaki endişeler ve takip edilen politika ve stratejilerde farklılıklar yaşandığı gözlenmektedir. Yine de bu yaklaşımın akademik çalışmalarda yaygın olarak kabul gören tanımı, 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (WCED) tarafından yayımlanan Brundtland Raporu’nda “gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeden günümüzün ihtiyaçlarını karşılamak” şeklinde gevşek ve sığ bir ifade ile yapılmaktadır (WCED, 1987). Yapılan bu tanımlamanın belirsizlikleri içermesi, bileşenleri hakkında çok fazla bilgi sunmaması, özellikle ekonomik kalkınmanın diğer bileşenlerine karşı daha fazla ön planda tutulmasını öngörmesi gibi gerekçelerle eleştirilmektedir. Brundtland Raporu’nda yapılan SK tanımlamasında öne çıkan temel özellikler; azami yerine asgari insan ihtiyaçları, kalkınmanın doğa ile uyumlu olmasını ve gelecek nesilleri de dikkate alacak şekilde insan merkezli olması şeklindedir. Bu temel özellikler dikkate alındığında SK’nın yoruma ve tartışmaya açık olan bir yaklaşım olduğu ve nihayetinde bireyin yorumuna göre şekillenen “doğa ile uyumlu, sağlıklı ve üretken yaşam” vurgusu yapan bir ifade olduğu anlaşılmaktadır. 1992 yılında gerçekleştirilen Rio Zirvesi ve temel çıktılarında bir olan Gündem 21’den 2015’li yıllarda kabul edilen Sürdürülebilirlik Kalkınma Amaçları’na kadar uluslararası toplantılarda norm haline dönüştürülmeye çalışılan SK anlayışı bu sığ anlayıştan kendisini kurtarmak için sürekli kendisini güncellemek zorunda kalmıştır. Yıldırım’ın (2021:399) da ifade ettiği gibi SK dünya görüşü modern toplumlarda karşılaşılan sosyo-ekonomik, politik ve çevresel sorunlara çözüm üretecek yetkinlikte olması, iktisadi ve toplumsal gelişme kadar ekolojik ve kültürel boyutu da eşit düzeyde içerecek şekilde kurgulanması gerekmektedir. Bu konuda bırakılan en büyük boşluk ise ekolojik kısıtlar doğrultusunda ekonomik ve toplumsal gelişmenin gelecek nesillere bırakmış olduğu “yaşamsal faturanın” etik açıdan şimdiye kadar çok fazla sorgulanmamış olmasıdır.

Kentleşme bilimsel ve akademik alanda toplum/doğa ilişkisinin ya da bireyin ekolojik sistemle olan münasebetinin açıklanmasında kullanılan temel olgulardan biridir. Kentler ise kalabalıklaşmanın yanı sıra endüstrileşme, küreselleşme, bilim ve teknoloji alanında yaşanan gelişmelerin ekonomik, toplumsal ve çevresel açıdan sebep olduğu olumlu ve olumsuz iz düşüm alanlarıdır. Nitekim sürdürülebilirliğin tüm boyutları, kuşaklar arası eşitlik ve sistem kapasitesi ölçüsünde kaynak kullanımı ve kirlilik gibi kentsel alanlarda ortaya çıkan sorunlar, insan eylemleri ile doğrudan ilişkilendirilmektedir. Bu açıdan kentsel alanının sürdürülebilirliği olarak tasavvur edilen “kentsel sürdürülebilirlik” ile ekonomik, çevresel ve toplumsal sürdürülebilirliğin farklı sektörlerdeki çapraz kesişim (cross-cutting) kastedilmektedir (Mehta vd., 2016). Bu yaklaşıma göre kentsel ölçekte enerji ve materyal akışı ile kirlilik düzeyi, sürdürülebilir bir çevre için gerekli olan kent sistem kapasitesinin üzerinde olmaması gerekmektedir. Sürdürülebilir kentleşmenin en güncel tanımları arasında ise çevre dostu ve kaynak verimliliğin dikkate alacak şekilde mevcut kentsel mekânların geliştirilmesi ve gelecekteki kentsel gelişimin tasarlanması ifadesi gösterilebilir (Ali-Toudert vd., 2020).

Gelinen noktada ise ekonomik, ekolojik ve toplumsal olmak üzere üç farklı bileşen üzerinde farklı prensipleri öngören SK yaklaşımının kent ölçeğinde uygulanmasına ilişkin olarak, Birleşmiş Milletler üye ülkeler tarafından 2015 yılında “Sürdürülebilir Kalkınma İçin 2030 Gündemi” başlıklı raporda kapsayıcılık, güvenilirlik, dirençlilik, sürdürülebilirlik ve bu doğrultudaki hedefler belirtilmiştir (UN,

2020:15). Odak noktasını kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir şehirler oluşturduğu 11. Sürdürülebilir Kalkınma Amacı (SKA), doğrudan kentsel sürdürülebilirliği ele alarak uygun fiyatlı konut, sürdürülebilir ulaşım, insan yerleşimi sorunları için gerekli planlama ve yönetim, yeşil ve kamusal alanlar, kentsel ve kırsal alanlar arasındaki pozitif ekonomik, sosyal ve çevresel bağlantıları desteklemek gibi sektörel amaçları içermektedir (UN, 2018). Birleşmiş Milletler tarafından 2030 yılı esas alınarak başlatılmış olan SKA'ları sürdürülebilir kentleşme politika ve pratiklerin küresel ölçekte kabul görmesini ve çoğu ülke tarafından bu doğrultuda harekete geçmesini olağan kılmıştır. Zira ABD başta olmak üzere bazı gelişmiş ülkeler 2000'li yıllardan itibaren kentsel sürdürülebilir girişimlerini çoktan başlatmıştır (Keeley ve Benton-Short, 2018:4). Birleşmiş Milletler SKA raporunda 2030 yılına kadar hedeflenen sürdürülebilir kalkınma amaçlarının neredeyse tamamına yakını belirli ölçüde kentsel sürdürülebilirlik prensip ve uygulamaları ile ilişkilendirilebilmektedir. Mevcut ve gelecekteki toplumların ihtiyaç duydukları enerji, besin ve su kaynak ihtiyacı başta olmak üzere temel gereksinimleri, küresel sürdürülebilir amaçlar içerisinde kentlerin merkezi bir konumda yer almasını sağlamıştır (Romero-Lankao vd., 2017:233). Zaman içerisinde küresel bir norm olarak kabul gören kentsel sürdürülebilirlik düşüncesi teorikte de olsa yerel ölçekte toplum/doğa ilişkisi hakkında normatif bir çerçeve sunmuştur.

Kentler ekolojik ve toplumsal yaşamın karşı karşıya olduğu sorunların merkezinde yer alırken, kentsel sürdürülebilirlik kentsel yaşamı sürdürmenin modern çağda alternatif yolu olarak kabul edilmektedir. Erbay ve Özden (2018:266-267) kentlerin küresel ölçekte kabul edilen Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına ulaşmadaki rolü ve önemini; kentsel sürdürülebilirlik faaliyetlerinin zaruri bir durum olmasından ziyade stratejik bir tercih olarak değerlendirilmesi gerektiği yönündeki tespiti ile yapmaktadır. Kentsel politikaların üretilmesinde söz sahibi olan başta mahalli idareler olmak üzere tüm paydaşlar kentsel yerleşim alanlarını doğa ile bütünleştirmesi, toplumsal ilişkilerin de geliştirilmesini öngören bir ekonomik anlayışın benimsenmesi, katılımcı ve uzlaşma yöntemlerinin içselleştirilmesi Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına ulaşılması bakımından önem arz etmektedir. Benzer şekilde Karataş ve Kılıç (2018:58), sürdürülebilir kentler ve yaşanabilir alanların oluşturulmasında toplumsal ve politik uzlaşımın önemini vurgulamaktadır. Kentsel mekânların yönetiminde sorumluluk sahibi olan vatandaşlar başta olmak üzere bütün paydaşlar arasında meydana gelecek olan toplumsal uzlaşımın ekonomik, toplumsal ve çevresel sorunlar ve alternatif çözümleri hakkında olması gerekmektedir.

Sürdürülebilirlik kapasitesine sahip kentsel gelişmenin ölçülmesi, gözlenmesi ve raporlanması amacıyla çeşitli uluslararası kurum ve kuruluşların yanı sıra çeşitli ülkeler tarafından belirli ölçütler geliştirilmiştir. ³ Örnek olarak "Sürdürülebilir Şehirler Endeksi" 100 küresel kenti sürdürülebilirliğin üç temel boyutu altında çeşitli alt bileşenler ile değerlendirmektedir (ARCADIS, 2018:9). Söz konusu raporda belirtilen bireysel refah (sağlık, eğitim, suç), çalışma hayatı (gelir eşitsizliği, çalışma saatleri, bağımlılık oran), kentsel yaşam (ulaşıma erişilebilirlik, dijital hizmetler ve diğer olanaklar), ortaklıklar, bireysel temel ihtiyaçlar (su kaynakları, temizlik ve hava kirliliği), uzun vadeli etkiler (enerji tüketim, geri dönüşüm oranları, sera gazı emisyonları), düşük karbona yatırım, altyapı (yenilenebilir enerji, bisiklet altyapısı ve elektrikli araç teşvikleri), şehir esnekliği (doğal afete maruz kalma ve risk izleme), taşımanın etkinliği ve altyapı (demiryolu, hava ve trafik tıkanıklık), ekonomik performans (GSYİH kişi başı, istihdam oranları, iş yapma kolaylığı, turizm, küresel ekonomideki konumu ağlar), iş altyapısı (mobil ve geniş bant bağlantısı, istihdam oranları ve üniversite teknoloji araştırması) gibi göstergeler üzerinden Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları doğrultusunda kentsel gelişmeleri değerlendirmek mümkündür.

³ Kentsel sürdürülebilirlik değerlendirme yöntemlerine ilişkin literatürde çok fazla farklı analitik çerçeveye ulaşmak mümkündür. Örneğin Cohen'in 2017 yılında "Sustainability" dergisinde yayınlamış olduğu çalışmanın 5-7. sayfalarında bahsetmiş olduğu 69 farklı bilimsel eser bile bu konuda fikir sahibi olmaya yeterlidir.

Tablo 1. Uluslararası Sürdürülebilir Kentleşme Ağları ve Faaliyet Gösterdikleri Ana Konular⁴

Ağ ve erişim bilgileri	Faaliyet gösterilen ana konu
❖ Sürdürülebilirlik için Yerel Yönetimler Ağı (Local Governments for Sustainability- ICLEI), http://www.iclei.org/	Sürdürülebilirlik, esneklik, düşük karbon, kaynak verimliliği, yeşil ekonomi,
❖ C40-Büyük Kentler İklim Liderlik Grubu (C40 Cities Climate Leadership), http://www.c40.org/	İklim değişikliği, sürdürülebilirlik, Sağlıklı kent,
❖ Rockefeller Vakfı, 100 Esnek Şehirler Ağı (Rockefeller Foundation, 100 Resilient Cities Network), https://www.rockefellerfoundation.org/100-resilient-cities/	Sürdürülebilirlik, kentsel dirençlilik,
❖ Eurocities, http://www.eurocities.eu/	İklim değişikliği, sürdürülebilirlik, sağlıklı şehirler, Akıllı şehirler,
❖ Avrupa Sürdürülebilir Şehir Platform (European Sustainable Cities Platform), http://www.sustainablecities.eu/	Sürdürülebilirlik, iklim ve enerji, uyum ve esneklik, biyoçeşitlilik ve ekosistem hizmetleri, hareketlilik ulaştırma, yeşil ekonomi,
❖ Eurofound (European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions), https://europa.eu/european-union/about-eu/agencies/eurofound_en	Kentsel sürdürülebilirlik göstergeleri, yaşam kalitesi,
❖ Kentsel Sürdürülebilirlik Direktörleri Ağı, The Urban Sustainability Directors Network, https://www.usdn.org	Sürdürülebilir kentleşme,
❖ Amerika Yeşil Bina Konseyi (U.S. Green Building Council), https://www.usgbc.org	Kentsel sürdürülebilirlik, küresel performans karşılaştırması ve sertifikasyon sistemleri
❖ Ulusal Şehirler Birliği (the National League of Cities), https://www.nlc.org	Sürdürülebilir Kentleşme, yaşam kalitesi,

Kentsel sürdürülebilirliğe ilişkin politika ve mekânsal pratiklere katkı sunan çok sayıda uluslararası, ulusal, yerel kurum ve kuruluş faaliyet göstermektedir.⁵ Bu konuda herhangi bir ölçekte öncül bir kurum ileri sürmek yanıltıcı olur. Her bir değerlendirme ve ölçek çalışmasının kendine özgü güçlü ve zayıf yanları olabildiği gibi, her ölçeği doğrudan bir ülke için uygulamak mümkün değildir. Bu konuda faaliyet gösteren uluslararası kurumlar arasında ilk akla gelen Sürdürülebilirlik için Yerel Yönetimler Ağı (Local Governments for Sustainability- ICLEI) yer almaktadır. ICLEI küresel ölçekte yaklaşık 1500 şehirde sürdürülebilirlik konusunda kapasite oluşturma ve eğitim faaliyetleri sürdürmektedir. Benzer şekilde Amerika Yeşil Bina Konseyi- U.S. Green Building Council ve Ulusal şehirler Birliği- the National League of Cities gibi sivil toplum kuruluşları 2012 yılında başlatmış oldukları “STAR Topluluk Derecelendirme Sistemi” gibi sertifikalandırma atılımları sayesinde yerel ölçekte sürdürülebilir topluma geçişi mümkün kılacak eğitim ve danışmanlık hizmetlerini sürdürmektedir. Aynı zamanda C40-Büyük Kentler İklim Liderlik Grubu (C40 Cities Climate Leadership), Rockefeller Vakfı'nın 100 Esnek Şehirler Ağı (Rockefeller Foundation, 100 Resilient Cities Network) gibi küresel ağlar sürdürülebilirliğin kentsel ölçekte ölçülmesi ve değerlendirilmesi, bu kapsamda gerekli veri, ölçek ve sıralamaların yapılmasına katkı sunduğu bilinmektedir (ICLEI Global, 2018: STAR Communities, 2018: 100 Resilient Cities, 2021). Küresel ölçekte sürdürülebilir kentleşme konusunda şirketlere ve kuruluşlara gerekli veri, ölçek ve derecelendirme

⁴ Tablo 1, yazar tarafından uluslararası sürdürülebilir kent ağlarının kendi resmi web siteleri yanı sıra Mejía-Dugand vd.,(2016) ve Keeley ve Benton-Short (2018) çalışmalarından faydalanarak oluşturmuştur.

⁵ Kentsel sürdürülebilir gelişim ve ölçütlerine ilişkin uluslararası alanda yapılan girişimlerin önemli kazanımları olmuştur. Söz konusu düzenlemelere; Atina Anlaşması (1933), Brundtland Komisyonu Raporu (1987), Avrupa Kentsel Şartı (1992), BM Çevre ve Kalkınma Konferansı ve Gündem 21 (1992), Aalborg Şartı (1994), Habitat-II Konferansı-İstanbul Deklarasyonu (1996), Milenyum Binyıl Kalkınma Hedefleri (2000-2015), Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (2015-2030), Habitat III Konferansı-Yeni Kentsel Gündem (2016) örnek olarak gösterilebilir (Tuğaç, 2018:706-707).

amacıyla pratik stratejiler, araçlar, metotlar, kıyaslama sistemleri ve kapasite geliştirme faaliyetleri sürdüren uluslararası ağların sayısını artırmak mümkündür (bkz. Tablo 1).

21. yüzyılın ilk çeyreğinde sürdürülebilir kentleşme düşünce sisteminin geliştirilmesi ve uygulamaya aktarılmasında belirli düzeyde ivme yakalanmış olsa da mevcut durumda çeşitli açmazlar söz konusudur. Bu açmazların ilkinin özellikle küreselleşme, hızlı ve çarpık kentleşmenin neden olduğu sosyo-kültürel zorluklar oluşturmaktadır. Benzer şekilde küresel iklim değişikliği başta olmak üzere her geçen gün daha fazla artış gösteren kirlilik ve atık gibi çevresel tehditler sürdürülebilir kentleşme anlayışının önünde duran temel zorluklar arasında değerlendirilmektedir. Bu konuda belirsizlik ve karmaşıklık içeren en temel açmaz ise bireysel ihtiyaçlar ve yaşam tarzlarından kaynaklanan değişiklikler nedeniyle “yaşanabilirlik” anlayışındaki düzensizlik gösterilmektedir. Diğer taraftan bu konuda büyük veri ile bilim ve iletişim teknolojisinin gelişmesinden kaynaklanan zorluklarda sürdürülebilir kentleşmenin yaygınlaştırmasındaki temel zorluklar arasında gösterilmektedir (Wang ve Moriarty, 2018: 3). Sonuç olarak SK anlayışının daha esnek, dinamik ve kapsayıcı bir anlama sahip olması, geçmişte olduğu gibi bugün ve geleceğin iktisadi, toplumsal ve ekolojik sorunlarına çözüm üretebilmesini sağlayacaktır.

2000’li yıllardan itibaren küresel ölçekte birçok şehir ekonomik, çevresel ve toplumsal eşitlik gibi farklı sürdürülebilirlik amaç ve hedeflerini hayata geçirmek için farklı politika ve plan demetinden faydalanmak zorunda kalmıştır. Bu politika seçeneklerinin ortak noktası ise gıda, hava kalitesi, iklim değişikliği, su kalitesi ve kaynakları, parklar ve rekreasyon alanları, sosyal adalet ve eşitlik, yeşil ekonomi, toplu taşıma, enerji kullanımı, konut, çöp ve geri dönüşüm, risk ve tehlikelere karşı dayanıklılık gibi farklı sektörlerde takip edilmesi gereken sürdürülebilirlik amaçlarıdır (Keeley ve Benton-Short,2018:13). Ayrıca sürdürülebilir kentleşme ile ilgili olarak gerekli politika analizlerin ve karar verme süreci için kapsayıcı ve güvenilir bilgilere ihtiyaç duyulmaktadır (Yigitcanlar ve Teriman, 2014). Bu açıdan sürdürülebilir kentleşme konusunda farklı disiplinler, kurumlar ve paydaşlar arasında eşgüdüm ve koordinasyon gerekmektedir. Her şeyden önce uygun politika ve stratejilerin oluşturulması sürecinde her bir kente özgü yeni bir vizyonel bakış açısı ile yaklaşılması önem arz etmektedir.

2. Kentsel Sürdürülebilirlikte Yeni Bir Norm: “Direncilik Teorisi”

Direncilik teorisi uluslararası ve ulusal düzeyde gerçekleştirilen çalışmalarda sürdürülebilir kentsel gelişim ile birlikte yaygın olarak kullanılan bir yaklaşımdır. Her geçen gün daha fazla kalabalıklaşan kentler karmaşık, çok ölçekli, işlevsel ve açık sistemlerden oluşan mekânlar olarak kabul edilmektedir. Günümüzde “Atroposen” olarak isimlendirilen çağda kentler, doğal ya da insan kaynaklı tehdit ve risklerle karşılaşmakta (Yıldırım ve Önder, 2019:2), sel, kasırga, aşırı hava koşulları gibi iklim değişikliğinden kaynaklanan etkilere maruz kalmaktadır. Bu hususta kentlerin çeşitli düzeylerde tehdit ve risklere maruz kalması sonucunda can ve mal kaybı, kırsal alanlara kıyasla yüksek olmaktadır. Kalabalık nüfusun yaşamlarını sürdürmesi, alt ve üst yapı maliyetlerinin yüksek olması, kamusal hizmetlerinin sürekliliği, altyapı sistemlerinin birbirlerine bağımlı olması gibi sebepler nedeniyle kentler üzerindeki olası tehdit ve risklerin ekonomik maliyetleri de yüksek çıkmaktadır (Dickson vd., 2010). Birleşmiş Milletler ve partnerlerinin risk ve afet yönetimi, sürdürülebilir kentsel gelişim gibi konulara ilgisinin artması, kentlerin direncilik çalışmalarının önemini artırmıştır. Bu sebeple kentsel alanların su kaynak tedarik yapısından enerji sistemlerine, ulaşım yapısından telekomünikasyon sistemine, konut gereksiniminden finansal belirsizliğe, atık ve arıtma sistemlerinden toplum sağlığı hizmetlerine kadar birbirlerine bağımlı birçok alt sistem bileşenlerini ve politika demetini içerecek şekilde olası tehdit ve risklere karşı hazırlıklı hale getirilmesi gerekmektedir.

Karşılıklı ve dinamik ilişki içerisinde olan toplum ve doğa; zamansal ve mekânsal değişimleri benimseme ya da uyum sağlamak zorundadır. Bu kapsamda içsel ya da dışsal bir tehdit ve değişimden korunma ya da ona uyum sağlama yeteneği olarak belirtilen dirençlilik kavramı, sosyal-ekolojik unsurlar da dahil olmak üzere sürekli genişleyen bir disiplin ve düşünce geleneği haline gelmiştir. Bu sebeple, “dirençlilik” kavramı hakkında 20. yüzyılın son çeyreğinden günümüze kadar ekoloji, biyoloji, psikoloji, mühendislik, fizik, coğrafya, kentleşme ve iktisat gibi çeşitli disiplinler tarafından farklı anlam ve yorumlar yapılmıştır (UN-HABITAT, 2017:4). Ancak akademik ve politik alanda dirençlilik kavramı hakkında uzlaşa sağlanmış bir tanıma rastlamak zordur. Bu durum kentsel dirençlilik ile ilgili gerekli ve bütünlük politikası ve uygulamaların hayata geçirilmesi önündeki temel açmazlardan biri olarak kabul edilebilir.

Modern dirençlilik teorisi ile ilgili olarak, Crawford Stanley Holling’in 1973 yılındaki ekolojik sistemlerin dirençliliğine ilişkin çalışması çıkış noktasını oluşturmuştur. Holling (1973) ekosistemleri çok kararlı ve dinamik durumlar olarak nitelendirmesi ile daha önce ekoloji disiplinindeki “durağanlık” paradigmasından önemli bir farklılaşmanın yaşanmasını sağlamıştır. Holling’in “dirençlilik” kavramına yüklediği anlam, ekolojik sistemlerin değişimler karşısında fonksiyonları yerine getirebilme ya da karşı koyabilme kapasitesi düzeyi şeklinde olmuştur. Buradaki farklılık, tek denge durumu ya da durağan bir sistemsel algısından ziyade değişim sonrası ilişkilerini sürdürebileceği koşula yoğunlaşmasından kaynaklanmaktadır (Holling, 1996). Bir açıdan onun açıklamalarında değişim sonrası çoklu denge durumu söz konusudur.

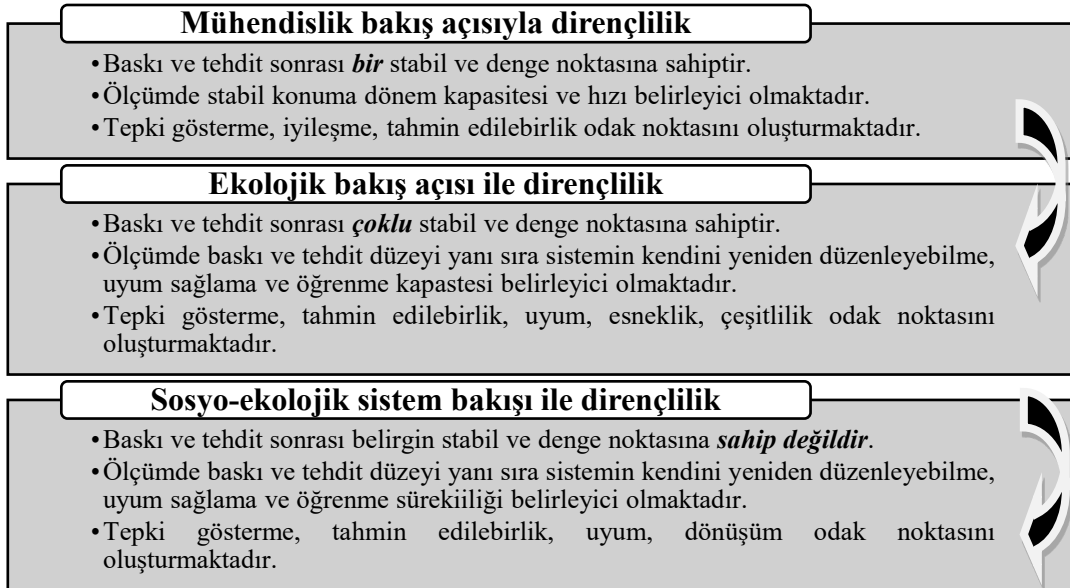
Kavramsal olarak “dirençlilik” aynı işlev, yapı, kimlik ve geri bildirim sürdürmek için bir sistemin tehditleri özümseme ya da değişime karşı kendini adapte edebilme kapasitesi olarak ifade edilmektedir (Walker vd., 2004). Bu açıdan dirençlilik yaklaşımında meydana gelen değişimler karşısında denge noktasına ya da başlangıç aşamasına dönme süresini bir ölçüt olarak kullanılması eleştirilmektedir. Zira Walker’a (2004) göre “sistemler” belirli örgütsel ölçeklerde birbiri içine yerleşmiş alt sistem dinamikleri tarafından oluşmaktadır. Sosyo-ekonomik sistemler içinse üçünün hem bütün bir sisteme hem de onu oluşturan alt sistemlere uygulanabildiği dört önemli yönü olduğunu belirtmektedir. Söz konusu boyutlardan ilkinisi; sistemlerin kendini yeniden düzenleyebileceği maksimum değişim aralık ya da genişlik (latitude) olarak belirtmektedir. İkinci boyutta ise sistemin değişme zorluğu ya da kolaylığı olarak direnç (resistance) düzeyini göstermektedir. Üçüncüsü ise mevcut sistem durumunun sınır ve eşik değere ne ölçüde yakın olduğunu gösteren risk düzeyi yer almaktadır. Son olarak farklı ölçeklerde meydana gelen etkileşim süreci nedeniyle belirli bir sistemin dirençlilik düzeyi onu oluşturan alt ve üst sistem dinamikleri tarafından şekillendiğini belirten “Panarchy” boyutu yer almaktadır. Disiplinlerarası çalışmaların geliştirmiş oldukları “Panarşi modeli” sonucunda sosyo-ekolojik sistemler için kullanılan dirençlilik kavramı, benzer şekilde diğer karmaşık sistemlerdeki zamansal ve mekânsal değişimlere karşı uyum ya da yeniden düzenlenme sürecinin açıklanması içinde anlamlı olabileceği kabul edilmiştir (Gunderson ve Holling, 2002). Dirençlilik kavramının sosyal bilimlerde kullanılmaya başlanması ile ekonomik, sosyal ve çevresel risk ve tehditlere karşı insan ve diğer toplulukların nasıl tepki verdikleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Zira insan ve diğer topluluklar meydana gelen şok ve riskler karşısına temel işlevlerini sürdürebilecekleri dinamik ve içsel bir kapasiteye sahip olmak zorundadır (Borda Rodriguez ve Vicari, 2015). Zira toplumsal ilişkiler, kamusal hizmetler ve ekonomik gelişme süreklilik arz etmektedir.

Kentler karmaşık ve alt sistem özellikleri içermesi sebebiyle dirençlilik teorisinin uygulanabileceği bir konu haline gelmesi neticesinde kentsel dirençlilik çalışmaları hız kazanmıştır (Meerow vd., 2016: 40-41). Daha öncesinde olumlu ya da olumsuz sistem özellikleri üzerinden bir değerlendirme yapmayı gerektiren dirençlilik kavramı giderek normatif bir düşünce sistemi haline dönüşmüştür (Folke, 2006: 260). Kentsel alt sistemlerin kavramsal olarak modellenmesinde sosyo-ekonomik, kentsel alt yapı, materyal ve enerji akışı ve yönetim ağı olmak üzere dört farklı bileşen öne çıkmaktadır. Benzer şekilde kentsel dirençlilik yaklaşımında kim, nerede, ne zaman, neden ve ne için gibi “Beş N ve Bir K” soruları

ile ampirik olarak değerlendirilmesi söz konusudur (Meerow vd., 2016:316-317). Avrupa Birliği Kentsel Gündem (European Union Urban Agenda), Birleşmiş Milletler Habitat III (UN Habitat III), Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (UN Sustainable Development Goals), Paris Anlaşması (Paris Agreement), Sendai Afet Riski Azaltım Çerçevesi (Sendai Framework for Disaster Risk Reduction), Yerel Çevresel İnisiyatifler İçin Uluslararası Konsey (ICLEI), C40 Şehirler İklim Liderliği Grubu (C40 Cities Climate Leadership Group), 100 Dirençli Şehirler için Rockefeller Vakfı (Rockefeller Foundation for 100 Resilient Cities) gibi birçok uluslararası kurum çalışmalarında, temel amaçlar olarak kentsel dirençliğe yer vermiş, gerekli politika ve uygulamalar odak noktalarını oluşturmuştur (Wardekker, 2018). Söz konusu uluslararası atılımların 2015 sonrası kentsel dirençlilik düşünce sisteminin genel çerçevesinin şekillenmesinde önemli katkıları vardır. Kentleşme ile ilgili olarak risk ve afet yönetimi, sürdürülebilir kentsel gelişim, iklim değişikliği gibi hususlar ile ilişkilendirilen dirençlilik kavramı, bu düzenlemelerde temel amaç ve hedefler arasında doğrudan ya da dolaylı olarak serpiştirilmiştir.

Ekolojik sistem düşünce sisteminin gelişim göstermesinden sonra dirençlilik anlayışı yaygınlık kazanmıştır. Kentsel dirençlilik kavramı ise tarihsel olarak mühendislik, ekolojik ve sosyo-ekolojik olmak üzere üç farklı düşünsel boyutta gelişim göstermiştir (Şekil 1'e bkz.). Mühendislik dirençlilik bakış açısına göre kararlı ve durağan olan bir sistemin meydana gelen baskı ve tehdit sonrası ilk konumuna gelebilmesi ve iyileşebilmesi beklenmektedir. Daha sonrasında geliştirilen ekoloji disiplinin getirmiş olduğu bakış açısında ise, durağan ve stabil olan bir sistemin değişimi özümseyerek fonksiyonlarını gerçekleştirebileceği kararlı bir duruma dönüşeceği kabul edilmiştir. Ekolojik dirençlilik bakış açısındaki temel farklılık sistemlerin değişme ve baskılara dayanma ya da değişme ile çoklu yeni durağan konuma ulaşabilme varsayımından kaynaklanmaktadır. Sosyal bilimciler, özellikle kent sosyologları tarafından geliştirilen sosyo-ekolojik dirençlilik anlayışında ise insan-doğa etkileşiminin gerçekleştiği sistemlerin meydana gelen baskı ve tehditler karşısında tepki, uyum ve yeniden düzenlenme ile stabil ve durağan bir konuma ulaşmalarından ziyade sürekli değişim halinde olma haline vurgu yapılmaktadır (UN-HABİTAT, 2017: 4). Sistemlerin içsel ve dışsal değişimler karşısında işlevselliğini sürdürebileceği şekilde sürekli bir dönüşüm halinde olması sosyo-ekolojik dirençlilik kavramının evrimsel ve döngüsel özelliğini yansıtmaktadır.

Şekil 1. Dirençlilik kavramı ve gelişim sürecinde farklılaşan özellikler⁶

⁶ Yazar tarafından Birleşmiş Milletler (2017)'in "Kentsel Dirençlilikte Eğilimler" başlıklı çalışmasından uyarlanarak hazırlanmıştır.

Kentsel dirençlilik, kent sistemlerinin farklı risk ve değişimleri özümseme (adoption), uyum sağlama (adaptation) ya da yanıt verebilme kapasitesini ifade etmektedir (Desouza ve Flanery, 2013:89). Bu anlayış ile kısa ve uzun vadeli şok ve risklere karşı kentsel sistemlerin yapı ve işlevlerini sürdürebilme yetkinliği vurgulanmaktadır (Lu ve Stead, 2013:200). Kentsel ölçekte dirençlilik ile tehlikeler ve felaketlerden kurtulma ve kentsel yaşam, ticaret, sanayi, hükümet ve toplumların ana fonksiyonlarını devam ettirebilme kapasitesi kastedilmektedir (Hamilton, 2009:109). Bir açıdan kentlerin sosyal, ekonomik ve doğal sistemlerinin geleceğe yeterince uyumlu olma hali kastedilmektedir (Thornbush vd., 2013:2). Kentsel topluluğun kriz ve felaketler karşısında, strese dayanma, hayatta kalma, uyum sağlama ve geri dönebilme kapasitesini ve yeteneğini belirten bir kavramdır (Wagner ve Breil, 2013: 114). Bu açıdan kentsel dirençlilik durağan bir sistem konumundan ziyade dinamik ve kendisini değişim sonrası koşullara adapte edebilen, değiştiren ve gelişim gösteren özelliklere sahiptir. Yapılan bu tanımlamalardaki esaslara bağlı kalarak kentsel dirençliliğin, ekolojik, psikolojik, sosyal ve ekonomi bilimleri tarafından sırasıyla ekosistemler, insanlar, toplumlar, ekonomi ve hatta son zamanlarda kentsel sistemlerin içten ve dıştan meydana gelen tehdit ve riskler ile başa çıkabilme kapasitesini belirtmek için kullanılan bir ifade olduğu anlaşılmaktadır. Ancak kentsel dirençlilik kavramına farklı disiplinler tarafından bu düzeyde farklı anlamlar yüklenmesi, kavramın anlamsızlaşmasına ya da uygulamada etkin bir araç olarak kullanılmasını olanaksızlaştırmasına sebep olduğunun dikkate alınması gereklidir.

Dirençlilik anlayışının karmaşık ve uyumsuz sistem özelliklerini içeren kentler açısından cezbedici yanları bulunmaktadır. Kuramsal ve uygulamaları itibarıyla kentsel alanlarda değişim ve gelişimi önceleyen sürdürülebilir kentleşme anlayışında olduğu gibi kentsel dirençlilik Kuzey-Batı akademik camianın Güney-Doğu ülkelerine sunmuş olduğu yeni bir kentsel yönetim anlayışı olarak kabul edilebilir. Kentsel sistemler için de kullanılan dirençlilik kavramı, mühendislik bir değerlendirme ve bakış açısıyla kentsel alanlarda sürdürülebilir olmayan bir gelişmeye öncülük ederken, karmaşık kentsel sistemler bakış açısına sahip toplumsal ekoloji merkezli anlayışta ise bu alanlarda sürdürülebilir bir gelişim eğilimi hâkim olmaktadır. Bu sebeple “kentsel dirençlilik” kavramı kentsel yapı ve fonksiyonlarının devamlılık kapasitesi yerine, sistemsel dirençlilik (kalıcılık), geçiş (artımlı değişim) ve dönüşüm (yeniden yapılandırılması) kapasitesine atıf yapmaktadır (Chelleri, 2012:287). Kentsel dirençlilik anlayışı çok boyutlu, bütüncül, karşılıklı bağımlı, çok ölçekli ve paydaşlı bir düşünce sistematüğünde olacak şekilde ulusal ve uluslararası programlarda yer almıştır. Kentler fiziki çevre yanı sıra toplumsal, politik, ekonomik, ideolojik ve kültürel yapıları içerisinde barındıran alanlar olarak kabul edildiği için kentsel dirençlilik anlayışı farklı bakış açıları ve anlamları içermektedir. Bu açıdan kentsel alanların sadece fiziki koşullar bakımından değil toplumsal, politik ve kültürel tahribat ve bozulmalara karşı dayanıklı olması, değişim ve dönüşüm geçirmesi, uyum sağlama gerekmektedir. Kentsel alanlarda karşılaşılan ekolojik sorunların ötesinde toplumsal, politik, iktisadi ve kültürel yapıya yönelik politikaların geliştirilmesinde de dirençlilik anlayışından faydalanılabilir (Ersavaş Kavanoz, 2020:20).

Kentsel dirençlilik ile ilgili yapılan ölçüm ve değerlendirmelerde dirençlilik ilkeleri önemli kazanımlar sunmaktadır. Söz konusu ilkeler uygulanan politika ve stratejilerin dirençliliği ne düzeyde artıracığı hususunda ön kestirimlerin yapılmasını olanaklı kılmaktadır. Söz konusu ilkeleri Wardekker (2018); çok işlevli ve amaçlı olma, tampon oluşturabilme, yassılık, öz-dengeli ve akışkan olma şeklinde özetlemektedir. Örnek olarak enerji, su ve ulaşım gibi farklı işlevlerde çoklu stratejilerin takip edildiği kentlerin olası baskı ve tehditleri özümseme düzeyi yüksek olacağından dirençlilik düzeyi de yüksek olacaktır. Benzer şekilde her bir kentsel fonksiyonun tedarik zincirinde çoklu kaynak stratejisinin takip edilmesi dirençlilik düzeyini artırması beklenmektedir. Enerji, su, besin ya da drenaj gibi önem arz eden konularda kentsel hizmetlerin sürdürülmesi için gerekli tesis ve altyapı güçlendirmelerin öncelikli olması dirençlilik kapasitesini artırmaktadır. Diğer taraftan kentsel politika ve stratejilerin belirlenmesi ve uygulanmasında hiyerarşik karar verme mekanizmasından uzaklaşarak daha fazla yerel paydaşların

katılımına önem verilmesi kendine yetebilme, yeniden düzenlenme gibi imkânlar sunduğundan kentsel dirençlilik düzeyi yükselmektedir. Ayrıca erken uyarı sistemleri, esnek planlama ve altyapı yaklaşımı, sorumlulukların eşit ve açık bir şekilde paylaşılması gibi uygulamalar kentsel sistemin özdengeğini dayanıklı kılmaktadır. Son olarak sigortacılık, hızlı fon akış sistemleri, acil durum fonları gibi kaynak hareketliliğinin hızlı ve esnek olduğu kentsel sistemler daha fazla dirençli olduğu kabul edilmektedir. Ayrıca verimlilik, çeşitlik, kapsayıcılık, entegrasyon, inovasyon kentsel dirençlilik ile ilişkilendirilen temel özellikler arasında gösterilmektedir (Godschalk, 2003; Kim ve Lim, 2016; Spaans and Waterhout, 2017). Kentsel dirençlilik iklim koşulları, kentsel planlama, kentsel topluluklar, enerji ve afetler olmak üzere farklı bilimsel uygulama alanlarında faydalanılan bir kavramdır.

Kentsel dirençlilik anlayışı kuramsal ve uygulamaya yönelik önemli zorlukları ihtiva etmektedir. Nitekim Caldarice ve diğerleri (2019:5) kentsel dirençlilik ile ilgili karşılaşılan üç temel tartışma ve zorluğu yapısal, teknik ve politik olarak ifade etmektedir. Yapısal zorluklara ilişkin olarak kentsel dirençlilik ile ilgili olarak işlevsel ve dinamiklik özelliklerinin nasıl korunacağına ilişkin akademik ve politik tartışmalarda fikir birliğinin olmaması durumu gösterilmektedir. Teknik zorluklardan kastedilen ise zamansal ve mekânsal olarak dirençliliğin nasıl ölçüleceği, maliyet ve faydalarının tam olarak nasıl belirleneceğidir. Son olarak politik zorluk olarak ise kentsel dirençlilik anlayışı ile yönetilecek kentsel sorunların gerekli kıldığı karmaşık ve çok düzeyli bir yönetim ve politika sürecinin nasıl harmanlanacağına bilinmemesidir.

Son yıllarda kentsel politikalar alanında yapılan çalışmalarda (özellikle iklim değişikliği konusunda) sıklıkla bahsedilen bir diğer önemli kavram uyum (adaptation) faaliyetleridir. Nitekim iklim değişikliği ile kentsel ölçekte yapılacak olan mücadelede başvurulan iki temel yaklaşım azaltım (mitigation) ve uyumdur (adaptation). Birincisi sera gaz salım oranlarının uluslararası düzenlemelerde belirlenen taban yıl esas alınarak emisyon düzeyinin azaltılmasını amaç edinirken, ikincisinde her türlü önlemlere rağmen gerekli iklimsel değişikliklere karşı her bir sektörde (enerji, ulaşım, çevre, altyapı, ekonomi, gibi) olası değişimlere gerekli uyumun sağlanmasına yönelik politika ve stratejiler vurgulanmaktadır (Yıldırım, 2019). Ancak anlamları bakımından dirençlilik (resilience) ile uyumluluk (adaptability) kavramları arasında farklılıklar mevcuttur. Belirli bir sistemin tehlike, risk ya da değişimlere karşı mukavemet gösterebilme ya da özümseme düzeyi olarak kullanılan dirençlilik kavramı ile sistemsel dirençlilik düzeyi üzerinde doğrudan ya da dolaylı olarak etkili olabilme kapasitesi uyumluluk kavramı ile ifade edilmektedir. Bir açıdan uyumluluk herhangi bir sistem üzerinde etkili olan unsurların dirençlilik düzeyini yönetebilme kapasitesini göstermektedir. Sosyoekolojik sistemde etkin bir aktör olarak insanın yer alması sebebiyle, dirençlilik düzeyi de toplumsal boyut tarafından şekillenmektedir. Bu sebeple toplumsal yapının sosyo-ekolojik sistemin dirençlilik düzeyinde meydana getireceği olası etki farklı boyutlarda gözükabilmektedir. Örnek olarak toplumsal yapı, kentsel sistemin mevcut durumunun sınır ve eşik değere daha yakın olmasını ya da eşik değere ulaşmanın zor olmasını belirlemektedir (Walker vd., 2004). Benzer şekilde kentsel sistemde arzu edilen stabil ve dengeli konumun değişimlere karşı direnme ya da özümseme kapasitesi toplumsal karar ve uygulamaları sonucu şekillenmektedir.

Kentsel dirençliliğin değerlendirilmesi fiziksel, doğal, ekonomik, kurumsal ve toplumsal olmak üzere beş farklı temel boyutta gerçekleşmektedir (Ostadtaghizadeh vd., 2015; Patel ve Nosal, 2016). Kentsel dirençliliğin fiziksel boyutunda altyapı, arazi kullanımı ve yapısal tasarım gibi özellikler öne çıkmaktadır. Doğal/çevresel boyutunda ise sosyoekolojik sistem içerisindeki ekosistemler, doğal kaynaklar ve çevre ile uyum temel alınan hususlardır. Ekonomik boyutta kentsel alt sistemlerin ekonomik gelişim içerisindeki katkısı, ekonomik aktivite çeşitliliği gibi özellikler yer almaktadır. Ayrıca kurumsal boyutta yönetim, erken uyarı sistemleri ve afet yönetimi, katılım, hesap verilebilirlik, şeffaflık gibi özellikler öne çıkarken, toplumsal boyutta beşerî ve toplumsal sermaye özelliklerine örnek olarak gösterilmektedir.

Kentsel sürdürülebilirlik politika ve uygulamalarında dirençliliğin gözetilmesi, karmaşık, çok boyutlu ve yenilikçi bir bakış açısını gerektirmektedir. Ahern (2011: 342-343), 21. yüzyıl modern çağ kentlerinde dirençlilik kapasitesini artırmak için takip edilmesi gereken temel stratejileri; çok işlevselliğin sağlanması, çok ölçekli ağ ve bağlantılılığın oluşturulması, yedekleme ve ayrıştırmaya gidilmesi, fiziksel ve toplumsal çeşitliliğin korunması, uyum faaliyetlerin gözetilmesi şeklinde özetlemektedir. Zamansal ve mekânsal kısıtların baskın olduğu kentsel alanlarda, işlevsel politika ve planlar sayesinde olası baskı ve değişimlere karşı tepki çeşitliliği sağlanacağı varsayılmaktadır. Benzer şekilde sürdürülebilir kentsel formların oluşturulmasında network ve ekolojik bağlantılılığın sağlanması kentsel ekosistemlerin ve kentsel işlevlerin dirençliliğini artırmaktadır. Zira kentsel alanlarda ayrıştırma ve izolasyon plan ve uygulamalar, ekosistemlerin sürekliliğini ya da kentsel fonksiyonların aksatılmadan devam ettirilmesini sağlayacaktır. Benzer şekilde çoklu fonksiyonel sistemler olarak kabul edilen kentlerde önemli işlevlerin yerine getirilmesinde merkezi kurumlardan ziyade farklı birimlere dağıtılması ve yerelleştirilmesi baskı ve tahriplere karşı dirençlilik kapasitesini artıracaktır.

Kentsel dirençlilik ile sadece biyolojik ve fiziksel çeşitliliğin değil, ekonomik ve toplumsal baskı ve tehditlere karşıda hazırlıklı ve dayanıklı olmayı gerektirmektedir. Sürdürülebilir kentleşme politika ve stratejilerinde dirençliliği artırmanın yolu ise uyum, izleme, raporlama ve değerlendirme faaliyetlerine önem verilmesinden geçmektedir. Benzer şekilde toplum/doğa ilişkisi hakkında toplumsal öğrenme ve entegrasyon, katılım ile elde edilecek bilgi, oluşturulacak politika ve stratejilerde kentsel dirençlilik ve sürdürülebilirlik vizyonunun yakalanmasını kolaylaştırmaktadır. Dirençlilik kavramı ile bir sistemin dâhili ya da harici olarak üzerinde etkili olan baskı ve şokları deneyimleme, değişim sonuçlarına uyum sağlayabilme yeteneği kastedilmektedir. “Kentsel sürdürülebilirlik” anlayışı ise sosyal, çevresel ve ekonomik normlara ve amaçlara ulaşılmasını mümkün kılan sosyal bir süreci ifade etmektedir. Bu sebeple dirençli ve sürdürülebilir şehirlere ulaşmak için paylaşılan hedeflerdeki her üç bileşen üzerinde dirençlilik anlayışının iz düşümleri olması gerekmektedir (Pickett vd., 2013:xxii). Aynı şekilde kentsel fonksiyonların icra edilmesinde ekonomik, toplumsal ve ekolojik çeşitliliğin dikkate alınması önemli bir kentsel dirençlilik stratejisi olarak kabul edilebilir.

Kentsel sürdürülebilirlik anlayışının “dirençlilik” perspektifinde yeniden değerlendirilmesine gerekli kılınması birçok gerekçe ile açıklamak mümkündür. Her şeyden önce 50 yıl öncesinde kentsel nüfusun oranı üçte birlik bir seviyedeysen, mevcut durumda dünya toplam nüfusunun yaklaşık % 55’lik kısmı kentsel alanlarda⁷ yaşanmaya başlamıştır (Ritchie ve Roser, 2018). Dahası Birleşmiş Milletlerin kapsamlı ve bilimsel raporlarına göre, mevcut durumda %54 düzeyinde olan kentsel alanlarda yaşayan nüfusun 2050 yılında %68’e (yaklaşık 6.4 milyar) ulaşacağı belirtilmektedir. Mevcut durumda en fazla kentleşme oranı %82’lik bir oran ile Kuzey Amerika da olmasına rağmen, 2050 yılına kadar %90’lık bir kentleşme düzeyi ile Sahra Afrika ve Asya ülkelerinde olacağı tahminleri dikkat çekmektedir (UN, 2018). Küresel olarak en fazla şehirleşmenin gelecek 30 yılda gerçekleşeceği dikkate alındığında Afrika ve Asya

⁷ Çalışmanın odak noktasını oluşturan sürdürülebilirlik ve dirençlilik yaklaşımları arasındaki ilişkinin tahlil edilmesinde “kentsel alan” terimi ile tam olarak neyin kast edildiğinin belirtilmesi gerekmektedir. Zira alan yazınında “kentsel alan” ifadesi ile yaygın olarak nüfus topluluğu ya da fizik bir mekân kastedilmektedir. Nüfus ölçütü üzerinden yapılan değerlendirmelerde daha çok yönetsel ve idari bir birim olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca yapı çevre, arazi kullanımı, alt yapı hizmetleri, mesken alanları, park, meydan ve çocuk bahçeleri, yollar gibi fiziksel ve morfolojik özellikler kentsel alanları tarif etmede başvurulan temel bileşenler olarak kabul edilmektedir. Sanayi ve hizmet sektörü, turizm, örgütlenme, istihdam gibi iktisadi başta olmak üzere temel fonksiyonlar üzerinden bir kentsel alan okuması yapan çalışmalarda söz konusudur. Sürdürülebilirlik ve dirençlilik tartışmalarında ise “kentsel alan” daha çok biyofiziksel ve sosyoekonomik bileşenlere sahip bir sistem olarak kabul edilmesi gerekir. Siyasi ve yönetsel tanımlamaların sürdürülebilir ve dirençlilik politikaların toplum ile buluşturulmasının ya da kent yöneticileri ve tüm paydaşları açısından ilerlemenin ölçülebilmesinin pratikte kolay olması sebebiyle tercih edilmektedir. Ancak kuramsal açıdan SK ya da dirençlilik gibi kavramlarda siyasi ve yönetsel sınırlar ötesinde bir kentsel alan tasavvuru gerektirdiği unutulmaması gerekir.

ülkelerindeki şehircilik sorunlarına çözüm üretecek olan politika, plan ve stratejiler ayrı bir öneme sahiptir. Dünya Bankası'nın düzenli olarak açıklamış olduğu verilere göre 2010'lu yıllarda sırasıyla 310 ve 370 milyon olan risk altında olan kentsel nüfus, 2050'li yıllına kadar 680 milyon insanın kasırga gibi doğal afetler ile 870 milyonun ise deprem riski ile karşı karşıya olacağı belirtilmektedir (Lall ve Deichmann, 2009). Özellikle sahil kesimlerinde yer alan kentlerin iklim değişikliği başta olmak üzere jeofiziksel stres ve baskı altında olacağına yönelik tespitler kapsamlı ve bilimsel veriler ile her geçen gün daha fazla desteklenmektedir. Tüm bu gelişmeler kentsel sürdürülebilirliğin temel bileşenleri ile "dirençlilik" anlayışının bütünleştirilmesinin (entegrasyonun) gerekliliğini göstermektedir.

3. Sürdürülebilirlik ile Dirençlilik Anlayışları Arasındaki Farklılıklar ve Benzerlikler

1980'li yıllardan sonra yaşanan ekonomik, sosyal, teknolojik gelişmeler kentsel alanda birçok değişimin ve dönüşümün temel itici gücü olmuştur. Yapılan bu düzenlemelerde dikkate çeken önemli husus ise kentsel sürdürülebilirlik ile dirençlilik kavramlarını birbirleri yerine kullanılması olmuştur. Bu durum akademik ve politik alanda her iki yaklaşımın teorik ve pratikte gelişim göstermesinde engel olmaktadır. Kentsel dirençliliğin çağdaş şehircilik anlayışı için küresel ölçekte kabul edilen "sürdürülebilirlik" yaklaşımın da yeni bir boyutu mu yoksa tamamen farklı bir kentsel yönetim modeli mi temsil ettiği cevap bekleyen ve tartışmaya açık bir sorudur. Elmqvist ve diğerleri (2017) bu sorunu;

"Dirençlilik kompleks sistemlere özgü bir özelliktir, her zaman arzu edilmeyebilir. Ayrıca kentsel sürdürülebilirlik amaçları ile karşı yönde hareket etmeyi gerektirebilir. Örnek olarak verimlilik dirençliliğin temel özellikleri olan fazlalıkları ve çeşitliliği azalmaktadır. Bu kargaşayı şu şekilde özetleme mümkündür: yüksek yoğunluklu kentsel alanlar enerji dağıtımında, iletişimde ve atık toplamada verimli olmalarında rağmen sel gibi aşırı olaylara karşı da savunmasız olabilir, çünkü daha az çeşitlidirler (örneğin yeşil alanlar) ve az oranda yeterlilikleri vardır (yedekleme tesislerinin şekli ve afet yönetimi süreçleri bakımından). Bu açıdan araştırma topluluğu sürdürülebilirlik ve dirençlilik kavramların arasındaki farklar ve sinerjiler konusunda daha net olması gerekmektedir. Politika ve uygulamalarda da kavramlar arasındaki açıklık korunmalıdır."

şeklinde ifade etmektedir. Sürdürülebilirlik ile dirençlilik teorisinin birbirlerinin tamamlayıcısı olarak değerlendirilmesi gerektiğini öne sürenler olduğu gibi, ayrı amaç ve hedefleri içermelerinden dolayı aralarındaki farklılıkların daha fazla öne çıkarılmasının gerektiğini belirten çalışmalarda azımsanmayacak düzeydedir (Marchese, 2018:1276). Birinci eğilimde olanlar sürdürülebilir kentleşme ile dirençlilik politikaların birbirlerinin tamamlayıcısı olmaktan ziyade ayrı düzenlemeler ile gerçekleştirilmesi belirlenen hedeflere ulaşılmasını zorlaştırdığını belirtmektedir (Tablo 2'ye bkz.). Nitekim benzer amaç ve hedeflerin farklı düzenlemelerde yer alması ya da değerlendirilmesi, belirsizlik ve karmaşıklık sebebiyle bu yaklaşımlardan beklenen potansiyelin altında gerçekleşmesine sebep olmaktadır.

Tablo 2. Sürdürülebilirlik ile Dirençlilik Teorisi Arasındaki Temel Farklılıklar⁸

Sürdürülebilirlik Yaklaşımı	Dirençlilik yaklaşımı
<ul style="list-style-type: none"> ○ Geleceğin tasarlanması ve o doğrultuda hareket edilmektedir. ○ Değişim ve dönüşümün yönteminden faydalanılması ○ Temelleri Sosyal Bilimlere dayanmakta ve kusurlu toplumsal yapıya çözüm üretmektedir. 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Değişim normaldir, birden fazla istikrarlı durum söz konusudur. ○ Sosyo-ekonomik sistemde yaşanan değişimi ve uyumu tecrübe edilmektedir. ○ Temelleri Ekoloji Bilimine dayanmakta ve ekosistemlerin işlev ve hizmetlerinin sürekliliği amaçlanmaktadır.

⁸ Tablo 2'nin hazırlanmasında yazar tarafından Redman'nın (2014) çalışmasından faydalanılmıştır.

○ Değişimin yönü ve sonucu önceden belirlenmiştir. Sürdürülebilirliğe ulaşmak için gerekli kontrol ve müdahalelere yoğunlaşmaktadır. Bu açıdan arzu edilen sonuçlara ulaştırabilecek paydaş katılımı sağlanmaktadır.	○ Değişimin yönü ve sonucu açıktır. Sistem dinamiklerinin sürekliliğine odaklanılmaktadır. Bunun için dinamizmi mümkün kılacak paydaş katılımı sağlanmaktadır.

Sürdürülebilirlik ile dirençlilik belli ölçüde sosyoekolojik sistemin anlaşılması, stratejik yetkinliğinin geliştirilmesi ve farklılıkların gözetilmesi açısından belli ölçüde ortak nüanslara sahiptir. Yalın bir ifadeyle dirençlilik, sürdürülebilirlik anlayışının yeni bir yorumlanma biçimini gerektiren yeni bir kentsel norm olarak kabul edilebilir. Zira sosyoekolojik bir sistemde “dirençli” olma durumu, o sistemin sadece iktisadi, toplumsal ve ekolojik açıdan da sürdürülebilir olmasını gerektirmektedir. Her iki kavramda iktisadi, ekolojik ve toplumsal boyutların farklı bileşimlerine ilişkin benzer amaç ve hedeflere sahip olmasına rağmen, özellikle kentsel dirençlilik mühendislik başta olmak üzere farklı disiplin bakış açısına daha fazla gereksinim duyduğu için düşünsel açıdan kapsamı da daha geniş ve derin olduğu söylenebilir (Woods, 2006). Ancak başka bir açıdan yaklaşıldığında dirençlilik, sürdürülebilirlik anlayışına karşı zamansal ve mekânsal açıdan daha dar bir bakış açısını gerektirdiği söylenebilir (Meacham, 2016). Sürdürülebilir olan bir sistem aynı zamanda dirençli olarak kabul edilirken, her dirençli sistem sürdürülebilir olmayabilir (Marchese, 2018: 1276). Bir örnek üzerinden değerlendirme yapmak gerekirse, kentsel yönetimde afet ve kriz yönetimine ilişkin geliştirilen politikalar sadece kısa vadeli sürdürülebilir amaç ve hedeflere ulaşmayı güvence altına alınmasını sağlamakla kalmaz, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını dikkate alacak uzun dönemli bir stratejik bakış açısının geliştirilmesini de mümkün kılmaktadır. Ancak, burada altı çizilmesi gereken husus dirençlilik anlayışı sosyoekolojik sistemin uzun dönemli ve kuşaklar arasında eşitliği güvence altına alma gibi bir endişeye odaklanmak yerine, beklenmedik baskı ve şoklara karşı sistemin kendini tekrar denge noktasına getirebilme eşik değerini öne çıkarmaktadır. Bu süreçte kaynaklarda belli bir düzeyde azalma olsa da sistem bileşen ve işlevlerini devam ettirecek eşik değerinin altında olması durumunda dirençli kabul edilmektedir. Buna karşın sürdürülebilirlik anlayışında mevcut kuşakların sahip olduğu toplam sosyal ve doğal sermaye miktarının gelecek kuşaklar için korunması (kuşaklararası adalet- intergenerational justice) durumu söz konusudur (Xu vd., 2014:128).

İki kavram arasındaki bir diğer farklılık kültürel düşünce yapısı ile ilişkilidir. Sürdürülebilirlik anlayışında ekolojik, iktisadi ve toplumsal bileşenlerin yanı sıra dördüncü boyut olarak mevcut neslin sahip olduğu düşünce, değer, fikir, sanat gibi kültürel sermayenin gelecek kuşaklara aksettirilmesi amaç edinmektedir. Diğer taraftan dirençlilik kültürel bileşenleri sadece sosyal mekanizmanın bir parçası olarak kabul etmektedir. Ayrıca, dirençlilik sosyo-ekolojik sistemde belirli bir arzu edilir düzey arayışı ve vurgusu yokken, sürdürülebilirlik yaklaşımında arzu edilen bir sistem düzeyinin geleceğe aktarımın nasıl yapılacağı temel endişeyi oluşturmaktadır (Xu vd., 2014:128). Toplumsal kalkınma açısından değerlendirildiğinde de, sürdürülebilirlik uygulamalarında daha çok geleneksel yaşam biçimine, çevre bilgisine ve kaynak kullanım tarzına odaklanılırken, dirençlilik anlayışında yeni koşullara uyum sağlayabilmek için bilginin yeni ve yaratıcı formları öne çıkarılmakta, çevre bilgisi, yaşam alışkanlıkları ve yeni istihdam biçimleri öngörülmektedir (Lew vd., 2016). Dirençlilik düşünce sisteminde “sistemin süreci” öncelikli olurken sürdürülebilirlikte “sistemin sonuçları” önemlidir. Bir açıdan sürdürülebilirlikte amaçlar, dirençlilikte ise bu amaçlara ulaşmak esas alınmaktadır.

Diğer taraftan, sosyo-ekolojik bir sistem olarak kabul edilen kentlerin sürdürülebilir olması dirençlilik düzeyini artıracığından onun temel bir bileşeni olarak değerlendirilmektedir. Bu görüşlerin temel savı olarak ise sürdürülebilir özellikleri içeren bir sosyo-ekolojik sistemin ekonomik, çevresel ve toplumsal baskı ve risklere karşı daha dirençli olacağı varsayımına dayanmaktadır. Kentsel yönetimde iş camiası ve özel sektör açısından durum değerlendirildiğinde bu varsayımın ne denli anlamlı olduğu ortaya çıkmaktadır. Zira tedarik zincirinde ekolojiye uyumlu ürünlere yer veren bir şirketin risk ve kriz

anlarında kârlılık oranlarını koruma kapasitesi diğerlerine karşı daha yüksek olmaktadır. Benzer şekilde çalışanlarının sağlık hizmetlerine daha fazla önem veren şirketlerin iş gücü kapasitesini uzun süre korumayı başarabilmektedir. Bu örneklerden elde edilen temel çıkarım, iktisadi, çevresel ve sosyal boyutta sürdürülebilir ilkeleri daha fazla benimseyen şirketin iş dünyası risk ve tehditlerinden daha az etkileneyeceği öngörüsüdür (Ahi ve Searcy, 2013). Aynı şekilde kentsel ölçekte durum değerlendirildiğinde, kentlerin yönetiminde sürdürülebilir ilkelerin ve amaçların benimsenmesi kentsel dirençliliği artıracığı varsayılmaktadır. Kentlerde arazi kullanımı, taşımacılık, atık, enerji ve su kaynakları, biyolojik çeşitlik, iklim değişikliği gibi konularda uygulanan sürdürülebilir politika ve stratejiler toplumsal dirençliliği de artırmaktadır.

Sürdürülebilir kentsel politika ve stratejilerde “dirençlilik” normunun ne düzeyde içselleştirildiği bilimsel, kapsayıcı ve çok ölçekli bir analiz çerçevesini gerekli kılmaktadır. Her şeyden önce zamansal ve mekânsal olarak çok ölçekli bir yapı olarak kabul edilen kentsel alanlarda, nicel ve nitel göstergeler üzerinden sürdürülebilirlik ve dirençli bir mekân inşa etme süreci, geçişin izlenmesi ve değerlendirilmesi kapsamlı bir analitik çerçevede mümkün olmaktadır. Söz konusu analitik çerçevede ise farklı boyut, bileşen, tema ve gösterge yer almaktadır. Bu kapsamda sürdürülebilir ve dirençli kentlerin oluşturulmasında gerekli olan plan, politika ve stratejilerin değerlendirilmesi ekolojik ve biyofiziksel, ekonomik, sosyokültürel ve yönetim olmak üzere dört farklı boyutta gerçekleştirilebilir. Ekolojik ve biyofiziksel boyutta sağlıklı ve yaşanabilirlik, materyal ve enerji verimliliği, iklim değişikliğine uyum ve azaltım düzeyi gibi unsurlar ön plandadır. Benzer şekilde ekonomik boyutun odak noktasını ise ekolojik kısıtlar nispetinde insan ihtiyaçlarının karşılanması, zenginliğin, mal ve hizmetlerin adil dağıtımını vurgulanmaktadır. Kültürel çeşitlilik, eşitlik, insan hakları ve refah ise sosyokültürel boyutun ana temaları arasında yer almaktadır. Yönetişim boyutunda ise daha çok kapsayıcılık, şeffaflık, katılımcılık gibi kriterler ön plana çıkmaktadır (Delgado-Ramos ve Guibrunet, 2017:5-6). Sonuç olarak birbirleri ile ilişkili ve karmaşık sistemler olarak kabul edilen günümüz kentleri, siyasal, ekonomik, kurumsal, sosyo-kültürel, ekolojik bileşenler ve alt sistemleri içermesi sebebiyle, sürdürülebilirlik ve dirençlilik plan ve politika analizleri söz konusu farklı boyutlar üzerinden ayrı ayrı değerlendirmeyi gerektirmektedir.

Sürdürülebilir ve dirençli kentlerin inşa edilme süreci, bilim ve teknoloji çağında kentlerin ihtiva etmesi gereken temel özelliklere göre şekillenmektedir. İlk olarak asimetrik güç ilişkisinin yaygın ve baskın olması sebebiyle kentler düzensiz mekânsal dağılımın ve üretiminin gerçekleştiği alanlar haline gelmiştir. Benzer şekilde uluslararası ve ulusal amaç ve hedeflere ulaşmada tutarsız ve kararsız kentsel politikaların uygulanması süreci zorlaştırmaktadır. Hükümetler başta olmak üzere uygulanan kentsel politikalar açısından kent yöneticileri arasında tamamlayıcılık ve koordinasyon oldukça zayıf ve kopuk olabilmektedir. Sermaye kısıtı (özellikle yerel ölçekte) ve yukarıdan aşağı doğru uygulanan politika ve stratejiler günümüz kentsel mikro ve makro formun temel özelliğini oluşturmaktadır. Her ne kadar mekânsal olarak farklılıklar olsa da yerel ölçekte karşılaşılan teknik ve teknolojik kısıtlar, şeffaflık ve hesap verilebilirlik gibi prensiplerin gözetilmesindeki yetersizlikler günümüz kentsel alanların planlanması ve yönetilmesinde temel eksiklikler olarak öne çıkmaktadır (Delgado-Ramos ve Guibrunet, 2017:5-6). Söz konusu eksikliklere atfen çözüm reçetesi olarak sektörler, sistemler, politikalar ve kurumsallaşma girişimlerinde yatay ve dikey bütünleşmenin sağlanarak yönetim prensiplerinin içselleştirilmesi ve daha kapsayıcı, demokratik, eşitlikçi, şeffaf kentsel politikaların hayata geçirilmesine yönelik eylemler bilimsel ve akademik alanda sıkça ileri sürülmektedir. Kentlerin karşı karşıya oldukları risk ve tehditlerin tespit edilmesi ve alternatif tedbirlerin alınmasında yerel bilgi ve deneyim çok önem arz etmektedir. Tarihsel olarak yerel halkın geçmiş tecrübeleri ve bilgi birikimleri söz konusu risk ve tehditlere karşı bilimsel ve kapsayıcı çözüm üretilmesinde önemli kazanımlar sunmaktadır. Bu açıdan kentsel alanlar söz konusu sorunların belirlenmesinde ve çözüm üretilmesinde en uygun ölçek olarak yerel kabul edilmektedir (Figueiredo vd., 2018).

Sürdürülebilirlikte olduğu gibi diğer kentsel yönetim düşünce sistemlerine nazaran daha az politize olması, afet ve risk yönetimi gibi temel kentsel işlevleri içermesi sebebiyle dirençlilik anlayışı akademik ve politik alanda ün kazanmıştır. Kentsel dirençliliğin her geçen gün daha fazla duyulur olmasında çoğu şehir sakinlerinin dirençlilik planların yapılmasına yönelik isteklerinin fazla olması ve akademik camianın ise sürdürülebilirlik ile pozitif ilişki sebebiyle suskunluklarını korumaları gösterilmektedir. Başka bir ifadeyle geleneksel ekoloji bilimi tahmin edilebilir ve kontrol edilebilir durağan ve stabil olan bitki ve hayvan iklimsini öngörmesi eleştirilmektedir. Zira bitki ve hayvan topluluklarının tarihsel süreç içerisinde çevre koşullarındaki değişme tepki vererek yeni tür süksesyon (ardıllık) çeşitlerinin oluşmasına sebep olmaktadır. Aynı durum kentler ve kentsel yaşam içinde geçerli olmaktadır. Kentlerin ve kentsel yaşamın sabit ya da sürdürülebilir olduğunu varsayımı esasen gerçeklikten uzaktır (Keeley ve Benton-Short,2018:11-12). Bu durum dirençlilik yaklaşımının dinamik sosyo-ekolojik sistemlerin gelişim göstermesini daha iyi açıklama kapasitesine sahip olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

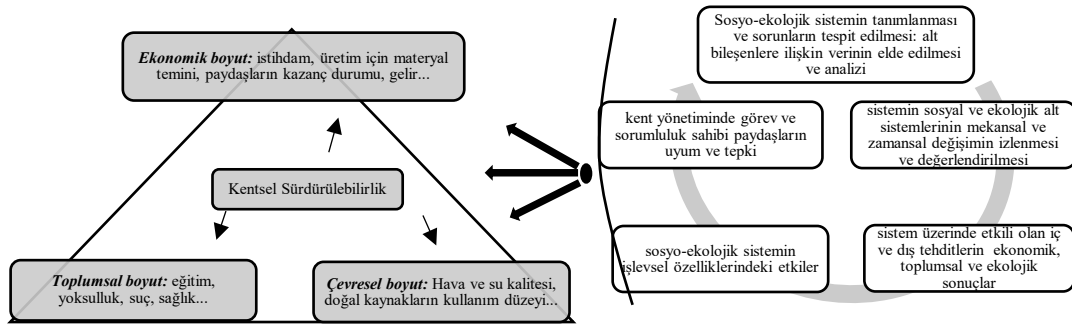
4. Kentsel Sürdürülebilirlik ve Dirençlilik Yaklaşımlarının Entegrasyonu

Birleşmiş Milletler, “Doğal Afet ve Sürdürülebilir Kalkınma” başlıklı belgesinde sürdürülebilir kentleşmenin ancak kentsel dirençliliğin sağlanması durumunda başarılı olacağını belirtmektedir. Ancak bu ifade aksi yöndeki fikri açıklamada yani dirençli bir topluluğun aynı zamanda sürdürülebilir olacağını yönünde bir açıklamaya yer vermemektedir. Akademik ve politik alanda yapılan değerlendirmelerde kentsel sürdürülebilirlik ile dirençliliğin birbirlerini tamamlayan yaklaşımlar olduğu yönündeki eğilim artış göstermiştir. Bu açıdan her iki ifadeyi birbiri yerine kullanan çalışmalarla sıkça karşılaşmaktadır. Burada cevaplanması gereken husus her iki yaklaşımın birbirleri ile entegrasyonun nasıl sağlanacağı ve geleceğe taşınacağıdır. Şüphesiz sürdürülebilirlik bilimi ile dirençlilik teorisi ile entegrasyonuna yönelik çaba sarf eden araştırmalar her iki yaklaşımı bir bütün olarak değerlendirmektedir (Redman, 2014). Örnek olarak “Resilience Alliance-RA” üyelerine sosyalekolojik sistemler hakkında araştırma ve uygulamaları destekleyici imkânlar sunarak iş birliğini sağlayan, yerel ve küresel ölçekte dirençli ve sürdürülebilir bir dünya inşa etmeyi amaçlayan uluslararası araştırma kurumudur. RA kentsel dirençliliği sürdürülebilirliğin bir bileşeni olarak değerlendirerek, herhangi bir sosyo-ekosistemde dirençliliği artırmaya yönelik politika ve uygulamaların sürdürülebilirliği de artıracığını kabul edilmektedir. Sürdürülebilirlik sosyo-ekonomik sistemler için bir amaç ise dirençlilik bu amacı gerçekleştirmek için kullanılan bir araç konumundadır (Marchese, vd., 2018:1276). Risk ve tehditlerin azaltılması dirençliliği dolayısıyla sürdürülebilirliği de artıracığı kabul edilmektedir. Bu konuda yapılan ampirik çalışmalar ile sel, deprem, yangın gibi doğal afetlere yönelik risk değerlendirmeleri ve önleyici politikaların hayata geçirilmesi sürdürülebilirliği de mümkün kılacağı kabul edilmiştir.

Kentsel sürdürülebilirlik ile dirençlilik yaklaşımlarına ilişkin olarak politika ve uygulamalarının bütünleşik olarak değerlendirilmesi özellikle düşük ve orta gelir seviyesine sahip olan ülkelerde finansal ve teknolojik kısıtlar ile mücadele ve diğer kentsel politikalar ile uyumun sağlanmasında çeşitli açmazların yaşanması sebebiyle önem arz etmektedir. Ekonomik, toplumsal ve çevresel boyutlara ilişkin olarak karar verilen sürdürülebilir politika ve planların aynı zamanda dirençlilik analizlerini kapsamaması gerekmektedir (Şekil 2’ye bkz.). Söz konusu dirençlilik analizlerinde kentsel sistemin ekolojik ve sosyal bileşenlerinin gerekli veriler ışığında tahlil edilmesi önem arz etmektedir. Zira bu aşamada yapılacak kapsamlı ve bilimsel değerlendirmeler sistem üzerinde olası risk ve tehditlerin etki boyutları ve gerekli önlemlerin sınırlarının tespitinde kazanımları olacaktır. Sürdürülebilirlik anlayışından farklı olarak kentsel sistemlerin ve alt bileşenlerinin mekânsal ve zamansal olarak değişim göstererek durağan farklı bir seviyede dengeye ulaşabileceği dirençlilik teorisinin en temel varsayımını arasındadır. Sistem üzerinde etkili olan iç ve dış baskı unsurlarının ekonomik, ekolojik ve toplumsal işlevsel özelliklerde meydana getireceği tahribat, sistemin uyum sağlama ve yeninden düzenlenme süresini ve

kapasitesini belirlemektedir. Bu durum herhangi bir kentsel dirençlilik noktasında “sürdürülebilirlik” bakışın gerekliliğini, benzer şekilde herhangi bir kentsel sürdürülebilirlik uygulamalarında ise “dirençlilik” düşüncesinin benimsenmesi anlamına gelmektedir. Şekil 2’de belirtildiği gibi herhangi bir sosyo-ekolojik sisteme ilişkin sorunların tanımlanmasında “sürdürülebilirlik” kavramının ihtiva ettiği çok boyutlu (iktisadi, toplumsal ve çevresel) bir bakış ve geleceğe nesillerin ihtiyaçlarının dikkate alınması durumu geçerli olduğu gibi herhangi bir kentsel sürdürülebilirlik uygulamasında ise “ekonomik dirençlilik ya da toplumsal dirençlilik” gibi farklı bakış açısını gerektirmektedir. Bu kapsamda kentsel sistemlerin vermiş olduğu sosyoekolojik ve kurumsal tepkinin sistem fonksiyonlarının sürekliliği için olmazsa olmazları arasında yer almaktadır. Sonuç olarak dinamik ve esnek kentsel dirençlilik analizlerinin daha uzun vadeli, durağan ve önceden arzu edilir sürdürülebilirlik amaç ve hedefler ile bütünleştirilmesi her iki yaklaşımdan beklenen kapasitenin artmasını sağlayacaktır.

Şekil 2. Kentsel sürdürülebilirlik (KS) ile dirençlilik(KD) yaklaşımının bütünleştirilmesi⁹

Kentsel sürdürülebilirlik ile dirençlilik politikalarının bütünleştirilmesini sağlayan bir diğer tez, ilkinin ikincisini destekleyici ortam oluşturmasına dayandırılmaktadır. Ekonomik, toplumsal ve ekolojik işlevsel özelliklerin geliştirilmesi ve korunmasını mümkün kılan kentsel sürdürülebilirlik yaklaşımları ile risk ve tehditler sonrası kentin daha başarılı bir uyum ve iyileşme sürecini sağlamaktadır (Bansal ve DesJardine, 2014). Bu açıdan, ekonomik, sosyal ve ekolojik risklere ve tehditlere karşı kentin işlevsel özellikleri ne düzeyde güçlü ve hazırlıklı kılınırsa o düzeyde uyum ve düzelleme mümkün olabilmektedir. Benzer şekilde “döngüsel ekonomi” ya da “yeşil ekonomi” gibi sürdürülebilir kentsel yönetimde yeni iktisadi yaklaşımlar ekonomik dirençliliği artırması beklenmektedir.

Sürdürülebilirlik ile dirençlilik yaklaşımlarını birbirlerinden bağımsız olarak değerlendirilmesini öneren çalışmalarda mevcuttur. Bu değerlendirme çerçevesine göre dirençli kentleri inşa etmek için uygulanacak politika ve uygulamaların sürdürülebilirliği desteklemesi gibi bir amacı taşımasına gerek yoktur. Benzer durum tam tersi içinde geçerli olmak üzere, ekonomik, sosyal, ekolojik unsurları içeren sürdürülebilirliğin kısa döngülü yönetim sürecini ön gören dirençliliği desteklemesi bir gayesi olmadığı kabul edilmektedir. Bu konuda genel eğilim ise deprem, sel gibi gerçekleşme olasılığı düşük ancak meydana gelmesi durumunda etki boyutu yüksek olan durumlarda dirençlilik politika ve uygulamaları ön plana çıkarılması gerekirken, gerçekleşme olasılığı yüksek ancak etki boyutu düşük olan durumlarda sürdürülebilirlik çatısı altındaki eylemler ön planda olmaktadır (Bocchini et al., 2014). Mevcut ekonomik, toplumsal ve ekolojik sorunlara karşı dirençli ve sürdürülebilir yönetsel ve politik yol haritaları eş güdümlü olarak hayata geçirilmeleri kaçınılmazdır.

⁹ KS ve KD yaklaşımlarının bütünleştirilmesine ilişkin söz konusu analitik model önerisi yazar tarafından oluşturulmuştur.

SONUÇ:

Sürdürülebilir toplumların yaşamlarını devam ettirecekleri kentsel mekânların oluşturulmasının gerekliliği öne çıktığı bir yüz yıl beklentisi hâkimdir. Şüphesiz bu durumu ekonomiden ekolojik kısıtlara kadar birçok sebep ile gerekçelendirmek mümkündür. Hızlı kentleşme, nüfus kalabalıklaşmanın sebep olduğu sosyo-ekonomik sorunlar, kentsel alanlardaki emisyon salım oranlarının her geçen gün artış göstermesi, su tedarikinde yaşanan sıkıntılar, deniz seviyesinin yükselmelerine karşı sahil şehirlerinin risk ve tehditler ile karşı karşıya olması, iklim değişikliğinin olası etkilerini her geçen gün daha fazla hissettirmesi sürdürülebilir kentlerin oluşturulması için gerekli politik ve toplumsal değişimin temel gerekçelerine örnek olarak verilebilir. Bu açıdan kentsel alanlarda karşılaşılan güncel sorunları dikkate alacak şekilde yeni sürdürülebilir politika ve mekânsal pratiklere ihtiyaç duyulmaktadır.

Kentler ekonomik, çevresel, toplumsal, teknolojik bileşenleri içeren karmaşık ve dinamik sistemler olarak kabul edilmektedir. Zaman içerisinde çeşitli risk ve tehditlere maruz kalan kentlerin dirençli olması için gerçekleştirilen uygulamalar verimlilik, etkililik, karşılıklı bağımlılık, otonom, esneklik, uyum, eşgüdüm gibi kentsel sürdürülebilirlik prensipleri ile ilk bakışta örtüşmeyebilir. Kentlerdeki fiziksel çevre ile toplumsal çevrenin birbirleri ile olan etkileşimlerinin doğru bir şekilde tasavvur edilmesinin bu konuda önemli kazanımları olacaktır. Bu hususta uluslararası, ulusal ve yerel düzeyde belirlenecek dirençlilik plan ve strateji belgelerinin gerekliliği ortadadır. Kent yönetiminde söz sahibi olan tüm paydaşlar arasındaki koordinasyonun yanı sıra eğitim ve bilinçlendirme çalışmaları bir tercihten ziyade zaruri hale gelmiştir.

2015 yılında Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen “Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi” yanı sıra 20 Ekim 2016'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda kabul edilen “Yeni Kentsel Gündem” başta olmak üzere yapılan uluslararası alanda kabul gören çeşitli düzenlemelerde sürdürülebilir kentlere geçiş için gerekli politika ve eylemler açıklanmaktadır. Ancak sürdürülebilir kentsel gelişim politika ve eylem planlarındaki sığ açıklamalar günümüz kentlerinin karşılaştıkları risk ve tehditler karşısında yetersiz kalmaktadır. Zira yapılan kentsel altyapı, ulaşım, kaynak kullanımı ve enerji gibi hususlardaki verimlilik ve etkinlik gibi sürdürülebilir kentsel gelişim yaklaşımı altındaki söylemler kentleri olası risk ve tehditlere karşı güvenli kılmak için gerekli yol haritası hakkında bilgiler sunmamaktadır. Çeşitli ülkelerde uygulanan kısa vadeli sürdürülebilirlik plan ve programlar kentlerin dirençliliğinin azaltılmasına bile sebep olabilmektedir. Esasen dirençliliği azaltan plan ve uygulamaların sürdürülebilir kentsel gelişme ile çelişki yaşanmasına sebep olacağı beklentisi hâkimdir. Ancak tam tersi durum için aynı düşünceyi ileri sürmek mümkün değildir, zira dirençliliği artırmak için gerekli olan uygulamalar verimlilik başta olmak üzere birçok sürdürülebilirlik prensibi ile çelişebilmektedir. Benzer şekilde kentsel dirençlilik ile ilgili alan yazında yapılan çalışmalarda aşırı normatif özellik yüklemeleri düşünsel anlamda kavramlara ilişkin uyumsuzluğun yaşanmasına sebep olmaktadır. Oysaki kentsel dirençlilik ile normatif olmayan, dinamik ve güncel kentsel risk ve tehditlere karşı değişimi ve dönüşümü ön gören bir düşünce kastedilmektedir. Bu açıdan Meerow vd. (2016) ile Zhang ve Li'nin (2018) gibi araştırmacıların da belirttiği üzere kentsel dirençlilik kapsamında karar verilen politika ve çıktılarında neyin ve kimin dirençliliği, kim için dirençlik gibi temel sorulara, kapsamlı kentsel politika analizleri ile cevaplanması gerekmektedir. Benzer şekilde sürdürülebilir kentsel politikalarda “dirençlilik” anlayışının yeni bir boyutu mu yoksa farklı bir kentsel yönetim modelini mi temsil ettiği akademik ve politik alanda cevap bekleyen sorular arasındadır.

Her ne kadar tanım, yöntem, başvuru araçları gibi hususlar açısından kentsel sürdürülebilirlik ile dirençlilik teorisi arasında farklılıklar olsa da kent yönetiminde görev ve sorumlulukları olan tüm paydaşlar için ortak bir analitik çerçeveye rastlanmamaktadır. Bu konuda yapılan çalışmalarda farklılıklara yoğunlaşanlar olduğu gibi farklılıkları arka plana itenler azımsanmayacak düzeydedir. Bu açıdan genel eğilim sürdürülebilirliğin belirlenen ve arzu edilen sonuçları üzerinedir. Bu sonuçlara

ulaşmak için atık yönetiminden, kaynakların verimli kullanılmasına, istihdamdan enerji kaynakların verimli kullanılmasına kadar çeşitli sürdürülebilir politika ve uygulamalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Diğer taraftan dirençlilik yaklaşımı ile sosyo-ekolojik sistemin işlevsel özelliklerinin korunması ve geliştirilmesine vurgu yapılmaktadır. Buradaki temel kaygı kentsel alanlara olası ekonomik, sosyal ve ekolojik risk ve tehditlere karşı her bir işlevsel özelliğin nasıl sağlanacağıdır. Ancak her iki yaklaşımın farklılaştırılması, daha üst ölçekli projelerde her ikisinden beklenen kapasitenin düşmesine sebep olacaktır. Bu sebeple her iki yaklaşımın bütün paydaşlar açısından yol gösterici ve sinerjik bakış açısı ile oluşturulmuş analitik çerçeveye, bu doğrultuda oluşturulmuş politikalara ihtiyaç vardır.

Sürdürülebilir kentleşme ve kentsel dirençlilik yaklaşımları kentlerde güvenli, sağlıklı ve yaşanabilir alanların oluşturması ve karşılaşılan sosyo-iktisadi sorunlar ile nasıl mücadele edilmesi gerektiği hususuna katkı sunmaktadır. Kentsel sürdürülebilirlik ile dirençlilik konusunda yapılan ayrı değerlendirmelerin özde birbirleri ile ilişkili özellikleri içerdiği gözlenmektedir. İlk bakışta her iki yaklaşımın da yaşam kalitesi yüksek, güvenli ve yaşanabilir mekânlar ve güçlü toplumlar oluşturma gayesi taşıdığı anlaşılmaktadır. Dahası bu iki yaklaşıma ilişkin politika ve uygulamaların sonuçlarının karşılaştırması uzun dönemli mukayeseyi gerekli kılmaktadır. Doğal afetler başta olmak üzere kentsel alanlardaki risk ve tehditler kısa ve orta vadeli müdahaleleri gerektirmektedir. Kentsel sürdürülebilirlikte ise daha uzun vadeli ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarını dikkate alınmasını gerektirdiğinden uzun süreçli bir vizyonel bakış gerektirmektedir. Ancak kısa ve orta vadeli dirençlilik atılımları olmadan sürdürülebilir topluma ulaşma olanağı da olmayacağı unutulmamalıdır. Bu sebeple kent yönetiminde ve kapsayıcı politikaların oluşturulmasında her iki yaklaşımdan uygun çerçevede yararlanmak rasyonel bir tercih olacaktır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazar, diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: yoktur.

KAYNAKÇA:

- 100 Resilient Cities (2021). Frequently Asked Questions about 100 Resilient Cities. (E.T.: 13.02. 2021), <http://www.100resilientcities.org/100rc-faq/>.
- Adger, W. N., ve Jordan, A. (2009). Sustainability: exploring the processes and outcomes of governance. *Governing Sustainability*, 3–31. doi:10.1017/cbo9780511807756.003.
- Ahern, J. (2011). From Fail-Safe to Safe-to-Fail: Sustainability and Resilience in The New Urban World. *Landscape and Urban Planning*, 100(4), 341-343.
- Ahi, P., ve Searcy, C., (2013). A comparative literature analysis of definitions for green and sustainable supply chain management. *Journal of Cleaner Production*, 52:329–341.
- Ali-Toudert, F., Ji, L., Fährmann, L. Czempik, S. (2020). Comprehensive assessment method for sustainable urban development (CAMSUD)—a new multi-criteria system for planning, evaluation and decision-making. *Progress in Planning*, 140, 100430.
- ARCADIS (2018). The Sustainable Cities Index 2018. (E.T.:17.03.2021), https://www.arcadis.com/campaigns/citizencentriccities/images/%7B1d5ae7e2-a348-4b6e-b1d7-6d94fa7d7567%7Dsustainable_cities_index_2018_arcadis.pdf.
- Bansal, P., ve DesJardine, M. R. (2014). Business sustainability: it is about time. *Strategic Organization*, 12(1), 70-78.
- Bocchini, P., Frangopol, D. M., Ummenhofer, T., ve Zinke, T. (2014). Resilience and sustainability of civil infrastructure: Toward a unified approach. *Journal of Infrastructure Systems*, 20 (2), 04014004.
- Bolis, I., Morioka, S. N., ve Szelwar, L. I. (2014). When sustainable development risks losing its meaning. Delimiting the concept with a comprehensive literature review and a conceptual model. *Journal of Cleaner Production*, 83, 7-20.
- Borda Rodriguez A. ve Vicari S.(2015). Coffee Cooperatives in Malawi: Building Resilience Through Innovation, *Annals of Public and Cooperative Economics*, 86, 317– 338.
- Caldarice, O., Brunetta, G., ve Tollin, N. (2019). The challenge of urban resilience: Operationalization. In *Urban Resilience for Risk and Adaptation Governance* (1-6). Springer, Cham.
- Chelleri, L. (2012). From the “resilient city” to urban resilience. A review essay on understanding and integrating the resilience perspective for urban systems. *Documents D'analisi Geografica*, 58(2), 287-306.
- Ciegis, R., Ramanauskienė, J., ve Martinkus, B. (2009). The concept of sustainable development and its use for sustainability scenarios. *Engineering Economics*, 2(62), 28–37.
- Cohen, M. (2017). A systematic review of urban sustainability assessment literature. *Sustainability*, 9(11), 2048.
- Curren, R. (2014). Sustainability: what it is and how it works, defining sustainability ethics, in M. Boylen (Ed.), *Environmental Ethics* (331-393), John Wiley ve Sons.
- Delgado-Ramos, G. C., ve Guibrunet, L. (2017). Assessing the ecological dimension of urban resilience and sustainability. *International Journal of Urban Sustainable Development*, 9(2), 151-169).
- Desouza, K. C., ve Flanery, T. H. (2013). Designing, planning, and managing resilient cities: A conceptual framework. *Cities*, 35, 89–99.
- Dickson, E., Baker, J. L., Hoornweg, D. ve Asmita, T. (2012). Urban risk assessments: an approach for understanding disaster and climate risk in cities, World Bank.
- Elmqvist, T., Andersson, E., Frantzeskaki, N., McPhearson, T., Olsson, P., Gaffney, O., ... ve Folke, C. (2019). Sustainability and resilience for transformation in the urban century. *Nature Sustainability*, 2(4), 267-273.
- Erbay, E. R., ve Özden, M. (2018). Kentler sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesine nasıl yardımcı olabilirler? *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 7(4), 255-268.

- Ersavaş Kavanoz, S. (2020). “Kentsel direnç” kavramı üzerine. *Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 5-24.
- Figueiredo, L., Honiden, T., ve Schumann, A. (2018). Indicators for resilient cities. OECD Regional Development Papers, <https://www.oecd-ilibrary.org/content/paper/6f1f6065-en>.
- Folke, C. (2006). Resilience: The emergence of a perspective for social–ecological systems analyses. *Global Environmental Change*, 16(3), 253-267.
- Gibson, R. B. (2006). Beyond the pillars: sustainability assessment as a framework for effective integration of social, Economic and Ecological Considerations in Significant Decision-Making. *Journal of Environ. Assess. Policy Management*, 8(03), s.259–280.
- Godschalk, D. R. (2003). Urban hazard mitigation: Creating resilient cities. *Natural Hazards Review*, 4(3), 136–143.
- Gunderson, L., ve Holling, C. S. (2002). Panarchy: Understanding transformations in human and natural systems. Washington, DC, USA: Island Press.
- Hamilton, W. A. H. (2009). Resilience and the city: The water sector. *Proceedings of the Institution of Civil Engineers Urban Design and Planning*, 162(DP3), 109–121.
- Holling, C. S. (1973). Resilience and stability of ecological systems. *Annual review of ecology and systematics*, 4(1), 1-23.
- Holling, C. S. (1996). Engineering resilience versus ecological resilience. *Engineering Within Ecological Constraints*, 31(1996), 32.
- Local Governments for Sustainability-ICLEI (2018). Who Is ICLEI, <http://www.iclei.org/about/who-is-iclei.html>. (E.T.:12.5.2021)
- International Union for Conservation of Nature and Natural Resources- IUCN (1980). World Conservation Strategy: Living Resource Conservation for Sustainable Development. <https://portals.iucn.org/library/efiles/documents/WCS-004.pdf>. (E.T.:13.6.2021).
- Karataş, A., ve Kılıç, S. (2017). Sürdürülebilir kentsel gelişme ve yeşil alanlar. *Journal of Faculty of Political Science*, 26(2): 53–78.
- Keeley, M., ve Benton-Short, L. (2018). Urban Sustainability in the US. Cities Take Action: Springer.
- Kemp, R., Parto, S., ve Gibson, R. B. (2005). Governance for sustainable development: moving from theory to practice. *International Journal of Sustainable Development*, 8(1-2), 12-30.
- Kim, D., ve Lim, U. (2016). Urban resilience in climate change adaptation: A conceptual framework. *Sustainability*, 8(4), 1–17.
- Lall, Somik V. ve Deichmann, U. (2009). Density and Disasters: Economics of Urban Hazard Risk. Washington, DC: The World Bank.
- Lew, A. A., Ng, P.T., Ni, C. Nickel, Wu, T. E. (2016). Community sustainability and resilience: similarities, differences and indicators. *Tour. Geogr.* 18:18–27.
- Lu, P., ve Stead, D. (2013). Understanding the notion of resilience in spatial planning: A case study of Rotterdam, The Netherlands. *Cities*, 35, 200–212.
- Marchese, D., Reynolds, E., Bates, M. E., Morgan, H., Clark, S. S., ve Linkov, I. (2018). Resilience and sustainability: Similarities and differences in environmental management applications. *Science of the Total Environment*, 613, 1275-1283.
- Meacham, B. J. (2016). Sustainability and resiliency objectives in performance building regulations. *Build. Res. Inf.* 44:474–489.
- Meerow, S., Newell, J. P., ve Stults, J. M. (2016). Defining Urban Resilience: A Review, *Landscape and Urban Planning*, 147. 38-49.

- Mehta, S., ve Yadav, K. K. (2016). Planning for a Smart City with a Human Face in Developing India. *International Journal of Sustainable Land Use and Urban Planning*, 3(2).
- Mejía-Dugand, S., Kanda, W., ve Hjelm, O. (2016). Analyzing international city networks for sustainability: A study of five major Swedish cities. *Journal of Cleaner Production*, 134, 61-69.
- Ostadtaghizadeh, A., Ardalan, A., Paton, D., Jabbari, H., ve Khankeh, H. R. (2015). Community disaster resilience: A systematic review on assessment models and tools. *PLOS Currents*, 7.
- Patel, R., ve Nosal, L. (2016). Defining the resilient city. New York: United Nations University Centre for Policy Research. <https://cpr.unu.edu/research/projects/defining-the-resilient-city.html>, (E.T.: 08.09.2021).
- Pickett, S. T., Cadenasso, M. L., ve McGrath, B. (Eds.). (2013). Resilience in ecology and urban design: Linking theory and practice for sustainable cities (Vol. 3). Springer Science ve Business Media.
- Redclift, M. (2005). Sustainable Development (1987-2005) – an Oxymoron Comes of Age. *Sustainable Development*, 13(4), 221–227.
- Redman, C. (2014). Should sustainability and resilience be combined or remain distinct pursuits? *Ecology and Society*, 19(2).
- Ritchie, H., ve Roser, M. (2018). Urbanization. our world in data, https://ourworldindata.org/urbanization?fbclid=IwAR1g1kuapSWM-do3UxigkoqzCUAsqBTFdpLW_IXOCSMHTDdCIS2c2RyUNnc, (E.T.:15.12.2020).
- Romero-Lankao, P., McPhearson, T., ve Davidson, D. J. (2017). The food-energy-water nexus and urban complexity. *Nature Climate Change*, 7(4), 233-235.
- Salas-Zapata, W. A., ve Ortiz-Muñoz, S. M. (2019). Analysis of meanings of the concept of sustainability. *Sustainable Development*, 27(1), 153-161.
- Salas-Zapata, W., Rios-Osorio, L., ve Cardona-Arias, J. (2017). Methodological characteristics of sustainability science: A systematic review. *Environment, Development and Sustainability*, 19(4), 1127–1140.
- Spaans, M., ve Waterhout, B. (2017). Building up resilience in cities worldwide – Rotterdam as participant in the 100 Resilient Cities Programme. *Cities*, 61, 109–116.
- STAR Communities (2018). Get Started, <http://www.starcommunities.org/get-started/>.(E.T.:13.6. 2021).
- Thornbush, M., Golubchikov, O., ve Bouzarovski, S. (2013). Sustainable cities targeted by combined mitigation–adaptation efforts for future-proofing. *Sustainable Cities and Society*, 9, 1–9.
- Tuğaç, Ç. (2018). Uluslararası sürdürülebilir kent ölçütleri bağlamında Türkiye için bir değerlendirme. *Kent Akademisi*, 11(4), 703-740.
- Turcu, C. (2013). Re-thinking sustainability indicators: local perspectives of urban sustainability. *Journal of Environmental Planning. Management*. 56, 695–719.
- UN-HABİTAT (2017). Trends in Urban Resilience 2017, <https://unhabitat.org/trends-in-urban-resilience-2017>. (E.T.:23.09.2021).
- United Nations (2018). News. Department of Economic and Social Affairs. www.un.org/development/desa/en/news/population/2018-revision-of-world-urbanization-prospects.html. (E.T: 9.9. 2020).
- United Nation (2020). The Sustainable Development Goals Reports 2020, <https://unstats.un.org/sdgs/report/2020/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2020.pdf>.
- Wagner, I., ve Breil, P. (2013). The role of ecohydrology in creating more resilient cities. *Ecohydrology ve Hydrobiology*, 13(2), 113–134.
- Walker, B., C. S. Holling, S. R. Carpenter, ve Kinzig A. (2004). Resilience, adaptability and transformability in social-ecological systems. *Ecology and Society*, 9(2): 5.

- Wang, S. J., ve Moriarty, P. (2018). *Big Data for Urban Sustainability*. Springer International Publishing AG, E-book.
- Wardekker, J. A. (2018). Resilience principles as a tool for exploring options for urban resilience. *Solutions*, 9(1).
- Woods, D. D. (2006). Essential characteristics of resilience. In *Resilience engineering: Concepts and precepts* (Edt. Hollnagel, E., Woods, D. D., & Leveson, N., 1, 21-33).
- World Commission on Environment and Development- WCED (1987). *World Commission on Environment and Development. Our Common Future*, 17(1), 1-91.
- Xu, L. Marinova, D. Guo, X. (2014). Resilience thinking: A renewed system approach for sustainability science. *Sustain. Sci.* 10, 123–138.
- Yigitcanlar, T., Dur, F., ve Dizdaroglu, D. (2015). Towards prosperous sustainable cities: A multiscalar urban sustainability assessment approach. *Habitat International*, 45, 36-46.
- Yıldırım, K. (2019). Assessing capacity of urban climate governance: A Case from Turkish Metropolitan Municipalities. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 14(2), 299-338.
- Yıldırım, K. (2021). Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımına yeni bir boyut: etik. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 21 (2), 379-403.
- Yıldırım, K., ve Önder, M. (2019). Collaborative role of metropolitan municipalities in local climate protection governance strategies: The case of Turkish metropolitan cities. *Journal of Environmental Assessment Policy and Management*, 21(02), 1950006.
- Zhang, X., ve Li, H. (2018). Urban resilience and urban sustainability: What we know and what do not know?. *Cities*, 72, 141-148.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem

The fact that there has not been any consensus on the similarities or differences between urban sustainability and resilience theory approaches in the academic and political fields has caused a decrease in the guiding power expected from both in solving current urban problems. In this context, the main problem of the study is how to evaluate the relationship between “urban resilience”, which indicates the capacity to compete against risks and threats such as climate change, disasters, pandemics and other urban governance challenges.

Research Questions

The study scrutinizes the extent to which the resilience theory, which is frequently emphasized in urban studies recently differs from sustainable urbanization. In this respect, the study also clarifies the question of how to integrate urban sustainability with resiliency theory.

Literature Review

In the last quarter of the 1900s, academic debates on how to apply the concept of "sustainability", which includes economic, social and environmental concerns, as a solution to urban challenges gained new momentum. The latest development in this regard has been with the report titled "2030 Agenda for Sustainable Development", which was adopted by the United Nations member states in 2015 and envisages different goals for countries in three different areas: economic, environmental and social. At this point, it can be argued that the sustainable urbanization policies and practices proposed by the United Nations with reference to 2030 have been accepted on a global scale. While emphasizing that cities are at the center of the problems faced by ecological and social life, urban sustainability is presented as an alternative solution for major concerns concerning urbanization in the modern era. Although a certain momentum has been gained in the development and implementation of sustainable urbanization policies and practices in the first quarter of the 21st century, it contains various dilemmas regarding new physical and social threats and risks. Apart from unplanned urbanization, climate change and disasters, the inadequacy of urban sustainability approach in the face of environmental threats and risks such as increasing pollution, loss of biodiversity, depletion of natural resources and wastes is among these dilemmas.

On the other hand, “resilience theory” is a new approach that is widely used with sustainable urban development studies. According to this theory, increasingly crowded cities can be considered as spaces consisting of complex, multi-scale, functional and open systems. Society and nature have a mutual and dynamic relationship; both of which thus has to adopt or adapt to temporal and spatial changes. To this end, resilience theory, which is defined as the ability to adapt to internal or external threats and changes, has become an ever-expanding urban theory that includes social-ecological elements.

As modern cities gain more complex and subsystem features, urban resilience theory has gained importance. It mainly emphasizes the ability of urban systems to protect their structures and functions against short- and long-term shocks and risks. However, while the theory of resilience, which is also used for urban systems, leads to unsustainable development by means of a purely technical point of view, sustainability can be targeted from a socio-ecological point of view for complex urban systems. In this regard, urban areas where multiple policy and strategies with different functions are trailed, will have a high level of resilience, as the level of adoption of internal and external pressures and threats will be high.

However, it is asserted that the understanding of "urban sustainability" does not take into account the principles of "resilience", "vulnerability" and "risk" in the different components of economic, ecological and social systems in some studies. For this reason, urban sustainability policies and practices, which

are frequently used in academic and political discourses, need to be re-evaluated in a scientific and inclusive manner, taking into account the urban resilience approach. Also observing resilience in urban sustainability policies and practices requires a complex, multidimensional and innovative perspective. Similarly providing network and ecological connectivity in the formation of sustainable urban forms increases the resilience of urban ecosystems and its functions. All these evaluations demonstrate that the understanding of urban sustainability should be re-evaluated from the perspective of “resilience”. More clarifying the relationship between urban sustainability and resiliency theory, which are put forward as the urban governance approach in the 21st century, is also necessary to initiate appropriate policy process concerning modern urban problems.

Methodology

Due to the fact that there are differences between urban sustainability and resilience theory in terms of definition, method, and tools used, there is no common analytical framework covering both in urban governance theory and practice. In this context, a model proposal has been developed in the study that enables the integration of urban sustainability and resiliency approaches.

Results and Conclusions

Urban sustainability includes the most basic assumption of the resilience theory that urban systems and their sub-components can change spatially and temporally but can reach equilibrium at a different level. Because destruction of the economic, ecological, and social characteristics of urban areas forced by internal and external pressure that are negative influence on the urban system affects the adaptation capacity of the systems as well. In this respect, it is concluded that while a "sustainability" perspective is necessary at any urban resilience point, and practices that increase "resilience" are necessary at any urban sustainability point. In other words, in case of any risk and threat faced by socio-ecological systems, a multidimensional (economic, social and environmental) perspective including an understanding of "urban sustainability" is required as well as "economic resilience or social resilience", and vice versa. On the other hand, it should be known that integrating dynamic and flexible urban resilience analysis with longer-term, stable and previously desired sustainability goals and targets will increase the performance and capacity of both approaches in dealing with urban problems.

Covid-19 Pandemisi ile Değişen Mimari Tasarım Eğitiminin Öğrenci Üzerindeki Etkileri: Trakya Üniversitesi Mimarlık Bölümü Örneği

The Effects of Changing Architectural Design Education on Students with the Covid 19 Pandemic: The Example of Trakya University, Department of Architecture

Onur Şuta¹

Öz

Tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisi, hayatın pek çok alanı gibi eğitim faaliyetlerini de etkilemiştir. Salgının ülkemizde de hızla yayılması sonucu tüm eğitim kurumlarında eğitime ara verilmiş, sonrasında da süratle çevrim içi eğitim sistemine geçilmiştir. Ancak uygulamalı yürütülen dersler için bu geçiş beraberinde bazı sorunlar getirmiştir. Özellikle de mimarlık eğitimi gibi uygulamalı dersleri teorik derslere göre ağırlıkta olan bölümler, bu değişime adaptasyonda zorluklar yaşamışlardır. Tüm mimarlık bölümlerinde 2019-2020 yılının bahar döneminin 7 haftası ve 2020-2021 yılının tamamı çevrim içi eğitim ile sürdürülmüştür. 2021-2022 eğitim döneminde salgının etkisinin aşılma sayesinde zayıflaması sonucu, YÖK'ün aldığı kararla hibrit (karma) eğitim sistemine geçilmiş, tüm uygulamalı dersler yüz yüze, teorik dersler çevrim içi eğitimle gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada Trakya Üniversitesi Mimarlık Bölümü özelinde, yüz yüze eğitim, çevrim içi eğitim ve günümüzde uygulanan hibrit eğitim sistemlerinin, tasarım eğitimi üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerini öğrenci gözünden değerlendirmek ve gelecekteki ideal mimarlık eğitim sistemi hakkında tespit ve önerilerde bulunmak amaçlanmıştır. Yöntem olarak çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik yaklaşım kullanılmış, elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Her üç eğitim sistemini de deneyimlemiş Mimari Proje 4-5 ve Diploma Projesi öğrencilerinden gönüllü olarak 17 öğrencinin katıldığı anket çalışması ve öğrencilerle gerçekleştirilen birebir yüz yüze görüşmeler neticesinde elde edilen veriler analiz edilmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde de öğrencilerin yüz yüze, çevrim içi ve hibrit eğitim modelleri kapsamında, proje derslerinin verimliliğine ait bakış açıları değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre; mimari tasarım eğitiminin, çevrim içi olarak sürdürülmesi halinde gelişmiş teknolojilerin sağlanması ve sanal gerçeklik kavramının uygun sürümlerle hayata geçirilmesi gereklidir. Hibrit eğitim sisteminde, teorik derslerin çevrim içi eğitimle sürdürülmesi ve kayıt altında olması öğrencinin zaman kazanımı yaşaması nedeniyle proje derslerindeki başarısını artırmaktadır. Geleneksel yüz yüze ve çevrim içi eğitimin bir arada kullanılarak uygulandığı hibrit eğitim sisteminin, her iki sistemin de avantajlarını kullanan dezavantajlarını ortadan kaldıran ve gelecek için en verimli eğitim sistemi olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Çevrim içi eğitim, Hibrit eğitim, Tasarım eğitimi, Trakya Üniversitesi Mimarlık Bölümü

ABSTRACT

The Covid-19 pandemic, which has affected the whole, world has also affected education activities like many other areas of life. As a result of the rapid spread of the pandemic in our country, education was suspended in all educational institutions, and then the online education system has been introduced. However, this transition has brought some problems for the applied courses. Especially faculties such as architecture, where applied courses are more important than theoretical ones, have had difficulties adapting to this change. In all architecture faculties, 7 weeks of the spring semester of 2019-2020 and the whole 2020-2021 education term were carried out online. In the 2021-2022 education term, because of the effect of the vaccination, the impact of the pandemic has decreased, and a hybrid (mixed)

¹ Corresponding Author: Trakya University, Department of Architecture, Macedonian Campus, onursuta@trakya.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-1424-065X>

education system was adopted with the decision of the Council of Higher Education. As a result of this decision, all applied courses were carried out face-to-face and theoretical courses were conducted online. In this study, it is aimed to evaluate the positive and negative effects of face-to-face education, online education and hybrid education systems applied today on design education from the perspective of students and to make determinations and suggestions about the ideal architectural education system in the future, specific to the Trakya University Department of Architecture. As a method, the phenomenological approach, one of the qualitative research methods, was used in the study and the data obtained were evaluated with the descriptive analysis method. The data obtained because of the questionnaire study, in which 17 students from Architectural Project 4-5 and Graduation Project students who have experienced all three education systems voluntarily participated, and face-to-face interviews with the students were analyzed. In the conclusion part of the study, the students' perspectives on the efficiency of the applied courses were evaluated within the scope of face-to-face, online and hybrid education models. According to research results, if architectural design education is continued online, it is necessary to provide advanced technologies and to implement the concept of virtual reality with appropriate versions. In the hybrid education system, the online continuation of the theoretical courses and the fact that they are recorded increases the success of the students in the project courses because of the time savings. The hybrid education system, in which traditional face-to-face and online education systems are used together, is thought to be the most efficient education system for the future, eliminating the disadvantages of both systems.

Keywords: Covid-19, Online education, Hybrid education, Design education, Trakya University Department of Architecture

GİRİŞ:

Tüm dünyayı kısa sürede etkisi altında bırakan ve ölümcül sonuçlara neden olan Covid-19 pandemisi, sağlık başta olmak üzere, eğitim, sanayi, ticaret, turizm gibi yaşamın birçok alanında olumsuz etkisini göstermiştir. Virüsten korunabilmek ve tehlikeyi minimum düzeyde tutabilmek için, her iş alanı kendi bünyesinde tedbirler alarak, süreci yönetmeye çalışmıştır. Bu sektörlerin en önemlilerinden birisi olan eğitim kurumları, eğitim ve öğretim faaliyetlerinin sekteye uğramaması adına, çevrim içi (online) veya hibrit (harmanlanmış, karma) eğitim yöntemlerini geliştirmişlerdir. İlk etapta Türkiye’de 16 Mart 2020’de, eğitim-öğretim faaliyetleri durdurulmuş, üç hafta süreyle yüz yüze eğitime ara verilmiştir. 23 Mart 2020 tarihinde tüm üniversitelerde, YÖK tarafından derslerin çevrim içi eğitim yoluyla sürdürülmesine karar verilmiştir (Buluk ve Eşitti, 2020). Çevrim içi eğitimin zorunlu olması, süratle eğitimin birçok alanında kolaylıkla uygulanıp yaygınlaşırken, uygulamalı dersleri ağırlıkta olan bölümlerde önemli sorunlara yol açmış, öğrencilerin bu süreçten olumsuz etkilenmelerine neden olmuştur. Bu bölümlerden biri de dersleri eğitici ve öğrencinin bire bir iletişim halinde tartışıp eleştirerek yürüttüğü mimarlık disiplindir. Giriş kısmında makalenin içeriği hakkında genel bilgiler verilmeli, konunun özgünlüğü ve önemine değinilmelidir. Giriş, bir sayfayı geçmemelidir.

Mimarlık eğitimi, stüdyo merkezli, uygulamalı ve teorik derslerin bir arada yürütüldüğü, amacı mekân üretmeyi öğretmek olan, çeşitli sanat dalları ve farklı birçok disiplinden beslenen, kendine özgü dinamiklere sahip bir eğitim sistemidir. Teorik ve uygulamalı derslerin bir arada yürütülmesi ve öğrencinin edindiği tüm bilgileri, yaratıcı bir ürün haline getirmesinden oluşur. Tasarım eğitimi, stüdyoda usta-çırak ilişkisi içerisinde, eğitici tarafından kritik edilerek ilerleyen eşsiz bir pedagojiyi temsil eder (Emam vd., 2019). Bu işleyiş eğitici ve öğrenci arasında güçlü bir diyalogu gerektiren çok karmaşık ve zorlu bir süreç olsa da eğiticinin desteği ve denetimiyle öğrencinin zorlukları aşması mümkündür (Ceylan vd., 2020). Ülkemizde eğitim süresi 4 yıl olan mimarlık eğitiminde dersler, tasarım, bilgi, çevresel, sosyal, teknik alanda pek çok çalışmayı kapsar ve öğrenci ile eğiticinin fiziksel anlamda bir arada bulunarak, birbirleri ile etkileşimlerinin sağlandığı stüdyolarda verilir (Ioannou, 2015). UIA/UNESCO, bu derslerin yürütülme biçiminin, stüdyo eğitimi ile gerçekleşmesini, stüdyoda öğrencilerin eğiticiyle iletişim kurarak projeleri üzerinde fikir tartışmasının yapılması ve öğrenciye belirli yetenekleri kazandırabilecek biçimde olması gerektiğini, Mimarlık Eğitimi Şartı’nda belirtmiştir (UIA/UNESCO, 2005). Diğer disiplinlerden çok farklı olan mimarlık eğitiminde tasarım stüdyosu, kuramsal ve uygulamalı olan hiçbir dersin işleyişine benzemez (Pekdaş ve Kutsal, 2021). Onur ve Zorlu tasarım eğitiminin temel amacını, öğrencilerin yaratıcı düşünebilme yeteneklerinin ve potansiyellerinin geliştirilmesi olarak görür (Onur ve Zorlu, 2017). Eğitici, öğrencileri üzerinde çalışılan konuda gerekli bilgi becerileri edinmeleri için teşvik eder, herhangi bir mimari problem, araştırma veya çalışmanın öğrenci tarafından deneyimlenmesini sağlar (Combrinck, 2018). Öğrencilerin becerilerini ve anlama yeteneklerini kazandırabilmek için, etkinlikler ve stratejiler gerçekleştirir

(Akıncıtürk vd., 2011). Mimarlık eğitiminde öğretme yöntemleri ile mimari eğitim pedagojisi farklı kavramlardır, fakat her ikisi de eğitimin önemli bileşenleridir. Öğretme teorik bilgilerden oluşurken, pedagoji eğiticinin daha yaratıcı çözümler sunma becerisine dayanır (Alburgawi ve Al Gamdi, 2020). Süreç içerisinde, öğrencinin projesini her hafta üzerine bir şeyler ekleyerek devam ettirdiği bir akışa sahip olan mimarlık eğitimi, temelinde deneme yanılma yöntemi ile ilerler ve yaparak öğrenme modeline dayanır (Şekerci vd., 2021). Bu sayede öğrencilerin bilgi ve deneyimlerini artırarak tasarım yeteneklerini geliştirdikleri, kendini ifade edebilme, birbirleriyle etkileşim halinde olabilme, tartışabilme, değişime ayak uydurabilme gibi becerileri ağırlıkla stüdyoda kazandıkları için, mimarlık disiplininde yüz yüze eğitimin önemi büyüktür.

Çevrim içi eğitim modelinde bu konularda aksaklıklar yaşandığı için, mimarlık eğitimi alan öğrencilerin, tasarım derslerindeki başarısı ve verimi düşmüştür (Işık, 2021). Birçok üniversitenin mimarlık bölümünün, hazırlıksız ve aniden yakalandığı çevrim içi eğitim pratiği, Moodle, Google Classroom, Zoom, Google Meeting veya Microsoft Teams gibi programlar aracılığıyla uygulanmıştır. Çevrim içi eğitimde deneyimsiz olan üniversiteler, yüz yüze eğitim modelini bu yeni modele uyarlama konusunda acemilikler yaşamış, sürece adapte olmak konusunda zorlanmıştır. Öğrenciler, tüm uygulamalı derslerini, bugüne kadar alışık oldukları biçimde mimari eğitimin bel kemiği olan stüdyolarda değil, dersin hocası ve arkadaşlarıyla bilgisayar ekranı aracılığıyla gerçekleştirmişlerdir. Proje derslerinde, yüz yüze eğitimin gereği olarak yaptıkları maketleri ve çizimleri öğretim elemanına ekrandan yansıtarak kritik almışlardır. 2019-2020 bahar, 2020-2021 güz ve bahar dönemi üniversitelerde online olarak devam etmiş, 2021-2022 güz ve bahar döneminde eğitim modelinde değişim yapılarak hibrit modele geçilmiştir. Çalışmada yüz yüze eğitim, çevrim içi eğitim ve hibrit eğitim modellerinin her üçünü de deneyimleyen T. Ü. Mimarlık Bölümü 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin mimari proje dersleri üzerinden bu eğitim modellerine bakış açılarını değerlendirerek, tüm yönleri ile karşılaştırmak amaçlanmıştır. Birbirinden farklı yöntemlerle uygulanan bu üç modelin çıktılarının, mimarlık gibi uygulamalı dersleri teorik derslere göre daha ağırlıkta ve yoğun olan bölümlerde, tasarım eğitimi üzerindeki etkilerini değerlendirerek gelecekteki ideal mimarlık eğitimi nasıl olmalıdır sorusuna yanıt aranmaktadır.

1. Kuramsal Çerçeve

1.1. Mimarlık eğitiminde yüz yüze eğitim modeli

Mimarlık ilk dönemlerde bir zanaatkarlık olarak görülmüş, eğitim verilerek veya okulda değil, usta-çırak ilişkisi ile gözleme dayalı olarak yürütülmüştür. Sonraki dönemlerde Fransız Kraliyet Akademisi'nin açtığı ilk mimarlık okulunda teorik bilgiler okulda öğretilirken, uygulamalı eğitim eğiticilerin ofislerinde öğrencilere tasarım yaptırılarak verilmiştir (Ciravoğlu, 2003). Mimarlık eğitiminde tasarım stüdyosu ilk defa 1819'da Ecole des Beaux-Arts'ta başlamış, (Salama, 2010) günümüzde mimarlık eğitimi pedagojisinin merkezi olan tasarım stüdyolarının kökenini oluşturmuştur (Bradfoot vd., 2000). Öğrenci çalışmalarının jüri tarafından değerlendirilmesi de bu dönemde başlamıştır (Anthony vd., 2000). Tasarım stüdyolarındaki bu işleyiş, öğrencilerin hem birbirleriyle hem de eğiticileriyle tasarım problemi üzerine tartışarak, beyin fırtınası yaparak tasarımı deneyimlediklerini göstermiştir (Arıdağ ve Arslan, 2012). 1919 yılında Ecole des Beaux-Arts geleneğine bir alternatif olarak ortaya çıkan Bauhaus okulu, öğrencilere geçmişte yapılan mimari eserleri taklit etmek yerine, yaratıcılığı ön plana alan bir eğitim modeli sunmuş, hayal gücünü ve bireysel ifadelerini ön plana çıkarmayı, bilgi ve beceri kazandırmaktan çok sorunlara bir yaklaşım biçimi ve yöntem öğretmeyi amaç edinmiştir (Balamir, 1985). Günümüze kadar hiç değişmeksizin Bauhaus ekolüyle süre gelen tasarım stüdyoları mimarlık eğitiminin pedagojisi olmaya devam etmektedir (Pekdaş ve Kutsal, 2021).

Ledewitz (1985), stüdyoları, yeni bir dil, görselleştirme, temsil ve mimari düşünebilme yeteneğinin öğretildiği yer olarak görür. Mimarlık eğitiminin merkezi olan stüdyolarda öğrenciler tasarımlarını, diğer derslerden öğrendikleri kuramsal bilgi ve teknikler ile birleştirerek ve çok boyutlu düşünme süreçlerinden geçerek geliştirir (Ceylan vd., 2020). Schön (1987), tasarım stüdyosunu eğiticinin sanal bir dünyada öğrencilere rehberlik ederek, onun kuralları ve sınırlamaları altında tasarım yapmayı öğrendikleri yer olarak tanımlar. Masdeu ve Fuses'a göre stüdyolar, öğrencilerin hem eğiticisiyle hem de birbirleriyle etkileşimde bulunarak öğrendikleri bir mekân olduğu için, sosyal bir öğrenme ortamı olmasının yanı sıra, seminerlerin ve jürilerin yapıldığı çok fonksiyonlu esnek bir mekandır (Masdeu ve Fuses, 2017). Akyıldız (2020), tasarım stüdyolarını fiziksel bir öğrenme ortamı ve tasarım eğitiminin temel pedagojik birimi ve yöntemi olarak 2 ayrı biçimde tarifler. Ona göre stüdyo, öğrencilerin bireysel veya grup halinde yöneticileriyle iletişimde bulunarak tasarıma ilişkin bir sorunu deneme yanılma yöntemiyle çözmeyi öğrendikleri yerdir ve tasarım, öğrencilere stüdyolarda öğretildiği için mimari tasarım eğitiminin omurgasını oluşturur (Akyıldız, 2020). Lueth (2008), tasarım stüdyolarının diğer eğitim modellerinden ayıran en ayırt edici özelliğinin, sadece bilginin aktarıldığı yer değil, üretildiği yer olmasından kaynaklandığını ve bu üretimin eğitici-öğrenci, öğrenci-öğrenci arasındaki etkileşimle gerçekleştiğini belirtir. Ayrıca stüdyoları diğer eğitim sistemlerinde olduğu gibi derse sadece zamanında değil, ders dışı zamanlarda da öğrencinin eğitici olmadan stüdyoda çalışarak devam ettiği bir ortam olarak görür (Lueth, 2008). Stüdyolardaki tasarım dersleri sürecinde, öğrencilere her dönem farklı proje konuları verilir. Bu konular üzerinde fikirlerini geliştirmeleri, tasarıma geçmeleri ve uygulama aşamasıyla süreci tamamlamaları beklenir. Tasarım eğitiminin aşamaları yoğun bir çalışma temposunu gerektirir. Öncelikle verilerin toplanması, analizlerin yapılması, analizlerden bir senteze varılması, eskizlemeler yapılarak maketle çalışılması ve çözüm üretilerek sonuçların değerlendirilmesi sürecin tamamını oluşturur (Dreamson, 2020). Bu esnada öğrenciler birbirleriyle ve eğiticileriyle sürekli iletişim halinde olurlar. Adıgüzel'in de belirttiği gibi, projenin doğru bir biçimde ilerleyebilmesi için eş zamanlı olarak süregelen etkileşim, mimarlık eğitiminde oldukça önemlidir (Adıgüzel, 2011). Eğiticinin verdiği kritikler doğrultusunda, öğrenci tarafından üzerinde gerekli revizeler yapılarak bir sonraki derste proje tekrar değerlendirilir. Proje burada tasarımı öğreten yaratıcı yeteneği geliştiren bir araçtır. Stüdyoda şekil ve kimlik kazanarak olgunlaşan proje dersleri sürecin verimli bir biçimde ilerlemesini sağlar (Gökmen ve Süer, 2003). Eğitici ve öğrenci arasında periyodik ve yoğun bir iletişimle süregelen bu döngü dönem sonunda stüdyoda yapılan jüri değerlendirmesi ile son bulur. (Şekil 1.1.).

Şekil 1.1. Yüz yüze eğitimde mimari proje dersleri

Öğrencinin projesi üzerinde yaptığı bireysel çalışmaların yanı sıra bazen de grup halinde yürüttükleri çalışmalar, etkileşimli bir ortamda bulunarak aldıkları tasarım eğitimi mimarlık eğitimini diğer disiplinlerden ayıran diğer bir özelliğidir (Hart vd., 2011). Gee, Miller ve Sandbach bir guruba ait

olduğunu hisseden öğrencilerde aidiyet, iş birliği ve sorumluluk duygusunun geliştiğini ve bunun tasarladıkları projelerde motivasyonlarını artırdığını ileri sürer (Gee ve Miller, 2006 ve Sandbach, 2011). Burada öğrenciden beklenen, Şahin'in de "Mimarlık Eğitiminde Bir Stüdyo Yöntemi: Tasarla-Yap Stüdyosu" tez çalışmasında belirttiği gibi yeni, özgün bir sonuç ürüne ulaşabilmesi, mimarlık eğitiminin amacını oluşturan eleştirel düşünme yetisini kazanabilmesi, yaratıcılık yönünü besleyen ve kişisel çözümler geliştiren bir birey haline gelmesidir (Şahin, 2013). Türkyılmaz'ın tasarım eğitimi irdelediği doktora tezinde ortaya koyduğu üzere tasarım süreci ve yaratıcılık birbirinden ayrılmaz bir bütünün parçalarıdır ve birbirleriyle birlikte büyüyüp gelişirler (Türkyılmaz, 2010).

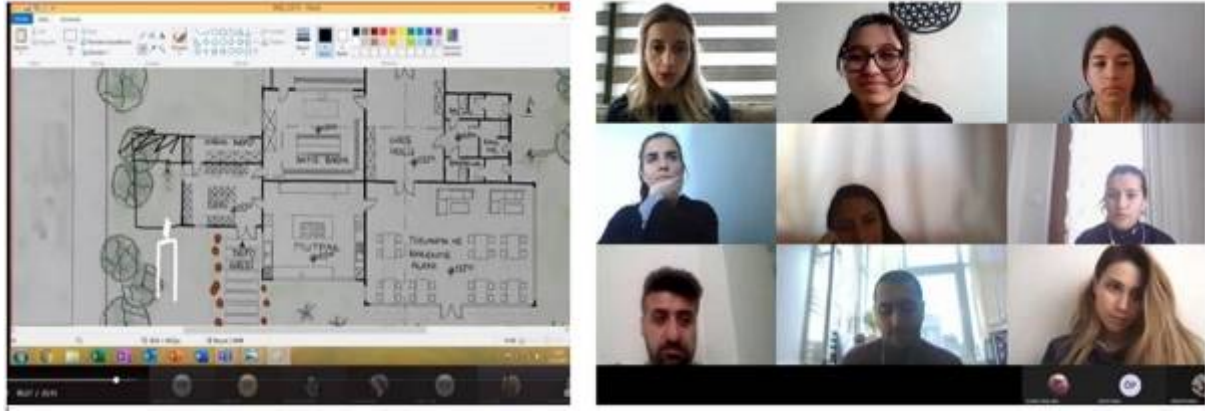
1.2.Mimarlık eğitiminde çevrim içi eğitim modeli

En genel tanımıyla, zaman ve mekândan bağımsız olarak, dijital platformlar üzerinden gerçekleştirilen eğitim ve öğretim faaliyetlerinin bütünü olarak tanımlanan çevrim içi eğitim kavramı ile ilgili literatürde pek çok tanım bulunmaktadır. Bu tanımlara göre çevrim içi eğitim:

- Öğrenci ile eğitmenin yüz yüze olmaksızın çeşitli iletişim araçları kullanılarak belli bir merkezden yapılan eğitim biçimidir (URL 1).
- İnternet ve teknolojinin yaygınlaşması ve gelişmesiyle birlikte eğitimin tablet, bilgisayar vb. araçlarla öğrenciye ulaşmasıdır (Newby vd., 2006).
- Eğitimin kalitesini yükseltmek için internet yardımıyla kaynaklara erişim, bilgi alışverişi ve iş birliğinin sağlanmasıdır (Yalçinkaya, 2006).
- Öğrenciye yaşadığı mekândan herhangi bir okula gitmeden, internet üzerinden dersin öğretilmesidir (URL 2).

Tanımlardan da anlaşıldığı üzere, bu eğitim sisteminde öğrenci ve eğitici farklı mekanlarda bulunmasına rağmen, internet ve bilgi teknolojileri sayesinde eğitim ve öğretim esnek bir ortamda sürdürülür. Sadece mekânsal olarak değil, zamansal bir farklılık olması da iletişime engel oluşturmaz (Gökdaş ve Kayri, 2005). Geçmiş 1980'li yıllara dayanan çevrim içi eğitim sistemi, teknolojinin ilerlemesiyle hayatımıza her ne kadar daha önceki yıllarda girmiş olsa da 2019 Mart ayından itibaren Covid-19 pandemisi ile hız ve yaygınlık kazanarak zorunlu hale gelmiştir (Şekerci vd., 2021, Persada vd., 2019). Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de salgının olumsuz etkileri nedeniyle, yüz yüze eğitim modelinin gereğine ve sistemine göre yapılmış üniversiteler, acil bir biçimde derslerin kesintiye uğramadan sürdürülebilmesi için, web tabanlı programları kullanarak soruna çözüm üretmişler ve çevrim içi eğitim sistemine geçmişlerdir. (Gewin vd., 2020). Ülkemiz genelinde mevcutta çevrim içi eğitim merkezi var olan ve pandemi öncesi de birçok teorik derslerini çevrim içi eğitimle sürdüren 123 üniversitenin çevrim içi eğitim sistemi aktif hale getirilerek eğitim öğretim faaliyetleri başlatılmıştır (YÖK, 2020). Hiçbir bir eğitim çevrim içi sistemine sahip olmayan üniversitelerinse bu birimlerine yeni bir alt yapı oluşturulmak suretiyle destek verilerek, sistem aktif hale getirilmiştir. Mimarlık eğitiminin ana aktörü olan stüdyolar, eğitimin çevrim içi olmasıyla birlikte büyük bir dönüşüm geçirmiştir. Eğitici ve öğrencinin yoğun bir etkileşim halinde somut mekanlarda sürdürdüğü proje dersleri yerini eğer açıksa sadece kameralarla birbirlerini görebildikleri, uzak mesafeli bir ilişkiye bırakmıştır. Uygur (2020)'a göre, duyuların dâhil olmadığı bu eğitim süreci, stüdyo üretimlerine de mesafe koymuştur. (Şekil 1.2.) Işık (2021), bu dönemde çevrim içi eğitimin öğrenciler üzerindeki etkilerini değerlendirmek amacıyla yazdığı makalede, tasarım derslerinde öğrenme güçlüğü çektikleri için öğrencilerin yüz yüze eğitime oranla daha az verim aldığını söyler. Altuntaş vd. yine aynı amaçla yaptıkları bir çalışmanın sonucunda, çevrim içi eğitim sürecinde öğrencilerin sosyal ilişkilerinin aksadığını ancak bu olumsuzluğun yanında teknik bilgilerini artırarak kazanç sağladıkları sonucuna varmıştır (Altuntaş vd., 2020). Çevrim içi eğitimi 19 Mayıs

Üniversitesinde verilen proje dersleri üzerinden değerlendiren Us (2021), bu eğitimin öğrencilerin derslerdeki etkileşimlerini ve sosyal ilişkilerini olumsuz etkilediğini, fakat zamandan tasarruf kazandıklarını ve sunum yaparken kendilerini daha rahat hissettiklerini, tasarım programlarını öğrenme fırsatı yakaladıklarını belirtmiştir. Kılınç vd. (2021), “Temassız Deneyimler” isimli çalışmasında, tasarım eğitiminde fiziksel bir arada olmanın önemini ele alarak mekânın eğitimdeki rolünü vurgulamıştır.

Şekil 1.2. Çevrim içi eğitim sisteminde mimari proje dersleri

1.3. Mimarlık eğitiminde hibrit eğitim modeli

Osguthorpe ve Graham hibrit eğitimi, yüz yüze ve eğitim çevrim içi modellerinin bir arada uygulandığı karma bir eğitim sistemi olarak ifade eder (Osguthorpe ve Graham, 2003). Literatürde hibrit eğitimin, harmanlanmış eğitim, melez eğitim, karma öğrenme olarak da isimler aldığı görülür. Derslerin çevrim içi ve yüz yüze olmak üzere birbirinden bağımsız olarak değil, ikisinin de bir arada yürütüldüğü eğitim biçimi olan hibrit eğitimde, öğrenmenin sınıf ortamına aktarılması Hertz'e göre “ters yüz sınıf” olarak tanımlanır (Hertz, 2015). Fleischmann, ters yüz sınıf kavramını, öğrencilerin yüz yüze derslere gelmeden önce çevrimiçi ders kayıtlarını izlemelerini gerektiren bir tanımlama olarak ifade eder (Fleischmann, 2020). Yurtsever ve Polatoğlu'na (2020) göre, ters yüz sınıflar mimarlık eğitimindeki tasarım dersleri açısından değerlendirildiğinde, sınıf ifadesi yerine stüdyo kullanıldığı için ters yüz sınıf, “ters yüz stüdyo” kavramına dönüşür. Burada önemli olan husus çevrim içi eğitim aracı olan ders videolarının günün şartlarına veya pandemi koşullarına uyum sağlaması için değil, karma eğitimin anlamlı bir öğrenme aracı olduğu için öğrenciye sunulmasıdır. Bu nedenle Hertz'e göre hibrit eğitim, her iki eğitim sisteminden de beslenen ve faydalanılan bir model olarak karşımıza çıkar (Hertz, 2015). Mimarlık eğitiminde hibrit modelde, teorik dersler çevrim içi, uygulamalı dersler ise yüz yüze eğitimle sürdürülür. Çevrim içi eğitimle verilen teorik dersler, hibrit eğitimin verimliliğini artırmak için eş zamanlı olabildiği gibi eş zamanlı olmayan biçimde de öğrenciye aktarılabilir ve böylelikle bu eğitim sisteminin avantajları artırılırken, dezavantajları da minimuma indirilir. Eş zamanlı ve eş zamanlı olmayan iletişim araçlarının tamamı hibrit eğitimin iletişim yöntemlerini oluşturur (Çavuşoğlu, 2013). Hibrit eğitimde dersler açısından süreç hem çevrim içi hem de yüz yüze olarak devam ettiği, ayrıca sınırlar ortadan kalktığı için eğitici ve öğrenci tarafından bütünleştirici ve etkili bir güce sahiptir. İki farklı eğitim biçimini kapsadığından, tamamen yüz yüze ve tamamen çevrim içi eğitim sistemlerinden çok daha fazla avantajlara sahiptir (Chaney ve Chaney ve Eddy, 2010). Dolayısıyla her iki tarafın da bu eğitim sisteminde mekândan ve zamandan özgürleşmesi onların kazanımları olur (Yurtsever ve Polatoğlu, 2020). Oktay vd. (2021), yaptıkları çalışmada hibrit eğitimin çevrim içi eğitimin dezavantajlarını gideren, yüz yüze eğitimin avantajlarını koruyan bir sistem olarak ifade etmiştir. Tüm eğitim modellerini karşılaştıran bir çalışma, acil durumlar dışında en uygun eğitim modelinin öğrencilerin ve eğiticinin ihtiyaçlarına önem verilerek geliştirilen hibrit eğitim olduğu sonucuna

varmıştır (Jasiolek vd., 2021). Acil durum eğitim sistemlerini değerlendiren başka bir çalışmada uygulamalı derslerde verim alınamadığını ama teorik dersler için olumsuz etkilerinin olmaması nedeniyle iki sistemin bir arada olduğu karma modeli desteklemiştir (Bodur ve Koşan, 2021), (Şekil 1.3.).

Şekil 1.3: Hibrit eğitim sisteminde yüz yüze mimari proje dersleri

2. Yöntem

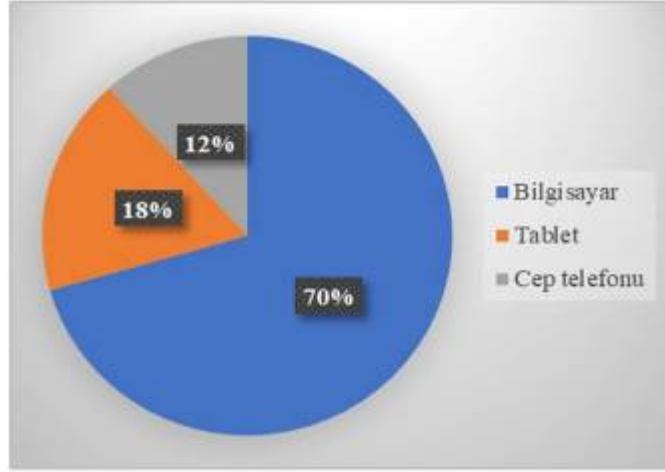
Araştırmaya her üç eğitim modelinde de tasarım eğitimini deneyimlemiş Mimari Proje 4-5 ve Diploma Projesi derslerine girmiş olan 3. ve 4. sınıf öğrencilerine, internet üzerinden anket gönderilerek başlanmıştır. Anket sorularında öğrencilere her üç eğitim sisteminin olumlu ve olumsuz tarafları, hangi eğitim sisteminin kendileri için daha verimli olduğunu düşündükleri ve gelecekteki mimarlık eğitim sistemi konusundaki tercihleri sorulmuştur. 2021-2022 güz dönemi Kasım ayında gerçekleştirilen ve gönüllü olarak 17 öğrencinin katıldığı ankette elde edilen veriler analiz edilerek öğrencilerin yüz yüze, çevrim içi, hibrit eğitim modelleri çerçevesinde proje derslerinin verimliliğine ait bakış açıları değerlendirilmiştir. Çalışmada yöntem olarak nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik (olgu bilim) yaklaşım kullanılmış, elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Katılımcı sayısının azlığı ve anketin sadece Trakya Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nde yapılması çalışmanın sınırlılığını oluşturmuştur. Tasarım stüdyosu dersleri ağırlıklı olan iç mimarlık ve peyzaj mimarlığı gibi diğer bölümlerde de benzer araştırmaların yapılması sonuçların karşılaştırılması bakımından önemlidir.

Nitel analiz yöntemlerinden biri olan fenomenolojik yaklaşım, insanların belirli bir fenomen veya kavramla ilgili anlayışlarını, duygularını, bakış açılarını ve algılarını ifade etmelerini sağlayan ve bu fenomeni nasıl deneyimlediklerini tanımlamak için kullanılan nitel bir yöntemdir (Rose vd., 1995). En genel tanımıyla fenomenoloji, tek bir kişiye ait olan yaşanmış deneyimlerin toplamına atıfta bulunur (Giorgi, 1997). Araştırma için bu yöntemin seçilme nedeni, öğrencilerin üç eğitim modelini nasıl deneyimlediklerini bilimsel olarak en uygun biçimde anlaşılmasını sağlayan bir yaklaşım olmasıdır. Araştırmanın fenomeni, (olgusu) "Covid-19 Pandemisi ile Değişen Mimari Tasarım Eğitiminde Öğrenci Deneyimleri" olarak belirlenmiştir. Öğrencilere deneyimledikleri eğitim sistemlerine olan bakış açılarını değerlendirebilmek için, 6 adet açık uçlu ve 4 adet çoktan seçmeli sorular sorulmuştur. Ankete katılan öğrencilere kodlama yapılarak, her birine kod isim (Ö1: Öğrenci 1) verilmiş ve anketler bu kodlar üzerinden değerlendirilmiştir. Öğrencilerin her birinin açık uçlu sorulara verdiği yanıtlar, kod isimleriyle beraber çalışmada veri oluşturmak üzere yer almıştır. Elde edilen tüm veriler bir araya getirildikten sonra alınan yanıtlardan ana başlıklar belirlenip temalar oluşturulmuştur.

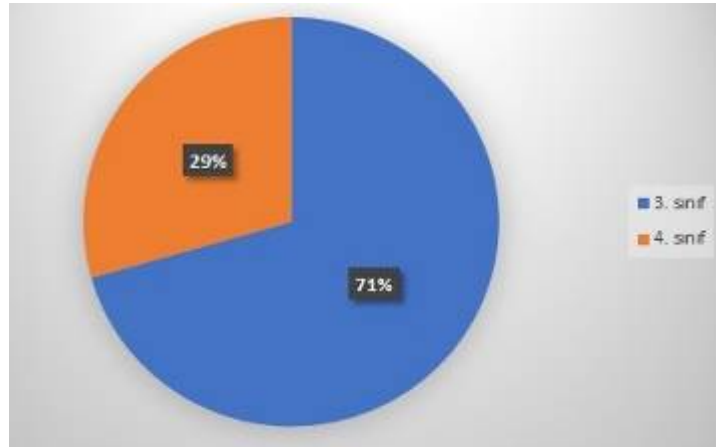
3. Bulgular

Anket çalışmasına 2021-2022 güz eğitim döneminde 1. sınıf öğrencileri sadece hibrit eğitim, 2. sınıf öğrencileri hibrit ve çevrim içi eğitim sürecini yaşadıkları için dahil edilmemiştir. 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin ise her üç eğitim sistemini de deneyimledikleri ve bunları birbirleriyle karşılaştırma imkanına sahip oldukları için ankete katılımları sağlanmıştır. Katılımcıların 12'sinin 3. sınıf, 5'inin 4. sınıf olduğu anket çalışmasında öğrencilere cinsiyetleri, sınıfları, çevrim içi eğitime katılım araçları, proje dersleri için hangi eğitim sistemini faydalı buldukları ve gelecekte mimarlık eğitiminde önerdikleri eğitim sistemi olmak üzere 4 adet çoktan seçmeli soru ve yüz yüze, çevrim içi, hibrit eğitim sistemlerinin olumlu ve olumsuz taraflarının sorgulandığı 6 adet açık uçlu soru sorulmuştur. Çoktan seçmeli soruların yanıtları çalışmada grafiklerle desteklenmiş, açık uçlu soruların değerlendirilmesi için ise betimsel analizde kullanılan, yanıtları temalara indirgeme yoluna gidilerek 4 adet tema başlığı belirlenmiştir. Öğrencilerin anket sorularına verdikleri yanıtlara göre çalışmanın bulguları aşağıda gösterilmiştir:

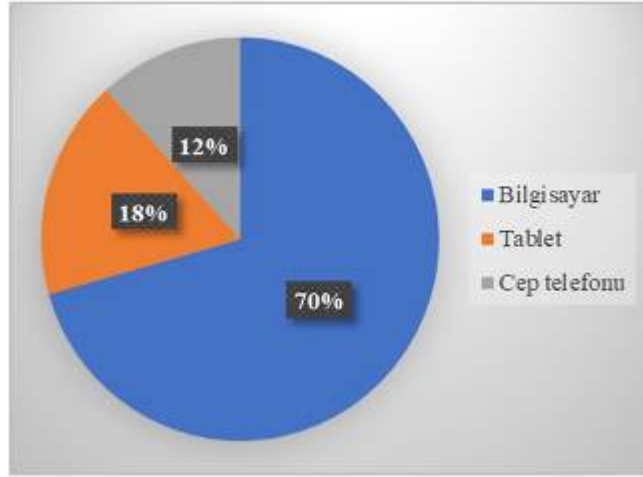
➤ Öğrencilerin %82'si (14'ü) kadın, %18'i (3'ü) erkek, %29'u (5'i) 4.sınıf, %71'i (12'si) 3.sınıf öğrencilerden oluşmuştur. (Şekil 3.1., Şekil 3.2.) Öğrencilerin %70'i (12'si) proje derslerine bilgisayar ile katılırken, %18'i (3'ü) tablet ile, %12'si de (2'si) telefon ile katılım sağlamıştır. (Şekil 3.3.)

Şekil 3.1: Çalışmaya katılan öğrencilerin cinsiyet dağılımı

Şekil 3.2: Öğrencilerin sınıf düzeyi

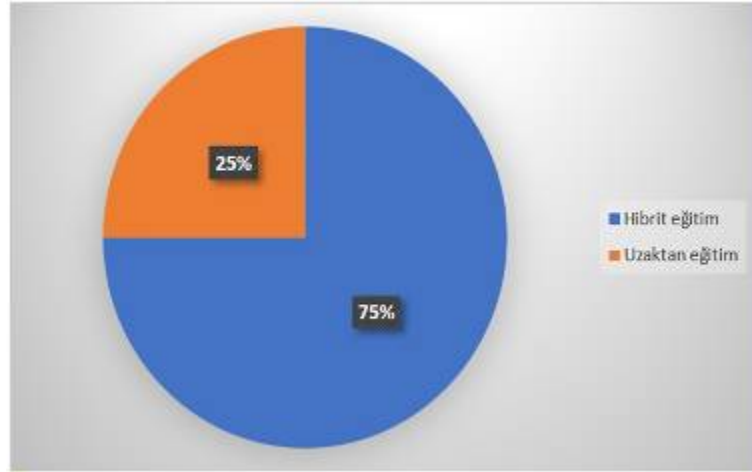

Şekil 3.3: Öğrencilerin çevrim içi eğitime katılım araçları

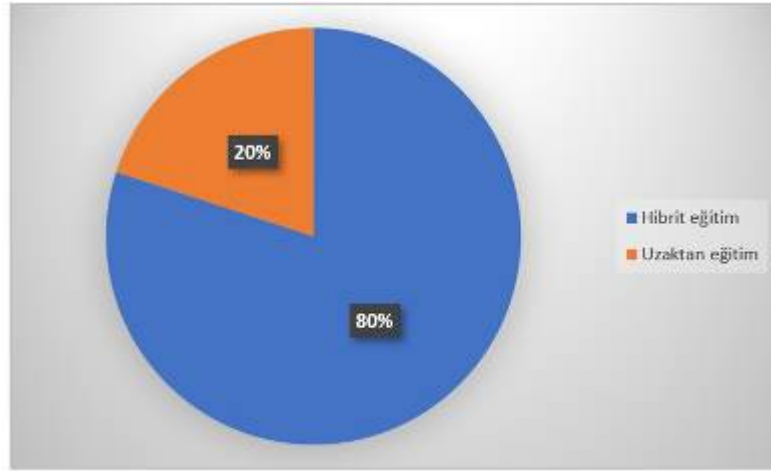
Öğrencilerin %59'u (10'u) hibrit eğitimin, %29'u (5'i) çevrim içi eğitimin, %12'si de (2'si) yüz yüze eğitimin proje dersleri açısından faydalı olduğunu ifade etmiştir. (Şekil 3.4.) Oran olarak değerlendirildiğinde de 3. ve 4. sınıfların hibrit eğitim sistemini tercih etmelerinde birbirine yakın oranlar olduğu görülmüştür. 3. sınıf öğrencilerinin %75'i (9'u), 4. sınıf öğrencilerinin de %80'i (4'ü) hibrit eğitimi tercih ettiklerini söylemiştir. (Şekil 3.5., Şekil 3.6.). Öğrencilerin %59'u (10'u) hibrit eğitimi, %41'i (7'si) çevrim içi eğitimi ilerleyen dönemlerde proje dersleri için tercih ederken, hiçbiri yüz yüze eğitime dönüş olmasını istememiştir. (Şekil 3.7).

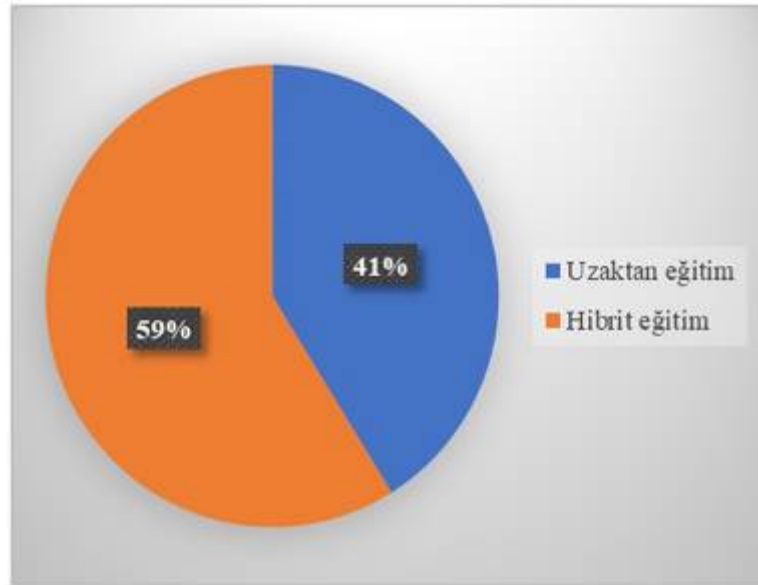
Şekil 3.4: Öğrencilerin tasarım eğitiminde faydalı buldukları eğitim sistemi

Şekil 3.5: 3.sınıf öğrencilerin tercih ettikleri eğitim sistemi

Şekil 3.6: 4. Sınıf öğrencilerinin tercih ettikleri eğitim sistemi

Şekil 3.7: Öğrencilerin gelecekte tercih ettikleri tasarım eğitim sistemi

3.1. Bulguların değerlendirilmesi

3.1.1. Yüz yüze eğitim üzerine öğrenci görüşleri

Yüz yüze eğitim sisteminin proje dersleri açısından olumlu ve olumsuz yönlerinin sorgulandığı sorulara, öğrencilerin kişisel görüşlerine göre verdikleri yanıtlardan indirgenen temalar Tablo 3.1'deki gibidir.

Tablo 3.1. Yüz yüze eğitim için belirlenen temalar

Olumlu Temalar	Olumsuz Temalar
İletişim ve ifade kolaylığı	Ekonomik zorluk
Sosyallik	Zaman yetersizliği
Verimlilik	
Motivasyon	

Anket sonuçlarına göre öğrenci ifadelerinden yüz yüze eğitimin *olumlu* yönde olduğunu gösteren 4 ana tema (*iletişim ve ifade kolaylığı, sosyallik, verimlilik, motivasyon*) belirlenmiştir:

➤ İletişim ve ifade kolaylığı

Stüdyoda tasarım eğitimi alırken, eğitici ile aynı mekânda bulunabilme sayesinde kurulan yüz yüze etkileşimin beraberinde getirdiği sağlıklı bilgi akışı, öğrenme güçlüğü yaşanan durumların hızlı ve kolay biçimde çözümlenebilmesi, araştırmada "*iletişim ve ifade kolaylığı*" temasını ortaya çıkarmıştır. İletişim ve ifade kolaylığı konusunda olumlu düşünen ve aynı fikirde olan öğrenciler gruplanarak, ortak görüşlerinden seçilen alıntılar çalışmada yer almıştır.

Ö1, Ö4, Ö5, Ö12, Ö15: Ö1 bu konuda, "*Proje dersinde öğrencinin hocasıyla kuracağı göz teması çok önemli. Proje hocamla fiziksel anlamda bir arada olmamız, masanın diğer ucunda oturacak kadar birbirimize yakın mesafede dersi yürütmemiz, sorularımıza anlık yanıtlar alabilmem, bilgi akışı açısından çok daha avantajlıydı.*" fikrini savunmuş, bu gruptaki diğer öğrenciler de bu fikri destekleyecek şekilde görüş bildirmişlerdir.

Ö2, Ö7, Ö11: Ö7 bu konuda, "*Dersin stüdyoda olması, hocamdan projem hakkında kritik aldıktan sonra üzerinde çalışıp tekrar kritik alarak ve üzerinde karşılıklı konuşarak projemi ilerletmemi sağlıyordu.*" fikrini savunmuş, Ö2, Ö11 bu fikri destekleyecek şekilde görüş bildirmişlerdir.

Ö3, Ö8, Ö10: Ö10 bu konuda, "*Stüdyoda yapılan proje derslerinde elektrik kesintisi, internet kopukluğu vs. gibi olumsuz hiçbir durum olmadığı için, karşılıklı hocam ile yaptığım tüm konuşmalar sağlıklı bir şekilde ilerliyordu.*" şeklinde fikir belirtmiş, Ö3 ve Ö8 bu fikirle benzerlik gösteren ifadeler kullanmışlardır.

Ö13, Ö14, Ö17: Ö14 bu konuda, "*Gerek hocamla gerekse arkadaşlarımla yan yana olduğumuz için çok daha kolay ve etkili bir iletişim kuruyorduk. Proje derslerinin alan çalışmalarını gruplar oluşturarak ve iş birliğiyle yaptığımız için, motivasyonumuz artıyor çalışmalarımızda görev bölümü olması kolaylık sağlıyordu.*" şeklinde fikir belirtmiş, Ö13 ve Ö17 benzer biçimde ifadelerle desteklemişlerdir.

➤ Sosyallik

Yüz yüze eğitimde öğrencilerin, tasarım eğitimi pedagojisi gereği olarak aynı zamanda aynı mekânda bulunmalarından dolayı, aralarındaki etkileşimi, düşünce ve fikir alışverişini en etkin biçimde yaşadıklarını ve ders dışında da ortak zaman geçirerek, tercih ettikleri her konuda paylaşımlarda bulunabilmelerinin bu sayede sağlandığını ifade etmeleri "sosyallik" temasının belirlenmesinde etkin olmuştur.

Ö1, Ö3, Ö9, Ö15, Ö16, Ö17: Ö3 bu konuda, "Özellikle de proje derslerimizin gelişimi açısından arkadaşlarımla okul dışında da bir araya gelerek bir mekânda toplanıp karşılıklı fikirlerimizi paylaştığımız sohbetler, projeme olan motivasyonumu artırdı." fikrini savunmuş, bu gruptaki diğer öğrenciler de bu fikri destekleyecek şekilde görüş bildirmişlerdir.

Ö2, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö12, Ö13: Ö2 bu konuda, "Üniversite bana göre sadece okula gelerek derslere girip çıkmak değil, çevre edinme, arkadaşlık ilişkileri kurabilme ve kendini bir gruba ait hissedebilme duygularını besleyen sosyal yaşamı destekleyen bir yer. Birlikte yapılan etkinliklerin, gezilerin, öğrenci kulüplerinin etkisi derslere motivasyon anlamında çok önemli" fikrini savunmuş, bu gruptaki diğer öğrenciler de bu fikri destekleyecek şekilde görüş bildirmişlerdir.

➤ Verimlilik

Öğrenci ve ders yürütücüsünün aynı mekânı aynı zamanda paylaşabilmeleri sonucu, eğiticinin proje üzerinde çizim ve karalamalar yaparak, maket üzerinde dokunsal temas yoluyla kritik vermesinin, öğrenci için hızlı ve kolay geri dönüşler alabilmesi, göz teması ile daha etkili bir iletişim kurabilmesi, aldığı kritikler sonrası projesi üzerinde stüdyoda çalışarak tekrar ve tekrar kritik alabilmesi yani yaparak öğrenmesi sayesinde daha faydalı olduğunun görülmesi "verimlilik" temasını belirlemiştir.

Ö2, Ö7, Ö16: Ö2 bu konuda, "Tasarımın gelişimi sürecinde çözüm konusunda sıkıntılar yaşadığım durumlar oldu. Stüdyo ortamında, hocamın o dersteki yönlendirmeleriyle farklı bakış açıları görerek kolaylıkla çözüm önerileri geliştirebildim." şeklinde düşüncesini ifade etmiş, Ö7 ve Ö16 bu fikri destekleyen ifadeler kullanmışlardır.

Ö5, Ö8, Ö12: Ö12 bu konuda, "Dersin stüdyoda arkadaşlarımla eş zamanlı olarak yürütülmesi, derse ara verilen zamanlarda arkadaşlarımla aramda bilgi alışverişinde olmamı sağladı. Benim projem üzerinde göremediğim bir noktayı arkadaşımın fark etmesi sonucu bana verdiği önerileri ve hocamın bir başka öğrenciye kritik verirken projesi hakkında duyduğum bilgileri kendi projemde kullanabildim." ifadesini kullanmış, Ö5 ve Ö8 benzer sözcüklerle bu fikri desteklemişlerdir.

➤ Motivasyon

Öğrencilerin proje derslerinde bir arada bulunarak dersi yürütürken, öğrenci-öğrenci ve öğrenci eğitici iletişimini daha rahat sağlamaları sadece derste değil ders dışındaki zamanlarda da sosyal etkileşim halinde olmaları, motivasyonlarını artırmaktadır. Ayrıca tasarım eğitimi pedagojisi gereği eğiticinin derste uyguladığı etkinlikler ve beceri kazandırma girişimleri öğrencilerin motivasyonlarını olumlu yönden etkilemektedir. Bu da çalışmada "motivasyon" temasının belirlenmesini sağlamıştır.

Ö1, Ö10, Ö13, Ö15: Ö1 bu konuda, "Hocamızın stüdyoda ders sırasında her birimize, projelerimiz üzerinden karalamalarla ve çizimlerle ayrı ayrı verdiği kritikleri dikkatle dinlemek, benim de tasarıma katkı sağladığı için, konsantrasyonumu artırarak motivasyonumu yükseltti." şeklinde düşüncesini ifade etmiş, bu gruptaki diğer öğrenciler de bu fikri destekleyecek şekilde görüş bildirmişlerdir.

Ö5, Ö6, Ö16: Ö5 bu konuda, *"Tasarım konusunda kendimi çözüm üretmez ve demoralize hissettiğim zamanlarda benimle aynı durumda olan arkadaşlarımda da olduğunu görmek bana yalnız olmadığımı düşündürdü. Bu etkileşimden aldığım güç ve motivasyonla projeme kararlılıkla çalışmaya devam ettim."* şeklinde düşüncesini ifade etmiş, Ö6 ve Ö16 bu fikri destekleyecek şekilde görüş bildirmişlerdir.

Toplamda 3.ve 4. sınıf mimarlık bölümü öğrencilerinden 17 öğrencinin gönüllü olarak katıldığı anket çalışmasında alınan yanıtlar gruplandırıldığında sadece Ö5 kod isimli öğrenci, mimarlıkta yüz yüze eğitimde *"iletişim, sosyallik, verim, motivasyon"* temalarının tamamının saptanmasında olumlu düşüncelerini belirtmiştir. Ö16 kod isimli öğrenci de *"sosyallik, verimlilik, motivasyon"* olumlu temaları üzerinde yanıt vermiştir. Ö9 kod isimli öğrenci yüz yüze eğitimde sadece *"sosyallik"* temasını olumlu yönde ifade ederken, Ö6 kod isimli öğrenci *"sosyallik, motivasyon"* temalarını vurgulamıştır. Ö14, Ö11 kod isimli öğrenciler, *"iletişim"* teması, Ö17, Ö3, Ö4 kod isimli öğrenciler *"iletişim, sosyallik"* temasını olumlu yönde gördüklerini söylemişlerdir. Ö15, Ö13, Ö10, Ö1 kod isimli öğrenciler, *"iletişim, sosyallik ve motivasyon"* temalarını, Ö12, Ö8, Ö7, Ö2 kod isimli öğrenciler de *"iletişim sosyallik, verim"* temalarını yüz yüze eğitimde olumlu yönde gördüklerini işaret etmişlerdir. Verilen yanıtlardan, proje derslerinin yüz yüze olmasının öğrencilere en fazla iletişim kurabilme, kendini daha rahat ifade edebilme ve sosyal etkileşimde bulunabilme konularında kazanımı olduğu görülmüştür. Stüdyolar, tasarım eğitiminin odak noktası olduğu için, öğrenciler her an eğitimcileri ve birbirleriyle eş zamanlı iletişime geçerek projelerini geliştirebilirler. Aldıkları kritiklerin ve jüri değerlendirmelerinin yüz yüze işleyişi öğrencinin başarısı üzerinde olumlu etkiye sahiptir. Fiziksel bir aradalık onlara sosyal etkileşimde bulunabilme imkânı verdiği için becerilerini uygulamalarla geliştirerek, deneyim kazandıkları ve gerektiğinde iş birliği halinde olmalarının, motivasyonlarını, çalışma isteklerini ve verimliliklerini artıran faydacı bir durum olduğu düşünülmüştür.

Yapılan çalışmada öğrencilerden alınan yanıtlara göre, tasarımda yüz yüze eğitimin olumsuz taraflarının belirlenmesine etkin olan temalar, *"ekonomik zorluk"* ve *"zaman yetersizliği"* olmuştur.

➤ Ekonomik zorluk

Yüz yüze eğitim alan mimarlık öğrencisinin eğitim, konaklama, ulaşım vs. giderlerinin aileler açısından çoğu zaman zorlayıcı olması bu temanın belirlenmesinde etken olmuştur.

Ö1, Ö4, Ö6, Ö8, Ö16: Ö1 bu konuda, *"Mimarlık eğitimi zaten oldukça masraflı bir bölüm. Her hafta sadece proje derslerim için değil, diğer uygulamalı dersler için de ozalit çıktısı ve maket malzemesi gibi giderlerim oluyor. Bunun yanı sıra, kaldığım evin giderleri, ulaşım giderleri ve kişisel masraflarım derken aileme oldukça yük olduğumu düşünüyorum."* fikrini savunmuş, bu gruptaki diğer öğrenciler de bu fikri destekleyecek şekilde görüş bildirmişlerdir.

Ö2, Ö9, Ö11, Ö13, Ö14, Ö15, Ö17: Ö9 bu konuda, *"Ben yurttan kalıyordum ve odamız 4 kişilik kalabalık bir odaydı. Bir arada yaşamak, ders çalışmak hiç de kolay olmadığından bir arkadaşımın evi kiralamak zorunda kaldım ve bu ailem için oldukça masraflı bir durum oldu."* şeklinde düşüncesini ifade etmiş, bu gruptaki diğer öğrenciler de bu fikri destekleyecek şekilde görüş bildirmişlerdir.

➤ Zaman yetersizliği

Öğrencilerin yüz yüze eğitim sisteminde, sadece uygulamalı dersler için değil, teorik dersler için de okulda bulunmaları ve bu derslerin devam gerektirmesi, mimari proje dersine ayrılan zamanın kısıtlanması ve bilgisayar programları öğrenmek için fırsat bulunamaması *"zaman yetersizliği"* temasının belirlenmesini sağlamıştır.

Ö4, Ö7, Ö8: Ö4 bu konuda, "Teorik dersler için okulda bulunmak zorunda olmam, okul ve ev arasında geliş gidiş için ayırdığım vakit bana göre zaman kaybetmek. Bunun yerine projeme daha uzun çalışabiliyordum. Proje dersleri için stüdyoda olmak tasarım ve yaratıcılık için ne kadar önemli ise teorik derslerin online olması da zaman kazanımı için o kadar önemli. "Fikrini ileri sürmüş, Ö7 ve Ö8 aynı fikri destekleyen ifadeler kullanmışlardır.

Ö13, Ö14, Ö17: Ö14 bu konuda "Mimarlık eğitiminde çizim programı bilgisi ve bilgisayarda tasarım yapabilmek için alt yapı oldukça önemli. Program bilgimi artırmak için zaman ayırmak çalışmak gerekiyor. Bu nedenle teorik dersler için okulda olmak yerine program öğrenmek için kurslara gidip kendimi geliştirebilirdim." şeklinde düşüncesini belirtirken, Ö13 ve Ö17 benzer ifadeler kullanmışlardır.

Öğrencilerden alınan yanıtlar gruplandırıldığında, Ö1, Ö2, Ö6, Ö9, Ö11, Ö15, Ö16 kod isimli öğrencilerin sadece "ekonomik zorluk" temasını, Ö4, Ö8, Ö13, Ö14, Ö17 kod isimli öğrencilerin de "ekonomik zorluk" ve "zaman yetersizliği" temalarının her ikisini de olumsuz bir etki olarak gördükleri belirlenmiştir. Ö3, Ö5, Ö10, Ö12 kod isimli öğrenciler yüz yüze eğitimde hiçbir olumsuz yön göremediklerini belirtirken, Ö7 kod isimli öğrenci zaman yetersizliğini olumsuz bir etki olarak ifade etmiştir.

Görülmektedir ki, öğrenciler yüz yüze eğitimde, iletişim ve sosyalliği olumlu bir yön olarak görürken, ekonomik zorluklar yaşamalarını ve zamanın onlara yetersiz gelmesini de olumsuz sonuçlar olarak değerlendirmiştir. Eğitim, konaklama, ulaşım vs. gibi masrafların varlığı ve teorik tüm derslerin de okulda yüz yüze olması, öğrencilerin okula erişim için geliş gidiş yaparak zaman kaybetmeleri, onlar için projelerine ayıracakları zamandan tasarruf etmeleri anlamına geldiğini göstermektedir.

3.1.2. Çevrim içi eğitim üzerine öğrenci görüşleri

Mimarlık eğitiminde, çevrim içi eğitim sisteminin proje dersleri açısından olumlu ve olumsuz yönlerinin araştırıldığı sorulara, öğrencilerin verdikleri yanıtlardan indirgenen temalar Tablo 3.2'deki gibidir. (Tablo 3.3.). Anket sonuçlarına göre öğrenciler tarafından çevrim içi eğitimin *olumlu* yönde olduğunu gösteren 3 ana tema (*konfor, zaman kazanımı, ekonomiklik*) belirlenmiştir:

Tablo 3.2. Çevrim içi eğitim için belirlenen temalar

Olumlu Temalar	Olumsuz Temalar
Konfor	Motivasyon düşüklüğü
Zaman kazanımı	Teknik sorunlar
Ekonomiklik	

➤ Konfor

Öğrencilerin evlerinde ailelerinin yanında olmaları, kendilerini güvende ve koruma altında hissetmeleri "konfor" temasını ortaya çıkarmıştır. Çevrim içi eğitimde, bu temayı olumlu olarak nitelendiren öğrencilerin ortak görüşlerinden seçilen alıntılar aşağıdadır:

Ö1, Ö3, Ö4, Ö6, Ö7, Ö10, Ö12, Ö14, Ö15, Ö17: Ö1 bu konuda "Özellikle de salgın döneminde evde olarak, ailemle birlikte virüsün bulaşıcı etkisinden korunabilmek, projeme odaklanmamı sağlayarak

çalışma isteğimi ve performansımı artırdı. Ayrıca evde olmak hayatı benim için daha da kolaylaştırdı ve başka hiçbir sorunla ilgilenmeden sadece derslerime vakit ayırabildim." şeklinde fikir belirtmiş, diğer öğrenciler de benzer ifadeler kullanmışlardır.

➤ Zaman kazanımı

➤ Çevrim içi eğitimde teorik derslerin online olması ve devam zorunluluğunun aranmaması nedeniyle öğrencilerin projelerine çalışmak için daha fazla zamana sahip olmaları, "*zaman kazanımı*" temasını belirlemiştir.

Ö1, Ö7, Ö8, Ö10, Ö13, Ö14, Ö16: Ö13 bu konuda, "*Teorik derslerimin olduğu saatlerde okula gelmek ve eve dönmek için harcadığım zamanı ve ders süresini düşünürsek ciddi bir zaman kaybı benim için. Onun yerine bu çevrim içi eğitim döneminde öğrenmek istediğim bilgisayar programlarına vakit ayırdım, bu benim için önemli bir kazanım oldu.*" şeklinde düşüncelerini belirtmiş, diğer öğrenciler de benzer ifadeler kullanmışlardır.

Ö2, Ö3, Ö4, Ö12, Ö17: Ö3 bu konuda, "*Tüm derslerimin ve proje dersimin kayıt altında olması, tercih ettiğim her an kendi projem dışında diğer arkadaşlarımın da kritiklerini tekrar tekrar dinleyebilme imkanına sahip olmam beni projemde daha hızlı ilerleterek zaman kazanmamı sağladı.*" şeklinde düşüncelerini belirtmiş, diğer öğrenciler de aynı fikri destekleyen ifadeler kullanmışlardır.

➤ Ekonomiklik

Öğrencilerin çevrim içi eğitimde, eğitim ve diğer masraflarının azalması onlar ve aileleri açısından olumlu bir etki olarak gözlenmiş ve "*ekonomiklik*" temasını doğurmuştur.

Ö1, Ö2, Ö4, Ö6, Ö8, Ö9, Ö14, Ö16: Ö6 bu konuda, "*Her hafta proje dersim ve diğer tüm uygulamalı derslerim için ozalit çıktısı almak, maket malzemeleri temin etmek gibi masrafların ortadan kalkması bütçemi çok rahatlatmış. Çünkü çevrim içi eğitimde bunların hiçbirine gerek kalmadı.*" şeklinde düşüncesini belirtirken, diğer öğrenciler de benzer biçimde görüş bildirmişlerdir.

Ö3, Ö7, Ö11, Ö12, Ö13, Ö15, Ö17: Ö3 bu konuda, "*Mimarlık, zaten eğitim masrafları diğer bölümlere göre oldukça yüksek bir bölüm. Aileme çok yük olduğumu düşünüyordum. Çevrim içi eğitimde bunların hiçbiri ne gerek yok. Ayrıca ailemin yanında olduğum için, kalacak yer, ulaşım, yeme içme, kişisel ihtiyaçlar gibi masraflarım da kalmadı.*" şeklinde düşüncelerini belirtmiş, diğer öğrenciler de bu görüşü destekleyecek biçimde görüş bildirmişlerdir.

Öğrencilerin çevrim içi eğitim sisteminin olumlu yönlerine verdikleri yanıtlar değerlendirildiğinde, 17 öğrenci arasından, Ö1, Ö4, Ö7, Ö12, Ö14, Ö17 kod isimli öğrencilerin "*ekonomiklik, zaman kazanımı, konfor*" temalarını, Ö2, Ö8, Ö9, Ö13, Ö16 kod isimli öğrencilerin "*ekonomiklik ve zaman kazanımı*" temalarını, Ö3, Ö6, Ö15 kod isimli öğrencilerin "*ekonomiklik ve konfor*" temalarını olumlu etki olarak gördükleri anlaşılmıştır. Ö10 kod isimli bir öğrenci, "*zaman kazanımı ve konfor*", Ö11 kod isimli öğrenci sadece "*ekonomiklik*" temasını olumlu bir etken olarak gösterirken, Ö5 kod isimli öğrenci ise çevrim içi eğitimin hiçbir olumlu etkisinin olmadığını söylemiştir.

Yanıtlar değerlendirildiğinde, öğrencilerin çoğunluğunun, çevrim içi eğitimi, ekonomik bir kazanç ve avantaj olarak gördükleri görülmüştür. Aile yanında ve evlerinde sorumluluğu az olan daha konforlu bir hayat, ozalit çıktısı, maket malzemesi, kalacak yer, ulaşım vs. gibi masrafların ortadan kalkması, bu dönemi fırsat görerek kendilerini geliştirecek faaliyetlere zaman ayırabilmelerini sağlamıştır.

Öğrencilerden alınan yanıtlara göre, tasarımda çevrim içi eğitimin olumsuz taraflarının belirlenmesinde etkin olan temalar, "*motivasyon düşüklüğü ve teknik sorunlar*" olmuştur.

➤ Motivasyon düşüklüğü

Öğrencilerin fiziksel olarak bir arada olamayışlarından dolayı aralarındaki iletişimin yetersizliği, birbirleri ile fikir alışverişinde bulunma araçlarının kısıtlı ve sadece ekran aracılığıyla olması, sürekli evde olmaları ve sosyalleşememeleri motivasyon düşüklüğüne neden olmuştur.

Ö1, Ö9, Ö12: Ö1 bu konuda, "*Hocam ve arkadaşlarımdan uzakta olup fiziksel olarak bir arada bulunamamaktan ötürü herkesle iletişimimin eksik kaldı. Onlarla paylaşımlarda bulunamadığım için sosyal olarak olumsuz etkilenmem çalışma disiplini konusunda bende motivasyon düşüklüğü yarattı.*" fikrini savunmuş, Ö9 ve Ö12 bu fikri destekleyecek şekilde görüş bildirmişlerdir.

Ö2, Ö4, Ö5, Ö15: Ö2 bu konuda, "*Proje dersinde hocamın tasarım fikirlerime verdiği kritikleri dinlerken göz teması kuramamak ve arkadaşlarımdan projelerine verilen kritikleri sadece ekran aracılığıyla görebilmek iletişimin zorlanmasına ve motivasyonumun düşmesine neden oldu.*" şeklinde düşüncelerini belirtmiş, diğer öğrenciler de benzer ifadeler kullanmışlardır.

➤ Teknik sorunlar

Öğrencilerin ellerinde olmayan sebeplerden dolayı (elektrik kesintisi, evlerinde internet olmayışı veya internet alt yapı yetersizliği vs.) proje derslerini düzenli bir şekilde takip edememeleri araştırmada "*teknik sorunlar*" temasını belirlemiştir.

Ö1, Ö2, Ö4, Ö6, Ö7, Ö9, Ö10, Ö11, Ö15, Ö16, Ö17: Ö10 bu konuda, "*Proje dersindeyken sık sık kopan internet bağlantım veya ders sırasında kesilen elektrik nedeniyle bazı dersleri takip edemem bende motivasyon düşüklüğüne yol açtı.*" şeklinde düşüncelerini belirtmiş, diğer öğrenciler de bu fikri destekleyen görüşler bildirmiştir.

Mimarlık disiplininde çevrim içi eğitim sistemi üzerine öğrencilerin görüşleri değerlendirildiğinde, Ö1, Ö2, Ö4, Ö9, Ö15 kod isimli öğrencilerin "*teknik sorunları ve motivasyon düşüklüğünü*", Ö6, Ö7, Ö10, Ö11, Ö16, Ö17 kod isimli öğrencilerin sadece "*teknik sorunları*", Ö5, Ö12 kod isimli öğrencilerin sadece "*motivasyon düşüklüğünü*" olumsuz etken olarak gördükleri belirlenmiştir. Ö3, Ö8, Ö13, Ö14 kod isimli öğrenciler ise çevrim içi eğitim sisteminde hiçbir olumsuz yön göremediklerini ifade etmişlerdir.

Yanıtlar değerlendirildiğinde, öğrencilerin eşit koşullarda olmadığı, kırsalda ikamet edenlerin internete erişimde sıkıntılar yaşadıkları veya maddi zorluklar nedeniyle evinde internetinin olmadığı, önlenemeyen elektrik kesintileri sebebiyle kritik sırasında canlı bağlantının kesilmesi, mikrofon, kamera gibi donatıların bozulması, sesin ve görüntünün gitmesi gibi aksaklıkların yanı sıra, yan yana değil de ekran karşısından eğiticiden kritik almak motivasyonlarını düşürmüştür.

3.1.3. Hibrit (karma) eğitim üzerine öğrenci görüşleri

Mimarlık eğitiminde, 2021-2022 güz ve bahar dönemlerinde uygulanan hibrit eğitim sisteminin proje dersleri açısından olumlu ve olumsuz yönlerinin sorgulandığı sorulara, öğrencilerin verdikleri yanıtlardan indirgenen temalar Tablo 3.3'teki gibidir.

Tablo 3.3. Hibrit eğitim için belirlenen temalar

Olumlu Temalar	Olumsuz Temalar
Zaman kazanımı	Ekonomik zorluk
İletişim kolaylığı	Sağlık sorunları
Sosyallik	

Anket sonuçlarına göre öğrenciler tarafından hibrit eğitimin *olumlu* yönde olduğunu gösteren 3 ana tema ("*zaman kazanımı, iletişim kolaylığı, sosyallik*") belirlenmiştir:

➤ Zaman kazanımı

Hibrit eğitim sisteminde teorik derslerin online olması ve derse katılım sağlayamayan öğrencilerin ders kayıtlarını sonradan izleyebilme imkanlarının bulunması, "*zaman kazanımı*" temasının belirlenmesinde etkili olmuştur. Anket çalışmasına katılan ve bire bir görüşülen öğrencilerin tamamı, hibrit eğitimde zaman kazanımından dolayı, projelerine daha fazla vakit ayırabildiklerini ve bilgisayar programlarını öğrenebilmek için daha çok fırsat bulduklarını söylemişlerdir.

➤ İletişim Kolaylığı

Trakya Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nde hibrit eğitim sistemine geçiş ile üniversite senatosunun aldığı kararla, proje derslerinin tamamı çevrim içi değil sadece yüz yüze yapılmıştır. Proje dersleri gibi uygulamalı derslerin stüdyoda olması, öğrencilerin eğiticinin kritiklerini yüz yüze dinleyebilmelerini, proje üzerinde yapılan karalamalar ve çizimlerle önerileri daha kolay anlayabilmelerini, göz teması kurarak daha verimli iletişim kurabilmelerini sağladığı için, "*iletişim kolaylığı*" teması yüz yüze eğitimde olduğu gibi hibrit eğitimde de öne çıkan olumlu temalar arasında yer almıştır.

Ö4, Ö9, Ö10, Ö12, Ö14: Ö10 bu konuda, "*Projem üzerine ekrandan kritik almakla, stüdyoda yüz yüze hocamdan kritik almak arasında çok fark var. Tüm sorularımı sorarak hızlı dönüşler alabilmek, ders sırasında projem üzerinde yaptığım revizelerle yeniden hocamla iletişime kolaylıkla geçebilmek beni başarıya götüren adımlardır.*" şeklinde fikrini belirtmiş, diğer öğrenciler de benzer görüşlerde bulunmuştur.

Ö1, Ö3, Ö7, Ö17: Ö1 bu konuda, "*Tasarımımı geliştirirken hocamın yol göstermesinin yanı sıra, arkadaşlarımla birbirimizin projeleri üzerinde konuşmak, fikir alışverişinde bulunmak da bana farklı bakış açıları kazandırdı.*" şeklinde fikrini belirtmiş, diğer öğrenciler de bunu destekleyen sözler kullanmışlardır.

➤ Sosyallik

İnsanın sosyal bir varlık olması ve yeni insanlarla tanışıp etkileşimde bulunma isteğinin, temel ihtiyaçları arasında yer alması üniversite hayatının da bir parçasıdır. Öğrencilerin arkadaşlarıyla dersler haricinde okul dışında aktivitelerde bulunma isteği "*sosyallik*" temasını vurgulamıştır.

Ö1, Ö3, Ö4, Ö6, Ö11, Ö13, Ö15: Ö11 bu konuda, "*Okulda birbirimizle iyi anlaştığımız arkadaşlardan oluşan bir grubumuz var. Birlikte proje çizmenin, ders notu alışverişinde bulunmanın ve ders çalışmanın yanı sıra, okul dışındaki tüm aktivitelerde de planlarımızı birlikte gerçekleştiriyoruz ve düzenlenen etkinliklere birlikte katılıyoruz. Kendimi bir gruba ait hissetmek ve arkadaşlarımla vakit*

geçirmek beni motive ediyor." ifadesini kullanmış, diğer öğrenciler de benzer biçimde görüş bildirmişlerdir.

Ö5, Ö8, Ö9, Ö10, Ö12, Ö16, Ö17: Ö5 bu konuda, *"Okulda yabancı uyruklu arkadaşlar tanıyıp, onların kültürlerini öğrenmek, bazen İngilizce konuşarak yabancı dil bilgimi geliştirmek, bazen de Türkçe konuşarak onların Türkçelerini geliştirmeye yardımcı olmak daha geniş bir vizyona sahip olmamı sağlıyor."* düşüncesini savunmuş, diğerleri de bu fikri destekleyen ifadelerde bulunmuştur.

Görüşme yapılan ve anket sorularını yanıtlayan öğrenciler arasında Ö1, Ö3, Ö4, Ö9, Ö10, Ö12, Ö17 kod isimli öğrenciler, *"zaman kazanımı, iletişim kolaylığı ve sosyallik* temalarının tamamını hibrit eğitimin kazanımı olarak gördüklerini, Ö5, Ö6, Ö8, Ö11, Ö13, Ö15, Ö16 kod isimli öğrenciler de *"zaman kazanımı ve sosyallik"* temalarının bu eğitim sisteminde onlar için olumlu sonuçları olduğunu söylemişlerdir. Ö7, Ö14 kod isimli öğrenciler *"zaman kazanımı ve iletişim kolaylığı"* mı olumlu tema olarak vurgularken, Ö2 kod isimli öğrenci ise, hibrit eğitimde kendisi için tek olumlu yönün teorik derslerin online olması sayesinde *"zaman kazanımı"* olduğunu ifade etmiştir.

Öğrencilerin teorik dersleri dinlemek amacıyla okula erişim için zaman ayırmak zorunda kalmamaları, projelerine çalışmalarını için zamanı çok daha verimli kullanabilmelerini sağlamıştır. Aynı zamanda hem eğitimcileriyle hem de arkadaşlarıyla etkileşim halinde ve iletişim kurarak geçirdikleri proje dersleri de onlar için çok daha başarılı olmuştur.

Anket çalışması sonrasında mimarlık eğitiminde, hibrit eğitimin olumsuz yönde değerlendirilmesine neden olan iki ana tema (*"ekonomik zorluk, sağlık sorunları"*) belirlenmiştir:

➤ *Ekonomik zorluk*

Öğrencilerin, uygulamalı derslerin yüz yüze olması nedeniyle şehir değiştirerek kalacak yer, yeme içme, eğitim vs. masraflarının oluşması ekonomik anlamda ailelerini olumsuz etkilemiştir.

Ö1, Ö2, Ö4, Ö7, Ö8, Ö9, Ö12, Ö13, Ö14, Ö15: Ö1 bu konuda *"Ev kiralalarının yüksek olması nedeniyle yurttan kalmak zorunda kaldım. Kalabalık bir ortam olduğu için okul ve derslere yeterince adapte olamadım. Evde olmak ve çevrim içi eğitime evden devam etmek benim için bu anlamda daha avantajlı."* fikrini savunmuş, diğer öğrenciler de bu yönde görüş bildirmişlerdir.

Ö3, Ö6, Ö11, Ö16, Ö17: Ö6 bu konuda, *"Mimarlık oldukça masraflı bir bölüm. Ailem dar gelirli, okuyan başka kardeşlerim de var. Masraflarımı karşılayabilmek için hem okuyup hem çalışmak zorundayım. Bu nedenle yeterince projeme zaman kalmıyor. Bu dönem başarısız olmamın sebebi bu."* düşüncesinde olduğunu söylemiş, diğer öğrenciler de bu fikri destekleyen söylemlerde bulunmuşlardır.

➤ *Sağlık sorunları*

Öğrencilerin kalabalık ortamlarda bir arada bulunmaları, aralarında aşıları tamamlanmamış kişilerin olması, maske ve hijyen koşullarına dikkat etmemeleri, Covid-19 virüsüne yakalanmalarına neden olmuş ve karantina süreci eğitimlerinin aksamasına yol açmıştır.

Ö1, Ö4, Ö5, Ö6, Ö8, Ö10, Ö11, Ö12, Ö16, Ö17: Ö17 bu konuda, *"Kaldığım yurttan oda arkadaşlarım Corona olunca ben de birkaç gün sonra rahatsızlanarak test yaptırdım ve pozitif çıktı. Bu süreci oldukça ağır ve zor atlattığım için projeme ve diğer derslerime vakit ayıramadım."* şeklinde fikrini ifade etmiş, diğer öğrenciler de aynı yönde ifadeler kullanmışlardır.

Öğrenciler hibrit eğitim sisteminin olumsuz yönlerini değerlendirirken, Ö1, Ö4, Ö6, Ö8, Ö11, Ö12 Ö16 kod isimli öğrenciler, *"ekonomik zorluk ve sağlık sorunları"* temalarının üzerinde durmuş, Ö2, Ö3, Ö9,

Ö14, Ö15 kod isimli öğrenciler “ekonomik zorluk”, Ö5, Ö7, Ö10, Ö13, Ö17 kod isimli öğrenciler ise sadece “sağlık sorunları” temasını hibrit eğitimde olumsuz sonuçlar olarak gördüğünü belirtmiştir.

Sadece proje dersleri için de olsa eğitim, barınma, beslenme vs. gibi masraflarının olması öğrencileri ve ailelerini zorladığından ve salgının özellikle de yurt gibi toplu yerlerde kalanlar için hızlı bir şekilde sürmesi onları olumsuz etkilemiştir. Görüldüğü üzere öğrenciler için, her üç eğitimin de avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır. Burada dikkat çeken husus, öğrenciler için en olumlu ve en olumsuz durumun da ekonomi olmasıdır. Yüz yüze eğitimde ekonomi, olumsuz etken olarak görülürken, çevrim içi ve hibrit eğitim de en olumlu etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

4. Tartışma ve değerlendirme

Anket çalışmasında öğrencilerden alınan yanıtlara göre, olumlu ve olumsuz olarak belirlenen ve daha önceki bölümlerde her bir eğitim sistemi için ayrı ayrı verilen tema başlıkları toplu olarak aşağıda gösterilmiştir. (Tablo 4.1.)

Tablo 4.1: Eğitim modellerine göre araştırmada belirlenen temalar

Belirlenen temalar	Eğitim sistemleri		
	Yüz yüze eğitim	Uzaktan eğitim	Hibrit Eğitim
Olumlu	<ul style="list-style-type: none"> • İletişim ve ifade kolaylığı • Sosyalite • Verimlilik • Motivasyon 	<ul style="list-style-type: none"> • Konfor • Zaman kazanımı • Ekonomiklik 	<ul style="list-style-type: none"> • Zaman kazanımı • İletişim • Sosyalite
Olumsuz	<ul style="list-style-type: none"> • Ekonomik zorluk • Zaman yetersizliği 	<ul style="list-style-type: none"> • Motivasyon düşüklüğü • Teknik sorunlar 	<ul style="list-style-type: none"> • Ekonomik zorluk • Sağlık sorunları

Yapılan değerlendirmeler sonucunda çalışmadaki ana bulgu, Trakya Üniversitesi Mimarlık Bölümü’nde pandemi sonrası değişen mimarlık eğitiminde, pandeminin başlangıcından günümüze kadar gerek çevrim içi gerekse hibrit olarak bu süreci deneyimleyen öğrencilerin, en faydalı buldukları ve gelecekte olmasını tercih ettikleri eğitim sisteminin hibrit eğitim olmasıdır. Her üç eğitim sistemini de gören ve bunları karşılaştırma imkânı olan 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin, hibrit eğitimde en olumlu buldukları yön, mimari proje derslerinin yüz yüze yapılması sayesinde başarının artması, teorik derslerin çevrim içi olması sayesinde de projelerine ve mesleki anlamda donanımlarını gerçekleştirecek tasarım ve modelleme programları öğrenmeye daha fazla zaman ayırabilmeleridir. Proje derslerinin stüdyoda olması, sosyal bir etkileşim sağlaması, öğrenciler açısından kazanım olarak görülmüştür. Hibrit eğitimi tercih eden ve çalışmaya katılan Trakya Üniversitesi Mimarlık Bölümü öğrencilerinde, proje derslerinde bireysel olmanın yanı sıra, bir grup içerisinde görev almak, iş birliği, aidiyet, sorumluluk duygularının gelişmesi motivasyonlarının artmasını sağlamıştır.

Covid-19 sonrası mimarlık eğitimi ile ilgili araştırmaları kapsayan yabancı ve yerli literatür incelendiğinde, bu araştırmayla benzer yönde sonuçlar bulunduğu görülmüştür. Suudi Arabistan’da pandemi süresince karantina döneminde mimarlık eğitimi pedagojisini değerlendiren bir araştırma, ani gelişen tüm bu tür durumlar için eğitim stratejisi ve yöntemlerinin belirlenmesi gerektiğini savunmuş ve derslerin bir kısmının çevrim içi, diğerlerinin de okulda her türlü tedbir alınarak yüz yüze yapılmasının ve bu konuda eğitimcilerin ve öğrencilerin farkındalıklarının artırılması gerektiğinin faydalı olacağını ileri sürmüştür (Alburgawi ve Al-Gamdi, 2021). Pandeminin tasarım eğitimi

üzerindeki etkisini öğrenci gözünden araştıran bir çalışma, çevrim içi eğitimin yeterli olmadığı, jüri haftaları ve 1.ve 2. hafta dışında proje derslerinin yüz yüze olması gerektiği, yani sadece genel mimarlık eğitiminin değil, proje derslerinin de hibrit olmasının faydalı olacağı sonucuna varmıştır (Pekdaş ve Kutsal, 2021). Geyyas ve Şenyiğit, makalesinde, mimarlık eğitiminin çevrim içi yürütülmesi sürecinde, literatürde paylaşılan deneyimleri ve geliştirilen teorileri, çeşitli indeksli dergilerde yayınlanan makaleler üzerinden incelemiştir. İncelenen yayınlar sonucu gelecekte mimari eğitimin çevrim içi ve yüz yüze eğitimin birleşimi olan hibrit eğitim sistemi ile yürütülmesi gerektiği sonucuna varmışlardır. (Geyyas ve Şenyiğit, 2021). Diğer bir araştırmada da çevrim içi eğitim sisteminde teknik alt yapı yetersizliği vb. olumsuz etkilerden dolayı verim alınmadığını ve gelecekte mimari tasarım eğitiminde hibrit eğitimin olması gerektiğini savunmuştur (Bodur ve Koşan, 2021). Dokunma eyleminin mimari stüdyo eğitimindeki temsilinin önemine değinen bir çalışma, zengin stüdyo ortamındaki iletişimin, çevrim içi eğitim sisteminde olmadığını ve tasarım eğitiminin stüdyoda yüz yüze olması gerektiğini, teorik derslerin çevrim içi de yürütülebileceğini söylemiştir (Kılınç vd., 2021). Mimarlık eğitiminin çevrim içi eğitim üzerinden değerlendirmesini yapan bir araştırma ise farklı olarak, öğrencilerin gerekli ve yeterli gelişmiş teknik alt yapıya sahip olmaları halinde çevrim içi eğitimin verimli olacağını ifade etmiştir (Ceylan vd.,2021). Ahmad vd. (2020), ise çalışmalarında incelenen yayınlardaki bulguların tam aksine, iletişim eksikliği şeklinde görülen dezavantajların avantaja dönüşebileceğini ifade ederek, sanal gerçeklik sayesinde okullarının sergi salonunu ders için kullandıklarını, fiziksel sınırları aştıklarını ve çevrim içi eğitimde iletişim eksikliğini fırsat olarak değerlendirdiklerini belirtmişlerdir.

Görüldüğü üzere bu alanda öğrenci görüşleri alınarak yapılan ve genellikle anket yönteminin kullanıldığı çalışmalar ile bu araştırmada elde edilen bulgular birbirleri ile benzerlik göstermektedir. Mimari eğitimde stüdyo temelli mimarlık eğitimi ile çevrim içi eğitim birbirlerini destekleyen, tamamlayan eğitimlerdir. Birinde olan dezavantaj, diğerinde avantaja dönüştüğü için her ikisinin bir arada yürütüldüğü hibrit sistemin gelecek zamanlarda tasarım eğitiminde var olması önemlidir. Gerekli teknik altyapı sağlanarak çevrim içi kısmının ve yine gerekli tedbirler alınarak (öğrenci sayısının kısıtlılığı, dersliklerin artırılması ve sosyal mesafe vb.) yüz yüze kısmının sürdürülmesi ile verimli bir eğitim süreci sağlanabilir.

5. Sonuç ve öneriler

Trakya Üniversitesi Mimarlık Bölümü 3. ve 4. sınıf öğrencileri özelinde yapılan bu araştırmada, çevrim içi eğitim sisteminde tekrarı olan ve birçok kere izlenebilen teorik dersler sayesinde, öğrencilerin ders telafisinde kolaylık yaşayarak zaman kazanmaları, ekonomik anlamda eğitim giderlerinin azalması ile daha rahat ve konforlu bir eğitim süreci geçirdikleri görülmüştür. Zaman kazanımı, öğrencilere farklı sunum teknikleri ve bilgisayar programlarını öğrenme ve teknik çizim yeteneklerini olumlu yönde geliştirme olanağı sunmuştur. Bu eğitim sisteminde öğrenci kendi eğitim sürecini kendi yönetmeyi öğrenirken, eğitici de bilgisayar, tablet, telefon gibi araçlarla proje üzerinde kritik vererek öğrencinin bu süreci en verimli şekilde geçirmesine destek olmuştur. Bunun yanı sıra, her ne kadar, eğitici ve öğrenciye hareket ve zaman özgürlüğü tanıyarak, uzun süreler boyunca iletişim sağlansa da sadece görerek ve duyarak ekran aracılığıyla tasarım eğitiminin sürdürülmesi, derslerde öğrencilerin keşfedilme ve anlama imkanını sekteye uğratmıştır. Ayrıca, öğrencilerin teknik alt yapı konusunda eşit imkanlara sahip olmadıkları, derste ve ders dışında birlikte olamayarak iletişim kuramadıkları ve sosyalleşememe nedeniyle üniversite hayatında elde edilen bilgi, görgü ve kültürü kazanamadıkları görülmüştür. Yine de teknik sorunlardan ötürü derse katılım konusunda yaşadıkları zorluklara, birbirleri ile iletişim kurma ve sosyal etkileşim konusundaki eksikliklere rağmen, bu sistemden memnun olmaya ve kanıksamaya başladıkları anlaşılmıştır. Pandemiden bir sonraki yılda Trakya Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nde çevrim içi eğitimin ve geleneksel yüz yüze eğitimin birleşimi ve

karması olarak uygulanan hibrit eğitim sistemi ile de uygulamalı tüm dersler ve proje dersleri yüz yüze stüdyolarda yapılmaya başlanmış, çevrim içi eğitim sistemindeki sosyal etkileşim yetersizliği ve iletişim eksikliği gibi olumsuz sonuçlar ortadan kalkmıştır. Tasarım eğitiminin stüdyo temelli olması, eğiticinin öğrenci ile aynı mekânı paylaşarak, birebir fikirler üzerinde tartışıp, eleştirip, çözüm üretmesi sosyal etkileşim ve iletişimin sağlanması açısından öğrenciye faydacı bir durum sağlamıştır. Böylece yüz yüze eğitimdeki eğitici-öğrenci ve öğrenci-öğrenci etkileşimi etkin ve daha derinlemesine sürdürülmüştür.

Anket sonuçlarından da görüldüğü üzere, bu 3 eğitim sistemi içerisinde tasarım eğitiminde öğrencilerin en verimli buldukları ve gelecekte olmasını tercih ettikleri sistem hibrit eğitim sistemidir. Öğrencilerin, çevrim içi eğitim sistemi hakkında olumlu düşüncelere sahip olmalarına rağmen, yine de hibrit eğitim sistemini tercih etmeleri sosyal etkileşimin onlar için önemini göstermektedir. Ayrıca öğrenci görüşlerine ek olarak, eş zamanlı düzenlenen çevrim içi çalıştaylar, eğitimler, etkinlikler ve mimari sohbetler de öğrencinin gelişimine katkı sağlamıştır. Bu çalışmanın bulguları, yüz yüze ve çevrim içi eğitimin ikisinin de birlikte olduğu hibrit eğitim sistemini desteklemektedir. Tek başına ne çevrim içi eğitim ne de yüz yüze eğitim tasarım eğitiminde öğrencilerin istek ve ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Hibrit eğitim yüz yüze eğitimin öğrencilerin sosyallik ve iletişim kurma yönlerini besleyen dinamikleri barındırması, tasarım eğitiminde onların motivasyonlarını artırması yönüyle avantajlı ve olumlu bir eğitim sistemi olarak görmüştür. Hibrit eğitim sistemini ise, çevrim içi eğitimin ve geleneksel yüz yüze eğitimin dezavantajlarını ortadan kaldıran bir eğitim modeli olarak görmek mümkündür. Bu anlamda makalede, alan yazındaki örneklerle benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmüştür. Hibrit eğitim sistemi aracılığıyla, teknolojiden faydalanarak, zaman ve ekonomiden kazanç elde edip, bilgiye ulaşmada ve arşivlemede kolaylık sağlanırken, öte yandan tasarım eğitiminin temeli olan sosyal etkileşimi sağlamak mümkün olmaktadır ve bu sistem ilerleyen zamanın gelişmiş teknolojilerine uyumlanarak, gerekli araç ve yöntemlerin sürekli güncellenmesi koşuluyla, tüm mimarlık bölümlerinde uygulanabilir bir sistemdir. Her iki sistemin de bir arada kullanıldığı bu eğitim modelinin gelecekte mimarlık eğitiminin verimliliğini ve faydacılığını olumlu yönde etkileyeceği düşünülmektedir. Özellikle de Covid-19 gibi yaşadığımız bu zorlu süreçten sonra, tasarım eğitiminde artık daha çağdaş, yenilikçi, ileri teknolojiyle uyumlu bir eğitim anlayışına ve sistemlerine sahip olmamız gerektiği ortadadır. Bu araştırmanın Trakya Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nde sınırlı sayıda katılımcı ile ve sadece tasarım eğitiminde mimari proje dersleri üzerinden gerçekleşmesi çalışmaya sınırlılık getirmiştir. Farklı üniversitelerin mimarlık bölümlerinde de daha farklı yaklaşım ve yöntemlerle, benzer çalışmaların yapılması konuya değişik bakış açıları ve değerlendirmeler kazandıracaktır. Tüm bu çıkarımların yanı sıra, teknolojinin hızlı gelişmesiyle birlikte önümüzdeki zamanlarda mimarlık bölümlerindeki tüm uygulamalı derslerin, uygun sürümler ile çevrim içi eğitimle bile kolaylıkla yürütülmesi olasılık dahilindedir. Örneklerini yakın zamanlarda gördüğümüz sanal gerçeklik kavramı ile ilgili uygulamaların yaygınlaşması, tasarım derslerinin yine yüz yüze ama fiziksel bir aradalık gerekmeden yürütülmesine olanak sağlayan sanal gerçeklik kavramının bir eğitim modeli olması olasılığı göz ardı edilmemelidir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için anket araştırması ve mülakat yapıldığından etik kurul iznine gerek vardır. Ek dosyalar da yüklenmiştir.

Finansal Destek: Bu çalışma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır

Teşekkür: Araştırmanın anket çalışması için destek veren Trakya Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dekanlığı'na, anket çalışmasına gönüllü olarak katılan Trakya Üniversitesi Mimarlık Bölümü öğrencilerine teşekkür ederim.

KAYNAKÇA:

- Adıgüzel, D. (2012). Mimarlığın enformel eğitim alanı olarak çevresel yaklaşım konulu yarışmalar: Ekopavyon Proje Yarışması Örneği. GreenAge Symposium, İstanbul, Türkiye,26-27 Nisan 2012.
- Ahmad, L., Sosa, M., & Musfy, K. (2020). Interior design teaching methodology during the global COVID-19 pandemic. *Interiority*, 3(2): 163-184. [https://doi: 10.7454/in.v3i2.100](https://doi.org/10.7454/in.v3i2.100)
- Akincitürk, N., Erbil, Y., Yücel, Ç. (2011). Cooperative learning in architectural design studio, *Uludağ Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*,16, 35-43.
- Akyıldız, E. C., (2020). Bir öğrenme ortamı olarak tasarım stüdyosu: Maltepe Üniversitesi tasarım stüdyosu 1 deneyimi. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 10(4),389-407 [https://dx.doi.org/ 10.7456/11004100/005](https://dx.doi.org/10.7456/11004100/005)
- Alburgawi, S.A. Al-Gamdi, M.A. (2022). Impact of COVID-19 pandemic on architecture design studio pedagogy in Saudi Arabia. *Open House International*. Elektronik ön baskı. [https://dx.doi.org/10.1108/OHI-12-2020-0178 /13.04.2021](https://dx.doi.org/10.1108/OHI-12-2020-0178/13.04.2021)
- Altuntaş, E.Y., Başaran, M., Özeke, B., Yılmaz, H. (2020), COVID 19 pandemisi sürecinde üniversite öğrencilerinin yükseköğretim kurumlarının uzaktan eğitime yönelik stratejilerine ve öğrenme deneyimlerine ilişkin algı düzeyleri. *Uluslararası Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları Dergisi*,3 (2),8-23.
- Anthony, K. (2012). *Studio Culture and Student Life: A World of Its Own* (2 nd ed.). Cambridge: MIT Press.
- Arıdağ, L., Aslan, A.E. (2012). Tasarım çalışmaları-1 stüdyosunda uygulanan yaratıcı drama etkinliklerinin mimarlık öğrencilerinin yaratıcı düşünce becerilerinin gelişimine etkisi. *Megaron*, 7, (1), 49-66.
- Balamir, A. K. (1985). Mimarlık Söyleminin Değişimi ve Eğitim Programları. *Mimarlık*,85 (8), 9-15.
- Bodur, A., Koşan, N. S. (2021). Acil durum uzaktan öğretimin öğrenciler üzerindeki etkisi: bir mimarlık bölümü dersi örneği. *Tasarım Mimarlık ve Mühendislik Dergisi*, 1 (3), 233-246. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dae/issue/65809/1024386>
- Buluk, B., Eşitti, B. (2020). Koronavirüs (Covid-19) sürecinde uzaktan eğitimin turizm lisans öğrencileri tarafından değerlendirilmesi. *Journal of Awareness*, 5 (3), 285-298. [http://dx. doi: 10.26809/joa.5.021](http://dx.doi.org/10.26809/joa.5.021)
- Ceylan, S., Pınar, Ş., Serengul, S., ve Melek, S., Kemal, H. Suher. (2020). An evaluation of online architectural design studios during COVID-19 outbreak. *Open House International*. Elektronik ön baskı. [https://dx.doi.org /10.1108//ARCH-10-2020-0230](https://dx.doi.org/10.1108//ARCH-10-2020-0230)
- Chaney, D., Chaney, E., Eddy, J. (2010). The context of distance learning programs in higher education: Five Enabling Assumptions. *Online Journal of distance learning administration*, 13(4), 1-7. <http://www.uncg.edu>

- Ciravoğlu, A. (2003). Mimari tasarım eğitiminde formel ve enformel çalışmalar üzerine. *Yapı*, 257, 43-47.
- Combrinck, C. (2018). Socially responsive research-based design in an architectural studio, *Frontiers of Architectural Research*, 7 (2), 211-234 <http://dx.doi.org/10.1016/j.foar.2018.01.002>.
- Çavuşoğlu, H., Ç. (2013). Mimarlık eğitim programında uzaktan eğitim yöntemi. Eskişehir.
- Doidge, C., Sara, R., White, R. (2000). *The Crit-An Architecture Student's Handbook*. Oxford: Architectural Press.
- Dreamson, N. (2020). Online design education: Meta-Connective Pedagogy. *iJADE* 39 (3), 483-497. <https://doi.org/10.1111/jade.12314>
- Emam, M., Taha, D., El Sayad., Z. (2019). Collaborative pedagogy in architectural design studio: A case study in applying collaborative design. *Alexandria Engineering Journal*, 58, 163-170 <https://doi.org/10.1016/j.aej.2018.03.005>
- Fleischmann, K. (2020). Hands-on versus virtual: Reshaping the design classroom with blended learning. *Arts and Humanities in Higher Education*, 0(0), 1-26. <https://doi.org/10.1177/1474022220906393>
- Gee, L., Miller, H. (2006). Human-centered design guidelines. In: Oblinger DG (Ed.), *Learning Spaces içinde* (101-112 ss.). Washington; USA: Educause <https://www.readpbn.com/pdf/Learning-Spaces-Sample-Pages.pdf>. (27.01.2021)
- Giorgi, A. (1997). The theory, practice, and evaluation of the phenomenological method as a qualitative research procedure. *Journal of Phenomenological Psychology*, 28(2), 235-260. <https://doi.org/10.1163/156916297X00103>
- Gören, G. F. L., Şenyiğit, Ö. (2021). Covid-19 salgını sürecinde mimarlık eğitiminin çevrimiçi/uzaktan sürdürülmesine farklı yaklaşımlar. 8. uluslararası mühendislik mimarlık tasarım kongreleri, İstanbul, 26-27 Kasım 2021.
- Gewin, V. (2020). Five tips for moving teaching online as COVID-19 takes hold. *Nature*, 580(7802), 295-296.
- Goldschmidt, G., Hochman, G., Dafni, I. (2010). The design studio "crit": Teacher-student communication., *Artificial Intelligence for Engineering Design, Analysis and Manufacturing*, 24, 285-302. <https://doi.org/10.1017/S089006041000020X>
- Gökdaş, Y. İ. & Kayri, Ö. M. (2005). E-Öğrenme ve Türkiye açısından sorunlar, çözüm önerileri. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2 (2), <https://dergipark.org.tr/pub/yyuefd/issue/13720/166071>
- Gökmen, H., Süer, D. (2003). *Mimarlık eğitiminde tasarım stüdyolarına farklı yaklaşımlar* (1. baskı). İzmir: Mimarlar Odası İzmir Şubesi **Yayınları**.
- Hart, J., Zamenopoulos, T., Garner, S. (2011). The learningscape of a virtual design atelier. *Compass The Journal of Learning and Teaching*, 2(3), 1-15. <http://doi.org/10.21100/compass.v2i3.45>
- Hertz, M. B. (2015). *The Flipped Classroom: Pro and con*. Edutopia. <https://www.edutopia.org/blog/flipped-classroom-pro-and-con-mary-beth-hertz>

- Ioannou, O. (2015). Architectural education online and in-class synergies: reshaping the course and the learner, the creativity game theory and practice of spatial planning, 148,30-37. <https://doi.org.10.1529214-CG201503030-037>
- Işık, N. (2021). COVID-19 Pandemi döneminde uzaktan (çevrimiçi) eğitim sürecinin öğrenciler üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi: Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesi örneği, Türk Coğrafya Dergisi 79, 25-40. <https://doi.org.10.17211/tcd.1024286>
- Jasiolek, A., Przemysław, N., Marcin, B. (2021). On-line, face-to-face or hybrid teaching in architectural education? World Transactions on Engineering and Technology Education,19, 90-95. [http://www.wiete.com.au/journals/WTE&TE/Pages/Vol.19,%20No.1%20\(2021\)/14Jasiolek-A.pdf](http://www.wiete.com.au/journals/WTE&TE/Pages/Vol.19,%20No.1%20(2021)/14Jasiolek-A.pdf)
- Kılınc, C., Balçık, S., Karaoğlu, G., Yamaçlı, R. (2021). Mimarlık stüdyo eğitiminde COVID-19 süreci: 'temassız deneyimler'. Modular Journal, 4 (1), 62-70. <http://modular.gedik.edu.tr/tr/pub/issue/62687/883152>
- Schulman, M. (2019, September 9). Superfans: A love story. The New Yorker. <https://www.newyorker.com/magazine/2019/09/16/superfans-a-love-story>
- Lau, J., Yang, B., Dasgupta, R. (2020, March 12)). Will the coronavirus make online education go viral? <https://www.timeshighereducation.com/features/will-coronavirus-make-online-education-go-viral>
- Ledewitz, S. (1985). Models of design in studio teaching. Journal of Architectural Education,38(2), 2-8. <https://doi.org./10.2307/1424811>
- Lueth, P. L. O. (2008). The architectural design studio as a learning environment: a qualitative exploration of architecture design student learning experiences in design studios from first-through fourth-year, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Iowa: Iowa State University.
- Masdeu, M., Fuses, J. (2017). Reconceptualizing the design studio in architectural education: distance learning and blended learning as transformation factors, Archnet-IJAR International Journal of Architectural Research, 11 (2), 6-23. <https://doi.org.10.26687/archnet-ijar.V11i2.1156>
- Newby, T.J., Stepich, D.A., Lehman, J.D., Russell, J.D. (2006). Educational technology for teaching and learning. Upper Saddle River, New Jersey: Pearson Merrill Prentice Hall.
- Oktay, E. H., Danacı, M. H., Unvan, M., Kavas, R. K., Bakır, İ. (2021). Mimarlık eğitiminde sanal eğitim denemeleri ve değerlendirme süreci. Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi, 25, 311-324. <https://doi:10.14689/enad.25.13>
- Onur, D., Zorlu, T. (2017). Tasarım stüdyolarında uygulanan eğitim metotları ve tasarım stüdyolarında uygulanan eğitim metotları ve yaratıcılık ilişkisi. The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication, 7(4), 542-555. <https://doi.org.10.7456/10704100/002>
- Osguthorpe, R. T., Graham, C. R. (2003). Blended learning environments: definitions and directions, quarterly review of distance education, 4(3), 227-233. <https://eric.ed.gov/?id=EJ678078>

- Pekdaş, E., Kutsal, B. (2021). Covid-19 pandemisinin mimarlık tasarım stüdyosu eğitimi üzerindeki etkisinin mimarlık öğrencileri gözünden incelenmesi. *Uluslararası Mühendislik, Tasarım ve Teknoloji Dergisi* (3), 1-15. <http://dergipark.org.tr/ijedt>
- Permada, S. F., Miraja, B. A., Nadlifatin, R. (2019). Understanding the generation z behavior on d-learning: A unified theory of acceptance and use of technology (UTAUT) approach, *International Journal of Emerging Technologies in Learning*, 14(5), 20–33. <https://doi.org/10.3991/ijet.v14i05.9993>
- Rose, P., Beeby, J., Parker, D. (1995). Academic rigour in the lived experience of researchers using phenomenological methods in nursing, *Journal of Advanced Nursing*, 21(6),1123-1129. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2648.1995.21061123.x>
- Salama, A. (1995). *New trends in architectural education: designing the design studio*. Tailored Text & Unlimited Potential Publishing.
- Sandbach, K. (2011). Graphic design and the aesthetics of place, *Iridescent-Icograda Journal of Design Research*, 1(2),148-159.<https://doi.org/10.1080/19235003.2011.11782253>
- Schön, D.A. (1987). *educating the reflective practitioner: Toward a new design for teaching and learning in the professions*. Jossey-Bass Publishers, San Fransisco.
- Şahin, A. (2013). *Mimarlık eğitiminde bir stüdyo yöntemi: Tasarla-Yap Stüdyosu*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, (Yayın No. 502101106) [Yüksek Lisans tezi, İ.T.Ü.], Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Şekerci, Y., Danacı, M. H., Kaynakçı, Z. K. E. (2021). Uzaktan eğitimin uygulamalı derslerde sürdürülebilirliği: mimarlık bölümleri örneği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 12(1), 54-68. <https://doi.org/10.29048/makufebd.874055>
- Türkyılmaz, C. Ç. (2010). *Mimari tasarım eğitiminde erken tasarım evresinde bilginin dönüşümünün irdelenmesi ve bir model önerisi*, (Yayın No. 312244) [Doktora Tezi, Y.T.Ü.], Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Svensden, S., & Løber, L. (2020). *The big picture/Academic writing: The one-hour guide* (3rd digital ed.). Hans Reitzel Forlag. <https://thebigpicture-academicwriting.digi.hansreitzel.dk/>
- UIA/UNESCO, (2017). *Charter for Architectural Education*, International Union of Architects, <https://www.uia-architectes.org/wp-content/uploads/2022/02/Architectural-Education>.
- Us, F. (2021). *Mimarlıkta uzaktan eğitim: mimari tasarım stüdyosunda acil durum uzaktan eğitimi ve bir örnek üzerinden değerlendirilmesi*. *Turkish Online Journal of Design Art and Communicator*, 11 (3), 886-897. <https://dergipark.org.tr/pub/tojdac/issue/62647/912980>
- Uygur, S. (2020, Aralık 9). *Paradigma kayması"na (da) karşı bir mimarlık okulu* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=947NNc-GKHY> adresinden alınmıştır. (26.12.2020)
- Yalçinkaya, S. (2006). *Web tabanlı uzaktan eğitim sistemi ve Çukurova Üniversitesi öğretim elemanlarının yatkınlıkları* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çukurova Üniversitesi.
- Yüksek Öğretim Kurulu. (2020, Kasım 11). *Üniversitelerde dijital ortamda gerçekleştirilebilecek sınavların temel ilkeleri*. <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/universitelerde-dijitalsinavlarintemel-ilkeleri.aspx>

Yurtsever, B., Polatoğlu, Ç. (2020). Mimari tasarım eğitiminde "Aktif Stüdyo" deneyimleri. Megaron. 15(3),412-429. <https://doi.org.10.14744/Megaron.2020.57614>

URL-1. <https://sozluk.gov.tr/> (25.08.2020)

URL-2. <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/distance-learning> (25.08.2020)

EXTENDED ABSTRACT

Research Problem:

The Covid 19 pandemic, which has shown its negative effects in all areas of life, primarily education, all over the world and in our country, has significantly limited education and training activities. Due to the aftermath of the first case in our country, initially all educational institutions stopped their educational activities completely, and then switched to online education. However, this change has created some difficulties for applied courses. Especially in the departments of universities that have applied courses, the teaching of these courses via online training has led to the start of a troublesome process for the educators and the students. Architecture departments, which are at the forefront of these departments, have moved the design studios, which form the backbone of design education, to online platforms. The design studio pedagogy, which has a function where the trainer and the student are physically together and interact with each other, and the lessons are carried out by communicating with each other in the studios, unfortunately, has been insufficient in practice in this process with online education. Afterwards, with the discovery of the vaccine and the control of the epidemic, hybrid education was started, in which practical lessons were conducted in studios under the necessary precautions, while theoretical lessons were continued online. This study was carried out in the architectural project courses, in the Trakya University Department of Architecture, which experienced online and hybrid education during the pandemic process. intended. In addition, determinations and suggestions were made on the most ideal and efficient architectural education for the future.

Research Questions:

In the study; What are the positive and negative effects of each of the architectural design education models that have changed with the Covid 19 pandemic (online education, hybrid education) on design education from the perspective of students? What advantages and disadvantages have been experienced in changing design education compared to face-to-face education? Which system or model will provide more efficient results for architectural education in the future? seeking answers to questions.

Literature research:

When the national and international literature is examined, many important studies have been found in the architectural education of various universities, especially on the subject and evaluation of online education in the changing architectural education after the pandemic. In these studies, it was seen that findings were obtained by using discourse analysis, usually after a survey conducted with students or educators. The conclusion reached in these studies, which generally focus on the negative sides of face-to-face education and online education, and that each has advantages over the other, is that hybrid education is seen as the most efficient system. It has been seen that the publications mostly support the hybrid education system, which consists of a combination of face-to-face and online education systems and eliminates the negative effects of both education systems. The most important of these studies is the paper titled "Different Approaches to Online/Remote Continuation of Architectural Education during the Covid-19 Pandemic" presented at the 8th International Engineering Architecture Design Congress by Gören and Eryiğit (2021). The authors evaluated the results obtained by examining 24 articles in the national and international literature on architectural education experienced during the pandemic process, and stated that as a result of all these evaluations, hybrid education can be used as an alternative in design education in the future (Gören and Şenyiğit,2021). Işık (2021), Alburgawi and Al Gamdi (2021), Jasiolek et al., (2021), (Oktay et al., (2021) are among these studies. In addition, there are

studies in the literature such as Ceylan et al., (2020), Şekerci et al., (2021), which support online education and state that it will be more efficient if the necessary technical infrastructure, equipment and conditions are provided.

Method:

In the study, 3rd and 4th grade students who have experienced all three education systems were selected among the students of Trakya University Architecture department, who continued 7 weeks of 2019-2020 and the whole of 2020-2021 with online education, and the whole of 2021-2022 with hybrid education. As a result of the survey research and face-to-face interviews, in which 17 Architectural Project 4-5 and Diploma project students participated voluntarily, phenomenological approach, one of the qualitative research methods, was used in the study, and the data obtained were evaluated with the descriptive analysis method. The inadequacy of the number of participants and the fact that the research is only for the department of architecture and cannot be applied in departments such as landscape architecture or interior architecture where design courses are dominant constitute the limitation of the study.

Conclusion and evaluation:

This study, which determines the positive and negative effects of the changing architectural design education during and after the Covid 19 pandemic, determines how the most efficient architectural education can be in the future, is aimed specifically at Trakya University Department of Architecture 3rd and 4th grade students who received the Architectural Project 4-5 and Diploma project. has been made. The results of the study show that, in the online education process, although the theoretical courses save time and they have a more comfortable education process in economic terms than face-to-face education, they cannot be in a social environment, cannot communicate with their trainers or with each other, and sometimes technically. showed that they had problems in attending classes due to insufficient infrastructure. Since face-to-face education is necessary as an education system in which design studio pedagogy is fulfilled in project courses, online education has been insufficient in design education. In the hybrid education process, which is a combination of online and face-to-face education, students were able to re-establish the social relations and interaction they lacked, and overcome the communication gap by being together with their trainers, with the project courses being held in the studios. Thus, the teacher-student and student-student interaction in face-to-face education was maintained effectively and in depth. The fact that the theoretical courses are online has also provided an advantage in terms of time saving and has led them to devote more time to their projects. In the research, it was determined that the form of design education that students find most beneficial for this reason is hybrid education, which eliminates the negativities of face-to-face and online education. The results of the study support hybrid education, which fulfills the requirements of design studio pedagogy and eliminates the disadvantages of face-to-face education in design education for today and for the future.

AKADEMİK BİYOGRAFİ

19 Haziran 1977 Isparta doğumlu evli ve bir çocuk annesi olan Onur Şuta, lise eğitimini Antalya Gazi Lisesi'nde tamamladıktan sonra, lisans eğitimini 2000 yılında Trakya Üniversitesi Mimarlık-Mühendislik Fakültesi Mimarlık Bölümü'nde, yüksek lisans ve doktora eğitimlerini de Trakya Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümünde yapmıştır.2014 yılında aynı üniversitede yüksek lisans eğitimi alırken, dışarıdan mimari proje derslerinin yürütücülüğünü sürdürmüştü,2016 yılında 'Edirne'de 1980'den Günümüze Toplu Konutun Gelişimi-Değişimi' başlıklı yüksek lisans tezini yazmıştır.2017 yılında Trakya Üniversitesi Mimarlık Bölümü Bina Bilgisi Ana Bilim Dalı'na öğretim görevlisi olarak atanan Onur Şuta,2020 yılında BAP (Bilimsel araştırma projesi) desteği ile 'İkincil Konutların Değişim Sonrası Mekan Organizasyonunun Sentaktik Analiz Yöntemiyle İncelenmesi: Çanakkale-İzmir Arası Kıyı Yerleşmeleri' başlıklı doktora tezini tamamlamıştır. Günümüzde Mimari proje derslerinin yanı sıra, Konut Tasarımı, Edirne Geleneksel Konut Mimarisi, İkincil Konut Mimarlığı kuramsal derslerini de yürütmektedir. Uluslararası ve ulusal bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında yayınlanan çeşitli çalışmaları, Uluslararası yayınevlerinde basılan kitap bölümleri, çeşitli konularda mimari proje sergileri, workshop yürütücülükleri ve çeşitli çalıştaylarda görevleri bulunmaktadır. Trakya Üniversitesi

Mezunları Derneği ile iş birliği halinde düzenlenen Kariyer Günleri etkinliklerini yürütmektedir. Akademik görevlerin yanı sıra İntibak komisyonu, Bologna komisyonu, ders danışmanlığı, uluslararası sempozyum sekreteryalıklarında da görev almıştır. alışmalarını ve yayınlarını genellikle mimari tasarım alanında konut özelinde yapmıştır. Mimari tasarım eğitimi üzerine workshoplarda yürütücülük yapan Onur şuta, günümüzde görevine Trakya Üniversitesi Mimarlık Bölümü Bina Bilgisi Ana Bilim Dalı'nda ğretim Görevlisi Dr. olarak devam etmektedir.

Türkiye'de Uygulanan Yapı Denetim Sisteminin Sorunları ile İlgili Yaklaşımlar

Approaches to the Problems of the Building Control System Implemented in Turkey

Volkan Engin¹ , Dr. Bülent Özbil²

Öz

Türkiye Cumhuriyeti toprakları, yeryüzünün en aktif deprem kuşaklarından biri içerisinde bulunmaktadır. Bununla beraber Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yaşayan halkın büyük bir bölümü bu deprem kuşaklarında hayatını sürdürmektedirler. Geçmişte yaşanan depremlerin getirdiği can ve mal kayıpları, yapılaşma sürecinde devletin sıkı bir yönetim uygulamasını gerektirmiştir. Özellikle doğal afetler sonucunda yaşanan can ve mal kayıplarının önüne geçmek yapı denetim sisteminin önemi ve amacı bu çalışmada belirtilmiştir. Yapı denetimi faaliyetlerini düzenlemek için 2001 yılında uygulanmaya başlanan 4708 sayılı Yapı Denetimi Kanunu bu sistemin sağlıklı bir şekilde uygulanması amacıyla kullanılmaya başlanmıştır. Bu kanunda bulunan kusurlar ve eksiklikler değerlendirilmiş ve düzeltilmesi amacıyla bazı öneriler yapılmıştır. Yapı denetimi görevinde rol alan tüm kişi ve kurumların gerekli görevlerini yerine getirmedikleri gözlemlenmiştir. Bu kişi ve kurumların üzerine düşen görevleri doğru bir şekilde yapması gerektiği vurgulanmış ve bununla beraber sistemde oluşan sorunları çözüme ulaştırmaları amacıyla bilgilendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye'de Yapı Denetimi, Yapı Denetim Yönetmeliği, Yapı Denetim Sorunları, 4708 Sayılı Kanun, Yapı Denetçilerinin Sorunları.

ABSTRACT

The territory of the Republic of Turkey is located in one of the most active earthquake zones of the world. However, most of the people living within the borders of the Republic of Turkey live in these earthquake zones. The loss of life and property caused by the earthquakes experienced in the past necessitated applying a strict management by the state during the construction processes. In this research, the importance and purpose of the building inspection system, especially to prevent the loss of life and property as a result of natural disasters, is stated. The Building Inspection Law No. 4708, which was put into effect in 2001 to regulate building inspection activities, has been used for the sound implementation of this system. The flaws and deficiencies found in this law were evaluated and some suggestions were made in order to correct them. It has been observed that all persons and institutions involved in the building inspection task do not fulfill their required duties. It was emphasized that these individuals and institutions should perform their duties correctly, and in addition, information was given in order to solve the problems in the system.

Keywords: Building Inspection in Turkey, Building Inspection Regulation, Building Inspection Problems, Law No. 4708, Problems of Building Inspectors.

¹ Corresponded Author: İstanbul Okan University Graduate Education Institute, Department of Architecture, volkaneng@hotmail.com, ORCID:0000-0002-2687-3980.

² İstanbul Okan University Graduate Education Institute, Department of Architecture, bulent.ozbil@okan.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3333-7913.

GİRİŞ:

2001 yılında Türkiye’de yürürlüğe giren yapı denetim sistemi olumlu olmakla birlikte, diğer gelişmiş dünya ülkelerine göre hala birtakım eksiklikleri gözlemlenmektedir. Yapı sahibi, yapı müteahhidi, yapı denetim kuruluşu, laboratuvar, ilgili idare ve yönetimler arasında bir ilişki içerisinde uygulanmaya çalışılan yapı denetim sistemi aradan geçen yirmi yıldan fazla süreye rağmen hala kusursuz bir şekilde uygulanmamaktadır. Yasa, kendi içindeki eksiklerinin yanı sıra ülke geneli düşünülmüş olduğundan büyük şehirlerde ulaşım sorunu nedeniyle de uygulama zorlukları doğmuştur. Sadece uygulamadan kaynaklanan hatalardan değil, süreç olarak ta bir takım eksik yönleri bulunmaktadır. Örneğin, yasa, sadece bir binanın Ruhsat Projesi ile İnşaat süresindeki eksiklikleri almış, Binaların kullanım sırasında birtakım değişiklikler yapılabileceğini, kullanım amacının değişebileceğini ön görmemiştir.

Bu araştırmada, Türkiye ve diğer ülkelerden “Yapı Denetim Sistemi” hakkında örnekler verilmiş ve yapı denetim sistemi hakkında bilgilendirme yapılmış, yapı denetimini oluşturan unsurlar hakkında bilgi aktarımı yapılmıştır. Yapı denetim sisteminin eksiklikleri belirlenmiş ve çözüm önerileri sunulmuştur. Bu çalışmanın amacı ve önemi Türkiye’de uygulanan yapı denetim sisteminin iyileştirilmesi ve geliştirilmesine katkıda bulunmaktır.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Yapı Denetimin Tanımı

Yapı denetim; yapılmış veya yapılacak olan binalarda can ve mal güvenliğinin sağlanmasıdır. Yapıların; “imar planı çerçevesinde fen, sanat ve sağlık kurallarına” uygun bir biçimde aynı zamanda standartlara uygun ve kaliteli bir şekilde yapılması amacıyla yapılan işin proje aşamasından iskân alma aşamasına kadar görevli kurum, kuruluş ve kişiler tarafından yapı denetimi sağlamaktadır. “Yapı denetimi, 3194 Sayılı İmar Kanunu’nun 26. maddesinde” belirttiği üzere; ruhsata harici yapılar; “bodrum katı dışında en fazla iki katlı ve toplam inşaat alanı 200 metrekareyi geçmeyen tek katlı yapılar, bütünleşmiş tesis niteliğinde olmayan tarım ve hayvancılık amaçlı bina ve tesisler, köy merkezi alanlarında belediye ve mücavir alanları dahilinde olmayan iskân harici bölgelerde, nüfusu 5000 kişiden az olan belediyelerin ve mücavir alan hudutları içinde bodrum katı ve çatı arası dışında en fazla iki katlı ve sadece bir bodrum katın inşaat alanına ekmeden toplam inşaat alanı 500 metrekarenin üzerinde olmayan konutlar ile bunların kömürlük, otopark, depo gibi müştemilatı dışında kalmak üzere, belediye ve mücavir alan sınırları içinde ve dışında bulunan alanlarda uygulaması yapılacak bütün yapıların” denetimini kapsamaktadır (Web-1).

Dolayısıyla, yapı denetim kavramı, iskân aldıktan sonra bitecek şekilde düşünülmektedir. Oysa, ülkemizde depremden hasar gören pek çok bina, iskân sonrası yapılan değişiklik yüzünden yıkılmaktadır. Bu yüzden yapı denetimi doğru yapmak kadar binanın ömrü boyunca sürekli kılmak daha sağlıklı olacaktır.

Marmara Depremi sonrası, yapı denetim sisteminin önemi anlaşılmış ve gündem konusu olmuştur. Yapı denetimin önemini anlamak için bir yapının insanlara hizmet ettiğini düşünmek gerekmektedir. Yani, insan hayatının her anında yapıların bulunması ve bununla beraber yapı üretiminin oldukça masraflı olması aynı zamanda yapımının da uzun bir süre alması yapı denetimin önemini arttıran faktörlerdir. Bir yapının yapılma sürecinde; işgücü bununla beraber geçen zaman, maliyet ve can faktörü oldukça dikkat edilmesi gereken noktalardır (Doğan, 2013).

1.2. Türkiye’de Yapı Denetim Sisteminin Uygulanması

İnşaat alanlarında uygulanan denetim hizmetleri, yapı denetim kuruluşları ve yapı sahibi kişi ya da kurumlar arasında hazırlanan “*Hizmet Sözleşmesi’ne*” göre uygulanmaktadır. Yapı sahipleri, müteahhitleri vekil olarak tayin edememektedir (Resmî Gazete, 2001). Yapı denetim aşamaları, “*tasarım ve projelendirme*” ile “*uygulama*” aşaması olarak iki aşamadan oluşmaktadır. Tasarım ve proje aşaması, uygulama aşaması kadar önem arz eden, titiz bir şekilde yapılması gereken, hayati öneme sahip ve gerçekleştiği süre içerisinde önemli bir aşamadır. Bu aşama, standart ve yönetmeliklerin belirlediği esaslara göre yapılmaktadır.

Projeler, mal sahibine havuz sisteminden atanan yapı denetim kuruluşunda görev alan denetçi kişiler tarafından denetlenmektedir. Denetlenme işlemi yapılan ve onaylanan projeler gerekli evraklar ile yerel yönetimlerin denetimine sunulmaktadır. Yerel yönetim tarafından belirlenen eksiklikler tamamlandıktan sonraki süreçte yapının ruhsatı oluşturulmaktadır.

Yapı ruhsatı hazırlandıktan sonraki süreçte ise yapı sahibince yapının yapılacağı arsanın yapı denetim kuruluşuna teslim edildiğini belirten “*İş Yeri Teslim Tutanağı*” düzenlenmesinin ardından uygulama kısmına geçilmektedir. Uygulama, yapı ruhsatı ve projelere uygun olarak tamamlandığında “*İş Bitirme Tutanağı*” düzenlenir ve yapı denetim kuruluşu denetim sürecini bitirir. Fakat denetçi kuruluş için sorumluluklar taşıyıcı sistemler için 15, taşıyıcı olmayan kısımlar için de 2 yıl devam etmektedir (Yağız, 2019).

1.3. 4708 Sayılı Kanun'da Yapı Denetimi

Bu kanunda amaç; “can ve mal güvenliğini sağlamak” bununla beraber “imar planına, fen, sanat ve sağlık” kuralları ile “standartlara uygun” bir şekilde “kaliteli” yapıların oluşması için “proje ve yapı” denetiminin sağlanmasına ilişkin kuralları düzenlemektir.

Bu sistemin işleyişi, yapı sahipleri tarafından yaptırılan projelerin incelenmesi ve ardından onay işlemlerinin yapılması, ruhsat alınma aşamaları ve ruhsata aykırı durumda olan yapıların tespiti ile bunlara uygulanacak işlemlerin belirlenmesi olarak tanımlanabilir. Denetim sistemi esasında projelendirme ve inşaat sürecinin tüm aşamalarında bulunan bir sistemdir. Proje, yapı sahibi tarafından oluşturulan düşüncenin gerçek hayata geçmesi ile sona ermektedir.

Bu kanun ile ilgili idarenin görevleri ve sorumlulukları aşağıdaki gibidir:

- Belirlenen görevleri, mevzuatın belirlediği süre zarfında tamamlamak.
- İdarenin görevlileri, denetim ile ilgili görevlerinin olması gerektiği gibi yapmadığı takdirde bütün hasar ya da kusurdan sorumlu olacaklardır.
- Yapı ruhsatı için başvurusuna esas olan ve ilgili yapı denetim kuruluşu tarafından uygun olarak nitelendirilen evraklar kontrol edilerek, eksik ya da yanlış bir nokta yok ise yapı ruhsatını düzenlemek.
- Yapı ruhsatı içerisinde yer alan vizeler bölümünde, yapı denetim kuruluşunda görev alan denetçiler imzalarını attıktan sonra ilgili bölüm idare tarafından incelenir. Eksik işlem olduğu takdirde yapı denetim kuruluşu tarafından tamamlanması istenir. Bunun harici başka bir vize uygulaması bulunmaz.
- Yapıda eksik ya da kusur bulunduğu takdirde veya denetçi mimar ya da mühendisin görevden ayrılması nedeniyle ilgili idare o inşaatı durdurur. Eksikler tamamlandığı zaman yapım işlemine devam edilir.
- İnşaat tamamlandığında ilgili idare iş bitirme tutanağını kontrol eder ve 15 iş günü içerisinde onay verir. Eğer bir eksik ya da kusur bulunuyorsa ilgili idare bu eksiklerin tamamlanmasını ister.

Bu kanun ile yapı denetim kuruluşlarının görevleri ve sorumlulukları aşağıdaki gibidir:

Yapı denetim kuruluşu, kanunda yer alan 2. maddedeki görevleri, kanunun belirttiği süre zarfında; mevzuata, fen ve sağlık kuralları ile standartlara ve mesleki etik kurallarına uygun şekilde denetim yapmakla sorumludur. **Tablo 1.1’de özetlenmiştir.**

Tablo 1.1: Yapı Denetim Kuruluşu Görev ve Sorumlulukları.

YAPI DENETİM KURULUŞU GÖREV VE SORUMLULUKLARI			
Yapı Denetim Kuruluşu Proje Kontrolü Esnasında	Yapı Denetim Kuruluşu Yapının Ruhsat Alması Esnasında	Yapı Denetim Kuruluşu Binanın Yapımı Esnasında	
<p>1-) Yapı inşasının olacağı parselin imar durumu belgesi ile aplikasyon krokisi bunların yanı sıra tapu kayıt kopyası ve zemin etüt raporu ve diğer gerekli evrakların yönetmeliğe göre doğru olup olmadığını denetleyerek bir başka kopyasını saklamalıdır.</p> <p>2-) Proje ve uygulama denetçisi mimar ve mühendislerin kontrolü ile, proje müellifleri tarafından hazırlanan projelerin ve hesaplarının doğruluğunu kontrol eder.</p> <p>3-) Yapı ruhsatı verme yetkisine sahip olan idarelerin dışındaki kurumlar tarafından onaylanacak olan bütün tesisat projelerini ilgili yönetmeliğe göre kontrol eder ve onay alınmasını sağlar.</p> <p>4-) İncelemeden sonra uygunluk görülen projeler, proje ve uygulama denetçisi mimar ve proje ve uygulama denetçisi mühendisler tarafından imzalanır ve kuruluş imzalanan projeleri onaylar.</p> <p>5-) Zemin ve temel etüt raporlarının projelendirilmesi ile alakalı esaslara uygun bir zemin etüdü raporunun doğruluğunu kontrol ederek uygunluğunu onaylar. Bünyesinde rapor hakkında uygunluk görüşü verecek yeterli teknik eleman bulunmuyor ise başka bir kuruluştan ücreti karşılığında hizmet alabilir.</p>	<p>1-) Denetim görevini yapacağı yapı ile ilgili bilgileri uygun bir biçimde düzenler ve Bakanlığa iletir.</p> <p>2-) Yapıya ait bilgi formunu, denetim görevini üstlendiğine dair, uygun taahhünameyi, yapı denetim kuruluşu ile arsa sahibi arasında yapılan sözleşmeyi ve projelerde yer alan eksikliklerin tamamlandığına dair belge ve bununla beraber proje kontrol formunu belediyeye verir. Bu belgeler için noter onayı mecburi değildir.</p> <p>3-) Elektrik, doğalgaz ve telefon tesisat projelerinin, inşaat ruhsatı alınmasından itibaren 30 gün içerisinde ilgili idare tarafından onaylanmasını sağlar ve onay için gerekli belgeleri ruhsat verme yetkisine sahip olan idareye sunar. Projelere ilişkin onaylar ilgili idareye sunulamadığında inşaat idare tarafından durdurulur.</p>	<p>1-) Hazırlanan "işyeri teslim tutanağı", arsa sahibi ve bina müteahhidi ya da onun adına şantiye şefi birlikte imzalarlar ve üç iş günü içerisinde belediyenin onayına gönderilir.</p> <p>2-) Kendi bünyesinde konu ile ilgili elemanın olmadığı durumlarda, dışarıdan hizmet satın alarak görevlendirdiği teknik elemanın arazinin köşe noktalarını belediye gözetiminde belirlenmesiyle, yapının projesindeki vaziyet planına uygun bir şekilde yerine konumlandırılmasını sağlar.</p> <p>3-) Denetim görevini yapacağı işin uygulama projesine bakarak ihtiyaç duyulan inşaat teknikleri ile malzemelerin ve imalatların Bakanlık tarafından izin verilen laboratuvarlarda muayenelerini ve denetimlerini yaparak, sonuçların norm ve yönetmeliklere uygunluğunu onaylar.</p> <p>4-) Gerekli tesisatları kontrol ederek tutanak hazırlanmadan önce beton dökümünün yapılmamasını sağlar. 5-5-) Beton dökme işlemi uygulama denetçisi mühendis ya da yardımcı kontrol elemanı gözetiminde yapılır.</p> <p>6-) Beton numuneleri, betonun döküleceği yerde yapı denetim elemanları ile numuneyi alacak laboratuvarın teknik elemanları tarafından gerekli norm ve standartlara uygun olacak şekilde alınır. Numune deneylerinin sonuçlarının olumlu olması halinde döküm işlemine izin verilir.</p>	<p>7-) Yapılan imalatların proje eklerine göre yapılıp yapılmadığı ve arsa sahibi ile yapı müteahhidi arasında hazırlanan sözleşmede yazan niteliklere uygunluğunu kontrol eder.</p> <p>8-) Yazılı olarak bildirilmesine rağmen ruhsata ve eklerine uymayan işler yapan işçi ve ustanın yaptığı hatalı imatları müteahhide söyler. Hatalı imatların yapımı devam etmesi durumunda belediyeye ve bakanlığa bu durum hakkında yazılı olarak üç iş günü içerisinde bildirimde bulunur.</p> <p>9-) Şantiye sahasında işçilerin sağlığını ve güvenliğini tehlikeye atmamak için gereken tedbirlerin alınmasını sağlar.</p> <p>10-) Bakanlık tarafından düzenlenen meslek içi eğitime, bünyesinde bulunan mimar ve mühendislerin katılmasını sağlar.</p> <p>11-) Yapı sahibinin isteğine bağlı işleri ve projeleri ruhsata bağlanış olma şartı ile denetler.</p> <p>12-) Denetim işlerine ait hak edişlerin gerçekleştiği tarihte düzenlenen faturanın bir diğer kopyasını belediyeye iletir.</p> <p>13-) İnşaat işlemi devam ederken tutanak altına alınmasını gerek gördüğü hususlarda ek tutanaklar hazırlar ve yapılan uygulamanın denetimini sağlar.</p> <p>14-) Hazırlanan tutanakları, imalat ya da malzemede bir eksiklik görülmediğinde hak ediş eki içerisinde belediyeye verir. Aksi bir durumda, maddenin (1) bendi hükümleri devreye girer.</p>

Yapı Denetim Kuruluşları ile Laboratuvarlarda Çalışacak Uzman Personelin Deneyim ve Nitelikleri:

Yapı denetim kuruluşunda görev alacak denetçi personelin unvanlarına göre denetim yetkisi sınırları Tablo 1.2’de özetlenmiştir.

Tablo 1.2: Denetçi ve Yardımcı Kontrol Elemanlarının Görev Sınırları

DENETÇİ PERSONEL İÇİN		
GÖREVİ	MESLEĞİ	SORUMLULUK ALANI
Proje ve Uygulama Denetçisi	Mimar	360.000 m2
Proje ve Uygulama Denetçisi	İnşaat Mühendisi	360.000 m2
Proje ve Uygulama Denetçisi	Elektrik Mühendisi	180.000 m2
Proje ve Uygulama Denetçisi	Makine Mühendisi	180.000 m2
Uygulama Denetçisi	İnşaat Mühendisi	120.000 m2
YARDIMCI KONTROL PERSONEL İÇİN		
GÖREVİ	MESLEĞİ	SORUMLULUK ALANI
Yardımcı Kontrol Elemanı	Mimar	30.000 m2
Yardımcı Kontrol Elemanı	İnşaat Mühendisi	30.000 m2
Yardımcı Kontrol Elemanı	Elektrik Mühendisi	120.000 m2
Yardımcı Kontrol Elemanı	Makine Mühendisi	60.000 m2
Yardımcı Kontrol Elemanı	Teknik Öğretmen	13.500 m2
Yardımcı Kontrol Elemanı	Tekniker	8.500 m2
Yardımcı Kontrol Elemanı	Teknisyen	3.500 m2

Kaynak: <https://www.mevzuat.gov.tr/>

2. 4708 Sayılı Yapı Denetim Hakkında Kanunun Uygulamasında Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Bireysel ve toplumsal açıdan yapı denetiminin geri bırakılabilir olması, yapı denetim faaliyetlerinin etkin bir şekilde uygulanması karşısında büyük bir engel teşkil etmektedir. Yaşadığı günün şartlarına göre düşünmeye alışmış bir toplumda, geleceğe yapılan yatırım ve harcanan para boşa harcanmış sayılmaktadır. Kısaca bir ileride karşılaşılabilecek bir tehlike için yapılan önlem boşa harcama olarak değerlendirilmektedir.

Bu nedenler eşliğinde yapı denetim sisteminin yeniden düzenlenmesi bununla beraber yetersiz kanun ve yönetmeliklerin yeniden oluşturulması gerekmektedir.

2.1. Kanun ve Yapı Denetim Yönetmeliği’nden Kaynaklanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Kanunda sigorta zorunluluğu unsurunun bulunmayışı ve denetim sözleşmesi ile ruhsat alma arasında geçen zamanın uzunluğu büyük sorun teşkil etmektedir. Bu sorunlar ile diğer sorunlar şu şekilde sıralanabilir:

- Belirlenen görevleri, mevzuatın belirlediği süre zarfında tamamlamak.

- İdarenin görevlileri, denetim ile ilgili görevlerinin olması gerektiği gibi yapmadığı takdirde bütün hasar ya da kusurdan sorumlu olacaklardır.
- Yapı ruhsatı için başvurusuna esas olan ve ilgili yapı denetim kuruluşu tarafından uygun olarak nitelendirilen evraklar kontrol edilerek, eksik ya da yanlış bir nokta yok ise yapı ruhsatını düzenlemek.
- Yapı ruhsatı içerisinde yer alan vizeler bölümünde, yapı denetim kuruluşunda görev alan denetçiler imzalarını attıktan sonra ilgili bölüm idare tarafından incelenir. Eksik işlem olduğu takdirde yapı denetim kuruluşu tarafından tamamlanması istenir. Bunun harici başka bir vize uygulaması bulunmaz.
- Yapıda eksik ya da kusur bulunduğu takdirde veya denetçi mimar ya da mühendisin görevden ayrılması nedeniyle ilgili idare o inşaatı durdurur. Eksikler tamamlandığı zaman yapım işlemine devam edilir.
- İnşaat tamamlandığında ilgili idare iş bitirme tutanağını kontrol eder ve 15 iş günü içerisinde onay verir. Eğer bir eksik ya da kusur bulunuyorsa, ilgili idare bu eksiklerin tamamlanmasını ister (YDUY, 2008).

4708 Sayılı Kanun ve Yönetmelikten Kaynaklanan Sorunlar İçin Çözüm Önerileri:

Yapı denetim sistemi ile içerisinde sigorta sistemi bulunması, bu kanunun çalışmasını destekleyecek ve etkili bir hale getirecektir. Çünkü sigorta sistemi ile üçüncü bir denetim mekanizması oluşmaktadır. Sigorta şirketleri bu sayede işini özveriyle yapan firmaları tespit edecek ve işi düzgün yapamayan firmalar ya sistemden çıkacak ya da daha düzgün işler yapacaklardır. Üstelik, sigorta kapsamı DASK’ı da kapsayacak şekilde genişletilir ve zorunlu kılınabilir ise, yapı denetimi, binaların kullanımı süresince de devam edecek bir süreklilik kazanacaktır.

Bir yapı denetim kuruluşunun sorumluluğu YİBF üzerinde yapılan sözleşme ile hemen başlamaktadır fakat ruhsat onaylama sürecinin uzunluğu bu firmalara ihtiyacı olmadığı personeli istihdam etme zorunluluğu yaratmaktadır. Bu durum kuruluşu maddi zarara uğratmaktadır ve buna çözüm arayan firma sadece diploma ya da imza kullanma olayına başvurmaktadır. Buna çözüm olarak; yapı denetim kuruluşunun sorumluluğunun ruhsat alınma tarihinde başlaması uygun olacaktır.

Yapı ruhsatına uygun olmayan imalat, muayene ve deney sonuçları, denetçi eleman vefatı ya da personel istifasının üç iş günü içerisinde ilgili idareye iletme zorunluluğu, evrakların hazırlanarak ilgili idareye iletilmesi açısından yapı denetim kuruluşlarını zora sokmaktadır. Personel izni ya da vefatında bildirme süresi 10 güne kadar çıkmaktadır. Diğer bir konu ise projeye aykırı imalat yapıldığını bildirme süresi için 3 gün oldukça kısıtlıdır. “4708 Sayılı Kanun’da” sadece ilgili idarelere yapı tatil tutanağı düzenleme yetkisi verilmiştir. Bu durumda yapı inşasında bütün sorumluluğu üstlenen yapı denetim

kuruluşlarına sadece yapı ruhsatına uygun olmayan uygulamayı üç iş gününde ilgili idareye bildirme yükümlülüğü verilmiştir. Bu durumda yapı denetim kuruluşlarının yetkilerini arttırarak yapı tatil tutanağı yetkisinin verilmesi ile ruhsata aykırı yapılaşmanın önüne geçilebilir.

“05.02.2008 tarihinde çıkarılan Yapı Denetim Yönetmeliği” sayesinde gelen şantiye şefi zorunluluğu, uygulanma esnasında oldukça sorun çıkarmaktadır. İnşaat alanı küçük olan yapılarda şantiye şefleri sadece imza atmakta ve yapıyı dahi görmemektedir. Şantiye şeflerinin daha büyük metrekareli inşaat alanlarında zorunlu tutulması ve küçük metrekareli inşaatlarda müteahhitlere sorumluluk verilmesi bu sorunu ortadan kaldıracaktır. Bu sorunlar ile yapı denetim ücretlerinin belirlenmesi ve çalışma koşullarının düzenlenmesi de gerekmektedir.

Yapı denetim ücretleri için belirlenen “İnşaat maliyetinin %1,43’ü” oldukça az bir orandır. Emlakçı komisyonun bile %3 olduğu bir sektörde, 2 yıl denetim görevini üstlenen bununla beraber 15 yıl sorumluluğunu üstlenen bir kuruluşun aldığı ücret oldukça azdır. Bu durumda istihdam edilen personel azlığı ve sadece diploma ya da imza alınması gibi durumlar oldukça fazla görülmektedir.

Kanun ve yönetmeliğe uygun bir şekilde bir çalışma yürütülmesi halinde yapı denetim şirketinin alacağı ücret, yapı maliyetinin %5’ine yakın olmaktadır. Müteahhitlerin siyaset kanallarına yakınlığı bu sorunu oldukça büyötmektedir. Bu sorunu kolay bir şekilde çözmek için, %1,43’lük oranın yapı sahasının büyüklüğüne göre belirlenmesi uygun olacaktır.

Eğer bu basit çözüm önerisi kabul görmezse yapı denetim firmalarının giderlerini azaltacak bir düzenleme önerilebilir. Yapılacak olan bu düzenleme ile yapı denetim firmaları gereksiz bürokrasiden kurtularak daha kaliteli bir hizmet verecektir.

Bu öneri iki başlık altında toplanabilir:

- **Denetçiler**

İnşaat mühendisi uygulama denetçisi iptal olmalı. Uzman belgesi almış bir inşaat mühendisi zaten kanunen hem projeden hem uygulamadan anlamaktadır ayrı ayrı düşünmeye gerek yoktur. Her branştan kadroda birer tane uzman bulunması yeterlidir.

- **Yardımcılar**

Mevcut sistemde yardımcısı olmayan mimara yardımcı eklemek ve diğer branşlardaki metrekareleri yeniden düzenlemek daha yararlı olacaktır. Bu uygulama ile sadece imzası kullanılan 4 mühendise ücret ödenmesi yerine, 2 adet aktif denetim yapan personel istihdam edilecektir.

Mevcut sistemde denetçi bir mimar 360.000 metrekareden tek başına sorumludur fakat buna herhangi bir alternatif ya da yardımcı kişi dahil edilmemiştir. Bu öneri ile bu sorun da çözüme kavuşacaktır.

Mevcut sistemde hastalık ya da izin durumları için mantıklı bir çözüm önerisi bulunmamaktadır. Bu sorun için bu öneride; Denetçiler hastalık ya da başka nedenler ile denetim görevini yerine getiremediğinde yardımcılarını göreve devam edebilmektedir. Örneğin denetçi mimar 20 gün izinli, bu durumda yardımcı kişi göreve devam edecektir ve görev aldığı kısımlarda imza atacak. Attığı imzada tarih ve iş belli olduğu için yapılan işlerde görev alan kişiler imza attığı yerden sorumlu olacaktır. Bu durum yardımcısı izinli olan denetçiler için de geçerli olacaktır.

Bu düzenleme ile devlet de gelir kaybına uğramayacaktır aksine devletin tahsil ettiği SGK (Sosyal Güvenlik Kurumu) prim süre ve tutarlarında artış olacaktır. Bu durum beraberinde maaşlardan alınan vergiler ile elde edilen gelirin de artmasına neden olacaktır. Mevcut düzende yapı denetim firmaları, kâğıt üzerinde gereksiz personel istihdam ettiği için düşük maaş ve düşük SGK primine başvurmaktadır. Gereksiz kadro şişkinliği sebebiyle uzman personel çalıştırmak yerine tecrübesiz ve düşük maliyetli personeller görev almaktadır. Bu durum sonucunda ise kalitesiz yapı denetim ortaya çıkmaktadır.

Bir başka konu ise laboratuvar masraflarıdır. Yapı denetim kuruluşları mevcut düzende laboratuvar masraflarını karşılamakla yükümlüdür ve bu ciddi bir gider kalemidir. Kanunda yapı denetim hizmeti, *"Arsa sahibi ile yapı denetim kuruluşu arasında yapılmaktadır."* ve yapı denetim kuruluşuna verilecek ücreti yapı sahibi ödemektedir. Bu sorunun çözümü için müteahhit laboratuvar giderlerini ödemeli ve testlerin yapılacağı laboratuvarı yapı denetim firması belirlemelidir.

Yapı denetim kuruluşları 360.000 metrekare sorumluluk ile yetkilendirilmiştir ancak aldıkları işlerin ortalaması 40.000 metrekaredir. Havuz sistemi ile yapı denetim kuruluşları arasında adil iş dağıtımı sağlanmış fakat yapı denetim kuruluşu sayısının fazlalığından dolayı kuruluş başına düşen iş sayısı az kalmaktadır. Az iş alınması sebebiyle yapı denetim kuruluşları giderlerinin birçoğunu karşılayamamaktadır. Bu sorunun çözümü için yapı denetim kuruluşu sayısına getirilen kotanın düzenlenmesi gerekmektedir. Örneğin; İstanbul'da kota 500 olarak hesaplanmış; fakat 475 firma çalışmaktadır. Bu durumda bile 40.000 metrekare ortalama iş bulunmaktadır. Eğer kota 150 firma olsaydı bahsedilen 120.000 metrekare iş bu firmalara dağıtılacaktı. 120.000 metrekare bile verilen yetkinin sadece üçte biridir. Bu durum yapılan hesaplamaların hatalı olduğunun bir göstergesidir.

Bu öneri kabul gördüğü takdirde devlet ya da başka bir kurum zarar görmez, istihdam da düşmez. Yapı denetim kuruluşlarında 30.000 metrekare iş için 6 denetçi personel çalışmak durumundayken 120.000 metrekare için gereken personel 15'e yükselmektedir. Bununla beraber devletin vergi kaybı

olmaz aksine artış gerçekleşir. Örneğin 120.000 metrekarelik bir işi 4 firma paylaşırsa; yapı denetim kuruluşlarının ayda minimum 100.000 lira gideri olmaktadır. Gelir de düşük olduğu için vergi ödememektedir. Bu iş tek bir firmaya verilirse; gider kalemleri ortalama 300.000 lira olacak fakat gelir kalemleri de 400.000 lira olacaktır ve böylece vergi ödemek durumunda kalacaktır. Bununla beraber SGK da kazançlı çıkacaktır. Gereksiz personellerin aldığı düşük maaş ve düşük prim SGK'ya giren paranın az olmasına neden olmaktadır. Eğer yapı denetim kuruluşlarından yeterli sayıda tecrübeli personel bulunursa maaşlar ve primler yüksek olacağı için SGK kazançlı olacaktır.

Yapı denetim kuruluşları hesaplamasında yapılan yanlışlıklar da sisteme zarar vermektedir. "29.12.2018 tarihli ve 30640 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan yönetmelikte; "Merkez Yapı Denetim Komisyonu'nca" kanun uygulaması yapılan her şehir özelinde, o şehirde faaliyet gösteren yapı denetim kuruluşu sayısı; şehirde o tarihten itibaren toplam denetlenen inşaat alanı, kuruluşların yetki sınırı olan 360.000 metrekareye bölünerek ve çıkan sonucun %10 oranında artırılması ile hesaplanır. Sonuç küsuratlı ise, sonuç bir üst tam sayıya yuvarlanır. Ayrıyeten bir şehirde faaliyet gösteren yapı denetim kuruluşu sayısı 5'ten az olamaz (Resmî Gazete, 2018).

Kanunda belirtilen hesapların uygulamada sorun çıkarmasının nedenini bir örnek ile açıklayabiliriz. İstanbul'da denetlenen alan 163.000.000 metrekare olarak bilinmektedir. Fakat bu 163.000.000 metrekare alanın yarısından çoğu aktif olarak imalat olmayan metrekarelerden oluşmaktadır. 2001 yılından beri yapı denetim sistemi bulunan İstanbul'da sistemin ilk yıllarında yapılan binaların çoğu iş bitirme tutanağı hazırlanmasına rağmen sistemde aktif olarak görünmektedir. Aslında İstanbul'da aktif olarak yapı denetime tabi alan 50.000.000-60.000.000 metrekaredir. Bu sayılar ile kanunda belirtilen formül uygulanırsa İstanbul için gerekli olan yapı denetim kuruluşu sayısı 180 olarak bulunacaktır. Fakat İstanbul'da yaklaşık 500 adet yapı denetim kuruluşu bulunmaktadır. Bu sorunun çözümü için artık yeni açılacak kuruluşlara izin verilmemesi gerekmektedir. Bakanlığın yapabileceği şeyler ise;

- Kurallara uygun bir şekilde çalışmayan firmaların kapatılması,
- Aktif olarak çalışma gerçekleştirilmeyen firmaların kapatılması,
- Kadro eksiği bulunan firmaların ya da vizesi olmayan firmaların bu durumu düzeltmesi için verilen sürenin 6 aydan 1 aya düşürülmesi,

Son maddede yer alan durumda bulunan firma sayısı 150'dir. Bu süre kısaltıldığında firmaların birçoğu eksiklerini tamamlayamayacaktır ve kapanacaktır.

Kuruluş sayısının az olması ile kuruluşların değeri artar ve bedeller yükselir gibi düşünceler oluşmaktadır. Fakat yapı denetim işi önemli bir iş olduğu için kaliteli hizmet sağlanması için bunlar gereklidir.

2.2. İlgili İdarelerden Kaynaklanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri

İlgili idarelerden kaynaklanan bazı sorunların başında; talep edilen evraklarda görülen farklılıklar ve personel yetersizliği bununla beraber deneyimli personel bulunamaması gibi konular gelmektedir. Bunlardan ziyade diğer sorunlar şu şekilde sıralanabilir:

- İlgili idare tarafından şantiye şefliği konusunda kanun dışı evrak istenmesi ve yönetmeliğe uygun teknik personelin şantiye şefliğine uygun görülmemesi.
- Hak ediş ödemelerinin belirlenen tarihte yapılmaması ve bazı idarelerin bu parayı kendi hesaplar içerisinde kullanması.
- Bazı idarelerin denetçi kuruluşlardan kayıt ücreti talep etmesi ve bağış adı altında bazı kesintiler uygulaması.
- Siyasi kaygı nedeni ile ilgili idarelerin uygulama aşamasında taviz vermeleri.

İlgili idarelerden kaynaklanan sorunlar için çözüm önerileri:

İlgili idarelerde çalışan teknik eleman kadrosu için belirli seviyede yeterlilik istenmemesi bazı sorunlara yol açmaktadır ve denetim kuruluşları için zorluk çıkarmaktadır. İlgili idarelerde çalışacak personele yapı denetim ve kanunlar üzerinde birtakım eğitimler verilmesi bu sorunu biraz olsun azaltacaktır. Örneğin, bazı bürokratlar hangi aşamada hangi evrakı istemesi gerektiğini bilememektedir.

İnşaatlarda şantiye şefi bulundurma zorunluluğu ile ilgili idareler tarafından istenilen evraklarda görülen çeşitlilik artmıştır. Bazı ilgili idarelerin, yönetmelik tarafından şantiye şefliğine uygun görülen bir kişiyi şantiye şefi olarak kabul etmemesi bu durumu karmaşık bir hale sokmaktadır. Bu sorunun çözümü içinse Yapı Denetim Komisyonu'nun yazılarında açık ibareler kullanılmalı ve bu belirsizlik ortadan kalkmalıdır.

Bazı ilgili idarelerin, yapı denetim kuruluşu adına hesaplarına yatan emanet parayı kendi harcamalarında kullanması, yapı denetim kuruluşlarına ödeme konusunda gecikmelere neden olmaktadır. Bu sorunun çözümü için; ilgili idarelerin parayı alması yerine sadece ödeme emri yazması daha doğru olacaktır. Yapı denetim kuruluşlarından kayıt parası ve bağış olarak usulsüz bir şekilde para tahsili yapmaktadır. Bu duruma itiraz eden yapı denetim kuruluşlarının kanunlara ve yönetmeliklere uygun yaptıkları işleri sebepsiz yere engellenmektedir. Belediyelerde görev alan personellerin Yapı denetim Komisyonu tarafından denetlenmesi ile bu sorunun önüne geçilebilir.

2.3. Yapı Denetim Kuruluşlarından Kaynaklanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Yapı denetim kuruluşlarından kaynaklanan sorunların başında ise; 29 Aralık 2018 yılında yürürlüğe giren ve 4708 sayılı Yapı Denetim Kanunu kapsamında yapı denetim sorumluluğunu alacağı binaların

elektronik ortamda belirlenmesine ilişkin esas ve usulleri içeren 30640 Sayılı Tebliğ'de yapı denetim firmaları yapı sahibi ya da yapı müteahhidi ile doğrudan para bağlantısı olmaksızın işlerini yapabileme yetkisinin verilmesi sayesinde yapı denetim kuruluşlarının bu bağlamda bağımsızlığını elde etmesi çok önemli bir gelişme olduğunu ve sistemin eskiye göre daha etkin ve verimli çalışacağını söylemek mümkündür (Web-3). Fakat bu sistemin de yapı denetim kuruluşlarının farklı sorunlar yaşamasına neden olmuştur. Havuz sistemi gelmeden önce kendi bölgelerinden iş alan yapı denetim kuruluşları havuz sisteminin gelmesinden sonra yapılan atamaların şehrin her yerinden gelmesinden dolayı düşük metrekareli işleri maddi kaygılar yüzünden almak istememeleri olarak değerlendirilebilir. Ayrıca yapı denetim firmalarının çalıştırmak zorunda olduğu çekirdek personelin denetçi belgesinin alım şartlarının ağır olması bu nedenle emekli ve ileri yaşlı personel çalıştırmak zorunda kalınması ve bu personelin aktif olarak değil sadece imza karşılığı çalışması büyük bir problemdir.

Yapı Denetim Kuruluşlarından kaynaklanan sorunlara çözüm önerileri:

29 Aralık 2018 yılında yürürlüğe giren ve "4708 Sayılı Yapı Denetimi Kanunu kapsamında yapının denetiminin üstleneceği binaların elektronik ortamda belirlenmesine ilişkin usul ve esaslarını içeren 30640 Sayılı Tebliğ'de" tanımlanan havuz sistemine bir ek madde konularak büyük şehirler çeşitli bölgelere bölünebilir ve her yapı denetim kendi bölgesindeki işi alır ise küçük metrekareli işlerin dağıtımını sorunu ortadan kalkacaktır.

Ayrıca, bazı personellerin sadece imzası ve diploması kullanılmaktadır. Hal böyle olunca bir yapı denetim uygulamasının yapılmadığı açıktır. Eğer bu maddi sorunlar ortadan kalkar ve personel sahada gerçek denetim yaparsa, imzası alınan mühendislerin doğru bir şekilde çalışması sağlanacak ve denetim kalitesi artacaktır. Sadece diploma ve imzasını kullanarak yapılan sözde denetimler, Yapı Denetim Komisyonlarının bu konuya eğilmeleri ile ortadan kaldırılabilir.

Kimi denetim şirketleri personelden sadece diploma ve imza aldığı için projeler uygunsuz bir şekilde yapılmaktadır. Yapı Denetim Komisyonu bu sorun için denetimlerini artırmalıdır.

2.4. Yapı Sahibi ve Yapı Müteahhidinden Dolayı Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Yapı sahibi ve müteahhit taraflı sorunlar da bulunmaktadır. Bu sorunların başında; mal sahibi ya da müteahhidin yapı üzerinde proje dışı isteklerde bulunması, yapı denetim kuruluşu ile yapılan sözleşmede hizmet bedelinin belirlenen tarihte verilmemesi, yapı denetim hizmetini formaliteden yaptırmak, müteahhitlerin belirli bir kaydının olmaması ve yapılan projeye uygun olmayan imalat karşısında ciddi cezaların bulunmaması gelmektedir.

Yapı Sahibi ve Müteahhitten Dolayı Yaşanan Sorunlar İçin Çözüm Önerileri:

Yapı denetim kuruluşunu sadece bir prosedürden ibaret olarak gören, verilen cezalar karşısında etkilenmeyen müteahhitler, ruhsata ve projeye aykırı bir şekilde imalata devam etmektedirler. Bu sorunun çözümü için, denetimlerin sıklaştırılarak aykırı imalat yapanlar için caydırıcı cezalar verilmesi yardımcı olacaktır.

2.5. Personelden Kaynaklanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Kanun, kuruluş, idare ve mal sahibi ya da müteahhidin yanı sıra personel kaynaklı sorunlar da oldukça önemlidir. Bu sorunlar; yapı denetim kuruluşu içerisindeki elemanların etik olamayacak bir şekilde çalışmaları ve sadece imza yetkilerini kullanmaları, yapı denetim şirketlerinde çalışan personellerin yeni mezun ve deneyimsiz elemanlardan oluşmaları, projelerin onayı için yasa ve yönetmeliğe uygunluğunun kontrol edilmemesi, yapının uygulama aşamasında şantiye sahasında bulunmadan tutanak ve raporları imzalaması olarak açıklanabilir.

Personelden kaynaklanan sorunlar için çözüm önerileri:

Denetçi belgesine sahip olan ya da denetçi belgesi almaya hak kazanmış kişilerin birçoğu yaşlı olduğu için yapılan denetim sağlıklı olmamaktadır. Bazı denetçiler ise, sağlık durumlarından dolayı denetlenmesi gereken inşaat alanında bulunmamaktadırlar. Bakanlık tarafından bu konuda bir düzenleme yapılması, denetçi kişilere yaş sınırlaması getirilmesi ve bununla beraber düzenli periyotlarla sağlık raporu verilmesi bu sorunun çözümü için yardımcı olacaktır.

SONUÇ:

Türkiye, depremlerden dolayı çok fazla can ve mal kaybı yaşamış bir ülkedir. Bu depremler toplum üzerinde psikolojik, sosyolojik ve bununla beraber ekonomik hasarlar bırakmıştır. Özellikle 1999 depremi, o dönem için ülkede büyük bir krize neden olmuştur. Bunların bir sonucu olarak devlet yönetimi radikal bir karar alarak yapı denetim sistemine geçmiştir. Bu karar ile gelecek senelerde olacak afetlere karşı önlem alınması amaçlanmıştır.

Getirilen yasa ile yapı denetim görevinde yer alan taraflarda ve yapacağı işlerde birtakım değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklik sonucunda yapı denetim görevi yapı denetim şirketlerine bırakılmıştır.

Bu değişiklikten beklenen olumlu sonuçların tam anlamıyla gerçekleştiği söylenemez. Daha kaliteli bir hizmet olması amacıyla oluşturulan rekabet, sanılanın tam aksine daha kalitesiz ve ucuz hizmeti beraberinde getirmiştir.

İmalatta yapılan her hatadan denetim şirketinin sorumlu tutularak ceza kesilmektedir. Müteahhitler ve mal sahibine verilen cezalar caydırıcılıktan uzaktır. Bu durumdan en çok zarar gören kesim ise kapatma cezası verilen yapı denetim şirketleri ve çalışanları olmaktadır.

Yasa içerisinde belirtilen, uygunsuz imalatın 3 iş günü içerisinde bildirilmesi mecburiyeti belirleyici değildir. Bu 3 iş günü içerisinde müteahhit bir kat daha çıkabilir. Bu maddenin alternatifi olarak yapı denetim kuruluşlarına yapı tatil tutanağı düzenleme yetkisi verilmesi daha etkili olacaktır.

Yapılan uygulamalar arasında yapı denetim kuruluşlarının faaliyetlerinin geçici olarak durdurulması ya da izin belgelerinin iptali yaşanan sorunlar için bir çözüm olmamaktadır. Zira bu durumda kapatılan denetim şirketinin görevli olduğu diğer yapıların denetimsiz kalmaktadır. Yapı sahipleri bu durumda başka bir denetim şirketi ile sözleşme imzalamak zorundadır ancak kısa bir süre içerisinde gerçekleşmesi gereken bu prosedür, çoğu kez, ilgili idarelerin yeterli personeli olmadığı için aksamaktadır. Bunun sonucunda da inşaat işleri denetim yapılmadan devam etmektedir.

Nitelikli planlar ve yapı denetimi işlemleri, bu hizmetler içerisinde görev alan meslek kişilerden ayrı düşünülemez. Sorunun temelini iyi yetişmemiş mühendisleri bünyesinde çalıştıran yapımcıların, sağlıklı bir yapı denetimi olmadan ürettikleri yapılar oluşturmaktadır. Buna çözüm olarak “yetkin” mühendis ve mimar kavramları bu sisteme dahil edilmeli ve denetimin kalitesi artırılmalıdır.

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'na bağlı Yapı İşleri Genel Müdürlüğü tarafından yapılan denetimlerde birçok yapı denetim kuruluşunun kontrollerini yaptıkları inşaatların varlığından bilgisi olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu da yapılan denetimlerin sadece kâğıt üzerinde kaldığının bir kanıtı olmaktadır.

Bu çalışma ile Türkiye’de uygulanan yapı denetim sisteminin ve bu sistemi getiren 4708 Sayılı Kanun’un eksikleri ve hataları incelenmiş, günümüzde uygulanan yapı denetim sisteminin sorunları sıralanmış ve bu sorunlar hakkında çözüm önerileri getirerek literatüre ve uygulamaya katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Bu çalışma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır. Bu makale, Volkan Engin’in Dr. Bülent Özbil yürütücülüğündeki İstanbul Okan Üniversitesi’nde hazırladığı mimarlık lisansüstü tezi çerçevesinde hazırlanmıştır.

KAYNAKÇA:

Doğan, A. (2013). Ankara’da Yapı Denetim Sorunlarının Belirlenmesiyle İlgili Bir Saha Çalışması, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

İMO, 2013, Yapı Denetim Süreci: Yapı Polisinden Yapı Denetiminin Kamusal Özelliğinin Tasfiyesine, Türkiye Mühendislik Haberleri, 476(2013-2), 43-51.

Resmî Gazete, 07.07.2005, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050707.htm> E.T.: 12.03.2022.

Resmî Gazete, 29.12.2018, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/12/20181229-2.htm> E.T.: 17.03.2022.

Resmî Gazete, Yapı Denetimi Hakkında Kanun, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/07/20010713.htm> E.T.: 16.03.2022.

WEB1: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4708-20110808.pdf> E.T.: 15.03.2022.

WEB2: https://istanbul.imo.org.tr/Eklenti/361,41raporlagoruslerpdf.pdf?0&_tag1=870B7885FAF6DC8F087DEDB3E0EEA36D523F6C90 E.T.: 13.03.2022.

WEB3: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=23722&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> E.T.: 14.03.2022.

WEB4: MevzuatBilgiSistemi, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4708&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> E.T: 15.03.2022.

Yağız, S. 2019. Türkiye’de Yapı Denetimi Uygulaması ve Konut Niteliğine Etkisi: Bursa Alan Araştırması, Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

YDHK, (2001). Yapı denetimi uygulama yönetmeliği, Resmî Gazete, Sayı: 26778 <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/02/20080205.htm> E.T.: 16.03.2022.

YDUY, (2008). Yapı denetimi uygulama yönetmeliği, Resmî Gazete, Sayı: 26778.

Expanded Summary

Turkey is an earthquake country due to its location. Although there have always been major destructive earthquakes in the country, a new regulation has been brought to Building Inspection with the Law No. 4708, especially after the 1999 earthquake. However, despite some deficiencies being corrected with the implementation of the Law, other corrections are needed to improve its efficacy and for the Building Inspection to be sustainable. This research aims to identify these deficiencies and suggest possible improvements.

In this context, firstly, the current Law was introduced, the problems in its functioning were questioned and the proposed correction proposals were questioned.

The number of personnel required to work in Building Inspection Firms and the restrictions imposed are not realistic. It is not realistic to expect a technician to control 360,000 m² of building stock, especially when it comes to many small and large buildings. In the big cities the situation is even worse. The time for a technician, for example, commuting from one end to the other in Istanbul already costs a day. In this case, it is not possible to properly control so many structures. Such large cities must be divided into Building Control Zones.

The fact that the penalties given to buildings failing to comply with the project and construction techniques are not deterrent in practice encourages the contractors. The fact that Building Audit firms do not have the authority to intervene in the construction, they can only report faults to the administrations, and the administration's time to act renders the inspection ineffective. In this regard, Inspection Firms must be given the authority to stop the work.

There is a lack of training of both the personnel working in the Building Inspection Firms and the Technical Personnel in the Administrations. Stakeholders need to undergo serious training.

The Law No. 4708 the Project and Implementation phase of the Building Inspection into consideration but did not foresee the inspection of the changes implemented during post occupancy. However, it is seen that many of the buildings damaged in the earthquake were those that were repaired during implementation. To ensure the success and sustainability of the Building Inspection, it should be ensured that the buildings are inspected within the scope of Compulsory Earthquake Insurance throughout their life cycles.

Kampüs Peyzaj Planlaması ve Tasarımının Öğrenci Bakış Açısına Göre Değerlendirilmesi: Uşak Üniversitesi 1 Eylül Kampüsü Örneği

Campus Landscape Planning and Assessment of Design according to Student Perspective: The Case of Uşak University 1 Eylül Campus

Ahmet Erkan METİN¹ , Hüseyin Berk TÜRKER²

öz

Üniversite kampüsleri eğitim, öğretim ve akademik ihtiyaçların karşılanmasını sağlayan, içerisinde yer alan tüm birimleri ve mekânları öğrenci ve üniversite personeli tarafından sürekli olarak kullanılan sosyal, kültürel ve rekreatif ortamlardır. Başarılı bir kampüs planlama ve tasarım yaklaşımı için kullanıcı görüşlerinin (akademisyenler, idari personel, öğrenciler ve diğer kullanıcılar) tespit edilmesi önemli bir olgudur. Bu çalışmada, Uşak Üniversitesi 1 Eylül Kampüsü peyzaj planlaması ve tasarımının kullanıcı görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya Uşak Üniversitesi'nin farklı bölümlerinde eğitim gören lisans öğrencileri katılmışlardır. Katılımcıların görüşlerinin belirlenebilmesine yönelik 8 adet çoktan seçmeli soru ve 11 adet 5'li Likert soru olmak üzere, 19 soruluk bir anket formu oluşturulmuş ve 436 öğrenciye uygulanmıştır. Anketten elde edilen sonuçların değerlendirilmesinde frekans (f), yüzde (%) ve korelasyon analizleri kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda, Uşak Üniversitesi 1 Eylül Kampüsü'nün peyzaj planlama ve tasarımı açısından kullanıcı görüşlerinin genel olarak olumlu olduğu; fakat bazı konularda eksikliklerinin olduğu görüşü ortaya çıkmıştır. Araştırmada bu eksiklikler belirlenmiş ve çözüm önerileri getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Üniversite kampüs planlaması, Kampüs peyzajı, Uşak Üniversitesi, Rekreasyon alanları, Kullanıcı değerlendirmesi.

ABSTRACT

Campuses are social, cultural, and recreational environments that meet educational needs and are constantly used by students and university staff in all their units and spaces. It is quite crucial to determine user opinions to have a successful campus planning and design. This study aims to evaluate the landscape planning and design of Uşak University 1 Eylül Campus in line with user opinions. A total of 436 students from different departments of the Uşak University participated in this study. To determine the opinions of the participants, a questionnaire study with 19 questions, 8 of which are multiple choice questions and 11 of which are a 5-point Likert questions, were applied. In the evaluation of the data, frequency (f), percentage (%), and correlation analysis were performed. As a result of the research, it has been determined that the user opinions of the Uşak University 1 Eylül campus in terms of landscape planning and design criteria are generally positive, but there are some deficiencies. In the research, these deficiencies were determined, and solutions were suggested.

Keywords: University Campus planning, Campus landscape, Uşak University, Recreation areas, User evaluation.

¹Corresponding Author: Uşak Üniversitesi, Banaz Meslek Yüksekokulu, erkan.metin@usak.edu.tr, ORCID:0000-0002-1016-0927

²Uşak Üniversitesi Ziraat Fakültesi, berk.turker@usak.edu.tr, ORCID:0000-0002-8995-3259

GİRİŞ:

“Kampüs” veya diğer bir kelime anlamı olan “yerleşke” (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2021) bir üniversitenin tüm birimlerini içeren, öğrenci ve üniversite personeli tarafından aktif şekilde kullanılan sosyal bir mekân olarak tanımlanmaktadır.

Üniversite kampüslerinin ilk çıkış noktası Orta Çağ döneminde, Avrupa üniversitelerinde öğretmen ve öğrencilerin birlikte yaşadığı manastır geleneğine dayanmaktadır. Sonrasında manastır stili Amerika Birleşik Devletleri’ne taşınarak bağımsız modellere dönüşmüştür (Champman, 2006). O dönemdeki Princeton ve Harvard Üniversiteleri kampüslerinin bu bağımsız modelin öncüleri olduğu bilinmektedir (Turner,1984). Bu iki kampüs, günümüzdeki modern kampüslerin temelini oluşturmaktadır. Günümüzdeki kampüsler; genellikle fakülteler, enstitü ve araştırma merkezleri, idari binalar, kütüphaneler, yurtlar, yemekhaneler gibi sosyal ve kültürel alanlardan oluşan kompleks fiziksel çevreler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu fiziksel çevre sadece akademik odaklı bir yapı değildir, aynı zamanda öğrencilerin eğitim hayatı boyunca sosyokültürel açıdan gelişim göstermesine katkıda bulunan rekreasyonel aktivitelerin gerçekleştiği önemli mekânlardır.

Akademik itibar yükseköğretim kurumunun en önemli amacı olmakla birlikte, tek başına yeterli olmadığı bilinmektedir. Estetik açıdan mimari yaklaşım ve uyumlu kampüs planlaması, üniversitelerin kurumsal kimliğinin ortaya çıkmasını sağlamaktadır ve kurumun imajını güçlendirmektedir (Coulson vd., 2017). Bu nedenle kampüslerin tasarlanması ve planlanması estetik, fonksiyonel, ergonomik ve sürdürülebilir odaklı ele alınarak, evrensel tasarım ilkeleri doğrultusunda bütüncül bir tasarım ve planlama yaklaşımına sahip olması gerekmektedir. Bu bakış açısıyla Türel ve Küçükbaş (2005) çalışmalarında, ülkemizdeki devlet üniversitelerinin kampüs planlamasının istenilen noktaya ulaşmadığına dikkat çekmektedir.

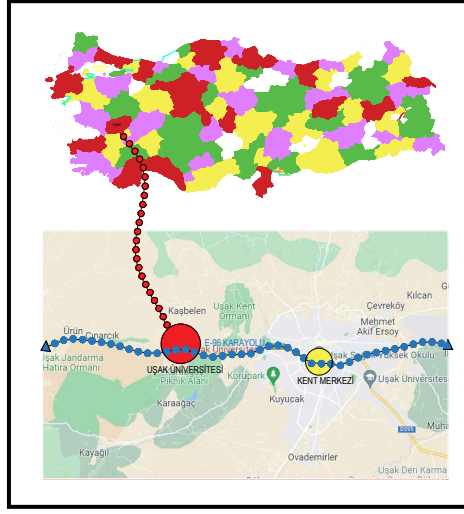
Kullanıcı görüşleri, kampüsün planlaması ve tasarımının iyileştirilmesi için kritik öneme sahiptir. Bu konu, literatürde birçok çalışmada ele alınmıştır. Vural vd. (2019)çalışmalarında, Bingöl Üniversitesi kampüs planlamasının kullanıcı değerlendirmesini araştırmışlardır. Aksu ve Yılmaz (2018) araştırmasında, Atatürk Üniversitesi yerleşkesinde merkezi açık-yeşil alan peyzaj tasarımının kullanıcı görüşlerini incelemişlerdir. Kurdoğlu vd. (2013) çalışmalarında, KTÜ Kanuni yerleşkesinin peyzaj materyalleri ile kullanıcı ilişkisini ele almışlardır. Öztürk vd. (2016)araştırmalarında, Bartın Üniversitesi Ağdacı kampüsü örneğinde kampüsün peyzaj planlama ve tasarım yönünden öğrenci algısını değerlendirmişlerdir. Erçevik ve Önal (2011) çalışmalarında, Bahçeşehir Üniversitesi Beşiktaş kampüsü, Kent Üniversitesi kent içi kampüsü, Yıldız Teknik Üniversitesi Yıldız merkez kampüsü, Koç Üniversitesi Sarıyer kampüsünde öğrencilerin sosyal mekân kullanımı araştırmışlardır. Ertekin ve Çorbacı (2010), kampüs kullanıcılarının akademik, sosyal, sportif ve kültürel ihtiyaçlarının konforlu bir şekilde karşılayabilmelerini sağlayacak kampüs peyzaj projesini Karabük Üniversitesi için hazırlamışlardır. Pouya vd. (2019), İnönü Üniversitesi Mediko meydanı peyzaj tasarımı için peyzaj mimarlığı bölümü öğrencilerine tasarım projesi hazırlatmış ve seçilen projelerden yararlanarak tasarım önerilerini değerlendirmişlerdir. Yılmaz (2015) çalışmasında, kullanıcı ihtiyaçlarını belirleyerek tasarımda okunabilirlik, işlevsellik ve estetik değerler çerçevesinde Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi çevresinin peyzaj tasarımını oluşturmuştur. Bu araştırmanın konusu olan Uşak Üniversitesi 1 Eylül Kampüsü ile ilgili çalışma sayısı oldukça kısıtlıdır. Türker ve Deneri (2021) çalışmasında, Uşak Üniversitesi 1 Eylül Kampüsü’nün planlama ve tasarım ilkeleri açısından inceleyerek kampüsün mekânsal ve peyzaj karakterini ortaya koymuşlardır.

Bu çalışmanın konusunu, Uşak Üniversitesi 1 Eylül Kampüsü’nün peyzaj planlanması ve tasarımı hakkındaki kullanıcı görüşlerinin değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Araştırmada, üniversite öğrencilerinin 1 Eylül Kampüsü’nün peyzaj planlaması ve tasarımına olan bakış açısı değerlendirilerek,

öğrenciler açısından kampüsün yeterli düzeyi daha önce yapılan çalışmalardan elde edilen kriterler doğrultusunda belirlenmeye çalışılmıştır.

2. Materyal

Çalışma alanını Uşak Üniversitesi 1 Eylül Kampüsü oluşturmaktadır (38° 40' 23.4588" ve 29° 20' 1.0932"). Uşak Üniversitesi, Ege Bölgesi'nin İç Ege Bölümü'nde yer alan Uşak kentinde yer almaktadır (Şekil 1). Uşak Üniversitesi 2006 yılında kurulmuş olup, 12 fakülte, 3 yüksekokulu, 11 meslek yüksekokulu, 3 enstitüsü ve 27 araştırma uygulama merkezine sahiptir. 2020-2021 akademik yılı itibari ile üniversitede 29017 öğrenci, 821 akademisyen ve 579 idari personel bulunmaktadır (Uşak Üniversitesi, 2021). Şekil 1'de Uşak Üniversitesi kampüsüne ilişkin bazı önemli noktalarından çekilen fotoğraflar verilmektedir.

Şekil 1. Uşak Üniversitesi 1 Eylül Kampüsü ve Türkiye'deki konumu

a) Kampüsün genel görünüşü (Uşak Üniversitesi, 2021)

b) Üniversite stadyumu

c) Ortak kullanım alanı

d) Üniversite kütüphanesi

e) Yapay gölet

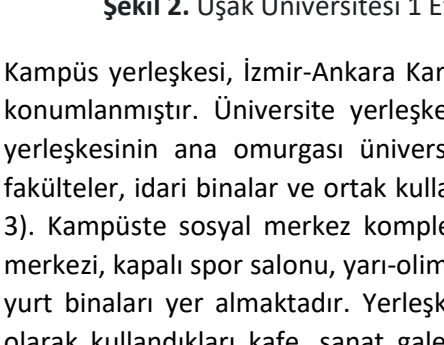
f) Sosyal merkez

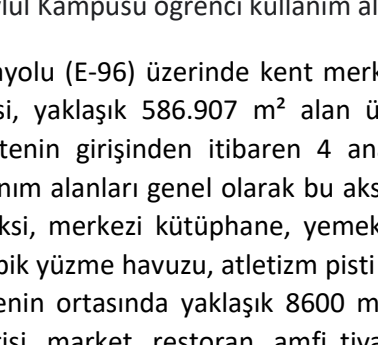
g) Spor alanları

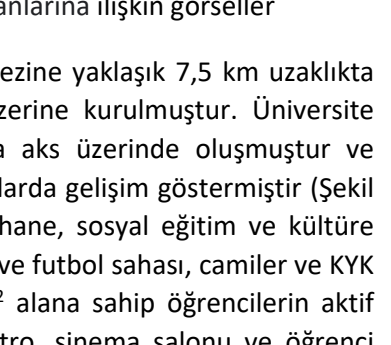
h) Sosyal merkez

k) Sosyal merkez

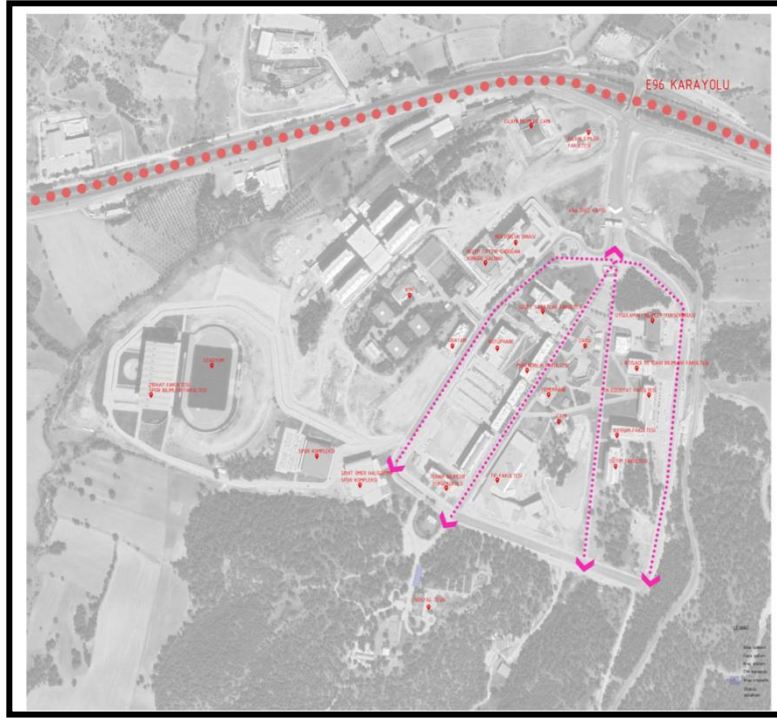

l) Sosyal merkez

Şekil 2. Uşak Üniversitesi 1 Eylül Kampüsü öğrenci kullanım alanlarına ilişkin görseller

Kampüs yerleşkesi, İzmir-Ankara Karayolu (E-96) üzerinde kent merkezine yaklaşık 7,5 km uzaklıkta konumlanmıştır. Üniversite yerleşkesi, yaklaşık 586.907 m² alan üzerine kurulmuştur. Üniversite yerleşkesinin ana omurgası üniversitenin girişinden itibaren 4 ana aks üzerinde oluşmuştur ve fakülteler, idari binalar ve ortak kullanım alanları genel olarak bu akslarda gelişim göstermiştir (Şekil 3). Kampüste sosyal merkez kompleksi, merkezi kütüphane, yemekhane, sosyal eğitim ve kültüre merkezi, kapalı spor salonu, yarı-olimpik yüzme havuzu, atletizm pisti ve futbol sahası, camiler ve KYK yurt binaları yer almaktadır. Yerleşkenin ortasında yaklaşık 8600 m² alana sahip öğrencilerin aktif olarak kullandıkları kafe, sanat galerisi, market, restoran, amfi tiyatro, sinema salonu ve öğrenci kulüplerinin olduğu bir sosyal merkez bulunmaktadır. Kampüs, doğal bir çevre içerisinde yer almaktadır ve kampüsün yeşil alan miktarı yaklaşık 93.000 m²'dir (Türker ve Deneri, 2021).

Şekil 3. Yerleşkenin genel yapısı (Türker ve Deneri,2021)

3.Yöntem

3.1. Araştırmanın modeli ve amacı

Araştırmada genel tarama araştırma modelinden yararlanılmıştır. Yapılan çalışmada, Uşak Üniversitesi öğrencilerinin kampüsün peyzaj planlamasına olan bakış açısının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda Uşak Üniversitesi'nin farklı bölümlerinde öğrenim gören öğrencilerin kampüsün peyzaj planlaması ve tasarımı hakkında düşüncelerinin tespit edilerek, kampüsün sosyal, kültürel ve eğitimsel alanlarının yeterlik durumunun belirlenmesi hedeflenmiştir.

3.2. Araştırmanın evreni ve örneklemi

Çalışmada kullanılan veri toplama formları, Uşak Üniversitesi'nde farklı bölümlerde öğrenim gören öğrencilere uygulanmıştır. Örneklem büyüklüğünün hesaplanmasında Yazıcıoğlu ve Erdoğan (2004)'ün kullandığı örneklem büyüklüğü tablosundan yararlanılmıştır. %95 güven aralığı ve $\pm 5\%$ örnekleme hatası kabul edilmiş ve örneklem büyüklüğü 381 kişi olarak tespit edilmiştir. Hatalı, eksik verilerle karşılaşma olasılığına karşı Uşak Üniversitesi'nde eğitim gören 436 öğrenciye ulaşılarak, anket formu online ve yüz yüze olarak uygulanmış ve 415 geçerli anket formu elde edilmiştir.

3.3. Anket tasarımı

Araştırmada kullanılan anket formu Vural vd. (2019)'nin "Üniversite Kampüs Peyzaj Planlaması Üzerine Kullanıcı Değerlendirmesi: Bingöl Üniversitesi Örneği" adlı araştırmasında kullandıkları anket soruları, temel alınarak oluşturulmuştur. Anket formu, çoktan seçmeli soru tiplerinden oluşan 8 soru ve 5'li Likert soru tiplerinden oluşan 11 sorudan oluşmakta ve toplam 19 soru içermektedir. Anket soruları açık, net ve herkes tarafından aynı algılanacak şekilde hazırlanmıştır. Hazırlanan anket soruları, uygulanmadan önce toplamda 25 kişiyle ön çalışma yapılmıştır. Ön çalışma sonrası anket sorularında gerekli düzenlemeler yapılarak online anket Google Forms uygulaması üzerinden online olarak 25.03-25.04.2021 tarihleri arasında 436 kişiye uygulanmıştır.

3.4. Verilerin analizi

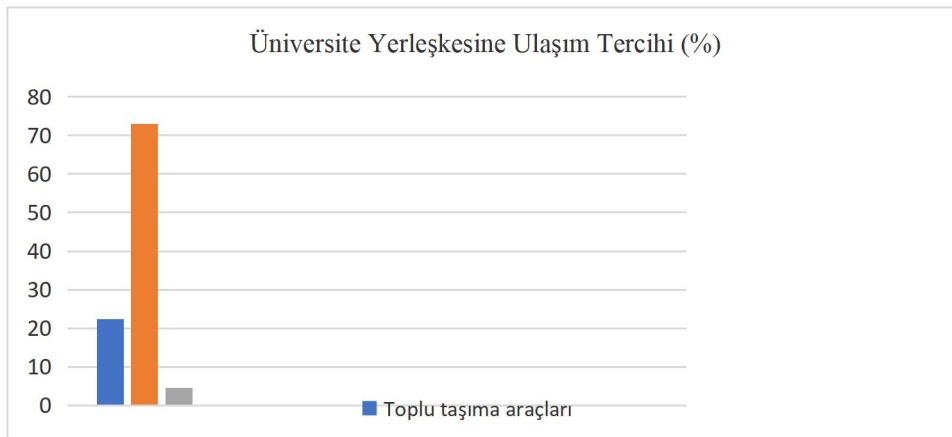
Anket formlarından elde edilen verilerin analizinde, IBM SPSS STATISTICS 26 paket programı kullanılmıştır. Elde edilen verilerin frekans (f), yüzde (%) ve korelasyon analizleri yapılmıştır. Anket verilerinin değerlendirilmesi aşamasında, öncelikle güvenilirliğini test edebilmek amacı ile en yaygın kullanılan yöntem olan Cronbach's Alpha katsayısı hesaplanmış ve $\alpha=0,92$ olarak tespit edilmiştir. Cronbach's Alpha katsayısının değerlendirilmesinde kullanılan kriterler; $0,00 \leq \alpha < 0,40$ ölçek güvenilir değil, $0,40 \leq \alpha < 0,60$ ölçek düşük güvenilir, $0,60 \leq \alpha < 0,80$ oldukça güvenilir, $0,80 \leq \alpha < 1,00$ yüksek derecede güvenilir olarak kabul edilmektedir (Keleş, 2014). Bu bağlamda çalışmada uygulanan ölçek "yüksek derecede güvenilir" olarak tanımlanabilmektedir. Analiz sonuçlarının yorumlanmasında yaygın olarak kullanılan Cohen ve Holiday (1982)'in sınıflandırılması (r katsayısının 0,19 ve altı çok düşük, 0,20-0,39 düşük, 0,40-0,69 orta, 0,70-0,89 yüksek ve 0,90-1 düzeyinde etki olarak yorumlanmasını önermişlerdir) esas alınarak yapılmıştır (Cohen ve Holiday, 1980).

4. Bulgular ve Yorum

4.1 Katılımcıların Bazı Demografik Özelliklerinin Belirlenebilmesi ve Kampüs Peyzajının Değerlendirmesine Yönelik Anket Sorularının Analizi

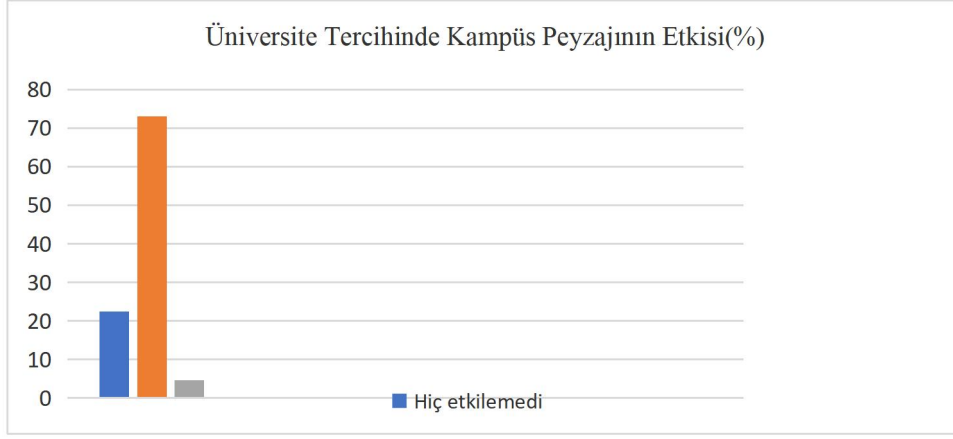
Araştırma alanı sınırları içerisinde yürütülen anket çalışmasında, ulaşılabilen katılımcıların %52'si kadın, %48'i erkek bireylerden oluşmaktadır.

Uşak Üniversitesi'nde öğrenim gören öğrencileri kapsayan anket katılımcılarının üniversite yerleşkesine ulaşım tercihlerini nasıl sağladıklarını belirlemek amacı ile yönlendirilen soruya öğrencilerin %86,5'i toplu taşıma araçları ile, %10,8'i çoğunlukla yürüyerek, %2,7'si ise özel araç ile ulaşım tercihlerini belirtmişlerdir. Anket katılımcılarının üniversite yerleşkesine ulaşım tercihleri Şekil 4'te verilmektedir.

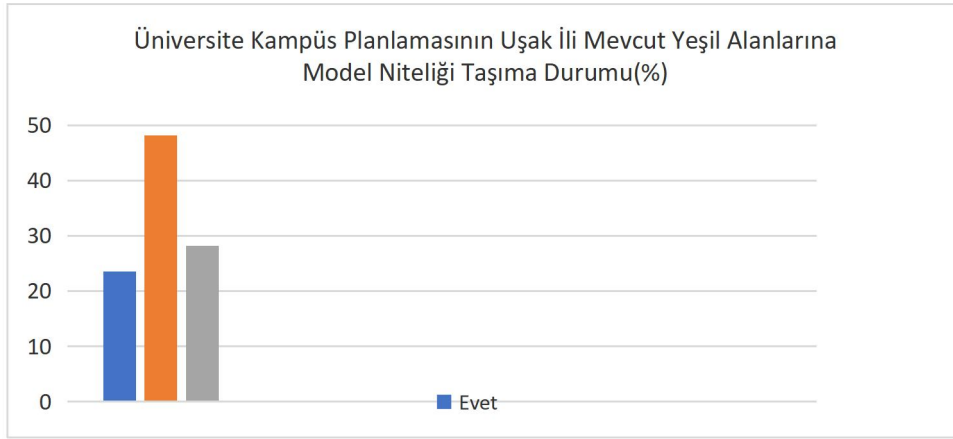
Şekil 4. Anket katılımcılarının üniversite yerleşkesine ulaşım tercihlerine ilişkin oransal dağılımları

Üniversite tercihinde kampüs koşullarının etkili olup olmadığını belirlemeye yönelik anket sorusuna katılımcıların %58,8'i tercihlerinde kampüs koşullarının "hiç etkili olmadığını" belirtirken, %36,6'sı "biraz etkili oldu", %4,6'sı ise "çok etkili oldu" şeklinde görüşlerini belirtmişlerdir. Üniversite tercihinde kampüs koşullarının göz önünde bulundurulmasına yönelik katılımcı görüşleri Şekil 5'te verilmektedir.

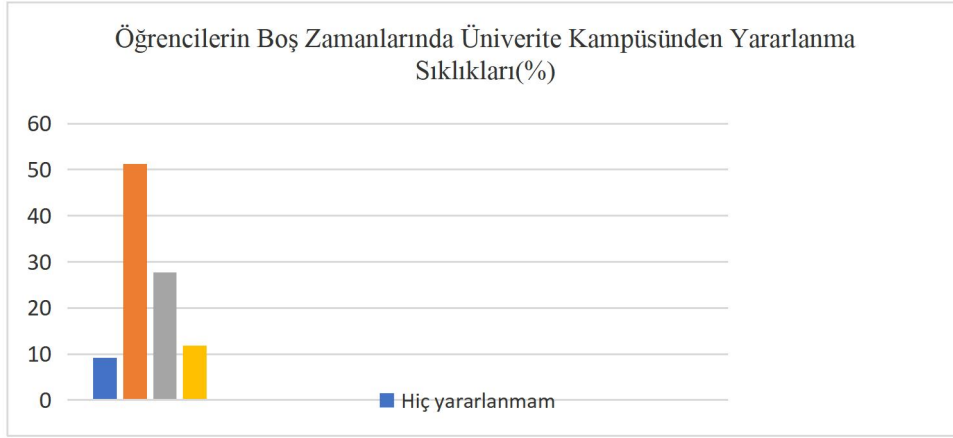
Şekil 5. Anket katılımcılarının üniversite tercihinde kampüs koşullarını göz önünde bulundurmalarına yönelik görüşlerinin oransal dağılımları.

Üniversite yerleşkesinin peyzaj düzenlemesinin Uşak ili genelinde, model niteliği taşıyıp taşımadığını belirleyebilmek amacı ile anket katılımcılarına yöneltilen soruya katılımcıların %23,6'sı kampüs peyzaj planlamasını model niteliği taşıyabileceğini belirtirken, katılımcıların %48,2'si kısmen bir model niteliği taşıyabileceğini belirtmiş, %28,2'si ise üniversite kampüs peyzaj planlamasının Uşak ili için bir model niteliği taşımadığını belirttiği görülmektedir. Üniversite kampüs peyzaj planlamasının Uşak ili yeşil alanları içerisinde model niteliği taşıma yeterliliğini belirlemeye yönelik katılımcıların görüşleri Şekil 6'da verilmektedir.

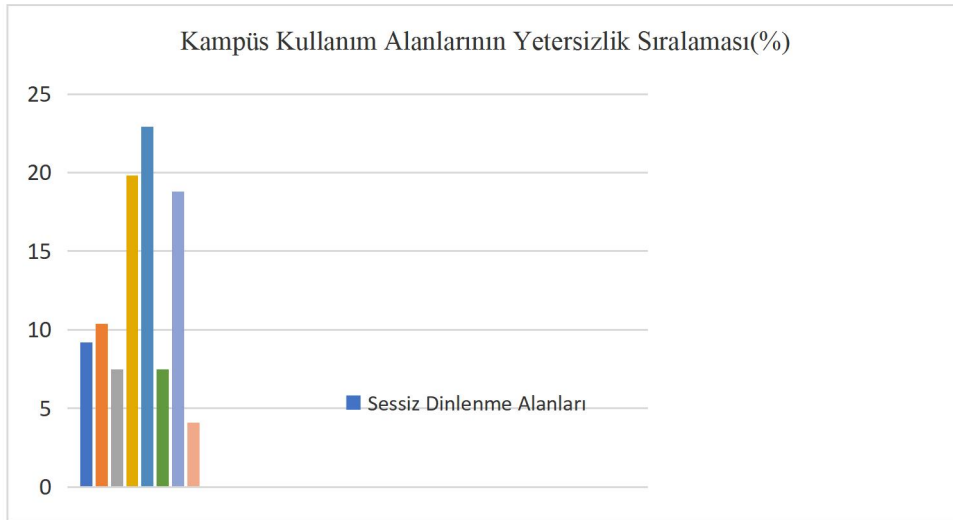
Şekil 6. Anket katılımcılarının üniversite kampüs peyzaj planlamasının Uşak ili yeşil alanları içerisinde model niteliği taşıma yeterliliğine ilişkin görüşlerinin oransal dağılımları.

Üniversite öğrencilerinin boş zamanlarında kampüs olanaklarından yararlanma sıklıklarını belirlemeye yönelik anket sorusuna katılımcıların %9,2'si "hiç yararlanmam", %51,3'ü "ara-sıra nadiren yararlanırım", %27,7'si "orta düzeyde yararlanırım", %11,8'i ise "fırsat buldukça yararlanırım" ifadelerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin kampüs olanaklarından yararlanma sıklıklarının oransal dağılımı Şekil 7'de verilmiştir.

Şekil 7. Anket katılımcılarının kampüs olanaklarından yararlanma sıklıklarına ilişkin görüşlerinin oransal dağılımları.

Üniversite öğrencilerine kampüste mevcut kullanım alanlarından hangilerinin diğerlerine göre daha yetersiz olduğunu belirlemeye yönelik yöneltilen anket sorusuna katılımcıların %9,2'si "sessiz dinlenme alanları", %10,4'ü "sportif faaliyet alanlarını", %7,5'i "eğitim amaçlı alanları", %19,8'i "sosyal-kültürel alanları", %22,9'u "açık alan eğlenme, kafe-restoran ve dinlenme alanlarını", %7,5'i "gezinme alanlarını", %18,8 'i "hobi alanlarını", %4,1'i ise hiçbirini seçeneğini belirtmişlerdir". Üniversite öğrencilerinin kampüs kullanım alanlarını değerlendirme oranları Şekil 8'de verilmektedir.

Şekil 8. Anket katılımcılarının kampüs kullanım alanlarını değerlendirmelerine yönelik görüşlerinin oransal dağılımları.

4.2. Uşak Üniversitesi Kampüs Peyzajının Kullanıcıların Beklentilerini Karşılama Durumunu Ölçmeye Yönelik Anket Sorularının Analizi

Uşak Üniversitesi'nde eğitim gören öğrencilere yönelik uygulanan anket formunda öğrencilerin Uşak Üniversitesi Kampüsü peyzaj düzenlemesinin estetik, ergonomik, dinlendirici, bakımlı, karışık, gürültülü, özgün, güvenli, yeterli, uyumlu ve ilginç olmak üzere farklı nitelikler bakımından değerlendirmeleri istenmiştir. Anket formunun bu bölümü Likert tipi sorulardan oluşmaktadır. Anket formunda yer alan numaralandırmalar; 1. "çok az düzeyde", 2. "az düzeyde", 3. "orta düzeyde", 4.

"yüksek düzeyde", 5. "çok yüksek düzeyde" olarak belirlenmiştir. Bahsi geçen nitelikler ile ilgili 415 öğrencinin görüşünü yansıtan frekans (f) analizi sonuçları Tablo 1'de sırası ile verilmektedir.

Tablo 1. Anket katılımcılarının Uşak Üniversitesi 1 Eylül Kampüsü çevre düzenlemesini estetik, ergonomik, dinlendirici, bakımlı, karışık, gürültülü, özgün, güvenli, yeterli, uyumlu ve ilginç olmak üzere farklı nitelikler bakımından değerlendirmelerine yönelik görüşlerinin frekans ve yüzde dağılımları

Değerlendirme Nitelik	Çok Yüksek Düzeyde (frekans ve yüzde değeri)	Yüksek Düzeyde (frekans ve yüzde değeri)	Orta Düzeyde (frekans ve yüzde değeri)	Az Düzeyde (frekans ve yüzde değeri)	Çok Az Düzeyde (frekans ve yüzde değeri)
Estetik Düzey	f:28; 7%	f:84; 20%	f:184; 44,3%	f:74; 17,8%	f:45; 10,8%
Ergonomiklik Düzeyi	f:27; 6%	f:82; 20%	f:210; 51%	f:30; 7%	f:66; 16%
Dinlendiricilik Düzeyi	f:55; 13%	f:121; 29%	f:144; 35%	f:67; 16%	f:28; 7%
Bakımlılık Düzeyi	f:54; 13%	f:136; 33%	f:151; 36%	f:47; 11%	f:27; 7%
Karışıklık Düzeyi	f:46; 11%	f:144; 35%	f:145; 35%	f:56; 13%	f:24; 6%
Gürültü Düzeyi	f:73; 18%	f:126; 30%	f:160; 38%	f:44; 11%	f:12; 3%
Özgünlük Düzeyi	f:43; 10%	f:117; 28%	f:161; 39%	f:62; 15%	f:32; 8%
Güvenlik Düzeyi	f:93; 22%	f:148; 36%	f:120; 29%	f:47; 11%	f:7; 2%
Yeterlik Düzeyi	f:26; 6%	f:86; 21%	f:140; 34%	f:106; 25%	f:57; 14%
Uyumluluk Düzeyi	f:43; 10%	f:106; 26%	f:189; 46%	f:51; 12%	f:26; 6%
Sıkıcılık Düzeyi	f:19; 5%	f:64; 15%	f:163; 39%	f:107; 26%	f:62; 15%

4.3. Pearson Korelasyon Analizi

Elde edilen verilerin normal dağılımının etki düzeylerini test etmek amacıyla Kolmogrov-Smirnov testi yapılarak analiz edilmiştir. Bahsi geçen analiz sonucunda anlamlılık değerinin 0,05'ten büyük olduğu tespit edilmiştir. Diğer bir ifadeyle test edilen veriler, normal dağılım göstermektedir. Araştırma konusu ile ilgili kriterlerin birbirlerini ne yönde ve hangi şiddette etkilediğini belirleyebilmek için Pearson Korelasyon analizi yapılmıştır. Yapılan korelasyon analizi Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Pearson Korelasyon Analizi

Üniversite Kampüsü Peyzaj Çalışmaları Değerlendirilmesine İlişkin Değişkenler	Estetik değil-Estetik	Korelasyon Katsayısı	Estetik değil-Estetik	Ergonomik değil-Ergonomik	Dinlendirici değil-Dinlendirici	Bakımlı değil-Bakımlı	Karışık-Düzenli	Gürültülü-Sakin	Özgün değil-Özgün	Güvenli değil-Güvenli	Yeterli değil-Yeterli	Uyumsuz değil-Uyumlu	İlginc değil-İlginc
			1	,622**	,637**	,660**	,629**	,228**	,603**	,470**	,669**	,713**	,683**
		Anlamlılık	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
		N	415	415	415	415	415	415	415	415	415	415	415

Ergonomik değil- Ergonomik	Korelasyon Katsayısı	,622**	1	,680**	,570**	,564**	,393**	,522**	,464**	,556**	,654**	,578**
	Anlamlılık	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	N	415	415	415	415	415	415	415	415	415	415	415
Dinlendirici değil- Dinlendirici	Korelasyon Katsayısı	,637**	,680**	1	,592**	,585**	,505**	,540**	,509**	,465**	,651**	,604**
	Anlamlılık	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	N	415	415	415	415	415	415	415	415	415	415	415
Bakımlı değil- Bakımlı	Korelasyon Katsayısı	,660**	,570**	,592**	1	,680**	,348**	,638**	,610**	,517**	,676**	,534**
	Anlamlılık	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	N	415	415	415	415	415	415	415	415	415	415	415
Karışık-Düzenli	Korelasyon Katsayısı	,629**	,564**	,585**	,680**	1	,439**	,580**	,544**	,471**	,640**	,506**
	Anlamlılık	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000
	N	415	415	415	415	415	415	415	415	415	415	415
Gürültülü- Sakin	Korelasyon Katsayısı	,228**	,393**	,505**	,348**	,439**	1	,463**	,460**	,148**	,370**	,207**
	Anlamlılık	,000	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,003	,000	,000
	N	415	415	415	415	415	415	415	415	415	415	415
Özgün değil- Özgün	Korelasyon Katsayısı	,603**	,522**	,540**	,638**	,580**	,463**	1	,520**	,536**	,665**	,581**
	Anlamlılık	,000	,000	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000
	N	415	415	415	415	415	415	415	415	415	415	415
Güvenli değil- Güvenli	Korelasyon Katsayısı	,470**	,464**	,509**	,610**	,544**	,460**	,520**	1	,429**	,565**	,395**
	Anlamlılık	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,000
	N	415	415	415	415	415	415	415	415	415	415	415
Yeterli değil-	Korelasyon	,669**	,556**	,465**	,517**	,471**	,148**	,536**	,429**	1	,669**	,690**
	Anlamlılık											
	N											

Yeterli	Katsayısı											
	Anlamlılık	,000	,000	,000	,000	,000	,003	,000	,000		,000	,000
	N	415	415	415	415	415	415	415	415	415	415	415
Uyumlu değil- Uyumlu	Korelasyon Katsayısı	,713**	,654**	,651**	,676**	,640**	,370**	,665**	,565**	,669**	1	,700**
	Anlamlılık	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000		,000
	N	415	415	415	415	415	415	415	415	415	415	415
Sıkıcı- Eğlenceli(ilginç)	Korelasyon Katsayısı	,683**	,578**	,604**	,534**	,506**	,207**	,581**	,395**	,690**	,700**	1
	Anlamlılık	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	
	N	415	415	415	415	415	415	415	415	415	415	415

**Korelasyon 0,01 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 2’de üniversite kampüs alanlarının peyzaj çalışmalarının öğrenciler üzerinde oluşturduğu algıların belirlenebilmesi ve söz konusu algıların birbirleri arasındaki ilişkinin ortaya çıkarılabilmesi amacıyla korelasyon analizi yapılmıştır. Yapılan korelasyon analizine göre, öğrencilerin üniversite kampüs alanı peyzaj çalışmalarının değerlendirilmesine ilişkin oluşturulan değişkenler arasındaki ilişkinin bütün açılardan pozitif yönlü olduğu görülmektedir.

Korelasyon analizi sonuçlarına göre, kampüs peyzaj planlamasının estetik değeri ile peyzaj tasarımlarının uyumu arasında pozitif ve yüksek şiddette ($r_{\text{estetik-uyumlu}}=,713$) bir ilişki bulunmaktadır. Bununla birlikte, estetik değişkeni ile peyzaj planlaması içerisindeki tasarımlarının ergonomik, dinlendirici, bakımlı, düzenli, özgün, yeterli ve eğlenceli olması değişkenleri arasında pozitif ve orta şiddette ($r_{\text{estetik-ergonomik}}=,622$; $r_{\text{estetik-dinlendirici}}=,637$; $r_{\text{estetik-bakımlı}}=,660$; $r_{\text{estetik-düzenli}}=,629$; $r_{\text{estetik-özgün}}=,603$; $r_{\text{estetik-yeterli}}=,669$; $r_{\text{estetik-eğlence}}=,683$) bir ilişki bulunduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, öğrenciler kampüs alanının peyzaj planlamasının uyumlu, ergonomik, dinlendirici, bakımlı, düzenli, özgün, yeterli ve eğlenceli olması ile ilgili algıları yükseltirirse, peyzaj planlamasını bütüncül olarak estetik bulma oranı da artmaktadır. Eğer bir peyzaj planlamasının estetik algısının yüksek olması beklentisi varsa, peyzaj planlamasında ergonomik, dinlendirici, bakımlı, düzenli, özgün, yeterli ve eğlence kriterleri göz önünde bulundurulması gerekmektedir şeklinde yorumlanabilir.

Korelasyon analizi sonuçlarına göre, ergonomi değişkeni ile peyzaj tasarımının dinlendirici, bakımlı, düzenli, özgün, yeterli, uyumlu ve eğlence değişkenleri arasında pozitif ve orta şiddette ($r_{\text{ergonomik-dinlendirici}}=,680$; $r_{\text{ergonomik-bakımlı}}=,570$; $r_{\text{ergonomik-düzenli}}=,564$; $r_{\text{ergonomik-özgün}}=,522$; $r_{\text{ergonomik-yeterli}}=,556$; $r_{\text{ergonomik-uyumlu}}=,654$; $r_{\text{ergonomik-eğlence}}=,578$) bir ilişki bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle, kampüs alanı peyzaj planlamasının öğrenciler açısından ergonomik olma algısının yüksek olması beklentisi varsa planlamada dinlendirici, bakımlı, düzenli, özgün, yeterli, uyumlu ve eğlenceli olma niteliklerinin de göz önünde bulundurulması önem taşıyabilmektedir.

Kampüs peyzaj düzenlemesinin dinlendirici niteliğe sahip olması ile bakımlı, düzenli, sakın, özgün, güvenli, yeterli, uyumlu, eğlenceli olması arasında pozitif ve orta şiddette bir ilişki olduğu

görülmektedir ($r_{\text{dinlendirici-bakımlı}}=,592$; $r_{\text{dinlendirici-düzenli}}=,585$; $r_{\text{dinlendirici-sakin}}=,505$; $r_{\text{dinlendirici-özgün}}=,540$; $r_{\text{dinlendirici-güvenli}}=,509$; $r_{\text{dinlendirici-uyumlu}}=,578$; $r_{\text{dinlendirici-eğlenceli}}=,604$). Bir diğer söylemle kampüs peyzaj planlamasının dinlendirici niteliğe sahip olması beklentisi varsa, kampüs peyzajının öğrenciler üzerindeki bakımlı, düzenli sakın, özgün, güvenli, uyumlu ve eğlenceli olması algısını da arttırılması beklentinin karşılanmasında önem arzedeabilmektedir.

Üniversite kampüsünün peyzaj alanlarının bakımlı olması ile düzenli, sakın, özgün, güvenli, yeterli, uyumlu ve eğlenceli olması arasında pozitif ve orta şiddette bir ilişkinin olduğu Tablo 1'de görülmektedir ($r_{\text{bakımlı-düzenli}}=,680$; $r_{\text{bakımlı-özgün}}=,638$; $r_{\text{bakımlı-güvenli}}=,610$; $r_{\text{bakımlı-yeterli}}=,517$; $r_{\text{bakımlı-uyumlu}}=,676$; $r_{\text{bakımlı-eğlenceli}}=,534$). Yapılan korelasyon analizi sonuçlarına göre, kampüs peyzaj alanlarının bakımlı olması algısının arttırılabilmesi üzerinde bahsi geçen alanların düzenli, sakın, özgün, güvenli, yeterli, uyumlu ve eğlenceli olma faktörlerinin etkisi bulunabilmektedir.

Kampüs peyzajının düzenli bir yapıda olması ile özgünlüğü, güvenliği, yeterliliği, ve eğlenceli olması arasında pozitif yönde orta şiddette bir ilişki olduğu görülmektedir ($r_{\text{düzenli-özgün}}=,580$; $r_{\text{düzenli-güvenli}}=,544$; $r_{\text{düzenli-uyumlu}}=,640$; $r_{\text{düzenli-eğlenceli}}=,506$). Kampüs peyzajının öğrenciler üzerinde düzenli bir tasarım algısına sahip olması beklentisi varsa peyzaj planlamasında özgünlük, güvenlik, uyumluluk ve eğlence kriterlerinin de göz önünde bulundurulması gerekir denilebilmektedir.

Kampüs peyzajının özgün bir yapıya sahip olması ile güvenli, yeterli, uyumlu ve eğlenceli olması arasında orta şiddette pozitif yönde bir ilişki olduğu Tablo 1'de görülmektedir ($r_{\text{özgün-güvenli}}=,520$; $r_{\text{özgün-yeterli}}=,536$; $r_{\text{özgün-uyumlu}}=,665$; $r_{\text{özgün-eğlenceli}}=,581$). Diğer bir ifade ile kampüs peyzajının özgün bir yapıya sahip olması algısı oluşturulmasında peyzajın güvenli, yeterli, uyumlu ve eğlenceli olma nitelikleri de göz önünde bulundurulması gerekmektedir şeklinde yorumlanabilmektedir.

Kampüs peyzajının güvenli bulunması ile uyumlu olması arasında orta şiddette pozitif yönde bir ilişki olduğu görülmektedir ($r_{\text{güvenli-uyumlu}}=,565$). Diğer bir ifade ile üniversite kampüs peyzajının uyumlu bulunmasının peyzajın güvenli olması algısını yükselttiği söylenebilmektedir.

Üniversite kampüs peyzaj düzenlemesinin yeterli olması ile uyumlu ve eğlenceli olması arasında orta şiddette pozitif yönde bir ilişki olduğu yapılan korelasyon analizinde görülmektedir ($r_{\text{yeterli-uyumlu}}=,669$; $r_{\text{yeterli-eğlenceli}}=,690$). Üniversite kampüs peyzajının öğrenciler tarafından yeterli bulunması üzerinde uyum ve eğlence algısının etkili faktörler olduğu söylenebilmektedir.

Kampüs peyzajının uyumlu olması ile eğlenceli olması arasında pozitif yönde ve yüksek şiddette bir ilişki olduğu Tablo 2'de görülmektedir ($r_{\text{uyumlu-eğlenceli}}=,700$). Diğer bir ifade ile üniversite kampüs peyzajının eğlenceli olması yükseltirse, uyumlu olma algısının da arttırılacağı söylenebilmektedir.

SONUÇ:

Üniversite kampüs planlamasının ve tasarımının çevre ile uyum içerisinde ve kentin diğer yeşil alan sistemlerinde olduğu gibi, peyzaj mimarlığıyla ilişkili bir şekilde ele alınması gerektiği düşünülmektedir. İyi bir planlama yaklaşımına sahip üniversite kampüsleri öğrenciler, üniversite personeli ve kent halkının rekreatif ve akademik ihtiyaçlarının karşılanmasına olanak sağlamaktadır. Bundan dolayı, kampüslerin planlama ve tasarımı öncesinde kullanıcı tercihlerinin tespit edilmesi ve uygulama sonrası kullanıcı memnuniyetlerinin araştırılması önerilmektedir (Vural vd., 2019).

Bu çalışma Uşak Üniversitesi 1 Eylül Kampüsü'nün peyzaj planlaması ve tasarımının yeterli düzeyinin kampüsün etkin kullanıcıları olan öğrenci görüşleri doğrultusunda ortaya konulması ve bu doğrultuda kampüsün peyzaj planlaması ve tasarımının geliştirilmesine yönelik öneriler sunmayı hedeflemektedir.

Yapılan araştırmada anket katılımcılarının çoğunluğunun (%58,8) üniversite tercih aşamasında kampüs olanaklarını göz önünde bulundurmadıkları belirlenmiştir. Vural vd. (2019) çalışmaları, araştırma sonucunu destekler niteliktedir.

Anket katılımcılarının yaklaşık yarısında (%48,2) Uşak Üniversitesi yerleşkesinin peyzaj planlamasının Uşak ili genelinde kısmen bir model niteliği taşıdığı görüşü hakimdir. Uşak Üniversitesi kampüsü, kent merkezinden yaklaşık 7 km mesafede yer almaktadır. Kent merkezinde birden fazla sosyal ve kültürel alanın bir arada bulunduğu yaşam alanının bulunmaması, üniversite kampüsünün kent genelinde kısmen bir model niteliği taşıdığı görüşünü oluşturduğu düşünülmektedir.

Öğrencilerin çoğunluğu (%51,39), kampüs alanından ara sıra yararlandığını belirtmiştir. Bu bulgu, öğrencilerin kampüste geçirdikleri zamanın oldukça kısıtlı olduğunu göstermektedir. Öğrencilerin yetersiz bulunduğu alanları sırası ile; açık alanlar, kafe-restoran ve dinlenme alanları (%22,9), sosyal-kültürel alanlar (%19,8) ve hobi alanları oluşturmaktadır (%18,8). Kampüs içerisinde bulunan kafe-restoran, dinlenme alanları ve sosyal kültürel alanlarının tek bir alanda, sosyal merkezde toplandığı görülmekte, bu alan olanaklarının öğrencilerinde belirttiği gibi, gereksinimleri karşılayabilecek düzeyde yeterli olmadığı ortaya konulmaktadır.

Öğrencilerin çoğunluğu, kampüs peyzajının orta derecede estetik düzeyine (%44), orta derecede ergonomiklik düzeyine (%51), orta derecede dinlendiricilik düzeyine (%35), orta derecede bakımlılık düzeyine (%36), orta derecede karışıklık düzeyine (%35), orta derecede gürültü düzeyine (%38), orta derecede özgünlük düzeyine (%39), orta derecede güvenlilik düzeyine (%36), orta derecede uyumluluk düzeyine (%46) ve orta derecede sıkıcılık düzeyine (%39) sahip olduğunu belirtmektedir.

Yapılan korelasyon analizine göre, öğrencilerin üniversite kampüs alanı peyzaj planlamasını değerlendirilmesine ilişkin oluşturulan değişkenler arasındaki ilişkinin bütün açılardan pozitif yönlü olduğu ortaya konulmuştur. Diğer bir ifade ile kampüs peyzaj planlaması yapılırken planlamada estetik, ergonomik, dinlendirici, bakımlı, düzenli, sakin, özgün, yeterli, uyumlu ve eğlenceli olma gibi unsurların bir bütün olarak ele alınması gerektiği görülmektedir.

Çalışma genel olarak değerlendirildiğinde, Uşak Üniversitesi'nin kampüsünün planlama ve tasarım açısından kullanıcı görüşleri doğrultusunda genel olarak olumlu olduğu; fakat bazı konularda yetersizliklerin bulunduğu görülmektedir. Bu bağlamda, kullanıcı görüşleri dikkate alınarak kampüs planlaması ve tasarımında yeterlik düzeyinin yükseltilmesi için:

- Kampüs içerisindeki açık alan eğlenme, kafe-restoran ve dinlenme alanları, sosyal-kültürel alanların artırılması,
- Kampüs içerisinde hobi alanlarının oluşturulması, özellikle üniversite kampüsünde yer alan bina çatılarının önemli kentsel tarım potansiyeli bulunduğundan bu alanların öğrenciler ve üniversite personeli için hobi alanlarına dönüştürülmesi,
- Kampüsün kent ile bütünleşmesini sağlayacak stratejilerin geliştirilmesi,
- Kampüsteki sosyal ve kültürel etkinlik, sportif faaliyet sayısının artırılması ile öğrencilerin kampüs içerisinde geçirdikleri zamanın artırılması ve bu amaçla:
 - Kampüs içerisine sinema salonu, amfi tiyatro yapılarak öğrencilerin şehir karmaşasından uzak kampüs yaşamının üst düzeye çıkarılması,
- Şehirde mevcut olmayan spor alanlarının (örneğin buz pateni pisti) yapılarak, üniversite kampüsüne çekicilik kazandırılması,
- Kampüs içerisinde teknoloji, gıda, tekstil, iletişim, giyim sektörlerinden işletmeler açılarak, öğrencilerin farklı ihtiyaçlarının karşılanmasına olanak sağlanması,
- Kampüsün estetik düzeyinin artırılması için kampüsteki açık ve yeşil alanların artırılması ve yeni inşa edilecek olan bina ve mekânların kampüsün genel karakteriyle uyumlu olacak şekilde, estetik ilkeler gözetilerek organize edilmesi,

- Kampüsün güneybatısında yer alan ormanlık alanın öğrenci ve üniversite personeline rekreatif amaçlarla kullanılması için planlama ve tasarım çalışmalarının yapılması,
- Kampüsün peyzaj kalitesinin yükseltilmesi için öğrenci, akademik personel ve teknik personelden oluşan bir komisyonun kurulması, kampüs içerisinde yapılacak olan tüm mimari, peyzaj projelendirmeleri için bu komisyonun görüşünün alınması önerilmektedir.

Sonuç olarak yapılan çalışma, kampüs peyzaj planlaması ve tasarımı için kullanıcı görüşlerini ortaya koymakta, gelecekte yapılacak olan kampüs peyzaj tasarımı ve planlaması için kullanıcı görüşleri doğrultusunda öneriler sunmaktadır. Bu öneriler dikkate alınarak, yaşam kalitesi yüksek, öğrenci beklentilerini üst düzeyde karşılayabilecek kampüslerin oluşturulabileceği düşünülmektedir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar kendi aralarında veya herhangi diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul izni alınmıştır.

Finansal Destek: Finansal destek yoktur.

Teşekkür:

KAYNAKÇA

- Aksu, A. ve Yılmaz, H. (2018). Atatürk Üniversitesi merkezi açık-yeşil alandaki fiziki değişim memnuniyetinin belirlenmesi. İğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 8(2), 231-237.
- Chapman, M. P. (2006). American places: Insearch of the twenty-first century campus. Greenwood Publishing Group.
- Cohen, L. ve Holiday, M. (1982) Statistics for Social Scientists, Harper&Row Publishers, London.
- Coulson, J., Roberts, P. ve Taylor, I. (2017). University trends: Contemporary campus design. Routledge.
- Erçevik, B. ve Önal, F. (2011). Üniversite Kampüs Sistemlerinde Sosyal Mekân Kullanımları. Megaron, 6(3).
- Ertekin M. ve Çorbacı, Ö.L., (2010). Üniversite kampüslerinde peyzaj tasarımı (Karabük Üniversitesi Peyzaj Projesi Örneği). Kastamonu Üniversitesi, Orman Fakültesi Dergisi, 2010, 10 (1): 55-67.
- Keleş, Ş. (2014). "Kırsal Alanda Sosyal Sermayenin Oluşumu üzerine Bir Araştırma. Erzurum ili Örneği" Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Doktora Tezi.
- Kurdoğlu, B.Ç., Işık, B.Ö. ve Bayramoğlu, E. (2013). Doğal-yapay peyzaj materyalleri ve kullanıcı ilişkisi: KTÜ Kanuni yerleşkesi örneği. Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 13(1), 164-174.
- Öztürk, M., Gökyer, E. ve Çorbacı, Ö.L. (2016). Evaluation of student perception on landscape planning and design of University Campuses around the case of Ağdacı Campus, Bartın University, Turkey.

Pouya, S., Yılmaz, B. ve Ateş, O., (2019). Üniversite Kampüs Meydanlarında Peyzaj Tasarımı (İnönü Üniversitesi Kampüsü, Mediko Meydanı Peyzaj Tasarım Projesi Örneği). Akademik Ziraat Dergisi 8(2): 251-264 (2019).

Turner, P.V. (1984). Campus: An American Planning Tradition. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.

Türel, H.S. ve Küçükerbaş, E.V. (2005). Kentsel Kamusal Dış Mekânlara Yönelik Master Plan Oluşturma Çalışmalarının Ege Üniversitesi Yerleşkesi Örneğinde Ortaya Konulması. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 42(2), 167-178.

Türker, H.B. ve Deneri, V. (2021). Uşak Üniversitesi 1 Eylül Kampüsü'nün Planlama ve Tasarım İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi. International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) 7(8): 1233-1242.

Türk Dil Kurumu Sözlükleri, (2021). Erişim adresi:<https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi 30.04.2021).

Uşak Üniversitesi (2021). Erişim adresi: <https://www.usak.edu.tr/Home/GenelTanitim>.

Vural, H., Meral, A. ve Doğan S. Ş. (2019). Üniversite Kampüs Peyzaj Planlaması Üzerine Kullanıcı Değerlendirmesi: Bingöl Üniversitesi Örneği. Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi, 6(1), 106-117.

Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). Spss Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Detay Yayıncılık, 49-50, Ankara.

Yılmaz, S., (2015). Bir kampüs açık mekânının peyzaj tasarımı: Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi binası. Kastamonu Üniversitesi, Orman Fakültesi Dergisi, 2015, 15 (2) 297-307.

Kırklareli İlinde Faaliyet Gösteren Konaklama İşletmelerine Yönelik Çevrimiçi Yorumların İçerik Analizi ile İncelenmesi

Examination of Online Visitor Comments via Content Analysis for Accommodation Enterprises Operating in Kırklareli Province

Haluk Tanrıverdi¹ , Kartal Doğukan Çıki²

Öz

İnternet kullanımının giderek artması, çevrimiçi yorumların potansiyel müşterilerin rezervasyon kararlarını daha fazla etkilemesine yol açmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın amacı, Kırklareli ilinde konaklayan ziyaretçilerin deneyimlerine yönelik çevrimiçi değerlendirmelerini incelemektir. Araştırmanın amacı doğrultusunda bazı kriterler belirlenmiştir. Yorumların güncel olması amacıyla 2017-2021 yılları arasında yapılan yorumlar dikkate alınmış ve anlam kayması yaşanmaması açısından ise sadece Türkçe ve İngilizce dillerinde yapılan yorumlar incelenmiştir. Kriterlere uygun Kırklareli’nde faaliyet gösteren 12 adet konaklama işletmesi araştırma kapsamına dahil edilmiştir. Kırklareli’nde konaklama deneyimi yaşayan ziyaretçilerin çevrimiçi anlatıları (n=465), dünyada en fazla ziyaret edilen internet sitelerinden biri olan çevrimiçi seyahat platformu TripAdvisor’dan toplanmış ve nitel yaklaşımlardan biri olan içerik analizi kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda “çalışan davranışları”, “yemeklerin kalitesi ve özellikleri”, “unutulmaz bir deneyim”, “atmosfer ile ilgili özellikler”, “fiyat-performans” ve “otel konumu” olmak üzere 6 ana tema elde edilmiştir. Elde edilen ana temalar, daha önceki araştırmaları destekler niteliktedir. Kırklareli ilinde konaklayan ziyaretçilerin çevrimiçi yorumlarının önemli bir kısmının olumlu yönde olduğu ve deneyiminden memnun kaldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kırklareli, Konaklama İşletmeleri, Çevrimiçi Ziyaretçi Yorumları, İçerik Analizi

ABSTRACT

The increasing use of the Internet causes online reviews to gradually influence potential customers' booking decisions. In this regard, the aim of the research is to examine the online evaluations of the experiences of the visitors staying in Kırklareli. In line with the purpose of the research, some criteria were determined. In order to keep the comments up-to-date, the comments made between 2017 and 2021 were taken into account, and only the comments made in Turkish and English languages were examined in order to avoid any semantic shifts. 12 accommodation enterprises operating in Kırklareli, which comply with the criteria, were included in the scope of the research. The online narratives (n=465) of visitors who have experienced accommodation in Kırklareli were collected from the online travel platform TripAdvisor, one of the most visited websites in the world, and analyzed using content analysis, which is one of the qualitative approaches. As a result of the research, 6 main themes were obtained: "employee behavior", "quality and features of food", "memorable experience", "atmosphere-related features", "price-performance" and "hotel location". The main themes obtained support previous researches. It has been determined that a significant part of the online comments of the visitors staying in Kırklareli province are positive and they are satisfied with their experience.

Keywords: Kırklareli, Accommodation Enterprises, Online Visitor Reviews, Content Analysis

¹ İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, haluk.tanriverdi@istanbul.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-2716-0405>

² Corresponded Author: İstanbul Gelişim Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, kdciki@gelisim.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-8307-8561>

GİRİŞ:

Tüketiciler satın alma kararı almadan önce söz konusu ürünü satın almış insanların fikirlerini alırlar ve satın almayı doğrudan etkileyebilen bu görüşler, yaygın olarak ağızdan ağza iletişim (WOM) olarak bilinmektedir (Ciftci vd., 2020). Web 2.0 araçları, bu iletişim türünün internet ortamına taşınmasına olanak sağlamıştır. Zaman içerisinde kullanıcı tarafından oluşturulan içerik (User generated content - UGC) temelli web sitelerinin ortaya çıkmıştır. UGC ile birlikte bireyler aldıkları çeşitli mal ve hizmetler hakkında bilgi ve deneyimlerini paylaşma, şikayetlerini veya memnuniyetlerini dile getirme ve başka deneyimleri inceleyerek karar verme gibi çeşitli fırsatlar yakalamıştır (Dinçer ve Alrawadieh, 2017; Lu ve Stepchenkova, 2014).

UGC, geleneksel olarak bir müşteride belirli bir memnuniyet düzeyi yaratan bir mal veya hizmet hakkında yakın çevreye verilen bilgilendirme olarak tanımlanan ağızdan ağza pazarlamanın elektronik bir biçimi (e-WOMM) olarak kabul edilmektedir (Kim ve Hardin, 2010). İlk izleri 1990'larda Yahoo ve AOL gibi portal sitelerindeki ilan panolarına kadar uzanan UGC, zamanla blogları, fotoğraf, video paylaşımını, sosyal ağları ve diğer kullanıcı tarafından oluşturulan web sitelerini kapsayacak şekilde gelişmiştir (Shao, 2009). UGC kavramı, "doğrudan maddi veya ticari amacı bulunmaksızın tüm müşterilerin görebileceği web sitelerinde oluşturulan yaratıcı çalışma alanı" olarak tanımlanabilir (OECD, 2007). TripAdvisor web sitesi de bu yaratıcı çalışma alanlarından bir tanesidir.

TripAdvisor, en çok bilinen UGC seyahat sitelerinden bir tanesidir ve her ay ortalama 463 milyon civarı ziyaretçiye seyahat planını oluşturmak noktasında fikir sunmaktadır (Statista, 2020; TripAdvisor, 2022). Turizm ile bağlantılı 8,6 milyondan fazla işletmeyle ilgili olarak 859 milyonu aşkın yoruma TripAdvisor ile erişmek mümkündür (TripAdvisor, 2022). Ayrıca oda rezervasyonu yapmayı planlayan ziyaretçilerin bu eylemi gerçekleştirmeden önce TripAdvisor yorumlarını incelemeleri giderek artmaktadır (Anderson, 2012). 2007 yılında yapılan bir araştırmaya göre, katılımcıların %92,3'ü, seyahate çıkmadan önce TripAdvisor benzeri web sitelerini incelemektedir (Yoo ve Purifoy, 2007). Anderson (2014) tarafından yapılan araştırmaya göre, katılımcıların %88'inin çevrimiçi değerlendirmeleri önemsendiği saptanmıştır. Amerika'daki tüketicilere yönelik yapılan bir başka araştırmada, tüketicilerin seyahat tercihlerinden önce çevrimiçi değerlendirmeleri önemseme seviyelerini belirlemiştir. Sonuçlara göre çevrimiçi değerlendirmeler, katılımcıların %59'u için çok önemli, %33'ü için ise önemli olduğu belirlenmiştir (Statista, 2017).

Çevrimiçi seyahat değerlendirme siteleri, sosyal medya ile birlikte turistlerin gelecekteki kararlarına olumlu veya olumsuz şekilde etki edebilmektedir (Taş vd., 2018). Bu bağlamda çalışmanın amacı Kırkırelili ilinde faaliyet gösteren ve TripAdvisor'a kayıtlı konaklama işletmelerine yönelik yapılan çevrimiçi yorumları inceleyerek işletmelere öneriler sunmaktır. Literatür incelendiğinde, Marmara Bölgesi'nde faaliyet gösteren işletmelere yönelik çevrimiçi şikayetlerin incelendiği (Ünal vd., 2020) ve yine Marmara Bölgesi'nde faaliyet gösteren 4 ve 5 yıldızlı konaklama işletmelerinin web sitelerinin değerlendirilmesine ilişkin çalışmalar mevcuttur (Özkan ve Ulama, 2018). Ancak doğrudan Kırkırelili ilinde konaklayan ziyaretçilerin deneyimlerini keşfeden bir çalışmaya rastlanamamıştır. Bu bağlamda çalışmanın ilgili literatüre ve bölgedeki konaklama işletmelerine faydalı olacağı düşünülmektedir.

1. Literatür Taraması:

Konaklama işletmeleri, ziyaretçilerinin yaşadığı konaklama deneyiminden memnun kalıp kalmadığını öğrenebilmek adına misafir yorum kart/belgelerini yaygın olarak kullanılmış ve bu geri bildirimler işletme lehine çevrilecek şekilde değerlendirilmiştir (Su, 2004). Ancak internet uygulamalarında yaşanan gelişmeler bu geleneksel sistemi unutturmaya başlamış ve konaklama deneyimi yaşayan

ziyaretçiler daha rahat bir şekilde çeşitli web sitelerine görüşlerini bildirmeye başlamıştır (Guo vd., 2017). Kullanıcı tarafından oluşturulan içerik tabanlı TripAdvisor benzeri web sitelerine olan ilginin artması sonucu bu sitelerde milyonlarca yorumun yapılmasına yol açmıştır. Böylelikle tüketici deneyimi ile ilgili geri bildirimlerden işletme yöneticilerinin yanı sıra, yeni tüketiciler de satın alma veya seyahat kararı vermeden önce faydalanmaya başlamıştır (Zorlu ve Uzgören, 2020).

Emek-yoğun bir sektör olan turizmde tüketicilerin, satın alma işlemini gerçekleştirmeden önce daha fazla araştırma yaptığı söylenebilir (Ünlüönen vd., 2015). Bu bağlamda UGC, daha önce turizm hizmeti deneyimi yaşayan ve bu deneyimi paylaşmak isteyen tüketicileri bir araya getiren bir platform olduğu için araştırma sürecini hızlandırabilmekte ve satın alma kararına etki edebilmektedir (Gretzel ve Yoo, 2008). Turizm ile ilgili UGC web siteleri çeşitli kategorilere ayrılabilir (Leung vd., 2013; Torres vd., 2013; Xiang ve Gretzel, 2010): sosyal ağ web siteleri (ör. Facebook, Instagram), çevrimiçi seyahat acenteleri (örn. Travelocity), çevrimiçi konaklama işletmelerine ilişkin siteler (Hostelworld, Booking, Trivago) ve çevrimiçi geri bildirim web siteleri (ör. TripAdvisor, SideStep), seyahat deneyimlerine ilişkin web siteleri (WikiTravel), paylaşım ekonomisi web siteleri (Airbnb, EatWith, WithLocals), seyahati kolaylaştıran video paylaşım web siteleri (YouTube, Flickr).

Bilgi aktarımını kolaylaştıran bu web sitelerinin turistik faaliyetlere etkisi çeşitli amaçlarla araştırılmıştır. Arasli vd. (2021), Müslüman dostu otellerin hizmet kalitesinin temel özelliklerinin booking.com aracılığıyla ortaya çıkarmayı amaçlamış ve analiz sonucunda "otel", "personel", "yemek", "oda", "konum", "havuz", "tesisler", "temizlik" ve "Wi-Fi" olmak üzere dokuz ana tema elde edilmiştir. Seyitoğlu vd. (2020) ise ziyaretçilerin Göreme'de faaliyet gösteren pansiyonları ziyaret eden gezginlerin pansiyon deneyimlerini hostelworld.com aracılığıyla ortaya koymayı amaçlamış ve on adet ana tema elde edilmiştir. Bu örnekler çoğaltılabileceği gibi, bu çalışmada TripAdvisor web sitesi kullanılmıştır.

TrippAdvisor benzeri kullanıcı tarafından oluşturulan içerik temelli web siteleri genellikle konaklama işletmelerine yorum yapan müşterilere yanıt verme fırsatı sağlamaktadır (Dinçer ve Alrawadieh, 2017). Zhang vd. (2010), yaptıkları çalışmada konaklama işletmelerine yönelik çevrimiçi olarak yapılan yorumlara yanıt verilmesinin oda satışlarına olumlu bir şekilde yansıdığını öne sürmektedir. Konaklama işletmelerinin yorumlara yanıt verme konusundaki farkındalığı giderek artmakla birlikte, tam anlamıyla tüm işletmelerin bu yolu izlemediği çeşitli çalışmalarda ortaya çıkarılmıştır. İstanbul'daki beş yıldızlı otellere yönelik yapılan olumsuz yorumları inceleyen Alrawadieh ve Demirkol (2015), analiz edilen yorumların %42'sine otel yönetimi tarafından cevap verildiği tespit etmiştir. O'Connor (2010), Londra'daki otellerle ilgili 500 çevrimiçi incelemeden yalnızca iki tanesinin yanıtladığını ortaya çıkarmıştır. Bir başka örnek olarak Aksaray ilindeki otellere yönelik yapılan yorumları inceleyen Doğan (2017), şehirdeki işletmelere yönelik yapılan 282 değerlendirmenin hiçbirine dönüş yapılmadığını tespit etmiştir.

Turizm hizmetleri tüketicilerin gözünde diğer hizmetlere göre daha fazla risk barındırmaktadır. Dolayısıyla tüketiciler bu risk düzeyini azaltmak adına çeşitli arayışlar içine girerler. Satın almayı etkileyen iletişim yollarında biri ağızdan ağıza iletişimidir (WOM) ve tüketicilerin risk düzeyini azaltabilmek adına tercihlerinin ilk sıralarında yer aldığı söylenebilir (Litvin vd., 2008). Ancak her mal ve/veya hizmet hakkında bu şekilde bilgi toplamak ve güven duygusunu hissetmek mümkün değildir (Aydın, 2015). Geleneksel WOM'un sınırlı olduğu noktalarda elektronik ağızdan ağıza iletişim devreye girer ve müşteriler satın alma kararı öncesinde mal ve/veya hizmetler hakkında tüketici deneyimlerine ve istedikleri bilgilere kolayca ulaşabilmektedir (Saleem ve Ellahi, 2017).

Tüketicilerin söz konusu web sitelerine olan ilgisi artınca, araştırmacılar da konuya giderek daha fazla odaklanmaya başlamış ve elektronik ağızdan ağıza iletişim kavramı çeşitli şekillerde isimlendirilmeye

ve tanımlanmaya başlamıştır (Doğan, 2017). Cantalops ve Salvi (2014), elektronik ağızdan ağıza iletişim kavramını “word of mouth” temelinde ele almış ve bu iletişim türünün turizm endüstrisinde ve özellikle konaklama işletmeleri açısından etkili olduğunu öne sürmüştür. Gretzel ve Yoo (2008), yaptıkları çalışmada ziyaretçilerin önemli bir kısmının seyahat planlaması yapmadan önce çevrimiçi değerlendirme sitelerini incelediğini tespit etmiştir.

Ye vd. (2009), deneyimlenen mal ve hizmet üzerine yapılan yorumların potansiyel tüketicilerin otel rezervasyonlarını doğrudan etkilediğini tespit etmiştir. Verma vd. (2012), konaklama işletmeleri ile ilgili çevrimiçi olumlu yorumların oda rezervasyonuna %70-80 aralığında artırdığını, olumsuz yorumların ise %40 oranında düşürdüğünü tespit etmiştir. Phillips vd. (2017), ortalaması yüksek inceleme puanlarına sahip olan konaklama işletmelerinin oda satışlarını arttırdığını tespit etmiştir.

UGC platformları sayesinde tüketiciler yaşadıkları deneyimleri baskı hissetmeden aktarabilmektedir (Ekiz vd., 2012). Bu bağlamda, yapılacak olumlu veya olumsuz her yorumun konaklama işletmeleri tarafından dikkatle takip edilmesi gerekmektedir. Özellikle olumsuz deneyim sonrası yapılan yorumlarda tüketicinin memnuniyetsizliğini gidermek ve gelecekte benzerlerinin yaşanmaması adına konaklama işletmelerine önemli fırsatlar sunmaktadır. Bu noktadan hareketle hem konaklama işletmelerinin işini kolaylaştırmak hem de literatürü katkı sağlamak amacıyla bu çalışma hazırlanmıştır.

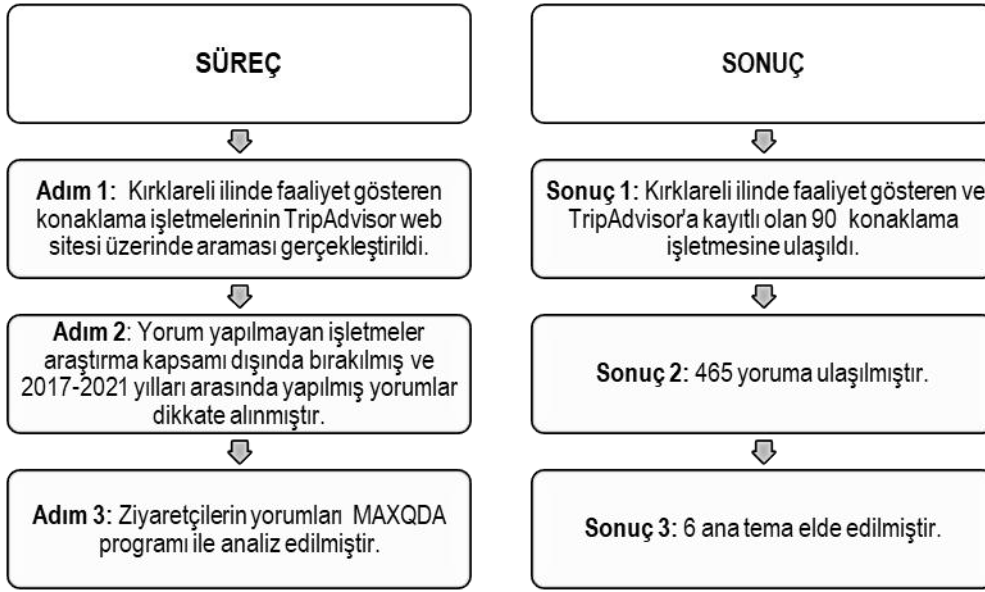
2. YÖNTEM:

Bu çalışmanın amacı, UGC'yi kullanarak Kırkırelı ilinde konaklama deneyimi yaşayan ziyaretçilerin deneyimlerinin boyutlarını belirlemek ve destinasyondaki seyahat deneyimlerini etkileyebilecek faktörleri kavramak için fikir vermektir. Mevcut çalışmada, araştırmanın amacına uygun olması sebebiyle nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi kullanılmıştır. Ayrıca betimsel bir niteliğe sahip olan bu çalışmada ikincil verilerden yararlanılmış olup, olasılık dışı örnekleme yöntemlerinden biri olan kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Araştırmanın evrenini Kırkırelı ilinde faaliyet gösteren ve TripAdvisor’da kayıtlı konaklama işletmeleri oluşturmaktadır. Yorum yapılmayan ve sınırlı sayıda yorum yapılmış konaklama işletmeleri araştırma örnekleminin dışında bırakılmıştır. Ek olarak, ziyaretçiler tarafından 2017-2021 yılları arasında yapılan değerlendirmeler incelenmiştir. Veri toplama işlemi sonucunda 465 kullanılabilir yorum elde edilmiş ve nitel veri analizinde sık kullanılan MAXQDA 20 programı ile birbirinden ayrı olarak iki araştırmacı tarafından içerik analizini gerçekleştirilmiştir (Keskin ve Çilingir, 2010). Nitel araştırmalarda geçerliliğin sağlanması için verilerin objektif şekilde analiz edilmesi gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Bu bağlamda araştırmanın geçerliliği açısından temaların oluşturulması noktasında bir uzmandan daha yardım alınmıştır.

Veri toplamak amacıyla TripAdvisor web sitesi kullanılmıştır. TripAdvisor sitesi tercihinin bazı nedenleri bulunmaktadır. Öncelikle bu web sitesi turizm araştırmacıları tarafından tüketici deneyimlerini gözler önüne sermek adına sık tercih edilmektedir (Dinçer ve Alrawadieh, 2017). Bir diğer neden web sitesinin kullanımının kolay olması ve dolayısıyla tüketicilerin kolayca yorum yapabilmesidir (Buluk ve Boz, 2016; Filieri vd., 2018). Bu sayede hem yorum yapmak hem de veri toplamak kolaydır.

Araştırma kapsamında, ziyaretçilerin konaklama işletmelerine yönelik güncel değerlendirme puanları, yorum sayıları ve ziyaretçilere yapılan dönüş sayıları gibi bulgular elde edilmiştir. Elde edilen verilere göre en çok yorum 2019 yılında yapılmıştır. 2020 yılında ise Covid-19 salgının etkisiyle birlikte ziyaretlerde yaşanan büyük düşüş yorumlara da açık şekilde yansımıştır. Ayrıca analiz sonucunda Kırkırelı ilinde konaklayan ziyaretçilerin deneyimlerine ilişkin 6 bileşene ulaşılmıştır. Şekil 1’de araştırmaya ait verilerin toplanması, kodlanması ve yorumlanmasına ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Şekil 1. Araştırma verilerinin toplanması, kodlanması ve yorumlanması ile ilgili prosedür

Şekil 1, verilerin toplanması, kodlanması ve analiz edilmesiyle ilgili süreci göstermektedir. Veri toplama işlemi 01.03.2022-30.03.2022 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Elde edilen yorumlar veri ön işleme aşamasından geçirilmiştir. Bu aşama eksik, kapsam dışı ve tekrarlanan yorumların elenmesine olanak sağlamıştır (Zhu vd., 2021). Araştırmacıların birden fazla okuyarak gerçekleştirdiği kodlamalar sonucunda temalar oluşturulmuştur. Ortaya çıkan temalar konusunda fikir birliği sağlandıktan sonra kodlamanın gözden geçirilmesi araştırmanın güvenilirliği açısından önem arz etmektedir (Alrawadieh ve Demirkol, 2015) ve bu doğrultuda nihai inceleme gerçekleştirilmiştir.

Nitel araştırma yöntemi kullanılan bu çalışmada elde edilen 6 bileşenin güvenilirliğini test etmek amacıyla Kappa analizi uygulanmıştır. Cohen (1960) tarafından geliştirilen Kappa analizi ile konuyu değerlendiren puanlayıcılar arasındaki uyum derecesi ölçülür (Karadağ vd., 2001; Tanrıseven, 2018). Araştırmayla ilişkisi olmayan ve alanında uzman iki puanlayıcı, konaklama deneyimi ile ilgili değerlendirmelerin ilişkili bileşene ait olup olmadığını incelemiş ve ilgili olarak görülenler "1", görülmeyenler "0" olarak işaretlenmiştir. Kappa katsayısı 0 ile 0,20 arası önemsiz uyum, 0,21 ile 0,40 arası zayıf uyum, 0,41 ile 0,60 arası orta düzeyde uyum, 0,61 ile 0,80 arası iyi düzeyde uyum ve 0,81 ile 1.00 arası kusursuz uyum şeklinde yorumlanmaktadır (Landis ve Koch, 1977). Kırklareli ilinde konaklama deneyimi yaşayan tüketicilerin değerlendirmelerine ilişkin yapılan Kappa analizi sonucunda Kappa Güvenirlik Katsayısı (KGK) değeri 0,74 olarak bulunmuştur. Şencan (2005), 0.40 ile 0.75 değerleri arasında saptanan değerler yeterli olduğunu vurgulamaktadır.

3. BULGULAR:

Kırklareli il sınırları içerisinde hizmet veren 12 konaklama işletmesine ilişkin ziyaretçiler tarafından yapılmış 465 çevrimiçi yorum araştırma kapsamında dikkate alınmıştır (bknz. Tablo 1). Araştırma kapsamına alınan 12 konaklama işletmesi "O" harfiyle kodlanmış ve en çok yorum alandan en az olana doğru 1 ile 12 arasında sıralanmıştır.

Tablo 1. Çevrimiçi yorumların yıllara göre dağılımı

<i>Yıl</i>	<i>Yorum sayısı (n)</i>	<i>%</i>
2017	102	21,93
2018	111	23,87
2019	122	26,23
2020	68	14,62
2021	62	13,33
Toplam	465	100

Mevcut çalışma kapsamında Kırklareli ilinde faaliyet gösteren 12 işletmeden toplam 465 yorum incelenmiştir. Konaklama işletmelerine ilişkin yorum sayılarının 21 ile 95 arasında değiştiği saptanmıştır. Ayrıca çalışmada sadece Türkçe ve İngilizce dillerinde yapılan yorumlar dikkate alınmıştır. Analiz sonucunda, Kırklareli ilinde faaliyet gösteren konaklama işletmelerine yönelik yapılan yorumların önemli bir kısmının Türkçe olduğu tespit edilmiştir (%91,83). Tablo 2’de yorum sayısı ve yüzdesi ile ziyaretçilerin konaklama işletmelerine ilişkin verdikleri yıldızların ortalaması yer almaktadır.

Tablo 2. İşletmelere yapılan çevrimiçi yorum sayıları

<i>İşletme</i>	<i>Yorum sayısı (n)</i>	<i>%</i>	<i>Ortalama Yıldız</i>
O1	95	20,43	3,73
O2	94	20,21	3,77
O3	42	9,03	4,60
O4	40	8,60	4,36
O5	32	6,88	4,75
O6	26	5,59	3,84
O7	26	5,59	3,38
O8	24	5,16	2,87
O9	23	4,94	3,52
O10	21	4,51	2,47
O11	21	4,51	3,04
O12	21	4,51	4,57
Toplam	n=465	%100	3,74

Kırklareli ilinde konaklayan gezginlerin deneyimlerine yönelik genel değerlendirme puanları incelendiğinde (Tablo 3), yorum yapanların önemli bir kısmının (mükemmel: %46,66 - çok iyi: %18,70) konakladığı işletmeden memnun ayrıldığı söylenebilir. Ziyaretçilerin yorumları incelendiğinde, genel değerlendirme bazında en fazla memnuniyet oranına sahip konaklama işletmesinin “O2” kodlu işletme olduğu görülmüştür. Değerlendirmelerin önemli bir kısmı olumlu yönde olsa da, kötü ve berbat olarak yapılan değerlendirmenin yüzdesinin de göz ardı edilemeyecek düzeyde olduğu (%20,64) söylenebilir.

Tablo 3. İşletmelere yapılan çevrimiçi değerlendirme puanları

<i>Yıl</i>	<i>Değerlendirme sayısı (n)</i>	<i>%</i>
Mükemmel	217	46,66
Çok iyi	87	18,70
Ortalama	65	13,94
Kötü	30	6,45
Berbat	66	14,19
Toplam	465	100

Konaklama deneyimini değerlendiren ziyaretçilerin seyahate kiminle çıktığı incelendiğinde (belirtmeyenler hariç), ziyaretçilerin en çok ailesiyle birlikte (%33,54, n=156) seyahat ettiği tespit edilmiştir. İkinci sırada ise %16,98 (n=79) ile arkadaşlarıyla konaklama deneyimi yaşayan ziyaretçiler bulunmaktadır. Ayrıca her 9 ziyaretçiden birinin yaşadığı konaklama deneyimini potansiyel ziyaretçilere tavsiye ettiği görülmüştür (n=51).

Kırklareli ilinde faaliyet gösteren konaklama işletmelerine yönelik yapılan çevrimiçi yorumları ele alan bu araştırmada ise, analiz edilen işletmeler arasında 7 işletmenin olumlu veya olumsuz fark etmeksizin hiçbir yoruma yanıt vermediği tespit edilmiştir. Sadece 1 işletme yapılan tüm yorumlara yanıt verirken, geriye kalan işletmeler (4) sınırlı sayıda yoruma yanıt vermiştir. Analiz edilen yorumlar genel olarak değerlendirildiğinde, toplam 465 yorum içerisinde sadece 62 tanesine yanıt verilmiştir.

Ziyaretçilerin çevrimiçi yorumlarına yönelik yapılan içerik analizi sonucu, Kırklareli ilinde konaklayan ziyaretçilerin deneyimlerinin 6 bileşeni olduğu ortaya çıkarılmıştır: çalışan davranışları, yemeklerin kalitesi ve özellikleri, unutulmaz bir deneyim, atmosfer ile ilgili özellikler, fiyat-performans ve otel konumu. (Bkz. Tablo 4). Sonuçların geçerliliğini ve güvenilirliğini sağlamak için yazarlar tarafından, her bir bileşen için orijinal turist alıntıları eklenmiştir (Cifci vd., 2021).

Tablo 4. Ziyaretçilerin Kırklareli’nde konaklama deneyimlerinin boyutları

Boyut	Destekleyici yorum sayısı
Çalışan davranışları	139
Yemeklerin kalitesi ve özellikleri	143
Unutulmaz bir deneyim	122
Atmosfer ile ilgili özellikler	75
Fiyat-performans	70
Otel konumu	97

3.1. Çalışan Davranışları

Örgütsel performansa doğrudan etki eden çalışan davranışları, tüketici deneyimlerinin göstergeleri arasında yer almaktadır (Racherla vd., 2013; Seyitoğlu vd., 2020). Benzer şekilde bu çalışmanın bulguları çalışan davranışlarının (n=139) seyahat edenlerin konaklama deneyimlerinden biri olduğunu göstermiştir. Çalışan davranışları, tüketicinin işletmeye karşı oluşacak tutumunda önemli bir rol oynamaktadır ve bu bağlamda tüketicide oluşan tutum konaklama işletmeleri için oldukça önemlidir (Parasuraman vd., 1988). Avelini-Holjevac (2002), oluşan tüketici tutumlarının sürekli iyileştirilmesi ve geliştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Çevrimiçi yorumlar, hizmet deneyiminin hem olumlu hem de olumsuz yönlerini ortaya çıkarmada konaklama işletmeleri ve diğer işletmelere önemli bir kolaylık sağlamaktadır. (Stringam ve Gerdes 2010). Bu doğrultuda çalışan davranışları temasına ilişkin örnek değerlendirmeler aşağıda yer almaktadır:

“...personelin ilgisi, güler yüzlü olması, yardımseverliği, otelin temizliği, düzeni ve de Covid-19 kapsamındaki tedbirleri takdirimizi kazandı...” (Anonim Y28). “...otele girdiğimiz ilk andan itibaren ilgili ve güler yüzlü personel ile karşılaşmamız bizi çok mutlu etti...” (Türkiye’den Y111). “...tüm çalışanlar sayesinde kendinizi huzurlu ve özel hissedebileceğiniz bir mekân...” (Türkiye’den Y62).

3.2. Yiyeceklerin Kalitesi ve Özellikleri

Yiyeceklerin kalitesi ve özellikleri, ziyaretçi deneyimi açısından önemli bileşenlerden bir tanesidir (Atsız vd., 2021; Seyitoğlu vd., 2020). Mevcut çalışmada da, ziyaretçiler için yiyecek kalitesinin ve özelliklerinin (n=143) konaklama deneyimi açısından önemli bir bileşen olduğu saptanmıştır. Ziyaretçiler en çok yemeklerin lezzetli ve taze oluşu ile yemeklerin sunumu, çeşitliliğinden bahsetmiştir. Ayrıca otel kahvaltısının, açık büfe, kafe-restoran mevcudiyeti de ziyaretçilerin deneyiminde rol oynadığı görülmüştür. Ziyaretçilerden bazılarının yorumları aşağıdaki gibidir:

“...restorandaki yemekler çok lezzetli. Balkan yöresi yemekleri konusunda çok ustalar, giderseniz restorani mutlaka deneyin...” (Anonim Y93). “...yemeklerin lezzeti ile tekrar tekrar gelmek isteyebilirsiniz...” (Anonim Y86). “...yemeklerine bayıldım. Vejetaryen olduğum için zeytinyağlılar ile keyifli bir yemek geçirdim...” (Türkiye’den Y104).

3.3. Unutulmaz Bir Deneyim

Tüketicilerin yaşadığı deneyimler, davranış tekrarı için önemlidir ve tekrar davranışı sağlamada en güvenilir yollardan biri olarak kabul edilmektedir (Braun-LaTour vd., 2006; Quan ve Wang, 2004; Zhang vd., 2018). Unutulmaz deneyimler, bireyin öznel deneyimlerine ilişkin değerlendirmelerine dayanır ve bireyin olayları kolayca hatırlama yeteneklerine atıfta bulunur (Kim vd., 2012). Aynı zamanda unutulmaz bir deneyim, olumlu ağızdan ağıza aktarıma yol açmaktadır (Murphy, 2001). Mevcut çalışmanın bulguları, unutulmaz bir deneyim (n=122) yaşamının tüketicilerin konaklama deneyimlerinden bir tanesi olduğunu göstermektedir. Unutulmaz bir deneyim bileşeni ile ilgili ziyaretçi yorumları aşağıda verilmiştir:

“...tatil için harika bir yer otel odaları ve manzara çok güzel doğası harika mutlaka gelinmesi gereken bir yer. Çocuklu aileler için de ideal bir otel. Spa hizmetleri çok başarılı emeğinize sağlık” (Anonim Y159). “Nefis bir deneyim, mükemmel bir tesis, odalar konforlu, personel ilgili ve alakalı, ambiyans nefis, manzara çok iyi...” (Anonim Y237).

3.4. Atmosfer ile ilgili Özellikler

Atmosfer, hizmetin gerçekleştiği fiziksel ortam olarak ifade edilebilir (Bitner, 1992). Atmosfer müşterilerin deneyimlediği dekor, ambiyans temizlik, konfor ve ses seviyesi gibi bileşenleri kapsar ve deneyimin kalitesinin göstergelerinden bir tanesidir (Seyitoğlu ve Ivanov, 2020; Zhang vd., 2019). Ayrıca atmosferle ilgili bu unsurlar, hizmet deneyimine yönelik bilişsel ve duygusal tepkileri güçlü bir şekilde etkilediği için konaklama endüstrisinde önemlidir (Sthapit, 2017). Bu bağlamda, söz konusu bileşenle ilgili örnek katılımcı yorumları aşağıdaki gibidir:

“Odalar temiz ve ferah, rahat, doğa manzarası var ve huzurlu...” (Türkiye’den Y240). “...İlk girişten itibaren ambiyans sizi etkiliyor ve içine alıyor...” (Türkiye’den Y270). “...Otel iyi dekore edilmiş, odalar gayet geniş ve sıcak. Ayrıca banyoları da temiz ve geniş...” (Türkiye’den Y30).

3.5. Fiyat-Performans

Hizmetin fiyat karşılığı (n=70), Kırkırelili iline seyahat edenlerin konaklama deneyimlerinde en önemli konulardan biri olduğu tespit edilmiştir. O’Connor (2010) yaptığı çalışmada, ziyaretçilerin otel deneyimlerini paylaşırken en fazla vurguladığı konulardan birinin fiyat-performans olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca fiyat-performans konusu algılanan hizmet kalitesini olumlu yönde etkilemektedir (Chowdhary ve Prakash, 2007). Bu bağlamda, fiyat-performansa ilişkin ziyaretçilerin öne çıkan yorumları aşağıda verilmiştir:

“Bu fiyata daha iyi bir hizmet alınmaz, gönül rahatlığıyla kalabileceğiniz bir otel...” (Türkiye’den Y44). “Fiyat performansı iyi ve genel olarak memnun kaldık, huzurlu ve kaliteli bir işletme, tavsiye ederim...” (Türkiye’den Y262).

3.6. Otel Konumu

Otel konumu, bir turistin otel seçim kararını güçlü bir şekilde etkilemekle birlikte (Cro vd., 2017), konaklama deneyiminin önemli bileşenlerden biri olarak gösterilmektedir (de Oliveira Santos, 2016). Ayrıca otel konumu önemli bir konaklama talebi yaratmaktadır (Lockyer, 2005). Mevcut çalışmada, 'otel konumu' bileşeni (n=97) ile ilgili olarak şehir merkezine ve otopara yakınlık gibi alt boyutlar belirlenmiştir. Otel konumu bileşeni ile ilgili olarak bazı ziyaretçi yorumlarına aşağıda yer verilmiştir:

"...yürüyerek şehir merkezini keşfetmek için çok iyi bir konumda..." (Türkiye'den Y5). "...çok merkezi bir konumda; tam şehrin ortasında, akşamları dışarı çıkmak isterseniz kafelerin olduğu istasyon caddesine çok yakın ve o bölgede birçok güzel kafe ve restoran mevcut..." (Türkiye'den Y17). "En başta şunu söylemek isterim ki tesisin konumu bir harika, zaten bölgede kalınabilecek en iyi otel..." (Türkiye'den Y152).

SONUÇ:

Kırklareli ili, turistik anlamda yüksek rağbet gören bir destinasyon değildir; ancak kayda değer bir potansiyele sahip olduğu söylenebilir (Akay vd., 2017). Bu çalışma ziyaretçilerin beklentilerinin daha fazla karşılanabilmesi ve gelecekteki potansiyel ziyaretçilerin memnuniyetlerini arttırarak ziyaretçi sadakatinin sağlanması açısından konaklama işletmelerine yol gösterici olması amacıyla hazırlanmıştır. Bu bağlamda, Kırklareli ilinde konaklama deneyimi yaşayan ziyaretçilerin TripAdvisor web sitesindeki yorumları analiz edilmiş ve analiz sonucunda tüketicilerin deneyimlerine ilişkin 6 bileşen elde edilmiştir. Elde edilen boyutlar, önceki araştırmaları destekler niteliktedir. Konaklama işletme yöneticilerinin, müşterilerin memnuniyet ve özellikle memnuniyetsizliklerin farkına varmaları, sorumlu oldukları işletme için oldukça önemlidir. Bu doğrultuda, çevrimiçi yapılan her yorum, işletmenin eksik konularda iyileştirilmesi ve iyi olduğu konularda da geliştirilmesine fayda sağlama potansiyeline sahiptir.

Bu çalışmada analiz edilen değerlendirmelerin %65,36'sı olumlu yöndedir. Ayrıca yapılan yorumlarda yer alan yapıcı ve az sayıda eleştiri bir kenara bırakıldığında, yorumların değerlendirmeleri destekler nitelikte ve olumlu yönde olduğu görülmektedir. Değerlendirmelerin %20,64'ü olumsuz yöndedir ve ziyaretçilerin şikayetleri söz konusu değerlendirmeleri yorumlarında yer almaktadır. Ziyaretçilerin deneyimlerini ortalama olarak nitelendirerek yaptığı yorumlarda ise, hem olumlu hem de olumsuz yönde görüşlere rastlamak mümkündür.

Mevcut araştırmada analiz sonucu elde edilen bulgulara göre, ziyaretçilerin en sık kullandıkları olumlu kelimelerin güzel, temiz, iyi, memnun ve var kelimeleri olduğu görülmüştür. En sık tekrar eden olumsuz kelimeler ise kötü, yok, pis ve vasat kelimeleridir. Konaklama işletmelerinin müşterilerine sunduğu fiyatların uygunluğuyla birlikte kahvaltının ziyaretçiler için yeterli olup olmadığı, hem olumlu hem de olumsuz yorumlarda görülmüştür. Covid-19 salgını itibarıyla (2020) değerlendirme sayıları yarı yarıya düşerken, bu değerlendirmeler içerisinde temizlik-hijyen konusuna ilişkin yapılan yorumların artış göstermediği saptanmıştır. Ayrıca konaklama deneyimi yaşayan ziyaretçilerin konakladığı işletmeyle sık sık şehirdeki rakip işletmeleri veya farklı bir bölgedeki işletmeleri karşılaştırdığı görülmüştür. Bu karşılaştırmalar genel olarak fiyat-performans dengesinin yetersiz bulunmasından kaynaklıdır.

Xiang vd. (2015) yaptıkları çalışmada, tüketici memnuniyeti ile yaşanan deneyimler arasında güçlü bir ilişkinin olduğunu tespit etmiştir. Bu bağlamda yaşanan deneyimlerin tespiti ve iyileştirilmesi anlamında tüketici yorumları konaklama işletmeleri için oldukça önemlidir. Mevcut araştırmada elde edilen bulgulara göre 51 ziyaretçi deneyiminden memnun kaldıktan sonra başkalarına da tavsiye ettiği görülmüştür. Ayrıca 13 müşteri ise konakladığı işletmeyi başkalarına tavsiye etmediği tespit edilmiştir. Yaşadığı deneyim sonucu konakladığı işletmeyi tavsiye eden ve etmeyen tüm müşterilerin değerlendirmeleri dikkate alınması oldukça önemlidir. Özellikle de tavsiye etmeyen müşterilerin değerlendirmeleri yanıtlanıp, iyileştirmeler yapılacağına belirtilmesi gelecekteki müşterilerin satın alma davranışından vaz geçmesinin önüne geçilebilir.

Çevrimiçi otel incelemeleri alanında yürütülen kapsamlı araştırmalara rağmen, rezervasyon kararları için derecelendirme puanı ve yorum sayısı gibi evrimii konaklama incelemelerinin özelliklerinin değeri hala bilinmemektedir (Neirotti vd., 2016). Ancak yapılan araştırmaların önemli bir kısmı, evrimii yorumların konaklama işletmelerinin satışlarını etkilediğini göstermektedir (Ciftci vd., 2020). Bu araştırmada analiz edilen 465 yorum içerisinden sadece 62 tanesine konaklama işletmeleri tarafından yanıt verilmiş olması, bu görüşü destekler niteliktedir. Konaklama işletmelerinin ziyaretçilerinin değerlendirmelerine yanıt vermesi bir pazarlama stratejisi olarak dahi görülebilir. Dolayısıyla Kırkliireli ilinde faaliyet gösteren konaklama işletmelerinin işletme çıkarları için evrimii yorumları daha fazla dikkate alması gerekmektedir. Tüketiciler memnuniyetini arttırmak ve aynı zamanda konaklama işletmesinde yaşanan problemlerden kaynaklı yapılan olumsuz yorum ve puanların nedenlerini tespit etmek adına işletmelerin değerlendirmeleri tekrar gözden geçirmesi ve web sitesi aracılığıyla ziyaretçilere yanıt vermesi önem arz etmektedir. Zhang vd. (2010), işletmelerin evrimii yorumlara yanıt vermesinin reel satışları arttırmasıyla sonuçlandığını ne sürmektedir. Ek olarak gelecekte yapılacak çalışmalarda konaklama işletmelerinin evrimii yorumlara yanıt vermesinin oda rezervasyonuna etkisi derinlemesine incelenebilir.

Potansiyel müşterileri önemli derecede etkileme potansiyeline sahip olan olumsuz evrimii müşteri incelemeleri, bir tatil yeri seçiminde önceden var olan olumlu görüş ve tutumların çürümesine neden olabilir (Tanford ve Montgomery, 2015). Dolayısıyla özellikle olumsuz yorum ve değerlendirmelerin yaratabileceği imajı ortadan kaldıracak adına müşterilerin yorumlarının yanıtlanması daha fazla önem kazanmaktadır. Ayrıca yapılan yorumların yalan veya yanlış olduğunu ispatlamaya çalışmak yerine (Alrawadie ve Demirkol, 2015), yapıcı yanıtlar vererek olumsuz deneyim yaşadığını ifade etmiş ziyaretçilerle birlikte potansiyel müşterilerin de ilgisi çekilebilir.

Bu araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Öncelikle bu çalışma sadece Kırkliireli ilinde faaliyet gösteren işletmelere odaklanmış ve dolayısıyla işletme sayısı sınırlıdır. Sadece TripAdvisor web sitesine kayıtlı konaklama işletmelerine yapılan yorumlar dikkate alınmış olması bir başka araştırma sınırlılığıdır. Bu bağlamda gelecekte yapılacak çalışmalarda farklı platformlardan (Booking.com, Trivago.com vb.) yararlanılabilir ve nitel bir yaklaşım kullanılan bu araştırmanın aksine nicel veya karma bir yöntem tercih edilebilir. Yapılacak nicel çalışmalar sayesinde bu araştırmanın bulgularının geçerliliği iyileştirilebilir.

TripAdvisor web sitesine yorum yapanların tamamının hizmet satın aldığının bir garantisi yoktur (Schuckert vd., 2016) ve bu da araştırmanın bir başka sınırlılığı olarak öne çıkmaktadır. Çevrimiçi yorumların yanıtlanması oldukça önemlidir ve bu bağlamda konaklama işletmelerinin ziyaretçilere sağladığı dönüşler incelenebilir. Ayrıca konaklama işletmeleri ile ilgili evrimii yorumların oda rezervasyonuna etkisi, karma veya nicel yöntemlerle ele alınabilir. Ayrıca bölgedeki konaklama işletmeleri ile ilgili evrimii yorumların oda rezervasyonuna, davranışsal niyetlerine, memnuniyet düzeylerine etkisi nicel bir yöntem benimsenerek araştırılabilir.

Etik Standart ile Uyumluluk

ıkar atışması: Yazarlar kendi aralarında veya herhangi diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu alışma, TR Dizin etik kurul izni gerektiren çalışma grubunda yer almamaktadır.

Finansal Destek: Bu çalışmanın hazırlanmasında herhangi bir destek alınmamıştır.

KAYNAKÇA:

Akay, B., Tokatlı, C. ve Aksoy, M. (2017). Kırkliireli ve Edirne illerine yönelik bir turizm potansiyeli değerlendirme alışması. Kırkliireli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(1), 89-102.

- Alrawadieh, Z. ve Demirkol, Ş. (2015). Konaklama işletmelerinde e-şikâyet yönetimi: İstanbul'daki beş yıldızlı oteller üzerinde bir çalışma. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 130-148.
- Anderson, C. (2012). The impact of social media on lodging performance. *Cornell Hospitality Report*, 12(15), 6–11.
- Arasli, H., Saydam, M. B., Gunay, T. and Jafari, K. (2021). Key attributes of Muslim-friendly hotels' service quality: voices from booking.com. *Journal of Islamic Marketing*, <https://doi.org/10.1108/JIMA-11-2020-0341>.
- Avelini-Holjevac, I. (2002) Management of Quality in Tourism and Hospitality, Faculty of Tourism Management, Opatija.
- Atsız, O. Cifci, I. and Law, R. (2021). Understanding food experience in sharing-economy platforms: insights from Eatwith and Withlocals. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 1-26.
- Aydın, B. O. (2015). Çevrimiçi topluluklarda elektronik ağızdan ağıza iletişimin sosyal belirleyicileri. *Selçuk Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 37, 563-585.
- Bitner, M. J. (1992). Servicescapes: The impact of physical surroundings on customers and employees. *Journal of Marketing*, 56, 57–71.
- Braun-LaTour, K. Grinley, M. and Loftus, E. (2006). Tourist memory distortion. *Journal of Travel Research*, 44, 360–367.
- Buluk, B. ve Boz, M. (2016). Online seyahat acenteleri aracılığıyla seyahat satın almada turist memnuniyeti: İstanbul örneği. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 504-529.
- Cantalops, A. S. and Salvi, F. (2014). New consumer behavior: a review of research on eWOM and hotels. *International Journal of Hospitality Management*, 36, 41–51.
- Chowdhary, N., & Prakash, M. (2007). Prioritizing service quality dimensions. *Managing Service Quality: An International Journal*, 17(5), 493–509.
- Cifci, I., Atsız, O. and Gupta, V. (2021). The street food experiences of the local-guided tour in the meal-sharing economy: the case of Bangkok. *British Food Journal*, 123(22), 4030-4048.
- Ciftci, O., Berezina, K., Cavusoglu, M. and Cobanoglu, C. (2020). Winning the battle: the importance of price and online reviews for hotel selection. *Advances in Hospitality and Tourism Research*, 8(1), 177-202.
- Cohen, J. (1960). A coefficient of agreement for nominal scales. *Educational and Psychological Measurement*, 20,(1), 37-46.
- Cró, S. and Martins, A. M. (2018). Hotel and hostel location in Lisbon: Looking for their determinants. *Tourism Geographies*, 20(3), 504–523.
- Dinçer, M. Z. and Alrawadieh, Z. (2017). Negative word of mouse in the hotel industry: a content analysis of online reviews on luxury hotels in Jordan. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 26(8), 785-804.
- Doğan, S. (2017). Otellere yönelik yapılan puanlama ve çevrimiçi yorumların değerlendirilmesine ilişkin Aksaray ilinde bir araştırma. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(3), 27-36.
- Ekiz, E., Khoo-Lattimore, C. and Memarzadeh, F. (2012). Air the anger: Investigating online complaints on luxury hotels. *Journal of Hospitality and Tourism Technology*, 3(2), 96-106
- Filieri, R., Hofacker, C. F. and Alguezaui, S. (2018). What makes information in online consumer reviews diagnostic over time? The role of review relevancy, factuality, currency, source credibility and ranking score. *Computers in Human Behavior*, 80, 122-131.
- Gretzel, U. and Yoo, K. H. (2008). Use and impact of online travel reviews. *Information and Communication Technologies in Tourism 2008*, 35–46.
- Guo, Y., Barnes, S. J. and Jia, Q. (2017). Mining meaning from online ratings and reviews: tourist satisfaction analysis using latent dirichlet allocation. *Tourism Management*, 59, 467–483.
- Karadağ, F., Oral, E. T., Yalçın, F. A. ve Erten, E. (2001). Young mani derecelendirme ölçeğinin Türkiye'de geçerlik ve güvenilirliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 13(2), 107-114.

- Keskin, H. D. ve Çilingir, Z. (2010). Web sitelerinin globalizasyonu üzerine büyük global Amerikan markalarına yönelik bir içerik analizi uygulaması. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 5(2), 51- 66.
- Kim, J. and Hardin, A. (2010). The impact of virtual worlds on word-of-mouth: improving social networking and servicescape in the hospitality industry. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 19(7), 735–753.
- Kim, J. H. Ritchie, J. B. and McCormick, B. (2012). Development of a scale to measure memorable tourism experiences. *Journal of Travel Research*, 51(1), 12-25.
- Landis, R. J. and Koch, G. G. (1977). The measurement of observer agreement for categorical data. *Biometrics*, 33(1), 159-174.
- Leung, D., Law, R., van Hoof, H., & Buhalis, D. (2013). Social Media in Tourism and Hospitality: A Literature Review. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 30(1-2), 3–22.
- Litvin, S. W., Goldsmith, R. E. and Pan, B. (2008). Ellectronic word-of mouth in hospitality and tourism management. *Tourism Management*, 29, 458-468.
- Lockyer, T. (2005). Understanding the dynamics of the hotel accommodation purchase decision. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 17(6), 481–492.
- Lu, W. and Stepchenkova, S. (2014). User-generated content as a research mode in tourism and hospitality applications: Topics, methods, and software. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 24(2), 119–154.
- Neirotti, P., Raguseo, E. and Paolucci, E. (2016). Are customers' reviews creating value in the hospitality industry? Exploring the moderating effects of market positioning. *International Journal of Information Management*, 36(6), 1133-1143.
- O'Connor, P. (2010). Managing a hotel's image on TripAdvisor. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 19(7), 754-772.
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2007). Participative web: User-generated content. 20.03.2022 tarihinde <http://www.oecd.org/dataoecd/57/14/38393115.pdf> adresinden alındı.
- Özkan, N. ve Ulama, Ş. (2018). Marmara Bölgesindeki 4 ve 5 yıldızlı konaklama işletmelerinin web sitelerinin değerlendirilmesi. *Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research*, 2(2), 13-33.
- Parasuraman, A., Zeithaml, V.A. and Berry, L.L. (1988). SERVQUAL; a multiple-item scale for measuring consumers' perceptions of service quality. *Journal of Retailing*, 64(1), 12-40.
- Phillips, P., Barnes, S., Zigan, K. and Schegg, R. (2017). Understanding the impact of online reviews on hotel performance: an empirical analysis. *Journal of Travel Research*, 56(2), 235-249.
- Quan, S. and Wang, N. 2004. Towards a structural model of the tourist experience: an illustration from food experiences in tourism. *Tourism management*, 25(3), 297-305.
- Racherla, P., Connolly, D. J. and Christodoulidou N. (2013). What Determines consumers' ratings of service providers? an exploratory study of online traveler reviews. *Journal of Hospitality Marketing & Management* 22(2), 135–61.
- Saleem, A. and Ellahi, A. (2017). Influence of electronic word of mouth on purchase intention of fashion products on social networking websites. *Pakistan Journal of Commerce and Social Sciences*, 11(2), 597–622.
- Schuckert, M., Liu, X., & Law, R. (2016). Insights into suspicious online ratings: Direct evidence from TripAdvisor. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 21(3), 259-272.
- Seyitoğlu, F. and Ivanov, S. (2020). Understanding the robotic restaurant experience: a multiple case study. *Journal of Tourism Futures*, 8(1), 55-72.
- Seyitoğlu, F., Çakar, K. and Karataş, G. (2020). Göreme (Cappadocia): examining the hostel experiences of tourists. *Anatolia*, 31(1), 142-145.
- Shao, G. (2009). Understanding the appeal of user-generated media: a uses and gratification perspective. *Internet Research*, 19(1), 7–25.

- Sthapit, E. (2017). Exploring tourists' memorable food experiences: a study of visitors to Santa's official hometown. *Anatolia*, 28(3), 404-421.
- Stringam, B. B. and Gerdes, J. (2010). An analysis of word-of-mouth ratings and guest comments of online hotel distribution sites. *Journal of Hospitality Marketing & Management* 19(7), 773-96.
- Su, Allan Y. (2004). Customer Satisfaction Measurement Practice In Taiwan Hotels". *Hospitality Management*, 23, 397-408.
- Şencan, H. (2005). Sosyal ve Davranışsal Ölçümlerde Güvenilirlik ve Geçerlilik. Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Tanford, S. and Montgomery, R. (2015). The effects of social influence and cognitive dissonance on travel purchase decisions. *Journal of Travel Research*, 54(5), 596-610.
- Tanrısever, C. (2018). Paket tur satın alan müşterilerin şikâyet analizi. *Turizm Akademik Dergisi*, 5(1), 114-123.
- Taş, M., Ünal, A. ve Zengin, B. (2019). Sosyal medyanın turistlerin satın alma kararları üzerindeki etkisi: Erzincan-Kemaliye Örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7(3), 2226-2250.
- Torres, E. N., Adler, H., Lehto, X., Behnke, C. and Li, M. (2013). One experience and multiple reviews: the case of upscale US hotels. *Tourism Review*, 68(3), 3-20.
- TripAdvisor. (2022). Tripadvisor hakkında. 20.03.2022 tarihinde <https://tripadvisor.mediaroom.com/TR-about-us> adresinden alındı.
- Ünal, A., Çakır, G., Bayar, S. B. ve Çelen, O. (2020). Turistlerin konaklama işletmelerine yönelik şikâyetlerinin incelenmesi: Marmara Bölgesi otellerine yönelik bir araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 11(3), 744-755.
- Ünlüöner, K., Tayfun, A. ve Kılıçlar, A. (2015). Turizm Ekonomisi. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Verma, R., Stock, D. and McCarthy, L. (2012). Customer preferences for online, social media, and mobile innovations in the hospitality industry. *Cornell Hospitality Quarterly*, 53(3), 183-186.
- Williams, W., Parkes, E. L. and Davies, P. (2013). Wordle: a Method for Analysing MBA Student Induction Experience. *The International Journal of Management Education*, 11(1), 44-53.
- Xiang, Z. and Gretzel, U. (2010). Role of social media in online travel information search. *Tourism Management*, 31(2), 179-188.
- Xiang, Z., Schwartz, Z., Gerdes, J. H. ve Uysal, M. (2015). What can big data and text analytics tell us about hotel guest experience and satisfaction? *International Journal of Hospitality Management*, 44, 120-130.
- Ye, Q., Law, R. and Gu, B. (2009). The impact of online user reviews on hotel room sales. *International Journal of Hospitality Management*, 28(1), 180-182.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. (5. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yoo, K. H. and Purifoy, M. (2007). Online travel review study-role & impact of online travel reviews. 20.03.2022 tarihinde <https://www.tripadvisor.com/pdfs/OnlineTravelReviewReport.pdf> adresinden alındı.
- Zhang, H., Wu, Y. and Buhalis, D. (2018). A model of perceived image, memorable tourism experiences and revisit intention. *Journal of Destination Marketing & Management*, 8, 326-336.
- Zhang, M., Kim, P. B. and Goodsir, W. (2019). Effects of service experience attributes on customer attitudes and behaviours: the case of New Zealand cafe' industry. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 28(81), 28-50.
- Zhang, Z., Ye, Q., Law, R. and Li, Y. (2010). The impact of e-word-of-mouth on the online popularity of restaurants: a comparison of consumer reviews and editor reviews. *International Journal of Hospitality Management* 29(4), 694-700.
- Zorlu, N. ve Uzgören, E. (2020). Elektronik ağızdan ağıza iletişimin tüketicilerin satın alma davranışları üzerindeki etkisinin belirleyicileri: üniversite öğrencileri üzerinde bir araştırma. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 63, 107-130.

Zhu, J., Cheng, M. and Li, Z. (2021). Peer-to-peer accommodation experience and guest actual recommendations: a novel mixed-method approach. *Tourism Management Perspectives*, 38, 100816.

Extended Summary:

Literature Review:

It can be said that in the tourism sector, which is a labor-intensive sector, consumers research more before making a purchase (Unluonen et al., 2015). In this context, UGC can speed up the research process and influence the purchasing decision as it is a platform that brings together consumers who have experienced tourism service before and want to share this experience. (Gretzel and Yoo, 2008).

Tourism-related UGC websites can be divided into several categories (Leung et al., 2013; Torres et al., 2013; Xiang & Gretzel, 2010): social networking websites (eg Facebook, Instagram), online travel agencies (eg Travelocity), online accommodation enterprises sites (Hostelworld, Booking, Trivago) and online feedback websites (e.g. TripAdvisor, SideStep), travel experience websites (WikiTravel), sharing economy websites (Airbnb, EatWith, WithLocals), video sharing websites that make travel easy (YouTube, Flickr).

Ye et al. (2009) found that comments on the goods and services experienced directly affect the hotel reservations of potential consumers. Verma et al. (2012) found that online positive comments about accommodation enterprises increase room reservations by 70-80%, while negative comments decrease it by 40%. Phillips et al. (2017) found that accommodation enterprises with high average review scores increased their room sales.

Thanks to UGC platforms, consumers can convey their experiences without feeling pressure (Ekiz et al., 2012). In this context, every positive or negative comment to be made should be carefully followed by the accommodation establishments. It offers important opportunities to accommodation enterprises to eliminate the dissatisfaction of the consumer in the comments made after the negative experience and to prevent similar ones in the future. From this point of view, this study has been prepared to facilitate the work of accommodation enterprises and to contribute to the literature.

Methodology:

The aim of this study is to determine the dimensions of the experiences of the visitors who have accommodation experience in Kırklareli by using UGC and to give an idea to understand the factors that may affect their travel experience in the destination. In this study content analysis, which is one of the qualitative research methods, was used because it was suitable for the purpose of the research. In addition, in this study, which has a descriptive nature, secondary data was used and convenience sampling method, which is one of the non-probability sampling methods, was used (Yıldırım & Simsek, 2013).

The universe of the research consists of accommodation enterprises operating in the province of Kırklareli and registered in TripAdvisor. Accommodation enterprises that did not make any comments and that had a limited number of comments were excluded from the research sample. In addition, the evaluations made by the visitors between the years 2017-2021 were examined. As a result of the data collection process, 465 usable comments were obtained and content analysis was carried out by two researchers separately with the MAXQDA 20 program, which is frequently used in qualitative data analysis (Keskin & Cilingir, 2010).

TripAdvisor website was used to collect data. There are some reasons for choosing TripAdvisor site. First, this website is frequently preferred by tourism researchers to reveal consumer experiences

(Dinçer & Alrawadieh, 2017). Another reason is that the website is easy to use and therefore consumers can easily comment (Buluk and Boz, 2016; Filieri et al., 2018). In this way, it is easy to both comment and collect data.

Within the scope of the research, findings such as the current evaluation scores of the visitors for the accommodation enterprises, the number of comments and the number of returns to the visitors were obtained. According to the data obtained, the most comments were made in 2019. In 2020, the great decrease in visits due to the impact of the Covid-19 epidemic was clearly reflected in the comments.

Data collection was carried out between 01.03.2022 and 30.03.2022. The obtained comments were passed through the data preprocessing stage. This stage enabled the elimination of incomplete, out-of-scope and duplicate comments (Zhu et al., 2021). Themes were formed because of the coding carried out by the researchers by reading more than once.

Kappa analysis was applied to test the reliability of the 6 components obtained in this study, in which qualitative research method was used. With the Kappa analysis developed by Cohen (1960), the degree of agreement between the raters evaluating the subject is measured (Karadag et al., 2001; Tanrısever, 2018). Two raters, who are not related to the research and who are experts in their field, examined whether the evaluations related to the accommodation experience belong to the related component, and those that were seen as relevant were marked as '1' and those that were not seen as '0'. Kappa coefficient 0 to 0.20 insignificant agreement, 0.21 to 0.40 poor agreement, 0.41 to 0.60 moderate agreement, 0.61 to 0.80 good agreement, and 0.81 to 1.00 is interpreted as perfect harmony (Landis and Koch, 1977). Kappa Reliability Coefficient (KGK) value was found to be 0.74 because of the Kappa analysis regarding the evaluations of consumers who have experienced accommodation in Kirklareli. Sencan (2005) emphasizes that the value between 0.40 and 0.75 is sufficient.

Findings:

465 online comments made by visitors regarding 12 accommodation enterprises serving within the provincial borders of Kirklareli were taken into consideration within the scope of the research. It has been determined that the number of comments on accommodation enterprises varies between 21 and 95. In addition, only the comments made in Turkish and English were taken into account in the study. As a result of the analysis, it was determined that a significant part of the comments made about the accommodation establishments operating in Kirklareli province were in Turkish (91.83%).

In this study, which deals with the online reviews of accommodation enterprises operating in the province of Kirklareli, it has been determined that 7 enterprises among the analyzed enterprises do not respond to any comments, regardless of whether they are positive or negative. Only 1 business responded to all reviews, while the remaining (4) enterprises responded to a limited number of reviews. When the analyzed comments were evaluated in general, only 62 of the total 465 comments were answered.

As a result of the analysis, 6 themes were obtained: "employee behavior", "quality and characteristics of the food", "a memorable experience", "atmosphere-related features", "price-performance" and "hotel location".

Results and Conclusions:

Kirklareli province is not a highly popular tourist destination, but it can be said that it has a significant potential (Akay et al., 2017). This study has been prepared with the aim of meeting the expectations

of the visitors more and increasing the satisfaction of the potential visitors in the future and to guide the accommodation enterprises in terms of ensuring visitor loyalty.

65.36% of the evaluations analyzed in this study are positive. In addition, when the constructive and few criticisms in the comments made are left aside, it is seen that the comments support the evaluations and are in a positive way. 20.64% of the reviews are negative and the complaints of the visitors are included in the comments of the said reviews. It is possible to come across both positive and negative opinions in the comments made by the visitors by describing their experiences as average.

Despite extensive research in the field of online hotel reviews, the value of attributes of online accommodation reviews, such as rating score and number of reviews, is still unknown for booking decisions (Neirotti et al., 2016). However, an important part of the research shows that online reviews affect the sales of accommodation businesses (Ciftci et al., 2020). The fact that only 62 of the 465 comments analyzed in this study were answered by the accommodation enterprises supports this view. Therefore, accommodation businesses operating in Kırkırelı should pay more attention to online reviews for their business interests.

This research has some limitations. First, this study focused only on enterprises operating in Kırkırelı province, and therefore the number of businesses is limited. Another limitation of the research is that only the comments made to the accommodation enterprises registered on the TripAdvisor website were considered. In this context, different platforms (Booking.com, Trivago.com, etc.) can be used in future studies and a quantitative or mixed method may be preferred, unlike this research, which uses a qualitative approach. The validity of the findings of this study can be improved through quantitative studies.

Bir Film (*Life Overtakes Me*), Sığınmacı Çocuklar ve Vazgeçilmiş Bedenler: Vazgeçme/Terketme Sendromu ya da Gizli Yaralar

A Movie (*Life Overtakes Me*), Refugee Children and Resigned Bodies: Resignation Syndrome or Hidden Injuries

Hacer Aker¹

öz

Sinemasal metinlerin sığınmacı çocukların ruh sağlığı üzerine ne söylediği sorusundan hareket eden bu çalışma, politik kararların ve uygulanan pratiklerin bireyselde yarattığı tahribatın boyutlarıyla ilgilenmekte; bunu da belgesel anlatıları üzerinden düşünmektedir. Belgesel sineması evrensel içerisinden amaçlı örnekleme tekniği ile güncelliği, odağına sığınmacı çocukları ve onların ruhsal hastalıklarını konu alması ve bilinmeye yönelik farkındalık yaratma çabası dolayısıyla *Life Overtakes Me* (Hayatın Tutsakları, John Haptas ve Kristine Samuelson, 2019), inceleme nesnesi olarak seçilmiştir. Film dolayısıyla görünür kılınan ve bedeni ele geçiren vazgeçme/terketme sendromu, mikro kozmista mülteci olmanın travması ve bu travmanın çocuklar üzerindeki etkileri hakkında konuşmak için elverişli bir zemin sunmaktadır. *Life Overtakes Me* aracılığıyla göçün aileler ve çocuklar üzerinde sadece fiziksel değil aynı zamanda ruhsal ve biyolojik çözümler yarattığını ortaya koymayı ve bilinmeyen bir hastalığın bilinen sonuçlarını görünür kılmayı amaçlayan çalışma, üç düzey üzerinden kurgulanmıştır: İlk düzeyde göç kavramı, mülteci yazını ve mülteci çocukların ruh sağlığı üzerine literatür gözden geçirilmiştir. Son iki düzeyde çalışma, vazgeçme/terketme sendromunu tanımlamış ve *Life Overtakes Me* adlı belgesel filmi analiz etmiştir. Çözümleme, film anlatısı ve yönetmenlerin film anlatısına dair kavrayışları arasında metinlerarası analiz yapılarak gerçekleştirilmiştir. Genel cepheden açığa çıkan sonuç, çocukların kendi ülkelerinde yaşadıkları taciz/travmalar ve sığındıkları ülkeye alıştıktan sonra tekrar geri dönme korkusuyla tetiklenen bu hastalık/rahatsızlığın, siyasi mülteci tanımında yaşanan daralmaya paralel arttığı yönündedir. Son on yılda çocuk sığınmacı sayısında yaşanan artış dikkate alındığında, *Life Overtakes Me* dolayısıyla ortaya koyulan bulguların önemli olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Sığınmacı Çocuklar, Vazgeçme/Terketme Sendromu, Ruh Sağlığı, *Life Overtakes Me*.

ABSTRACT

Moving from the question of what cinematic texts say about the mental health of refugee children, this study deals with the extent of the personal damage caused by political decisions and applied practices. It thinks about this through documentary narratives. The study chose the movie *Life Overtakes Me* (John Haptas ve Kristine Samuelson, 2019) with a purposeful sampling technique due to its topicality and focus on refugee children and their mental illnesses and its effort to raise awareness about the unknown. *Life Overtakes Me* provides a suitable ground for discussing about the trauma of being a refugee in the microcosm and its effects especially on children. The study, which aims to reveal that migration creates not only physical but also mental and biological dissolutions in families and children through *Life Overtakes Me*, and to make the known consequences of an unknown disease visible, is built on three levels: The concept of migration, refugee literature, and the mental health of refugee children were reviewed at the first level. At the second level, the study defined the resignation/abandonment syndrome, and at the final level, the documentary film *Life Overtakes Me* was analyzed. The analysis was carried out by intertextual analysis between the film narrative and the directors' opinion of the film narrative. From the general side, the result is

¹ Corresponding Author: Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü, haceraaker@selcuk.edu.tr, 0000-0002-0116-6462

that this illness is triggered by the abuse/trauma that children experience in their own country and the fear of returning after getting used to the country they took refuge in. Also, illness increases with the narrowing in the definition of political refugee. Given the increase in the number of child refugees over the past ten years, the findings, which will be revealed through the film *Life Overtakes Me*, are considered important.

Keywords: Immigration, Refugee Children, Resignation Syndrome, Mental Health, Life Overtakes Me.

GİRİŞ:

Göç konusu disiplinlerarası bir yaklaşım gerektirir. Göçün temel ekonomik veya demografik analizi metodolojik araçlarla mümkündür. Göçmenlerin yaşamlarını ve deneyimlerini anlamada etnografik veya sözlü tarih çalışmalarına, göç ve şirketleşme süreçlerinin yapısal arka planını ortaya çıkarmak için de sosyoloji ve siyaset bilimine ihtiyaç duyulur. Antropologlar, ağlara ve ulus aşırı topluluklara bakarken, göçün yurttaşlık ve egemenlik kurumları üzerindeki etkisini hukukçular sorgular (Brettel ve Hollifield, 2013). Psikologlar göçün göçmenler üzerinde yarattığı ruhsal travmalarla ilgilenirken, iletişim çalışmaları göçmenlerin medyayı nasıl kullandıkları ya da medyadan ne denli etkilendikleri sorusuna yanıt arar. Sinema onların ne yaşadıklarını belgeler, görseller eşliğinde insanlara sunar. Sinema bilimciler de bu anlatılar eşliğinde sosyolojik, tarihsel, ideolojik, psikanalitik vb. çözümler yapar. Sosyal bilimlerin bu karmaşık fenomene çok yönlü ilgisine dair örnekleri genişletmek olası görünse de bilinen gerçek, dünyanın dört bir yanındaki insanların, savaş, yoksulluk ve şiddet gibi çeşitli nedenlerle güvenli bir alan bulmak için ülkelerinden başka yerlere taşındığıdır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), 2021 yılı sonuna kadar 90 milyonun üzerinde insanın ülkelerinden ayrılmak zorunda kaldığını, bu nüfusun yarısından fazlasını kadınlar ve çocukların oluşturduğunu ve bunların birçoğunun da bilinmeyen sağlık problemleriyle yüzleştiğini aktarmaktadır.

Mülteci çocukların ruh sağlığına ilişkin literatür incelendiğinde, sebepler, sonuçlar, tedavi yöntemleri ve öneriler bazında çalışmalar yürütüldüğü ancak interdisipliner bir alanı kapsayan bu sorunsala sinema alanında yeteri kadar yer verilmediği görülmektedir. Oysaki “sinema hayattır, hayat da sinema” (Diken ve Laustsen, 2011). Bu durumda sinemasal metinlerin mülteci çocukların ruh sağlığı üzerine ne söylediği sorusu önem kazanmaktadır. Mevcut sorunsaldan hareketle çalışma, terimi, hukuki düzlemde ya da uygulanan pratikler düzeyinde ele almaktan çok verilen politik kararların ve uygulanan pratiklerin bireyselde yarattığı tahribatın boyutlarıyla ilgilenmekte; bunu da belgesel anlatıları üzerinden düşünmektedir. Mülteci aileler ya da çocukların travma ya da stres yaşadıklarında, sonuçlarının her zaman görünmeyebileceği öngörüsü, belgesel anlatıların bu noktada iyi bir referans kaynağı olabileceğini düşündürmektedir. Çalışma, belgesel sineması evrenseli içerisinden amaçlı örnekleme tekniği ile güncelliği, odağına mülteci çocukları ve onların ruhsal hastalıklarını konu alması ve bilinmeyene yönelik farkındalık yaratma çabası dolayısıyla *Life Overtakes Me* (Hayatın Tutsakları, John Haptas ve Kristine Samuelson, 2019) adlı filmi inceleme nesnesi olarak seçmiştir. *Life Overtakes Me* dolayısıyla görünür kılınan ve bedeni ele geçiren vazgeçme/terketme sendromu, mikro kozmosta mülteci olmanın travması ve özellikle çocuklar üzerindeki etkileri hakkında konuşmak için elverişli bir zemin sunmaktadır.

Life Overtakes Me aracılığıyla göçün aileler ve çocuklar üzerinde sadece fiziksel değil aynı zamanda ruhsal ve biyolojik çözümler yarattığını ortaya koymayı ve bilinmeyen bir hastalığın bilinen sonuçlarını görünür kılmayı amaçlayan çalışma, üç düzey üzerinden kurgulanmıştır: İlk düzeyde göç kavramı, mülteci yazını ve mülteci çocukların ruh sağlığı üzerine literatür gözden geçirilmiştir. İkinci düzeyde çalışma, vazgeçme/terketme sendromunu tanımlamış ve son düzeyde *Life Overtakes Me* adlı belgesel film analiz edilmiştir. Çözümleme, film anlatısı ve yönetmenlerin film anlatısına dair kavrayışları arasında metinlerarası bir okuma yaparak gerçekleştirilmiştir. Bu çabanın, kent sosyolojisi, göç, göçmenlik, sığınmacı, çocuk sığınmacı ve vazgeçme/terketme sendromu yazınına ilgi duyacak araştırmacılara kaynak olabileceği ise çalışmanın bütününe anlamlı kılacak temennidir.

1. Göç Kavramı, Mülteci Yazını ve Mülteci Çocukların Ruh Sağlığı

1.1. Göç Kavramı ve Mülteci Yazını

Dünyanın doğusundaki kriz ve benzeri görülmemiş sayıda sığınmacı nedeniyle son yıllarda giderek daha önemli hale gelen göç, bir yerleşimin sadece demografik özelliklerini etkilemekle kalmaz, aynı zamanda toplumun sosyo-kültürel yapısını da derinden değiştirir. Göç, birçok tanımı olan disiplinler arası bir kavram olmakla birlikte genel olarak ekonomik, sosyal ve politik nedenlerle bir ülkeden ayrılıp başka bir ülkeye yerleşmek olarak tanımlanır (Dingle ve Drake, 2007). Göçün gerçekliği, tanımı, nedenleri, ana biçimleri ve göçler sonrasında mevzuat biçimindeki yapısal düzenlemeler bir dizi araştırmacı tarafından uzun süredir araştırılırsa da mevcut tablo, son yirmi yıllık sürede göçün, nüfusun sosyal, kültürel, ekonomik, etnik, ırksal ve dini özelliklerini önemli ölçüde ve geri döndürülemez bir şekilde değiştirdiğini göstermektedir (Gropas, 2007). Bazı durumlarda göçmenlerin suç düzenleyici, işe alımcı, nakliyeciler, rüşvetçi memurlara para verdiği, muhbirlere, rehberlere, mürettebata, infazcılara, tahsildarlara, uzmanlara yardım etme gibi kötü faaliyetlere bulaşabildiği rapor edilmekte ve bu, göçün hedef ülke üzerinde caydırıcı etkileri olarak sunulmaktadır (Schapiro, 2009).

Irkı, dini, tabiiyeti, belirli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulme uğrama korkusuyla ülkesini terk eden ve ülkesine geri dönmek istemeyen kişiler ise mülteci olarak tanımlanır. Bu kapsamda mülteci kelimesi politik bir terim ve sığınma hakkı vermek de politik bir eylem olarak yorumlanır. *Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü*'ne göre de yasal açıdan bir mülteci "(...) vatandaşı oldukları veya mutlak ikamet ettikleri ülke dışında olan ve genel şiddet veya kamu düzenini ciddi şekilde bozan olaylardan kaynaklanan yaşama, fiziksel bütünlük veya özgürlüğe yönelik ciddi ve ayırım gözetmeyen tehditler nedeniyle oraya geri dönemeyenlere" karşılık gelir. Bu nedenle, geleneksel mülteci yaklaşımı, büyük ölçüde, bir veya daha fazla nedenle (örn. çevresel felaketler, savaş, ekonomik krizler, kovuşturma vb.) evini terk etmek zorunda kalanları kapsar.

Bununla birlikte, insanların bölgeden bölgeye küresel hareketi, sadece mülteci kavramıyla değil diğer birçok insan grubu da içine alacak şekilde "zorunlu göçmenler" olarak da çerçevelendirilir (Abel vd., 2019). Mültecilere ek olarak, zorunlu göçmenler kategorisi genellikle ülke içinde yerinden edilmiş insanları da içerir. Daha geleneksel bir bakış açısından bu kategoriler tarafsız görünse de dinamik olarak dalgalanan evrensel normların geniş bir bağlamına uyar ve bu nedenle aşırı derecede politize olurlar (Castles, 2007, 2003). Bu durumda gönüllü olarak göç edenlerle göçe zorlananlar arasında, yani iyi göçmenler ve dolayısıyla korunmaya değer görülenler ile kötü göçmenler arasında dayatılan tarihsel bir ayırım var gibi görünür. Bu ayrımların çoğu zaman "çekme ve itme" faktörlerine dayandırıldığı da söylenebilir (Brubaker, 2012; Castles, 2007). "Çekme" faktörleri, güvensizlik veya işsizlik gibi sürdürülemez koşullar nedeniyle bir yerden göç eden insanları ifade eder ve "(...) işgücü talebi, iyi ekonomik fırsatlar ve siyasi özgürlükler" gibi kapsamlı faktörleri içerir. "İtici" faktörler ise insanları belirli bir çevrede yaşamaya çeken "(...) demografik büyüme, düşük yaşam standartları, ekonomik fırsatların olmaması ve siyasi baskı" (Schmeidl, 1997) kapsar. Bilindiği üzere siyasi söylemler genellikle mültecinin yasal tanımı yerine zorunlu göçmenler terimini kullanmaktadır. Zorunlu göçmen tercihinin nedenlerinden biri, insanların sadece 1951 Mülteci Sözleşmesi'nde belirtilen nedenlerle evlerini terk etmediklerini göstermek içindir. Aslında insanlar bazen savaştan, zulümden, krizlerden, şiddetten veya doğal afetlerden kaçmak için göç etmek zorunda kalırlar (Moore ve Shellman, 2004). Örneğin Orta Doğu'dan gelen büyük göçün motivasyonları siyasi olduğu kadar ekonomik sebeplerle de ilgilidir. Mülteciler ülkelerindeki terörizm, iç savaş, yoksulluk, siyasi baskı ve etnik çatışmalardan kaçmaktadır (Wit ve Altbach, 2016). Bu durum, yerleşim yerlerini terk etmek zorunda kalan aileler için de pek çok sıkıntıyı beraberinde getirir. Özellikle çocukların eğitim

hayatlarına devam edebilmeleri, yeni bir topluma uyum sağlayabilmeleri ve birey olarak varlıklarını sürdürebilmelerinin zor görüldüğü iddia edilir. Oysaki eğitim, mültecileri ve sığınmacıları topluma yeniden kazandırmak, uyumlarını kolaylaştırmak ve sosyal beceriler geliştirmelerine yardımcı olmak için oldukça önemlidir. Sosyal bir kurum olarak eğitim, bireyin davranışlarını değiştirebilir; topluma uyum sağlamasına yardımcı olabilir (Dustmann ve Glistz, 2011).

Mülteci ve sığınmacıların eğitim düzeyleri hem göçmenleri hem de ev sahibi ülkeyi etkiler; sahip oldukları eğitim düzeyi ve kalitesi, göç ettikleri ülkede istihdam olanakları yaratabilir (Papademetriou, 2005). Ülkenin resmi dilini bilmiyorlarsa muhtemelen iş bulamazlar veya düşük ücretli işlerde çalışırlar; çoğu zaman daha fazla para kazanmaları gerektiği için eğitimden vazgeçerler. Bu durum da kısır bir döngüye dönüşerek sosyolojik, ekonomik ve psikolojik açıdan bireysel memnuniyetsizliklere yol açabilir (Docquier ve Rapoport, 2004). Diğer yandan ev sahibi ülkeler ile ilgili de sorunlar vardır. Örneğin, göç ile öğrenci sayısı artar, disiplin sorunları oluşabilir ve eğitim-öğretim personeli yetersiz kalabilir (Hockey vd., 2003).

Diğer yandan dünya genelinde her üç mülteci iki tanesinin Suriye, Afganistan, Güney Sudan, Myanmar ve Somali'den geldiği görülmektedir (UNHCR, 2020). Ayrıca son yedi yılda çok sayıda insanın ekonomik ve toplumsal nedenlerle yasadışı ve/veya düzensiz kanallar kullanarak göç ettiği vurgulanmaktadır (UNHCR, 2020). Mülteciler, hedef ülkelere ulaşmak için zorlu yollardan geçmek zorundadırlar. Birçok mültecinin Sahel, Orta Amerika veya Asya'daki dağ geçitlerinde geçen yolculukları sırasında tehlikeli koşullar ve insan hakları ihlalleriyle karşı karşıya kaldıkları, teknelerle sınırları aşmaya, günlerce yürüyerek duvarları veya çitleri aşmaya çalıştıkları görülmüştür. Beri yandan sınırların kapatılması ve göç süreçlerinin güvenlik altına alınması da şiddeti tırmandırmıştır (Bejarano, 2017; Kovras ve Robins, 2016).

Bildirilen bir diğer ayrıntı, mülteci nüfusu arasında çocuklar, hamile kadınlar, ergen kızlar, yaşlı yetişkinler ve engelli bireylerin, yolculukları sırasında özellikle zorlu fiziksel ve duygusal koşullara karşı daha savunmasız olduğu yönündedir. Mülteci kadınlar ve özellikle daha geleneksel aile yapılarına sahip kültürlerden gelenler, kültürel beklentileri nedeniyle çocuklarına bakma konusunda erkeklerden daha fazla sorumluluğa sahiptir. Ayrıca kadınlar yolculukları sırasında cinsel şiddet, fiziksel zarar, tecavüz, kıtlık, hijyen eksikliği, işkence, insan ticareti, vatanını ve sevdiklerini geride bırakma gibi nedenlerle psikolojik travma da yaşayabilmektedir (BM, 2016). Araştırmacılara göre göç sürecinin bir sonucu olarak mülteci kadınlar, depresyon, intihar ve travma sonrası stres bozukluğu gibi ciddi zihinsel sağlık sorunlarıyla yüz yüze kalmışlardır (Donnelly vd., 2011). Mülteci kadın ve kız çocukları, tecavüze ve diğer cinsel şiddet türlerine maruz kalabildikleri için de HIV yaygınlığı yüksektir (Hankins vd., 2002; Vitale & Ryde, 2018). Dahası, aşırı kalabalık kamplar, ev sahibi ülkelerdeki güvenli olmayan barınma koşulları ve bu ülkelerin kentsel alanlarındaki yüksek kiralardan, cinsiyete dayalı şiddet, görücü usulü evlilikler ve özellikle hane reisi kadın olan hanelerde istenmeyen seks karşılığında para teklifleri riski de söz konusudur (Charles ve Denman, 2013). Peki bu olumsuz tablo, çocuklarının ruh sağlığını nasıl etkilemektedir?

1.2. Mülteci/Sığınmacı Çocukların Ruh Sağlığı

Mülteci çocukların psikolojik rahatsızlık geliştirme konusunda risk altında olduklarına dair önemli kanıtlar vardır. Bu çocuklar hem bir savaş bölgesinden gelmenin hem de yabancı bir kültüre uyum sağlamanın etkileri altındadırlar (Werner ve Smith, 1982; Rutter, 1999). Araştırma bulguları, çocuklar için risk faktörlerinin sayısında yaşanan artışın, psikolojik rahatsızlık geliştirme olasılıklarını çarpıcı biçimde arttığını göstermektedir (Garmezy, 1994). Sürgündeki çocuklarla ilgili araştırmalar, duygusal ve davranışsal bozuklukların yaygınlığının yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Sık konulan tanılar şunlardır: Travma sonrası stres bozukluğu, uyku bozuklukları, anksiyete ve depresyon. Bu

bozuklukların yaygınlığını tahmin etmek zordur ancak çoğu çalışma, önemli ölçüde yüksek düzeylerden bahsetmektedir. Örneğin, yeni gelen mülteci çocuklarla ilgili araştırmalar, kaygı oranlarının %49'dan %69'a çıktığını (Hjern vd., 1991; Cohn vd., 1985), eğer ebeveynlerden en az birine işkence yapılmışsa veya aileler ayrılmışsa, yaygınlığın dramatik bir şekilde arttığını not etmiştir (APA, 1994). Bununla birlikte semptomların birden fazla kategoride ortaya çıkabildiği, çocukların büyük bölümünde travma sonrası stres bozukluğuna depresif semptomların da eşlik ettiği bulgulanmıştır. 46 Kamboçyalı mülteci çocuk üzerinde yapılan bir çalışma, çocukların %47'sinde davranışsal bozukluk, %40'ında travma sonrası stres bozukluğu, %21'inde depresyon ve %10'unda anksiyete tespit etmiştir. Üç yıl sonra çalışma tekrarlanmış ve bulgular, travma sonrası stres bozukluğunda (%48) ve depresyon (%41) oranlarında yükseliş olduğunu ortaya koymuştur. Altı yıl sonra yürütülen benzer bir çalışmada da artış kaydedilmiş; bu bulgu, çocuğun sonraki travmatik deneyimlere karşı daha savunmasız kaldığını açık etmiştir (Kinzie vd., 1986; Kinzie vd., 1989; Werner, 1982). Savaşla ilgili stresin Hırvatistan'daki mülteci çocuklar üzerinde olumsuz etki yaptığını, travmatik deneyimler yaşayan bu çocuklarda ruhsal sıkıntılar görüldüğünü yazan Adjukoviç ve Adjukoviç (2009) ise mülteci çocuk grubu üzerindeki beş yıllık takibinin sonuçlarını şu cümlelerle paylaşmıştır: Bu çocuklar ya ebeveynleri olmadan ya da yerinden edildiklerinde başa çıkma becerileri zayıf olan ebeveynleri ile yaşıyorlar ve büyük toplu mülteci merkezlerinde barındırılıyorlar. Benzer şekilde daha zayıf başa çıkma kapasiteleri olan ve destekleyici bir aile ortamından yoksun olan bu çocuklar, tüm mülteci dönemi boyunca yüksek düzeyde strese bağlı semptomatoloji sergiliyorlar ve daha ileri psikolojik güçlükler konusunda özel risk altındalar. Peki, bu çocuklar için koruyucu faktörler ve alınması gereken önlemler neler?

Koruyucu faktörleri belirlemeye çalışan Garmezy (1994) araştırmasında, destekleyici bir aile ortamı, çocuğun başa çıkma çabalarını güçlendiren harici bir toplumsal kurum ve olumlu bir kişilik eğilimi ile psikolojik süreçlere karşı daha dirençli olabileceğini iddia etmiştir. Brown ve arkadaşları (1986) ise bir ebeveynin stres sırasındaki ve sonrasında tepkisinin, çocuk davranışı üzerinde derin bir etkisi olduğunu ve ebeveynini çocuklukta kaybeden yetişkinlerin depresyona karşı daha savunmasız kaldığını bulgulanmıştır. Yazarlara göre bu kırılmanın kilit belirleyicisi, kayıptan sonra çocuğa verilen bakımın kalitesi ile ilgilidir. Mülteci çocukların ruh sağlığı ihtiyaçlarına ek olarak, fiziksel sağlık sorunları üzerine de önemli veriler vardır. Mültecilerle ilgili bir çalışma, çocukların %30'unun daha fazla tıbbi müdahaleye ihtiyaç duyduğunu, en sık karşılaşılan problemler arasında anemi, paraziter enfeksiyonlar ve diş çürüğünün yer aldığını ayrıca %43'ünün hepatit B, %20'sinin tüberküloz bakterisi ile enfekte olduğu saptamıştır (Hjern, 1991).

Fazel ve Stein, Birleşik Krallık'ta her yıl yaklaşık dörtte biri çocuk olmak üzere sığınma talebinde bulunan insan sayısında büyük bir artış kaydedildiğini ve mültecilerin maruz kaldığı stres faktörlerinin menşe ülkelerindeyken, uçuşları sırasında ve bir sığınma ülkesine yerleşmek zorunda kaldıklarında tanımlanabileceğini bulgulanmıştır. Yerinden olmanın çocukların ruh sağlığı üzerindeki etkisine ilişkin kanıtları gözden geçiren ve risk faktörlerinin kavramsallaştırılmasına ilişkin bir çerçeve öneren yazarlara göre, mülteci çocuklar arasında, özellikle travma sonrası stres bozukluğu, depresyon ve anksiyete bozuklukları sürekli artmaktadır. Çalışma bunun önüne geçmek için üç öneride bulunmuştur: Çocukların okula başlaması, İngiliz göçmenlik yasasının bazı önemli yönlerinin incelenmesi, yasa ile çocuğun yüksek yararı ilkesi arasındaki gerilim tartışılması ve ayrıca refakatsiz çocukların ruh sağlığı ihtiyaçlarına acilen dikkat edilmesi (Fazel ve Stein, 2002). McCloskey ve Southwick (1966), mülteci çocukların ruh sağlığı ihtiyaçlarını planlarken psikolojik zorluklar yaşayanlara uygun yardımın sağlanması ve yüksek risk grubuna yönelik birincil korunma stratejilerinin geliştirilmesine özen gösterilmesi gerektiğini, Jensen ve Shaw (1993) ise travmatik olayların çocuğun benlik algısını ve başkalarından beklentilerini etkilediğini ve bu durumun çocuğun duygusal, bilişsel ve ahlaki gelişimi üzerinde etkili olabildiğini ileri sürmüştür. Yazarlara göre mevcut araştırmalar

travmatik olaylar (sel, okulda silahlı saldırı gibi) sonrasında yürütüldüğünden, mülteci çocuklara yönelik klinik terapötik müdahalelerin etkililiğine dair güvenilir kanıt yoktur; bu da sorunları tedavi etmek için uygun yolların bulunmasını engellemektedir. Genel fikir birliği, bireysel, aile, grup ve okul temelli müdahaleler dahil olmak üzere farklı tedavilere ihtiyaç duyulduğunu gösterir. Beri yandan travmatik olaylar için bilişsel davranışçı (Yule ve Willimas, 1997; Ahearn ve Athey, 1991), oyun, sanat, müzik terapisi ve hikâye anlatımı gibi tedavilerin iyi sonuçlar verdiği (Hodes, 2000; McCloskey ve Southwick, 1996; Ahearn ve Athey, 1991; Knox, 1996) ve ebeveynlerin travma sonrası semptomları ile bunların ebeveynlik kapasiteleri üzerindeki etkisinin de tedavi sürecinde önemli olduğu saptanmıştır (Almqvist ve Broberg, 1999). Öneriler arasında, grup tedavilerinin mülteci çocukların başa çıkma ve ustalık duygusu geliştirmelerine ve ortak sorunları çözme yollarını paylaşmalarına yardımcı olmak için iyi bir yol olabileceği (Brown vd., 1986) ve depresyon ve yaygın uyku problemleri gibi bir dizi bozukluğun doğrudan ele alınabileceği (Almqvist ve Broberg, 1999; Pynoos vd., 2021) de vardır. Mülteci çocukların tedavi ihtiyaçlarının öngörülen bakım paketlerine kolayca uymadıkları için çoğu zaman bunaltıcı görünebileceği (Woodcock, 2000), tercümanlar, hukuk/göçmenlik ekipleri, gönüllü kuruluşlar, etnik destek grupları, sosyal hizmetler ve okullar gibi birçok farklı profesyonel ve kurumların daha fazla çalışması gerektiği ve bunun da kaçınılmaz olarak daha fazla zaman ve kaynak ihtiyacına (Aker, 2022a; Ahearn ve Athey, 1991; Williams ve Westermeyer, 1986) ve geniş kapsamlı bir şekilde çalışabilen kültürlerarası ekiplerin rolüne (Ahearn ve Athey, 1991) karşılık geldiği ifade edilmektedir. Bazı programlar ise tedavinin etkinliğini denemek ve arttırmak için tedavi süreçleriyle geleneksel şifa yöntemlerini birleştirmeyi önermiştir (Konx, 1996).

Mülteci çocukların ruh sağlığına ilişkin literatür incelendiğinde, sebepler, sonuçlar, tedavi yöntemleri ve öneriler bazında çalışmalar yürütüldüğü ve bu çalışmaların alanyazına önemli katkılar sunduğu görülmüştür. Ancak interdisipliner bir alanı kapsayan bu sorunsal üzerine akademik sinema yazını sınırlıdır. Diken ve Laustsen'in de vurguladığı üzere "sinema hayat, hayat da sinema"dır. Bu durumda mülteci çocukların ruh sağlığı üzerine sinemasal metinlerin ne söylediği sorusu önem kazanmaktadır. Bu kapsamda çalışma, belgesel sineması evrenseli içerisinden amaçlı örnekleme tekniği ile güncelliği, odağına mülteci çocukları ve onların ruhsal hastalıklarını konu alması ve bilinmeyene yönelik farkındalık yaratma çabası dolayısıyla *Life Overtakes Me*'yi inceleme nesnesi olarak seçmiştir. Çözümleme, film anlatısı ve yönetmenlerin film anlatısına dair kavrayışları arasında metinlerarası bir okuma yaparak gerçekleştirilmiştir.

2. Sığınmacı Çocuklar, Vazgeçilmiş Bedenler (Resignation/ Uppgiveness Syndrome) ve *Life Overtakes Me*

2.1. Vazgeçme/Terketme (Resignation/ Uppgiveness Syndrome) Sendromu

İsveççe *uppgiveness syndrom* olarak adlandırılan vazgeçme/terketme sendromu, yoğun ve uzun bir göç sürecinin ortasında ağırlıklı olarak psikolojik açıdan travmatize edilmiş çocuk ve ergen hastaların uzun süre yaşama isteklerini kaybetmelerine karşılık gelir. Tipik olarak depresif bir başlangıç, tüp beslenmesini teşvik eden ve ağırlı uyaranlara bile cevap veremeyen bir duruma ilerleyen bu hastalık, kademeli olarak geri çekilir. Hasta bilinçsizdir; iyileşme aylar hatta yıllar içinde gerçekleşir. Şimdiye kadar tarif edildiği şekliyle hasta grubu 7-19 yaş arası çocuk ve ergenlerden oluşmaktadır (ortalama 14.3). Bunların üçte ikisi kadındır (Bodegård, 2004; Aronsson vd., 2009; Söndergaard vd. 2012; Forslund ve Johansson, 2013). Açıklanan tüm vakalar genellikle siyasi veya etnik azınlığa ait mültecilerle ilgilidir (Bodegård, 2005a, 2014; Forslund ve Johansson, 2013). Çoğunlukla da bu aileler Sovyet Cumhuriyetleri'nden veya eski Yugoslavya'dan göç etmişlerdir (von Folsach ve Montgomery, 2006). Bunun yanı sıra Bangladeş, Afrika (Lindberg ve Sundelin, 2005) ve Uygur etnik grubuna ait mültecilerin de etkilenenler arasında olduğu bildirilmiştir (Rydellius, 2006); travmatizasyona yol açan şartlar fiziksel istismar, taciz veya yakın bir ailede şiddet ve kötü muameleye tanık olmak ile

ilişkilendirilmiştir (Bodegård, 2005a; Godani ve ark., 2008; Aronsson vd., 2009; Forslund ve Johansson, 2013). Son on yılda, birkaç yüz vaka da İsveç'ten bildirilmiş; sıra sert sınır politikası izleyen Avustralya'nın Nauru adası ve Yunanistan'ın Midilli Adası'ndaki mülteci kamplarından da benzer vakalar rapor edilmiştir (Knorring ve Hultcrantz, 2020). *BuzzFeed*'de yayınlanan Sainty imzalı haberde, 2013 yılında Avustralya hükümeti tarafından mülteci statüsünde gönderildiği küçük Nauru adasından acilen Avustralya'ya getirilen ergen bir kız çocuğunun, önce uyluklarını ardından kol ve bacaklarını kestiği ve sonrasında yemek yemeyi ve su içmeyi reddettiği yazılmıştır. Gazetede yer alan makaleye göre bu kız çocuğuna, vazgeçme/terketme sendromu teşhisi konulmuştur. Aynı yazı, kaynaklarını gizli tutarak Nauru Adası'ndaki en az altı çocukta daha benzer semptomların görüldüğü bilgisini paylaşmıştır. Ayrıca Avustralya İçişleri Bakanlığı'ndan bir sözcü, birkaç soruya yanıt olarak *BuzzFeed News*'e şunları söylemiştir: “Bakanlık, bireylere sağlık ve transfer düzenlemeleri hakkında özel ayrıcalık sağlamıyor.” (Sainty, 2018).

Travmatize olmuş çocukların “stres altında ezildiklerinde” yaşayabilecekleri çok ciddi bir geri çekilme durumu olarak tanımlanan bu sendrom, bir kaçış ya da çözüme biçimi olarak ilerlemektedir. İlk aşamada hastalar yarı bilinçlidirler. Depresif görünebilirler; sonra susar ve konuşmayı bırakırlar. Geri çekilme sürecini, kimseyle etkileşime girmemek takip eder. Sonunda uzun bir uyuma süreci başlar ve bilinçlerini kaybederler (Sainty, 2018). Kristine Samuelson ve John Haptas yönetmenliğinde çekilen *Life Overtakes Me*, işte bu sorunu, vazgeçme/terketme sendromu'nu, İsveç'te sendroma yakalanmış dört yüz çocuğun üçü üzerinden takip etmiştir.

2.2. Yöntem

Mülteci aileler ya da çocukların travma ya da stres yaşadıklarında, sonuçlarının her zaman görünmeyebileceği öngörüsünden hareket eden bu çalışma, sinemasal metinlerin mülteci çocukların ruh sağlığı üzerine ne söylediği sorusuna yanıt aramaktadır. Çalışmanın amacı, belgesel filmler dolayısıyla göçün aileler ve çocuklar üzerinde sadece fiziksel değil aynı zamanda ruhsal ve biyolojik çözümler yarattığını ortaya koymak ve bilinmeyen bir hastalığın bilinen sonuçlarını görünür kılmaktır. Belgesel sineması evrenseli içerisinden amaçlı örnekleme tekniği ile güncelliği, odağına mülteci çocukları ve onların ruhsal hastalıklarını konu alması ve bilinmeyene yönelik farkındalık yaratma çabası dolayısıyla *Life Overtakes Me* (Hayatın Tutsakları, John Haptas ve Kristine Samuelson, 2019) adlı film inceleme nesnesi olarak seçilmiştir. Vazgeçme/terketme sendromunu görünür kılan filmin, mikro kozmista mülteci olmanın travması ve özellikle çocuklar üzerindeki etkileri hakkında konuşmak için elverişli bir zemin sunduğu düşünülmektedir. Çözümleme, film anlatısı ve yönetmenlerin film anlatısına dair kavrayışları arasında metinlerarası analiz yapılarak gerçekleştirilmiştir.

Metinlerarasılık, metnin çoklu anlamıyla, çoklu bağlantılar nedeniyle anlamın bir metinden başka metinlere taşınmasıyla, metnin kendisini diğer metinlere açmasıyla ve bu nedenle anlamın süregitmesiyle ilişkilidir. Metinlerarası bir okuma/analiz, temelci bir anlayışı ve bütünlüklü özne kavrayışını reddeder (Aker, 2022b). Hoy'e göre aşkın bir gösterilene atıfta bulunmak hakkındaki ideali terk etmek, eleştirmenleri şunu söylemeye itmiştir: “Eğer bir metin kendisini aşan bir atıfta bulunuyorsa, bu atıf sonuçta başka bir metne yöneliyor olabilir. Tıpkı işaretlerin yalnızca başka işaretlere atıfta bulunması gibi, bir metin de metinlerarasılık adı verilen kesişen ve muğlak olarak yayılabilir olan bir ağ ortaya çıkararak, yalnızca başka metinlere işaret edebilir” (Hoy, 2013). Barthes'ın (1990) ifadesiyle “kuşların uçuşundan anlam çıkarmaya çalışan önbilici gibi, yorumcu da anlam göçlerini, izgelerin yan yana gelişlerini, alıntılarının geçişlerini gözlemlemek amacıyla metin boyunca okuma kuşakları çizer.” Amaç, metnin gerçeğini (derin, stratejik yapısını) değil, çoğulluğunu göstermektir. “Bir metnin eleştirisi ya da bu metnin bir eleştirisi sunulmayacaktır; birkaç eleştirinin (ruhbilimsel, psikanalitik, izleksel, tarihsel, yapısal) anlambilimsel varlığı önerilecektir; daha sonra her

eleştiri kendi sesini dinletebilir, bu ses de metnin seslerinden birinin dinlenmesinden başka bir şey değildir” (Barthes, 1990). Eş deyişle metinlerarası analizde bir yorum hem metnin hem de yorumun yeniden yorumlanmasına kadar askıda bırakılır. Bağlantılar mutlak değildir. Bağlantıların mutlak olmaması her okumada eklenebilir olan metnin durağanlığını imkânsız kılar. İzleri takip eden, birbirine ekleyen ve metinsel bağlantıları birleştiren okuru yazara dönüştüren (Allen, 2002) bu eleştirel düşünceyi “anlamın bağlamsallaşmasının döngüsellığı” (Schleiermacher, 1998) üzerinden düşünebiliriz. Anlam burada, tıpkı “Sisyphos’un taşı”² gibi nihai bir noktaya ulaşmaz. Metin okuma işlemi süresizdir. Örneğin, aynı kişinin aynı kitabı farklı yaşlarda okuduğunda farklı anlamlar çıkarabilmesi gibi, aynı kitap farklı yaşlarda okunduğunda farklı anlamlar iletebilir. Hatta bu, aynı kitabın tekrar eden okumalarında dahi söz konusu olabilir . Yani oyun geçicidir ve anlam sürekli kendini erteler.

2.3. *Life Overtakes Me* Filminin Analizi: Bir Vazgeçiş Hikayesi

2.3.1. *Life Overtakes Me* Filminin Özeti

Life Overtakes Me (İsveççe: *De Apatiska Barnen*) Kristine Samuelson ve John Haptas tarafından yönetilen 2019 İsveç-Amerikan yapımı belgesel bir film. Film, yasal statülerindeki belirsizlikler nedeniyle İsveç’teki yüzlerce mülteci çocukta görülen ve vazgeçme/terketme sendromu adı verilen koma benzeri bir hastalığa dikkat çeker. Küresel mülteci krizine ruhsal hasırlıklar ve ebeveynlik hakkında bir hikâye anlatarak katkıda bulunan film, alışılanın dışına çıkar; “Uyuyan Güzel” ve “Rapunzel” vb. peri masallarının anlatısına başvurur. İsveç’i bir paletle tasvir eden film, tepkisiz bir uyku durumuna düşen üç mülteci çocuğun (Daria, Karen ve Leyla), belirsizliğe bürünen günlük hayatlarını araştırır.

Görsel 1: *Life Overtakes Me* Filminde Hikayesi Anlatılan Üç Çocuk (Daria, Karen ve Leyla)

2.3.2. Nesnelere Organizasyonu: Mizansen

Film, karla kaplı ağaçların üzerinden atılan bir drone ile açılır. Donmuş İsveç manzarasının çağrıştırmacı sinematografisi eşliliğinde film, kalıcı ikamet umuduyla yüklenmiş ailelerin zorlayıcı anlatılarını görsel olarak derinleştirir; çocukların travma ve umutsuzluğa karşı duyarlılığına odaklanır. Samuelson ve Haptas bu teknolojiyi etkili bir anlatı oluşturmak için kullanmıştır: “Ebeveynlerin çocuklarını zaman içinde donmuş halde izledikleri makro kalp kırıklığı ve mikro yavaş gerileme ve ilerleyiş” (Samuelson, 2020). Filmde çok az yakın çekim vardır. Sinematik cihazların devre dışı bırakıldığı bu durum, izleyiciyi dünyaya çekmek ile ilgilidir. “Aynı zamanda yoldan çekilmekle” (Samuelson, 2020). Filmin büyük bir bölümünde müzik yoktur. Yönetmen bu durumu, “izleyiciye nasıl tepki vereceğimizi söylemek

² Sisyphos, Zeus’un öfkelenmesine neden olduğu için Hades tarafından ebediyen cezalandırılmış bir kraldır. Hades, Sisyphos’u büyük bir taşı dik bir tepeye çıkarmaya mahkûm eder. Ancak Sisyphos ne kadar uğraşsa da tepeye yaklaştığında taş her defasında aşağı yuvarlanır. Sisyphos, “yolda olma”nın metaforudur. Söylenceye nihai bir varış noktası bulunsa da Sisyphos miti hedefe ulaşamamanın, yolun, dairesel bir hareketin, döngüsel bir eylemin, bitmez bir çabının hikâyesidir.

istemedik” (Samuelson, 2020) şeklinde özetler. İklim ve çekimlerin birlikteliği, seyirciye, duygusal olarak soluklanma fırsatının yanı sıra aksiyon çekimleri sırasında insanların söylediklerini dinlettirebilme olanağı da sunar. Çocuk sığınmacıların yaşadığı hastalığa odaklanan film bu yönüyle tıbbi bir belgesel olmanın ötesine geçer.

Hastalıkla ilgili farkındalığı amaçlayan anlatı, uzman görüşlerine yer verse de onları kameraya almaz. Yalnızca seslerini kullanır. Filmde tek konuşan yüzler, ailelerdir. Onların da nereli oldukları, İsveç'te nerede yaşadıkları kameraya yansımaz. Filmin yönetmenlerinden Haptas'ın söylediğine göre, bu, önceden yapılan bir anlaşmanın gereğidir. Söz konusu talebi yerinde de bulur Haptas (2020) ve ekler: “Çünkü travma geçirmiş ve çok savunmasız hisseden insanlarla uğraşıyorduk.” Filmde aileler neden burada olduklarını, doktorlar ise ailelere, çocuklarına ne olduğunu anlatır. Ailelerin memleketlerinden kaçış öyküleri ve geldikleri ülkeden gönderilme korkuları, hastalığın tetikleyici unsuru olarak öne çıkar. “Mültecileri bir silo gibi kutuya giren, bizim gibi olmayan diğer insanlar olarak sınıflandırmak çok kolay” diyen Samuelson (2020), bu filmle yapmak istediklerini de şu cümlelerle özetler: “Bu insanları birbirlerini çok önemseyen, çocuklarını daha iyi hale getirmeye çalışan, cehennemden geçmiş ve gerçekten yeni bir hayat ve yeni bir başlangıç yapmak isteyen aileler olarak, oldukları gibi sunmak istedik.” (Samuelson, 2020).

Görsel 2: *Life Overtakes Me* Filminden Ailelere İlişkin Kareler

2.3.3. Öncesi: Travma Etkisi

Çocuk sayısı yüzlercedir. Babası dövülen, işkence gören, annesi dövülen, işkence ve tecavüze uğrayan Daria karşılar seyirciyi. Filmde, yedi yaşındaki Daria'nın durumunda, babası hükümet görevlilerinin onu internet şirketi üzerinden tehdit etmesi üzerine İsveç'e sığınmıştır. Sığınma talepleri sonuçlanmak üzeredir. İsveç'te kalma şansları bilinmez. Sadece memleketine dönme ihtimalinin yarattığı yoğun endişe, Daria'yı komaya sokmuştur. Daria'yı ebeveynleri her gün bir beslenme tüpünden besler; egzersiz için -onun- kollarını ve bacaklarını oynatırlar. Olabildiğince normal bir yaşam sürmeye çalışırlar. Amaç, Daria'yı komadan çıkarabilme umuduyla hem çevredeki hem de aile dinamiğindeki stresi azaltmaktır. Bu arada, *Life Overtakes Me*'de görülen 12 yaşındaki bir çocuk, babasını hedef alan bir pusuda ölümden dönmüş; ailesiyle İsveç'e kaçmıştır. İsveç'e yeniden yerleştikten sonra başlangıçta iyi uyum sağlamış, ancak daha sonra Daria gibi o da katatonik bir duruma düşmüştür. Şimdi burnundan geçirilen tüpten beslenmesi gerekmektedir. Uzun süren bir motor bozukluk olarak görülen ve “ölüm yanığı”na benzer bir korku tepkisi olarak tanımlanan katatoni, anksiyete ve ajite depresyon ile ilişkilidir (Kahlbaum, 1973; Gallup ve Maser, 1977; Moskowitz, 2004) ve yoksunluk, istismar ve travma, çocuk ve ergenlerde katatoniyi hızlandırmaktadır (Dhossche vd., 2012). Yönetmen Samuelson da (20 Aralık 2019), “Ölü gibiler. Kelimenin tam anlamıyla dünyadan çekiliyorlar” demekte ve eklemektedir: “...bu film, çocukların korkunç travma ile karşı

karşıya kaldıklarında duygusal olarak içinde buldukları fiziksel ve zihinsel krizi göstermenin ve düşünmenin çok önemli bir yoluydu.”

Hastalık, çoğunlukla kendi ülkelerinde her iki ebeveyne de uygulanan şiddet veya terör eylemini ilk elden deneyimleyen veya tanık olan çocuklar arasında meydana gelmiş gibi görünmektedir. Filmde, hastalıkta uzmanlaşmış bir çocuk doktoru, düzenli olarak ev ziyaretleri yapmakta, yaşamsal belirtileri alarak ebeveynlere umutlarını kaybetmemeleri ve uyuyan çocuklarını aile yaşamının tüm normal rutinlerine dahil etmeye teşvik etmektedir. Zira İsveç'teki kendi zayıf geleceklerini çevreleyen endişe ve bitkinlik, uyuyan çocukların günlük bakımının korkunç yüküyle birleştiğinde aileler için bu durum ezici bir yüke dönüşmektedir.

Life Overtakes Me'deki bir doktor psikolojik gerçekliği şu şekilde anlatmaktadır: “Çocuğunuz burada Pamuk Prenses gibi yatıyor. Çünkü etrafındaki her şey o kadar korkunç ki bu bir koruma yolu. Sadece durumun daha iyi olmasını bekliyor.” Pamuk Prenses'e atıf uygundur, çünkü belgeselde karanlık/gizemli güçler tarafından tehdit edilen eski çocuk masallarını çağrıştıran masalsı bir nitelik vardır. Samuelson (2019), “bu çok temel ve tuhaf şekilde, başka bir dünyaya ait ve mitolojik bir his veriyor” demektedir. Bu yüzden bir peri masalına/Pamuk Prenses'e gönderme yapma fikri aileler açısından hastalıkla mücadele etmek noktasında işlevseldir. Filmin ilerleyen bölümlerinde, hasta kızının saçını tarayan annesi, “Sen de Rapunzel gibisin” diyerek hiçbir tepki vermeyen kızının hastalığıyla, masalsı imgelerle mücadele ederken görülür. Bu nokta önemlidir, zira Bodegård (2005b), annelerin çocuğun öleceğine dair bir kaygıya sahip olmalarını, çaresiz bir başa çıkma stratejisi olarak yorumlar. Yazara göre annelerin “ölümcül annelik” rolü dışına çıkamadığı durumlarda çocuklarda da iyileşme gerçekleşmez. Eş deyişle Bodegård'ın yorumuna göre, annenin travmatize olmuş depresif durumunda çocuk, annesinin çocuğu olma hakkını korumak için hareket eder. Annenin kendi çaresiz durumunu, çocuğun hayali bozukluğuna yansıtarak gizlemeyi amaçlayan yanılgısı, sadece annenin gerçekliğini değil, aynı zamanda çocuğun gerçekliğini de çarpıtır. Çocuğun bakış açısından anne tarafından reddedilme olasılığı (bilinçaltı düzeyinde) yalnızca reddedilmenin kendisini değil aynı zamanda başarısız anneliğin duygusal travmasını da koruyan yanılgıyı benimsemekten daha korkutucu görünür. Anlaşıldığı üzere, ebeveynler ve çocukları arasındaki etkileşim, çocuk için, hayatlarının gerçek koşullarının sağladığı bilgilerden daha önemlidir. Burada sunulan “ölümcül annelik” hipotezi, “öğrenilmiş umutsuzluk ve çaresizlik” teorisine psikodinamik bir bakış açısı getirir ve vazgeçme/terketme sendromuna yakalanan çocuklarda annenin rolünün işlevselliğini vurgular.

2.3.4. Sonrası: Geri Dönme Korkusu

Tıbbi bilmedenin önemli bir parçası daha vardır. Vazgeçme/terketme sendromu olan çocukların aileleri başka bir ortak noktayı paylaşırlar: İsveç'te kalmalarına izin verilip verilmeyeceği konusundaki belirsizliğin yol açtığı sürekli bir endişe. Onlar oradayken, İsveç onların barınma ve tıbbi bakımlarıyla ilgilenir. Çocukları okula gider; bir hayatları vardır. Ancak vizeleri reddedilip ülkelerine geri dönmeleri gerektiği söylendiğinde, İsveç'te gerçekten iyi bir yaşam sürdürdükleri gerçeği, geri dönecekleri gerçeği ile çarpıcı bir tezat oluşturur. Samuelson (2019) durumu şöyle özetler: “İsveç'te iltica başvurusunda bulunduğunuzda, davanızın sonuçlandırılması uzun zaman alıyor. Yani bu ailelerden bazıları bir buçuk yıldır İsveç'te bulunuyor. Belirsizlik içindeler.”

Çocuklarda görülen bu hastalık, bazı nedenlerden dolayı, Kırım ve Baltık ülkelerinden mülteci ve sığınmacı kabul eden İsveç ülkesini rahatsız ediyor gibi görünmektedir. Zira filmle birlikte bugün küresel sığınma arayışı tartışmasında büyük bir iç görü, gün ışığına çıkar. Yüksek sayıları nedeniyle bazı bürokratlar, çocukların mahkemelerde olumlu bir karar almak için numara yaptıklarını düşünmektedir. Bu sorgulamanın nedeni, ailelere İsveç'te ikamet etme izni verildiğinde çocukların birkaç hafta içinde tamamen iyileşmeleridir. Bu dramatik iyileşme, 2013 yılında İsveç Sağlık ve Refah

Kurulu tarafından yayınlanan ve ülkede kalma izninin doğal olarak hastanın tam iyileşmesiyle ilişkili olduğunu tavsiye eden *uppgivenhetssyndrom* tedavisi için 76 sayfalık bir kılavuzun parçası haline gelmiş durumdadır. Film dolayısıyla bunun, yüzlerce mülteci ailenin ikamet statüsü elde etmek için tasarladığı bir plan (oyun/numara) olmadığını anladığımızda hikâye, korkunç boyutlara bürünür; özellikle de sağlıklı kardeşlerin ara sıra 'hasta' ile aynı zamanda sendroma yakalandığını öğrendiğimizde.

Life Overtakes Me şu an Netflix'te yayınlanıyor ve bu yayın, mülteci meseleleri etrafında dönen politikaları potansiyel olarak etkileyebileceği İsveç de dahil olmak üzere dünyanın dört bir yanındaki izleyicilere sunuluyor. Filmi finanse etmek için evlerini kiralayıp İsveç'e giderek orada bir yıl kalan yönetmenler Haptas ve Samuelson (2019), gerek filmde yer alan aileler gerek bu durumda olan aileler ve gerekse de başka yerlerde travma yaşayan mülteciler için konunun ön plana çıkmasını diliyor ve filmin İsveç hükümetinin göçmenlik politikasında somut bir fark yaratacağını umuyor. Çünkü Nigo ve Hodes'in (2019) de vurguladığı üzere, hastalık geliştirme ve sürdürmede uzun süreli sığınma süreçleri ile düşmanca dış politika arasında bağlantı var. Benzer vakaların düşmanca dış politikaları olan diğer ülkelerde de rapor ediliyor olması, bu bulgunun en önemli yordayıcısı olarak görünüyor.

14 Haziran 2019'da Netflix'te gösterime giren film, kısa metraj belgesel dalında en iyi Oscar için aday gösterildi. Oscar adaylığı, yalnızca durumu çevreleyen tartışmayı genişletmek için değil, aynı zamanda dünya çapındaki çocukların tedavisi konusunda da bir umut oldu.

SONUÇ:

Mülteci kelimesi bir grup insanı ifade eder. Gerçek şu ki, bu grup bireylerden oluşur ve güvenli ve emniyetli bir yer bulmanın stresi, ailelere ve özellikle de çocuklara zarar verir. Film yapımcıları John Haptas ve Kristine Samuelson, *Life Overtakes Me* adlı belgesellerinde sığınmacı çocuklarda görülen ve vazgeçme/terketme sendromu olarak bilinen hastalığa odaklanıyor. Sendromun etkileri, bir çocuğun giderek daha fazla yorulması, içine çekilmesi, çok az yemek yemesi ve sonunda kendi kendine komaya girmesiyle başlıyor. Çocuklar ölmüyor ancak "uyuyan güzel" gibi yatakta yatıyorlar. Bir belgeselin bize daha önce hiç görmediğimiz bir şeyi gösterdiğinde işini yaptığını biliriz. *Life Overtakes Me* üç sığınmacı çocuğun hikayesine, gündelik hayatlarının içinden tanık olmamızı sağlıyor ve özetle şunu söylüyor: Sosyolojik çözümsüzlük/kargaşa/güvensizliğin, çocukların ruh sağlığı üzerindeki tehlikeli ve trajik etkilerini tahmin etmek güç/üzücü. Hatta sadece üzücü değil aynı zamanda trajik de. *Uyuyan Güzel* ve *Pamuk Prenses* referansları bir yana, peri masallarının aksine, bu masum çocukları uyandıran yakışıklı bir prensin öpücüğü de değil. Onları bencil ve hassas yapan "genç yetişkinlerden/hayatın sert gerçeklerinden", "bu hayattan vazgeçerek/bu hayatı terk ederek" korunan küçük çocukların ebeveynlerine mesajı şu gibi görünüyor: Çocuklar ebeveynlerinin korku ve kaygılarına ilişkin hayal edilenden çok daha fazlasını hisseder. Kulağa garip gelse de -ya da belki de son derece basit- onları uyandıran öpücük, ebeveynlerin her şeyin yolunda olduğuna ve bir aile olarak geleceklerinin, yeni evlerinde, yeni ülkelerinde güvenlik içinde olacağına dair güvence veren öpücüğüdür. Ve o ailelere bu imkânı sağlayacak olan da sert sınır politikalarıyla bir avuç insana ev olamayan/bulamayan ülke yöneticileridir.

Gelecekte araştırmacılar, *Life Overtakes Me* dolayısıyla görünür kılınan vazgeçme/terketme sendromunu, İsveç dışındaki ülkelerde araştırabilir. Türkiye'de ikamet eden sığınmacılar üzerinde benzer vakaların yaşanıp yaşanmadığı sorunsallaştırılabilir. Güvenli bir mekân algısının bedeni nasıl ele geçirdiği ve bunun çocuklar dışında yetişkin ya da yaşlı nüfus için de söz konusu edilemeyeceği incelenebilir. Ve son olarak bir belgesel anlatısına odaklanan bu çalışmaya alternatif, mevcut sorunsala kurgusal anlatılar üzerinden yanıt aranabilir. Bu çalışmada görünür kılınan bulguların, kent sosyolojisi, göç, göçmenlik, sığınmacı, çocuk sığınmacı ve vazgeçme/terketme

sendromu yazınına ilgi duyacak araştırmacılara kaynak olabilme olanağı ise çalışmayı anlamlı kılacak temennidir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar kendi aralarında veya herhangi diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Bu çalışmada finansal destek alınmamıştır.

Teşekkür: Bu çalışma 5. Uluslararası Farklı Şiddet Boyutları ve Toplumsal Algı Kongresi'nde sunulan bildirinin, gözden geçirilmiş ve genişletilmiş versiyonudur. Kongredeki katılımcılara görüş ve önerileri için teşekkür ederim. Ayrıca *Life Overtakes Me* adlı belgesel filmin yapımcı ve yönetmenleri Haptas ve Samuelson'a da duyarlılıkları ve filmin çekiminde gösterdikleri özverili katkıları dolayısıyla şükranlarımı sunarım.

KAYNAKÇA:

- Adjukoviç, M., & Adjukoviç, D. (1996). **Impact of displacement on the psychological well-being of refugee children.** *International Review of Psychiatry*, 10(3): 186-195.
- Ahearn, FL., & Athey, J.L. (1991). **Refugee children: Theory, research and services.** Baltimore, MD: John Hopkins University Press.
- Aker, H. (2022a). **Göç, çocuk, kimlik, endişe: Tanrı Göçmen Çocukları Sever mi Anne?** A. Can, M. Aytaş ve H. Aker (Eds.), içinde *Sinema ve Çocuk 2: Türk ve Dünya Sinemasında Çocuk İmgesi ve Çocukluk Halleri* (pp. 113-132), Konya: Tablet Yayınları.
- Aker, H. (2022b). **Deconstruction in film analyses: Poststructuralism, Derrida and cinema.** *Kaygı. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 21(1): 333-353.
- Allen, G. (2002). **Knowledge as a commodity: Hypertextuality, intertextuality and postmodern pedagogy.** *Tijdschrift Voor Literatuurwetenschap*, 16(1): 48-60.
- Almqvist, K., & Broberg, A.G. (1999). **Mental health and social adjustment in young refugee children 31/2 years after their arrival in Sweden.** *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 38: 723-730.
- American Psychiatric Association (APA) (1994). **Diagnostic and statistical manual of mental disorders.** Washington, DC: American Psychiatric Association.
- Aronsson, B., Wiberg, C., Sandstedt, P., & Hjern, A. (2009). **Asylum-seeking children with severe loss of activities of daily living: Clinical signs and course during rehabilitation.** *Acta Paediatr.* 98: 1977–1981.
- Barthes, R. (1990). **Yazı ve yorum.** T. Yücel (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Bejarano, C. (2017). **Fear, vulnerability, and death for children and youth at the US–Mexico border.** *Conflict violence peace.* *Conflict, Violence and Peace*, 11: 369–385.

- Benjamin, L.H. & Lyn Y.A. (2002). **Measuring cognitive vulnerability to depression in adolescence: Reliability, validity, and gender differences.** *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 31(4): 491-504.
- BM (UN) (2016). **United nation convention against transnational organized crime and the protocols thereto.**
- BMMYK (UNHCR). (2011). **Division of international protection.**
- BMMYK (UNHCR). (2020). **Turkey fact sheet.**
- Bodegård, G. (2004). **Case reports of devitalization because of depression. Refugee children seeking asylum develop life-threatening losses of function.** *Lakartidningen*, 101: 1696–1699.
- Bodegård, G. (2005a). **Pervasive loss of function in asylum-seeking children in Sweden.** *Acta Paediatr*, 94: 1706-1707.
- Bodegård, G. (2005b). **Life-threatening loss of function in refugee children: Another expression of pervasive refusal syndrome?** *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 10(3): 337-350.
- Brettell, C. B. & James F. H. (2000). **Migration theory: Talking across disciplines.** Londra: Routledge.
- Brettell, C.B., & Hollifield, J.F. (2013). **Rebooting migration theory: Interdisciplinarity, globality, and postdisciplinarity in migration studies.** J. F. Hollifield (Ed.), in (pp. 1-37), New York: Routledge.
- Brown, G.W., Harris, T.O., & Bifulco, A. (1986). **Long-term effects of early loss of parent.** M. Rutter, C.E. Izard, P.B. Read (Eds.), in (pp. 251-296) *Depression in young people: Developmental and clinical perspectives.* New York: Guilford.
- Brubaker, R. (2012). **Religion and nationalism: four approaches.** *Nations and Nationalism*, 18: 2-20.
- Castles, S. (2003). **The international politics of forced migration.** *Development*, 46: 11–20.
- Charles, L. & Denman, K. (2013). **Syrian and Palestinian Syrian refugees in Lebanon: The plight of women and children.** *Journal of International Women's Studies*, 14(5): 96-111.
- Cohn, J., Danielsen, L., Mygind, H., Kirsten, I., Koch, L., Severin, B., & Thogersen, S. (1985). **A study of Chilean refugee children in Denmark.** *Lancet* 2: 437-438.
- De Wit, H., & Altbach, P. (2016). **The Syrian refugee crisis and higher education.** *International Higher Education*, 84: 9-10.
- Dhossche, D.M., Ross, C.A. & Stoppelbein, L. (2012). **The role of deprivation, abuse, and trauma in pediatric catatonia without a clear medical cause.** *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 125: 25-32.
- Diken, B. ve Laustsen, C. B. (2011). **Filmlerle sosyoloji** (2. bs.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Dingle, H. & Drake, V.A. (2007). **What is migration?** *BioScience*, 57(2): 113–121.
- Docquier, F., & Rapoport, H. (2004). **Skilled migration: The perspective of developing countries.** *Policy Research Working.* Paper No: 3382.

- Donnelly, T. T., Hwang, J. J., Este, D., Ewashen, C., Adair, C., & Clinton, M. (2011). **If I was going to kill myself, I wouldn't be calling you. I am asking for help: Challenges influencing immigrant and refugee women's mental health.** *Issues in Mental Health Nursing*, 32(5): 279–290.
- Dustmann, H., & Albrecht Glitz. (2011). **Migration and education.** A. Eric, S. Hanushek, L.W. Machin (Eds.), in (pp. 327-439) *Handbook of the Economics of Education*. USA: IGI Global.
- Forslund, C. M., & Johansson, B. A. (2013). **Pervasive refusal syndrome among inpatient asylum-seeking children and adolescents: A follow-up study.** *European Child & Adolescent Psychiatry*, 22: 251–258.
- Gallup, G. G., Jr., & Maser, J. D. (1977). **Catatonia: Tonic immobility: Evolutionary underpinnings of human catalepsy and catatonia.** J. D. Maser & M. E. P. Seligman (Eds.), in (pp. 334–357) *Psychopathology: Experimental Models*. W H Freeman/Times Books/ Henry Holt & Co.
- Garnezy, N., & Masten, A.S. (1994). **Chronic adversities.** M. Rutter, EA. Taylor, L.A. Hersov (Eds.), in (pp. 191- 208) *Child and Adolescent Psychiatry: Modern Approaches*. Oxford: Blackwell Scientific.
- Godani, G., Bodegård, G., & Rydelius, P.A. (2008). **Bördan de Kom med. Rapport från forskning projektet: Barni asylprocessen som utvecklade uppgivenhetssymtom i Sverige.** Stockholm: Save the Children Sweden.
- Guy, J.A., Brottrager, M., Cuaresma, J.C., & Muttarak, R. (2019). **Climate, conflict and forced migration.** *Global Environmental Change*, 54: 239-249.
- Haptas, J. & Samuelson, K. (Directed by). (2019). **Life Overtakes Me.** [Documentary Film]. Sweden, ABD.
- Hjern, A., Kocturk-Runefors, T., Jeppson, O., Tegelman, R., & Adlercreutz, H. (1991). **Health and nutrition in newly resettled refugee children from Chile and the Middle East.** *Acta Paediatr Scand*, 80: 859-867.
- Hockey, P., Leseberg A, & Loewenthal D. (2003). **Dispersal and migration of juvenile African black oystercatchers *Haematopus moquini*.** *International Journal of Avian Science*, 145: E114-E123.
- Hodes, M. (2005). **Psychologically distressed refugee children in the United Kingdom.** *Child Psychology and Psychiatry Review*, 2000, 5: 57-68.
- Hoy, D. (2013). **Jacques Derrida.** Q. Skinner (Der.). **Çağdaş temel kuramlar**, in (ss. 57-88), A. Demirhan (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Jensen, S.B., & Shaw, J. (1993). **Children as victims of war: current knowledge and future research needs.** *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 32: 697-708.
- Kahlbaum, K.L. (1973). **Catatonia.** Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Kinzie, J.D., Boehnlein, J.K., Leung, P.K., Moore, L.J., Riley, C., & Smith, D. (1990). **The prevalence of posttraumatic stress disorder and its clinical significance among Southeast Asian refugees.** *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 147: 913-917.
- Kinzie, J.D., Sack, W., Angell, R., Clarke, G., & Ben, R. (1989). **A three-year follow-up of Cambodian young people traumatized as children.** *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 28: 501-504.

- Knox, J. (1996). **Homebased services for Southeast Asian refugee children: a process and formative evaluation.** *Children and Youth Services Review*, 18: 553-578.
- Kostakopoulou, D. (2009). **European immigration: A sourcebook.** A. Triandafyllidou & R. Gropas (Eds.). *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 47: 447-447.
- Kovras, I., & Robins, S. (2016). **Death as the border: managing missing migrants and unidentified bodies at the EU's Mediterranean frontier.** *Political Geography*, 55: 40-49.
- Lindberg, T., & Sundelin, C. (2005). **Apatiska barn—var står vetenskapen idag?** *Läkartidningen*, 102: 1338-1345.
- McCloskey, L.A., & Southwick, K. (1996). **Psychosocial problems in refugee children exposed to war.** *Pediatrics*, 97: 394-397.
- Moore, W.H. & S.M. Shellman. (1952-1995). **Fear of persecution, fear of persecution: forced migration,** *Journal of Conflict Resolution*, 48: 723-745.
- Moskowitz, A. K. (2004). **"Scared Stiff": Catatonia as an Evolutionary-Based Fear Response.** *Psychological Review*, 111(4): 984–1002.
- Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü, _____
<https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/yonetmelikler/sozlesmeler/multecilerin-hukuk-statusune-iliskin-1967-protokolu.pdf>.
- Ngo, T., & Hodes, M. (2020). **Pervasive refusal syndrome in asylum-seeking children: Review of the current evidence.** *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 25(1): 227-241.
- Pynoos, R.S., Kinzie, J.D., & Gordon, M. (2001). **Children, adolescents, and families exposed to torture and related trauma.** E. Gerrity, T.M. Keane, F. Tuma (Eds.), in (pp. 2011-225) *The mental health consequences of torture*. New York: Plenum Publishers.
- Rutter, M.L. (1999). **Psychosocial adversity and child psychopathology.** *British Journal of Psychiatry*, 174: 480-493.
- Rydellius, P.A. (2006). **Rapport om de s.k. Apatiska Barnen.** *Research Report*, 25, Stockholm: Karolinska Institutet.
- Sack, W.H., Clarke, G., Him, C., Dickason, D., Goff, B., Lanham, K., & Kinzie, J.D. (1993). **A 6-year follow-up study of Cambodian refugee adolescents traumatized as children.** *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 32: 431-437.
- Sainty, L. (2018). **Australia's child refugees are suffering a rare psychological illness where they withdraw from the world.**
BuzzFeed News, (12.08.2018) www.buzzfeed.com/lanesainty/australias-child-refugees-are-being-diagnosed-with-sweden?utm_term=.gw4xE99XmZ#.ko1DxjivB3. Erişim tarihi: 09.12.2021.
- Schleiermacher, F. (1998). **Hermeneutics and criticism: and other writings.** A. Bowie (Trans.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Schmeidl, S. (1997). **Exploring the causes of forced migration: a pooled time-series analysis, 1971–1990.** *Social Science Quarterly*, 78: 284-308.

- Shapiro, S.L. (2009). **The integration of mindfulness and psychology.** *Journal Clinical Psychology*, 65: 555-560.
- Söndergaard, H. P., Kushnir, M. M., Aronsson, B., Sandstedt, P., & Bergquist, J. (2012). **Patterns of endogenous steroids in apathetic refugee children are compatible with long-term stress.** *BMC Research. Notes*, 5: 186.
- Vitale, A., & Ryde, J. (2018). **Exploring risk factors affecting the mental health of refugee women living with HIV.** *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 15: No, 2326.
- Von Folsach, L. L., & Montgomery, E. (2006). **Pervasive refusal syndrome among asylum-seeking children.** *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 11: 457-473.
- Von Knorring, AL., Hultcrantz, E. (2020). **Asylum-seeking children with resignation syndrome: catatonia or traumatic withdrawal syndrome?** *European Child & Adolescent Psychiatry*, 29: 1103-1109.
- Werner, E.E., & Smith, R.S. (1982). **Vulnerable but invincible: a longitudinal study of resilient children and youth.** New York: McGraw Hill.
- Williams, C., & Westermeyer, J. (1986). **Refugee mental health in resettlement countries.** Washington, DC: Hemisphere Publishing Corporation.
- Woodcock, J. (2000). **Refugee children and their families: Theoretical and clinical perspectives.** K. Dwivedi (Ed.). in (pp. 213-239) *Post Traumatic Stress Disorder in Children and Adolescents.* London: Whurr.
- Yule, W., & Willams, C. (1997). **Post-traumatic stress reactions in children.** *Journal Trauma Stress*, 3: 279-295.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

This study aims that migration creates physical but also mental biological disintegration in families and children through Life Overtakes Me and to make visible the known consequences of an unknown disease.

Research Questions:

What do current studies on the mental health of refugee children discuss? What is the resignation syndrome observed in refugee children? What do the cinematic texts say about the mental health of refugee children? What grounds does Life Overtakes Me provide for talking about the trauma of being a refugee in the microcosm and its effects on children?

Literature Review:

The resignation syndrome, called uppgivenhet syndrome in Swedish, refers to the loss of desire to live for a long time in predominantly psychologically traumatized child and adolescent patients in the midst of an intense and long migration process. Typically depressive onset, progressing to a state that promotes tube feeding and is unable to respond even to painful stimuli, this disease gradually recedes. The patient is unconscious; Recovery takes months or even years. The patient group as described so far consists of children and adolescents aged 7-19 years (mean 14.3). Two-thirds of them are women (Bodegård, 2004; Aronsson et al., 2009; Söndergaard et al. 2012; Forslund & Johansson, 2013). All the cases described are generally related to

refugees belonging to political or ethnic minorities (Bodegård, 2005a, 2014; Forslund and Johansson, 2013). Mostly these families immigrated from the Soviet Republics or the former Yugoslavia (von Folsach and Montgomery, 2006). In addition, refugees belonging to Bangladesh, Africa (Lindberg and Sundelin, 2005), and the Uyghur ethnic group were reported to be among those affected (Rydellius, 2006); Conditions leading to traumatization have been associated with physical abuse, abuse, or witnessing violence and maltreatment in a close family (Bodegård, 2005a; Godani et al., 2008; Aronsson et al., 2009; Forslund and Johansson, 2013). In the last decade, several hundred cases have also been reported from Sweden; Similar cases have also been reported from refugee camps on the Australian island of Nauru and the Greek island of Lesbos, which followed a hard border policy (Knorrning and Hultcrantz, 2020).

This syndrome, which is defined as a very serious withdrawal situation that traumatized children can experience when they are “overwhelmed by stress”, progresses as a form of escape or dissociation. In the first stage, patients are semi-conscious. They may appear depressed; Then they shut up and stop talking. Eventually, a long sleep period begins and they lose consciousness (Sainty, 2018). Directed by Kristine Samuelson and John Haptas, *Life Overtakes Me* (John Haptas and Kristine Samuelson, 2019) followed this problem, resignation syndrome, through three of the four hundred children with the syndrome in Sweden.

Methodology:

The movie *Life Overtakes Me* was chosen as the object of study due to its actuality with purposeful sampling technique, its focus on refugee children and their mental illnesses. It is thought that the film, which makes the resignation syndrome visible, provides a suitable ground to talk about the trauma of being a refugee in the microcosm and its effects especially on children. The analysis was carried out by intertextual analysis between the film narrative and the directors’ understanding of the film narrative. Intertextuality is related to the multiple meaning of the text, the transfer of meaning from one text to other texts due to multiple links, the text opening itself up to other texts and therefore the continuation of the meaning.

Results and Conclusions:

In their documentary *Life Overtakes Me*, filmmakers John Haptas and Kristine Samuelson focus on the disease known as resignation syndrome in refugee children. The effects of the syndrome begin when a child becomes increasingly tired, withdrawn, eats very little, and eventually falls into a coma on his own. Children do not die, but lie in bed like “sleeping beauty”. We know that a documentary is doing its job when it shows us something we’ve never seen before. *Life Overtakes Me* allows us to witness the story of three refugee children through their daily lives, and briefly says: It is difficult/sad to predict the dangerous and tragic effects of sociological insolvency/confusion/insecurity on children’s mental health. In fact, it is not only sad, but also tragic. Sleeping Beauty and Snow White references aside, this isn’t a handsome prince’s kiss that arouses innocent children, either. The message of young children to their parents seems to be this: Children feel much more about their parents’ fears and anxieties than imagined. Strange as it may sound -or perhaps quite simple- the kiss that wakes them up is the kiss of the parents that reassures them that all is well and that their future as a family will be safe in their new home, in their new country. And the one who will provide these families with this opportunity is the country administrators who cannot/cannot find a home for a handful of people with their harsh border policies.

In the future, researchers may investigate the resignation syndrome made visible through *Life Overtakes Me* in countries other than Sweden. It can be questioned whether similar cases have been experienced on asylum seekers residing in Turkey. It can be examined how the perception of a safe space takes over the body and whether it can be said for adults population other than children. And finally, an alternative to this work, which focuses on a documentary narrative, can be answered through fictional narratives to the current problematic. The possibility of the findings made visible in this study to be a source for researchers who will be interested in the literature of urban sociology, migration, immigration, asylum seeker, child asylum seeker and resignation syndrome is the wish that will make the study meaningful.

Leaf Stomatal Characteristics of Some Species in Bush Form Used in Kastamonu Urban Landscape

Kastamonu Kent Peyzajında Kullanılan Çalı Formunda Bazı Türlerin Yaprak Stoma Karakteristikleri

Nurcan YİĞİT¹, Nurcihan Esra GEDİKOĞLU², Ayşe ÖZTÜRK³

Öz

Günümüzde hızla artan nüfus, betonlaşma, hava kirliliği, trafik yoğunluğu gibi birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Kentsel peyzaj için önemli bir unsur olan park ve bahçelerin kentlerde insan-doğa ilişkisini dengelemekle kalmayıp kentsel yaşam koşullarını iyileştirdiği bilinmektedir. İnsanların rekreasyon ihtiyaçlarını karşılamak, kaybolan doğayı geri kazanmak ve sağlıklı yaşam alanları oluşturmak için kentsel alanları işlevsel ve estetik açıdan değerlendiren park ve bahçeler son derece önemlidir.

Bu çalışmada, Kastamonu ilinde park, bahçe ve merkezi refüj çevre düzenleme çalışmalarında kullanılan *Buxus microphylla* Siebold & Zucc., *Prunus laurocerasus* L., *Ligustrum delavayanum* Har., *Berberis thunbergii* DC., *Ilex aquifolium* L., *Euonymus japonicus* Wall. var. *aureomarginatus* Rehder, *Cotoneaster lacteus* W.W.Sm., *Mahonia aquifolium* (Pursh) Nutt., *Pyracantha coccinea* M. Roem. türlerinin yaprak stoma özelliklerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Mikromorfolojik incelemeler ile çalışmada kullanılan türler üzerinde SEM ile stoma özellikleri belirlendi. Türler üzerinde birim alandaki stoma yoğunluğuna göre en yüksek stoma yoğunluğuna *Pyracantha coccinea* türünün (81), minimum stoma yoğunluğunun ise *Cotoneaster lacteus* türünün (10) sahip olduğu belirlenmiştir. Ayrıca ortalama en uzun stoma uzunluğuna *Prunus laurocerasus* (34.82 µm), en kısa stoma uzunluğuna *Mahonia aquifolium*'un (7.183 µm) sahip olduğu belirlendi.

Anahtar Kelimeler: Kastamonu, Mikromorfolojik Karakterler, SEM, stoma

ABSTRACT

Nowadays, the rapidly increasing population has brought many problems such as building concrete structures everywhere, air pollution, and traffic congestion. It is known that parks and gardens, which are an important element for the urban landscape, not only balance the human-nature relationship in cities, but also improve urban living conditions. Parks and gardens that utilize urban areas in a functional and aesthetic way to meet the recreational needs of people, to recover the lost nature and to create healthy living spaces are extremely important.

In this study, it was aimed to determine the leaf stomatal characteristics of *Buxus microphylla* Siebold & Zucc., *Prunus laurocerasus* L., *Ligustrum delavayanum* Har., *Berberis thunbergii* DC., *Ilex aquifolium* L., *Euonymus japonicus* Wall. var. *aureomarginatus* Rehder, *Cotoneaster lacteus* W.W.Sm., *Mahonia aquifolium* (Pursh) Nutt., *Pyracantha coccinea* M. Roem. species, one of the species used in the park, garden and central landscaping studies in Kastamonu province.

With micromorphological investigations, stomatal characteristics were determined by SEM on the species used in the study. With respect to stomatal density in the unit area on species, it was determined that *Pyracantha coccinea* species had the maximum stomatal density (81)

¹ Corresponded Author: Nurcan YİĞİT, Kastamonu University, Faculty of Forestry, Kastamonu-Türkiye, nyigit@kastamonu.edu.tr, 0000 0002 4655 4434

² Kastamonu University, Faculty of Forestry, Kastamonu-Türkiye, nurcihanesragedikoglu@ogm.gov.tr, e-mail, 0000 0001 5880 0463

³ Kastamonu University, Faculty of Forestry, Kastamonu-Türkiye, ayseozturk@kastamonu.edu.tr, 0000 0002 7673 8170

while *Cotoneaster lacteus* species had the minimum stomatal density (10). Furthermore, it was determined that *Prunus laurocerasus* (34.82 μm) had mean the longest stomatal length and *Mahoni aquifolium* (7.183 μm) had the mean shortest stomatal length.

Keywords: Kastamonu, micromorphological characteristic, SEM, stomata

INTRODUCTION:

Plants and trees have attracted people's attention with their visuality since the early ages. (Dönmez and Türkmen, 2018). Nowadays, this attention attracting has developed in the form of vegetation and plantation works in large parks and gardens in urban areas (Dönmez et al., 2015; Dönmez and Türkmen, 2015; Ürgenç, 1998). Nowadays, green and open areas are highly needed in the cities where industrialization has become intense to increase the quality of life (Ozturk et al., 2019; Ozturk et al., 2020; Yılmaz & Irmak, 2004). Trees prevent air pollution, reduce noise, dust, wind, and greenhouse effect, preventing the reflections of light, balancing temperature, providing energy saving and moisture, and creating habitat (Gül et al., 2006). Many species are used in the plantation studies of the parks and gardens of the city of Kastamonu, as in many places, and each of these species forms a visual arrangement and also contributes to the urban appearance as a landscape value (Edeoga & Ikem, 2001; Kong, 2001; Shi & Li, 2003; Carpenter, 2005; Zhou & Xia, 2012; Kumar & Murugan, 2013; Denk, Güner & Grimm, 2014; Ozturk et al., 2021).

In the plant, the leaf veins, epidermal cells, stoma, trichomes, cuticular layer leaf epidermal characters have been used as taxonomic and phylogenetic characters that are used morphologically and micromorphologically.

Kastamonu province is located in the euxin zone of the European-Siberian floristic region. Kastamonu province, which is situated between latitude of 41°21' north and longitude of 33° 46' east the Western Black Sea Region, constitutes 1.7% of the country with a surface area of 13.108.1 km². The long-term (1930- 2017) meteorological climate data of Kastamonu Province are presented in Table 1 (URL 1).

Table 1. The long-term (1930 - 2017) meteorological climate data of Kastamonu Province

Months	January	February	March	April	May	June	July	August	September	October	November	December
Mean temperature (°C)	-1,1	0,7	4,3	9,5	14,2	17,6	20,3	20	15,7	10,7	5,1	0,8
Maximum mean temperature (°C)	3,1	6	10,8	16,5	21,1	24,6	27,8	28	23,8	18	10,9	4,7
Mean lowest temperature (°C)	-4,6	-3,5	-0,9	3,3	7,5	10,4	12,3	12,2	8,8	5,1	0,8	-2,4
Average Sunbathing Time (hours)	2,3	3,6	4,6	5,8	7,3	8,6	9,9	9,5	7,4	5,6	3,8	2
Average of Rainy Days	12,4	11,3	12	12,9	14,5	11,8	6,2	5,7	6,5	9,1	9,6	11,9
Average Monthly Total Rainfall (mm)	29,9	27	34,5	51,8	74,1	71,4	31,8	31,2	30,1	35,3	29,1	33,8

According to Table 1, the average annual maximum temperature is 9.8 °C, and the average precipitation is 480 mm.

The stomata in the epidermis are usually found in all green parts of plants formed by two chlorophyllose bean-shaped cells, which are important in the gas exchange in plants and accelerate transpiration in the leaf tissue, by leaving aperture (Yentür, 2003). It is known that morphological characters vary among the species depending on many factors, especially the origin (Yigit et al., 2016a,b; Özel and Ertekin, 2012). In the studies carried out, it has been revealed that micromorphological characters vary significantly according to species and habitat differences (Galmés et al., 2007; Kravkaz and Vurdu, 2010, Kravkaz and Karaöz, 2016).

Stomata are located on both the lower and upper sides of the leaf according to their presence on the surface of the leaf. They are named as amphistomatic type on the upper side of the leaf, as hypostomatic type only on the lower side, and as epistomatic type only on the upper side (Akman & Güney, 2010). The leaf surface roughness shows many variations not only among plant species but also among abaxial and adaxial surfaces of the same species and depending on whether the leaf is old or young (Weyers & Lawson, 1997; Weyers et al., 1997). The underlying epidermal characteristics depend on the shape and size of cells, vascularization patterns, and especially the presence or absence of trichomes. All these characteristics can be explained in detail by examining with a scanning electron microscope (SEM) (Holloway, 1993).

This study was carried out on 9 different species that were used in the landscaping areas in Kastamonu city center. The stomatal characteristics "Stoma length (STL), stoma width (STW), stoma por length (PORL), stoma por width (PORW) and stoma density (SDEN)", which are among leaf micromorphological characteristics, were determined by SEM.

MATERIAL AND METHOD:

The species preferred in the central refuge, park, garden and landscaping works in the city center of Kastamonu province were used in this study. The leaves of *Berberis thunbergii*, *Euonymus japonicus*, *Cotoneaster lacteus*, *Mahonia aquifolium*, *Ligustrum delavayanum*, *Buxus microphylla*, *Prunus laurocerasus*, *Ilex aquifolium*, *Pyracantha coccinea* species constitute the material of the study.

The leaf samples were pressed, and their images were taken in the scanning electron microscope to examine the micromorphological structure of the leaves of the species and to obtain information about their stomatal structures and epidermis. The images of the species in the study taken in SEM for their micromorphological measurements were analyzed by Digimizer image analysis program (Image 1).

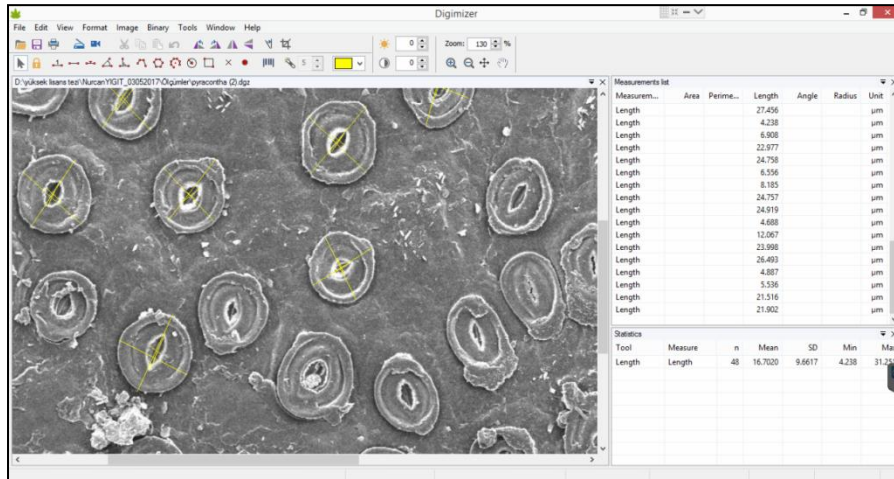

Image 1. Measurement of stoma data

The measurements of stoma images were performed in the sections taken from the leaves of the species with the Digimizer program.

RESULT AND DISCUSSION:

The average, minimum, maximum and standard deviation values of the stomatal characters of the species are presented in Table 1. The leaf micromorphological characters of the species were viewed and examined by SEM. The abaxial and adaxial surfaces of leaf samples of the species were observed, and their stomatal structures were viewed.

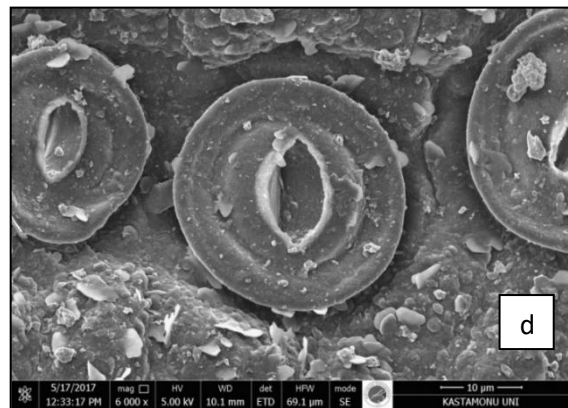
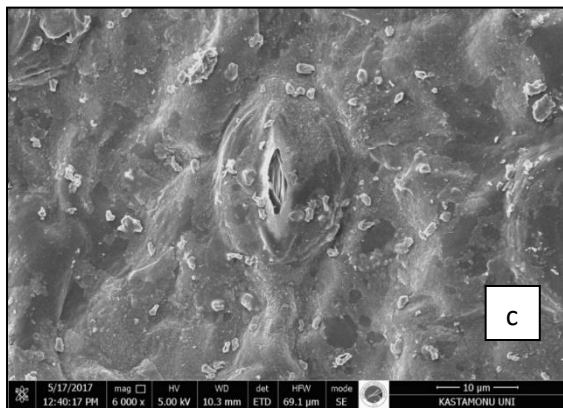
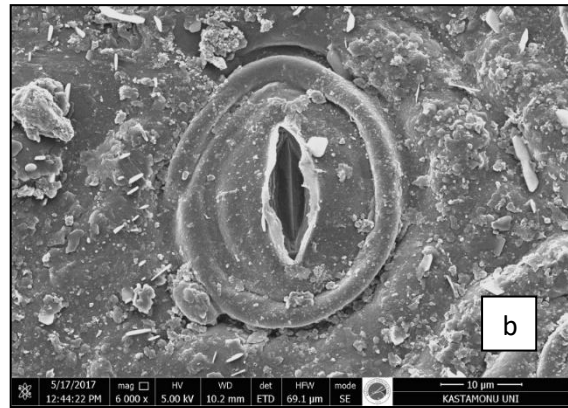
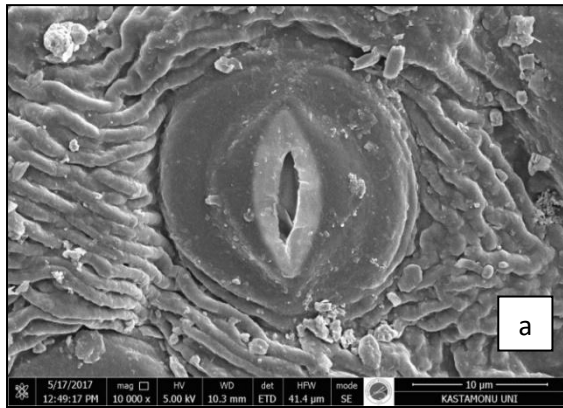
Table 1. *Stomatal character values of the species*

Species		PORW (µm)	PORL (µm)	STW (µm)	STL (µm)	SDEN (1000 mag)
<i>Buxus microphylla</i>	Mean	2,816	7,304	17,626	20,226	80
	Maximum	4,09	8,753	20,553	23,745	
	Minimum	1,092	4,004	15,947	17,77	
	Standard deviation	0,865	1,549	1,475	1,91	
<i>Prunus laurocerasus</i>	Mean	4,047	15,618	30,085	34,82	20
	Maximum	7,79	17,953	35,016	39,186	
	Minimum	1,96	12,766	25,953	31,673	
	Standard deviation	1,739	1,65	2,77	2,419	

<i>Ligustrum delavayanum</i>	Mean	1,768	9,094	16,525	22,733	27
	Maximum	2,298	14,744	19,881	25,346	
	Minimum	0,784	4,232	14,838	19,65	
	Standard deviation	0,472	3,171	1,427	1,699	
<i>Berberis thunbergii</i>	Ortalama	4,953	11,525	26,37	29,289	45
	Maksimum	7,105	17,144	30,201	36,67	
	Minimum	3,433	8,224	20,094	20,551	
	Standart sapma	1,252	2,446	3,387	3,826	
<i>Ilex aquifolium</i>	Mean	4,882	10,799	22,276	29,402	23
	Maximum	8,86	16,008	25,139	32,634	
	Minimum	3,012	6,088	18,702	26,415	
	Standard deviation	1,592	3,57	2,246	2,203	
<i>Euonymus japonicus</i>	Mean	2,985	7,492	22,859	24,716	42
	Maximum	5,882	10,771	26,873	27,414	
	Minimum	1,567	5,406	20,992	22,506	
	Standard deviation	1,148	1,682	1,896	1,273	
<i>Cotoneaster lacteus</i>	Mean	2,383	9,331	10,541	14,994	10
	Maximum	3,48	13,725	13,199	18,628	
	Minimum	0,614	3,302	8,093	11,107	
	Standard deviation	0,956	3,207	1,783	2,514	
<i>Mahonia aquifolium</i>	Mean	1,838	4,858	3,896	7,183	30
	Maximum	2,886	6,357	4,701	8,679	

Minimum	0,925	2,736	2,296	4,48	
Standard deviation	0,546	1,342	0,608	1,406	
Mean	5,623	9,657	24,843	27,409	81
Maximum	8,257	13,16	27,745	31,251	
<i>Pyracantha coccinea</i>					
Minimum	4,238	6,908	21,876	23,892	
Standard deviation	1,126	2,028	1,571	2,497	

When the leaf micromorphological character of *Buxus microphylla* species was examined, it was determined that the stomata were on the abaxial surface of the leaf. The stoma type of the species is amaryllis type stoma which is known by its similarity to bean. Image 2a shows that the stoma is open.

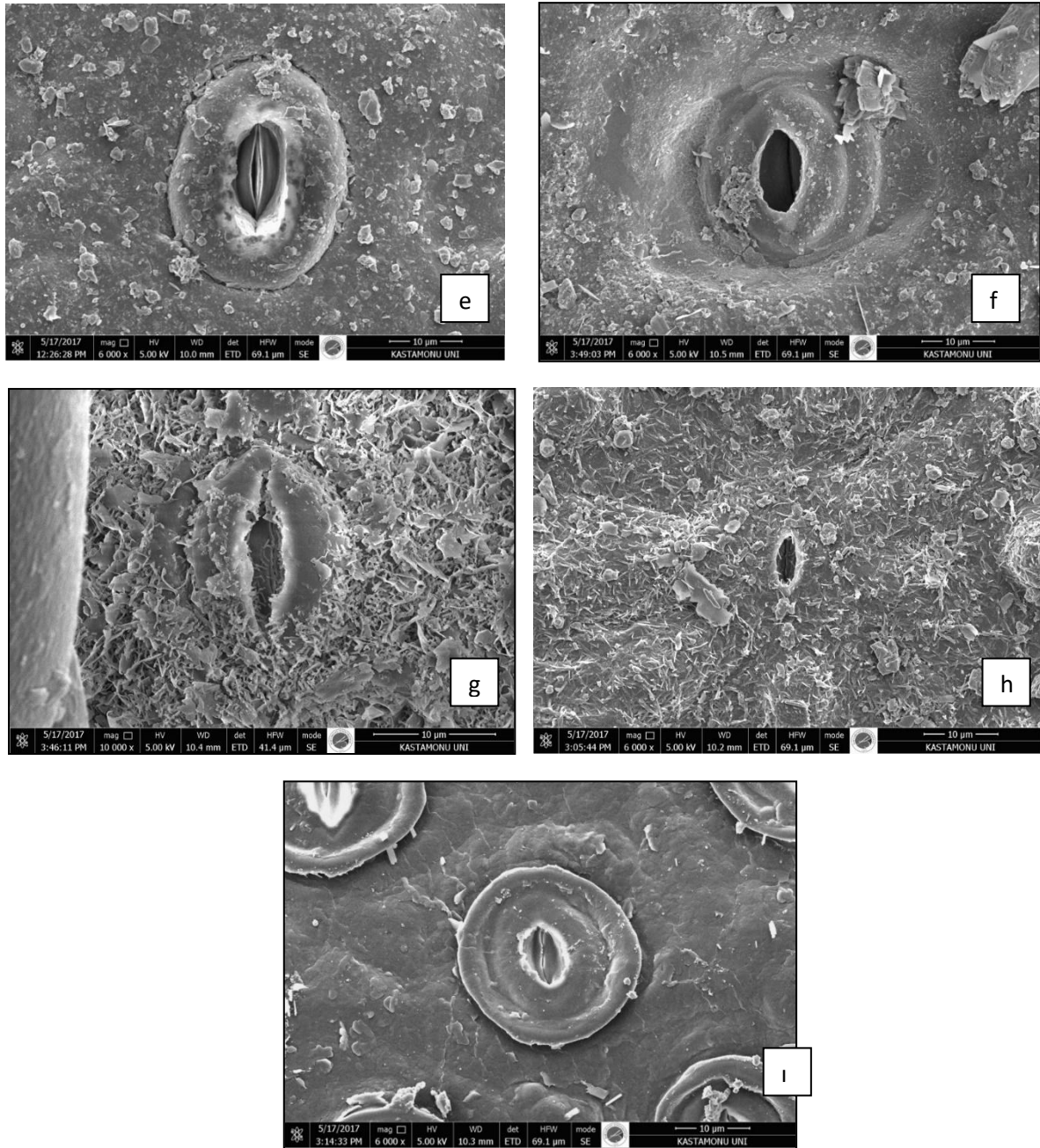

Figure 2. *Buxus microphylla* (a), *Prunus laurcerasus* (b), *Ligustrum delavayanum* (c), *Berberis thunbergii* (d), *Ilex aquifolium* (e), *Euonymus japonicus* (f), *Cotoneaster lacteus* (g), *Mahonia aquifolium* (h), *Pyracantha coccinea* (i)

The data on the stoma values of *Buxus microphylla* species are presented in Table 1. According to Table 1, in *Buxus microphylla* species, it was found out that stomatal pore aperture width was 2.816 μm and the standard deviation was 0.865 μm . It was found out that stomatal pore aperture length was 7.304 μm on average, maximum 8.753 μm and minimum 4.004 μm , and the standard deviation was 1.549 μm . The mean stomatal width was 17.626 μm , and the mean stomatal length was 20.226 μm . The stomatal density in the unit area (on 1000 mag scale) was found to be 80 pieces.

The abaxial and adaxial surface stomatal structures of the leaf sample of *Prunus laurcerasus* species were viewed by SEM. It was observed that stomata were on the abaxial surface of the leaf. The

stoma type of the species is amaryllis type stoma which is known by its similarity to bean. Image 2b shows that the stoma is open.

According to Table 1, in the *Prunus laurocerasus* sample, it was found out that PORW was 4.047 μm on average, maximum 7.790 μm and minimum 1.960 μm , and the standard deviation was 1.739 μm . While PORL and STW were 15.618 μm and 30.085 μm on average, STL was found to be 34.820 μm on average. SDEN was found to be 20 pieces on 1000 mag scale.

The abaxial and adaxial surfaces of the leaf sample of *Ligustrum delavayanum* species were observed by SEM. It was observed that stomata were on the abaxial surface of the leaf. The stoma type of the species is the amaryllis type (Image 2c). According to Table 1, in the *Ligustrum delavayanum* sample, it was found out that PORW was 1.768 μm on average and the standard deviation was 0.472 μm . It was found out that STWL was 9.094 μm on average and the mean STW value was 16.525 μm . STL was 22.733 μm on average, and SDEN was found to be 27 pieces (on 1000 mag scale).

The stoma type of *Berberis thunbergii* species is called amaryllis type stoma. Image 1d shows that the stoma is open. According to Table 1, in the *Berberis thunbergii* sample, it was found out that PORW was 4.953 μm on average, PORL was 11.525 on average, STW was 26.370 μm on average, STL was 29.289 on average. The stomatal density was found to be 45 pieces on 1000 mag scale.

According to Table 1, in the *Ilex aquifolium* sample, it was found out that PORW was 4.882 μm on average, PORL was 10.799 on average, STW was 22.276 μm on average, STL was 29.402 μm on average, SDEN was found to be 23 pieces on 1000 mag scale. In Image 1e of *Ilex aquifolium* species, it is observed that the stoma is open and it is the amaryllis type stoma.

According to Table 1, in the *Euonymus japonicus* sample, it was found out that PORW was 2.985 μm on average and the standard deviation was 1.148 μm . It was measured that PORL was 7.492 μm on average, STW was 22.859 μm on average, and STL was 24.716 μm on average. SDEN was found to be 42 pieces on 1000 mag scale. In Image 1f, it is observed that the stoma is open and it is the amaryllis type stoma.

In the *Cotoneaster lacteus* sample, it was found out that PORW was 2.383 μm on average, PORL was 9.331 μm on average, STW was 10.541 μm on average, STL was 14.994 μm on average. The stomatal density was found to be 10 pieces on 1000 mag scale. In Image 1, it is observed that the stoma is open and it is the amaryllis type stoma.

When Table 1 was examined, in the *Mahonia aquifolium* sample, it was found out that PORW was 1.838 μm on average, maximum 2.886 μm and minimum 0.925 μm , and the standard deviation was 0.546 μm . It was found out that PORL was 4.858 μm on average and the standard deviation was 1.342 μm . It was found out that STW was 3.896 μm on average and STL was 7.183 μm on average. SDEN was found to be 30 pieces on 1000 mag scale.

According to Table 1, in the *Pyracantha coccinea* sample, it was measured that PORW was 5.623 μm on average. It was found out that PORL was 9.657 μm on average, STW was 24.843 on average, and the standard deviation value was 1.571 μm . STL was 27.409 μm on average, and the stomatal density was found to be 81 pieces on 1000 mag scale.

Since the plants are used outside of their natural distribution areas in landscaping studies, they often face many stress factors such as light, salt stress and water stress that affect the morphological characteristics of the plant (Xu & Zhou, 2008). In particular, the stomatal density is highly influenced by these factors (Şevik et al., 2017). As it was proposed by Çağlar et al., the difference between

stomatal densities could be caused by ecological conditions as well as genetic formation (Çağlar et al., 2004).

In the study carried out, it was observed that the number of stomata in the unit area on the leaves was different when stomatal measurements were performed on the leaf samples taken from 9 different species. The number of stomata in the unit area was measured to be 80 in *B. microphylla*, 20 in *P. laurcerasus*, 27 in *L. delavayanum*, 45 in *B. thunbergii*, 23 in *I. aquifolium*, 42 in *E. japonica*, 10 in *C. lacteus*, 30 in *M. aquifolium*, 81 in *P. coccinea*.

Şevik et al. (2017), carried out a study on *Euonymus japonica* species by taking samples from different provinces, and they found out the results suggesting that stoma sizes could be proportional to the amount of precipitation. The amount of precipitation of Ankara province where the lowest values are obtained is also the lowest.

Along with the examination of the leaves of the samples by SEM, it was observed that the bean-shaped amaryllis type stoma seen in monocotyl and dicotyl plants was dominant in all species in the study.

The differences in the number of stomata in plants show that the difference of the genetic structure among the plants is due to species. To date, many studies have been carried out especially on environmental factors that affect the stomatal density (Liu et al., 2006; Yang & Wang, 2001; Zhang et al., 2006). In the studies carried out, it has been determined that stomatal density or sizes vary depending on many factors such as water stress, plant density (Yang et al., 2007; Gazanchian et al., 2007), light (Sevik et al., 2016) and salt (Zhao et al., 2001) stress.

As a result of this study, micromorphological characteristics of the species, which were obtained from the central refuge, park, garden and pavement plantations used in the landscape of Kastamonu, were determined by various analyses in the laboratory environment, and the differences between species were determined. The same studies can be carried out on the species other than the species that constitute the subject of the study, and a general conclusion can be made about these species used in the landscape. Both environmental and genetic factors are effective in the shaping of morphological and micromorphological characters (Sevik & Cetin, 2015; Sevik et al., 2016; Topacoglu et al., 2016; Sevik, 2012). The phenotypic features usually emerge as the interaction between genetics and environment and are shaped by these environmental and genetic factors (Kaya et al. 2009; Dempsey & Hook, 2000; Sevik & Cetin 2015). It also refers how different species react differently to the climatic conditions (Galmés et al., 2007; Maiti et al., 2016). Stomata are micromorphological characters that reflect the stress factors that plants are exposed to (water stress, drought stress, etc.) and are too small to be seen with the naked eye. Some plant species used in landscape studies are also plant species that are generally used outside of their natural distribution areas. For this reason, the effects of the stress factor show themselves in these plants sometimes in short periods and sometimes in long periods.

Micromorphological comparisons can be made on the same species by taking samples from different regions of the province for different species. Thus, it can be determined whether the location of the species has an effect on these characteristics. As a result of the study, it was determined that the plant species used in the parks, gardens and medians in Kastamonu city center were not affected by stress factors, according to the micromorphological features examined, and were suitable for use for the city at the plant design stage.

Compliance with Ethical Standard

Conflict of Interests: The authors declare that for this article they have no actual, potential or perceived conflict of interests.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study.

Funding: No financial support was required in this study.

REFERENCES:

- Akman, Y., & Güney, K. (2011). *Bitki biyolojisi: botanik*. Palme.
- Avcı, M. (1993). Türkiye'nin flora bölgeleri ve " Anadolu Diagonali"ne coğrafi bir yaklaşım. *Türk Coğrafya Dergisi*, (28), 225-248.
- Carpenter, K.J. (2005). Stomatal architecture and evolution in basal angiosperms. *American Journal of Botany*, 92(10), 1595–1615.
- Çağlar, S., Sütyemez, M., & Beyazıt, S. (2004). Seçilmiş bazı ceviz (*Juglans regia*) tiplerinin stoma yoğunlukları. *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 169-174.
- Dempsey, D., Hook, I. (2000). Yew (*Taxus*) Species – Chemical And Morphological Variations. *Pharmaceutical Biology*. 38, No. 4, pp. 274–280.
- Denk, T., Güner, H.T., Grimm, G.W. (2014). From mesic to arid: leaf epidermal features suggest preadaptation in Miocene dragon trees (*Dracaena*). *Review of Palaeobotany and Palynology*, 200, 211–228.
- Dönmez, Y., & Türkmen, F. (2015). Turistlerin Satın Alma Kararında Peyzaj Düzenlemelerinin Rolü: Belek Örneği. *Turizm Akademik Dergisi*, 2(2).
- Dönmez, Y., & Türkmen, F. (2018). The relation between the landscape design and brand image in purchase preferences of tourists: the case of Safranbolu and Nevşehir, in Turkey. *Applied Ecology and Environmental Research*, 16(1), 629-643.
- Dönmez, Y., Özyavuz, M., & Gökyer, E. (2015). Safranbolu Kentinin Konut ve Site Alanlarının Yeşil Alan Durumlarının Saptanması. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 5(11), 1-12.
- Edeoga, H.O., Ikem, C.I. (2001). Comparative morphology of leaf epidermis in three species of *Boerhavia* L. (Nyctaginaceae). *Journal of Plant Anatomic Morphology*, 1, 14–21.
- Galmés, J., Medrano, H., Jaume, F. (2007). Photosynthetic Limitations in Response to Water Stress And Recovery in Mediterranean Plants With Different Growth Forms. *New Phytologist*, 175(1), 81-93. DOI: 10.1111/j.1469-8137.2007.02087.x
- Gazanchian, A., Hajheidari, M., Sima, N.K., Salekdeh, G.H. (2007). Proteome response of *Elymus elongatum* to severe water stress and recovery. *Journal of Experimental Botany*, 58, 291–300.
- Gül, A., Gezer, A., & Kane, B. (2006). Multi-criteria analysis for locating new urban forests: An example from Isparta, Turkey. *Urban Forestry & Urban Greening*, 5(2), 57-71.

- Holloway, P. J., (1993). Plant Cuticles: Physicochemical Characteristics and Biosynthesis, *Air Pollutants and Leaf Cuticle*, ISBN-13:978-3-642-79083-6, e-ISBN-13:978-3-642-79081-2, 001: 10.1007/978-3-642-79081-2.
- Kravkaz, I.S., Vurdu, H. (2010). Botany of *Crocus ancyrensis* through domestication. *Acta Hort.*, 850, (61-65).
- Kravkaz Kuscü, I.S., Karaoz, M.O. (2016). Developments in Science and Engineering, Importance of Soil Enzymes Application in Forestry, St. Kliment Ohridski University Press Sofia, Bulgaria, ISBN 978-954-07-4137-6; Chapter 9, 103-112.
- Kaya, L. G., Cetin, M., & Doygun, H. (2009). A holistic approach in analyzing the landscape potential: Porsuk dam Lake and its environs, Turkey. *Fresenius Environmental Bulletin*, 18(8), 1525–1533.
- Kong, H.Z. (2001). Comparative morphology of leaf epidermis in the Chloranthaceae. *Botanical Journal of the Linnean Society*, 136, 279–294.
- Kumar, V.S.A., Murugan, K. (2013). Taxonomic significance of foliar micromorphology and their systematic relevance in the genus *Solanum* (Solanaceae). In: Abdulhameed S, Anu A, eds. *Prospects in bioscience: addressing the issues*. Kannur: Springer India, 343–349.
- Liu, S., Liu, J., Cao, J., Bai, C., Shi, R. (2006). Stomatal distribution and character analysis of leaf epidermis of jujube under drought stress. *Journal of Anhui Agricultural Science*, 34, 1315–1318.
- Maiti, R., Rodríguez, H. G., Rodríguez, P. C., Balboa, J. G., Moncivais, M., Tijerina, H. A. D., & Kumari, A. (2016). Leaf surface anatomy in some woody plants from northeastern Mexico. *Pakistan Journal of Botany*, 48(5), 1825–1831.
- Ozturk, S., İsinkaralar, O., & Kesimoglu, F. (2021). An assessment on shopping centers as consumption places. *KUJES*, 7(1), 65-73.
- Özel, H.B., Ertekin, M. (2012). The change of stand structure in Uludağ fir (*Abies nordmanniana* subsp. *bornmuelleriana* Mattf.) forests along an altitudinal gradient. *Kastamonu University Journal of Forestry Faculty*, 12(3), 96-104.
- Öztürk, S., & İsinkaralar, Ö. (2019). Kastamonu kent merkezinde otopark sorunsalı: Eleştirel bir değerlendirme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(67), 506-511.
- Öztürk, S., İsinkaralar, Ö., Yılmaz, D., & İhtiyar, M. (2020). Koruma Yaklaşımı Olarak Tarihi Bir Güzergâhın Kültür Rotasına Dönüştürülmesi: Kastamonu Örneği. *Turizm ve Araştırma Dergisi*, 9(2), 144-159.
- Sevik, H. (2012). Variation in seedling morphology of Turkish fir (*Abies nordmanniana* subsp. *bornmulleriana* Mattf). *African Journal of Biotechnology*, 11(23), 6389-6395.
- Sevik, H., Yahyaoglu, Z., & Turna, I. (2012). Determination of genetic variation between populations of *Abies nordmanniana* subsp. *bornmulleriana* Mattf according to some seed characteristics. In Genetic diversity in plants (pp.231–248). InTech.

- Şevik, H., Cetin M. (2015). Effects of water stress on seed germination for select landscape plants. *Polish Journal of Environmental Studies*, 24 (2), 689-693
- Sevik H., Cetin M., Belkayali N., Güney K. (2016). Chapter 8: The Effect of Plants on Indoor Air Quality, Environmental Sustainability and Landscape Management, ST. Kliment Ohridski University Press, Eds: Recep Efe, İsa Cürebal, Abdalla Gad, Brigitta Tóth, p:760, ISBN:978-954-07-4140-6, chapter page:138 -149
- Shi, J.H., Li, L.Q. (2003). Leaf epidermal feature in *Clematis* (Ranunculaceae) with reference to its systematic significance. *Acta Botanica Sinica*, 45, 257–268.
- Topacoglu, O., Sevik, H., Akkuzu, E. (2016). Effects of Water Stress on Germination of *Pinus nigra* Arnold. Seeds, *Pak. J. Bot.*, 48(2), 447-453
- URL1. <https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?m=KASTAMONU>, Erişim Tarihi 09/11/2018.
- Ürgenç, S., (1998). Ağaçlandırma Tekniği. İ.Ü Orman Fakültesi, İ.Ü Rektörlük Yayın No: 3994, Orman Fakültesi Yayın No: 441, Emek Matbaacılık, İstanbul. 600 s.
- Weyers, J.D.B., Lawson, T. (1997). Heterogeneity in stomatal characteristics. *Advances in Botanical Research*, 26, 317-352.
- Weyers, J.D.B., Lawson, T., Peng, Z-Y. (1997). Variation in stomatal characters at the whole-leaf level. In: van Gardingen PR, Foody GM, Curran PJ, eds. *Scaling up from cell to landscape*. SEB Seminar Series, 63. Cambridge, UK: Cambridge Univeristy Press, 129-149.
- Yang, H.M., Wang, G.X. (2001). Leaf stomatal densities and distribution in *Triticum aestivum* under drought and CO2 enrichment. *Acta Phytocologica Sinica*, 25, 312–316.
- Yang, L., Han, M., Zhou, G., Li, J. (2007). The changes of water-use efficiency and stoma density of *Leymus chinensis* along Northeast China Transect. *Acta Ecologica Sinica* 27, 16-29.
- Yentür, S. (2003). Bitki Anatomisi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Yılmaz, H., & Irmak, M. (2004). Atatürk Üniversitesi Merkez Yerleşimi Odunsu Bitkileri. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 9-16.
- Yiğit, N., Sevik, H., Cetin, M., Kaya, N. (2016a). Determination of the Effect Of Drought Stress On The Seed Germination In Some Plant Species. Water stress, Intech Open, Editör:İsmail Md. Mofizur Rahman, Ph.D., Zinnat Ara Begum, Ph.D., Hiroshi Hasegawa, D.Sc., ISBN:978-953-51-4804-3.
- Yigit, N., Sevik, H., Cetin, M., Gul, L. (2016b). Clonal Variation in Chemical Wood Characteristics in Hanönü (Kastamonu) Günlüburun Black Pine (*Pinus nigra* Arnold. subsp. *pallasiana* (Lamb.) Holmboe) Seed Orchard. *Journal of Sustainable Forestry*, 35(7), 515-526.
- Zhang, Y.P., Wang, Z.M., Wu, Y.C., Zhang, X. (2006). Stomatal characteristics of different green organs in wheat under different irrigation regimes. *Acta Agronomica Sinica*, 32, 70–75.
- Zhao, R.X., Zhang, Q.B., Wu, X.Y., Wang, Y. (2001). The effects of drought on epidermal cells and stomatal density of wheat leaves. *Inner Mongolia Agricultural Science and Technology*, 6, 6–7.

Zhou, W., Xia, N.H. (2012). Leaf epidermal features of *Lithocarpus* (Fagaceae) from China and their systematic significance. *Botanical Journal of the Linnean Society*, 168, 216–228.

Xu, Z., Zhou, G. (2008). Responses of leaf stomatal density to water status and its relationship with photosynthesis in a grass. *Journal of experimental botany*, 59(12), 3317-3325.

A Dry Cargo Coaster Tonnage Selection Model for Shipping Companies in Turkey

Türkiye'deki Denizcilik Firmaları İçin Bir Kuru Yük Kosteri Tonajı Belirleme Modeli

Ozan Hikmet Arıcan¹ , Ali Umut Ünal² , Osman Arslan³ , Muhammed Bamyacı⁴

Öz

Ürünlerin üretim, kullanım ve tüketim noktaları arasında genellikle fiziksel bir mesafe bulunması gerektiğinden, tedarik zincirinde ürünlerin müşteri ile buluşturulmasında en önemli lojistik faaliyetlerden biri de taşımadır. Taşımacılığın dünya üzerinde en geniş alanlara ulaşmasını sağlayan yöntem ise deniz taşımacılığıdır. Deniz taşımacılığı sayesinde kıtalar ve ülkeler birbirleriyle bağlanarak tedarik zincirini gerçekleştirmektedirler. Deniz taşımacılığın iki ana unsuru gemiler ve limanlardır. Deniz taşımacılığında kullanılan gemilerin yük, mesafe ve konuma göre farklı tiplerde olmalarında ideal gemi boyutunun belirlenmesi için çok önemlidir. Gemilerin ideal boyutlarının belirlenmesinde birden çok fazla karar verme modeli ve karar kriteri bulunmaktadır. Bu nedenle denizcilik şirketleri, gemi konusunda yatırım ve işletme kararlarında doğru gemi boyutunu seçmenin zorluklarıyla karşı karşıya kalmaktadırlar.

Gemi tiplerinde iki ana kriter bulunmaktadır. Uzak mesafe denizyolu taşımacılığı ve kısa mesafe denizyolu taşımacılığı yapan gemilerdir. Denizcilik şirketleri uzak mesafe denizyolu taşımacılığı konusunda gemileriyle her türlü yük bulma şansına sahiptirler. Kısa mesafe denizyolu taşımacılığında ise gemi seçimi daha sınırlı kalmaktadır. Kısa mesafe denizyolu taşımacılığında en çok kullanılan gemi tipi olan kosterler, Türk Denizcilik Sektöründe önemli bir rol oynamaktadırlar. Bu nedenle, Türkiye'deki denizcilik şirketleri için bir kuru yük kosterinin ideal deadweight (DWT) ortaya çıkarmak için bu çalışmada çok kriterli karar verme yöntemlerinden biri olan Electre yöntemi kullanılmıştır. Kosterler, tonaj kapasitelerine göre beş kategoriye ayrılmış ve ardından kuru yük koster gemileri konusunda uzmanlardan beş tonaj kategorisi için görüş istenmiştir. Elde edilen veriler Electre yöntemi ile değerlendirilmiş ve optimal koster tonajı ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kuru Yük Gemileri, Koster Gemileri, Electre Yöntemi, Gemi Tonaj Seçimi, Denizcilik Şirketleri

ABSTRACT

There should usually be a physical distance between the production, use and consumption points of the products, and one of the most important logistics activities in the supply chain is transportation. The method that enables transportation to reach the widest areas in the world is sea transportation. With maritime transport, continents and countries connect with each other and realize the supply chain. The two main criteria of maritime transport are ships and ports. It is very important to determine the ideal ship size that the ships used in maritime transportation are of different types according to the load, distance and location. There are more than one decision making model

¹ Department of Maritime Transportation and Management Engineering, ozanhikmet.arican@kocaeli.edu.tr, ORCID 0000-0003-2061-6112

² **Corresponding Author:** Kocaeli University Karamürsel Vocational School, Department of Motor Vehicles and Transportation Technologies umut.unal@kocaeli.edu.tr, ORCID 0000-0002-2575-6379

³ Kocaeli University, Maritime Faculty, Department of Maritime Transportation and Management Engineering, arslan.osman@kocaeli.edu.tr, ORCID 0000-0003-4384-3510

⁴ Kocaeli University, Maritime Faculty, Department of Maritime Transportation and Management Engineering, muhammed.bamyaci@kocaeli.edu.tr, ORCID 0000-0002-9120-1830

and decision criteria in determining the ideal dimensions of the ships. For this reason, shipping companies have difficulties in choosing the right ship size in their investment and operation decisions.

There are two main criteria in ship types. They are ships engaged in long-distance sea transport and short-distance sea transport. Maritime companies have the chance to find all kinds of cargo with their ships regarding long-distance maritime transport. In short-distance maritime transport, the choice of ship is more limited. Coasters, which are the most used ship type in short-distance sea transportation, play an important role in the Turkish Maritime Industry. Therefore, Electre method, which is one of the multi-criteria decision-making methods, was used in this study to reveal the ideal dead weight tonnage (DWT) of a dry cargo coaster for shipping companies in Turkey. The coasters were divided into five categories according to their tonnage capacities, and then dry cargo coaster experts were asked for their opinions on five tonnage categories. The obtained data were evaluated with the Electre method and the optimal coaster tonnage was revealed

Keywords: Dry Cargo Ships, Coaster Ships, Electre Method, Ship Tonnage Selection, Shipping Companies

INTRODUCTION:

Maritime transport has an important situation in the world economy as it provides safe transportation over long distances. Among all modes of transportation, maritime transportation comes to the fore as low unit transportation costs, fast, cargo handling large tonnage cargoes by one time. When it comes to means of transporting cargo at sea, ships come to mind for everyone. Maritime transport is carried out by many different ships. Especially the different tonnage and types of dry cargo ships affect the working areas. Various ships that can carry all kinds of cargo are available in the world's seas (Malaksiano, & Melnyk, 2020). The existence of ships of all sizes in maritime transport that it easier to carry cargo today (Andersson, et al., 2021). According to the 2021 Chamber of Commerce data, 5.5 million tons of total cargo is transported by bulk and dry cargo ships (DTO, 2021).

The diversity of these ship types is related to the different nature of the cargoes. Detailed identification of these ships is important for their cargo and tonnage. In Table 1, the percentage rates of cargoes in ship types in world trade are indicated. In Figure 1, minor cargoes and bulk cargoes are transported by dry cargo type ship. 52.2 % of all cargoes are transported by this type of ship.

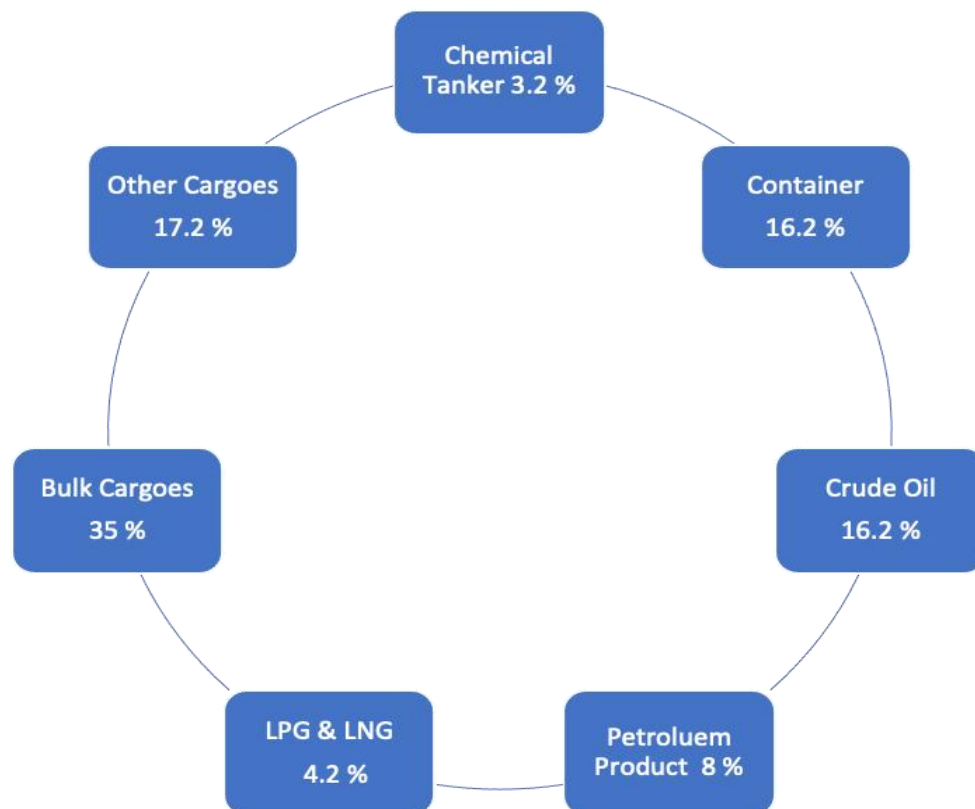

Figure 1: Percentage of All Cargo Maritime Transportation (DTO, 2021)

One of the most used types of dry cargo ships in the maritime market is coaster ships. In Turkey, ship

companies are often has this type of ships. Due to the increase in their number, it has been seen that the selection of ships of this type to be transported is an important issue. Technological developments and globalization force shipping companies, which are the main elements of maritime transport, to maintain their existence in an increasingly competitive environment (Arslan, 2021).

1. Dry Cargo Ships

Coaster ships allow the transportation of all kinds of non-liquid cargo. They are the ships in which containers, vehicles, dry bulk cargo such as grain are transported (Yang, et al., 2011). Coster ship type, they are called ships designed to carry cargoes in bulk and which do not need any packaging or boxing. It has been recorded that a total of 1 million bulk and dry cargo ships are operating in the world's seas in 2021 (DTO, 2021). Bulk carriers can be divided into six size categories. Table 1 shows the differences of these categories.

Table 1: Classification Differences in Bulker Ships

Type	Dwt	Cargo Handling	Number
Handysize	<39.999	By crane	58.000
Handymax/Supramax	40.000-60.000	By crane	35.000
Panamax	60.000-79.000	By crane	26.000
Postpanamax	80.000-109.999	By Shore Crane /Equipment	27.000
Capesize	110.000-199.999	By Shore Crane /Equipment	33.000
Vloc	>200.000	By Shore Crane /Equipment	12.000

As can be seen in Table 1, there are a significant number of bulk cargo ships in maritime trade. Handysize, Handymax and Panamax types of vessels can easily operate in the port as they have their own cargo handling equipment. Again, on Postpanamax, Capesize and VLOC (Very Large Ore Carrier) type ships, mostly unloading and loading operations are carried out by port equipment. These three ships transfer cargo from ship to ship, especially in the open seas, not in shallow ports. Their operations in ports are limited. They are more common on Handysize, Handymax and Panamax type vessels. There are also the most Handysize ships in terms of number. The least number of them appear as VLOC type ships.

1.1.Coaster Ship

It is the merchant ships that go from port to port along the coast and form the basis of maritime transportation. Trade by ships called "Coaster", which has a cargo carrying capacity of 1.000 to 12.000 tons and used in close maritime transport, in today's Black Sea and Mediterranean Sea, at the beginning of the 20th century, after the industrial revolution. It has been a form of trade that we can call the roots or backbone of trade (Jing, et al., 2008). As can be seen in Table 1, although the growth of tonnages is reflected well for cargo transportation, ships face to operational difficulties in ports with draft restrictions. At one of these difficulties is not being able to get a full cargo or not being able to carry part cargoes.

2. Literature Review

Different studies have been carried out on ship selection. Some of these studies are:

Maleksiano M. and Melnyk O. (2020) conducted research on the selection of ships for the transport of large-sized cargoes in their study. In the research, evaluation was made on the basis of large-size cargo dimensions, freight costs and time-term rental principles. In the study, evaluation was made by finding some criteria based on project type cargoes and speed/fuel consumption in ship selection. Maritime companies and businesses indicate that in calculating the expenses of ships, the comparison between voyage charter ships and time charter ships is made with calculations over time-term charters (Malaksiano & Melnyk, 2020).

Anderson J. et al. (2021) studied on the propeller system and design of a cargo ship. Parameters were determined upon the selection of the propeller system on a 120m dry cargo ship. Simulation-based modeling was used as a method (Andersson, et al., 2021).

Arıcan, O. H., et al. (2020) conducted research on the selection of equipment related to the chemical cargo handling system in ship operations. In the research, a detailed explanation of the operations on the ship was made (Arıcan, O. H., et al., 2020).

Yang Z. et al. (2011) conducted a study on ship selection using fuzzy logic. Ship selection criteria were determined by methods and these criteria were evaluated in alternative ships by the TOPSIS method (Yang, et al., 2011).

Yang Z. et al. (2009) conducted a study on ship selection based on uncertain environmental conditions. In this study, alternative ships were selected by determining criteria and sub-criteria by fuzzy logic. It is stated by which criteria the best ship is determined. Here, large-tonnage crude oil tankers were studied as a type (Yang, et al., 2009).

Malchow, M. B., & Kanafani, A. (2004) studied on bulk cargo port selection by multi-criteria decision-making methods. In this selection model, criteria were determined by researching the diversity of cargoes and the use of the port area (Malchow & Kanafani, 2004).

Erikstad, S.O. et al. (2011) proposed an optimization model for ships. By this model, they evaluated the loading and unloading characteristics of the ships. In addition, they presented a method which is determining their properties. The study is a study on the selection of more than one ship at the same time (Erikstad, et al., 2011).

Sellars, F.H. and Martin, J.P. (1992) made assesment on ship stability systems. They studied on the characteristics of the tanks that affect the stability of the ships (Sellars & Martin, 1992).

Balakrishnan, A. and Karsten, C. V. (2017) studied on ship selection for the problems encountered in container transportation in the sector. In the study, they proposed a model for the transfer of containers on container ships. With this model, it is aimed to achieve optimization and recommended to reduce operations on ships (Balakrishnan & Karsten, 2017).

When these studies are examined, it is seen that there is no study on the selection of small tonnage dry cargo ship (coaster) in the literature. In order to increase the importance of tonnage values in dry cargo maritime transportation and to indicate the effect of important criteria, a different opinion was expressed from other studies.

3. Research Methodology

In the study, concept about dry cargo ships is given in section 1. It has been stated that coaster ships, ships with small tonnage, make the operations in the port areas easier. In the literature review, studies on coaster type ships were examined. As a result of the research, it was seen that there were studies related to ship selection, but especially the coaster type was not discussed. It is thought that there may be differences in ships due to different equipment features in their tonnage. The selection of ships of this type in terms of tonnage started with the selection of experts from companies

operating coaster ships. The methodology to be used in the research was carried out as in the flow chart in Figure 2.

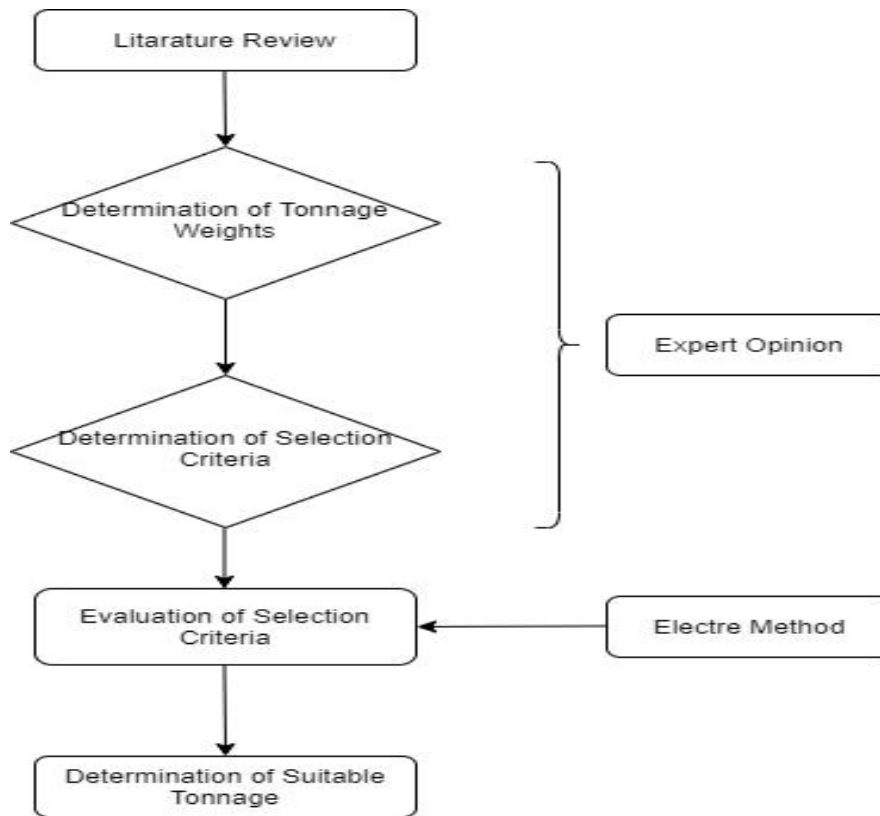

Figure 2: Flow Chart of the Study

4. Method

4.1. Electre Method

ELECTRE (Elimination and Choice Translating Reality English) method, which is one of the multiple decision making methods, was created by Beneytoun in 1966. In this method, for each of the evaluation factors, the result is based on the double superiority of the alternatives. This method is similarly based on superiority and being ahead. Efficiency and benefit are defined for each evaluation criterion. Each option is given points on efficiency criteria. Expert decision makers should especially determine the limits of compatibility and incompatibility. This method goes to the solution in eight steps in total. The steps are below.

Step 1: Creating the Decision Matrix (A)

The decision matrix includes decision points and evaluation factors. Decision points are given in rows. Evaluation factors are given in the columns. A matrix is defined as the first decision matrix created by the decision makers. The following equation (1) shows the decision matrix (Benayoun, et al., 1966).

$$A_{ij} = \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & \dots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & \dots & a_{2n} \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ a_{m1} & a_{m2} & \dots & a_{mn} \end{bmatrix} \quad (1)$$

In the A_{ij} matrix, m gives the number of decision points, n the number of evaluation factors.

Step 2: Creating the Standard Decision Matrix (X)

By making use of the elements that make up the A matrix, the standard decision matrix is created with the calculation specified in the equation (2) (Yanie, et al., 2018).

$$x_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sqrt{\sum_n^m a_{kj}^2}} \quad (2)$$

For example, to calculate x_{11} in matrix X, the element a_{11} in matrix A in equation 1 is found by dividing the square root of all the elements of column 1 of the A matrix. The expression applied here is to weight the value by the decision points when associating the evaluation factor of a decision expression. As a result of the calculation, the X matrix is calculated as in the equation (3) (Urošević, et al., 2017).

$$X_{ij} = \begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \dots & x_{1n} \\ x_{21} & x_{22} & \dots & x_{2n} \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ x_{m1} & x_{m2} & \dots & x_{mn} \end{bmatrix} \quad (3)$$

Step 3: Making a Weighted Standard Decision Matrix (Y)

The importance of evaluation factors is different for decision makers. To reflect these differences in the EECTRE solution, the Y matrix should be created. Expert decision makers should determine the weights (w_i) of the evaluation criteria. The calculation of the weights of the evaluation criteria is given in equation (4). (Bogdanovic & Miletic, 2014).

$$\sum_{i=1}^n w_i = 1 \quad (4)$$

Then, multiplying the elements in each column of the X matrix with the value of w_i in the relevant equation (4) to form the Y matrix.. Y matrix is shown in equation (5) (Afshari, et al., 2010):

$$Y_{ij} = \begin{bmatrix} w_1 x_{11} & w_2 x_{12} & \dots & w_n x_{1n} \\ w_1 x_{21} & w_2 x_{22} & \dots & w_n x_{2n} \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ w_1 x_{m1} & w_2 x_{m2} & \dots & w_n x_{mn} \end{bmatrix} \quad (5)$$

Step 4: Compliance detection (Ckl) and Incompatibility (Dkl) Values

In order to determine the fit values, the Y matrix is used, the decision points are compared with each other in terms of evaluation factors, and the values are determined with the help of the relationship shown in the equation (6) (Benayoun, et al., 1966):

$$C_{kl} = \{j, y_{kj} \geq y_{ij}\} \quad (6)$$

Basically, the equation is formed by comparing the qualitative sizes of the row elements with respect to each other. In a very stable problem (m.m-m), the number of fit values becomes one. Because while creating the fit sets, $k \neq l$ should be for the k and l indicators. If the number of elements in a fit set is m, the maximum number of evaluation factors can be (n). For example, for $k = 1$ and $l = 2$, for C12 fit set, the 1st and 2nd row elements of the Y matrix are compared with each other, and if there

are 4 evaluation factors here, the C12 fit set will have at most 4 elements. In the example given, it is the 1st and 2nd row comparison (Urošević, et al., 2017),

$$\begin{aligned} y_{11} &> y_{21} \\ y_{12} &< y_{22} \\ y_{13} &< y_{23} \\ y_{14} &= y_{24} \end{aligned} \quad (7)$$

The $j = 1$ and j_4 values will match the condition in the equation (7) and C12 fit set be formed as $C12 = \{1,4\}$.

Step 5: Creating Concordance (C) and Discordance Matrices (D)

Fit sets are used to construct the fit matrix (C). The C matrix is (mxm) dimensional and takes no value for $k = l$. The elements of C matrix are calculated with help of the relationship shown in the equation (8) (Yanie, et al., 2018).

$$c_{kl} = \sum_{j \in C_{kl}} w_j \quad (8)$$

For example, if $C12 = \{1,4\}$, the value of the c_{12} element of the C matrix will be $c_{12} = w_1 + w_4$. The C matrix is shown in equation (9):

$$C = \begin{bmatrix} - & c_{12} & \dots & c_{1m} \\ c_{21} & - & \dots & c_{2m} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ c_{m1} & c_{m2} & \dots & - \end{bmatrix} \quad (9)$$

The elements of the discordance matrix (D) are calculated with the help of equation (10).

$$d_{kl} = \frac{\max_{j \in D_{kl}} |y_{kj} - y_{lj}|}{\max_{j \in D_{kl}} |y_{kj} - y_{lj}|} \quad (10)$$

For example, when comparing the 1st and 2nd row elements of the Y matrix, the element d_{12} ($k = 1$ and $l = 2$) is obtained. For d_{12} , in the numerator part of the equation (10), the values $j = 2$ and $j = 3$ forming the $D_{12} = \{2,3\}$ discordance set are considered and the larger of the absolute differences $y_{12} - y_{22}$ and $y_{13} - y_{23}$ is selected. For the denominator part of the equation, the mutual absolute differences of all the elements in the 1st and 2nd rows of the Y matrix are found and the largest one is selected (Bogdanovic & Miletic, 2014).

D matrix is maximum like C matrix, in size and takes no value for $k = l$. The D matrix is shown in equation (11):

$$D = \begin{bmatrix} - & d_{12} & \dots & d_{1m} \\ d_{21} & - & \dots & d_{2m} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ d_{m1} & d_{m2} & \dots & - \end{bmatrix} \quad (11)$$

Step 6: Establishing Concordance Superiority (F) and Incongruity Superiority (G) Matrices

The fit superiority matrix (F) is mxm dimensional and the elements of the matrix are obtained by comparing the fit threshold value (c) with the elements of the fit matrix (ckl). The fit threshold value (c) is obtained with the help of equation (12) (Yanie, et al., 2018):

$$c = \frac{1}{m(m-1)} \sum_{k=1}^m \sum_{l=1}^m c_{kl} \quad (12)$$

m in the equation represents the number of decision points. More precisely, the value of c is equal to the product of $\frac{1}{m(m-1)}$ and the sum of the elements that make up the matrix C.

The elements of matrix F (f_{kl}) take the value either 1 or 0 and have no value because they represent the same decision points on the diagonal of the matrix. If $c_{kl} \geq d \Rightarrow f_{kl} = 1$, if $c_{kl} < d \Rightarrow f_{kl} = 0$ dir [16].

The discordance superiority matrix (G) is mxm in size and is constructed similarly to the F matrix. The discordance threshold value d is obtained with the help of equation (13):

$$d = \frac{1}{m(m-1)} \sum_{k=1}^m \sum_{l=1}^m d_{kl} \quad (13)$$

In other words, the value of d is equal to the product of $\frac{1}{m(m-1)}$ and the sum of the elements that make up the matrix D.

The elements of matrix G also take the value (g_{kl}), either 1 or 0, and there is no value because they represent the same decision points on the diagonal of the matrix. If $d_{kl} \geq d \Rightarrow g_{kl} = 1$, if $d_{kl} < d \Rightarrow g_{kl} = 0$ is (Bogdanovic & Miletic, 2014).

Step 7: Creating the Total Dominance Matrix (E)

The elements of the Total Dominance Matrix (E) (e_{kl}) are equal to the reciprocal product of the elements f_{kl} and g_{kl} as shown in the equation below. Here, the E matrix, depending on the C and D matrices, has m x m dimensions and again consists of 1 or 0 values (Afshari, et al., 2010).

Step 8: Determining the Importance Priority of Decision Points

The rows and columns of the E matrix represent the decision points. For example, if the matrix E is calculated as an equation. (14),

$$E = \begin{bmatrix} - & 0 & 0 \\ 1 & - & 0 \\ 1 & 1 & - \end{bmatrix} \quad (14)$$

It takes $e_{21} = 1, e_{31} = 1, e_{32} = 1$ values. This shows the absolute superiority of the 2nd decision point to the 1st decision point, the 3rd decision point to the 1st decision point and the 3rd decision point to the 2nd decision point. In this case, if the decision points are expressed with the symbol A_i ($i = 1, 2, \dots, m$), the order of importance of the decision points will be A_1, A_2 ve A_3 (Benayoun, et al., 1966).

5. Analysis & Findings

5.1. Criterias in Practice

The data obtained are presented by taking the expert opinions in Table 2. Experts are selected from the managers who have been active in the maritime sector for at least 10 years in dry cargo ship companies. The data transmitted by the experts are of great importance for the analysis. Therefore, it is necessary to make a correct assessment. It has been determined what the coaster ship operators pay attention to in the selection of deadweight tonnage and to what extent they attach importance to these criteria.

Table 2: Qualification of Experts

	Rank	Years in Rank	Number of Ships	Tonnage Range
Expert 1	Ship Operation	6	4	1.000-20.000
Expert 2	Charter Department	11	5	1.000-10.000
Expert 3	Charter Department	7	3	5.000-15.000
Expert 4	Ship Operation	8	8	1.000-25.000
Expert 5	Charter Department	4	11	1.000-12.000
Expert 6	Ship Operation	9	4	3.000-9.0000
Expert 7	Charter Department	7	5	5.000-45.000
Expert 8	Charter Department	6	3	2.000-12.000
Expert 9	Ship Operation	10	6	1.000-37.500
Expert 10	Charter Department	11	12	2.500-17.750

Five deadweight tonnage ranges for dry cargo ship operators were determined by experts and listed in order of importance.

1. 1000-3000 deadweight
2. 3001-5000 deadweight
3. 5001-7000 deadweight
4. 7001-9000 deadweight
5. 9001 and above deadweight

There are also criteria that determine the importance of the five determined ranges. These criteria have a high impact on the selection of these tonnages. It is asked with open-ended questions to experts, which criteria might be effective in the selection of tonnage. In total, twelve different criteria are taken, but the common ones were included in the study. Among the received answers, five common criteria were determined. Determined measurement criteria and explanations are as in Table 3.

Table 3: Explanations of the Criteria

Selection Criteria	Explanation
C1: Freight Revenues	As in every type of transportation, there is a fee to be paid for the cargo in maritime transportation. The high revenues of freight means an advantage for the party carrying the cargo on board.
C2: Suitability to ports (depth and berth length)	Today, ships must meet certain features in order to dock at ports and to load / unload. It should be suitable for port loading and unloading systems in parallel with the tonnage of the ship. The port length should be specified in parallel with the ship's equipment systems design. Depth and berth length are an important scale.
C3: Availability to find cargo	It is very important that a ship is suitable for finding a cargo because not every cargo is suitable for every ship, due to the physical structure of the ships and the maximum cargo capacity. The idea that time equals money in the maritime industry motivates many shipowners. The inability to find cargo in large dwt tonnage makes ships with small dwt tonnage advantageous. Thanks to this advantage, it means that the waiting times of small dwt vessels are reduced and more cargo can be carried.
C4: Costs (Bunker, Insurance, Classification, Supplementary Cost)	It consists of the expenses necessary for the ship to carry cargo. Expenses of all repairs costs while the ship is underway, shipyard costs entered for maintenance and expenses paid for periodically entered shipyard maintenance, hull, machinery and P&I insurance fees paid for the ship, company-office expenses for the operation, all kinds of certification expenses, These are the expenses made for the company officials and other organizations to inspect the ship in order to ensure its safety.
C5: Personnel expenses	It is necessary to meet all the needs of the personnel on board. This brings with it being prepared for all kinds of expenses and giving importance to the living standards of the personnel on board. The higher the number of crew/personnel on a ship, the higher the expense on that ship. These expenses can be defined as the salary, nutrition, premium, insurance, transportation, training and health expenses of all personnel on board. In addition, if there is a human resources company where the personnel is provided, these fees and if the personnel are kept ready to be sent to the ship, these costs are also among the personnel costs.

5.2. Scale Range and Criteria Weights

In order to apply the Electre method, each of the criteria must have a numerical weight and scale value. While determining the scale ranges of the criteria, the scale length can be chosen arbitrarily, but considering the order of importance of the criteria, it is beneficial to assign the largest scale value to the criterion with the highest degree of importance. The same logic applies to weights. The

criterion with the highest importance has the highest weight. Table 4 shows ship tonnages and criteria. For convenience, the scale values of the criteria with the same weights are also taken as the same. Freight revenues, suitability for ports and availability to find cargo have the same importance. It was decided jointly to have the same importance within the framework of the information received from the experts. Therefore, the same scale and weight were taken.

5.3. Matrices

In the Electre method, three types of matrices are used to solve the problem.

1. Concordance Matrix
2. First Discordance Matrix
3. Second Discordance Matrix

Table 4: Ship Tonnage Selection and Criteria

Selection Criteria	Deadweight Tonnage (DWT)					Weight	Scale
	1000 - 3000	3001 - 5000	5001 - 7000	7001 - 9000	>9001		
Freight Revenues	6	8	7	6	7	5	1-9
Suitability to ports (depth and berth length)	9	8	7	6	5	5	1-9
Availability to Find Cargo	7	9	8	6	5	5	1-9
Costs (Bunker, Insurance, Classification, Supplementary Cost)	6	8	7	7	8	3	1-8
Personnel Expenses	5	6	5	7	7	2	1-7

5.3.1. Concordance Matrix

The cases where the options are dominate or equal to each other are taken. For example, if the dominance and equality situations between 3001-5000 dwt and 1000-3000 dwt are examined, ships with 3001-5000 dwt received higher scores than 1000-3000 dwt in Freight Revenues, Availability of Cargo, Costs and Personnel Expenses. Also, there is no equality. The weights of the criteria where 3001-5000 dwt is greater than or equal to 1000-3000 dwt are taken and divided by the sum of the weights.

The superiority of 3001-5000 dwt over 1000-3000 dwt = $(5+5+3+2) / 20 = 0.75$ is found. The value found is written in the area where the column of 3001-5000 dwt and the row of 1000-3000 dwt overlap. The operations performed to create the fit matrix are repeated and the options are compared with each other. Table 5 shows the concordance matrix.

Table 5: Concordance Matrix

Deadweight Tonnage	
--------------------	--

Options/ Criteria	1000-3000	3001-5000	5001-7000	7001-9000	> 9001
1000-3000	-	0,75	0,75	0,50	0,50
3001-5000	0,25	-	0	0,10	0,25
5001-7000	0,35	1,0	-	0,25	0,50
7001-9000	0,85	0,90	0,90	-	0,50
>9001	0,50	0,90	0,75	0,75	-

5.3.2. First Discordance Matrix

The criteria in which the options dominate each other are selected and the criterion with the highest score difference for the options is determined. The difference value is divided by the largest scale length and the first discordance number is found. For example, the criteria where 3001-5000 dwt is dominant over 7001-9000 dwt (Freight Revenues, Availability to Ports, Availability to Find Cargo and Costs) is the criterion with the highest score difference among these criteria, $((8-6=2), (8-6=2), (9-6=3), (8-7=1)) = 3$, availability to find cargo is found. The highest scale value is 9. The value $3/9 = 0.33$ is found as the first discordance number.

While creating the matrix, the first discordance number is written in the area where the 7001-9000 dwt column and the 3001-5000 dwt line overlap. When comparing the options with each other, the same operations are repeated, and the first discordance matrix is created. Table 6 shows the first discordance matrix.

Table 6: First Discordance Matrix

Options/ Criteria	Deadweight Tonnage				
	1000-3000	3001-5000	5001-7000	7001-9000	>9001
1000-3000	-	0,75	0,75	0,50	0,50
3001-5000	0,25	-	0	0,10	0,25
5001-7000	0,35	1,0	-	0,25	0,50
7001-9000	0,85	0,90	0,90	-	0,50
>9001	0,50	0,90	0,75	0,75	-

Deadweight Tonnage	1000-3000	-	0,11	0,22	0,33	0,44
	3001-5000	0,22	-	0,11	0,33	0,44
	5001-7000	0,11	0,0	-	0,22	0,33
	7001-9000	0,22	0,11	0,22	-	0,11
	>9001	0,22	0,11	0,22	0,11	-

The criteria in which the options dominate each other are selected and the criterion with the second highest score difference is determined for the options. The difference value is divided by the largest scale length to find the second discordance number. Example The criteria in which 3001-5000 dwt dominates 7001-9000 dwt (Freight Revenues, Availability to Ports, Availability to Find Cargo) is the criterion with the highest score difference among these criteria, $((8-6=2), (8-As 6=2), (9-6=3), (8-7=1)) = 2$, Ports Availability and Costs are found. The highest scale value is 9. The value $2/9 = 0.22$ is found as the second discordance number.

While creating the second incompatibility matrix, the second incompatibility number is written where the 7001-9000 dwt column and the 3001-5000 dwt line overlap. Table 7 shows the second discordance matrix.

Table 7: Second Discordance Matrix

Options/ Criteria	Deadweight Tonnage				
	1000-3000	3001-5000	5001-7000	7001-9000	>9001 dwt
1000-3000	-	0,0	0,00	0,11	0,22
3001-5000	0,11	-	0,00	0,22	0,33
5001-7000	0,00	0,00	-	0,11	0,22
7001-9000	0,11	0,00	0,00	-	0,00
>9001	0,11	0,00	0,11	0,00	-

5.4. Threshold Value and Threshold Matrix

Threshold Values required to reach the solution from the matrices. These numbers are p; Shows the fit matrix, boxes greater than or equal to this value are selected, q; Shows the discordance matrices,

boxes less than or equal to this value are taken, s_j ; Indicates whether the discordance matrix is first or second. If the same area is filled in both matrices, that area is crossed out.

The p value of 0.56 was chosen for the fit matrix. The reason for choosing this value is that it is an average value compared to other values and it was obtained by taking the arithmetic average of the fit matrix. If the result is not found here, it will be passed to the second discordance matrix, and the q value can also be changed. The q value for the first discordance matrix is 0.20, because the arithmetic mean of the first discordance table is taken. Values greater than or equal to 0.56 will be marked in the concordance matrix, and then values less than or equal to 0.20 will be marked in the first discordance matrix. After these markings, the matrices will be placed on top of each other and the boxes where the signs intersect will be crossed out. Table 8 shows the threshold matrix.

Table 8: Threshold Matrix by 1st Discordance Matrix

Options/ Criteria		1000-3000	3001-5000	5001-7000	7001-9000	>9001
Deadweight Tonnage	1000-3000	-	X	-	-	-
	3001-5000	-	-	-	-	-
	5001-7000	-	X	-	-	-
	7001-9000	-	X	-	-	-
	>9001	-	X	-	X	-

Table 7 is made with inconsistency. X indicates that the option in the column is superior to the option in the row 1. Looking at the threshold matrix made with 1st discordance, there is no tonnage that provides superiority against ships of 3001-5000 dwt. The superiority of 3001-5000 dwt ships over other tonnages in all criteria emerges because of the intense demand of coaster enterprises for ships in this deadweight tonnage. On the other hand, as can be seen from the table 8, ships of 7001-9000 dwt have superiority only to ships of 9001 and over dwt. This was again seen as proof that large tonnage ships are a disadvantage for coaster ship operations. In the arrow representation below, the arrow goes from the dominant to the weaker. In arrow notation, the tip of the arrow indicates the preferred or less preferred deadweight tonnage.

Figure 3: Relationship Between Deadweight Tonnages According to Threshold Matrix by 1st Discordance Matrix

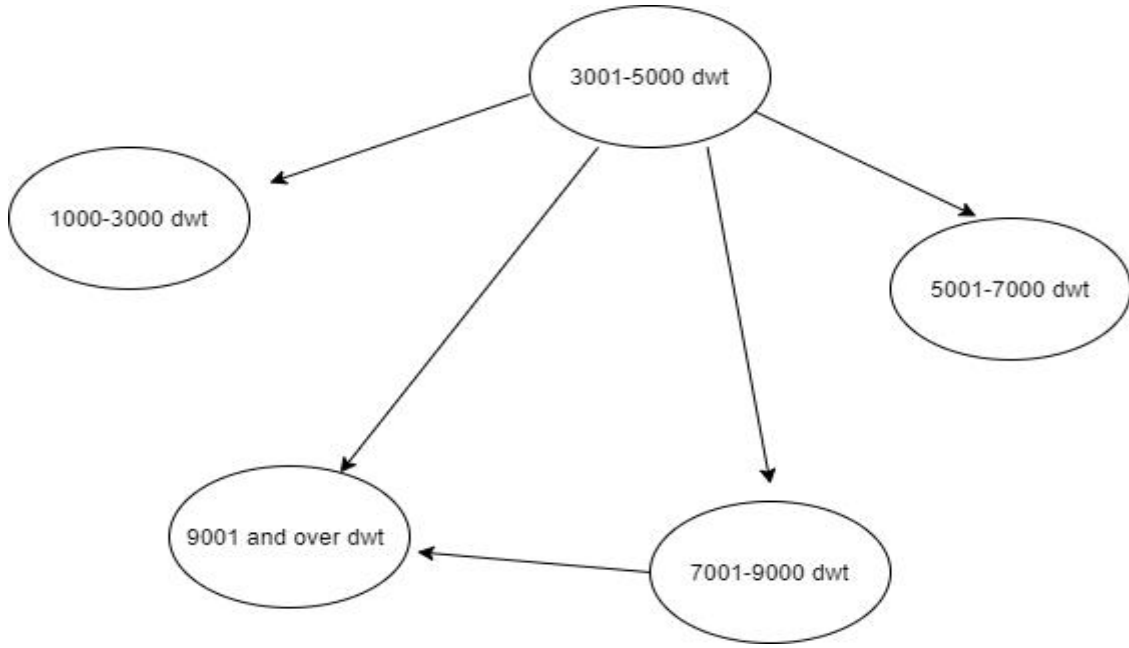

Figure 4: Relationship Between Deadweight Tonnages According to Threshold Matrix by 1st Discordance Matrix

The arrow representation in Figure 3 is made according to the result of the 1st discordance matrix.

Table 9: 2nd Discordance Matrix.

Options/ Criteria	Deadweight Tonnage				
	1000-3000	3001-5000	5001-7000	7001-9000	>9001
1000-3000	-	X	X	-	-
3001-5000	-	-	-	-	-
5001-7000	-	X	-	-	-
7001-9000	-	X	X	-	-
>9001	-	X	-	X	-

It is made according to the 2nd Discordance matrix in Table 9. The X sign indicates that the option in the column is superior to the option in the row 2. When we look at the result of the threshold matrix table made with discordance, it is seen that the result obtained in the threshold matrix made with the 1st discordance in Table 8, that is, the ships in 3001-5000 dwt are quite superior to the tonnage of other ships. It is seen that the ships in 5001-7000 dwt are more advantageous in Table 8. It is shown more clearly in the arrow notation Figure 4. In arrow representation, the arrow goes from the dominant to the weaker. In arrow notation, the tip of the arrow indicates the preferred or less preferred tonnage.

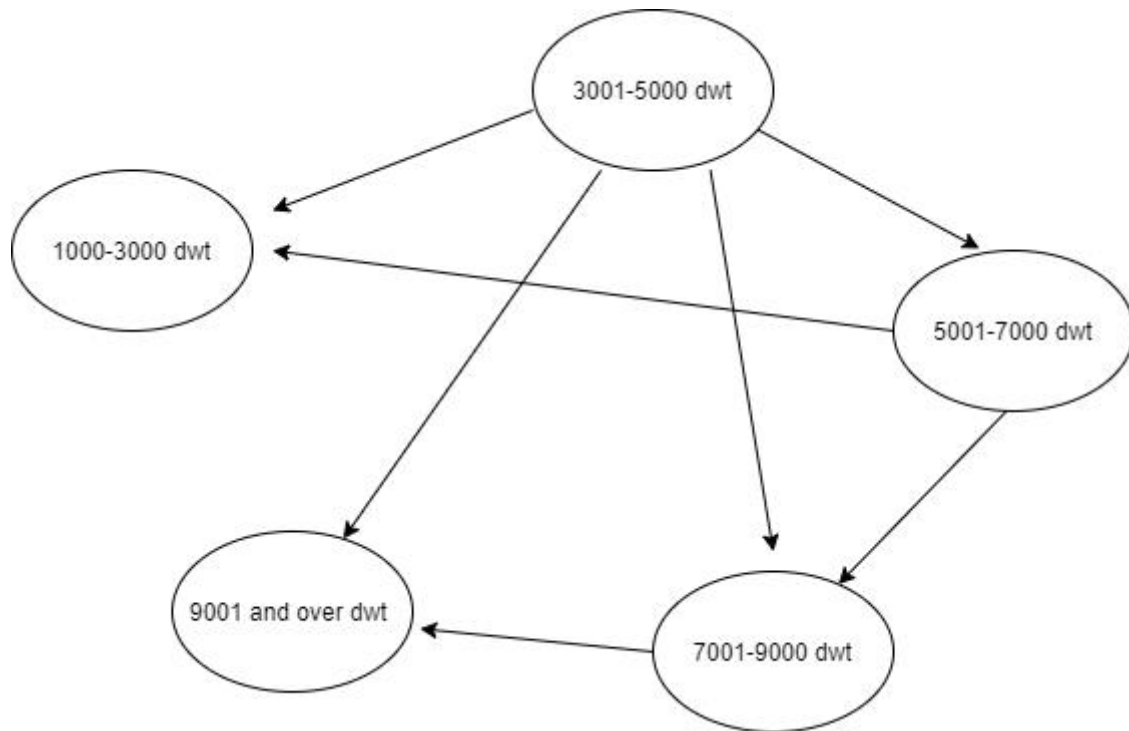

Figure 5: Relationship between Deadweight Tonnages According to Secondary Threshold Matrix by 2nd Discordance Matrix.

CONCLUSION:

In the study named dry cargo coaster ship tonnage determination, modeling was tried to be made on the determination of coaster ship tonnage for maritime companies operating in Turkey. Opinions were received from experts working in leading maritime companies operating in Turkey. The criteria prepared with the data obtained from these views were tried to be analyzed by the electre method. According to the data obtained from the criteria obtained, it has been revealed that the ship owners and operators prefer mostly low tonnage ships in coaster ships in the dry cargo sector in Turkey. When considered in terms of the determined criteria, it is seen that most of the criteria are advantageous for low tonnage ships, but disadvantageous for high tonnage ships.

Freight, which is the first of the criteria, is the most basic criterion that guides ship operations and chartering in maritime trade. Cargo owners, forwarders and brokers give priority to the freight offers given by the ships in their ship preferences. The freight price of a 1000-3000 gross tonnages ship can never be the same as the freight offer of a 3001-5000 gross tonnages ships. Of course, the ship operating costs of ships between 1000-3000 gross tonnages and the ship operating costs of ships between 3001-5000 gross tonnages will be close to each other. However, due to the increase in the amount of cargo carried, there will be differences in the freight prices per ton/m³. Ships between 3001-5000 gross tonnages are advantageous in the freight offer. As the gross tonnage ratio increases, the freight rates decrease and an advantage is gained in the price offers to be submitted. In addition, when considering the amount of cargo, it is known that very high rates, especially in

cabotage cargoes, are not supplied to the market. In this case, ships below 9001 gross tonnages are more advantageous.

In terms of port suitability (depth, berth length), it enables low tonnage vessels to be advantageous when entering and exiting ports. Low tonnage ships adapt more easily to the physical structures of ports. Draft problem is the most important criterion for ports, especially for high tonnage ships in berthing and departure operations. Low tonnage vessels can perform berthing and take-off operations quickly at every pier and pier. However, high tonnage ships cannot do berthing and lifting operations at every pier and pier due to their draft. They have to wait for the appropriate docking places to be emptied. In this case, it causes loss of time and money for the ship. In this criterion, high tonnage ships fall into a disadvantageous position and ships between 1000-3000 gross tonnage provide a great advantage.

One of the most important areas in terms of criteria is ship operating costs. Unless there is a huge difference in tonnage between the operating costs of the ships, operating costs close to each other arise. In this case, it reduces the chance of small tonnage ships and makes them disadvantaged compared to other ships. On the other hand, as the operating costs of high tonnage ships will increase and there is an increase in their expenses, there is a decrease in profit rates. In addition, the bunker cost, which is at the beginning of the operating costs of the ships, does not vary greatly between ships with close tonnage. However, due to the closeness of the transportation costs, the profit rate increases with the increase in the cargo carried, and it turns out that the 3001-5000 gross tonnages coaster ships are the most advantageous tonnage range. In terms of all the criteria determined by the experts, it has been revealed in the study that ships between 3001-5000 gross tonnages are the most advantageous tonnage range.

One of the most important expenses in terms of tonnage selection of coaster ships is personnel costs. In the operation of high tonnage ships, a maximum number of personnel is required as per ISM rules. Therefore, the personnel expenses of large tonnage ships are higher than those of small ships. Low tonnage ships, on the other hand, are more advantageous in terms of personnel costs compared to high tonnage ships, Since they require less personnel in terms of operation. Maritime companies give importance to personnel expenses in terms of cost expenses. Personnel expenses on board are calculated not only as the salary of the personnel but also as the sum of other social benefits. Therefore, even 1 personnel difference in ship operation sometimes becomes an important ship cost. In the tonnage selection of coaster ships, ships between 1000-3000 gross tonnage are the first group with the highest disadvantage in terms of personnel expenses. Because although the ships are quite small in size, they have to have a minimum of personnel and the profit rate is the lowest compared to the operating costs in terms of the load they carry. With the change in the length of the ships, there is not much change in the number of personnel. In this case, the personnel numbers of ships between 1000-3000 gross tonnages and ships between 30001-5000 gross tonnages can be almost the same.

It is hoped that the data obtained in this study will be a guide for ship owners and ship operating companies in Turkey for prospective ship purchases or ship charters. The tonnage selection range should be made from ships between 3001-5000 gross tonnages in order for the ships to be selected by the maritime enterprises to be used in the coaster ship sector in Turkey, in order to carry out the most profitable transports. This tonnage range has been found according to the criteria preferred by shipping companies in ship selection and by electre management, which is a scientific research method. Of course, there will be stretches in this ship tonnage range according to the market conditions of maritime companies, fluctuations in ship prices and opportunities. However, in the current market conditions, it has been revealed that it is most efficient to make the tonnage range between 3001-5000 gross tonanges in Turkey's maritime trade conditions. When ship owners and ship operating companies make their choices according to this determined tonnage range while making their ship tonnage preferences, it will ensure that they get the highest profit rate in terms of the operation of the ship and that the ship will make the highest number of voyages. The current market conditions will of course change according to the economic, political and political situations that will occur in the future. However, the criteria that should be emphasized here are the most basic and important criteria, and they are the criteria that will maintain their importance in all kinds of developments and changes. In this respect, it is expected that the data obtained in the study and the determined ship tonnage range will remain largely the same. With the emergence of new criteria depending on the changing market conditions and developing technology in the future, new scientific studies can be carried out on the determination of new tonnage ranges.

Compliance with Ethical Standard

Conflict of Interests: There is no conflict of interest between the authors or any third party individuals or institutions.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study.

Funding Disclosure: No financial support was required in this study.

Acknowledgement: *We have no thanks.*

REFERENCES:

- Afshari, A. R., Mojahed, M., Yusuff, R. M., Hong, T. S., & Ismail, M. Y. (2010). Personnel selection using ELECTRE. *Journal of Applied Sciences*, 10(23), 3068-3075.
- Andersson, J., Gustafsson, R., Eslamdoost, A., & Bensow, R. E. (2021). On the Selection of Optimal Propeller Diameter for a 120-m Cargo Vessel. *Journal of Ship Research*, 65(02), 153-166.
- Arıcan, O. H., Dugenci, I., Kara, G., & Unal, A. U. (2020). Transportation of Chemical Cargoes by Tanker Ships. In *Handbook of Research on the Applications of International Transportation and Logistics for World Trade* (pp. 288-309). IGI Global.
- Arslan, O. (2021). The Social Sustainability Model for The Maritime Labor Force. Ph.D. Thesis, Graduate Program in Maritime Transportation Management Engineering, Piri Reis University, İstanbul.
- Balakrishnan, A., & Karsten, C. V. (2017). Container shipping service selection and cargo routing with transshipment limits. *European Journal of Operational Research*, 263(2), 652-663.
- Benayoun, R., Roy, B., & Sussman, B. (1966). ELECTRE: Une méthode pour guider le choix en présence de points de vue multiples. *Note de travail*, 49.
- Bogdanovic, D., & Miletic, S. (2014). Personnel evaluation and selection by multicriteria decision making method. *Economic computation and economic cybernetics studies and research*, 48(3), 179-196.
- Deniz Ticaret Odası (DTO), (2021), *Maritime Sector Report*, Chamber of Shipping, İstanbul.
- Erikstad, S. O., Fagerholt, K., & Solem, S. (2011). A ship design and deployment model for non-cargo vessels using contract scenarios. *Ship Technology Research*, 58(3), 132-141.
- Jing, L., Marlow, P. B., & Hui, W. (2008). An analysis of freight rate volatility in dry bulk shipping markets. *Maritime Policy & Management*, 35(3), 237-251
- Malaksiano, M. O., & Melnyk, O. M. (2020). Vessel selection prospects and suitability assessment for oversized cargo transportation. *Scientific Notes of Taurida National VI Vernadsky University. Series: Technical Sciences*, 31 (70), 1, 135-140.
- Malchow, M. B., & Kanafani, A. (2004). A disaggregate analysis of port selection. *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review*, 40(4), 317-337.

- Sellars, F. H., & Martin, J. P. (1992). Selection and evaluation of ship roll stabilization systems. *Marine Technology and SNAME News*, 29(02), 84-101.
- Urošević, S., ĐORĐEVIĆ, D., RADOSAVLJEVIĆ, D., KOKEZA, G., & STEFANOVIĆ, V. (2017). Multicriteria ranking of a job position by ELECTRA methods in order to improve the analysis and conditions at work in companies in the textile industry. *DE REDACTIE*, 388.
- Yang, Z. L., Mastralis, L., Bonsall, S., & Wang, J. (2009). Incorporating uncertainty and multiple criteria in vessel selection. *Proceedings of the Institution of Mechanical Engineers, Part M: Journal of Engineering for the Maritime Environment*, 223(2), 177-188.
- Yang, Z. L., Bonsall, S., & Wang, J. (2011). Approximate TOPSIS for vessel selection under uncertain environment. *Expert Systems with Applications*, 38(12), 14523-14534.
- Yanie, A., Hasibuan A., Ishak I., Marsono M., Lubis S., Nurmalini N., Mesran M., Nasution S., Rahim R., Nurdianto H. and Ahmar A. S., (2018, June). Web based application for decision support system with ELECTRE method. In *Journal of Physics: Conference Series* (Vol. 1028, No. 1, p. 012054). IOP Publishing.

Anıtsal Yapıların Korunmasında Yerelliğin Önemi, Adana İli, Tepebağ Bölgesi'nde Yenilenen 152 Envanter Numaralı Kültür Mirasının İncelenmesi

The Importance of Locality in Terms of Conservation of Monumental Buildings, Investigation of the Renewed Inventory No.152 in Adana Province, Tepebağ Region

Mehmet Ali Halaman¹ , Jülide Edirne Erdiç²

Öz

Yerelliğin önemi küreselleşmenin getirdiği sorunlarla birlikte daha sık gündeme gelmektedir. Küreselleşen ve tek tip mimariye doğru hızlı adımlarla gidilen çağımızda, yerel kimliklerin korunması önem kazanmaktadır. Bu bağlamda tarihî yapıların ve kültürel değerlerin toplum tarafından benimsenmesi ve koruma talebinin yerel kaynaklardan gelmesi, bu değerlerin sürdürülebilirlik kapsamında korunarak geleceğe iletilmesi adına önem taşır. Anıtsal yapıların koruma yaklaşımında, sadece yapının değil, birlikte var olduğu çevresiyle bütünleştirilmesi ve koruma stratejisinin de bu odakla ele alınması gerekmektedir. Çünkü anıtlar, çevreleriyle birlikte ele alınmalıdır. Dolayısıyla, kendilerini var eden mekânsal ve kültürel çevreleri ile korunmalıdırlar. Anıtsal yapıların zamanın izlerine karşı korunması kültürel sürdürülebilirlik açısından önemlidir. Anıtların korunması, yalnız fiziksel değil, aynı zamanda işlevsel olarak ele alınmalıdır ve böylece mekânsal deneyimin ve kimliğin sürdürülebilirliği sağlanmalıdır. Bu çalışmada Adana ilinde bulunan ve ilk yerleşim bölgesi olarak bilinen Tepebağ Bölgesi'ndeki tarihî anıtsal yapılardan biri olan, 152 envanter numarasına sahip kültür mirası seçilerek anıtın yerelde koruma kavramı gözetilip bütünlük bir yaklaşımla dönüşümünün incelenmesi yapılmıştır. Bu binada yapılan yeniden işlevlendirme çalışmaları konusunda röleve ve restorasyon süreçlerinin incelenmesi de yapılarak, binanın gelecek nesillere aktarılması ve korunmasında izlenen sürecin analizinde, yeni bir yaklaşım ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Anıtsal Yapılar, Korumada Yerellik, Kültürel Sürdürülebilirlik, Mimari Kimlik, Adana

ABSTRACT

The importance of locality comes to the fore more frequently with the problems brought by globalization. Preserving local identities should be an essential step in our age, which is globalizing and taking immediate steps towards a uniform architecture. In this context, the adoption of historical structures and cultural values by the society and the demand for protection from local sources are of great importance in terms of preserving these values within the scope of sustainability and transferring them to the future. In the conservation approach of monumental buildings, it is necessary to integrate not only the building but also its environment with its co-existence and the conservation strategy should be addressed with this focus because monuments should be considered together with their surroundings. Therefore, they should be protected together with the spatial and cultural environment that created these. The protection of monumental structures against the traces of time is essential in terms of cultural sustainability. The approach to the conservation of monuments should be not only physical but also functional, thus ensuring the continuity of spatial experience and identity. In this study, inventory number 152, is one of the historical monumental structures in the Tepebağ Region, which is known as the first settlement area in Adana province. It was

¹ **Corresponding Author:** Haliç University, Faculty of Architecture, Department of Architecture, İstanbul, mehmetalihaman@gmail.com, 0000-0002-3811-2919

² Haliç University, Faculty of Architecture, Department of Architecture, İstanbul, julideedirne@halic.edu.tr, 0000-0002-1367-7550

selected and determined to consider the monumental architecture and the concept of local conservation. The transformation of this monument has been examined with an integrated approach. A new approach has been put forward in the analysis of the process followed in the transfer and preservation of the building to future generations by examining the surveying and restoration processes regarding the re-functioning works carried out in this building.

Keywords: Monumental Buildings, Locality in Conservation, Cultural Sustainability, Architectural Identity, Adana

GİRİŞ:

Bir anıtsal yapının korunması için, koruma amaçlı planının hazırlanması koruma etkinlikleri açısından sıklıkla yeterli görülmektedir. Oysa söz konusu planlama, sürdürülebilir bir kalkınma kapsamında anıtsal yapının bulunduğu bölgenin sahip olduğu yerel niteliklerine uygun bir yaklaşımı gerektirir. Yapının bölgesel yerel niteliklerinin potansiyelinin ortaya çıkartılması amacıyla yapılacak çalışmalar söz konusu planlamanın sadece ilk adımı olarak görülmelidir. İyi planlanmış bir çalışmada; uygulamalara ilişkin bilimsel, teknik ve ekonomik desteğin sağlanması planlamanın gerçekleşmesi için en önemli adımdır. Hiç kuşkusuz, uygulanacak planın gerekli kaynaklarının tanımlanması ve korumanın sürekliliğinin güvence altına alınabilmesi için yerel ortaklıkların varlığına bağlıdır. Katılımcılık, yerel inisiyatifin yani bölgede yaşayan halkın talebi, desteği ve katılımıyla yürütülen bir süreçtir. Katılımcılığın yanı sıra, anıtsal yapıların söz konusu olduğu planlamalarda her açıdan koruma girişimlerinin benimsenmesi ve irdelenmesi bütünlük koruma yaklaşımıdır. Bilimsel açıdan büyük önem taşıyan bütünlük koruma yaklaşımı, sadece yapıların fiziksel olarak korunmasından öte, doğal çevreyi kültürü ve mirası kapsayacak biçimde, soyut bileşenleri ile ekonomik, sosyal, idari ve yasal yönleri de gözetilen bir koruma modelidir.

Bu çalışmada, Adana ilinde, Tepebağ Bölgesi'nde bulunan 152 no.lu envanterin restorasyon süreci incelenmiştir. Bu süreç ile bu anıtsal yapı bölgede olumlu etkiler yaratmıştır. Bu binanın yeniden işlevlendirilmesi sayesinde:

- Âtıl alanlar, aktif/yaşayan alanlar haline gelmiştir,
- Bölgenin tarihî dokusu ile turizm ve kültür potansiyeli açığa çıkartılmaya çalışılmıştır,
- Yaşayan mahalle kurgusu oluşturulmaya çalışılmıştır.

Makalede, kültürel bir anıtsal yapı olarak tescillenerek yeniden işlevlendirme çalışmaları yapılan 152 no.lu envanterdeki rölöve ve restorasyon süreçlerini incelenerek, yapının korunması ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlayacak bir yaklaşım geliştirilmiştir. Bu binanın, yerelde bütünlük koruma teknikleri ile korunması Adana ilinde geleneksel mimariyi içeren yapıların yeniden işlevlendirilmesi açısından olumlu bir örnek olmuştur. Bu tip yapıların yeniden kullanımında yerel özelliklerin dikkate alınarak uygulanan bütünlük koruma planlaması yapının diğer komşu yapılar ile etkileşimini artırmaktadır. Bu etkileşim kültürel sürdürülebilirliği desteklemektedir.

1. Anıtsal Yapılarda Koruma

Koruma anlayışının temelinde yer alan geçmişe saygı ve geçmiş geleceğe aktarma isteği, anıtsal yapının bütünlüğünde tarihin izlerini koruyarak sosyokültürel bakımdan toplumsal sürekliliği sağlamayı hedeflemektedir. Korumanın “yapıyı eskitmemek ve yıpratmamak” amaçları içinde, tarihî yapıya en uygun işlevin de bulunması yapının korunması kadar önemlidir. Yapıyı oluşturan bileşenlerle uyumlu olabilecek, işlevlerin anıtsal yapıya önerilmesi, yapının sürdürülebilirliği için önem taşır.

Bu bağlamda, tarih içinde farklı işlevleri karşılamak amacıyla tasarlanmış olan anıtsal yapılar, toplumun sosyoekonomik yapısındaki değişimlere ve günümüz yaşam koşullarından olumsuz etkilenmeleri nedeniyle kullanılamamakta ve zamanla bakımsızlıktan yok olma tehlikesi ile

karşılaşmaktadır. Anıtsal tarihî bir yapının özgün fonksiyonu, yapı korunmadığı durumlarda dahi korunmalıdır. Bu bir kültürel görevdir. Bu nedenle, anıtsal tarihî eserler, korunması gerekli kültür varlıkları olarak tanımlanmaktadır (Gençoğlu, 2018)

Anıtsal yapıları koruma kavramında, katılımcılık ve bütünleşik koruma birlikte ele alınması gerekli olgulardır. Kuban'a göre "bütünleşik koruma ve kavramlarına ilişkin yöntem ve araçlar" aşağıda belirtilmiştir;

- Kültürel ve tarihî miras yapılarının korunması, dokunun özgün niteliğinin muhafazası,
- Bölgede mevcut yaşam kültürü mirasının da korunması, yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve bu açıdan yapılan etkinliklere halkın da dahil edilmesi,
- Koruma kapsamında getirilen öneri politikaların yerel özelliklerle desteklenmesi,
- Korunacak bölgede kültürel yaşamı destekleyen doğal zenginliklerin de oluşturulması ve korunması (Kuban, 2017).

Yerelliğin önemi küreselleşme ile daha sık gündeme gelmektedir. Bütünleşik kalıcı bir koruma politikası yerel yetkililerin sorumluluğunu da kapsayarak yurttaşların da katılımını gerektirir. Yerel inisiyatifin koruma çalışmalarında yer almasının eksiksiz bir koruma yaklaşımı açısından önemi 1975 yılında Avrupa Konseyi tarafından yayınlanan Amsterdam Bildirgesi'nde belirtilmiştir.

Yerellik denilince öncelikle, belirli sınırlar arasında kalmış, dar bir bölge ve bu bölgede yaşayan geleneksel kültürün biçimlendirdiği yaşamı sürdüren yöre insanları akla gelmektedir. Etimolojik kökenleri ile küresel de yerel de mekânsal bir anlam barındırır. Her ikisi de bir coğrafyanın içerisinde sınırlı belirli alanları anlatır. Yerel mimari ise yer aldığı kültüre özgü soyut ve somut kimlik değerleri bünyesinde bulundurur. Günümüzde yerel mimarinin anlaşılması ve korunması, mirasın gelecek nesillere aktarılması, sürdürülebilirlik açısından büyük önem taşımaktadır. Tecrübeye dayalı yapım kültürlerine ait bilgileri belirlemek ve bugün oluşturulan yapım kültürlerine edinilen bilgileri aktarmak amacıyla yerel mimari incelenmeli ve özümsemelidir. Korumada yerelliğin önemine ve sürdürülebilirlik için gerekliliğine rağmen günümüz mimari uygulamalarının büyük oranda küreselleşmesi ile yerel mimari mirasın anlaşılması ve korunması önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. (Kayın, 2001).

1.1.Koruma Kavramı:

Sürdürülebilirlik ile tarihî öneme sahip her türlü değerın korunması kavramı yarını şekillendiren yaklaşımlar arasında ön plana yerleşmiştir. Sürdürülebilir kalkınma hedefleri ile insanların değişen ve gelişen davranışları, ihtiyaç ve talepleri nedeniyle miras olgusunun anlamı ve bakış açısı da evrilmektedir. İçeriği ve anlamı değişen miras söz konusu olduğunda, anıtlardan insana, objelerden fonksiyona ve bunların sonucu olarak koruma kavramından sürdürülebilir kullanıma doğru dönüşmektedir.

"Koruma eylemi, dünü, bugünü ve yarını kapsayacak şekilde 'yaşatmak' tır" (Kiper, 2006). Böylece yeni kuşakların tarihsel ve kültürel belleği sürdürmesinde en önemli motivasyon aracıdır. Korumacılık düzenleme, iyileştirme, gelecek nesillere aktarma, yeniyi üretirken eskiye saygı duyma gibi çeşitli olguları içermektedir. Koruma kültürel bir gerekliliktir. Kültürel mirası koruma, kültürel kimliğin sürdürülebilirliğinin teminatıdır. Bu amaçla yapılacak planlama ve uygulama çalışmalarında kullanım biçiminden ve yaşanmışlıklarından gelen kültürel değerler de korunur. Toplumun ortak mirası olan bu anıtsal değerlerin sürdürülebilir olması ve gelecek kuşaklara aktarılabilmesi sürdürülebilir bir toplum için önemlidir.

1.2. Kimlik ve İşlevlendirme:

Yaşam kültüründe, değişim ve dönüşümün toplumsal gelişmeye bağlı olarak kaçınılmaz bir durum olduğu açıktır. Ancak, değişim yok etmeyi değil, elde olanı geliştirmeyi amaçlar. Bu noktada kültürel kimliğin korunması ve özgünlüğünün yaşatılması devreye girmelidir. Toplumsal kimliğin varlığı o toplumun sürdürülebilir bir yaşamı devam ettirmesi için gerekli niteliklerinden biridir. Kimlik mimari ile doğrudan ilgilidir. Yaşam alanlarında kent kimliğinin önemli figürleri olan anıtlara ait değerler yaşamdan ayıklanmadan, işlevsel canlılıkla desteklemelidir. Böylece, yapı ile toplum arasında mekânsal bağın sürekliliği geliştirilerek, kültürel bağlantının yeniden yorumlanması ve ilerleyişi gerçekleşir (Asiliskender, Balcı ve Yılmaz, 2005).

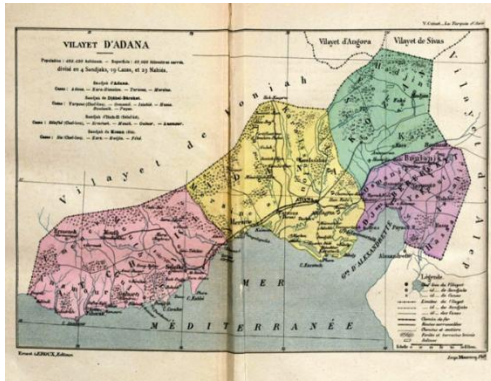
Bir eserin koruma olgusu içine girmesi ve kültürel miras olarak adlandırılması adına gerekli nitelikler aşağıda belirtilmiştir;

- Duygusal Nitelikler: süreklilik, kimlik, merak, simgesel,
- Kültürel Nitelikler: belgesel tarihî mimari, estetik, bilimsel, arkeolojik, simgesel, kentsel,
- Kullanım Açısından Nitelikleri: politik, işlevsel, ekonomik, sosyal (Feilden, 1982).

Bir diğer tanımlama da ise bu maddeler; kültürel değerler (artistik, kimlik ya da teknik, nadirlik), sosyo-ekonomik değerler (ekonomik, fonksiyonel, eğitim, sosyal, politik) olarak belirtilmiştir (Feilden ve Jokilehto 1993). Bunlara ek olarak yapılan çalışmalarda, tarihsel, manevi, estetik, sosyal ve sembolik değer olarak bir sınıflandırma yapılır iken, varlık, seçenek, miras, estetik, manevi, sosyal, tarihi, sembolik ve otantiklik şeklinde de bir sınıflandırma karşımıza çıkmaktadır (Throsby, 2000). Bu sınıflandırma çalışmalarında görüldüğü üzere yapılar anıtsal özelliklerini büyük oranda yerel nitelikleri ve kültürel değerleri ile ortaya konmaktadır.

2. Adana Şehri ve Tepebağ Bölgesi

Adana, Türkiye'nin Toros Dağları güneyinde yer alan Çukurova bölgesinde, Seyhan Nehri üzerinde kurulmuş en büyük kentlerden biridir. Binlerce yıllık geçmişinden 19. yüzyıl sonlarına kadar dar sokakları, çıkmazları, kerpiç evleri olan Adana kenti, Seyhan Nehri'nin ıslahının etkisi, bölgedeki pamuk üretiminin ve sanayileşmenin artışı sayesinde hızla büyümüştür. Bu süreç doğal olarak mimariyi de etkilemiştir. Bu dönemde kerpiç evlerden, daha dayanıklı ve görkemli kâgir ve karkas sistemli çok katlı evlerin inşa edildiği görülür. Böylece 'Geleneksel Adana Evleri' olarak adlandırılan bir mimari kimlik günümüze kadar ulaşmıştır.

Şekil 1. Adana haritası 1891 (URL-1) ve Adana şehir görünümü 1900'lü yılların başı (URL-2)

2.1. Adana Kent Dokusu

Adana kentinin tarihî miras alanlarında yer alan geleneksel konutlar dar ve kıvrımlı sokaklar üzerinde yer almışlardır. Küçük parsellerde, bitişik nizamda inşa edilen bu konutların oluşturduğu kentsel doku, sokak genişliklerinin sürekli değiştiği ve çıkmaz sokaklar ile özgünleşen bir nitelik sergiler.

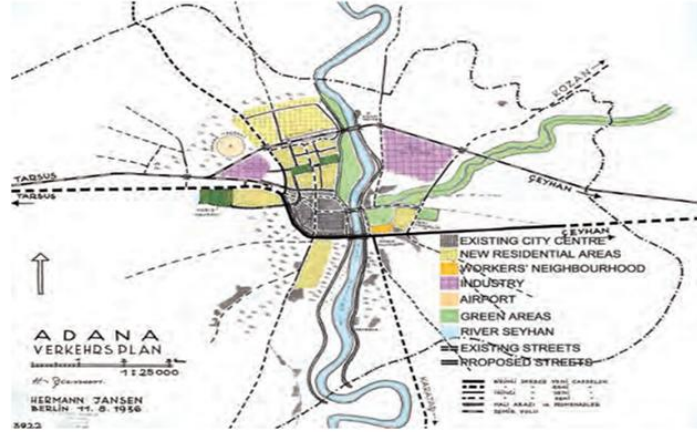

Şekil 2. Adana Tepebağ Sokak Yapısı (URL-3)

Adana’da yapılan arkeolojik buluntularda, tarihî kent merkezinin ilk olarak Tepebağ Höyüğü’nde şekillendiği tespit edilmiştir. Adana’nın M.Ö. 16. yüzyılda Hititlerin büyük bir kasabası olduğu ortaya çıktığı ve bu dönemde uygarlığın ilk yerleşim yeri olduğu anlaşılır (Çetinkaya, 2009). Tepebağ Höyüğü’nün yeniden inşa edilerek geliştiği, Tepebağ’dan sonra Kayalıbağ, Ulucami, Karasoku, Ali Dede, Sarıyakup ve Türk Ocağı mahalleleriyle yerleşimin güneye doğru yayıldığı görülür. Tarih boyunca değişim geçiren yerleşim, Ramazanoğulları Beyliği döneminde (1352-1517) kent düzenine girmiştir. Günümüze ulaşan pek çok anıtsal yapı bu dönemden kalmadır. Arkeolojik sit alanı olan “Tepebağ Höyüğü” tepe ve eteğinde yer alan düzlükten oluşan topografyaya sahiptir. Alan içerisinde, eğimli sokaklar ve ardından düzlük alanlar yer alır.

Arkeolojik sit olmasının yanı sıra 19. ve 20. Yüzyıla ait önemli mimari eserlere sahip Tepebağ Bölgesi tarihî yerleşimi, 1998 yılında yaşanan depremle oldukça hasar görmüştür. Tarihî dokunun kayıplarının tespit edilmesi, Adana Koruma Amaçlı İmar Planının depremden hemen önce tamamlanması sayesinde olmuştur. Söz konusu imar planına rağmen, 2000’li yılların başından itibaren, betonarme karkas olarak inşa edilmiş yeni yapıların artışıyla geleneksel konutlar bu yeni yapıların arasında sıkışmış durumdadır.

Tepebağ ve çevresi, 1940’lı yıllara kadar tarım arazilerinin çevrelediği bir kent merkezi olarak büyümesini sürdürmüştür. 1940 yılında kentin yayıldığı alan toplam 370 hektarlık bir alanı kapsamaktadır. 1930-1940 yılları arasında kentsel gelişme Tepebağ’ın kuzey ve kuzey-batısında yoğunlaşmış ve yeni yerleşim alanlarında planlı büyüme zorunluluğu doğmuştur. Bu amaçla, 1939 yılında Prof. Dr. Hermann Jansen, Reşatbey semti ve çevresini kapsayan ilk imar planını hazırlamıştır (Çetinkaya, 2009).

Şekil 3. Adana şehri Hermann Jansen Planı (URL-4)

2.2. Adana Geleneksel Konut Tipolojisi kapsamında Tepebağ Evlerinin Özellikleri

Mimaride bir kavram olan vernaküler mimari; topografya, iklim, güneşlenme ve rüzgâr yönü gibi değişiklik gösteren durumlardan etkilenmektedir. Bu şartlar, kentsel doku ve yapı ölçeğinde biçimlenmeyi etkilemiştir. Yerel mimarlık yani vernaküler mimarlık, dönemler arasında bağı kuran, bölgesel iklim koşullarını önemseyen, yerel malzeme ve kültürden etkilenen, yaşam tarzına saygılı, estetikten bir miktar uzak bir mimari olarak ta tanımlanır. (Canan, Kobya, Aköz, Temizci, 2020).

Adana'da, geleneksel konut mimarisi coğrafik niteliklerine uygun olarak genelde sıcak ve nemli güney iklim koşullarından etkilenmiştir. Geleneksel konutlarda kalın duvarlı, az pencere, taşlık ve iç avlunun yer aldığı zemin katlar vardır. Yapılar sıra pencere, çıkmalarla zenginleştirilmiş üst katlarla, düz toprak damlar ve saçaklarla yükselerek tabiat koşullarına yanıt veren mimari öğelere sahiptir. Adana geleneksel konutları genel olarak iki katlı olmasına karşın az miktarda ara katı bulunan iki buçuk katlı ve üç katlı konutlara da rastlanır.

Giriş genellikle taşlıktan oluşur. Sokak cephesinde yer aldığı zaman ise, sokaktan doğrudan avluya giriş vardır. İki kat yüksekliği olan taşlıkta servis mekânlarını oluşturan kiler ve depoların yanı sıra üst kata bağlantıyı sağlayan merdiven yer alır. Merdivenle ulaşılan üst katta, zemin kattaki servis mekânlarının üzerinde inşa edilen ara kat vardır. Bu kat, basık tavanlı, kalın duvarlar üzerinde küçük pencere, mekânları olan kattır. Sıklıkla bu kata konan ocak ve mutfak bazen de sofanın veya avlunun bir köşesinde yer almıştır.

Geleneksel konut yapılarında, ahşap ve yığma karkas sistemlerin yapım sistemi olarak kullanıldığı görülür. Bölge illerindeki yoğun taş kullanımına karşın, Adana'daki yerel mimarlık örneklerinde sıklıkla tuğla kullanımı dikkat çekicidir.

Adana'daki konakların mimari biçimlenişini belirleyen temel etkenlerin başında toplumun sosyoekonomik ve sosyokültürel yapısı gelir. Anadolu Türk evinin genel biçimlenişinde yer alan "her tasarımın kullanıcının yaşama biçimi ve günlük işlerine, özellikle tüm gününü evde geçiren kadının yapı işlere göre tasarlanması" ilkesinin Geleneksel Adana Evlerinin temel şemasında yer aldığı görülür. (Eldem, 1955)

Şekil 4.'te Tepebağ Bölgesi'nde bulunan örnek bir yapının fotoğrafları görülmektedir. Bölgedeki konutlarda, üst katlar yığma olarak inşa edilmiş, ahşap karkas arası tuğla dolgu sistemde oluşturulan üst katlara da rastlanmaktadır.

(a)

(b)

Şekil 4. Geleneksel Adana Tepebağ Evi (a-Adana Atatürk Evi dış cephe, b- Adana Atatürk Evi iç sofa (URL-5)

Geleneksel konutlarda önemli bir kimlik unsuru olarak karşımıza çıkan çıkmalar 10-15 cm kalınlıkta duvardan oluşmuşlardır. Kat geçişlerindeki döşeme yapılar, duvar kısımlara bindirilmiş halde ahşap kirişler ile yapılmıştır. 19. yüzyıl Adana konutlarındaki önemli belirleyici özelliklerden sayılan Bağdadi tekniğiyle yapılmış eğrisel saçak ve çıkma altı detaylar bu konutlarda çokça mevcuttur. (KUDEB, 2016).

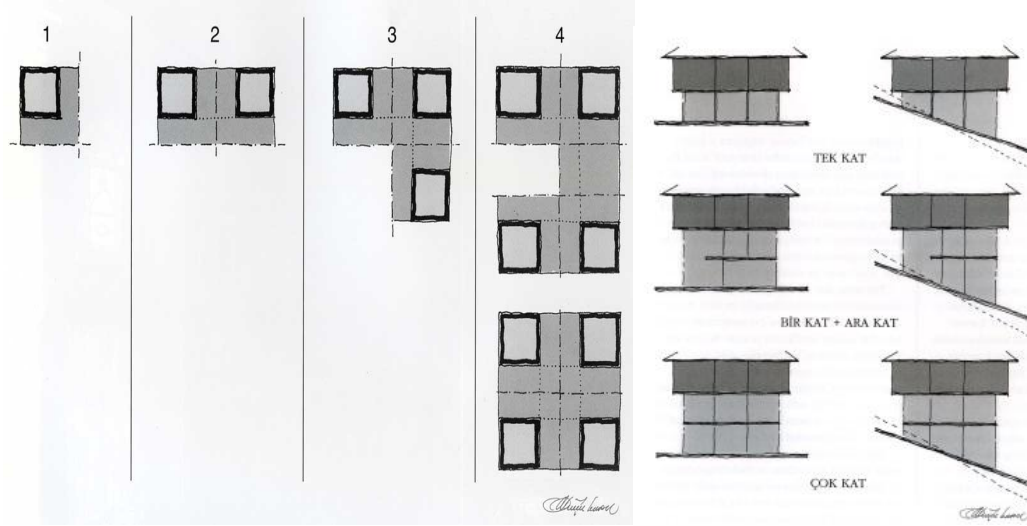
Adana'nın sosyolojik yapısında farklı etnik grupların kültürel etkileşimlerinin mimariye yansımaları görülmektedir. Bu farklı kültürlere bağlı olarak biçimlenmiş yığma yapılar, yüksek tavanlı bodrum kat üzerinde, bir veya iki katlı, avlusuz şekilde de inşa edilmişlerdir. Geleneksel konutların kimlik unsuru olarak, çevre ile ilişkilerinin artırılmasında bu kez çıkma yerine cumbalar kullanılmış ve farkındalığı öne almıştır (Durukan, Karaman, Saban ve Erman, 2009).

Anadolu'daki pek çok yerleşmede olduğu gibi, geleneksel Türk Evi'nin "dış sofalı" ve "iç sofalı" plan şemaları Adana Geleneksel Konut Tipolojisinde de mekân kurgusu şeklinde görülür. Sofanın niteliği ve konumunun değişimine göre farklılaşan plan şemalarına da rastlanmıştır.

2.3.Dış Sofalı Plan Tipi

Geleneksel Konutlarda örneklerine sıkça rastladığımız bu şemada, çok miktarda çeşitlemeler görülür. Simetrik yapı azdır. Dış sofalı plan tipinde odalar güneyde yer alan sofanın iki ya da üç yönünü açıkta bırakacak şekilde yerleşmişlerdir. Sofa sokağa cepheli olarak konumlandırılmıştır (Kayın, 2001).

Eyvanlar iki oda arasında kalan korunmuş mekânlardır. Çok sonraları ise sofa direkliği camekân bölümler ile kapatılmıştır. En zengin örnekler köşklü, eyvanlı tiplerde karşımıza çıkar. Köşe sofalı tip yakın zamana kadar sofası dışa kapalı olarak yapıla gelmiştir. Bu plan tipi 19. yüzyıla kadar devam etmiştir.

Şekil 5. Türk Evinin Kuruluşunda Oda ve Ortak Alanın Kuruluş Sistemi (Küçükerman, 1985, s. 66)

2.4. İç Sofalı Plan Tipi

Tepebağ Geleneksel konutlarında rastlanan diğer bir plan şeması olan iç sofalı ve orta sofalı evlerin tipik özelliği birbirine dik iki yönde simetri görülmesidir. (Çelik, 1999). Tepebağ Bölgesi'nde bulunan konutların topografyaya uyumlu farklı çözümlerle tasarlandığı görülür. Bölgedeki tescilli geleneksel konutlar arazi eğimine uygun zemin katlar ve ara katlardan oluşmuşlardır. Topografya ile şekillenen organik sokak dokusu ile konutların yerleşmesi sokakların eğime dik ya da paralel oluşması, konutların parsel içindeki yerleşiminde belirleyici olmuştur. Dar sokaklar serin rüzgârların avlu, sofa ve eyvanlara yönelmesini sağlayan kıvrımlara ve çıkmazlara sahiptir. Bu durum içerdeki plan şemasının da biçimlenmesini etkilemiştir. Bu etki Tepebağ Bölgesi yaşam kültürünün özgün niteliklerini de yansıtmaktadır (Karaman, 1992).

3. Materyal ve Yöntem

Bu çalışmada Adana'nın Seyhan İlçesi, Türkocağı Mahallesi, Debboy Caddesi, 115 ada, 3 parselde bulunan 152 No'lu Envanter ile ilgili çalışılmıştır. Bu yapı eski şehir merkezinde bulunan bir eserdir.

Şekil 6. 152 no.lu Envanterin Harita Gösterimi, Seyhan, Adana (URL-6)

Çalışmalarda;

- Yapının belirlenmesi,

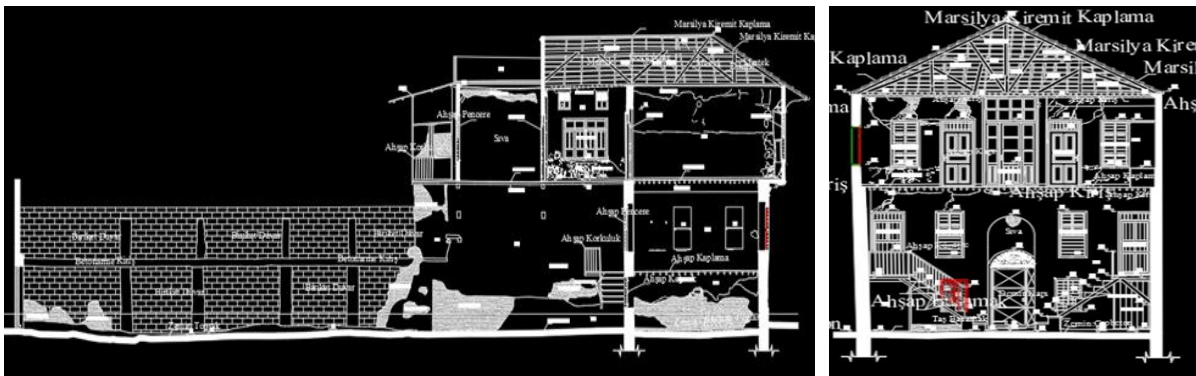
- Yapının teknik ve kültürel miras kapsamındaki detaylarının incelenmesi,
- 152 no.lu envanterde yerelde koruma kavramı ve anıtsal mimari yaklaşımı ile işlevlendirme süreçleri komple ele alınmıştır,
- Yeniden işlevlendirme çalışmaları adına; rölöve, restitüsyon ve restorasyon süreçleri incelenmiş ve yeni bir yaklaşım ortaya konulmuştur.

Bu çalışmanın yapıldığı parselin ve kültürel mirasın bulunduğu alan; 21.04.1994 tarih ve 1807 sayılı Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu kararıyla 80 ha'lık Sit Alanı ilan edilen bölge içerisinde yer almaktadır. Sit alanı ilan edilme kararı ile birlikte yerel yönetimlerin ve diğer ilgili kurumların bu alandaki kültür mirası yapıları ile ilgili çalışmaları başlamıştır. Sit alanı olarak ilan edilen 80 ha'lık bu alanın hem şehir merkezi, hem de 266 adet tescilli yapının bulunduğu bir alan olması; bu alandaki ticaretin, kültür ve sanatsal aktivitelerin geçmişten günümüze yaşandığı bir merkezi oluşturmuştur (Yıldırım, 2010).

Konağın ilk yapıldığı dönemin hemen sonrasında günümüze kadar birçok müdahaleye maruz kaldığı ve eklemeler yapıldığı anlaşılmaktadır. Konağın restorasyon sürecinde yapım yılı ile ilgili net bilgilere ulaşılamamakla birlikte yapı üzerinde yapılan gözlemlere dayanılarak zemin kat ve ara katın 19. yüzyıl sonunda 1888-1890 yıllarında, üst katının ise 1920'lerde inşa edildiği düşünülmektedir. Bu konak bir yaşam alanı olarak hizmet vermiştir. Bu bina Tepebağ Bölgesi'nde Debboy Caddesi olarak bilinen cadde üzerinde bulunmakta olup binanın restorasyon süreci ile Tepebağ Bölgesi'nde katma değer yaratacak bir durumda olduğu görülmüştür (Oğuz, Aksulu, 2007).

Özellikle Tarihî Kız Lisesi, Adana Eski Vilayet Binası gibi önemli yapıları içeren bu bölge yerelde bütünleşik korumanın önemli bir merkezidir. Bu kapsamda 2016 yılından bu yana Adana Büyükşehir Belediyesi ilgili birimi olan KUDEB tarafından tescil ve restorasyon çalışmaları başlatılmış, süreç sonunda tescil işlemi Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından gerçekleştirilmiştir.

Yapının özgün ahşap giriş kapısı daha sonraki yıllarda sökülerek demir kapı yapılmıştır. Yakın tarihlerde yapının avlusuna iki katlı betonarme bir yapı eklenmiştir. Yapının içerisinde mutfak izine rastlanılmamakla birlikte ancak avlunun kuzey duvarında konumlanmış bir ocak bulunmaktadır. Yapının içerisinde tuvalet ve banyo izine rastlanmamıştır. Söz konusu birimlerin avluda yer aldığı düşünülmektedir.

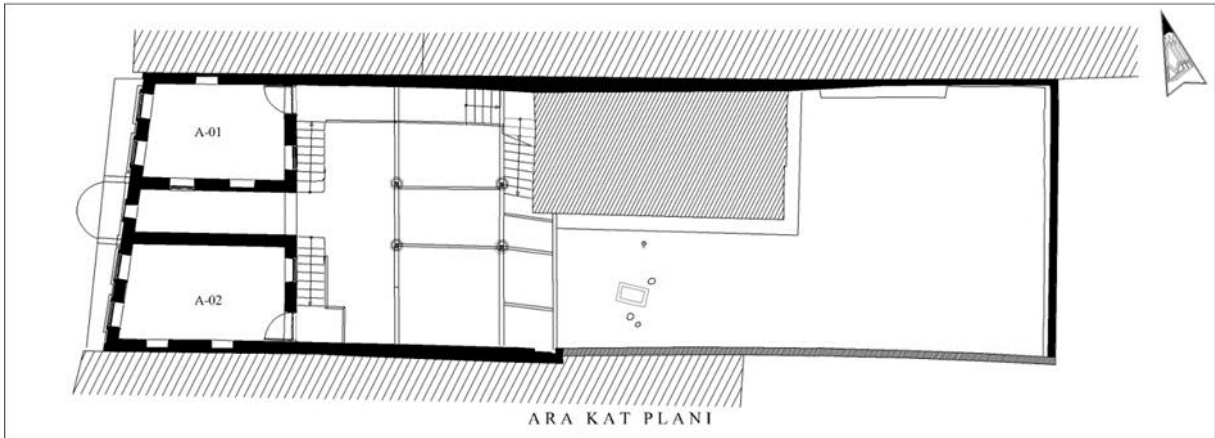
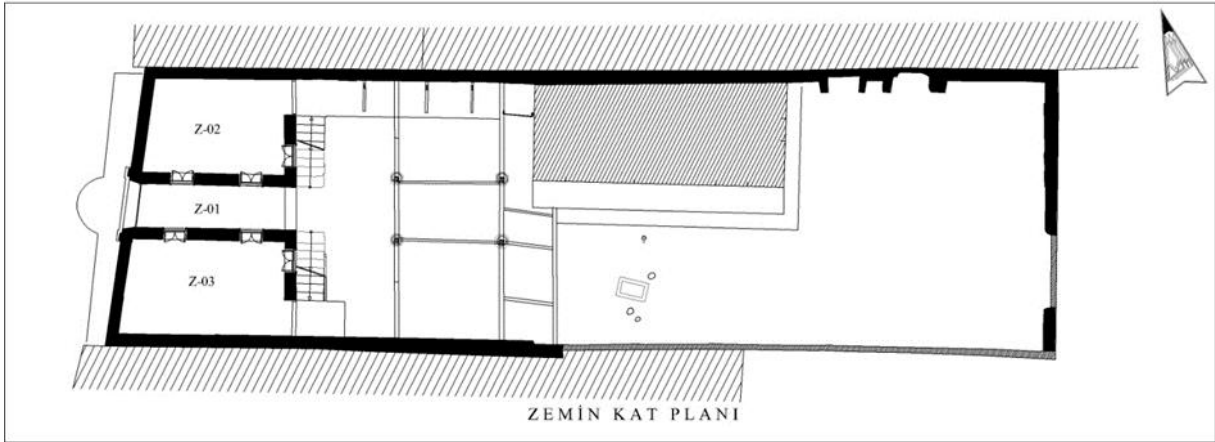
Şekil 7. 152 No.lu Envanterin Kesit Gösterimleri (KUDEB, 2016)

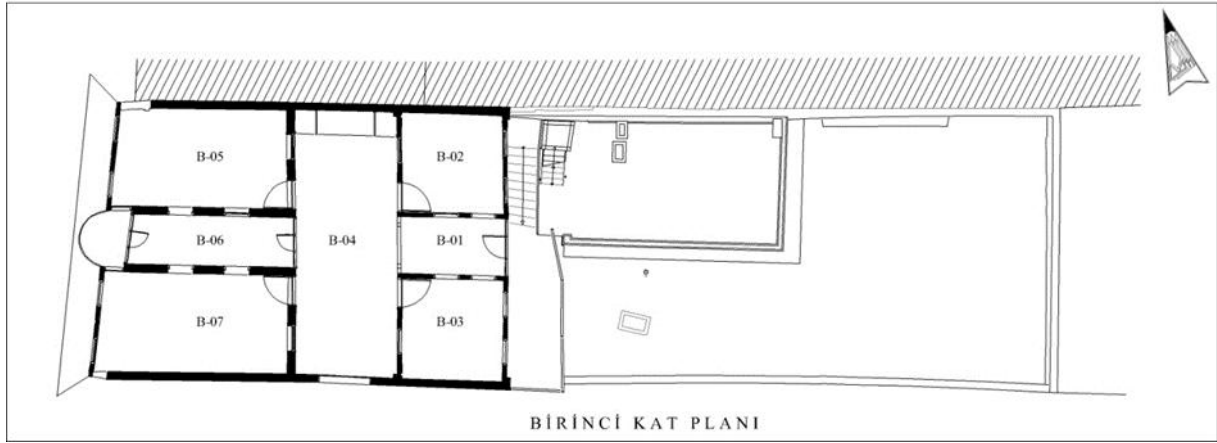
Söz konusu yapı zemin, ara kat ve 1. kat olarak yığma yapı niteliğinde inşa edilmiştir. Yığma yapının duvarları harman tuğlası arası harç ile doldurulmak suretiyle inşa edilmiştir. Adana'da bu yapım tekniği, bulunulan iklim ve coğrafya nedeni ile yaygındır.

Şekil 8. 152 Envanter No.lu Tescilli Taşınmazın Ön Cephe Görünümü (KUDEB, 2016)

Adana geleneksel konuk mimarisinde konutlar ailenin büyümesine paralel olarak büyüyebilir, küçülebilir, bölünerek birkaç ailenin barınacağı biçimde kullanılabilir. Bölünen konutlara sonradan betonarme müdahale ile ıslak hacimler eklenmiştir. Yapılarda kargaşa hissi veren mekânlara pek rastlanmamaktadır. Mekânlar arası hassas bir denge ve uyum söz konusudur. Herkesin kullanabileceği mekânlar belirlenerek ailenin mahremiyetine zarar gelmeden beraber kullanılmıştır. Yapının her katta döşemesi ahşap kirişler üzerine, ahşap kaplama malzemesi ile oluşturulmuştur. Yapıda zemin seviyesinde herhangi bir oturma veya çökme görülmemiştir. Yapının dış mekâna açılan pencereleri ara kat ve 1. kat düzeyinde ve ahşap malzeme ile inşa edilmiştir. Yapı zemin kat, ara kat ve üst kat olmak üzere üç kattan oluşmaktadır. 152 no.lu Envanterin zemin, ara ve birinci kat planı Şekil 9'da gösterilmiştir.

Şekil 9. 152 No.lu Envanter Kat Planları (KUDEB, 2016)

Yapılan statik tespitler sonucunda konağın uzun yıllar boyunca kullanım yükleri ve bölgede geçmiş yıllarda meydana gelmiş olan yer hareketlerinden (örneğin 1998 Adana-Ceyhan depremi) oluşan dinamik yük etkilerine maruz kaldığı tespit edilmiştir. Bu nedenle konağın yapısal anlamda bazı taşıyıcı duvarlarında önemli derecede hasar aldığı görülür. Yapının ahşap pencereleri ve katlar arası ulaşımı sağlayan ahşap merdivenleri zaman içerisinde çürümüştür. Yapının çatısı ahşap malzeme ve üzeri kiremit çatı örtüsü ile kaplıdır. Çatı yükleri ve çevresel etkiler nedeniyle, yapının çatısının da önemli derecede bozulmaya uğradığı tespit edilmiştir (Tokgöz, 2016)

4. Bulgular

152 no.lu Envanterin rölöve, restorasyon, koruma ve işlevlendirme süreçleri Adana Büyükşehir Belediyesi'nin ilgili birimleri, konu ile ilgili çalışan diğer kamu kurum ve kuruluşlarının ortak koordinasyon ve çalışmaları ile yapılmıştır. Yapının mevcut durumunun değerlendirilmesi, gerekli onarım, iyileştirme ve güçlendirme önerileri, bu kurumların çalışmaları ışığında gerçekleşmiştir. Bu yapı üzerinde yapılan tespitler sonucunda yapının sahip olduğu niteliklerin sadece fiziksel, yapısal değerler olmadığı görülmüştür. Bundan dolayı koruma çalışmalarının merkezinde insan unsurunun yer alacak şekilde genişletilmesi gerekliliği ortaya konmuştur. Ayrıca özgün yapıya mümkün olduğunca az müdahalede bulunulmasına dikkat edilmiştir.

Yapılan analizlerde, yapının karakterine uygun ve yapının devamlılığının sağlanabilmesi açısından etkili olacak maddeler; yerleşim açısından ve yapı ölçeğinde düşünülmüştür.

Yerleşim Açısından Analiz: Restorasyon sonucu yapılan analizlerde, yapının birçok açıdan bölgenin kalkınma sürecine olumlu yönde etki edeceği görülmüştür. Kültürel özellikleri, geleneksel mimarisiyle ve bulunduğu çevresel koşullar ile birlikte yüzyıllar içerisinde şekillenen Tepebağ Bölgesi kentsel sit alanı ilan edilmiştir.

Tarihî Kız Lisesi, Adana Eski Vilayet Binası gibi önemli yapıları içeren bu bölge yerelde bütünleşik korumanın önemli bir merkezidir. Bu kapsamda 2016 yılından bu yana Adana Büyükşehir Belediyesi ilgili birimi olan KUDEB tarafından tescil ve restorasyon çalışmaları başlatılmış, süreç sonunda tescil işlemi Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından gerçekleşmiştir. Kentte gerçekleştirilmesi düşünülen kültürel tanıtımlar açısından da bu yapının yeniden işlevlendirilmesi çok önemlidir.

Yapı Ölçeğinde Analiz: Yapı bugünkü hali ile incelendiğinde, yapıyı oluşturan yığma duvarların, döneme ait tipik dikdörtgen kesitli tuğla ve harç malzemesinden oluşarak inşaa edildiği anlaşılmıştır. 152 no.lu envanteri oluşturan yapının hatlarını birbirinden ayıran döşemelerin, ahşap malzemeli yapı sistemi ile yapıldığı görülür. Tavanda yer alan kirişler 3-5 cm aralıklarla düzenlenmiş ve üzeri masif ahşap kaplama malzemesi ile kapatılmıştır. Söz konusu ahşap kirişler yapısal olarak iyi durumdadır.

Ancak ahşap kaplamaların önemli bir kısmının zamana bağlı olarak hasara uğradığı ve malzemenin çürümüş durumda olduğu tespit edilmiştir.

Yapıda katlara çıkışı sağlayan merdivenler bulunmaktadır. Konağın yalnızca ara kata çıkılan merdivenlerin ikişer adet basamağında ve ahşap dikmelerin altında taş malzeme kullanılmıştır. Yapıda iki ayrı merdiven ile iki ayrı odaya çıkılan ve sofada buluşulan bir sistem mevcuttur. Adana'daki geleneksel konutlarda iç ve dış sofalı planlarda görülen merdivenlerin çoğu tek kolludur. Merdivenler sofanın dibinde odaların arasında, tuvalet ve banyo gibi servis mekânları ile sofanın ucunda ya da oda sırası içinde yer almaktadır. İyileştirmeler kapsamında, ahşap merdivenlerin özgün yapısına uygun olarak bütünüyle yenilendiği görülür (Şekil 10).

Bu yapı, restorasyon süreci sonunda Mutfak Müzesi olarak kullanılmaktadır. 152 no.lu envanterin çevresinde yıllar içerisinde gerçekleşen yapılaşma ile komşu duvarlar ve binalar yapıyı çevrelemiştir. Yapının bahçe kısmı avlu olarak geçer ve peyzaj çalışması ile yeşil bir alan oluşturulmuştur.

Şekil 10. 152 no.lu Envanter iç bölüm merdiveni yeni hali (KUDEB, 2016)

Yapının girişinden ulaşılan zemin kısmında ve güneye bakan iç mekânda, ara kat üst seviyesine kadar olan ve taşıyıcı sistemi ahşap dikmeler ve yatay kirişlerden oluşturulmuş bir bölüm yer almaktadır. Söz konusu ahşap bölüm üzerine daha sonradan ilave edildiği anlaşılan yığma duvarlarla oluşturulmuş iki bölüm, yapının 1. kat seviyesinde inşa edilmiştir.

Restorasyon öncesi yapılan incelemede ahşap taşıyıcı sistemin ana elemanları olan dikmelerin ve yatay kirişlerinin statik açıdan uygun durumda olduğu görülmüştür. Ancak 1. kat seviyesinde oluşturulan bölümlerin ahşap kirişlere oturan duvarlarından dolayı, duvarın uyguladığı ağırlık nedeniyle duvarı taşıyan iki adet ahşap kiriş elemanda önemli derecede sehim olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu durum statik açıdan uygun bulunmadığından, kirişe gelen yükün sehim yapmayacak şekilde düşey elemanlara aktarımını sağlamak amacıyla, sehim yapmış olan mevcut ahşap kirişlerin, aynı kesit boyutunda ve et kalınlığı 5 mm olan kutu kesitli çelik profillerle değiştirilmiştir. Bu yapıda zemin kattan birinci kat 5,5 metre, birinci kattan çatı katı ise 3,5 metredir. Ahşap direkler ise 4,38 metredir. Yapının tavanı ahşap yapı sistemi ile oluşturulmuştur. Tavanda ahşap kirişler belirli aralıklarla düzenlenmiş ve üzeri ahşap kaplama malzemesi ile kapatılmıştır. Ahşap taşıyıcı sistemin ana elemanları olan dikmeleri ve yatay kirişlerinin statik açıdan uygun görülmüştür.

Taşıyıcı sistemi genellikle ahşap karkas olan geleneksel konutların, birinci kat duvarlarında dikmeler arası, harman tuğlası ya da kerpiçle doldurulmuş, iç ve dış yüzeyleri sıvanmıştır. Ahşap dikmelerin sıvayı tutması için, yüzeyleri çentiklenmiştir. Ahşapların birbirine bağlantısı çakılarak sağlanmış, geçme sistemi kullanılmamıştır.

Şekil 11. 152 no.lu Envanter iç bölüm merdivenler eski ve yeni hali (KUDEB, 2016)

Eğimli parseller üzerinde konumlandırılmış konutlarda, giriş kapısından hemen sonra 7–8 basamakla hayat mekânına gelinmektedir. İki ayrı odaya çıkılan ve ortak sofada buluşulan merdiven düzeni, konaklarda yaşayan insanların konfor alanlarının müstakil bir düzende ve birbirlerini rahatsız etmeyecek şekilde kurgulandığını düşündürür.

Konağın ana girişinin tam karşısında kemerli bir eyvan yer alır. Konağın özgün kimliğini veren bu eyvan üç tarafı kapalı olarak bir cephesinden güneş ışınlarını içeriye alır. Üstü tonoz şeklinde kapatılmış eyvanın zemini avludan yüksek kotta tasarlanmıştır. Geleneksel Tepebağ konutlarında eyvanlar içe dönük, özel odaları etrafında toplayan ve yaz mevsimi için gölgeli serin dinlenme yeri olarak konutun en özgün ve zengin mekanlarındanındır. 152 no.lu envanterde bu özgün özelliklerini yansıtarak ve koruyarak günümüze kadar gelmiştir.

Cephe oluşumunun estetik etkisi ve fonksiyonel özelliği ile mekânların görüş olanağını arttıran pencereler, biçim ve boyut olarak farklılık göstermektedir. Bunlar da cephenin görsel etkisini çeşitlendirmektedir. 152 no.lu envanterin zemin katının, mahremiyet özelliğinden dolayı az sayıda, küçük, düzensiz pencereler olmasına rağmen, üst katlarda odaların ihtiyaç ve büyüklüğüne göre pencereler yapılmıştır. Üst katlarda yapılan pencereler, lentolu ya da basık kemerli, iki kanatlı veya giyotin tarzında düşey kullanımlıdır. Pencerelerin tamamı zemin katta güvenlik nedeniyle demir parmaklıklı, üst katlarda ise yarıya kadar parmaklıklı yapılmıştır.

Şekil 12. 152 no.lu Envanter iç bölüm ön cephe eski ve yeni hali (KUDEB, 2016)

Birçok konutta, üst kat pencerelerinde ahşap kafesler ya da kapaklar kullanılmıştır. Yapının genelinde zarar görmüş ahşap elemanlar değiştirilerek onarım yapılmıştır. Burada özgün ahşap cinsini yenileme çalışmalarında renk, kesit gibi fiziksel özelliklerin korunmasına dikkat edilmiştir. Zorunlu olmadıkça değişikliklerden kaçınılmıştır.

Bu çalışma kapsamında ele alınan bu yapı, sahip olduğu yaşam kültürünün mimari ürünlere dönüşmüş haliyle bize bilgiler verir. Topoğrafya, yaya yerleşimi, binanın yeri ve iklim özelliklerine uygun mekânsal kurgunun yerel yaşam özelliklerini ortaya koyması açısından önemlidir.

Yöresel tipik yaşam, barındırdığı kültürdeki özellikleri günümüze taşıyarak kültürün sürdürülebilirliğine hizmet etmektedir. Özgün nitelikleri taşıyan her tarihî ve kültürel miras unsurlarının incelenmesi, fiziksel koruma çalışmalarının yanında, kültürel ve çevresel nitelikleriyle birlikte değerlendirilerek yapılmalıdır. Yapının özgün mekanlarının, özgün fonksiyonları değiştirilmeden korunması birinci yaklaşımdır. Ancak gerekli hallerde yapılacak kapsamlı araştırmaların, farklı fonksiyon uygulamalarında baz alınması gerekmektedir.

152 no.lu envanterde yapılan restorasyon süreci tamamlandıktan sonra bu anıtsal yapıda;

- Fonksiyon,
- Kültürel Değer,
- Onarım Niteliği,
- Uygunluk,
- Aktarım,
- Çevresel Değerler,
- Kimlik Özelliği gibi parametreler oluşturulmuştur.

Yukarıda bahsedilen maddeler çerçevesinde elde edilen parametreler; bu anıtsal yapının her bir bölümünün (çatı, pencereler, kapılar, merdivenler, dış sofa, iç sofa ve avlu) rölöve, restitüsyon ve restorasyon sürecindeki müdahaleler için değerlendirilmiştir. Sit alanı olarak belirlenmiş olan alan; günümüzde ulaşım ve yaşanabilirlik anlamında eski cazibesinde değildir. Bu modelleme ile birlikte; yapıda işlevlendirmede yapılırken bölgenin alansal gelişimi de gözetilmiştir.

152 no.lu Envanterde yapılan çalışmalar aşağıda belirtilen tabloda bir model olarak belirtilmiştir (Tablo 1). Bu tespit çalışması ile envanterin korunmasında değerlerin ne oranda korunabildiğinin belirlenmesine ait nitel bir analiz modeli öneri olarak denenmiştir. Bu doğrultuda yapılacak çalışmaların planlanmasında kültürel sürdürülebilirlik odaklı yaklaşımla kontrolün yapılması gerektiği vurgulanmıştır.

MEKAN	ÇATI	PENCERELER	KAPILAR	MERDİVENLER	DIŞ SOFA	İÇ SOFA	AVLU
FONKSİYON	Koruyucu	Havalandırma	Giriş ve Çıkış	Katlar Arası Geçişi Sağlar	Ortak Alan	Oturma Alanı	Giriş
KÜLTÜREL DEĞER	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var
ONARIM NİTELİĞİ	Özgün Haliyle	Özgün Haliyle	Özgün Haliyle	Özgün Haliyle	Özgün Haliyle	Özgün Haliyle	Özgün Haliyle
UYGUNLUK	Olumlu	Olumlu	Olumlu	Olumlu	Olumlu	Olumlu	Olumsuz
AKTARIM	Gerçekleşmiş (%100)	Gerçekleşmiş (%100)	Gerçekleşmiş (%100)	Gerçekleşmiş (%100)	Gerçekleşmiş (%100)	Gerçekleşmiş (%100)	Gerçekleşmemiş (%50)
ÇEVRESEL DEĞERLER	İrdelenmiş	İrdelenmiş	İrdelenmiş	İrdelenmiş	İrdelenmiş	İrdelenmiş	İrdelenmemiş
KİMLİK AÇISINDAN	Değerlendirilmiş	Değerlendirilmiş	Değerlendirilmiş	Değerlendirilmiş	Değerlendirilmiş	Değerlendirilmiş	Değerlendirilmemiş

Tablo 1. Kültürel Sürdürülebilirlik Yaklaşımlarına Uygun Parametre Ölçümleri

SONUÇ:

Bu çalışmada 152 envanter numarasına sahip kültürel miras üzerinde yapılan tespitler sonucunda yapının sahip olduğu niteliklerin sadece fiziksel, yapısal değerler olmadığı görülmüştür. Bundan dolayı koruma çalışmalarının merkezinde insan unsurunun yer alacak şekilde genişletilmesi gerekliliği ortaya konmuştur.

Kültürel sürdürülebilirlik yaklaşımları, koruma kültüründe yeni ele alınan konulardandır. Koruma amaçlı imar planlamalarında yenileme ve dönüşüm odaklı yaklaşımlar kültürel sürdürülebilirlik açısından da ele alınmalıdır. Koruma amaçlı imar planlarında, tarihî binalardaki bu amaçlı uygulamaların genel olarak zayıf kaldığı anlaşılmaktadır. Tarihî miras yapılarının korunmasında başvurulan planlamaların merkezinde, kültürel unsurların bütünlük koruma ve yaklaşımı ile incelemesi gün geçtikçe önem kazanmaktadır. İçinde insan ve yerel niteliklerin ortaya konduğu, özgün yaşam niteliklerinin korunduğu, yapılardaki yenilemeler ve dönüşümler çok önemlidir. Bu şekilde insana ve yerel özelliklere dayanmayan dönüşümler, koruma amacına ve sürdürülebilirlik ilkelerine uymaz. Bu tip dönüşümlerde koruma ve aktarım hatalı uygulamalara neden olmaktadır. Yapının gelecek nesillere aktardığı kültürel bilgi, kimlik ve yerel özelliklerin başka türlü korunamayacağı görülmektedir.

Yukarıdaki tespitler ışığında, Tepebağ Bölgesi'ndeki koruma anlayışının sürekliliğinin sağlanması için elbette ki yerel yönetimlerin gayretleri dışında da çalışılmalıdır. Koruma İmar Planı'nın uygulanmasında yerel yönetimlerin yanında, Valilik, üniversiteler, yerel halk inisiyatifleri ve sivil toplum kuruluşlarının da katkılarıyla bütüncül bir organize çalışmaya ihtiyaç vardır. Seneler içinde yapılması planlanan olan tüm planlamalarda her kurum uzun vadeli yapacağı plan ve programları yerel halkın beklentilerini de katarak zenginleştirmelidirler.

Tepebağ bölgesinde yapılan 152 no.lu envanterdeki çevresel etki değerlendirilmesinde şunlar görülmüştür:

- Bu tip çalışmalarda kentin ve kentlinin ilgisinin bu çalışmalara çekilmesi ve aidiyet ve kültürel kimlik nitelikleri kazandırılması gerekmektedir.
- Ayrıca tarihî kent merkezi bölgesinde trafik yoğunluğu giderilmeli, belirli yerlerde açık ve kapalı otoparklar düzenlenerek bölge de yayalaştırma çalışmalarına önem verilmelidir.
- Tepebağ Bölgesi'nin Seyhan Nehri kıyısı ile buluşmasını sağlayan adımlar atılmalıdır.

- Yapılan çalışmada, yerel halkın bölgeyi daha da sahiplenmesi adına tarihî kent merkezinde turizm ve kültür faaliyetlerine dönük çalışmaların yanı sıra bu bölgelerdeki konut kullanımlarının da özendirilmesi gerektirdiği görülmüştür.
- Ticaretin tarihî kent merkezinde daha etkin olabilmesi için ticaret yolları yaylara uygun bir hale getirilmeli ve bu bölgelerde yabancı ve yerli turistlerin alışveriş yapacağı donatı alanları oluşturulmalıdır. Adana kültürünü yansıtan gastronomi içerikli mekanlar ayrıca bu bölgede planlanmalıdır.

Bu anlayış ile Adana'nın ilk yerleşim bölgesi olan Tepebağ'da bulunan üçüncü derece arkeolojik sit alanındaki 152 no.lu Envanter yeniden işlevlendirilerek Adana'ya kazandırılmıştır. Restorasyon çalışması, kültürel sürdürülebilirlik yaklaşımlarına uygun parametre ölçüm tablosu ile irdelenmiştir. Sonuç olarak yapının, genel olarak istenen düzeyde bütünlük koruma yaklaşımı ile işlevlendirildiği görülmüştür.

Tepebağ Bölgesi tarihî miras alanlarında önceki yıllarda Yerel yönetimlerin ve kentte bulunan diğer ilgili kuruluşların kolektif bir ruh ile koruma çalışmaları bulunmaktadır. Ali Münif Yeğenağa Sokak Sağlıklaştırması, Yağ Camii, Ramazanoğlu Konağı, Ramazanoğlu Türbesi, Adana Bedesteni ve Arastası, Irmak Hamamı, Çarşı Hamamı, Yeni Han, Taş Mağaza, Seyhan Kaymakamlık Binası, Eski Çevik Kuvvet Binası ve Büyük Saat Kulesi restorasyonları gibi, 152 no.lu Envanterin yeniden işlevlendirme çalışmaları da bölgenin kültürel miras değerlerine bütüncül bir yaklaşımla ve katılımcı bir bakış açısı gözetilerek gerçekleştirilmiştir.

Bu projenin restitüsyon çalışmaları sırasında yerinde yapılan incelemeler, gözlemler, yerellik öğelerini barındıran yaklaşımlar, yöresel mimari ve yapım tekniğini işin içine katan anlayış, bu binanın yenilendikten sonra değerlendiricisi olacak kurum olan Adana Büyükşehir Belediyesi'nin istek ve görüşleri süreç içerisinde harmanlanmış ve ortaya nihai restorasyon projesi çıkmıştır. 152 no.lu Envanterin restorasyon projelerinin hazırlanması aşamasında özgün niteliklerin ve kültürel unsurların korunmasına önem verilmiştir. Projede öngörülen müdahalelerin asgari düzeyde tutulduğu, geleneksel malzeme, teknik ve yapım sisteminin uygulandığı dikkat çekicidir. Restorasyonun gerektirdiği oranda yapı strüktürel olarak sağlamlaştırılmış, yıpranma ve bozulma gözlenen yapı elemanları özgün duruma sadık kalınarak yenilenmiştir. Yapılan restorasyon çalışmasında her ne kadar yapının orijinal durumu korunmaya veya ortaya çıkarılmaya çalışılsa da yapılması zorunlu müdahale ve değişikliklerde Yüksek Kurul kararlarına, Venedik Tüzüğü ve Amsterdam Bildirgesi ilkelerine uygun davranışlar içerisinde olunmaya özen gösterilmiştir.

Bu binanın restorasyon sürecinde ön planda tutulan temel düşünce, özgün yapıya mümkün olduğunca az müdahalede bulunulmasıdır. 1964 Venedik Tüzüğü, 1975 Amsterdam Bildirgesi ile Yüksek Kurul ilke kararları, yapının restorasyonunun temel stratejisini teşkil etmiş, alınan tüm müdahale kararları bu çerçevede içerisinde düşünülmüştür.

Anıtsal bir yapı olarak Adana ilinde bulunan bu konak yapısının yenilemesi projesini tek yapı ölçeğinde ele aldığımızda başarılı bir restorasyon ve işlevlendirme sürecinin oluştuğu görülmektedir. Bu binanın restorasyonu, bütünlük bir yaklaşımla çevresel ve diğer etmenler göz önüne alınmış, bölge ve çevresel isteklerin sürece girmesi ve binanın Tepebağ bölgesindeki diğer anıtsal yapılar ile bütünlükmesi adına, Adana Büyükşehir Belediyesi'nin bina ile ilgili işlevlendirme çalışmaları olmuştur.

152 no.lu Envanterin Adana ilinin önemli bir yerellik unsuru olan, Tepebağ Bölgesi'ne ve binaya ilgiyi çekecek olan gastronomi unsurlarının sergileneceği "Mutfak Müzesi" olması tasarlanmaktadır. Bu anlamda yapılacak olan planlamanın fiziksel koruma yönü yanında Adana'nın diğer kültürel miras değerlerinin korunmasına hizmet etmesi sağlanacaktır.

Bu adımlar özellikle bir restorasyon sürecinde çok yönlü bakış açısının mutlak surette işin temelinde olması gerektiği gerçeğini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Yoktur.

KAYNAKÇA:

Asiliskender, B., Balcı, H.G., Yılmaz, N. (2005). Anıt Kavramı, Kimliğin Sürekliliği ve Değişim: Gevher Nesibe Medresesi Deneyimi, Koruma-Yaşatma, Mimarlık Dergisi 322.

Canan, F., Kobyay, H. B., Aköz, A. B., Temizci, A. (2020). Vernaküler ve Çağdaş Mimarlık Örneklerinin Sürdürülebilirlik Bağlamında Karşılaştırmalı Analizi: Antalya Kaleiçi ve Deniz Mahallesi Örneği, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, Cilt 24, Sayı 2, 256-266.

Çelik, Ç. (1999). XIX. Yüzyıldan Günümüze Adana'da Konut Mimarisinin Gelişimi, Ç.Ü. Mim. A.B.D., Yüksek Lisans Tezi, Adana, p.31.

Çetinkaya, U. B. (2009). Adana Kentsel Alanının Tarihî Süreç ve Çevre Düzeni Planı Çerçevesinde İncelenmesi, TMMOB Şehir Plancıları Odası süreli yayını, 2009/1

Durukan, İ., Karaman, F., Saban, D., Erman, O. (2009). Adana Kentsel Kültür Varlıkları Envanteri (2004-2005), TÜBA-KED-7,

Feilden, M.B. (1982). Conservation of Historic Buildings. Technical Studies in The Arts, Archaeology and Architecture, Butterworth Scientific, London, 17-21.

Feilden, M.B., Jokilehto, J. (1993). Management Guidelines For World Cultural Heritage Sites, Iccrom, Rome, 17-21.

Gençoğlu, İ.Z. (2018). Tarihî Anıtsal Yapıların Korunmasında Yeniden İşlevlendirme- Oluşan Sorunlar: "Bursa ve Barselona", Doktora Tezi, Beykent Üniversitesi.

Karaman., D. F. (1992). Adana geleneksel konut mimarisinin incelenmesi ve Ulucami çevresi için koruma amaçlı bir çalışma, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü.

Kayın, E. (2001). Yirminci Yüzyılın Mimarlık Mirasının Belirlenmesine İlişkin Kriterler ve Koruma Alanındaki "Yapı Değeri" Kavramı Üzerine Bir İrdeleme. Uluslararası XIII. Yapı ve Yaşam 2001: 20. yüzyıl mimari mirası içinde (44-56). Bursa: Türkiye Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Mimarlar Odası Yayını.

Kiper, H.P. (2006). Küreselleşme Sürecinde Kentlerin Tarihsel Kültürel Değerlerinin Korunması, Türkiye Bodrum Örneği, (1. Baskı), Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayını, İstanbul.

Kuban, N. (2017). Korumanın Yerel Boyutu: Karamürsel-Ereğli, Mimarlık Dergisi, sayı: 396.

Küçükerman, Ö. (1985). Kendi Mekanının Arayışı İçinde Türk Evi, İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, 1985. s. 66)

KUDEB Envanteri, (2016). Adana İli Seyhan İlçesi 152 Envanter Nolu Konak Mimarlık Tarihi Raporu, Adana Büyükşehir Belediyesi Arşivi.

Oğuz, G.P., Aksulu, I. (2007). Adana Tepebağ'daki Tarihî Yerleşim Dokusunun İncelenmesi, Koruma Sorunları ve Öneriler, Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Der. Cilt 22, No 2, 207-216.

Eldem, S. H. (1955). Türk Evi Plan Tipleri, İstanbul.

Throsby, D. (2000). Economic and Cultural Values In The Work Of Creative Artists, Values and Heritage Conservation, New York Cambridge University Press, 26-31.

Tokgöz, S. (2016). Adana 152 No.lu Envanter Teknik Raporu, Adana Büyükşehir Belediyesi Kudeb Arşivi.

Yıldırım, T. (2010). Kentsel ve Arkeolojik Sit Alanında Adana/Tepebağ Höyüğü ve Planlama Sürecinde Kentsel Arkeoloji, Kentsel Dönüşüm, Rehabilitasyon ile Arkeopark Kavramı, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Arkeometri Anabilim Dalı.

URL-1: <https://tr.agev.info/> (Erişim Tarihi: 02 Şubat 2022)

URL-2: Adana Şehir Görüntüsü: <https://www.altinrota.org/yazilar/amin-maaloufun-cukurovasi/166> (Erişim Tarihi: 02 Ocak 2021)

URL-3: <https://herkesicinmimarlik.org/wp-content/uploads/2019/12/Tepebag-Ulusal-Kent-At%C3%B6lyesi-Kitab%C4%B1.pdf> (Erişim Tarihi: 02 Ocak 2021)

URL-4: http://jfa.arch.metu.edu.tr/archive/0258-5316/2009/cilt26/sayi_2/45-68.pdf (Erişim Tarihi: 04 Mart 2021)

URL-5: <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/adana/gezilecekyer/ataturk-evi-muzesi-1> (Erişim Tarihi: 02 Ocak 2021)

URL-6: <https://www.google.com/maps/place/Adana> (Erişim Tarihi: 02 Ocak 2021)

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

As the aim of this study, the restoration steps of inventory number 152 in Adana province, Tepebağ Region was examined. With this study, the important points in protecting these monumental structures are detailed.

Research Questions:

What is conservation for the monuments? How should it be the integrated conservations? How is the importance of locality and functionality in conservation?

Literature Review:

Despite the importance of locality in conservation and its necessity for sustainability, understanding and protection of local architectural heritage emerges as an important problem with the globalization of today's architectural practices to a large extent. (Kayin, 2001).

According to Kuban (2017); "Methods and tools related to the concepts of participation and integrated protection' can be listed as follows:

- Preservation of cultural and historical heritage structures, preservation of the original quality of the structure,
- Preserving the existing cultural heritage in the region, increasing the quality of life, and involving the public in the activities carried out in this respect,
- Supporting the proposed policies brought within the scope of protection with local characteristics,
- Creation and protection of natural wealth that support cultural life in the region to be protected.

Values belonging to monuments, which are important elements of urban identity in living spaces, should be supported with functional vitality without being detached from life. Thus, the continuity of the spatial communication between the society and the building is supported, and the reinterpretation and production of cultural codes is ensured (Asiliskender, Balci, & Yilmaz, 2005).

Methodology:

In this study, Inventory No. 152 was examined as a case. This structure is located in Seyhan District of Adana, Türkocağı District, Debboy Street, block 115, parcel 3. The building consists of three floors: ground floor, mezzanine, and upper floor.

A qualitative analysis model was tried to determine the extent to which the building was preserved with the survey and restoration work carried out in the inventory number 152. It has been emphasized that control should be made with a cultural sustainability-oriented approach in the planning of the studies to be carried out in this direction.

Results and Conclusions:

In this study, because of the determinations made on the cultural heritage with inventory number 152, it was seen that the qualities of the building were not only physical and structural values. For this reason, the necessity of expanding the human element in the center of conservation studies has been revealed.

The following were observed in the environmental impact assessment in the inventory no. 152 conducted in the Tepebağ region:

- In this type of study, it is necessary to move the attention of the city and the citizens to these studies and to gain the qualities of belonging and cultural identity.
- In addition, traffic density in the historical city center should be reduced, and pedestrianization efforts in the region should be given importance by arranging open and closed car parks in certain places.
- Plans should be made to ensure the integration of the Tepebağ Region with the banks of the Seyhan River.
- In the study, it has been seen that for the local people to embrace the region even more, it is necessary to encourage the use of housing in these regions as well as the studies for tourism and cultural activities in the historical city center.
- For trade to be more effective in the historical city center, trade routes should be renewed with street improvement works and units and gastronomy-based places should be created in these areas where local and foreign tourists can shop. It should be ensured that the old city center gets closer to the city with trade, culture and tourism and that the citizens show interest in these places.

Kompleks Geometrilik Yüksek Yapıların TBDY 2018'e Göre İncelenmesi: Çamlıca Tepesi TV ve Radyo Kulesi Örneği

A Review of Complex Geometric High Rise Buildings According to TBDY 2018: The Case of Çamlıca Hill TV and Radio Tower

İlayda Yalçın¹ , Aslı Er Akan² , Hilal Tuğba Örmecioglu³

Öz

Deprem yönetmelikleri, yapıların deprem etkisi altında performanslarının değerlendirilmesi ve güçlendirilmesi için belirlenmiş kurallardır. Bu kurallardan yoksun tasarlanan yapıların dayanımlarının ne derece güçlü oldukları tartışma konusudur. Yanal yükler altında hassas davranışlar sergileyen yüksek yapılar bu bağlamda ön plana çıkmaktadır. Özellikle organik formlara sahip ya da fraktal geometriliklerden türetilmiş olan (kompleks geometrilik) yüksek yapılar için bu durum daha fazla dikkat edilmesi gereken bir konudur. Türkiye'de deprem yönetmeliklerine bakıldığında yüksek yapılara özel kuralların 2018 yılına kadar yönetmeliklerde bulunmadığı görülmektedir. Buna rağmen ülkemizde 2010 yılından itibaren 50 kat ve üzerinde farklı geometriliklerde birçok yüksek yapının inşa edildiği görülmektedir. Üstelik bu yapıların çoğu deprem riski bölgelerinden birisi olan İstanbul'da bulunmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada 2018 yılı öncesi inşasına başlanmış olan kompleks geometrilik İstanbul Küçük Çamlıca Tepesi TV ve Radyo Kulesi örnek alınarak TBDY'nin 2018'de eklenen yeni kuralları ve sağlık izleme sistemi yönergesi üzerinden incelemeleri yapılmıştır. Bu değerlendirme aşamasında ilk olarak TBDY2018'den alınan düzensizlik tanımlarının hangi faktörler sonucu meydana gelebileceği ve buna karşı hangi önlemlerin alınabileceği sunulmuştur. Daha sonra bu faktörlerin örnek yapı üzerinde var olup olmadığı tespit edilerek, yapının mevcut yönetmeliğe uygunluğu tartışılmıştır. Kurallar ile uyumsuz olan uygulama tercihlerinde ise düzensizliklere karşı önlem alınıp alınmadığı incelenmiştir. İkinci etapta yönetmelik gereğince yüksek yapılarda şart koşulan yapı sağlığı izleme sisteminin yönerge kapsamı sunularak hangi maddeler ile yüksek yapıların incelenmesi gerektiği ortaya konmuştur. Daha sonra Çamlıca Tepesi TV ve Radyo Kulesi üzerinden bu kurallar doğrultusunda nasıl yaklaşım gösterilmesi gerektiğine dair örnek bir değerlendirme yapılmıştır.

Yapılan değerlendirmelerde 2018 yönetmeliğine yeni eklenen sağlık izleme sistemi yönergesi kurallarının kompleks geometrilik yapılar için hayati önem taşıdığı ve rüzgâr unsurunun yönetmeliklerde yeteri düzeyde bulundurulmadığı sonucuna varılmıştır. Bu çalışmanın amacı; mimari tasarım ve yönetmelik kavramlarının uyumsuz düştüğü noktalara örnekler vererek rijit ve estetik değere sahip yapı tasarımları için farkındalık yaratmak ve sağlık izleme sisteminin tasarımda bir faktör olarak değerlendirilmesini teşvik ederek literatüre katkı sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: TBDY2018, Sağlık İzleme Sistemi, Düzensizlikler, Yüksek Yapı, Çamlıca Tepesi TV ve Radyo Kulesi, Kompleks Geometri.

ABSTRACT

Earthquake regulations are the rules established for evaluating and strengthening the seismic performance of structures. The strength of structures designed without these rules is debatable. In this context, high-rise buildings that exhibit sensitive behavior under lateral loads come to the fore. For high structures, especially those with organic forms or those generated from fractal geometry (complex geometry), this is an even more crucial issue. It is clearly seen from Turkey's earthquake regulations that the rules pertaining to tall buildings were not

¹ Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yapı A.B.D. ilayda.yalcin95@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-2357-4109>

² **Corresponding Author:** Çankaya Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, aslierakan@cankaya.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-5362-8625>

³ Akdeniz Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, ormecioglu@akdeniz.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-0662-4178>

added to the regulations until 2018. However, many high-rise buildings in various geometries of 50 floors and above have been built since 2010 in the country. Furthermore, they were built in Istanbul, which is one of the riskiest areas for earthquakes. Therefore, in this study, the complex geometry of Istanbul Küçük Çamlıca Hill TV and Radio Tower, whose construction started prior to 2018, was used to examine the health monitoring system directive and TBDY's new rules added in 2018. In this stage of evaluation, it is first discussed which factors may come from the criteria of irregularity obtained from TBDY2018 and what countermeasures may be used. Following that, it was established whether these elements were in the sample building or not, and it was discussed whether the building complied with the applicable laws. It has been investigated whether precautions are taken against irregularities in application preferences that are incompatible with the rules. The scope of the directive of the building health monitoring system, which is stipulated in high-rise buildings in accordance with the regulation, was presented in the second stage, and it was revealed which materials and high-rise buildings should be examined. A sampling of what kind of an approach should be applied in accordance with these rules was made on the Çamlıca Hill TV and Radio Tower.

The evaluations concluded that the health monitoring system directive rules, which were newly added to the 2018 regulation, are critical for structures with complex geometry and that the wind element is not adequately addressed in the regulations. The purpose of this study is to advance the literature by encouraging the evaluation of the health monitoring system as a design consideration and to raise awareness of rigid and aesthetically pleasing building designs by providing examples of the places where architectural design and regulatory concepts clash.

Keywords: TBDY2018, Health Monitoring System, Irregularities, Highrise, Çamlıca Hill Tv and Radio Tower, Complex Geometry.

GİRİŞ:

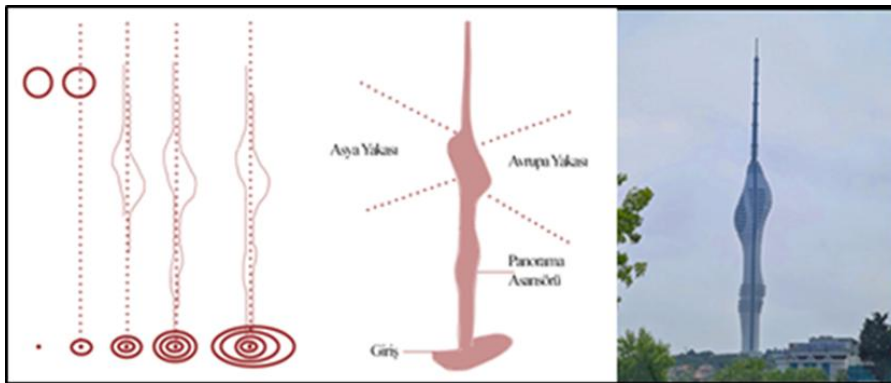
Bir deprem ülkesi olan Türkiye'nin yapılaşmasının %98' i deprem riski taşıyan alanlardadır. Bu durum pek çok disiplini ilgilendirmekle birlikte mimari tasarımı da büyük oranda etkilemektedir (Akıncıtürk,2003). Deprem, bütün yapı türleri üzerinde tehdit oluştursa da, depreme bağlı göçme riski faktörü yapı yükseldikçe artar. Bunun sebebi yüksek yapıların yanal yükler altında diğer yapılara göre daha hassas davranışlar sergilemeleridir. Bu açıdan İstanbul, yüksek yapılaşmanın çok yoğun olduğu kentlerden biri olması ve yüksek deprem riski olan bir bölgede yer alması sebebiyle ülkemizdeki diğer kentlere nazaran daha büyük bir risk altındadır. Tarihi kayıtlara göre İstanbul'da yaklaşık 250-300 yıl aralıklarla yüksek şiddetli yıkıcı depremler gerçekleşmiştir. Kandilli Rasathanesi'nin İstanbul İli Olası Deprem Kayıp Tahminleri projesine göre mevcut yapı stokunun yaklaşık %57'sinin bir sonraki büyük depremde hasar göreceği, yaklaşık 67 milyar TL ekonomik zarar oluşacağı ve en önemlisi yaklaşık 14.150 can kaybı yaşanacağı tahmin edilmektedir (url-1). Bu ürkütücü senaryoda beklenmeyen bir göçme durumunda yüksek binaların ortaya çıkaracağı maddi hasar ve can kaybı tehlikesi [diğer yapılara göre daha] büyüktür. Üstelik yüksek bir binanın yan yatarak göçmesi durumunda, bina yüksekliği kadar yarıçapa sahip bir alandaki insan ve yaşam birimleri de tehlikeye maruz kalacaktır (Celep ve Özüygür,2017).

1999 yılında yaşanan depremlerden sonra yapılan incelemeler sonucunda ülkemizdeki yapılarda oluşan hasarların %90'ının depremle uyumsuz mimari/taşıyıcı sistem, donatı detaylarının yanlış veya yetersizliği, uygulama sürecindeki denetimsizlik sonucunda meydana geldiği tespit edilmiştir (Ersoy,1999, s.66). Ülkemizde yaşanan depremlerden elde edilen bu tecrübelerle deprem yönetmeliklerinde çeşitli yeni düzenlemeler yapılmış ve depreme dayanıklı yapı tasarımı kuralları genişletilmiştir. Fakat dünyada da yürürlükte olan çok sayıdaki yönetmelikte olduğu gibi ülkemizdeki çoğu yönetmelik de yapı stokunun çoğunluğunu oluşturan az ve orta katlı yapılara göre tasarlandığından 2018 yılına kadar uygulanan deprem yönetmeliklerinde yüksek yapılara özel yapım kuralları tanımlanmamıştır. Son yıllarda ülkemizde artan yüksek yapılaşma ve beklenen olası depremler nedeniyle 2018 yılında yürürlüğe giren "Türkiye Bina Deprem Yönetmeliği (TBDY2018) "nde yüksek yapılara ilişkin kurallar "Deprem Etkisi Altında Yüksek Bina Taşıyıcı Sistemlerinin Tasarımı için Özel Kurallar" başlığı altında belirtilmiştir. Ne var ki, söz konusu yönetmelik sadece uygulamaya konulduğu dönemden sonra yapılan yapıları kapsamaktadır ve özellikle deprem riski altındaki İstanbul'da yoğunlaşan ülkemiz yüksek yapı stokunun büyük kısmı söz konusu kurallar belirlenmeden önce inşa edilmişlerdir. Bu mevcut durumun yeniden değerlendirilmesi gerektiğini düşündürmektedir.

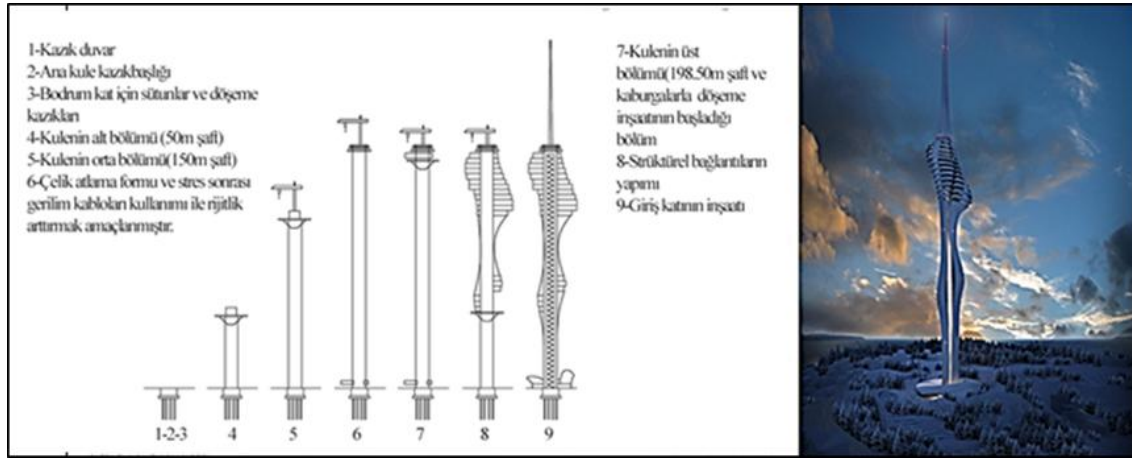
TBDY2018 mimari bakış açısı ile değerlendirildiğinde yapı tasarımında mimarların dikkat etmesi gereken unsurları içeren iki bölüm dikkat çekmektedir. Bunlardan biri “Bölüm 3: Deprem Etkisi Altında Binaların Değerlendirilmesi” başlığı altında yer alan “Deprem Etkisi Altında Düzensiz Binalar” kapsamında belirtilen “Düzensiz Binalara İlişkin Koşullar” olup diğeri ise ilk kez 2018 Yönetmeliği ile gündeme gelen “Bölüm 13: Deprem Etkisi Altında Yüksek Bina Taşıyıcı Sistemlerinin Tasarımı için Özel Kurallar” başlığı altında yer alan “Yüksek Binalarda Kurulacak Yapı Sağlığı İzleme Sistemi”dir. Çalışma kapsamında bu bölümler mimari bakış açısı ile değerlendirilmiş ve İstanbul’da yer alan 2018 yılı öncesi tasarlanmış olan kompleks geometrili Çamlıca Tepesi TV ve Radyo Kulesinin bunlara göre incelenmesi yapılmıştır.

1. Örnek Yapı İncelemesi: Küçük Çamlıca Tepesi Tv Radyo Kulesi

Çamlıca Tepesi TV Radyo Kulesinin tasarımı, 2011 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından açılan fikir yarışması için tasarlanmıştır. 2016-2019 yılları arasında uygulanan yapı Üsküdar semtindeki Küçük Çamlıca Tepesi’nde konumlanmaktadır. Yapının uygulama ve tasarım süreçlerine katkıda bulunan ekipler; Melike Altınışık Mimarlık, Balkar Mühendislik (Statik), Çilingiroğlu Mühendislik (Mekanik), HB Teknik (Elektrik), Prof. Dr. Erdal Şafak (Rüzgar Etüdü ve YSİS Danışmanı), Prof. Dr. Mustafa Erdik (Depremsellik Etüdü Danışmanı), Prof.Dr.Kutay Özaydın (Geoteknik Danışmanı) şeklindedir. 369m ve 49 kata sahip olan yapı toplam 2.500m² bir alana ve 10.000m² proje alanına sahiptir (url-2). Tasarımın konsepti (Şekil 1) “monolitik, akışkanlık ve zamansızlık” olguları üzerinden şekillenmiştir. Yapının Asya ve Avrupa kıtalarının bağlantı noktasından konumlanması formunun oluşmasında gözlem platformunun (+145.00kotu) Asya yönünde, restoranın (+181.00kotu) Avrupa yönünde deformasyona uğraması şeklinde yansımıştır. Yine aynı şekilde monolitik kütlede kullanılan panorama asansörleri tarihi yarımada ve Karadeniz’i görecek şekilde iki farklı noktada konumlanarak metaforik bir duruş sergilemektedir. Monolitik bir strüktür tasarımı oluşturulmasında Osmanlı’daki “lale metaforu” etkili olmuştur. Çevresi ile zeminde kurduğu bağlantı ise bir bitkinin köklerinin zemin ile kurduğu bağlantıya benzetilmektedir (Yazman,2011). Kule strüktürü ise mega shaft, perde duvarlar, çelik kaburga ve cephede özel üretim cam elyafıyla güçlendirilmiş, beton panellerden oluşmaktadır. Mega shaft zeminde 58m çapında olup 21m eksi kotunda devam ederek 3m betonarme temel üzerinde oturmaktadır. Bu mega shaftı zeminde 45 derece açılarla konumlandırılan perde duvarlar desteklemektedir. 120 cm kalınlıktaki perde duvarlar +203.00 kotunda 60cm’ e kadar düşmektedir (url-2). Platformlar ise çelik kaburgalar (kiriş) tarafından desteklenmektedir (Şekil 2) (Yazman,2011).

Şekil 1. Konsept görselleri (Yazman,2011)

Şekil 2. Uygulama süreci şeması (Yazman,2011)

2. Çamlıca Tepesi Tv Ve Radyo Kulesinin Tbdy'ne Göre Analizi

Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü'nün İstanbul'da beklenen deprem üzerine yapmış olduğu analizler incelendiğinde, yapının mimari özelliklerinin yanı sıra bulunduğu konumun da deprem riski taşıdığı görülmektedir. Analizlere göre; Küçük Çamlıca Mahallesi için bina hasar sayıları çok ağır=5, ağır hasar=24, orta hasar=157, hafif hasar=364 yapı olarak beklenmektedir. Deprem sonrası geçici barınma ihtiyacı 466 hane olarak tespit edilmiştir (url-3). Bu özelliklerdeki bir bölgede yer almasının yanı sıra, yüksek ve kompleks geometri tasarımı sebebiyle Çamlıca Tepesi TV ve Radyo Kulesi 2018 deprem yönetmeliğinde belirtilen düzensizlikler kapsamında yeniden incelenmek üzere seçilmiştir.

Depremlerde hasar gören ve yıkılan binalar incelendiğinde, bu yapıların düzensiz yapılar olduğu gözlemlenmektedir. Düzensiz binaların depreme karşı davranışları zayıf olduğu için tasarımından ve yapımından kaçınılması gereken sistemlerdir. Söz konusu düzensizlikler planda ve düşeyde gözlenen düzensizlikleri kapsar ki bu da mimari tasarımın ilk aşamasından itibaren dikkat edilmesi gereken hususlardır. TBDY2018'deki düzensizlikler, plan ve düşeyde olmak üzere iki ayrı sınıfta tanımlanmaktadır. Plan düzlemindeki düzensizlikler; burulma düzensizliği, döşeme süreksizliği, planda çıkıntılar bulunması, düşey konumdaki düzensizlikler ise; zayıf kat, yumuşak kat, düşey eleman süreksizliği şeklinde listelenmektedir (TBDY,2018).

2.1. Plandaki Düzensizlikler

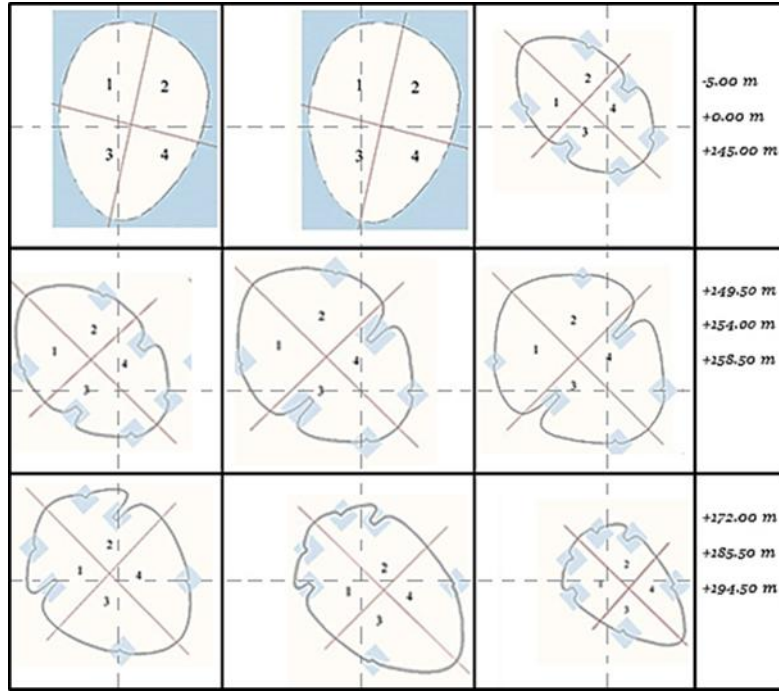
Burulma Düzensizliği: "Birbirine dik iki deprem doğrultusunun, herhangi bir kata en büyük görelî kat ötelemesinin o kata aynı doğrultudaki ortalama görelî ötelemeye oranını ifade eden Burulma Düzensizliği Katsayısı η_{bi} 'nin 1.2'den büyük olması durumu" olarak tanımlanmaktadır [$\eta_{bi} = (\Delta i)_{max} / (\Delta i)_{ort} > 1.2$] (TBDY,2018). Burulma düzensizliği, taşıyıcı sistemin dengesiz bir dağılım veya asimetrik olma halinden kaynaklanmaktadır. Bu durumun oluşmaması için yapının plan geometrisinin ve taşıyıcı sisteminin simetrik olması gerekmektedir (Yonemoto,2015,s.92). Taşıyıcı sistemde ve planda asimetriklik, çekirdeğin kütle merkezinden uzak konumlandırılması ve bölme duvar gibi elemanların tek bir alanda yoğunluk oluşturacak biçimde planlanması gibi aksi durumlarda deprem anında büyük çaplı yer değiştirmeler ile hasarlar oluşabilmektedir (Özyıldırım,2007).

Burulma düzensizliği bulunan bir yapıda örneğin yapıdaki perde duvar veya bölme duvar yerleşimi asimetrik veya bir bölgede yoğun biçimde ise bu durumu dengeleyecek karşı elemanlar yerleştirilmelidir. Böyle bir durum söz konusu değilse burulmaya karşı dayanım gösterecek kapasitede donatı ve eleman kesiti arttırılmalıdır (Gökçe,2002). Ayrıca kompleks formlu planlar dilatasyon uygulaması ile saf geometrik kütlelere ayrıştırılmalıdır (Hünük,2006). Dik birleşime sahip plan

formlarında (T/L gibi) pahlar kırılmalıdır ve bu köşelerdeki düşey eleman kesitleri artırılmalıdır (Aktürk ve Güven,2005). Bu çerçevede Çamlıca Tepesi TV Radyo Kulesinin değerlendirilmesi aşağıda sunulmuştur.

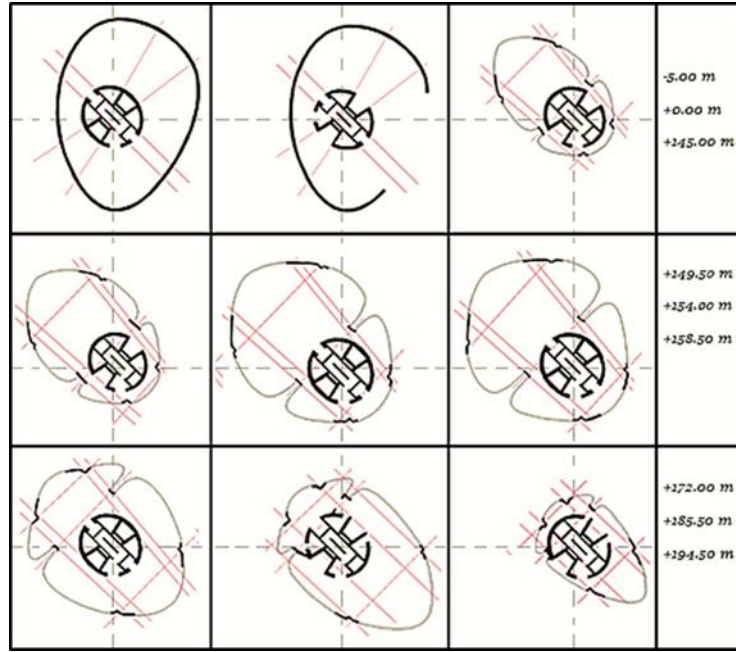
Burulma Düzensizliği-Planda Simetri: Şekil 3'te verilen grafikte görüldüğü gibi bodrum ve zemin kat plan geometrisi aynı olup ikisinde de 1-2-3-4 numaralı parçalardan hiç biri tekrar etmemektedir. Yani simetri bulunmamaktadır.

Diğer planlarda ise y yönünde simetri bulunurken x yönünde simetri bulunmamaktadır. Mavi işaretli noktalar ve genel plan geometrisi x yönünde simetriyi bozmaktadır. Bu durum, yapının plandaki simetrisini bozarak, burulma düzensizliğini tetikleyebilecek potansiyeli oluşturmaktadır. (Şekil 3.: Kırmızı=Aks, Mavi=Simetriyi Bozan Noktalar)

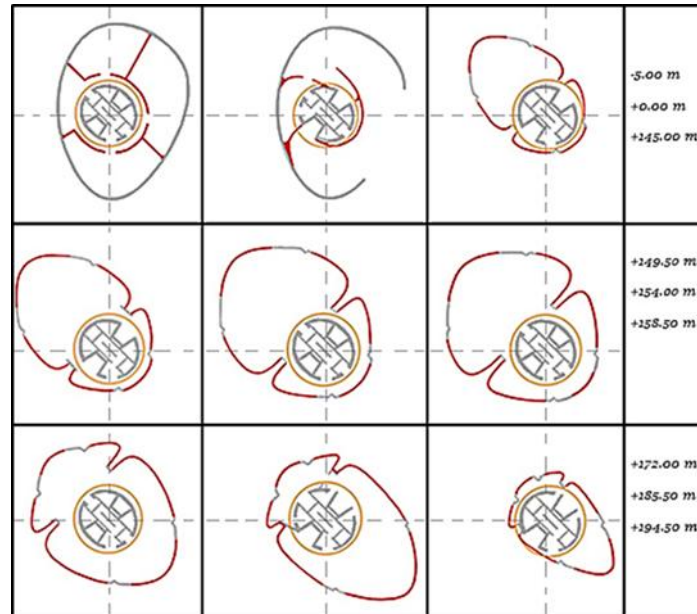
Şekil 3. Bodrum kat (-5.00), zemin kat (+0.00),+145.00 seyir platformu, +149.50 seyir platformu,+154.00 kotu katı,+158.50 kotu katı, +172.00 kotu katı,+185.50 restoran katı, +194.50 kotu katı

Burulma Düzensizliği-Taşıyıcı Sistemde Simetri: Şekil 4'te verilen grafik özetinde görüldüğü gibi bodrum katta ve zemin katta plan geometrisi perde duvarların simetrik olmaması durumu yaratmıştır. (Şekil 4: Kırmızı=Aks, Siyah=Taşıyıcı Sistem Elemanları). Fakat bodrum katta perdelerin kesintisiz devam etmesi ve zeminde açıklık yaparak hafiflemesi olumlu bir durumdur. Tüm kat planlarında çekirdeğin (mega shaft) merkezde olmaması yapıyı olumsuz etkileyebilecek bir faktördür. Ayrıca bodrum ve zemin dışındaki katlarda cephedeki perdeler y yönünde simetrikken x yönünde simetrik değildir.

Şekil 4. Bodrum kat (-5.00), zemin kat (+0.00),+145.00 seyir platformu, +149.50 seyir platformu,+154.00 kotu katı,+158.50 kotu katı, +172.00 kotu katı,+185.50 restoran katı, +194.50 kotu katı

Burulma Düzensizliği-Bölme Duvar Yoğunluğu: Şekil 5'te verilen grafik özette görüldüğü gibi bodrum katta bölme duvarlar yapı içerisinde çekirdeğe yakın ve tek bir alanda yığılma olmadan dağılım göstermektedirler (Şekil 5: Kırmızı=Bölme Duvar, Gri=Taşıyıcı Sistem İzdüşümü, Turuncu=Çekirdeğin Konumu). Zemin katta da, bölme duvarların çekirdeğe yaklaşması ve tek bir alana yığılma durumunun olmaması, olumlu olarak değerlendirilebilir. Diğer katlarda iç mekânda bölme duvar bulunmaması, yapının hafiflemesi bakımından olumlu bir durumdur. Ve cephe boyunca devam eden duvarlarda malzeme değişimi görülmektedir. Yani o alanlarda bölme duvar yoğunluğu cam malzeme ile

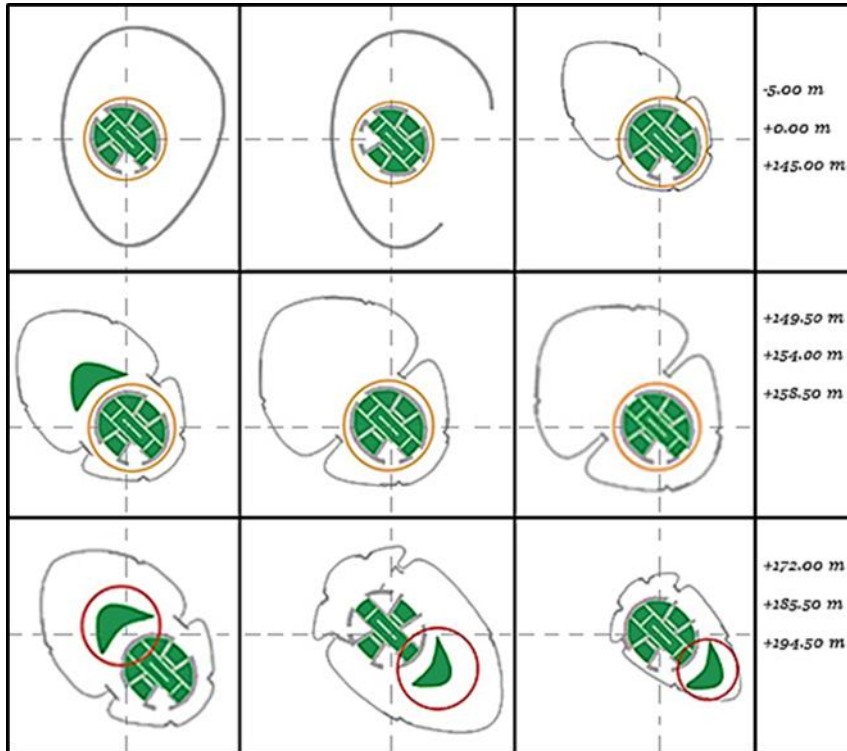

azalmaktadır.

Şekil 5. Bodrum kat (-5.00), zemin kat (+0.00),+145.00 seyir platformu, +149.50 seyir platformu,+154.00 kotu katı,+158.50 kotu katı, +172.00 kotu katı,+185.50 restoran katı, +194.50 kotu katı

Döşeme Süreksizlikleri: Planda karşılaşılan döşeme süreksizliği, TBDY2018'de her bir katta var olan boşlukların (merdiven ve asansör boşlukları da dahil) döşeme de var olan brüt alanın 1/3'ünden büyük alana sahip olması durumu; düşeyde var olan taşıyıcı sistem elemanlarının deprem yükü aktarımında kesintisine sebep olabilecek döşeme boşluklarının var olması; düzlem içi rijitliğin ve dayanıklılığın döşemede aniden azalması durumu şeklinde tanımlanmaktadır (TBDY,2018). Döşeme süreksizliğine karşı önlem olarak; Tasarımda boşluk sayısı birden fazla ise uzak tasarlanmalı ve sistem rijitliği artırılmalıdır. Ayrıca boşluk konumlandırırken duvar-çerçeve bağlantıları ile çakıştırılmaması gerekmektedir (Arnold,2003, s.303). Büyük boşluk ihtiyacında dilatasyon ile yapı ayrıştırılmalıdır ya da kolonlar daha rijit hale getirilmelidir (Gökçe,2002).

Döşeme Düzensizliği-Boşluk Oranı: 535 m2 bodrum katında yaklaşık olarak 73 m2 bir boşluk, 500 m2 zemin katta yaklaşık 73 m2 bir boşluk, 230 m2 olan +145.00 kotu seyir platformunda yaklaşık 73 m2 bir boşluk, 345 m2 olan +149.50 kotu seyir platformunda yaklaşık 97 m2 boşluk, 450 m2 olan +154.00 kotu UPS enerji dağıtım panoları enerji sistemleri katında yaklaşık 73 m2 bir boşluk, 425 m2 olan +158.50 kotu FM verici soğutma sistemleri katında yaklaşık 73 m2 bir boşluk, 450 m2 olan +172.00 FM verici sistemleri ve U-link salonu katında yaklaşık olarak 73 m2 bir boşluk, 370 m2 olan +185.50 restoran katında yaklaşık 66 m2 bir boşluk, 117 m2 olan +194.50 kotu asansör sistemleri katında

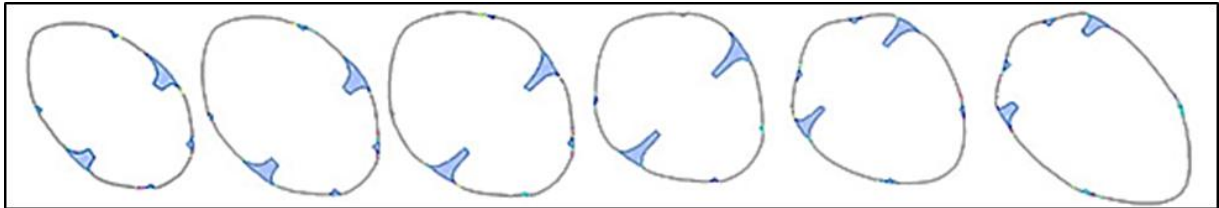

yaklaşık 87 m2 boşluk bulunmaktadır. Şekil 6'da verilen grafik özetinde görüldüğü gibi tüm kat planları yönetmelikteki 1/3 oranını geçmeyerek uygun tasarlanmıştır (Şekil 6: Gri=Taşıyıcı Sistem İzdüşümü, Turuncu=Çekirdeğin Konumu, Yeşil=Boşluklar)

Şekil 6. Bodrum kat (-5.00), zemin kat (+0.00),+145.00 seyir platformu, +149.50 seyir platformu,+154.00 kotu katı,+158.50 kotu katı, +172.00 kotu katı,+185.50 restoran katı, +194.50 kotu katı

Planda Çıkıntılar Bulunması: TBDY2018’de “Bina kat planlarında çıkıntı yapan kısımların birbirine dik iki doğrultudaki boyutlarının her ikisinin de, binanın o katının aynı doğrultudaki toplam plan boyutlarının %20’sinden daha büyük olması durumu” şeklinde tanımlanmaktadır (TBDY,2018). Mimari tasarımda en az çıkıntı olacak şekilde ya da çıkıntı olmayacak şekilde tasarımlar üretmek bu düzensizliğin önlenmesi adına önemlidir. Ama tasarımda ihtiyaç sonucu çıkıntılı bir plan formu oluşmuşsa bu durumda düşey elemanlarda yük aktarımının zorlayıcı olmayacak şekilde hesaplanması gerekmektedir (Özyıldırım,2007). Bu düzensizliğe karşı önlem olarak; çıkıntılı yapılar dilatasyon ile ayrıştırılabilir ancak bu uygulamada yüksek yapılar için problem olabilecek derz aralıkları iyi hesaplanmalıdır. Uygulama esnasında söz konusu boşlukların yapının bir bütün gibi çalışmasına sebep olabilecek harç, tuğla, vb. malzemeler ile doldurulmamasına dikkat edilmelidir (Gökçe,2002). L formu ihtiyacında dilatasyona alternatif olarak; dik köşelerin yumuşatılması, rijit perde duvar uygulaması, bitiş duvarlarının rijitleştirilmesi uygulanabilir (Arnold,2003, s.297).

Çamlıca Tepesi TV Radyo Kulesindeki çıkma düzensizliği incelendiğinde (Şekil 7) yapıdaki kat

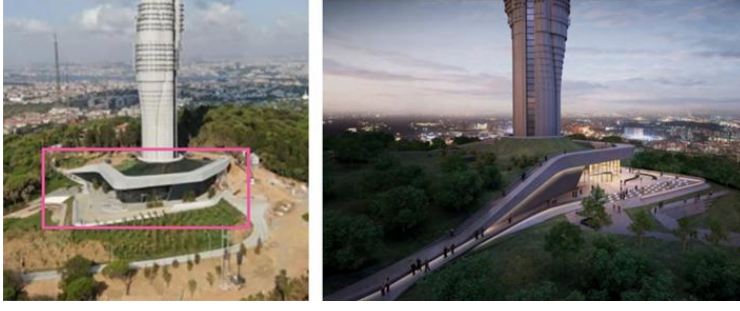
planlarında çıkıntılar olmadığı bunun yerine bir takım girintilerin bulunduğu görülmektedir. Düzgün geometrik forma sahip olmayan bu planlarda üst üste gelmeyecek şekilde içe girintilerin bulunması dikkat çekmektedir. Söz konusu girintili alanlar Şekil 7’de mavi boyalı alanlar ile temsil edilmiştir.

Şekil 7. +145.00 Seyir platformu ,+149.50 seyir platformu,+154.00 kotu katı, +158.50 kotu katı,+172.00 kotu katı,+185.50 restoran katı

2.2. Düşeydeki Düzensizlikler

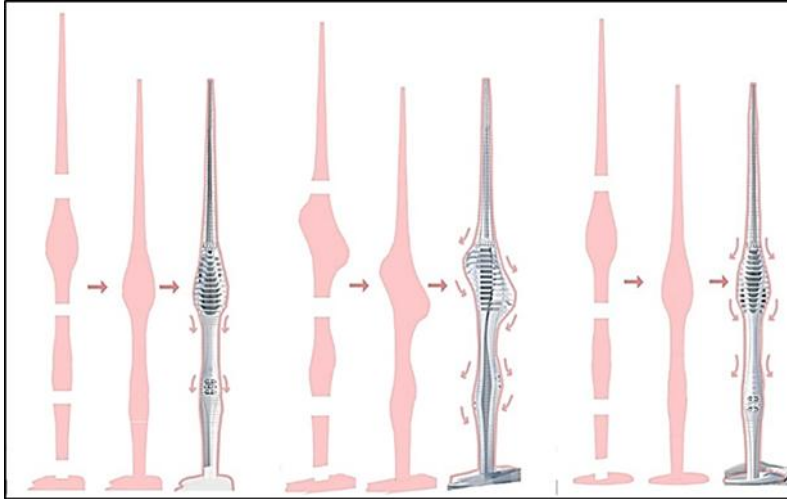
Zayıf Kat Düzensizliği: Betonarme yapılarda, bir kattaki toplam etkili kesme alanının üst kattaki toplam etkili kesme alanına oranının (Dayanım Düzensizliği Katsayısı) 0.80’den küçük değerde olması durumudur $[\eta = (\sum A) / (\sum A) < 0.80$ (TBDY,2018). Yani perde-kolon-bölme duvar gibi elemanların süreksizliği ya da yapıda kat bazında malzeme değişimi varsa zayıf kat oluşabilir (FEMA,2010, s.75). Zayıf kat düzensizliğine karşı önlem olarak; zemindeki geniş açıklıklı alan ile üst katlardaki doluluk oranı fazla olan alan arasında bir katta çift katlı kiriş gibi çalışan büyük boyutlu bir kiriş uygulaması yapılabilir (Yoshikawa,2015, s.97). Ayrıca yanal yükler sonucu meydana gelen gerilmelere dayanımı arttırmak için hesaplamalarda kabul edilen yanal yükler 1/1,25 η c ile çarpılmalıdır. Yani eleman ve donatı boyutları arttırılmalıdır (Gökçe,2002).

Zayıf Kat Düzensizliği-Zeminde Açıklık Olması: Zeminde malzemenin değiştiği ve açıklık oranının arttığı görülmektedir (Şekil 8). Yapının zeminde hafiflemesi olumsuz bir durumdur. Fakat zeminde geri kalan kısımların perde duvar ile güçlendirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Kuledeki bombeli alanlarda da malzemedeki değişim okunmaktadır. Bu durum üst katlara doğru yapının hafiflemesine sebep olarak yapıyı olumlu etkileyebilecek bir unsurdur.

Şekil 8. Zemindeki açıklıklar (Yazman,2011)

Zayıf Kat Düzensizliği-Yapı Geometrisinde Ani Geçişler: Yapı kabaca beş parça halinde ve üç cepheden incelendiğinde zemindeki kütlede kuleye ani geçiş olduğu görülmektedir (Şekil 9). Fakat bu geçiş dik açılı olmayan geometrik form ile yumuşatılmıştır. Kule yükseldikçe kütlede ana çekirdeğe bağlanan yer yer genişlemeler görülmektedir. Birbiri üzerinden artarak genişleyen ve konsol katlardan oluşan bu genişlemeler her cephede aynı yönde ve aynı açı ile çıkmamaktadır. Bu durum geometrik düzensizlik yaratabilecek bir faktör olarak görülse de kütlede düşey aksının iki yönünde her cephede eşit dağıtılmaya çalışılması kompleks geometrili yüksek yapının geometrisini dengelemiştir. Ayrıca yapının organik formu bu konsol çıkımlarının ve geçişlerin yumuşatılmasına

destek olmuştur.

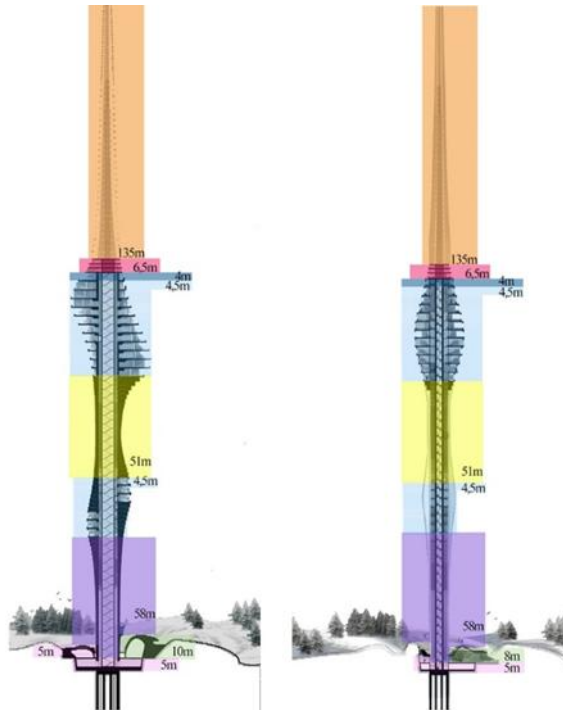
Şekil 9. Yapı geometrisinin üç cepheden incelenmesi

Yumuşak Kat Düzensizliği: Yumuşak kat düzensizliği "Birbirine dik iki deprem doğrultusunun herhangi biri için, bodrum katlar dışında, herhangi bir kattaki ortalama görelî kat ötelemesi oranının bir üst veya bir alt kattaki ortalama görelî kat ötelemesi oranına bölünmesi ile tanımlanan Rijitlik Düzensizliği Katsayısı η ki 'nin 2.0'den fazla olması durumu" olarak tanımlanmaktadır. Bu katsayı oranı; herhangi bir kattaki (bodrum hariç) ortalama görelî kat ötelemesinin komşu katlarındaki (alt ve üst) ortalama görelî kat ötelemesi oranına bölümü ile bulunmaktadır (TBDY,2018). Kısaca bir kat rijitliğinin kendi üstündeki katlarla kıyaslandığında daha az rijit olması durumu olarak açıklanabilir (FEMA,2010, s.74). Kat yüksekliği, zemin malzemesinin daha hafif malzeme ile yapılması gibi farklı sebepler bu düzensizliğin oluşumunda etkindir (Öztürk,2000). Zemindeki açıklık sonucu oluşabilecek yumuşak kat düzensizliğine karşı önlem olarak; konik ya da kemerli formdaki kolonlar ile rijitlik arttırılabilir ya da zemin kat kolon kesitleri arttırılabilir, kafes giriş uygulaması kullanılarak yapı rijitleştirilebilir (Özyıldırım,2007), yapı esnekliği arttırılabilir veya iç rijitleştirme uygulamasının yanı sıra açık plan düzenlemesi uygulanabilir (Aktürk ve Güven,2005) , kolon sayısında artış uygulanabilir ya da cephe

payandalar ile desteklenebilir (Can ve Tuncer,2015), geniş ve açıklıksız duvarlar varsa hafif bir malzeme kullanımı ve açıklıklar oluşturma yoluna başvurulabilir (Arnold,2003, s.297).

Yumuşak Kat Düzensizliği-Katlar Arası Yükseklik Farkı: Teknik alan (bodrum kat) 5m, zemin kat (giriş lobisi, resepsiyon) 8m-5m-10m olarak kesit noktasına göre değişkenlik göstermektedir. Kuledeki katlar +194.50 kotu asansör sistemleri katı hariç 4,5mdir. Sirkülasyon olarak ayrılan kısımlar 58m ve 51m olarak farklılık göstermektedir. Asansör sistemleri katı ise 4m dir. Anten sistemleri 6,5m ve direk 135mdir. Kule katlarının asansör sistemleri katı hariç aynı yükseklikte devam etmesi olumludur. Fakat asansör sistemleri katı, zemin kat ve anten sistemlerinde yükseklik değişimi yapıyı olumsuz yönde etkileyebilecek bir husustur.(Renkler Farklı Yükseklikleri Belirtmektedir)

Düşey Eleman Süreksizliği: Yönetmeliğe göre düşey eleman süreksizliği; “düşey taşıyıcı elemanların (perde ya da kolon) bazı katlarda guseli kolon ya da kirişlerin üzerine oturtularak bir takım katlarda kaldırılması durumu” olarak tanımlanmaktadır. Bu durum yönetmelik gereği asla uygulanamaz (TBDY,2018). Bu düzensizlik, yapıda bulunan yanıl kuvvetlere dayanımlı olan sistem elemanlarının kimi yerde/yelerde aksaklığa uğradığı veya hizalanmadığı durumlarda meydana gelmektedir (FEMA,2010, s.74). Ya da perde elemanların bir katta kesintiye uğraması, perde elemanın kolona dönüşerek devam etmesi, şaşırtmalı düşey eleman kullanımı gibi durumlar sonucu oluştuğu da söylenebilir (Özen,2018). TBDY2018’e göre bu düzensizliğin oluşmaması için; “iki ucu mesnetli bir kirişe oturtulmuş kolon uygulaması gerekliyse yönetmeliğe göre hesaplanmalıdır. Alt katlarda

bulunan kolonların üzerine üst katlarda perde duvar uygulaması yapılması durumu asla uygulanamaz. Perde duvarlar zeminde devam etmek zorundadır, aksi bir durum uygulanamaz” şeklinde koşullar belirlenmiştir (TBDY,2018).

Şekil 10. Katlar arasındaki yükseklik farkları

3. Çamlıca Tepesi Tv Ve Radyo Kulesi'nin Tbdy2018 Gereğince Yapı Sağlığı İzleme Sistemi Uygulama Yönergesi'ne (Ysisuy) ve Yapı Sağlık İzleme Sistemi'ne (Ysis) Göre Analizi

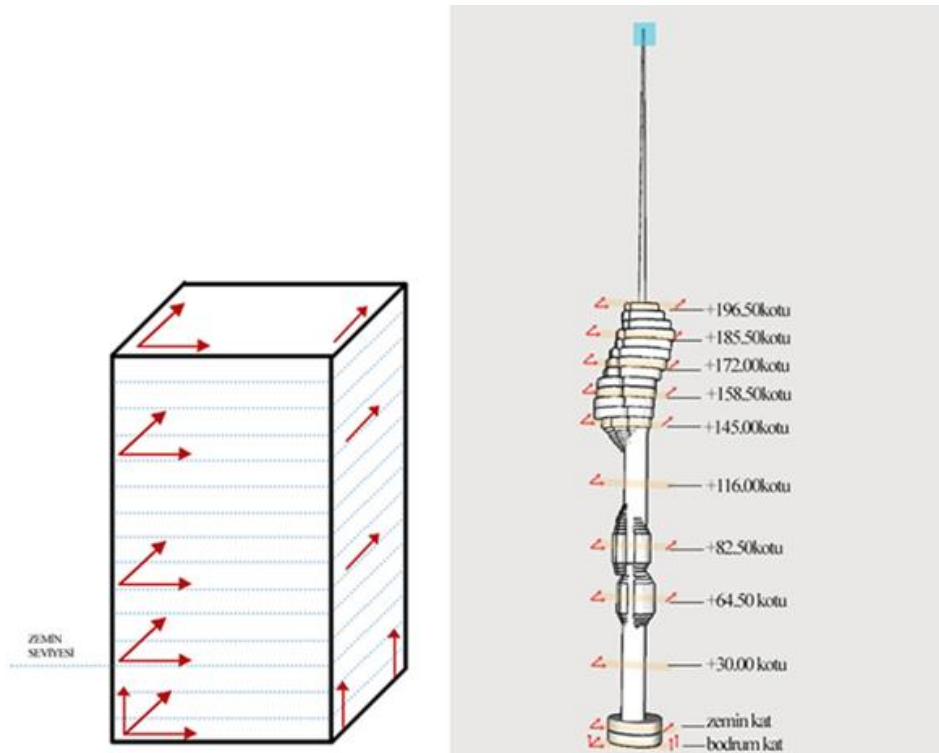
YSİSUY ile ilgili yapılan son birkaç yıldaki araştırmalara bakıldığında göze çarpan çalışmalar şu şekildedir; Shan, Zhang, Shi ve Lu'nun "Health monitoring and field-testing of high-rise buildings:A review"(Yüksek binaların sağlık izleme ve saha testi: Bir inceleme) adlı araştırmasında; sağlık izleme sistemi ve yapısal alan testinin 5 ana yöntemi sunulmuştur ve dünyadaki sağlık izleme sistemi uygulanmış yüksek yapı örnekleri üzerinden sensör tipleri, ölçüm türleri (ivme-yerdeğitirme-rüzgar hız/yön vb.) ve analiz metodlarını (FFT, RDT, HHT, Bayesian method vb.) kıyaslayarak yorumlanmıştır. Sismik izleme ve temsilci data analizi örnekler üzerinden gözlemlenerek değerlendirilmiştir. Bu analizler sonucu yüksek yapılar için sağlık izleme ve alan testlerinin gelecek potansiyelleri ortaya konulmuştur (Shan vd.,2020). Bao, Chen, Wei, Xu, Tang ve Li'nin "The State of the Art of Data Science and Engineering in Structural Health Monitoring"(Yapısal Sağlık İzleme'de Veri Bilimi ve Mühendisliği Sanatının Durumu) adlı çalışmalarında; sağlık izleme sistemindeki: toplama teknikleri, geçiş teknikleri, yöntem teknikleri, madencilik algoritmalarını içeren büyük veriler hakkındaki en son gelişmelerin incelemesi yapılmıştır. Bu kapsamda, sıkıştırıcı örnekleme tabanlı veri toplama algoritması, derin öğrenme tabanlı anomali veri tanı yaklaşımı, bilgisayarla görü tabanlı çatlak tanımlama algoritması, köprüler için makine öğrenimi tabanlı durum değerlendirme yaklaşımlarına yer verilerek olumlu-olumsuz taraflar vurgulanmıştır (Bao vd.,2019). Cawley'in "Structural health monitoring: Closing the gap between research and industrial deployment"(Yapısal sağlık izleme: Araştırma ve endüstriyel dağıtım arasındaki boşluğu kapatma) başlıklı araştırmasında; sağlık izleme sisteminin dönen makinelerde durumun izlenmesi, büyük yapıların küresel açıdan izlenmesi, yerel olarak izlenmesi ve kapsanan alanın daha büyük bir yapının parçası olduğu geniş alan izlenmesi şeklinde sınıflara ayrıştırılmıştır ve her sınıftaki tekniklerin uygulama potansiyelleri tartışılmıştır (Cawley,2018). Li, Laima ve Li'nin "Cluster analysis of winds and wind-induced vibrations on a long-span bridge based on long-term field monitoring data"(Uzun süreli saha izleme verilerine dayalı olarak uzun açıklıklı bir köprüde rüzgarların ve rüzgar kaynaklı titreşimlerin küme analizi) isimli çalışmasında; 2010-2014 yılları arasında izleme sisteminden elde edilen rüzgar ve titreşim verileri ile uzun açıklıklı asma köprü üzerinde hızlı algoritma kümesi kullanılarak girdap kaynaklı titreşimler analiz edilmiştir (Li vd.,2017). Li, He, Zhou, Han, He ve Shu'nun "Structural health monitoring for a 600 m high skyscraper"(600 m yüksekliğindeki bir gökdelen için yapısal sağlık izleme) adlı araştırmasında; Ping-An Finans Merkezi (600m)'ne modüler tasarım metoduna dayalı yerleştirilmiş yapısal sağlık izleme sistemi örneği üzerinden bu sistem bileşenlerinin işlevleri, dikey deformasyonda birtakım yapısal elemanların izlenmesi, aktif ayarlı kütle damper sistemlerinin etkinlik açısından doğrulanması, hasar tanımlanmasında doğrulanması deneysel sonuçlarla sunulmuştur. Bunlara ek olarak herhangi bir olası kasırga varsayımındaki izleme sonuçları verilmiştir (Li vd.,2018). Park ve Oh'un "Real-time structural health monitoring of a supertall building under construction based on visual modal identification strategy"(Görsel mod tanımlama stratejisine dayalı olarak yapım aşamasında olan çok yüksek bir binanın gerçek zamanlı yapısal sağlık izlemesi) adlı çalışmasında; Kore'de konumlanan Lotte World Tower'a yerleştirilmiş olan yapısal sağlık izleme sistemi görsel bir mod tanımlama yöntemi ile test edilmiştir. Bu yöntem ile analizlerde zaman kaybı ve ölçümdeki modal parametre değer değişimlerinin önlenildiği vurgulanmıştır (Park vd.,2018). Yapılan çalışmalara bakıldığında yapısal sağlık izleme sisteminin yoğunlukla teknik açıdan ele alındığı görülmektedir. Yüksek yapılarda uygulanması şart olan bu sistemin mimari açıdan literatürde yer alması bu bağlamda önemli bir konudur. Bu yüzden çalışmanın bu kısmında YSİSUY'a mimari bakış açısı ile yaklaşılarak yerleşim kuralları ve dikkat edilmesi faktörleri sunulmuştur.

YSİS; deprem öncesi, deprem anı ve deprem sonrasında yapının davranışının uzaktan gözlemlenebilmesini sağlamaktadır. Sistem içeriğindeki veri toplama cihazları ve ivme ölçer sensörleri sayesinde yapı sönüm katsayısı- periyodu vb. dinamik nitelikleri belirlenir ve bu sayede yapının kontrol altına alınması sağlanır (Aytulun ve Soyoz,2020). Hasar tespiti, tasarım-analiz yöntemleri sonuçlarının kontrol edilmesi, yapının dinamik niteliklerinin tespiti, yapı rijitleştirme yöntemlerinin

geliştirilmesi, yapı davranışlarının tespit edilmesi (özellikle yanal yük), hasar-kayıp haritalanması, analitik modellerin ilerletilmesi, yönetmeliklerin gelişimine katkı sağlamak bu sistemin hedefleridir (Şafak vd.,2010).YSİS’de kullanılan ekipmanlar; ivme ölçer, statik sensör, analog sensör kabloları, sayısallaştırıcılar, ağ cihazları (tam zamanlı bilgisayar aracılığıyla izleme için), anlık gözlem için yazılımlar şeklinde sıralanabilir (Dinçer vd.,2015a). Sistemdeki sensör yerleşiminde temel olarak dikkat edilmesi gereken hususlar aşağıdaki gibidir (Dinçer vd.,2015b).

- Yüksek düzeyde modlara neden olan çatı katlarına yerleşim uygulanmalıdır.
- Temel üzeri (bodrum kat) veya zeminde x-y-z ekseninde 3 farklı sensör ile dönme hareketlerinin izlenmelidir.
- Yapıda ağırlık-kütle-rijitlik farkının olduğu alanlara yerleşim uygulanmalıdır.
- Serbest titreşim modlarının yüksek olacağı öngörülen alanlara yerleşim yapılmalıdır.
- Yapının yakın çevresinde üç eksenli sensör yerleşimi uygulaması sismik titreşimlerin izlenmesi ve zemin-yapı davranışının belirlenmesi için önemlidir.
- Yapıda sismik izolatör uygulaması bulunmaktaysa hemen üzerine ya da altına sensör yerleşimi uygulanmalıdır.
- X-y eksenlerindeki yerdeğiştirmeler ve burulma ölçümü için yerleşim yapılan katlarda, yerleşim; çift eksenli bir adet ve tek eksenli bir adet sensör ile uygulanabilir (Şafak,2007).

TBDY2018’ de sağlık izleme sisteminin, deprem tasarım sınıfı 2a,2,1a,1 ve toplam bina yüksekliği

105m yükseklikten daha büyük yapılar için kurulması şarttır. Yönetmelikte bu sistemin YSİSUY’e göre uygulanması gerektiği belirtilmiştir (TBDY,2018). YSİSUY’ a göre sensör sayısı; yapı yüksekliği (zemin üzeri) 105-155m ise asgari kanal sayısı 16, yapı yüksekliği (zemin üzeri) 156-205m ise asgari kanal sayısı 24, yapı yüksekliği (zemin üzeri) 205m den yüksek ise asgari kanal sayısı 32 olmalıdır (YSİSUY,2020).

Şekil 11. Solda: YSİSUY'a göre sensör yerleşim grafiği, Sağda: Sağlık izleme sistemi yerleşim örneği

YSİSUY'a göre sensör yerleşim kuralları sırasıyla; (i) zemin ve üstü katlarda uygulanan sensörler iki adet dik doğrultuda olmalıdır. (ii) bodrum katta üç tane düşey, iki tane paralel olmayan yatay yönde sensör yerleştirilmelidir (rijit dönme hareketinin belirlenmesi amacıyla), (iii) iki kat yüksekliğindeki katlarda ve çatı katı gibi modal deplasmanların yüksek düzeyde olduğu öngörülen katlarda ikisi aynı yönde ve biri dik olmak üzere üç tane sensör yerleşimi yapılmalıdır (YSİSUY,2020).

Antensiz yüksekliği ile 220m yüksekliğe sahip olan Çamlıca Tepesi Tv Radyo Kulesinde asgari sensör sayısı yönergeye göre 32 adet yerleştirilmelidir. Bodrum katta x ve y düzleminde birbirine dik iki adet sensör ve üç adet paralel z yönünde sensör yerleştirilmelidir. Zemin katta belirli bir alanda açıklık var olması durumu ek sensör ihtiyacını doğurmaktadır. Bu yüzden bu katta iki adet birbirine dik ve bir adet paralel sensör yerleşimi uygulanmalıdır. +30.00 kotu ve +116.00 kotu normal ara katlardır ve iki adet birbirine dik x ve y düzleminde sensör yerleşimi önerilebilir. +196.50 kotunda (çatı kotu) yönergeye göre iki adet birbirine dik bir adet paralel olmak üzere yerleşim uygulanmalıdır. +185.50, +172.00, +158.50, +145.00, +82.50 ve +64.50 kotları kulede bombeleşen kütlelere denk gelerek ağırlaşan alanlar oldukları için ek izlenim önerilmesi yapılmıştır. Bu kotlarda iki adet x ve y yönünde birbirine dik ve bir adet paralel sensör yerleşimi uygulanabilir (Şekil 11). Bunlara ek olarak anten kısmında rüzgar hız sensörü yerleşimi önerilmektedir. Yapısal sağlık izleme sisteminin bir parçası olarak geçen rüzgar hız sensörü ne yazık ki mevcut yönerge kapsamında bulunmamaktadır. (Kırmızı Oklar=Senseör Yönleri Ve Yerleri, Turuncu=Senseör Yerleştirilen Katlar,Mavi=Rüzgar Hız Sensörü)

SONUÇ:

2018 yılı öncesinde yüksek yapılar ile ilgili TBDY'de özel bir başlığın yer almaması durumu ve deprem riskinin yüksek olduğu İstanbul'da yüksek yapı stokunun yoğunlaşması potansiyel bir sorun yaratmaktadır. Bu yüzden bu çalışmada, 2018 yılı öncesinde tasarlanan, yüksekliği ve kompleks geometrisiyle dikkat çeken Çamlıca Tepesi Radyo ve TV kulesi yapısı örnek olarak seçilmiştir. Örnek üzerinden TBDY2018'de yüksek yapılar başlığına eklenen mimari veriler değerlendirilmiş ve yüksek yapı yönetmeliğinin önemi vurgulanmaya çalışılmıştır. Bu değerlendirme sonucunda deprem yönetmeliğinde belirtilen planda ve düşeyde gözlenebilecek düzensizlikler özelinde kule incelendiğinde;

Örnek yapının olumsuz yönleri;

- Plan geometrisinde simetrinin olmaması
- Taşıyıcıdaki olumsuzluklar (perde asimetrisi vb.)
- Döşemede birbirine yakın boşlukların yer alması
- Zemin açıklığının var olması
- Katlar arası yükseklik değişiminin bulunması
- Geometride ani geçişlerin varlığı şeklinde özetlenebilir.
- Örnek yapının olumlu yönleri (yönetmeliğe uygun maddeler);
- Bölme duvar yoğunluğunun dengeli dağılımı

- Boşluk oranlarının 1/3'ü geçmemesi
- Çıkma olmaması
- Zemindeki açıklığın perde ile güçlendirilmesi
- Yumuşak geçişli forma sahip olunması şeklinde sıralanabilir.

Her ne kadar yapının tasarımında alınan bazı kararların TBDY2018'e göre bazı olumlu olduğu görülse de yönetmeliğe göre uyumsuz yönlerinin daha fazla olduğu ve bunun yapının deprem davranışını negatif bir şekilde etkileyebileceği düşünülmektedir. Fakat bu durum yapının statik açıdan rijit olmadığı anlamına gelmemekte ancak yapının TBDY2018'deki kuralların zorlanarak tasarlandığını göstermektedir. Her ne kadar hesaplama açısından rijitlik sağlansa da mimari açıdan bazı kuralların ön plana alınarak tasarlanması depreme dayanıklı yüksek yapı tasarımında daha emin adımlar ile ilerlenmesine vesile olacaktır.

Yapının rijitliği sağlanmış olsa da kurallar ile uyumsuz olan uygulama tercihlerinde oluşan düzensizliklerin yaratabileceği risklere karşı yapının izleme sistemleriyle desteklenmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda TBDY2018 içerisinde şart koşulan sağlık izleme sisteminin yerleşimleri şematik olarak örneklendirilmiş ve yüksek yapı tasarımcılarına sensör konumlandırılmasında örnek bir fikir verilmeye çalışılmıştır. Mekân tasarımlarında hangi katlarda/nerelerde sensör konumlandırılabilir ve buna göre tasarım nasıl şekillendirilebilir sorularına cevap aranmıştır.

Görüldüğü gibi 2018 öncesinde yapılan yüksek yapılar rijit olarak hesaplanırsa da yönetmeliğin mimari bazı gerekliliklerini yerine getirmediklerinden bu yapılarda sağlık izleme sisteminin yerleştirilmesi daha önem kazanmaktadır. Yeni yapılacak yapılarda ise tasarım aşamasında sensör yerleşimi göz önünde bulundurulursa ona uygun mekânsal alanlar düşünülebilir ve bu sayede yapı uygulandıktan sonra bir eklenti olma durumu ortaya çıkmayacaktır. Aynı zamanda disiplinler arası görüşme sürecinde uyum yakalama oranının artacağı ve sürecin hızlanacağı düşünülmektedir.

Sonuç olarak bu çalışma ile 2018 öncesi tasarlanan yüksek yapıların sadece hesaplama olarak değil mimari olarak da yeni yönetmeliğe uygunluğunun denetlenmesi gerektiği görülmektedir. Yönetmeliğe uygun olmayan durumlarda sağlık izleme sisteminin yerleştirilmesi ise mevcut yüksek yapı stokunun güvenliği için önem taşımaktadır. Ayrıca, Çamlıca kulesi gibi yüksek yapılarda önemli bir sorun olmasına rağmen rüzgâr faktörünün yeni yönetmeliklerde bulunmaması ve sağlık izleme sistemlerinde rüzgâr hız sensörlerinin tanımlanmaması bir eksiklik olarak görülmektedir. Teknik açıdan yapılan değerlendirmelere ek olarak gözardı edilmemesi gereken bir diğer husus tasarımın kente ve çevresine katmış olduğu değerdir. Yani, yapı tasarımlarının sadece yönetmelikler üzerinden şekillenemeyeceği, mimarlık disiplininin bir gerçeğidir. Bu yüzden mimari tasarım kaygılarının yönetmelik kurallarının uygulanmasındaki olumsuz etkileri ortaya konularak tasarımdaki sınırların hangi koşullar ve kurallar altında esnetilip hangi faktörler altında kısıtlanabileceğinin statik ve mimari kurallar bağlamında detaylandırılması gerektiği düşünülmektedir. Bu noktada iki öneri ortaya çıkmaktadır. Birincisi mimari tasarım sürecinde tasarımın esneklik düzeyi, mimari değerler bütününde değerlendirilmeye alınmalıdır. İnşa edilecek tüm yapıların bir yarışma sonucu değerlendirilmeye alınarak seçilmesi zaman ve emek bakımından uzak görülmektedir. Bu yüzden bölge başına yeterli sayıda ve yetkinlikteki kişilerin oluşturduğu kurulların oluşturulması ve bu kurulların tasarımları değerlendirilerek onaylaması sonucunda uygulama aşamalarına devam etmesi önerilmektedir. İkinci öneri yönetmelik düzeni hakkında olup bu kurallar bütününe ölçeği üzerine odaklanmaktadır. Yönetmelik düzenlemeleri ülke bazında hazırlanıp kentlere genelleştirilmemelidir. Aksine detaylandırılmalıdır. Bu yüzden şehirler ve hatta şehir bölgeleri üzerinden yönetmeliklerin

geliştirilmesi önerilmektedir. Fiziksel olarak hesaplamalarda her ne kadar zemin etüdü uygulamaları yapılsa dahi bölgenin genel fiziksel özelliklerinin tespitine göre oluşturulan kuralların daha uygun olması, rüzgar gibi diğer etmenlerin değerlendirilerek doğal faktörlerin doğru kullanılması fiziksel çevre kontrolü bakımından uygun görülmektedir. Mimari bağlamda konuyu ele almak gerekirse, yönetmeliklerin bölgesel planlaması kültürel ve tarihi dokunun korunmasında önemli olup yüksek yapılaşmanın konumlanmasında da yol gösterici rol oynayacaktır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Bu çalışma herhangi bir finansal kaynak tarafından desteklenmemiştir.

KAYNAKÇA:

- Akincitürk, N.(2003). Yapı Tasarımında Mimarın Deprem Bilinci. Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi,8(1),189-201, DOI:10.17482/uujfe.85305
- Arnold,C(2003). Chapter 6: Architectural Considerations (Ed. Naeim,F.), The Seismic Design Handbook (275-326 ss.). USA; Springer Science Business Media. https://link.springer.com/chapter/10.1007%2F978-1-4615-1693-4_6 DOI: 10.1007/978-1-4615-1693-4_6
- Aytulun,E.,Soyoz,S.(2020). Deprem Öncesi, Sırası ve Sonrasında Bir Yüksek Binanın Yapı Sağlığının İzlenmesi, Turkish Journal of Earthquake Research,2(1),61-75. <https://doi.org/10.46464/tdad.735239>
- Bao,Y.,Chen,Z.,Wei,S.,Xu,Y.,Tang,Z.,Li,H.(2019). The State of the Art of Data Science and Engineering in Structural Health Monitoring, Engineering, 5(2),234-242. <https://doi.org/10.1016/j.eng.2018.11.027>
- Bozkurt Aktürk,S. ve Akavcı Güven,S,S.(2005).1998 Afet Yönetmeliğine Göre Yapı Düzensizlikleri ve Çözüm Önerilerinin Mimari Açından İncelenmesi, Çukurova Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi,20(1),187-201.
- Can,A,S.,Tuncer,H.(2015). Mimari Tasarımda Deprem Faktörü. International Burdur Earthquake & Environment Symposium (IBEES2015)Uluslararası Burdur Deprem ve Çevre Sempozyumu (439-447. Ss.),Burdur-Türkiye: <https://studylibtr.com/doc/975766/mimari-tasar%C4%B1mda-deprem-fakt%C3%B6r%C3%BC---uluslararası%C4%B1-burdur-dep>
- Cawley,P.(2018).Structural Health Monitoring: Closing the Gap Between Research and Industrial Deployment, Sage Journals,1(20),1-20. <https://doi.org/10.1177/1475921717750047>
- Celep, Z. ve Özuygur, A, R.(2017). Yüksek Binaların Yapısal Tasarımı. İMO Bursa Bülten,70, 8-12.
- Dinçer,S.,Aydın,E.,Gencer,H.(2015a).Binalarda Sağlık Takibi İçin Cihazlandırma Yöntemleri,3.Türkiye Deprem Mühendisliği ve Sismoloji Konferansı, İzmir-Türkiye. <https://docplayer.biz.tr/10615167-Binalarda-yapisal-saglik-takibi-icin-cihazlandirma-yontemleri.html>

- Dinçer,S.,Aydın,E.,Gencer,H.(2015b).Binalarda Yapısal Sağlık Takibi İçin Enstrümantasyon Yöntemleri, Sekizinci Ulusal Deprem Mühendisliği Konferansı (747-789.ss.). İstanbul-Türkiye. https://www.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/17379_53_57.pdf
- Ersoy,U.(1999). Binaların Mimarisinin Ve Taşıyıcı Sisteminin Deprem Dayanımına Etkisi, Deprem Güvenli Konut Sempozyumu (65-77. ss) , İstanbul: Mesa Şirketler Topluluğu.
- FEMA(2010). Configuration and Regularity (Ed. The National Institute of Building Sciences Building Seismic Safety Council), Earthquake-Resistant Design Concepts (73-75 ss.). USA:Washington, DC. https://www.fema.gov/sites/default/files/2020-07/fema_earthquake-resistant-design-concepts_p-749.pdf
- Gökçe,M,V.(2002).Yapıların Deprem Etkisi Altında Strüktürel Davranış Biçimleri Ve Depreme Dayanıklı Yapılarda Mimari Tasarım İlkeleri Üzerine Bir Araştırma.(Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, Niğde). Erişim adresi https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=ERWum7Kv1DrNLIUB_VFpOQ&no=wWIV_9JabQQQ5sIMXQbYJA
- Hünük,T,N.(2006).Betonarme Yapılarda Depreme Dayanıklılığı Sağlayan Mimari Tasarım Ölçütlerinin Belirlenmesi.(Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi,Isparta). Erişim adresi <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=vVUQTIpEm3MvkUoepJTtuw&no=zW0Rg7c5MgAvSZh65n2IEw>
- Li,Q.,He,Y.,Zhou,K.,Han,X.,He,Y.,Shu,Z.(2018).Structural Health Monitoring for a 600 m High Skyscraper, Wiley, 1-22. <https://doi.org/10.1002/tal.1490>
- Li,S.,Laima,S.,Li,H.(2017).Cluster Analysis of Winds and Wind-Induced Vibrations on a Long-Spanbridge Based on Long-Term Field Monitoring Data, Engineering Structures, 138, 245-259. <https://doi.org/10.1016/j.engstruct.2017.02.024>
- Özen,R,S.(2018).Mimari Tasarımda Betonarme Yapıların Türk Deprem Yönetmeliği Açısından Taşıyıcı Sistem Düzensizliğinin Değerlendirilmesi(Yüksek Lisans Tezi). Erişim adresi <http://acikerisimarsiv.selcuk.edu.tr:8080/xmlui/handle/123456789/14401?locale-attribute=en>
- Öztürk,Ş.(2000).Depreme Dayanıklı Bina Tasarım Sorunlarının Tanıtılması [İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü]. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=_SdG_BjsSYeKkQmYFjQzzQ&no=tG8DPdfsCuElale5R-ARfg
- Özyıldırım,G.(2007). The Effects of Turkish Disaster Regulations on Architectural Design. (Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara). Erişim adresi <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=T-oP7-zbkwsI9my9HQeWJQ&no=gLfU7bi-WnvMThBwXCfdWw>
- Park,H,S.,Oh,B,K.(2018).Real-Time Structural Health Monitoring of a Supertall Building Under Construction Based On Visual Modal Identification Strategy, Automation in Construction, 85, 273-289. <https://doi.org/10.1016/j.autcon.2017.10.025>
- Shan,J.,Zhang,H.,Shi,W.,Lu,X.(2020).Health Monitoring and Field-Testing of High-Rise Buildings: A Review, International Federation for Structural Concrete, 21(4), 1272-1285. <https://doi.org/10.1002/suco.201900454>

- Şafak,E.(2007). Yapı Titreşimlerinin İzlenmesi: Nedir, Neden Yapılır, Nasıl Yapılır, Ve Ne Elde Edilir?, Altıncı Ulusal Deprem Mühendisliği Konferansı (285-293. ss.). İstanbul. [https://tdg.com.tr/files/tr/bilgi-merkezi/bilimsel-referanslar/YAPI%20TI%CC%87TRES%CC%A7I%CC%87MLERI%CC%87NI%CC%87N%20I%CC%87ZLENMESI%CC%87\)%20-%20S%CC%A7afak%20%20-2007.pdf](https://tdg.com.tr/files/tr/bilgi-merkezi/bilimsel-referanslar/YAPI%20TI%CC%87TRES%CC%A7I%CC%87MLERI%CC%87NI%CC%87N%20I%CC%87ZLENMESI%CC%87)%20-%20S%CC%A7afak%20%20-2007.pdf)
- Şafak,E.,Çaktı,E.,Kaya,Y.(2010). Recent Developments on Structural Health Monitoring and Data Analyses, Earthquake Engineering in Europe, 17,331-335. https://doi.org/10.1007/978-90-481-9544-2_14
- TBDY, Türkiye Bina Deprem Yönetmeliği, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, (2018,18 Mart), https://www.imo.org.tr/resimler/dosya_ekler/89227ad223d3b7a_ek.pdf
- url-1 İstanbul İli Olası Deprem Kayıp Tahminlerinin Güncellenmesi Projesi, Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü, 2020. <https://deprezmemin.ibb.istanbul/calismalarimiz/tamamlanmis-calismalar/istanbul-ili-olasidepremkayiptahminlerinin-guncellenmesi-projesi/>
- url-2 İstanbul Çamlıca TV-Radyo Kulesi, Hazır Beton. (2018), 150, 49-53. https://www.thbb.org/media/336182/proje_uygulamaları_istanbul_camlica_tv_ve_radyo_kulesi_150.pdf
- url-3 Üsküdar Olası Deprem Kayıp Tahminleri Kitapçığı, Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü,2020. <https://deprezmemin.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2020/11/uskudar.pdf>
- Yazman, D.(2011).3.Ödül, Çamlıca Tepesi TV Radyo Kulesi Fikir Projesi Yarışması. (2011, Ekim 12). <https://www.arkitera.com/proje/3-odul-camlıca-tepesi-tv-radyo-kulesi-fikir-projesi-yarismasi/>
- Yonemoto,T(2015). Well-balanced Buildings and Earthquake Resistant Performance, Building Shape and Earthquake Resistant Performance (Ed.The Japan Institute of Architects and Japan Aseismic Safety Organization), Earthquake-resistant Design for Architects (92 ss.). Japan; Shinkosha: Jaso. https://www.jaso.jp/pdf/earthquake_resistant.pdf
- Yoshikawa,H(2015).A Story With Low Rigidity in Any Part of a Building Should Be Avoided, Building Shape and Earthquake Resistant Performance(Ed.The Japan Institute of Architects and Japan Aseismic Safety Organization), Earthquake-resistant Design for Architects (97 ss.), Japan; Shinkosha: Jaso. https://www.jaso.jp/pdf/earthquake_resistant.pdf
- YSİSUY- Yapı Sağlığı İzleme Sistemi Uygulama Yönergesi. (2020). https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/Mevzuat/Yonergeler/Bakan_Onayli_YSIS_Yonergesi_1_.pdf

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

The purpose of this study is to advance the literature by encouraging the evaluation of the health monitoring system as a design consideration and to raise awareness of rigid and aesthetically pleasing building designs by providing examples of the places where architectural design and regulatory concepts clash. With this aim this study explored the complex geometry of İstanbul Küçük Çamlıca Hill TV and Radio Tower as a case study, whose construction started prior to 2018, according to the health monitoring system directive and Turkish Earthquake Code's new rules added in 2018.

Research Questions:

It is first discussed which factors may come from the criteria of irregularity obtained from Turkish Earthquake Code 2018 and what countermeasures may be used. Following that, it was established whether these elements were in the sample building or not, and it was discussed whether the building complied with the applicable laws. It has been investigated whether precautions are taken against irregularities in application preferences that are incompatible with the rules.

Literature Review:

The researchers reviewed literature in two main areas: Turkey's earthquake regulations and the directive of the building health monitoring system. Earthquake regulations are the rules established for evaluating and strengthening the seismic performance of structures. The strength of structures designed without these rules is debatable. In this context, high-rise buildings that exhibit sensitive behavior under lateral loads come to the fore. For high structures, especially those with organic forms or those generated from fractal geometry (complex geometry), this is an even more crucial issue. It is clearly seen from Turkey's earthquake regulations that the rules pertaining to tall buildings were not added to the regulations until 2018. However, many high-rise buildings in various geometries of 50 floors and above have been built since 2010 in the country. Furthermore, they were built in İstanbul, which is one of the riskiest areas for earthquakes.

Methodology:

Turkish Earthquake Code 2018 is evaluated from an architectural point of view, in which two sections that include the elements that architects should pay attention to in building design draw attention. One of them is "Conditions Regarding Irregular Buildings Under the Impact of Earthquake" under the title of "Chapter 3: Evaluation of Buildings Under the Impact of Earthquake" and the other is "Chapter 13: Tall Buildings Under the Impact of Earthquake", which was brought to the agenda for the first time with the 2018 Regulation. It is the "Structural Health Monitoring System to be Installed in High Buildings" under the title of "Special Rules for the Design of Structural Systems". Within the scope of the study, these sections were evaluated from an architectural point of view and the complex geometry Çamlıca Hill TV and Radio Tower, which was designed before 2018 in İstanbul, was examined according to them.

Results and Conclusions:

Çamlıca Hill TV and Radio Tower was examined in accordance with the rules of "Earthquake Code" and "Structural Health Monitoring System to be Installed in High Buildings". The evaluations concluded that the health monitoring system directive rules, which were newly added to the 2018 regulation, are critical for structures with complex geometry and that the wind element is not adequately addressed in the regulations. As a result, with this study, it is seen that the high-rise buildings designed before 2018 should be inspected not

only in terms of calculation but also in terms of architecture. In cases that do not comply with the regulation, the installation of the health monitoring system is important for the safety of the existing high-rise building stock. In addition, although it is an important problem in high-rise buildings such as Çamlıca Tower, the absence of wind factor in new regulations and the absence of wind speed sensors in health monitoring systems are seen as a deficiency.

ARTICLE INFO | MAKALE KÜNYESİ

Research Article | Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 14.06.2022
Admission Date | Kabul Tarihi: 15.10.2022

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Karaoğlu, M., Sarıca, A. and Kara G. (2022). The Effect and Statistical Analysis of the Pandemic in the Port and Coastal Facilities in the Bay of Mersin, *Kent Akademisi Dergisi*, 15(4): 1707-1723. <https://www.doi.org/10.35674/kent.1129552>

The Effect and Statistical Analysis of the Pandemic in the Port and Coastal Facilities in the Bay of Mersin

Mersin Körfezindeki Liman ve Kıyı Tesislerinde Pandeminin Etkisi ve İstatistiksel Analizi

Mehmet Karaoğlu¹ , Aytekin Sarıca² , Gökhan Kara³

Öz

2020 yılı başında başlayan pandeminin en büyük etkisi lojistik ve tedarik zincirleri üzerinde görülmüştür. Lojistik ve tedarik zincirinin en önemli düğüm noktalarından biri limanlardır. Bu çalışmada, Doğu Akdeniz bölgesinde bulunan Mersin Uluslararası Limanı ve diğer kıyı liman tesisleri 2013-2021 yılları arasındaki veriler kapsamında değerlendirilmiştir. Mersin limanı için regresyon analizi yöntemi kullanılarak pandemi dönemi olan 2020-2021 yılları için yük talep tahmini yapılmıştır. 2020-2021 yılları için yapılan yük talep tahminleri gerçekleşen rakamlarla karşılaştırılarak pandeminin etkisi değerlendirilmiştir. Regresyon analizinde limana gelen gemi sayısı (Vessel-V) bağımsız değişken, limanda yıllık elleçlenen konteyner miktarı (TEU-20 Feet'lik Konteyner) ve yıllık elleçlenen toplam yük miktarı (MT- Metrik Ton) bağımlı değişkenler olarak belirlenmiştir. 2020-2021 yılları için yapılan tahmin değerleri ile gerçekleşen veriler karşılaştırılarak pandeminin Mersin Uluslararası Limanı üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, Mersin Körfezi'ndeki liman ve kıyı tesisleri V, MT ve TEU parametreleri üzerinden değerlendirildiğinde, pandemi sürecinin istatistiksel olarak anlamlı etkisinin olmadığını göstermiştir. Aksine, Mersin limanındaki yük hareketliliğinin arttığı, özellikle daha büyük gemilerin yanaşması ile limana gelen gemi sayısının düştüğü fakat gelen gemilerin tonajları arttığı için daha fazla konteyner (TEU) ve toplam yük elleçlendiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Pandemi, Mersin Limanı, Kıyı Liman Tesisleri, İstatistiksel Analiz, Basit Doğrusal Regresyon Analizi.

ABSTRACT

The biggest impact of the pandemic, which started at the beginning of 2020, was seen on logistics and supply chains. Ports are one of the most important nodes of the logistics and supply chain. In this study, Mersin International Port and other coastal port facilities which are in the East-Mediterranean were evaluated on a scope of data between 2013 and 2021. By using the regression analysis method for Mersin port, freight demand forecasts were made for the pandemic period 2020-2021. The impact of the pandemic was evaluated by comparing the freight demand forecasts made for the years 2020-2021 with the actual figures. In the regression analysis, the number of ships arriving at the port (V) was determined as the independent variable, the annual container (TEU - Twenty Equivalent Container Unit) handled at the port and the annual total cargo handled (MT - Metric Tonnes) were determined as the dependent variables. The impact of the pandemic on Mersin International Port was evaluated by comparing the estimated values for the years 2020-2021 with the actual data. As a result, when the port and coastal facilities in Mersin Bay were evaluated over V, MT and TEU parameters, it showed that the pandemic process did not have a statistically significant effect. On the contrary, it has been observed that the freight mobility in Mersin port has increased, the

¹ **Corresponding Author:** Mersin University, Vocational School of Maritime, Department of Transportation Services, Mersin, Turkey, mehmetkaraoglu@mersin.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-0433-6006>

² Ministry of Transport and Infrastructure, Mersin Port Authority, Mersin, Turkey, saricaaytekin@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-4199-9482>

³ Istanbul University Cerrahpaşa, Engineering Faculty, Maritime Transportation Management Engineering, İstanbul, Turkey, karagok@istanbul.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-5796-8707>

number of ships arriving at the port has decreased especially with the berthing of larger ships, but more TEU and total cargo have been handled as the tonnage of the incoming ships has increased.

Keywords: *Pandemic, Mersin Port, Coastal Facilities, Statistical Analysis, Basic Linear Regression Analysis.*

INTRODUCTION:

Ports and coastal facilities are in the center of the money flow and growth of the countries since the beginning of the international trade. Investments on the ports and infrastructure means reduction of transportation and production cost while increasing accessibility (Mudronja et al., 2020). In addition, government supports of private investment have the effect of improving trade and increasing productivity on labors and create new employment and education areas (Bottasso et al., 2013; Ferrari et al., 2010). Trade routes and cooperation of the countries affect the intercourses and caused the globalization of the system. Transportation and handling speeds of cargoes have become the crucial factor for both revenues and customer satisfaction. Furthermore, requisition of speed and increasing transshipment cargoes have started to cause congestions on both areas of ports and coastal facilities. Although the restrictions due to pandemic and trade contraction about %6 on seaborne trade growth, maritime transport are predicted to continue an unchangeable role for world transport and trade in the next years (UNCTAD, 2020). Therefore, developed and developing countries were kept on investing especially to transportation and infrastructure for their seaborne areas and focus to connect on globalized world trade web to have proper position of consumption and production line. In that perspective, Turkey which has the developing country status also have accelerated the investments for infrastructure especially on the ports at last two decades (Esmer and Duru, 2017) to increase especially the export capacity and get the role of the global projects and the other development projection. In addition, ports and coastal facilities need more speed, area, connections, and intergovernmental support to get success in struggle and overcoming restrictions in the pandemic situations. Boundaries of regional trade blocks are changing, and connections are increasing (Ruan et al., 2019; Lee et al., 2015) so that combining connections such as using dry-ports, railways and inland waterways would be great importance in the trade future of countries (Nguyen and Notteboom, 2019; Roso et al., 2009). Structural (dredging, land reclaim, additional cranes and connections) and non-structural (private funding of investments, improvement on berth, yard, dock, gate capacity and price adjustment) methods are being used for enhancement and capacity growth in Turkish Ports (Dekker, 2005). Furthermore, coastal facilities especially using float systems for the cargo operations are in purpose of operating more than one ship and more cargo in the same limited time.

In this study, Mersin International Port and other coastal facilities which are in the East-Mediterranean were evaluated on a scope of data between 2013 and 2021. In Mersin international port, cargo handling estimates for the pandemic period 2020-2021 were made using the linear regression analysis method, based on the cargo handling data between 2013-2019, and the estimates made to measure the effect of the pandemic were compared with the actual data. Also, the cargo handling data of the Mersin free zone port and 9 coastal facilities between 2013-2021 and to determine the impact of the pandemic were examined.

1. Effects of the Pandemic on the Maritime Industry

The Covid-19 virus, which emerged in Wuhan, China, has spread rapidly to many countries of the world since December 2019. With its decision dated March 11, 2020, the World Health Organization described the epidemic as a "pandemic", raised the global risk level to "very high" and declared it an "International Public Health Emergency". The Covid-19 pandemic has had a significant impact on both shipping and the global economy. With its critical role in ensuring the continuity of global trade and supply during the pandemic process, maritime transport has come to the fore even more. This

has been demonstrated by the recommendations of many international organizations around the world to protect port workers and seafarers, and to keep ports open for ships and related operations. In 2019, a year in which the growth momentum in global trade slowed down, and in the following 2020, severe pressure on international shipping continued (UNCTAD, 2020).

In order to fulfill the low demand levels caused by the epidemic and accompanying restrictions in 2020, global container operators closely monitored their ship supply capacities and made some adjustments to adapt to the process. Strategies for capacity management and cost reduction have been implemented, such as the suspension of some services, the interruption of scheduled voyages, and the rerouting of ships. Despite the pandemic, 2020 was a year in which positive performance was observed in freight rates. Along with these developments, the growth of ships and the increase in their capacities in container transportation create an ongoing concern for the sector. The carriers, not the ports, benefit from the economies of scale due to the growing ships, and as the ship size increases, the time spent by the ships in the port per container decreases. This situation creates a great pressure on the ports (Oğuz, 2021).

When we look at the studies on the effect of the pandemic, there are some studies aimed at estimating and evaluating the impact of the pandemic for the solution especially of the restrictions and restrictive policies of the governments. Moreover, in studies on the impact of the pandemic on the maritime sector, ports were generally discussed. İncaz and Karaköprü discussed the impact of the Covid-19 pandemic on container handling of the port of ambarlı in their studies and performed a forecasting analysis for the future. In their study, where they used the single exponential smoothing method as the analysis method, it was determined that there would be no significant increase or decrease in container handling in the next five years (İncaz & Karaköprü, 2021). Xu et al. (2021) determined that European Union, North America, and Southeast Asia shipping trade were affected negatively in a short term but in the long run economic development and order restored. According to Menhat et al. (2021) the pandemic impact assessment on the maritime sectors classified as maritime, fishing, maritime tourism and the oil and gas sector showed that maritime was found less affected. Furthermore, economic aspects in literature showed that pandemic had more impact on less developed and high populated countries (McKibbin and Fernando, 2021). In this respect, the evaluation of Turkey's maritime trade in pandemic conditions have to be thought to be the first target on the way for solution in the regional and national area.

2. Port and Coastal Facilities in Mersin Bay

2.1. Mersin International Port (MIP) and Mersin Free Zone Port (MFZP)

MIP and MFZP are nearly intertwined, and a path named as corridor makes the controlled connection when it is necessary between them (Figure 1). Although the rules and regulations which they are depended on have some differences, both serve for national and international cargo handling. Table 1 shows the qualifications of the two ports.

Table 1. Capacity, Dock Numbers, Max Depth and Total Dock Length

Ports	Capacity/Year ©	Docks Number	Total Dock Length	Max Depth	Total Port Area
MIP	2.600.000 TEU, 8.850.000 (Bulk, MT) 1.000.000 (General, MT)	21	3370 (m)	15,8 (m)	4,2 m ² (Million)
MFZP	1.500.000 (Bulk, MT)	3	500 (m)	9,8 (m)	38.532 m ²

Figure 1. MIP and Mersin Free Zone Port
Source: (Google Earth, 2021)

Mersin International Port (MIP)

The operating right of international port, which had been operated by Turkish Republic State Railways (TCDD) until 11 May 2007 was assigned for 36 years, the operation rights were awarded to the PSA-AKFEN Joint Venture Group, after placing the highest bid of US\$ 755 million in the tender held by the Privatization Administration. In October 2017, Akfen Holding's 40% stake sale, IFM Investor also became one of the shareholders of the International Port (MIP, AKFEN, 2021). The first phase of the East Med Hub dock improvement project was completed in 2016 and nowadays second phase investment about US\$ 380 million are in process of starting. After first phase was finished, it was gained about 600.000 TEU/year for MIP and the new dock get convenient for up to 366 meters mega container ships. (Figure 2) After second phase, MIP is projected to gain more 900.000 TEU/year with reaching 3.500.000 TEU/Year and berth one more mega container ships at the same time.

Figure 2. Length of MIP Docks

Source: (MIP, 2021)

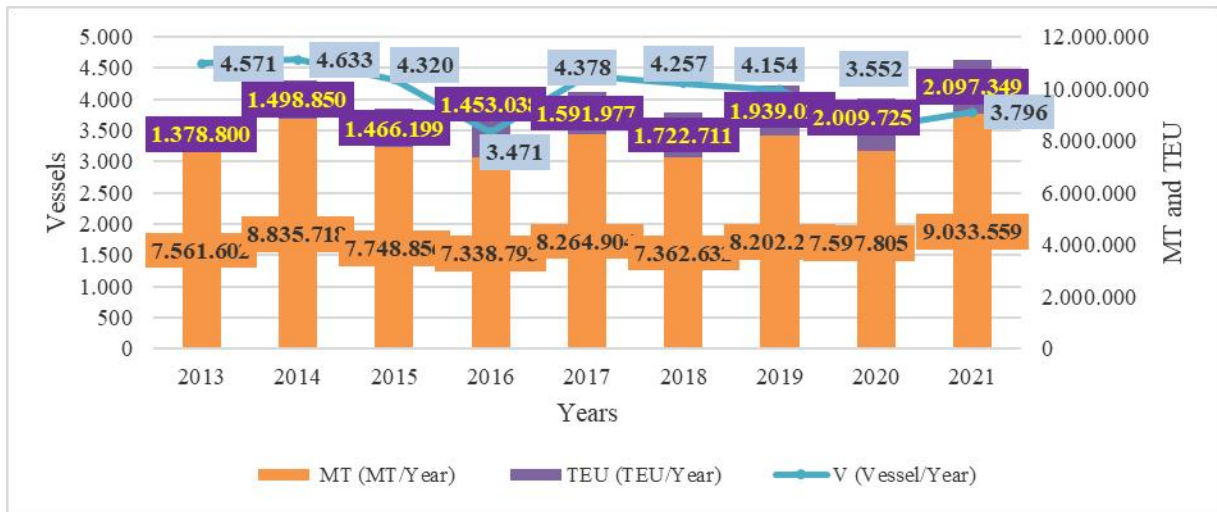

Figure 3. Mersin International Port Statistics Between 2013-2021

Source: Prepared with Mersin Chamber of Shipping and Ministry of Transportation and Infrastructure Statistics, 2022.

When we examine the cargo traffic in Mersin port between 2013 and 2021 in Table 2, it is observed that there is a continuous increase in terms of TEU and total cargo amount (MT) handled. In 2021, 2,056,387 TEU containers and 38,124,085 tons of total cargo were handled. As for the number of incoming ships, the number of 5076 ships arriving in 2013 could not be exceeded for 9 years, and in general, a decrease was observed in the number of ships until 2021.

Table 2. Port Ship Traffic, Container and Total Cargo Handling Statistics in Mersin International Port Between 2013-2021

Years	Number of Incoming Ships	Handled Container (TEU)	Total Cargo Amount Handled (MT)
2013	5.076	1.350.497	29.360.836
2014	4.561	1.470.798	31.328.827
2015	4.242	1.423.231	30.865.898
2016	4.161	1.393.441	30.287.689
2017	4.349	1.521.365	32.756.226
2018	4.313	1.669.603	33.091.425
2019	3.874	1.898.625	35.326.405
2020	3.552	1.985.985	37.022.758
2021	3.796	2.056.387	38.124.085

Source: Prepared with Mersin Chamber of Shipping and Ministry of Transportation and Infrastructure statistics, 2022.

Mersin Free-Zone Port (MFZP)

Free trade zone is the area within which cargoes may be landed, handled, manufactured, or reconfigured, and re-exported without the intervention of the customs authorities. Mersin Free-Zone Port works on especially for handling raw materials for supply chain management opportunities in industrial areas to create opportunity to benefit from tax advantages for manufacturing services. The revenue and earnings from free zone ports could be transferred without any charge to Turkey or abroad without any permission. Therefore, Free-Zone Port has different aspect and regulations on working and service for cargo handling.

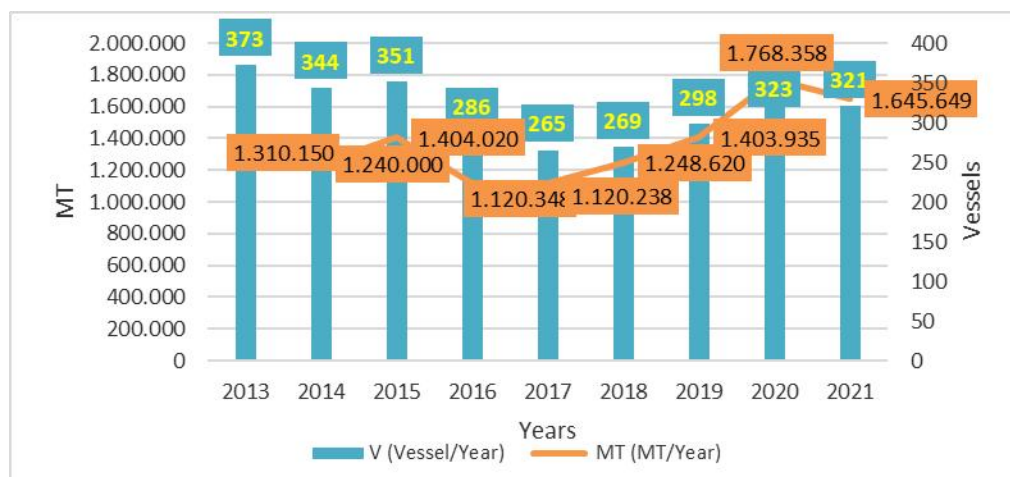

Figure 4. Mersin Free-Zone Port Statistics Between 2013-2021

Source: Prepared with Mersin Chamber of Shipping and Ministry of Transportation and Infrastructure Statistics, 2022.

2.2. Coastal Facilities in Mersin Bay

There are 9 coastal facilities which work on petroleum and liquid bulk products in Mersin Bay. Eight Coastal Facilities (CF) and one Platform System Coastal Facility (PF) facilities are established in the sea-based area and connected via underwater pipelines to land side of the facilities except two CF which use terminal for operations. The ports and coastal facilities data were classified as Capacity/Year (C), Number of Vessels/Year (V). Capacity was measured as metric ton (MT) for coastal facilities and platform which were handling only liquid bulk. Coastal facilities were named as (CF1, CF2, ..., CF8) and platform system coastal facility was named (PF) in the paper. In addition, TEU (Twenty-foot Equivalent Unit) and metric ton (MT) were also used for Mersin International Port (MIP) and Free-Zone Port (MFZP) for handling capacity evaluation.

Only two facilities have a capacity to handle over 1 million MT in a year, and there have not been any linear correlation factor each other of all facilities. The PF have advantages on operation of more than one ship and so more cargo handling, but the most important disadvantage is berthing and maneuvering accidents in bad weather conditions. In addition, some coastal facilities aim to establish an LPG-LNG terminal and platform, their plans have been approved and the landside installation is currently in progress.

Table 3: Capacity of Coastal Facilities in Mersin Bay

Facilities		Capacity (Ton, m ³ , TEU)	Activity Scope
1	OPET	240.000 m ³	Petroleum and Derivatives
2	ATAŞ	570.800 m ³	Petroleum and Derivatives
3	NERGİS	157.244 m ³	Petroleum and Derivatives
4	POAŞ	109.856 m ³	Petroleum and Derivatives
5	CANASLAN	65.000 m ³	Petroleum and Derivatives
6	ENERJİ	40.600 m ³	Petroleum and Derivatives
7	ALPET	96.000 m ³	Petroleum and Derivatives
8	SAVKA	365.000 m ³	Oil, Petroleum and Derivatives
9	AKPET	27.084 m ³	Petroleum and Derivatives

Source: Prepared with Mersin Chamber of Shipping and Ministry of Transportation and Infrastructure statistics, 2022.

The figures below show the parameters of the nine facilities between the dates from 2013 to 2021 (Figure 5-13).

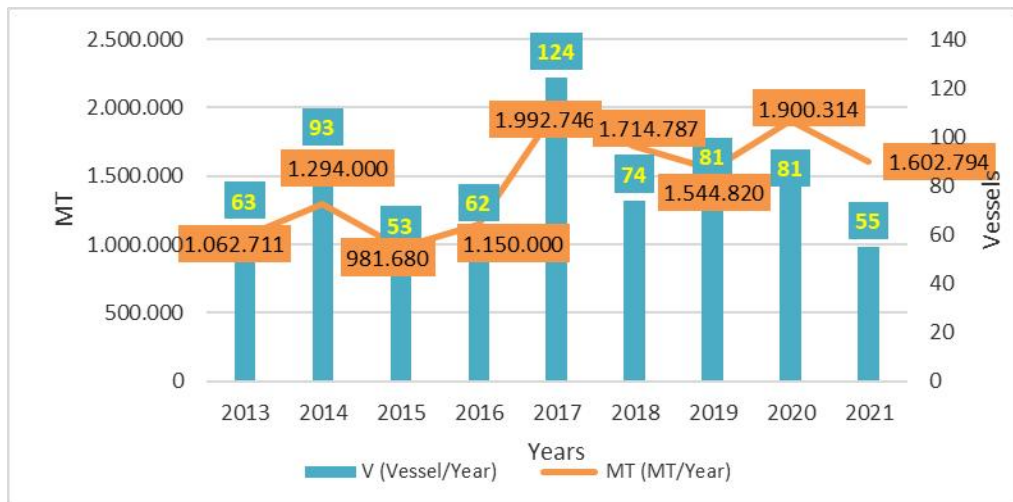

Figure 5. OPET - Coastal Facility-1 Statistics Between 2013-2021

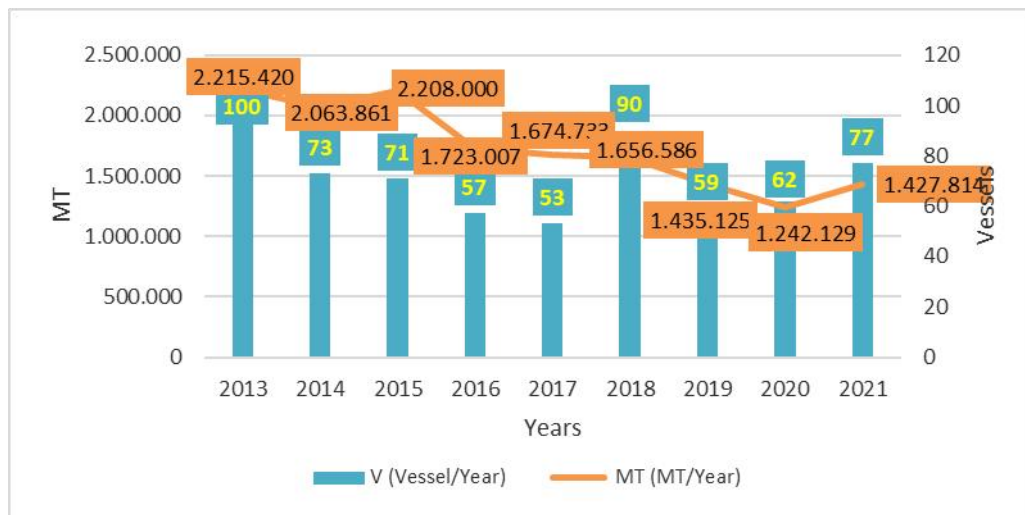

Figure 6. ATAŞ - Coastal Facility-2 Statistics Between 2013-2021

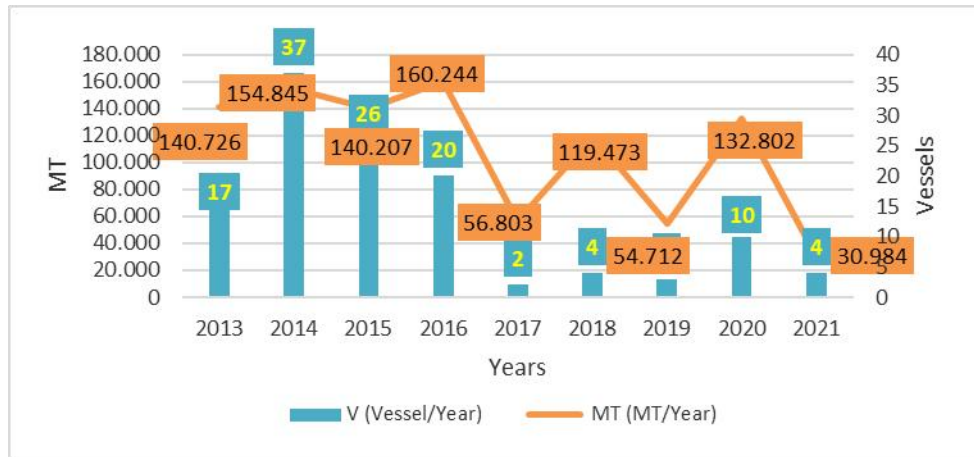

Figure 7. ALPET - Coastal Facility-3 Statistics Between 2013-2021

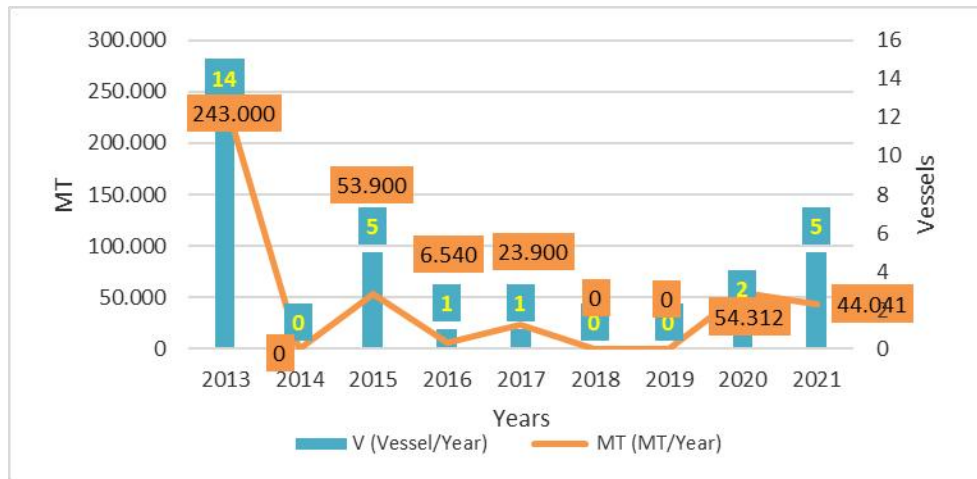

Figure 8. CANASLAN - Coastal Facility-4 Statistics Between 2013-2021

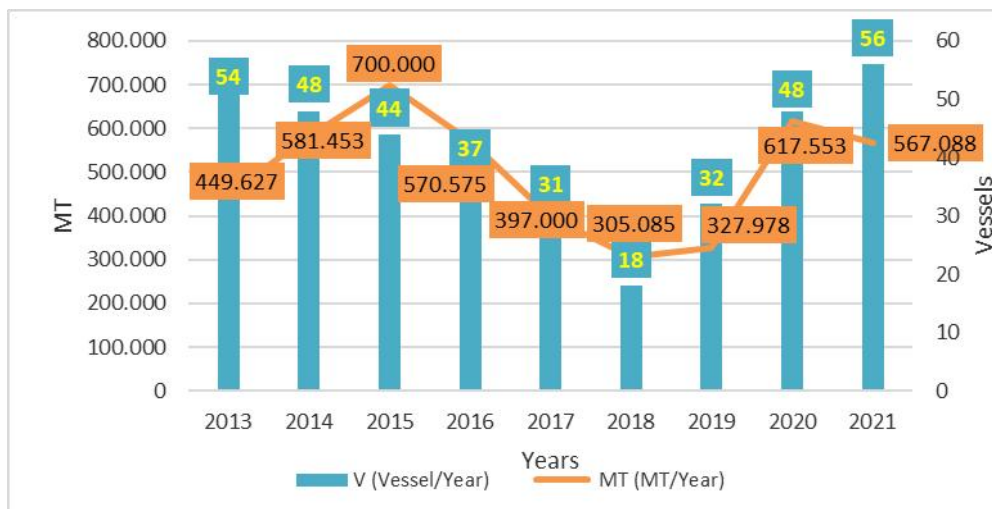

Figure 9. POAŞ - Coastal Facility-5 Statistics Between 2013-2021

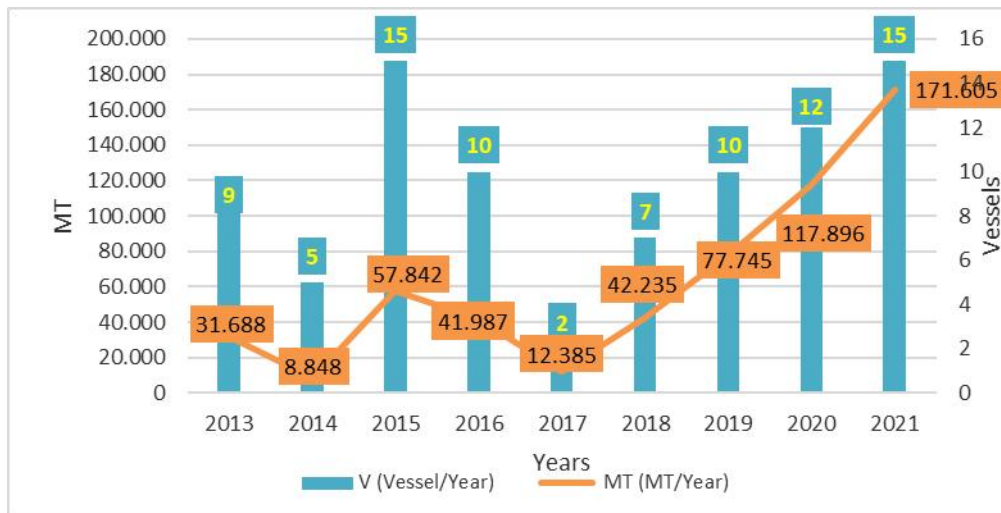

Figure 10. ENERJİ - Coastal Facility-6 Statistics Between 2013-2021

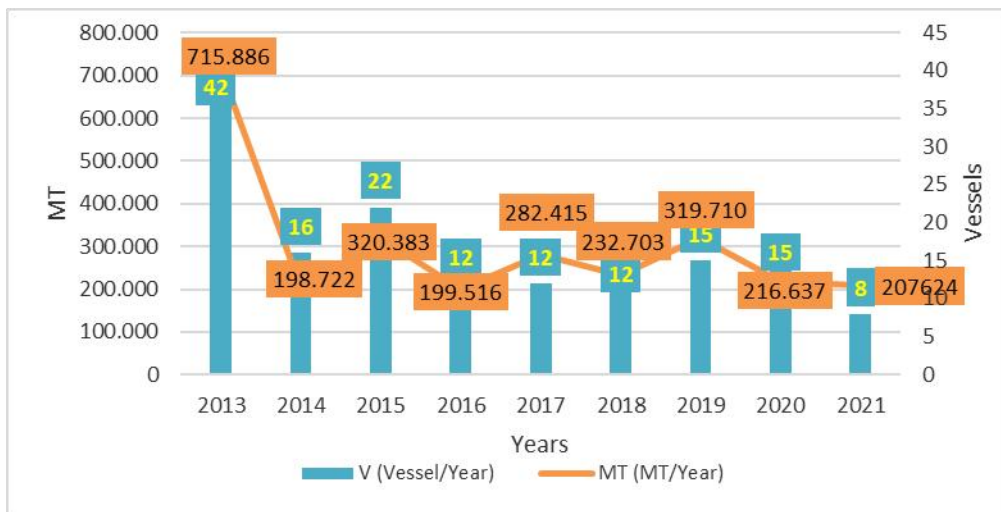

Figure 11. NERGİS - Coastal Facility-7 Statistics Between 2013-2021

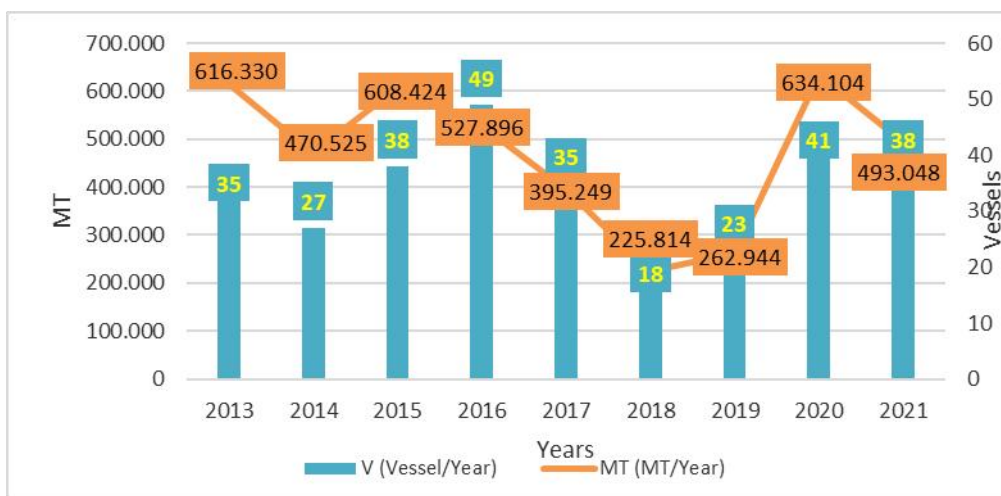

Figure 12. SAVKA Coastal Facility-8 Statistics Between 2013-2021

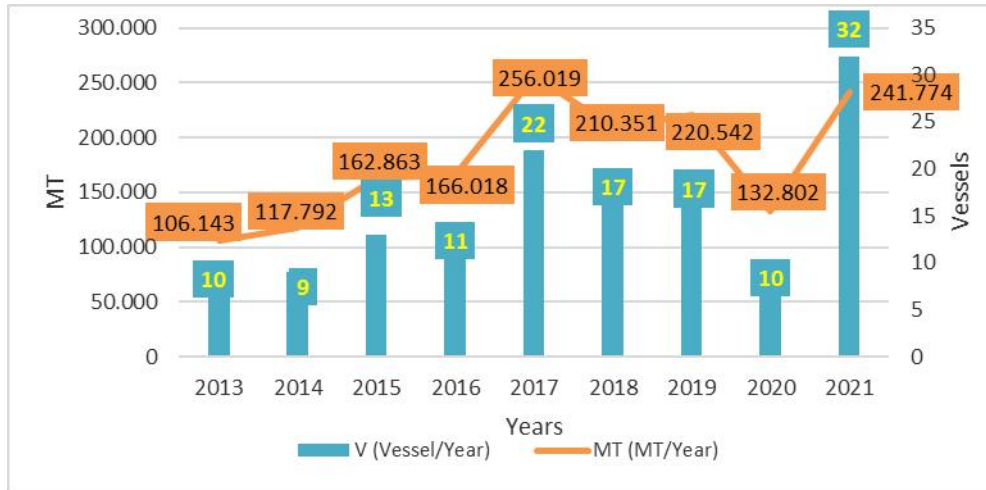

Figure 13. AKPET - Coastal Facility-9 Statistics Between 2013-2021

MATERIAL AND METHOD

3. Mersin Port Cargo Handling Forecast for the Years 2020-2021 and Evaluation of the Impact of the Pandemic

3.1. Methodology: Simple Linear Regression Analysis

In this study, based on the handling data of Mersin International Port between 2013-2019, a regression analysis for the pandemic period 2020-2021 was used to estimate the cargo handling. Estimation data for the years 2020-2021 were compared with the amount of handling carried out in the same years, and it was determined how much Mersin International port was affected in the pandemic. In addition, the 2013-2021 cargo statistics of other coastal facilities, especially the free zone port in the Mersin Bay were also examined, and evaluations were made about the impact of the pandemic on these coastal facilities.

In our study, simple linear regression analysis method was used in the analysis of statistics and estimation for the years 2020-2021. Regression analysis is one of the main methods that reveals the mathematical relationships between two or more variables that have a cause-effect relationship between them. Regression analysis is based on the assumption that one variable is explained by other variables. Variables that have a cause-effect relationship between them are modeled mathematically and this model is called a regression model (Kirkwood, 2003; Pagano, 1993). The regression model can be expressed as:

$$Y_i = \beta_0 + \beta_1 X_i + u_i \quad i = 1, 2, 3, \dots, n \quad (1)$$

Y denotes the dependent variable and X denotes the independent variable in the model. When the value of one of the variables is known, the value of the other variable is found. The value shown as "u" in the model, the point where the line cuts the Y-axis, is a fixed error measure in the analytical method. It shows the difference between the expected Y value and the actual Y value. β_0 represents the constant coefficient and β_1 represents the coefficient showing the direction and magnitude of the relationship between Y and X variables. The regression coefficient (slope), which is the value indicated by " β_1 ", is a measure of proportional error in the analytical method. It shows the average

amount of change that will occur in the dependent variable when there is a one-unit change in the independent variable.

If the number of independent variables in the regression model is one, the model is called simple linear regression, and if the number of independent variables is more than one, it is called multiple linear regression. If the “p” value found for the model is <0.05 , the regression coefficient is different from 0, that is, there is a linear relationship between the two variables. On the other hand, the fitness indicator of the model is expressed with R^2 , and the closer the R^2 value is to 1, the better the model (Yıldız, 2020).

In the regression analysis, the number of ships arriving at Mersin port (V) was considered as the independent variable, and the container handled (TEU) and the total amount of cargo (MT) were considered as the dependent variable. The reason for choosing the number of ships as an independent variable is; the main factor is that the number of incoming ships is the main factor in the emergence of the cargo handled at the ports and there is a correlation of over 66% between the number of ships and the dependent variables. In our study, a simple linear regression analysis was performed and load estimation was made for the dependent variables of TEU and MT for the years 2020 and 2021. The dependent and independent variables used in the model are given in Table 4 below.

Table 4: Dependent and Independent Variables in Regression Model

Mersin Port	Independent Variable	Dependent Variables	
Years	Number of Incoming Ships (V)	Handled Container (TEU)	Total Cargo Amount Handled (MT)
2013	5.076	1.350.497	29.360.836
2014	4.561	1.470.798	31.328.827
2015	4.242	1.423.231	30.865.898
2016	4.161	1.393.441	30.287.689
2017	4.349	1.521.365	32.756.226
2018	4.313	1.669.603	33.091.425
2019	3.874	1.898.625	35.326.405
2020	3.552	Years for which cargo handling will be estimated	
2021	3.796	Years for which cargo handling will be estimated	

The formulas used in the simple linear regression analysis are as follows:

$$\text{Model 1: Mersin port container handling forecasting TEU (Y1) = } B_0 + B_1 * X \quad (2)$$

X: Number of incoming ships

$$\text{Model 2: Mersin port total cargo handling amount forecasting } MT(Y_2) = B_0 + B_1 * X \quad (3)$$

X: Number of incoming ships

RESEARCH FINDINGS:

The regression model 1 found for formula; $Y_1 = 3013615 - 339 * X$, regression model 2 found for formula; $Y_2 = 48502757 - 3810 * X$. As a result of the simple regression analysis with 9 observation values, the R square value for formula 1 was found to be 0.44, and the R square value for formula 2 was 0.51. In both formulas, the intersection coefficients (B0) were positive, and the regression coefficients (B1) were negative. Regression analysis and graphics were created using Microsoft Excel program. The results obtained as a result of the regression analysis are presented in Table 5 and Table 8.

Table 5: Estimated and Actual Container Handling Amount for Mersin International Port

Mersin Port	Number of incoming ships	Estimated Container Handling Quantity (TEU)	Actual Container Handling Quantity (TEU)	R ² Value
2020	3.552	1.809.199	1.985.985	0.44
2021	3.796	1.726.463	2.056.387	

Table 6: Coefficients for Model 1

Model 1	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients		
	B	Std. Error	Beta	t	Sigma
Constant (TEU)	3.013.615	177.755		16,953	.000
Number of Vessel	339	347,36	0,328	0,975	.000

Table 7: Estimated and Realized Total Cargo Handling Amount for Mersin International Port

Mersin Port	Number of incoming ships	Estimated Total Cargo Handling Amount (MT)	Actual Total Cargo Handling Amount (MT)	R ² Value
2020	3.552	34.968.774	37.022.758	0.51
2021	3.796	34.039.074	38.124.085	

Table 8: Coefficients for Model 2

Model 2	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients		
	B	Std. Error	Beta	t	Sigma
Constant (Total Cargo Handling)	48.502.757	1.864.095		26,019	.000
Number of Vessel	339	347,36	0,412	0,975	.000

According to the estimation of containers handled as a result of the regression analysis, it was estimated as 1,809,199 TEU for 2020 and 1,726.463 TEU for 2021. The amounts realized for the same years are; It was realized as 1,985,985 TEU for 2020 and 2,056,387 TEU for 2021. The amount of containers handled in Mersin port in the years 2020-2021 is higher than the amount of containers estimated by regression analysis. Moreover, the number of containers handled is the highest ever handled. Therefore, it is understood from here that the pandemic that has occurred since the beginning of 2020 has not had a negative effect on the container traffic of Mersin port.

As for the total amount of cargo handling, it has been estimated that 34,968,774 tons of cargo will be handled in Mersin port for 2020, and 34,039,074 tons for 2021, with regression analysis. The volumes realized in Mersin port were 37.022.758 tons for 2020 and 38.124.085 tons for 2021. In terms of the total amount of cargo handled, it is seen that Mersin port handles more cargo than predicted by the regression analysis. Again, it was observed that the pandemic effect did not have a negative impact on Mersin port in terms of total cargo handling amount (Ton). On the contrary, it has been observed that the cargo handling amount of Mersin port has increased continuously in terms of both TEU and total cargo. Another point that draws attention with these increases is the constantly decreasing number of ships. While 5076 ships came to Mersin port in 2013, this number decreased to 3796 in 2021.

When we evaluate the Mersin Free Zone port and other coastal facilities; In the Mersin free zone port, where bulk and general cargo cargoes are handled, an increasing cargo handling graph has been observed in recent years. When the other coastal facilities are examined, it is seen that there is an increasing cargo handling graph in all coastal facilities except 4 (OPET, ALPET, POAŞ, SAVKA). Therefore, no pandemic effect was observed in these facilities in general.

CONCLUSION:

Mersin port is one of the biggest and most important ports of Turkey in terms of many criteria. It is a constantly growing and developing port due to the fact that it is our country's gateway to the Middle East, its strategic importance in the eastern Mediterranean and its ever-increasing cargo potential. In this study, Mersin International Port and coastal facilities in Mersin Bay were evaluated both under pandemic conditions between 2020-2021 and with parameters in the total time interval of 2013-2021. As a result of our study, it was determined that the maritime cargo statistics of Mersin ports and coastal facilities during the pandemic had a similar structure to the global study results on same field.

Despite the decrease in the number of ships arriving at Mersin International Port, there is a continuous increase in the amount of TEU and total cargo handled. Despite the decrease in the number of incoming ships, the reason for the increase in handling in TEU and total cargo amount can be explained as the increase in the tonnage of the incoming ships. Therefore, it can be said that larger ships carrying more cargo and containers come to Mersin port every year. MFZP where hundreds of ships dock every year had a complete increase trend on both MT and V parameters in pandemic situations. In the light of these results, MFZP was found as an important port with a high development factor due to work on field of manufacturing and raw materials. Therefore, both port facilities were found unaffected on values or cargo handling capacities between 2019-2020, and parameters had also showed that MIP and MFZP had grown up statistics on TEU and MT, respectively between 2013-2021. It has been observed that there is a general increasing trend in other coastal facilities between 2013 and 2021. Furthermore, PF and most of the CF which depend on supply and demand conditions in petroleum and liquid bulk products in sale areas had increasing trend in pandemic.

In conclusion, the parameters and analysis showed that the pandemic conditions did not have a statistically obvious negative effect on the MT and TEU parameters of the ports and coastal facilities in Mersin Bay. These results showed a possible ascending potential of MIP and need grow plan both port and backyard of the operation areas. If any possible intermodal transportation ways established, MIP could be the transshipment point of Asia-Europe for containerized cargoes.

This study covers only the port facilities in Mersin Bay and especially the container and total cargo handling in Mersin International port. Mersin region is home to a specific free zone port and Turkey's largest container port within its borders. So the study was carried out using regional statistics and it was thought that it would be a reference to see the national impact of the pandemic. Similar studies can be carried out in other important ports of Turkey. Conducting interdisciplinary research with other maritime related fields like fisheries, oil, tourism, transportation and measuring the impact of Covid-19 on the maritime trade environment will also be useful for future studies.

Compliance with Ethical Standart

Conflict of interests: The authors declare that for this article they have no actual, potential or perceived conflict of interests.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study.

REFERENCES

Books:

- Kirkwood, B.R, Sterne JAC. (2003). *Regression Modelling. Medical Statistics*. Blackwell Science. Australia, 315-342.
- Pagano M, Gauvreau K. (1993). *Simple Linear Regression. Principles of Biostatistics*. Duxbury Press, USA, 379-424.
- Yıldız, Ümit. (2020). *Ekonometrinin Temelleri*. Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları. Eskişehir. E-ISBN 978-975-06-3723-0, s. 23-38.

Journal Articles:

- Bottasso, A., Conti, M., Ferrari, C., Merk, O., & Tei, A. (2013). The impact of port throughput on local employment: Evidence from a panel of European regions. *Transport Policy*, (27), 32–38. <https://doi.org/10.1016/j.tranpol.2012.12.001>
- Esmer, S., & Duru, O. (2017). Port governance in Turkey: The age of the global terminal operators. *Research in Transportation Business and Management*, 22, 214–223. <https://doi.org/10.1016/j.rtbm.2016.12.001>
- Ferrari, C., Percoco, M., & Tedeschi, A. (2010). Ports and local development: Evidence from Italy. *International Journal of Transport Economics*, 37(1), 9–30. <https://doi.org/10.1400/133646>
- Lee, J. Y., Hyun, K., & Jin, L. (2015). China's New Silk Road: Policies and Implications. *Journal of International Logistics and Trade*, 13(2), 55–70. <https://doi.org/10.24006/jilt.2015.13.2.55>
- İncaz, S and KARAKOPRU, U. O. (2021). Impact of COVID-19 Pandemic on Ambarlı Port in Container Handling and a Forecasting Analysis for Future, *Kent Akademisi*, Volume 14, Issue 4, Pages 899-910.
- McKibbin, W., & Fernando, R. (2021). The global macroeconomic impacts of covid-19: Seven scenarios. *Asian Economic Papers*, 20(2), 2–30. https://doi.org/10.1162/asep_a_00796
- Menhat, M., Mohd Zaideen, I. M., Yusuf, Y., Salleh, N. H. M., Zamri, M. A., & Jeevan, J. (2021). The impact of Covid-19 pandemic: A review on maritime sectors in Malaysia. *Ocean and Coastal Management*, 209 (March), 105638. <https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2021.105638>
- Mudronja, G., Jugović, A., & Škalamera-Alilović, D. (2020). Seaports and economic growth: Panel data analysis of eu port regions. *Journal of Marine Science and Engineering*, 8(12), 1–17. <https://doi.org/10.3390/jmse8121017>
- Nguyen, L. C., & Notteboom, T. (2019). The relations between dry port characteristics and regional port-hinterland settings: findings for a global sample of dry ports. *Maritime Policy and Management*, 46(1), 24–42. <https://doi.org/10.1080/03088839.2018.1448478>
- Roso, V., Woxenius, J., & Lumsden, K. (2009). The dry port concept: connecting container seaports with the hinterland. *Journal of Transport Geography*, 17(5), 338–345. <https://doi.org/10.1016/j.jtrangeo.2008.10.008>
- Ruan, X., Bandara, Y. M., Lee, J. Y., Lee, P. T. W., & Chhetri, P. (2019). Impacts of the Belt and Road Initiative in the Indian subcontinent under future port development scenarios. *Maritime Policy and Management*, 46(8), 905–919. <https://doi.org/10.1080/03088839.2019.1594425>
- Xu, L., Shi, J., Chen, J., & Li, L. (2021). Estimating the effect of COVID-19 epidemic on shipping trade: An empirical analysis using panel data. *Marine Policy*, 133 (August). <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2021.104768>

Reports:

- Mersin Chamber of Shipping (MDTO) Statistics, 2022. <https://mdto.org.tr/tr/istatistikler>. Date of Access:25.05.2022.
- Dekker, S. (2005). Port investment: Towards an integrated planning of port capacity. <http://www.narcis.nl/publication/RecordID/oai:tudelft.nl:uuid:7224341e-cd4d-4d4e-a5ba-f262ee089305>. Date of Access: 15.05.2022

Oğuz, S.C, (2021). *COVID-19 Salgınının Dünya Ticareti ve Deniz Taşımacılığına Etkileri*, <https://kalkinmaguncesi.izka.org.tr/index.php/2021/04/12/covid-19-salgininin-dunya-ticareti-ve-deniz-tasimaciligina-etkileri/>, 12 Nisan 2021, Date of Access: 25.05.2022.

Republic of Turkey Ministry of Transportation and Infrastructure (UAB) General Directorate of Maritime Statistics, 2022. <https://denizcilikistatistikleri.uab.gov.tr/>. Date of Access:25.05.2022.

United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), (2020). *Review of Maritime Transport 2020*, Date of Access: 25.05.2022.

United Nations publication issued by the United Nations Conference on Trade and Development. UNCTAD/WIR/(2020). <https://unctad.org/webflyer/world-investment-report-2020>. Date of Access: 14.04.2022

İç Ortam Kalitesinin Önemi Üzerine Bir Araştırma

A Study on Indoor Environmental Quality

Ülger BULUT KARACA¹

öz

Günümüzde insanlar zamanlarının büyük bölümünü konut, ofis, okul gibi kapalı mekânda geçirmektedir. Son yıllarda yaygın olarak görülen hasta bina sendromu, bina kaynaklı hastalıklar, okullarda öğrenim performansının ve ofis ortamlarında çalışanların verimliliklerinin azalması gibi sağlık ve verimlilik sorunları iç ortam kalitesi ile ilişkilendirilmektedir. Bu çalışmada iç ortam kalitesi ve sürdürülebilir bina kavramları ilişkilendirilerek, insan sağlığı ve verimliliği konularında iç ortam kalitesinin (iok) önemine dikkat çekmek amaçlanmaktadır. Bu çalışma kapsamında iok'ni belirleyen parametrelerden aktif olarak ölçülebilen ve kontrol edilebilen ısı konfor, iç hava kalitesi, aydınlatma ve görsel konfor, akustik konfor ele alınmıştır. İok ile ilgili standart ve literatür taraması ile elde edilen bulgular sonucunda bu parametrelerin tanımları, kullanıcı üzerindeki etkileri, ölçülme yöntemleri ve yeşil bina sertifikasyon sistemleri ile ilişkileri ele alınmıştır. Sonuçta, iok'nin çalışmada ele alınan temel parametrelerinin, bina kullanıcılarının sağlığı ve üretkenliği ile ilişkili olduğu; dikkate alınmasında önemli sağlık ve finansal yararlar olduğu; iç ortamdaki fiziksel koşulların, uygun tasarım ve bina işletim sistemleri ile karşılanabileceği, yeşil bina sertifika sistemlerinin binalarda iok'nin gelişimine katkı sağladığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İç Ortam Kalitesi, Kullanıcı Sağlığı, Kullanıcıların Verimliliği, Yeşil Bina Sertifikaları, İç Ortam Kalitesi Ölçümü

ABSTRACT

Today, people spend most of their time indoors such as home, office and school. Health and productivity problems such as sick building syndrome, building-related illness, decreased learning performance in schools and the productivity of employees in office environments, and these have been common in recent years, are associated with indoor quality. This study aims to draw attention to the importance of indoor environment quality (ieq) in terms of human health and productivity by associating the concepts of indoor environment quality and sustainable building. Within the scope of this study, thermal comfort, indoor air quality, lighting and visual comfort, and acoustic comfort, which can be actively measured and controlled, are discussed. The definitions of these parameters, their effects on the user, their measurement methods and their relations with sustainable building certificates are discussed with the help of findings obtained from the standards and literature review related to the ieq. In conclusion, the basic parameters of the ieq considered in the study are related to the health and productivity of the building users. There are significant health and financial benefits to consider. It has been concluded that the physical conditions in the indoor environment can be met with appropriate design and building operating systems, and that green building certification systems contribute to the development of ieq in buildings.

Keywords: Indoor Environmental Quality, Occupants' Health, Occupants' Productivity, Green Guides, Indoor Environmental Quality Measurement

GİRİŞ:

¹ **Corresponding Author:** İstanbul AREL Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, Kemal Gözükara Yerleşkesi, Büyükçekmece, İstanbul, ulgerbulut@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8676-9106>

Yaşama, dinlenme, çalışma, ulaşım gibi faaliyetleri göz önünde bulundurularak, günümüzde insanların zamanlarının yaklaşık %90'ını kapalı mekânlarda geçirdiği bilgisi güncel birçok araştırmada ortaya konulmuştur (WHO, 1984; Frontczak ve Wargocki, 2011; Sarbu ve Sebarchievici, 2013). İnsan yaşamında bu kadar yer tutan kapalı mekânların ortam kalitesini belirleyen parametreleri tanımak; bu parametrelerin birbirleri ve insanların sağlığı, verimliliği üzerindeki etkilerini anlamak büyük önem taşımaktadır. Günümüzde iç ortam kalitesi (iok) endüstrileşmiş ülkeler için önemli sağlık konularından biri olarak kabul edilmektedir. Öyle ki, son yıllarda yaygın olarak görülen “Hasta Bina Sendromu” (Sick Building Syndrome-SBS), bina kaynaklı hastalıklar, okullarda öğrenim performansının ve ofis ortamlarında çalışanların verimliliklerinin azalması gibi sağlık ve verimlilik sorunları iç ortam kalitesi ile ilişkilendirilmektedir.

Hasta Bina Sendromu, bina içinde “havalandırmanın yetersiz olması, dış çevreden gelen kirleticiler, bina içinden kaynaklı kirleticiler, bina yapımında kullanılan inşaat malzemeleri, yetersiz ışık, uygun olmayan nem ve sıcaklık, kokular, ses ve elektromanyetik kirlilik” (Demirarslan ve Başak, 2018) nedenleriyle ortaya çıkmaktadır. Hasta bina sendromu, uyku problemi, dikkat dağınıklığı, yorgunluk, baş ağrısı, depresyon, uyuşukluk, konsantrasyon eksikliği, tat ve koku alma eksikliği, solunum yollarında ve/veya gözlerde tahriş (Obi, 2015) gibi şikayetlere neden olmaktadır.

İok'nin işgücü performansı ve üretkenliği üzerinde büyük bir etkisi olduğuna dair görüşler mevcuttur. Sağlık sorunları veya kendilerini tam üretkenlikten uzaklaştıran diğer olaylar nedeniyle verimliliği düşerken işe devam eden çalışanlar için, "işte var olmama sorunu" (presenteeism) terimi ortaya çıkmıştır (Turpin vd., 2004). İşçi verimliliğinin azalması ve yalnızca yetersiz temiz hava kaynağının neden olduğu hastalıklar nedeniyle İngiltere'de devletin yaklaşık olarak 15 milyar Sterlin, Amerika Birleşik Devletleri'nde ise 38 milyar dolar kaybettiği tahmin edilmektedir (Mujan vd., 2019).

Evans ve Stecker (2004) yaptıkları çalışmada, gürültü, kalabalık veya hava kirliliği gibi çevresel stres faktörlerine hem şiddetli hem de sürekli maruz kalmanın yetişkinlerde olduğu kadar çocuklarda da “öğrenilmiş çaresizlik sendromu”na neden olabileceği sonucuna varmışlardır. Annesi-Maesano ve diğ. (2013) tarafından okullarda iç ortam hava kalitesi konusunda yapılan çalışmanın sonuçları, iç hava kalitesinin sağlık (özellikle solunum sağlığı) ve bilişsel performans üzerine etkilerini ortaya koymuştur. Ayrıca, yetersiz iç hava kalitesinin öğrencilerin okula devamsızlığı (Mendell vd., 2013), (Simons vd., 2010) ve okul performansı (Bakó-Biró vd., 2012), (Haverinen-Shaughnessy vd., 2011) üzerindeki olumsuz etkilerine dair çalışmalar mevcuttur.

Binalarda tüketilen enerji miktarı, kullanıcılar için uygun iç ortam koşullarının sağlanması ve bina işletimi gibi etkenlere bağlıdır. Son zamanlarda yapılan araştırmalar, işveren, bina sahibi ve bir bütün olarak toplum için yetersiz iç ortam koşullarından kaynaklanan maliyetlerin genellikle aynı binada kullanılan enerjinin maliyetinden oldukça yüksek olduğunu göstermiştir (Olesen, 2012).

İok, yeşil bina sertifikasyon sistemlerinin değerlendirme ölçütlerinden biridir. Bu nedenle çalışma kapsamında yeşil bina sertifikası almış olan binalarda iok'nin yeterliliği ve kullanıcıların iok memnuniyetleri de ele alınmıştır.

Türkçe literatürde iok kavramları ve önemi üzerine kısıtlı sayıda çalışmaya rastlanmıştır. Bu çalışma ile ayrıca, iok kavramları ve önemi üzerine Türkçe literatüre katkı sağlamak amaçlanmıştır.

İok terimi, bir bina içindeki insan yaşamını etkileyen çeşitli parametreleri olan bir uzmanlık alanını temsil eder. Bu parametreler, “iç mekân hava kalitesi, aydınlatma, termal konfor, akustik, içme suyu, ergonomi, elektromanyetik radyasyon ve ilgili birçok faktörü içerir” (Almeida vd., 2015). Ancak, bu çalışma kapsamında iok'ni belirleyen parametrelerden aktif olarak ölçülebilen ve kontrol edilebilen ısı konfor, iç hava kalitesi, aydınlatma ve görsel konfor, akustik konfor ele alınmıştır.

Çalışma, yöntemin açıklanması, iok'ni belirleyen parametrelerin tanımlanması ve bu parametrelerin kullanıcı sağlığı-verimliliği ile ilişkilendirilmesi, yeşil bina sertifikasyon sistemlerinin iok ile ilişkilendirilmesi ve elde edilen bulguların tartışılması şeklinde yapılandırılmıştır.

1. Yöntem

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde yöntem olarak iok konusunda hazırlanmış araştırma makaleleri, tez çalışmaları, standart ve kılavuzlar taranarak literatür araştırması yapılmıştır.

Çalışmanın yapılandırılmasından sonra, öncelikle temel kavramlar tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu kavramlara dair geniş bir literatür taraması yapılarak bilgiler toplanmıştır. Elde edilen bilgiler, iok parametrelerinin tanımı, kullanıcı sağlığı ve verimliliğine etkileri, yeşil bina sertifikaları ile ilişkileri şeklinde gruplandırılmıştır.

2. İç Ortam Kalitesi

Bu çalışmadaki “iç ortam kalitesi” ifadesi, İngilizce literatürdeki “indoor environmental quality (ieq)” kavramına karşılık kullanılmış olup, aynı kavram için Türkçe’de ayrıca “iç çevre kalitesi” (TMMOB, 2015), (Yurdakul vd., 2019) ve “iç mekân kalitesi”(Orhan ve Kaya, 2016), “iç mekân konfor koşulları” (Şenkal Sezer, 2016) ifadeleri de kullanılmaktadır.

ASHRAE TC 1.6'ya (Terminoloji) göre iç ortam kalitesi, enerji verimli, sağlıklı ve konforlu binaların tasarımı, analizi ve işletilmesi yönlerini içeren bina iç ortamı hakkında algılanan bir iç mekân deneyimidir. İç ortam kalitesi ile ilgili uzmanlık alanları mimari, HVAC (Heating Ventilating and Air Conditioning: ısıtma, havalandırma ve iklimlendirme) tasarımı, ısıl konfor, iç hava kalitesi, aydınlatma, akustik ve kontrol sistemlerini içerir (URL-1).

Iok unsurları, hem tasarımla ilgili kararlar yoluyla hem de binanın işletiminde enerji tüketimi üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir (Olesen, 2012). Bu nedenle, enerji sıkıntısının yaşandığı günümüzde verimlilik önlemleri artırıldığından, yüksek iok sağlamak için tüm bina düzeyinde iok performansının değerlendirilmesi önemlidir.

Binaların iok değerlendirmesi, kullanım sonrası değerlendirmeler (Post Occupancy Evaluation-POE) ve araçlar ile ölçüm olarak iki yöntem ile belirlenmektedir (Heinzerling vd., 2013). Araçlar ile ölçme sonucunda elde edilen nesnel iok verileri, kullanıcılardan sağlanan öznel nitelikteki kullanım sonrası değerlendirme ile birlikte yorumlanır. Elde edilen iok verileri (Analitik Hiyerarşi Süreci, Spearman'ın Sıralama Korelasyon Katsayısı, Çok Değişkenli Lojistik Regresyon Analizi gibi) matematiksel modeller ile ya da (SPSS, Yapısal Eşitlik Modeli gibi) yazılımlar ile değerlendirilir.

Aşağıda, ısıl konfor, iç hava kalitesi, aydınlatma ve görsel konfor, akustik konfor parametrelerinin tanımları, kullanıcı sağlığı ve verimliliğine etkileri, değerlendirme yöntemleri ve ilgili standartların bir özeti yer almaktadır.

2.1. Isıl Konfor

Isıl konfor, “bir ortamdan duyulur ısıl memnuniyeti ifade eder ve his ve duygular ile ilgili bir kavramdır” (Kaynaklı ve Yamankaradeniz, 2002); üretkenlikte önemli bir rol oynar. 21-25 °C'lik sabit sıcaklık, çalışmak ve yaşamak için binada en iyi sıcaklık aralığıdır. Bu sıcaklık aralığının üst değerinin her 1°C fazlası için verimliliğin %2 oranında azaldığı belirtilmektedir (CIBSE, 2013; Seppänen ve Fisk, 2006). Farklı kullanıcılar için geçerli olabilecek bir ısıl konfor belirlemek güçtür. Isıl konfor yaş, cinsiyet, metabolizma gibi faktörlerden etkilendiği için hem bireysel hem de coğrafi karaktere sahiptir (Quang vd., 2014). Örneğin, kadınlar, kontrollü (iklimlendirilen) iç ortamlarda ısıl konfordaki değişimlere karşı daha hassas olmalarından dolayı, erkeklere göre daha fazla konforsuzluk hissetmektedir (ASHRAE,

2017b). Isıl konfor kabul edilebilir sınırlardan kullanıcının tercih ettiği noktaya geldiğinde, kullanıcı verimliliğinin arttığı gözlemlenmiştir (De Dear vd., 2013).

Isıl konfor konusunda Avrupa’da ISO 7730 standardı, Amerika Birleşik Devletleri’nde ise ASHRAE 55 standardı yaygın olarak kabul görmektedir. Isıl konfor; kuru termometre hava sıcaklığı, havanın bağıl nemi, hava hızı, ortalama ışınımsal (radyant) sıcaklık, insan metabolizması ve giysilerin ısı direnci olarak altı parametreden etkilenir (ASHRAE, 2017a, 2017b). Benzer şekilde ISO 7730 (1994)’da ısı ortam dört fiziksel değişkenin (hava sıcaklığı, ortalama ışınımsal sıcaklık, hava hızı ve bağıl nem) ve insanlarla ilgili iki değişkenin (aktivite düzeyi ve giysi ısı direnci) bir fonksiyonu olarak tanımlanır. Hava sıcaklığı, mekân kullanıcısının vücudunun çevresindeki kuru termometre ile ölçülen sıcaklığı verir. Ortalama ışınımsal sıcaklık, “insan ile çevre yüzeyler arasında ışıma (radyasyon) yoluyla oluşan ısı transferini belirlemek üzere, çevre yüzeylerin sıcaklıklarının birleşik etkisini ifade eden bir sıcaklıktır” (Koyun, 2016); siyah küresel termometre ile ölçümü yapılabilir. Hava hızı, herhangi bir yüzeyle hava arasındaki ısı taşınımı katsayısını etkilediğinden, insanla çevresi arasında taşınım yoluyla oluşan ısı transferi miktarını etkileyen önemli bir çevresel değişkendir (Koyun, 2016); anemometre ile ölçülür. Bağıl nem, “insanın cildinden çevreye olan su buharı difüzyonu, ter buharlaşması ile vücuttan kaybedilen ısı miktarlarını etkileyen bir çevresel değişkendir” (Koyun, 2016); higrometre ile ölçülür. Aktivite düzeyi, insan vücudunun alınan besinleri oksijenle yakması sonucu birim zamanda ürettiği enerji miktarını (metabolizma düzeyini) etkileyen bir değişkendir. Giysi ısı direnci, insan ile bulunduğu ortam arasındaki ısı transferi miktarını etkileyen bir değişkendir.

Fanger, 1970’li yıllarda bir iç ortamın ısı konfor düzeyini belirlemek amacıyla, ısı konfora etkileyen kişisel ve çevresel faktörlerin birleşenleri ile matematiksel bir model geliştirmiştir. Bu modelde, kullanım sonrası değerlendirme anketleri aracılığıyla kullanıcıların ısı duyuları soğuktan sıcağa yedi puanlık bir ölçekte değerlendirilir.

Böylece, bir grup insanın ortalama ısı duyumu ve ısı koşullardan ortalama memnuniyeti “tahmin edilen ortalama oy” (predicted mean vote: PMV) ve “tahmin edilen memnuniyetsizlik yüzdesi” (predicted percentage dissatisfied: PPD) indeksleri ile belirlenir. Hesaplanan PMV değerinin kullanıcı üzerinde uyandırdığı his, Tablo-1’de yer alan duyum skalası ile tanımlanmıştır.

Tablo-1: Isıl duyum skalası (Ekici, 2013)

PMV Değeri	Anlam	Yorum
3	Aşırı sıcak	Bunaltıcı ve tolere edilemez
2	Sıcak	Çok sıcak
1	Hafif sıcak	Tolere edilebilir, sıcak
0	Nötr	Konforlu
-1	Hafif serin	Tolere edilebilir, serin
-2	Serin	Çok serin
-3	soğuk	Tolere edilemez, soğuk

ASHRAE 55 (2017a), standardı, iç ortam ısı koşullarının gereksinimlerini ayarlamak için PMV modelini kullanır. Bu standartta ısı açıdan homojen bir ortamın konforlu sayılabilmesi için, o ortamda bulunan kullanıcıların %90’ının ısı ortamdan memnun olması şartını belirtmiştir. ISO 7730 ise konforlu bir ortam için PMV değerlerinin ± 0.5 değerleri arasında kalmasını önermektedir. Bu değer, ortamda bulunan memnuniyetsiz kişilerin oranının %10’u aşmaması anlamına gelmektedir (Ekici, 2013). Fanger’in PMV metodu ASREA ve ISO tarafından kabul görüp desteklenmesine karşın, bu model merkezi olarak kontrol edilen HVAC sistemlerine sahip binalar için tasarlanmıştır.

De Dear ve Brager (1998) tarafından yapılan araştırmalar, doğal olarak havalandırılan binalardaki kullanıcıların merkezi HVAC sistemlerine sahip binalardaki kullanıcılara göre daha geniş bir sıcaklık

aralığına toleranslı olduğunu göstermiştir. Bunun sonucunda de Dear ve Brager binalarda ısı konfor düzeyini belirlemek amacıyla “uyarlanabilir kabul modeli”ni geliştirmiştir.

PMV/PPD modeli ve uyarlanabilir kabul modeli, büyük bir kullanıcı grubu için ortalama konfor seviyelerini tahmin etmek üzere tasarlanmıştır, ancak az sayıda kullanıcı için geçerli olmayabilir (Talon ve Goldstein, 2015). Isıl konfor alanındaki yeni yaklaşım ise, “kişisel konfor modeli”dir. Kişisel konfor modeli, büyük bir örneğin ortalama tepkisinden ziyade bireyin ısı konfor tepkisini tahmine dayalı bir modeldir (Kim vd., 2018). Kişisel konfor modelinde makine öğrenimi (derin öğrenme) kullanılması, sensörlerden (algılayıcılardan) toplanan veri türlerinin işlenmesi ve kullanıcı tepkilerinin çeşitlendirilmesi sayesinde %40'a varan hatasız veri elde edilmiştir (Kim vd., 2018).

Kişisel konfor modelinde bina kullanıcılarının ısı konforunu tahmin etmek için PMV/PPD modelinin ve uyarlanabilir kabul modelinin dahil edemediği vücut kitle indeksi, cinsiyete göre ısı konfor farklılığı gibi etkin parametreler de etkilidir. Bina kullanıcılarından gelen geri bildirimler yaygın makine öğrenme algoritmaları, sinir ağları, Bayes ağı, bulanık kurallar, mantıksal regresyon gibi (Ari vd., 2008; Bermejo vd., 2012; Choi ve Yeom, 2019; Mujan vd., 2019) yöntemler kullanılarak farklı kişisel konfor modelleri oluşturulur.

2.2. İç Hava Kalitesi

İç hava kalitesi (ihk), binalardaki hava kalitesinin bir göstergesidir ve konut binalarındaki yaşam kalitesi ile ofis ve kamu binalarındaki üretkenlik üzerinde çok güçlü bir etkiye sahiptir (Olesen, 2005).

İhk, karbon monoksit, karbon dioksit, nitrojen dioksit, kükürt dioksit, uçucu organik bileşikler, bağıl nem, sıcaklık, oksijen, ozon, amonyak, hava hızı, formaldehit ve partikül kirliliği seviyelerinin ölçümü ile belirlenir. Farklı ülke ve bölgelerdeki standartlara göre ihk'ni etkileyen değişkenler ve maruz kalınmasına izin verilen bu değişkenlerin sınır değerleri Tablo 2'de verilmiştir. Bu parametreler ayrıca binanın dışındaki hava kirliliğinden, binanın ısı ve su yalıtımlarından, HVAC sisteminden (Isıtma havalandırma ve iklimlendirme), mekânsal düzenden, iş ve yaşam süreçlerinden de etkilenir.

İhk'ni belirleyen değişkenler farklı kullanıcılar tarafından farklı düzeylerde algılanabildiği için ASHRAE 62.1-2010 standardında “kabul edilebilir iç hava kalitesi” tanımı yapılmıştır. Bu tanıma göre kabul edilebilir iç hava kalitesi, içinde bilinen kirleticilerin, yetkili kuruluşlar tarafından belirlenmiş zararlı konsantrasyonlar seviyelerinde bulunmadığı ve bu hava içerisinde bulunan insanların %80 veya daha üzerindeki oranının havanın kalitesiyle ilgili herhangi bir memnuniyetsizlik hissetmediği havadır (Aslan, 1997). İHK gereksinimlerini sağlayan standartların çoğu, hava kalitesinden memnun olmayan kişilerin minimum yüzdesini sağlayacak koşulları tanımlar (Frontczak ve Wargocki, 2011).

Bina içi hava kalitesi ve havalandırmayı değerlendirmek için Amerikan Test ve Malzemeler Birliği standart rehberinde (ASTM D6245) kişilerin oluşturduğu CO_2 indikatör kirletici olarak kullanılabilir denilmektedir (Öztürk vd., 2013). Kapalı bir ortamdaki kullanıcıların ana CO_2 kaynağı olduklarını söylemek mümkündür. Çünkü “normal bir iş ile uğraşan bir insan saate 20 litre ($0.02 m^3$) CO_2 üretir” (Bulut, 2012; Schramek,1999). İç ortamda havalandırma yoksa ya da yetersiz ise, kişi sayısı arttıkça CO_2 konsantrasyonu da artar. Myhrvold ve arkadaşları (1996) yaptıkları çalışmada, dersliklerde CO_2 değerinin 1500 ppm üzerine çıktığında çocukların sağlık ve performanslarının olumsuz etkilendiğini belirlemiştir.

Tablo 2: İhk'ni etkileyen değişkenler, farklı ülke ve bölgelerde maruz kalınmasına izin verilen bu değişkenlerin sınır değerleri (Mujan vd., 2019)

Parametre	Bölge			
	ABD	Avrupa	Çin	Japonya

Hava sıcaklığı	Sınır değerler	22,5-26 °C yaz mevsiminde; 20,0-23,5 °C kış mevsiminde	22-27 °C yaz mevsiminde; 20-23 °C kış mevsiminde	22-28 °C yaz mevsiminde; 16-24 °C kış mevsiminde	17-28°C				
Bağıl nem	Referans sınır aralığı	ANSI/ASRAE %40-%60 yaz mevsiminde; %30-%60 kış mevsiminde	WHO %25-%45	AQSIQ %40-%80 yaz mevsiminde; %30-%60 kış mevsiminde	MHLW 8 saate kadar %40-%70				
Hava hızı	Referans sınır aralığı	ANSI/ASRAE 0.25 m/sn	WHO 0,25 m/sn	AQSIQ 0,3 m/sn yaz mevsiminde; 0,2 m/sn kış mevsiminde	MHLW 0,5 m/sn				
Havalandırma (dış hava) karbon dioksit	Tavsiye edilen Referans sınır aralığı	mekânın türüne ve amacına bağlı olarak alana veya kişi sayısına göre.							
		8 saat 5000 ppm	dış çevre <700 ppm (1800 mg/m ³) üzeri	1 saat 10.000 ppm	8 saat 5000 ppm	24 saat 1000 ppm	24 saat 1000 ppm		
karbon monoksit	Referans sınır aralığı	ASRAE / ACGIH		WHO / MAK		AQSIQ	MHLW		
		1 saat; 35ppm	8saat; 9ppm	mak. 200 ppm	30 dk 60 ppm	8 saat 30 ppm	1 saat 10 mg/m ³	1 saat 20 ppm	24 saat 10 ppm
formaldehit	Referans sınır aralığı	ASRAE/OSHA/EPA			WHO / MAK /HSC		AQSIQ	MHLW	
		30 dk; 0,081ppm	1 saat 76 ppb	8 saat 27 ppb	5 dk 1 ppm	30 dk 0,081 ppm	8 saat 0,3 ppm	1 saat 0,08 ppm	5 saat 0,08 ppm
nitrojen dioksit	Referans sınır aralığı	ASRAE/OSHA/EPA			WHO / MAK /HSC		AQSIQ	MHLW	
		15 dk 5 ppm	1 saat 3 ppm	1 yıl 0,05 ppm	1 saat 0,1 ppm	1 yıl 0,02 ppm	1 saat 240 µg/m ³	tanımlı değer yok	
ozon	Referans sınır aralığı	AGGIH/NAAQs/EPA			WHO / MAK		AQSIQ, SEPA	tanımlı değer yok	
		1 saat 0,1 ppm	8 saat 0,05 ppm		8 saat 0,064 ppm	Maks. 0,05 ppm	1 saat 0,16 mg/m ³		
Sülfür dioksit	Referans sınır aralığı	ASRAE/OSHA/EPA			WHO		AQSIQ	tanımlı değer yok	
		8 saat 2 ppm	1 yıl 80 µg/m ³		1 saat 0,133 ppm	24 saat 0,048 ppm	1 yıl 0,012 ppm	1 saat 0,5 mg/m ³	
Toplam uçucu organik bileşik	Referans sınır aralığı	ASRAE/OSHA/EPA			WHO / MAK		SEPA	tanımlı değer yok	
		tanımlı değer yok			8 saat 300 µg/m ³		8 saat 0,6 mg/m ³		
2,5 mm'den küçük panikülat maddesi	Referans sınır aralığı	8 saat; 3mg/m ³	24saat; 35µg/m ³	1 yıl; 15 µg/m ³	UK		AQSIQ	tanımlı değer yok	
					24 saat 25 µg/m ³	1 yıl 10 µg/m ³	tanımlı değer yok		
10 mm'den küçük partikül madde	Referans sınır aralığı	ASRAE/OSHA/EPA			WHO		24 saat 0,15 mg/m ³	tanımlı değer yok	
		8 saat 10 mg/m ³	24 saat 150 µg/m ³	1 yıl 50 µg/m ³	8 saat 4 mg/m ³	24 saat 50 µg/m ³	1 yıl 20 µg/m ³		
toplam asılı parçacıklar	Referans sınır aralığı	ASRAE / ACGIH /EPA			WHO / MAK		AQSIQ	tanımlı değer yok	
		8 saat 15 µg/m ³			tanımlı değer yok		tanımlı değer		
son derece ince parçacıklar <1.0 mikron	Referans sınır aralığı	OSHA tanımlı değer yok			tanımlı değer yok		tanımlı değer yok	tanımlı değer yok	

Yüksek toksisite ile uçucu organik bileşikler (uob) ve formaldehit en önemli iç ortam kirlenim kaynaklarıdır. Uob'ler, özellikle boya, vernik, yapıştırıcı, döşemelik gibi yapı malzemelerinden kaynaklanmaktadır (Alyüz ve Veli, 2006). Ofis ortamlarında ise, bu yapı malzemelerine ilave olarak fotokopi makineleri ile diğer bazı ofis malzemeleri uob'ler için önemli kaynaklardır (Vural ve Balanlı, 2005). Düşük konsantrasyonlarda uyuşukluk, baş ağrısı ve yorgunluk gibi özellikle sinir sistemiyle ilgili şikâyetlere sebep olan uçucu organik bileşikler ve formaldehit, maruziyetin kronik hale gelmesi ile kanserojenik etkiler göstermektedirler (Alyüz ve Veli, 2006).

Bir iç ortamın havasındaki kirleticilerin seyreltilerek temizlenmesi, bina kullanıcısının konforu için hava hareketi, ısı konfor ve uygun nem düzeyinin sağlanması amaçlarıyla havalandırma yapılır. Başlıca havalandırma yöntemleri; doğal, mekanik ve hibrit havalandırma olarak sayılabilir. Doğal havalandırma iç ve dış ortamlar arasındaki sıcaklık farkı ve dış ortamdaki rüzgâr basıncı sonucunda oluşur. Mekanik havalandırma yönteminde, iç ortamdaki değiştirilmek istenen havanın tahliyesi ve dış ortamdaki temiz hava alınması fanlar kullanılarak sağlanır. Hibrit havalandırma yönteminde doğal ve mekanik havalandırma yöntemleri birlikte kullanılır.

Binalar için enerji verimli havalandırma modeli geliştirmeye odaklanan birçok araştırma mevcuttur. Bunlardan bazıları, havalandırma sürecini daha verimli hale getirmek için yalnızca doğal havalandırma ve pasif yöntemlere odaklanmıştır. Ancak doğal havalandırmanın her zaman yeterli olamamasından ötürü havalandırma konusundaki yeni çalışmalar hibrit havalandırmaya odaklanmıştır.

Mekanik havalandırma yönteminde temiz havanın sağlanmasının yanı sıra, temiz havanın ısıtılması / soğutulması ve nem kontrolü gereksinimlerinin karşılanmasında HVAC sistemleri yaygın olarak kullanılmaktadır. HVAC sistemleri, bu gereksinimleri sağlayan ekipman, dağıtım ağı ve terminallerden oluşur.

HVAC sistemleri, bina enerji tüketiminde önemli bir paya sahiptir. Avrupa Birliği'ndeki ofis binalarında tüketilen enerjinin %40 kadarı HVAC sistemleri tarafından kullanılmaktadır (Gruber vd., 2008). Avrupa Parlamentosu, Avrupa Birliği Konseyi ve binaların enerji performansına ilişkin 2010/31/EU Direktifi tarafından tanımlanan "yaklaşık sıfır enerjili binalar"a (Near Zero-Energy Buildings, NZEB's) ulaşmak için, iç ortam soğutma, ısıtma ve havalandırma için gereken enerjiyi en aza indirecek alternatif çözümlere ihtiyaç vardır (Attia ve Carlucci, 2015)

2.3. Aydınlatma ve Görsel Konfor

Görsel konfor, göz sağlığının korunarak yapılan görsel iş performansın artırılması ve bu koşullarda sürekliliğin sağlanması durumu olarak tanımlanabilir (Kutlu, 2018). EN 12464-1 (2011)'e göre görsel konforu belirleyen ana parametreler; ışıklılık dağılımı (luminance distribution), aydınlık düzeyi (illuminance) ve aydınlık düzgünlüğü (uniformity), kamaşma (glare), ışığın rengi, renksel geriverimi (colour rendering), kırpışma hızı (flicker rate) ve gün ışığı miktarı olarak sıralanmaktadır.

Farklı işlevlerdeki iç ortamların aydınlatılmasında sağlanması gereken aydınlatma parametreleri ve değerleri EN 12464-1'de tanımlanmıştır. Bu çalışmada örnek olarak ofis hacimleri ele alınmış; ofis hacimlerinde sağlanması gereken aydınlatma kriterleri Tablo 3'te sunulmuştur. Bu tablodaki (E_m) minimum aydınlık düzeyini, (UGR_L) kamaşma sınırlama katsayısını, (R_a) renksel geriverim indeksini simgelemektedir.

Aydınlık düzeyi, bir yüzeyin, bir noktasını çevreleyen sonsuz küçük bir parçacığının aldığı akının, bu yüzey parçacığının alanına bölümüdür; birimi lux'tür (Sirel, 1997). Aydınlık düzeyi gereksinimleri, yapılan eylem ve kullanıcı özelliklerine göre değişik değerlerde (Çelik vd., 2015).

Kamaşma, yüksek ışıklılıktaki yüzeylerin (aydınlatma aygıtı, pencere) doğrudan bakış alanı içinde yer alması, görüntülerinin parlak yüzeylerden yansması ya da ışıklılık dağılımlarının dengesiz oluşu sonucu ortaya çıkar (Aydın Yağmur ve Şerefhanoglu Sözen, 2016). Rahatsızlık veren kamaşmayı nicel olarak değerlendirmek için Görsel Konfor Olasılığı (Visual Comfort Probability-VCP) ve Birleşik Kamaşma Değeri (Unified Glare Rating-UGR) indeksleri geliştirilmiştir (Clear, 2012; Kayakuş, 2018).

Tablo 3: Ofis hacimlerinde sağlanması gereken aydınlatma kriterleri

İç ortamdaki görev veya	E_m (lx)	UGR_L	U_o	R_a	Özel Durumlar
-------------------------	------------	---------	-------	-------	---------------

etkinlik tipi					
Dosyalama, kopyalama vb.	300	19	0,40	80	
Yazma, okuma, veri işleme	500	19	0,60	80	Ekran ile yapılan işler için "4.9. Görüntülü Ekran Ekipmanları ile iş istasyonlarının (bilgisayar ünitelerinin) aydınlatılması" başlığına bakılmalıdır.
Teknik çizim	750	16	0,70	80	
CAD atölyesi	500	19	0,60	80	Ekran ile yapılan işler için "4.9. Görüntülü Ekran Ekipmanları ile iş istasyonlarının (bilgisayar ünitelerinin) aydınlatılması" başlığına bakılmalıdır.
Konferans ve toplantı odaları	500	19	0,60	80	Aydınlatma kontrol edilebilir olmalıdır
Resepsiyon	300	22	0,60	80	
Arşivler	200	25	0,40	80	

Sirel (1997) renksel geri verimi, bir ışıklayıcının aydınlattığı nesnelere, renk türü ile ilgili görüşleri üzerindeki etkisi olarak tanımlamaktadır. Renksel geriverim indeksi, ölçülen ışık kaynağının renksel geriverim özelliklerinin, 'referans' bir ışık kaynağına olan yakınlığını belirlemektedir (Kayakuş, 2018).

İnsanlar, biyolojik saatlerinin düzgün çalışması ve günlük fiziksel-zihinsel aktivitelerini gerçekleştirecek enerjiye sahip olmak için gün ışığına ihtiyaç duyarlar (Aries, 2005). Günümüzde insanlar günün önemli bölümünü iç mekânlarda geçirdiğinden, iç mekânın tasarımında gün ışığından tam olarak yararlanılması önemlidir. İnsan görsel konforu en iyi şekilde gün ışığı ile sağlanır; gün ışığı insan ruhunu olumlu yönde etkiler ve gün içinde bu ışığa erişimi olan insanlar genellikle daha rahat ve neşeli olurlar (Aries, 2005).

Aydınlatmanın, binaların elektrik tüketiminde yaklaşık %33'lük bir payla önemli bir yere sahip olduğu kabul edilmiştir (Krarti vd., 2005). Binaların aydınlatılması için gün ışığından yararlanma, aydınlatma için kullanılan enerjinin azalması ve dolayısıyla enerji üretimindeki sera gazı emisyonlarının da azalması anlamına gelmektedir.

Binaların aydınlatma düzeninde gün ışığının payını artırmak için uygun önlemler, bir binanın sera etkileri üzerindeki etkisinin azaltılması ve insanların daha keyifli bir çalışma ve yaşam için koşullar yaratması için fırsatlar sağlar.

Ayrıca, doğal gün ışığının okullarda öğrenmeye de olumlu etkisi olduğu kanıtlanmıştır. California, Capistrano okul bölgesinde yapılan bir gündüz aydınlatması araştırması, gün ışığının en fazla olduğu sınıflardaki öğrencilerin, en az gün ışığı alan sınıflardaki öğrencilere göre matematikte %20 ve okumada %26 daha hızlı ilerlediklerini belirlemiştir (Prakash, 2005).

2.4. Akustik Konfor

Navai ve Veitch (2003) akustik konforu "akustik koşullardan hoşnut olma durumu" olarak tanımlamaktadır. Ancak iyi bir akustik ortamın sağlanması temel olarak rahatsızlık oluşumunun önlenmesi ile ilişkilidir. Elastik bir ortamda işitme duyusunun algılayabildiği küçük basınç dalgalanmalarının ya da değişimlerinin oluşturduğu duyuma ses denir. İstenmeyen ya da etkilenene bir anlam ifade etmeyen sesler gürültü olarak nitelendirilir (Çalışkan, 2004). Herhangi bir kaynaktan çıkan sesin yoğunluğu (şiddeti), o sesin havada yarattığı basıncın bir referans basınca oranının logaritmik değeri olarak tanımlanan desibell (dB) birimi ile ölçülür (TMMOB, 2015).

Bir iç ortamın akustik konforu hem sesin, hem de mekânın fiziksel özelliklerini içeren çok sayıda fiziksel etkenle bağlantılıdır. Sesin akustik konfor ile ilgili fiziksel özellikleri olarak kısa ve uzun süreli ses basınç seviyesi ve ses frekansı sayılabilir. Mekânın akustik konfor ile ilgili fiziksel özellikleri olarak ise ses yalıtımı, ses absorpsiyonu (yutulması) ve yankılanma süresi sayılabilir.

Ses yalıtımında ses dalgaları, içinde yol aldıkları ortamdan farklı yoğunluk veya esneklikte bir engelle karşılaşırsa enerjinin bir bölümü yansıtılır, bir kısmı da ısı enerjisine dönüşerek soğurulur, kalan kısım da geçişini tamamlar (Kaya ve Dalgar, 2017). Ses absorpsiyonunda ise, hava parçacıkları, yalıtım malzemesi içinde sürtünerek sesin bir kısmını ısı enerjisine dönüştürürler; böylece sesin enerjisi azalır (Kaya ve Dalgar, 2017). Yankılanma süresi, ortamdaki ses basıncı seviyesinin ses kaynağının susmasından itibaren 60 dB'ye düşmesi için gereken süredir.

Bir ortamdaki, ortama dıştan gelen veya ortam içinde üretilen istem dışı seslerin tümü ortam sesini, bir başka terimle ortam (*arkaplan*) gürültüsünü oluşturur (TMMOB, 2015). Arkaplan gürültüsü, sözlü iletişimde konuşmanın anlaşılabilirliğini etkiler; dikkat dağıtıcı ve rahatsız edici olabilir.

İç ortamda akustik konforun sağlanması ve arkaplan gürültüsünün olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılması amacıyla beyaz gürültü, ses maskeleyme gibi yöntemlerden yararlanılmaktadır. Beyaz gürültü, arkaplan gürültüsünü bastırmak amacıyla, insan kulağının algılayabileceği tüm ses frekanslarının bileşiminden oluşur. Ses maskeleyme ise, maskeleyme ya da perdeleme, bir sesin işitme eşliğini artırarak diğer bir sesin işitilmesini engellemesi olarak açıklanabilir (Çalışkan, 2004).

Gürültü kontrolü, insanların etkin çalışması için gereklidir ve kötü tasarlanmış alanlar çalışan memnuniyetsizliğine ve üretkenliğin azalmasına neden olabilir (Frontczak vd., 2012). Evans ve arkadaşları (1998) yaptıkları çalışmada artan düzeyde gürültüye maruz kalan kişilerin yüksek tansiyona sahip olduklarını ve strese neden olan hormon salgılarının arttığını gözlemlenmiştir. Bu çalışmada ayrıca, yüksek gürültü seviyelerinin hatırlama yeteneğini etkilediğini; konsantrasyon azalmasına ve bazı durumlarda kaygıya yol açtığını belirlemiştir.

3. Yeşil Bina Sertifikaları ve İç Ortam Kalitesi İlişkisi

Son yıllarda bina tasarımında, düşük enerji tüketimine ve binaların çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılmasına yönelik artmakta olan bir sürdürülebilirlik eğilimi görülmektedir. ABD'de LEED (Leadership in Energy and Environmental Design) ve Birleşik Krallık'ta BREEAM (Building Research Establishment Environmental Assessment Method) gibi yeşil bina sertifika sistemleri, binaların tasarımı, yapımı ve işletilmesi süreçlerinde sürdürülebilirliği teşvik etmektedir. Ayrıca İOK, yeşil bina sertifikasyon sistemlerinin değerlendirme ölçütlerinden biri olması nedeniyle bu çalışmada yeşil bina sertifikaları ve İOK ilişkisine yer verilmiştir.

BREEAM sertifikasyon değerlendirmesi enerji, sağlık ve esenlik (well-being), inovasyon, arazi kullanımı; malzeme, işletim, ulaşım; atıklar, su ve kirlilik kategorileri ile gerçekleştirilir. Görsel konfor, iç ortam hava kalitesi, ısı konfor, akustik performans gibi kriterlerin değerlendirilmesini kapsayan sağlık ve refah kategorisi (URL-2), BREEAM değerlendirmesinde elde edilebilecek toplam puanın %15'ini oluşturur. Altomonte vd. (2016) İngiltere'deki BREEAM sertifikalı ofis binalarında kullanıcı memnuniyetini araştırmış; BREEAM sertifikasının bina ve çalışma alanı memnuniyeti üzerinde önemli ve pratik bir etkisinin bulunmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

LEED sertifikasyon değerlendirmesi bütünleşik süreç yönetimi, sürdürülebilir araziler, su verimliliği, enerji ve atmosfer, iç ortam kalitesi, tasarımda inovasyon ve bölgesel öncelik kategorileri ile gerçekleştirilir. LEED sisteminin değerlendirmesinde minimum iç hava kalitesi performansı, tütün dumanı kontrolü ve yeşil temizlik politikası ön koşullarının sağlanması ön koşul olup; iç mekân hava kalitesi yönetim programı, gelişmiş iç mekân hava kalitesi stratejileri, ısı konfor, aydınlatma, gün ışığı

ve görsel konfor gibi kriterler yer almaktadır (URL-3). İç ortam kalitesi değerlendirmesi, LEED değerlendirmesinde elde edilebilecek toplam puanın %14,5'ini oluşturur. Altomonte vd., (2017) yaptıkları çalışmada, LEED sertifikalı binaların kullanıcılarının ve sertifikalı olmayan binaların kullanıcılarının bina, çalışma alanı ve çeşitli İOK göstergelerinin değerlendirmesinde eşit derecede memnun olduklarını göstermiştir. Bu çalışmada ayrıca, LEED değerlendirmesinin kapalı ofislerden ziyade açık ofislerde ve büyük binalar yerine küçük binalarda memnuniyet sağlamada daha etkili olduğuna dair kanıtlar tespit edilmiştir.

MacNaughton ve arkadaşları (2017) yüksek enerji performansına sahip 10 binadan oluşan bir örnekte, yeşil sertifikalı bina kullanıcılarının sertifikasız bina kullanıcılarına göre %26,4 daha yüksek bilişsel işlev değerlendirmesine ve daha iyi çevresel algıya sahip olduğunu; daha az fiziksel ve zihinsel sorun yaşadığını saptamıştır. Leaman ve Bordass, (2007) ise, yeşil sertifikalı binalarda çalışanların, çalıştıkları binalara ilişkin daha toleranslı tutum sergilediğini; yeşil sertifikalı binaların geleneksel binalara göre daha yüksek iç ortam koşulları sağladığını, ancak iş tatmininin daha yüksek olmadığını belirlemiştir.

Uluslararası WELL Sağlıklı Bina Enstitüsü (International Well Building Institute), WELL v1 ve WELL v2 standartları ile bina ve yapı çevrenin insan sağlığını etkileyen unsurlarını ölçmekte ve sertifikalandırmaktadır.

4. Tartışma

İok parametrelerinin karşılıklı etkileşimleri önemlidir. Bu nedenle, iok belirlenmesinde parametrelerin birlikte değerlendirilmesi gereklidir. Tablo 4'te bu çalışma kapsamında ele alınan iok'nin belirlenmesi için ölçülmesi gereken parametreler, ölçüm araçları ve kullanıcı değerlendirmesinde dikkate alınacak hususlar yer almaktadır.

Tablo 4: İok'nin belirlenmesi için gerekli ölçümler ve kullanıcı değerlendirmesindeki etkenler

	Ölçüm		Kullanıcı değerlendirmesinde dikkat edilmesi gereken etkenler
	Ölçülen parametre	Ölçme araçları	
Isıl Konfor ölçme yöntemleri	küresel termometre sıcaklığı	siyah küresel termometre	yaş
	bağıl nem	higrometre	yaş aralığı
	hava sıcaklığı	termometre	metabolizma düzeyi
	hava akış hızı	anemometre	aktivite düzeyi
İç hava kalitesi ölçme yöntemleri	havalandırma hızı (hava debisi)	debi ölçüm problemleri	bina kullanıcılarının iç hava kalitesi algısı
	iç ortam hava kirliliği düzeyi	CO, CO ₂ , formaldehit, uçucu organik bileşik vb için sensörler	
	dış ortam hava kirliliği düzeyi	CO, CO ₂ , partikül madde vb için sensörler	
Doğal ve yapay aydınlatma ölçme yöntemleri	ortam ve yapay ışığın cd/m ² ışık yoğunluğu	yatay aydınlık sensörü	bina kullanıcılarının aydınlatma algısı
	gün ışığı / yapay ışık oranı	aydınlık sensörlerinden elde edilen hesaplamalar	
	yatay yansımada indeksi	hesaplama	
Gürültü ve akustik düzey ölçme yöntemleri	iç ortam ses düzeyi	ses basıncı sensörü	bina kullanıcılarının gürültü algısı
	dış ortam ses düzeyi	ses basıncı sensörü	
		hesaplama	

İç ortam havasının kalitesini sağlayan daha yüksek havalandırma oranları ve doğal havalandırma, arka plan gürültüsü oluşturarak dış gürültünün binaya girmesine ve memnuniyetsizliğe neden olabileceğinden akustik konfor üzerinde olumsuz etkiler yaratabilir. Ayrıca, açık ofisler yeşil bina tasarımında gün ışığını en üst düzeye çıkarmak için yaygın olarak kullanılmaktadır, ancak ses bariyerlerinden yoksundurlar ve akustik memnuniyetsizlik yaratırlar (Altomonte vd., 2017). İç

mekânlarda kullanılan bitirme malzemeleri, mobilya ve döşemelerin seçimi, iok'nin tüm yönleri üzerinde büyük bir etkiye sahip olabilir. Bu seçimlerde uob'leri ve hoş olmayan kokuları en aza indirecek ve ses emilimini en üst düzeye çıkaracak tercihler yapılmalıdır.

Gürültü önlemek amacıyla yaygın olarak kullanılan petrol ve mineral kökenli ses emici paneller, iç hava kalitesini ve dolayısıyla kullanıcı sağlığını olumsuz etkileyebilmektedir. Bu amaçla, alternatif malzemelerin geliştirilmesine ihtiyaç vardır.

Günümüzde enerji performansına dayalı bina tasarımı önem kazanmıştır. Ancak, enerji performansını artırmaya odaklanan bina tasarım yaklaşımları, kullanıcı konforu, sağlığı ve üretkenliğini artırma hedefleriyle çelişebilir. Enerji performansına dayalı bina tasarımı genellikle bina kabuğunu mümkün olduğunca hava geçirmez hale getirmek ve bina sakinleri üzerinde olumsuz etkileri olabilecek iç mekân hava kirleticilerinin birikimini artırarak havalandırma oranlarını azaltmak şeklinde uygulanmaktadır. Diğer yandan, iok konusunda faaliyet gösteren araştırmacı, tasarımcı ve uygulamacıların "sağlıklı yüksek performanslı bina"ya öncelik vermeye başladığı açıktır. Yeşil bina sertifika sistemlerinin iok koşulları bakımından kullanıcılarda ne denli memnuniyet sağladığı ve bu memnuniyet oranının sertifikasız bina kullanıcılarının memnuniyeti ile kıyaslanması konusunda çok sayıda araştırmaya rastlanmıştır. Bu araştırmalarda, yeşil bina sertifika sistemlerinin iok belirlemede kullanılan kriterlerin daha güvenilir bir şekilde tanımlanması gerektiği vurgusu yapılmaktadır. İok parametrelerinin kontrolü için uyarlanabilir davranış izleme ve sürekli bina izleme sistemlerine çok dikkat edilmelidir.

SONUÇ:

Bu çalışmada, iok konusunda mevcut olan literatür analiz edilmiş; kullanıcıların sağlığı, konforu ve üretkenliği üzerinde etkileri olan ısı konfor, iç ortam hava kalitesi, aydınlatma ve görsel konfor, akustik konfor parametreleri ele alınmıştır. Bu parametrelerin konut, ofis ve okul gibi binalarda kullanıcı sağlığı, konforu ve verimliliği üzerindeki etkilerine yer verilmiştir.

Kullanıcıların sağlığı, konforu ve üretkenliğini artıracak iç ortam koşulları, tasarım ve bina sistemi işlemleri ile karşılanabilir. Ancak uygun iok sağlanmasında yaş, cinsiyet, metabolizma farklılıkları gibi nedenlerle kullanıcılardaki iok algısı değişkenlik gösterebilmektedir.

İOK parametrelerinin yeterliliklerinin belirlenmesinde kullanılan araçlar ile ölçüm ve kullanım sonrası değerlendirme yöntemleri ele alınmıştır. Araçlar ile ölçüm yönteminde ölçülen parametreler ve ölçme araçları tanımlanmış; kullanım sonrası değerlendirme yönteminde etkili unsurlar sıralanmıştır.

BREEAM ve LEED yeşil bina sertifikasyon sistemlerinin binalarda iok'nin gelişimine etkileri açıklanmıştır. İOK konusunda bir seviye hedeflemeleri nedeniyle yeşil bina sertifikalarının iok'ni olumlu yönde etkiledi söylenebilir.

Özellikle ısı konfor ve iç hava kalitesi parametreleri arasında olmak üzere, ele alınan dört iok parametresi arasında karşılıklı etkileşimler saptanmıştır. Bu bağlamda bina düzeyinde iok parametrelerinin bütüncül olarak değerlendirilmesi önemlidir. Daha fazla iok parametresi dikkate alınarak iklime duyarlı bir iok indeksi geliştirilmelidir.

Küresel ısınma ve enerji kaynaklarındaki kısıtlılık gibi sorunların yaşandığı günümüzde, binalarda düşük enerji tüketimi ile iok sağlanması önem kazanmıştır. Bina tasarımında pasif tasarım ilkelerinin yaygınlaşması ile iok sağlanması için tüketilecek enerji miktarı azaltılabilir. Temiz hava sağlanması gibi gereksinimler için hibrit sistemlerin tercih edilmesi, enerji tasarrufu sağlamaktadır. Az sayıda kullanıcı için de geçerli olabilecek, daha düşük hata payı ile veri elde edilebilecek kişisel konfor modelin gibi yeni yaklaşımların geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması gereklidir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Bu çalışma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

KAYNAKÇA:

- Almeida, R. M., De Freitas, V. P., Delgado, J. M., (2015). *School buildings rehabilitation: indoor environmental quality and enclosure optimization* (pp. 35-83). Springer International Publishing. ISBN-13 : 978-3319153582
- Altomonte, S., Saadouni, S., Schiavon, S., (2016, 11-13 July). Occupant Satisfaction in LEED and BREEAM-Certified Office Buildings, 36th International Conference on Passive and Low Energy Architecture. Cities, Buildings, People: Towards Regenerative Environments, Los Angeles.
- Altomonte, S., Schiavon, S., Kent, M.G., Brager, G., (2017). Indoor environmental quality and occupant satisfaction in green-certified buildings. *Building Research and Information*, 1-20. <https://doi.org/10.1080/09613218.2018.1383715>
- Alyüz, B., Veli, S., (2006). İç ortam havasında bulunan uçucu organik bileşikler ve sağlık üzerine etkileri, *Trakya Univ Journal of Science*, 7(2), 109-116
- Annesi-Maesano, I., Baiz, N., Banerjee, S., Rudnai, P., Rive, S.,SINPHONIE Group, (2013). Indoor air quality and sources in schools and related health effects. *Journal of Toxicology and Environmental Health, Part B*, 16, 491–550.
- Ari, S., Wilcoxon, P., Khalifa, H.E., Dannenhoffer, J.F., Isik, C., (2008). A practical approach to individual thermal comfort and energy optimization problem. *NAFIPS 2008 - 2008 Annual Meeting of the North American Fuzzy Information Processing Society*, 2008, pp. 1-6, <https://doi.org/10.1109/NAFIPS.2008.4531261>
- Aries, M. B. C., (2005). Human lighting demands: healthy lighting in an office environment. *Technische Universiteit Eindhoven*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. <https://doi.org/10.6100/IR594257>
- ASHRAE, (2017a). ASHRAE Standard 55, Thermal environmental conditions for human occupancy. ASHRAE Inc., Atlanta, GA
- ASHRAE, (2017b). ASHRAE Handbook of Fundamentals., ASHRAE Inc., Atlanta, GA
- Aslan, D.E., (1997). İç hava kalitesi ve kontrolü. Makine Mühendisleri Odası, Teskon Program Bildirileri 55-63.
- Attia S., Carlucci S., (2015). Impact of different thermal comfort models on zero energy residential buildings in hot climate. *Energy and Buildings*, 102:117-128. <http://dx.doi.org/10.1016/j.enbuild.2015.05.017>

- Aydın Yağmur, Ş., Şerefhanoglu Sözen, M., (2016). Dersliklerde Görsel Konfor ve İç Yüzeylerin Etkisi. *Megaron*, 11(1): 49-62.
- Bakó-Biró, Z., Clements-Croome, D., Kochhar, N., Awbi, H. and Williams, M., (2012). Ventilation rates in schools and pupils' performance. *Building and Environment*, 48: 215–223.
- Bermejo, P., Redondo, L., De La Ossa, L., Rodríguez, D., Flores, J., Urea, C., Gámez, J.A., Puerta, J.M., (2012). Design and simulation of a thermal comfort adaptive system based on fuzzy logic and on-line learning. *Energy and Buildings*. 49: 367-379. <https://doi.org/10.1016/j.enbuild.2012.02.032>
- Bulut H. (2012). Havalandırma ve iç hava kalitesi açısından CO₂ miktarının analizi. *Tesisat Mühendisliği - Sayı 128*, s.62 (Schramek, E.R., (1999). Recknagel-Sprenger Schramek- Isıtma Ve Klima Tekniği El Kitabı, Çev. O. Saraçoğlu, A. Razgat, Tesisat Mühendisleri Derneği Teknik Yayınlar, Ankara)
- Chenari B., Carrilho, J. D., da Silva, M. G., (2016). Towards sustainable, energy-efficient and healthy ventilation strategies in buildings: A review. *Renewable and Sustainable Energy Reviews* 59, 1426–1447. <http://dx.doi.org/10.1016/j.rser.2016.01.074> (Kleiven T. 2003. Natural ventilation in buildings. Norwegian University of Science and Technology)
- CIBSE, (2013). The limits of thermal comfort : avoiding overheating in European buildings. CIBSE Tm 52 1-25. <https://doi.org/10.1017/CBO9781107415324.004>. (Seppänen, O.A., Fisk, W.J., (2006). Some quantitative relations between indoor environmental quality and work performance or health. *Hvac&R Res.* Oct. 12.)
- Choi, J.-H., Yeom, D., (2019). Development of the data-driven thermal satisfaction prediction model as a function of human physiological responses in a built environment. *Building and Environment* 150, 206-218. <https://doi.org/10.1016/j.buildenv.2019.01.007>
- Çalışkan M., (2004). Gürültü: kavram ve yaklaşım. *İş Yaşamında Gürültü ve İşitmenin Korunması*, Türk Tabipleri Birliği Yayınları, Ed: Erol Belgin, Mehmet Çalışkan. ISBN 975-6984-65-1
- Çelik, K., Küçükklıç Özcan, E., Ünver, R., (2015). Hacim ve aygıt özelliklerinin aydınlığa etkisinin açık planlı ofis örneğinde incelenmesi, *Megaron*, 10(1), 80-91
- Çınar, H., Döngel, N., Atar, M., Aydın, İ., (2016). Konutlarda hava kalitesini etkileyen kirleticiler ve kullanıcı memnuniyetinin tespit edilmesi. *TÜBAV Bilim Dergisi*, 9(3), 31-40. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tubav/issue/24726/261486>
- De Dear, R.J., Akimoto, T., Arens, E.A., Brager, G., Candido, C., Cheong, K.W.D., Li, B., Nishihara, N., Sekhar, S.C., Tanabe, S., Toftum, J., Zhang, H., Zhu, Y., (2013). Progress in thermal comfort research over the last twenty years. *Indoor Air* 23, 442-461. <https://doi.org/10.1111/ina.12046>
- Demirarslan, K. O., Başak, S., (2018). Hasta bina sendromu kavramı literatür araştırması ve çeşitli mekânların iç hava kalitelerinin karşılaştırılması. *Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi*, 6(2), 190-201. <https://doi.org/10.21923/jesd.340029>
- Ekici, C., (2013, 26-28 Eylül). PMV metodu ile ısı konfor ölçümü ve hesaplanması. VIII. Ulusal Ölçümbilim Kongresi, Gebze-Kocaeli
- EN 12464-1, (2011). Light and lighting - lighting of work places - part 1: indoor work places. Brussels: European committee for standardization.

- Evans, G. W., Stecker, R., (2004). Motivational consequences of environmental stress. *Journal of Environmental Psychology*, 24(2), 143-165.
- Evans, G.W., Bullinger, M., Hygge, S., (1998). Chronic noise exposure and physiological response: A prospective study of children living under environmental stress. *Psychological Science*, 9, 75-77. <https://doi.org/10.1111/1467-9280.00014>
- Fisk, W.J., Mendell, M.J., Daisey, J.M., Faulkner, D., Hodgson, A.T., Nematollahi, M., Macher, J.M., (1993). Phase 1 of the California healthy building study: a summary. *Indoor Air* 3, 246-254. <https://doi.org/10.1111/j.1600-0668.1993.00005>
- Fisk, W.J., Black, D., Brunner, G., (2012). Changing ventilation rates in U.S. offices: implications for health, work performance, energy, and associated economics. *Building and Environment* 47, 368-372. <https://doi.org/10.1016/j.buildenv.2011.07.001>.
- Frontczak M., Wargocki P., (2011). Literature survey on how different factors influence human comfort in indoor Environments. *Building and Environment* 46, 922-937. <https://doi.org/10.1016/j.buildenv.2010.10.021>
- Frontczak, M., Schiavon, S., Goins, J., Arens, E., Zhang, H., Wargocki, P., (2012). Quantitative relationships between occupant satisfaction and satisfaction aspects of indoor environmental quality and building design. *Indoor Air* 22, 119-131. <https://doi.org/10.1111/j.1600-0668.2011.00745.x>
- Gruber E, Plesser S, Dusée R, Sofronis I, Lima P, Rivière P. (2008) Deliverable D26: Report on the project results. Technical report, EL-TERTIARY project, Intelligent Energy - Europe.
- Haverinen-Shaughnessy, U., Moschandreas, D.J. and Shaughnessy, R.J. (2011). Association between substandard classroom ventilation rates and students' academic achievement, *Indoor Air*, 21, 121–131.
- Heinzerling, D., Schiavon, S., Webster, T., Arens, E., (2013). Indoor environmental quality assessment models: A literature review and a proposed weighting and classification scheme. *Building and Environment* 70, 210-222 <http://dx.doi.org/10.1016/j.buildenv.2013.08.027>
- Hoof, J. V. (2008). Forty years of Fanger's Model of thermal comfort: comfort for all. *Indoor Air*, 18 (3) 182–201.
- ISO 7730 International Standard, (1994). Moderate thermal environments – determination of the PMV and PPD indices and specification of the conditions for thermal comfort 32. <https://doi.org/10.1017/CBO9781107415324.004>.
- Kaya, A. İ., Dalgar, T. (2017). Ses yalıtımı açısından doğal liflerin akustik özellikleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, Özel Sayı 1, 25-37.
- Kayakuş, M. (2018). Eğitim kurumlarındaki aydınlatmanın uluslararası standartlara göre incelenmesi. *Mesleki Bilimler Dergisi (MBD)*, 7(2),240-246. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mbd/issue/40281/439709>
- (Clear, R.D., (2012). Discomfort Glare: What Do We Actually Know?. *Lighting Research & Technology*, 45(2): 141-158.)
- Kaynaklı ve Yamankaradeniz, (2002). Isıl konfor parametrelerinin optimizasyonu. *Mühendis ve Makina Dergisi*, TMMOB Makine Mühendisleri Odası, Aralık sayısı. <https://denizli.mmo.org.tr/muhendis-ve-makina-dergisi/aralik-2002>

- Kim, J., Schiavon, S., Brager, G., (2018). Personal comfort models e a new paradigm in thermal comfort for occupant-centric environmental control. *Building and Environment* 132, 114-124. <https://doi.org/10.1016/j.buildenv.2018.01.023>.
- Krarti, M., Erickson, P. M., Hillman, T. C., (2005). A simplified method to estimate energy savings of artificial lighting use from daylighting. *Building and environment*, 40(6), 747-754. <https://doi.org/10.1016/j.buildenv.2004.08.007>
- Koyun, T. (2016). Seçilen bir ortam için ısı konfor seviyesinin belirlenmesi. *Fırat Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 28 (1), 57-66. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/fumbd/issue/29255/313202>
- Kutlu, R., (2018). Çevresel faktörlerin mekan kalitesi ve insan sağlığına etkileri. *Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 8(1), 67-78. <https://doi.org/10.7456/10801100/007>
- Leaman, A., Bordass, B., (2007). Are users more tolerant of “green” buildings? *Building Research and Information* 35, 662-673. <https://doi.org/10.1080/09613210701529518>
- MacNaughton, P., Satish, U., Laurent, J.G.C., Flanigan, S., Vallarino, J., Coull, B., Spengler, J.D., Allen, J.G., (2017). The impact of working in a green certified building on cognitive function and health. *Building and Environment* 114, 178-186. <https://doi.org/10.1016/j.buildenv.2016.11.041>
- Mendell, M.J., Eliseeva, E.A., Davies, M.M., Spears, M., Lobscheid, A., Fisk, W.J. and Apte, M.G., (2013). Association of classroom ventilation with reduced illness absence: a prospective study in California elementary schools. *Indoor Air*, 23, 515–528.
- Mujan, I., Anđelković, A. S., Munčan, V., Kljajić, M., Ružić, D. (2019). Influence of indoor environmental quality on human health and productivity - A review. *Journal of Cleaner Production* 217, 646-657 <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.01.307>
- Myhrvold, A. N., Olsen, E., Lauridsen, O., (1996). Indoor environment in schools–pupils health and performance in regard to CO₂ concentrations. *Indoor Air*, Nagoya, Japan.
- Navai M, Veitch J. A. (2003). Acoustic satisfaction in open-plan offices: review and recommendations. *Research Report RR-151*. Ottawa, Canada: Institute for Research in Construction, National Research Council Canada. <http://www.nrc-cnrc.gc.ca/obj/irc/doc/pubs/rr/rr151/rr151.pdf>
- Obi, I. C., (2015). Strategic management in building designs for sick building syndrome control: the effect of ideal building orientation. *ARP International Journal of Social Science*, 1(1): 13-23.
- Olesen B. W. (2012). Revision of EN 15251: indoor environmental criteria. *REHVA European HVAC Journal* 6-12.
- Olesen, B. W., (2005). Indoor environment health-comfort and productivity. 8th REHVA World Congr, pp. 1-17. CLIMA 2005.
- Orhan, İ., Kaya, L. G. (2016). LEED belgeli yeşil binalar ve iç mekan kalitesinin incelenmesi, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, Özel Sayı 1*, 18-28. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/makufebd/issue/24657/260800>
- Öztürk B., Aykaç H., Kaya S., (2013, 17-20 Nisan). *Bina İçi Havalandırma Sistemlerinin Tasarım İlkeleri*, 11. Ulusal Tesisat Mühendisliği Kongresi, İzmir, ss ;1938

- Prakash P. (2005) Effect of indoor environmental quality on occupant's perception of performance: a comparative study. *University of Florida, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. (Heschong Mahone Group. (1999). Daylighting in Schools. An investigation into the relationship between daylight and human performance. Fair Oaks, CA: Heschong Mahone Group)
- Quang, T. N., He, C., Knibbs, L.D., Dear, R., Morawska, L., (2014). Co-optimisation of indoor environmental quality and energy consumption within urban office buildings. *Energy and Buildings* 85, 225-234. <https://doi.org/10.1016/j.enbuild.2014.09.021>
- Sarbu I., Sebarchievici, C. (2013). Aspects of indoor environmental quality assessment in buildings. *Energy and Buildings* 60, 410–419 <http://dx.doi.org/10.1016/j.enbuild.2013.02.005>
- Simons, E., Hwang, S., Fitzgerald, E.F., Kielb, C. and Lin, S., (2010). The impact of school building conditions on student absenteeism in upstate New York, *Am. J. Public Health*, 100(9), 1679–1686. doi: 10.2105/AJPH.2009.165324
- Sirel, Ş., (1997). *Aydınlatma sözlüğü*, YEM Yayın.
- Şenkal Sezer, F., (2016). Sağlık ocaklarında konfor koşullarının değerlendirilmesi: Bursa/Nilüfer örneği. *Çukurova Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 30(1), 197-208. <http://dx.doi.org/10.21605/cukurovaummfd.242811>
- Talon, C., Goldstein, N., 2015. Smart Offices: How intelligent building solutions are changing the occupant experience. *Navigant Research*, INTEL Sponsored White Paper. 1-13.
- TMMOB, (2015). *Okullarda İç Çevre Kalitesi Rehberi*. TMMOB Makine Mühendisleri Odası İzmir Şubesi, ISBN: 978-605-01-0688-6
- Turpin, R.S., Ozminkowski, R.J., Sharda, C.E., Collins, J.J., Berger, M.L., Billotti, G.M., Baase, C.M., Olson, M.J., Nicholson, S., (2004). Reliability and validity of Stanford presenteeism scale. *Journal of Occupational and Environmental Medicine*. 46 (11), 1123-1133.
- Ugranlı T., Sofuoğlu S. C., Ekren O., Toksoy M., Aktakka S., (2015, 8-11 Nisan). *İzmir İlköğretim Okullarında İç Hava Kalitesi Eğitim Projesi Uygulama Okulunda İç Hava Kalitesi*. 12. Ulusal Tesisat Mühendisliği Kongresi, İzmir, MMO yayını, s.1997-2009
- URL-1: [https://xp20.ashrae.org/terminology/index.php?term=indoor%20environment%20quality%20\(IEQ\)](https://xp20.ashrae.org/terminology/index.php?term=indoor%20environment%20quality%20(IEQ)) (erişim tarihi 26.02.2022)
- URL-2: <https://erketasarim.com/yesil-bina-danismanligi/breeam-sertifika-danismanligi/> (erişim tarihi 03.03.2022)
- URL-3: <https://www.usgbc.org/articles/indoor-environmental-quality-and-lead-v4> (erişim tarihi 03.03.2022)
- Vural M. S., Balanlı, A., (2005). Yapı ürünü kaynaklı iç hava kirliliği ve risk değerlendirme de ön araştırma. *Megaron YTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*. 1(1): 28-39.
- WHO, (1984). Indoor Air Quality Research, Euro Report and Studies. No:103, 1984.
- Yurdakul, S. , Ayyıldız, N. , Çelik, V. E., İçöz, E. (2019). Süleyman Demirel Üniversitesi seçili dersliklerinin iç çevre kalitesi açısından incelenmesi. *Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi*, 7(4), 811-818. <https://doi.org/10.21923/jesd.541011>

EXTENDED SUMMARY:**Research Problem:**

Today, people spend most of their time indoors such as home, office, school. Health and productivity problems such as sick building syndrome, building-related illness, decreased learning performance in schools and the productivity of employees in office environments, which have been common in recent years, are associated with indoor quality. In this study, it is aimed to draw attention to the importance of indoor environment quality (İEQ) in terms of human health and productivity by associating the concepts of indoor environment quality and sustainable building.

Research Question:

What are the effects of indoor environment quality on the health, comfort and productivity of building occupants? What are the methods used to determine indoor environment quality? What are the limit values of indoor quality parameters? Is indoor environment quality related to green building certification systems?

Literature Review:

Sick Building Syndrome occurs due to “insufficient ventilation, pollutants from the external environment, pollutants originating from inside the building, construction materials used in building construction, insufficient light, inappropriate humidity and temperature, odors, sound and electromagnetic pollution” (Demirarslan and Başak, 2018).

There are opinions that the İEQ has a major impact on workforce performance and productivity. A phrase for the workers who attend work while having reduced productivity due to health problems or other events that distract them from full productivity was introduced in last decade - "presenteeism" (Turpin vd., 2004). In the United Kingdom and the United States, it is estimated that the State lose roughly 15 billion pounds and 38 billion dollars respectively, due to reduced productivity of workers and illnesses caused by inadequate supply of fresh air alone (Mujan vd., 2019).

Evans and Stecker (2004) concluded in their study that both severe and continuous exposure to environmental stressors such as noise, crowds or air pollution can cause “learned helplessness syndrome” in children as well as adults. The results of the study conducted by Annesi-Maesano et. All (2013) on indoor air quality in schools revealed the effects of indoor air quality on health (especially respiratory health) and cognitive performance. In addition, the negative effects of inadequate indoor air quality on students' absenteeism and school performance studies are available (Mendell et al., 2013), (Simons et al., 2010), (Bakó-Biró et al., 2012), (Haverinen-Shaughnessy et al., 2011).

The amount of energy consumed in buildings depends on factors such as providing suitable indoor conditions for building occupants and building operation. According to the recent studies the cost of poor indoor environment for the employer, the owner and also for the society, as a whole are frequently considerably higher than the cost of the energy which are used in the same building (Olesen, 2012).

Methodology:

Within the scope of this study, thermal comfort, indoor air quality, lighting and visual comfort, and acoustic comfort, which can be actively measured and controlled, are discussed. The method of this study is based on literature research by scanning research articles, thesis studies, standards and guidelines on indoor environmental quality.

After structuring the study, first of all, basic concepts were tried to be defined. Information was collected by conducting a wide literature review on these concepts. The information obtained is grouped as the definition of indoor environmental quality parameters, their effects on user health and productivity, and their relationship with green building certificates.

Result and Conclusion:

Indoor conditions that will increase the health, comfort and productivity of occupants' can be met with design and building system operations. However, in providing appropriate indoor quality conditions, the perception of İEQ in occupants may vary due to differences in age, gender, metabolism.

The tools used to determine the adequacy of the İEQ parameters, the measurement methods of the İEQ parameters, the post-use evaluation methods of the building occupants are discussed. In the method of measuring the indoor environment quality by using tools, the İEQ parameters measured and the tools used for the measurement process were defined; The factors that are effective in determining the indoor environment quality with the post-use evaluation method are listed.

The effects of BREEAM and LEED green building certification systems on the development of İEQ in buildings are explained. It can be said that green building certificates have a positive impact on the İEQ, since they target a level in the İEQ.

Interactions were determined between the four İEQ parameters, especially between thermal comfort and indoor air quality parameters. In this context, it is important to evaluate the İEQ parameters holistically at the building level. It is necessary to develop a climate sensitive İEQ index, taking into account more İEQ parameters.

In today's world, where problems such as global warming and limitations in energy resources are experienced, it has gained importance to provide low energy consumption in buildings. With the widespread use of passive design principles in building design, the amount of energy to be consumed in order to provide İEQ can be reduced. Preferring hybrid systems for requirements such as providing clean air provides energy savings. It is necessary to develop and expand new approaches such as the personal comfort model, which can be valid for a small number of users and can obtain data with a lower margin of error.

Reflections on the Benefits of a Regional Development-Oriented University in Maritime: The Case of Tuzla Region

Denizcilik Alanında Bölgesel Kalkınma Odaklı Bir Üniversitenin Faydaları Üzerine Düşünceler: "Tuzla" Bölgesi Örneği

Pınar Özdemir¹

ÖZ

Üniversiteler yeni roller kazandıkça ve kendilerinden beklentiler arttıkça, bunları karşılamak üzere dönüşüme uğramaktadırlar. Son yıllarda ortaya çıkan beklentilerden biri de üniversitelerin bölgesel ve küresel kalkınmaya katkıda bulunmasıdır. Üniversiteler bu beklentiye cevap verebilmek için çeşitli faaliyetlerde bulunmaya başlamış ve böylece buldukları bölgede ekonomik, sosyal ve kültürel hayatın canlanmasına yardımcı olmuşlardır. Buna paralel olarak, Türkiye'deki bazı üniversiteler bölgesel kalkınma odaklı üniversiteler olarak belirlenmiştir. Bu çalışmada, bölgesel kalkınma odaklı üniversitelerin buldukları bölgeye katkıları denizcilik bağlamında incelenmiş ve benzer misyona sahip denizcilik odaklı bir üniversitenin bölgeye yapabileceği katkılar tartışılmıştır. Tüm bulgular, Tuzla ilçesinde yer alan bir üniversitenin denizcilik alanında bölgesel kalkınma odaklı bir üniversite olarak belirlendiği varsayımıyla analiz edilmiştir. Böyle bir üniversitenin denizcilik kültürünün yaygınlaştırılmasından önemi giderek artan deniz ticareti için yeni paydaşlar yetiştirilmesine, kirliliğin önlenmesinden denizcilik teknolojilerinin geliştirilmesine kadar pek çok alanda katkı sağlayabileceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel Kalkınma, Üniversiteler, Denizcilik, Beklentiler, Faydalar

ABSTRACT

As universities gain new roles and expectations from them increase, they are transforming themselves to meet these. One of the expectations that has emerged in recent years is that universities should contribute to regional and global development. In order to respond to this expectation, universities have started to engage in various activities, thus helping to revitalize economic, social, and cultural life in their regions. In parallel with this, some universities in Turkey have been identified as regional development-oriented universities. In this study, the contributions of regional development-oriented universities to their regions are examined in the maritime context, and the contributions that a maritime-oriented university with a similar mission can make to the region are discussed. Then, all findings are analyzed under the assumption that a university located in Tuzla district is designated as a regional development-oriented university in the maritime field. It is concluded that such a university can contribute in many areas, from the dissemination of maritime culture to the training of new stakeholders for the increasingly important maritime trade, from pollution prevention to the development of maritime technologies.

Keywords: Regional Development, Universities, Maritime, Expectations, Benefits

¹ Corresponding Author: Piri Reis Üniversitesi, Denizcilik Meslek Yüksekokulu, pozdemir@pirireis.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-9878-8139>

INTRODUCTION:

Knowledge, no matter where it is produced, is made available to all humanity, and thus supports global development. Universities are one of the institutions that produce knowledge. For many years, universities have functioned as institutions where knowledge is produced and shared, but recently, with the spread of the idea of entrepreneurial universities, they have become institutions where studies are carried out to use the knowledge that is produced. In addition to producing and disseminating knowledge that they produce, universities have also started to play a role in delivering the knowledge produced by industry or research institutions at the global level to end-users in their region. Accordingly, universities today have assumed the duty to integrate into their region by contributing to the development of regional economic, social, and human capital, in addition to educating highly qualified students who will meet the demands of the age. This requires them to focus on producing the knowledge needed by the region. In addition to the production of knowledge, they can also play a role in the improvement or commercialization of the economic activities of the people around them, and they can be pioneers in determining and implementing the most appropriate activities for the geographical conditions of their environment or be a driving force in the formation of clusters. There is evidence that universities can accelerate development even in the most disadvantaged regions (Goddard et al., 2013; Fonseca, 2019).

LITERATURE REVIEW:

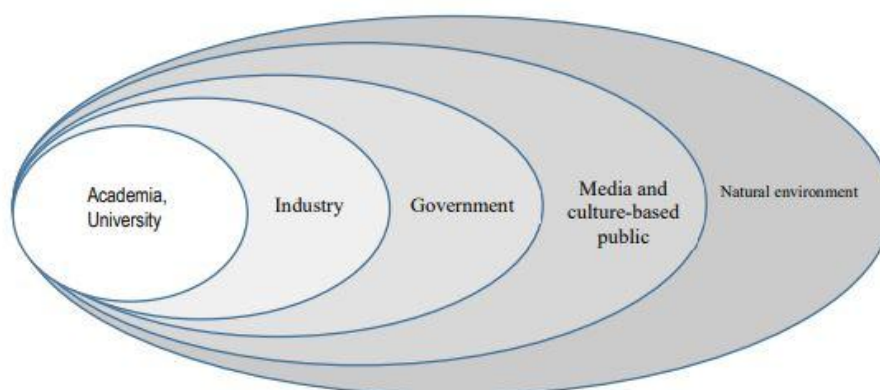
The contribution of higher education institutions to the region where they are located started with the Morrill Act, which is called land-grant colleges, as early as 1862. With this act, each state in the US (United States) was given a large piece of land on which they would build colleges where agricultural, military, and engineering studies would be carried out to contribute to the development of the region (Archives.com, 2022). However, in Europe, the main aim of universities was only to train and educate students at that time. Then, with the establishment of Humboldt University, they had the mission of research as well (Kwiatkowski, 1980). With the knowledge economy, universities' engagement with their regions and the local people there gained importance (Harloe and Perry, 2004). The first detailed study on the relationship between the university and the local community was the *Universities and Communities Report* that was prepared in 1994. It also provided recommendations to both universities and regional governments on the role universities can play in regional development (Garlick, 2000). Frondizi et al. (2019) state that universities have the new mission of contributing to the development of society as well as teaching students and conducting research. This new trend, which is called the third mission, requires universities to focus their activities on the social, cultural, and economic development of the region in which they are located and to adopt regional development as their goal.

This trend has caused an increase in expectations from universities in recent years and has given them new missions (Etzkowitz and Leydesdorff, 2000; Gunasekara, 2006a). One of them is to create knowledge regionally as well as globally. Wyckoff (2013) from the OECD (Organization for Economic Co-operation and Development) defines knowledge as equal to growth, which emphasizes the significant role of universities, which are the creators of knowledge, regionally as well as globally. He emphasizes that it is extremely important for businesses and organizations to grow in a global economy that is competitive and to provide high-wage jobs, knowledge production, and application. Wolfe (2016) supports this idea by stating that universities not only train and educate people but also provide economic growth. They can also trigger the emergence of dynamic regional clusters of firms and contribute to regional economic development. Mora et al. (2015) emphasizes the new role of universities and point out the importance of establishing good relations with the regional stakeholders. Agasisti et al. (2019) also point out that the social, economic, and cultural development of the regions is closely connected with the existence of efficient universities. Compagnucci and Spigarelli (2020) reviewed the literature to see the potential and constraints of the regional

development-oriented universities and concluded that the criteria that are used to decide how successful the universities are in their third mission may vary from country to country and region to region. Papadimitriou (2020) agrees that the criteria used to measure the success of universities in this area are not precise.

Dynamic interactions among stakeholders have been the subject of much research. One of them is the Triple Helix Model, which was developed by Etzkowitz and Leydesdorff (1995). This model is intended to explain the interactions between academia, industry, and government that foster entrepreneurship, innovation, and economic growth in a knowledge-based economy (Etzkowitz and Leydesdorff, 2000). Then another model that recognizes four major actors in the innovation system was developed by Carayannis and Campbell (2009). This model, which includes science, policy, industry, and society, is called the Quadruple Helix Model. The next model, that is the Quintuple Helix of Innovation Model (QHIM), is composed of political, educational, economic, environmental, and social systems. Each helix represents a knowledge subsystem that functions as a spiral, connecting with the other systems, which, in turn, have a national, regional, and global reach (Barcellos-Paula, 2021).

Figure 1. The subsystems of the Quintuple Helix model

Source: Etzkowitz and Leydesdorff, 2000; Carayannis and Campbell, 2012; Harwiki and Malet, 2020

Each dimension in the model in Figure 1 can create knowledge, which comes from input and generates output. It also creates innovation that can help with sustainable development for the creative industries in the region (Harwiki and Malet, 2020).

Some researchers have focused on the experiences of universities as a result of their interaction with their environment. Among them, Chakrabarti and Lester (2002) investigated eight universities in Finland and the US and observed that universities were playing significant roles in local and regional economic development. Ikegami and Romano (2016) analyzed two universities in the Netherlands and Japan to see the cooperation within the Triple Helix Framework. They used a survey to learn about managerial implications. They found that participants from the university in the Netherlands preferred cooperative leadership in their region-related activities, while those from the Japanese university valued shared vision. Benneworth and Fitjar (2019) examined the issue from a different perspective and investigated the ways in which universities benefit society. They found that universities have positive effects on labour market upskilling, innovation networks, encouraging academics towards regional engagement and better regional innovation strategy processes. Adams (2003) investigated the contributions of Stanford University to the rise of Silicon Valley and says the authorities at Stanford shaped their strategy to serve the region starting from the early years and, thus, created Silicon Valley. Fonseca and Nieth (2021) studied four universities focusing on their

interactions with their regions and found that these universities have a lot of common activities with various regional institutions. These universities have declared their intention to support such activities in their strategies and have organized their organizational structures accordingly. Thus, they emphasized the importance of constructive interaction among universities, governmental organizations, and stakeholders for development.

As the undeniable importance of universities in regional development has been recognized, universities have begun to adopt a number of different structures to achieve this goal. As Table 1 shows, Trippel et al. (2015) classify universities that focus on regional development into 2 dimensions and each dimension into 2 categories depending on the activities they focus on.

Table 1. Regional-Development Oriented University Models

Regional Development-Oriented University Models			
Narrow view (economic / technological dimension)		Broad view (social, cultural, societal dimension)	
Entrepreneurial University	Regional Innovation Systems (RIS university)	NPK Mode 2 University	Engaged University

Source: Trippel et al. 2015

2.1 An Entrepreneurial University Model

In this model, universities see economic development as a third task alongside their traditional missions of research and education (Clark, 1998; Etzkowitz et al., 2000). They commercialize the knowledge they produce through spin-off companies, patents, and licenses (Grimaldi et al., 2011). It is a model for university scientists to meet the new business culture.

2.2 RIS (Regional Innovation System) University Model

In this model, universities, which are the main knowledge producers, provide a platform for knowledge exchange between the university and stakeholders in the region. They focus on the knowledge infrastructure of their region and play a key role in interactive innovation processes. This model is based on geographical proximity, which enables the easy production and transfer of knowledge among stakeholders like firms, suppliers, public institutions, and universities. They are important actors in the transfer of knowledge to SMEs and clusters (Uyarra, 2010). The interaction between the region and the university may not be the same in all cases. It is determined by the needs and general features of the region as well as the university's strategy, research and development capacity, and the fields that the university focuses on. That means the role and degree of universities' contributions to regional development vary depending on factors related to both the university and the region (Tödtling and Trippel, 2005).

2.3 Mode 2 University Model

There are several approaches that study the role of universities in regional development, which change in line with the change in science. One of them is the New Production of Knowledge (NPK) theory, which studies the relationship between new forms of knowledge production and universities. This is referred to as Mode 2, while the same relation between established forms of knowledge production and universities is referred to as Mode 1 (Gibbons et al., 1994; Nowotny et al., 2001). They argue that the way scientific, social, and cultural knowledge is produced is different from how it

was in the past, which requires collaboration between universities and their environment. This enables them to use new methods and approaches to produce knowledge that their environment needs, that will benefit them, and that will ensure their development. They can also conduct research projects to solve environmental problems.

2.4 An Engaged University Model

In this model, universities function to meet regional needs and focus their activities on the needs of local industry and society. In addition, they can develop programs for the local students' recruitment, coordinate regional networks and provide assistance to the local firms regarding policy making, strategy and research. The degree to which universities engage with their environment is determined by various characteristics of the university, such as its commitment to the region, its age, and its location. Boucher et al. (2003) found that younger universities have a stronger relationship with their regions. This approach is criticized on the grounds that universities that are financed by the state are not always free to direct their studies to the needs of the region since they are not financially free (Gunasekara, 2006b, Tripple et al. 2015).

It is clear that although HEIs have different profiles and strengths, they can all contribute to the development of their societies and communities, not only locally and regionally but also nationally and internationally. Both the HEIs and society will benefit from this partnership, which requires strong leadership and collaboration (OECD, 2008).

2.5 Regional Development-Oriented Universities in Turkey

In 2015, in accordance with the decisions taken at the meetings held by the Council of Higher Education, universities are expected to integrate into the cities and regions in which they are located and develop economic, social, and human capital. For this purpose, there is a need for the higher education institutions to review their missions, to move away from uniformity, to move towards institutional diversity and variety, and to focus on their strengths. In the meetings, it was decided that universities should have their own region-oriented missions so that their future activities can be planned accordingly.

Based on these facts and findings, the Council of Higher Education launched the Mission-Oriented Studies in Regional Development Project in 2016. The project aims to provide universities with new missions for regional development with projects prepared in line with the dynamics of the regions themselves, in addition to their traditional activities, which are education and research.

One of the main objectives of regional development-oriented studies is to ensure that the university leads the creation of new innovations in the region, develops the region with a visionary perspective, and encourages other actors in the region to take an active role in the development. The research capacity of the university, along with researchers and academics, is also of great importance. This group should not only conduct research but also have strong communication and cooperation with stakeholders outside the academy regarding the projects they want to realize. One of the important tasks of academics here is to transfer global knowledge to the regional environment and to bring funds such as EU (European Union) funds, TÜBİTAK (Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu) funds or special industry funds to the region from outside.

A commission was established by the Council of Higher Education to decide which universities would be chosen as the regional development-oriented universities. 40 universities made declarations of intent in the first call. Then the commission members determined the first 5 pilot universities after a three-stage evaluation. These universities were, then, visited on-site by a group from the Council of Higher Education and the Ministry of Development. If they got positive impressions during their visits,

budget transfers were made to universities. There have been 3 calls so far, in 2016, 2018 and 2020, where a total of 106 applications were made and 15 universities were determined as regional development-oriented universities.

METHOD:

First, since this study intends to investigate the possibility of a maritime-focused regional development university and its region-related activities, a list of regional development-oriented universities was made and the areas they specialise in were found. The list of universities and the areas they focus on are given in Table 2.

Table 2. Universities and Their Focus Field for Regional Development

	University	Focus Area for Development
1	Bingöl University	Agriculture and Basin-Based Development
2	Burdur Mehmet Akif Ersoy University	Integrated Development Model for Agriculture and Livestock
3	Düzce University	Environment and Health
4	Kırşehir Ahi Evran University	Agriculture and Geothermal
5	Uşak University	Leather, Textiles and Ceramics
6	Aksaray University	Sport and Health
7	Kastamonu University	Forestry and Nature Tourism
8	Muş Alparslan University	Animal Husbandry
9	Recep Tayyip Erdoğan University	Tea
10	Siirt University	Agriculture and Livestock
11	Artvin Çoruh University	Medicinal Aromatic Plants
12	Bartın University	Smart Logistics and Integrated Region Applications
13	Hitit University	Machinery and Manufacturing Technologies
14	Kırklareli University	Food
15	Yozgat Bozok University	Specialisation in Industrial Hemp

These universities are expected to conduct research, educate and train not only their students but also local people, hold conferences and seminars, and organize various activities in their focus fields to promote their region. The activities or projects they will organize will depend on the general characteristics of the region and the priority needs and demands of the people. Secondly, the activities that were carried out by the universities to contribute to the local development were investigated. On a general assessment, the activities that universities are advised to carry out to ensure regional development can be grouped under the following headings (YÖK, 2020):

- Emphasis on smart specialisation
- Strengthening the research infrastructure in line with their focus field
- Intensive use of information and communication technologies and thus rapid accessibility to international technological developments, creation of idea pools,
- Providing funds to the university, especially outside its own resources (EU project support, TÜBİTAK, SANTEZ (Sanayi Tezleri),
- Taking care to determine the strategies of the projects submitted to development agencies
- Directing the studies in technoparks and innovation centers to the field that is focused
- The training of the labour force in the region on the focus field, increasing the labour force depending on the potential of the region
- Publishing the research carried out in prominent journals
- Cumulative strengthening of post-graduate education in the field that the university focuses on
- Strong integration efforts with the region.

These activities were used as a guide by the universities to decide what their objectives and outputs would be in the short, medium, and long term. A summary of these items is given in Table 3. Thirdly, after the items in Table 3 were taken into consideration, a model for a regional development-oriented university for maritime was developed for the Tuzla region.

FINDINGS:

Being assigned as a regional development-oriented university requires a lot of work on the part of the university members since it is necessary to prepare a detailed document indicating all the objectives of the university and get the people at the decision level to believe that they can achieve the goals proposed. It may be even harder to keep these promises since there may be a lot of unexpected obstacles in the way. To become a fully regional development-oriented university, objectives must be fully achieved, and all outputs must be realized. This requires all the long-term promises to be kept.

1. Objectives and Outputs of Regional Development-Oriented Universities in Turkey

Upon the examination of the activities of universities focusing on regional development as determined by the Council of Higher Education (YÖK, 2020), it has been seen that universities have generally set short-, medium-, and long-term objectives and outputs. These objectives and outputs can be seen in Table 3.

Table 3. Objectives and Outputs of Regional Development-Oriented Universities in Different Terms

Terms	Objectives and outputs
Short-term objectives and outputs	Establishing an institutional structure to achieve the determined goals and objectives effectively.
	In order to ensure the sustainability of the programme, the establishment of new research, production, and education-oriented centres.
	Realization of activities to support the focus field determined for the region, for example by establishing R&D (Research and Development) Centers.
	Identification of geographical factors that support and influence the main

	objective.
	Establishing a training centre where theoretical and practical training on the subject will be carried out.
	Establishing new programmes/departments/graduate programmes related to the area of focus, putting elective or compulsory courses in the curriculum.
	Providing post-graduate education.
	Organizing various training programmes, increasing interest in the sector.
	Organizing conferences, panels, workshops, etc.
Medium-term objectives and outputs	The realization of the sub-objectives that are determined to achieve the main objective.
	Identification of the necessary markers for the standardisation of field and region-specific activities.
	Identification of more advanced activities for which sub-activities can be used as steppingstones.
	Organizing festivals and competitions related to the field.
Long-term objectives and outputs	Establishment and accreditation of field-specific R&D and P&D (Product Development) centers
	Establishment of a thematic Technopolis/TEKMER (Teknoloji Merkezi-Technology Center) and Technology Transfer Center or Incubation Center on marine and maritime/sea and shipping within the university.
	Increasing the number of new and specialised trainers.
	Creating new areas of employment, especially for women and young people.
	Making the university and the region a model in the field of maritime and ensuring sustainable development in the region.
	Increasing the number of small, medium, and large enterprises in our province, establishing new enterprises.

2. A Model Proposal for A Maritime-Focused Regional Development University

The seas are the source of life for all living things. They not only vitalize social life but also enliven their surrounding region culturally and economically if they are sufficiently utilized. It can make huge gains, speed up its development, especially in coastal areas, and increase its welfare level if it uses the opportunities that the sea can provide. Universities, along with other institutions, can contribute to the development of coastal areas.

As the literature shows, regional development-oriented universities contribute a lot to their regions. In Türkiye, there are fifteen regional development-oriented universities as of 2022. Although they conduct research on land-based issues related to agriculture, animals, farming, animals, forest, or other natural resources, there is not a university focusing on maritime issues. However, the sea, like the land, is home to many resources that can play an important role in the prosperity of regions.

Therefore, it is important to assign a university that will realize regional development through the resources and riches offered by the sea.

This part of the study aims to propose a model for such a university and make a preliminary study on the benefits that a university with a focus on maritime can bring to its region. To do this, first, the strategies that regional development-oriented universities have taken are reviewed and the objectives that a university aiming at maritime-oriented development can possibly have are given. The potential of a university with its current and future infrastructure may be different from that of others, so an average model aiming to increase its competitiveness in the maritime field while creating an integrated development based on differentiation in this regard was devised. The designed model was presented in terms of short-, medium-, and long-term objectives and outcomes in the following part.

2.1. Short- Term Objectives and Outputs

It should be ensured that the university's mission is clearly understood by all stakeholders and goals are set to achieve it. To this end, maritime-focused R&D and P&D centers within the university should be established. Priority issues that need to be researched from a maritime perspective should be identified, and research centers should focus their efforts on these issues. These centers can work in a wide range of areas and conduct research on specified topics in every field of maritime, from the latest applications in engineering to the prevention of marine pollution, from the use of marine resources for health or nutritional purposes to maritime transportation, or from maritime engineering to marine pollution prevention or research on a certain issue specific to the region. They may also conduct research on a certain maritime-related issue specific to the region.

Another objective that these universities may achieve will be to give post-graduate education to those interested in maritime or related fields. The courses to be included in these programs will both help the instructors collect the most up-to-date knowledge after conducting comprehensive studies on current issues and furnish the learners with them. Research in maritime-related areas can also be conducted by postgraduate students during their education.

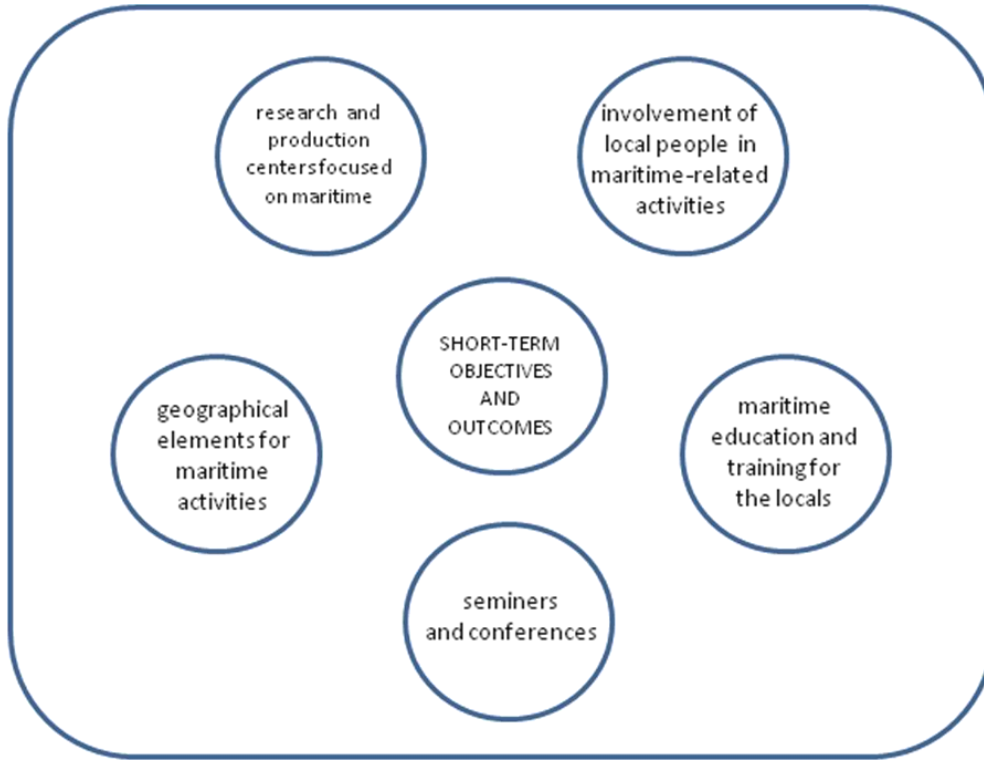
Seminars, conferences, and other similar activities open to the public can inform them about the new horizons that the maritime industry has to offer. They are also ways to make the maritime culture common among the local people. Apart from these, the university can organize short-term training to equip the locals with the knowledge and skills that can help them get a job. This training is especially useful for those who are NEET (Not in Employment, Education, or Training). They may even have a job in maritime-related fields after taking the training, which may furnish them with specific knowledge and skills. In this way, they may help decrease unemployment.

Additionally, the place where the university is located may have great advantages regarding certain kinds of sports. For example, the university can be in a region with very favorable winds and conditions for surfing. In this case, the university can take some measures to facilitate or encourage surfing for its own staff and students as well as for the people living in that region, like providing equipment for prospective surfers, giving them free surfing lessons at certain times, or allowing them to use its facilities.

It would be appropriate for the university to go one step further to make all maritime-related activities widespread. In this respect, establishing a water sports center at the university and making this center available to the local community will help both discover hidden talents and make water sports more widespread. Thus, sports such as surfing, sailing, canoeing, or diving, which are only accessible by people with certain opportunities, will become more accessible for the whole community.

Possible short-term objectives and outputs of a maritime-focused regional development university are seen in Figure 2.

Figure 2. Short-Term Objectives and Outcomes

2.2. Medium- Term Objectives and Outputs

Regarding medium-term objectives and outputs, a university should determine the activities that can be considered as steppingstones for the realization of the main objectives. For example, a maritime university may aim to teach how to swim to the children to give them sailing training later or start by giving a cooking course to the women if the ultimate aim is to train cooks for ships. It can also start by training lifeguards who may later work in sea tourism at various jobs.

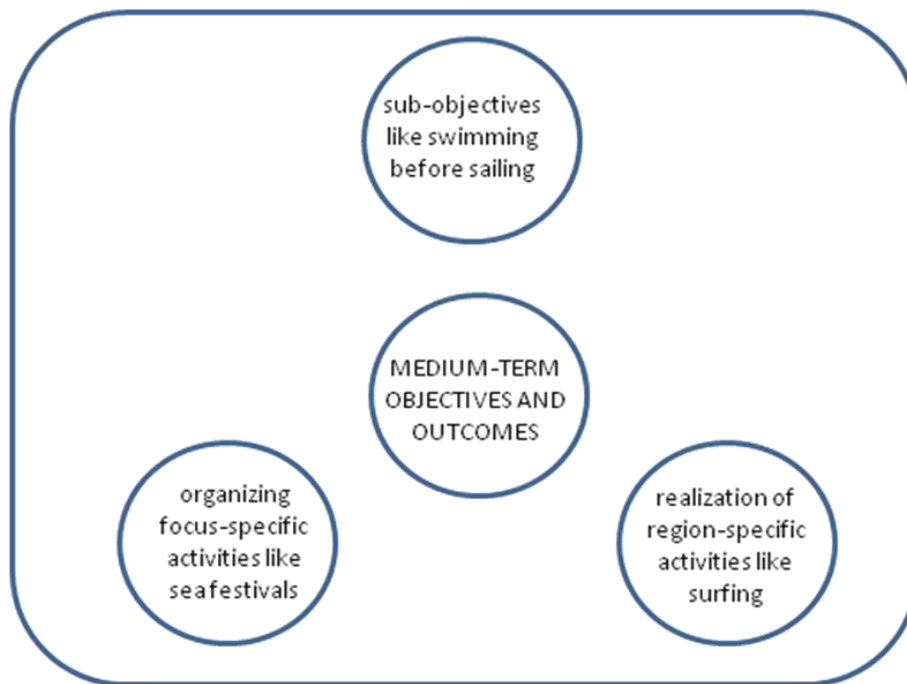
Sometimes, some activities may be better suited to the region where the university is located. For a maritime university in Tuzla, Istanbul, surfing can be an ideal activity to get the local people involved in maritime culture. Another activity may be fishing. In addition to promoting and popularizing sea sports, local people can be informed about small commercial activities related to the sea, and the sea can be considered as a source of income by these people. For example, local people can be trained in fishing using modern methods and equipment, and fishing can become an income-generating activity for them. Region-specific activities may include research in a specific field, such as the prevention of a noxious weed or a type of fish in the area.

One of the most important contributions that universities focused on regional development in the maritime field can make is to raise public awareness about the importance of the sea and the wealth it provides people with. People may be more conscious about marine pollution and take steps to prevent it. This may include all locals, no matter what their age and background are. If solid steps are taken to prevent marine pollution, which threatens marine life and people and undermines tourism and fishing, not only the region but also the whole world will benefit.

Organizing festivals and competitions related to the field is another way regional development-oriented universities can do their part to serve their purpose. These are activities that embrace and motivate all the people in the region, raise awareness about the richness of the region, and contribute to the formation of a spirit of unity while ensuring socialization and cultural development.

Figure 3 shows possible medium-term objectives and outputs of a maritime-focused regional development university.

Figure 3. Medium-Term Objectives and Outcomes

2.3. Long- Term Objectives and Outputs

From the perspective of a university aiming at regional development in the maritime field, the long-term goals that are expected to be realized, but not limited to these, can be summarized as follows:

First and foremost, the university must be properly equipped as it is only possible to achieve the goals if it has the right equipment and the right human resources. Then, it is necessary to provide the university with lecturers who can use the equipment properly and communicate effectively with both students and the local community. The efforts and hard work of these faculty members will play a key role in achieving the university's goals. Because of the quality of the research to be conducted, the effectiveness and continuity in product and process development can only be possible with a willing and determined academic staff. For this reason, promotion and training should start with the staff and continue with students so that they can be motivated to serve the local community and realize regional development regarding maritime.

The faculty members who will work in a maritime university should first have knowledge about maritime issues and focus their research on them and on solving problems encountered in the maritime field. Faculty members who know or want to know the subject well can approach problems from different perspectives and produce more effective solutions, which means they can be more effective and creative in the research areas that can range from maritime transportation to training human resources for the maritime sector, from exploring the possibilities of turning their region into a maritime transportation base to providing maritime skills to the people in the region and making

them job owners by increasing their competencies. In this way, the maritime sector will be able to play an important role not only in the commercial field but also in the field of tourism and in the social and cultural development of the region.

In the research centers, new and complementary products for the maritime sector can be created by blending the natural resources of the region with the cultural wealth of the people of the region, and these products can be patented. For example, in a region that is suitable for diving, a piece of equipment that will be useful for divers can be invented, or in a region where seafood is abundant, a dish unique to the region can be made. One can even come up with a recipe that is very different in terms of nutritional value or vitamins.

Above all, a higher education institution aiming at regional development in the maritime sector can be a role model for other higher education institutions with its strategy and achievements. In our country, which is surrounded by seas on three sides, if the maritime-oriented regional development efforts of universities succeed and set an example for other universities, this development, which can be described as regional, can turn into a nationwide development in a very short time.

Our country has rich maritime resources that have not yet been utilized to their full extent. However, our people may not always have the level of education and consciousness to benefit sufficiently from the riches offered by the sea. There is a prejudice against the sea, not only in the interior parts of the country but also in the coastal regions, and there is an unwillingness arising from ignorance. Sea sports and marine tourism were listed as activities reserved for the rich. In addition to focusing on activities for the economic development of the region, universities should also try to ensure its cultural development.

In Figure 4, possible long-term objectives and outputs of a maritime-focused regional development university can be seen.

Figure 4. Long-Term Objectives and Outcomes

3. A Case Study for Tuzla Region

The shipbuilding industry is a very broad sector and includes shipbuilding for cargo and passenger transport, as well as maintenance and repair, ship dismantling, and excursions and marine tourism. In our country, the shipbuilding industry has a history of approximately 900 years. In the 1950s and 60s, private-sector shipyards were established around the Golden Horn and the Bosphorus, but these were insufficient to meet the increasing demand over time. For this reason, a new settlement has been sought. On September 22, 1969, Tuzla/Aydınlı Bay was allocated as the "Shipbuilding and Supply Industry Zone" and declared as the "Private Sector Shipyards Zone" by the decision of the Council of Ministers. From then on, not only shipyards but also all the supporting facilities related to shipbuilding started to take place in the region. Among them are shipbuilding sub-industry facilities, schools (2 universities with maritime faculties, a maritime vocational high school, the Turkish Naval Academy, a maritime foundation course, and a maritime high school), commercial centers, and an inspection authority. There are shops to meet all the ships' needs, from food to textiles, technical materials to cleaning supplies. There are also hotels in the area for those who come to work in the shipyards. In addition, Tuzla has a marina with a 750-boat mooring capacity and a holding capacity of five anchors. It offers mooring service for boats up to 80 meters with its floating pontoons and berths.

All these facilities indicate that Tuzla has a lot to offer concerning maritime-related fields. That gives a lot of opportunities for universities to concentrate on regional development, which means they can be home to R&D centers that will carry out research for the solutions to the problems experienced in the sector, work on innovative projects in maritime, work hand-in-hand with the industry to determine what is needed by them and offer training to the local people in parallel with the demand.

Tuzla also inhabits a variety of governmental and civilian institutions like GİSBİR (Gemi İnşa Sanayicileri Birliği- Turkish Shipbuilders' Association), Turkish Llyod, Port Authority, and Harbor Master. Some workshops with the participation of these authorities can be held to determine regional needs, problems and solve them.

"Open Campus" days can be organised, and local people in Tuzla who are invited to the campus within the scope of these days will be welcomed and hosted by the authorities and informed about the university and its activities. They can be encouraged to take part in the activities, competitions, or conferences held by the university.

Younger people can take part in marine sports activities like surfing or sailing led by the university, while the elderly can enjoy other free time activities like ship modelling. Even housewives can find something for themselves in the cooking courses with a focus on seafood offered by the university. These may be the first steps for them toward a permanent job.

These activities will get the local people in Tuzla acquainted with a part of the maritime culture that they may not be familiar with, which will give way to the development of the region along with the development of themselves.

Projects can be developed not only in the technical field together with the shipyard and its sub-industry, but also in the field of tourism together with the marina. Through research, some technical problems can be solved and projects that provide employment to local people can be realised.

In short, the designation of one of the universities in the Tuzla region as a regional development-oriented university in the maritime field will bring liveliness and energy to the region in economic, social, technical, and cultural terms. Not only the region and the people of the region, but also the university staff will be positively affected, and sustainable development will be achieved through the research to be conducted, projects to be developed, and graduate programmes to be opened.

CONCLUSIONS:

This paper explored the roles universities have assumed in regional development and tried to examine the goals they intend to realize in the short, medium, and long terms. The question of what kind of contribution a maritime-oriented regional development university can make to the region was also explored in the paper. It is inevitable that such a university will make significant contributions to the region in different ways.

First of all, such a university will conduct research through its infrastructure, such as R&D or P&D centers and bring scientific solutions to maritime-related regional problems through its infrastructure. Academic opportunities will attract scientists and researchers interested in maritime studies to the region, which will ensure that the research infrastructure of the university is robust and effective. Activities will be carried out more efficiently with more scientific methods in a shorter time, which means the problems encountered, especially local ones, will be solved permanently with scientific methods, thus paving the way for economic development. Some region-specific or sector-specific inventions or startups can be created and patented.

Activities aimed at the development of human capital in maritime-related fields will be organized. Preliminary education and training will be provided for the local people, especially for the unemployed, so that they can have jobs in the maritime sector, where there is a high demand for a qualified work force.

By using the facilities of the university, sea sports such as swimming, sailing, and diving can be popularized, thus spreading maritime culture and raising healthier generations.

Festivals and competitions can be held on maritime-related issues so that people may have an awareness of the sea and related issues such as the importance of marine life or marine pollution prevention. These activities are also instrumental in spreading peace and brotherhood among the people in the region.

The university can be a model for other maritime-oriented universities so that regional development in coastal areas can be realized. The country's rich maritime resources can be utilized for the benefit of the country's economy, which contributes to both regional and national prosperity.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazar, kendileri ve diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

REFERENCES:

Adams, B. A. (2003). Regionalism in Stanford's contribution to the Rise of Silicon Valley. *Entrepreneurship & Society*, 4(3). DOI: 10.1093/es/khg025

Agasisti, T., Barra, C. & Zotti, R. (2019). Research, knowledge transfer, and innovation: the effect of Italian universities' efficiency on local economic development 2006–2012 *Journal of Regional Science*. 59. 819-849. DOI: 10.1111/jors.12427

Archives.com. 2022. Retrieved from <https://www.archives.gov/milestone-documents/morrill-act>

- Barcellos-Paula, L., De la Vega, I. & Gil-Lafuente, AM. (2021). The quintuple helix of innovation model and the SDGs: Latin-American countries' Case and its forgotten effects. *Mathematics*, 9(4) 416. <https://doi.org/10.3390/math9040416>
- Benneworth, B. & Fitjar, R. D. (2019) Contextualizing the role of universities to regional development: introduction to the special issue. *Regional Studies, Regional Science*, 6(1), 331-338, DOI: 10.1080/21681376.2019.1601593
- Boucher, G., Conway, C. & Meer, E. (2003). Tiers of engagement by universities in their region's development. *Regional Studies*, 37, 887-897. 10.1080/0034340032000143896.
- Carayannis, E.G. & Campbell, D.F.C. (2009). 'Mode 3' and 'Quadruple Helix': Toward a 21st century fractal innovation ecosystem. *International Journal of Technology Management*, 46, 3-2.
- Chakrabarti, A. K. & Lester, R. K. (2002). Regional economic development: comparative case studies in the US and Finland. *IEEE International Engineering Management Conference*, 2. 635-642
- Clark, B. (1998). *Creating Entrepreneurial Universities: Organizational Pathways of Transformation*. New York: Elsevier.
- Compagnucci, L. & Spigarelli, F. (2020). The third mission of the university: a systematic review on potentials and constraints. *Technological Forecasting and Social Change*. 161, DOI: doi.org/10.1016/j.techfore.2020.120284.
- Etzkowitz, H. & Leydesdorff, L. (1995). The Triple helix – university-industry-government relations: a laboratory for knowledge-based economic development. *EASST Review*, 14, 14–19. Retrieved from <http://www.leydesdorff.net/th1/index.htm>
- Etzkowitz H., Webster, A., Gebhardt, C. & Terra, B.R.C. (2000). The future of the university and the university of the future: evolution of ivory tower to entrepreneurial paradigm. *Research Policy*, 29, 313-330.
- Etzkowitz, H. & Leydesdorff, L. (2000). The dynamics of innovation: from national systems and "Mode 2" to a triple helix of university-industry-government relations. *Research Policy*, 29(2), 109–123. DOI: 10.1016/S0048-7333(99)00055-00054.
- Fonseca, L. (2019). Designing regional development? Exploring the university of Aveiro's role in the innovation policy process. *Regional Studies, Regional Science*, 6(1), 186–202.
- Fonseca, L. & Nieth, L. (2021). The role of universities in regional development strategies: A comparison across actors and policy stages. *European Urban and Regional Studies*, 28(3), 298–315. DOI: 10.1177/0969776421999743
- Fronzizi, R., Fantauzzi, C., Colasanti, N., & Fiorani, G. (2019). The Evaluation of Universities' Third Mission and Intellectual Capital: Theoretical Analysis and Application to Italy. *Sustainability*, 11(12), 3455. MDPI AG. <http://dx.doi.org/10.3390/su11123455>
- Garlick, S. (2000) Engaging universities and regions: knowledge contribution to regional economic development in Australia. Evaluations and Investigations Programme, Report 15, Department for Education, Training and Youth Affairs, Canberra.

- Gibbons, M., Limoges, C., Nowotny, H., Schwartzman, S., Scott, P., & Trow, M. (1994). *The new production of knowledge: the dynamics of science and research in contemporary societies*. Sage Publications, Inc.
- Goddard, J., Kempton, L. & Vallance, P. (2013). Universities and smart specialisation: challenges, tensions and opportunities. *Ekonomiaz*, 83(ii/13), 83–102.
- Grimaldi, R., Kenney, M. & Siegel D. (2011). 30 years after Bayh-Dole: Reassessing academic entrepreneurship. *Research Policy*, 40, 1045-1057.
- Gunasekara, C. (2006a). Universities and associative regional governance: Australian evidence in noncore metropolitan regions. *Regional Studies*, 40(7), 727–741.
- Gunasekara, C. (2006b). Reframing the role of universities in the development of regional innovation systems. *Journal of Technology Transfer*. 31, 101-113.
- Harloe, M. & Perry, B. (2004). Universities, localities and regional development: the emergence of the 'mode 2' university?*. *International Journal of Urban and Regional Research*. 28(1), 212-23
- Harwiki, W. & Malet, C. (2020). Quintuple helix and innovation on performance of SMEs within ability of SMEs as a mediator variable: A comparative study of creative industry in Indonesia and Spain. *Management Science Letters*, 10, 1389-1400.
- Ikegami, M. & Romão, J. (2016). Universities and knowledge-based regional development: a comparative study on the triple helix framework in Amsterdam and Sapporo. *Studies in Regional Science*, 46(1), 101-113.
- Kwiatkowski, S. (1980). The organisational problems of combining teaching and research: Humboldt, Weber, and the Polish experience. *European Journal of Education*, 15(4), 355– 61. <https://doi.org/10.2307/1502809>
- Mora, JG., Ferreira, C., Vidal, J. et al. Higher education in Albania: developing third mission activities. *Tert Educ Manag* 21, 29–40 (2015). Retrieved from <https://doi.org/10.1080/13583883.2014.994556>
- Nowotny, H., Scott, P. & Gibbons, M. (2001). *Re-Thinking Science: Knowledge and the Public in an Age of Uncertainty*. Polity Press.
- OECD (2008). Higher education management and policy. *Higher Education and Regional Development*, 20(2) OECD Publishing, ISBN 9264043209, 9789264043206
- Papadimitriou, A. (2020). Beyond rhetoric: reinventing the public mission of higher education. *Tertiary Education and Management*, 26, 1–4.
- Trippl, M., Sinozic, T. & Lawton-Smith, H. (2015). The role of universities in regional development: conceptual models and policy institutions in the UK, Sweden and Austria. *European Planning Studies*, 23(9), 1722-1740.
- Tödtling, F. & Trippl, M. (2005) One size fits all? Towards a differentiated regional innovation policy approach. *Research Policy*, 34, 1203-1219.

Uyarra, E. (2010). Conceptualizing the Regional Roles of Universities: Implications and Contradictions. *European Planning Studies*, 18, 1227-1246.

Wyckoff, A. (2013). Knowledge is Growth. Retrieved from <https://www.oecd.org/science/knowledge-is-growth.htm>

Wolfe, D.A. (2016). *The role of universities in regional development and cluster formation. Creating Knowledge, Strengthening Nations: The Changing Role of Higher Education*, (Ed) by Glen A. Jones, Patricia McCarney and Michael L. University of Toronto Press

YÖK. (2020). *Yükseköğretimde yeni YÖK projeleri, yükseköğretimde ihtisaslaşma ve misyon farklılaşması. Bölgesel kalkınma odaklı üniversiteler. YÖK Raporu*. Retrieved from https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/2020/bolgesel_kalkinma_odakli_universiteler.pdf.

Politik Kent Mekânlarında Suç Algısı Üzerine Bir Araştırma: Gazi Mahallesi Örneği

A Research on The Perception of Crime in Political City Spaces: The Case of Gazi District

Ulvi Okur¹

Öz

Bu çalışmada kentsel politik mekânlardaki suç olgusunun, kentsel politik mekânlardaki kentleşmenin tarihsel gelişim süreçleriyle ilişkisi incelenmiştir. Gündelik yaşamlarını politik kent mekânlarında geçiren kişilerin suç ve suçluluk kavramlarına dair algıları, tarihsel bir perspektif içerisinde ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışma kapsamında Gazi Mahallesi'nde politik kimliği ile bilinen mahalleliler, mahallede görev yapan kamu çalışanları ve yerel gazetecilerin de aralarında bulunduğu kritik pozisyondaki bazı kişilerle derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Katılımcılardan, Gazi Mahallesi'nin kentsel görünümünün, sosyolojik yapısının, politik yapısının ve suç ile ilişkisinin tecrübe ettikleri süreç içerisindeki dönüşümünü değerlendirmesi istenmiş ve Gazi Mahallesi'nin kendine has kentleşme serüveninin suçu nasıl etkilediği sorgulanmıştır. Görüşmeler neticesinde mekânların politik karakterinin kristalleşmeye başlamasıyla birlikte devlet otoritesinin de zayıflamaya başladığı, özellikle polisin etkinliğinin iyice zayıfladığı görülmüştür. Mahallenin sosyo-politik dinamikleri neticesinde ortaya çıkan bu yapı, devletle güvensizlik ilişkisi içerisinde olan sosyal guruplar için kentsel politik mekânları cazip hale getirmektedir. Zamanla siyasi ve kültürel olduğu kadar kriminal sebeplerle devlet otoritesinden uzak durmak isteyen gurupları da içine çeken kentsel politik mekânlar, bu özellikleriyle bazı suçlu kimliklerin oluşmasına ve oluşan suçlu kimliklerin sürdürülmesine doğrudan vey a dolaylı olarak katkı sunmaktadır.

Diğer taraftan mahalleli katılımcılar politik kimliği suçu engelleyen bir unsur olarak görmekte ve mahallede artan suçluluğu devletin bilinçli pasif tavrına bağlamaktadır. Mahallelilere göre polisin mahalledeki kriminal guruplardan ziyade politik guruplarla uğraşması, politik kimliği zayıflatmayı hedefleyen bir tavidir ve adi suçların artmasına sebep olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Suç, Kentsel Politik Mekânlar, Kentleşme, Politizasyon, Gazi Mahallesi.

ABSTRACT

In this study, the relationship between the crime phenomenon in urban political spaces and the historical development processes of urbanization in urban political spaces has been examined. The perceptions of people who spend their daily lives in political urban spaces, about the concepts of crime and delinquency, have been tried to be revealed in a historical perspective. Within the scope of the study, in-depth interviews were conducted with some people in critical positions, including the residents of Gazi District, who are known for their political identity, public employees working in the neighborhood, and local journalists. The participants were asked to evaluate the transformation of Gazi District's urban appearance, sociological structure, political structure, and relationship with crime in the process they experienced, and it was questioned how the unique urbanization adventure of Gazi District affected crime. As a result of the interviews, it was observed that as the political character of the places become crystallized, the state authority and in particular the effectiveness of the police weakens. This structure, which emerged as a result of the socio-political dynamics of the neighborhood, makes urban political spaces attractive for social groups that are in a relationship of insecurity with the state. Over time, urban political spaces, which attract criminal groups as well as political and cultural groups seeking to distance themselves from state authority, contribute directly or indirectly to the formation and maintenance of particular criminal identities.

¹ **Corresponded Author:** İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD, ulviokur@gmail.com, 0000-0002-4335-3477

On the other hand, the participants in the neighborhood see political identity as a factor that prevents crime and attribute the increasing criminality in the neighborhood to the conscious passive attitude of the state. According to the residents of the neighborhood, the police's dealing with political groups rather than criminal groups in the neighborhood is an attitude aimed at weakening political identity and leads to an increase in ordinary crimes.

Keywords: *Crime, Urban Political Spaces, Urbanization, Politicization, Gazi District.*

GİRİŞ:

Sanayi devriminden sonra kentlere yoğun göç hareketleri baş göstermiştir. Makineleşen tarım sektöründe fazlalık haline gelen insan gücünü ucuz iş gücüne ihtiyaç duyan sanayi kentinin çekmeye başlaması, tarihin seyrini değiştirmiştir. Sanayileşmeyle birlikte ani bir nüfus patlaması yaşayan kentlerin sosyolojik yapısı da oldukça değişmiştir. Bu hızlı dönüşüm süreciyle birlikte gelen toplumsal çöküş, kentsel suçların belirginliğini iyiden iyiye artırmıştır. Diğer taraftan toplumla beraber toplumdaki suçlarda da dinamik bir görünüm ortaya çıkmıştır.

20. yüzyılın başlarında Chicago Okulunun öncülüğünde kent kavramı bilimsel olarak ampirik çalışmalarla incelenmeye başlanmıştır. Yine Chicago Okulu kent ve suç arasındaki ilişki üzerine çalışmalar yapmıştır ve bu dönemden itibaren bu iki kavram sık sık beraber ele alınır olmuştur. 1968 yılında Fransa'da patlak veren öğrenci hareketleri ve sonrasında gelişen hadiseler kentleşme kavramına yeni bir paradigma ekseninde ele alınması ihtiyacını belirginleştirmiştir. Bu dönemde ortaya çıkan Neo-Marksist kent sosyologları kentleşme kavramının politik yönüne yaptıkları vurguyla popülerlik kazanmaya başlamıştır. Özellikle Lefebvre, Harvey ve Castells öncülüğünde gelişen modern kent sosyolojisi, kentin yarattığı somut çelişkiler ve eşitsizlikler üzerine yoğunlaşmıştır (Aslan, 2003, s. 46). Kentsel çelişkilerin derinleşmesi kentsel toplumsal hareketlere, kentsel toplumsal hareketlerin belirli mekânlarda yoğunlaşmaya başlaması da kentsel politik mekânların oluşumuna sebebiyet vermektedir.

Türkiye'de kentsel politik mekânlar konut, ulaşım, altyapı gibi kentsel sorunlar çerçevesinde belirginleşmeye başlamıştır. Özellikle toplumun geneli tarafından kültürel olarak ötekileştirilen kimliklerin çeşitli kentsel imkanlara ulaşmak ve bu imkanları korumak için verdikleri mücadeleler, kentsel politik mekânlara rengini veren temel dinamiktir. 1970'li yılların ortalarından itibaren politik karakteri belirginleşmeye başlayan bu mekânlar, sosyalist guruplarca örgütlenen Alevi vatandaşlarca kurulmuştur. Ancak 1990'lı yıllarda doğu illerinde boşaltılan köylerden gelen Kürt vatandaşların etkisiyle Kürt siyasi hareketi de mekânların politik yapısına eklenmiştir. Toplumsal ötekilerin sürekli olarak birikmeye devam etmesi, kentsel politik mekânların dinamik yapısını sürdürebilmesini getirmiştir.

Kentsel politik mekânlarda gündelik yaşamlarını kentin diğer bölgelerine göre daha rahat sürdürebilen guruplar sadece kültürel olarak ötekileştirilen kitleler değildir. Zayıf devlet otoritesi ve polis denetimi, kriminal kimlikleri sebebiyle devlet kurumlarıyla sorun yaşayan kişileri de kendisine çekebilmektedir. Bu noktada kentsel politik mekânlardaki kentleşme güzergahının, çeşitli suçlu kimliklerin üretilmesi ve öğretilmesinde rol alıp almadığının sorusu akıllara gelmektedir.

Çalışmada da bu soruya cevap bulabilmek adına öncelikle kentsel politik mekânların oluşum süreçleri tarif edilmiş sonrasında ise bu süreçlerin suça etkisi Gazi Mahallesi sakinleri ve mahalleye kamu hizmeti sunan kişilerin anlatıları üzerinden ortaya konulmuştur.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Suç Teorileri

Kriminoloji pek çok teoriyi bünyesinde barındıran, oldukça zengin bir bilim dalıdır. Bu teoriler suçu ele alış biçimlerine göre psikolojik, fizyolojik ve sosyolojik temelli teoriler olarak üçe ayrılabilir. Çalışmanın konusu gereği sosyolojik temelli bazı suç teorileri kısaca ele alınacaktır.

Chicago Okulu teorisyenleri ekolojik yaklaşımlarını suçu açıklarken de kullanmıştır. Bu perspektif Shaw & McKay'ın sosyal düzensizlik teorisinde kendisini göstermiştir. Hızlı kentleşme sonucu suça engel olan sosyal kontrol mekanizmalarının çöküşü, suçun asıl sebebidir. Suçun bölgesel dağılımı rastgele değil belirli bir ekolojik sisteme göredir. Ekonomik hareketliliğin yoğun olduğu merkez bölgelerde suç da yoğundur. Merkezden uzaklaşıldıkça suç azalır. Sosyal düzensizlik bölgelerinde suç nesilden nesile aktarılan bir olgu halini alır (Aytaç, 2016).

Chicago okulunun devamı olarak öğrenme teorisinde suçun öğrenilen bir davranış olduğu ortaya atılmıştır. Tarde'ye göre toplumun temeli taklittir hatta taklit tek başına toplumu oluşturan bir olgudur. **Kişi suç işlemesini haklı çıkaracak ifadelerle, suç işlemenin hata olduğunu belirten ifadelerden daha çok maruz kalırsa, suçlu kimliğinin oluşması kolaylaşır** (Çebi, 2012).

Yine Chicago okulunun devamı niteliğinde olan kontrol teorisi, "İnsan neden suç işler" sorusunun suçu açıklamak için yetersiz olduğunu iddia etmektedir. Serbest bırakıldığında herkesin su işleyeceğini belirterek, esas sorulması gereken sorunun "**İnsan neden suç işlemez?**" olması gerektiği üzerinde durmuştur. **Kişinin suç işlemesini engelleyen iç ve dış sınırlayıcılarıdır**. Dış sınırlayıcılar toplumsal bağların gücü ekseninde belirginleşirken iç sınırlayıcılar; hedef ekseni yaşam, pozitif benlik, hayal kırıklıklarına karşı direnç gibi karakter özellikleridir (Dolu, 2012, s. 297-298). Fakirlik ve işsizliğin kümelenildiği bir mekânda aile bağları zayıflar ve geleneksel bağların zarar görmesi, formel veya enformel şekilde suçun önlenmesinin önüne geçer (Wilson, 2012).

Anomi-Gerilim teorisi, sosyal düzensizlik sonucu ortaya çıkan kurlsuzluk ortamının suça müsait bir zemin oluşturduğu üzerinde durur. Durkheim tarafından ortaya atılan Anomi fikri Merton tarafından "Gerilim Teorisi"yle geliştirilmiştir. Anomi teorisi, "Neden bazı toplumlarda suç diğerlerine nazaran daha fazladır?" sorusuna makro düzeyde cevap ararken; Gerilim teorisi, "**Neden toplumdaki bazı gruplarda suç diğerlerine nazaran daha fazladır**" sorusuna **mikro düzeyde** cevap arar. Durkheim'e göre kişinin arzuları bitmek tükenmek bilmez ve toplum tarafından kontrol altına alınmazsa meşru çizimin dışına çıkar. Kişinin üzerindeki tek ahlaki güç toplumdur. Toplumsal hayatı düzenleyen kuralların yetersiz kalması kurlsuzluk atmosferini, o da suçu doğurur. Merton'a göre ise toplumun koyduğu hedeflere elindeki imkânlarla ulaşamayacağını anlayan kişi, yaşadığı engellenme hissini ve fırsat eşitsizliğinin üstesinden gelebilmek için gayri meşru yollara tevessül edebilir (Dolu, 2012, s. 342).

Alt kültür teorisi suçu bir grup davranışı olarak incelemiştir. Cohen'e göre **suç, bunu bir yaşam tarzı haline getiren suçlu alt kültürlerin kişiyi suça itmesi sonucu oluşan doğal bir neticedir**. Toplumda suç işleme teknikleri, suçu haklı çıkaracak mazeretler ve dolayısıyla suçun normal olduğu fikri kişiye öğretilir. Hedeflenen saygınlığa toplumun genelinin benimsediği yöntemlerle ulaşamayacağını anlayan kişiler, benzer sorunları yaşayan "hoşnutsuzlarla" bir araya gelerek kendi değer sistemlerini oluştururlar. Bu değer sistemi içerisinde suçu haklı çıkaracak söylemler sürekli canlılığını korur. Böylelikle suça özendirir, suç ile toplumda saygınlık kazandıran, suçu bir problem çözme aracı olarak gösteren bir yapı oluşur. Hatta bazen toplumun genelinin değerlerini hedef alan anti-sosyal bir hareketlenmeye sebep olabilir (Karasu, 2012). Dışarıdaki toplumla örülen duvarlar kişileri en vicdansızca suçları bile işleyebilecekleri bir ruh haline sokar. Suç grup halinde değil bireysel olarak işlense bile, suçlu alt kültürün kişiyi suça itmesi sonucunda gerçekleşir. Teori Sosyal Düzensizlik ve Anomi-Gerilim teorilerinin devamı niteliğindedir (Kızmaz, 2005).

Damgalama teorisine göre ise **suçun oluşmasını, davranışa verilen tepkiler belirler**. Hâkim kesimin uygulamaları neticesinde toplumdaki bazı grupların suçlu durumuna düşürüldüğünü, toplumsal tepkinin kişiyi suçlu kimliğin içine hapsettiğini vurgular. Kişinin toplum tarafından etiketlenmesi ve dışlanması, kişiyi tepkisel bir duruş sergilemeye, bu duruma karşı koymak için hukuk dışı yollar denemeye iter (Aytaç, 2016).

Görüldüğü gibi mekân ve suç ilişki Chicago Okulunun öncülüğünde başlamış ve o yıllardan beri üzerinde oldukça fazla çalışma yapılmış bir konudur (Ayhan & Çubukçu, 2007). Yukarıda sayılan suç teorileri ışığında yazılmış çok sayıda eser mevcuttur. Sadece ABD’de 2010 yılında mahallenin suça etkisini araştıran 250’nin üzerinde çalışma yapılmıştır (Graif, 2014). Ancak çalışmalar genellikle fakirlik (Ellen, 2013) ve toplumsal bağların zayıflaması (Wilson, 2012) gibi yapısal sorunların suça etkisi üzerinde yoğunlaşmış veya genel manada kentleşmenin (Gökkulu, 2010) suçla ilişkisi irdelenmiştir. Yapılan literatür taramasında politik kent mekânlarındaki kentleşmenin suçla ilişkisi merkeze alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Politik mekân kavramı açıkladıktan sonra, literatürde yeterince çalışılmadığı görülen bu ilişkinin niteliği ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1.2. Kentsel Politik Mekânlar

Kentleşme, siyasal, sosyal ve bilhassa ekonomik nedenlerle kırdan kente göçen insanların kent nüfusunu artırması ve bu artış neticesinde toplumda meydana gelen iş bölümü temelli toplumsal değişim süreci olarak tanımlanabilir (Keleş, 2004).

Sanayi devriminin etkisiyle, 19. yüzyılın başından itibaren oldukça yoğunlaşan bu göç hareketleri sonucu karşılaşılan toplumsal değişimleri: Durkheim toplumda mekanik dayanışmadan organik dayanışmaya (Gölbaşı, 2007, s. 9); Spencer basit toplumlardan karmaşık toplumlara; Tönnies cemaatten cemiyete (Tönnies, 2000, s. 200-203); Saint-Simon tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş şeklinde kategorize etmişlerdir (Güllüpinar, 2012). Bu toplumsal değişim tanımlamaları temelinde Weber, Simmel, Marx, Engels gibi 19. Yüzyıl sosyologları kentleşmeyi, toplumda olan bu köklü değişimler üzerinden açıklamaya çalışmışlardır. Geleneksel toplum değerlerinin çözülmesi sonucu toplumsal ilişkilerin birincil ilişkilerden ikincil ilişkilere kayması, rasyonelleşmesi ve bunun sonucunda yalnızlaştırıcı ve yabancılaştırıcı kent tablosunun ortaya çıkışını vurgulamışlardır. Ancak bu yazarlar kenti tek başına bilimsel bir olgu olarak ele almamış, kapitalizmin bir ürünü olarak değerlendirmek ile yetinmişlerdir.

Kent sosyolojisinin ayrı bir disiplin olarak tek başına ele alınmaya başlanması Chicago Okulu liderliğinde başlamıştır. Park, Burgess ve McKenzie, 1925 yılında yayınladıkları “Şehir” isimli eserlerinde bu okulun görüşlerini derlemişlerdir. “Ekolojik Teori” olarak adlandırılan kent teorilerine göre kent kocaman bir insan vücudu gibidir ve biyolojinin temel ilkeleri kent nüfusunun yayılımında da geçerlidir. Bu ekolojik doğal süreç, kimin nerede, ne şekilde yaşayacağını belirler. Çok yoğun bir göç dalgasıyla karşı karşıya kalan Amerikan kentlerindeki toplumsal, mekânsal değişimleri doğal ve değiştirilemez bir süreç olarak ele almışlardır (Burgess, 1967, s. 50). Tam da bu noktada Çağdaş-Neo-Marksist Kent Sosyologları tarafından eleştirilmişlerdir (Türk, 2015).

1970’lerde Chicago Okulu’nun kenti bir makine gibi ele alan ve kapitalist kentin doğurduğu eşitsizlikleri doğal gören görüşüne eleştiriyi yola çıkaran Lefebvre, Castells ve Harvey gibi kent sosyologları “Kent” kavramına yeni bir bakış açısı kazandırmışlardır. Kentleşmenin kendi kendine ve doğrusal olarak değil pek çok sosyal, ekonomik ve politik etki altında karmaşık bir şekilde ilerlediğini vurgulamışlardır. Her üç kuramcı da görüşlerini, kapitalizme getirdikleri eleştiriler üzerine bina etmişlerdir. Kapitalist kentin yarattığı çelişkilere ve eşitsizliklere dikkat çekmiş ve çözüm arayışı içine girmişlerdir.

Kent sermayenin öncülüğünde gelişmekte ve sermayenin istemediği pek çok kesim toplum dışına itilmekte, yatırımlardan uzak kalmakta, düzenli gelire ulaşmamakta ve hatta barınacak bir yer bulmakta oldukça zorlanmaktadır. Kente yeni gelen ve düzenli geliri olmayan kesimler, kentsel imkanların oldukça sınırlı olduğu çöküntü bölgelerinde yaşamak zorunda kalmaktadırlar. 1968 olayları göstermiştir ki kentleşme yoğun siyasal içeriğe sahip bir süreçtir ve kentsel kolektif ihtiyaçları karşılamak için niteliksel değişim amaçlayan bir siyasi mücadele perspektifi gerekmektedir (Keleş, 2016, s. 143). Kent, kentsel mekânın yeniden üretimi için toplumsal guruplar arasında yaşanan mücadelenin hem sahnesi hem de konusudur (Aslan, 2003, s. 46).

Lefebvre kentsel politik hareketleri şehir hakkı kavramsallaştırması ışığında değerlendirmiştir. Lefebvre (2015:22) kent mekânının kullanım değeri için üretilmesi gerektiğini belirtmiş ve kullanım değerinin en ileri noktasını “şenlik” kavramıyla tanımlamıştır. Kentsel mekân sermayenin çıkarlarına göre değil, toplumun gündelik yaşamlarındaki kolektif ihtiyaçlarına göre tasarlanmalıdır (Lefebvre, 2015, s. 144). Zira toplumların gündelik yaşamlarını idame ettirecek asgari imkanları bulamamaları devrimci fikirleri beslemektedir (Lefebvre, 2015, s. 44). Lefebvre’ün şehir hakkı kavramı, kent toplumunun gündelik hayatında şenliği yaşayabilmesi yolunda verdiği kentsel mücadele üzerine kurulmuştur (Lefebvre, 2015, s. 151). Bu mücadelenin verilebilmesi için öncelikle mekânın sahiplenilmesi gerekmektedir (Lefebvre, 2003, s.130).

Harvey Lefebvre’ün izinden gitmiş, kentsel toplumsal hareketleri “kentsel adalet” kavramı üzerinden değerlendirmiştir. Kentsel adalet şuurundan uzak şekilde yönetilmiş bir kentleşme süreci, toplumsal çatışmalara sebebiyet vermektedir (Aslan, 2003, s. 50). Sermayenin kentleşme stratejisi “mülksüzleştirme” üzerine kuruludur ve bu strateji kentsel toplumsal hareketlerin patlak vermesinin temel sebebidir (Harvey, 2015, s. 106). Kentsel mücadelenin temel hedefi, “ortak alanlar” üzerinde demokratik denetimin sağlanması olmalıdır (Harvey, 2015, s. 122).

Castells’in çalışmalarının merkezinde, Harvey’in ortak alanlar kavramına oldukça benzeyen “kolektif tüketim” kavramı bulunmaktadır. Devlet tarafından kolektif şekilde sağlanan kentsel ihtiyaçlar, “kolektif tüketim ihtiyaçlarıdır”.

Castells(1997), konut, altyapı, sağlık, toplu taşıma, eğitim, dinlenme gibi ihtiyaçların tüm toplum tarafından kullanılan kolektif tüketim araçları olduğunu, bu araçlar sayesinde emeğin yeniden üretilebildiğini ve sermaye birikimine katkı sağlandığını belirtmiştir. Kent sorununun sınıfların doğayla ilişkileri gibi ele alınması(ekolojik yaklaşım), tarihsel yapısal köklerinin anlaşılması hale gelmesine ve sorunların siyasi değil teknik olarak görülmesine neden olur. Kent, emeğin yeniden üretilmesini sağlayan, yoğun ekonomik ve ideolojik içeriğe sahip, siyasetin merkezinde bir kavramdır. Kentsel çelişkinin merkezinde ise kolektif tüketim ihtiyaçlarının etkin şekilde karşılanıp karşılanmaması sorunu vardır.

Kent, kolektif tüketim mekânlarıdır ve bu ihtiyaçlar etkin şekilde karşılanmazsa emek gücü ve sermaye arasındaki çelişkiler derinleşir. Bu çelişkiler kent yoksullarının gündelik hayatlarını sürdüremeyecek seviyeye geldiğinde ise “kentsel kriz” ortamı oluşur (Castells, 1997, s. 12). Devletler yapıları gereği kolektif tüketim ihtiyaçlarına yönelik arzı talep ölçüsünde genişletemez. Kentsel politik hareketler, işte bu ihtiyaçların karşılanması ekseninde verilen kentsel mücadelelerden kaynaklanmaktadır (Urry, 1995, s. 25).

Tıpkı iktidarın kenti şekillendirdiği gibi, kentsel çelişkiler sonucunda oluşan toplumsal hareketler de iktidarı şekillendirmektedir. Kentsel kriz sermaye açısından iki boyutlu bir tehlike arz eder. Öncelikle kolektif tüketim için üretilen kentsel hizmetler emeğin yeniden üretilmesi için hayati öneme sahiptir. Bu kapsamda yapılan devlet yatırımları üretimin maliyetlerini düşürmekte ve verimini artırmaktadır. Yani kent yoksulları kadar hâkim kesimler açısından da avantajlıdır (Castells, 1997, s. 31). Daha önemlisi toplumsal dinamizmi artan kentsel guruplar bilinçlendikleri ölçüde niteliksel dönüşüm talep

edeceklerdir. Bu durum statüko için varoluşsal bir tehlike anlamına gelmektedir. Dolayısıyla sermaye kolektif tüketim ihtiyaçları ekseninde mücadele veren kent yoksullarına taviz verme noktasında daha isteklidir (Castells, 1997, s. 30).

Kentsel mücadelede toplumsal tepkinin yöneldiği obje, kentsel toplumsal hareketlerin gidişatını belirleyen temel unsurdur. Spesifik bir kentsel ihtiyacın karşılanması özelinde verilen tepkiler, kısa vadeli çözümler için işlevsel olsa da sorunun devamına hizmet etmektedir. Kentsel toplumsal hareketler sınıf mücadelesi ekseninde yönetilmeli ve niteliksel talepleri bünyesinde barındırmalıdır. Ancak bu şekilde kolektif ihtiyaçlara uzun vadeli ve kesin çözümler bulunabilir (Keleş, 2016, s. 147). Kentsel kriz ancak aktörlerin yapısal olarak ele alınmasıyla çözülebilir (Castells, 1997, s. 19-20).

Castells'in (1997) vurguladığı bir diğer nokta ise alt-kentleşmedir. Nüfusun ve sermayenin yoğunlaştığı metropoliten bölgelerin genişleme isteği ve bu bağlamda çevreye yaptığı baskı sonucunda, alt-orta sınıf kentliler iyice kent çeperlerine yaslanmaktadır. Bu durum, yeni çöküntü bölgeleri meydana getirmektedir. Çöküntü bölgeleri, insanların kötü ve sağlıksız konutlarda, kalabalık, yoksulluk ve suç ile iç içe yaşadıkları kentsel bölgelerdir. Toplumun en dezavantajlı grupları bu mekânlarda yoğunlaşmıştır (Ellen, 2013). Yoksulluğa bağlı olarak kente özgü suçları bu bölgelerde yoğunlaştırmaktadır. Türk (2015) bu bölgeleri kentsel kriz alanları olarak değerlendirmektedir.

Modern kent sosyologlarının belirttiği üzere kentsel mekânlardan ve imkanlardan dışlanan kesimlerin politik mücadele içine girmesi beklenen bir durumdur. Kentsel çelişkilerden rahatsız olan ve kentsel mücadelede söz sahibi olmak isteyen kesimlerin mekânı değiştirme çabaları, kentsel politik hareketlerin temelini oluşturur (Ertan, 1999, s.117). Bireylerin talepleri ile toplumun gerçekleri arasındaki fark büyüdükçe de tepkilerin de dozajı da artar (Türkdoğan, 2013, s. 215). Hatta meşru siyasal sistem içerisinde sesini duyuramayan, siyasal olarak dışlanan grupların, siyasal şiddet eylemleri gerçekleştirmesi dahi beklenebilir (Ertan, 2007, s.65). Tüm bu sebeplerle örgütlenen ve niteliksel dönüşüm talebi bulunan kentsel toplumsal hareketlerin belirli bir mekân üzerinde yoğunlaşması ve süreklilik kazanması, kentsel politik mekânların oluşum sürecini başlatmaktadır. Paris Komünü, 1968 hareketleri ve daha genel olarak kentsel politik mekânlar bu süreçler üzerinden değerlendirilmelidir.

Küresel anlamda kentsel politik mekânlar, 1960'lı yıllardan itibaren kentsel çelişkilere paralel olarak artış göstermiştir. Banliyö-Getto yaşamındaki çelişkilerden beslenen bu mekânlarda kentsel toplumsal hareketler gündelik yaşamın bir parçası haline gelmiştir. Çelişkilerin temelinde genel olarak ucuz ve sağlıklı konut ihtiyacı vardır. "Glasgow Kiracı Direnişi, Meksika'da Veracruz Kiracı Hareketi, Fransa'da Grands Ensembles, Paris Kentsel Yenileme Projesine Karşı Mücadele, ABD'deki Getto Hareketleri, Latin Amerika Gecekondu Hareketleri; İspanya-Madrid Yurttaş Hareketi, ödenebilir ve sağlıklı koşullarda konut sunumu istemine dayalı konut ve gecekondu hareketlerine birer örnektir" (Ertan, 2007, s.67). Çoğu kanuni sınırların dışına çıkan bu hareketler toplum yapısında ve iktidarın kent politikalarında köklü değişimlere sebep olmuştur. Paris komünü(1871), kentsel politik mekânların en dikkat çeken örneği olarak kentsel direnişlere yol gösterici olmuştur.

Türkiye'deki kentsel politik mekânlar da benzer bir güzergahı takip ederek ortaya çıkmışlardır. Türkiye, II. dünya savaşı sonrası süreçte yoğun bir kentleşme sürecine girmiştir². Karşılaşılan yoğun göç dalgasına hazırlıksız yakalanan kentler, yeni gelenlere yeterli konut ve iş imkânı sağlamaktan oldukça uzaktır. Bu durum gecekondulaşma sürecinin başlamasına sebebiyet vermiştir.

Gecekondu ülkemizde 1950'li yıllardan sonra hızlanan göç sonucunda gündeme gelmeye başlayan bir olgudur. Göçe paralel olarak artan konut taleplerine devletin cevap verememesi sonucu oluşan,

² 1950'li yıllarda yapılan Marshall yardımları ile tarım sektöründe makineleşme attı. Özellikle traktörün yaygınlaşmasıyla kırdaki büyük bir nüfus ihtiyaç fazlası haline geldi. Bu durum kentlere göçü oldukça yoğunlaştırdı

halkın kendi imkânlarıyla hazine arazilerine yaptıkları, ilkel ve yıkıldığında hemen yeniden yapılabilecek evlerdir. Türkiye’de siyasal sosyal ve ekonomik değişimler sonucu ortaya çıkan toplumsal bir olgudur. Ne tam kentsel neden tam kırsal denilebilecek, geçiş halinde bir toplum yapısıdır. Yoksulluk, altyapı ve mülkiyet gibi pek çok sorunla boğuşan halk, kentsel çelişkilerin merkezindedir. Dolayısıyla siyasallaşmaya müsaittir (Özkalp, 2014, s. 357).

Gecekondulaşma süreci öylesine hızlı işlemiştir ki zamanla sayıları kent nüfusunun yarısına ulaşan gecekondu sakinleri pek çok çıkar grubunun ilgisini çekmiştir (Keleş, 2016, s. 540-544). 1970’lerden itibaren gecekondu mahallelerinde mafyavari yapıların etkinliği artmaya başlamıştır. Arazi spekülasyonu başta olmak üzere pek çok farklı alanda rant devşiren bu yapılar, 70’li yılların ortalarına doğru sosyalist örgütlerin bölgeye girmesiyle yerini onlara devretmek zorunda kalmışlardır. Çeşitli sol hareketlerin gecekondu mahallelerini keşfetmesi, kentsel politik mekânların oluşum sürecindeki en kritik eşiktir.

68 öğrenci hareketlerinden sonra dünyayla paralel olarak Türkiye’de de toplumsal muhalefette değişimler olmuştur. Orta sınıf aydın kesim öncülüğünde şekillenen kentsel muhalefetin odak noktası, öğrenciler ve örgütlü işçi kuruluşlarına kaymaya başlamıştır. Bu öğrenci ve işçilerin büyük bir bölümü ise birinci veya ikinci kuşak göçmenler yani çoğu gecekonducularda yaşayan kent yoksullarıdır (Türkdoğan, 2013, s. 224).

Kente göç ettiklerinden beri ağır yoksulluk, dışlanma, alt yapı yetersizliği gibi yıkımlarla karşı karşıya kalan gecekondu sakinleri, orta sınıf aydınlar ve üniversite gençliği önderliğinde örgütlenmeye başlamışlardır. 1970’li yılların sonlarına doğru birçok gecekondu mahallesi radikal sol örgütler tarafından “kurtarılmış bölge” olarak tanımlanmıştır. Bölgelerde arsa dağıtımı, gecekondu yapımı ve yıkımlara karşı direniş hareketleri bu örgütlerce organize edilmiştir. Yine bölgelerin kentsel altyapıya ulaşmasında sosyalist örgütler etkin rol almıştır (Aslan, 2010).

1980 Askeri Darbesinden sonra ilk olarak gecekonduculardaki ve üniversitelerdeki radikaller tutuklanmış, hatta kentsel hizmetlerde yetersiz kalıp mekânın politizasyonuna sebep oldukları için belediye başkanları görevden alınmış, böylelikle köklü bir depolitizasyon süreci başlatılmıştır (Şengül, 2012). Yeni anayasanın da verdiği güç ile toplumsal muhalefet büyük oranda bastırılmıştır (Serim, 1994).

Lidersiz kalmış, örgütlenme imkânları kısıtlanmış ancak kentsel çelişkilerin göbeğinde kalmaktan kurtulamamış halk hoşnutsuzluklarını 1980’li yıllar boyunca biriktirmiştir. 1990’lı yılların ikinci yarısından itibaren AB uyum sürecinin hızlanmasıyla biraz rahatlayan muhalefet, özellikle kentsel politik mekânlarda görünürlüğünü tekrar artırmaya başlamıştır (Şengül, 2012). 1970’li yıllarda “kurtarılmış bölgeler” olarak isimlendirilen Gazi, Okmeydanı, Küçük Armutlu, 1 Mayıs Mahalleleri gibi kentsel politik mekânlar kısa süre içerisinde tekrar eski dinamizmine kavuşmuştur.

Türkiye’de kentsel politik mekânların oluşum ve gelişim süreçlerinde kolektif tüketim ihtiyaçları temel belirleyici olarak ön plana çıkmaktadır. Sol örgütlerin bu mekânlarda taban bulması ve hareket stratejileri, kentsel ihtiyaçların karşılanması ekseninde gerçekleşmiştir. Sol örgütler sıklıkla barınma, ulaşım, altyapı gibi kolektif ihtiyaçların karşılanması noktasında inisiyatif almışlardır. Halkın gündelik yaşamlarına yaptıkları katkıyla orantılı olarak da mekânda kalıcı olmuşlardır. Özellikle gecekondu yıkımlarına karşı verilen direniş mücadelelerinde ön safta olan bu gruplar, halkla duygu birlikteliğini de sağlayabilmişlerdir.

Zamanla etkinliği artan radikal sol örgütlerin otorite tanımaz ve polisle karşı karşıya gelmekten çekinmeyen tutumları, kentsel politik mekânlara da sirayet etmiştir. Sık sık yaşanan toplumsal olaylarla belirginleşen ve kitle iletişim araçları marifetiyle yaygınlaşan hâkim politik mekân algısı, kentsel politik mekânların kentleşme sürecini etkileyen diğer bir değişkendir. “Ötekilerin mekânı”

olarak kodlanan bu yerler, hâkim yapıda gündelik yaşamlarını sürdürmekte zorlanan kesimleri çekmeye başlamıştır. 1970'lerde Alevilerle başlayan birikme süreci 1990'lı yıllarda yaşanan köy boşaltma hadiseleri neticesinde Kürtleri de bünyesine dahil etmiştir.

1992-1994 yılları arasında 2935 Sayılı Kanun kapsamında uygulanan ve Türkiye'nin doğu illerinde yüzlerce yerleşim yerinin güvenlik gerekçesiyle boşaltılması ile sonuçlanan "köy boşaltma hadiseleri", on binlerce Kürt vatandaşı maddi ve manevi olarak içinden çıkılması güç problemlerin içine atmıştır (Haşimi, 1997, s. 32). Maddi olarak sefaletle itilen, manevi olarak ötekileştirilen Kürt nüfus, kendileri gibi yoksul ve ötekilerin yaşadığı politik kent mekânlarına birikmeye başlamışlardır. Kürt göçü öylesine yoğun gerçekleşmiştir ki kısa süre içerisinde kentsel politik mekânlarda sosyo-politik çehre değişmiştir³.

Gazi Mahallesi, yukarıda detaylıca tarif edilen tüm bu süreçleri diğer kentsel politik mekanlarla birlikte neredeyse eş zamanlı olarak yaşamıştır. İlerleyen bölümlerde bu husus mahalleli anlatıları üzerinden de ortaya konulacaktır.

2. Yöntem ve Bulgular

Çalışma mekânı Türkiye'nin en bilindik kentsel politik mekânlarından biri olan Gazi Mahallesi'dir. Gazi Mahallesi 1970'li yıllardan itibaren büyümeye bağlı olarak 4 idari birime bölünmüştür⁴. Çalışmada sıklıkla tekrarlanan "Gazi Mahallesi kentsel politik mekânı" bu 4 mahalleyi de içine alacak şekilde bir sosyolojik bütünü ifade etmektedir.

Çalışmada derinlemesine mülakat yöntemi uygulanmıştır. Bu yöntemle mahallenin politik bir kent mekânı olarak gelişim sürecinin ve suçla olan ilişkisi anlaşılmaya çalışılmıştır. Temel olarak "Gazi Mahallesi'nin politik yapısı suçu etkiliyor mu?" sorusuna cevap aranmıştır.

Mülakatlar dört soru üzerinden kurgulanmış ve takipli sorularla olabildiğince derinleştirilmiştir. Görüşmelerde öncelikle yukarıda tarif edilen kentsel politik mekânların oluşum süreçlerinin Gazi Mahallesi'ne uyumlu olup olmadığı sorgulanmıştır. Mahallenin geçmişten günümüze geçirdiği fiziksel, demografik ve sosyo-politik değişimleri anlayabilmek ve bu dönüşüm sürecinin kentsel çelişkiler ekseninde olup olmadığını kavrayabilmek adına aşağıdaki sorular sorulmuştur:

- "İlk hatırladığınız andan itibaren mahallede ne gibi fiziksel değişimler oldu?"
- "İlk hatırladığınız andan itibaren mahallede ne gibi sosyal değişimler oldu?"
- "İlk hatırladığınız andan itibaren mahallenin politik karakteri nasıl gelişim gösterdi?"

Bu sorgulamanın ardından tarif edilen bu kentleşme sürecinin suça etkisini anlayabilmek ve görüşülen aktörlerin Gazi Mahallesi'ne dair suç algılarını ortaya çıkarmak adına aşağıdaki soru sorulmuştur:

- "Politik bir kent mekânı olarak Gazi Mahallesi'nde suçu nasıl açıklarsınız?"

Katılımcıların korunması adına, muhtar hariç katılımcılara kod isimler verilmiştir. Tüm görüşlere yer verebilmek adına hem sol radikal siyasetten hem radikal Kürt siyasetinden hem de muhafazakâr siyasetten kişiler araştırılmış, kurulan bağlantılar sayesinde mahallede bu kimlikleriyle bilinen siyasi aktörlerle görüşülebilmektedir. Yine çalışma boyunca ortaya çıkan çeşitli sorulara cevap bulabilmek adına muhtar, polis, emlakçı, yerel gazeteci gibi görevler icra ederek mahalleye hizmet sunan bazı

³ Evrensel Gazetesi, 19 Haziran 1995, s.12

⁴ Gazi Mahallesi, Yunus Emre Mahallesi, Zübeyde Hanım Mahallesi, 75. Yıl Mahallesi

kritik pozisyonundaki kişilerle görüşülmüştür. Çalışma kapsamında toplam 8 derinlemesine mülakat yapılmıştır.

2.1. Mahallenin Yapılı Çevresindeki Dönüşüm

Öncelikle şunu belirtmek gerekmektedir ki, Gazi Mahallesi'ne girer girmez birçok yönüyle kentin diğer bölgelerinden farklılaşan bir mekâna gelindiği anlaşılmaktadır. Mahallenin girişinde kale gibi korunmasıyla dikkat çeken karakol binası, bina içindeki çevik kuvvet ve özel harekât polisleri, sokaklarda gezen zırhlı araçlar, Cemevi önünde sabit şekilde bekleyen TOMA, bu farklılığın bir yönünü oluşturmaktadır. Gazi Mahallesi'nin kentsel görüntüsünde oldukça dikkat çeken diğer bir detay ise her köşede karşınıza çıkabilecek siyasi içerikli duvar yazılarıdır. Özellikle mahallenin merkezi konumunda olan İsmet Paşa Caddesi ve ona yakın ara sokaklarda yoğun şekilde bulunan bu duvar yazılarında, Türk hukuk sistemine göre terör örgütü kabul edilen ve propagandası cezalandırılan PKK, DHKP-C, TAK, TİKKO gibi illegal siyasi örgütlerin isimleri sıklıkla geçmekte, aktif propagandaları yapılmaktadır. Yine bu duvar yazılarında TCK'da yaptırım bulunan cumhurbaşkanına hakaret suçuna konu olabilecek içerikler dikkat çekmektedir. Türkiye'nin özellikle batı illerinde, hatta İstanbul'un diğer politik kent mekânlarında bile böylesi bir kentsel görünüme rastlamak pek mümkün değildir.

Katılımcıların anlatıları üzerinden Gazi Mahallesi'nin yapılı çevresindeki tarihsel dönüşüm şu şekildedir:

Yukarıda da belirtildiği üzere Gazi Mahallesi 1970'li yıllarda tek bir idari birimden oluşmaktadır. Mahallenin nüfusu arttıkça önce Zübeyde Hanım Mahallesi, sonraki süreçte de 75.yıl ve Yunus Emre mahalleleri, Gazi Mahallesi'nden ayrılmıştır. Böylelikle 4 birimden oluşan ama gündelik kullanımda hala Gazi Mahallesi olarak geçen idari yapı ortaya çıkmıştır. Kentsel politik olayların sıklıkla gerçekleştiği İsmet Paşa Caddesi de bu dört mahallenin kesişiminde bulunmaktadır. Dolayısıyla politik atmosfer tüm bu idari birimlerin gerçekliğidir.

Mahallenin en eskilerinden olan Muhtar şunları söylemiştir: "İlk geldiğimde buralar boş, bakir bir alandı. 150-200 tane gecekondular vardı. Çiftlik gibi bir yerdi ve insanlar hayvancılık yapardı. Komple boş araziydi. Zamanla herkes tanıdığını davet etti. İlk başta burası göçmenlerin yeri idi. Atatürk çiftliği diye geçirdi. Çünkü Atatürk burayı göçmenlere vermiş. Ama sayıları azdı. Biz geldiğimizde daha çok Karadenizliler vardı. İlk başta Alevi çok yoktu. Zamanla 76-77 yıllarında Aleviler yer yurt sahibi olmak için hazine arazilerine gecekondular kurmaya başladılar. Bunlar İstanbul'da yaşayan Aleviler. Ancak yer yurt sahibi olmak için belirli noktalara toplanmaya başladılar." (Muhtar).

Mahalle 1984 yılına kadar net bir gecekondular mahallesiymiş. 1984'te imar planları uygulanmaya başlanınca, imara açılan yerlerde peyderpey planlı yapılar oluşmaya başlamış. Ancak hala imara açılmayı bekleyen yerler var. O bölgelerde hala gecekondular mevcut.

Mahalleliler, mahallenin yoğun göçlerden ve aşırı yapılaşmadan önceki yapısını hasretle hatırlamakta ve çocuklukları o dönemlerde geçtiği için kendilerini şanslı görmektedir. Konuya değinen bir mahalleli şunları söylemiştir: "Burada şu an gördüğümüz yoğun yapılaşmanın sebepleri temelde ekonomik. Ülkede yatırımların çoğu belirli bölgelere yoğunlaştığı için köylerde yaşayan insanlar ekonomik olarak geçinemeyecek duruma geldiler ve şehirlere göç etmek zorunda kaldılar. Bu insanlar taşı toprağı altın diye buralara geliyorlar. Gazi Mahallesi de en son imara açılan yerlerden biri olduğu için göçler yoğun olarak bu bölgeye oldu." (Mah 3).

Emlakçının dediğine göre bölgede kiralar 600-700 TL⁵ bandında. Mahallede bulabileceğiniz en pahalı ev 800 TL'dir. Yakın kentsel mekânlarla karşılaştırma yapan emlakçı Gazi Mahallesi'nin durumunu şu şekilde ortaya koymaktadır: "Buraya çok yakın yerlerde, örneğin Küçükköy'de fiyatlar 1200-1300

⁵ Bu görüşme 2016 yılı Aralık ayında gerçekleştirilmiştir.

TL'den başlıyor. Burada sıfır 2+1 daireler 250 bin TL civarından başlıyor. Ama örneğin Yeşilpınar'da 450 bin liradan başlıyor. Neredeyse yüzde yüz fark var. Fiyatların düşük olmasında burada olan toplumsal olayların etkisi büyük. Mahalle politize olmuş. Dışarıdaki insanlar gelmek istemiyor. Satın almaya gelen insanlar da yine burada fiyatlar düşük diye geliyor. İstanbul'da konut fiyatlarının en düşük olduğu yerler Esenyurt ve bu bölge, yani Gazi Mahallesi'dir. Esenyurt da burası gibi politize. Buranın yerleşim projesi, planları çok iyi. Çıkamaz sokak hiç yok. Sokaklar dümdüz. TEM yakın, ulaşım imkânı çok iyi. Ancak olaylar sebebiyle insanlar korkuyor. Dışarıdaki insanlara Gazi'de yaşıyorum deyince, orada nasıl yaşıyorsun diyorlar. Ama biz burada gayet güzel yaşıyoruz.” (Emlakçı).

Emlakçıya gelen müşterilerin profili sorulduğunda: “Dışarıdan gelen insanın iyi nakdi varsa burayı tercih etmiyor. Bize gelenler alım gücü daha düşük olanlar. Daha önce başka yerlerde oturup kirasını ödeyemeyecek duruma gelen insanlar da bu bölgeye geliyorlar.” şeklinde cevap vermiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere Gazi Mahallesi'nin günümüzdeki şeklini almasında politik etkenler kadar ekonomik etkenler de işlev üstlenmiştir.

Mahallenin şekillenmesinde imar planlarının etkisi oldukça belirgindir. Hazine arazilerine kurulan gecekondular, imarın gelmesiyle yüksek apartmanlara dönüşmeye başlamıştır. Böylelikle imar gelen yerlerle imar gelmeyen yerler arasındaki sosyo-ekonomik fark belirginleşmeye başlamıştır. Bu durumu Muhtar şöyle dillendirmektedir: “Gecekondu kültüründen sonra mülkiyet kültürü oluşmaya başladı. 30 sene önce imar alıp 30 senedir rant devşiren kesimler varken, 30 senedir imar bekleyip bir çivi çakmayan kimseler de var. Sistem birilerini zengin edip diğerini süründürüyor.”

Polise göre ise mahallenin fiziksel durumu eskisine göre daha iyidir. Kentsel dönüşümün girdiği yerlerde fiziksel değişimin etkisiyle polisiye olaylar da azalmıştır. Polisiye açıdan kendilerine sıkıntı yaratan grupların, kentsel dönüşüm etkisiyle daha dar bir alana sıkışmıştır. Ancak polis, bu yapının hala çok etkili olduğunu da söylemeden geçememektedir.

Bazı sıkıntıları kabul etmekle birlikte mahalleli, mahallelerinin fiziksel olarak iyi durumda olduğunu düşünmektedir. Gazi Mahallesi'nin barajıyla, ormanıyla, ucuz yaşamıyla, ulaşım imkânlarıyla ve bilhassa sıcakkanlı insanlarıyla, sanıldığı gibi aksine, tercih edilesi bir yer olduğu görülmüştür.

Mahallenin oluşumu ve gelişiminde konut ihtiyacının temel etken olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların tamamı benzer yaşam öyküleri anlatmış, kendi gecekondularına sahip olabilmek adına Gazi Mahallesi'ni tercih ettiklerini belirtmiştir. Yine mahallenin politik kimliğinin belirginleşmesinde bu kentsel ihtiyaçlar için verilen mücadele temel teşkil etmiştir. Muhtarın ifadesiyle, Mahalle devrimci dayanışma ile kurulmuştur ve sol gruplar mahalleyi örgütleyip, gecekonduların yapımına yardımcı olmuştur. Yine mahallelilerin anlatılarına göre bu gruplar birçok kentsel ihtiyacın karşılanmasında hatta bazı sosyal problemlerin çözülmesinde etkin rol üstlenmiştir. Bir mahalleli bu durumu şöyle ifade etmiştir: “Bana sorarsanız devrimciler mahallenin %50'sidir. Devrimciler bu mahallede birçok kişiyi ev sahibi yapmış, birçoğunun çocuğunu uyuşturucudan kurtarmış. Birçok sorun çözdüğü için bunlara bakış açısı mahallede değişiyor.” (Mah. 4).

2.2. Mahallenin Sosyal Ortamındaki Dönüşüm

Katılımcılara mahallenin toplumsal yapısındaki dönüşüm sorulduğunda, geçmişe yönelik özlem bir kez daha belirginleşmektedir. Bir mahalleli bu durumu şöyle anlatmaktadır: “Ortam olarak mahallemiz çok güzeldi. Herkes birbirini severdi, tanırdı. Mahalleye girdiğinde herkese selam vermekten elini aşağıya indiremezdin. Seni tanımazlarsa, köylerdeki gibi, babanı sorarlardı. Babanın ismini söylediğinde hemen tanırlardı. Böyle güzel bir ortamdan şimdiki ortama döndü.” (Mah. 3).

Yine başka bir mahalleli şunları söylemektedir: “Eskiden durakta otururdun otobüs gelmesin de biraz daha sohbet edeyim derdin. Şimdi kimse birbirine selam vermiyor bir tanıdık gelmesin de hemen otobüse binip kaçayım diyorlar.” (Mah. 4).

Yine başka bir mahalli, mahallenin sosyal dönüşümünde 1995 Gazi olaylarını merkeze almış ve yaşanan hadiseler sonucu gözlemediği dönüşümü şöyle yorumlamıştır:

“Eskiden burası köy gibiydi. Yüzde sekseni Alevi cemaati idi. Burada hiç ayrımcılık olmazdı. Gazi olaylarına kadar kimse kimseye “Alevi misin?”, “Sünni misin?” demezdi. Sosyal ortam çok güzeldi. Ancak 95’ten sonra insanlar ayrımcılığa başladı. Karadenizliler ve bazı Aleviler mahalleden göç etmeye başladı. Kürtler gelmeye başlayınca ortam iyice bozuldu. Bölgede huzur yok artık. Komşuna gidemiyorsun. İnsanlar birbirine kötü gözle bakıyor. Özellikle de Alevilere kötü gözle bakıyor. Eski komşularımın arkadaşlarımın yüzde doksanı yok. Eskiden toplanır gezerdik takılırdık. Ama artık çay bile içemiyoruz. Herkes ayrıştı.” (Mah. 2).

Ancak diğer katılımcıların yukarıda zikredilen “Alevilerin mahalleden ayrılmaya başladığı ve mahallede ayrımcılığa uğradığı” savına katılmadıklarını söylemek gerekmektedir. Örneğin muhtara göre Alevilerin mahalledeki oranı %50’dir. Ayrıca kendisi mahallede Alevilere karşı ayrımcılık olduğu fikrine de itiraz etmektedir: “Biz 40 yıldır Alevi-Sünni kavgası duymadık. Kim diyor kavga var diye? Mahallede mezhepsel kavga yok. 95’ten önce herkesin kapısı bacası açıktı. Şimdi hala öyle. Mesela Gazi’de Gezi parkı protestolarında Alevi-Sünni beraberdi. Gezide burada 50 bin kişi toplandı. Herkes oradaydı.” (Muhtar).

Ayrımcılık savına itiraz eden başka bir mahalleli de şunları söylemiştir: “Bizim buralarda Alevinin yazması ayrıdır, Sünninin yazması ayrıdır. Bir bakışa hepsini anlarsın. Ama biz hepsini görünce ayağa kalkarız, saygımızı gösteririz. Aslında tabanda hepimiz yoksuluz ama birileri devletin içine sızmış ve kanla besleniyor. Onlar tabanı birbirine düşürmeye çalışıyor. Kendileri de büyük sefa içinde yaşıyor.” (Mah. 4).

Tarihsel gelişim süreci Gazi Mahallesi’ne, “ötekilerin mekânı” olma rolünü vermiştir. Görüşmeler sürecinde sık vurgulanan ifadelerden birisi de “burada kimse ayrımcılığa uğramaz” söylemidir. Ülkenin dört bir yanında gündelik hayatlarını sürdürebilecekleri ideal ortamı bulamayan toplumsal kesimler Gazi Mahallesi’nde birikmiş ve bir arada huzur içerisinde yaşamayı becerebilmişlerdir. Dolayısıyla Gazi Mahallesi ayrımcılığın değil, ayrımcılıktan kaçanların mekânı olmuştur.

Bazı mahalleliler mahalledeki sosyal kırılmanın merkezine 95 olaylarını koyarken, muhtar “Köy boşaltma” hadiselerini koymaktadır. Muhtar’a göre mahalledeki sosyal dönüşüm Kürt göçünden sonra hızlanmış ve nitelik değiştirmiştir: “1992-93 gibi İstanbul’a boşaltılan köylerden gelenler oldu. Bugün hemen hemen her Kürt ilinden gelen var. Güvenli diye bu bölgeye geldiler ama biz kendimizi hiç güven de hissedemedik. Çok büyük sıkıntılar yaşayıp gelmişlerdi. Onlar ezilmişliklerini, sıkıntılarını hırçınlığa dönüştürdüler. Zamanla, kısmen sosyal yapının içinde entegre olmaya başladılar. Ama hala tam olarak başarabilmiş değiller. Onların gelişle komşuluk ilişkilerinde sıkıntılar yaşanmaya başladı. Mesela, Alevi-Sünni fark etmez, mahalleli dışarıda oturuyorsa dış kapıyı işgal etmezler. Kürtler apartmanın kapısında oturur kimse geçemez. Bu yapıları ve benzer adetleri uyumlarını zorlaştırıyor. Ben de Kürt Alevi’siyim. Bizim İstanbul’a uyum sağlamakta yaşadığımız problemleri onlar da yaşıyor. Ama zamanla bu durum atlatılacak.” (Muhtar).

Yine bir katılımcı köy boşaltma hadiselerinin mahalleye etkisine yönelik fikirlerini şu şekilde aktarmıştır: “Bazı Kürt arkadaşlarım var. 8-9 yaşlarında köylerinden kovulmuş, çıkmış gelmişler. İstanbul’un bir mahallesinde sokakta kalmışlar. Sonra kendilerini Gazi’de bulmuşlar” (Mah. 4).

Gazi Mahallesi sakinlerinin kültürel kimlikleri oldukça çeşitlilik gösterse de sınıfsal durumları birbirinden farklı değildir. Çoğu kent yoksulu olan mahalleliler, farklılıklara saygı kültürünün yanında yoksula yardım kültürünü de geliştirebilmişlerdir. Mahallede yaşanan yoksulluğa ve bunun oluşturduğu travmalara değinen bir mahalleli şunları söylemiştir: “Mahalledeki açlığın ve yoksulluğun artık bitmesini istiyorum. Sefalet içinde çok insan var. Sokaklara inersen insanların açlıkla sefaletler yüz yüze olduğunu görürsün. Kimsenin yüzü gülmüyor. Herkesin suratı asık. Evlerde huzur yok herkesin psikolojisi bozuk. Bir evde huzur yoksa o insanlar topluma bir şey veremez. Devlet o evlere girmeli huzursuzluğun kaynaklarını araştırmalı. Komiteler kurmalı.” (Mah. 4).

Yine aynı katılımcı kendinin de içinde bulunduğu bir sosyal yardım ağından bahsetmiştir. Mahalle gençlerinin sosyal medya üzerinden örgütlenerek mahalle imkanlarıyla devam ettirdiği bu yardım ağı, mahalle içindeki birçok yaraya merhem olmaktadır: “32 kişilik bir sosyal yardım ekibimiz var. Bu arkadaşlar duyarlı, yoksulu kayıran, hiçbir pislığe bulaşmamış vatansever, halk sever çocuklar.” “Diğer mahallelerde sosyal yardımlaşma ağı etkili olmaz. Devletin gücünü arkana alman lazımdır. O mahallelerde buradaki gibi bir duyarlılık yok. Ama Gazi Mahallesi’nde düzgün iş yaparsan insanlar senin peşinden koşuyor. Çünkü buradaki insanlar komşusu açken tok yatamıyor. Bu da yardımlaşmanın temeli. Bu kültür sayesinde burada kolay kolay kimse aç kalmıyor.” “Biz finansı direk halktan karşılıyoruz. Mesela biri bize (sosyal medya hesabımıza) reklam veriyor. Biz de şart koşuyoruz. 5 ailelik yardım yap diyoruz. Sonra sayfamızdan çağrı yapıyoruz. Şu tarihte şurada erzak toplanacaktır. Herkes imkânı ölçüsünde bir şeyler getirsin. Akşama bakıyoruz ki market olmuş. Biz de bu yardımları ihtiyaç sahiplerine götürüyoruz. Ramazan ve yılbaşında bu yardımlar yoğunlaşıyor... Sadece bu Ramazan’da 1750 kişiye erzak yardımı yapıldı, 17 ailenin kirası ödendi, 107 kurban eti, 150 milyara yakın da nakit para yardımı yapıldı. Bunu mahallenin gençleri yaptı.” (Mah. 4).

Mahallenin sosyal yapısında dikkat çeken unsurlarından birisi de kapalı toplum yapısıdır. Dışarıdan gelen insanlara kuşkuyla bakılmaktadır. Bu tavır, mahallenin tarihsel gelişim sürecinin dolaysız bir sonucudur. Zira Gazi Mahallesi, kendi kimliklerini özgürce yaşayamayan, bu kimlik sebebiyle birçok kez katliamla yüz yüze gelmiş insanların biriktiği bir kent mekânıdır. 1995’te kendi mahallelerinde de bu tarz bir saldırı ile karşı karşıya kalan mahalleliler, böyle bir savunma mekanizması geliştirmişlerdir. Çalışma sürecinde biz de 2 kez mahallelilerce kimlik kontrolüne tabi tutulduk. Örneğin devlet yanlısı olarak konumlandırabileceğimiz bir katılımcı mahallelinin kendisini 14-15 senede kabullenebildiğini belirterek şunları söylemiştir: “Ben adli işlerle uğraşıyorum. Mahkeme işleriyle uğraşıyorum. Sürekli karakola girip çıktığım için mahalleli bana güvenmekte çok zorlandı. Acaba ajan mıdır? Acaba istihbaratçı mıdır? Bizim ismimizi mi veriyor? Baktılar ki benim karakola gitme sebepim kendi işim, insanların ihtiyacı olduğu zaman ben adliyeye karakola gidiyorum, bana inandılar. Şu an istediğim gibi gidip geliyorum. Hatta mahkemede, karakolda, adliyede işleri olduğu zaman beni arıyorlar. Benim işimin polisle ilgili olması sebebiyle toplumda kabullenilmem çok uzun sürdü.” (Mah. 1).

Geleneksel bağları koruyabilmesi açısından kentin birçok bölgesinden ayrıışan Gazi Mahallesi, bazı kırmızı çizgileriyle de dikkat çekmektedir. Görüşmeler sırasında pek çok defa “burada bu tarz şeyler yapamazsın” tarzı ifadelerle rastlanmıştır. Örneğin bir mahalleli şunları söylemiştir: “Gaziosmanpaşa’da davrandığın gibi burada davranamazsın. Başka mahallelerde insanlar çok rahat davranabilirler. Ama burası onu asla kaldırmaz. Buranın halkı çok seçicidir. Ancak eskiden Mahalle daha tutucuydu. Şimdi yavaş yavaş biraz daha genişlemeye başladı. İnsanların algıları yavaş yavaş değişiyor. Daha açık bir toplum oluyoruz. Bizim istediğimiz de o.” (Mah. 1).

Başka bir mahalleli bu görüşe şu şekilde destek vermektedir: “Gazi Mahallesi diğer mahallelerden çok farklıdır. Her yer biter Gazi Mahallesi bitmez. Yapı kimseye benzemez. Fark, insanların kafa yapısı. Bu mahallede yanlış bir kelime edersen es geçmezler. Buradan çıkamazsın. Ama diğer mahallelerde es geçerler.” (Mah. 2).

Yine başka bir mahalleli benzer şekilde şunları söylemiştir: “Televizyonlarda görüyoruz adamın birisi kadını dövüyor, herkes izliyor. Bu mahallede mesela birisi kadını dövse kimse sessiz kalmaz. Silahlı kavgaın arasına girecek insanlar var. Burada insanlar birbirini tutuyor, seviyor, sayıyor.” (Mah. 4).

Aynı katılımcı mahalledeki gençlerin sosyal medya üzerinden örgütlenerek mahalle içi denetim sağladığını, böylelikle herhangi bir olumsuzluk olduğunda hemen müdahale edebildiklerini şöyle anlatmıştır: “Burada halk yaşanan olayları görüntü altına almayı sever. Bu bilgiler sürekli bize akıyor. Bizim de her şeyden haberimiz oluyor. Bir ağ kuruldu ve buradan haberler bize akıyor. Biz de elimizden geleni yapıyoruz” “Mesela ben senin fotonu çekip bu adamı arıyorum desem, sen bu mahallede rahat gezemezsin. Hatta bulduğunuz yerde dövün getirin desem vay haline” (Mah. 4).

Mahalledeki kapalı toplum yapısına dair diğer katılımcılarla benzer görüşte olan ancak bu duruma daha eleştirel yaklaşan bir katılımcı şunları söylemiştir: “Mahalleden 10 sene uzak kaldım. Döndüğümde doğup büyüdüğüm evi bulamadım. 20 sene yaşadığım evi bulamadım. Binalar da toplum da çok değişmişti. Ancak politik olarak çok bir değişim yoktu. Bizim sol kesim de aynı muhafazakârlar gibi değişime kapalıdır. Uygulamalar da kafalar da yeniliğe kapalı. Hepsinin değişmez kuralları var, değişmez ilkeleri var, değişmez yaşam tarzları var. Doğal olarak da hiç kimse bundan taviz vermediği için değişen teknoloji oluyor, değişen çevre oluyor, değişen binalar oluyor, değişen ortam oluyor. Ama insanlar değişmiyor. Ben bunu bir eleştiri olarak yapıyorum. Mahalledeki hiç kimseden de çekinmiyorum. Zaten en büyük hastalık, aman yanlış anlaşıldım, aman beni biri böyle görürlerse ne derler diye, düşündüğünü söylemekten çekinme hastalığıdır. Mahallede belli kalıplar vardır. Hiç kimse rahat rahat kendi düşündüğünü söyleyemez. Kalıplara uymayan kişiyi toplumdan uzaklaştırırlar, onunla görüşmezler. Hıristiyanlıktaki aforoz gibi aforoz ederler örgütten.” (Mah. 3).

Polisin mahallenin sosyal yapısıyla alakalı yaklaşım tarzı mahallelilerden farklıdır. Polisiye olarak toplumdaki kırılmayı 95 olayları ekseninden okumakta ve şunları ifade etmektedir: “Mahallenin ileri gelenleriyle konuştuğumuzda 95 Gazi olayları öncesinde Gazi Mahallesi'nin diğer mahallelerden çok da farkı olmayan, sıradan bir mahalle olduğunu söylüyorlar. Zaten bunu şuradan da anlıyoruz. Eski karakol diye tabir ettiğimiz bir mevki var. Bu mevki de şu an olayların en ateşli şekilde gerçekleştiği yerin tam göbeğinde. Şu an o bölgede polislik yapılabileceğini, orada bir karakolun olabileceğini hayal edemiyorum. Çünkü bölge çok sıkıntılı. Ancak o dönemde orada polis karakolu var. Buradan şunu anlıyoruz. Gazi olayları olana kadar mahalle gayet güzel, düzgün bir mahalleymiş ve güvenlik sıkıntısı yokmuş. Ancak Gazi olaylarından sonra devlet Karakolu mahallenin kuzeyinde, mahalleye hâkim ve daha güvenli bir noktaya taşımak zorunda kalmış.” (Polis).

Görüldüğü gibi 1995 Gazi Mahallesi olaylarından sonra mahallelilerle polis arasındaki güvensizlik ilişkisi zirveye ulaşmış ve her iki gurup da kendi güvenli alanına çekilmiştir. Polisin mahalleden uzaklaşması, mahallenin bugünkü yapısına ulaşmasında kritik bir eşik olmuştur. Bu konuya işaret eden polis, mahallenin şu anki ortamının oluşmasında mahallede kültüründeki “mahalle içinde olan, mahalle içinde kalır” düsturunun etkili olduğunu belirtmiştir. Mahallede yaşanan kriminal hadiselerin polise aksettirilmeden mahallenin ileri gelenleri eliyle çözülmeye çalışıldığı bir yapı oluşturulmuştur (Polis).

Mahalleliler Gazi Mahallesi'nin yanlış lanse edildiğinden şikâyet etmektedir. Gazi Mahallesi'nde oturduklarını söylediklerinde insanların şaşırıldıklarını, “orada nasıl yaşıyorsun?” gibi sorularla mahalleye yönelik negatif algılarını dillendirdiklerini belirtmektedirler. Mahallelilere göre Gazi Mahallesi kesinlikle korkulacak bir yer değildir.

Bu konuya değinen bir mahalleli şunları söylemiştir: “Mahallenin politik kimliği mahallenin başına bela olmuş. Dışarı çıkıyorsun terörist gözüyle bakıyorlar. Vatan haini gözüyle bakıyorlar. Ama Gazi Mahallesi'nde kimse aç kalmaz, açıkta kalmaz. Çünkü Gazi Mahallesi yoksulluğu bilen, yoksula yardım eden ender mahallelerden biridir. Çünkü burası bir ailedir. Burada ne Alevi ne Sünni ne Türk ne Kürt

vardır. İnsan olsun yeter. Diğer mahallelerin bize bakışı kötü olsa da bizim mahallemizde o öyleymiş bu böyleymiş hiçbir önemi yok. Ama dışarı çıkınca zorlanıyoruz.” (Mah. 4).

Radyoculuk yapan ve Gazi Mahallesi’ne yönelik oluşan yanlış algıda kitle iletişim araçlarının büyük rol oynadığını belirten bir katılımcı şunları söylemiştir: “Eskiden Gazi Mahallesi’nde yaşanan olaylar medyada çok abartılarak veriliyordu. Basit bir kavga sanki büyük bir savaş gibi gösteriliyordu. Farklı olaylar (toplumsal eylemler) sanki savaş gibi gösteriliyordu. İşte göstericiler şunu yaptı, bunu yaptı. Halbuki mahalleye girdiğinizde öyle bir durumun olmadığını görüyordunuz. Ama şimdi öyle bir şey yok. (medya düzeldi)” “Gazi Mahallesi ulusal medyada hala geri planda ama yerel medyada buraya gelen, burayı gören, buradaki halk ile birebir diyalog içinde olan insanlarda soru işareti kayboluyor.” (Gazeteci).

“Gazi deyince akılda ister istemez bir soru işareti oluyor. Dışarı yansıtılanla mahallenin gerçekliği farklı. Eskiden Gazi Mahallesi denilince adam iki adım geriye gidiyormuş (korkuyormuş). Ama içine girdiğin zaman, insanların tanıdığın zaman buranın geniş bir aile olduğuna kanaat getiriyorsunuz. Akıldaki soru işareti gidiyor. Şimdi yavaş yavaş o negatif algı kırılıyor. Gazi Mahallesi’nde herkes iç içe yaşıyor ve halk birbirine sahip çıkıyor. Gazi bir aile. (Gazeteci).

Katılımcılar şiddete varan toplumsal olayları çıkaran kişilerin belirli kişiler olduğunu ve bunların sayılarının çok fazla olmadığını belirtmişlerdir. Hatta bir katılımcı mahalle içindeki siyasal şiddet eylemlerinin mahalle dışı unsurlarca organize edildiğini belirtmiştir: “Mahallenin içinde kurulduğu günden bu yana bir sorun yaşanmamıştır. Ama dışarıdan gelip burayı karıştıran insanlar var. Otobüsleri yakanlar, bankaları yakanlar hep dışarıdan. Buranın yerel halkı kendi mahallesine zarar vermez.” (Mah. 4).

Mahallelilere göre siyasal şiddet eylemlerini yapan kişiler yakın çevresinden bile destek görmemektedir. Özellikle geçmiş yıllarda mahallede çok fazla kişinin hapis yatmak zorunda kalması sebebiyle aileler aynı durumu çocuklarının yaşamasını istememektedir. Bu durumu bir katılımcı şöyle ifade etmektedir: “Kimse burada olay çıksın istemez. Çünkü burada olay çıkaran insanlar burayı yakıyorsa, sabah geliyor O’nun belediyede çalışan babası burayı temizliyor. Otobüs yakıyorlarsa onun annesi aşağı iniyor bir kilometre yol yürüyor, bacısı yürüyor. Bunlar hoş karşılanan şeyler değil. Akşam olaylar oluyor sabah bunun mahkemesi yapılıyor. Keşke bunları yapmasalardı deniyor. Bu olayların hepsine karşı toplumsal tepki oldu. Baba çocuğuna Allah belanı versin diyor. Tasvip etmiyor.” (Mah. 1).

Mahalledeki şiddet eylemlerinden duyduğu rahatsızlığı belirten bir mahalleli şu ifadeleri kullanmıştır: “Gazi Mahallesi kuruluşundan bu yana kanla beslenen (kanlı olaylardan zarar görmüş) bir mahalle. İnsanlar sokak ortalarında vuruluyorlar. O kadar olay yaşandı ki burada haddi hesabı yok. Bugün biri alınma silah dayasa garipsemem. Vuracaksa zaten vurur. Psikolojik olarak o seviyeye gelmişiz. Bu mahalleler devrimci politik mahalleler. Bana göre devrimcilik eline silah alıp ona buna saldıran kişi değildir. Doğaya, insana faydası olan, ılımlı insanlardır. Sevgi adamıdır. Ben devrimciler şiddet lehine konuştuğunda onları hiç tasvip etmiyorum. Ama tatlı dil ile konuşunca o adamlara hastayım. Şiddetle konuşan kanla beslenen insanlar da var, tatlı dille konuşan insanlar da var. Artık günümüz değişiyor. Bu silahlı olaylar falan insanlar bunları yemiyor. Sadece korku imparatorluğu kurarsın. Bir insanı kendine bağlamak için saygın, oturmuş, kalkışın önemli. Baskıyla bunları yapamazsın.” (Mah. 4).

Görüldüğü gibi mahallelilerce mahallenin kurucu unsuru olarak lanse edilen radikal siyasi oluşumlar yine mahalleliler tarafından şiddetli şekilde eleştirilmektedir. Bilhassa siyasal şiddet eylemlerinin mahalleye zarar verdiği konusunda ittifak bulunmaktadır.

2.3. Mahalledeki Politik Yapısındaki Dönüşüm

Muhtar'ın dediğine göre, bölgede en çok Sivaslılar, Kastamonulular ve Sinoplular vardır. En az ise Artvinliler. Doğu illeri, sanıldığına aksine, çok fazla değildir. Siyasal olarak Halk Cephesi ve HDP'li gruplar mahalle içinde etkili çalışmalar yapmaktadır. Diğer taraftan CHP de önemli bir tabana sahiptir. CHP'li gruplar şiddet olmaması kaydıyla Gazi Mahallesi'ndeki toplumsal olaylara katılmaktadır (Muhtar).

Seçimlerde CHP, AK Parti ve HDP birbirine yakın oy alıyor gibi gözükse de İsmet Paşa Caddesi çevresinde konumlanan mahallenin politik merkezinde iktidar partisinin görünürlüğü ve etkinliği oldukça zayıftır. Ülkede aktif olan 16-17 kadar illegal siyasi örgütün neredeyse tamamının bölgede yapılanması bulunmaktadır. Ancak Muhtar'ın dediğine göre: "Bu örgütlerin kimisinden sadece 3-5 kişi var. Onlar duvarları doldurunca sayıları çok sanılıyor. Oysa bu kadar fazla örgüt olmasına rağmen her örgütün eleman sayısı çok fazla değil. Halktan kopuk pek çok sol grup var. Biz biliriz senin için karar veririz seni savunuruz diyen, halk adına halk kuyrukçuluğu yapan kesimler var." (Muhtar).

Mahalle'nin politik kimliği 1974-75 gibi belirginleşmeye başlamıştır. Daha önce de belirtildiği gibi sol örgütler mahallenin kuruluşundan itibaren etkinliklerini artırarak devam ettirmişlerdir. Bu süreç 1980 askeri darbesine kadar sürmüştür. Muhtar bu döneme kadar olan kentleşmenin %50'sinin sol örgütler öncülüğünde olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla sol örgütler kendilerini mahallenin kurucu unsurlarından görmektedir (Muhtar).

Muhtarla benzer görüşte olan bir mahalleli şunları söylemiştir: "Bu bölge çok üreten bir bölge olmadığı için, fakirliğin ve eğitimsizliğin hâkim olduğu bir bölge olduğu için, sol kesimler bu bölge insanına sahip çıktılar. Vatandaş da sol kesimden öğrendikleri çerçevede, haklarını aramak için onlarla birlik olmaları gerektiğini düşündüler ve böylelikle mahallede politizasyon başladı. 70'lerin ortaklarından kiteselleşmenin başladığı 86-87'lere kadar bu süreç bu şekilde devam etti." (Mah. 3).

Mahalleliler 80'li yıllarda çok sayıda mahallelinin cezaevinde yatmak zorunda kaldığını belirtmişlerdir. Muhtarın deyişiyle: "80'de alınan alını yargılanan yargılandı. Her aile bir şekilde etkilendi. Yüzlerce insan işkence tezgâhından geçti. Ezile ezile, direne direne bugüne kadar geldik. Hayata dönüş operasyonunda Bayrampaşalıların çoğu bu mahallenin çocuklarıydı. Muhalefetin bir kısmı imar planlarıyla ekonomik özgürlüğünü kazanırken diğer kısmı siyasi linçle karşılaştı. Böyle bir tezat oluştu. Darbeden sonra rant ortaya çıktı, bireycilik ortaya çıktı. Emek ve dayanışma bitti..." (Muhtar).

Mahalleliler 1995'e kadar mahallede politik bir birikim oluştuğunu, bu birikimden devlet kurumlarının da haberdar olduğunu belirtmektedir. Görüşülen mahallelilerin tamamı 1995 Gazi olayları sürecine kuşkuyla yaklaşmaktadır. Muhtar bu durumu şöyle açıklamıştır: "95 bu ülkedeki yüzlerce operasyondan biridir. Mahalledeki insanlar çakı bile taşımazken, uzun namlulu silahlarla mekânlar tarandı. 95, polise yönelik bir birikimin de patlamasıdır. Polisiye uygulamalar o dönemde çok bireyseldi, çok lümpendi. Devlet dili değildi bu. OHAL'den sonra (2016) yine bu olaylar başladı." (Muhtar).

1990'ların ortalarına kadar Gazi Mahallesi'ndeki en aktif siyasi aktörler, radikal sol örgütlerdir. Ancak 1990'lı yıllarda yaşanan köy boşaltma olayları sebebiyle yaşanan yoğun göçler, bölgenin politik yapısı derinden etkilemiştir. Kürt göçünden sonra sosyalist hareketin yanına, Kürt siyasi hareketi de dâhil olmuştur. PKK üyeliğinden 10 yıl hapis cezası almış bir katılımcı bu eklemleme sürecini şu şekilde anlatmıştır: "Bu mahallede sol örgütlerin geçmişten beri bir geleneği var. Sol örgütlerle PKK arasında çok ciddi bir çelişki yoktu. Örneğin şu an sol kesimden pek çok kişi HDP altında siyaset yapıyor. Bundan dolayı PKK bu bölgede rahatlıkla gelişim gösterdi. Yine sol çizgide, dışlanan bir kesim olarak PKK ve sol grupların yan yana durması çok abes olmadı. Bir çelişkide yaratmadı. Ötekileştirme siyasetinden kaynaklı olarak, onlar da öteki bunlar da öteki, 2 öteki bir araya geldi." (Mah. 3).

DHKP-C örgütüne yakınlığı ile bilinen diğer bir katılımcı ise solcularla Kürt grupları arasında benzerlik olduğu fikrine şiddetle karşı çıkmıştır: "PKK'nın bölgede aktif olmasının sebebi devlettir. Aleviler ile PKK arasında zerre kadar ilişki yok. 11 örgüt PKK ile bir oldu. Ancak sol onlarla bir olmadı. Çünkü gerçek sol bayrağını vatanını sever. Ancak çatışmaya bizim aklımız ermez. Sol insan haklarını savunur. Kürt grupları hep aynı zihniyetler. PKK yıkıcı, DHKP-C onlar gibi değil. Polisle karşı karşıya gelir ama Apocular gibi değil. Apocu direk bomba atar. DHKP-C eylem yapar ama böyle yapmaz. Gerçek solda şiddet olmaz. DHKP-C içinde simsarlar var. MİT var, polis var, asker var. Devletin bilmediği şey yok. Onlar şiddet olaylarını körüklüyor." (Mah. 2).

Muhtar da Kürt örgütlenmesine şu şekilde değinmiştir: "Mahallede Kürt örgütlenmesi zamanla arttı. Bu mahallede daha rahat örgütleniyorlar. Diğer bölgelerdeki ırkçı faşist saldırılara maruz kalmıyorlar." Görüldüğü gibi mahallenin toplumsal ötekilere yaşam alanı sunan tarihsel yapısı, kentleşmeyi oldukça etkilemektedir." (Muhtar).

Polise göre, görüşmenin gerçekleştiği OHAL dönemine kadar, kanuni sınırların dışına çıkmış toplumsal olaylar Gazi Mahallesi'nin rutini haline gelmiştir. "Korsan gösteri" olarak tanımlanan bu hadiselerde çöp konteynırlarının devrilip yakılması; tahta ve lastik yakmak suretiyle sokağın ateşe verilmesi; molotof kokteylleri, taş, sapan, bilye gibi maddelerle polise saldırılması; büyük saksıların çevrilip yolun ortasına koyulmak suretiyle barikat yapılması ve böylelikle zırhlı araçların, panzerlerin, TOMA'ların bölgeye girmesinin engellenmesi, sık rastlanılan hadiselerdendir (Polis).

Toplumsal olaylar sırasında zaman zaman silahlı saldırılar da yaşanmaktadır. Ancak polisin dediğine göre saldırılar polislerin vücutlarına değil, araçlara yöneliktir. 2013 yılı içinde Muhammet Fatih Sivri isimli bir Çevik Kuvvet personeli yakın mesafeden vurulmak suretiyle şehit edilmesi, bu tavrın bir istisnası olarak dikkat çekmektedir. Polisi vuran kişiler hala bulunamamıştır. Bu sebeple Olaylara müdahaleye giden Çevik Kuvvet personelinin yanında Özel Harekât unsurları da hep hazır bulunmaktadır (Polis).

Polisin toplumsal olaylara müdahalesi genellikle zırhlı araçlar marifetiyledir. Olayların yaşandığı İsmet Paşa Caddesi'nin üst kısmında bulunan karakolun önünde bekleyen ekipler, zaman zaman aşağıya inip müdahalesini yapmakta ve çabucak karakola geri dönmektedir (Polis).

Olaylar başlayınca her türlü devlet unsuru göstericilerin hedefindedir. Mahalle muhtarlığı bile bir devlet kurumu olarak bu durumdan etkilenmektedir (Muhtar). Olaylar devam ederken mahalleye giren bazı otobüsler yakıldığı için, olaylar başlar başlamaz İETT mahalleye olan seferlerini durdurmaktadır (Polis).

Malum örgütlerce yürüyüş yapılacağı zaman, göstericiler mahallede dolaşarak esnafa kepenk kapatılmakta, kapatmazlarsa dükkânlara zarar gelebileceği belirtilerek baskı yapmaktadır (Polis).

Şiddet içerikli illegal gösteriler mahalledeki birçok kesimden tepki görse de mahalle dinamikleri bu duruma güçlü şekilde itiraz edilmesini engellemektedir. Bu konuyla alakalı bir anısını anlatan polis şunları söylemiştir: "Kanuni sınırlarının dışına çıkmış bir toplumsal olay gerçekleşiyordu... Biz de her zaman yaptığımız gibi İETT'yi arayarak otobüs seferlerini durdurmasını istedik. Derken karakola mahalleli bir vatandaş geldi... Vatandaş: "Neden otobüs seferlerini kesip bizi mağdur ediyorsunuz?" diye yakarıştta bulundu. Sistemini ısrarla devam ettirince bende sinirlenerek: "Amca aşağıda olaylar patlamış durumda, ortalık yangın yeri. Siz kendi mahallenizdeki bu insanlara ses çıkartmıyorsunuz gelip bizim aldığımız güvenlik tedbirlerine tepki gösteriyorsunuz. Sen git önce oradaki eylem yapan göstericilere söyle bunu." şeklinde çıktım. Bunun üzerine amca: "Oğlum ben bu insanlara itiraz ederim etmesine, karşı koyarım koymasına. Ancak sen bir polis olarak benim mahallede 24 saat can güvenliğimi koruyabilecek misin ?" diye sordu..." (Polis). Mahallelilerin algısını ortaya koyması açısından oldukça vurucu olan bu örnekten anlaşılacağı üzere vatandaşlar siyasi örgütlere karşı

duruşlarını belirlerken pek çok kaygıyla hareket etmektedir. Görüşmeler sırasında bazı katılımcıların “Benim kimseden korkum yok” tarzı ifadeler kullanması, mahalledeki radikal gurupların pek çok mahallelinin tavrını etkileyecek güçte olduğunu hissettirmektedir.

Daha önce değinilen “mahallenin kapalı yapısı” tespitinin politik bir boyutu da bulunmaktadır. Mahallede polis ile sık sık karşı karşıya gelindiğinden, yabancılara karşı oldukça hassas bir tavır sergilenmekte, şüpheli bir tavırla karşılaşıldığında ise süratle müdahale edilmektedir. Bu duruma değinen bir katılımcı şunları söylemiştir: “Buranın insanı insan olanı içine kabul eder. Ama kesinlikle hain olanı, ispiyoncu olanı benimsemezler. Keser atarlar. Burada yaşamayacaksın derler. Böyle bir insanın buraya girme şansı yok. Girersen bütün cezaı göze almak zorundasın.” (Mah. 1).

Diğer bir katılımcı şu ifadelerle konuyu açıklamaktadır: “Gazi Mahallesi ülkedeki diğer politize olmuş mahallelerden çok daha farklıdır. Mesela biz senle konuşuyoruz şu an, sen yanlış bir laf söylesen ters bir laf edersen burada asla görmezden gelmezler. Hemen karşılığını alırsın.” (Mah. 2).

Diğer taraftan mahalledeki siyasi örgütlere eleştirilerde bulunan bir katılımcıya “Çocuğuna siyasetten uzak durma tavsiyesi verir misin?” diye sorulduğunda şöyle cevap vermiştir: “Hayatla ilgili bir şeydir siyaset. Hayatın her alanında vardır. Siyaset pistir, çirkindir, kirlidir. Ama diğer taraftan geleceğimizi kurtaracak olan da siyasettir. Ama doğru bir siyaset. Doğru bir siyaset anlayışı. Kimse babasından bu noktada doğru bir tavsiye almış değildir. Babalar hep işine bak gücüne bak derler. Ama bu doğru bir tavsiye değil. Bir şey değişecekse bu bilinci yaratacak olan şey bilgidir, bilgi ile yapılan bilinçli siyasettir.” (Mah. 3).

Mahallede kritik pozisyonda olan bazı mahalleliler ve kamu görevlilerinin anlatıları üzerinden aktarılan Gazi Mahallesi'nin dönüşüm süreci, kavramsal kısımda ortaya konulan çerçeveye oldukça uyumlu gözükmektedir. Gündelik hayatlarında şenliği yakalamak isteyen ötekiler Gazi Mahallesi'ne yerleşmiş, mekânı sahiplenmiş ve mahallelerine büyük bir kullanım değeri yüklemişlerdir. Mülksüzleştirme stratejisine karşı kentsel adalet ve şehit hakkı mücadelesi vermişlerdir. Kolektif tüketim ihtiyaçlarına ulaşma merkezinde verilen bu mücadelede sadece belirli kentsel hizmetler değil, niteliksel dönüşüm talepleri dikkat çekmektedir. Kentsel kriz ortamında kitleleri örgütleyen radikal sol kesimler, bu taleplerin oluşumunda ve mahallenin politik kimliğinin belirginleşmesinde kritik bir görev üstlenmişlerdir. Kentsel mücadelede sürecinde mahallelilerin birçok kazanımında pay sahibi olarak görülen ve böylelikle mahalledeki gündelik yaşama önemli katkılar sunan bu siyasi oluşumlar, mahallede kendilerine kalıcı bir yer edinmişlerdir. Mahallelilerin “gündelik yaşama katkı” algısında geri planda kalan devlet mekanizması ise mahalle içindeki meşruiyetini sağlam temellere oturtmayı başaramamış gözükmektedir.

2.4. Polis-Halk İlişkisi

Görüşmeler sırasında, ayrı bir soru olarak sorulmamasına rağmen, neredeyse tüm katılımcılar mahalledeki polis-halk ilişkisine dair bir şeyler söylemiştir. Dolayısıyla suç algısı incelenmeden önce ayrı bir başlık olarak mahalleliler ile polis arasındaki ilişki, katılımcıların anlatıları üzerinden ortaya konulmuştur. Özellikle polis ile yapıla görüşmenin büyük bir kısmı, mahalledeki polis halk ilişkisi üzerinden yürümüştür.

Polise göre 1995 Gazi Mahallesi olaylarından önce mahalle içinde yaya devriye bile atılıyormuş. Ancak olaylardan sonra polis mahallenin içinden çekilerek mahallenin yukarı kısmında, hâkim bir noktaya çekilmiş. 2016 yılında OHAL ilan edildikten sonra, polisin mahalledeki etkinliği tekrar artmaya başlamıştır (Polis).

Mahallede bir ihbar geldiğinde polis ihbara zırhlı araçlarla, en az iki ekip olarak gitmektedir. Araçtan inen personeller önce çelik yelek ve uzun namlulu silahlarla çevre güvenliğini sağlamaktadır. Olay yeri

şeritlerini çekip, dar bir bölgede hızlıca çalışmalarını yapıp, bir an önce karakola geri dönmektedir (Polis).

Mahallede polisin pek sevilmediği bilenen bir durumdur. Özellikle toplum içinde polisle selamlaşmak bile sıkıntı yaratabilmektedir. Ancak polisin dediğine göre bazen gelip “biz aslında sizi seviyoruz” diye kulaklarına fısıldandığı oluyormuş. Yine bir konuyla alakalı mahalleden birinin evine gittiklerinde sıcak ortamlar oluşabiliyormuş (Polis).

Mahalleli polisin varlığından pek hoşlanmasa da polisin eksikliğini yarattığı sorunların farkındadır. Bir katılımcı şunları söylemektedir: “Eskiden polis burada devriye atardı, tüm esnafın dükkânına girer selamlaşırlardı. Gazi olaylarından sonra bunlar bitti. Polisin görünmemesi herkese zararlı. Ekonomik olarak esnaf zarar görüyor. Neden polis zırhlı araçlarla gelsin, neden gaz sıksın. Yolun karşısında daire 1 milyon, bu tarafta 300 bin lira. Eskiden suç işleyen biri oldu mu hemen yakalar polisi arardık. Polis alır götürürdü. Şimdi insanlarda sabır yok. Merhamet kalmamış. Hırsız yakaladı mı öldürmeye kalkıyorlar. Çocukların elinde silahlar var. Neden öyle olsun ki?” (Mah. 2).

Polisin vatandaşa tavrı da değişiklik göstermektedir. Mahallenin kendi polisleri mahalleliyi tanımakta ve mahallenin yapısına uygun şekilde davranabilmektedir. Ancak mahallenin yapısı gereği dış kadrodan çok fazla polis takviyesi gelmektedir. Bu durum polis vatandaş ilişkilerini kötü etkilemektedir. Dış kadrodan gelen polisler vatandaşı tek bir kalıp içinde değerlendirmekte ve kafalarındaki bu profile uygun olarak vatandaşa sert davranabilmektedir. Zaten gergin olan polis vatandaş ilişkileri böylelikle daha da gerilmektedir. Aynı problem genç polisler açısından da geçerlidir. Tecrübeli polisler herkese durumuna göre muamele yaparken tecrübesiz polisler aynı kabiliyeti göstermemektedir.(Polis).

Polislerin mahalleliye farklı yaklaşımlarını polis şu sözlerle ifade etmektedir: “Biz mahalle polisi olarak mahalleliye daha iyi davranıyoruz. Sokak polisi olduğumuzdan mahalleyi biliyoruz. Ancak dış kadrodan polisler geldiğinde onların vatandaşa tavrı daha sert oluyor. Neden sert davranıyorsun diye sorduğumuzda “Bunlar polise kurşun sıkıyor” diye cevap veriyorlar. “Kurşun sıkın bu mu?”, “Gördün mü bunun kurşun sıkıldığını?” diye soruyoruz... Vatandaşa bu şekilde davranmamak lazım. Ben mahalleye indiğimde cebimde jelibonla inerim. Bizi gören çocuklar etrafımızda toplanır, asker selamı verirler. Onlara cebindeki şekerlerden dağıtırım. Mahalleli beni bilir bu sebeple şimdiye kadar hiçbir mukavemet ile karşılaşmadım.” (Polis).

Mahallede etkinliği olan illegal örgütler herhangi bir problem yokken, mahallede her şey olağan akışında devam ediyorken, birbirleriyle kavgalı gözükmektedir. Özellikle mahalledeki torbacıların PKK’lı gruplar tarafından kollandığı algısı, sol grupların şiddetli tepkilerine sebebiyet vermektedir. Ancak kendi içinde kavgalı olan bu guruplar polisiye bir durum olduğunda hemen polise karşı birleşebilmektedir. Polise göre bu durumun sebebi polisin ortak düşman olmasıdır (Polis).

2.5. Mahalledeki Suç Algısı

Mahallelilerle yapılan görüşmeler boyunca mahalle gençlerindeki yozlaşma ve yaygınlaşan uyuşturucu kullanımından şikâyet edildiği dikkat çekmiştir. Bölgede suç teşkil eden fiillerin gittikçe yaygınlaştığı tespiti de bu şikâyetleri takip etmektedir.

Bu yozlaşmaya değinen bir mahalleli şunları söylemiştir: “Yozlaşmanın temelinde uyuşturucu ve hırsızlığın artması var. Yozlaşma deyince seni devrimci sanıyorlar. Halbuki alakası var... Yozlaşma insanın benliğini unutmaktır... Ben bu mahallede uyuşturucunun diğer mahallelerden daha çok olduğunu düşünmüyorum. Ama bu mahallenin sorunu uyuşturucu. Burada uyuşturucu çok var. Çocukluğumdan beri mahallede uyuşturucu yüzünden yıkılan birçok aile gördüm. Uyuşturucu benim

kırmızı çizgim. O kadar nefret ediyorum ki anlatamam. Şiddet yanlısı değilim tamamen sevgi adamıyım ama torbacı görünce gırtlığına çökesim geliyor. Dişlerimle etini koparabilirim.” (Mah. 4).

Ancak görüşmeler süresince Gazi Mahallesi sakinlerinin suç kavramına bakışlarının oldukça farklı olduğu anlaşılmıştır. Bu farklılığın merkezinde siyasi suçlar gelmektedir. Mahalleliler kanunlarda suç olarak kabul edilen birçok fiili “kitlesel meşru müdafaa” olarak değerlendirmekte ve suç değil, hak olarak görmektedir. Suç deyince akıllara öncelikle uyuşturucu, hırsızlık ve fuhuş gelmektedir. Yine mahallenin politik kimliğinin suç ile ilişkisi sorulduğunda, bunun suç oluşturan değil suçu önleyen bir faktör olduğu vurgulanmaktadır. Görüşmeler boyunca karşılaşılan “Mahallemiz politik, ama buna rağmen maalesef suçtan kendini kurtaramıyor” tarzı ifadeler, mahallelinin düşüncesindeki politik kimlik-suç ilişkisine ışık tutmaktadır.

Muhtar’a göre mahallede 1977’ye kadar karakol yokmuş. İhtiyaç da duyulmuyormuş. Mahalle kültürü ve cemaat ilişkilerinin yoğunluğu, sosyal bağları sağlamlaştırdığından, suç kendine bir çıkış noktası bulamamış. Olan sorunlar da mahalle içinde halloluyormuş. Zaten çok kavga da yokmuş. Muhtar’ın ifadesiyle: “Türkiye düzgündü mahalle halkı da düzgündü. Problemleri karakola götürme düşüncesi yoktu.” (Muhtar).

1977’de Mahalle’de jandarma karakolu kurulmuş ve akabinde karakol polise devredilmiş. O dönemde asayiş anlamında polisle iş birliği varmış (Muhtar). Bu birliktelik de suçun az olmasındaki bir diğer etken olarak görülebilir. Tarif edilen resim, Kontrol Teoris’inde bahsedilen iç ve dış sınırlayıcıların suçu formel ve enformel şekilde önlemesinin güzel bir örneğini oluşturmaktadır. Ancak mahallede temel güdünün, polise gitmeden problemleri kendi içinde çözmek olduğunu söylemek gerekmektedir.

Mahallenin mevcut toplumsal yapısı, süreç içerisinde “sorunları polise gitmeden kendi içinde çözmek” kültürünün iyice yerleştiğini göstermektedir. Devlet ile mahalleliler arasındaki güvensizlik ortamı, bu durumun temel sebebi olarak ön plana çıkmaktadır. Yine devlet işlerindeki prosedürler ve mahkeme sürecinin çok uzun sürmesi de mahalleliyi polise gitmekten alıkoyan durumlardan bir diğeridir. Mahalle içinde işlerin daha hızlı çözüldüğünü vurgulayan Muhtar bu durumu şöyle açıklamaktadır: “Adalet işi uzun sürüyor. Onun için karakol yerine, mahallede etkili olan bazı kesimlere gidiliyor. Bu kesimler de tarafları helalleştiriyor, olay bitiyor. Çoğu insan karakola başvurmaz burada. Herkesin yaptığı yanına kar kalıyor çünkü karakola başvurulduğunda. Burada dernekler var, akil insanlar var, yöresel-siyasal gruplar var. Bunlar insanlar arasındaki problemleri hallediyor. Bir taraf zarar görmüşse zarar hemen tazmin ettiriliyor. Şayet kişi zararı tazmin etmemekte direnirse, sen 10 kişiye karşı hala ben haklıyım diyorsan bu gelin benim kafamı kırın demektir. “Bu haksızlığı gider. Gidermezsen sen bilirsin. Her şeyin bir çaresi var” deniyor.” (Muhtar).

Belki de bu kültürden dolayı, Sultangazi ilçesindeki 15 mahalle içinde istatistikî olarak suçun en az olduğu yer Gazi Mahallesi olarak bilinen bu 4 mahalledir⁶. Mahalleli karakola gitmediği için, suç kayıtları gerçeği yansıtmaktan uzak kalmaktadır.

Mahallede siyasi grupların suç ile aktif şekilde mücadele ettiği kanaati hâkimdir. Özellikle sol grupların uyuşturucu ve fuhuşla mücadelesi, katılımcılar tarafından sıklıkla dillendirilmiştir. Hatta bir mahalleli siyasi grupların suç ile mücadelede şiddet kullanılması meşru gördüğünü, mahallenin kendine göre kuralları olduğu ve bu kurallara uyulmazsa uymayanların mahalle içinde cezalandırılması gerektiğini belirtmiş ve şunları söylemiştir: “Bence politik mekânlarda suç en aza iner. Çünkü burada devletten daha fazla örgütler suçla mücadele ediyor. Eroinle ilgili mesela çok çatışmalar oldu burada. İleride boş bir inşaat binası var. Orada uyuşturucudan tutun kadına kadar her türlü illegal satış yapıyordu. Kaç kez o bölgede çatışma yaşandı. Çatışmalarda örgüt militanlarından ölenlerde oldu.” (Mah. 3).

⁶ Bu bilgi Muhtar tarafından verilmiştir. Herhangi bir resmî belgeye dayanmamaktadır.

Bir dönem mahallede suç işleyenleri yakalayıp kameraya çekmek suretiyle ifşa etme modası başlamıştır. Ancak görüntülerin internette yayılması ve tepki toplaması üzerine polis olaya el atarak bu organizasyonu yapanlara yönelik operasyon yapmıştır. Mahalleli ise bu duruma tepki göstermektedir. “Devletin yapması gereken işi biz yapıyoruz bir de üzerine cezalandırılıyor” gibi ifadelerle bu düşünceler dillendirilmektedir.

Mahallede 5 kişilik bir ekiple sosyal medya haberciliği yaptığını ve bu suretle suçla mücadele ettiğini belirten bir katılımcı kurduğu bilgi akışı ağını ve icraatlarını şu şekilde anlatmıştır: “Gazi Mahallesindeki ilk yerel gazeteci benim. Bu işi herkes yapamaz. Tüm kesimlere hitap edebilmek adına siyasi haber yapmıyorum. Bu mahallede gazetecilik yapmak zor. Hırsız teşhir ediyorsun, torbacıyı teşhir ediyorsun, tacizciyi, sapığı teşhir ediyorsun, tehdit ediliyorsun. İnsanları dolandırıcılara karşı uyarıyorsun. Mesela şöyle bir dolandırıcılık taktiği uygulanıyor dikkatli onun diyorsun. Kendi isminle haber yapıyorsun. İsmi belli, resmin belli, adresin belli. Dört kere evim kurşunlandı benim. Ama ben bunlara rağmen bir tedirginlik yaşamadım. Kısa sürede büyük bir kitleye ulaştım, mahallece tanındım. Amacım da zaten kitlelere ulaşım mahalledeki yoksullara yardım etmektir. Bu amaca ulaştım.” (Mah. 4).

“Birinin arabası çalınıyor, motosikleti çalınıyor, parası kayboluyor, biz peşine düşüyoruz. Mesela Gazi’den ev almak isteyen bir yaşlı çift Edirnekapı’da 1 trilyona yakın bir parayı unuttular. Parayı kaybedeli de iki hafta olmuş. Benim ismimi duymuşlar, yanıma gelmişler. Ellerinde de bir görüntü var. Ben görüntüyü yayınladım. Bu dayımız cüzdanını kaybetmiş bulan lütfen bana ulaşın dedim. 20 dakika sonra parayı alan kişinin bir akrabası bana ulaştı. O benim akrabam dedi. Gel görüşelim cüzdanı alalım dedi. Adamın çocuklarına ulaştık, babanıza söyleyin parayı getirsin dedik. Karşı taraf da tanıdık çıktı. Adamın parasına aldık, getirdik, teslim ettik. Bu yöntemle yüzlerce araba, yüzlerce motosiklet bulduk. Ben bir motosikleti çalıntı diye paylaşırsam kimse o motosikletle burada gezemez. Bir araba bulursam sahibini ararım, araban burada derim. Artık o polisi mi arar ne yapar bilemem. Motosikletler ise genelde bana geliyor. Birçok olayı buluyor çözüyoruz ama içine girmiyoruz. Sadece bilgi veriyoruz.” (Mah. 4).

Bu tavır toplumda asayiş suçlarının oluşmasını engelleyen bir yapı kuruyor. Eskiden siyasiler yapıyordu şimdi biz yapıyoruz. Ama siyasiler de hala yapıyor. Ben sevgi yoluyla yapıyorum. Siyasilerin hareketli olduğu zamanlarda Gazi Mahallesi’nde suç çok azdı. Bu tarz olaylar olmuyordu. (Mah. 4).

Geçen göz altına alındım. İsmimi duyan polisler “Ooo meşhur (Mah. 4) buradaymış komiserim” dediler. Polis bana “Ne kadar olayı çözüyorsun ya, bizden bile fazla olay çözüyorsun” dedi. Bu sosyal medyanın gücü. Bugün bir adam Twitter da gündem olursa tutuklanıyor. (Mah. 4).

Şiddet kullanıyor gibi gözükseler de benim gözümde hırsız da torbacı da dünyanın en korkak adamları. Bunlar kuru sıkı anca sahte hesaplardan tehdit ederler, karşına gelemmezler. Zaten cesaretli onurlu biri olsa bu işleri yapmaz. Biz bu mahallenin yerlisiyiz. Hırsızdan torbacıdan korkacaksam bu işi yapmamam. 4-5 kere tarandık ama ertesi gün başka bir torbacıyı, başka bir hırsız teşhir ettik. Biz gücümüzü halktan alıyoruz. (Mah. 4).

Politik örgütlerin suç ile mücadelesi öyle bir seviyeye gelmiştir ki polisiye anlamda akla gelen birçok işlevin mahalledeki karşılığını bulmak mümkündür. Sol örgütlerin mahallede asayiş ekipleri ve devriye ekipleri olması bu durumun en dikkat çekici örnekleridir. Profesyonel bir kolluk birimi gibi davranan bu yapılarla ilgili ilginç bir anısını anlatan Polis şunları söylemiştir: “Bunu üzümlere söylüyorum, illegal örgütlerin adeta Mahalle’de kendi polisleri var. Bir seferinde bir konu için bölgeye gitmiştik. Boş bir araç vardı, sorguladığımızda araç çalıntı çıktı. Bununla alakalı hemen bölgeye gittik. Her zaman yaptığımız gibi zırhlı araçlarla, çelik yeleklerle indik. Çevre güvenliğini aldık ve o dar bölgede dikkatli bir şekilde çalışmamızı yapmaya başladık. Bu sırada Linea marka bir araçtan inen iki vatandaş yanımıza geldi, üzerlerinde polis yeleklerini andıran yelekleri vardı. Ben onları Asayiş Şubenin polisleri sandım. Bize “Ne olmuş burada?”, “Konu ne ile alakalı?” diye sorular sormaya başladılar. Bende

şaşırp, “Siz kimsiniz?”, “Size ne burada ne olduğundan?” diye sorduğumda: “Biz buranın devriye ekipleriyiz” dediler “Biz buranın güvenliğini sağlıyoruz”. Ben de onları oradan uzaklaştırdım. Daha sonra öğrendik ki bunlar DHKP-C'nin asayiş ekipleriymiş. Bunlar mahallede kendilerince güvenliği sağlıyorlar. Yanlarında her zaman bir gazeteciyle mahallede geziyorlar.” (Polis).

Mahalle’de, Gülsuyu Mahallesi’nde uyuşturucu çeteleri tarafından öldürülen Hasan Ferit Gedik adına bir uyuşturucuyla mücadele merkezi bile açılmıştır. Ancak merkezin örgüt karargâhı gibi kullanıldığı iddiasıyla polis, merkeze el koymuştur. Günümüzde mahalledeki polis yapılanmasının en önemli birimlerinden olan iki kalekoldan birinin el konulan bu merkeze konuşlandırılması oldukça ironiktir.

Gazi Mahallesi içerisinde, uyuşturucu ticareti, fuhuş gibi asayiş suçlarını meşru kabul eden bir alt kültür ile suç ile mücadele adı altında cebir ve şiddet kullanılmasını meşru kabul eden bir alt kültürün birbirleriyle mücadelesi dikkat çekmektedir. Yine bu kesimler zaman zaman polise karşı birleşmekte ve mukavemet, korsan gösteri ve siyasal şiddet eylemlerinin meşru kabul edildiği diğer bir alt kültürü oluşturmaktadır. Kabul edilmelidir ki bu davranış kalıplarının tamamı Türk Ceza Kanunu’na göre suçtur. Ortaya çıkan resim, “Suçlu alt kültür” inşasının oluşum güzergahına benzerlik göstermektedir. “Toplumda suç işleme teknikleri, suçu haklı çıkaracak mazeretler ve dolayısıyla suçun normal olduğu fikri kişiye öğretilmektedir”. Yine bu davranış kalıpları suçu olumlayan ifadelerin toplumda yaygınlaşması sebebiyle “öğrenme teorisi” argümanlarını da desteklemektedir.

Mahallenin tarihsel gelişim süreci, devlet kurumlarıyla karşılıklı güvensizlik ortamının oluşmasını sağlamıştır. Güvensizliğin ve tepkinin odağında ise polis vardır. Mahallede polisin sevilmediği bilinen bir durumdur. Ancak bu tepki politik olaylara müdahale ekseninde yoğunlaşmış durumdadır. Kimliklerini yaşamak, örgütlenmek, siyasi özgürlüklerini genişletmek açısından devlet bir tehlike olarak görülmektedir. Bu algı doğrultusunda zaman zaman devleti temsil eden unsurlara karşı saldırgan tavırlar sergilenmektedir. Bir mahalleli konuyla ilgili şunları söylemiştir: “Devlet, kurulduğundan beri bu mahalle ile savaş içerisinde. Bu savaşın içerisinde herkes (tüm mahalleliler) oluyor. Adam devrimcidir, derneğine operasyon yapılıyor, adam da karşı savunma yapıyor.” (Mah. 4).

Ancak mesele siyasi olaylardan çıkıp asayiş olaylarına geldiğinde polisin mahallede olmamasının bir sorun teşkil ettiği kabul edilmektedir. Bu tavır toplumsal tepkilere yansımaktadır. Mahallede siyasi temelli bir polis operasyonunun ardından genellikle toplumsal tepki oluşmaktadır (Polis). Fakat bir asayiş operasyonu yapıldığında benzer bir tepkinin oluşmadığı görülmektedir. Bir mahalleli bu durumu şöyle örneklendirmektedir: “Suçla ilişkili bazı kesimlerin toplumda da bir karşılığı yok. Örneğin geçen günlerde sol bir grubun illegal şekilde işlettiği taksi durağına operasyon yapıldı. Ama onların arkasından kimse sokağa çıkmadı. Halk kendi çıkarını temsil etmediğini düşündüğü için bunlara sahip çıkmıyor. Devlet bunların dükkânlarını yıktı dağıttı. Bir kişi de çıkıp itiraz etmedi. Görüyorsunuz devlet istediği zaman müdahale edebiliyor.” (Mah. 3).

Muhtar mahalledeki otorite boşluğunun suça etkisini şöyle değerlendirmektedir: “Bu mahalleler suçlular için biraz daha rahat, alışveriş için uygun. Sol gruplardan dolayı devlet Mahalle’ye giremiyor, müdahalesi eksik kalıyor. Politize mahalleler bazı gayri ahlaki kişilerin karargâhı olmuş. Uyuşturucu taciri, kalpazan, dolandırıcı, insan taciri en rahat buralara yerleşiyorlar. İkamet olarak buraları kullanıyorlar. Buradaki hassasiyetin arkasına saklanıyorlar. Nasıl olsa polis buraya gelmez diye düşünüyorlar. Gündüz buraya polis asla müdahale etmez. Müdahale edecekse gecenin bir yarısı herkes uyurken gelir. Bu durum sol mahallerin hastalığıdır. Kendileri suçun kök saldığını fark ettiklerinde müdahale etmek istiyorlar ama iş işten geçmiş oluyor.” (Muhtar).

Muhtarla benzer görüşte olan bir mahalleli de şunları söylemiştir: “Burası büyük ve karmaşık bir yer. Burası İstanbul’un her yerinden insanların gelip her türlü illegal işini rahatlıkla yürütebildiği bir yer. Polis dur demiyor, trafik kontrolü yok, kimlik kontrolü yok. İnsanlar burada istedikleri gibi silah taşıyabiliyorlar. Hırsızlar, katiller burada istedikleri gibi geziyorlar. Çünkü mahalleye kendini atınca

problem kalmıyor. Devletin olmadığı yer devletin değildir. Polisin elbisesi görüldüğü zaman insanlar rahatlıkla gezebiliyor. Uyuşturucu satıcıları polisleri gördüğünde burada satış yapamaz. Çünkü biliyor ki polisler gelecek. Resmi polisi gördü mü suçlular ürküyor. Ama sivil ekipler aynı etkiyi yaratmaz.” (Mah. 1).

Polis de bu görüşe şu şekilde destek vermektedir: “Gazi de her çeşit suç ve suçlu profili mevcut. Mesela İstanbul'da bir araç çalınsa Gazi Mahallesi'nde çok rahat hemen parçalanabilir. Çok hızlı bir şekilde yedek parça olarak piyasaya sokulabilir. Tüm illegal işler Gazi Mahallesi'nde rahatça taban bulabilir. Gazi'de gezeniz birçok sahte kimlikle adam, hatta kimliksiz adam bulursunuz. Vize alamayıp deport edilmesi gereken pek çok kişi vardır. Polis denetim az olduğunda böyle mahallelerde böyle problemler oluyor.” (Polis).

Görüldüğü gibi birçok katılımcı, devlet otoritesinin zayıf olmasının mahalledeki kriminal yapıların etkinliğini güçlendirdiği üzerinde durmaktadır. Ancak 2016 yılında ilan edilen OHAL sonrası polisin mahalledeki etkinliği belirgin şekilde artmıştır. Mahalle girişleri başta olmak üzere pek çok mekâna uygulama noktaları konulmuştur. Mahalleye yapılan iki kalekol sayesinde polisler olaylara daha güvenli şekilde müdahale edebilmeye başlamışlardır. Yine OHAL ortamının getirdiği bazı hukuki avantajlar operasyonların sayısının artmasında ve yakalanan kişilerin tutuklanmasında etkili olmuştur. Bu süreçte Gazi Mahallesi'nin kimliğini oluşturan kentsel politik hareketlerde belirgin bir azalma olmuştur. Diğer taraftan olayların yapısı da değişmiştir. Polisin ifadesiyle: "Eskisi gibi büyük toplanmalar olmuyor taş atıp, molotof atıp kaçıyorlar" (Polis).

Polisin etkinliğini artırmasıyla birlikte polise başvurma isteğinin de arttığı söylenmektedir. Bir mahalleli bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: "İnsanlar bazı şeyleri öğrenmeye başladı. Buranın insanları polise kendini atmayı öğrendi. Bugüne kadar polise gittiğin zaman ispiyoncu muamelesi görüyordun. Ama şu an onu öğrendiler. En ufak bir suçta polise "Alo" diyorlar. İlerleyen zamanlarda daha iyiye gidecek" (Mah. 1).

Tabii ki OHAL sonrası artan polis etkinliğinden mahalle genelinin memnun olduğunu söylemek mümkün değildir. Polisinin etkinliğiyle birlikte keyifliliğinin de arttığı düşüncesinde olanlar bulunmaktadır. Uygulamalarda çevrilen vatandaşlara yönelik: "Nereye gidiyorsun? Nereden geliyorsun? Kaç çocuğun var?" gibi alakasız sorular sorulduğundan yakınılmaktadır. "Polis uygulama yapsın ancak sorması gerekenleri sorsun" gibi tepkiler verilmektedir. İddia edilen bu tavır sebebiyle artan polisiye uygulamaların samimiyetine dair şüpheler bulunmaktadır. Bazı mahallelilere göre bu uygulamalar asayiş olaylarını önlemekten ziyade, siyasi amaçlar gütmektedir. Devletin Mahalle'ye yönelik bir "politik üstünlük atağı" gerçekleştirdiği görüşü bulunmaktadır (Muhtar).

Devletin Mahalle'de otorite sağlayamadığı görüşüne itiraz edenler de bulunmaktadır. İtirazlar daha çok "Devletin bazı şeylere bilerek göz yumduğu" fikri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Devleti asayiş olaylarından ziyade, mahalledeki siyasi ortamın rahatsız ettiğini, dolayısıyla mahallede artan asayiş suçlarından devlet kurumlarının rahatsız olmadığı düşünülmektedir. Hatta bunun bilinçli bir politika olduğunu iddia edenler bulunmaktadır. "Siyasetle uğraşmasınlar da olursa olsun" düşüncesinin, devletin hareket tarzında temel belirleyici unsur olduğu görüşü dillendirilmektedir.

Bir katılımcı mahallelilerin bu konudaki görüşlerini şöyle ifade etmektedir: "...Buranın devlet kontrolünden uzak olduğu fikri doğru değil... Buradaki kesimlerin siyasetle uğraşmaması için sistem bazı şeylere göz yumuyor. Bir kişi sol bir fraksiyona katılacağına uyuşsun daha iyi. En iyi devrimci uyuşmuş devrimcidir. Hiçbir işe yaramaz, hiç kimseye bir katkı sunamaz... Devletin istediği zaman ulaşamadığı bir suçlu yok. Devlet işine geleni yarım günde çözüyor, işine gelmeyen faili meçhul kalıyor... Problem devletin göz yummasıdır. Devlet göz yumuyorsa da bir bildiği vardır (Mah. 3).

Bu ve bunun gibi düşünen mahalleliler, mahallede suçun yoğunluğunu kabul etmekte ancak bunun temel sebebinin suçluların mahalleyi cazip görmesi değil, devletin bilinçli pasif tavrı olarak değerlendirilmektedir. Devletin bölgeye yönelik yozlaştırıcı bir politika uyguladığı düşünülmektedir. Uyuşturucu temelli suç problemini sistemsel bir problem olarak gören bir katılımcı şunları söylemiştir: "Sistem ne için yönetiyorsa ona göre evrilir. Sen bazı şeylere göz yumarsan sistem bu şekilde çürür ve bu topluma yansır. Gazi Mahallesi de bu toplumsal çürümeden payını alıyor. Baş edemiyoruz..." (Mah. 3).

Mahallede pazar tezgâhları üzerinde domates satar gibi eroin satıldığını, hatta bazen pencereden sepetle sarkıtmak suretiyle uyuşturucu alışverişi yapıldığını anlatan katılımcılar bulunmaktadır. Mahallede bu derece aleni şekilde işlenen suçların devletin bilgisi dışında gerçekleşemeyeceğine inanılmaktadır. "En mahrem şeyleri bile bilen devletin bunları bilmemesini" mantıksız bulunmaktadır.

Diğerlerinden farklı olarak uyuşturucuyla mücadelede devletin istekli olduğunu, ancak bu mücadeleyi zorlaştıran çok sayıda etmen olduğunu savunan Muhtar ise şunları söylemektedir: "Bazen madde bağımlıları ile biz de karşılaşırız. Bu insanlarla uğraşmak çok zor. Devlet de haklı. Tedavi edilmesi için yardımcı olmak istiyoruz, polisle irtibat kuruyoruz, hastaneye yatırıyoruz. Ama her şeyi reddediyor tedaviyi kabul etmiyor. Ailesine Mahallesi'ne topluma zarar veriyor..." Bununla birlikte kârın çok yüksek olmasının da mücadeleyi etkilediğini şöyle belirtiyor: "Gerek emniyet olsun gerek sol gruplar olsun uyuşturucu ile mücadele ederken kendilerini bir anda tezgâhın içinde buluyorlar. Çünkü burada çok büyük paralar var. Kolay paralar var. Bu da mücadeleyi zorlaştırıyor." (Muhtar).

Yine bir katılımcı uyuşturucuyla mücadelenin zorluğuna farklı açıdan yaklaşmıştır. Uyuşturucu ticaretin arkasında PKK'nın olduğunu belirten katılımcı, buradan ve diğer pek çok suçtan kazanılan paraların örgüte aktarıldığını, böylesine büyük bir silahlı gücü arkasına alan çetelerin korkusuzca mahallede hareket ettiğini belirtmiştir. Dolayısıyla hem mahallelilerin hem de devlet kurumlarının Gazi Mahallesi'ndeki uyuşturucu problemini çözmesinin önünde katmerli engeller bulunmaktadır (Mah. 2).

Katılımcılar, tespit ettikleri sorunlara yönelik çeşitli çözüm önerileri sunmuşlardır. Belirtilen çözüm önerilerini "Polisiye çözüm önerileri" ve "Siyasi çözüm önerileri" şeklinde sınıflandırmak mümkündür. Daha ahlaklı olmamız lazım, eğitilme daha çok önem vermemiz lazım şeklinde daha genel önerilerde bulunan katılımcılar da olmuştur.

Yukarıda, OHAL'den önceki dönemde "polislin mahalledeki asayiş olaylarına müdahalede eksik kaldığı" görüşünün hâkim olduğuna değinilmiştir. Polisin daha sağlıklı ve daha profesyonelce olmak kaydıyla, asayiş olaylarında daha görünür olması gerektiği fikri pek çok katılımcı tarafından dillendirilmiştir. Bu durumu bir mahalleli şöyle ifade etmektedir: "Gazi Mahallesi gibi politik mahallelerde suç fazlaysa, bunun sebebi devletin müdahalesizlik stratejisidir. Dört yol ağzında trafik lambası olmazsa mutlaka arabalar birbirine girer. İnsan da böyledir. Üniformayı gördükleri sürece suç burada azalacak. Hırsızlık azalacak, cinayet azalacak, uyuşturucu azalacak." (Mah. 1).

Polis de devriye hizmeti vermenin önemini şöyle belirtmektedir: "Örneğin Beşiktaş'a gitseniz Kadıköy'e gitseniz orada devriye atan polisleri görürsünüz. Motorize ekipler vardır. Onlar yoksa yaya devriyeler vardır. Suç önlenir, işlendiği ise bir an önce yakalanabilir. Ancak Gazi Mahallesi'nde bunu yapamıyorsun. Devriye hizmeti veremiyorsun" (Polis).

Uyuşturucu sorunu özelinde, problemin sadece Gazi Mahallesi'nin değil toplumun bir problemi olduğu görüşünde olan bazı katılımcılar, toplumsal olarak sorunun çözülmemesi halinde, mahallede de çözülemeyeceğini belirtmişlerdir. Dolayısıyla uyuşturucuyla mahalle özelinde değil ülke genelinde bir mücadele başlatılmalıdır.

Mahallelilerin tarihsel olarak polisle sorunlu ilişkileri bulunmaktadır. Dolayısıyla polisin müdahale ettiği tüm siyasi eylemler toplumsal tepki oluşturmaktadır. Polisin müdahalesi zaman zaman olayları önlemek yerine alevlendirmektedir. Bu noktaya değinen bazı katılımcılar, “Polisin bunu bilip buna göre davranması lazım. Mahallelinin tepkisini almadan sağduyulu bir şekilde olaylara müdahale etmesi lazım” şeklinde söylemlerde bulunmuşlardır.

Mahallede yaşanan suç temelli problemlerin, toplumsal ve siyasi olarak demokrasinin içselleştirilememesi ile ilişkilendiren katılımcılar bulunmaktadır. “Daha fazla demokrasi” diye özetleyebileceğimiz bu tavrı katılımcıların ortak beklentisi olarak sunmak yanlış olmayacaktır. Aykırı seslerin kabullenilmesi ve bunun bir renklilik olarak görülebilmesi halinde, toplumdaki duyarlı vatandaşların kendilerini daha rahat ifade edebilecekleri düşünülmektedir. Devletin şiddetle terbiye etme felsefesinin, çağımızda artık uygulanabilir olmadığı, demokratik olanakların artırılmasıyla, tartışma ortamlarının sağlanmasıyla, belirli seslerin sesini duyurabilmesiyle problemlerin çözülebileceği düşünülmektedir. Bu ortam sağlanmadığı takdirde ne toplumsal çatışmalar ne de bu çatışmalardan kendilerine fırsat devşiren çeteler son bulmayacaktır.

Bir katılımcı bu istikametteki görüşleri özetleyen şu ifadeleri kullanmıştır: “Bugün hiçbir düşünceye tahammülü olmayan, kendi düşüncesini dışında hiçbir şeyi kabul etmeyen bir topluma dönüştük. Toplum tamamen kutuplaşmış vaziyette. Belki bu mahallede bunun çok yansıması yok. Ama bunun etkilerini görüyoruz... Bu insanlar toplum içinde yaşıyorsa, bu insanlardan vergisini alıyorsan, hepsine eşit mesafede olman gerekir. Hepsine eşit hizmet sunman gerekir. Suç işlemediğin sürece düşüncelerinden dolayı insanları yargılamak onları mahkûm etmek, insanları ayırıştırmak, ötekileştirmek bence en büyük suçtur. Bunlar giderilirse toplum düzelebilir” (Mah. 3).

Yapılan görüşmeler sonucunda anlaşılmıştır ki bir taraftan devletin, diğer taraftan da mahalle içindeki illegal siyasi oluşumların Gazi Mahallesi üzerinde kurmaya çalıştığı otorite, suç algısını belirleyen iki temel faktör olarak ön plana çıkmaktadır. Mahallenin bir gerçekliği olarak kabul edilen suç, kamu görevlileri tarafından mahalledeki illegal siyasi oluşumların şiddet eylemlerine, mahalleliler tarafından ise devletin bilinçli pasif tavrına bağlanmaktadır. Biri formel diğeri de enformel olarak suçu önlemeye çalıştığı iddiasında bulunan bu iki yapının birbiriyle mücadelesi ise kriminal grupların mahalledeki etkinliğini artırmasına katkı sunmaktadır.

SONUÇ:

Bu saha çalışması kapsamında, Gazi Mahallesi’nde kritik pozisyonda bulunan bazı katılımcılarla derinlemesine mülakatlar yapılmış, politik kent mekânlarındaki suç algısı araştırılmıştır. Çalışmada öncelikle katılımcıların anlatıları üzerinden Gazi Mahallesi’nin politik bir kent mekânı olarak gelişim süreci incelenmiş ve sonrasında bu sürecin suç algısına etkisi ortaya konulmuştur.

Görüşmeler 4 temel soru üzerinden, yarı yapılandırılmış şekilde kurgulanmış ve takipli sorularla konu derinlemesine araştırılmıştır. Mahallenin dönüşüm sürecinin incelendiği ilk 3 soruya verilen cevaplar neticesinde, Gazi Mahallesi’nin konut ve altyapı ihtiyacı başta olmak üzere kolektif tüketim ihtiyaçlarının karşılanması ekseninde kurulduğu, geliştiği ve politik karakterinin belirginleştiği anlaşılmıştır. Kuruluş döneminden itibaren radikal sol grupların mahallede etkili olduğu, gecekondu direnişleri başta olmak üzere pek çok kentsel sorunun çözümünde inisiyatif olarak mahalleyi örgütledikleri görülmüştür. Bu aşamada tüm katılımcılar, özel olarak sorulmamasına karşın, devlet kurumlarıyla ve bilhassa polisle yaşadıkları gerilimli ilişkilerden bahsetmişlerdir. Mahalleli beyanlarına kamu görevlilerinin beyanları da eklendiğinde, özellikle 1995 Gazi olaylarından sonra mahalle ile polis arasında ciddi bir kutuplaşma yaşandığı, iletişimin neredeyse yok düzeyine indiği ve bilhassa politik gruplarla polisin birbirlerine yakınlaştıklarında karşılıklı şiddet ortamının oluştuğu görülmüştür. Dolayısıyla Gazi Mahallesi’nin politik karakterinin belirginleşmesi sürecinin, polis halk restleşmesi ve uzaklaşması ile beraber yürüdüğü anlaşılmıştır.

Katılımcılara son olarak Gazi Mahallesi'nde suç kavramını nasıl algıladıkları sorulmuş, Gazi Mahallesi'nin kentsel politik bir mekân olarak ortaya çıkış sürecinin bu algıya etkisi araştırılmıştır. Mahalleli beyanında öncelikli olarak dikkat çeken husus, suç kavramına karşı nispeten farklı bakış açısıdır. Türk Ceza Kanunu'na göre suç olarak nitelendirilen pek çok hususun, mahalle kültüründe siyasal özgürlük kapsamı içerisinde değerlendirildiği görülmüştür. Mahallede suç deyince akla uyuşturucu, hırsızlık ve fuhuşun başı çektiği asayiş suçları gelmektedir.

Mahalleliler politik yapının suçu önleyici bir unsur olduğu üzerinde ittifak etmektedir. Zira mahalledeki hâkim politik unsurların değerleriyle suç çelişmektedir. Mahallelilere göre politik örgütler, suçlularla devletten çok daha etkin şekilde mücadele etmektedir. Ancak buna rağmen suçun mahallenin temel problemlerinden biri olduğu da kabul edilmektedir. Yine mahallelilerin üzerinde ittifak ettiği husus, suçta görülen artışın polisin mahallede etkin olmamasına bağlanmasıdır. Ancak bu pasif tavrın devletin bilinçli bir politikası olduğunu düşünenler bulunmaktadır. Polisin bilinçli pasif bir tavır sergileyerek suçu körüklediği iddia edilmektedir. Bu gruba göre devlet, asayiş suçlarının yaygınlaştırılması yoluyla mahallenin politik kimliğini zayıflatmayı hedeflemektedir. Mahalleliler polisin kriminal yapılar yerine politik yapılarla uğraşmasını eleştirmekte, siyasal özgürlüklere müdahale etmeden asayiş olaylarına müdahale etmesi gerektiğini düşünmektedir. Yani formel önleyicilerin eksikliği sebebiyle suçla mücadelenin yetersiz kaldığı kabul edilmektedir.

Yapılan saha çalışması sonucunda Gazi Mahallesi'nde mekânı inşa eden toplumsal yapı ile mekânın inşa ettiği toplumsal yapının farklılaştığı görülmüştür. Mekânı inşa eden yapı, emek ve dayanışma ekseninde kendi sorunlarını çözen, toplumsal bağlar yoluyla enformel olarak suçu önleyen, pek çok erdemi bünyesinde barındıran bir tavrı salık vermektedir. Ancak sorunları kendi içinde çözme kültürünün bir uzantısı olarak mekânın inşa ettiği yapı, formel önleyicilerin mahalledeki etkinliğini oldukça zayıflatmış, bu ortam da asayiş suçlarının artması sonucunu vermiştir.

Zaman zaman yaşanan politik şiddet olaylarıyla derinleşen “sorunları kendi içinde çözme kültürü”, polisin mahallede suçla aktif şekilde mücadele etmesini, hatta mahallede standart devriye görevi yapmasını engellemektedir. Polisin aktif önleyici tedbirler alamadığı bir ortamın oluşması, kriminal olarak devletle problemlenilen kişilerin de bölgeye yerleşmesine alan açmaktadır.

2016 yılında ilan edilen OHAL'den sonra, mahalledeki polis etkinliği belirgin düzeyde artmıştır. Bu süreçte polis-halk iletişiminin arttığını ve bunun olumlu sonuçları olacağını düşünen mahalleliler olduğu gibi, güvenlikçi politiklardan ciddi anlamda rahatsızlık duyan mahalleliler de bulunmaktadır. İlerleyen süreçte polisin etkinliğinin artması ve asayiş suçlarının gidişatı arasındaki ilişki, araştırmanın bulgularını test etmek için bir fırsat olacaktır.

Gazi Mahallesi'nde uygulanmaya başlanan güvenlikçi politikaların dikkat çeken ilk sonucu asayiş olaylarının azalması değil, toplumsal olayların baskılanması olarak gözlemlenmiştir. Tüm katılımcıların ortak beyanı, Gazi Mahallesi'nin politik dinamizminin gerileme sürecine girdiği yönündedir. Ancak adi suçlarda gözle görünür bir azalma dikkat çekmemektedir. Günümüzde hala uyuşturucu ve hırsızlık Gazi Mahallesi sakinlerinin temel şikayetleridir. Sürecin devam etmesi, mahalleliler tarafından dillendirilen “bilinçli pasif tavır” söylemini güçlendirecektir.

Görüşülen polis amiri, kentsel politik mekânlardaki suçu önlemenin tek yolunun kentsel dönüşüm olduğunu belirtmiştir. Bu argümanını, “mahallede dönüşümün girdiği bazı bölgelerde suçun azaldığı” tespitiyle desteklemiştir. 1970'li yıllardan itibaren ülke gündemini meşgul eden diğer kentsel politik mekânlar değerlendirildiğinde, büyük bir çoğunluğunun politik karakterini tamamen kaybettiği, bu süreçte de sermayenin bölgeye girmesinin temel belirleyici olduğu görülecektir. Özellikle Mustafa Kemal (1 Mayıs) Mahallesi, bunun en bilinen örneğidir. Görüşülen bazı mahalleliler de apartmanlaşma süreciyle birlikte Gazi Mahallesi'ndeki politik bilincin zayıfladığını belirtmişlerdir.

Dolayısıyla görüşülen polis amirinin “kentsel dönüşüm” önerisini, devletin kentsel politik mekânlara karşı olan genel tavrının bir uzantısı olarak değerlendirmek gerekmektedir.

Sonuç olarak kentsel politik mekânlarda devlet otoritesi zayıflamaktadır. Devlet otoritesinin eksikliği de mekânda suçun artışına direkt veya dolaylı olarak etki etmektedir. Radikal politik örgütlenmeler adı suçlarla mücadele etseler de bölgede suçun yoğunlaşmasına dolaylı katkı sunmaktadır. İktidarların kentsel politik mekânlardaki suça yönelik çözüm önerisi ise genel olarak Harvey’in tabiriyle “yaratıcı yıkım”, yani kentsel dönüşümdür.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazar, kendileri ve diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Bu çalışma için herhangi bir kurumdan finansal destek alınmamıştır.

Teşekkür: Makale yazım ve yayın sürecinde verdiği destekten ötürü sayın Doç. Dr. Pelin Pınar Giritlioğlu'na teşekkür ederim.

KAYNAKÇA:

Aslan, Ş. (2003). *"Toplumsal Mücadeleler Ve Kent Bir Alan Örneği: Ümraniye/Mustafa Kemal Mahallesi" yayımlanmamış doktora tezi*. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi.

Aslan, Ş. (2008). Yasalar ve Kamu Yönetiminin Politikaları Üzerinden Türkiye’de Gecekondu Sorunu. *Yönetim Bilimleri Dergisi* 6.1, 157-168.

Ayhan, İ., & Çubukçu, K. (2007). Suç ve kent ilişkisine ampirik bakış: literatür taraması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3.5, 30-55.

Aytaç, Ö. (2016). Kent Yoksulluk ve Sosyal Düzensizlik Potansiyeli. *Mukaddime* 7.1, 135-155.

Burgess, E. W. (1967). The Growth of The City An Introduction to a Research Project. Park-Burgess-McKenzie, R. Park, E. Burgess, & R. McKenzie (Dü) içinde, *The City* (s. 47-62). Chicago-London: Chicago University.

Castells, M. (1997). Kentsel Kriz, Siyasal Süreç Ve Kentsel Kuram. *Kent, Sınıf, İktidar, çev. Asuman Erendil* (s. 11-55). içinde Ankara: Bilim ve Sanat.

Castells, M. (2005). *Enformasyon Çağı: Ekonomi Toplum ve Kültür Birinci Cilt Ağ Toplumunun Yükselişi*. (E. Kılıç, Çev.) İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Çebi, M. (2012). Yeniliklerin Yayılmasında Sosyal Taklidin ve Kanaat Önderlerinin İşlevsel Önemi: Gabriel Tarde’ın Sosyal Taklit Teorisi Açısından Bir İnceleme. *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi* 34, 1-18.

Doğan, H. İ. (2011). Suç Teorileri ve Şehir Güvenliği Bitlis İliyle İlgili Genel Bir Değerlendirme. *Polis Bilimleri Dergisi* 13.4, 27-583.

Dolu, O. (2012). *Suç Teorileri*. Ankara: Seçkin yayınları.

- Ellen, I. G. (2013). Do foreclosures cause crime? *Journal of Urban Economics* 74, 59-70.
- Ertan, K. A. (1999). Kentsel hareketlerden Yeni Toplumsal Hareketlere Castells'in Sorgulanması ve Türkiye Örnekleri. *Amme İdaresi Dergisi* 32.3, 115-128.
- Ertan, K. A. (2007). Paris Banliyö Hareketini Anlamak: Manuel Castells'i Yeniden Okumak. *Amme İdaresi Dergisi* 40.1, 57-83.
- Gölbaşı, S. (2007). "Kentleşme Ve Suç: İstanbul'un Kentleşme Süreci İle Suçluluk Arasındaki İlişkinin Kuramsal Analizi", yayımlanmamış doktora tezi . İstanbul Üniversitesi.
- Graif, C. A. (2014). Urban poverty and neighborhood effects on crime: Incorporating spatial and network perspectives. *Sociology Compass* 8.9, <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/soc4.12199/full>, 1140-1155.
- Güllüpinar, F. (2012). Kent Sosyolojisi Kuramları Üzerine Bir Literatür Değerlendirmesi. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 27.3, 1-29.
- Harvey, D. (2003). *The New Imperialism*. Oxford: Oxford University Press.
- Harvey, D. (2008). *Umut mekânları*. (Z. Çağlayan-Gambetti, Çev.) Metis Yayınları.
- Harvey, D. (2012). *Paris, Modernitenin Başkenti*. (B. Kılınçer, Çev.) Sel Yayıncılık.
- Harvey, D. (2015). *Asi Şehirler. Şehir Hakkından Kentsel Devrim'e Doğru*. (A. D. Temiz, Çev.) Metis Yayınları.
- Harvey, D. (2016). *Sosyal Adalet ve Şehir*. (M. Moralı, Çev.) Metis Yayınları.
- Haşimi, S. (1997). *Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Boşaltılan Yerleşim Birimleri Nedeniyle Göç Eden Yurttaşlarımızın Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Tespit Edilmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, Sayı: A.01.0.GEÇ. 10/25-125*. Ankara: TBMM.
- Karasu, M. A. (2012). Kent Kültürünün Suça Etkisi-Şanlıurfa Örneği. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 20.2, 71-104.
- Keleş, R. (2004). *Kentleşme Politikası, 8.bs*. Ankara: İmge.
- Keleş, R. (2016). *Yerinden Yönetim Ve Siyaset*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Kızmaz, Z. (2005). Sosyolojik Suç Kuramlarının Suç Olgusunu Açıklama Potansiyelleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 29.2, 149-174.
- Lee, D., & Sözer, M. (2011). *Suç Önleme*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Lefebvre, H. (2009). *State, Space, World: Selected Essays*. U of Minnesota Press.
- Lefebvre, H. (2013). *Kentsel Devrim*. (S. Sezer, Çev.) Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2015). *Şehir Hakkı Orijinali 1967*. Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2016). *Modern Dünyada Gündelik Hayat*. (B. Ertür, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.

- Özen, H., & Özen, Ş. (2010). Kamu Siyasetleri ve Toplumsal Hareketler: Türkiye`de Protesto Hareketlerinin Madencilik Siyasetine Etkileri. *Amme İdaresi Dergisi* 43.2, 32-64.
- Özkalp, E. (2014). *Sosyolojiye Giriş*. Bursa: Ekin Yayınları.
- Serim, B. (1994). Örgütlenme Özgürlüğü "Depolitizasyon" ve Engeller. *Amme İdaresi Dergisi* 27.1, 83-105.
- Şengül, H. T. (2012). Türkiye'de Kentleşme Deneyiminin Dönemlemesi. F. Alpkaya, & B. Duru içinde, *1920'den Günümüze Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Değişim* (s. 407-453). Phoenix.
- Tönnies, F. (2000). *Gemeinschaft ve Gesellschaft*. (A. Aydoğan, Dü., & A. Aydoğan, Çev.) İstanbul: İz Yayıncılık.
- Türk, S. M. (2015). 20. Yüzyıl Kent Kuramları . *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2.3, 41-59.
- Türkdoğan, O. (2013). *Sosyal Hareketlerin Sosyolojisi*. Bilge Kültür Sanat.
- Urry, J. (1995). *Mekanları Tüketmek* . Ayrıntı Yayınları .
- Wilson, W. J. (2012). *The truly disadvantaged: The inner city, the underclass, and public policy*. University of Chicago Press.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

The purpose of the study is to explore the effects of the urbanization processes experienced in urban political spaces as well as the criminality in these spaces.

Research Questions:

How did Gazi neighborhood undergo a physical, sociological, and political transformations in the historical process as it was perceived by the participants? How did this unique urbanization experience of Gazi neighborhood affect the criminality records in the area?

Literature Review:

In the 1970s, urban sociologists such as Lefebvre (2009, 2013, 2015, 2016), Castells (1997, 2005) and Harvey (2003, 2008, 2012, 2015, 2016), who criticized the Chicago School's view of the city as a machine and saw the inequalities created by the capitalist city as natural, brought a new perspective to the concept of "City". They emphasized that urbanization process did not proceed by itself and linearly, but in a complex way under many social, economic, and political influences. All three theorists built their views on their criticisms of capitalism. They drew attention to the contradictions and inequalities created by the capitalist city and sought solutions. Urban struggle should be read through its historical, structural, and political roots. At the center of the urban contradiction is the question of whether collective consumption needs are met effectively. The efforts of those who are

disturbed by urban contradictions and want to have a say in the urban struggle to change the space form the basis of urban political movements (Ertan, 2007). The concentration and continuity of these movements on a certain space also initiates the process of clarification of the political identity of the spaces.

It is expected that the authority of the state and especially the police will decrease in urban political spaces. Therefore, this point should be taken into account when talking about the perception of crime in these areas. In particular, sociologically based crime theories can be a guide in understanding crime in political spaces. In this context, "Learning Theory", "Control Theory", "Anomie Theory", "Tension Theory", "Subculture Theory" and "Stigma Theory" were examined in this study. There are many works written in the light of these theories. In the USA alone, more than 250 studies were conducted in 2010 investigating the effect of space on crime (Graif, 2014). However, studies have generally focused on the effects of structural problems such as poverty (Ellen, 2013) and weakening of social ties (Wilson, 2012) or the relationship between urbanization and crime in general (Gökkulu, 2010). In the literature review, no study was found that focuses on the relationship between urbanization and crime in political urban spaces.

Methodology:

In the study, semi-structured in-depth interview method was applied. With this method, the development process of the neighborhood as a political urban space and the relationship of this process with crime were tried to be understood. Gazi neighborhood, one of the most characteristic political places of Turkey, was chosen as the case study. The sample was formed by the snowball method, and in this way, people who could contribute to the study could be reached. Within the scope of the study, some political figures who could represent the headman, police, local journalist and political formations active in the neighborhood were interviewed. In the interviews, the main question "Does the political structure of Gazi neighborhood affect crime?" The answer to the question has been sought.

Results and Conclusions:

The interviews were structured in a semi-structured way based on 4 basic questions and the subject was investigated in depth with follow-up questions. As a result of the answers given to the first 3 questions in which the transformation process of the neighborhood was examined, it was understood that the Gazi neighborhood was established and developed on the axis of meeting the needs of collective consumption, especially the need for housing and infrastructure, and its political character became clear. It has been seen that radical left groups have been influential in the neighborhood since the establishment period, and they have organized the neighborhood by taking the initiative in solving many urban problems, especially the slum resistance. At this stage, although not specifically asked, all the participants talked about their tense relations with state institutions and especially with the police. When the statements of public officials were added to the statements of the residents, it was observed that there was a serious polarization between the neighborhood and the police, especially after the 1995 Gazi incidents, the communication decreased to the level of almost non-existence, and an atmosphere of mutual violence, especially when the political groups and the police got closer to each other. Therefore, it was understood that

the process of clarifying the political character of the Gazi neighborhood went along with the police public showdown and alienation.

Finally, the participants were asked how the concept of crime was perceived in Gazi, and this neighborhood, which could emerge as a political potential, was investigated.

As a result of the field study, it was seen that the social structure that built the place in Gazi neighborhood and the social structure that the place built differed. The structure that builds the space recommends an attitude that solves its own problems on the axis of labor and solidarity, prevents crime informally through social ties, and incorporates many virtues. However, the structure built by the place as an extension of the culture of solving problems in itself has weakened the effectiveness of formal preventers in the neighborhood, and this environment has resulted in an increase in public order crimes.

After the state of emergency declared in 2016, police activity in the neighborhood has increased significantly. In this process, there are neighborhood residents who think that police-public communication has increased and that this will have positive results, as well as neighborhood residents who are seriously disturbed by security policies. In the future, the relationship between the increase in the effectiveness of the police and the course of public order crimes will be an opportunity to test the arguments of the locals.

As a result, state authority weakens in urban political spaces. The lack of state authority also directly or indirectly affects the increase in crime in the place. Although radical political organizations fight against ordinary crimes, they indirectly contribute to the intensification of crime in the region. The solution proposal of governments to crime in urban political spaces is, in Harvey's words, "creative destruction", that is, urban transformation.

Ek 1: Katılımcı kod isimleri

Muhtar	:Eski Gazi Mahallesi Muhtarı Nevzat Altun. Yaklaşık 25 yıl Gazi Mahallesi muhtarlığı yapmış ve 1973'ten beri mahallede ikamet etmektedir. Kürt Alevi'si olduğunu belirtmektedir.
Polis	:Yaklaşık 10 yıl Sultangazi Şehit Bülent Özkan Polis Merkezi Amirliği'nde amir pozisyonunda görev almıştır (Gazi Polis Merkezi)
Emlakçı	:40 senedir mahallede yaşayan ve 2 senedir de emlakçılık yapan bir mahallelidir.
Mah. 1	:14 yıldır mahallede yaşayan ve devlet kurumlarıyla ilişkilerinin iyi olduğunu sitayişle söyleyen nispeten devletçi bir mahallelidir.
Mah 2	:DHKP-C örgütüne sempatisiyle bilinen ve cephecilere insan haklarını savunan bir örgüttür diyen, Alevi kökenli bir mahallelidir. 40 senedir mahallede ikamet etmektedir.
Mah 3	:PKK terör örgütü üyeliğinden 10 sene hapiste yatmış, Bayrampaşa cezaevinde yaşanan hayata dönüş operasyonuna bizzat şahitlik etmiş, Kürt kökenli bir mahallelidir. 43 yıldır mahallede ikamet etmektedir.
Mah 4	:Kendini yerel gazeteci olarak tanımlayan, sosyal yardım organizasyonları yapan, ayrıca muhtarlıkta azalık görevi bulunan bir mahallelidir. 34 yıldır mahallede ikamet etmekte ve Kürt Alevisi olduğunu belirtmektedir.
Gazeteci	:30 yıldır mahallede ikamet eden ve 2009'dan beri kendi radyo programını yaptığını belirten bir mahallelidir.

Toplu Konut ve Sosyal Konut Üretiminin Küreselleşme Bağlamında İrdelenmesi: Dünyadan ve Türkiye'den Örnekler

Analysis of Mass Housing and Social Housing Production in the Context of Globalization: Examples from around the World and Turkey

Birsu Ece Kaya¹ , İlknur Akner²

öz

Sanayileşme, hızlı kentleşme, nüfus artışı, dünya savaşları ve çatışmalar sonrasında gerçekleşen zorunlu göçler gibi sebepler sonucunda toplumlardaki alt gelir gruplarının konut ihtiyaçlarını karşılayamaması, devletlerin toplu konut ve sosyal konutları içeren kitlesel konut üretimini hayata geçirmesine neden olmuştur. Bu çalışmanın amacı, 2000 yılından sonra dünyada ve Türkiye'de düşük maliyet ile inşa edilen toplu ve sosyal konutlarda merkezi ve yerel politikalar doğrultusunda küreselleşmenin etkilerini irdelemektir. Çalışma kapsamında, 2000 yılından sonra farklı ülkelerde inşa edilmiş 20 toplu konut ve sosyal konut projesi çeşitli kriterler (tasarım firması, bütçe ve yatırımcı, konut özellikleri, sosyal ve kamusal alanlar, yerleşim şeması) üzerinden incelenmiştir. İncelenen projelerde, dünyada ve Türkiye'de uygulanan toplu ve sosyal konut projelerinin tasarım, planlama ve uygulama aşamalarında benzerlikler ve farklılıklar barındırdığı görülmüş, belirli ortak özelliklere göre seçilen projeler arasında karşılaştırmalı analiz yapılmıştır. Analizden elde edilen bulgulara göre, tüm dünyada benzer şekilde üretilmiş standart konutlar yerine, yerel iklim ve malzemeyi, çevre değerlerini, kullanıcıların ihtiyaçlarını dikkate alan, farklı konut tipleri, kişisel ve ortak etkinlik alanları ve sosyal alanlar sunan konutların üretilmesi uzun vadede etkili ve verimli olabilmektedir. Çalışma, farklı ülkelerde alt ve orta gelir grubu için uygulanmakta olan toplu ve sosyal konutların incelenmesi ve karşılaştırılması, etkili ve sürdürülebilir konut ve çevresi üretimine dair çıkarımlarda bulunması bakımından önem arz etmektedir. Gelecek çalışmalar için ülkelerin yerel politikaları, ekonomileri, kültürel ve sosyal özelliklerine karşılık gelecek toplu ve sosyal konut fikirleri geliştirilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Mimarlık, Sosyal Konut, Toplu Konut, Yapım Sektörü

ABSTRACT

Due to the incapacity of lower-income groups in societies to meet their housing needs because of industrialization, rapid urbanization, population growth, compulsory migration after World Wars and other conflicts, governments implemented mass housing construction, including mass housing and social housing. This research aims to look at the influence of culture and globalization on mass housing and low-cost social housing created in the world and Turkey after 2000, in conjunction with central and local regulations. Twenty mass and social housing projects completed after 2000 in various countries were analysed using multiple criteria as part of the study's scope (design firm, budget and investor, housing features, social and public spaces and settlement schema). In the projects examined, it has been observed that there are similarities and differences in the design, planning and implementation stages of mass and social housing projects implemented in the world and Turkey, and a comparative analysis has been made between the projects selected according to certain common characteristics. According to the findings obtained from the analysis, it can be effective and efficient to produce houses that take into

¹ **Corresponding Author:** Akdeniz University, Institute of Natural and Applied Sciences, Department of Architecture, 07058 Antalya, Turkey, birsuece@gmail.com, 0000-0001-8834-6732

² Akdeniz University, Faculty of Architecture, Department of Architecture, 07058 Antalya, Turkey, ilknurakiner@akdeniz.edu.tr, 0000-0002-9550-146X

account the local climate and materials, environmental values, the needs of the users, and offer different types of housing, personal and common activity areas and social areas, instead of standard mass housing produced in a similar way all over the world. The study is significant in terms of studying and comparing mass and social housing for poor and middle-income groups in many countries, as well as concluding effective and sustainable housing and its environs. For future research, it is suggested that mass and social housing concepts be developed in accordance with local regulations, economics, cultural, and social characteristics of the countries.

Keywords: Architecture, Construction Sector, Globalization, Mass Housing, Social Housing

GİRİŞ:

Konut, yapılı çevre içinde insanların temel barınma ihtiyacını karşılayan en önemli unsurdur. Konut üretimi, inşaat sektörü içinde en önemli faaliyetlerden biridir ve çok yönlü yapısıyla ele alınmaktadır. Farklı zaman dilimlerinde, iklimlerde, kültürlerde ve toplumlarda farklı konut tipleri ve tercihleri ortaya çıkmış olmakla birlikte son yıllarda yaşanan ekonomik ve kentsel olaylar konutun inşa ve kullanım biçimini etkilemektedir. Bu anlamda, konut, mimarlık, mühendislik, şehir ve bölge planlama gibi disiplinlerle birlikte politika, ekonomi, toplum bilimleri, psikoloji gibi farklı disiplinlerin çalışma alanları içinde yer almaktadır. Konutun bu çok yönlü yapısı ve barınma ihtiyacını karşılaması haricinde, konut toplumlar ve bireyler için anlam taşımaktadır. Konutun bulunduğu konum, çevresiyle kurulan ilişki, komşularla kurulan ilişki, konutta geçirilen yıllar, konutun kiralık veya mülk olması, konut içinde yaşayan kişilerin ilişkileri ve orada gerçekleşen anılar konuta anlam yüklenmesini ve konut ile ilişki kurulmasına neden olmaktadır.

Kentlerde alt ve orta-alt-orta gelir grupları için yeterli konut bulunmaması nedeniyle sanayileşme, göç gibi birbirini etkileyerek gelişen durumlar sonucunda konut ve çevre kalitesi olması gerekenin çok altında olan yerleşim alanları ortaya çıkmıştır. Sanayileşmenin etkisi ve teknolojinin sağladığı imkânlardan yararlanarak, artan konut talebine yanıt vermek ve plansız kentleşmeyi önlemek amacıyla maliyetleri düşürerek hızlı bir biçimde üretilen ve standartlaştırılmış konutların kitleselel üretimi söz konusu olmuştur (İlksoy, 2015). Bu bağlamda, düşük gelir gruplarının konut ihtiyacını karşılamayı hedefleyen toplu konutlar ve sosyal konutlar kitleselel konut üretimi kapsamında ele alınmaktadır. Toplu konut uygulamaları, alt ve orta gelirli gruplarına yönelik fiziksel ve niteliksel açıdan sağlıklı ve yeterli konut sağlamak amacıyla düşük maliyet ile gerçekleştirilen kitleselel konut üretimidir (Özsoy, 2011). Toplu konut düşük de olsa içinde ticari bir amaç barındırırken, sosyal konut, devletin, yerel yönetimlerin, kâr amacı gütmeyen kuruluşların tek tek veya ortak çalışma sonucu ürettikleri kâr amacı gütmeyen, barınma ihtiyacını karşılamayı amaçlayan standartlaştırılmış ve ucuz konut türüdür. Sosyal konut evin sahibinin kim olduğuna veya evin ne şekilde kiraya verildiğine göre açıklanabilmektedir. Bir konutun mülkiyeti piyasa maliyetinde alt ve orta gelir grubuna veriliyorsa veya mülkiyet devlet, yerel yönetim, kâr amacı gütmeyen kurumlardaysa ve konut piyasa fiyatının altında kiraya veriliyorsa sosyal konut olduğu söylenebilmektedir. Öte yandan, kentsel mekânda bütçeye bağlı olarak orta ve üst gelir gruplarına yönelik konut ve çevre niteliği daha iyi koşullar sunan proje ve uygulamalar gerçekleştirilmiştir (Özsoy, 2011). Özel konut ve kitleselel konut arasındaki farklılık, özel konut talep karşılığında inşa edilirken, kitleselel konut temel ihtiyacın karşılanmasına yönelik inşa edilmektedir (Karakas, 2015).

Keleş'e (2005) göre, kent, bağlı olduğu ekonomik ve toplumsal yapının bir parçasıdır ve genel yapının bütün özellikleri kente yansımaktadır. Küreselleşme ve neoliberal ekonomi politikaları ile bir yandan kentleşme özendirilirken diğer yandan kentlerin tarihi, kültürü, mimarlık ve doğa değerleri tahrip edilmektedir. Küreselleşme olgusu, kentlerin hızla büyümesini ve gelişmesini sağlarken gelir eşitsizliğinin ve kentsel yoksulluğun artmasına, kentli yoksulların kentte mekânsal, sosyal ve ekonomik olarak barınmasının daha güç hale gelmesine sebep olmuştur. Kentsel alandaki bu durumu

çözebilmek için sunulan kentsel dönüşüm, toplu ve sosyal konut gibi uygulamalar kentsel politika ve uygulamaları farklı bir şekilde gündeme getirmiştir. Küreselleşen kentlerde “öteki”leşen düşük ve orta gelirli kentliler ya fiziksel olarak ya da sosyal ve ekonomik olarak kentten uzaklaştırılmaktadır. Diğer yandan, 21. yüzyıl iletişim ve teknolojisinin üretim sistemlerinin geliştirilmesine katkıları sayesinde kullanıcıların ihtiyaçları doğrultusunda düzenlemeler yapmayı hedefleyen “kitlesel özelleştirme” uygulamaları ortaya çıkmıştır (İlksay, 2015). Bu anlamda, toplu ve sosyal konut alanlarının kullanıcısının kültürü, ekonomisi, sosyal yaşantısı, ihtiyaç ve beklentileri doğrultusunda özelleştirilmesi ve tasarlanması önem taşımaktadır.

Bu çalışma, küreselleşmenin ulusal ve yerel politikalarına uygun olarak 2000 yılından sonra dünyada ve Türkiye’de düşük maliyetle inşa edilen toplu konut ve sosyal konutlar üzerindeki etkilerini araştırmayı amaçlamaktadır. Tüm dünyayı neredeyse ekonomik sınırların ortadan kalktığı, küresel bir köye dönüştüren bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimi yeni toplumsal dinamiklerle birlikte 2000 yılından itibaren ivmelenmiştir (McLuhan ve Powers, 1989). Araştırma kapsamında analiz etmek üzere seçilen örneklem, mimarlık alanında da sınırların hemen hemen ortadan kalktığı 21. yüzyıl iletişim çağında tasarlanmış ve inşa edilmiş konut projelerinden oluşmaktadır. Bu araştırma, dünya genelinde ve Türkiye’de toplu konut ve sosyal konut politikalarını, ekonomik yönleri, metodolojileri ve prosedürleri tartışmaktadır. 2000’den sonra çeşitli ülkelerde düşük gelir grubu için inşa edilen yirmi toplu ve sosyal konut projesi, çeşitli faktörler ışığında analiz edilmiştir. Bu çalışmanın özgün yaklaşımı, tasarım şirketi, bütçe, yatırımcı, konut özellikleri, sosyal ve kamusal alanlar ve yerleşim şemaları arasında yapılan karşılaştırmalardır. Sonuç ve öneriler bölümünde kentsel politikalar ile küreselleşme arasındaki bağlantı, dünyada ve Türkiye’de oluşturulan toplu konut ve sosyal konut projelerinin tasarım, planlama ve uygulama aşamalarındaki benzerlikler ve farklılıklar değerlendirilmiştir. Bulgular, tüm dünyada benzer şekilde standart konut üretmek yerine yerel iklim ve malzemeleri, çevresel değerleri, kullanıcıların ihtiyaçlarını dikkate alan farklı kamusal alanlarla birlikte konutlar üretmek gerektiğini göstermektedir.

1. Dünyada ve Türkiye’de Toplu Konut ve Sosyal Konut Uygulamaları

Sanayileşme sonrasında kentsel nüfusun artması, dünya savaşları ve çatışmalar sonucunda şehirlerin ve evlerin zarar görmesi konut ihtiyacını arttırmıştır. Dengeli bir yaşam sürdürebilmek için konuta yapılacak harcamanın miktarı, bireylerin diğer temel ihtiyaçlarını karşılamasını engelleyecek büyüklükte olmamalıdır, bu nedenle devlet düşük gelir grubunun bu ihtiyacını karşılamak için konut piyasasında yer almaktadır (Karakaş, 2015). Her ülke kendi ekonomik, politik, demografik ve sosyal şartları doğrultusunda sosyal konut anlayışını ve yöntemlerini geliştirmiştir. Sosyal konut alanında bilinen ilk büyük uygulama, İngiltere Londra’daki “Bethnal Green” bölgesinde yapılmıştır. 1890-1900 yılları arasında, yaklaşık 6000 kişinin yaşadığı sağlıksız barınaklar yerine sosyal konutlar inşa edilmiştir (Kunduracı, 2013). 1980’li yıllardan sonra etkilerini göstermeye başlayan neoliberal ekonomi politikaları dünyada ve Türkiye’de kentsel politikalar ve kentsel yaşam üzerinde etkilerini göstermeye başlamıştır. Kamu ile özel sektör arasında gerçekleştirilen ortaklıklar ve özel sermayenin mevcut hisseleri satın alarak sosyal konut piyasasına dahil edilmesi sosyal konut anlayışında değişikliklere neden olmuştur (Whitehead, 2008).

Whitehead (2008), Avrupa ülkelerinde sosyal konutların kiralarının maliyet, değer ve gelir gibi kriterlere göre belirlendiğini ifade etmiştir. Özellikle İsveç, Hollanda ve Fransa gibi bazı ülkelere nüfusun büyük bir kısmı için sosyal konutlara erişim imkânı sunulduğu gibi kiralar piyasa seviyelerinin oldukça altındadır. İrlanda ve İngiltere gibi ülkelere ise kiralar yine piyasa seviyesinin altındadır, fakat sosyal konuta erişim daha kısıtlıdır ve daha yoksul hanelere yöneliktir. Karakaş’ın (2015) yaptığı çalışmaya göre, Avrupa’da İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra sosyal konutlar ihtiyacı karşılamaya yönelik üretilirken, 1980’den sonra ve özellikle 2000 yılından itibaren özel sektörün sosyal konut yapımına

katılmasıyla sosyal konut anlayışında değişiklikler yaşanmıştır. Hollanda'da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sosyal konutlarda yaşayanlarla kiracılık ilişkisi kurulmuş, 2000'den sonra ise mülk edindirme yaklaşımı artış göstermiştir. İngiltere'de savaşlar sonrasında ihtiyacı karşılamaya yönelik ağırlık verilen sosyal konut uygulamaları, 2000'den sonra maliyeti azaltarak kaliteyi arttırmak ve güvenlik ağı oluşturmak amacıyla devam ettirilmiştir. Fransa'da sosyal konut sadece düşük gelir gruplarına yönelik değildir; sosyal konut dağılımı gelir gruplarına göre hedef kitleler belirleyip kiraya verme veya mülk edindirme yoluyla devlet tarafından sağlanmaktadır. Bu uygulamada düşük gelir grubunun yaşadığı sosyal konutlar niteliksel olarak dezavantajlı mahallelerde yer alırken, gelir seviyesi arttıkça sosyal konutun ve çevresinin nitelikleri de iyileşmektedir. Kunduracı'nın (2013) ifade ettiği üzere, Çin'de sosyal konut politikalarına 2000 yılından sonra başlanmış ve bu konutlar düşük gelirli kesimler yerine kentli orta sınıfa yönelik inşa edilmiştir. Latin Amerika, dünyanın en hızlı kentleşen bölgesi olması sebebiyle konut stoğunda yetersizlik durumu ortaya çıkmıştır. Fakat, Latin Amerika ülkelerinde hükümetler, son 20 yılda toplu konut yapımında inşa eden kurumlar olmayı bırakmış, düzenleyici konuma geçiş yapmışlardır. Güney Afrika Cumhuriyeti ise nüfusun yaklaşık 2/3'ü düşük gelir grubunda yer alması sebebiyle konut ihtiyacının en çok hissedildiği ülkelerden biridir ve sosyal konutlar merkezi yönetim tarafından planlanmakta ve uygulanmaktadır. Bu örneklerden görüldüğü üzere, benzerlikler ve farklılıklar olmakla birlikte her devlet kendine özgü toplu konut ve sosyal konut politikalarını uygulamaktadır.

Sultan Abdülaziz 19. yüzyılın sonlarına doğru Türkiye'deki ilk toplu konut projesini saray görevlileri için Beşiktaş Akaretler'de yaptırmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye Emlak Kredi Bankası, Sosyal Sigortalar Kurumu gibi yapılanmalar konut sorununu kredi vererek veya mülk edindirecek projeler üreterek devlet eliyle yürütmek amacıyla örgütlenmişlerdir (Özsoy, 2011). Akalın'ın (2016) yaptığı çalışmaya göre, Türkiye'de 1930-1950 yılları arasındaki konut politikaları yeni başkentin aldığı yoğun göç ve memurların konut ihtiyacına yöneliktir. Türkiye geç sanayileşen bir ülke olduğu için sanayileşen kentlerde gerçekleşen hızlı kentleşme ve konut sorunu daha çok 1950'li yıllardan sonra ortaya çıkmıştır. 1950-1980 yılları arasında sanayileşme ve kırdan kente göçün etkisiyle konut ihtiyacı devam etmiş, yap-satçılık ve gecekondular problemleri ortaya çıkmıştır.

Düşük gelirli ve yoksul ailelerin barınma ihtiyaçlarının devlet tarafından karşılanacağını belirten 1961 Anayasası'nda sosyal konutun geliştirilmesi anayasal bir zorunluluk olarak ilan edilmiştir. Bu dönemde İmar ve İskan Bakanlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı gibi kurumlar kurulmuş olsa da devletin yoksul kesim için geliştirdiği konut politikaları düzenleyici rolden öteye geçememiştir. 1982 Anayasası'nda ise, devletin konut ihtiyacını karşılamak yerine toplu konut teşebbüslerini destekleyeceği belirtilerek konut politikalarında değişikliğe gidilmiştir. 1980-2000 yılları arasında devletin ekonomi politikalarında değişikliğe gitmesi konut politikalarını da etkilemiştir. 1990 yılında Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi'nin Toplu Konut İdaresi (TOKİ) ve Kamu Ortaklığı İdaresi olmak üzere ikiye ayrılması sonucunda toplu konut planlaması ve uygulamaları ile ilgili tüm yetkiler TOKİ'ye verilmiştir. "TOKİ'nin kuruluşu, uluslararası sermayenin Türkiye'ye serbest girişinin, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımının ve devletin ekonomik faaliyetlerdeki üretici, tüketici ve düzenleyici rolünün azalması, özel sektörün ön plana geçişinin gerçekleşmekte olduğu bir döneme denk gelmiştir" (Eşkinat, 2012).

2008 yılında yaşanan küresel ekonomik kriz sonrasında hükümet, krizin etkilerini azaltmak için inşaat sektörünü ön plana almış, TOKİ'nin görev alanını genişleterek toplu konut ve kentsel dönüşüm uygulamalarının önünü açmıştır (Akalın, 2016). "TOKİ, toplu konut, kâr amaçlı yatırımlar, tarım köy uygulamaları, afet konut projeleri, kentsel dönüşüm projeleri, göçmen konutları, sosyal projeler, arsa üretimi, kredi desteği, kaynak yaratmaya ve geliştirmeye dönük projeler gibi alanlarda faaliyet göstermektedir" (Eşkinat, 2012).

Bugün, Türkiye’de toplu konut ve sosyal konut üretiminde yetkinlik sahibi tek kuruluş olan TOKİ, temel amacı olan düşük ve orta gelir gruplarına yönelik düşük maliyetli konutlar üretirken, finansman ve kaynak sağlamak için kentlerin önemli bölgelerinde yüksek gelir grubu için lüks projeler de gerçekleştirmektedir. Kentsel dönüşüm kapsamında, gecekonuda yaşayan bireyler için fiziksel niteliği daha sağlıklı ve elverişli olan konut alternatifi ise yine TOKİ’nin yaptığı toplu konut ve sosyal konutlarla karşılanmaktadır. Bu alanlardaki sosyal konut prosedürleri, diğer gelişmekte olan ülkelerdekilerle karşılaştırıldığında benzerlikler göstermektedir (Kunduracı, 2013). Türkiye’deki sosyal konutun tahsis edilmesi sürecinde, gecekonunun değeri belirlendikten sonra yerine geçilecek konutun değeri arasındaki fark hesaplanıp kişilerin devlete ödeyeceği borç miktarı belirlenmektedir. Kentsel dönüşüm projeleri kapsamında gecekonudan toplu konuta taşınanlar önce faizlerini sonra taksitlerini ödemek üzere bu konutlara sahip olmaktadır (Ece Kaya, 2020). Bu doğrultuda, daha iyi fiziksel özelliklere sahip çevre ve konutta yaşamak isteyen düşük gelirli kentliler kent merkezinden uzaklaştırılmakta ve uzun yıllar boyunca borç ödemektedir.

Kentlerin pek çoğunda sağlıklı yerleşim alanlarını iyileştirmek amacıyla gerçekleştirilen kentsel dönüşüm uygulamaları, maliyetin azaltılması hedefi, çevresel ve kültürel özelliklerin göz ardı edilmesi sebebiyle tek tipleşme ve homojenleşme ile sonuçlanmaktadır. Teknoloji ile gelişmekte olan standartlaşmış üretim ve yapı teknolojisiyle kitlesel konut üretimi düşük maliyetle ve hızla tamamlanabilmektedir. Fakat, bu durum özellikle Türkiye’de toplu konut ve sosyal konut üretiminin tek tipleşmesine, ülkenin dört bir yanında yüksek katlı, benzer yerleşimlerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bu tek tipleşme durumu, yerel ve kültürel özelliklerin de yok olmasına neden olmaktadır. Yerel ve kültürel özelliklerin kaybolmasının yanı sıra, günümüzde uygulanmakta olan toplu konutların çoğunluğunda konutların ve çevresinin fiziksel ve sosyal olarak eksiklikleri bulunduğu görülmektedir. Bu durumun en önemli sebeplerinden birisi, alt ve alt-orta gelir grubunun yaşadığı fiziksel çevrenin iyileştirilmesine odaklanılırken, ekonomik durumlarında bir iyileştirme yapılmaması ve sosyal çevrelerinin geliştirilmemesidir. Hatta Türkiye’de de görüldüğü üzere, bazı toplu konut uygulamaları şehir merkezinin dışında inşa edildiği için alt ve orta gelir grubu sosyal olarak uzak kaldığı şehre mesafe olarak da uzaklaşmaktadır. Bu durumun bir başka önemli sebebi ise, toplu konut üretimi sürecinde tasarımcı ve kullanıcıların bir araya getirilmemesi sebebiyle sosyoekonomik özellikleri, yaşam tarzı, ihtiyaç ve beklentileri bilinmeyen bireyler için tasarım yapılmasıdır (Özsoy, 2011). Hâlbuki kullanıcıların katılımı ile onların görüşlerine başvurulması fiziksel, sosyal ve ekonomik anlamda daha sağlıklı ve sürdürülebilir konut çevrelerinin düzenlenmesinde etkili olabilmektedir.

2. Küreselleşme Bağlamında Toplu Konut ve Sosyal Konut Uygulamaları

“Birbirlerinin dilini konuşmayan insanlar duvarları, çatıları, pencereleri, kapıları gördükleri zaman birbirlerini anlıyorlar. Hepsi çamuru, taşı, ağacı, kubbeyi, kemeri, revağı birbirine benzer şekillerde kullanmışlar. Uygarlığın yakın tarihinde mimari üslup açısından 19. yüzyıldan bu yana, bugün hiçbir alanda görme olasılığı olmayan bir küreselleşme olmuş, 19. yüzyıl emperyalizmi, güce ve kültürel hegemonyaya dayalı bir mimari küreselleşmeyi Hollanda’nın Jakarta’sından, Raj’in Hindistan’ına, Afrika’ya ve Osmanlı başkentine kadar taşımıştır.” (Kuban, 2010).

Küreselleşme ile ilgili farklı görüşler bulunmakla birlikte, kesin tanımı olmayan bir kavramdır. Küreselleşmenin anlamı, bazılarının göre ortak küresel bir kültür yaratılması, kimliklerin ve yaşamların homojenleştirilmesi iken, diğerlerine göre farklılıkları öne çıkararak yerelliği desteklemek olarak yorumlanmaktadır (Ayna, 2011). Küreselleşme; ekonomi, bilim, teknik, sanat alanlarındaki küreselleşmenin ötesinde, küreselleşmiş bir olgular toplumu yaratmaktadır (Kuban, 2010). Bu anlamda, evrenselleşme ile küreselleşme birbirinden farklılaşmaktadır. Bauman’a (2021) göre, evrenselleşme, herkesin hayat koşullarını, her mekânı benzer hale getirme ve eşit kılma hedefiyle küresel ölçekte bir düzenin inşa edilmesini ifade etmekte; küreselleşme ise bir merkezin, yönetim

makamının kontrolünde olmayan, belirsiz, yeni teknolojilerle zamanı ve mekanı nötralize eden, ekonomiyi ve sermayeyi küreselleştiren (Sassen, 2005), kendi kendine işleyen bir süreçtir. Evrensel anlamda ortak bir dile sahip olan mimarlık da 19. yüzyıldan bu yana küreselleşmeden payını almış, kontrolsüz bir şekilde sürekli değişen değerler, anlayışlar ve araçlar ile yerel değerler ve bileşenlerin etkileri azaltılırken küresel yapı teknolojileri, formlar ve mekân kullanımları benimsenmeye başlamıştır (Kuban, 2010).

Her kent, toplumsal, kültürel ve mekânsal özellikleri ile kendi kimliğine ve özgünlüğüne sahiptir. 1970'li yıllardan beri yaygın hale gelen küreselleşme olgusu, kentlerdeki etkilerini ekonomik, politik, mekânsal, kültürel ve sosyal alanlarda göstermektedir. Bu bağlamda, kentsel mekân küresel üretim ve tüketimin merkezi haline gelmekte, kimliğini ve özgünlüğünü yitirmektedir (Geniş, 2011). Küreselleşme olgusu küresel üretim ve tüketimi devamlı kılmak için eğlence-hizmet sektörü ve pazarlama alanında kültüre ihtiyaç duyması sebebiyle kendi içinde bir ironi barındırmaktadır. Kentlerin özgün tarihi ve mekanlarını vurgulayarak kültürel ilgi yaratmaya çalışan kent politikaları, çelişkili bir şekilde dünya çapında benzer kentler yaratılarak küresel düzlemde kültürel ve kentsel homojenleşmeye neden olmaktadır (Geniş, 2011).

Ayna'ya (2011) göre, küreselleşme, yarattığı kültürel, ekonomik ve teknolojik akımlarla toplumu, yaşam tarzlarını ve konutları etkilemektedir. Aynı zamanda, bu akımlar "küresel kültür" yaratmaktadır. Teknolojinin gelişmesi, üretim tekniklerinin değişmesi, sermaye, yatırım ve emeğin uluslararasılaşması kentleri etkilemekte, küresel kültürün barındığı mekânlar olarak "küresel kentler" (Ayna, 2011) ilgi odağı haline gelmektedir. Küresel kentler söz konusu olduğunda bölgeselleşen dinamikler ve süreçler de küresel özellikler göstermeye başlamaktadır (Sassen, 2005). Özellikle 2000'li yıllardan beri küresel kent yaratma iddiası ile kentlerde mekânsal ve ekonomik değişiklikler gerçekleştirilmektedir. Kentsel dönüşüm politika ve uygulamaları da küresel kent yaratma hedefi ile yakından ilişkilidir.

İnşaat faaliyetleri, politik ve ekonomik anlamda yerel, bölgesel, ulusal, uluslararası ilişkilerin yansımasıdır (Eşkinat ve Tepecik, 2012). Bauman (2021), iş dünyası, finans, ticaret ve bilgi akışının tüm dünyayı kapsayan yeni boyutlarıyla "yerelleştirici" ve mekânı sabitleyen süreçleri harekete geçirirken, diğer yandan küreselleşmenin her kesimin yaşam koşullarını farklılaştırdığını ifade etmektedir. Bu durum, ülke ve kentler içindeki bireylerin gelir dağılımı farkının artmasına, kentliler arasında mekânsal ve sosyal kutuplaşmaya sebep olmaktadır. Küreselleşme ve kültür arasında kurulan gerilimli ilişki toplumun gelirini, yaşam tarzını, yaşadığı konutu etkilemekte, kentsel mekândaki sosyal ve fiziksel kutuplaşmayı derinleştirmektedir (Geniş, 2011). Bu anlamda, dünyada ve Türkiye'de alt ve orta gelir grubu için düşük maliyet ile üretilen toplu konutlar ve sosyal konutlar, çoğunlukla ekonomik, sosyal ve mekânsal olarak "öteki"leştirilmiş bireyler için üretilmektedir. Fakat daha önce de bahsedildiği üzere, her ülkenin bu konudaki politikaları, bakış açısı ve uygulamaları farklılık göstermektedir. İrlanda, Hollanda ve Almanya'nın bazı bölgelerinde kamu ve özel sektör ortaklığı ile kutuplaşmayı engellemek adına karma toplulukların mekânsal birliğini sağlamayı hedefleyen girişimler de bulunmaktadır (Whitehead, 2008).

3. Materyal ve Yöntem

Toplu ve sosyal konutları kapsayan kitlesel konut üretiminde tasarımcı, yapı/yerleşim şeması, yapım teknolojisi, yapı malzemeleri, uygulama teknikleri, mekânsal örgütlenme, çevresel duyarlılık gibi çeşitli konularda kültürel, yerel veya küresel tercihler etkili olmaktadır. Toplumun kültürel ve sosyal yapısını tasarım girdisi olarak değerlendiren projeler, kullanıcıları tarafından benimsenmesi ve içinde sürdürülen yaşamın niteliği bakımından olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Sosyal ve toplu konutlarda da yerleşimin konumu, fiziksel ve sosyal altyapısı, yerleşimdeki konut sayısı ve nüfus yoğunluğu,

konutların mekânsal özellikleri, sahip olduğu kamusal veya sosyal alanlar, açık ve yeşil alanlar kültürel bileşenlere göre planlanıp uygulandığında uzun yıllar etkili ve verimli konut alanları olarak kullanılabilir.

Bu çalışma kapsamında, Türkiye ve dünyada 2000 yılından sonra inşa edilmiş 20 adet toplu konut ve sosyal konut projesi (Tablo 1) tasarımcısı, yatırımcısı, tasarım bütçesi, konut özellikleri, sosyal ve kamusal alanları ve yerleşim şemasına göre incelenmiştir. Kentsel politikalar ve küreselleşmenin kitlesel konut üretimine etkilerini irdelemek amacıyla projeler arasında karşılaştırmalı analiz yapılmıştır. Projelerin belirlenmesi sürecinde karşılaştırmalı analizin gerçekleştirilebilmesi için ortak ve farklı özelliklere sahip olmalarına dikkat edilmiştir. Projelerin ortak özellikleri kapsamında, 2000 yılından sonra inşa edilmiş olması, toplu konut veya sosyal konut olması zorunlu kriter olarak belirlenmiştir. Projelerin farklı özellikleri kapsamında, dünyanın farklı ülke ve şehirlerinde inşa edilmiş olması, tasarım bütçesi ve proje yatırımcısı olarak merkezi yönetim, yerel yönetim, özel sektör ve kullanıcılar gibi farklı aktörlerin bulunması, yerleşimlerdeki konut sayısının ve konut çeşitliliğinin farklılık göstermesi, farklı yapı/yerleşim şemalarının kullanılması ve buna bağlı olarak değişen kişisel ve ortak sosyal alanların bulunması seçim kriterleri olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda, yaklaşık 20 yıllık bir süreçte düşük bütçeli tasarım ve maliyet amacıyla inşa edilen toplu konutların ve sosyal konutların planlanması sürecinde etkili olan kararların sonuçları arasında karşılaştırma yapılabilmektedir.

Tablo 1. Projelerin adı, yapım yılı, türü ve görseli

Proje Adı ve Yapım Yılı	Toplu Konut / Sosyal Konut	Proje Görseli	Proje Adı ve Yapım Yılı	Toplu Konut / Sosyal Konut	Proje Görseli
<i>Mirador Housing Project</i> 2005	Toplu konut		<i>Bondy Social Housing</i> 2010	Sosyal konut	
<i>TOKİ Uzundere Konutları</i> 2010	Toplu konut		<i>Monterrey Housing</i> 2010	Sosyal konut	
<i>The Interlace</i> 2013	Toplu konut		<i>CasaNova Social Housing</i> 2012	Sosyal konut	
<i>Drivelines Stüdyoları</i> 2017	Toplu konut		<i>Social Housing Sa Pobla</i> 2012	Sosyal konut	
<i>Huangshan Dağ Köyü</i> 2017	Toplu konut		<i>52 Social Housing in Tarragona</i> 2013	Sosyal konut	

79&Park 2018	Toplu konut		Dortheavej Residence 2013	Sosyal konut	
Future Towers 2018	Toplu konut		30 Social Housing Units in Nantes 2014	Sosyal konut	
Social Housing Poljane 2007	Sosyal konut		Las Americas Social Housing 2016	Sosyal konut	
Tetris Apartments 2007	Sosyal konut		Arty Social Housing 2020	Sosyal konut	
Block A Noordstrook 2009	Sosyal konut		Kiptaş Silivri Sosyal Konutları 4. Etap 2020	Sosyal konut	

4. Bulgular ve Tartışma

Bu bölümde, seçilen toplu konut ve sosyal konut projeleri, buldukları ülke ve tasarlayan mimarlık ofisi, tasarım bütçesi ve proje yatırımcısı, konut özellikleri, kamusal ve sosyal alanları, yerleşim şeması kapsamında incelenmiştir.

4.1. Projelerin Buldukları Ülke ve Tasarlayan Mimarlık Ofisi

Küreselleşme sonucunda dünyada oluşan “yeni hareketlilik”, sermaye, finans, iletişim ve yönetim bakımından esnek olmayı esnetme, engelleri ortadan kaldırma ve erişimi sağlama olanağı sunmaktadır (Bauman, 2021). Bu hareketlilik, mimari tasarıma ve yapıların inşasına da sirayet etmiş, bir ülkede gerçekleştirilecek olan bir projeyi farklı ülkeden mimarlar tasarlayabilmekte veya merkezi başka ülkede olan bir firma inşasını gerçekleştirebilmektedir. Ayrıca, küreselleşmenin etkisi ile uluslararası işler yapan tasarım firmaları, dünyanın farklı kentlerinde çalışmalarını yürüttükleri merkez ofisler kurmuşlardır (Sassen, 2005). Yeni teknolojinin sunduğu olanaklardan yararlanmak için dünya ekonomisi uluslararası iş birlikleri ile yeniden örgütlenmekte, fiziksel uzaklıktan kaynaklanan engeller ortadan kalkarken inşaat sektörü de bu durumdan etkilenmekte ve küreselleşmektedir (Eşkinat ve Tepecik, 2012).

Tablo 2’de, çalışma kapsamında incelenen 20 projenin 13’ünde (yaklaşık %65 oranla) projenin uygulandığı ülke içinden yerel bir tasarım ofisinin projeyi tasarladığı görülmektedir. Diğer 7 projede ise, ya gelişmişlik düzeyi daha düşük olan ülkelerde projeyi farklı ülkedeki bir tasarım ofisinin tasarladığı ya da uluslararası üne sahip farklı ülkelerde birçok ofisi bulunan tasarım firmalarının bu projeleri gerçekleştirdiği görülmektedir (Şekil 1, 2). Çalışma kapsamında incelenen projelerde, BIG, MVRDV ve OMA gibi uluslararası bilinirliğe sahip tasarım firmalarının farklı ülkelerin şehirlerinde

ofislerinin bulunduğu görülmektedir. Siew'in (2008) belirttiği üzere, bu büroların çoğu bünyesinde mimarların haricinde keşifçiler, avukatlar, proje yöneticileri barındıran disiplinler arası bir yapıya sahiptir. Bazıları tüm dünyaya proje üretmekle ilgilenirken, diğerleri tasarıma ek olarak bankalarla ve yatırımcılarla iş birliği yapıp tesis ve kaynak yönetimi gibi daha kapsamlı çalışmalar yürütmektedir. Bu noktada, uluslararası işler yapan ve iş hacmi çok geniş olan bu tasarım firmalarının kâr amacı gütmeyen veya kâr amacını en düşük seviyeye indirerek düşük maliyetli tasarım ve inşayı hedefleyen toplu konut ve sosyal konut projeleri ürettiğini görmek önemli bir tespittir.

Tablo 2. Projelerin bulunduğu ülke ve tasarlayan mimarlık ofisi bilgisi

Proje Adı	Bulunduğu Şehir ve Ülke	Tasarlayan Mimarlık Ofisi	Mimarlık Ofisinin Bulunduğu Ülke
<i>Mirador Housing Project</i>	Sanchinarro, İspanya	MVRDV	Hollanda, Çin, Fransa, Almanya
<i>TOKİ Uzundere Konutları</i>	İzmir, Türkiye	TOKİ	Türkiye
<i>The Interlace</i>	Singapur	OMA	Hollanda, Çin, Amerika, Avustralya, Katar
<i>Drivelines Stüdyoları</i>	Johannesburg, Güney Afrika	LOT-EK	Amerika
<i>Huangshan Dağ Köyü</i>	Huangshan, Çin	MAD Architects	Çin, Amerika
<i>79&Park</i>	Stockholm, İsveç	BIG (Bjarke Ingels Group)	Danimarka, İngiltere, İspanya, Amerika
<i>Future Towers</i>	Hindistan	MVRDV	Hollanda, Çin, Fransa, Almanya
<i>Social Housing Polijane</i>	Maribor, Slovenya	Bevk Perovic Arhitekti	Slovenya
<i>Tetris Apartments</i>	Ljubljana, Slovenya	Ofis Architects	Slovenya, Fransa
<i>Block A Noordstrook</i>	Amsterdam, Hollanda	Dick van Gameren Architecten	Hollanda
<i>Bondy Social Housing</i>	Bondy, Fransa	Atelier du Pont	Fransa
<i>Monterrey Housing</i>	Monterrey, Meksika	Elemental	Şili
<i>CasaNova Social Housing</i>	Bolzano, İtalya	Cdm Architetti Associati	İtalya
<i>Social Housing in Sa Pobla</i>	Balearic Islands, İspanya	RipollTizon	İspanya
<i>52 Social Housing in Tarragona</i>	Tarragona, İspanya	Aguilera&Guerrero Architects	İspanya
<i>Dortheavej Residence</i>	Kopenhag, Danimarka	BIG (Bjarke Ingels Group)	Danimarka, İngiltere, İspanya, Amerika
<i>30 Social Housing Units in Nantes</i>	Nantes, Fransa	Antonini&Darmon Architects	Fransa

<i>Las Americas Social Housing</i>	Leon, Meksika	SO-IL	Amerika
<i>Arty Social Housing</i>	Cesson-Sevigne, Fransa	a/LTA	Fransa
<i>Kiptaş Silivri Sosyal Konutları 4. Etap</i>	İstanbul, Türkiye	Project Design Group	Türkiye

Şekil 1. Sol: *Mirador Housing Project* (MVRDV); Sağ: *Future Towers* (Arkitektüel)

Şekil 2. Sol: *Dortheavej Residence* (Merdim, 2018); Sağ: *The Interlace* (Arkitektüel)

4.2. Tasarım Bütçesi ve Proje Yatırımcısı

Merkezi ve yerel politikalarla ilişkili olarak, bazı ülkeler düşük gelir grubu için devletin kendi imkânları ve kurumları öncülüğünde toplu veya sosyal konut üretimini tercih ederken, diğer ülkeler özel sektör ile iş birliği ve/veya kullanıcıların kendi imkânı ile konuta sahip olmasını desteklemektedir. Tablo 3'te, toplu konut ve sosyal konutların hangi yatırımcılar tarafından gerçekleştirildiği belirtilmiştir. Türkiye'de TOKİ'nin, İspanya, Slovenya ve Meksika'da da devlet kurumlarının kitlesel konut yatırımları yaptığı görülmektedir. Türkiye'de TOKİ dışında, Kiptaş gibi özel sektör veya yerel yönetim girişimleriyle de sosyal konut üretilmektedir. Kiptaş, İstanbul Büyükşehir Belediyesi bünyesinde, İstanbul'da yaşayan kentlilerin konut ihtiyacını karşılamayı hedefleyen özel bir şirkettir (Kiptaş). *Kiptaş Silivri Sosyal Konutları*'nın projesinde, kullanıcılara anket uygulanarak ihtiyaçları tespit edilmiş ve kullanıcı katılımı tasarım süreci kararlarında etkili olmuştur (Şekil 3). Danimarka'da BIG'in tasarımını yaptığı sosyal konut, kâr amacı gütmeyen bir sosyal konut derneği tarafından gerçekleştirilmiştir. Meksika'daki *Monterrey Housing*, bir kısmı devlet ve kalan kısmı kullanıcı tarafından karşılanan, iş birliği ile gerçekleştirilen bir örnektir (Şekil 3). Bu projede, konutların bir kısmını kullanıcıların ihtiyaçlarına göre şekillendirmelerine olanak sağlanması kitlesel konut üretiminin özelleştirilmesine örnek teşkil etmektedir. Fransa'daki *Arty Social Housing*, bir gelişim bölgesinde özel sektör yatırımcısı tarafından inşa edilmiştir (Şekil 4). İtalya'daki *CasaNova* sosyal

konutu ise yarışma projesi sonucu gerçekleştirilen bir konut yerleşimidir (Şekil 4). Bu örneklerden görüldüğü üzere, dünyada yatırım, finansman ve uygulama bakımından farklı yaklaşımlar ve uygulamalar gerçekleştirilmektedir.

Tablo 3. Tasarım bütçesi ve proje yatırımcısı

Proje Adı ve Bulunduğu Ülke	Tasarım Bütçesi ve Proje Yatırımcısı
<i>Mirador Housing Project, İspanya</i>	“EMVS” (Madrid Belediyesi’ne ait Belediye Konut ve Arsa Şirketi)
<i>TOKİ Uzundere Konutları, Türkiye</i>	Düşük maliyetli tasarım & İzmir Büyükşehir Belediyesi ve TOKİ (Türkiye Cumhuriyeti Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı’na bağlı kamu kuruluşu) ortaklığı
<i>The Interlace, Singapur</i>	“CapitaLand Singapore” tarafından özel yatırım
<i>Drivelines Stüdyoları, Güney Afrika</i>	Düşük maliyetli tasarım
<i>Huangshan Dağ Köyü, Çin</i>	Özel yatırım
<i>79&Park, İsveç</i>	Düşük maliyetli tasarım
<i>Future Towers, Hindistan</i>	Düşük maliyetli tasarım
<i>Social Housing Poljane, Slovenya</i>	Maribor Konut Fonu ve Slovenya Konut Fonu ile kâr amacı gütmeyen birimler
<i>Tetris Apartments, Slovenya</i>	Slovenya Konut Fonu’na ait
<i>Block A Noordstrook, Hollanda</i>	“Far West / De Principaal” tarafından özel yatırım
<i>Bondy Social Housing, Fransa</i>	Düşük maliyetli tasarım
<i>Monterrey Housing, Meksika</i>	Düşük maliyetli tasarım & Devlet ve kullanıcı yatırımı birlikteliği
<i>CasaNova Social Housing, İtalya</i>	Belediyenin konut genişletmesi talebi doğrultusunda “IPES” Bolzano Sosyal Yapı Enstitüsü tarafından düzenlenen yarışma sonucu olarak tasarım
<i>Social Housing Sa Pobla, İspanya</i>	“IBAVI” (Palma de Mallorca, İspanya’da bir devlet dairesi)
<i>52 Social Housing in Tarragona, İspanya</i>	Belediye konut hizmeti
<i>Dortheavej Residence, Danimarka</i>	Düşük maliyetli tasarım & “Lejerbo” (Danimarka’da kâr amacı gütmeyen sosyal konut derneği)
<i>30 Social Housing Units in Nantes, Fransa</i>	Nantes gelişim bölgesinde “Nantes Metropole Habitat” tarafından kamu yatırımı
<i>Las Americas Social Housing, Meksika</i>	Düşük maliyetli tasarım & “IMUVI” (Meksika’da yerel bir konut idaresi)
<i>Arty Social Housing, Fransa</i>	“Les Hauts de Seville” gelişim bölgesinde “Launay Group” tarafından özel yatırım
<i>Kiptaş Silivri Sosyal Konutları 4. Etap, Türkiye</i>	Yerel yönetim bünyesinde “Kiptaş” isimli özel bir şirketin konut hizmeti & Katılımcı yöntemle tasarım

Şekil 3. Sol: *Kiptaş Silivri Sosyal Konutları* (Project Design Group); Sağ: *Monterrey Housing* (Archdaily, 2010)

Şekil 4. Sol: *Arty Social Housing* (Archdaily, 2021); Sağ: *CasaNova Social Housing* (Archdaily, 2013)

4.3. Projelerin Konut Özellikleri, Sosyal ve Kamusal Alanlar

Tablo 4'e göre, incelenen projelerin %50'sinde 100'den az sayıda, %30'unda 100-200 arasında sayıda, %20'sinde ise 1000'den fazla sayıda konut bulunmaktadır. Genel olarak Avrupa ülkelerinde ve gelişmiş ülkelerde toplu ve sosyal konut yerleşimlerinde konut sayısının daha az olduğu görülmektedir. Fakat Singapur'daki *The Interlace*'de 1040, Hindistan'daki *Future Towers*'ta 1068, İstanbul'daki *Kiptaş Sosyal Konutu*'nda 1396 ve İzmir'deki TOKİ konutlarında 3080 adet olmak üzere yerleşimlerde çok yüksek sayıda konut bulunmaktadır. Çoğu zaman, yerleşimdeki konut sayısının artması kültürel bileşenleri dikkate alan tasarımın çeşitliliğini olumsuz yönde etkileyebilmekte, standartlaşma ve tek tipleşmeye neden olabilmektedir. Ayrıca, incelenen projelerin çoğunluğunda farklı oda sayısı ve büyüklüklerde konutların bulunması, kullanıcıların ihtiyaç ve aile büyüklükleri doğrultusundaki taleplerine karşılık vermektedir. *Tetris Apartments* ve *Drivelines Stüdyoları* gibi modüler yapıya sahip (Şekil 5, 6) veya *Monterrey Housing* gibi büyümesi için müsait alan bırakılan tasarımlar çeşitliliğe ve esnek kullanıma olanak sağlamaktadır.

Tablo 4. Projelerin konut özellikleri, sosyal ve kamusal alanları

Proje Adı	Konut Sayısı	Konut Özellikleri	Sosyal ve Kamusal Alanlar
<i>Mirador Housing Project</i>	156		Bina içinde 40 metre yüksekliğe sahip açık sosyalleşme alanı
<i>TOKİ Uzundere Konutları</i>	3080	4 plan tipinde 75-95-120 metrekare konutlar	İlkokul, lise, cami, alışveriş merkezi, kapalı pazaryeri, spor alanları ve çocuk parkları

<i>The Interlace</i>	1040	Farklı metrekarelerde konut tipleri	Ortak ve yeşillendirilmiş avlular, teraslar, çatılar
<i>Drivelines Stüdyoları</i>		Açık plan şemasına sahip 28-58 metrekare arasında değişen konutlar	Avluda ortak havuz, zemin katta dükkanlar
<i>Huangshan Dağ Köyü</i>	859	10 adet blokta farklı konut tipleri	Bireysel balkonlar ve yürüyüş yolları
<i>79&Park</i>	169	Farklı metrekarelerde konut tipleri	Köpek bakım alanı, ortak teras çatılar, anaokulu, zemin katta dükkanlar
<i>Future Towers</i>	1068	45-450 metrekare arasında değişen konutlar	Bina içinde yarı-açık yoga, mini golf gibi etkinlik alanları
<i>Social Housing Poljane</i>	130	4 binada farklı konutlar	Bina içinde yarı-açık oyun alanları ve güneşe dönük çatı bahçeleri
<i>Tetris Apartments</i>		30-70 metrekare arasında değişen konutlar	
<i>Block A Noordstrook</i>	174	Stüdyo ile 5-6 odalı büyük daireler arasında değişen konutlar	Günlük aktivite merkezi, iç bahçe, 2.800 metrekare ticari alan
<i>Bondy Social Housing</i>	34	Her biri avluya bakan küçük yaşam üniteleri	Ortak yeşil avlu, konutların balkon ve çatı terasları
<i>Monterrey Housing</i>	70	40-76 metrekare arasında değişen konutlar	Bahçeler ve iç avlu
<i>CasaNova Social Housing</i>		Yeşil avlu etrafında konumlanan bloklarda konutlar	Çok sayıda ortak avlular
<i>Social Housing Sa Pobla</i>	19	2 veya 3 yatak odalı ve 2 katlı konutlar	Merkezi avlu etrafında yürüyüş yolları
<i>52 Social Housing in Tarragona</i>	52	İki katlı konutlar	Arka bahçeler
<i>Dortheavej Residence</i>	66	60-115 metrekare arasında değişen konutlar	Eğrisel kütlenin ortasında küçük meydan
<i>30 Social Housing Units in Nantes</i>	30	Tek katlı ve iki katlı konut tipleri	Dükkanlar
<i>Las Americas Social Housing</i>	60		2 adet avlu, zemin katta dükkanlar
<i>Arty Social Housing</i>	40	Farklı büyüklükte teraslı konutlar	Konutların bireysel terasları
<i>Kiptaş Silivri Sosyal Konutları 4. Etap</i>	1396	2 veya 3 yatak odalı konutlar	Kreş ve sosyal donatılar, zemin katlarda ticari birimler

Şekil 5. Sol: *Tetris Apartments* (Archdaily, 2008); Sağ: *Drivelines Stüdyoları* (Arkitektüel)

Şekil 6. Sol: *30 Social Housing Units in Nantes* (Archdaily, 2014); Sağ: *Social Housing Sa Pobla* (Archdaily, 2013)

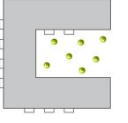

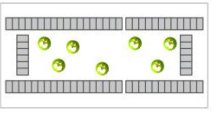
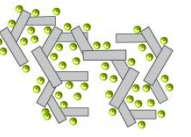

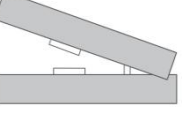
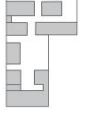

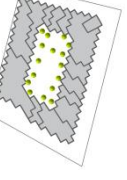

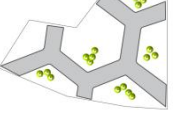
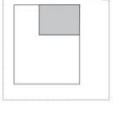

Toplu ve sosyal konutlarda bireyin yaşadığı mekân ile anlamlı ve sağlıklı bir ilişki kurabilmesi için içinde yaşanılan konutun fiziksel özelliklerinin haricinde konutun çevresiyle ve yakın çevresindeki diğer insanlarla etkileşim kurabilmesi de önemlidir. Bu anlamda, projelerde hem kişisel hem de ortak kullanım sunan açık alanların, kamusal ve sosyal alanların bulunması, buluşmayı ve etkileşimi arttıracak mimari özelliklerin kurgulanması önem taşımaktadır. Bu özelliklerin bir arada bulunması kullanıcılar arasında mekânsal, sosyal tatmin ve bağlılık sağlamaktadır. Sosyal ve toplu konut yerleşimlerinde, ticari alanlar dışında, anaokulu, okul, ibadet alanı, alışveriş merkezi, spor alanları gibi ortak kullanım sunan sosyal ve kamusal alanların yer alması yerleşimde yaşayanların birtakım ihtiyaçlarını karşılamaları bakımından önemlidir. İncelenen projelerde, 200'e yakın konut bulunan *Block A Noordstrook* ile *79&Park*, 1000'in üzerinde konut bulunan *Future Towers* ile *Kiptaş Sosyal Konutları* anaokulu, dükkânlar, aktivite merkezi gibi sosyal ve kamusal alanlara sahiptir. Özellikle, 3000'in üzerinde konut bulunan *TOKİ Uzundere Konutları*'nda eğitim, din, spor ve ticaret gibi farklı ihtiyaçlara hitap eden çok çeşitli sosyal ve kamusal alanlar bulunmaktadır. Bunlara ek olarak, projelerin neredeyse hepsinde açık alan ve yeşil alan kullanımı bulunmakta; *Bondy Social Housing* ve *Social Housing Sa Pobla* gibi 50'den az sayıda konut bulunan bazı projelerde avlu, bahçe, balkon, teras kullanımlarına ayrıca önem verildiği görülmektedir.

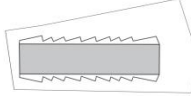
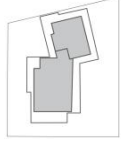
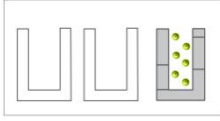

4.4. Projelerin Yerleşim Şeması

Projelerin yerleşim şemaları incelendiğinde, ortak avlular sosyalleşme alanı olarak dikkat çekmektedir (Tablo 5). Buluşma mekânları, bir topluluğa yönelik sosyalleşme, paylaşma, iletişim ve etkileşim imkânı sunması bakımından önemlidir. Buluşma mekânının nitelikli ve kültürel özelliklere uygun planlanması bireyleri ortak zaman geçirmeye yöneltebileceği gibi sağlıksız, işlevsiz veya kültürel

özelliklere uygun olmayışı kullanım dışı kalmasına sebep olabilmektedir. Buluşma mekânı üretmeyi hedefleyen projelerde, “U” şeklinde tek blok veya iki ve daha fazla kütlelerin birleşim alanlarında avlular, ortak bahçe ve yeşil alanlar tasarlanmıştır (Şekil 7). Bu ortak alanların ticari faaliyetlerle, spor etkinlikleriyle bütünleştirilerek aktif olarak kullanılması hedeflenmiştir. *Mirador Housing Project*, *Social Housing Poljane* ve *Future Towers* projelerinde, bina içinde tasarlanan açık ortak etkinlik alanları buluşma mekânı özelliği taşımaktadır. Fakat *52 Social Housing in Tarragona* ve *Huangshan Dağ Köyü* gibi yerleşimlerde arka bahçe ve konutlara ait balkonlarla bireysel sosyal yaşam kurgulanmıştır (Şekil 8).

Tablo 5. Projelerin yerleşim şeması

Proje Adı	Yerleşim Özelliği	Yerleşim Şeması	Proje Adı	Yerleşim Özelliği	Yerleşim Şeması
<i>Mirador Housing Project</i>	Küçük blokları barındıran boşluklu bir süper blok		<i>Bondy Social Housing</i>	Avlu etrafında U şeklinde yapı	
<i>TOKİ Uzundere Konutları</i>	Yüksek katlı bloklardan oluşan site		<i>Monterrey Housing</i>	İç avlulu ve boşluklu modüllerden oluşan yapı	
<i>The Interlace</i>	8 avlu çevresinde birbirine temas eden 31 adet blok		<i>CasaNova Social Housing</i>	Ortak avlular etrafında kümelenmiş çok sayıda blok	
<i>Drivelines Stüdyoları</i>	İç avlulu modüler yapıdan oluşmuş iki kütle		<i>Social Housing Sa Pobla</i>	Avlu etrafında gruplandırılmış konut üniteleri	
<i>Huangshan Dağ Köyü</i>	10 adet blok		<i>52 Social Housing in Tarragona</i>	Şaşırtmalı yerleştirilmiş ünite şeklinde kütleler	
<i>79&Park</i>	İç avlulu tek büyük yapı		<i>Dortheavej Residence</i>	Şaşırtmalı modüllerden oluşan tek kütle	
<i>Future Towers</i>	Avlulu tek büyük yapı		<i>30 Social Housing Units in Nantes</i>	Ticari taban üzerinde yükselen konut kulesi	
<i>Social Housing Poljane</i>	Ortak alan boşlukları barındıran 4 adet blok		<i>Las Americas Social Housing</i>	İki avlulu tek kütle	

<i>Tetris Apartments</i> Tek blok		<i>Arty Social Housing</i>	İki parçadan oluşan tek yapı		
<i>Block A Noordstrook</i>	U şeklinde 3 adet bloktan biri		<i>Kiptaş Silivri Sosyal Konutları 4. Etap</i>	32 adet bloktan oluşan site	

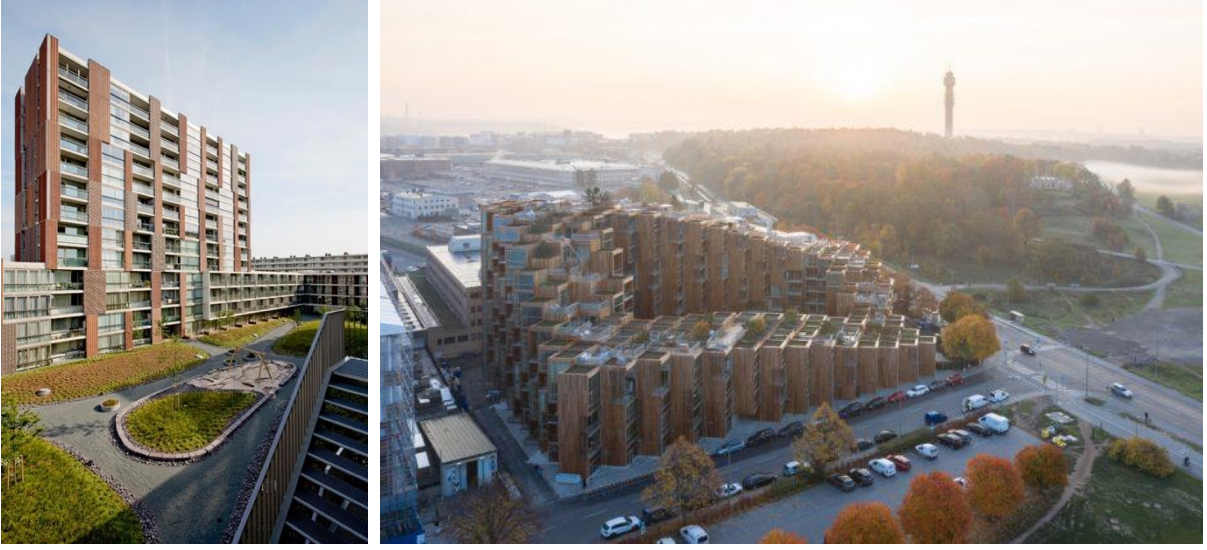
Şekil 7. Sol: *Bondy Social Housing* (Archdaily, 2010); Sağ: *Las Americas Social Housing* (Karakoç, 2021)

Şekil 8. Sol: *52 Social Housing in Tarragona* (Archdaily, 2013); Sağ: *Huangshan Dağ Köyü* (Arkitektüel)

Siew'e (2008) göre, küresel eğilimler vardır ve bu küresel eğilimler dünyayı etkilemektedir. Bu noktada, küreselleşmeye karşı gelmeye çalışmak veya kontrol etmeye çalışmak yerine onu yönetmenin araçları oluşturulmalıdır. Pek çok ülke, düşük gelir grubunun barınma ihtiyacını karşılamak için kitlesel konut üretimini çözüm olarak değerlendirmektedir ve bu durum küresel bir eğilim haline gelmiştir. Hem düşük ve orta gelir grubu hem de yüksek gelir grubu için dünyanın her yerinde benzer özelliklere sahip kapalı sitelerin oluşturulması küresel eğilimlerle ilişkilidir. Bu yerleşim alanları küreselleşmeyi yönetmenin araçları haline gelmiştir. Toplu ve sosyal konutlara yönelik oluşturulan politikalar, planlama ve inşa yöntemleri, belirlenen fiziksel ve sosyal nitelikler, bu eğilimi yönetmenin araçları olarak ülkeden ülkeye değişiklik gösterdiği gibi benzerlikler de barındırmaktadır. Dünyadaki toplu ve sosyal konut yerleşimlerinde küresel eğilimler doğrultusunda benzer mimari, sosyal özellikler görülse de her birinin tasarımı farklılaşmaktadır. Ancak, Türkiye'de TOKİ'nin inşa ettiği sosyal konutlar, bulunduğu bölgenin iklimi, topoğrafyası, sosyo-kültürel özellikleri, yerel malzeme ve yapım teknikleri dikkate alınmadan ülkenin her yerinde aynı tekniklerle benzer yerleşim alanları olacak şekilde inşa edilmektedir. Tek tiplendirilen toplu ve sosyal konutların aksine, kültürel

bileşenleri dikkate alan, ailelerin büyüklüğü ve ihtiyacına göre değişebilen, esnek kullanım sunan farklı konut tiplerinin olması kullanıcılar için daha tercih edilebilir olmaktadır.

Şekil 9. Sol: *Block A Noordstrook* (Archdaily, 2011); Sağ: *79&Park* (Arkitektüel)

Şekil 10. Sol: *TOKİ Uzundere Konutları* (Ece Kaya, 2020); Sağ: *Social Housing Poljane* (Archdaily, 2010)

SONUÇ VE ÖNERİLER:

“... ‘küreselleştirici’ olduğu söylenen süreçler, ayrıcalıkların ve yoksunlukların, servetin ve fakirliğin, kaynakların ve güçsüzlüğün, iktidarın ve iktidarsızlığın, özgürlüğün ve kısıtlamaların yeniden dağılımını yansıtır. Bugün dünya genelinde bir yeniden tabakalaşma sürecine tanıklık etmekteyiz ve bu süreçte dünya ölçeğinde yeni bir sosyokültürel hiyerarşi bir araya getirilmektedir.” (Bauman, 2021).

Türkiye’de ve dünyanın diğer ülkelerinde, alt ve orta gelir grubu için düşük maliyetle inşa edilen konut ihtiyacı günümüzde de devam etmektedir. Neoliberal politikalarla ilişkili olarak, 1980’li yıllara kadar büyük çoğunluğu devlet denetiminde gerçekleştirilen kitlesel konut (toplu konut ve sosyal konut) üretimine, 1980’li yıllardan itibaren özel sektör de katılmıştır. Konut ihtiyacının karşılanma biçimi kentsel politikalarla ilişkili olduğu gibi sermaye ve teknoloji ile de ilişkilidir. Bu nedenle, bazı istisnalar haricinde, gelişmiş ülkelerde kitlesel konut uygulamaları daha önce ve yaygın olarak başlamışken, gelişmekte olan ülkelerde 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren kitlesel konutların inşa edilmeye başladığı görülmektedir. 2000 yılından beri, Türkiye’de alt ve orta gelir grubuna yönelik toplu ve sosyal konut uygulamalarının büyük bir çoğunluğu, devlet bünyesinde bir kamu kuruluşu olan TOKİ tarafından gerçekleştirilmektedir. TOKİ’nin ürettiği konutlar, gecekondular olarak tanımlanan plansız

yerleşim sonucu oluşmuş konutlara göre fiziksel olarak daha nitelikli ve sağlıklı mekânlar sunsa da birtakım sosyal ve ekonomik sorunlar barındırmaktadır.

Küreselleşme teknolojik gelişme ile kolaylık sağlayıp erişilebilirliği artırırken diğer kültürel ve yerel değerlerin göz ardı edilmesine, insanın çevresine ve ilişkilerine yabancılaşmasına neden olabilmektedir. Küreselleşen kentler kendi kültürlerini sürdürmek yerine yeni bir kültür anlayışı çerçevesinde çok kültürlülüğü barındıran yerler haline gelmektedir. Bu durumda, yüzyıllarca devam eden bir birikim sonucu oluşan kent kültürünün ve kimliğinin küreselleşme ile ne duruma geldiği, kent kültürünün hala yaşatılmakta olup olmadığı üzerine düşünülmelidir. Fakat burada vurgulanmak istenilen, küreselleşmenin reddedilmesi değil, onu yönetebilecek hale gelmektir. Kentleşme sonucunda oluşan konut ihtiyacını karşılamak için inşa edilen kitlesel konutlar politik, mekânsal ve finansman yönlerinden hem yerel hem de küresel etkileri barındırmaktadır. İncelenen projelerin bazılarında yerel malzeme kullanımı, iklim ve çevre gibi değerlere daha fazla önem verildiği, diğer projelerde ise konut yapımına odaklanıldığı, yerel değer ve çevre koşullarının dikkate alınmadan standartlaştırılmış bir şekilde üretildiği görülmektedir.

Dünyada ve Türkiye’de bulunan toplu konut ve sosyal konut yerleşimlerinin bütçe ve yatırım biçimine, tasarım ve inşa şekline göre analiz edilmesi farklı yöntem ve alternatiflerin değerlendirilmesi bakımından önem taşımaktadır. Toplu konutların inşa edilmesi sürecinde, üretilecek konut sayısı, üretim hızı, maliyet gibi unsurlara odaklanılırken kullanıcıların yaşam tarzı, beklenti ve ihtiyaçları, sosyal ilişkiler gibi bileşenler göz ardı edilebilmekte veya geri planda kalabilmektedir. Günümüzde, konutun sadece barınma ihtiyacını karşılayan fiziksel bir mekân olmaktan çıkıp psikolojik, sosyal, ekonomik olarak her anlamda sağlıklı, erişilebilir ve sürdürülebilir bir ortam sunması hedeflenmelidir. Kullanıcılar için mekânsal ve sosyal ihtiyacı karşılayabilmek amacıyla tasarım ve planlama sürecinde kullanıcı katılımının sağlanması ve fikirlerinin alınması bir yöntemdir. Bu doğrultuda, toplumun kültürel, sosyal davranış ve alışkanlıklarını, ekonomik durumunu temel alan tasarım kararları, planlama ve uygulamaları etkili ve sürdürülebilir konut ve çevresinin üretilmesini sağlayacaktır. Bu bağlamda, kentlerde farklı gelir grupları için mekânsal, sosyal ve kültürel ihtiyaçlar ve ekonomik durum göz önünde bulundurularak konut tasarımları yapılması, bu sürecin farklı aktörlerin iş birliği ile gerçekleştirilmesi önem taşımaktadır.

Kullanıcı odaklı konut tasarımlarında kullanıcı profili, kültürel ve sosyal yapısı, gelir düzeyi, yaşam ihtiyaç ve beklentilerinin etkili olduğu görülmektedir. İletişim araçlarının tüm dünyayı ulaşılabilir kıldığı son yirmi yılda inşa edilen toplu konutlarda ve sosyal konutlarda merkezi ve yerel politikalar doğrultusunda küreselleşmenin etkilerini analiz etmek amacıyla seçilen örneklerde konut politikaları, ekonomik özellikleri, yöntemleri ve süreçleri irdelemektedir. Merkezi ve yerel politikalar, küreselleşme ve kültürün etkileri kapsamında incelenen projelerden elde edilen bilgilere göre, gelecekte orta ve alt gelir grubu için yapılacak olan toplu ve sosyal konutlar için tasarım firması, bütçe ve yatırımcı, konut özellikleri, sosyal ve kamusal alanlar ve yerleşim şeması gibi çeşitli kriterler değerlendirilmektedir. Örneklem kapsamında, inşa edilen toplu konut ve sosyal konut projelerinin tasarım, planlama ve uygulama aşamalarındaki benzerlikler ve farklılıkların analiz edilmesi sonucunda ortaya çıkan bulgular doğrultusunda öneriler aşağıda sıralanmaktadır:

- Yerel iklimi, yerel malzeme kullanımını ve çevresel değerleri dikkate alan yerel veya uluslararası tasarım firması ile çalışılması,
- Tasarım ve inşa aşamalarında düşük maliyet hedefinin belirlenmesi,
- Proje yatırımcısının merkezi yönetim, yerel yönetim veya kâr amacı gütmeyen kamu kurumları ya da özel kurumlar olması,
- Planlama ve tasarım süreçlerinde hedef kullanıcı grubunun ihtiyaç ve beklentileri doğrultusunda fikirlerinin alınması ve uygulanması,
- Standartlaştırılmış ve tek tipleştirilmiş konutlar yerine, farklı plan tiplerinde ve büyüklüklerde esnek kullanıma olanak sağlayan konutların tasarlanması,

- Konutlardaki balkon ve teraslarda kişisel sosyal alanların, konutların ortak avlu, teras ve bahçelerinde ise ortak etkinlik ve sosyal alanların planlanması,
- Kültür ve iklim ile ilişkili olarak proje şemalarının kişisel ve ortak sosyal alanları mümkün kılacak şekilde belirlenmesi,
- Konut sayısının fazla olduğu yerleşimlerde eğitim, sağlık, alışveriş, spor gibi ihtiyaçların karşılanabileceği kamusal alanların planlanması önerilmektedir.

Ülkelerin demografik ve kültürel özellikleri dikkate alınarak planlama, tasarım ve inşaa süreçlerinin gerçekleştirilmesi ülkeler için uzun süre kullanılabilir etkili ve verimli toplu ve sosyal konut alanları kazandıracaktır. Çalışma, farklı ülkelerde alt ve orta gelir grubu için inşaa edilen toplu konutlar ve sosyal konutların incelenmesi ve karşılaştırılması, etkili ve sürdürülebilir konut ve çevresi üretimine dair çıkarımlarda bulunması bakımından önem arz etmektedir. Gelecek çalışmalar için ülkelerin yerel politikaları, ekonomileri, kültürel ve sosyal özelliklerine karşılık gelecek toplu ve sosyal konut fikirleri geliştirilmesi önerilmektedir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar, kendileri ve diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Bu çalışmada finansal destek yoktur.

KAYNAKÇA:

- Akalın, M. (2016). Sosyal Konutların Türkiye’nin Konut Politikaları İçerisindeki Yeri ve TOKİ’nin Sosyal Konut Uygulamaları. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 26(1), 107-124.
- Ayna, A. (2011). The Impact of Globalization on Architecture-Environment Relations: Housing Projects and Design Approaches. the Scale of Globalization. Think Globally, 17-21.
- Bauman, Z. (2021). Küreselleşme Toplumsal Sonuçları (10. Baskı) (Çev. A. E. Pilgir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ece Kaya, B. (2020). Urban Policies and Critical Analysis of Urban Transformation in İzmir: Yeşildere Case (Yüksek Lisans Tezi). İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İzmir.
- Eşkinat, R. (2012). Türk İnşaat Sektöründe (TOKİ'nin) Yeri ve Etkisi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 32(2), 159-172.
- Eşkinat, R. ve Tepecik, F. (2012). İNŞAAT SEKTÖRÜNE KÜRESEL BAKIŞ. Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14(1), 25-41.
- Geniş, Ş. (2011). Küreselleşme, Kent ve Kültür. İdealKent, 2(3), 48-61.
- İlksöy, B. (2015). Architecture of Constraints: A Mass Customization Oriented Approach for Housing Design (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.
- Karakaş, B. (2015). Seçilmiş Avrupa Ülkelerinde Sosyal Konut Uygulamaları. İş ve Hayat, 1(2), 47-68.

Keleş, R. (2005). Kent ve Kültür Üzerine. Mülkiye Dergisi, 29(246), 9-18.

Kiptaş. Hakkımızda. Erişim Adresi (10.01.2022): <https://www.kiptas.istanbul/hakkmzda>

Kuban, D. (2010). Küreselleşme ve Mimarlık. Arredamento Mimarlık, 78-80.

Kunduracı, N. F. (2013). Dünyada ve Türkiye'de Sosyal Konut Uygulamaları. Çağdaş Yerel Yönetimler, 22(3), 53-77.

McLuhan, M. ve Powers, B. R. (1989). The global village: Transformations in world life and media in the 21st century. Communication and Society.

Özsoy, A. (2011). Toplu Konut Uygulamalarının Gelişimi. EkoYapı Dergisi. Erişim Adresi (12.12.2021): <https://www.ekoyapidergisi.org/toplu-konut-uygulamalarinin-gelisimi>

Sassen, S. (2005). The global city: Introducing a concept. Brown J. World Aff., 11(2), 27-41.

Siew, G. (2008). Küreselleşme (Çev. A. Erim). Mimarlık Dergisi 343.

Whitehead, C. (2008). Financing Social Housing in Europe. K. Scanlon ve C. Whitehead (Ed.), Social Housing in Europe II: A review of policies and outcomes içinde. LSE London, London School of Economics and Political Science.

Proje Kaynakça:

Archdaily. (2008). Tetris Apartments/OFIS arhitekti. Erişim Adresi (05.11.2021): <https://www.archdaily.com/3547/tetris-apartments-ofis-arhitekti>

Archdaily. (2010). 34 Social Housing Units In Bondy/Atelier Du Pont. Erişim Adresi (05.11.2021): https://www.archdaily.com/91591/34-social-housing-units-in-paris-atelier-du-pont?ad_medium=widget&ad_name=recommendation

Archdaily. (2010). Monterrey Housing/ELEMENTAL. Erişim Adresi (05.11.2021): <https://www.archdaily.com/52202/monterrey-housing-elemental>

Archdaily. (2010). Social Housing Poljane/Bevk Perovic arhitekti. Erişim Adresi (05.11.2021): <https://www.archdaily.com/90095/social-housing-poljane-bevk-perovic-arhitekti>

Archdaily. (2011). Block A Noordstrook/Dick van Gameren architecten. Erişim Adresi (05.11.2021): https://www.archdaily.com/167540/block-a-noordstrook-dick-van-gameren-architecten?ad_source=search&ad_medium=projects_tab

Archdaily. (2013). 52 Social Housing in Tarragona/aguilera&guerrero architects. Erişim Adresi (05.11.2021): https://www.archdaily.com/451412/52-social-housing-in-tarragona-aguilera-guerrero-architects?ad_medium=widget&ad_name=recommendation

Archdaily. (2013). "CasaNova" Social Housing/cdm architetti associati. Erişim Adresi (05.11.2021): https://www.archdaily.com/391609/casanova-social-housing-cdm-architetti-associati?ad_medium=widget&ad_name=recommendation

Archdaily. (2013). Social Housing in Sa Pobla/RIPOLLTIZON. Erişim Adresi (05.11.2021): <https://www.archdaily.com/402339/social-housing-in-sa-pobla-by-ripolltizon-ripolltizon-arquitectos>

- Archdaily. (2014). 30 Social Housing Units in Nantes/Antonini+Darmon Architectes. Erişim Adresi (05.11.2021): https://www.archdaily.com/554360/30-social-housing-units-in-nantes-antonini-darmon-architectes?ad_medium=widget&ad_name=recommendation
- Archdaily. (2021). Arty Social Housing/a/LTA. Erişim Adresi (05.11.2021): <https://www.archdaily.com/962894/arty-social-housing-a-lta>
- Archello. 30 Social Housing Units and Commercial Spaces (44). Erişim Adresi (15.11.2021): <https://archello.com/project/30-social-housing-units-and-commercial-spaces-44>
- Arkitektuel. 79&Park. Erişim Adresi (12.11.2021): <https://www.arkitektuel.com/79-park/>
- Arkitektuel. Drivelines Stüdyoları. Erişim Adresi (12.11.2021): <https://www.arkitektuel.com/drivelines-studyolari/>
- Arkitektuel. Future Towers. Erişim Adresi (12.11.2021): <https://www.arkitektuel.com/future-towers/>
- Arkitektuel. Huangshan Dağ Köyü. Erişim Adresi (12.11.2021): <https://www.arkitektuel.com/huangshan-dag-koyu/>
- Arkitektuel. The Interlace. Erişim Adresi (12.11.2021): <https://www.arkitektuel.com/the-interlace/>
- Bevk Perovic Arhitekti. housing poljane mb. Erişim Adresi (15.11.2021): <http://bevkperovic.com/?id=1,4,25,599>
- Büro Ole Scheeren. The Interlace. Erişim Adresi (30.01.2022): <https://buro-os.com/projects/the-interlace>
- Designboom. (2013). Aguilera guerrero arquitectos’ social housing, catalonia. Erişim Adresi (18.11.2021): <https://www.designboom.com/architecture/aguilera-guerrero-arquitectos-social-housing-catalonia/>
- Dezeen. (2013). Social Housing in Sa Pobla by RipollTizon. Erişim Adresi (15.11.2021): <https://www.dezeen.com/2013/07/21/social-housing-in-sa-pobla-by-ripolltizon/>
- Dezeen. (2014). Antonini Darmon’s housing in Nantes presents a patchwork of solids and voids. Erişim Adresi (15.11.2021): <https://www.dezeen.com/2014/09/24/social-housing-nantes-france-antonini-darmon-architectes/>
- Divisare. CDM Architetti Associati, Edoardo Cappuccio, Giuseppe Donato, Tomaso Macchi Cassia Social Housing CasaNova. <https://divisare.com/projects/225540-cdm-architetti-associati-edoardo-cappuccio-giuseppe-donato-tomaso-macchi-cassia-andrea-martiradonna-social-housing-casanova>
- Inhabitat. (2010). Modern Social Housing Complex Rises East of Paris. Erişim Adresi (15.11.2021): <https://inhabitat.com/eco-friendly-social-housing-project-east-of-paris/>
- Karakoç, N. (2021). Meksika’nın Leon Şehrinde Uygun Fiyatlı Konut Projesi. Erişim Adresi (18.11.2021): <https://www.arkitera.com/haber/meksikanin-leon-sehrinde-uygun-fiyatli-konut-projesi/>
- Kiptaş. Silivri Konutları 4. Etap. Erişim Adresi (05.01.2022): <https://silivri4.kiptas.istanbul>

Klimoski, A. (2017). Huangshan Mountain Village by MAD Architects. Erişim Adresi (30.01.2022): <https://www.architecturalrecord.com/articles/13014-huangshan-mountain-village-by-mad-architects>

Mecanoo. Amsterdam Noordstrook Block A. Erişim Adresi (30.01.2022): <https://www.mecanoo.nl/Projects/project/166/Amsterdam-Noordstrook-Block-A>

Merdim, E. (2018). BIG, Kopenhag'da Sosyal Konut Tasarladı. Erişim Adresi (18.11.2021): <https://www.arkitera.com/haber/big-kopenhagda-sosyal-konut-tasarladi/>

MVRDV. Mirador. Erişim Adresi (12.11.2021): <https://www.mvrdv.nl/projects/135/mirador>

Ofis Si. Tetris Apartments. Erişim Adresi (05.11.2021): https://www.ofis.si/eng/projects/housing/tetris_apartments.html

Project Design Group. Kiptaş Silivri 4. Etap Sosyal Konutları. Erişim Adresi (05.01.2022): <https://www.pdgmimarlar.com/silivridorduncuetap>

EXTENDED SUMMARY:

As a result of situations that affect each other, such as industrialization, migration from rural to urban, rapid population growth, and urbanization, housing problems and illegal construction have emerged due to the lack of adequate housing for the lower and lower-middle income groups in the cities. To respond to the increasing housing demand and to prevent unplanned urbanization by taking advantage of the effects of industrialization and the opportunities provided by technology, there has been mass production of standardized and rapidly produced houses by reducing costs (İlksoy, 2015). In this context, mass housing and social housing have been produced, aiming to meet the housing needs of low-income groups in line with the political, economic, and social views and opportunities of the countries. While mass housing has a commercial purpose, even if it is low, social housing is a non-profit, standardized, and inexpensive housing type produced by the state, local governments, non-profit organizations individually or in cooperation, aiming to meet the need for housing. Globalization affects society, lifestyles, and residences with the cultural, economic and technological movements it creates (Ayna, 2011). In this sense, while globalization has enabled the rapid growth and development of cities, it has caused income inequality and urban poverty to increase, and it has become more difficult for the urban poor to be accommodated spatially, socially, and economically in the cities. To solve this situation, applications such as urban transformation, mass and social housing have brought urban policies and practices to the agenda in a different way. The aim of this study is to examine the effects of globalization on mass housing and social housing in the world and in Turkey after 2000, in line with central and local policies. In the study, mass housing and social housing policies, their economic characteristics, methods, and processes are discussed. 20 mass housing and social housing projects built after 2000 in Turkey and the world were examined according to their design firm, investor, design budget, housing features, social and public spaces, and settlement schema. A comparative analysis was conducted between the projects to examine the effects of urban policies and globalization on mass and social housing production. In the process of determining the projects, attention was paid to the fact that they had common and different characteristics to carry out the comparative analysis. In 13 of the 20 projects examined within the scope of the study, it is seen that a local design firm designed the project. In the other 7 projects, it is seen that either a design firm in a different country designed the project in countries with a lower level of development or design firms with many offices in different countries with international reputations realized these projects. In relation to central and local policies, some countries prefer mass or social housing production for the low-income group under the leadership of the state's own facilities and institutions, while other countries support cooperation with the private sector and/or users to have housing with their own means. 50% of the examined projects have less than 100 residences, 30% have 100–200 residences, and 20% have more than 1000 residences. In addition, the

majority of the projects have residences with different room numbers and sizes, thus responding to the demands of the users in line with their needs and families. In the projects, it is important to have open spaces, public and social spaces that offer both individual and common use, and to construct architectural features that will increase meeting and interaction. The coexistence of these features provides users with spatial and social satisfaction and commitment. In the settlement schemas of the projects, common courtyards, and gardens, which are formed in the “U” shaped single block or in the junction areas of two or more masses, draw attention as socialization areas. These areas are important in terms of providing socialization, sharing, communication, and interaction opportunities for a community. Today, it should be aimed at offering a healthy, accessible, and sustainable environment in every sense, psychologically, socially, and economically, rather than being a physical space that meets the need for shelter. In this context, it is important to design housing for different income groups in cities, considering the spatial, social, cultural needs and economic situation, and to carry out this process with the cooperation of different actors. This study is important in terms of examining and comparing mass housing and social housing built for low and middle-income groups in different countries and making inferences about effective and sustainable housing and its surroundings.

Kent İçi Alışveriş Merkezlerinin Mimari Özelliklerinin Kullanıcı Tercihlerine ve Davranışına Etkisi: Van AVM Örneği

The Effect of Architectural Features of Shopping Centers in the City on User Preferences and Behaviors: The Case of Van Shopping Center

Onur Erman¹ , Gizem Sedef²

öz

Alışveriş mekânları tarihte çeşitli formlarda ticari yaşama dahil olmuşlardır. Günümüzde gündelik hayatın bir parçası haline gelen, bir buluşma ve sosyalleşme mekânı olarak hizmet veren alışveriş merkezleri daha çok kapalı mekânlardan oluşan, alışveriş harici farklı fonksiyonları içeren kamusal bir mekân niteliğindedir. Kent merkezlerinde yer alan bu yapılar zaman içinde ekonomik gelişmeler ve araç sahipliğinin de artmasıyla kent çeperlerinde konumlanmaya başlamıştır. AVM'lerin yaygınlaşması, bu alışveriş formunu bildik-geleneksel çarşılarla bir yandan alternatif haline getirirken bir yandan da sayısal olarak hızla çoğalmasıyla oluşan rekabetçi ortam, mimari özellikleri ve sunulan olanakları bakımından AVM'lerin tasarımında farklılık arayışına neden olmaktadır. Bu çalışma AVM'lerin mimari özelliklerine odaklanarak, kullanıcıların değişen tercihlerini ve AVM'nin mimari özelliklerine bağlı olarak alışveriş temelli davranışlarını tespit etmeyi hedeflemiştir. 170 kişinin katıldığı anket çalışması Van AVM'de gerçekleştirilmiş, ziyaret alışkanlıkları ve erişim yöntemleri, AVM'yi alışveriş için tercih sebebi, ziyaret sıklığı ve geçirilen süreyi etkilediği düşünülen, mekânın algısal duyuşal koşulları sorgulanmıştır. Sonuçlar, AVM'lerin mimari özelliklerinin ve olanaklarının kullanıcıların alışveriş davranışlarını, ziyaret sıklığını ve tercihlerini etkilediğini göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Alışveriş Merkezi, Mimari Özellikler, Kullanıcı Davranış, Kullanıcı Tercihleri, Van

ABSTRACT

Shopping places have been involved in commercial life in various forms throughout history. Today, shopping centers, which are a part of daily life and serve as meeting and socializing places have become public spaces, mainly consisting of indoor spaces and include a variety of functions other than shopping. These structures, which are located in the city centers, have taken place in the urban peripheries with the economic developments and the increase in vehicle ownership over time. While the rapid proliferation of shopping centers made this form of shopping an alternative to the traditional bazaars, it has been tried to make an effort to create a difference among the shopping malls through the architectural features and opportunities offered in the design. This study focuses on the architectural features of the malls and aims to determine the changing preferences of the users and their shopping-based behaviors regarding the architectural features of the mall. Van AVM was determined as the case study area and the survey was conducted with 170 participants. The habits and access methods to visit, the reason for choosing the mall for shopping, the factors that affect the frequency of visits, and the amount of time spent in the mall were evaluated. In addition to these, the perceptual-sensory conditions of the mall were questioned. Obtained results revealed that the architectural features and facilities of the mall affect the behaviors of the users, the frequency of visits and the preferences.

Keywords: Shopping Center, Architectural Features, User Behavior, User Preferences, Van

¹ Çukurova Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, oerman@cu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4732-5975

² **Corresponding Author:** Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık ABD. Yüksek Lisans Programı, g.unlu89@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6499-1534

GİRİŞ:

İnsanoğlu ihtiyaçlarını giderebilmek amacıyla varoluşundan itibaren çalışma, üretme ve tüketme döngüsü içinde olmuştur. İlkel çağlardan itibaren barınmayla birlikte beslenme gibi öncelikli temel ihtiyaçlarını karşılama çabasında olan insan, zamanla temel ihtiyaçlarının ötesinde taleplerde bulunarak, hayatını kolaylaştıracak çeşitli eşya ve araçlara sahip olmaya yönelmiştir. Temelde sadece yaşayabilecek kadar yeterli olan materyallere erişmeye yönlendiren basit güdüler, bugün yerini, tükenmek bilmeyen aksine gün geçtikçe artan ihtiyaçlara bırakırken, bu ihtiyaçları karşılama hedefiyle tüketim kültürü oluşmuştur. Yaşantıya bağlı olarak zaman içinde ihtiyaç duyulan ürün miktarının ve çeşitliliğinin artması, bir süre sonra bu ihtiyaçları, kişinin kendi başına, sadece üreterek karşılayabilme imkânını ortadan kaldırmıştır. Bu durum insanın üretebildikleriyle artık kendi kendine yeterli olamamasına neden olurken, ticaret için de ortam oluşmaya başlamıştır. İlk ticari faaliyetin yeri ve zamanı değişebilir ve kimi zaman belirsiz olabilirken zaman içinde faaliyet kurallı hale gelmiş ve mekânsallaşmıştır.

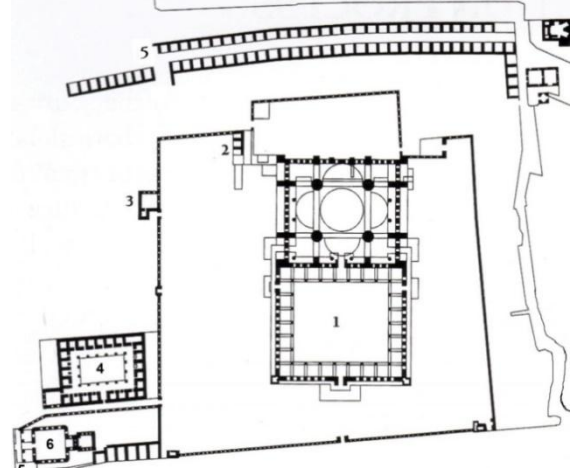
Günümüzde özellikle perakende ticaretin mekânsal karşılığı olarak ortaya çıkan alışveriş merkezi (avm) yapılarının hemen hemen her kentte yaygın bir biçimde kentli kullanıcıların hizmetinde olduğu görülmektedir. Bu yapıların 20. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren kentlerde bugün kullanılan anlamda yer aldığı, ancak çeşitlenerek ve farklı şekillerde biçimlenerek gelişmeye devam ettiği bilinmektedir (Blonde ve Van Damme, 2019). Özellikle son yıllarda yaşanan ve perakende sektöründe de karşılığını bulmaya başlayan e-ticaret uygulaması alışveriş merkezlerinin yeniden biçimlenmesi için itici bir güç olarak belirlemektedir (Kaya, 2021). İnternet üzerinden yapılan işlemlerin alışverişi zamansız hale getirmesi ve alışverişi bir faaliyet olarak formel yapısından koparması AVM'lerin yenilikçi yaklaşımlarla yenilenmesini gerektirmektedir. Öte yandan esas olarak aynı amaca hizmet etmekle birlikte alışveriş merkezleri özgün karakterini yaratmakta (Tantanatewin & Inkarojrit, 2016) ve tüketicilerine alışveriş için farklı bir ortam sunmaya çalışmaktadır. Bu durumda yeni açılan bir AVM kendinden öncekileri demode hale getirirken, AVM'ler arasında da mimari bir rekabet oluşmaktadır. Bu sebeple AVM'lerin kullanıcı tercihlerine hitap etmek ve tercih edilir olmak amacıyla daima güncel kalmak ve yeni mekânsal deneyimler sunmak zorunda olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışma özellikle kent içi AVM'lerin mimari özelliklerine odaklanarak, AVM'lerde kullanıcı davranışlarının değerlendirilmesi ile alışveriş merkezlerinde kullanıcı beklentilerinin ve tercihlerinin belirlenmesini amaçlamaktadır. Böylelikle değişen alışveriş etkinliği içinde AVM'leri bekleyen mimari değişimi anlamak ve bu yönde olabilecek gelişmelere ışık tutmak hedeflenmektedir. Bu kapsamda öncelikle alışverişin toplumsal karşılığını kavrayabilmek ve bu mekânlarda toplumsal dinamiklerin etkisini anlayabilmek düşüncesiyle alışveriş mekânlarının gelişimi sosyo-kültürel bakış açısı gözetilerek aktarılmaya çalışılmıştır. Ardından kent içi AVM'lerin mimari mekânsal özellikleri tartışılarak uygulama çalışmasına geçilmiştir. Günlük 3000 kişilik ziyaretçi sayısına dayanarak, güven değeri %95, hata marjini %5, örneklem oranı %10 olacak şekilde yapılan hesaplamayla geçerli örneklem büyüklüğü ≥ 133 olarak bulunmuş, 170 kişiyle uygulama çalışması gerçekleştirilmiştir. Uygulama çalışmasının sonuçlarına dayanarak, Van kent merkezinde yer alan Van AVM örneğinde kullanıcı davranışlarının, talep ve beklentilerinin tespit edilmesine çalışılmıştır. Böylece kullanıcıların kent içi AVM'lerde öne çıkan davranış özellikleri belirlenerek literatüre katkı sağlanması amaçlanmıştır.

1. Alışveriş Merkezlerinin Gelişiminin Kısa Tarihi

Tanımlanmış alanlarda ve mekânlarda alışverişin tarihi Anadolu'da, Selçuklulara kadar uzanmaktadır. Hanlar, bedestenler, arasta ve kapalı çarşılar tarihi alışveriş mekânları olarak öne çıkmaktadır. Düzenli formda, kalıcı nitelikte ve zaman içinde açık mekândan kapalı mekâna dönüşen ticari yapılar

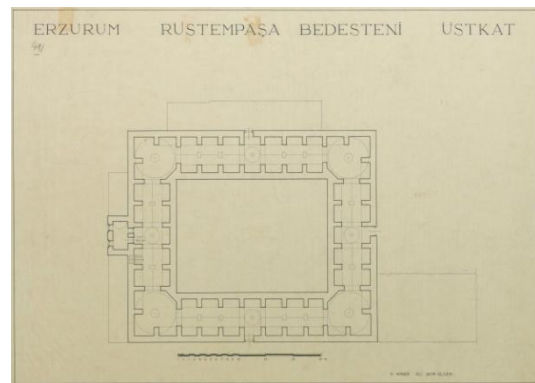
Avrupa'dan çok daha önce Anadolu topraklarında gelişme imkânı bulmuştur (Foda, 2019). Bu yapılar arasında arastalar cephesi saçaklı, sıra dizili dükkânlar topluluğu olarak tariflenebilir. Daha çok yakınına inşa edildikleri cami için gelir getiren alanlar olan bu yapılara günümüzde halen kullanılmakta olan Sultan Ahmet Camii'nin hemen arka kısmında inşa edilen Sultan Ahmet Arastası örnek olarak verilebilir (Şekil 1).

1.Cami, 2. Hünkar Kasr-ı, 3.Sıbyan Mektebi, 4.Medrese, 5. Arasta 6. Türbe

Şekil 1. Sultanahmet Arastasının (1617) fotoğrafları (URL-1) ve planı (URL-2)

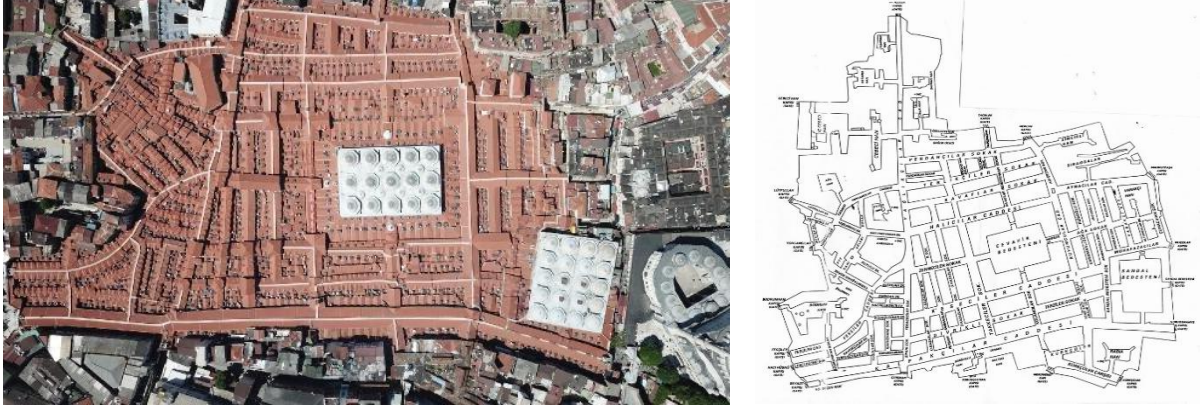
Bedestenler de yine bir çeşit iş hanı olarak, tüccarların iş yerlerinin bulunduğu ticari yapılar olarak ifade edilebilir (Vural, 2005). Bedestenlerin ilk örneklerinde daha çok kumaş ticareti yapılırsa da zamanla kumaş haricinde değerli eşya ve ürünler satılmaya başlanmıştır. Osmanlı'da bedestenler Müslüman ve Gayrimüslim toplulukların bir arada bulunduğu kozmopolit bir alışveriş mekânı olarak göze çarpar (Zorlu, 2008). Dönemde yaygın olan açık mekân organizasyonlu alışveriş mekânlarıyla kıyaslandığında bedestenler, daha kapalı, girişleri ve çıkışları tanımlı haldedir. Tarihten günümüze ayakta kalmayı başarmış ve hâlâ kullanılabilir durumda olan bedestenlerden biri olan Erzurum Rüstem Paşa Bedesteni bu yapılara örnektir (Şekil 2).

Şekil 2. Erzurum Rüstem Paşa Bedesteni (1561) havadan görüntüsü (Hocaoğlu, 2018) ve üst kat planı (URL-3)

Kapalı çarşılar da arasta ve bedestenlerin yanı sıra Osmanlı'da ticaret kültürünün geliştiği önemli ticari alanlardır. Kapalı çarşılar kentin yaşayan merkezlerinin önemli bir parçasıdır ve genellikle cami ve

okullarla yakın ilişkili olarak planlanmıştır. Kapalı çarşıda dünyevi işlerle uğraşan esnafın ahlakını cami güzelleştirirken, çarşı esnafının yanında zanaat öğrenen çıraklar da okulda eğitim alır. Kapalı çarşılar çeşitli meslek gruplarının bulunduğu ticari bir yapı olmanın yanı sıra ticarete ahilik ahlakının, hoşgörünün ve yardımlaşmanın benimsendiği sosyal alanlardır (Süer, 2014). İstanbul'da geçmişi 15. Yüzyıla dayanan Kapalı Çarşı günümüz alışveriş sektöründe "mağaza karması" yaklaşımının hayata geçtiği tarihteki ilk örneklerinden biridir (Süer, 2014), (Şekil 3). Dünyanın en eski kapalı alışveriş merkezi olmasının yanında, 66 sokağı, 22 adet kapısı ve 3600 dükkân ile en büyük kapalı mekânına sahip tarihi alışveriş alanı olarak yapı (Zorlu, 2008) halen İstanbul'un alışveriş kültüründe önemli yer tutmaktadır.

Şekil 3. İstanbul Kapalı Çarşı (1461), havadan görüntüsü (DHA, 2019) ve şematik yerleşim dokusu (URL-4)

Avrupa'da ise düzenli biçimde alışveriş yapılan kapalı alanların ancak 18. yüzyılda yaygınlaşmaya başladığı görülür. Kapalı alışveriş sokakları olarak arkadların ilk örneğinin Paris'te Palais-Royal bahçesinin bir bölümünde 1770'de inşa edilen Galerie de Bois olduğu belirtilmektedir. Galerie de Bois, Paris'te araç trafiğinden arındırılmış, sadece yayaya ait ilk kamusal alandır. Dönemin ruhuna da uygun olarak Galerie de Bois hem siyasi tartışmaların yapıldığı bir arena, hem halk için bir gezinti yeri ve hem de lüks tüketim için ticari bir alan olarak kullanılmaktaydı (Arnout, 2019), (Şekil 4).

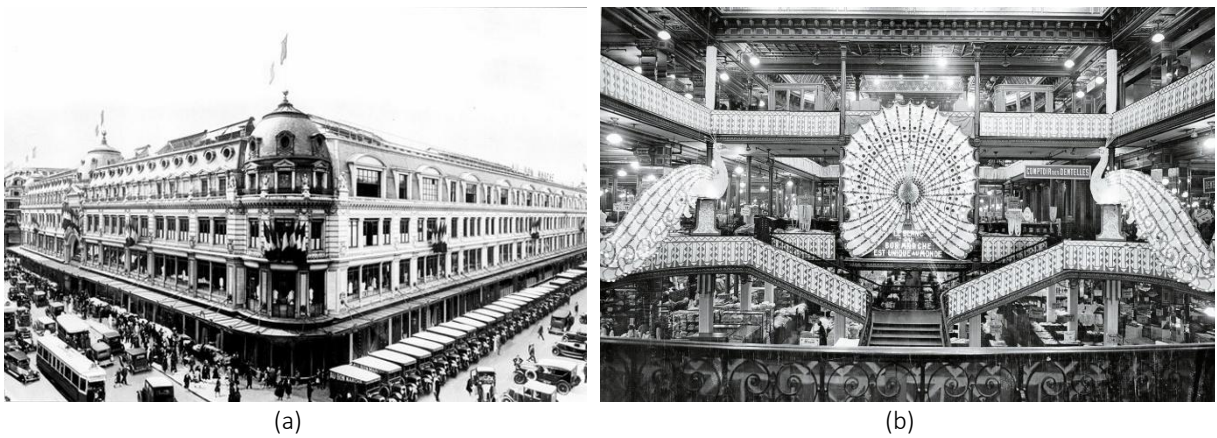
Şekil 4. Paris Galerie de Bois, (Willsher, 2015)

1827 yılında düz camın icat edilmesi de alışveriş mekânlarının gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Özellikle vitrin kavramının ortaya çıkması ve sergilemenin alışverişle bir araya gelmesi kullanıcıların alışveriş davranışını da değiştirmiştir. Cazibeli vitrinler, kişilerin alışveriş niyeti olmadan, sadece vitrinleri seyrederek ve etrafta dolaşarak vakit geçirmesini sağlayan vitrin gezme (windows shopping) faaliyetini doğurmuştur (Wall, 2006). Bu esnada Paris'te galeriler toplum yaşamında yükselen değer olarak belirmeye başlamıştır. 1840'larda galeriler, Avrupa'da, onlarca metre hatta bazen birkaç yüz

metre uzunluğunda, yoğun yaya kullanımına açık, arkadlardan daha geniş ve daha yüksek biçimde, cam tavanlarla kaplanmış yapılar olarak tariflenebilir. Alt katında satışın yapıldığı, üst katında tüccarın konakladığı dükkan birimlerinin sıralı bir şekilde sokak boyunca devam ettiği bu yapılar özellikle kış günlerinde, soğukun ve yağışın yaşantıyı etkilediği zamanlarda halkın dış ortamdan etkilenmeden konforlu biçimde vakit geçirmesine olanak tanımaktadır. Sokakta alışveriş yapmanın can ve mal güvenliği açısından tehlikelerinin olması, kaldırımların ve yolların düzensizliği ve darlığı nedeniyle yürümenin zorluğu, iklimin yanında galerilerin popüler olmasının diğer sebepleri arasında sayılabilir (Arnout, 2019).

Galerilerin korunaklı yapılar olarak, özellikle opera ve tiyatro gibi kamusal alanlara ulaşan sokaklar üzerinde ve ana yürüyüş güzergâhlarında bulunması, halkın alışveriş yapmak dışında da dolaşmak, vakit geçirmek, kalabalığın arasına karışmak ve hatta diğerleriyle buluşarak sosyalleşmek için bu mekânları kullanmalarını sağlamıştır. Böylece alışveriş mekânlarının sosyalleşme alanlarına dönüşmesinin ilk işaretleri de verilmiştir.

19. yüzyılın ikinci yarısında alışveriş mekânları Avrupa'da kent yaşamında modernliğin ve canlılığın sembolü olmuştur. Bu dönemde değişen kent yaşamına paralel olarak, Baudelaire tarafından, flaneur-kenti deneyimleyen gezgin kavramıyla modern yaşantının bir temsili olarak kentli figürü karakterize edilmiştir (Howard & Stobart, 2019). Flaneur bir bakıma kenti deneyimleyen kişiler olarak daha çok erkek figürüyle özdeşleşirken, arkadaşlar ve galerilerin sosyal kamusal alanlar haline gelmesinin paralelinde kadınların da bağımsız biçimde bu mekânlarda gezinebilmesi ve sosyalleşebilmesi de söz konusu olmaya başlamıştır. Kadın müşteri profilinin oluşmaya başlamasının yanında sanayi temelli ekonomik gelişmelerle belirli bir refaha ve sosyal statüye ulaşan bireylerin, toplumsal statülerini ifade edecek ürün ve mallara sahip olmak istemeleri de alışveriş mekânlarının kabuk değiştirmesine neden olmuştur. Böylelikle özellikle kadın müşterileri odağına alan, kalite ve çeşitle markalaşarak yeni sosyal sınıflara hitap eden katlı mağaza konseptinin oluştuğu söylenebilir. 1852'de Paris'te Le Bon Marche'nin açılmasıyla katlı mağazaların Avrupa'da ilk örnekleri görülmeye başlanır ve katlı mağazalar modern toplum yaşantısının ve sosyal hayatın bir parçası haline gelir (Şekil 5). Şehirlerarası ulaşımın özellikle demiryollarıyla kolaylaşması ve ucuzlaması mağazacılıkta hem ürün teminini hem de kentten uzakta yaşayanların merkeze ulaşımını kolaylaştırmıştır. Bunun sonucunda gününbirlik alışveriş seyahatleri günlük sosyal aktiviteler arasına girmiştir. Mağazalar konfor, lüks ve tüketimi birleştirerek özellikle kadın müşterilerin seyahatini kolaylaştırmak amacıyla istasyon ve mağaza arasında taşımacılık yapan araçları da organize etmiştir (Paquet, 2003). Bu da kadın ziyaretçilerin alışverişe dahil oluşunu ve sürekliliğini destekleyen bir uygulama olmuştur.

Şekil 5. Paris'te Bon Marche gösterişli mimarisi ve lüks tüketime yönelik sunumlarıyla Avrupa'da en bilinen ve talep gören katlı mağazalardan birisi olmuştur. (a: Lewis, 2014; b: Le Bon Marche)

Ülkemizde ilk çok katlı perakende mağazasının Orosdi-Back Mağazası olduğu bilinmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nda sürgünde bulunan Adolf Orosdi isimli Macar subay 1855 yılında İstanbul, Galata'da ilk giysi mağazasını, 1910 yılına dek dönemin sosyal yapısını da gözeterek, Ömer Efendi Mağazası olarak adlandırır. Orosdi ailesi daha sonra Avusturya Macaristan kökenli Yahudi bir aile olan Back ailesi ile birlikte Osmanlı Bankası'nın da finansal desteğiyle, özellikle Osmanlı tebaasının yaşadığı coğrafyalarda şubelerini açarak zincir mağaza haline gelir (İşisağ, 2019). İstanbul'da kurulmuş olmasına rağmen merkez şubesinin Paris'te olduğu Orosdi-Back'in ülkemizde İstanbul dışında, Adana, İzmir ve Samsun'da, şubeleri bulunmaktaydı. Mağazada lüks tüketime yönelik olarak, şemsiye imalathanesi, tütün atölyesi, iplik ve dantel, manifatura, mendil, eldiven, fanila, battaniye, havlu ve triko bölümü gibi departmanlar mevcuttu.

Mağazanın Adana şubesi ise 1906-1909 yılları arasında hizmet vermiş, eski adıyla Dr. Roland Caddesi günümüz adıyla Ali Münif Yeğenağa Caddesi üzerinde yer alan yapı ve çevresi Adanalıların yöresel şivesinin de etkisiyle "Horozdibek" olarak anılmıştır (Şekil 6). İstanbul mağazasının 1940'ta Sümerbank'a devredilerek kapatılmasıyla firmanın Türkiye'deki faaliyetleri sonlanırken, Sümerbank, katlı ve zincir mağazacılık sistemini Orosdi-Back'ten örnek alarak ülkede çok sayıda mağaza açmıştır (İşisağ, 2019).

Şekil 6. Adana ve İstanbul Orosdi-Back mağazaları (a, c: İşisağ, 2011; b: Olgar, 2015)

Savaş yıllarının ardından sanayileşmenin etkisi, makineleşme ve üretim teknolojilerinin artmasıyla görülen gelişmelerin alım gücünü olumlu etkilemesi alışverişini tekrar cazip hale getirirken, alışveriş mekânlarının yayılımını arttırmıştır. Adeta kitlesel tüketim çağının başladığı bu dönemde toplumsal yapının ve yaşantının değişimiyle alışveriş merkezlerinin yerleşimi ve gelişimi çeşitlilik göstermiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası büyük yıkım yaşayan ve yenilenerek gelişmeye çalışan Avrupa şehirlerinde ise modernist kent plancıları şehir merkezlerini yeniden yapılandırırken, yaşanabilirlik ilkelerine uygun, estetik ve ideal kent mekânına ulaşmayı hedefliyorlardı. Bu hedefle canlı bir kent yaşamı için alışveriş mekânları kent içinde yerlerini almaya başladı (Van Damme, 2019). Öte yandan araba sahipliğinin sağladığı hareket kolaylığı sayesinde alışveriş mekânları kentlerin dışına taşınmaya, alışveriş ve konut alanları birbirinden ayrılmaya başlamıştır. Sadece araçla ulaşılabilen mesafelerde ve kentlerin dışında yaşantının olmadığı büyük arazilerde alışveriş köyleri kurulmuş, alışveriş üniteleri boyut ve içerik

değiştirerek hipermarket, mall, big-box olarak tanımlanır hale gelmiştir. Bu gelişmeyi elbette banliyö yaşantısının da desteklediği belirtilmelidir. Özellikle Amerika'da hızla gelişim gösteren yeni tip alışveriş merkezleri banliyöde yaşayanların sosyal ihtiyaçlarını da gözeterek sinema, tiyatro, meydanlar, kafe ve restoranların yanında eğlence alanlarını da içermekteydi. Bu bakımdan modern alışveriş mekânları ticari olmayan, etkinlik, toplantı, gösteri ve sosyal amaçlı kullanımların yer aldığı mekânlara sahiptir (Sedef, 2019). Nitekim Gruen tarafından tasarlanan Northland alışveriş merkezi gezinti yolları ve kamusal alanları çağrıştıran teraslar, çocuk oyun alanları, avlular, heykellerle adeta bir Avrupa şehrini andırmaktaydı (Howard & Stobart, 2019). Detroit (ABD) kenti dışında bulunan bu AVM yerleşimi yaklaşık 650 dönüm üzerine yayılmış durumdayken, alanın yaklaşık 450 dönümü otopark alanı olarak ayrılmıştı. Bölgesel ölçekte ilk kapalı alışveriş merkezi ise yine Gruen tarafından tasarlanan Southdale alışveriş merkezidir. 1956 yılında tasarlanan yapı tamamen dış ortamdan soyutlanmış, doğal aydınlatmanın yanında yapay aydınlatma ve iklimlendirme koşullarına sahipti. Bu karakteristiğiyle Southdale özellikle kış aylarında tercih edilir hale gelmiştir. Yapı ayrıca bir kenti model olarak biçimlendirilmiş, sosyal yaşamı destekler şekilde tasarlanmış ve donatılmıştır (Şekil 7). Ülkemizde günümüz anlamında ilk kapalı alışveriş merkezi ise Ataköy sahilinde inşa edilen ve Ekim 1987'de açılan Galleria'dır. İstanbul Galleria her ne kadar yerleşim merkezinde ve manzara olanağına sahip bir konumda, sahilde inşa edilmiş olsa da banliyöde AVM inşa etme mantığıyla çevresinden kopuk ve içe dönük bilindik yapı formu oluşturulmuştur.

Şekil 7. a) Northland alışveriş merkezi, Southfield, Detroit, 1954 (URL-5); b) Southdale alışveriş merkezi, Edina, Minnesota, 1956, (URL-6)

AVM'lerin banliyölerde gelişmeye başlaması ve kent yaşamından uzakta bulunan ailelere hitap etmesi, şehrin çeşitliliğini, düzenli ve temiz bir ortamda, kişilerin ve ailelerin tüm ihtiyaçlarını karşılayabilecek ve kent yaşamının olanaklarını sunacak şekilde biçimlenmesine neden olmuştur. Aileler böylece alışveriş için kente gitmeye gereksinim duymazken aynı esnada eğlence, yeme içme ve kültürel etkinliklere de dahil olur (Gökarıksel, 2001). Böylece alışveriş merkezlerinin gün içinde, haftalar ve

aylar boyunca ve yılın her döneminde canlı ve kullanılabilir olması mümkün olmuştur. Abaza (2001) ve Erkip (2002) bu bakımdan AVM'lerin sosyal yaşamda önemli bir yer edindiğini ve toplumların AVM'lerin kullanımını kendi değerleri ve koşullarıyla karakterize ettiğini belirtir. Abaza (2001)'e göre AVM'ler muhafazakâr ve içe dönük toplumlarda doğal bir karşılaşma ve buluşma yeri olurken, suç oranının yüksek olduğu toplumlarda güvenli ve korunaklı bir ticaret alanı, kent merkezlerinin yoğun kirlilik ve kalabalığına, sıcak veya soğuk iklimin sert koşullarına karşı konforlu bir vakit geçirme ortamı haline gelir. Ancak her ne kadar toplumsal farklılıklar olsa da alışveriş aktivitesi içinde doğal olarak yer alan gezinme faaliyetinin alışveriş harici mekânlarla bütünleşmesiyle AVM'ler doğal olarak sosyal etkinlik alanı haline gelmiştir.

2. Materyal ve Yöntem

2.1. Çalışmanın Materyali ve Yöntemi

Uygulama çalışması, gerçekleştirildiği dönemde kentin tek alışveriş merkezi olan Van AVM'de yapılmıştır. Yörenin sosyokültürel yapısı, Van'ın turizm potansiyeli ve özellikle alışveriş ve turistik faaliyetler için kente gelen İranlı turist potansiyeli, kent içinde öğrenci nüfusunun fazlalığı ve kentin çeşitlilik gösteren demografik karakteri, tüm bunlara ek olarak Van'a komşu ve çevre iller olan Muş, Ağrı, Bitlis ve Hakkari'de çalışma döneminde AVM bulunmaması ve bu illerde yaşayanların alışveriş amacıyla Van'ı tercih etmeleri, Van AVM'nin araştırma alanı olarak seçilmesine neden olmuştur.

Günümüz kentlerinde, kullanıcılarda farklı mekânsal deneyimler yaratabilmek ve böylece daima canlı ve cazip kalabilmek amacıyla alışveriş merkezleri adeta kentin küçük bir modeli olarak biçimlenmektedir. Bunun yanında alışveriş merkezlerinde ziyaret isteğini pekiştirmek, zamanla oluşabilecek sıradan ve sıkıcı olma durumunun önüne geçebilmek ve her defasında farklı deneyimler sunarak mekân aracılığıyla eşsiz olma duygusunu kullanıcıda yaratabilmek önemlidir. Mekân aracılığıyla sunulmaya çalışılan deneyimler için mimari karakterin anlaşılması bu bakımdan önem taşımaktadır. Van AVM'nin mimari özelliklerini analiz etmek amacıyla alışveriş merkezlerinde mimari karakterin belirleyicisi olduğu düşünülen yer seçimi, ulaşım ve erişim (Özöduru, Varol & Özçoşkun, 2014), mekân kurgusu ve organizasyonu (Besemer, 2004), görsel, işitsel ve ısı konfor (Mesher, 2010) olarak sıralanan unsurların AVM'yi ziyaret sıklığı, tercih sebebi ve geçirilen süre (Dennis & Newman, 2009, Yaraş, Yetkin Özbük & Göncü, 2016) konusunda belirleyici olduğu düşüncesiyle değerlendirme kurgulanmıştır. AVM'ye ait mimari mekânsal özelliklerinin kullanıcı davranışları üzerindeki etkisini değerlendirmek üzere, konu alanında yapılmış olan çalışmalar ışığında hazırlanan sorular;

- Demografik veriler,
- Ziyaret alışkanlıkları ve erişim yöntemleri,
- Ziyaret sıklığı ve sıklığı etkileyen unsurları,
- AVM'de geçirilen süre ve süreyi etkileyen unsurlar,
- AVM'yi alışveriş için tercih sebepleri,
- Servis, sirkülasyon alanları ve engelli erişimi olanakları,
- Mekânın algısal duyuşal koşulları başlıkları altında gruplanabilir.

Uygulama çalışmasında yüz yüze anket tekniği kullanılmıştır. Anket formu kapalı uçlu soruların yanında 5'li likert ölçeğiyle hazırlanan sorulardan oluşmaktadır. Anket çalışması, farklı kullanıcı tiplerine ulaşabilmek amacıyla haftanın farklı günlerinde ve günün değişen saatlerinde, AVM'yi kullanmakta olanlar arasından tesadüfi örneklem tekniğiyle uygulanmıştır. Her ne kadar AVM yabancı turistlerce de yoğun biçimde kullanılıyor olsa da çalışma kentli yerleşik kullanıcılarla gerçekleştirilmiştir. AVM yönetimi ile yapılan görüşmelerde günlük yerel ziyaretçi sayısının 3000 olduğu bildirilmiş, güven değeri %95, hata marjini %5, örneklem oranı %10 olarak (Bluman, 2012) yapılan hesaplama sonucunda geçerli örneklem büyüklüğü sınırı 133 bulunmuş, 170 kişiyle çalışma

gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın gerçekleştirildiği dönemde kentin ikinci AVM'sinin henüz inşaat aşamasında olması kullanıcıların tek bir AVM örneği üzerinden değerlendirme yapmasına neden olmuştur. Bu durum, çalışmanın temel kısıtı olarak belirtilmelidir.

Elde edilen veriler SPSS 18 paket programı kullanılarak istatistiki analizlere tabi tutulmuş, frekans dağılımları, çapraz tablo analizleri ile ki-kare bağımsızlık testleri yapılmıştır. İki değişken arasında ilişki olup olmadığının anlaşılması (Gamgam & Altunkaynak, 2012) amacıyla yapılan ki-kare bağımsızlık testleri sonucunda gruplar arasında istatistiki bakımdan anlamlı ilişkiler olduğu tespit edilmiştir ($p < 0.05$).

2.2. Van AVM'nin İncelenmesi

Yapılan tespitlere göre Van AVM kentin mevcut ticari alanında yer almakta, bu alanın en işlek caddesi olan Cumhuriyet Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Bölge geleneksel ticari merkez karakterinde iken, AVM'nin açılmasının ardından yapısal olarak da kabuk değiştirmiş, bu değişim sosyal yaşama da etki ederek kentin bu bölgesinin gündüz yanında gece de hareketlenmesini sağlamıştır. Ulaşım ve erişim bakımından değerlendirildiğinde, merkezi ticaret alanı içinde yer alıyor olması AVM'nin özellikle yayalarca ulaşılabilir olmasını desteklemektedir (Şekil 8, Şekil 9). Toplu taşıma araçlarıyla da merkezi konuma sahip olan yapıya ulaşmak için bir kısıt bulunmamaktadır. Daha çok orta ve alt gelir grubundan ailelerin yaşadığı kentte, AVM'nin kent içi konumu sağladığı erişim kolaylığı nedeniyle bir avantaj durumundadır. Ekonomik refahla da ilişkilendirmek mümkün olmakla birlikte, literatür bilgisi araç sahipliğinin artmasının kent çeperlerindeki AVM'leri beslediğini belirtmektedir (Gökarıksel, 2001). Dolayısıyla orta ve alt gelir grubunun yaşadığı kentlerde kolay, ucuz ve hatta yaya olarak ulaşabilmek AVM'lerin kullanımını destekleyen bir unsurdur.

Şekil 8. Van AVM'nin kent merkezinde konumu (Google maps, 2019)

Şekil 9. Van AVM Cumhuriyet Caddesi cephesi (Gizem Sedef arşivi)

Van alışveriş merkezi iki bodrum katla birlikte, zemin üzerinde iki katı olan toplam beş katlı bir yapıdır. İkinci bodrum otoparka ayrılmış, birinci bodruma kısmen otopark ve mağazalar yerleştirilmiştir. Birinci bodrum kat ayrıca otopark girişine sahiptir. Zemin katla birlikte diğer iki katta mağaza, dükkân, dinlenme, eğlenme ve yeme içme alanları bulunmaktadır (Şekil 10). Her ne kadar içe dönük bir yapı olarak tasarlanmış olsa da yapının son katında yeme içme ve dinlenme alanlarıyla desteklenen bir teras yer almaktadır. İncelenen yapı plan tipi bakımından değerlendirildiğinde, birinci bodrum kat planının merkezi şemada olduğu, zemin katta ise dikkate değer oranda kayıplara sebep olacağı düşünüldükçe, tek parça merkezi boşluk yerine, şemaya adalar halinde mağaza gruplarının eklendiği, böylelikle merkezi dallanan plan organizasyonunun kurgulandığı tespit edilmiştir. Merkezi ve dallı plan organizasyonunun aynı şekilde üst katlarda da devam ettiği görülmüştür (Şekil 11).

Şekil 10. Van AVM kat planların şematik gösterimi (URL-7, yazarlar tarafından düzenlenmiştir)

Şekil 11. Van AVM teras alanı (Gizem Sedef arşivi)

AVM'nin kent içinde ve yoğun kullanılan ticari merkezde bulunması zemin katta yer alan bazı dükkân ve mağazaların sokaktan kullanılabilir olmasını desteklemiştir. Böylece yapının kentle olan ilişkisi, zemin katların kullanımının mevcut ticari dokuya benzeştirilmesiyle kurulmuştur. Hizmet alanlarının dağılımında tuvaletlerin bodrum, birinci ve ikinci katta bulunduğu, düşey sirkülasyonun yürüyen merdivenlerle merkezi alanlarda ve hizmet alanı yakınındaki asansörlerle sağlandığı görülmüştür. Engelli erişilebilirliği bakımından değerlendirildiğinde, kabartmalı yüzeylerle birlikte uygun eğimde rampalarla engelli kullanıcılar için uygulamalar yapıldığı belirlenmiştir. İç mekânda engellilere özel

düzenlemeler olmamakla birlikte genel amaçlı bilgilendirme işaret ve levhaları bulunmaktadır. Çalışmada, kullanıcı değerlendirmesinin dışında kaldığı için yapıya, mekâna ve kullanıma dair servisler, depolar, yangın sitemleri ve kaçışları, taşıyıcı sistem bilgisi ve diğer teknik bilgiler yanında kapasite ve büyüklükler konusunda bilgiler kapsam dışı tutulmuştur.

Yapının algısal duyuşsal bağlamda konfor koşulları değerlendirildiğinde, seramik, cam ve kompozit gibi iç mekânında kullanılan malzemelerin sert ve ses yansıtıcı özellikte olduğu, buna karşın kolon ve yüzey kaplamalarında ya da tavanda ses yutucu özellikte malzemelerin ya da kaplamaların kullanılmadığı görülmektedir. Mevcut koşullar kullanıcı yoğunluğunun fazlaştığı periyotlarda geri plandaki seslerin ve müziklerin birbirine karışmasına ve ortamda rahatsız edici düzeyde gürültünün oluşmasına sebep olmaktadır.

Aydınlatma koşullarına bakıldığında, merkezi galeri boşluğunu aydınlatmak ve gün ışığını kullanabilmek amacıyla cam tavan kullanılmıştır. Doğal aydınlatmayı desteklemek ve aynı zamanda amaçlı aydınlatma yapmak üzere ihtiyaç duyulan noktalarda led aydınlatma elemanları kullanılmıştır. Bu aydınlatmalar yerine göre mekânın atmosferini daha canlı kılmak ve görsel olarak daha ilgi çekici hale getirmek için farklı renklerde ve değişen aydınlatma düzeylerinde kullanılmıştır (Şekil 12).

Cam tavan yardımıyla doğal aydınlatma

Mekânda aydınlatmayla renk kullanımı

Yeme-içme alanında aydınlatma

Gece aydınlatması

Şekil 12. Yapıda farklı alanlarda doğal ve yapay aydınlatma örnekleri (Gizem Sedef arşivi)

AVM yapısının ısıtılması ve soğutulması klima santralleriyle sağlanmaktadır. Ortak alanlar ve dolaşım mekânları ısı konfor yönünden oldukça uygundur. Fakat kış aylarında bilhassa tatil günleri kullanıcıların yoğun olduğu günlerde ortam ısısında konfor koşulu değerlerinin üzerinde artış olmaktadır. Mağazaların bazılarında ise hissedilen aşırı sıcaklık dikkat çekmektedir. Yapılan bireysel görüşmelerde sıcaklığın hissedildiği mağazalarda klima santrallerinin enerji sarfiyatını düşürmek için sürekli çalıştırılmadığı, mekânda aydınlatma öğelerinin yoğunluğu ve bu öğelerin ortama ısı yayan ışık kaynakları olması sebebiyle konfor koşullarının yetersizliği tespit edilmiştir.

3. Bulgular

3.1. Demografik Veriler

Uygulama çalışmasına katılan kullanıcıların frekans dağılımları, cinsiyet değişkeni bakımından %54.7'sinin erkek, medeni durum bakımından %64.7'sinin bekâr-çocuksuz, yaş dağılımı bakımından %37.1'inin 19-25 yaş arasında, eğitim dağılımı bakımından %55.9'unun lisans mezunu, meslek dağılımı bakımından %44.7'sinin kamu çalışanı ve gelir dağılımı bakımından %38.2'sinin 2.200 TL veya altında gelire sahip olan bireyler olduğunu göstermektedir (Tablo 1).

Tablo 1. Ankete katılanların demografik verileri

	Kadın n (f)	Erkek n (f)	Toplam			
Cinsiyet dağılımı	77 (%45.3)	93 (%54.7)	170 (%100)			
	Evli n(f)	Bekâr n(f)	Toplam			
Medeni durum dağılımı	60 (%35.3)	110 (%64.7)	170 (%100)			
	Bekâr, çocuksuz, n(f)	Evli, çocuksuz, n(f)	Evli, çocuklu n(f)			
Çocuklu olma durumunun dağılımı	110 (%64.7)	11 (%6.5)	49 (%28.8)			
	18 yaş n(f)	19-25 yaş n(f)	26-35 yaş n(f)	36-50 yaş n(f)	51 yaş ve üzeri, n(f)	Toplam
Yaş dağılımı	6 (%3.5)	63 (%37.1)	61 (%35.9)	30 (%17.6)	10 (%5.9)	170(%100)
	Öğrenci n(f)	Emekli n(f)	Çalışmıyor n(f)	Kamu çalışan n(f)	Özel sekt. n(f)	Toplam
Meslek dağılımı	53 (%31.2)	3 (%1.8)	15 (%8.8)	76 (%44.7)	23 (%13.5)	170(%100)
	Lise veya öncesi, n(f)	Ön lisans n(f)	Lisans n(f)	Yüksek lisans n(f)	Doktora n(f)	Toplam
Eğitim durumunun dağılımı	39 (%22.9)	14 (%8.2)	95 (%55.9)	17 (%10.0)	5 (%2.9)	170(%100)
	0.00-2.200 TL, n(f)	2.201- 3.000 TL, n(f)	3.001-4.000 TL, n(f)	4.001-5.000 TL, n(f)	5.001 TL üstü, n(f)	Toplam
Gelir durumunun dağılımı	65 (%38.2)	22 (%12.9)	27 (%15.9)	31 (%18.2)	25 (%14.7)	170(%100)

3.2. Ziyaret Alışkanlıkları, Sıklığı, Geçirilen Süre ve Erişim Yöntemleriyle İlgili Veriler

Verilere göre kullanıcıların çoğunluğu ayda bir kez (70 kişi, %41.2), hafta tatillerinde (120 kişi, %70.6) ve akşamları (93 kişi, %54.7) AVM'ye gelirken, bu kişilerin çoğunluğunun (100 kişi, %58.8) ise yaklaşık 2-3 saat AVM'de zaman geçirdiği tespit edilmiştir. Kullanıcıların çoğunlukla (75 kişi, %44.1) yürüyerek AVM'ye geldikleri, her gelişlerinde alışveriş yapmadıkları (110 kişi, %64.7) ve alışveriş yapmak dışında çoğunlukla yemek yemek için AVM'ye geldikleri (43 kişi, %25.3) belirlenmiştir. Yanı sıra, kullanıcıların yapıya en kolay yürüyerek eriştiğini (83 kişi, %48.8) belirttikleri görülmüştür (Tablo 2).

Tablo 2. AVM'ye ziyaret alışkanlıklarına ilişkin verilerin dağılımı

	Haftada bir kez, n(f)	Haftada birkaç kez, n(f)	Ayda bir kez n(f)	Hiç n(f)	Toplam
Avm'yi ziyaret sıklığınız nedir?	59 (%34.7)	37 (%21.8)	70 (%41.2)	4 (%2.4)	170 (%100)
	Hafta içi n(f)	Hafta sonu n(f)	Toplam		
Avm'ye en sık geldiğiniz günler hangisidir?	50 (%29.4)	120 (%70.6)	170 (%100)		
	Sabah n(f)	Öğlen n(f)	Akşam n(f)	Toplam	
Avm'ye en sık geldiğiniz saatler hangisidir?	12 (%7.1)	65 (%38.2)	93 (%54.7)	170 (%100)	
	1 saat ve azı n(f)	2-3 saat n(f)	4 saatten fazla n(f)	Toplam	
Avm'ye her gittiğinizde yaklaşık ne kadar zaman geçirirsiniz?	52 (%30.6)	100 (%58.8)	18 (%10.6)	170 (%100)	
	Yürüyerek n(f)	Bisiklet n(f)	Toplu taşıma n(f)	Özel Araç n(f)	Toplam
Avm'ye sıklıkla hangi şekilde erişirsiniz?	75 (%44.1)	2 (%1.2)	27 (%15.9)	66 (%38.8)	170 (%100)

	<i>Yürüyerek n(f)</i>	<i>Bisikletle n(f)</i>	<i>Toplu taşıma, n(f)</i>	<i>Aracımla n(f)</i>	<i>Toplam</i>
<i>Avm'ye en kolay erişim yöntemi sizce hangisidir?</i>	83 (%48.8)	2 (%1.2)	27 (%15.9)	58 (%34.1)	170 (%100)
<i>Avm'ye her geldiğinizde alışveriş yapar mısınız?</i>	<i>Evet n(f)</i> 60 (%35.3)	<i>Hayır n(f)</i> 110 (%64.7)	<i>Toplam</i> 170 (%100)		
<i>Avm'ye alışveriş yapmak dışında daha çok ne için gelirsiniz?</i>	<i>Arkadaşlarla buluşmak n(f)</i> 41 (%24.1)	<i>Yemek yemek n(f)</i> 43 (%25.3)	<i>Vakit öldürmek n(f)</i> 35 (%20.6)	<i>Sinemaya gitmek n(f)</i> 28 (%16.5)	<i>Eğlence alanları için, n(f)</i> 23 (%13.5)

Ki-kare bağımsızlık testi AVM'ye en sık geline zamanla medeni durum arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ($p:0.028<0.05$) göstermiştir. AVM'ye evli olmayanların %60.9'u akşam saatlerinde gelmeyi tercih ederken, evli olanların ise %51.7'si sıklıkla öğlen saatlerinde gelmektedir. Benzer şekilde kullanıcıların meslekleriyle AVM'ye en sık geline zamanın birbiriyle istatistiki olarak anlamlı ilişkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Çalışanların %60.7'si AVM'ye akşam saatlerinde gelirken, emeklilerin (%100) ve çalışmayanların (%73.3) daha çok öğlen saatlerinde AVM'ye gelmesi, mesleki durumla AVM'yi en sık ziyaret edilen zaman arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiyi oluşturmaktadır ($p:0.003<0.05$), (Tablo 3).

Tablo 3. Medeni durum ile AVM'yi gün içinde ziyaret zamanı ilişkisi

<i>AVM'ye en sık geldiğiniz saatler hangisidir?</i>		<i>Sabah</i>	<i>Öğlen</i>	<i>Akşam</i>	<i>Toplam</i>
<i>Medeni Durum</i>	<i>Evli n(f)</i>	3 (%5.0)	31 (%51.7)	26 (%43.3)	60 (%100.0)
	<i>Bekâr n(f)</i>	9 (%8.2)	34 (%30.9)	67 (%60.9)	110 (%100.0)
	<i>Toplam n(f)</i>	12 (%7.1)	65 (%38.2)	93 (%54.7)	170 (%100.0)
$\chi^2:7.124$ <i>sd:2</i> $p:0.028$					
<i>Mesleki Durum</i>	<i>Öğrenci n(f)</i>	2 (%3.8)	19 (%35.8)	32 (%60.4)	53 (%100.0)
	<i>Emekli n(f)</i>	0 (%0.0)	3 (%100.0)	0 (%0.0)	3 (%100.0)
	<i>Çalışmıyor n(f)</i>	3 (%20.0)	11 (%73.3)	1 (%6.7)	15 (%100.0)
	<i>Çalışıyor n(f)</i>	7 (%7)	32 (%32.3)	60 (%60.7)	99 (%100.0)
	<i>Toplam n(f)</i>	12 (%7.1)	65 (%38.2)	93 (%54.7)	170 (%100.0)
$\chi^2:23.071$ <i>sd:8</i> $p:0.003$					

Kullanıcıların alışveriş merkezine geliş sebepleri ile medeni durum ($p:0.002<0.05$), çocuk sahibi olmak ($p:0.004<0.05$) ve mesleki durum ($p:0.000<0.05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tüm katılımcılar en çok yemek yemek için AVM'ye gelirken, bekârların (%30) evlilere (%13.3) göre daha çok arkadaşlarla buluşmak, evlilerin (%26.7) bekârlara (%17.3) göre daha çok vakit öldürmek, evlilerin (%25) bekârlara göre (%7.3) daha çok eğlence alanları için gelmesi istatistiki bakımdan anlamlı ilişkiyi ortaya koymaktadır. Öte yandan çocuklu ailelerin (%28.6) çocuksuz katılımcılara göre daha çok eğlence alanları için, bekâr ve çocuksuz olan katılımcıların diğer gruplara göre daha çok arkadaşlarla buluşmak (%30), evli ve çocuksuz katılımcıların ise diğer gruplara göre daha çok yemek yemek (%36.4) ve daha çok sinemaya gitmek (%27.3), evli ve çocuklu katılımcıların ise daha fazla eğilimle eğlence alanları (%28.6) ve vakit geçirmek amacıyla (%28.6) AVM'ye geliyor olması istatistiki olarak anlamlı bulunan ilişkiyi açıklamaktadır. Çalışma durumunun etkisine bakıldığında emeklilerin (%66.7) ve çalışmayanların (%53.3) çalışanlara (%13.2) göre daha çok eğlence alanları için, çalışanların (%25.2) ve öğrencilerin (%34) ise daha çok yemek yemek için AVM'ye gelmesi de istatistiki bakımdan belirlenen bir diğer anlamlı ilişkidir (Tablo 4).

Tablo 4. AVM'ye alışveriş dışında geliş sebeplerinin medeni durum, çocuklu olma ve meslek durumuyla ilişkisi

AVM'ye alışveriş yapmak dışında daha çok ne için gelirsiniz?		Arkadaş buluşması	Yemek yemek	Vakit öldürmek dolaşmak	Sinemaya gitmek	Eğlence alanları için	Toplam
Medeni Durum	Evli n(f)	8(%13.3)	14(%23.3)	16(%26.7)	7 (%11.7)	15(%25.0)	60 (%100.0)
	Bekâr n(f)	33(%30.0)	29(%26.4)	19(%17.3)	21(%19.1)	8(%7.3)	110 (%100.0)
	Toplam n(f)	41(%24.1)	43(%25.3)	35(%20.6)	28(%16.5)	23(%13.5)	170 (%100.0)
$\chi^2:16.594$ sd:4 p:0.002							
Çocuklu Olma Durumu	Bekâr çocuksuz n(f)	33(%30.0)	29(%26.4)	19(%17.3)	21(%19.1)	8(%7.3)	110 (%100.0)
	Evli çocuksuz n(f)	1(%9.1)	4(%36.4)	2(%18.2)	3(%27.3)	1(%9.1)	11 (%100.0)
	Evli çocuklu n(f)	7(%14.3)	10(%20.4)	14(%28.6)	4(%8.2)	14(%28.6)	49 (%100.0)
	Toplam n(f)	41(%24.1)	43(%25.3)	35(%20.6)	28(%16.5)	23(%13.5)	170 (%100.0)
$\chi^2:22.581$ sd:8 p:0.004							
Mesleki Durum	Öğrenci n(f)	14(%26.4)	18(%34.0)	15(%28.3)	6(%11.3)	0 (%0.0)	53 (%100.0)
	Emekli n(f)	1(%33.3)	0(%0.0)	0(%0.0)	0(%0.0)	2 (%66.7)	3 (%100.0)
	Çalışmıyor n(f)	3(%20.0)	0(%0.0)	2(%13.3)	2(%13.3)	8 (%53.3)	15 (%100.0)
	Çalışıyor n(f)	23(%23.2)	25(%25.2)	18(%18.2)	20(%20.2)	13(%13.2)	99 (%100.0)
	Toplam n(f)	41(%24.1)	43(%25.3)	35(%20.6)	28(%16.5)	23(%13.5)	170 (%100.0)
$\chi^2:46.145$ sd:16 p:0.000							

Kent merkezinde yer alan AVM'ye kullanıcıların daha çok yürüyerek geldiği tespit edilmişti (Çizelge 2). Bu analiz kapsamında evli ve çocuklu olma durumunun AVM'ye ulaşma yöntemi konusunda belirleyici olduğu ve istatistiki olarak anlamlı ilişki yarattığı ($p:0.001 < 0.05$) görülmüştür. Evli ve çocuklu kullanıcılar (%61.2) bekâr ve çocuksuz (%52.7) olanlara göre daha çok özel araçla ulaşmak eğilimindedir (Tablo 5).

Tablo 5. AVM'ye ulaşım şekli ile çocuklu olma arasında ilişki

AVM'ye sıklıkla hangi şekilde erişirsiniz?	Yürüyerek	Bisikletle	Toplu taşımayla	Özel Araçla	Toplam
Bekârım çocuğum yok n(f)	58(%52.7)	2(%1.8)	21(%19.1)	29(%26.4)	110(%100.0)
Evliyim çocuğum yok n(f)	4(%36.4)	0(%0.0)	0(%0.0)	7(%63.6)	11(%100.0)
Evliyim çocuğum var n(f)	13(%26.5)	0(%0.0)	6(%12.2)	30(%61.2)	49(%100.0)
Toplam n(f)	75(%44.1)	2(%1.2)	27(%15.9)	66(%38.8)	170(%100.0)
$\chi^2:21.869$ sd:6 p:0.001					

3.3. AVM'yi Alışveriş İçin Tercih Sebebi

Alışveriş merkezinin çarşıya tercih edilme sebebi sorgulandığında, kullanıcılar katıldıklarını belirterek daha eğlenceli olduğu (48 kişi,%28.2), daha çok çeşit olduğu (85 kişi, %50), her şey bir arada bulunduğu (85 kişi, %50), daha kolay ulaşılabildiği (78 kişi, %45.9), aydınlatma ve dekorasyon açısından hoş bir yer olduğu (80 kişi %47.1), mimarisi beğenildiği (65 kişi %38.2), çarşıya oranla temizliği ve düzenliliği daha fazla olduğu (91 kişi, %53.5), daha emniyetli olduğu (81 kişi, %47.6), mescit, wc ve bebek bakımı gibi alanlar bulunduğu (92 kişi, %54.1) için çarşı yerine tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Bunun yanında bir kısım kullanıcı alışveriş merkezinin sağladığı iklimsel konfor koşulları için çarşıya tercih ettiklerini (74 kişi, %43.5) kesinlikle katılarak belirtmiştir (Tablo 6). Tercih etme sebepleri arasında alışveriş konforunu etkileyen mekânsal konfor koşullarının belirleyici olduğu söylenebilir. Özellikle mekânın iklimsel konfor koşulları katılımcıların, kesinlikle katıldığı unsur olurken, aydınlık ve dekorasyon, temizlik, güvenlik, ulaşım, servis birimleri ve yapının estetiği mimari özellikler bakımından diğer belirleyici unsurlar olarak öne çıkmaktadır.

Tablo 6. Katılımcıların alışveriş için AVM'yi tercih sebepleri

<i>Çarşıya gitmektense alışveriş merkezine gitmeyi tercih ederim. Çünkü; ...</i>	<i>Kesinlikle Katılıyorum n (f)</i>	<i>Katılıyorum n (f)</i>	<i>Kararsızım n (f)</i>	<i>Katılmıyorum n (f)</i>	<i>Kesinlikle Katılmıyorum n (f)</i>
<i>Daha eğlencelidir.</i>	33(%19.4)	48(%28.2)	32(%18.8)	43(%25.3)	14(%8.2)
<i>Daha fazla çeşit bulunmaktadır.</i>	41(%24.1)	85 (%50.0)	21(%12.4)	16(%9.4)	7(%4.1)
<i>Her şey bir aradadır.</i>	49(%28.8)	85(%50.0)	21(%12.4)	12(%7.1)	3(%1.8)
<i>Daha kolay ulaşıyorum.</i>	44(%25.9)	78(%45.9)	25(%14.7)	18 (%10.6)	5(%2.9)
<i>Yazın sıcakta ve kışın soğukta daha konforlu</i>	74(%43.5)	70(%41.2)	16(%9.4)	9(%5.3)	1 (%0.6)
<i>AVM aydınlık ve dekorasyon açısından hoş bir yerdir.</i>	42(%24.7)	80(%47.1)	24(%14.1)	13(%7.6)	11(%6.5)
<i>AVM'nin mimarisini beğeniyorum.</i>	27(%15.9)	65(%38.2)	42(%24.7)	21(%12.4)	15(%8.8)
<i>Daha temiz ve düzenlidir.</i>	41(%24.1)	91(%53.5)	25(%14.7)	11(%6.5)	2(%1.2)
<i>Daha güvenlidir.</i>	42(%24.7)	81(%47.6)	28(%16.5)	17(%10.0)	2(%1.2)
<i>Mescit, wc ve bebek bakım ünitesi gibi birimler mevcuttur.</i>	60(%35.3)	92(%54.1)	11(%6.5)	6(%3.5)	1(%0.6)

Kullanıcıların tercih sebeplerini daha iyi anlayabilmek amacıyla ek olarak alışveriş için AVM'yi neden tercih etmeyecekleri sorulmuştur. Kullanıcılar AVM'yi tercih etmeme nedenlerini katılıyorum ifadesiyle; çok kalabalık oluyor (68 kişi, %40), çok gürültü oluyor (66 kişi, %38.8), trafik nedeniyle ulaşım güç (54 kişi, %31.8), AVM'de dolaşırken yorgunluk hissediyorum (54 kişi, %31.8) şeklinde belirtmişlerdir (Tablo 7). Elde edilen sonuçlar tercih etmeme nedeninin daha çok mekânın algısal duyuşsal karakteri ile ilgili olduğunu göstermektedir. Denekler kalabalık, ve gürültü nedeniyle daha çok tercih etmeyeceklerini ifade etmektedir.

Tablo 7. Alışveriş için AVM'yi tercih etmeme nedenleri

<i>Alışveriş merkezine gitmeyi tercih etmiyorum. Çünkü ...;</i>	<i>Kesinlikle Katılıyorum n (f)</i>	<i>Katılıyorum n (f)</i>	<i>Kararsızım n (f)</i>	<i>Katılmıyorum n (f)</i>	<i>Kesinlikle Katılmıyorum n (f)</i>
<i>Çok kalabalık oluyor.</i>	49(%28.8)	68 (%40.0)	19(%11.2)	33 (%19.4)	1(%0.6)
<i>Çok gürültülü oluyor.</i>	47(%27.6)	66(%38.8)	27(%15.9)	28(%16.5)	2(%1.2)
<i>Çok loş oluyor.</i>	15(%8.8)	24(%14.1)	49(%28.8)	76(%44.7)	6(%3.5)
<i>Çok aydınlık oluyor.</i>	21(%12.4)	44(%25.9)	57(%33.5)	43(%25.3)	5(%2.9)
<i>Çok sıcak ve havasız oluyor.</i>	17(%10.0)	33(%19.4)	43(%25.3)	70(%41.2)	7(%4.1)
<i>Gitmek istediğim mağazaya çabucak ulaşamıyorum.</i>	16(%9.4)	43(%25.3)	26(%15.3)	70(%41.2)	15(%8.8)
<i>AVM'de alışverişin beni çok oyaladığını düşünüyorum.</i>	20(%11.8)	50(%29.4)	34(%20.0)	57(%33.5)	9(%5.3)
<i>Orada kendimi rahat hissetmiyorum.</i>	17(%10.0)	30(%17.6)	30(%17.6)	76(%44.7)	17(%10.0)
<i>Oturup dinlenecek yer bulamıyorum.</i>	19(%11.2)	38(%22.4)	22(%12.9)	74(%43.5)	17(%10.0)
<i>Alışveriş merkezini güvenli bulmuyorum.</i>	12(%7.1)	23(%13.5)	29(%17.1)	81(%47.6)	25(%14.7)
<i>Trafik sebebi ile AVM'ye kolaylıkla ulaşamıyorum.</i>	21(%12.4)	59(%34.7)	33(%19.4)	46(%27.1)	11(%6.5)
<i>Alışveriş merkezinde gezerken daha çok yorgun hissediyorum.</i>	36(%21.2)	54(%31.8)	30(%17.6)	37(%21.8)	13(%7.6)

3.4. Ziyaret Sıklığını ve AVM'de Geçirilen Süreyi Etkileyen Unsurlara İlişkin Veriler

Alışveriş merkezine geliş sıklığını etkileyebileceği düşünülen etkenleri belirlemek amacıyla sorulara kullanıcılar çoğunlukla kesinlikle katılıyorum diyerek, sevdiği markalar artarsa (77 kişi, %45.3), alışveriş merkezinin binası daha güzel olursa (53 kişi, %31.2), sosyal, kültürel faaliyetler ve atölyeler artarsa (63 kişi, %37.1), kafe-restoran alanları artarsa (59 kişi, %34.7), wc ve bebek bakım alanı gibi genel kullanım alanlarının temizliği artarsa (66 kişi, %38.8) daha sık geleceklerini belirtmiştir. Eğlence alanlarının artmasının (62 kişi, %36.5), daha çok sinema salonunun olmasının (56 kişi, %32.9), marka ve ürün çeşitliliğinin artmasının da (72 kişi %42.4) AVM'ye geliş sıklığını arttıracak diğer unsurlar olduğu görülmüştür (Tablo 8).

Tablo 8. AVM'ye ziyaret sıklığını arttırabilecek unsurlar

	Kesinlikle		Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle	
	Katılıyorum	Katılıyorum			Katılmıyorum	Katılmıyorum
AVM'yi daha sık ziyaret etmenizi ne sağlar?	n (f)	n (f)	n (f)	n (f)	n (f)	n (f)
AVM'de sevdiğim markalar artarsa	77(%45.3)	68(%40.0)	17(%10.0)	7(%4.1)	1(%0.6)	1(%0.6)
AVM'de eğlence alanları artarsa	60(%35.3)	62(%36.5)	31(%18.2)	16(%9.4)	1(%0.6)	1(%0.6)
AVM'de daha çok sinema salonu olursa	48(%28.2)	56(%32.9)	40(%23.5)	22(%12.9)	4(%2.4)	4(%2.4)
AVM'de marka ve ürün çeşitliliği artarsa	66(%38.8)	72(%42.4)	22(%12.9)	10(%5.9)	0(%0.0)	0(%0.0)
AVM daha güzel bir binaya dönüştürülürse	53(%31.2)	50(%29.4)	40(%23.5)	24(%14.1)	3(%1.8)	3(%1.8)
Sosyal, kültürel etkinlikler ve atölye çalışmaları yapılırsa	63(%37.1)	62(%36.5)	23(%13.5)	19(%11.2)	3(%1.8)	3(%1.8)
AVM'de kafe ve restoran alanları artarsa	59(%34.7)	55(%32.4)	31(%18.2)	22(%12.9)	3(%1.8)	3(%1.8)
Wc ve bebek bakım ünitesi daha temiz olursa	66(%38.8)	58(%34.1)	18(%10.6)	21(%12.4)	7(%4.1)	7(%4.1)

Kullanıcıların AVM'de geçirdikleri zaman konusunda görüşleri alındığında büyük çoğunluğu AVM'de uzun süre kaldığını ve AVM'de zamanın nasıl geçtiğini anlamadığını (74 kişi, %43.5) belirtmişlerdir. Ancak kullanıcılar neden daha uzun vakit geçirdikleri konusunda olumlu görüş bildirmemişlerdir. Çoğunluğu oluşturan katılımcılar; havadar olduğuna (64 kişi, %37.6), çok güzel aydınlatılmış olduğuna (66 kişi, %38.8), ortam müziği hoşuna gittiğine (79 kişi, %46.5), kendini içeride rahat hissettiğine (59 kişi, %34.7) katılmayarak, belirtilen mekânsal koşulların AVM'de kalma isteğini etkilemediğini belirtmiştir (Tablo 9). Ulaşılan veriler, AVM'nin duysal mekân kalitesinin kullanıcıların yapı içinde daha çok vakit geçirmesi için belirleyici bir faktör olmadığını göstermektedir.

Tablo 9. AVM'de daha uzun süre kalma isteğini etkileyen unsurlar

	Kesinlikle		Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle	
	Katılıyorum	Katılıyorum			Katılmıyorum	Katılmıyorum
AVM'de uzun süre kaldığınızı ve zamanın nasıl geçtiğini anlamadığınızı düşünür müsünüz?	n (f)	n (f)	n (f)	n (f)	n (f)	n (f)
	36(%21.2)	74(%43.5)	29(%17.1)	25(%14.7)	6(%3.5)	6(%3.5)
AVM'de neden daha uzun vakit geçirdiğinizi düşünürsünüz?	Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle	
	n (f)	n (f)	n (f)	n (f)	Katılmıyorum	
İçerisi daha havadar olduğu için	20(%11.8)	40(%23.5)	35(%20.6)	64(%37.6)	11(%6.5)	
İçerinin aydınlatması çok güzel olduğu için	8(%4.7)	48(%28.2)	39(%22.9)	66(%38.8)	9(%5.3)	
Ortamdaki müzik hoşuma gittiği için.	10(%5.9)	30(%17.6)	37(%21.8)	79(%46.5)	14(%8.2)	
İçeride kendimi daha rahat hissettiğim için	12(%7.1)	38(%22.4)	48 (%28.2)	59(%34.7)	13(%7.6)	

AVM'de geçirilen süre ile cinsiyet arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki olduğu tespit edilmiştir ($p:0.00<0.05$). Cinsiyet bakımından değerlendirildiğinde kullanıcıların çoğunluğu AVM'de yaklaşık 2-3 saat bulunmaktayken, kadınların erkeklere göre daha uzun süre kalma eğiliminde olduğu anlaşılmıştır. Buna göre, AVM'de kadınlar (%20.8), erkeklere (%10.6) göre daha çok oranda "uzun süre kalırım" derken, erkekler (%40.9), kadınlara (%18.2) göre daha fazla oranda "bir saat veya daha az kalırım" cevabını vermiştir (Tablo 10).

Tablo 10. Cinsiyetle AVM'de bulunulan zaman ilişkisi

AVM'ye her gittiğinizde yaklaşık ne kadar zaman geçirirsiniz?	1 saat ya da daha az	2-3 Saat	Uzun süre kalırım	Toplam
Kadın n(f)	14(%18.2)	47(%61.0)	16(%20.8)	77(%100.0)
Erkek n(f)	38(%40.9)	53(%57.0)	2(%2.2)	93(%100.0)
Toplam n(f)	52(%30.6)	100(%58.8)	18(%10.6)	170(%100.0)

$\chi^2:21.006$ sd:2 p:0.000

3.5. Servis (wc) ve Sirkülasyon Alanları ile Engelli Erişiminin Değerlendirilmesi

Kullanıcıların çoğunluğu asansör ve ıslak hacimlerin konumunun kolaylıkla erişilebilir olduğuna (60 kişi, %16.5) ve engellilerin kolaylıkla alışveriş yapabileceğine (42 kişi, %24.7) katılmaktadırlar. Bunlara ek olarak kullanıcılar asansörlerin büyüklük ve sayılarının (53 kişi, %31.2), wc sayısının (45 kişi, %26.5) yeterli olduğuna katılmadıklarını belirtmiştir (Tablo 11).

Tablo 11. Yapının, ıslak hacimleriyle asansörlerin erişilebilirlik ve yeterliliklerine ilişkin frekans dağılımları

AVM'de yer alan wc, sirkülasyon ve erişim olanakları yeterli ve erişilebilir midir?	Kesinlikle Katılıyorum		Kararsızım	Kesinlikle Katılmıyorum	
	n (f)	n (f)		n (f)	n (f)
AVM'de asansörlere ve ıslak hacimlere herkes kolaylıkla erişebilir.	20(%11.8)	60(%35.3)	28(%16.5)	41(%24.1)	21(%12.4)
Engelli bireyler binaya kolayca erişebilir	17(%10.0)	40(%23.5)	44(%25.9)	35(%20.6)	34(%20.0)
Engelli bireyler AVM'de kolaylıkla alışveriş yapabilir	17(%10.0)	42(%24.7)	39(%22.9)	36(%21.2)	36(%21.2)
AVM'de asansörlerin büyüklüğü ve sayıları yeterlidir.	12(%7.1)	44(%25.9)	25(%14.7)	53(%31.2)	36(%21.2)
AVM'de wc'lerin sayısı yeterlidir.	19(%11.2)	42(%24.7)	25(%14.7)	45(%26.5)	39(%22.9)

3.6. AVM'nin Mimari Mekânsal Özelliklerinin Değerlendirilmesine İlişkin Veriler

AVM'nin mekân organizasyonunun ve plan şemasının ne denli açık ve anlaşılır olduğunu anlamak için kullanıcılara aradıkları mağazayı bulmakta zorluk çekip çekmedikleri sorulmuştur. Katılımcıların büyük çoğunluğu (145 kişi, %85.3) kolaylıkla bulunduğunu belirtmiştir (Tablo 12).

Bütüncül olarak değerlendirme yapabilmek amacıyla mekânın duysal özelliklerinin kullanıcılar üzerindeki etkisi sorgulanmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda mekânın aydınlık, ses ve sıcaklık ile birlikte beğeni aracılığıyla estetik özellikleri değerlendirilmek istenmiştir. Çizelge 13'de aktarılan sonuçlara göre katılımcılar daha çok AVM'nin aydınlık ve dekorasyonunun hoş olduğuna (80 kişi, %47.1), AVM'nin mimarisini beğendiklerine (65 kişi, %38.2) ve AVM'nin gürültülü olduğuna (66 kişi, %38.8) katıldıklarını belirtmişlerdir. AVM'nin sıcak ve havasız bir yer olduğuna ise katılımcıların tam olarak yarısı (70 kişi, %41.2) katılmadıklarını belirtmiştir (Tablo 13).

Tablo 12. AVM'nin mekân organizasyonu ve plan şemasının değerlendirilmesi

	Kolaylıkla bulurum n(f)	Birine sorarak bulurum n(f)	Yönümü kolayca bulamam n(f)	Toplam n(f)
AVM'de aradığınız mağazayı bulmakta zorlanıyor musunuz?	145(%85.3)	13(%7.6)	12(%7.1)	170(%100)

Tablo 13. AVM'nin mimari mekânsal özelliklerinin değerlendirilmesi

AVM'nin mimari mekânsal özelliklerini nasıl değerlendirirsiniz?	Kesinlikle Katılıyorum		Kararsızım	Kesinlikle Katılmıyorum	
	n (f)	n (f)		n (f)	n (f)
AVM aydınlık ve dekorasyon açısından hoş bir yer	42(%24.7)	80(%47.1)	24(%14.1)	13(%7.6)	11(%6.5)
AVM'nin mimarisini beğeniyorum	27(%15.9)	65(%38.2)	42(%24.7)	21(%12.4)	15(%8.8)
AVM bana göre gürültülü bir yer	47(%27.6)	66(%38.8)	27(%15.9)	28(%16.5)	2(%1.2)
AVM bana göre sıcak ve havasız bir yer	17(%10.0)	33(%19.4)	43(%25.3)	70(%41.2)	7(%4.1)

AVM'nin mimarisinin beğenilmesi ile eğitim düzeyiyle ($p:0.001<0.05$) yaş ($p:0.009<0.05$) arasında istatistiki bakımdan anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiş, eğitim düzeyi azaldıkça mimariyi beğenme oranının arttığı görülmüştür. Yaş ve beğeni arasındaki anlamlı ilişki değerlendirildiğinde, katılımcılar

her ne kadar mimariyi çoğunlukla beğendiklerini belirtse de 26-35 yaş aralığındaki katılımcıların daha çok beğenmemeye eğiliminde olmasının etkili olduğu düşünülmektedir (Tablo 14).

Tablo 14. AVM'nin mimarisini beğenme durumunda yaş ve eğitimin etkisi

AVM'nin mimarisini beğeniyorum	Kesinlikle katılıyorum n(f)	Katılıyorum n(f)	Kararsızım n(f)	Katılmıyorum n(f)	Kesinlikle katılmıyorum n(f)
18 yaş ve altı	4(%66.7)	1(%16.7)	1(%16.7)	0(%0.0)	0(%0.0)
19-25 yaş arası	8(%12.7)	25(%39.7)	18(%28.6)	8(%12.7)	4(%6.3)
26-35 yaş arası	3(%4.9)	25(%41.0)	15(%24.6)	9(%14.8)	9(%14.8)
36-50 yaş arası	7(%23.3)	11(%36.7)	7(%23.3)	4(%13.3)	1(%3.3)
51 yaş ve üstü	5(%50.0)	3(%30.0)	1(%10.0)	0(%0.0)	1(%10.0)
Toplam	27(%15.9)	65(%38.2)	42(%24.7)	21(%12.4)	15(%8.8)
$\chi^2:32.387$ sd:16 p:0.009					
Lise veya altı	17(%43.6)	13(%33.3)	6(%15.4)	2(%5.1)	1(%2.6)
Ön lisans	3(%21.4)	7(%50.0)	3(%21.4)	1(%7.1)	0(%0.0)
Lisans	5(%5.3)	36(%37.9)	26(%27.4)	17(%17.9)	11(%11.6)
Yüksek lisans	2(%11.8)	7(%41.2)	5(%29.4)	1(%5.9)	2(%11.8)
Doktora	0(%0.0)	2(%40.0)	2(%40.0)	0(%0.0)	1(%20.0)
Toplam	27(%15.9)	65(%38.2)	42(%24.7)	21(%12.4)	15(%8.8)
$\chi^2:40.142$ sd:16 p:0.001					

SONUÇ:

Alışveriş merkezleri sundukları olanaklar ve ticaret harici sahip olduğu kullanımlar sayesinde modern yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Alışveriş merkezlerinin günümüzde sosyalleşmek, kültürel faaliyetler ve eğlence için de bir merkez haline dönüştüğü görülmektedir. Bu çalışma da kent içinde yer alan alışveriş merkezinde kullanıcıların tercihlerini ve yapının mimari özelliklerinin alışveriş davranışlarını nasıl etkilediğini sorgulamayı amaçlamıştır. 170 kişinin katıldığı ve Van AVM'nin uygulama alanı olarak belirlendiği çalışmada; kullanıcıların neredeyse tamamının en az ayda bir kez olmak üzere haftada bir veya birkaç kez AVM'ye gittiği, bu ziyaretlerin daha çok hafta sonu yapıldığı, büyük çoğunluğun ise 2-3 saat AVM'de vakit geçirdiği belirlenmiştir.

Erkip (2002) ekonomik bakımından alım gücü düşük, araç sahipliğinin daha az olduğu toplumlarda AVM'lerin daha çok kent içinde yer aldığını belirtmektedir. Böylece kullanıcıların daha kolay biçimde ulaşması sağlanmaya çalışılmaktadır. Nitekim daha çok alt ve orta gelir grubunun yaygın olarak yaşadığı Van'da bu yaklaşıma uygun olarak AVM'nin kent içinde yer aldığı hatta kentin ticari merkezinin içinde konumlandığı görülmektedir. Buna paralel biçimde konumu nedeniyle Van AVM'ye kullanıcıların daha çok yürüyerek ulaştıkları tespit edilirken, yapıya en kolay erişim yönteminin de yürümek olduğu ifade edilmiştir. Dolayısıyla, Van örneğinde kent içinde konumlanmış olmak AVM kullanımını desteklemiştir.

Ulaşılan önemli sonuçlardan bir diğeri de kullanıcıların AVM'ye her gelişlerinde alışveriş yapmamalarıdır. Bu bağlamda kullanıcılara alışveriş haricinde AVM'ye ne için geldikleri sorulduğunda, daha çok yemek yemek, arkadaşlarla buluşmak, vakit öldürmek ve sinemaya gitmek şeklinde sıralanan cevaplara ulaşılmıştır. Bu bulgu Abaza (2001)'in belirttiği gibi, alışveriş merkezlerinin kullanıcılar için daha çok sosyal bir merkez, bir buluşma ve eğlence alanı haline gelmesi tespitiyle uyuşmakta, AVM'lerin günümüzde alışveriş haricinde kullanımları barındırması ve yapının sosyal, kültürel ve eğlence amaçlarıyla da kullanılması durumuyla örtüşmektedir. Medeni durum ve mesleki durumla birlikte çocuk sahibi olmanın da AVM'ye geliş sebebinde belirleyici olduğu görülmüştür. Evliler en çok vakit öldürmek için gelirken, bekârlar yemek yemek, çocuklu ailelerse eğlence alanları için gelmektedir. Sosyal yaşamla örtüşen önemli bir bulgu ise sinemaya gitmek için AVM'yi en çok bekârlar tercih ederken, evliler arasında da en çok çocuksuz kullanıcıların tercih etmesidir. Bu

sonuçlar AVM'nin sosyal, kültürel ve eğlence amacıyla kullanımında, kullanıcı özellikleriyle değişen tercihlerin oluştuğuna işaret etmektedir. Yanı sıra yapının kentin ticari merkezinde yer alması ve çalışma alanlarına yakınlığı çalışanlar ve öğrenciler tarafından daha çok yemek yemek için, emekliler ve çalışmayanlar için eğlence alanları için tercih edildiğini göstermektedir.

Öte yandan AVM'ler en çok akşam saatlerinde ziyaret edilirken, ziyaret saatlerinin kullanıcıların medeni durumu ve mesleki durumu arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bekârlar, çalışanlar ve öğrencilerin en çok akşam saatlerinde, evlilerin, emeklilerin ve çalışmayanların ise daha çok öğlen saatlerinde geldikleri tespit edilmiştir. Cinsiyetin ise daha çok AVM'de geçirilen süre konusunda belirleyici olduğu, kadınların erkeklere göre AVM'lerde daha çok vakit geçirdiği ulaşılan sonuçlar arasındadır.

Yapının mimari özelliklerinin ise ziyaret sıklığına etkisi sorgulandığında, mimari özelliklerin; marka sunumu, kafe alanlarının artması, sosyal kültürel faaliyetlerin artmasının ardından geldiği belirlenmiştir. Kullanıcılar yapının mimarisi, dekorasyonu ve mekânsal özellikleri bakımından olumlu görüşlere sahip olsa da ortamın ses, sıcaklık ve aydınlık koşullarının daha uzun süre kalmalarını sağlayan bir faktör olmadığı saptanmıştır. Bu bulgu da AVM'nin mimari yapısal özelliklerinin çok fazla belirleyici olmadığı, kullanıcıların ziyaretini daha çok sunulan olanaklar ve kullanımların belirlediği görülmüştür. Erişilebilirlik konusunda ise kullanıcılar; engelli bireylerin binaya ulaşmaları konusunda kararsız olsalar da engelli bireylerin yapı içinde kolaylıkla mekânlara erişebileceğini ve alışveriş yapabileceğini düşünmektedirler.

Sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde, Van AVM'nin kentte hedef kitlenin profiline ve tercihlerine uygun biçimde şekillendirildiği, yapının kent içinde yer almasının kullanımını olumlu yönde desteklediği görülmektedir. AVM'nin kullanımında ve kullanıcıların tercih ve alışveriş davranışlarında kullanıcı özelliklerinin açık bir biçimde etkili olduğu tespit edilmekle birlikte, yapının mimari özelliklerinin, sunulan olanakların gerisinde kaldığı, sosyal, kültürel faaliyetlerin ve marka seçkisinin artmasının geliş sıklığını etkileyecek faktörler arasında olduğu görülmüştür.

Bu çalışmada Van AVM aracılığıyla kent içi AVM'lerde kullanıcı tercihleri ve davranışları değerlendirilmeye çalışılmıştır. Ancak çalışmanın en belirgin sınırlılığı uygulamanın yapıldığı dönemde, kentte başka bir alışveriş merkezinin olmamasıdır. Çalışmanın sonuçları literatür bilgisiyle uyum sağlamakla birlikte, kullanıma dair tercihlerin kullanıcı özellikleriyle olan ilişkisi bakımından ulaştığı özgün sonuçlarla alana katkı sağladığı düşünülmektedir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar, kendileri ve/veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur. Çalışma, 2019 yılında tamamlanan araştırmanın verilerine dayanarak hazırlanmıştır.

Finansal Destek: Çalışma herhangi bir finansal destek almamıştır.

Teşekkür: Teşekkürümüz yoktur.

KAYNAKÇA:

- Abaza, M. (2001). Shopping malls, consumer culture and the reshaping of public space in Egypt. *Theory, Culture & Society*, 18(5): 97-122.
- Arnout, A. (2019). *Streets of Splendor, Shopping Culture and Spaces in a European Capital City (Brussels, 1830–1914)*, NY: Routledge.
- Besemer, S. (2004). *Shopping-Center der Zukunft Planung und Gestaltung*, Wiesbaden: Deutscher Universitätsverlag
- Blonde, B. & Van Damme, I. (2019). From consumer revolution to mass market, içinde *The Routledge Companion to the History of Retailing*, (Edts.) Vicki Howard & Jon Stobart, Londra: Routledge, 197-215.
- Bluman, A., G. (2012). *Elementary Statistics, A Step by Step Approach*, NY: The McGraw-Hill Companies, Inc.
- Dennis, C. & Newman, A. (2009). An environmental psychology approach to consumers' choices of shopping centres, içinde *Objects of Desire Consumer Behaviour in Shopping Centre Choices*, (Edt.) Charles Dennis, New York: Palgrave MacMillan, 169-184.
- DHA. (2019). Tarihi Kapalı Çarşı'da çalışmalar tamamlandı. <https://www.ensonhaber.com/emlak/emlak-projeleri/tarihi-kapalicarsinin-catisi-havadan-goruntulendi> Erişim tarihi: 03.01.2022
- Erkip, F. (2002). The shopping mall as an emergent public space in Turkey. *Environment and Planning A*, 35: 1073- 1093.
- Foda, O. (2019). Caravanserai to Carrefour, the retail history of the Middle East, 600–present, içinde *The Routledge Companion to the History of Retailing*, (Edts.) Vicki Howard & Jon Stobart, Londra: Routledge, 444-459.
- Gamgam, H. & Altunkaynak, B. (2012). *SPSS Uygulamalı Parametrik Olmayan Yöntemler*. 4. Baskı, Ankara: Seçkin-Teknik.
- Google Maps. (2019). <https://www.google.com/maps/place/Van+AVM> Erişim tarihi: 05.10.2021
- Gökarıksel, B. (2001). İstanbul'un kültürel haritasında Galleria, Akmerkez ve Capitol'un yeri: Mekan-insan-kültür çözümlemesi üzerine bir deney. *Toplumbilim*, 14: 105-113.
- Hocaoğlu, Y. (2018). Asırlardır ticaretin kalbinin attığı çarşı: Taşhan, <https://www.aa.com.tr/> Erişim tarihi: 03.01.2022
- Howard, V. & Stobart, J. (2019). Arcades, shopping centres and shopping malls, içinde *The Routledge Companion to the History of Retailing*, (Edts.) Vicki Howard & Jon Stobart, Londra: Routledge, 31-49.
- İşisağ, A., N. (2011). <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?p=2125064> Erişim tarihi 26.12.2021
- İşisağ, A., N. (2019). *Orosdi-Back Efsanesi, (Horozdibeği) Adana*, Ankara: Akademisyen Kitabevi.

- Kaya, B., S. (2021). AVM'lerin fonksiyonları değişti, *Marketing Türkiye*, <https://www.marketingturkiye.com.tr/haberler/avmlerin-fonksiyonlari-degisti/> Erişim tarihi 02.07.2022
- Lewis, H. (2014). The history of Le Bon Marché, <https://www.globalblue.com/destinations/france/paris/history-of-le-bon-marche/> Erişim tarihi 20.11.2022
- Le Bon Marche, Paris. <http://insideinside.org/project/retail-store-le-bon-marche-1869/> Erişim tarihi:20.12.2021
- Meshner, L., (2010). *Basics Interior Design 01: Retail Design*. Lausanne: Ava Publishing.
- Olgar, İ., K. (2015). Orosdi Back Binası, <https://kulturenvanteri.com/yer/?p=133362> Erişim tarihi:15.12.2021
- Özüdüru, B., H., Varol, Ç. & Ercoşkun Ö., Y. (2014). Do shopping centers abate the resilience of shopping streets? The co-existence of both shopping venues in Ankara, Turkey. *Cities*, 36: 145–157.
- Paquet, L., B. (2003). *The Urge to Splurge*, Toronto: ECW Press.
- Sedef, G. (2019). *Mimari karakterin alışveriş merkezlerinin kullanımına etkisi; Van ili örneği*. (Yüksek Lisans). Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Süer, A. (2014). *Alışveriş Merkezleri ve Perakende Sürdürülebilirlik*. İstanbul: Yakamoz Kitap.
- Tantanatewin, W. & Inkarojrit, V. (2016). Effects of color and lighting on retail impression and identity, *Journal of Environmental Psychology*, 46: 197-205.
- URL-1. (2014). Sultanahmet Arasta: Altı Saray Üstü Pazar, <http://yoldakiizler.blogspot.com/2014/09/> Erişim tarihi: 22.12.2021
- URL-2. Sultanahmet Camii ve Külliyesi Planı, <https://sultanahmetcami.org/k/10/sultanahmet-camii-ve-kulliyesi-planı/> Erişim tarihi: 22.12.2021
- URL-3. Erzurum Rüstem Paşa Bedesteni, üst kat planı. Çizen: Ali Sami Ülgen. <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/76486> Erişim tarihi: 18.10.2022
- URL-4. <http://photos1.blogger.com/x/blogger/732/4005/1600/870281/kapalicarsi.jpg> Erişim tarihi: 03.01.2022
- URL-5. <http://www.gruenassociates.com/project/northland-shopping-center/> Erişim tarihi: 22.10.2021
- URL-6. <http://www.gruenassociates.com/project/southdale-center/> Erişim tarihi: 22.10.2021
- URL-7. <https://www.vanavm.com.tr/tr/kat-planlari> Erişim tarihi: 02.07.2022
- Vural, T. (2005). *Değişen üretim tüketim bağlamında alışveriş merkezlerinin anlamsal ve mekânsal dönüşümüne eleştirel bir bakış*. (Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Wall S., C. (2006). *The Prose of Things: Transformations of Description in the Eighteenth Century*. Chicago: The University of Chicago Press.

Willsher, K. (2015). Paris's Galeries de Bois, prototype of the modern shopping centre – a history of cities in 50 buildings. *The Guardian*, 30.03.2015. <https://www.theguardian.com> Erişim tarihi: 28.12.2021

Yaraş, E., Yetkin Özbük, M. & Göncü, Z., Ü. (2016). Tüketicilerin alışveriş merkezi tercihlerini etkileyen faktörler. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16 (32): 274- 285.

Zorlu, A. (2008). *Alışveriş Merkezlerini Anlamak*. Ankara: Glocal Yayınları.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

Today, shopping malls, which are a part of daily life and serve as meeting and socialization places, have become public spaces that include various functions besides shopping. With the rapid spread of shopping centers, the architectural features and opportunities of these buildings are used to make a difference between shopping centers. Thus, it is thought that shopping malls attract users' attention through their distinctive architectural features and affect shopping behavior. This study aimed to determine the changing preferences and shopping behaviors of the users based on the architectural features of shopping centers.

Research Questions:

Why do users prefer to shop in shopping malls? Are the architectural features of the shopping mall an important criterion that affects the shopping preferences and frequency of visits? What facilities does the mall have that affect users' preferences and frequency of visits?

Literature Review:

Shopping centers, which have emerged as the spatial reflections of retail trade, are at the service of urban users in almost every city today. The positive effect of the developments occurred through the increase in mechanization and production technologies with the effect of industrialization after the war years, which made shopping activity attractive and increased the spread of shopping places. In this period, when the age of mass consumption began, the settlement and development of shopping centers varied with the changes in social structure and life. In the meanwhile, shopping units evolved in size and content and were named as hypermarket, mall and big-box. These large-scale spaces were built outside the city center so they included cinemas, theatres, squares, cafes and restaurants, as well as entertainment areas, almost like a small copy of the city. It is seen that shopping centers, which have emerged as the spatial counterpart of retail trade, are at the service of urban users in almost every city. It is known that since the first quarter of the 20th century, these structures took place in cities in the sense used today, but continued to develop by diversifying and shaped in different ways (Blonde and Van Damme, 2019). The e-commerce application, which has been experienced especially in recent years and has started to find its way in the retail sector, appears as a driving force for the remodeling of shopping centers (Kaya, 2021). The fact that shopping has become timeless due to internet use and shopping being separated from its formal structure as an activity has necessitated the renewal of shopping centers with innovative approaches. On the other hand, while serving the same purpose, shopping malls create their unique character (Tantanatewin & Inkarojrit, 2016) and try to offer their consumers a different environment for shopping. In this case, while a newly opened shopping mall makes its predecessors obsolete, an architectural competition occurs between shopping malls. For this reason, it is thought that shopping malls must always stay up-to-date and offer new spatial experiences in order to appeal to user preferences and to be preferable.

Methodology:

The socio-cultural structure of the region, the tourism potential and especially the Iranian tourist potential in the city for shopping and touristic activities, the student population in the city, and the diversified demographic characteristics of the city, in addition to all these, the fact that there are no shopping malls in the neighboring provinces such as Muş, Ağrı, Bitlis and Hakkari and the people living in these provinces prefer Van for shopping have caused the Van shopping mall to be chosen as a research area. A survey form was prepared with the thought that the factors listed as architectural characteristics of the mall such as location selection, transportation and access (Özüduru, Varol & Özçoşkun, 2014), spatial configuration and organization (Besemer, 2004), visual, auditory and thermal comfort (Mesher, 2010) are determinative in terms of visiting frequency, the reason for preference and time spent (Dennis & Newman, 2009, Yaraş, Yetkin Özbük & Göncü, 2016). The questionnaire was applied to 170 people on different days of the week and at various times of the day, using the random sampling technique among those who live in the city and use the shopping center. Visiting habits and access methods, the reason for choosing the shopping center for shopping, the factors affecting the frequency of visits and the time spent in the shopping center were evaluated. In addition to these, the perceptual-sensory situations created by the architectural features of the shopping center were questioned in the form. The questions are grouped in the form as follows:

- Demographic data,
- Visiting habits and access methods,
- Frequency of visits and factors affecting frequency,
- The time spent in the mall and the factors affecting the time,
- Reasons for choosing the mall for shopping,
- Service, circulation areas, and disabled accessibility,
- Perceptual and sensory conditions of the space.

The obtained data were subjected to statistical analysis using SPSS 18 package program, frequency distributions, cross-table analyses and chi-square independence tests were performed. If the p value was below 0.05 in the chi-square test results, it was determined that there was a statistically significant relationship between the groups (Gamgam & Altunkaynak, 2012).

Results and Conclusions:

One of the important results of the study is that users do not shop on every visit to the mall. The results point out that apart from shopping, users visit the mall for eating, meeting with friends, spending time, and going to the cinema. This finding is consistent with the result in which Abaza (2001) mentioned that shopping malls have become a social center, a meeting and entertainment area for users. This result is also supported by the fact that the Van shopping mall is located in the city center and can be easily accessible within a short walk. The results also revealed that the architectural features and facilities of the shopping mall affect the users' behavior, frequency of visits and preferences in general. Although it has been determined that the architectural characteristics are clearly effective in the use, the preferences and shopping behaviors, it has been determined that the architectural features of the shopping mall lag behind the services and activities offered. In this respect, the results show that the increase in social, cultural activities and expanding in brand selection in the shopping mall can positively affect the frequency of visits. Although obtained results are parallel with the literature, the study was carried out in just one case area since there is no other shopping center in the city. This is the main limitation of the study. It is thought that changes in conditions would affect the results, it is recommended to consider the results within the aforementioned limitation.

The Importance of Rural Tourism in the Context of Sustainable Urban Development and Its Impact on Rural Development: The Case of Foça Kozbeyli

Sürdürülebilir Kentsel Gelişim ve Kırsal Kalkınmaya Etkisi Bağlamında Kırsal Turizmin Önemi: Foça Kozbeyli Örneği

Hayriye Oya Saf¹

Öz: Tarihi kent merkezlerinde, turistik faaliyetlerin kentin özgün değerleri üzerinde oluşturduğu baskı ve tahribat oldukça fazladır. Kırsal alanlara odaklanan alternatif turizm türleri bu bağlamda sektörel gelişim açısından önemli olmaktadır. Tarım-turizm işbirliği kır-kent arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılmasını, kırsal alanda bulunan mevcut çevresel değerlerin ve doğal kaynakların korunmasını, geliştirilmesini ve sürdürülebilir kentsel gelişimi beraberinde getirmektedir. Bu çalışmanın amacı Foça kentinin turizm potansiyelinin incelenmesi ve turizmin sektörel gelişimi bağlamında kırsal turizmin öneminin ve gerekliliğinin ortaya konulmasıdır. Kozbeyli köyü örneklem alanı olarak seçilmiştir. Sürdürülebilir kentsel gelişim ve kırsal kalkınmaya etkisi bağlamında, kırsal turizmin tartışıldığı bu çalışma, turizm faaliyetleri üzerinden bir planlama çalışması gerçekleştirmekle birlikte, mekânsal kurgu üzerine bir çalışmayı da içermektedir. Çalışma yönteminde, niteliksel ve niceliksel araştırma teknikleri bir arada kullanılmıştır. Doğrudan gözlem ve mekânsal incelemeler çalışma yönteminin niteliksel kısmını, likert ölçeği tekniği kullanılarak yapılan değerlendirmeler ise niceliksel kısmını oluşturmaktadır. Kozbeyli köyünde gerçekleştirilen, "Kırsal Turizm Konseptli Çiftlik ve Turizm Tesisi Tasarımı" öğrenci proje çalışması süreci ele alınmıştır. Turizmin, mimariye yansımaları ve kente etkileri değerlendirilmiştir. Bu çalışma kırsal alanda küçük ve orta ölçekli tesislerin mimari niteliği üzerine bir ön çalışma olarak da görülebilir.

Anahtar Kelimeler: Kırsal Kalkınma, Kırsal Turizm, Eko-çiftlik, Kozbeyli, Foça.

ABSTRACT: The strain and destruction of touristic activities on the city's inherent values is quite strong in historical city centers. Alternative tourism types that focus on rural areas are important in terms of sectoral development in this context. Cooperation between agriculture and tourism contributes to the reduction of development gaps between rural and urban areas, the preservation and development of existing environmental assets and natural resources in rural areas, and long-term urban development. The aim of this study is to examine the tourism potential of the city of Foça and to reveal the importance and necessity of rural tourism in the context of the sectoral development of tourism. Kozbeyli village was chosen as a sample area. This study, in which rural tourism is discussed in the context of sustainable urban development and its impact on rural development, includes a study on spatial fiction as well as carrying out a planning study on tourism activities. In the study method, qualitative and quantitative research techniques are used together. Direct observation and spatial investigations constitute the qualitative part of the study method, while the evaluations made using the Likert scale technique constitute the quantitative part. The "Farm and Tourism Facility Design with Rural Tourism Concept" student project work progress in Kozbeyli village was discussed. The reflections of tourism on architecture and its effects on the city were evaluated. This research can also be viewed as a preliminary investigation on the architectural quality of small and medium-sized rural facilities.

Keywords: Rural Development, Rural Tourism, Eco-farm, Kozbeyli, Foça.

¹Corresponded Author: Mersin Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Yenişehir/Mersin, oyasaf@mersin.edu.tr, 0000-0002-7281-0358

INTRODUCTION:

From the perspective of urban conservation, touristic activities in historical cities without considering the carrying capacity of the region cause the destruction of historical environments, structures, and natural resources. Especially in small-scale settlements, the damage caused by mass tourism is quite high. In historical city centers, it is necessary to reduce the strain and destruction caused by touristic activities on the original values of the city. In the report of “Turkey Tourism Strategy 2023 Action Plan 2007-2013” (T.R. Ministry of Culture and Tourism, 2007) prepared by the Ministry of Culture and Tourism, alternative tourism types were emphasized. Adoption of sustainable tourism types that are sensitive to the environment and nature are among priority targets. Rural tourism is important in this context. The ethnic and geographical character, historical, cultural structure and mystery of rural areas offer a different attraction to tourists (Çeken et al., 2007, p. 2). Different alternatives offered in terms of activity increase the desirability of rural areas in terms of new tourist profiles.

Rural tourism has an important role in ensuring sustainable rural development. Rural tourism both serves the understanding of rural development and plays an effective role in making development sustainable (Kuşat, 2014, p. 66).

1. Rural Development

The general aim of rural development policies is to improve the economic and socio-cultural opportunities of people living in rural areas. From an agriculture-focused perspective, aim in rural development must be “to make the best use of the natural resources of the regions, to ensure the development of agriculture and to increase productivity, to mobilize the rural population and to organize it consciously, to solve the infrastructure problem in the rural area and to train qualified workforce (Çeken et al., 2007, p. 4-5)”. The economic, political, technological, legal, and cultural structure that changed with the phenomenon of globalization has caused the concept of rural tourism to be among the priority issues in the development of rural areas (Çeken et al., 2007, p. 1). At this point, agriculture-tourism cooperation is important in terms of ensuring sustainable development, increasing the contribution of rural areas to the economy, increasing the quality of life of rural society, reducing the development differences between both regions and rural-urban, protecting existing environmental values and natural resources (Çeken et al., 2007, p. 5).

Kuşat (2014), with reference to Moseley (2003), states that rural development can be evaluated from three different perspectives:

- Rural development is a very broad concept that encompasses all elements such as education, health, housing, cultural heritage, public services and opportunities, leadership, and governance capacity in the context of the vitality of people and places living in rural areas.
- In rural development, the process operates in a way that integrates with economic, socio-cultural, and environmental objectives in a sustainable way.
- Rural development becomes a wealth-creating value in the long run, owing to the sustainability achieved in economic, social, cultural, and environmental changes (Kuşat, 2014, p. 69).

Sustainability in rural development is one of the priority concepts. The most important obstacle to sustainable development is the excessive use of nature. Nature should be allowed to renew itself. If this does not happen, it will have negative effects for many sectors. The overdependence of the tourism sector on values that are less likely to regenerate spontaneously, which increases the degree of the impact (Kuşat, 2014, p. 66). Therefore, rural tourism needs to be well organized. Otherwise, negative environmental effects will occur with the excessive use of the natural resources (T.C. Ministry of Culture and Tourism, 2007, p. 55). When managed well, rural tourism provides both

sustainable local development and protection of natural ecosystems (Ross and Wall, 1999, p. 123). According to *Soykan* (2000), the purpose of supporting rural tourism on behalf of rural development is to attract the increasing pressure of intense construction in coastline settlements to rural areas (Soykan, 2000, p. 21).

2. Rural Tourism

According to *Kuşat* (2014), rural tourism is a type of tourism, which encourages the development of settlements consistent with their economic, socio-political, cultural, historical, geographical, and human structure (Kuşat, 2014, p. 67). According to the British Tourism Council (2001), rural tourism is seen as a strategy within sustainable tourism, and it is defined as a type of tourism that meets the socio-cultural needs of people, develops and protects the built and natural environment ecologically, and provides economic benefits from tourism destinations (Countryside Agency and English Tourism Council, 2001, p. 11).

According to the definition made by the European Union (EC) (1999), rural tourism is the whole of activities in which services such as accommodation, food and beverage are offered to tourists in small-scale enterprises. This type of tourism, which is carried out in small settlements, includes activities that aim to have a good time together with agricultural or local values (EC, 1999, p. 151).

It would be wrong to refer every type of tourism carried out in rural areas as rural tourism. From this point of view, Chambers (2004) stated that there should be a continuous human presence in rural tourism. Local residents and local culture are important when considered from this point of view and the only feature that distinguishes rural tourism from all non-urban tourism activities is the presence of people (Chambers, 2004, p. 180).

In rural tourism, importance is attached to the rural area and its characteristics, and sometimes to the expectations of tourists from the place, namely tourism activities (Kuşat, 2014, p. 68). In this context, rural tourism overshadows the local characteristics and original values. The expectations of the tourists should not indulge the general characteristics of the region. Therefore, supply-demand balance should be prioritized. The important point here is the integration of alternative activities and tourism services offered in rural tourism with the original values of the local, which is a fundamental principle for ensuring sustainability.

There are some features that highlight rural tourism as a rural development alternative. In this context, the following features stated by *Kuşat* (2014) should be considered.

- Traditional values should be determined in rural areas, efforts should be made to protect and preserve them for the future generations. It is important not to waste resources.
- Along with rural tourism, a raise in the service sector can be expected. Especially sectors such as transportation, health and education will be affected by this raise and locals will benefit from it.
- Rural tourism will allow existing business lines to develop and become more active. Also, will lead to new business lines to emerge in rural areas. Thus, the continuity of rural enterprises will be ensured.
- Historical buildings that are in ruins in rural areas should be protected and repaired. These structures will be restored and brought to tourism.
- Women's employment in rural areas should be encouraged. Thus, rightful value of women to society will be recompensed (Kuşat, 2014, p. 72).

In rural tourism development, partnerships accompany various advantages and disadvantages. Attracting larger crowds and entrepreneurs from different sectors to rural areas, becoming a brand

in the countryside and gaining a corporate identity are stated as advantages of rural tourism development. Whereas, increasing personal conflicts, inadequate management, wasting resources are considered as disadvantages (Cech., 2004, p. 146-147 cited in Kuşat, 2014, p. 74). Considering all the advantages and disadvantages, rural tourism should be well organized. In this way, both sustainable physical environments will be created and socio-cultural and economic imbalances between urban and rural areas will be prevented with the sustainable development strategy.

3. Aim of the Study

The aim of this study is to examine the tourism potential of the city of Foça and to reveal the importance and necessity of rural tourism in the context of the sectoral development of tourism. Within the scope of this study, in which rural tourism is discussed in the context of sustainable urban development and its impact on rural development, evaluations are made in the context of tourism's reflections on architecture and its effects on space and city. Kozbeyli village is chosen as a case study area and the outcome of the "Farm and Tourism Facility Design with Rural Tourism Concept" student project are evaluated within the scope of this study. Evaluations are made in line with the parameters determined in the context of rural development. In the context of rural development, the potential of the presented projects to return to the village has been revealed and their reflections on the space have been discussed.

4. Method of the Study

The studies performed in Kozbeyli Village by the first-year students at Mersin University, Department of Architecture were evaluated within the scope of the study. Concept proposals that are presented within the scope of the "Rural Tourism Concept Farm and Tourism Facility Design" project were evaluated in terms of rural development. Parameters used in evaluations were; (P1) relationships with the locals, (P2) approaches to traditional buildings, (P3) contributions to local architecture, (P4) construction techniques and use of materials, (P5) agriculture-oriented activity suggestions, permaculture and organic farming activities, (P6) local cuisine activities suggestions, (P7) suggestions for branding and direct sales of local products, (P8) livestock-oriented activities (P9) local entertainment activities for the sustainability of culture and (P10) creating new areas of economic activity. A total of 26 students participated in the project production process. Evaluations were made on the projects of all students participating in the project studio, regardless of their grades.

As a result of the emphasis of the concept decisions on rural development and the reflection of these decisions on architecture, when the concept decisions are supported by the space the evaluation of the spatialization process become stronger with the relationship they establish with the context. For this reason, three different evaluations were made, and the results were presented. The first evaluation was based on how well the presented concept proposals met the parameters. The second evaluation was carried out on the specialization success of the parameters. At this point, architectural projects and site plan evaluations were made using the Likert scale technique. Evaluations were scored between 0-3 as none (0), insufficient (1), moderate (2), successful (3), it was tried to determine which parameter was the most prominent among the participants in total. In addition, the parameters were evaluated internally, and the specialization success rates are indicated in the table. As a result, in the evaluation model proposed in this study, qualitative and quantitative research techniques are used together. Direct observation and spatial investigations constituted the qualitative part of the study method, while the evaluations made using the Likert scale technique constituted the quantitative part.

5. Case Study

In this part of the study, first of all, the tourism potential of the city of *Foça* was defined, and the process of determining the case study area was explained in line with the SWOT analysis and analysis inferences made in terms of rural tourism. In the next subsections, the general characteristics of the area and the general content of the project, made by the students in the region, are explained.

5.1. *Foça's* Tourism Potential and Determination of the Case Study Area in the Context of Rural Tourism

According to *Soykan*, today, foreign tourism-related coastal tourism, which starts from the northern Aegean coast and extends to the western Mediterranean, operates in an average of four to eight months. Intense tourist pressure during the season causes many problems in terms of sustainability and consumption of resources. The inner regions just behind the coasts of our country, mountains, plateau, forests, natural values, agricultural structure, and local culture should be taken into consideration. These regions are extremely suitable for rural tourism to be carried out in almost every season. Rural tourism can be an alternative or complement to sea tourism in these areas (*Soykan*, 2003, p. 3). For example, when Western Anatolia is considered, the tourism potential of the villages, which are integrated with their traditional houses, streets, mosque, fountain, and unique cultural values, is quite high. In this context, settlements from the Aegean Region such as *Muğla*, *Kula*, *Milas*, *Foça* and *Bergama*, which stand out with their houses in traditional architecture built with local building materials and local techniques, have a great chance for rural tourism (*Soykan*, 2003, p. 5).

Before providing information about *Kozbeyli* Village in the context of the field study, it is useful to briefly talk about the tourism potential of the city of *Foça*. Despite the serious decrease in the number of beds due to the closure of *Foça* Club Med Resort, tourism potential of *Foça* is increasing day by day, with one-day visitors, summer houses and boutique concept hotels and a differentiating tourism understanding. One of the advantageous aspects of *Foça* is the fact that *Foça* is only 70 kilometres away from *İzmir*. The fact that there is no problem in terms of extra-urban transportation with the air-metro transfer lines and that *Foça* has the alternative of sea transportation can be seen as important advantages. According to *Gümüş* and *Özüpekçe* (2009), three main factors that increase the tourism potential in *Foça* became prominent, one of them is that although there are secondary housing structures and some tourism facilities on the coast, there is a better protected coastal area than other tourism regions. Natural, archaeological, and urban conservation sites in the region have an important role in this. And the second factor is the Mediterranean Monk Seal (*Monachusmonachus*). Declaring the Mediterranean Monk Seal breeding, feeding, and sheltering areas as Special Environmental Protection Area is also important for the continuity of the untouched structure of the area. The third factor is *Foça's* historical and cultural values (*Gümüş* and *Özüpekçe*, 2009, pp. 402-403). These values, which are protected by Natural, Archaeological and Urban Conservation Sites, are important as the original values of the city and their sustainability is important. It also includes many different tourism potentials such as rural tourism (*Saf* and *Türkoğlu*, 2018, p. 527). It would not be wrong to say that the tourism sector in *Foça* has been active in the city centre with cultural tourism and nature-sea tourism activities and the tourism is mostly concentrated in these areas. However, *Foça* has never stood out in mass tourism like popular tourism destinations and appealed to different tourist profiles with a more boutique concept with its preserved historical texture and nature. There has been no sectoral effort in this regard specific to the region. It was also seen that it is not possible for the city centre to meet a huge increase in tourism potential due to the Natural, Archaeological and Urban Sites and the Special Environmental Protection Area (*Saf* and *Türkoğlu*, 2018, p. 527). In this context, it would be the best approach to switch to alternative

tourism types so that the region can develop in a sectoral sense without losing its original values. It is reasonable to assume that tourist profiles who seek silence and calmness, valuable cultural tourism, engage in a variety of experiences, and prefer *Foça* with these characteristics will evaluate the various alternatives available, and alternative tourism types will find their sectoral equivalent in the region.

In the context of sustainable tourism in *Foça*, SWOT Analysis focusing on the sub-headings of ecology, agriculture, tourism, and economy were conducted in order to embody the rural tourism construct.

S W O T		OPPORTUNITIES	THREATS
ECOLOGY		<ul style="list-style-type: none"> To identify opportunities for observing and presenting rich biodiversity Potential to create ecological awareness and to host all kinds of activities that can be done in the name of education Presence of protected green areas that can be used for recreation and sports activities 	<ul style="list-style-type: none"> Hydroelectric Plant Project planned between <i>Aliaga</i> and <i>Yenifoca</i> Iron-steel factories and petrochemical plants threaten marine pollution and ecosystem around the <i>Foça</i> Threatening factors of the ecosystem due to the increasing number of excursionist and unconscious tourists and as a result of the city's carrying capacity over,
AGRICULTURAL		<ul style="list-style-type: none"> The possibility of favorable evaluation of land suitable for classical and organic farming in terms of agro-tourism The development of gastronomic activities based on agricultural production such as slow food, organic farming. Branding potentials of agricultural products (<i>Foça Karası</i> wine, olive oil, tomato paste etc.) Potential for balancing seasonal carrying capacity by integrating tourism with four season agricultural practices Local people are open-minded and educable about new farming practices 	<ul style="list-style-type: none"> Increased conventionality of agricultural production Uncultivated arable land Decrease in the number of households who are engaged in agriculture
TOURISM - ECONOMY		<ul style="list-style-type: none"> Possibility to use the unique rural-identified houses and traditional architectural texture for accommodation in tourism sector. The diversity of activities that can be realized in different seasons <i>Foça</i> is suitable for cross-border agricultural / trade / tourism cooperation studies through the maritime border gate in <i>Foça</i> Increasing employment opportunities thanks to the creation of new business areas along with the potential for tourism to be diversified <i>Reha Midilli</i> Faculty of Tourism has the knowledge to support the local people in the tourism policies to be developed in the district 	<ul style="list-style-type: none"> Decrease in potential labor and younger entrepreneurs with a resultant migration of young population due to reduced employment opportunities Buildings that reflect the architectural identity of the venue are not re-functionalized for any purpose and eventually destroying / decaying / disappearing Unqualified excursionist and seasonal tourist Decrease in income from tourism cause dissatisfaction

Figure 1. Swot Analysis of Rural Tourism in *Foça* (Strengths and Weaknesses) (Source: Saf and Türkoğlu, 2018, p.532)

S W O T		STRENGTHS	WEAKNESSES
ECOLOGY		<ul style="list-style-type: none"> Due to the fact that the area is a 'Special Environmental Protection Area', its historical and natural texture is protected. Rich marine biodiversity The actors' awareness of the ecological identity of the area and their action about protection. (<i>Foça</i> Municipality, Mediterranean Seal Research Center, General Directorate of Natural Assets Protection...) The existence of the Special Environmental Protection Zone Management Plan 	<ul style="list-style-type: none"> A critical marine ecosystem Inspection of the navigation areas of tour boats and amateur fishing boats Negative effect of marine ecosystem due to wrong anchorage points of boats The lack of awareness of ecosystem creatures except from the Mediterranean Seal (<i>Posidonia</i>, bird species, etc.)
AGRICULTURAL		<ul style="list-style-type: none"> High productivity and variety of agricultural products (Cereals, corn, cotton, tomatoes artichoke, spinach, broccoli, olive, plum, wine grape...) The existence of traditional and integrated facilities for the processing of agricultural products (9 olive-oil workshop, 2 ginnyery, 1 mushroom cultivation, production of <i>Foça karası</i> wine) Organic farming practices and consciousness of the native people who are interested in agriculture sector No irrigation problems in agriculture The existence of cooperatives in agriculture sector (1 irrigation cooperative, 1 olive producers cooperative, 2 development cooperative..) 	<ul style="list-style-type: none"> Use of pesticides in agricultural production Decrease in seed quality Lack of promotion of agricultural products Non-integrated works with other sectors such as tourism in regional scale Approximately 23% reduction of cultivated fields while growing by 12% of total agricultural land
TOURISM - ECONOMY		<ul style="list-style-type: none"> Economic welfare and income level above the country average Main sources of income depend on agriculture, tourism and animal husbandry Processing of raw materials obtained from agriculture with high value added products Functioning of networks for the marketing of products Having different quality areas in the name of diversification of tourism activities. To have qualified architectural, archeological and cultural values 	<ul style="list-style-type: none"> No inter sectoral economic co-operation Accommodation options four tourists are limited to <i>Foça</i> central district and coastline, not to have any options for accommodation in rural area Non equal tourism seasonality Influx of excursionist tourist profile Most of the tourism-related activities are concentrated in the Center of <i>Foça</i> (Food&beverage, accommodation, entertainment, recreation, etc.)

Figure 2. Swot Analysis of Rural Tourism in *Foça* (Opportunities and Threats) (Source: Saf and Türkoğlu, 2018, p. 532)

Among these sub-headings, ecology, which will be evaluated within the scope of rural tourism, has been discussed at a high scale to understand the existing ecosystems and their sensitivities, to determine the potentials of natural resources and to ensure the consistency of the rural tourism model, which will be built by addressing environmental problems, in the urban setting. The topics of agriculture, tourism, and economy, on the other hand, were evaluated in the context of the rural areas of *Foça*, which are predicted to be suitable for the rural tourism model, because of the observations made in the field (Saf and Türkoğlu, 2018, p. 531).

Figure 3. Tourism Destinations in *Foça* (Source: Saf and Türkoğlu, 2018, p. 533)

In terms of sectoral and rural development, the spread of tourism concentrated in the historical city core of *Foça* to rural areas is critical, given the city's carrying capacity. Rural tourism, agricultural tourism, and permaculture studies should all be examined for the region in this context. The natural and ecological structure of the region provides all the requirements of a planning to be made in the rural area. Ease of access to rural areas and the fact that the deficiencies in terms of infrastructure can be eliminated very easily are the advantages of the region in terms of planning. Considering the intensity of agricultural activities in rural areas, the efficiency of agricultural production and the variety of products, rural tourism destinations can be considered as chain destinations in the district center of *Foça*, *Kartdere*, *Kocamehmetler*, *Gerenköy*, *Ilipınar*, *Yeniköy* and *Kozbeyli* regions (Saf and Türkoğlu, 2018, pp. 532-533). This will ensure that the tourism sector in *Foça* is distributed evenly around the city, appealing to a diverse range of tourist profiles, and that the sections bordering the special environmental protection area are preserved.

Within the scope of this study, *Kozbeyli* region was chosen as the study area due to its differentiating architectural structure, cultural values, and the potential to handle tourism, agriculture, and animal breeding together. The SWOT analysis, which has been examined in detail above, is examined in *Kozbeyli*. It can be stated that the region's strengths are agricultural product diversity and organic farming practices, enables the realization of activities for the processing of agricultural products, allows diversification of tourism activities, and has unique architectural, archaeological, and cultural values. The weaknesses of the region are the continuation of pesticide use in agricultural production, the decrease in cultivated field areas, the lack of promotion, the lack of economic cooperation

between sectors, the inadequacy of accommodation opportunities, being the destination that is visited for a day or even a few hours while passing through, due to the concentration of touristic activities in the district centre. Considering the opportunities in the region, the prominent findings were the availability of lands and farms suitable for classical and organic agriculture, the potential for branding agricultural products, and the open-mindedness of the local people towards new agricultural practices. Threats in the region are determined as negative ecological effects such as Hydroelectric Power Plant (HEPP) project planned to be built between *Aliağa* and *Yenifoça* and industrial establishments close to the region, and also migration of the young population because of the decrease in job opportunities is another threat. Again, the fact that the historical buildings in the region are not maintained and repaired and that they lose their original values day by day and become ruins are also an important threat to the region.

In this case, public opinion is also crucial. The residents of *Kozbeyli*, according to *Baykal* and *Ataberk* (2020), are open to new ideas for the village's development, which is critical for the development of rural tourism. Since the last two decades, the community has seen a minor increase in tourism. There is a need for more research into rural tourism. In the framework of agriculture-tourism cooperation, there is a lack of organization. Villagers want to be involved in tourism management, but they are not hostile to outside operators and are willing to collaborate (*Baykal* and *Ataberk*, 2020, pp. 153-156).

5.2. General Characteristics of *Kozbeyli* Village

Kozbeyli is a settlement in the Aegean Region, located in the *İzmir-Foça* district. There is *Aliağa* in the east, *Yeni Foça* in the northwest, and *Yeniköy*, *Bağarası* and *Ilıpınar* neighborhoods of *Foça* district in the south. *Kozbeyli* is 80 meters above the sea level. *Kozbeyli* can be reached by a 60-kilometer highway connection from *İzmir* and 20 kilometres from *Foça* (*Taşçı* and *Pekdoğan*, 2015, p. 659). Although there is no definite data about the establishment of *Kozbeyli*, *Taşçı* and *Pekdoğan* (2018) the history of the settlement can be described as follows: *Kozbeyli* was founded by the Turks in the 14th century during the *Saruhanlı* Principality. The village was first established in the *Yolmuç* region, by the people who migrated from *Işıkköy* (*Şihkebir/ BüyükŞeyhli*). Since its location was open to pirate attacks, the people living here, under the leadership of *Kuzubey*, established the present *Kozbeyli* Village 150-200 years later, standing on the forested slope of *Şaphane* Mountain, at a point overlooking the *Gencerlik* Plain and *Çandarlı* Bay. The name of the village comes from its founder, *Kuzubeyi*. It is known that Greeks settled in the village, which was founded by the Turks, in the 1800s and Turks and Greeks lived together until the population exchange period. Living together has led to the formation of architecturally different structures (*Taşçı* and *Pekdoğan*, 2018, p. 4).

According to the 2018 Address Based Population Registration System data, the population of *Kozbeyli* is 626. *Kozbeyli* Region stands at an important point in terms of rural tourism considering both its historical features and its natural and agricultural potentials. According to *Baykal* (2018), the village square has restaurants, cafes, coffee shops, and markets, as well as a market area, one boutique hotel, one hostel, four catering establishments, and three shopping establishments (*Baykal*, 2018, p.33). *Kozbeyli*, which is one of the areas with an increasing rate of visit outside the district centre in *Foça* in recent years, is known for its partially restored traditional residential architecture, *Çapkinoğlu* mansion-tavern reflecting the traces of Greek culture in the region, and restaurants serving local dishes (*Saf* and *Türkoğlu*, 2018, p. 536). *Kozbeyli* Mosque (1611), *Kule Evler* and *Kocakule* (*Kuzubeyi* Tower) can be counted as other remarkable cultural heritage elements (*Yurttaş*, 2014, pp. 8-9).

Figure 4. Bird's Eye View of Kozbeyli Village (Photo: Adem Arden)

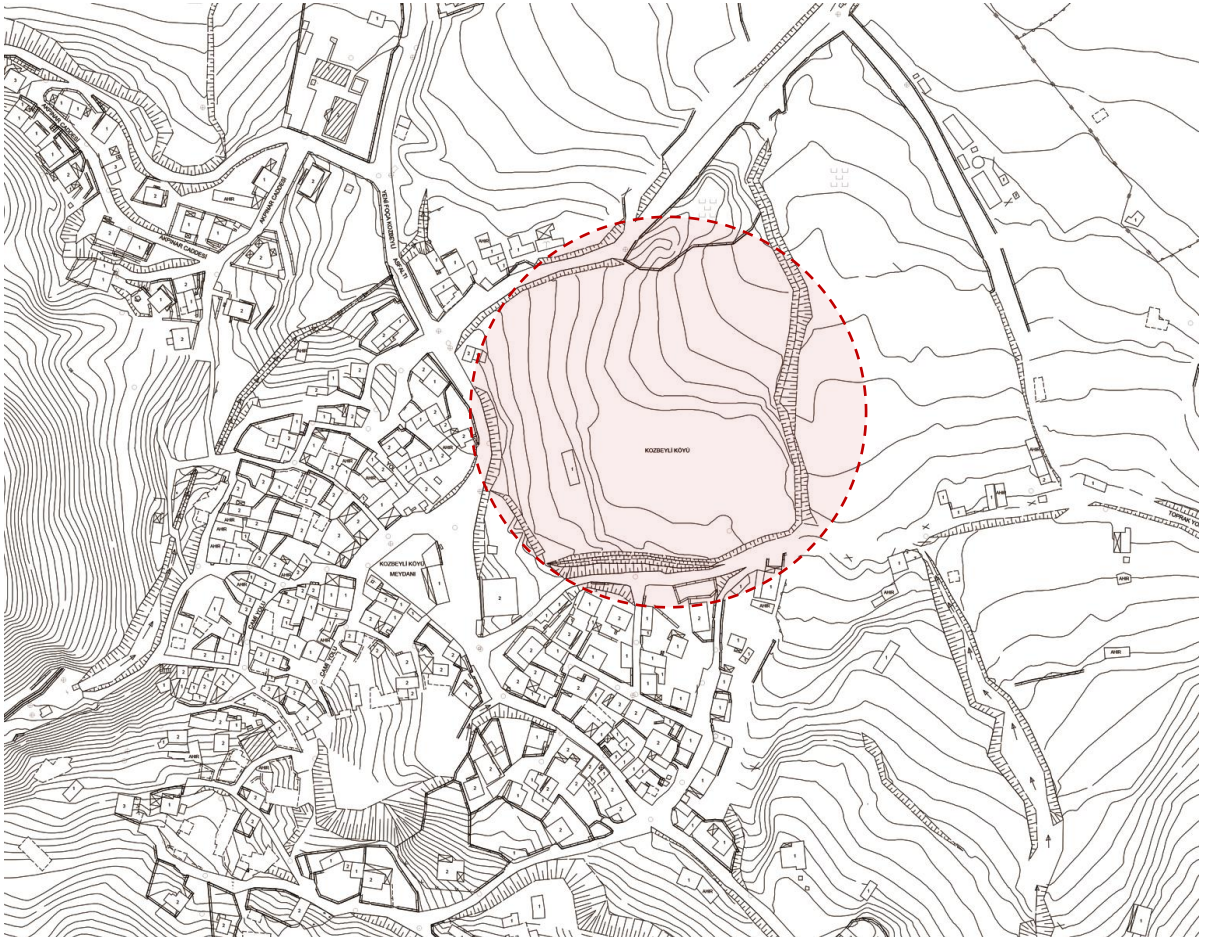

Figure 5. Kozbeyli Village Site Plan and Study Area (Source: Foça Municipality)

Figure 6. General View of *Kozbeyli* Village (Photo: *Hayriye Oya Saf*)

Figure 7-8. Traditional *Kozbeyli* Houses (Photos: *Hayriye Oya Saf*)

Figure 9-10. Traditional *Kozbeyli* Houses (Photos: *Hayriye Oya Saf*)

5.3. Project Topic

Eco-tourism, which is an activity branch of rural tourism, has an important place in increasing the tourism income of hotels or farms and in the development of rural tourism (Tekin and Kasalak, 2014, p. 132). Today, there have been serious increases in agricultural costs. It is known that the young population in many families are looking for work areas besides agriculture, since the income obtained in the agricultural sector is not at the desired levels and the agricultural sector is frequently affected by economic fluctuations. Therefore, this situation emerges as an employment problem in rural areas. The fact that tourism entrepreneurship operates in rural areas and the increase in rural tourism activities are important in terms of providing new job opportunities for youth in those regions. The conversion of farms into ecological hotels can easily be realized. The fact that adobe, wood or stone-weighted accommodation structures, which are frequently used in European countries, reflect the traditional architectural understanding of our country and the building stock in rural areas consists of such structures, enabling this transformation to be carried out easily (Tekin and Kasalak, 2014, p. 135).

People who carry out entrepreneurial activities in rural tourism are expressed as rural entrepreneurs (Tekin and Kasalak, 2014, p. 131). In the context of rural tourism, different entrepreneurship models are used for different purposes. These models include hobby garden facilities, local restaurants, horse riding, and paintball facilities, adventure-themed parks, rafting (rubber boat and canoe), rural hostels, ecological hotels and farm facilities, sportive angling facilities, and certified-controlled hunting fields (Zurnacı, 2012, p. 67). Among these types of entrepreneurships, rural hostels, ecological hotels and farm entrepreneurships are attracting attention and the number of these facilities is increasing day by day. *Pezikoğlu* (2012) with reference to Holland et al. (2003, p. 5-6) defines farm tourism as a type of tourism that includes activities such as accommodation in rural areas, where the visitors can participate in walking, boat trips, and activities such as farm work (Pezikoğlu, 2012, p. 86).

According to *Kaypak* (2012) farm tourism aims to maintain environmental quality, improve the quality of life of touristic regions, provide quality visitor experience, promote equality in development, and contribute to the economy and environment of tourism. Preservation of cultural assets, instead of modern architectural structures that do not match the local texture accommodation facilities serving in protected traditional buildings should be preferred (Kaypak, 2012, p. 21). In modern architectural products, sustainable structures should be preferred in new farm designs. The basic principle in the use of natural resources in farm tourism is to provide a balance between protection and use. Ensuring this balance is important for the tourism sector. If entrepreneurs interested in rural tourism do not have any concerns about ecological sustainability and approach the issue from a consumer perspective, it will not be easy to maintain this balance. Commercial expectations should not create problems in ecological sustainability. For this reason, modern touristic construction aiming to gain a lot in a short time, such as mass tourism, should not be preferred. There should be planned and conscious rural tourism activities, in this context; the elements of “ISO 9000 Quality Standard, ISO 14000 Environmental Management System Standard” put into practice in tourism accommodation management should also be taken into consideration (Kaypak, 2012, p. 24). Reflections of relevant standards on architecture should also be provided.

Farm tourism and ecological farms have an important place in the development of tourism in rural areas. Introduction to Architectural Design course in the project studio after studies on traditional construction techniques, the subject of “Farm and Tourism Facility Design with Rural Tourism Concept” was given to the students as a final project. The students, assuming the role of rural entrepreneurs, carried out their project studies by considering rural tourism and sustainable rural

development. Within the scope of this study, the works of the first-year students at *Mersin University*, Department of Architecture were evaluated and presented. Works of students pretending to be rural entrepreneurs, in *Kozbeyli Village* were evaluated and the concept proposals presented within the scope of the “Rural Tourism Concept Farm and Tourism Facility Design” project were evaluated in terms of rural development. A total of 26 students participated in the project production process. Evaluations were made on the projects of all students participating in the project studio, regardless of their grades. As a result of the emphasis of the concept decisions on rural development and the reflection of these decisions on architecture, when the concept decisions are supported by the space the evaluation of the spatialization process become stronger with the relationship they establish with the context.

6. Findings

Before considering the evaluation results, it is useful to mention the concept proposals presented within the scope of the “Farm and Tourism Facility Design with Rural Tourism Concept” project. Concepts offered are as follows:

- A camp proposal throughout the year with the theme of fusion of cultures. Camp activities for local and foreign students, trips to villages with organized activities, agricultural production activities, environmental cleaning activities, organic agriculture education and application studies, cultural integration activities, activities to get to know the local culture on site...
- Village life and culture museum village
- Promotion of traditional culinary culture, *Slowfood* festival, kitchen workshops, organic farming,
- Vegan cuisine and organic farming
- Organic life and permaculture
- Organic farming
- Olive cultivation; olive species (date, drawing, boot) preparatory workshops, sales and marketing,
- Production and sale of olive oil and traditional soap, workshops and agricultural activities
- Viticulture; wine production and sale
- Viticulture; promotion of wine production and traditional historical entertainment culture
- Arts and agriculture
- Production and marketing of herbal teas and permaculture activities and practices that support it,
- Flower growing. Production, marketing and sales of dried flowers, aromatic oils and organic perfumes.
- Carpet weaving, vegetable dyeing, organic wool production
- Beekeeping; organic honey production, puree, chasteberry and black herb cultivation,
- Cattle and sheep breeding; animal food marketing
- Goat breeding, production and marketing of handmade goat wool handmade goods, goat milk-yogurt and cheese,
- Permaculture training farm, certificate programs, organic farming,
- Ecological schools; education and agriculture in nature for children,
- Greenpeace village, providing environmental education to the village people
- Aromatic oil, medical and aromatic plant production
- Psychological rehabilitation center, treatment with nature
- Rehabilitation with horses, horse breeding, rehabilitation center
- Agriculture and therapy center for people with Down syndrome

- *Hacemat* application center, treatment with herbs
- Model shipbuilding and woodworking workshop and industrial wood production.

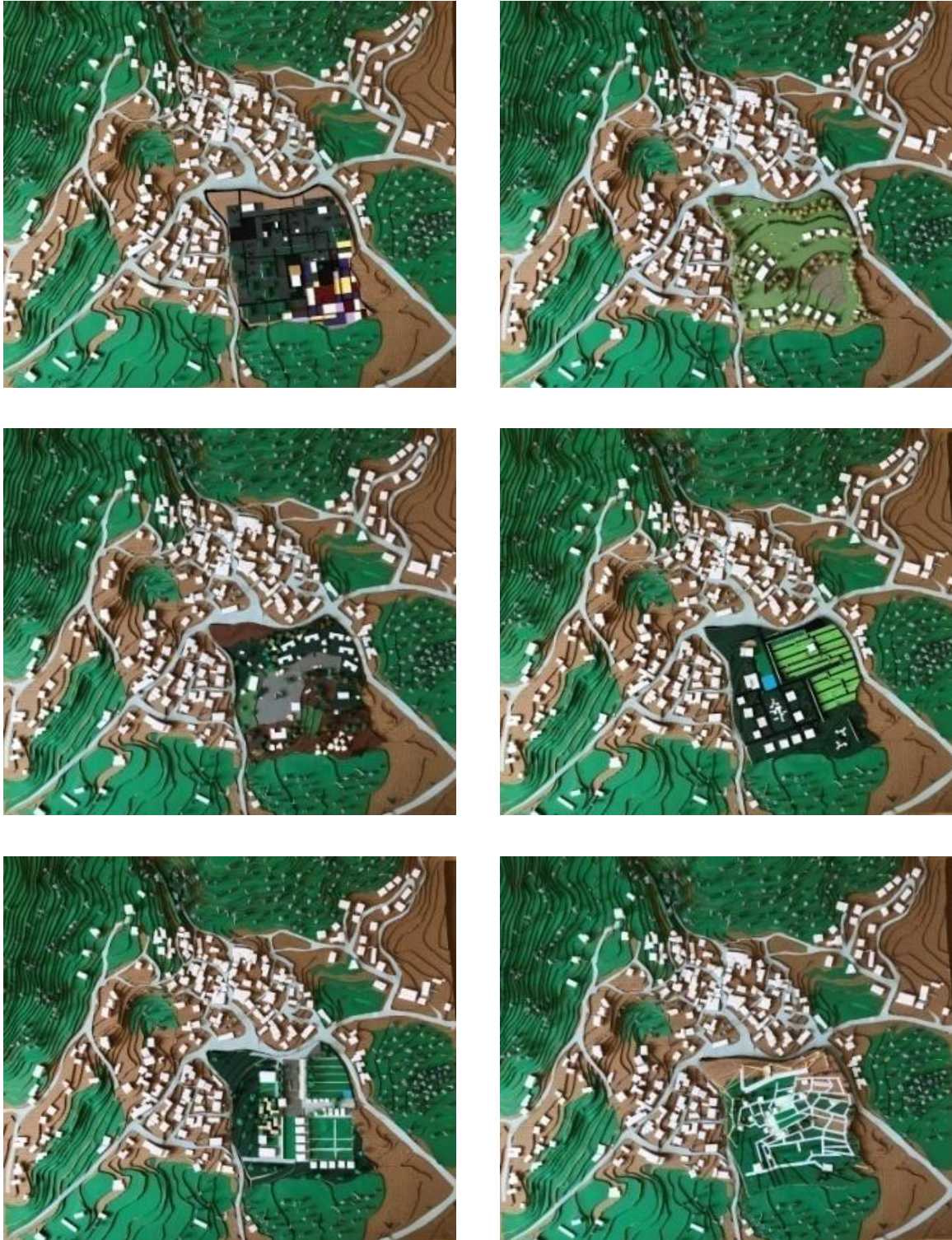

Figure 11-12-13-14-15-16. Examples of Land Model and Project Studies

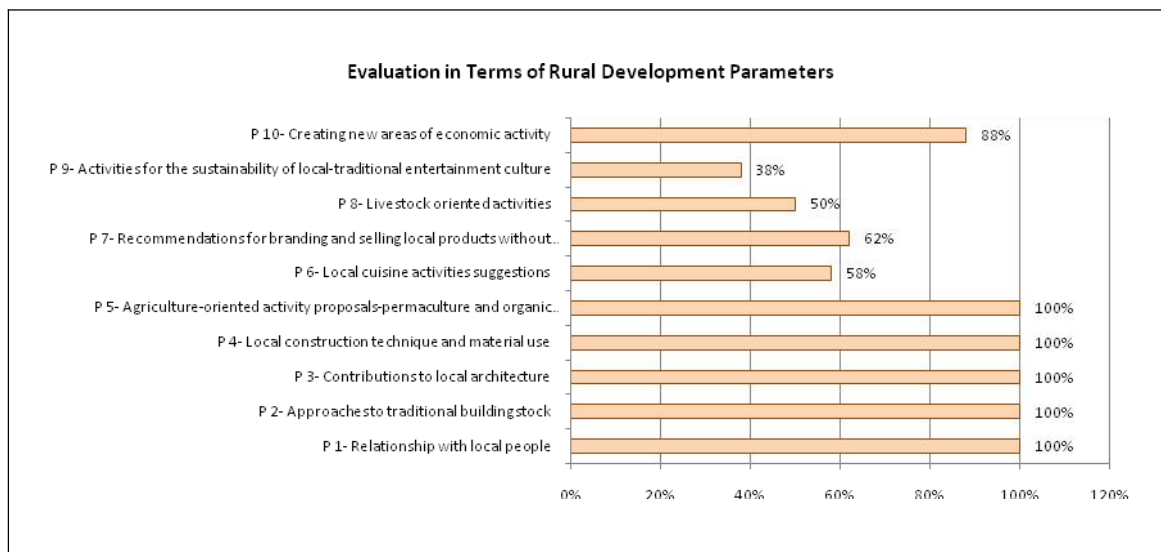
It is possible to group the concepts under the themes of cultural interaction and cultural life, organic agriculture and permaculture, animal breeding, education, and health. Within the scope of the study, the students were asked to use and develop traditional construction techniques, and to allocate a place to organic agriculture and permaculture. However, they have determined the themes they will

focus on in the name of branding the rural area. It was also specifically informed to the students that the projects are expected to give importance to rural development and to involve the local people in the projects. The projects produced within the scope of this study were evaluated in terms of their compliance with the determined rural development parameters. The parameters are given in Table 1

Table 1. Rural Development Parameters

P 1	Relationship with local people
P 2	Approaches to traditional building stock
P 3	Contributions to local architecture
P 4	Local construction technique and material use
P 5	Agriculture-oriented activity proposals-permaculture and organic agriculture activities
P 6	Local cuisine activities suggestions
P 7	Recommendations for branding and selling local products without intermediaries
P 8	Livestock oriented activities
P 9	Activities for the sustainability of local-traditional entertainment culture
P 10	Creating new areas of economic activity

7. Discussion

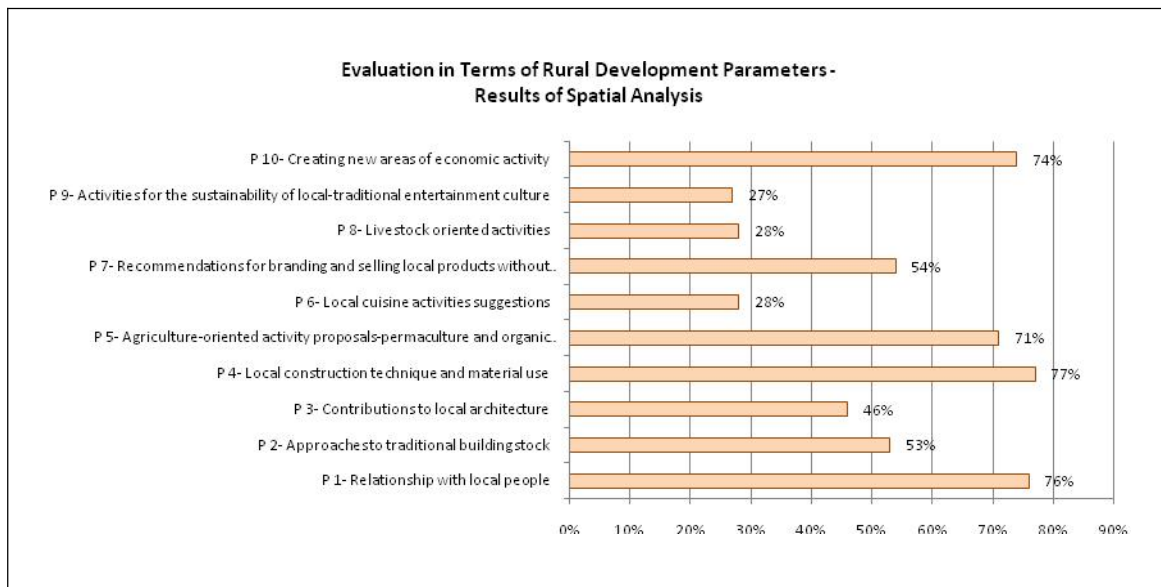

Graphic 1. Evaluation Results in Terms of Rural Development Parameters

The first evaluation was made on the extent to which the presented concept proposals met the parameters. It was determined that parameters 1-2-3-4 and 5 were met by all students. This has the effect of telling students that they are expected to focus on these issues. Parameter 10 follows these parameters with a rate of 88%. The students prioritized the issue of creating new areas of economic activity in the context of its benefits to rural development. Again, parameters 7-6 and 8 constituted the subjects emphasized with the rates of 62%-58% and 50%, respectively. The emphasis on local culinary activities was discussed to develop *Slowfood* activities in the region, the importance of adding units to the projects for branding local products and selling them without intermediaries was emphasized in the projects in terms of rural development. The reason for mentioning the issue of animal breeding is that the students think that the people of the region give up animal breeding activities together with tourism and the efforts to transform the barns into touristic places by selling their animals will cause the village to lose its original character. It was emphasized that these spaces should not be deteriorated, on the contrary, they were tried to be included as a part of the morphological character of the city in new constructions. It was emphasized that the villagers' production should be collected and evaluated in the facilities created and they should be encouraged to produce in this area.

The second evaluation was carried out through the reflection of the parameters on the architecture and the success of specialization. At this point, in the evaluations made on architectural projects and created site plans, a Likert scale was applied with three different values as none (0), insufficient (1), moderate (2), successful (3), and it was tried to determine which parameter stood out in the class in total. In the scoring system:

- None (0): Applicable if the parameters are not spatially reflected in the architectural requirement program and the project.
- Insufficient (1): It describes the situations where a special space is not designed to meet the parameters and a solution is sought in the sections separated within the spaces.
- Middle (2): In this case, it is seen that a special space has been designed for the parameter. However, this place is not a prominent place in the overall design scheme.
- Successful (3): It means that the space constitutes one of the focal points of the project and in this context, it has features such as defining the square architecturally, being on the axis, and standing out hierarchically in terms of size or form. The results are given in the graph below.

Graphic 2. Evaluation in Terms of Rural Development Parameters - Results of Spatial Analysis

When the results of these evaluations are examined, it can be stated that most of the students (71-77%) try to create spaces where one-to-one contact with the local people can be established. They preferred the use of local construction techniques and materials when creating these spaces. Agriculture-oriented activity proposals open and closed spatial solutions for permaculture and organic agriculture activities are spread over a large part of the project land. Also, open space arrangements come to the fore in this context, it can be stated that the creating the concepts for new economic activity areas bring new space formations and take these spaces into the focus of the project. The students tried to create a synthesis by integrating modern architectural building designs into their projects within the framework of sustainability criteria, while taking care to adapt to the traditional building stock (53%). Again, in the shaping of the projects in spatial terms, workshops for branding local products, sales units and market areas (54%) for their sales without intermediaries played an important role. Some of the students (in the range of 27-28%) considered it appropriate to place the spaces that will allow the development of activities related to local cuisine, animal breeding and local-traditional entertainment culture at the centre of the architectural schemes of their projects.

Table 2. Specialization Success Rates Based on Parameters Table

Rural Development Parameters	Successful	Middle	Insufficient	None
P 1- Relationship with local people	42%	42%	15%	0%
P 2- Approaches to traditional building stock	8%	42%	50%	0%
P 3- Contributions to local architecture	12%	15%	73%	0%
P 4- Local construction techniques and material use	46%	38%	15%	0%
P 5- Agriculture-oriented activity proposals- permaculture and organic agriculture activities	31%	50%	19%	0%
P 6- Local cuisine activities suggestions	4%	19%	35%	42%
P 7- Recommendations for branding and selling local products without intermediaries	46%	8%	8%	38%
P 8- Livestock oriented activities	15%	4%	31%	50%
P 9- Activities for the sustainability of local-traditional entertainment culture	12%	19%	8%	62%
P 10- Creating new areas of economic activity	54%	27%	8%	12%

In addition, the specialization success rates are indicated in the table by evaluating the parameters within themselves. When these results are evaluated, it has been seen that the relationship with the

local people, the approach to the traditional building stock, the contribution to the local architecture, the local construction technique and material usage, the agriculture-oriented activity suggestions, the permaculture and organic farming activities parameters were determined by all the students, sometimes in a designed space, sometimes in a special designed space. It is possible to say that it is provided in a space, sometimes in a space that forms the focus of the project and stands out in terms of architecture. Nearly half of the students (42-50-62%, respectively) did not include local cuisine activities, animal husbandry-oriented activities and activities for the sustainability of the local traditional entertainment culture in their projects, in a spatial sense. It is seen that these activities were designed by specializing in a few concept decisions, but these studies also had successful results. With its spatial solutions, spaces designed to create new economic activity areas, workshops, and production spaces for the branding of local products, sales units and market areas for the sale of products without intermediaries, spaces that establish one-to-one contact with the local people or designed for their management, draw attention with their successful architectural setups and sustainable construction techniques. Local construction and the use of materials have a great impact on the architectural prominence of these spaces. In open space arrangements, agricultural activity areas have become prominent with their dominant characters in architectural fiction.

CONCLUSION:

Kozbeyli village is important for tourism in terms of both its historical features and its natural and agricultural potentials. The improvement of the historical texture of the region and the existence of new ecological farms to be built with local architecture will increase the rural tourism potential of the region. In addition, it will contribute to the sustainable urban development of the region and will lead to the preservation of the original structure and values of the settlement. In this context, rural development should be a priority in the studies to be carried out and the projects to be developed, and a tourism planning study should be carried out by considering the participation of the local people. It is important that the existing agriculture and livestock activities are not abandoned, and that the region does not lose its rural character, in terms of ensuring the balance of urban development and protection.

Identified project concepts and developed architectural designs will form the basis for the development of sustainable rural tourism for the work to be performed by the central government, local governments, producer organizations, private sector organizations and voluntary organizations in the future. The students, who were given the role of a tourism entrepreneur, expressed their views on the subject in a short time because of their detailed examinations and analysis about the region and worked on transferring them to the architectural project. It has been determined that some of the works, which were observed to have a strong connection with rural development in concept decisions, could not produce equally successful results in the specialization of the concepts. When the projects are considered in general, it has been observed that the students are more successful in reflecting their ideas on the local construction technique and material usage, the relationship established with the local people, creating new economic activity areas and agriculture-oriented activity proposals-permaculture and organic farming activities. The issue of branding the rural area has an important share in the projects. In this context, new areas of economic activity were created and subjects such as education, health tourism, art and entertainment culture were included in architectural programs. Since the breed, sector has started to be abandoned around the village, the two studies that draw attention to this issue and revealed the importance given to the rural area not to lose its current identity. It can be stated that they stand at a cautious point in terms of their approach to the general building stock and rural texture. In addition to the buildings prepared with traditional construction techniques, the projects include modern construction experiments developed with the principle of sustainability and works that contribute and interpret

the local architecture. Cultural activities, museum-village experiment, studies on culinary culture, festivals and performance venues and the concern to create a focus in the settlement were again prominent topics in the plan schemes. With the idea of establishing a village for environmentalists in the area by taking a reactive approach to the surrounding industrial establishments, the importance given to the fact that tourism does not destroy natural resources, the necessity of eliminating the existing problems and the necessary training mechanisms for the proposed initiatives to raise awareness of the local people about the environment have been proposed. It can be stated that the study has certain implications in terms of social, economic and planning.

As a result, one of the most important features of rural development policies and the programs to be implemented is that they must be carried out in cooperation between the central government, local governments, producer organizations, private sector organizations and voluntary organizations. This is not an issue that any single organization can tackle alone. Again, in this context, sustainable rural tourism practices should be put forward because of interdisciplinary studies. It should be ensured that rural areas become a rural tourism destination. As a result of the development of tourism activities in rural areas, the existing natural and archaeological sites should not be deteriorated. In order not to degenerate the cultural structure of the local people and not to destroy the historical values, both local people and domestic and foreign tourists should pay attention. Rural tourism positively affects the preservation of the traditional architectural style. In the context of new constructions, architects have an important role in preserving the original structure and values of the settlement. In the creation of new building stocks required by alternative tourism types, sustainable approaches for tourism structures should not be abandoned, and care should be taken to building ecological structures that are compatible with the urban fabric. While this study carries out a planning study on tourism activities, it also includes a study on spatial fiction. In rural tourism destinations, the characteristics of accommodation structures and the unique architectural character and cultural structure of the environment affect the preferences of tourists. The architectural character of the settlement and the quality of the accommodation structures are also important for the development of rural tourism and the brand value of the destination. With the loss of the effect of mass tourism, large accommodation facilities lose their importance in terms of architecture, and medium and small-scale boutique accommodation units become preferred. This study can be seen as a preliminary study on the architectural quality of small and medium-sized facilities in rural areas.

Compliance with Ethical Standard

Conflict of Interests: *There is no conflict of interest between the authors or any third-party individuals or institutions.*

Ethics Committee Approval: *Ethics committee approval is not required for this study.*

Funding Disclosure: *No financial support has been received for this article.*

Acknowledgments: *I would like to thank our teachers Architect Sinem Gülerüzlü Altın and Architect Cihan Kutsal Karadağ for their contributions during the studio process, and all our studio students.*

Disclosure: *This study is the improved and English version of the article titled "Kırsal Kalkınmaya Etkisi Bağlamında Tarihi Kent Merkezlerinde Turizm Yoğunluğunun Kırsal Alana Yayılmasının Kentsel Gelişim ve Koruma Açısından Önemi: Foça Kozbeyli Örneği", which was presented in Turkish within the scope of the "4th International Congress of Urban Studies" and included in the book of proceedings.*

REFERENCES:

- Baykal, F. (2018). "Kozbeyli köyünde (Foça/İzmir) turizmi geliştirme konusunda yerel halk ve turist görüşlerinin nitel veri analiziyle değerlendirilmesi". *Ege Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi*, No: 17-EDB 003, İzmir.
- Baykal, F., & Ataberk, E. (2020). VI. bölüm: Bir kırsal turizm araştırması: Kozbeyli (Foça/İzmir) yerel halkının kırsal turizme yönelik görüşleri. In Birinci, S., Kaymaz, Ç. K. & Kızıllan, Y. (Eds.), *Coğrafi perspektifle dağ ve dağlık alanlar (Sürdürülebilirlik-yönetim-örnek alan incelemeleri* (pp. 133-165). İstanbul: Kriter Yayınevi. ISBN: 978-625-7130-71-4
- Cech, K. M. (2004). Regional cooperation in rural theme trails. In Hall, D., Kirckpatrick, I., & Mitchell, M. (Eds.), *Rural tourism and sustainable business, aspects of tourism: 26* (pp. 137-148). Great Britain: Cromwell Press.
- Chambers, D. (2004). The development of tourism businesses in rural communities: The case of the maroons of Jamaica. In Hall, D., Kirckpatrick, I., & Mitchell, M. (Eds.), *Rural tourism and sustainable business, aspects of tourism: 26* (pp. 180-200). Great Britain: Cromwell Press.
- Countryside Agency & English Tourism Council (2001). *Working for the countryside a strategy for rural England, 2001-2005*. Cheltenham: Countryside Agency.
- Çeken, H., Karadağ, L., & Taner, D. (2007). Kırsal kalkınmada yeni bir yaklaşım kırsal turizm ve Türkiye'ye yönelik teorik bir çalışma. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 8(1), 1-14. Retrieved from <http://ofd.artvin.edu.tr/tr/download/article-file/25721> (06.10.2019).
- European Commission (EC) (1999). *Towards quality rural tourism*. Enterprise Directorate General Tourism Unit. Brussels.
- Gümüş, N., & Özüpekçe, S. (2009). Foça'da turizmin ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel etkilerine yönelik yerel halkın görüşleri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), 402-403. ISSN: 1303-5134. Retrieved from <https://pdfs.semanticscholar.org/89c2/61e911295ea0bf15d5ab36fd3a1988d1c07d.pdf> (14.01.2020).
- Holland, J., Burian, M., & Dixey, L. (2003). *Tourism in poor rural areas, diversifying the product and expanding the benefits in rural Uganda and Cezh Republic*. PPT Working Paper No:12., p.39.
- Kaypak, Ş. (2012). Ekolojik turizm ve sürdürülebilir kırsal kalkınma. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(22), 11-29. ISSN: 1309-9132. Retrieved from https://www.tkd.gov.tr/Content/File/Yayin/Dergi/Tkd_kirsal-kalkinma-sayi-16131985992997418766.pdf (06.10.2019).
- Kuşat, N. (2014). Sürdürülebilir kırsal kalkınma için bir alternative olarak kırsal turizm ve Türkiye'de uygulanabilirliği. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(2), 65-88. ISSN: 1306-2174. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/download/article-file/69424> (06.10.2019).
- Moseley, M. J. (2003). *Rural development principles and practice*. London: SAGE Publications Ltd.
- Pezikoğlu, F. (2012). Sürdürülebilir tarım ve kırsal kalkınma kavramı içinde tarım-turizm-kırsal alan ilişkisi ve sonuçları. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(22), 83-92, ISSN: 1309-9132. Retrieved from <http://dergi.kmu.edu.tr/userfiles/file/haziran2012/83-92.pdf> (06.10.2019).

- Ross, Sheryl, & Geoffrey Wall, (1999). Ecotourism: Towards congruence between theory and practice. *Tourism Management*, 20, 123.
- Saf, H. O., Türkoğlu, H. G. (2018). In the context of sustainable tourism, eco-tourism planning in Foça. In Book of Article, *The 3rd International Conference on Civil and Environmental Engineering (ICOCEE), 24-27 Nisan 2018, İzmir/Çeşme-Türkiye* (pp. 524-539).
- Soykan, F. (2000). Kırsal turizm ve Avrupa'da kazanılan deneyim. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 11(Eylül-Aralık), 21-33. Retrieved from https://www.anatoliajournal.com/atad/depo/dergiler/Cilt11_Sayi1_Yil2000_1304940862.pdf (06.10.2019).
- Soykan, F. (2003). Kırsal turizm ve Türkiye turizmi için önemi. *Ege Coğrafya Dergisi*, 12, 1-11. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/56810> (06.10.2019).
- Taşçı, B., & Pekdoğan, T. (2015). Sürdürülebilirlik bağlamında kırsal alanlarda geleneksel konut mimarisinin irdelenmesi: Kozbeyli örneği. In Book of Article, *2nd International Sustainable Buildings Symposium ISBS, 28-30 Mayıs 2015, Ankara-Türkiye* (pp. 658-664). Retrieved from <http://isbs2015.gazi.edu.tr/belgeler/bildiriler/658-664.pdf> (06.10.2019).
- Taşçı, B., & Pekdoğan, T. (2018). Kozbeyli kırsal yerleşiminde geleneksel konut mimarisinin ekolojik sürdürülebilirlik bağlamında incelenmesi. *Türk Bilim Araştırma Vakfı, TÜBAV Bilim*, 11(1), 1-18. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/447786> (06.10.2019).
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2007). *Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı 2007-2013*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını.
- Tekin, M., & Kasalak M.A. (2014). Ekoturizm girişimciliğinin bölgesel kalkınmadaki rolü. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (32), 129-136. Retrieved from <http://www.mahmuttekin.com.tr/userfiles/content/files/Ekoturizm%20Giri%C5%9Fimcili%C4%9Finin%20B%C3%B6lgesel%20Kalk%C4%B1madaki%20Rol%C3%BC.pdf> (06.10.2019).
- Yurttaş, H. (2014). *Kozbeyli* (3. Basım). İzmir: Top Yayıncılık
- Zurnacı, N. (2012). Kırsal turizmde; girişimcilik ve örgütlenme. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(23), 65-70.

Kentsel Bir Fragman Olarak Kapalı Konut Yerleşmeleri: Kayseri Örneği¹

Gated Communities as An Urban Fragment: The Case of Kayseri

Sevim SEYHAN AYTEN² , Fatma Zeynep AYGEN³

Öz

Küresel kentlerde kapitalizmin etkisi ile üretilen kapalı konut yerleşmeleri; ayrıcalıklı, prestijli, konforlu ve idealleştirilmiş yaşamlar sunarak, kentsel mekânı değiştirmekte ve dönüştürmektedir. 'Öteki'lerden farklılaşan ve ayrılan bu tarz yerleşmeler ile kent arasında parçalı bir mekânsal ilişki bulunmaktadır. Kapalı konut yerleşmelerinin duvarlarının belirlediği sınırlar doğrultusunda kentlerde ortaya çıkan parçalı doku bu tarz konut alanlarının "kentsel fragman" olarak yorumlanmasını mümkün kılmaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın amacı; postmodern tüketim toplumunda bir arzu nesnesi olarak üretilen kapalı konut yerleşmelerinin kent dokusunda yarattığı ayrışma ve parçalanmayı kentsel fragman kavramı aracılığı ile deşifre etmektir. Kapalı konut yerleşmelerinin kentteki yayılma süreçleri ve kümelendikleri kentsel çevrede yaşanan mekânsal değişimler Anadolu coğrafyasının önemli bir ticari kimlik temsilcisi olan Kayseri kenti özelinde tartışılmıştır. Çalışmanın hedefi Kayseri'de yer alan kapalı konut yerleşmelerinin kentsel dağılım diyagramlarını üretmek, yer seçim kriterlerini belirlemek, buldukları bağlam ile kurdukları ilişki durumunu çözümlenmek ve buna göre bu tarz yerleşmelerin kentsel mekânda yarattığı kopmayı fragman kavramına içkin yorumlamaktır. Çalışmanın yöntemi, Kayseri örneğinde, kapalı konut yerleşmelerinin bulunduğu kentsel çevre ile ilişkisinin haritalar ve fotoğraflar ile analizini ve kentsel fragman kavramı çerçevesinde değerlendirmesini içermektedir. Kentte yaşanan mekânsal ayrışma ve parçalı doku kentsel haritalama tekniği kullanılarak odaklı harita ve kentsel dağılım diyagramlarının üretimi aracılığıyla belgelenmiştir. Böylelikle kapalı konut yerleşmelerinin kentteki dağılımı, yoğunluğu ve kentsel örüntüdeki etkilerine odaklanan bir okuma geliştirilmiştir. Sonuçta Kayseri'de üretilen kapalı konut yerleşmelerinin, kent çeperinde kentsel bağlama ilişkin referansların zayıf olduğu yeni gelişme alanlarında veya kent merkezi ve yakın çevresinde kentsel yenileme yolu ile üretildikleri tespit edilmiştir. Rant ekonomisine dayalı olarak sermayenin elinde üretilen yeni konut alanları, kentin bütünsel gelişimine yönelik bir süreksizliğe neden olmaktadır. Kapalı konut yerleşmelerinin kentte yoğunlaşması ile birlikte ortaya çıkan kentsel örüntü parçalı bir doku sergilemektedir. Kentin mevcut morfolojik yapısından bağımsız gelişen bu doku kümelerinin mekânsal süreklilikte kopmalara neden olduğu haritalar üzerinden okunmaktadır. Kentte yaşanan duvarlar ile sınırlı parçaların oluşturduğu dönüşüm, kamusal alanın yok olmasına, duvarlar, sınırlar ve yasaklar ile belirlenmiş mekânsal ayrışmalara neden olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tüketim Toplumu, Kapalı Konut Yerleşmeleri, Kentsel Fragman, Kayseri, Kapitalizm

ABSTRACT

Gated communities produced under the influence of capitalism in global cities change and transform urban space by offering privileged, prestigious, comfortable, and idealized lives. There is a fragmented spatial relationship among this type of communities and the city, which are differentiated from the 'others'. The fragmented texture that emerges in cities in line with the boundaries determined by the walls of gated communities makes it possible to interpret such housing areas as "urban fragments". In this direction, the aim of the study is to

¹ Bu çalışma MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimari Tasarım Sorunları Programı'nda Prof.Dr. F.Zeynep Aygen danışmanlığında tamamlanan "Yer ve Kimlik Sorunsalı Bağlamında Kapalı Konut Yerleşmeleri Üzerinden Eleştirel Bir Okuma" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

² Corresponding Author : Erciyes Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, sayten@erciyes.edu.tr, 0000-0002-6159-2180

³ Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, zeynep.aygen@msgsu.edu.tr, 0000-0002-1158-8490

decipher the segregation and fragmentation created by the gated communities, which are produced as an object of desire in the postmodern consumer society, in the urban fabric, through the concept of urban fragment. The expansion processes of the gated communities in the city and the spatial changes in the urban environment where they are clustered are discussed in particular for the city of Kayseri, which is an important commercial identity representative of the Anatolian geography. The goal of the study is to produce the urban distribution diagrams of the gated communities in Kayseri, to determine the site selection criteria, to analyze the relationship they have established with the context they are in, and to interpret the rupture created by such housing in the urban space within the concept of fragment. The method of the study includes the analysis of the relationship between gated communities and the urban environment in the sample of Kayseri, with maps and photographs, and evaluation within the framework of the concept of urban fragment. The spatial segregation and fragmented texture experienced in the city have been documented through the production of focused maps and urban scatter diagrams using the urban mapping technique. Thus, a reading focusing on the distribution of gated communities in the city, their density and their effects on the urban pattern has been developed. As a result, it has been determined that the gated communities produced in Kayseri were produced in new development areas where the references to the urban context are weak in the city periphery or by urban renewal in the city center and its immediate surroundings. The new housing areas produced in the hands of the capital based on the rent economy cause a discontinuity in the holistic development of the city. The urban pattern that emerged with the concentration of gated communities in the city exhibits a fragmented texture. It is read on maps that these texture clusters, which develop independently of the existing morphological structure of the city, cause disjunction in spatial continuity. The transformation created by the walls and the limited part in the city causes the destruction of the public space and spatial separations determined by the walls, borders and prohibitions.

Keywords: *Consumer Society, Gated Communities, Urban Fragmentation, Kayseri, Capitalism*

GİRİŞ:

Kapitalist sistemin ortaya çıkışı sanayi devrimine koşut bir biçimde gerçekleşmiştir. Sanayi devrimi ile birlikte başlayan üretim ve tüketim ilişkilerindeki değişim, teknolojinin gelişmesi, bilginin üretimi ve yaygınlaşması, küresel ölçekte etkili olması ve dijitalleşme ile birlikte hız kazanmıştır. Bu bağlamda, üretim yapısında meydana gelen değişiklikler kentsel sistem içinde yer alan toplumsal sınıfların çatışma alanı haline gelmiştir. Bu meydana gelen değişim ve dönüşümde “postmodern toplum, üyelerini birer üretici olarak değil, tüketici olarak angaje eder. Bu ayrım çığır açıcı bir ayrımdır” (Bauman, 2018, s.122). Söz konusu toplumsal değişim ve küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan sermaye akışkanlığı; toplumsal, mekânsal ve yapısal bir dönüşümü de beraberinde getirmiştir. Kapitalizm kenti ve kent yaşamını metalaştırarak bir tüketim nesnesine dönüştürmektedir. David Harvey’e göre (aktaran Firdin Özgür, 2012, s.31) her şeyin arsızca metalaştırılması ve ticarileştirilmesi zamanımıza vurulan damgalardan biridir.

Zygmunt Bauman, günümüz tüketim düzeninde “tüketici faaliyetinin itici gücünün somut, ölçülebilir, net olarak ortaya konmuş ihtiyaçlar değil, çok daha değişken, uçucu, ele avuca sığmaz ve kaprisli, “ihtiyaçlar” kadar belli bir göndergesi olmayan, başka bir gerekçe veya “nedene” ihtiyaç duymaksızın kendi kendini üretebilen ve kendi kendinin itici gücü olabilen *arzu* olduğu”nu savunmaktadır (Bauman, 2018, s.120). İhtiyaçların arzu’ya evrildiği, içinde yaşayanların birer aktör, kentin ise bir sahneye dönüştüğü yeni dünya düzeninde konut da bir arzu nesnesi olarak kapitalizmin kentsel mekâna müdahale aracı haline gelmiştir.

Kentin önemli bileşenlerinden biri olan konut, tüketim alışkanlıklarının değişimi ile birlikte biçimsel ve kavramsal olarak dönüşüme uğramıştır. Tüketim kültürünün etkisinde, ayrışma ve farklılaşma *arzus* ile birlikte, bir statü ve kimlik göstergesi olarak konut; kapalı konut yerleşmeleri üretim biçimi ile bir meta olarak kentsel mekânı şekillendirmektedir. Mekânın kendisinin bir meta olarak üretilmesi ve tüketilmesi kentsel ölçekte bütünlüklü bir planlama yaklaşımına imkân vermemekte, sermayenin elinde kopuk ve ilişkisiz yapılanan kentsel dokunun oluşmasına neden olmaktadır. Ayrıca kapalı konut yerleşmelerinin kendi doğasında (üretim gerekçesi ve söyleminden gelen) var olan güvenlik temelli duvarlar ile kurulu dışa kapalı yapısı da bu ilişkisiz olma halini güçlendirmektedir.

Bu çalışma kapalı konut yerleşmelerinin hızla arttığı kentlerde yaşanan ilişkisiz ve süreksiz yapılaşmayı, çözülme ve mekânsal bağların koparılmasını sorunsallaştırmaktadır. Burada kapalı konut yerleşmeleri; özellikle ekonomik aktörlerin, tüketim kültürünün itici gücünden yararlanarak kenti tüketimin bir sahnesine dönüştürmesinin mekânsal bir yansıması olarak ele alınmıştır. Diğer taraftan, kapalı konut yerleşmeleri postmodern tüketim ilişkileri uyarınca küresel kapitalizmin de etkisi ile bir arzu nesnesi olarak tanımlanmıştır. Bununla birlikte kent mekânının parçalanarak dönüşmesi eleştirilmiş olup; kentsel fragman kavramı aracılığı ile kapalı konut yerleşmeleri üzerinden bu parçalanmanın deşifre edilmesi amaçlanmıştır. Fragman kavramı kentsel ölçekte sosyal, mekânsal, ekonomik, kültürel olarak çok boyutlu ele alınmaktadır. Bu çalışmada mekân düzleminde, kentin bütününden bağımsız, kente dair birçok fonksiyonu barındırması ile bir kent gibi davranarak varlığını sürdürebilen yeni kent parçalarını ve kentsel organizasyonları temsil etmektedir. Sınırları ve duvarları ile mekânsal ayrışma ve parçalılık yaratan, kente dair birçok işlevi içeren kapalı konut yerleşmelerinin kent bütününde yarattığı mekânsal kopma kentsel fragman kavramı aracılığı ile tartışılmış olup; çalışmanın genel çerçevesini kurmaktadır.

Çalışmanın materyalini Kayseri örneğinde yer alan kapalı konut yerleşmeleri oluşturmaktadır. Kayseri, çok katmanlı tarihi, kültürel ve mekânsal birikimi ve ticari kimliği ile küresele eklenme sürecinde, yarışan kentler statüsünde önemli bir Anadolu kentidir. Kayseri’de özellikle 2000 yılı ve sonrasında, sermaye birikiminin etkisinde kentsel yapıda mekânsal dönüşümler yaşanmaktadır. Bu yapılaşmanın büyük bir bölümünü emlak piyasasının elinde kapalı konut yerleşmeleri oluşturmaktadır. Buna göre kent merkezi ve çevresinde yer alan kapalı konut yerleşmeleri örneklem alan olarak seçilmiştir.

Amaç doğrultusunda öncelikle; Kayseri’de yer alan kapalı konut yerleşmeleri gelişim serüveninin, kapitalizmin kentsel mekânı dönüştürücü dinamikleri üzerinden okunması hedeflenmektedir. Buna paralel olarak bir diğer hedef; bu tarz yerleşmelerin kentsel örüntüde neden olduğu parçalı dokuyu ve bu dokunun bağlam ile kurduğu ilişki durumunu çözümlemek, kentsel dağılım diyagramları üretmek ve yoğunlaştıkları bölgelere göre yer seçim kriterlerini belirlemektir. Bu kapalı konut yerleşmeleri kentsel dağılım ve yer seçim kriterlerine göre gruplanmış, buna göre kentsel mekândaki etkileri kuramsal tartışmaya için *kentsel fragman* kavramı çerçevesinde ortaya konmuştur.

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılmıştır. İlk olarak kapalı konut yerleşmeleri olgusu, kapitalizmin kentsel mekânı parçalayarak dönüştürmesi üzerinden, postmodern tüketim kuramları ve kentsel fragman kavramı çerçevesinde yeniden konumlandırılmıştır. Bununla birlikte alan araştırmasında Kayseri kentleşme sürecini etkileyen gelişmelere ilişkin literatür taraması yapılarak bir zaman çizelgesi üretilmiştir. Şüphesiz ayrı ayrı birçok etmen farklı kanallardan kentin gelişme sürecinde etkin rol almıştır. Bu çizelge özellikle kentin sosyal, mekânsal ve ekonomik yapısını birlikte etkileyen gelişmeler üzerinden düzenlenmiştir. Kapalı konut yerleşmeleri de bu gelişmelerden biri olarak zaman çizelgesi üzerinde gösterilmiştir. Çalışmanın yöntemi, Kayseri örneğinde, kapalı konut yerleşmelerinin bulunduğu kentsel çevre ile ilişkisinin diyagramatik haritalar, kapalı konut yerleşmeleri ve yakın çevrelerini içeren vaziyet planları, yerinde gözlem ve fotoğraflar ile analizini ve kentsel fragman kavramı çerçevesinde değerlendirmesini içermektedir. Kapalı konut yerleşmeleri ve kümelendikleri alanlara ilişkin bu yeniden üretimler kentsel ayrışma ve parçalanmayı çözümlenmek amaçlıdır. Kentte yaşanan mekânsal ayrışma ve parçalı doku kentsel haritalama tekniği kullanılarak odaklı harita ve kentsel dağılım diyagramlarının üretimi aracılığıyla belgelenmiştir. Ayrıca hava fotoğrafları üzerinden tarihsel bir karşılaştırma yapılarak kapalı konut yerleşmelerinin mekânsal dönüşüme etkileri yorumlanmıştır. Böylelikle kapalı konut yerleşmelerinin kentteki dağılımı, yoğunluğu ve kentsel örüntüdeki etkilerine odaklanan bir okuma geliştirilmiştir.

Sonuçta tüm bu kuramsal tartışmanın mekânsal yansıması Kayseri'deki kapalı konut yerleşmeleri üzerinden değerlendirilmiştir. Burada; haritalar ve fotoğraflar üzerinden kapalı konut yerleşmelerinin fragmental/parçalı ve süreksiz bir kentsel doku ürettiği okunmuştur. Ayrıca Kayseri'deki kapalı konut yerleşmelerinin yer seçim kriterleri ve kent dokusundaki morfolojik etkileri yorumlanmıştır.

1. Kapitalizmin Sahnesi Olarak Kentsel Mekân

Küreselleşen dünya ekonomisinde güç ve rant aracı olarak görülen kentler sermayenin yeniden üretimine yönelik arz yönlü kentsel, politik ve ideolojik projelerin stratejik hedefleri haline gelmekte ve üretim biçimleri kadar içlerindeki toplumsal yaşam da dönüşüme uğramaktadır. Harvey kapitalist ülkelerdeki günümüz metropolünü, piyasa değişimine uygun inşa edilmiş toplumsal biçimlerin gerçek bir yazboz tahtasına benzetmektedir (Harvey, 2013b, s.223). Bu bağlamda sermayenin talepleri, küresel faktör ve aktörlerin rolü ile kentsel mekân kapitalizmin etkisinde tüketim odaklı bir sahneye dönüşmektedir. Henri Lefebvre'ye göre kapitalizm, dünya pazarının baskısı altında, kentleşme aracılığı ile kendi mekânını üretmeye yönelmiştir (Lefebvre, 2014, s.331). Harvey, kapitalizm ve kentleşme arasındaki içsel bağlantıyı aktarırken; kapitalizmin hiç durmadan kentleşmenin ihtiyaç duyduğu artı değeri (sermaye birikimi) ürettiğini, aynı zamanda da üretilen bu artı değerın soğurulması için yine kentleşmeye ihtiyaç duyduğunu belirtir (Harvey, 2013a, s.45). Küresel dünyaya eklenme sürecinde ekonomide sürdürülebilirliğin sağlanması amacıyla kentlerin bir meta olarak sermaye birikimi desteği ile yeniden yapılandırıldığı birbirleri ile yarışan küresel kentler görülmektedir. Meta, toplumsal yaşamın bir bileşeni olarak mekânı oluşturmakta, mekânsallaşmaktadır (Lefebvre, 2014, s.346).

Tarık Şengül'e göre "küresel kentlerin en belirgin özelliklerinden biri, artan eşitsizlik ve sömürünün kent mekânına da yansiyarak yarattığı ikili kentsel yapılanmalardır" (Şengül, 2000, s.77). Bu durum kentsel mekânda ayrışmalara, fırsat eşitsizliklerine neden olmaktadır. Manuel Castells'e göre "kent, bir kamu, halk tarafından tüketilen mal ve hizmetlerle nitelendirilen, her tür kar mantığı ve spekülasyon değerinden uzak, heterojen insan topluluklarının özgür biçimde karşılaşabildiği bir kolektif tüketim birimidir" (aktaran Merrifield, 2014, s.92). Ancak günümüz tüketim toplumunda kentsel mekânda yaşanan fırsat eşitsizlikleri, toplumsal ayrışma ve parçalanmanın Castells'in bahsettiği ortaklık biçimini yok ettiği düşünülmektedir.

Kentler küresel ekonomi içinde en fazla yatırımı çekebilmek için birbirleri ile yarışmaktadırlar. Buna uygun bir biçimde, "Keskinleşmiş rekabetten ve piyasa güçlerinin yatırım ve sermaye akışı amacı ile serbestleştirilmesinden oluşan küresel koşullar altında kentler daha girişimci bir nitelik kazanmış, kendi imajlarının ve bu imajın yerel iktisat yararına iş alanlarına tercüme edilmesinin yollarının ayırdına varmışlardır" (Featherstone, 1996, s.177). Küresel ekonomik pazar ve siyasal yapıdaki değişim rüzgarları Türkiye'nin bu sistem ile bütünleşecek biçimde; kendi içsel yapısını uyarlamasını gerekli kılmıştır.

Ülkemizde 1980 sonrası uygulanan neoliberal ekonomi politikaları çerçevesinde; ekonomik, siyasal, sosyal-kültürel yapıda önemli değişiklikler yaşanmıştır. Bu bağlamda, çoğunlukla neoliberal ekonomik tercihlere göre ülkesel, bölgesel yapıya ait yerleşim sistemleri ile mekânsal yapı değişmeye ve dönüşmeye başlamıştır. Toplum ürettiğinden daha fazlasını tüketmekte daha iyi ve daha kaliteli yaşam arzusu artık maddi ölçülerle ve göstergelerle değerlendirilmektedir. Bu yaygınlaştırılan ve tek tipleştirilen derinliksiz kültür biçiminin, küreselleşmenin dayattığı yeni tüketim biçimleri ve yaşam tarzı olarak karşımıza çıktığı söylenebilir. Küreselleşmenin kentlere yansımasının en önemli öğelerinden birini oluşturan alışveriş merkezleri, yeni tüketim toplumunun "tüketim katedralleri" (Ritzer, 2000) olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte; gündelik yaşamın içinden gelen kamusal alan kullanımının ve konutun da tüketim katedrallerine dönüştüğü görülmektedir.

Türkiye’de yatırımlar yapıllı çevreye yapılarak sermayenin yoğunlaşması sağlanmakta bu yolla sermaye sınıfları karlarını arttırmaktadırlar. Sermaye birikimi ile büyüyen ve değişen-dönüşen bu kentsel mekânsal yapılaşma dünyada benzer örneklerini gördüğümüz tüketim mekânlarının ülkemizde de inşa edilmesine neden olmaktadır. Alışveriş merkezleri, plazalar, büyük ölçekli kapalı konut projeleri ile *prestijli* diğer projeler bu kapsamda değerlendirilebilir. “Üretim, meta ve kâr kavramları çerçevesinde sistematikleştirilen küresel kapitalizm kendisine sahne olarak kent mekânını seçmiştir ve geçirdiği evrimsel süreçlerle birlikte kentleri de tüm bileşenleriyle birlikte dönüştürmektedir” (Tümtaş & Ergün, 2016, s.138). Bu çerçevede, kentin önemli bileşenlerinden biri olan konut, sermaye birikimi ile dönüşen kentte kapalı konut yerleşmeleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Büyük kentlerimizde artık gelir durumuna göre toplumsal sınıfların yaşadığı ayrı ayrı, birbirlerinden kopuk mahallelerden, bölgelerden söz edilmektedir. Kendi içinde homojenlik barındıran bu durum, aslında sosyal ve mekânsal kutuplaşmayı şiddetlendirmekte dolayısı ile mekân üzerinde eşitsizliklerin daha da artmasına neden olmaktadır. “Kentsel alanın bütünüyle metalaştırılması yoluyla sermaye birikimi mantığının içine alınması ile kolektif eylemi de içinde barındıran kentin kamusal mekânsal varlığının aşındırılması” (Kurtuluş, 2006, s.9) kent içinde etkileşim ve karşılaşma alanlarının giderek homojen hale geldiği, sosyal ve fiziksel mesafenin arttığı bir mekânsal yapıya neden olmaktadır.

Sonuçta, küreselleşme ve artan tüketim olgusu kentleri ve tüm yaşamı doğrudan etkilemiş olup değişim ve dönüşüm belirleyici hale gelmiştir. Sermaye birikimi uyarınca, sosyal sınıfların tercihleri doğrultusunda, değişen tüketim tercihleri ile birlikte gelişen yeni sosyal yaşam tarzları ve kentsel mekân üretimleri açığa çıkmaya başlamıştır.

2. Tüketim Toplumunda Bir Arzu Nesnesi Olarak Kapalı Konut Yerleşmeleri

Günümüz dünyasında yaşam; tüketim toplumu (Baudrillard, 1997), gösteri toplumu (Debord, 1996) ve bürokratik denetimli tüketim toplumu (Lefebvre, 2016) olarak tanımlanmaktadır. Bürokratik denetimli tüketim dayatması, göstergeler aracılığı ile medya desteğinde güçlenmekte ve cazip gösterilmektedir. Jean Baudrillard tüketim kavramını postmodernizmin bireylere dayattığı bir göstergeler biçimi olarak değerlendirmekte olup; “tüm kültürel sistemimizin üstüne oturduğu (yalnızca nesnelere değil aynı zamanda toplum ve dünyayla) aktif bir ilişki biçimi, sistemli bir etkinlikler dünyası ve tüm sorunlara yanıt verme biçimi” (Baudrillard’dan aktaran Senemoğlu, 2017, s.53) olarak görmektedir. Böylelikle insanoğlu daha fazla tükettikçe ekonomik olarak ihtiyaçlarını gideren ancak kendine özgü duygularını ve özelliklerini yitirmeye başlayan bir canlıya dönüşmektedir. “Esasen tüketim kültürü, bireylerin gündelik yaşamını etkileyen, dahası kimliğini biçimlendiren maddi kodlu sembolik anlamlar taşımaktadır” (Baudrillard, 1997; Odabaşı, 2006; Nar, 2015, s.946). Bunun için de kentlerde yaşam biçimine özgü yeni davranış kalıpları geliştirilerek bunların üstünden tüketim kültürü daha da yaygınlaşmakta, birincil istek ve arzular, dürtüler buna göre şekillenmekte, kentsel mekânlar da bu durumdan doğrudan etkilenmektedirler.

Bauman’a göre “tüketim üzerine kurulan hayat varlığını normlar olmaksızın sürdürmek durumundadır: ona yön veren şey artık normatif kurallar değil, baştan çıkarma, sayısı ve şiddeti sürekli artan arzular ve hedefi belirsiz isteklerdir” (Bauman, 2018, s.122). Günümüz postmodern tüketim toplumunun “baştan çıkarma” (Baudrillard, 1997) ve “yeniden büyüleme” (Ritzer, 2020) nosyonları ile tanımladığı kapitalist tüketim alışkanlıkları, ihtiyaçtan arzuya evrilmiştir.

Mike Featherston “büsbütün farklı bir öteki özlemi” (Featherstone, 1996, s.38) ile göstergelerin manipülasyonunun metanın simge değerini yücelttiğini ifade etmektedir. Tüketim sürecini, nesnelere ve göstergelerin statüsel değerler olarak düzenlendiği “farklılaşma” süreci olarak tarifleyen

Baudrillard; ihtiyaç üretiminin ritmini, tüketimin farklılaştırıcı dinamiğinin oluşturduğunu belirtmektedir (Baudrillard, 1997, s.67).

Tüketilen nesnenin kendisinden çok simge değerinin önemli olduğu bir kimliklenme sürecinin yaşandığı, tüketicinin nesne ile ilişkisinin arzu üzerinden kurulduğu toplumsal yaşamı Guy Debord “gösteri toplumu” (Debord, 1996) olarak tanımlamıştır. Özellikle, küreselleşmenin en önemli göstergesi olan tüketim ve daha fazla tüketme arzusu kentte yaşayanları ve kentsel mekânı doğrudan etkileyerek dönüştürmeye başlamıştır. Mehmet Şükrü Nar’a göre “günümüz toplumunda tüketim, kapitalizmle birlikte insanların temel ihtiyaçlarını karşılamak olan masumane düşüncesinden sıyrılarak, sınırsız ve doyumsuz bir ihtiyaç haline dönüşmüştür” (Nar, 2015, s.945). Harvie Ferguson’a göre ise bugün ki biçimiyle tüketim düzeni “arzunun regülasyonu (uyarılması) üzerine değil, ümit dolu fantezilerin serbest bırakılması üzerine kuruludur” (Ferguson, 1996, s.205, aktaran: Bauman, 2018, s.120). Ferguson arz ile talep arasındaki dengeyi koruyacak bu çok yönlü uyarıyı “dilek” olarak tanımlamıştır.

İhtiyaçların arzuya dönüştüğü, arzunun yerini ise dilek ve hayallerin aldığı tüketim alışkanlıkları değişim süreci kuşkusuz kentsel mekânı da etkilemiştir. Bu sürecin yaşam biçimini etkileyen ürünü olan ve “ilk olarak ABD’nin Kaliforniya eyaletinde 1980’li yıllarda ortaya çıkan kapalı/kapılı yerleşmelere bugün dünyanın birçok ülkesinde rastlamak mümkündür” (Aliağaoğlu, 2014, s.160). “Türkiye’de 1980 sonrasında görülmeye başlayan” (Akalin, 2016, s.937) bu tarz yerleşmeler, İstanbul başta olmak üzere metropol kentlerde üretilmeye başlanmış olup; günümüzde birçok kentte, mekânı bir müdahale pratiği olarak şekillendirdiği görülmektedir.

Kapalı konut yerleşmelerinin tarihsel süreçlerine bakıldığında oluşum-tasarlanma ve sunulma stratejilerinin güvenlik, prestij, ayrıcalık, kendi gibilerle olmak vb söylemler ile kurulduğu görülmektedir. Kendi tarihsel sürecinde farklı gerekçelerle emlak piyasasında yer bulan kapalı konut yerleşmeleri, tüketim kültürünün toplumsal etkisine paralel olarak çeşitlilik göstermektedir. Kapalı konut yerleşmeleri “bulunduğu bağlama uygun olarak işlev, biçim ve örgütlenmedeki önceliklere göre” farklılaşmaktadırlar (Bektaş, 2011, s.101). 1980’li yılların başında ortaya çıktığı dönemde kapalı konut yerleşmeleri “güvenlik, kent yaşamıyla kırsal yaşam tarzlarının birleştirilmesi, lüks yaşamın mekâna güvenlik endişesi olmadan yansıtılabilmesi, benzer sosyal gruplar ile paylaşılabilen ortak yaşam ve bu yaşamın verdiği ayrıcalıklı olma duygusu” (Şenyapılı, 2003, s.58) ile tercih edilmiştir.

Kapalı konut yerleşmelerinin güvenlik, yaşam biçimi ve ayrıcalık temelli söylemlerinin yanı sıra özellikle 1999 yılında yaşanan ve İstanbul’u da büyük ölçüde etkileyen Gölcük depreminin sonra deprem korkusu ile sağlam, yeni ve güvenilir yapı söylemleri ile de tercih edildikleri görülmektedir. Ayrıca kentin çeperlere doğru hızla gelişmesi ile artan yapı stoku ve yapı çevre nedeni ile azalan kamusal alan, yeşil alan kullanımlarına ilişkin geliştirilen rekreatif alanlar, oyun alanları, tematik yaşam biçimleri de kapalı konut yerleşmeleri reklam söylemlerinde ve mekân organizasyonlarında yerini almıştır. Genel olarak kapalı konut yerleşmelerinin kentin korkular, sorunlar ve yoksunluklar ile dolu gösterilen distopik yapısına karşı geliştirilen yapay arzular ile üretilmiş ütopyalar olduğu söylenebilir.

Tüketim toplumu ve gösteri toplumu olarak kavramsallaştırılan toplumsal yapıda ihtiyaçların arzuya dönüştüğü gündelik yaşam pratikleri ile kentsel mekân yeniden yapılandırılmıştır. Tasarlanmış yaşam biçimlerinin bir tüketim nesnesi haline dönüştüğü, fantezilerin tüketildiği; kapalı konut yerleşmeleri de postmodern dünyada tüketim etkisinde kenti doğrudan etkilemektedir.

3. Parçalanmış Kentsel Örüntü

“Sinemada tanıtım filmi” (TDK) anlamına gelen Fransızca kökenli fragment (fragman) sözcüğü bütünü temsil edebilecek parçalardan oluşan kolajı ifade etmektedir. Friedrich Schlegel fragmanı; çevreleyen dünyadan tamamen izole edilmiş, kendi içinde eksiksiz bir parça olarak tanımlanmaktadır (Schlegel, 1991, s.45). Colin MacFarlane (2018, s.1007) fragmentation(parçalanma)’ı, kapalı yerleşim bölgeleri ve soylulaştırmadan sosyo-mekânsal kutuplaşmaya, adalar, parçalı kentler ve kentsel çatışmalara kadar kentsel mekân üretimini düşünmek için anahtar bir terim olarak tarif eder. Kentsel fragmanlar, değişen tüketim kültürüne göre, kapitalist üretimin örgütlenme mantığına yanıt veren yeni kentsel bölgelerin oluşumu ile ilişkilidir.

Kentsel fragman teorisi; 1980 sonrası kent çalışmalarında, kapitalizmin etkisinde günümüz kentlerinde meydana gelen sosyo mekânsal ayrışmanın, farklı toplumsal grupların ve mekânizmaların ölçek, biçim ve mekânsal konumlarında yarattığı dönüşümün bir söylemi olarak anlaşılmaktadır (Gómez, 2014, s.255). Lefebvre (2014), kentsel fragmanları kapitalist üretimin mekânsal ürünleri olarak tanımlar.

Kapitalizm boyunca sermaye hareketlerinin etkisi ile yapıları çevrede yaşanan değişimler kentin işlevsel ve morfolojik yapısını bozarak parçalamaktadır. Bu durumun yeni mekân örgütlenmeleri ile tanımlandığı anlaşılmaktadır. Esasen bu yapı politik ve yönetsel yapı elinde, ekonomik ve sosyal belirleyiciler etkisinde, sosyal ve mekânsal kutuplaşma ile birlikte gerçekleşmektedir. Bu kutuplaşmanın mekânsal karşılığı kent içinde birbirleri ile ilişkisiz bir biçimde üretilen kent fragmanları olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada “kentleşme sosyo-mekânsal ve ekonomik parçalanmaya rağmen değil, onun aracılığıyla ilerlemektedir” (Amin & Thrift, 2017; Brenner & Schmid, 2015; Sheppard vd. 2013). Şüphesiz, tüm kentler farklı şekillerde, farklı değişkenlerle ve değişen ölçülerde parçalanmıştır. Bu parçalanma kimi zaman sosyal boyutta (etnik, kültürel ayrışma ile oluşan parçalanma), kimi zaman kentsel mekânın işlevlerine göre, kimi zaman ekonomik boyutta (hane gelirlerinin durumuna ve dağılımına göre) karşımıza çıkmaktadır. Ancak kentsel yaşamın deneyiminde ve ritminde, kamusal alanın kullanımında yaşanan parçalanma gündelik yaşam pratikleri üzerinden tüm toplumsal yaşamı etkilemektedir.

Eleştirel kentsel araştırmalar kapitalist kentsel büyümenin sosyal ve mekânsal parçalanma aracılığı ile ilerlediğini göstermektedir (Mcfarlane, 2018, s.1007). Martin Coy ‘a göre (2006, s.123) kentlerde; alışveriş merkezleri, eğlence merkezleri, iş merkezleri ve kapalı konut yerleşmeleri gibi güvenlik, yaşam biçimi ve sosyal statünün itici gücü ile oluşan kentsel fragmanlar bulunmaktadır. Coy’un *refah adacıkları* (island of wealth) olarak tanımladığı bu alanlar izole yaşam biçimleri, dışa kapalı mekânsal kurguları, güvenlik önlemleri ve denetimli giriş çıkışları ile ortaklaşmaktadır. Kentsel fragmanlar “ayrışmanın ön plana çıktığı, kamusal alan kullanımı ve sosyal karşılaşma ihtimalinin önemli ölçüde değiştiği” (Caldeira, 2000, s.296) bir kentsel biçimleniş göstermektedirler.

Kapalı konut yerleşmelerinin kentsel fragman olduğu kabulü sadece kentin ilişkisiz kopuk parçalarından biri olması ile değil; aynı zamanda kente dair birçok fonksiyonu da (yeme-içme, alışveriş, rekreatif alan, sportif aktiviteler, eğlence, güvenlik vb.) içermesinden kaynaklanmaktadır.

Kapalı konut yerleşmelerinde duvarlar ile oluşturulan sınırların dışına çıkmadan, kente dair deneyimlerin yaşanabileceği bir kent simülasyonu oluşturulmaktadır. Buna göre kapalı konut yerleşmeleri hem kentten kopmuş bir parça hem de kentin fonksiyonlarını barındıran parçaların kolajından oluşmaktadır. Baudrillard’a göre, “eğer bütüne ait özellikler her bir parçada bulunabiliyorsa o zaman bütün, anlamını yitirmektedir” (Baudrillard, 2013, s.142). Bu bağlamda ötekilerden farklılaşmak ve ayrılmak için geliştirilen, kentsel bütüne ait parçalardan oluşan yaşam kurgusunun, kentin bir bütün olarak algılanmasını zorlaştırdığı, kentsel mekânı yeniden yapılandığı

düşünülmektedir. Bütünün bir parçanın içine sıkıştırıldığı bu durum, kentsel mekânda yaşanan parçalı üretim pratiğini kentsel fragman olarak yorumlamayı olanaklı hale getirmektedir.

4. Kayseri’de Kent Fragmanları

Kayseri kenti tarihsel süreklilikte ekonomik dinamikleri ile Anadolu kentleri arasında öncü olmakla birlikte; geliştirdiği kalkınma stratejileri ile küresel piyasalara eklemleme sürecinde etkin rol almaktadır. Kayseri’de kültürel kodlarla işleyen ekonomi eyleminin motivasyonunu derin ve güçlü bir sosyal bağ oluşturmaktadır. “Yaşanan ekonomik kalkınmanın arkasındaki kültürel motivasyon /zihniyet dünyası bu toplumların inanç değerleriyle, tarihleriyle ve ticaret algılarıyla yakından ilgilidir” (Yıldırım, 2008, s.137). Anadolu Selçuklu döneminden itibaren Ahilik kültürünün yansıma biçimi olan çalışma etiğinin ilk çıktığı şehir olarak Kayseri, aynı zamanda dayanışma ve cemaat bilincinin en yoğun hissedildiği Anadolu kentlerindedir.

Kayseri’de günümüz küresel dünya ekonomisi ile bütünleşmeye çalışan üretim tarzında da kültürel arka plandaki sürekliliğin izlerine rastlanmaktadır. Tarih boyunca, Roma, Bizans, Selçuklu, Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemleri’nin sosyal, kültürel, ekonomik birikim ve mekânsal izlerinin günümüze taşındığı çok katmanlı bir kent konumundadır. Ahilik kültürünün sosyal dayanışma ağı, girişimcilik ve hayırseverlik açısından ticari temsiliyeti, çalışma etiği-yerel ilişki bağının gücü, ticari kimliği, küresel dünyaya eklemleme süreci ve Anadolu kentlerini temsil gücünden dolayı Kayseri kenti kuramsal tartışmanın mekânsal sınavını oluşturmaktadır.

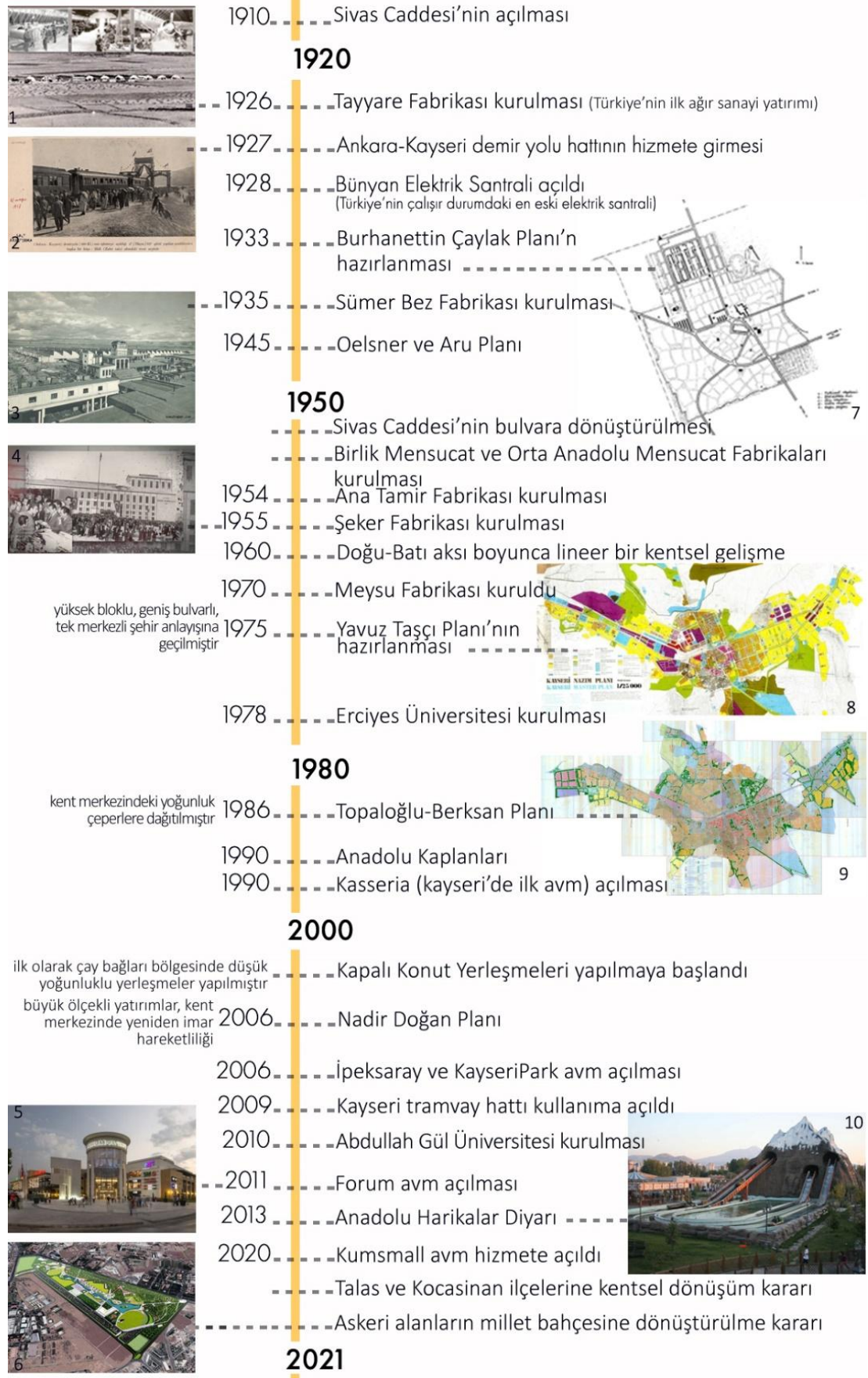
Küreselleşme ile birlikte yerelin ağırlıklı bir biçimde küresel ve bölgesel dinamikler içinde sosyal, kültürel, mekânsal, yönetsel ve çevresel gibi pek çok değişkenin etrafında “çok boyutlu, çok katmanlı ve çok aktörlü toplumsal ilişkiler” (Keyman & Lorosdağı, 2020, s.15) bütününde şekillenmesi Anadolu kentlerinin yaşadığı dönüşümü göstermektedir. Kayseri’de farklı kültürlerdeki toplumsal yapıların kültürel izlerinin mekânsal izdüşümü kentsel mekânı kurmaktadır. Bu açıdan şehir geçmiş-bugün ve gelecek arasında bir arakesitte yer almaktadır.

Kapitalist ekonomi içinde Türkiye ekonomisini ayakta tutan ve lokomotif sektör olma özelliğini sürdüren gayrimenkul sektörü ve konut odaklı yatırımlar Kayseri için de geçerlidir. Fuat Keyman ve Berrin Lorosdağı’na göre (Keyman & Lorosdağı, 2020, s. 36-40) Kayseri, 1980 sonrası benimsenen neoliberal ekonomi politikası ile küreselleşmenin getirdiği fırsatları kullanarak hızlı bir sanayileşme gösteren ve 1990’lı yıllarda Türkiye genelinde ivmelenen, küresele eklemleme sürecine dahil olan şehirlerdendir. Diğer taraftan, kentin 2000’lerden sonra civar illerden (Sivas, Yozgat Nevşehir) istihdam amaçlı yoğun göç almış olması (ORAN, 2014) başta konut olmak üzere mekânsal kullanım talebinin artışına neden olmuştur. Bu da konut sayısını ve yoğunluğunu arttırıcı bir etken haline gelmiştir.

Kentin gelişme gösteren bölgelerine merkezde Sivas Caddesi üzerindeki ve yakınındaki mahalleler (Sahabiye Mahallesi, vb) ile Talas ilçesi örnek gösterilebilir. Ayrıca 2009 yılında hizmete başlayan hafif raylı toplu ulaşım sistemi güzergahının da kentsel rant değerlerinin değişimine ve kentsel gelişme alanlarına yön verdiği söylenebilir. Kentsel arsa rantı arsa sahipleri ile yapsatçılar arasında paylaşılmakta, bu dağıtım mekanizması içinde arsa üzerinde sağlanan imar haklarına uygun yapılaşmaların birçoğu kapalı konut yerleşmeleri biçiminde gerçekleşmektedir. Bu doğrultuda, ekonomik gelişmenin oldukça hızlı olduğu ve Orta Anadolu kentlerini temsilen Kayseri kenti örneğinde kapalı konut yerleşmelerine odaklanarak yukarıda belirlenen kavramlar ile bu kavramların kendi aralarındaki ilişkilerini ortaya koyan bir alan araştırması yürütülmüştür. Kayseri kentinde oluşan sermaye birikiminin kentsel yapıda yarattığı tüketim odaklı mekânsal dönüşümün yansımaları kapalı konut yerleşmeleri özelinde incelenmiştir. Kayseri’de tespit edilen tüm kapalı konut yerleşmeleri harita üzerinde işaretlenerek kuramsal tartışmada bahsedilen parçalanma ve ayrışma deşifre edilmiş,

kent özelinde bu tarz yerleşmelerin gelişim ve yer seçim stratejilerine yönelik bir okuma geliştirilmiştir.

Kayseri kentinin 20. yüzyılın başından itibaren tarihsel serüveni içinde kentleşme hareketleri ile değişen ve dönüşen konut olgusu önemli bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda, alan araştırmasının sınırlılıkları ve çerçevesi ile olan bağlantılarını kurgulamak ve seçilen örnekleri daha iyi anlayabilmek ve değerlendirebilmek açısından bu sürecin tanımlanmasının gerektiği düşünülmektedir (bknz. Şekil 1).

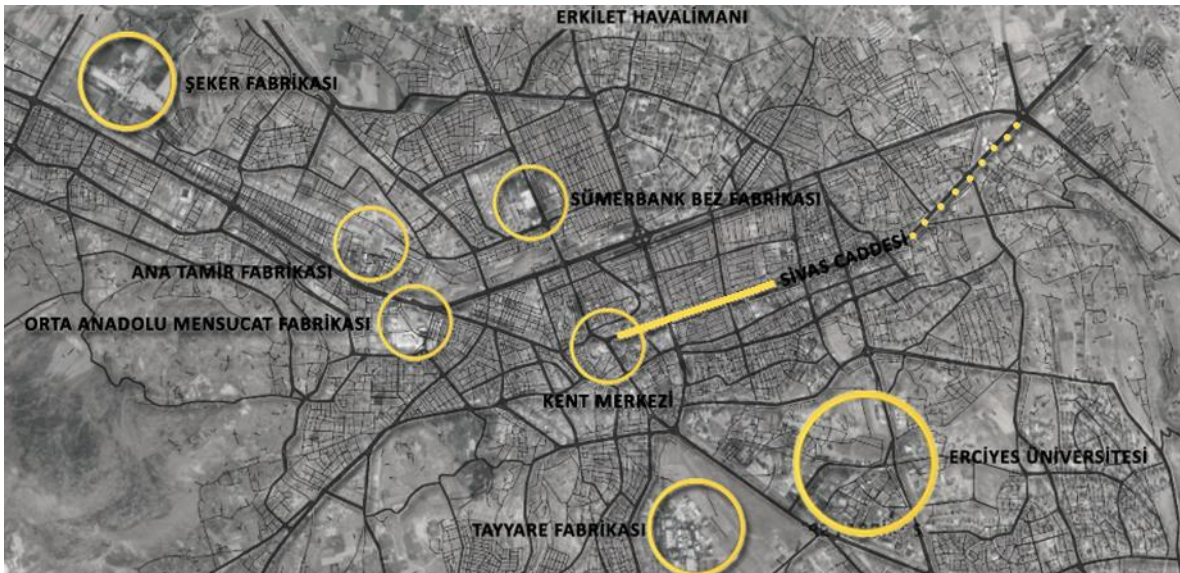
Şekil 1: 1900-2021 Yılları Arası Kayseri Kentleşme Sürecini Etkileyen Gelişmeler

Şekil 1 Fotoğraf Kaynakları: 1. 1926 Tayyare Fabrikası (Meydan, 2018) 2. Ankara-Kayseri Demiryolu Açılışı (SALT Araştırma, 2020) 3. Sümer Bez Fabrikası (Somut Haber, 2015), 4. Kayseri Şeker Fabrikası (Kayseri Şeker, 2019) 5. Forum Kayseri Alışveriş Merkezi (Mekân 360, 2020) 6. Millet Bahçesi (Haber Türk, 2019) 7. 1933 Tarihli Burhanettin Çaylak'ın "Kayseri Şehrinin Müstakbel Planı-Avan Projesi" (TCBCA-1933) (aktaran: Çabuk, 2012, s.72) 8. Yavuz Taşçı Planı, 1975 (Kocatürk, 2004) 9. Topaloğlu-Berksan Planı (Çabuk, 2019, s.288) 10. Anadolu Harikalar Diyarında Erciyes Dağı temalı eğlence noktası (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020).

1910 yılında Sivas Caddesi'nin açılması (Erkiletlioğlu'ndan aktaran Sönmez & Alper, 2012, s.16) ile kentin ulaşım omurgasının temeli atılmıştır. 1923 yılında gerçekleştirilen İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar uyarınca ülke genelinde planlı kalkınma dönemine geçilmiş olup; ekonomik bağımsızlık hedeflenmiş, sanayi ve demiryolu yatırımları öncelenmiştir (bkz İzmir İktisat Kongresi Kararları).

Geçmişten bugüne önemli ticaret yolları üzerinde bulunan "Kayseri'de 1927 yılında Ankara-Kayseri demir yolu tamamlanmıştır" (Atmaca'dan aktaran Sönmez & Arslan Selçuk, 2018, s.87). Bu durum ticari faaliyetlerin hız kazanması ve kentin ekonomik gelişmesi açısından önemli bir başlangıçtır. Köklü bir ticari kimliğe sahip olduğu bilinen Kayseri; devlet politikaları gereğince yapılan sanayi yatırımlarında öncü konumdadır. Öyle ki, Türkiye'nin ilk uçak fabrikası olan Tayyare Fabrikası 1926 yılında (Kayseri Uçak ve Motor Fabrikası) bu şehirde kurulmuştur. Türkiye'nin çalışır durumdaki en eski elektrik santrali olan Bünyan Elektrik Santrali açılmış (1928), ardından Sümerbank Bez Fabrikası(1935), Birlik Mensucat(1951) ve Orta Anadolu Mensucat Fabrikaları(1955), Ana Tamir Fabrikası(1954) ve Şeker Fabrikası(1955) açılmıştır (Doğan, 2007, s.94).

Fabrikaların açılması işçiler için konut ihtiyacını da beraberinde getirmiş, lojmanlar ve kooperatif eli ile konut üretimi ve sosyal konut projeleri kentsel mekânı şekillendirmeye başlamış, yeni mahalleler fabrikaların çeperlerinde oluşum göstermiştir. Ayrıca Sivas Caddesi'nin bulvara dönüştürülmesi (1950) (Erkiletlioğlu, 2006, s.72) sonucu bulvar üzerinde başlayan konut hareketliliği ile birlikte kent doğu batı aksı yönünde lineer bir gelişme göstermiştir. Bu yıllarda Tayyare Fabrikası'nın da kentin güney yönünde gelişimini hızlandırdığı söylenebilir (bkz şekil 2).

Şekil 2: Cumhuriyet Dönemi Kayseri'de Kurulan Sanayi Yapıları Kent İlişkisi

Kayseri'nin ilk imar planı 1933 yılında Burhanettin Çaylak tarafından hazırlanmıştır (Çabuk, 2012, s.63). 1945 yılında Oelsner ve Aru tarafından hazırlanan planda kamusal tarihi yapıları korumak, konut yapılarını yıkmak üzere bir karar üretilmiş ve Kayseri kenti geleneksel konut dokusu için bir yıkım

süreci başlamıştır. Bu yıkımın ardından ızgara planlı bir kentsel doku oluşturulmuş, konut altı ticaret kullanımları öngörülmüştür (Karatepe, 2001, s.94). “1963’te Erkilet Havaalanı’nın yapımı, Erkilet üzerindeki diğer konut alanlarının oluşumu ile kentin kuzey yönünde yeni bir fiziki görünüm oluşmuş, bunu diğer mahalleler izlemiştir” (Kocatürk, 2009, s.51).

Kayseri kent planı; 1975 yılında Yavuz Taşçı tarafından yüksek blok, geniş bulvarlar ve doğu batı aksında lineer gelişme kararları ile yeniden üretilmiştir. Tek merkezli kentsel yapı kararı ile kent merkezi güçlenmiş, merkezi iş alanına dönüşmüştür (Taşçı Plan Raporu’ndan aktaran Yılmaz Bakır, 2017, s.32). 1978 yılında Erciyes Üniversitesi’nin kurulması ile konut hareketliliği kentin güneyine yayılmıştır. “1980’li yıllarda, doğu yönünde Sivas caddesinin her iki yanında üst gelir dilimine dönük konut alanları gelişmeye devam etmiştir” (Kocatürk, 2009, s.54). 1986 yılında Berksan tarafından hazırlanan plana göre “kentin mekânsal yayılmasında büyük tesislerin yer seçimi, transit yol geçişleri ve çevre yerleşmelerin konumlarının yanı sıra örgütlü konut gelişmesinin de büyük rolü olduğu ve kentin lineer olarak gelişme eğiliminde olduğu belirtilir” (Kocatürk, 2009, s.53).

1990’lı yıllarda yerel sermaye gücünün desteklenmesi ile kentin doğusunda organize sanayi bölgeleri kurulmuş ve yine yakın çevresinde konut alanları gelişim göstermiştir. 1990’lı yıllarda güçlenen ekonomi ile birlikte Anadolu Kaplanları olarak tanımlanan kamu teşviki ile özel sektörün yaygınlaştırılması hareketinde Kayseri kenti önemli bir rol almıştır.

1990 yılında küreselleşme ve kapitalizmin kentsel mekândaki yansıması olarak Kasseria alışveriş merkezi Sivas Caddesi üzerinde açılmıştır. İlerleyen yıllarda büyük ölçekli yatırımlar ve kent merkezinde yeniden imar hareketliliği öngören Nadir Doğan Planı’nın ve küreselleşmenin etkisi ile birlikte kentte kapalı konut yerleşmeleri, alışveriş merkezleri ve tematik park alanı (Mazakaland) yapılmaya başlanmıştır.

2009 yılında hizmete açılan yeni bir ulaşım alternatifi olarak tramvay hattı da güzergahı üzerinde bulunan alanların rant değerinin artmasında etkin rol almıştır.

Abdullah Gül Üniversitesi’nin 2013 yılında Sümerbank Bez Fabrikası yerleşkesinde eğitim faaliyetlerine başlaması ile yakın çevresinde gelişim ve dönüşüme etkisi görülmektedir. Erken Cumhuriyet döneminde özellikle sanayi yatırımlarının yön verdiği kentleşme süreci, 2000’li yıllardan sonra küreselleşmenin de etkisi ile daha büyük ölçekli projeler, tüketim odaklı mekânların kentsel mekânda yer edinmesi şeklinde ilerlemiştir.

Şekil 3’ de Kayseri’de bulunan kapalı konut yerleşmeleri kentsel dağılımı ve mevcut dokuda oluşturdukları mekânsal örgütlenme harita üzerinden üretilen diyagramda gösterilmiştir. Özellikle Büyükşehir Belediyesi’ne bağlı Kocasinan, Melikgazi ve Talas ana ilçe belediyeler dikkate alınarak yer seçimleri belirlenmiş olup; büyüklük, sosyal donatı ve güvenlik önlemleri kapalı konut yerleşmelerini belirlemede önemli bir parametre olarak değerlendirilmiştir.

Kapalı konut yerleşmeleri harita üzerinde kümelenedikleri yere, kent içinde buldukları konuma göre ve etken faktörlerine göre gruplanmıştır. Buna göre Kayseri’de yer alan kapalı konut yerleşmelerinin genel olarak aşağıda belirtilen etkiler ile kent genelinde dağılım gösterdiği gözlenmektedir.

Kentsel Yenileme: Kayseri’de üretilen kapalı konut yerleşmelerinin genellikle 2012 yılında çıkartılan 6306 sayılı kanunla kentsel dönüşüm yolu ile yap-sat ya da belediye-GYO iş birliğinde kentsel yenileme kararları ile yapıldığı görülmektedir.

Kent Merkezi: Tarihi kent merkezi ile birlikte büyüyen ve Sivas Caddesi’nin etkisi ile güçlenen kent merkezi çekim gücü ile dönüşen, yüksek rant etkisi ile üretilen kapalı konut yerleşmelerinden bahsedilebilir (bkz şekil 4).

Sivas Caddesi: Kent merkezinin doğu yönünde lineer bir biçimde gelişmesinde ivme kazandıran ve kolektif bellekte yüksek gelir grupları yaşam biçimi ile ilişkilendirilen önemli bir ulaşım hattı üzerinde yapılan kapalı konut yerleşmeleri bu bölgelemeyi tanımlamaktadır.

Erciyes Üniversitesi: 1978 yılı kuruluşu itibari ile kentin güney yönünde Talas ilçesine doğru gelişmesinde etkili bir çekim merkezi konumundadır.

Millet Bahçesi: Kentin önemli ulaşım akslarından biri olan Talas Bulvarı üzerinde yer alan Hava İkmal Bakım Merkezinin (askeri alan) 2020 yılında Millet Bahçesi’ne dönüştürülmesi projesi ile birlikte bölge yeni bir çekim merkezine gelecek potansiyelindedir. Buna bağlı olarak bulvar üzerinde kapalı konut yerleşmeleri kümelenmeye başlamıştır.

Tramvay Hattı: 2009 yılında kullanılmaya başlanan, kentin ulaşım sisteminin önemli ve yeni bir parçası olan raylı sistemin etkisi ile geçtiği güzergâh üzerinde kapalı konut yerleşmeleri yapılmaya başlanmıştır.

Abdullah Gül Üniversitesi Mimar Sinan Kampüs Alanı: Mimar Sinan Organize Sanayi Bölgesi’nin 2009 yılı itibarı ile faaliyet göstermesi ve yakınında yer alan bölgede üniversite kampüs alanlarının konumlanmış olması önemlidir. Bu çerçevede eğitim-araştırma, teknoloji geliştirme ve sanayi iş birliğinin artırılması amaçlanmaktadır. Buna uygun olarak da bölgede büyük alanları kaplayan ve üst gelir gruplarının yaşadıkları kapalı konut yerleşmeleri gözlenmektedir.

Bağ Kültürü: Anadolu yerleşim coğrafyasında iklimsel duruma ve yaşam kültürüne göre oluşmuş olan bağ evleri ve yaşam biçimi önemli bir şehir yerleşim kültürü durumundadır. Bu özelliğe uygun bir biçimde mimari form ve fonksiyona adapte olan yeni tip düşük yoğunluklu (villa tipi) kapalı konut yerleşimlerinden bahsedilebilir. Ayrıca, şekil 11’de görüleceği üzere bu bölgede yüksek oranda bir kümelenmenin olduğu tespit edilmektedir.

Özellikle Sahabiye Mahallesi kentsel dönüşüm projesi ile kent merkezine yapılan müdahaleler büyük ölçekli konut projelerinden oluşmaktadır. Kentin ilk toplu konut uygulaması olan Belediye Blokları’nın (1957) yıkılması ile üretilen bu kentsel dönüşüm projesi 622 konut ile 4 etapta oluşmakta olup, 1. etabı sonuçlandırılmıştır. Bir yıkarak yapma örneği olan Sahabiye Mahallesi kentsel dönüşüm projesi, alanın dönem yapılarını da içeren “bahçeli, iki ya da üç katlı konutların gridal düzenlenmesinden” (Alemdar, 2010, s.302) oluşan mevcut dokusundan bağımsız ve ilişkisiz bir şekilde üretilmiştir (bkz. Şekil 6,7).

Genel olarak tarihsel süreçte kullanıcı profiline değişmesi ile düşük gelir gruplarının ve/veya mültecilerin yaşadığı alanda yüksek gelir grupları için üretilen kapalı konut yerleşmesi hem mekânsal hem de sosyal ayrışmayı beraberinde getirmiştir.

Şekil 5 ve 6'da bahçeli, 2-3 katlı dönem yapılarının yıkılarak 2. etap proje alanının hazırlandığı görülmektedir. Mevcut dokunun büyük ölçüde tahribatı ile gerçekleştirilen projenin tarihsel ve mekânsal olarak kent sürekliliğine zarar verdiği gözlenmektedir.

Şekil 7: Sahabiye Mahallesi Kentsel Dönüşüm Projesi Vaziyet Planı

Sahabiye Kentsel Dönüşüm projesinin, yol boyunca bir tür doğrusallık tanımlayan ızgara planlı mevcut doku içerisinde kentin morfolojisinden bağımsız, bitişik nizam, yüksek katlı yapılaşması ile kentten kopmuş bir parça olduğu söylenebilir (bkz şekil 7).

Kent merkezinde üretilen bir diğer kapalı konut yerleşmesi ise The Kayseri Forum Residence'tır. Kayseri'nin en yüksek katlı (24) konut projesidir. 2009 yılına kadar Kayseri Atatürk Stadyumu'nun bulunduğu alanda stadyumun yıkılması sonrası Forum Avm ve The Kayseri Forum Residence (2015) yapılmıştır (bkz şekil 8).

Şekil 8: The Kayseri Forum Residence ve Alışveriş Merkezi Hava Fotoğrafı Tarihsel Karşılaştırması

Toplam 168 konut kapasitesi ve açık-kapalı alan ve sosyal donatıları ile Kayseri'nin kent içindeki en büyük alışveriş merkezi yanında, önemli ulaşım akslarının kesişiminde yer almaktadır. Güvenlik kontrollü girişi ve duvarları ile kamusal kullanıma kapalı, sadece kullanıcılarına hizmet veren bir ortak alana sahip yerleşmenin parçalı bir kentsel doku ürettiği düşünülmektedir (bkz şekil 9).

Şekil 9: The Kayseri Forum Residence Kentsel Çevre İlişkisi ve Giriş Kapısı

Az katlı, ızgara planlı mevcut kentsel dokunun aksine Kayseri'nin en yüksek katlı konut projesi olması ile de bulunduğu doku ile ilişkisiz olan The Kayseri Forum Residence, kamusal kullanıma kapalı rekreatif alanları, kontrollü ve güvenli giriş kapısı, geçirimsiz duvarları ile kent merkezinde ancak kentten kopmuş bir mekânsal yapı sergilemektedir (bknz şekil 10).

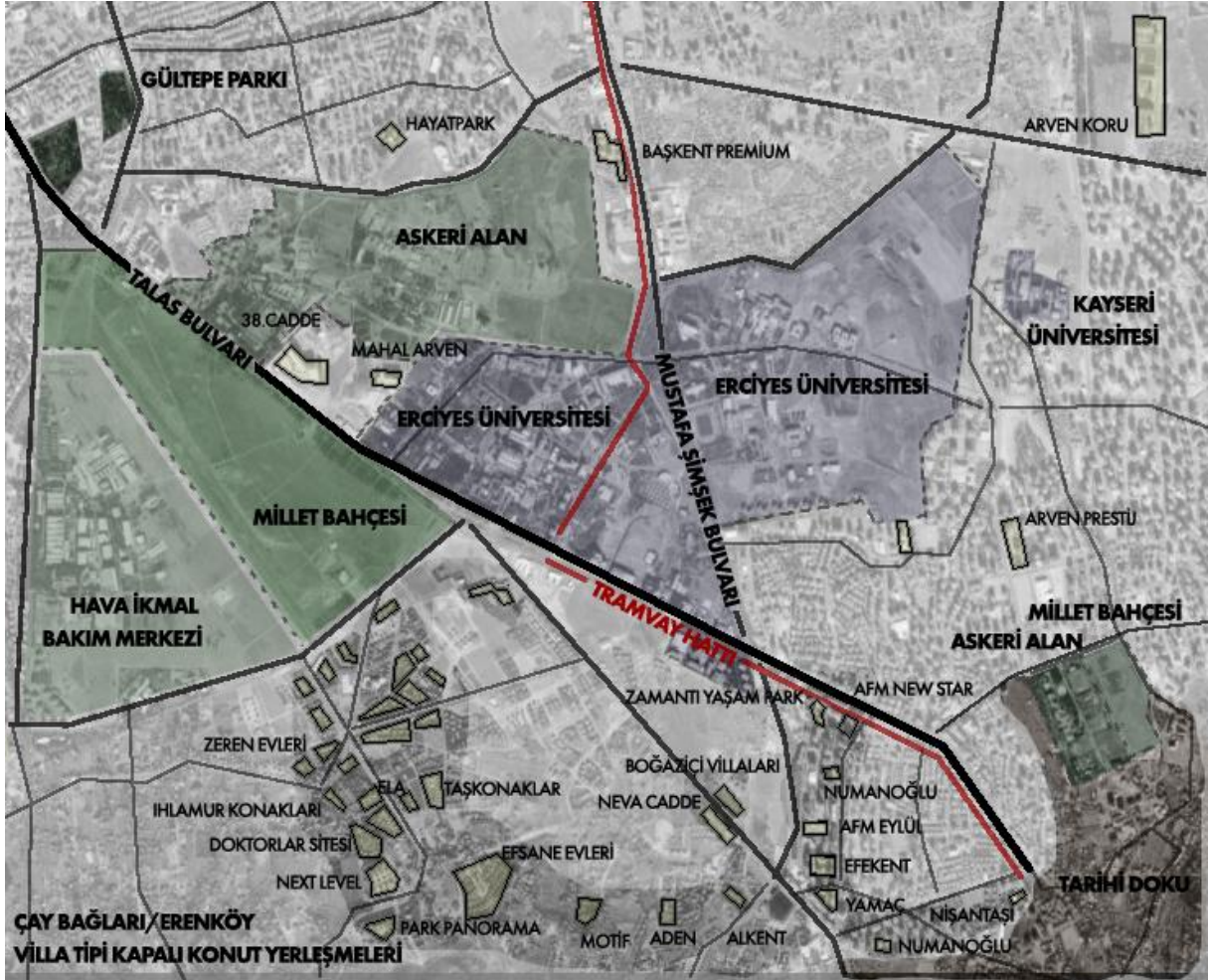

Şekil 10: The Kayseri Forum Residence ve yakın çevresi vaziyet planı

Kent merkezinde, dönem yapıları, tarihi birikimi ve farklı işlevlerin bir aradalığı ile çok katmanlı bir kentsel dokuda üretilen ancak bulunduğu bağlam ile ilişki kurmayan bu yerleşmeleri kentsel fragman olarak yorumlamak mümkündür.

Diğer taraftan kentin güneye doğru gelişmesinde önemli bir çekim merkezi niteliğinde olan, Erciyes Üniversitesi etki alanında bulunan ve son 20 yılın hızla gelişen ilçelerinden biri olan Talas'ta üretilen kapalı konut yerleşmeleri sayısı da bütün içinde önemli bir yer teşkil etmektedir.

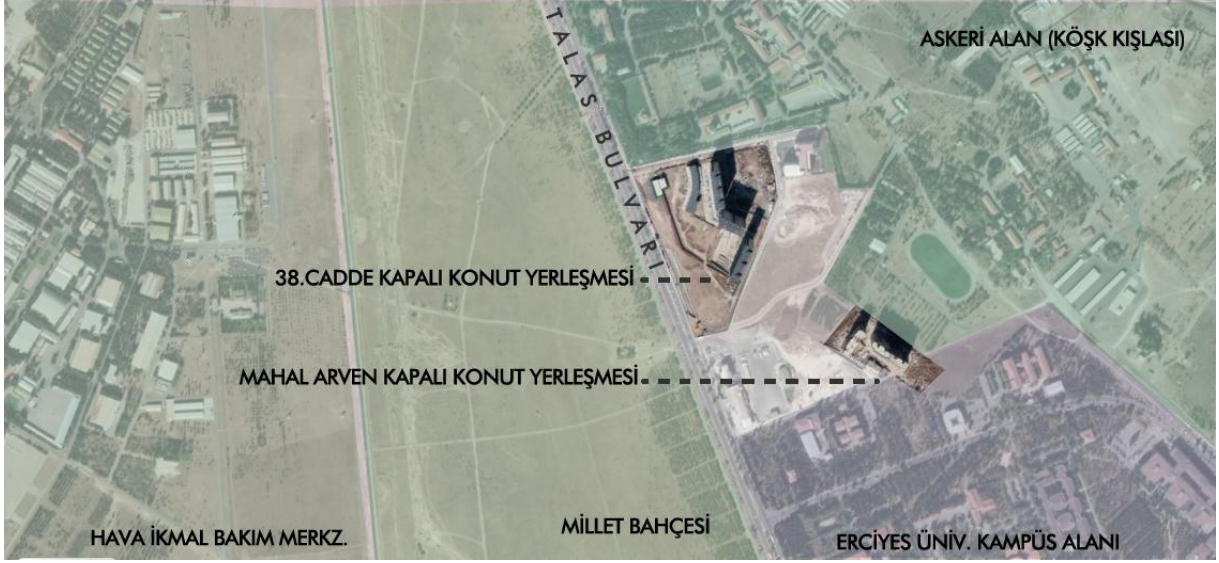
Yer altı şehri, Ermeni, Rum ve Müslümanların bir arada yaşadığı mahalleleri, Osmanlı Dönemi'nden kalma taş işçilikli mimari yapıları ile çok katmanlı mekânsal izlerin görüldüğü Talas, geçmiş ile bugünün ara kesitinde yer almaktadır. 2009 yılında hizmete giren tramvay hattının 2014 yılında Talas'a kadar uzatılmış olması ile kent merkezi ile Talas arasında ulaşılabilirlik daha da artmıştır. Güzergahı üzerinde bulunan alanların rant değerinin artması, kentsel dönüşümün etkisi, bölgenin ana ulaşım aksı üzerinde bulunan askeri alanın millet bahçesine dönüşmesi vb. gibi gayrimenkul piyasasına yön veren belirleyiciler ile birlikte kapalı konut yerleşmeleri yapımına rastlanmaktadır (bknz şekil 11).

Şekil 11: Bağ Kültürü, Millet Bahçesi, Tramvay Hattı, Kentsel Dönüşüm Etkisinde Kapalı Konut Yerleşmeleri

Hava İkmal Bakım Merkezi Askeri Alanı sahasının millet bahçesine dönüştürülecek olması Kayseri için önemli bir kentsel dönüşüm kararıdır. Millet Bahçesi'nin Talas İlçesi'ni kent merkezine bağlayan Talas Bulvarı üzerinde olması bölgeyi yatırım açısından önemli hale getirmektedir. Bu bağlamda, daha proje

aşamasında iken alanın karşısında kapalı konut yerleşmeleri oluşmaya başlamıştır. Arven Mahall ve 38. Cade projeleri bunların ilk örnekleridir.

Şekil 12: Millet Bahçesi Etkisinde Üretilen Kapalı Konut Yerleşmeleri: Arven Mahall ve 38. Cade

Söz konusu kapalı konut yerleşmeleri, askeri alan ve üniversite kampüs alanı gibi kontrollü ve duvarlar ile kurulu sınırları ile kentin bütününden ayrılmış bir kentsel çevrede yer almaktadır (bkz şekil 12). Bu yerleşmelerin, kendi sınırları ile tanımlanmış mekânsal yapısının kentsel ayrışmayı güçlendirdiği gözlenmektedir (bkz şekil 13).

Şekil 13: 38.Cade Kentsel Çevre İlişkisi ve Giriş Kapısı

Askeri alan sınırında olan 38. Cade kapalı konut yerleşmesinin kamusal açıdan geçirimsiz parçalı bir kentsel dokuda yer aldığı görülmektedir (bkz Şekil 14). Kapalı konut yerleşmesinin güneyinde millet bahçesine ait geçirimsiz duvarlar, batısında askeri alana ait geçirimsiz duvarlarla kurulu parçalı bir

kentsel mekânsal yapı bulunmaktadır. Bölgede mekânsal ayrışma, işlevsel süreksizlik ve kamusal geçirimsizliğin çok yoğun hissedildiği kentsel fragmanların kolajından oluşan bir doku hâkimdir.

Şekil 14: 38.Cadde Kapalı Konut Yerleşmesi ve Yakın Çevresi Vaziyet Planı

Kapalı konut yerleşmesi kente dair birçok sosyal donatıyı (sportif aktiviteler, rekreasyon alanları, ticari birimler, güvenlik vb) içinde barındırmaktadır. Kentsel fonksiyonları içeren parçalardan oluşması ve kent bütününde mekânsal bir ayrışma yaratması nedeni ile kapalı konut yerleşmesini bir kent fragmanı olarak yorumlayabiliriz. Bununla birlikte yerleşmenin ana caddeye yakın sınırında “cadde dükkanlar” olarak tanımlanan ticari birimler yer almaktadır. Ortak kullanıma açık bu birimler ile kentsel kamusal bir ilişki kurulmaya çalışılmıştır.

Arven Mahall kapalı konut yerleşmesi de yine askeri alan ve üniversite kampüs alanı sınırları ile tanımlanmış bir kentsel çevrede üretilmiştir (bknz şekil 12).

Kayseri konut kültürünün bir diğer belirleyicisi olarak; toplumsal yaşam ve kolektif bellekte önemli bir yeri olan ‘bağ evi’ kültürü söylenebilir. Bu anlamda 2000 yılı öncesi bağ evlerinin yer aldığı Çaybağları/Erenköy mahallelerinde 2000 yılı sonrası hızlı bir yapılaşma ile birlikte düşük yoğunluklu, az katlı, villa tipi kapalı konut yerleşmelerinden oluşan bir kentsel gelişme gözlenmektedir.

Şekil 15: Çaybağları ve Erenköy Mahalleleri Hava Fotoğrafı, 2005 Yılı Sonrası Mekânsal Dönüşüm sol:2005, sağ: 2021(Google Earth, erişim tarihi:2021)

Hava fotoğrafı tarihsel karşılaştırması yapıldığında 2005 yılı sonrasında bölgede hızlı bir yapılaşma olduğu anlaşılmaktadır (bknz şekil 15). Bununla birlikte mekânsal dönüşüm genel olarak kapalı konut

yerleşmeleri üretimi şeklinde olup; fragmantal bir kentsel örüntü okunmaktadır. Yaya ve araç yollarının her iki tarafında kapalı konut yerleşmelerinin duvarları ile sınırlı, geçirimsiz bir yapı mevcuttur.

Şekil 16: Çaybağları ve Erenköy Mahalleleri Kapalı Konut Yerleşmeleri Giriş Kapıları ve Duvarları

Şekil 16'da Yeditepe Villaları, Kapris, Başyazıcıoğlu Country ve Ela Evleri kapalı konut yerleşmeleri giriş kapıları, duvarlar ve sokak/yol ile kurulan ilişki durumuna dair görseller bulunmaktadır. Bölgede bunlara benzer birçok kapalı konut yerleşmesi yer almaktadır. Kayseri genelinde kapalı konut yerleşmelerinin en çok bu bölgede kümelendiği gözlenmektedir. Genel olarak güvenli giriş kapıları, duvarları ve kameraları ile kontrolün sağlandığı, sadece ikamet edenlerin kullanabildiği ortak rekreasyon alanları ile buradaki kapalı konut yerleşmelerinin de birbirleri ile ilişkisiz parçalardan oluşan bir kentsel doku ürettiği anlaşılmaktadır.

2000'li yılların başından itibaren gelişmekte olan Talas / Bahçelievler Mahallesi de kapalı konut yerleşmeleri yer seçimi açısından önemli bir yer teşkil etmektedir. Özellikle Erciyes Üniversitesi'ne, öğrenci yurtlarına ve bunları besleyen yeme içme birimleri ve ticari birimlere yakınlığı ile mahalle ve çevresinde hareketli bir sosyal yaşam bulunmaktadır. Bunun yanı sıra; tramvay hattı üzerinde olması ulaşım kolaylığını sağlamakta, Muhsin Yazıcıoğlu Parkı ve Ali Dağı yamaç paraşütü iniş pisti ile rekreatif açıdan zengin bir kentsel çevre sunmaktadır. Tüm bu imkanları ile rant açısından önemli bir çekim merkezine dönüşen mahalle ve yakın çevresinde kentsel dönüşümün de itici gücü ile birlikte kapalı konut yerleşmeleri görülmektedir (bknz şekil 17).

Şekil 17: Bahçelievler Mahallesi 2005 Yılı Mekânsal Dönüşüm: sol:2005, sağ:2021 (Google Earth, erişim tarihi: 2021)

Hava fotoğrafı tarihsel karşılaştırması yapıldığında özellikle Muhsin Yazıcıoğlu Parkı ile Mevlâna Caddesi arasında kalan hat üzerinde hızlı bir yapılaşma gerçekleştiği ve bu yapıların bir kısmının kapalı konut yerleşmesi olarak üretildiği görülmektedir.

2000 yılı sonrası hızla gelişen kent bugün ki şeklini almış, son zamanlarda yapılan kentsel dönüşüm projeleri ile de yeniden yapılanmaktadır. Kentsel bir müdahale pratiği olarak kentsel dönüşüm projeleri çoğunlukla kapalı konut yerleşmeleri üretim kararları ile yapılmaktadır. Buna göre, güvenli, sosyal donatıları ile kentten ayrılmış, duvarları ile izole, kentsel fragmanların oluşturduğu parçalı yapı kentsel mekâna hâkim olmakta, yeni kentsel eşikler üretilmektedir.

Üniversite etki alanında, kentin yeni gelişmekte olan, kentsel bağlama ilişkin referansların zayıf olduğu, bölgesinde yer alan Arven Koru kapalı konut yerleşmesi de kentten kopuk, ayrılmış, parçalı bir yapılaşma örneğidir (Şekil 18).

Kayseri Büyükşehir Belediyesi Su ve Kanalizasyon İdaresi (KASKİ) Kaptaj Alanı'nda bulunan ağaçlık alanın yanında yer alması nedeni ile "Koru" ismini alan kapalı konut yerleşmesi, sadece kullanıcılarına yönelik yeşil alan ve sosyal donatı kullanımları ile dışa kapalıdır.

Şekil 18: Arven Koru Kapalı Konut Yerleşmesi Hava Fotoğrafı, Giriş Kapısı ve Rekreatif Alan Görşelleri

Kontrollü ve güvenli giriş kapısı ile denetimli giriş çıkışların olduğu, duvarları ile geçirimsiz olan kapalı konut yerleşmesi hem kentten kopmuş bir parça hem de kenti temsil eden sosyal donatıların kolajından oluşmuş bir parça olması nedeni ile kentsel bir fragman olarak kabul edilmektedir.

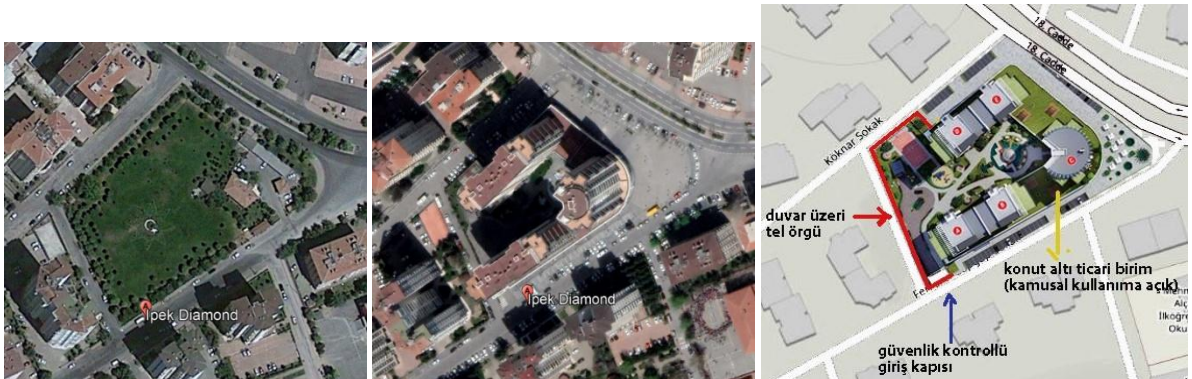
Kentin ana ulaşım omurgasını kuran Sivas Caddesi, konut özelinde 1950-60-70 yılları dönem yapılarını sahnelemektedir. Kentsel kolektif bellekte yüksek gelir gruplarının yaşadığı, kent merkezinden başlayarak doğuya doğru lineer bir gelişim gösteren cadde, konut altı ticari kullanımlar ile önemli bir merkez konumundadır.

Tramvay hattının Sivas Caddesi üzerinden ilerleyerek güneye ve doğuya devam ediyor olması cadde üzerinde kapalı konut yerleşmeleri üretiminin gerekçesini güçlendirmektedir. Ayrıca caddenin özellikle doğu aksı üzerinde kentsel dönüşüm kararları ve yerleşime açılmış yeni alanlar ile birlikte kapalı konut yerleşmelerinin hız kazandığı gözlenmektedir (bkz şekil 19). Başant Residence (2011), Vizyon 2023 (2015), İpek Diamond (2016) ve Arven Nefes (yapım aşamasında) kapalı konut yerleşmeleri bunlara örnektir.

Şekil 19: Sivas Caddesi, Tramvay Hattı ve Kentsel Dönüşüm Etkisinde Kapalı Konut Yerleşmeleri

İpek Diamond kapalı konut yerleşmesi alanının tarihsel karşılaştırmaya göre yeşil alan olduğu 2013 yılı hava fotoğrafından anlaşılmaktadır (bkz şekil 20). Diğer proje alanlarının ise boş arazi olduğu yine geçmiş dönem hava fotoğraflarına bakılarak tespit edilmiştir.

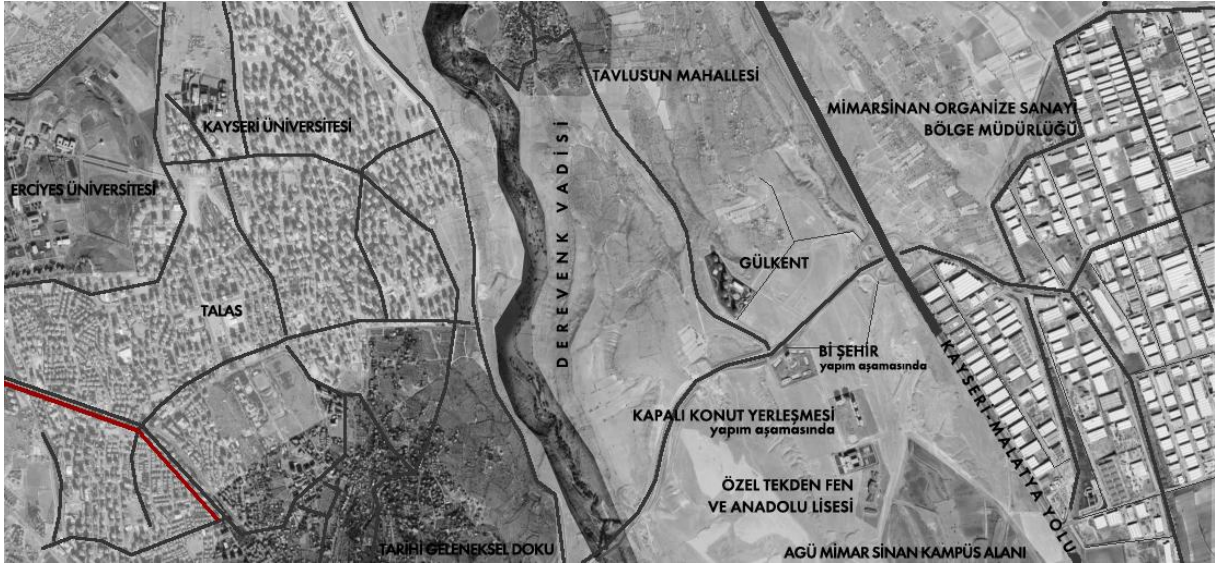
Şekil 20: İpek Diamond Kapalı Konut Yerleşmesi 2013 (solda)-2022(ortada) Öncesi-Sonrası Hava Fotoğrafi Karşılaştırması ve vaziyet planı(sağda), (Google Earth, erişim tarihi: 2022)

Genel olarak tüm projelerin güvenli giriş kapıları, kent ile proje alanını ayıran bahçe duvarları ve kendi içlerinde kamusal kullanıma kapalı sosyal donatıları bulunmaktadır. Bununla birlikte İpek Diamond (bkz şekil 21), Başant Residence ve Vizyon 2023 projelerinde, Sivas Caddesi'nin kolektif bellekte yer edinmiş konut altı ticari kullanımında süreklilik sağlamak üzere yükselen konut bloklarının altında kentli ile ortak kullanılmak üzere ticari birimler bulunmaktadır.

Şekil 21: İpek Diamond Kapalı Konut Yerleşmesi Konut Altı Ticari Kullanım ve Güvenlik Giriş Kapısı

Kayseri'de kapalı konut yerleşmelerinin yapımını etkileyen bir diğer faktör Abdullah Gül Üniversitesi Mimar Sinan Kampüs Alanı'dır. Mevcutta Gülkent kapalı konut yerleşmesinin yer aldığı bölgede Derevenk Vadisi üzerine yapılan viyadük ile söz konusu alana kentsel ulaşımın kolaylaşması ile yapılaşma hız kazanmıştır. Bölgede Tekden Koleji, öğrenci yurtları ve henüz yapım aşamasında iki farklı kapalı konut yerleşmesi bulunmaktadır. Bu da zaman içinde kentin dışında olan bu bölgenin kentin önemli büyüme ve gelişme bölgesi haline geleceğini göstermektedir.

Şekil 22: AGÜ ve Kentsel Dönüşüm Etkisinde Kapalı Konut Yerleşmeleri

Kentsel konum olarak kapalı konut yerleşmelerinin kümelenmeye başladığı alanın kuzeyinde Ermeni, Rum ve Müslüman'ların bir arada yaşadığı kültürel açıdan katmanlı, çeşme, köprü, kilise, su kemeri ve taş işçilikli konut yapıları ile mimari açıdan zengin, vadi içi kaya oyma yerleşimleri ile mekânsal olarak çeşitli dokuların bir arada olduğu Tavlusun Mahallesi yer almaktadır. Batısında önemli bir coğrafi oluşum ve eşik olan Derevenk Vadisi, doğusunda Mimar Sinan Organize Sanayi Bölge Müdürlüğü, güneyinde ise AGÜ Mimar Sinan kampüs alanı ile sınırlanmıştır (bkz şekil 22).

Alanda böyle önemli belirleyiciler arasında yer alan kapalı konut yerleşmelerinin; kentsel bağlama ilişkin referansların zayıf olması ve kentsel mekânsal ilişkilerin uzaklığı nedeni ile kentten ayrılmış olduğu gözlenmektedir. Bu anlamda kentsel dokudan uzak bir *boşlukta* yer alan kapalı konut yerleşmeleri, kentsel parçalanma tartışması kapsamında değerlendirilmemiştir. Bölgede yaşanan hızlı yapılaşma ile birlikte ortaya çıkacak gelecek kent dokusunun yeni tartışmalara zemin hazırlayacağı düşünülmektedir.

SONUÇ:

Günümüzde Kayseri metropoliten kimliği olan ve ekonomik odaklı olmak üzere dışarıdan göç yolu ile çok sayıda nüfus alan bir kent konumundadır. Kentin sanayi ve ticaret yolu ile sermaye birikimine sahip bulunan sosyal sınıfları mekân üzerindeki yer seçim tercihlerini farklı kentsel alanlar içinde gerçekleştirmekte olup, yüksek yoğunluklu ya da az katlı villa tipi kapalı konut yerleşmeleri şeklinde mekânsal bir kompozisyon ortaya çıkmaktadır. Bu yeni mekânsal yapının morfolojik açıdan da var olan dokuya benzememesi ve eklemelenmemesi önemli bir sorundur. Bu yapının okunabilirliği ve görünürlüğünün anlaşılması daha sonraki dönemde artacak gibi görünmektedir.

Kayseri alan araştırmasında harita üzerinden yapılan deşifrede bu tarz yerleşim alanlarının yer seçim kriterlerine göre gruplama yapılmış olup, özellikle kümelendiği alanlara odaklanılmıştır. Genel olarak harita okumasında seçilen kapalı konut yerleşmelerinin ya çok zayıf kentsel ilişkiler ağı içerisinde -yeni yapılaşma alanlarında- ya da yapılı çevrede kentsel dönüşüm alanında olduğu görülmektedir. Kayseri’de kapalı konut yerleşmeleri yapımını etkileyen kentsel dinamiklerinin genel olarak üniversite yerleşkeleri, millet bahçesi, bağ evi kültürü, kent merkezi ve önemli ulaşım omurgaları, alternatif ulaşım sistemleri (tramvay hattı) olduğu söylenebilir. Yıkarak yapılan kentsel dönüşüm uygulamalarının kente dair mekânsal sürekliliği yıkıma uğrattığı düşünülmektedir. Özellikle kent merkezinde dönem yapıları, tarihi birikimi ve farklı işlevlerin bir aradalığı ile çok katmanlı bir kentsel dokuda yer alan kapalı konut yerleşmelerinin kentsel fragman tartışması üzerinden kentsel mekânda parçalanma, ayrışma ve kopma yarattığı söylenebilir.

Kentsel dönüşüm adı altında üretilen neredeyse her yeni büyük ölçekli konut alanı kapalı konut yerleşmeleri niteliğindedir. Belirtilen bu mekân parçaları kentin bütününden kopuk ve duvarları, güvenlik sistemleri ile izole edilmiş olup, kendi düzeni içinde belirli işlevlere ve yoğunluklara sahip durumdadır. Bu da bu gibi alanların bağlamından kopuk, adeta kent adacıkları şeklinde gelişme içinde olduğunu ortaya koymaktadır. Buna karşın; sosyal yaşamın hareketli olduğu, merkezi yerleşim alanları ve ana ulaşım yolları üzerinde üretilen kapalı konut yerleşmelerinin ana cadde üzerindeki bloklarının altında kentli ile ortak kullanıma uygun olarak ticari birimler bulunduğu gözlenmektedir.

Genel olarak üretildiği yer ve üretim biçimi fark etmeksizin kapalı konut yerleşmelerinin duvarları ile kamusal kullanıma kapalı, sınırlarının dışındaki boşluk ile kentin bütününden kopmuş kentsel bir fragman niteliğinde olduğu okunmaktadır. Çevresindeki mekânsal oluşumların da yine duvarlar ile sınırlı, parçalı bir kentsel örüntü oluşturması kentin olası gelecek dokusuna ilişkin ön bilgiyi aktarmaktadır.

Kentsel dönüşüm ile üretilen mega projeler kentin mevcut durumu ile değil, gelecekte dönüşmesi öngörülen yeni yapı konjunktüründe üretilmektedirler. Bu da bu projelerin kentsel dokudan ayrı bir doku yaratarak ilişkisiz fragmanlar olarak üretilmesini meşrulaştırmaktadır. Bu durum kentin bir bütün olarak algılanmasını zorlaştırmaktadır. Kapalı konut yerleşmeleri ve kentsel fragman ilişkilerine dair bugün Kayseri’deki kentsel gerçeklik, kamusal alanın azalmasının eşlik ettiği bir duvarlar kentini göstermektedir.

Kapalı konut yerleşmelerinin kapitalizmin kentsel mekândaki bir sahnesi olarak; kentsel aktörler arası karşılaşma ihtimalini zayıflatan mekânsal etkisi ayrışmaya ve süreksizliğe neden olmaktadır. Böylece kent kapitalizmin sahnesi olmanın ötesinde, tüketim nesnelereinden oluşan parçalar bütününe dönüşmektedir. Kapalı konut yerleşmelerinin oluşturduğu bu parçalı yapı mekânsal ilişkilerden uzak, kentsel örüntüde ve süreklilikte kopmalar yaratmaktadır. Kendi içinde eksiksiz bir bütün; organik birliğin olmadığı bir kaosa işaret etmektedir. Kapalı konut yerleşmelerinin de kendi sınırları ile kentsel mekândan ayırt edilebilir olması kentin iç içe geçmiş ilişkiler ağında kopmaya/ ayrışmaya neden olmaktadır.

Kapalı konut yerleşmelerinin oluşturdukları yeni sınır ötesi alanlar ile birlikte fiziksel parçalanmayı derinleştirdikleri günümüz kentlerinde ve Kayseri’de, kentsel fragman hem kentsel bütünlükten kopmuş hem de kendi içinde bir bütün oluşturan/ bütünü temsil eden parçaya işaret etmektedir. Kent, birbirleri ile uyumsuz fragmanların ilişki örüntülerini kuran arzunun mekânsal alanına dönüşmüştür.

İzole yaşam biçimleri, dışa kapalı mekânsal kurguları, güvenlik önlemleri ve denetimli giriş çıkışları ile kentsel fragmanlar kapitalist üretimin kentsel örgütlenme biçimi olarak yorumlanmaktadır. Bu çalışmada kapalı konut yerleşmeleri üzerinden Kayseri’de ortaya çıkan parçalanmış kentsel doku sorunsallaştırılmış olup; mekânsal ayrışma ve süreksizlik etkileri eleştirilmiştir. Kentin morfolojik yapısında meydana gelen bozulma kapalı konut yerleşmeleri üzerinden deşifre edilmiştir. Ayrıca Kayseri’de kapitalizmin mekânsal bir ürünü olan kapalı konut yerleşmeleri kentsel dağılımları, yer seçim kriterleri belirlenmiştir. Çalışmanın hem kentsel morfoloji ve kentsel fragmentasyon (parçalanma) hem de kapalı konut yerleşmelerine ilişkin yapılacak araştırmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Bu çalışma kapsamında herhangi bir finansal desteğe ihtiyaç duyulmamıştır.

KAYNAKÇA:

Akalın, M. (2016). Mekânsal ayrışmanın bir yeni biçimi olarak kapalı/ kapılı siteler: Akkent konutları örneği. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(2), 923-956

Alemdar, Z.Y. (2010). Anlatıya dayalı bir kent okuması: Kayseri Sahabiye mahallesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 29 (2), 283-306.

Aliğaoğlu, A. (2015). Balıkesir şehrinde güvenli siteler, çağdaş kent örneği. Doğu Coğrafya Dergisi, 34, 157-170.

Amin, A., & Thrift, N. (2017). Seeing like a city. Polity Press.

Baudrillard, J. (1997). Tüketim toplumu (Çev: H. Deliçeçaylı ve F. Keskin). Ayrıntı Yayınları.

Baudrillard, J. (2013). Simülakrlar ve simülasyon (Çev. O. Adanır). (3. Basım). Doğu Batı Yayıncılık.

- Bauman, Z. (2018). Akışkan modernite (Çev: S. O. Çavuş). (3. Basım). Can Yayınları.
- Bektaş, B. (2011). Kapalı siteler üzerine yerel bir değerlendirme: Mersin örneği. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 5(11), 97-114.
- Brenner, N., Schmid, C. (2015). Towards a new epistemology of the urban? *CITY* 19(2-3): 151-182.
- Caldeira, T. (2000). *City of walls*. University of California Press.
- Coy, M. (2006). Gated communities and urban fragmentation in Latin America: the Brazilian experience. *GeoJournal*, 66, 121-132
- Çabuk, S. (2012). Kayseri'nin cumhuriyet dönemindeki ilk kent düzenlemesi: 1933 Çaylak planı. *METU JFA Dergisi*, 29(2), 63-8.
- Çabuk, S. (2019). Modern Türk şehir planlamasında aktif yeşil alan standardı: Kayseri şehir planlarında zamansal bir inceleme. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 21(2), 280-291.
- Debord, G. (1996). Gösteri toplumu ve yorumlar (Çev., A. Ekmekçi ve O. Taşkent). Ayrıntı Yayınları.
- Doğan, A.E. (2007). Eğreti kamusalılık: Kayseri örneğinde İslamcı belediyeçilik. İletişim Yayınları.
- Erkiletlioğlu, H. (2006). Geniş Kayseri tarihi. Bel-Sin Eğitim Hizmetleri Güz. Yard. Vakfı Yayınları.
- Featherstone, M. (1996). Postmodernizm ve tüketim kültürü (Çev: M. Küçük). (Birinci Basım). Ayrıntı Yayınları.
- Ferguson, H. (1996). *The lure of dreams: Sigmund Freud and construction of modernity*. Routledge.
- Firidin Özgür, E. (2012). Tüketime bağlı bir kimlik ögesi olarak konut ve planlama açısından bir değerlendirme. *Tasarım + Kuram*, 8 (14), 29-45 .
- Gómez, R. (2014). New concepts or new stories: the urban fragmentation. *Anuario de Investigación del Posgrado de Urbanismo*, 0, 253-265.
- Haber Türk (2019, 30 Temmuz). Başkan Büyükkılıç, Hava İkmal Millet Bahçesi projesiyle ilgili açıklamalarda bulundu <https://www.haberturk.com/kayseri-haberleri/70813375-baskan-buyukkilic-hava-ikmal-millet-bahcesi-projesiyle-ilgili-aciklamalarda>
- Harvey, D. (2001). *Spaces of capital*. Routledge.
- Harvey, D. (2013a). *Asi şehirler* (Çev: A.D. Temiz). (Birinci Basım). Metis Yayınları.
- Harvey, D. (2013b). *Sosyal adalet ve şehir* (Çev: M. Morali). (Dördüncü Basım). Metis Yayınları.
- Karatepe, Ş. (2001). *Kendini Kuran Şehir*. İz Yayıncılık.
- Kayseri Şeker (2019, 27 Aralık). Kayseri Şeker Tarihçe Filmi <https://www.youtube.com/watch?v=I0wkmHcdE6c&t=4s>
- Keyman, E. F., & Lorasdağı, B. K. (2020) *Sekiz kentin hikayesi: Türkiye'de yeni yerellik ve yeni orta sınıflar*. Metis Yayınları.
- Kocatürk, F. (2004). *Kayseri'de konut alanlarının yer seçimi ve hanehalkı hareketliliği*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü.

- Kocatürk, F. (2009). Kayseri'nin kentsel değişim süreci. *Tol Dergisi*, 7, 49-56.
- Kurtuluş, H. (2006). Kentsel dönüşüme modern kent mitinin çöküşü çerçevesinden bakmak. *Planlama Dergisi*, 2, 7-11.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın üretimi* (Çev: I. Ergüden). (Birinci Baskı). Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2016). *Modern dünyada gündelik hayat*. (Çev: I. Gürbüz). (Birinci Baskı). Metis Yayıncılık.
- McFarlane, C. (2018). Fragment urbanism: politics at the margins of the city. *Environment and Planning. D:Society and Space*, 36(6), 1007-1025.
- Mekân 360 (2020, 24 Aralık). Forum Kayseri Alışveriş Merkezi. https://mekan360.com/sanaltur_forum-kayseri-alisveris-merkezi_14526.html
- Merrifield, A., & Diğerleri, (2014). *Mekân meselesi* (Çev: S. Torlak ve Ö. Kulak). (1.Baskı). Tekin Yayınevi.
- Meydan, S. (2018, 17 Eylül). Cumhuriyet'in kanatları Atatürk'ün uçak fabrikaları, *Sözcü*, <https://www.sozcu.com.tr/2018/yazarlar/sinan-meydan/cumhuriyetin-kanatlari-ataturkun-ucak-fabrikalari-2629140/>
- Nar, M. (2015). Küreselleşmenin tüketim kültürü üzerindeki etkisi: teknoloji tüketimi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 37(8), 941-954.
- Odabaşı, Y. (2006). *Tüketim kültürü: yetinen toplumdaki tüketen topluma*. Sistem Yayıncılık.
- Oran, (2014). Orta Anadolu Kalkınma Ajansı Kayseri Sosyal Durum Analizi, https://www.oran.org.tr/images/dosyalar/20190918155744_0.pdf
- Ritzer, G. (2000). *Büyüsü bozulmuş dünyayı büyülemek* (Çev. Ş.S. Kaya). Ayrıntı Yayınları.
- SALT Araştırma, Feridun Fazıl Tülbentçi Arşivi (2020, 24 Aralık). (Ankara-Kayseri) demiryolunun işlemeye açıldığı 27 Mayıs 1927 günü yapılan şenliklerden başka bir köşe: Halk (zafer takı) altındaki treni seyirde <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/23236?mode=simple>
- Schlegel, F. (1991). *Philosophical fragments*. University of Minnesota Press.
- Schmid, C. (2015). Towards a new epistemology of the urban. *City*, 19(2-3), 151-182.
- Senemoğlu, O. (2017). Tüketim, tüketim toplumu ve tüketim kültürü: karşılaştırmalı bir analiz. *İnsan&İnsan Dergisi*, 4(12), 66-86.
- Sheppard, E., & Leitner, H., & Maringanti, A. (2013). Provincializing global urbanism:a manifesto. *Urban Geography*, 34, 893-900.
- Somut Haber. (2019, 25 Mayıs). Kayseri Sümerbank Bez Fabrikasını Hatırladınız mı? <http://somuthaber.com/kayseri-sumerbank-bez-fabrikasini-hatirladiniz-mi/3714/>
- Sönmez, F., & Alper, B. (2012). Kayseri kentinde fiziksel çevrenin değişimi: 1882-1945. *Sigma Dergisi*, 4, 111-130.
- Sönmez, F., & Arslan Selçuk, S. (2018). Kayseri tren istasyonu ve çevresinin kentin modernleşme sürecine katkısı üzerine bir okuma. *Megaron*, 13(1), 85-101.

- Şengül, T. (2000). Sosyal adalet, kent mekânı ve küreselleşme. İ. Dinçer (Ed.), 3. Binyılda Şehirler: Küreselleşme, Mekân-Planlama, Dünya Şehircilik Günü 23. Kollokyumu(8-10 Kasım 1999) içinde. YTÜ yayınları.
- Şenyapılı, T. (2003). Kaçış adaları. Arredamento Mimarlık, 100, 57–61.
- T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı. (2020, 20 Aralık). Mazakaland. <https://kayseri.ktb.gov.tr/TR-183328/mazakaland.html>
- Tümtaş, S., & Ergün, C. (2016). Küreselleşme ve kentlere etkileri. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 37, 135-150.
- Yıldırım, E. (2008). Serbest piyasa ahi evranları: Anadolu'da yükselen yeni kalkınma ahlakı. Değerler Eğitim Dergisi, 6(16), 131-141.
- Yılmaz Bakır, N. (2017). Kayseri gayrimenkul piyasasının gelişimi ve kentsel mekâna etkisi. (Rapor No. FBA-2014-5250). T.C. Erciyes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi. file:///C:/Users/seyha/Desktop/FBA-2014-5250.pdf

EXTENDED SUMMARY:

Research Problem:

This study deciphers the segregation and fragmentation created in the urban fabric by the gated communities produced as an object of desire in the postmodern consumer society, through the concept of urban fragment.

It is aimed to read the development adventure of gated communities in Kayseri through the transformative dynamics of capitalism in urban space. In parallel with this, the aim of the study is to analyse the fragmented texture caused by such settlements in the urban pattern and the relationship between this texture and the context, to produce urban distribution diagrams and to determine the site selection criteria according to the regions where they are concentrated. These gated communities were grouped according to the urban distribution and site selection criteria, and their effects on the urban space were revealed within the framework of the concept of urban fragment, which is inherent in the theoretical discussion.

The study problematizes the unrelated and discontinuous construction, dissolution and breaking of spatial ties in cities where gated communities are rapidly increasing.

Literature Review:

In the globalizing world, urban space is changing and transforming as the stage of capitalism with the push of postmodern consumption culture. The actors that feed the consumption culture also produce the house on large scales and uncontrollably, which is an important component of the urban pattern. In the social structure conceptualized as a consumption society, the urban space has been restructured with the daily life practices in which artificial needs turn into desire. Designed lifestyles are transformed into a consumption object, fantasies are consumed gated communities also directly affect the city in the postmodern world under the influence of consumption.

Gated communities can be described as utopias produced with artificial desires developed against the dystopian structure of the city, which is shown as full of fears, problems and deprivations. In particular, gated communities with their spatial structure limited to walls created to differentiate them from others with discourses based on security and privilege create a fragmented spatial pattern throughout the city. In this study, these spatial constructs that have been decontextualized are handled as urban fragments. According to this, gated communities consist of both a piece that has been cut off from the city, a complete piece that represents the city, and a collage of pieces that contain the functions of the city. In this context, it is thought that the life fiction consisting of urban parts makes it difficult to perceive the city as a whole. This situation, in which the

whole is compressed into a part, makes it possible to interpret the fragmented production practice in urban space as an urban fragment.

The theoretical framework of this study is that according to the changing consumption structure, gated communities, which are a spatial product of capitalist production, and urban fragment theory form.

Material:

The material of the study consists of gated communities in the sample of Kayseri. Kayseri, with its multi-layered historical, cultural and spatial accumulation and commercial identity, is an important Anatolian city with the status of competing cities in the process of being articulated to the global. In Kayseri, especially in the year 2000 and after, spatial transformations are experienced in the urban structure under the influence of capital accumulation. A large part of this construction consists of gated communities in the hands of the real estate market. Accordingly, gated communities located in the city centre and its periphery were chosen as the sample area.

Methodology:

In this study, qualitative research methods were used. Firstly, the phenomenon of gated communities has been repositioned within the framework of postmodern consumption theories and the concept of urban fragments, through capitalism's fragmentation and transformation of urban space. The method of the study includes the analysis of the relationship between gated communities and the urban environment in the sample of Kayseri, with diagrammatic maps, site plans containing gated communities and their immediate surroundings, on-site observations and photographs, and evaluation within the framework of the concept of urban fragment. These reproductions of gated communities and the areas where they are clustered aim to analyse urban segregation and fragmentation. The spatial segregation and fragmented texture experienced in the city have been documented through the production of focused maps and urban scatter diagrams using the urban mapping technique. In addition, a historical comparison was made through aerial photographs and the effects of gated communities on spatial transformation were interpreted. Thus, a reading focusing on the distribution of gated communities in the city, their density and their effects on the urban pattern has been developed.

Results And Conclusions:

It has been determined that the gated communities produced in Kayseri were built in new development areas where the references to the urban context are weak in the city periphery or by urban renewal in the city centre and its immediate surroundings. The new housing areas produced in the hands of the capital based on the rent economy cause a discontinuity in the holistic development of the city. Gated communities as a scene of capitalism in urban space; It has been observed that it weakens the possibility of encounter between urban actors, and this situation brings along spatial segregation. Thus, the city, beyond being the stage of capitalism, turns into a whole consisting of consumption objects. This fragmented structure formed by gated communities creates breaks in the urban pattern and continuity, away from spatial relations.

In today's cities and Kayseri, where gated communities have deepened the physical fragmentation with the new cross-border areas they have created, the urban fragment points to the part that is both detached from the urban integrity and forms a whole/represents the whole. The city has turned into a spatial area of desire that establishes the relationship patterns of fragments that are incompatible with each other.

Kentleşme Bağlamında Sokak Hayvanlarının Değişen Statüsü

The Changing Status of Stray Animals in the Context of Urbanization

Okşan Tandoğan¹

Öz

Bu çalışmanın amacı Türkiye ve gelişmiş ülkelerde sokak hayvanlarının kentleşme bağlamında değişen statüsünün incelenmesidir. Tarihsel süreç içinde bakıldığında insan ve hayvan arasındaki ilişkiyi belirleyen en önemli dönüm noktaları olarak Neolitik devirde bazı hayvan türlerinin evcilleştirilmesi ve sanayi devrimi sonrasında başlayan kentleşme ile modern kentlerin kuruluşu gösterilebilir. Hayvanın evcilleştirilmesi hayvanı insana bağımlı hale getirmiş ve hayvan insan tarafından insan yerleşimlerine sokulmuştur. Sanayi Devrimi sonrasında ortaya çıkan kentleşme ise, bazı vahşi hayvan türlerinin yok olmasına neden olduğu gibi aynı zamanda sokak hayvanlarının yaşamlarını sürdürebilecekleri alanların yok edilmesine ve hayvanların kentlerden dışlanmasına neden olmuştur. Batı toplumuna bakıldığında 18. yüzyıldan başlayarak özellikle 19. yüzyılda sağlık ve hijyen konusunda tehdit oluşturduğu anlayışı ile sokak hayvanlarının varlığı kentlerden genel olarak öldürülmeleri yoluyla yok edilmiştir. Türk toplumunda ise genel olarak 19. yüzyıla kadar sokak hayvanları kentin bir sakini olarak kabul edilmiştir. Ancak 19. yüzyıla birlikte kentleşmenin, Batı ile temaların artmaya ve geleneksel mahalle dokusunun bozulmaya başlaması ile sokak hayvanları ile kurulan ilişkiler değişmiş, sokak hayvanları kentte fazlalık durumuna gelmiştir. Bu nedenlerle 19. yüzyıldan itibaren 20. yüzyılın sonlarına kadar başta köpekler olmak üzere sokak hayvanlarının öncelikle İstanbul olmak üzere kentlerden silinmesi için öldürülmeleri yoluyla müdahaleler yapılmıştır. Günümüzde de hâlâ sokak hayvanları modern kentlerde tehdit olarak görülmekte bu doğrultuda alenen öldürülmeler de toplanmakta, kent dışına atılmakta ya da çok sağlıksız koşullarda barınaklara hapsedilmektedirler. Çalışma literatür araştırmasına dayanmaktadır. Çalışmanın amacı literatürde konu ile ilgili daha önce yapılmış akademik çalışmalar, basın haberleri, hukuki mevzuat, sokak hayvanlarına yardım amaçlı kuruluşların internet sayfaları ve konu ile ilgili yayınlanmış eserler taranarak incelenmiş, elde edilen veriler doğrultusunda sokak hayvanlarının değişen statüsü kentleşme bağlamında belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sokak Hayvanı, Evcil Hayvan, Evcilleştirme, Kentleşme, Sanayi Devrimi.

ABSTRACT

This study aims to examine the changing status of stray animals in the context of urbanization in Turkey and developed countries. When viewed from a historical perspective, the domestication of some animal species in the Neolithic period and the establishment of modern cities with the urbanization that started after the industrial revolution can be shown as the most critical turning points that determine the relationship between humans and animals. Domestication of the animal made the animals dependent on humans and the animal was introduced into human settlements by man. Urbanization after the industrial revolution caused the extinction of some wild animal species, as well as the destruction of areas where stray animals could live and the exclusion of animals from cities. When we look at Western society, starting from the 18th century, especially in the 19th century, with the understanding that they posed a threat to health and hygiene, the stray animals were killed, and this has led to their destruction from the cities. In Turkish society, stray animals were generally accepted as

¹ Corresponding Author | Yetkili Yazar: (Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Güzel Sanatlar, Tasarım Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Süleymanpaşa, Tekirdağ, otandogan@nku.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8656-0727.)

residents of the city until the 19th century. However, in the 19th century, as urbanization and contacts with the West began to increase and the traditional neighbourhood texture began to deteriorate, the relations established with stray animals changed and stray animals became surplus in the city. For these reasons, from the 19th century until the end of the 20th century, interventions were made by killing stray animals, especially dogs, from cities, primarily Istanbul. Today, stray animals are still seen as a threat in modern cities. In this direction, even if they are not killed openly, they are collected, thrown out of the city, or imprisoned in shelters in very unhealthy conditions. The study is based on literature research. In line with the purpose of the study, previous academic studies, press news, legal legislation, internet pages of organizations for helping stray animals, and published works related to the subject were scanned. The data obtained were examined in the context of urbanization and the changing status of stray animals was tried to be determined.

Keywords: Stray Animals, Domestic Animals, Domestication, Urbanization, Industrial Revolution.

GİRİŞ:

Bookchin (1996)'e göre:

“Ekoloji, ekosistem düzeyinde hiyerarşi tanımaz. Hayvanlar kralı olmadığı gibi en alt sınıf karıncalar da yoktur. Bu nosyonlar doğal dünyayla ilişkilerimizin ve toplumsal tutumlarımızın yansımalarıdır. Bir ekosistemdeki bitkisel ve hayvansal çeşitliliğin parçası olarak yaşayan hemen her şey bütünü dengesini ve tamlığını sürdürmede karşılıklı eşit rol oynar.” (Bookchin,1996, s. 63).

Buna karşıt olarak “modern kent kuramı, insan-merkezci (ing. *anthropocentric*) bir bakış açısıyla, şehrin doğaya karşıt olarak kurulmuş ve insanların da kentlerin kurucuları, hâkim unsurları ve baş aktörleri olduğu anlayışını benimsemiştir” (İnal, 2020, s. 214).

İnsan-merkezci anlayışa göre insan dışındaki diğer yaşam biçimleri dâhil olmak üzere evrendeki her şey insan varlığına hizmet eden bir araçtır ve de yalnızca araç oldukları ölçüde değerlidir (Callicott, 1984). Buna bağlı olarak modern kent, öncesinde kurulan diğer insan yerleşimlerinden farklı olarak tamamen sadece “bir türün, homo sapiens'in, ihtiyaç ve arzularına cevap verecek şekilde düzenlenmiş” alanlardır (Alkan, 2016, s. 613). Günümüzde yaşanan çevresel ve hukuksal sorunların temelinde de bu insan-merkezci anlayış yatmaktadır (Özdemir, 1998). İncelendiğinde insan ve hayvanlar arasındaki ilişkilerin temelinde de bu insan-merkezci yaklaşımın yattığı görülmektedir.

Yaklaşık bir milyon yıl önce yeryüzünde ortaya çıkmış olan insan, başlangıçta avcılık, balıkçılık ve toplayıcılığa dayanan bir hayat tarzı sürdürmüştü, ardından “yaklaşık olarak M.Ö. 10000 civarında”, bazı bitkiler ve ardından belirli ihtiyaçlarını karşılamak için bazı hayvan türlerinin evcilleştirilerek yerleşik hayat tarzına geçmiştir (Baskıcı, 1998, s. 73). Başlangıçta insanların hayvanlarla yalnızca korunma ve beslenme üzerine kurguladığı ilişki biçimi, insanın göçebe hayat biçiminden yerleşik hayat biçimine geçmesi ve bazı hayvan türlerini evcilleştirmesi ile “yerini ekonomik birlikteliğe ve faydacı bir yaklaşıma bırakmıştır” (Akalın, M. 2019, s. 59).

Hayvanlar için evcilleştirmenin ilk olarak köpeklerle başladığı düşünülmektedir (Galibert ve diğ., 2011). Ardından sırasıyla koyun, keçi, ren geyiği, sığır; yük taşıma ve ulaşım aracı olarak kullanmak için eşek, deve, atın evcilleştirildiği düşünülmektedir. Köpek düşmana karşı uyarı yapması ya da av sırasında yardım amaçlı olarak evcilleştirilmiştir (Isaac, 1970; Bakıcı, 1998). Kediler ise Neolitik Dönem'de insanlar yerleşik hayata geçip, yerleşimler inşa ettikten sonra (Driscoll ve diğ., 2009) muhtemelen depolanmış yiyecek veya atık yığınlarından yararlanan kemirgenler tarafından insan yerleşimlerine çekilmiş (Jones ve diğ., 2013), sonrasında kemirgenleri avlamak, haşere kontrolü (Faure ve Kitchener, 2009) ve zehirli yılanları etkisiz hale getirmek için yaklaşık olarak MÖ 12.000'de Mezopotamya'da evcilleştirilmiştir (Rule, 2019). Böylelikle kediler kemirgen popülasyonunun büyümesini sınırlandırmış, tahıl kaybını ve kemirgenlerden yayılan zoonotik hastalıkları yayılmasını azaltmışlardır. Bunun dışında kedi türlerinin evcil hayvan veya refakatçi olarak da evcilleştirildiği de düşünülmektedir (Faure ve Kitchener, 2009).

Ancak bitki ve hayvanların evcilleştirilmesi ile bitki ve hayvanlar var olabilmek için insana bağımlı hale gelmiş ve doğal koşullar altında yaşamlarını sürdürebilme yeteneklerini kaybetmişlerdir (Bakıcı, 1998). Evcilleştirmelerinden önce yalnızca besin olarak görülen hayvan evcilleştirme ile artık insanın sahip olduğu bir mala indirgenmiş, (Russell, 2012) böylelikle “hayvanların bireysellikleri zedelenmiş” ve bu durum ve hayvanları insandan daha “aşağı statüye mahkûm etmiştir” (Zengin, 2017, s. 157).

“Günümüzde de hayvanlara yüklenen anlamlar, insan odaklı bir yaklaşımla yapılan tanımlamalar, ona karşı tutumun ve bakış açısının yönünün belirlenmesinde etkili olmaktadır” (Akalin, M. 2019, s. 59). Kedi ve köpek gibi evcil hayvanlarla evde kurulan ilişkiler ise 17. yüzyılın sonlarında zengin kesimin tercih ettiği bir ilişki biçimi olarak başlamıştır. Günümüzde de devam eden bu ilişki biçimi maddi bir çıkar gözetmeksizin olsa da bu sefer insanın bir takım toplumsal ve duygusal ihtiyaçlarının hayvanlar tarafından karşılanması için (Serpell ve Paul, 1994) yani yine hayvanlardan fayda sağlama bağlamında kurulmaktadır.

Hayvan ve insan arasındaki ilişki biçimini belirleyen başka bir unsur dünyanın hızla kentleşmesidir. Hayvanın evcilleştirilmesinden bu yana kentleşme ile insanoğlu “bilim ve teknoloji adını vererek yarattığı, yıkan yok eden bu süreçte hem kendinin hem de bu gidişatta hiçbir dâhili bulunmayan canlıların hayatını tehdit etmeye” başlamıştır (Yalçın, 2020, s. 7). Artan nüfus ve buna bağlı olarak kentleşme, kentsel alanlarda habitatı doğrudan değiştirerek biyo-çeşitliliğinin kaybolmasına, birçok hayvan ve bitki türünün azalmasına neden olan en önemli faktörlerden birisidir (Czech ve diğ., 2000; McKinney, 2002; McKinney, 2008). Başta devam eden nüfus artışı ve buna bağlı olarak aşırı tüketimin neden olduğu “habitat tahribatı”, “aşırı avlanma”, “kirlilik”, “iklim değişikliği” gibi nedenlerle 1970’ten beri yeryüzündeki hayvanların %50’sinin yok olduğu tahmin edilmektedir (Carrington, 2017). Uygarlığın başlangıcından günümüze dek ise insanoğlu hayvanların %83’ünün yok olmasına neden olmuştur (Alkan, 2020).

Birleşmiş Milletler’in 2019 yılında yayınladığı rapora göre dünya nüfusunun yarısından fazlası (4,2 milyar kişi) kentsel alanlarda yaşamaktadır. 2041 yılında ise bu rakamın 6 milyar kişiye çıkacağı tahmin edilmektedir (United Nations, 2019). Dünyanın karasal yüzeyinin %5’inden daha az alanı kapsadığı halde birçok türün yok olmasına neden olan bu kentsel çevre “devasa ekolojik kargaşanın ifadesi” olarak “kendisinin ve baskın türlerin faaliyetlerinin yıkıcı etkilerini sınırlarının ötesine yaymakta ve kendi içindeki bu yıkıcı eğilimleri derinleştirmektedir” (Alkan, 2016, s. 627).

Kentleşme vahşi hayvanlar dışında kentlerde yaşayan kedi, köpek gibi bir zamanlar insanlar tarafından evcilleştirilmiş ve kendine bağımlı kılarak kentlere sokulmuş olan sokak hayvanlarını da tehdit etmektedir (Yalçın, 2020). Kentleşmenin beraberinde getirdiği artan nüfus ve buna bağlı olarak aşırı betonlaşma sokak hayvanlarının yaşam alanlarını daraltırken (Özentürk, 2020), aynı sebeplerle artan trafik hacmi ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak artan trafik hızı da hayvanların yaşamlarını tehdit etmektedir. Amerika’da yapılan bir çalışmaya göre 1993 yılında motorlu taşıtlar tarafından öldüren hayvanların %82’sinin memeli hayvanlar oluşturmaktadır. Motorlu taşıtlar tarafından yollarda öldürülen bu hayvanların 26 milyonu kedi, 6 milyonu köpektir (Roadkill, 2007). Kentleşme sürecinin kentsel yapıda meydana getirdiği ekonomik, toplumsal, kültürel, teknolojik ve siyasal değişimler ile değişen kent yönetim biçimi ise sokak hayvanlarına bakış açısını farklılaştırarak onları kentlerde istenmeyen fazlalıklar durumuna getirmiştir.

Sokak hayvanları “evcil kültüre bir şekilde dâhil edildiği halde, kişi, kişiler ya da kurumlarca sahiplendirilmemiş, birebir sahibi ya da sorumlusu olmayan” hayvanlar olarak kabul edilmektedir (Yalçın, 2020, s. 8).

Bu çalışmanın ana amacı Türkiye’de ve gelişmiş ülkelerde sokak hayvanlarının 19. yüzyıldan itibaren kentleşmeye bağlı olarak değişen statüsünün irdelenmesidir.

Kentleşme; “ekonomik gelişmeye koşturucu olarak kent sayısının artması ve kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplumda artan oranda örgütlenmeye, uzmanlaşmaya ve insanlar arası ilişkilerde kentlere özgü değişikliklere yol açan nüfus birikimi süreci” (Keleş, 1998, s. 80) olarak tanımlanmaktadır. Kentleşme “dar anlamda kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artmasını anlatan” bir kavram olsa da kentleşmenin yalnızca “bir nüfus hareketi olarak” algılanması hatalıdır (Keleş, 2002, s. 21-22). Kentleşme bu demografik niteliğinin yanı sıra ekonomik, toplumsal, kültürel, siyasal ve teknolojik boyutları da içeren çok kapsamlı bir olgudur (Kaypak, 2014). Kentleşme, “nüfus birikimini”nden ziyade sosyal bir süreç olarak, “yeni bir fiziksel ve sosyal yapılaşmayı, karmaşık bir ilişkiler ağını, iş dallarının farklılaşmasını ve birlikten bireyselliğe geçilen, kendine özgü bir kültürel sistemin meydana gelmesini ifade” etmektedir (Yahyagil, 1998). Sosyolojik anlamda ise kentleşme “kente özgü yaşam tarzının hâkim” olması süreci olarak da ifade edilebilir (Şahin, 2013, s.8). Bu bağlamda bu çalışmada kentleşme ve sokak hayvanlarının değişen statüsü incelenirken yalnızca kentlerin nüfus ya da alansal olarak büyümesi değil kentleşmeyle birlikte toplum yapısında meydana gelen sosyal, kültürel ve siyasal değişimlerle birlikte modern kentlerde sokak hayvanlarına bakış açısının değişiminin incelenmesi kastedilmektedir.

Çalışmanın diğer amacı ise 19. yüzyılda modern kentlerin kurulmasının başlanması ile kentlerde istenmeyen varlıklar olarak görülmeye başlanan sokak hayvanları ile ilgili olarak gelişmiş ülkeler ve Türk toplumunda yapılan girişimlerin incelenmesidir.

Çalışma literatür araştırmasına dayanmaktadır. Literatür taranırken sokak hayvanları, evcilleştirme, kentleşme ve sanayi devrimi anahtar sözcükleri Goggle Scholar, Google, Core, ScienceOpen, Social Science Research Network, Directory of Open Access Journals (DOAJ) web veri tabanlarında araştırılmıştır. Konu ile ilgili literatür incelendiğinde sokak hayvanlarının değişen statüsü ile kentleşme arasında direk olarak bağlantı kuran çalışmalara rastlanmamıştır. Bu bağlamda çalışmanın amacı doğrultusunda veri tabanlarında konu ile ilgili daha önce yapılmış akademik çalışmalar, basın haberleri, hukuki mevzuat, sokak hayvanlarına yardım amaçlı kuruluşların internet sayfaları ve ilgili yayınlanmış eserler taranarak incelenmiş, elde edilen veriler kentleşme bağlamında irdelenerek sokak hayvanlarının değişen statüsü geleneksel derleme yöntemi ile belirlenmeye çalışılmıştır.

1. Kentleşme ve Sokak Hayvanları

19. yüzyılın başında Sanayi Devrimi ile insan birbiri ile yakından ilişkili olan sanayileşme, kentleşme ve modernleşme ile karşılaşmıştır (Alkan, 2016). Kentleşmenin ortaya çıkmasında dönüm noktası olan Sanayi Devrimi ile kırsal nüfus azalmaya başlamış, kentsel yaşam ön plana çıkmış (Yılmaz ve Çiftçi, 2011) ve sonrasında günümüzdeki modern kentler ortaya çıkmıştır (Çan, 2010).

Günümüzde dünya nüfusunun yarısından fazlası kentsel alanlarda yaşamaktadır (United Nations, 2019). Sanayi devrimi ile kentlerin büyüklüğü ve sayısı artmaya başlasa da kentsel alanlarda yaşayan nüfusun günümüzdeki boyutlarına ulaşması ise “nispeten yakın zamanda gerçekleşmiştir” (Palmer, 2003, s. 66).

Kentleşme tarihi incelendiğinde yirminci yüzyılın ortalarına kadar, kentleşme oranlarının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Örneğin sanayi devrimi öncesi ekonominin büyük ölçüde tarıma dayalı olduğu 1700’li ve 1800’lü yıllarda kentsel nüfusun dünya nüfusunun %10’undan daha az olduğu bilinmektedir (Berry, 1990; Güler, 2021). 1900’e kadar dünyada nüfusu 500.000’i aşan ancak 43 şehir varken, 1950’den beri büyük şehirlerin sayısı çok hızlı bir şekilde artmaya başlamıştır (Berry, 1990). Buna bağlı olarak dünya nüfusu 1950’den bu yana hızlı bir kentleşme sürecinden geçmektedir. 1950’de dünya nüfusunun %70’i kırsal yerleşimlerde yaşarken, 2007 yılına gelindiğinde dünya tarihinde ilk kez kentsel nüfus kırsal nüfusu aşmıştır. Bu tarihten beri dünya kentlerinde yaşayanların sayısı kırsal nüfustan daha hızlı artmaya devam etmektedir. 2030 yılında dünya nüfusunun %60’ı,

2050'li yıllara geldiğimizde dünya nüfusunun %68'inin kentsel alanlarda yaşıyor olacağı tahmin edilmektedir (United Nations, 2019). Buna karşın kentler dünyanın karasal alanının %3 ünü kaplamaktadır. Başka bir ifade ile günümüzde "insanlar coğrafi olarak yığılarak, mekânsal olarak yoğunlaşarak" yaşamaktadır (Alkan, 2020, s. 20).

Ancak kentleşmeyle birlikte ortaya çıkan kentlerdeki hızlı nüfus artışı ve bu mekânsal yoğunlaşma çevreyle doğrudan ya da dolaylı ilişkisi olan birçok sorunun kaynağıdır (Kurt, 2004). Kentleşmenin ortaya çıkardığı sorunlardan biri doğal ekosistemin bozulması ve değişimidir (Czech ve diğ. 2000; Miller ve Hobbs, 2002). Kentleşmeyle birlikte yaşanabilir alanların kaybı ve kalan habitatın kirlilik, trafik ve diğer insan müdahaleleri nedeniyle bozulması memeliler, sürüngenler, amfibiler, omurgasızlar ve bitkilerin tür zenginliğini azaltmaktadır (McKinney 2002; Marchesini, 2016).

Kentsel alanlardaki hızlı nüfus artışına paralel olarak artan kentsel alan ihtiyacı ile kent içindeki yapılaşmamış alanların gittikçe azalması da kentleşmenin ortaya çıkardığı sonuçlarından birisidir. Bu durum günümüzde hayvanların yerinden edilmesinin ve dışlanması önemli bir nedeni haline gelmiştir (Kaw, t.y.). Artan nüfusa yönelik kentsel alanda çeşitli fonksiyonlar için yapılaşan araziler daha öncesinde ortadan kaldırılan ya da yerinden edilen vahşi hayvanların yaşam alanı olduğundan kentsel alanların genişlemesi hayvan popülasyonlarını derinden etkilemektedir (Palmer, 2003).

Kentleşme habitatı doğrudan değiştirerek biyo-çeşitliliğinin kaybolmasına neden olurken (Czech ve diğ., 2000; McKinney, 2008), sokak hayvanlarının yaşam alanlarını yok ederek yaşamlarını tehdit etmekte ya da onları yapay çevre içerisinde yaşamaya mahkûm etmektedir (Akyüz, 2021; Yalçın, 2020). Bir yanda yok edilen doğal alanlar bir yanda neredeyse her metrekaresi yapılaşan ve buna çözüm olarak yapay olarak oluşturulan kent içindeki parklar, bu yapay kültürün tutsağı olan insanları rahatsız etmezken (Marchesini, 2016), kentleşme ile paralel kentin yapısında meydana gelen sosyal, kültürel, teknolojik ve siyasi değişimler ile başta kedi ve köpek olmak üzere sokak hayvanları kentlerde ne yazık ki "insanları rahatsız eden fazlalık durumuna" düşmüşlerdir (Yalçın, 2020, s.8).

Hâlbuki kent "ilk dönemde sanayileşmenin kendisi gibi hayvan emeği ile" kurulmuştur (Karababa 2020, s. 267). "Kentteki hayvanın yararsız, tehlikeli, kutsal veya süs olmadığı" bu dönemde kent yollarının sınırları bile hayvanların, örneğin atların sürdüğü arabaların boyutları tarafından belirlenmiştir (Atauz, 2002). 19. ve 20. yüzyılda sanayileşen ve kentleşen Batı ülkelerinde kentlerin hızla büyümesi ve gelişmesi tarım hayvanlarına dayanmaktadır. Örneğin bu dönemde atlar, ürünlerin ve insanların taşınmasında ve modern kentlerin inşasında kullanılmıştır (Atkins, 2012). Karababa (2020)'e göre insanoğlu günümüzde hala bu emeğin kalıntıları üzerinde yaşamakta ve bu emekle yaratılan alanları güvenli kabul etmektedir. Benzer şekilde örneğin Avustralya'da da modern kentlerin inşasında develerden yararlanılmıştır (Owens ve Wolch, 2017).

Ancak evcilleştirilmiş hayvanlar, özellikle kentleşmenin başladığı 19. yüzyıldan başlayarak birçok ülkede toplumsal sağlık ve hijyen konusunda tehdit oluşturduğu düşünülerek istenmeyen fazlalıklar durumuna gelmiş, bu doğrultuda kentlerde birtakım önlemler alınmaya başlanmıştır (Özmen, 2020). Örneğin 19. yüzyılda Londra'da birçok modern kentte de olduğu gibi "toplumsal sağlık ve hijyen konusu" önem kazanmış, bu doğrultuda kent içindeki hayvanların insan sağlığını tehdit oluşturduğu ve modern bir kentte hayvanın olmaması düşüncesi ile hayvanların şehrin dışına taşınmaları kararı alınmıştır. Ayrıca bir yasa ile aynı gerekçeler ile konut içinde ve çevresinde inek, domuz ve diğer hayvanların bakılması yasaklanmıştır (Atkins, 2012, s. 29). Fransa, Paris'te aynı dönemde evcil hayvanlar kirliliğe yol açtıkları, kuduz başta olmak üzere salgın hastalıkları yaydıkları ve kentsel düzensizliğin failleri olduğu gerekçesi ile tartışılır hale gelmiş (Pearson, 2017; Özmen, 2020), başıboş köpeklerin kent içinde hareketlerinin kısıtlanması için yetkililer tarafından birtakım düzenlemeler

yapılmıştır. Örneğin 18. yüzyılın sonunda 1792 yılında hükümet kent polisinin akşam 22.00'dan sonra sokakta bulunan herhangi bir köpeği öldürmesi gerektiğine karar vermiştir (Pearson, 2017).

Berger'e göre (2009) 19. yüzyıl öncesinde insan ve çevresiyle arasındaki ilişki biçiminin merkezinde insan ve hayvanlar birlikte yer alırken, 19. yüzyıla birlikte Batı'da tarımın makineleşmesinin de katkısıyla hayvana bağımlılık azalmış bunun sonucunda hayvanlar bu ilişki biçiminden çıkmaya başlamıştır.

Günümüzde Batı'da özellikle merkez Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da sokakta kedi, köpek gibi sokak hayvanları bulunmamaktadır. Bu ülkelerde 18. yüzyıl ve 19 yüzyıllarda sistematik operasyonlarla sokak hayvanlarının varlığı genel olarak bu canlıların öldürülmesi yoluyla sokaklardan silinmiş (Önen, 2020) sonrasında da genel olarak sokaklarda sokak hayvanlarının olmaması için kapatma ve öldürme yöntemleri uygulanmaya devam etmiştir.

1990 yılı öncesinde Dünya Sağlık Örgütü de (ing. World Health Organization, WHO) özellikle köpek nüfusunun azaltılması için kapatma ve öldürme yöntemlerini önermiştir. Ancak yapılan araştırmalar sonucunda köpek nüfusunun azaltılmasında bu yöntemlerin başarısız olduğunun anlaşılması ve sivil toplum kuruluşları tarafından yapılan protestolar nedeniyle bu yöntemden vazgeçilmiştir (Leney ve Remfry 2000; Özdoğan ve Bilgin, 2021). Bunun üzerine 1990'da WHO ve WSPA iş birliği ile sahipsiz ve kamusal alanlardaki köpeklerin nüfuslarının kontrol altında tutulması için yakala-aşıla-kısırlaştır aldığı yere bırak (ing: catch, neuter, release, CNR) uygulamasını öneren Köpek Nüfus Yönetimi (ing: Dog Population Management, DPM) geliştirilmiştir (Özdoğan ve Bilgin, 2021).

Ancak günümüzde genel olarak bu ülkelerdeki kentlerde sokak hayvanlarının varlıkları bir tehdit olarak algılanmakta ve istenmemektedir. Buna bağlı olarak kentlerde bulunan başıboş gezen, istenmeyen köpek ve kediler genellikle hayvan barınaklarına götürülmekte bazı ülkelerde ise barınaklara götürülen hayvanların yaşamlarına belli bir süre sonra ötenazi işlemleri ile son verilebilmektedir (Voslárvá ve Passantino, 2012). Örnek:

2. Gelişmiş Ülkelerde Sokak Hayvanlarına Yönelik Uygulamalar

Avrupa'da ise hayvan hakları konusunda uluslararası düzeydeki en önemli metin, Hayvan Hakları Evrensel Beyanname'si'dir. Beyanname 1978 yılında Paris'teki UNESCO Merkezi'nde ilan edilmiş, 1989 yılında Hayvan Hakları Birliği tarafından tekrar düzenlenerek 1990 yılında UNESCO Genel Direktörü 'ne sunulmuş ve aynı yıl halka açıklanmıştır. Toplam 14 maddeden oluşan beyanname tüm hayvanların eşit olduğunun ve var olma hakkına sahip olduğunun altını çizmektedir (ESDAW-EU, 1978; Avrupa Birliği Bakanlığı, 2011).

Avrupa'da evcil hayvanlara yönelik "tek uluslararası anlaşma", Avrupa Konseyi tarafından hazırlanmış olan Evcil Hayvanların Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesidir (ing: European Convention for the Protection of Pets- ETS No. 125) (Voslárvá ve Passantino, 2012, s. 98). Sözleşme, evcil hayvan sahipliğine yönelik olarak ortak bir standart oluşturmayı amaçlamaktadır. Evcil hayvanlara yönelik çeşitli hükümlerin yer aldığı sözleşmede sokak hayvanlarının kentlerde sayısının azaltılmasına ilişkin hükümler de yer almaktadır (Council of Europe, 1987; Voslárvá and Passantino, 2012).

Sözleşmenin birinci maddesinde sokak hayvanı, "evi olmayan veya sahibinin veya bakıcısının evinin sınırları dışında bulunan ve herhangi bir sahibinin veya bakıcının kontrolü veya doğrudan denetimi altında olmayan evcil hayvan" olarak tanımlanmıştır (Council of Europe, 1987, s. 2). Sözleşmenin 12. maddesinde ise taraf devletlerin "sokak hayvanlarının sayısının kendisine bir sorun teşkil ettiğini düşündüğünde, sayılarını önlenebilir acı, ıstırap veya sıkıntıya neden olmayacak şekilde azaltmak için gerekli yasal ve/veya idari önlemleri" "hayvana uygun minimum fiziksel ve zihinsel ıstırapla"

alabileceği belirtilmektedir (Council of Europe, 1987, s. 5). Sözleşme incelendiğinde sokak hayvanlarına yönelik olarak kesin hükümlerin yer almadığı, önlemler konusunda çözümün taraf devletlere bırakıldığı görülmektedir. Bu doğrultuda Avrupa'da her ülke sokak hayvanlarına yönelik olarak kendi koşullarına uygun önlemler almaktadır (Dodurka, 2007).

Avrupa'da yaklaşık 120 milyon sokak hayvanı bulunduğu tahmin edilmektedir (ESDAW-EU, t.y.). Terk edilmiş veya evsiz evcil hayvanların sayısı üzerinde herhangi bir kontrol veya istatistik bulunmadığından net olarak sayıları tespit edilemese de sokak hayvanlarının özellikle Avrupa'nın doğu ve güney bölgelerinde yoğun olduğu bilinmektedir. Örneğin Türkiye'de 2 milyon köpeğin, Ukrayna'da 1 milyon köpeğin, İspanya'da 800 bin köpeğin, İtalya'da 800.000 kedi ile 600.000 köpeğin, Yunanistan'da 500.000 köpeğin, Belarus'ta 500.000 köpeğin, Bulgaristan'da 300 000 köpeğin, Romanya'da 2 milyon köpek ile 50 000 at/eşeğin, Rusya'da 4 milyon köpeğin, Avrupa Birliği ülkelerinde ise toplam olarak yaklaşık 100.000.000 kedi ve köpeğin sahipsiz olarak sokaklarda yaşadığı tahmin edilmektedir. (ESDAW t.y.).

Belçika, Danimarka, Fransa, Almanya, Hollanda, Çek Cumhuriyeti, İngiltere ve İsveç gibi birçok Avrupa ülkesinde sahipsiz hayvanların toplanması ve bakımından yerel yönetimler sorumludur (AA, 2021; Avrupa Birliği Bakanlığı, 2011; Voslárva ve Passantino, 2012). Bu ülkelerde genel olarak sokak hayvanları barınaklara yerleştirilmektedir. Ancak genel olarak sahiplenilmeyen kedi köpek gibi sokak hayvanlarının ötenazi işlemi ile hayatlarına son verilmesi gelişmiş ülkelerde bir nüfus kontrol yöntemi olarak da kullanılabilir (Rand ve diğ. 2018). Örneğin Fransa ve İngiltere'de barınaklara yerleştirilemeyen köpeklerin hayatlarına ötenazi işlemi ile son verilebilmektedir (Tasker, 2007; Avrupa Birliği Bakanlığı, 2011).

Bu Avrupa ülkelerinden Çek Cumhuriyeti 1998'de Evcil Hayvanların Korunmasına İlişkin Sözleşme'yi imzalamıştır. Ülkede hayvanlara zulüm yasaktır ve hayvana karşı zulüm hayvanın terk edilmesini de içermektedir. Sokak hayvanları ve terk edilmiş hayvanların sayılarının kontrolü amacıyla belediye, kişilerin evcil hayvanlarına yönelik sorumlu davranışlarını teşvik etmek için eğitim vb. faaliyetleri düzenlemek; sokak hayvanı veya terk edilmiş bir hayvanın bakımını üstlenen kişilere mali veya diğer yardımları sağlamak; başıboş veya terk edilmiş hayvanların yakalanması için profesyonel olarak yetkin kişiler istihdam etmek; kısırlaştırmalarını destekleyerek sokak hayvanlarının popülasyonunun kontrolünü yapmakla yükümlüdür. Belirtilen hükümlerden herhangi birinin veya hangilerinin bölgede uygulanacağına karar vermek tamamen belediyenin sorumluluğundadır. "Pratikte" Çek barınaklarında hiçbir sağlıklı hayvan yok edilmemekte, tüm sokak hayvanları yaşatılmaktadır. Sokak hayvanlarının ötenazisine ilişkin "tek yasal gerekçe, zayıflık, ölümcül hastalık, ciddi yaralanma, genetik veya konjenital kusur, hayvanın genel olarak tükenmesi veya hayvanın hayatta kalmasının hayvan için kalıcı acı çekmesine neden olacağı" durumlardır (Voslárva ve Passantino, 2012, s. 100).

İtalya'da da 1991 yılına kadar sokak hayvanlarının yakalandıktan üç gün sonra öldürülmesi yoluyla sokak hayvanları sorunu çözülmeye çalışılırken, 1991 yılında yürürlüğe konulan yasa ile bu politikaya son verilmiştir (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2011; Talamonti ve diğ., 2018). Bu yasanın yürürlüğe girmesine kadar İtalya'da yakalanan köpeklerin %80'ine ötenazi uygulandığı bilinmektedir (Levi ve Colombo, 1991). Yürürlükteki bu yasa ile sokak köpekleri ancak ciddi veya tedavi edilemez şekilde hasta olduklarında veya tehlikeli oldukları kanıtlandığında ötenazi yapılabilmektedir (Passantino ve diğ, 2006). 1991 yılından sonra sokak hayvanlarının sayısının kontrol altına alınması için kısırlaştırma yaygın olarak kullanılsa da ülkedeki barınakların fiziki koşullarının yetersizliği ve yeterince denetlenmemesi nedeni ile sokak hayvanları, ülkede önemli bir sorun olarak kabul edilmektedir (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2011).

Fransa evcil hayvanları terk etmede Avrupa'da birinci sırada gelmektedir. Fransa'da her yıl 100.000 ile 200.000 evcil hayvan sokağa terk edilmektedir. Bu olayların %60'ı yaz aylarında meydana gelmektedir (Bockman, 2020). Fransa'da, sokakta başıboş bulunan veya terk edilen sokak hayvanları sadece geçici bir süre için barınaklarda tutulmakta, sahibi bulunmadığı ya da yeniden sahiplendirilmediği takdirde bu hayvanların yaşamlarına ötenazi işlemi ile son verilebilmektedir (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2011).

İngiltere'de sokakta bulunan ya da terk edilen hayvanlar yedi gün boyunca yerel otoriteler tarafından barınaklarda tutulmakta, yeniden sahiplendirilemeyen hayvanlar hayvan refahı kuruluşlarına gönderilmekte ya da yaşamlarına ötenazi işlemi ile son verilebilmektedir (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2011). "İngiltere'de sahipleri tarafından aranmayan başıboş hayvanları kısa bir süre bekletip öldüren barınaklar ile bu uygulamaya karşı çıkıp yaşatan barınaklar" olsa da 2003 yılında yapılan bir araştırmaya göre, öldürülen sahipsiz köpeklerin sayısı yılda 100.000'i bulmaktadır (Dodurka, 2007). Ülkede barınaklarda yaklaşık her gün 21 köpeğe ötenazi uygulanmaktadır (Petauk, t.y.).

Hollanda ise sokaklarında köpek olmayan ilk ülke olarak kabul edilmektedir (Świątnicka, 2019). Ülke 1800'lere dayanan ve 1960'lardan itibaren uyguladığı politikalar ve kısırlaştırmanın yaygınlaşması ile sokak hayvanları ve sahipsiz köpeklerin sayısını azaltmada dünyada öne çıkan ülkelerden biri haline gelmiştir (AA, 2021). Literatüre göre günümüzde Hollanda'da neredeyse hiç sokak köpeği yoktur ve bunu hayvanları öldürmeden, devlet tarafından finanse edilen bir sterilizasyon programı olan CNVR programı (ing. Collect, Neuter, Vaccinate, and Return) (Topla, Kısırlaştır, Aşı Yap ve Geri Dön) aracılığıyla başarmışlardır (Świątnicka, 2019; Sawbridge, 2020). CNVR programı sokak hayvanlarının toplandığı, sterilize edildiği, aşılandığı ve geldikleri yere geri götürüldüğü anlamına gelmektedir (Sternheim, 2012).

19. yüzyılın başlarında köpek sahibi olmak ülkede bir statü sembolü olarak görüldüğünden köpek sahipliği Hollanda'da önemli ölçüde artmıştır. Bu dönemde zenginlerin yanı sıra yoksul ailelerde de köpek sahipliği yüksektir (Świątnicka, 2019). Seçkinler genellikle spor yapmak ya da statü sembolü olarak evcil hayvan olarak köpek beslerken, yoksullar bekçi olarak ya da çalışması için köpek beslemiştir. Ancak yoksulların sahip olduğu köpekler serbestçe sokakta dolaşabilmekte, belli bir süre sonra sahibi tarafından sokağa terk edilebilmektedir. Bu durum ülkede sokaklarda başıboş sokak hayvanı popülasyonların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Sternheim, 2012). Başıboş köpeklerin sayısını düzenlemek için devlet tarafından bir köpek vergisi düzenlenmesi uygulanmaya başlamıştır. Ancak bu düzenleme ters etki yapmış, üstelik 19 yüzyılda bir kuduz salgını çıkmış, insanlar evcil hayvanlarını terk etmeye başlamışlardır. Bunun üzerine ilk hayvan koruma kurumu Hollanda da 1864'te Lahey'de kurulmuş (Świątnicka, 2019), 1886'da hayvanlara kötü muamele cezalandırılmaya başlanmıştır. Bu dönemde ülkede köpeklerin hala araba çekmek için yük hayvanı olarak kullanıldığı bilinmektedir. 1912'de, yük köpeklerinin refahı ve sonrasında bunun ortadan kaldırılması için bir dernek kurulmuş, 1962 yılında ise bu durum ortadan kaldırılmıştır (Sternheim, 2012). Ayrıca 1962'de hayvanları koruma yasası çıkarılmış, 20. yüzyılın sonunda hayvan sahibinin hayvanını istismar etmesinin veya uygun bakımdan mahrum bırakmasının yasak olduğunu belirten ve Hollanda'daki en önemli hayvan yasalarından biri olan hayvanların sağlığı ve refahı yasası (ing. The Animals' Health And Welfare Law) çıkarılmıştır. Hollanda'da Avrupa'nın başka yerlerine göre daha az sokak köpeği olmasının en önemli nedeni ise Hollanda'da vatandaşların refahının yüksek olması bu nedenle hayvanların refahından ziyade vatandaşların refahının öncelikli sorun olmamasıdır (Sternheim, 2012).

Almanya'da "binden fazla hayvan koruma derneği ve barınağı" bulunmakta ancak "hiçbir barınakta hayvan öldürülmemektedir" (Dodurka, 2007). Almanya, sokak hayvanlarının nadir olduğu bir ülkelerden birisidir. Bunun en önemli nedenlerinden biri ülkede evcil hayvan sahiplenmek istenildiğinde devlete bir vergi ödenmesi gerekmesidir. Örneğin ilk köpek için 150 avro, ikincisi için

300 avro vergi ödemek gerekmektedir. Evcil hayvanın sokağa terk edilmesi durumunda ise 25-30 bin avro para cezası veya hatta hapis cezası göze alınmalıdır. Almanya’da sokak hayvanlarının nadir olmasının diğer nedenleri, ülkenin hayvanların korunmasını anayasaya alan ilk ülke olması, ülkede aktif olarak faaliyet gösteren hayvan koruma kuruluşları bulunması, “Hayvan Hakları” gibi ayrı bir hukuk dalının bulunması olarak sıralanmaktadır (SpeakStarter, 2019).

Amerika Birleşik Devletleri’nde sokak hayvanlarıyla ilgili kurallar eyaletten eyalete farklılık göstermektedir (AA, 2021). 2019 yılında ise ülke çapında Hayvanlara Eziyeti ve İşkenceyi Önleme Yasası (ing. Preventing Animal Cruelty and Torture (PACT) Act) yasallaşmıştır. Bu yasa hayvanlara karşı şiddet içeren eylemleri yasaklayan ilk federal yasadır (Robinson ve Clausen, 2021). Ancak ülkede sokakta bulunan sahipsiz kedi ve köpekler sahiplendirilmek üzere barınaklara alınmakta, uzun süre sahiplendirilmedikleri takdirde uyutulabilmektedir. California’da yer alan bir barınağın verilerine göre, 1970-1997 yılları arasında barınağa gelen her üç hayvandan 1’i yuvalandırılırken, diğer 2’si ötenazi ile öldürülmüştür (Güven, 2019). American Society for the Prevention of Cruelty to Animals (ASPCA) tahminlerine göre ise Amerika Birleşik Devletleri’nde her yıl 6,3 milyon evcil hayvan barınaklara girmekte ve yaklaşık her yıl 920.000 barınak hayvanına ötenazi yapılmaktadır (ASPCA, 2018).

Buna karşın yukarıda sokak hayvanları ile ilgili politikaları ifade edilen ülkelerde sokak hayvanlarının hakları ile ilgili girişimleri ve çabaları bulunan birçok kuruluş da yer almaktadır. Sokak hayvanlarının öldürülmediği en büyük barınaklardan biri olan Best Friends Animal Society, 1866’da kurulan American Society for the Prevention of Cruelty to Animals (ASPCA), 1957’de kısırlaştırma ve sokak kedi ve köpeklerini korumak için kurulan Friends of Animals gibi Amerika’da bulunan kuruluşlar buna örnek olarak gösterilebilir (Donnelly, 2022). İngiltere’de RSPCA (Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals) ve uluslararası bağlamda birçok farklı ülkede sokak köpeği ve kedisinin kısırlaştırılması ve bakımlarının sağlanması için çalışan FOUR PAWS International ve PETA (People for the Ethical Treatment of Animals) da bu kuruluşlardandır.

3. Türk Toplumunda Sokak Hayvanları ve Sokak Hayvanların Tarihsel Süreç İçinde Değişen Statüsü

Türk toplumunda hayvan sevgisi “Orta Asya’dan beri var olan” “Türkler tarafından kurulan bütün devletlerde” korunmuş olan ve “Türk toplum yapısının önemli bir parçası haline gelmiş” bir olgudur (Cansız, 2021, s. 208). Türk toplumu yerleşik hayata geçmeden önce “tabiat şartları ve tabiat canlılar ile giriştiği var olma mücadelesinde büyük fayda gördüğü hayvanlara, zaman içerisinde dini bir kimlik kazandırmış” hatta bazı Türk boyları hayvanlardan türediğine inanmış, özellikle bazı hayvanlara büyük değer vermişlerdir (Doğan, 2001, s. 615).

Yerleşik hayata geçtikten sonra da hayvana verilen değer devam etmiştir. Türk bahçeleri incelendiğinde de hayvana verilen değer bahçenin biçimlenişine dahi yansıdığı görülmektedir. Göçebelikten gelme bir alışkanlık olarak bahçelerde hayvanların barınması için mekânlar oluşturulmuştur (Bilaloğlu, 2004).

İslamiyet’in kabulünden sonra hayvana verilen değer en büyük dayanağı ise İslam dini olmuş, hayvana duyulan değer Osmanlı döneminde de devam etmiştir (Dodurka 2007). Osmanlı Devleti’nde hayvanların beslenmesi ve korunmasına önem verildiği, hayvanların yerleşme dokusunun bir parçası olarak kabul edildiği, hatta güçlü bir vakıf geleneğinin olduğu Osmanlı’da sokak hayvanlarının beslenmeleri için vakıflar kurulduğu bilinmektedir (Sungurbey, 1993; Timur, 2000; Bektaş, 2003; Melikoğlu, 2009). “Osmanlı’daki hayvan sevgisinin ve hayvan haklarının gözetilmesine ilişkin anlayış, düzenlemeler ve hayır müesseseleri kurulmasının temelinde yatan en köklü kaynak” yine İslam Dini’dir (Çolak, 2019). Bu doğrultuda Osmanlı kentlerinde hayvanlar işlevselliklerinin yanında “dini ve kültürel nedenlerle” kentsel ekolojik etiğin bir parçası haline gelmiştir” (Özmen, 2020, s. 71).

Eski Türk evleri yalnızca insanların barındıkları değil kedi, köpek gibi her çeşit hayvanın barındığı yerler olarak birlikte yaşanan mekânlar olarak kullanılmıştır. Kedinin evin içine girmesi olağanken, dini sebeplerden dolayı köpekler evin içine sokulmasa da sokakta beslenmiştir (Aksel, 1959). Türk kültüründe eski inanışlara göre kuşlar kutsal ve uğurlu kabul edildiğinden serçe, güvercin ya da göç edemeyen göçmen kuşlar için barınaklar, evler ve saraylar inşa edilmiştir (Bektaş, 2003; Onur Erman, D. 2009). Osmanlı Dönemindeki kuş evlerinin tarihi 15. yüzyıla kadar gitmektedir. Ancak özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda İstanbul, Bursa ve Edirne’de Osmanlı saraylarında ve camilerinde kuşlar için evler inşa edilmiştir (Onur Erman, 2014). Örneğin Osmanlı Dönemi’nde “dünyanın ilk leylek hastanesi” olan Gurabbahane-i Laklakan “19. yüzyılda” Bursa’da hizmete açılmıştır (Perker ve Akıncıtürk, 2011, s. 34). Aynı zamanda Türkiye’nin ilk hayvan hastanesi olan yapı, başta leylekler olmak üzere göçmen kuşların bakım ve tedavisi için inşa edilmiştir (HAYTAP, 2022).

İstanbul’da sokak hayvanları ile ilişkiler genel olarak köpek ve kedi örneğinde “hem tarihsel hem kültürel olarak evde değil sokakta karşılaşmak şeklinde gelişmiştir” (Önen, 2020). Bu dönemde kent sokaklarında köpeklerin varlığı yanında, bu hayvanlarla kent halkı arasındaki bu ilişkiler özellikle İstanbul’u ziyaret eden Batılı seyyahları çok şaşırtmış, yazılarında bu ilişkileri ve sokak hayvanlarına ilişkin görüşlerini kaleme almışlar (Pinguet, 2008), “sokak köpeklerini İstanbul sosyolojisinin bir parçası” saymışlardır (Timur, 1993, s. 88).

XVI. yüzyılda kaleme alınan ve İspanyolca yazılan bir eserde olumsuz bir bakış açısıyla İstanbul sokaklarında kedi, köpek ve kuşların beslendiği anlatılmaktadır. Bu durum “Orta Çağ ve Erken Modern dönemde Hristiyan Avrupa’nın sokak hayvanlarına ve özellikle kedilere karşı olan olumsuz tavrını yansıtması” olarak görülmektedir (Sunar, 2015, s. 217). Birçok Batılı seyyahın yazılarından elde edilen bilgilere göre Osmanlı kentlerinde Müslüman mahallelerindeki köpekler Hristiyan mahallelerindeki köpeklere nazaran daha iyi muamele görmüştür (Shick, 2010).

İstanbul kent tarihinde özellikle köpekler İstanbul’un fethinden Tanzimat’a kadar ki dönem içinde kenti halk ile paylaşmış, kentte “bিরer mahalle sakini” olarak kabul edilmiş, “içe dönük mahalle hayatında yerleşik nüfusu yabancılara karşı korumuş” (İstanbul Araştırma Enstitüsü, t.y.), geceleri mahallelerde dolaşan yabancıları korkutarak şehrin güvenliğine katkıda bulunmuş (Sümer, 2021, s.2632), düzenli belediye hizmetlerinin verilemediği sokakları çöpten arındırmış (Sümer, 2021; İstanbul Araştırma Enstitüsü, t.y.), yangın gibi olaylarda tehlikeyi haber vermişlerdir (Pinguet, 2008). Kısaca köpeklerin kentte güvenlik, sağlık ve temizlikle ilgili çeşitli toplumsal işlevleri bulunmuştur (Timur, 1993). Bu nedenle Osmanlı halkı köpekleri düzenli olarak beslemiş, kent içinde köpekler için çeşmeler yapılmış, vakıflar kurulmuştur. Batılı seyyahlara göre Osmanlı’da hayvanlar için kurulan bu vakıfların 16. yüzyıla kadar bir geçmişi bulunmaktadır (Pinguet, 2008).

Shick (2010)’e göre Osmanlı sokaklarında sokak hayvanlarının bulunmasının en önemli nedeni halkın besleme, barınak sağlama ve vakıf kurma gibi mekânsal uygulamalarıdır. Işın’a (1995) göre bu durumun en önemli nedeni ise Osmanlı yaşamının 19.Yüzyıla kadar genel olarak sokağa kapalı ve içe dönük olmasından dolayı sokakların sokak hayvanlarına bırakılmış olmasıdır.

19. yüzyıl Osmanlı Devleti’nin kırdan kente göçle birlikte başta İstanbul olmak üzere büyük kentlerde aşırı nüfus artışı ve buna bağlı olarak kentleşmenin yaşandığı bir dönemdir. Bu dönem ayrıca başta İstanbul olmak üzere büyük Osmanlı kentlerine Batı ile temasların artmasıyla birlikte yabancı sermayenin girdiği ve buna bağlı olarak kentin yapısının değiştiği, iş hanlarının çoğaldığı, ulaşım ağının geliştiği, fabrika, hastane ve benzeri yapıların sayılarının arttığı bir dönemdir. İstanbul bir “cazibe merkezi” olarak yoğun bir nüfusu barındırmaktadır. İstanbul’da artan nüfusun ve yapılaşmanın denetim altına alınması için devlet tarafından çeşitli girişimlerde bulunulsa da İstanbul’un “plansız ve programsız bir şekilde” büyümesinin kontrol altına alınması mümkün olmamıştır. Bu dönemde ülkeye

birçok yabancı iş adamı, tüccar, devlet adamı ve sokak hayvanları ile halkın arasındaki ilişkileri betimleyen yazılar yazan seyyahlar gelmiştir (Karabulut, 2016, s. 57).

19. yüzyılda devlet tarafından yapılan girişimlerin ve Batı ile temasların artışının altında yatan asıl neden Osmanlı Devleti'nin gerilemesini engellemektir. Bu girişimler sonucunda toplumun sosyal yapısı, "sosyal hayat" ve kent formunda da değişimler görülmeye başlamıştır (Karabulut, 2016, s. 64). 19. yüzyıla kadar Osmanlı Devleti'nde kent formu "çıkılmaz sokakları, cumbalı ahşap evleri, dar caddeleri ile kendine has bir özellik" taşıırken, 19. yüzyıl'da Tanzimat'la birlikte ortaya yeni bir konut formu olan apartman konut tipi de çıkmış, (Bayram, 2017, s. 231) geleneksel mahalle yapısı değişime uğramıştır (Aydoğdu ve Tuncer, 2018). Bu dönemde İstanbul'da 40.000-50.000 kadar köpek bulunduğu tahmin edilmektedir (Timur, 1993).

Tüm bu değişimlerin yansıması ve Batı'ya benzeme çabası hayvanla olan ilişkileri de değiştirmiştir. Çünkü Batıda sokaktaki hayvan sefaleti temsil etmektedir, çağdaş bir sokakta hayvanın yeri yoktur (Aydın, 2016). 19. yüzyılda yeni şehircilik anlayışı, yeni yönetim biçimi, yaşamın sokağa açılması ve sokağın insanlar tarafından hayvanlardan fethedilmesi ile sokak hayvanları, Batı'da olduğu gibi sokaklarda fazlalık durumuna gelmişlerdir (Melikoğlu, 2009).

Bu dönemde kentin nüfusunun artmasına ek olarak yabancı diplomatlar, seyyahlar, misyoner ve mülteciler gibi değişik sınıflardan insanların İstanbul'a artan sayıda gelmeye başlaması da başta köpekler olmak üzere sokak hayvanlarının rahatsızlık yaratmaya başlamasının bir diğer nedeni olmuştur. Bu nedenle 19. yüzyıldan itibaren sokak hayvanları "İstanbul'un modern bir şehir olmasının önünde engel olarak" görülmeye başlamıştır (Sümer, 2021, s. 2645). O zamana dek kentin bir kullanıcısı olarak kabul edilen köpeklerin kent içindeki rolü, kentleşme süreci sonucunda kendine yeten geleneksel mahalle yapısının bozulması ve İstanbul'un "yüksek düzeyde şehir içi hareketliliğin hüküm sürdüğü bir metropole dönüşmesiyle" değişmiştir (Shick, 2010, s. 25). Daha öncesinde kentte çöpleri temizleme, güvenliğe katkıda bulunma gibi birtakım işlevleri yerine getiren köpeklerin kent içindeki rolleri, modernleşme ile devletin bu görevleri "belediye teşkilatlarına ve devlet görevlilerine tahsis etmesi" ile işlevsizleştirilmiş, bu durum da köpeklerin "kentsel alanlardan izole edilmesine ve uzaklaştırılmasına katkıda bulunmuştur" (Gündoğdu, 2018, s. 558).

Sonuçta Avrupa kentlerine benzemek isteyen Osmanlı'da daha öncesinde sokak hayvanları sokaklarda "özgürce ve sistematik bir müdahale olmaksızın" dolaşabilirken (Gündoğdu, 2018,559), sokak hayvanlarına yönelik bakış açısının değişmesi ile toplumsal değerler giderek hayvanlardan uzaklaşmıştır (Akçaoğlu, 1997; Gündoğdu, 2003; Melikoğlu, 2009). Bunların sonucu olarak kentte sokak hayvanının varlığı "potansiyel bir tehdit ve kentin düzeni için bir risk olarak" kabul edilmiştir (Gündoğdu, 2018, s. 559).

Örneğin 19. yüzyılın başında II. Mahmut döneminde İngiliz bir turistin Galata'da gece yarısı bastonuyla köpeklerden korunmak isterken, köpeklerin hücumuna uğraması, kaçarken yüksek bir duvardan düşüp ölmesi diplomatik bir krize dönüşmüştür. İngiliz hükümetinin Osmanlı'ya ultimatome vermesi sonucu Sultan 2. Mahmut'un emri ile sokak köpekleri toplanıp, teknelere konularak Hayırsız Ada'ya bırakılmıştır. Ancak İstanbul halkının itirazları sonucu 2. Mahmut kararını geri almış, köpekler teknelerle geri getirilmiştir (Haytap, t.y.).

Bu köpek sürgünü hareketinden sonraki ikinci büyük sürgün hareketi Sultan Abdülaziz devrinde yaşanmıştır. Köpekler toplanıp, teknelere konularak tekrar Hayırsız Ada'ya sürülmüştür. Bu olaydan kısa bir süre sonra 1865'te İstanbul'un farklı semtlerinde çeşitli yangınlar çıkmıştır. Halkın bu felaketin gerekçesi olarak sokak köpeklerinin toplanmasını göstermesi sonucu köpekler Hayırsız Ada'dan İstanbul'a geri getirilmişlerdir (Timur, 1993).

Ardından gelen 2. Abdülhamit döneminde köpekler İstanbul'da en rahat dönemlerini yaşamış, 2. Abdülhamit kuduzla mücadele kapsamında dünyadaki üçüncü Kuduz Enstitüsü'nü İstanbul'da kurulmasını sağlamıştır (Haytap, t.y.).

Ancak 1908'de Meşrutiyet'in ilanından sonra Osmanlı kentlerinin modernleştirilmesi bağlamında tekrar çözüm aranmaya başlanmıştır (Timur, 1993). 1910 yılında İstanbul'un tarihindeki en büyük köpek itlaf kampanyası o dönemki belediye başkanı Suphi Bey'in talimatıyla İttihat ve Terakki hükümeti tarafından düzenlenmiş, on binlerce köpek sistemli bir şekilde yakalanmış Hayırsız Ada'ya götürülmüş, orada ölüme terk edilmiştir (Shick, 2010). Bu köpekler sonrasında Batılı sanayicilerin ilgisini çekmiştir. Bir Fransız sanayicisi bu köpeklerden elde ettiği deri, kemik tozu, gübre malzemesi, yağ gibi unsurları Marsilya'ya ihraç etmiştir. 1911'den sonra İstanbul sokaklarında köpekler yeniden görünmeye başlamış, hatta sayıları hızla yeniden on binleri aşmıştır (Timur, 1993). Bunun üzerine 1912'de İstanbul Belediye Başkanı olarak göreve başlayan Cemil Topuzlu "İstanbul'daki 30 bin sokak köpeğini yavaş yavaş imha" ettirmiştir (Toklucu, 2016). Başta köpekler olmak üzere sokak hayvanlarının bir sorun olarak görülmesi sonra da devam etmiştir (Haytap, t.y.).

Kentleşmeye bağlı olarak kırdan kente göçün yoğun olarak yaşandığı 1950'li yıllarda artan nüfusa bağlı olarak artan gecekondulaşma süreci sokak hayvanlarının sayısının daha da artmasına neden olmuştur. İstanbul'da kedi, köpek sayısının yaklaşık 100 bin olduğu bu dönemde sokak hayvanlarının sayısının artmasının nedeni bu hayvanların İstanbul etrafındaki "kasaba ve köylerden getirilen sürülerin ya da süt taşıyan yüzlerce at arabasının peşine" takılması ve geri dönmeyip İstanbul'da kalması olarak öne sürülmüştür (Toklucu, 2016). 22 Şubat 1956 tarihli bir gazete yazısında İstanbul Temizlik İşleri Müdürlüğü Sokak hayvanlarından bulaşan hastalık ve kuduzla ilgili mücadele kapsamında son yedi yılda 141 713 köpek ve 1639 kedi öldürdüklerini açıklamıştır (Haytap, t.y.).

Özellikle sokakların köpeklerden arındırmak için belediyelerce sokak hayvanlarına yönelik yapılan bu tür müdahaleler 19. yüzyılın ortalarından 1990'lara kadar kesintisiz şekilde sürdürülmüştür. Sokak hayvanları sokak ortasında aleni biçimde zehirlenmiş ya da silahlı aletlerle vurulmuştur (Onay, 2019; Özdoğan, Bilgin, 2021). Ancak bu katliamlar köpek sayısının azalmasında etkili olmamıştır (Akhan, 2016).

1990 sonrasında ise WHO ve WSPA iş birliği ile geliştirilen sokak köpeklerini yönetmeyi öngören Köpek Nüfus Yönetimi politikası (yakala, aşıla, kısırlaştır olduğun yere bırak) sivil toplum kuruluş ve aktivistlerin aracılığı ile uygulanmaya başlanmış, 2004 yılında Hayvanları Koruma Kanunu ile yasallaştırılmıştır. Böylelikle bir yüzyıl boyunca kendilerini alenen sokak ortasında öldüren kurumların korumasına altına girdiği düşünülse de aslında "sokak köpeklerine yönelen kurumsal şiddet ortadan kalkmamış, dönüştürülmüştür" (Özdoğan, Bilgin, 2021, s. 71).

Türkiye'de geçerli olan 5199 sayılı "Hayvanları Koruma Kanunu" nun 6.maddesinde sahipsiz ya da güçten düşmüş hayvanlar ile ilgili "en hızlı şekilde yerel yönetimlerce kurulan veya izin verilen hayvan bakımevlerine götürülmesi zorunludur" denmektedir. Bu hayvanların belirtilen bu merkezlere götürüldükten sonra kısırlaştırılması, aşılanması ve kaydedilmesi, ardından öncelikle alındıkları ortama bırakılmalarının esas olduğu belirtilmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2004).

Ancak modern bir şehirde kedi ve köpek gibi sokak hayvanlarının olmaması gerektiği düşüncesi hala devam etmekte ve bu nedenle sayıları belediyeler tarafından denetim altında tutulmaktadır. Sayıları artığı ya da insanlar tarafından şikâyet edildiği takdirde özellikle köpekler toplanmakta, orman gibi kent dışında ama "gözden uzak" yerlere götürülmekte ya da çok da iyi olmayan hayvan barınaklarına kapatılmaktadırlar (Zeybek, 2014, s. 270).

Günümüzde de birçok gelişmekte olan ülkede olduğu gibi Türkiye’de de sokak hayvanları tüm bu müdahalelere ve uygulamalara rağmen kentlerde sıklıkla görülmektedir. Türkiye’de 2 milyon sokak köpeğinin (ESDAW t.y.), İstanbul’da ise sahihsiz 130 bin köpek ve 125 bin kedinin olduğu tahmin edilmektedir (TRT, 2017). Genel olarak 19. yüzyıla kadar kentin dokusunun bir parçası olan bu canlılar günümüzde yoğun yapılaşmış alanlarda var olmaya çalışmaktadır.

SONUÇ:

İnsan ve hayvan arasındaki ilişkiyi belirleyen dönüm noktalarından ilki hayvanın evcilleştirilmesidir. İnsan dünya üzerinde var oluşunun ilk zamanlarında önce hayvandan korunmuş sonrasında onu avlayarak ondan besinini sağlamıştır. Bu dönemin ardından insan, bazı hayvan türlerini evcilleştirerek onu kültürüne dâhil etmiştir. Tamamen insanın merkezde yer aldığı bu faydacı ilişki biçiminin amacı hayvanın eti, sütü ya da yumurtasından faydalanmak, yükünü taşımak, ulaşım aracı olarak kullanmak, tehlikeli durumlara karşı uyarılmaktır (Cumalıoğlu, 2017). Ancak hayvanların evcilleştirilmesi ile hayvan, hayatta kalabilmek için insana bağımlı hale gelmiş ve insan olmadan yaşamını sürdürebilme becerisini kaybetmiş (Baskıcı, 1998), aynı zamanda hayvan insan tarafından insan yerleşimlerine sokulmuştur.

Sanayi Devrimi sonrasında ortaya çıkan kentleşme ile modern kentlerin kuruluşu yeryüzü tarihinde hayvan ve insan arasındaki ilişkiyi belirleyen ikinci dönüm noktasıdır. Kentleşme vahşi bazı hayvan türlerinin yok olmasına neden olduğu gibi sokak hayvanlarının yaşamlarını sürdürebilecekleri alanların yok edilmesine ve evcilleştirme ile kentlere sokulmuş hayvanların kentlerden dışlanması neden olmuştur.

Batı toplumuna bakıldığında sanayi devrimi sonrası kentleşmeye bağlı olarak kentsel yapıda meydana getirdiği ekonomik, toplumsal, kültürel, teknolojik ve siyasal değişimler ile 18. yüzyıldan başlayarak özellikle 19. yüzyılda sağlık ve hijyen konusunda tehdit oluşturduğu anlayışı ile sokak hayvanlarının varlığı kentlerden genel olarak öldürülmeleri yoluyla yok edilmiştir (Önen, 2020; Özmen, 2020).

19. yüzyıla kadar sokağa kapalı ve içe dönük bir yaşam biçimine ve geleneksel mahalle dokusuna sahip Türk toplumunda ise başta köpekler olmak üzere sokak hayvanları kentin bir sakini olarak kabul edilmiştir. Ancak 19. yüzyılla birlikte kırdan kente göçün buna bağlı olarak kentleşmenin, Batı ile temasların artmaya ve geleneksel mahalle dokusunun bozulmaya başlaması ile sokak hayvanları ile kurulan ilişkiler değişmiş, sokak hayvanları kentte fazlalık durumuna gelmiştir (Melikoğlu, 2009; Karabulut, 2016; Aydın, 2016; Aydoğdu ve Tuncer, 2018). Bu ilişkiyi değiştiren bir diğer nokta daha öncesinde kentte birtakım işlevleri bulunan sokak hayvanlarının bu yüzyılda kentlerin modernleşmesi ile bu işlevlerin belediyeler tarafından yürütülmeye başlanması ve artık kendilerine ihtiyaç duyulmamasıdır (Gündoğdu, 2018). Bu nedenlerle 19. yüzyıldan itibaren 20. yüzyılın sonlarına kadar başta köpekler olmak üzere sokak hayvanlarının öncelikle İstanbul olmak üzere kentlerden silinmesi için öldürülmeleri yoluyla birçok müdahale yapılmış, ancak bu müdahaleler sokak hayvanlarının kentlerdeki sayısının azaltılmasında etkili olmamıştır (Akhan, 2016; Onay, 2019; Özdoğan ve Bilgin, 2021).

Görüldüğü gibi gerek Batı toplumunda gerekse Türk toplumunda sokak hayvanları modern kentlerde olmaması gereken canlılar olarak düşünülmekte, bir zamanlar insan tarafından kentleştirilmiş bu hayvanlar kentten dışlanmakta, yerinden edilmekte, barınak denilen hapisanelere kapatılmakta hatta öldürülmektedir.

Türkiye ve gelişmiş ülkelerin sokak hayvanları ile ilgili uygulamaları karşılaştırıldığında genel olarak gelişmiş ülkelerde sahihsiz sokak hayvanları kentlerde bulunduğu takdirde barınaklara kapatılmakta ya da belli bir süre barınaklarda tutulduktan sonra öldürülebilmektedir. Türkiye’de ise sokak

hayvanları gelişmiş ülkelerde olduğu gibi modern kentlerde tehdit olarak görülmekte ancak alenen öldürülmeler de toplanmakta, kent dışına atılmakta ya da çok sağlıksız koşullarda barınaklara hapsedilebilmektedir.

İnsanın kentsel alanların yaratılma ve yayılma sürecinde diğer hayvanların yaşam alanlarını devralırken evcilleştirerek kendisine bağımlı kıldığı bu canlıları bilinçli olarak kentsel alanlara soktuğu gerçeği doğrultusunda bu canlıların tekrar kentlerde insanla birlikte yaşayabilmeleri için fiziki ve toplumsal ortamın oluşturulması gerekmektedir. Diğer taraftan sokaktaki hayvanların büyük bir kısmını oluşturan köpek ve kediler gibi hayvanlar insanın kendi amaçları için “en çok arzu edilen vücut veya mizacın belirli özelliklerini optimize etmek için insanlar tarafından yetiştirilen” hayvanlardır. Bu hayvanların insanlara çok büyük bağımlılığı bulunmaktadır. İnsanlar olmadan artık hayatlarını devam ettirmeleri de mümkün değildir (Palmer, 2003, s. 67). Üstelik ilk kentlerin kuruluşu büyük ölçüde hayvanın emeği ile kurulduğu düşünüldüğünde insanın kentsel alanlarda bu hayvanların varlığından sorumlu ve onlara borçlu olduğu aşikârdır (Palmer, 2003; Karababa 2020). Bu insan merkezli bakış açısından vazgeçilmelidir.

Hayvanlarla kurulan ilişkiler onların evcilleştirilmesinden başlayarak günümüzde gerçekleştirilen sokak hayvanlarının yayılmasını önlemek amaçlı yapılan tüm önlemlere kadar incelendiğinde gerçekleştirilen tüm bu uygulamaların insanı merkeze alan uygulamalar olduğu görülmektedir. Bu canlıların tekrar kentlere sokulmasının tek yöntemi her ne kadar yine insan merkezli bir bakış açısına sahip olsa da hayvanların nüfuslarının kısırlaştırma ile kontrol altında tutulmasıdır. Gerek Avrupa’da gerekse Türk toplumunda sokak hayvanlarının sokaklardan silinmesi için yapılan tüm acımasız müdahalelerin istenilen sonuca ulaşmadığı açıktır. Bu konuda 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu’nda da belirtildiği üzere sokak hayvanlarının toplanması, ardından kısırlaştırılıp aşılandıktan sonra bulunduğu noktaya geri bırakılmasını içeren maddenin ivedilik ve tutarlı bir şekilde uygulanması gerektiği düşünülmektedir. Bu uygulama kısa sürede sonuçlarını vermese de belli bir süre sonra hayvanların sayısının kontrolünde olumlu sonuçlar getirecektir.

Ancak genel olarak birçok ülkede bu canlıların adil bir şekilde hayatlarını sürdürmesi ve nüfuslarının kısırlaştırma ile kontrol altında tutulmasına dair kanunları yerine getirecek ve uygulayacak siyasi iradenin eksik olduğu da düşünülmektedir. İncelendiğinde bu konuda başarıya ulaşan ülkelerin ise belirli bir refah seviyesine ulaşmış ülkeler olduğu da görülmektedir.

Tüm olumsuzluklara rağmen gelişmiş ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de sokak hayvanlarının hakları ile çabaları bulunan kuruluşlar, dernekler, sivil toplum örgütleri ve kendi imkanları ile çaba sarf eden gönüllüler bulunmaktadır. Ancak parçacıl olması nedeni ile bu çaba ve girişimlerin sokak hayvanlarının sorunlarını çözmeye yeterli olmadığı düşünülmektedir. Ülke genelinde sokak hayvanlarının yaşam haklarının korunmasına yönelik oluşturulacak kanun ve politikaların net ve kararlı bir şekilde uygulanması ve bu konunun yerel yönetimlerin inisiyatifine bırakılmaması gerekmektedir.

Son söz olarak “hayvanların yüzlerce yıldır karşı karşıya kaldıkları sistematik ve kurumsallaşmış tahakkümle mücadele etmek ve hayvanların insanların amaçlarına araç olarak kullanılmasına karşı çıkmak” “insan-merkezci bakış açısını reddetmekle başlar”. “Alışkanlıklarımız etrafında normalleştirdiğimiz öldürme ve sömürme eylemlerini sorgulayarak, hayvanların tıpkı bizler gibi acıdan uzak bir yaşam sürdürme haklarının olduğunu kabul ederek, hayvanları da ahlaki sorumluluk alanımıza dahil etmeliyiz. Bunu yapabilmeyen yolu, insanın da hayvanın da aynı gökyüzü altında yaşam mücadelesi veren yoldaş türler olduğunu, hepimizin dünyalılar olduğunu görebilmekten geçer” (Zengin, 2017, s. 161).

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Finansal destek alınmamıştır.

Teşekkür: Teşekkürümüz yoktur.

KAYNAKÇA:

- AA. (2021, 30 Aralık). Avrupa ve ABD’de Sokak hayvanlarıyla ilgili düzenlemeler katı biçimde uygulanıyor. AA. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/avrupa-ve-abdde-sokak-hayvanlariyla-ilgili-duzenlemeler-kati-bicimde-uygulaniyor/2461248>
- Akalın, M. (2019). *Çevre etiği çevreye felsefi yönelimler*. İksad Publishing House.
- Akçaoğlu H (1997). Kabaşname-i İstanbul. *Tombak Antika Kültürü ve Koleksiyon Sanat Dergisi*, 16, 22-32.
- Akyüz, E. (2021). *Çevre etiği ve sokak hayvanları: İstanbul örneği*. Eurasian Conference on Language & Social Sciences, Ekaterinburg, Rusya.
- Aksel, M. (1959). İstanbul mimarisinde kuş evleri. *İstanbul Enstitüsü Mecmuası*, 5, 35-36.
- Alkan, A. (2016). Deportation as an urban stray dogs management policy: Forest dogs of İstanbul. *Lex Localis*, 14, 613–635.
- Alkan, A. (2020). Giriş: Hayvanları dâhil eden bir şehir kuramına doğru. A. Alkan (Ed.), *Şehir ve hayvan* (s.17-60). Patika Kitap.
- ASPCA (2018, 4 Ocak). Pet Statistics. <https://www.aspc.org/helping-people-pets/shelter-intake-and-surrender/pet-statistics>
- Aydın, S. (2016, 01 Kasım). Sokak köpekleri: İstanbul kent tarihinin asli unsurları. *Evrensel*. <https://www.evrensel.net/haber/294301/sokak-kopekleri-istanbul-kent-tarihinin-asli-unsurlari>
- Atauz, A. (2002). Kent ve Hayvan. *Cogito*, 32, 140-164.
- Atkins, P. (2012). *Animal cities: Beastly urban histories*. Ashgate, UK.
- Avrupa Birliği Bakanlığı (2011, Mart). *Hayvan hakları, hayvanların korunması ve refahı*. https://www.ab.gov.tr/files/Tar%C4%B1m%20ve%20Bal%C4%B1k%C3%A7%C4%B1l%C4%B1k%20Ba%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1/hayvan_haklari__hayvanlarin_korunmasi_ve_refahi.pdf
- Aydoğdu, O. ve Tuncer, A. (2018). Tanzimat sürecinin dönüştürücü etkisi ve mahalle muhtarlıklarının kurulması, *Journal of Political Administrative and Local Studies*, 1(1), 87-112.
- Baskıcı, M. (1998). Evcilleştirme tarihine kısa bir bakış. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 53 (1). https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001944

- Bayram, P. (2017). 19. Yüzyıl Osmanlı Devletinde kentleşme: Yönetmelik reformlar ile Osmanlı aydınlarının kent üzerine izlenimlerine yönelik karşılaştırmalı bir inceleme. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (2), 227-244.
- Bektaş, C. (2003). *Kuş evleri*. Literatür yayıncılık, İstanbul.
- Berger, J. (2009). *Why Look At Animals?* Penguin UK, London.
- Berry, B. J. L. (1990). In *The earth as transformed by human action* B. L. Turner II, W. C. Clark, R. W. Kates, J. F. Richards, J. T. Mathews, and W. B. Meyer (Eds.), *Urbanization* (s.103-119). Cambridge University Press.
- Bilaloğlu, G.A. M. (2004). *Kahramanmaraş'taki tarihi konutlarda Türk bahçe kimliğinin belirlenmesi üzerine bir araştırma* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Bockman, C. (2020, 9 Ağustos). Why the French are 'European champions' at abandoning pets, *BBC News*. <https://www.bbc.com/news/world-europe-53677571>
- Bookchin, M. (1996). *Ekolojik Bir Topluma Doğru*. Ayrıntı Yayınları.
- Callicott, J.B. (1984). Non-anthropocentric value theory and environmental ethics. *American Philosophical Quarterly*, 21(4), 299-309.
- Cansız, D. (2021). II. Meşrutiyet döneminde hayvan hakları (1908-1918). *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi UTAD*, 5(2), 2618-5873.
- Council of Europe. (1987, 11 Aralık) *European convention for the protection of pet animals*. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treaty-num=125>
- Carrington, D. (2017, 10 Temmuz). Earth's sixth mass extinction event under way, scientists warn. *Guardian*, <https://www.theguardian.com/environment/2017/jul/10/earths-sixth-mass-extinction-event-already-underway-scientists-warn>
- Cumalıoğlu, E. (2017). Medeni hukukta hayvan hakları ve hayvanlar üzerindeki hak. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 19 (3), 573 – 610.
- Czech B. Krausman P.R., ve Devers, P.K. (2000). Economic associations among causes of species endangerment in the United States. *BioScience*, 50, 593–601. [https://doi.org/10.1641/0006-3568\(2000\)050\[0593:EAACOS\]2.0.CO;2](https://doi.org/10.1641/0006-3568(2000)050[0593:EAACOS]2.0.CO;2)
- Çan, M. F. (2010). *Kentleşme, sanayileşme ve kalkınma etkileşimi*. T.C. Fırat Kalkınma Ajansı. https://fka.gov.tr/sharepoint/userfiles/Icerik_Dosya_Ekleri/FIRAT_AKADEMI/KENTLE%C5%9EME,%20SANAY%C4%B0LE%C5%9EME%20VE%20KALKINMA%20ETK%C4%B0LE%C5%9E%C4%B0M%C4%B0.pdf
- Çolak, İ. (2019). Osmanlı zamanının mutlu hayvanları. *Zafer Bilim Araştırma Kültür Sanat Dergisi*, 506, 40-44.
- Dodurka, T (2007, 2 Aralık) Geçmişten günümüze Avrupa ülkeleri ve Türkiye'de hayvan hakları. *Yedikule Hayvan Barınağı*. <https://www.yedikulehayvanbarinagi.com/prof-dr-tamer-dodurka/gecmisten-gunumuze-avrupa-ulkeleri-ve-turkiye-de-hayvan-haklari/1/156>
- Doğan, L. (2001). Türk kültüründe hayvanlar ve hayvan isimleri. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 12.

- Donnally, C. (2022, 16 Haziran). The best animal charities you should know about. *The sprucepets*, <https://www.thesprucepets.com/best-animal-charities-4169337>
- Driscoll, C.A., Macdonald, D.W. ve O'Brien, S. J.(2009). From wild animals to domestic pets, an evolutionary view of domestication. *Proceedings of the National Academy of Sciences USA* 106, 1, 9971–9978. <https://doi.org/10.1073/pnas.0901586106>
- ESDAW-EU (1978, 15 Ekim). *Universal declaration of animal rights*. <https://constitutii.files.wordpress.com/2016/06/file-id-607.pdf>
- ESDAW-EU (nd). The stray dogs in Europe. *ESDAW-EU*. <https://www.esdaw-eu.eu/the-stray-dogs-in-europe.html>
- Faure E. ve Kitchener, A.C. (2009). An archaeological and historical review of the relationships between felids and people. *Anthrozoos*, 22, 221-238.
- Galibert, F, Quignon P, Hitte, C. ve André, C. (2011) Toward understanding dog evolutionary and domestication history. *CR Biol*, 334, 190 – 196.
- Güler, Ş. (2021). *Modern şehirlerin sessiz varisleri: Sokak hayvanlarına yönelik iletişim kalıpları*. https://www.researchgate.net/profile/Sakir-Gueler-2/publication/356260268_Modern_Sehirlerin_Sessiz_Varisleri_Sokak_Hayvanlarina_Yonelik_Iletisim_Kaliplari/links/6193bb13d7d1af224bf82f3c/Modern-Sehirlerin-Sessiz-Varisleri-Sokak-Hayvanlarina-Yoenelik-Iletisim-Kaliplari.pdf
- Gündoğdu, C. (2003). Doksan yıl önce İstanbullu hayvanseverler. *Toplumsal Dergisi*, 116, 10-17.
- Gündoğdu, C. (2018) The state and the stray dogs in late Ottoman Istanbul: from unruly subjects to servile friends. *Middle Eastern Studies*, 54(4), 555-574. <https://doi.org/10.1080/00263206.2018.1432482>
- Güven, Y.Ö. (2019, 18 Mayıs). Dikkat köpek yok. *Yeşil Gazete*. <https://yesilgazete.org/dikkat-kopek-yok-yagmur-ozgur-guven/>
- Haytap (2022). "Gurabahane-i Laklakan" Yeniden Kurulacak. *Haytap*. <https://www.haytap.org/tr/qgurabahane-i-laklakanq-yeniden-kurulacak>
- Haytap (t.y.). (1956, 22 Şubat). İstanbul Belediyesi 140 bin köpeğin itlafını kabulü. *Haytap*. <https://www.haytap.org/tr/22-ubat-1956>
- Isaac, E. (1970). *Geography of domestication*. Prentice-Hall, New Jersey.
- Işın, E. (1995). *İstanbul'da Gündelik Hayat*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- İnal, O. (2020). Şehir ve hayvan. [Kitap incelemesi Şehir ve hayvan A. Alkan]. *Annual of Istanbul Studies*, 2, 214 – 215.
- İstanbul Araştırma Enstitüsü, (t.y.). Dört ayaklı belediye. *Artsandculture*. <https://artsandculture.google.com/story/uQUBF6Zy7KPVLQ?hl=tr>
- Jones, E. P., Eager, H. M., Gabriel, S. I., Jóhannesdóttir, F., ve Searle, J. B. (2013). Genetic tracking of mice and other bioproxies to infer human history. *Trends in Genetics*, 29(5), 298-308.

- Karababa, P.(2020). Sınırlı kamusalılık içinde görünmez patikalar: Konya'da kuşlar, anıtlar ve dışardakiler. A. Alkan (Ed.), *Şehir ve hayvan* (s.247-276). Patika Kitap.
- Karabulut, M. (2016). Osmanlı İmparatorluğunda 19. yüzyılda değişim süreci, sosyal ve kültürel durum. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 49-65.
- KAW (t.y.) The Impact of urban development on stray animals. *Kannan Animal Welfare*. <https://www.kannananimalwelfare.org/blogs/the-impact-of-urban-development-on-stray-animals>
- Kaypak, Ş. (2014). Modernizmden postmodernizme değişen kentleşme. *Global Journal of Economics and Business Studies*, 2 (4) , 80-95.
- Keleş, R.(1998). *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*. İmge Kitabevi Yayınları.
- Keleş, R. (2002). *Kentleşme politikası*. İmge Kitabevi Yayınları.
- Kurt, H. (2004). Gelişmekte olan ülkelerde çevre sorunlarının nitelikleri ve uygulanan çevre koruma stratejileri. M.C. Marin ve U. Yıldırım (Eds.), *Çevre sorunlarına çağdaş yaklaşımlar: Ekolojik, ekonomik, politik ve yönetsel perspektifler* (ss. 561-584). Beta Basım Yayın
- Leney, J. ve Remfry, J. (2000). Dog population management. C.N.L. Macpherson, F.X. Meslin, A.I. Wandeler (Eds.), *Dogs, zoonoses and public health* (s. 299-331). CABI Publishing.
- Levi, D. ve Colombo, G. (1991). Lotta al randagismo canino e felino: controllo delle nascite (Canine and feline stray dogs: birth control). *Obiettivi e Documenti Veterinari*, XII, 13–18.
- Marchesini, R. (2016). Animals of the city. *Angelaki: Journal of the Theoretical Humanities*, 21(1), 79-91. doi: 10.1080/0969725X.2016.1163825
- McKinney, M.L. (2002). Urbanization, Biodiversity, and Conservation: The impacts of urbanization on native species are poorly studied, but educating a highly urbanized human population about these impacts can greatly improve species conservation in all ecosystems. *BioScience*, Volume, 52(10), 883–890, [https://doi.org/10.1641/0006-3568\(2002\)052\[0883:UBAC\]2.0.CO;2](https://doi.org/10.1641/0006-3568(2002)052[0883:UBAC]2.0.CO;2)
- McKinney, M.L. (2008). Effects of urbanization on species richness: A review of plants and animals. *Urban Ecosyst*, 11, 161–176. <https://doi.org/10.1007/s11252-007-0045-4>
- Melikoğlu, B. (2009). Türkiye’de kurulan ilk hayvanları koruma derneğinin tarihsel gelişimi. *Veteriner Hekimler Derneği Dergisi*, 80 (1), 37-49.
- Miller, J.R. ve Hobbs, R.J. (2002). Conservation where people live and work. *Conservation Biology*, 16, 330–337.
- Onay, A. (2019, 11 Ocak). Devlet-toplum kiskacında sokak hayvanları. *Birikim Dergisi*. <https://birikimdergisi.com/guncel/9310/devlet-toplum-kiskacinda-sokak-hayvanlari>
- Onur Erman, D. (2009) *Seramik sanatında kuş figürü üzerine kişisel uygulamalar*. [Yayımlanmış sanatta yeterlik tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Onur Erman, D. (2014). Bird houses in Turkish culture and contemporary applications. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 122, 306-311.

- Owens, M., ve Wolch, J. (2017). Lively cities: People, animals, and urban ecosystems. L. Kalof (Ed.), *The Oxford Handbook of Animal Studies* (s. 542–570). Oxford University Press.
- Önen, A. (2020, 26 Kasım). Hayvanseverlik, bu şehrin kültürel miraslarından. *Istdergi* <https://www.istdergi.com/sehir/yasam/hayvanseverlik-bu-sehrin-kulturel-miraslarindan>
- Özdemir, İ. (1998). Çevre sorunlarının antroposentrik (insan-merkezli) karakteri. *Felsefe Dünyası*, 27, 68-80.
- Özentürk, U. 2020. Türkiye de sokak hayvanları. G. Yıldız (Ed.), *Veteriner Hekimlikte Güncel Yaklaşımlar* (s. 25-32). Akademisyen Yayınevi.
- Özdoğan, K. ve Bilgin, A. (2021). Güvenlik mekanizması olarak köpek nüfus yönetimi ve sokak köpekleri. K. Özdoğan, M.F. Tatari, A. Bilgin (Eds.) *İnsan, hayvan ve ötesi-Türkiye’de hayvan çalışmaları* (s.69-92). Kolektif kitap.
- Özmen, C.Ö. (2020). ABD’li seyyahların gözünden 19. yüzyıl Osmanlı şehirlerinde insan-hayvan karşılaşmaları. A. Alkan (Ed.), *Şehir ve hayvan* (s.61-96). Patika Kitap.
- Palmer, C. (2003). Placing animals in urban environmental ethics. *Journal of Social Philosophy*, 34, 64–78.
- Passantino, A., Fenga, C., Morciano, C., Morelli, C., Russo, M., Di Pietro, C. ve Passantino, M. (2006). Euthanasia of companion animals: A legal and ethical analysis. *Ann Ist Super Sanita*, 42(4), 491-5.
- Pearson, C. (2017). Stray dogs and the making of modern Paris. *Past & Present*, 234(1), 137–172. <https://doi.org/10.1093/pastj/gtw050>
- Perker, Z. S. ve Akıncıtürk, N. (2011). Geleneksel konutlarda fiziksel değişim: Bursa’da üç örnek yapı. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi*, 16 (1), 29-39.
- Petauk (t.y.). Animal homelessness: The crisis and the cure. *Peta UK*. <https://www.peta.org.uk/issues/animals-not-abuse/homelessness/>
- Pinguet, C.(2008). *İstanbul’un köpekleri*. Yapı Kredi Yayınları
- Rand, J., Lancaster, E., Inwood, G., Cluderay, C., ve Marston, L. (2018). Strategies to reduce the euthanasia of impounded dogs and cats used by councils in Victoria, Australia. *Animals*, 8 (7), 383–397. <https://doi.org/10.3390/ani8070100>
- Roadkill (2007). Summary of past data. <http://roadkill.edutel.com/rkdataarchive.html>
- Robinson, C. ve Clausen, V. (2021, 10 Ağustos). The link between animal cruelty and human violence. *FBI*, <https://leb.fbi.gov/articles/featured-articles/the-link-between-animal-cruelty-and-human-violence>
- Rule, P. M. (2019). *1800’ler İngilteresi’nde Kedi*. Flamingo Yayınları.
- Russell, N. (2012). *Social zooarchaeology: Humans and animals in prehistory*. New york: Cambridge University press.

- Sawbridge, F. (2020, 11 Ağustos). How did the Netherlands become the first country to have no stray dogs? *Dutchreview*. <https://dutchreview.com/culture/how-did-the-netherlands-become-the-first-country-to-have-no-stray-dogs/>
- Schick, İ. C. (2010). İstanbul'da 1910'da gerçekleşen büyük köpek itlafı: Bir mekân üzerine çekişme vakası. *Toplumsal Tarih*, 200, 22–33.
- Serpell, J. ve Paul, E. (1994). Pets and the development of positive attitudes to animals. A. Manning ve J. Serpell (Eds.), *Animals and human society: Changing perspectives* (ss. 127-144). Routledge.
- SpeakStarter (2019, 14 Nisan). Why are there no stray animals in Germany? <https://speakstarter.com/en/articles/why-are-there-no-stray-animals-in-germany/>
- Sternheim, I. (2012, Mart). How Holland became free of Stray dogs, *Dog Research*. http://tolearn.net/public_html/eng200/wp-content/uploads/2017/01/Dutch-Straydogs_2012.pdf
- Sunar, M. M. (2015). Hayvanlar. M. Genç (Ed.) *Osmanlı İmparatorluğunda çevre ve şehir* (s. 113-154). T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve İstanbul Medeniyet Üniversitesi.
- Sungurbey, İ. (1993). *Hayvan hakları*. İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Sümer, M. (2021). Osmanlı modernleşmesini hayvanlar üzerinden okumak: Abdullah Cevdet'in İstanbul'da köpekler risalesi. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5 (4), 2628-2652. doi: 10.34083/akaded.997409
- Świątnicka, M (2019, 4 Eylül). Why are there no stray dogs in the Netherlands. *Amsterdam*. <https://amsterdamhangout.com/why-are-there-no-stray-dogs-in-the-netherlands/#:~:text=The%20Netherlands%20became%20a%20country,by%20country%20residents%20are%20adopted.>
- Şahin, Y. (2013). *Kentleşme Politikası*. Ekin Yayınevi.
- Talamonti, Z., Zusman, N., Cannas, S., Minero, M., Mazzola, S. ve Palestrini, C. (2018). A description of the characteristics of dogs in, and policies of, 4 shelters in different countries. *Journal of Veterinary Behavior*, 28, 25–29.
- Tasker, L. (2007). *Stray animal control practices* (Europe). WSPA and RSPCA.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi (2004). Hayvanları Koruma Kanunu. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5199&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- Timur, T. (1993). XIX. Yüzyılda İstanbul'un Sokak Köpekleri. *Tarih ve Toplum*, 117, 138-142.
- Timur, T. (2000). *Sürüden ayrılanlar, siyasal iktidar aydın tarih ve özgürlük*. İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Toklucu, M. (2016, Aralık). Sokak hayvanları için en kötü yüzyıl. *Tarih dergi*. <https://tarihdergi.com/sokak-hayvanlari-icin-en-kotu-yuzyil/>
- TRT (2017, 27 Nisan). İstanbul'daki sahipsiz kedi-köpek sayısı açıklandı. *TRT Haber*. <https://www.trthaber.com/haber/yasam/istanbuldaki-sahipsiz-kedi-kopek-sayisi-aciklandi-311559.html>

United Nations (2019). World Population Prospects 2018 Highlights. *Department of Economic and Social Affairs Population Division*. file:///C:/Users/Asus/Downloads/WUP2018-Highlights.pdf

Voslárvá, E. ve Passantino, A. (2012). Stray dog and cat laws and enforcement in Czech Republic and in Italy. *Ann Ist Super Sanità*, 48(1), 97-104, doi: 10.4415/ANN_12_01_16

Yahyagil, M.Y. (1998). Kentlerin kültürün gelişmesindeki etkileri. *Sosyoloji Konferansları*, 25.

Yalçın, H. (2020). Sunuş: Şehrin öbür nefesi. A. Alkan (Ed.), *Şehir ve hayvan* (s.7-16). Patika Kitap.

Yılmaz, E. ve Çiftçi, S. (2011). Kentlerin ortaya çıkışı ve sosyo-politik açıdan Türkiye’de kentleşme dönemleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(35),252-267.

Zengin, S. (2017). İnsan-Merkezciliğin Yükselişi: Avcı-Toplayıcılıktan Günümüze Hayvanın Değişen Statüsü. *Doğu-Batı*, 20(82), 143- 165.

Zeybek, S. O. (2014). İstanbul’un yuttukları ve kustukları: köpekler ve nesnelere üzerinden İstanbul tahlili. A. B. Candan ve C. Özbay (Eds.), *Yeni İstanbul Çalışmaları* (s. 263-282). Metis Yayınları.

EXTENDED SUMMARY

This study aims to examine the changing status of stray animals in the context of urbanization in Turkey and developed countries.

The study is based on literature research. While searching the literature, the keywords which are stray animals, domestication, urbanization, and industrial revolution were searched in the web databases of Google Scholar, Google, Core, ScienceOpen, Social Science Research Network, and Directory of Open Access Journals (DOAJ). When the literature on the subject is examined, we have not come across studies that directly link the changing status of stray animals and urbanization. In this context, in line with the purpose of the study, previous academic studies, press news, legal legislation, internet pages of organizations for helping stray animals, and related published works were scanned and analyzed in the context of urbanization, and the changing status of stray animals was attempted to be determined with the traditional compilation method through an analysis of the obtained data.

When viewed from a historical perspective, the domestication of some animal species in the Neolithic period and the establishment of modern cities with the urbanization that started after the industrial revolution can be shown as the most critical turning points that determine the relationship between humans and animals.

However, the domestication of animals made the animals dependent on humans for survival, and they lost their ability to survive without humans (Baskıcı, 1998); and at the same time, animals were introduced into human settlements by man.

The urbanization that emerged after the industrial revolution, on the other hand, caused the extinction of some wild animal species, the destruction of areas where stray animals could live, and the exclusion of animals brought into cities by domestication. While the increasing population brought by urbanization and the resulting excessive concretion narrows the living spaces of stray animals (Özentürk, 2020), increasing traffic volume and traffic speed due to technological developments also threaten the lives of animals for the same reasons.

With the economic, social, cultural, technological, and political changes brought about with the urban structure after the industrial revolution in Western society, starting from the 18th century, especially in the 19th century, the existence of stray animals was destroyed by killing them in.

In Turkish society, however, stray animals, especially dogs, were accepted as residents of the cities that had an introverted lifestyle, closed to the street, and with traditional neighborhood texture until the 19th century. However, with the migration from the countryside to the city, urbanization and contact with the West elevated and the traditional neighborhood texture deteriorated in the 19th century; thus, the relations with stray animals have changed and stray animals have become a surplus in the city (Melikoğlu, 2009; Karabulut, 2016; Aydın, 2016; Aydoğdu and Tuncer, 2018). Another point that changed this relationship is that the functions of stray animals, which they had some in the city before, started to be carried out by municipalities with the modernization of cities in this century and they were no longer needed (Gündoğdu, 2018). For these reasons, from the 19th century on to the end of the 20th century, many interventions were made by killing stray animals, especially dogs, in cities, primarily in Istanbul; but these interventions were not effective in reducing the number of stray animals in cities (Akhan, 2016; Onay, 2019; Özdoğan and Bilgin, 2021).

Today, both in Western society and Turkish society, stray animals are considered creatures that should not be in modern cities; and these animals, which were once urbanized by humans, are excluded from the city, displaced, put in prisons called shelters, and even killed.

In the process of creation and expansion of urban areas, while taking over the habitats of other animals, it is necessary to create a physical and social environment for these creatures to live together with people in the cities, in line with the fact that humans consciously introduced these creatures, which they domesticated and made them dependent, into urban areas. Because these creatures have a great dependence on humans. It is no longer possible for them to continue their lives without people (Palmer, 2003, p. 67). Moreover, considering that the first cities were founded largely with the labor of animals, it is obvious that humans are responsible and indebted to the existence of these animals in urban areas (Palmer, 2003; Karababa 2020).

The only method of reintroducing these creatures to cities is to keep the population of animals under control by sterilization, although it still has a human-centered perspective. Even though this application does not give results in a short time, it will bring positive results in the control of the number of animals after a certain period of time.

However, it is generally thought that there is a lack of political will in many countries to implement and enforce laws regarding the fair survival of these creatures and the control of their populations by sterilization. When examined, it is seen that the countries that have achieved success in this regard are those that have reached a certain level of welfare.

In the final words, "to combat the systematic and institutionalized oppression that animals have faced for hundreds of years and to oppose the use of animals as tools for human ends" begins with "rejecting the anthropocentric perspective". "By questioning the acts of killing and exploitation that we have normalized around our habits, we must include animals in our moral responsibility, recognizing that animals, like us, have the right to live a life free from pain. The way to do this is to see that humans and animals are comrade species struggling to survive under the same sky and that we are all earthlings" (Zengin, 2017, p. 161).

Meydanların Görsel ve İşlevsel Yönden Kent Kimliğine Katkıları: Bakırköy Cumhuriyet Meydanı ve Eminönü Meydanı Örnekleri

Contribution of Squares to Urban Identity in Visual and Functional Aspects: Case of Bakırköy Cumhuriyet Square and Eminönü Square

Nilay ALP¹ Elif Ebru ŞİŞMAN²

Öz

Bu çalışmada Bakırköy Cumhuriyet Meydanı ve Eminönü Meydanı'nın, peyzaj mimarlığı bakış açısıyla, bulunduğu kent kimliğine görsel ve işlevsel yönden etkisi irdelenerek potansiyelleri ile eksikliklerinin tespit edilmesi ve bulunduğu kent ile kent kimliğine katkı sağlamalarına yönelik öneriler geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, öncelikle kent, kent kimliği ve meydan kavramları ortaya konulmuş, kent kimliğini ve meydanı oluşturan unsurlar araştırılmıştır. Araştırma alanı olarak seçilen meydanlarda, meydanı oluşturan tüm unsurlar incelenerek analiz edilmiş, bu meydanların bulunduğu kente ve kent kimliğine etki eden tüm özellikleri belirlenmiştir. Sonuç olarak; meydanlarda belirlenen görsel ve işlevsel özellikler toplu olarak bir tabloya aktararak değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda her iki meydanın da bulunduğu kente ve kent kimliğine olumlu etkisi olduğu belirlenmiş ve bu meydanlardaki eksik ya da zayıf yönlerin giderilmesine yönelik öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kent, Kent Kimliği, Bakırköy Cumhuriyet Meydanı, Eminönü Meydanı, Peyzaj Mimarlığı

ABSTRACT

In this article, it is aimed to determine the potentials and deficiencies of Bakırköy Cumhuriyet Square and Eminönü Square from the perspective of landscape architecture and to develop suggestions for contributing to the identity of the city by observing visual and functional effects to the city identity. Principally, the concept of city, city identity and square were considered and facts that make up city identity and square were investigated. In the squares chosen as the research area, all the elements that make up the square were analyzed and all the features of these squares that affect the city and urban identity were determined. Consequently, the visual and functional features determined in the squares were evaluated by transferring them to the charts collectively. As a result of the evaluation, it has been determined that both squares have a positive effect on the city and city identity. In addition, suggestions have been developed to eliminate the deficiencies in these squares.

Keywords: Urban, Urban Identity, Bakırköy Cumhuriyet Square, Eminönü Square, Landscape Architecture

¹ **Corresponding Author | Yetkili Yazar:** Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü (YL), alpnalay@hotmail.com, 0000-0002-7508-497X

² **Corresponding Author | Yetkili Yazar:** Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, esisman@nku.edu.tr, 0000-0002-5114-7980

GİRİŞ:

Geçmişten bu yana olan süreçler içerisinde kentler birçok yönden gelişim ve değişim göstermiştir. Kentlerin göstermiş olduğu bu gelişim ve değişimlere rağmen kentlerde bulunan meydanlar, bulunduğu kentin hem kültürünü hem de kimliğini göstermedeki en önemli kamusal dış mekânlar olarak varlıklarını sürdürmeye devam etmiştir.

Kullanımının yoğun olması nedeniyle, kullanıcılar arasındaki iletişimin artmasını sağlayan meydanlar, kentin çevresel ve toplumsal kentsel kimlik unsurlarının büyük bir bölümünü sergileyen mekânlardır.

Plansız kentleşme ve bunun gibi sorunlara hem zaman hem de maliyet yönünden kazanma amacı taşıyan benzer çözümler bulunmuş, bulunan benzer çözümler ise sorunun çözümünü sağlayabilse bile başka bir sorun olan birbirine benzeyen, tek düze ve kimliksiz kentlerin oluşmasına neden olmuştur. Birbirine benzemeye başlayan kentlerdeki temel farkı ise kentlerin odak noktaları olarak bilinen, kullanıcılarının birçok ihtiyacına cevap verebilen, kimlik unsurlarının büyük ölçüde sergilendiği kamusal dış mekânlardan biri olan meydanlar oluşturmuştur. Meydanların sahip olduğu özelliklerin doğru şekilde değerlendirilmesi ve korunması oldukça önemlidir. Çünkü meydanlar doğru şekilde değerlendirilir ve korunursa buldukları kentlerin simgesi olarak kent kimliğine olumlu yönde katkı sağlayan mekânlar haline gelebilir, kente kazandırdığı olumlu özellikler sayesinde diğer kentlerden ayırt edilebilir.

Kentlerde, kamusal mekânlar insanların bir araya geldiği sosyalleşme alanlarıdır. Tarih boyunca toplumlar; kamusal alanları farklı amaçlar için kullanmışlardır (Carr, et.al., 1992). Kurumsal anlamda tanımı yapıldığında meydan; gelişimini ana cadde ile yolların kesiştiği noktalarda gösteren, bulunduğu kentteki kent kullanıcılarının birçok sosyal ihtiyacını karşılayan açık mekânlar olarak tanımlanmaktadır (Işık, 2013). Kentsel dokunun odak noktası olarak tanımlanan meydanlar, kentlerde toplanma görevi taşımaktadır. Bu sebeple meydanlar, kent halkı ile kente bir süreliğine uğrayan kişilerin birbirleriyle ve kent ile iletişimde olmasına katkı sağlamaktadır. Tüm kent halkına eşit şekilde kullanım imkânı sağlayan meydanlar, birçok etkinlik için ortak bir platform oluşturmaktadır (Türkün Dostoğlu, 2007).

Yaşamsal kaynaklara yakın olan yerlere yapılan yerleşimler nedeniyle o bölgelerde nüfus artmaya, beklentiler yükselmeye başlamış ve bunun sonucunda çok katlı yerleşimler, ulaşım aksları vb. gibi kavramlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu gereksinimlerin tümünün karşılanması için bulunan çözümler ile birlikte yerleşim alanları daha kalabalık bir hal almıştır. Kalabalıklaşan bu alanlarda insanların çeşitli sosyal ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri, siyasi, toplumsal ve politik hareketlere katkı sağlayabilecekleri alanlar, boşluklar yani meydanlar oluşmaya başlamıştır (Pehlivan, 2018).

Zucker (1959) meydanları aşağıdaki gibi beş ana grupta sınırlandırmaktadır (Tırnakçı, 2020).

- Mekânın tümünü kapsayan kapalı meydanlar
- Herhangi bir yapının odak noktasını oluşturduğu baskın meydanlar
- Oluşumunu bir çekirdek çevresinde gösteren merkezi meydanlar
- Farklı özellik ve işlevdeki yapıların oluşturduğu grup meydanlar
- Alan sınırının net olmadığı amorf meydanlar

Kapalı meydan: Meydanın tüm hatları çoğunlukla dikdörtgen, kare, çember gibi düzenli şekiller ile oluşmaktadır (Ağar, 2019).

Baskın meydan (Üstün meydan): Moughtin (1992) tarafından bildirildiğine göre; açık bir mekânın bir ya da birden fazla yapı grubuna yönelmesi ve çevrede bulunan diğer tüm yapıların ise bu yapı veya yapılarla ilişkilendirilmesi sonucu oluşan meydanlardır (Durak, 2018).

Merkezi meydan (Merkezs l meydan): Etrafı çeşitli yapılar ile çevrelenerek kapatılmış olan bir meydanın içerinde bulunan dikey yönlü vurgu elemanının yer alıyor olması merkezi meydanı oluşturmaktadır (Altınçekiç, 2000).

Grup meydan: Birbirinden farklı biçim ve büyüklükteki meydanlar aynı yönde sıralanabildiği gibi k c k meydan büyük meydana da a ılabilmekte ya da farklı Şekil ve boyutlardaki  c ve daha fazla sayıdaki meydanlar tek bir yapıyı da  evreleyebilmektedir (Işık, 2013).

Amorf meydan: Sınırsız bir hacminin olduğu algılanan amorf meydanlar; yapılan meydan tanımlarından çok çeşitli özellikleri nedeniyle meydan olarak tanımlanamayan kentsel açık mekânlardan birini oluşturmaktadır (Aykurt, 2010).

Kent kimliği çeşitli süreçler içerisinde birbirinden farklı katmanların birbirleriyle hem uyumlu hem de anlamlı bir bütün meydana getirmesi olarak tanımlanmaktadır (Tekeli 1990; Güneş, 2017).

Kentsel kimlik tanımı bir örnek ile açıklanacak olursa; nereye seyahat edildiği bilinmeden ve gözler kapalı bir Şekilde seyahat edildiği varsayıldığında, seyahat sonunda nereye gelindiği s yleyebiliyorsa o Şehrin bir kimliği var demektir (OĞurlu, 2014).

Etiket bulunduğu kentin kent kimliğidir ve üzerinde yalnızca bulunduğu kenti tanımlayan ibareleri barındırır. Herhangi bir kente ilk kez gittiğimizde algıladığımız ya da bir süre sonra hafızamızda oluşan izler bu etiketlerde yazan ibarelerin toplamıdır (Ilgar, 2008).

Bir kente ait olan kent kimliğini o kentin bozması mümkün değildir, kent kimliğini yalnızca insan eliyle yapılan dışsal etkenler ile bozulmaktadır (Kaypak, 2010).

Kentlerin sahip olduğu geçmişin anlaşılmasında meydanlar oldukça önemli bir rol oynamaktadır (Bekar ve İsmailoğlu, 2018).

Kent kullanıcılarının sosyal hayata katılımına yardımcı olan meydanlar; bulunduğu kentin kültürel özellikleri ile tarihi geçmişinin anlaşılmasında, kent kimliklerinin belirlenmesinde ve nitelikli, özgün kentlerin oluşmasında etkili olmaktadır. Aynı zamanda meydanlar; bulunduğu kentin fiziksel, sosyal, kültürel ve tarihsel tüm bağlamlarında bir bütünü oluşturmaktadır. Bu sebeple meydan olarak seçilip kullanılan alanlarda çoğunlukla o kente ait simgeler yer almaktadır (Demirel, 2008). Bu simgeler genellikle odak noktası oldukları için, buldukları alanları kullanıcılar için ilgi çekici hale getirip, buldukları alanın aktifliğinin artmasını sağlamaktadır.

Bu  alışma; İstanbul'un en eski meydanlarından olan Bakırköy Cumhuriyet Meydanı ve Eminönü Meydanı'nın mevcut potansiyelleriyle kent kimliğine olan görsel ve işlevsel katkısını analizler ile karşılaştırmalı olarak ortaya konulması ve öneriler geliştirilmesi bakımından önem taşımaktadır.

Çalışmanın amacı; Bakırköy Cumhuriyet Meydanı ve Eminönü Meydanı'nın mevcut potansiyelleriyle kent kimliğine olan görsel ve işlevsel katkısını ortaya koyarak, meydanların birbirleriyle karşılaştırmalı olarak potansiyellerini, sorun ve eksiklerini tespit etmek, buldukları kente ve kentin kent kimliğine katkı sağlayabilecek öneriler geliştirmektir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM:

2.1. Materyal

İstanbul ilinin Bakırköy ilçesinde bulunan Bakırköy Cumhuriyet Meydanı (Şekil 1) ile Fatih ilçesinde bulunan Eminönü Meydanı (Şekil 2) bu çalışmanın ana materyallerini oluşturmaktadır. Ana materyal

olarak seçilen meydanlar; nüfusun yoğun olduğu İstanbul'un tarihi geçmişe sahip, köklü ilçelerinde bulunan meydanlardır.

Çalışmada, konuya ilişkin literatür taramaları, her iki alana ait haritalar, planlar, paftalar, veriler, raporlar, fotoğraflar, sözlü görüşmeler ise yardımcı materyal olarak değerlendirilmiştir.

Şekil 1. Bakırköy Cumhuriyet Meydanı (Google earth pro uygulamasından yararlanılarak hazırlanmıştır)

Şekil 2. Eminönü Meydanı (Google earth pro uygulamasından yararlanılarak hazırlanmıştır)

2.2.Yöntem

Çalışma yöntemi dört ana aşamadan oluşmaktadır.

Birinci aşama; çalışma amacının ve öneminin belirlendiği, çalışmaya ışık tutabilecek nitelikteki temel bilgilerin toplandığı aşamadır. Ayrıca bu aşamada İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Fatih Belediyesi ve Bakırköy Belediyesi gibi ilgili kurumlar ile sözlü görüşmeler yapılmıştır. Yapılan sözlü görüşmeler sayesinde ulaşılan bilgiler doğrultusunda çalışmada kullanılacak altlıklar hazırlanmıştır.

İkinci aşama; alan çalışmalarının başladığı aşamadır. Yapılan alan çalışmalarında toplanan bilgiler Tablo 1' de gösterilmiştir. Bu aşamada İstanbul iline ait temel bilgilerden hareketle, İstanbul ilinin Bakırköy ilçesinde seçilen Bakırköy Cumhuriyet Meydanı ile Fatih ilçesinde seçilen Eminönü Meydanı'nın mevcut durumları ve çevre ile etkileşimleri yerinde incelenmiş, alanlara ait fotoğraf çekimleri ve gözlemler yapılmış, elde edilen verilerle alanlara ait sürvey diyagramları hazırlanmıştır.

Üçüncü aşama; alan çalışmaları sonucunda elde edilen verilerin literatür bilgileriyle desteklenerek derlendiği, alanların mevcut durumlarına ilişkin analizlerinin yapıldığı aşamadır.

Dördüncü aşama; birinci aşamadan bu yana elde edilen bilgi ve birikimler göz önünde bulundurularak seçilen Bakırköy Cumhuriyet Meydanı ile Eminönü Meydanı'nda kent kimliğine etki eden görsel ve işlevsel özelliklerin belirlendiği aşamadır. Bu özelliklere ilişkin parametreler Tablo

2.'de gösterilmiştir. Tablo 2.'nin oluşmasında Şahin (2018), İnceoğlu ve Aytuğ (2009) ve İBB (2010) çalışmaları etkili olmuştur. Çalışmalarda geçen parametrelerin tümü birebir olarak alınmamış, yalnızca Eminönü Meydanı ve Bakırköy Cumhuriyet Meydanı'na ve çalışma içeriğine uygun olarak seçilen parametrelerden oluşan yeni bir tablo hazırlanmıştır. Ayrıca bu aşamada, araştırma alanları olan meydanlardaki sorunlar ve eksikler tespit edilmiş ve meydanların kente ve kent kimliğine katkı sağlamasına yönelik öneriler geliştirilmiştir.

Tablo 1. Alan Çalışmalarında Toplanan Veriler (Orijinal)

DOĞAL YAPIYA İLİŞKİN VERİLER	Coğrafi konum İklimsel veriler (Yağış, sıcaklık, nem, rüzgâr, alanın iklimik konfor durumu) Topoğrafik veriler (Eğim, bakı, yükseklik) Bitki varlığı Jeolojik etütler (Taban suyu vb.) Su varlığı (Akarsular, deniz, göl vb.) Özgün/değerli doğal olgular
KÜLTÜREL YAPIYA İLİŞKİN VERİLER	Sosyo-demografik özellikler (Kullanıcı profili; nüfus, cinsiyet, yaş durumu vb.) Kent yapısı ve kentle ilişki, ulaşım ağları Aktivite-kullanım ilişkileri (Çevredeki mevcut yapılar, tarihi doku konut alanları vb.) Alandaki mevcut yapısal elemanlar (Zemin döşemesi, oturma alanı, donatılar vb.)
GÖRSEL PEYZAJ VERİLERİ	Görünüş ile vista ve bakı noktaları İstenmeyen görünüşler Algısal özellikler (Gürültü, koku gibi olumsuz duyuşsal özellik taşıyan unsurlar)

Tablo 2. Meydanların Görsel ve İşlevsel Özelliklerine Göre Parametreler (Şahin, 2018; İnceoğlu ve Aytuğ, 2009; İBB, 2020a; İBB, 2020b'ye göre düzenlenmiştir.)

GÖRSEL ÖZELLİKLER	İŞLEVSEL ÖZELLİKLER
Meydan tarihi	İşlevsel meydan kullanımı
Meydan türü ve büyüklüğü	Kullanıma uygunluk
Mekânsal açıklık/kapalılık	Erişilebilirlik
Özgünlük	Çevre ile ilişki
Çevre ile uyum	Yaya sirkülasyonu
Oran ve ölçek	Otopark varlığı
Manzara ve kötü görüntülerin varlığı	Kentsel donatı elemanlarında yeterlilik
Sınırlayıcı elemanların varlığı	Kentsel donatı elemanlarında kullanılan malzemelerde dayanıklılık
Bitkisel elemanların varlığı	
Sanatsal objelerin varlığı	
Su öğelerinin varlığı	
Kentsel donatı elemanlarında tasarım çeşitliliği	
Kentsel donatı elemanlarında vandalizm	
Yer döşemeleri, seviye farklılıkları ve alt bölgeler	

3. BULGULAR VE TARTIŞMA:

3.1. Bakırköy Cumhuriyet Meydanı Mevcut Durumu

İstanbul ilinin Bakırköy ilçesinde bulunan Bakırköy Cumhuriyet Meydanı'nın çevresinde; Bakırköy Zuhurat Baba Mezarlığı, Bakırköy İlçe Emniyet Müdürlüğü Çocuk Büro Amirliği, Okullar Bölgesi, İstasyon, Ada Pasajı, Özel Bakırköy Dil Ve Konuşma Temel Lisesi, Bakırköy Belediyesi ve Bakırköy İşkur Hizmet Noktası yer almaktadır.

Bakırköy Cumhuriyet Meydanı, İstanbul ilinin büyük bir kısmıyla kesintisiz erişim imkânına sahiptir. Bu kesintisiz erişim imkanı metro, Marmaray-YHT ve karayolu toplu taşımacılığı gibi pek çok ulaşım seçenekleri ile sağlanmaktadır.

Şekil 3'de Bakırköy Cumhuriyet Meydanı'nın mevcut durumu sürvey diyagramı üzerinde gösterilmiştir.

Şekil 3. Bakırköy Cumhuriyet Meydanı survey diyagramı (Google earth pro ve street view map uygulamalarından yararlanılarak hazırlanmıştır)

3.1.1. Bakırköy Cumhuriyet Meydanı'nın Görsel Özellikler Bakımından Analizi

Meydan tarihi: Bakırköy ilçesinde bulunan Bakırköy Cumhuriyet Meydanı ismini 2002 yılında almış, bu isimden önce Bakırköy Özgürlük Meydanı olarak isimlendirilmiştir. Meydanın tarihi verilerine rastlanamamıştır.

Meydanın türü ve büyüklüğü: Bakırköy Cumhuriyet Meydanı sahip olduğu özelliklere göre meydan türü bakımından kapalı meydandır. Büyüklüğü 5.031 m²'dir. Kapalı meydan özelliği taşıyan Bakırköy Cumhuriyet Meydanı'nın ana hattı düzenli şekillerden biri olan dikdörtgen biçimindedir.

Mekânsal açıklık/kapalılık: Bakırköy Cumhuriyet Meydanı'nın çevresi yapılar ile çevrili durumdadır. Ayrıca meydanda, meydanı sınırlayan elemanların da kullanılması nedeniyle meydan, mekân açıklık/kapalılık parametresine göre kapalı mekân olma özelliği taşımaktadır. Meydanın kapalı mekân olması, Taşçı (2014)'nin "Meydan; çevresinde anıtsal, tarihi ya da estetik özellikte yapıların bulunduğu, kısmen kapalı olan mekânlardır" ifadesi ile çelişmektedir.

Özgünlük: Bakırköy Cumhuriyet Meydanı'nın bulunduğu ilçe olan Bakırköy'ün tarihçesi ile meydanda bulunan ve meydandaki odak noktası olarak sayılabilen Atatürk Anıtı meydana bir özgünlük kazandırmaktadır.

Çevre ile uyum: Bakırköy Cumhuriyet Meydanı'nın çevresiyle uyumlu olması kullanıcıların birçoğu için meydanı çevresiyle bir bütün olarak algılamasını ve meydan kullanımının artmasını sağlamaktadır.

Oran ve ölçek: Bakırköy Cumhuriyet Meydanı'nda Atatürk Anıtı bulunmaktadır. Atatürk Anıtı meydan boyutlarını insan ölçeğine taşıdığı için meydan kullanıcılarının hem mekân içerisinde

kendilerini güvende hissedebilmelerini hem de mekânı algılayabilmelerini sağlamaktadır. Ayrıca mekânda kullanılan anıt sayesinde meydanın etkisi de kuvvetlenmektedir. Bu durum, Bağbaşı (2010)'nın "Meydanlarda heykel, anıt, çeşme vb. gibi elemanların kullanılması sayesinde mekânın etkisi de kuvvetlendirilmektedir" ifadesini doğrulamaktadır. Çünkü bu meydanda da bir heykel kullanılmış ve bu heykel sayesinde kullanıcıların birçoğu için meydan daha kolay algılanabilir bir hale gelmiştir.

Manzara ve kötü görüntülerin varlığı: Bakırköy Cumhuriyet Meydanı'nda herhangi bir manzara ya da kötü görüntü bulunmamaktadır.

Sınırlayıcı elemanların varlığı: Bakırköy Cumhuriyet Meydanı'nda sınırlayıcı eleman olarak, meydan girişinde kolonlar ve kirişler kullanılmıştır. Bakırköy Cumhuriyet Meydanı'nda meydanı sınırlamak amacıyla kullanılan kolonlar ve kirişler meydanın şeklini net olarak belirterek, Gültekin (1996)'in "Meydan sınırlayıcıları meydanın varlığını ortaya koymaktadır" ifadesini doğrulamaktadır. Çünkü bu meydanda da meydan sınırlayıcısı olarak kullanılan kolon ve kirişler sayesinde kullanıcıların birçoğu için meydan daha kolay algılanabilir bir hale gelmiştir.

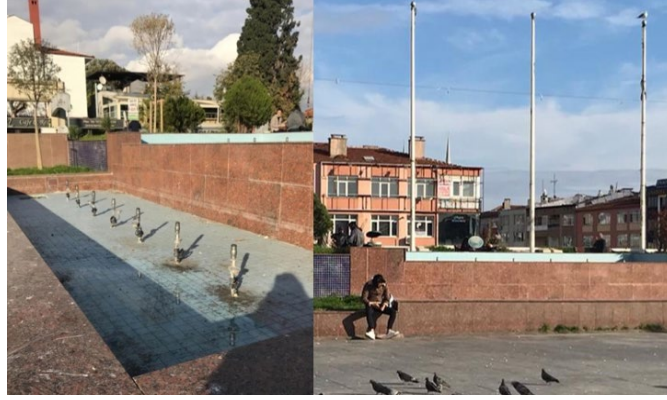
Bitkisel elemanların varlığı: Meydanda kullanılan bitkilerde çeşitliliğin olması meydanın görsel değerinin artmasını, meydandaki sadeliğin bozulup monotonluğun kırılmasını ve meydana renk katılmasını sağlamaktadır. Meydanda kullanılan bitkilerden bazılarının grup halinde kullanılması Giritlioğlu (1991) tarafından bildirildiğine göre; Önder ve Aklanoğlu (2002)'nin "Bitkisel elemanlardan olan ağaçların kendi içerisinde grup olarak kullanımı ya da mekânda bulunan diğer öğelerle uyumlu olarak birlikte kullanımları mekânın kullanıcılar için ilgi çekici hale gelmesini, fonksiyonel olarak kullanılmasını ve mekânın insan ölçeğine uygun hale getirilmesini sağlamaktadır" ifadesini doğrulamaktadır. Çünkü bu meydanda kullanılan bitkilerin meydanda bulunan diğer öğelerle uyumlu olarak kullanımları sayesinde meydanın görsel değeri artmış ve meydan kullanıcılar için ilgi çekici bir hale gelmiştir.

Tarihi binalar ve sanatsal objelerin varlığı: Bakırköy Cumhuriyet Meydanı'nda sanatsal obje olarak Atatürk Anıtı bulunmaktadır. Şekil 4'de Bakırköy Cumhuriyet Meydanı'nda bulunan Atatürk Anıtı gösterilmiştir. Bakırköy Cumhuriyet Meydanı'nda bulunan Atatürk Anıtı; yapılan meydan tasarımının daha algılanabilir olmasını, mekânın estetik kalitesinin ve meydandaki görsel değer artmasını sağlamaktadır.

Şekil 4. Bakırköy Cumhuriyet Meydanı'nda bulunan Atatürk Anıtı (Orijinal)

Su öğelerinin varlığı: Bakırköy Cumhuriyet Meydanı'nda kot farkından yararlanılarak iki kademeli, kaskatlı bir süs havuzu tasarlanmıştır. Ancak meydanda bulunan süs havuzunun içerisinde suyun bulunmadığı, fiskiyelerinin çalışmadığı ve bakımının yapılmadığı görülmektedir. Şekil 5'de Bakırköy Cumhuriyet Meydanı'nda bulunan kaskatlı süs havuzu gösterilmiştir.

Şekil 5. Bakırköy Cumhuriyet Meydanı'nda bulunan kaskatlı s s havuzu (Orijinal)

Kentsel donatı elemanlarının tasarımı: Kullanılan kentsel donatı elemanlarının tümünün alışılmış tasarımlara sahip olması; meydana maliyet yönünden katkı sağlamakta ve kullanıcıların ihtiyaçlarını karşıladığı için işlevsel olarak kullanılmaktadır. Ancak, bu elemanlar arasında form, renk ve malzeme uyumu olmadığından görsel açıdan olumlu bir etki oluşturamamaktadır.

Kentsel donatı elemanlarının vandalizm durumu: Bakırköy Cumhuriyet Meydanı'nda kullanılan kentsel donatı elemanlarında vandalizm durumu söz konusu değildir.

Yer döşemeleri, seviye farklılıkları ve alt bölgeler: Bakırköy Cumhuriyet Meydanı'nda kullanılan yer döşemeleri; döşemelerin kullanıldığı alan ile uyumunu sağlamakta ve çevresindeki diğer ögeler ile de bir bütünlük oluşturmaktadır. Ancak bu döşemelerinin meydana herhangi bir yönlendirme işlevi bulunmamaktadır.

3.1.2. Bakırköy Cumhuriyet Meydanı'nın İşlevsel  zellikler Bakımından Analizi

İşlevsel meydan kullanımı: Meydanın genelinde kullanılan sert zeminin çoğunlukta olması meydan kullanıcılarında olumsuz etkiler oluşmasına ve meydana aktivite çeşitliliğinin az olması ise meydan kullanıcılarının meydana ilgi çekici bulmamasına neden olmaktadır. Meydanda oldukça az bir aktivite çeşitliliğinin olması ise, T rk n Dostoğlu (2007)'nin "Kentteki tüm kullanıcıların eşit şekilde kullanım imkânına sahip olduğu meydanlar, farklı etkinliklerin bir arada yapılabilirdiği geniş bir ortam oluşturmaktadır" ifadesi ile çelişmektedir.  unk  bu meydan tüm kullanıcılar için eşit kullanım imkânına sahip olmasına rağmen farklı etkinliklerin bir arada yapılabilirdiği bir ortamı oluşturmamaktadır.

Kullanıma uygunluk: Meydanın neredeyse tümünün düz olması meydanın tüm kullanıcılar için kullanılabilir olmasını sağlarken, meydanın iki giriş çıkış noktasından birinde eğimden kaynaklanan kot farkının hem merdiven hem de rampayla  oz lmesi meydanın engelli, yaşlı ve bebek arabalı bireyler içinde kullanılabilir olmasını sağlamıştır.

Erişilebilirlik: Meydanın iki tarafı da kamu yollarına açık durumdadır. Şekil 6'da Bakırköy Cumhuriyet Meydanı ve erişim durumu gösterilmiştir. Ayrıca otobüs durağı, minibüs durağı, taksi durağı, tren istasyonu ve otopark alanları gibi taşıt trafiği ile ilişkili alanların meydana en kısa mesafeli olan bağlantıları bulunmaktadır. Meydanın iki tarafının da kamu yollarına açık durumda olması, Bağbaşı (2010)'nin "Aktif bir meydanın, bir ya da iki tarafı kesinlikle kamu yollarına açık olmalıdır. Oradan geçen kullanıcılar meydana yolun devamı olarak düşünmeli ve meydana uğramak istemelidir" ifadesini doğrulamaktadır.  unk  bu meydana da Bağbaşı (2010)'nin bahsettiği durum geçerlidir. Kullanıcıların birçoğu meydana yolun devamı olarak g rd ğu için meydana geçmektedir. Ayrıca Manisalı ve Demir (2000)'de belirtildiği gibi Cumhuriyet meydanı da meydanların, kentlerde ulaşım akslarının keşişim noktası ve kent merkezi olma özellikleri nedeni kentin her kesiminden insanının

buluştuğu ve kaynaştığı demokratik bir platformdur ifadesini desteklemektedir. Bakırköy Cumhuriyet Meydanı'nın iki tarafının da kamu yollarına açık durumda olması, meydana kent merkezi olma özelliği katarken birçok kullanıcı için ortak bir toplanma alanı oluşturmaktadır.

Şekil 6. Bakırköy Cumhuriyet Meydanı ve erişim durumu (URL1)

Çevre ile ilişki: Oldukça yoğun olarak kullanılan iki caddenin kesişim noktasında bulunan Bakırköy Cumhuriyet Meydanı, meydan kullanıcıları için bu iki caddenin devamı gibi hissedilmekte ve çoğunlukla geçiş alanı olarak kullanılmaktadır.

Yaya sirkülasyonu: Bakırköy Cumhuriyet Meydanı'nın büyük bir bölümü sert zeminden oluştuğu için yaya sirkülasyonu bir aks boyunca devam etmemektedir. Sert zeminin tümü yaya sirkülasyonunu sağlamaktadır. Ayrıca meydan genel olarak, engelli kullanıcıların kullanımına da uygun durumdadır.

Otopark varlığı: Meydanın otopark varlığı incelendiğinde meydanın içerisinde bir otopark alanının bulunmadığı görülmektedir. Meydana yakın durumda otopark alanlarının bulunması ise meydana araç ulaşımını gösterdiği için, otopark alanını kullanacak olan kullanıcılarda dolaylı yoldan meydana uğrama ihtiyacı oluşturacağından meydanın kullanım yoğunluğunun atmasını sağlayacaktır. Yani aracını otopark alanına bırakan kullanıcılar yürüme mesafesinde olan gidecekleri yere giderken doğrudan meydandan geçecekleri için meydan kullanımını arttıracaklardır. Ayrıca meydana yakın bir konumda otopark alanlarının bulunması araçlı kullanıcılar için de avantaj sağlayan bir ortam oluşturmaktadır.

Kentsel donatı elemanlarının yeterliliği: Meydanda bulunan kentsel donatı elemanlarının yeterli durumda olması; meydan kullanıcılarının tüm ihtiyaçlarına cevap verilmesini ve meydan kullanıcıları için rahat ve konforlu bir mekân oluşmasını sağlamaktadır.

Kentsel donatı elemanlarının malzeme dayanıklılığı: Meydanda bulunan kentsel donatı elemanlarının yapımında kullanılan malzemelerin dayanıklı olması; meydanın dört mevsim boyunca en konforlu şekilde kullanılmasını sağlamaktadır. Ayrıca kullanılan malzemelerin dayanıklı olması yani çabuk zarar görmemesi, kentsel donatı elemanlarının sık sık değişmemesini sağladığı için meydana maddi yönden olumsuz bir etki oluşturmamaktadır.

3.2. Eminönü Meydanı Mevcut Durumu

İstanbul ilinin Fatih ilçesinde bulunan Eminönü Meydanı'nın çevresinde; Rüstempaşa Cami, Mısır Çarşısı, Yeni Cami, Yeni Cami Meydanı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Eminönü Sosyal Tesisleri, Hatice Turhan Sultan Türbesi, Türkiye İş Bankası Müzesi ve Hidayet Cami yer almaktadır.

Meydana erişim hem vapur, deniz otobüsü, feribot, özel tekne gibi denizyolu ulaşımı ile hem de otobüs, tramvay gibi karayolu ulaşımı ile sağlamaktadır.

Şekil 7’de Eminönü Meydanı’nın mevcut durumu survey diyagramı üzerinde gösterilmiştir.

Şekil 7. Eminönü Meydanı survey diyagramı (Google earth pro ve street view map uygulamalarından yararlanılarak hazırlanmıştır)

3.2.1. Eminönü Meydanı’nın Görsel Özellikler Bakımından Analizi

Meydan tarihi: Çin (2006) tarafından bildirildiğine göre; Eminönü nüfusu Osmanlı dönemine geçilmesiyle birlikte el değiştirmiştir. Yeni Cami inşasının ardından Eminönü Meydanı çevresinde yaşayan ve büyük bir bölümünü Yahudilerin oluşturduğu halk yerini Müslüman halka bırakmıştır. Bu durum sosyal kültürün değişmesine neden olmakla kalmamış, dini yapıların yanı sıra konut ve küçük ticari yapıları da değiştirmiştir. Cami inşası sonrasında çevrede kalan açık alanlar yeniden planlanmaya başlamıştır (Özdemir ve ark, 2014).

Meydanın türü ve büyüklüğü: Eminönü Meydanı sahip olduğu özelliklere göre meydan türü bakımından amorf meydandır. Büyüklüğü 16. 659 m²’dir. Amorf meydan özelliği taşıyan Eminönü Meydanı’nın ana hattı düzensiz biçimindedir. Bu durum; Kürkçüoğlu (2015)’nin “Meydan çevresinde bulunan Yeni Cami ve Mısır Çarşısı köşeli ve düzgün yüzeyleri sayesinde meydanı tanımlanabilecek şekilde sınırlarken, yollar gibi diğer sınırlayıcı öğelerin geometrik yapısı ve fazlalığı nedeniyle tanımlı bir şekilde sınırlayamadığı için meydan bütüncül olarak serbest bir geometrik düzen içinde bulunmaktadır” ifadesini doğrulamaktadır.

Mekânsal açıklık/kapalılık: Eminönü Meydanı’nın bir tarafı tarihi yapılar ile çevriliyken diğer bir tarafı Marmara Denizi ve yollar ile çevrili durumdadır. Bu nedenle meydan, mekân açıklık/kapalılık parametresine göre yarı açık mekân olma özelliği taşımaktadır. Meydanın yarı açık mekân yani kısmen kapalı olan mekân olması, Aslan (2006)’ın “Meydanların aktif olarak kullanılmasında, mekânsal kapalılık oldukça önemli bir parametredir” ifadesini doğrulamaktadır. Çünkü kapalı mekân olma özelliği taşıyan meydanlar kullanıcıların birçoğunda mekânın net olarak algılanmasını sağladığı

için güven duygusunu oluşturmaktadır. Bu duyu sayesinde kullanıcılar bu mekâna daha sık uğrama eğilimi göstermekte ve mekân aktifliğini arttırmaktadır.

Özgünlük: Eminönü Meydanı'nın bulunduğu ilçe olan Fatih'in tarihçesi ile meydanda bulunan ve meydandaki odak noktası olarak sayılabilen Yeni Cami ve Mısır Çarşısı gibi tarihi yapılar meydana bir özgünlük kazandırmaktadır.

Çevre ile uyum: Eminönü Meydanı'nın çevresindeki tarihi doku ile uyumlu olmaması kullanıcıların birçoğu için meydanı çevresiyle bir bütün olarak algılayamamasına ve tarihi dokunun daha ön plana çıkıp daha güçlü bir görsel etki oluşturamamasına neden olmaktadır.

Oran ve ölçek: Eminönü Meydanı'nda heykel, anıt, çeşme vb. gibi elemanların bulunmaması meydan boyutlarını insan ölçeğine taşıyamadığı için meydan kullanıcılarının hem mekân içerisinde kendilerini güvende hissedebilmelerini hem de mekânı algılayabilmelerini sağlayamazken meydanın çevresinde yer alan yapılar bu durumu tam tersine çevirmektedir.

Manzara ve kötü görüntülerin varlığı: Eminönü Meydanı'nın hemen karşısında bulunan Marmara Denizi; meydana oldukça güçlü bir manzara varlığı olarak etki etmektedir.

Sınırlayıcı elemanların varlığı: Eminönü Meydanı'nın bir kısmında sınırlayıcı eleman olarak binalar kullanılmıştır. Şekil 8'de Eminönü Meydanı'nın bir kısmında kullanılan sınırlayıcı elemanlar gösterilmiştir. Eminönü Meydanı'nın bir kısmında meydanı sınırlamak amacıyla kullanılan binaların meydanın şeklini net olarak belirtmemesi, Gültekin (1996)'in "Meydan sınırlayıcıları meydanın varlığını ortaya koymaktadır" ifadesi ile çelişmektedir. Çünkü bu meydanda meydan sınırlayıcısı olarak kullanılan binalar, meydanın yalnızca bir bölümünde kullanılmıştır. Yani meydanın tam olarak sınırını belirtmemiş ve meydan varlığını tam olarak ortaya koyamamıştır. İfadenin doğru kabul edilebilmesi için meydan sınırlayıcıları meydanın tümünde kullanılmalıdır.

Şekil 8. Eminönü Meydanı'nda kullanılan sınırlayıcı elemanlar (Orijinal)

Bitkisel elemanların varlığı: Meydanda kullanılan bitkilerde çeşitliliğin olmaması meydanın görsel değerinin azalmasına, meydanın sadeleşmesine ve meydanda monotonluğun oluşmasına neden olurken, ağaç altı oturma alanlarında *Platanus orientalis* (Doğu Çınarı) ağaçların kullanılması nedeniyle yazın bu alanlarda oturacak kullanıcılar için etkili bir gölge alanı oluşturacağından oldukça işlevsel özelliktedir. Şekil 9'da meydanda bulunan ağaç altı oturma alanı gösterilmiştir.

Şekil 9. Eminönü Meydanı'nda bulunan bitkilerin genel görünüşleri (Orijinal)

Tarihi binalar ve sanatsal objelerin varlığı: Eminönü Meydanı'nda sanatsal obje bulunmamasına rağmen sanatsal objeler gibi bulunduğu alanda odak noktası olarak sayılabilecek tarihi yapıların bulunması; meydan kullanıcılarını nirengi noktaları olarak etki altına alırken, kent tarihi ile sanatını topluma yansıtarak görsel uyumun oluşmasını da sağlamaktadır.

Su öğelerinin varlığı: Eminönü Meydanı'nda herhangi bir su öğesinin bulunmaması; meydan kullanıcılarında dinlendirici ve serinletici özelliklerin oluşmamasına neden olurken, meydanın karşısında Marmara Denizi'nin yer alması meydan kullanıcıları için oldukça güçlü bir görsel etki oluşmasını sağlamaktadır.

Kentsel donatı elemanlarının tasarımı: Eminönü Meydanı'nda kullanılan oturma birimlerinde alışılmış tasarımların kullanılması; Durak (2018)'in "Meydan mekânının tasarımına ya da temasına uygun seçilen oturma birimleri mekânı aktif hale getirebilecek önemli öğelerden biridir" ifadesi ile çelişmektedir. Çünkü bu meydanda kullanılan oturma birimlerinin tasarımlarının günlük hayatta sıklıkla rastlanan tasarımlar olmasına rağmen meydan oldukça aktif bir şekilde kullanılmaktadır. Kullanılan kentsel donatı elemanlarının tümünün alışılmış tasarımlara sahip olması; meydana maliyet yönünden katkı sağlarken meydan kullanıcılarının ihtiyaçlarını da karşılamaktadır.

Kentsel donatı elemanlarının vandalizm durumu: Eminönü Meydanı'nda kullanılan kentsel donatı elemanlarında vandalizm durumunun bulunması; meydanın görsel etkisinin bozulmasına neden olurken meydana maliyet yönünden olumsuz bir etki oluşturmaktadır. Bu durum, Göncü (2007)'nin "Çevreyi olumsuz yönde etkileyen bu davranış bozukluğu kent kimliği üzerinde de oldukça büyük olumsuz etkiler bırakmaktadır" ifadesini doğrulamaktadır. Çünkü vandalizme uğramış kentsel donatılar kullanıcıların güven duygusunu zedeleyeceğinden meydana uğrama isteğini de azaltacaktır. Bu durum gün geçtikçe meydan için daha büyük olumsuz etkilere neden olmaya başlayacaktır.

Yer döşemeleri, seviye farklılıkları ve alt bölgeler: Eminönü Meydanı'nda kullanılan yer döşemeleri; döşemelerin kullanıldığı alan ile uyumunu sağlamakta ve çevresindeki diğer öğeler ile de bir bütünlük oluşturmaktadır. Ayrıca meydana merdivenler ile oluşturulan seviye farklılığı sonucu üst kotta kalan alanın kullanım amacının alt kottaki alandan farklı olması bu seviye farklılığını işlevsel hale getirir.

3.2.2. Eminönü Meydanı'nın İşlevsel Özellikler Bakımından Analizi

İşlevsel meydan kullanımı: Meydanın genelinde kullanılan sert zeminin çoğunlukta olması meydan kullanıcılarında olumsuz etkiler oluşmasına ve meydana aktivite çeşitliliğinin az olması ise meydan kullanıcılarının meydanı ilgi çekici bulmamasına neden olmaktadır. Meydanda az olmasına rağmen bir aktivite çeşitliliğinin olması ise, Türkün Dostoğlu (2007)'nin "Kentteki tüm kullanıcıların

eşit şekilde kullanım imkânına sahip olduğu meydanlar, farklı etkinliklerin bir arada yapılabildiği geniş bir ortam oluşturmaktadır” ifadesini doğrulamaktadır. Çünkü bu meydan tüm kullanıcılar için eşit kullanım imkânına sahip olmasına rağmen farklı etkinliklerin bir arada yapılabileceği bir ortamı oluşturmamaktadır.

Kullanıma uygunluk: Meydanın neredeyse tümünün düz alan olması meydanın tüm kullanıcılar için kullanılabilir olmasını sağlarken, meydana bulunan seviye farklılıklarının merdiven ve amfiler ile çözülmesi hem engelli bireyler hem de bebek arabalı bireyler için dezavantaj oluşturmaktadır. Bu nedenle bu bölüm tüm meydan kullanıcıları için işlevsel bir halde değildir. Ancak hem engelli bireyler hem de bebek arabalı bireylerin üst kota çıkabilmesini sağlamak için yaya sirkülasyonunda meydanın sağ tarafına doğru yüründüğünde eğimli bir alan oluşturulmuştur. Yani dezavantaj durumu meydanın geneli için değil yalnızca merdiven ve amfi bölümü için geçerlidir.

Erişilebilirlik: Şekil 10’da Eminönü Meydanı ve erişim durumu gösterilmiştir. Meydanın bir bölümünün tamamen kamu yollarına açık durumda olması, Bağbaşı (2010)’nın “Aktif bir meydanın, bir ya da iki tarafı kesinlikle kamu yollarına açık olmalıdır. Oradan geçen kullanıcılar meydanı yolun devamı olarak düşünmeli ve meydana uğramak istemelidir” ifadesini doğrulamaktadır. Ayrıca oradan geçen kullanıcıların meydanı yol ile bir bütün olarak düşünmesini sağlayarak, kullanıcılarda meydana uğrama isteği oluşturmaktadır. Bu istek sayesinde meydan aktif bir meydan haline gelmektedir.

Şekil 10. Eminönü Meydanı ve erişim durumu (URL2)

Çevre ile ilişki: Eminönü Meydanı’nın yarısı oldukça yoğun olarak kullanılan ticaret alanlarıyla, diğer yarısı ise doğrudan kamu yollarıyla çevrili durumdadır. Bu durum; meydanın kullanım yoğunluğunun artmasını sağlamaktadır. Meydan kullanımının yoğun olması sonucunda kullanıcıların hem birbirleriyle hem de çevreleriyle iletişim halinde olmaları, Türkün Dostoğlu (2007)’nin “Meydanlar, kent halkı ile kente bir süreliğine uğrayan kişilerin birbirleriyle ve kent ile iletişimde olmasına katkı sağlamaktadır” ifadesini doğrulamaktadır.

Yaya sirkülasyonu: Eminönü Meydanı’nın büyük bir bölümü sert zeminden oluştuğu için yaya sirkülasyonu bir aks boyunca devam etmemektedir. Sert zeminin tümü yaya sirkülasyonunu sağlamaktadır. Ayrıca meydan genel olarak, engelli kullanıcıların kullanımına da uygun durumdadır.

Otopark varlığı: Meydana yakın bir konumda otopark alanlarının bulunması; aracı olan kullanıcılarında meydanı tercih etmelerini sağlayarak meydanın yoğun olarak kullanılmasını sağlamaktadır. Ayrıca meydana gelecek araçlı kullanıcılar içinde avantaj sağlayan bir ortam oluşturmaktadır.

Kentsel donatı elemanlarının yeterliliği: Meydanda bulunan kentsel donatı elemanlarının yeterli

durumda olması; meydan kullanıcılarının tüm ihtiyaçlarına cevap verilmesini ve meydan kullanıcıları için rahat bir ortam oluşmasını sağlamaktadır. Bu durum, Önder ve Aklanoğlu (2002)'nin "Meydanlarda kullanılan oturma elemanları, aydınlatma elemanları, sanatsal objeler, su öğeleri gibi donatı elemanlarının; kullanılacakları yerlerin, sayılarının, renklerinin, formlarının, tasarımlarının konumlandırılacakları mekânın çevresiyle ve birbirleriyle hem uygun hem de uyumlu olması gerekmektedir" ifadesini doğrulamaktadır.

Kentsel donatı elemanlarının malzeme dayanıklılığı: Meydanda bulunan kentsel donatı elemanlarının yapımında kullanılan malzemelerin dayanıklı olması; meydanın dört mevsim boyunca en konforlu şekilde kullanılmasını sağlamaktadır. Ayrıca kullanılan malzemelerin dayanıklı olması yani çabuk zarar görmemesi, kentsel donatı elemanlarının sık sık değişmemesini sağladığı için meydana maddi yönden olumsuz bir etki oluşturmamaktadır.

SONUÇ:

Bakırköy Cumhuriyet Meydanı ve Eminönü Meydanı'nın kent kimliğini etkileyen görsel ve işlevsel özelliklerine ilişkin belirlenen parametrelere göre yapılan analiz sonuçları Tablo 3'de karşılaştırılarak gösterilmiştir. Her iki meydanın karşılaştırılması yapıldığında; meydan tarihi, meydan türü ve büyüklüğü, mekânsal açıklık/kapalılık, çevre ile uyum, oran ve ölçek, manzara varlığı, kentsel donatı elemanlarında vandalizm parametrelerinin iki meydan arasındaki temel farklılığı oluşturduğu görülmüş ve bu parametreler dışındaki tüm parametrelerin her iki meydan içinde ortak özellikleri oluşturduğu anlaşılmıştır. Kent kimliğini ve meydanı oluşturan unsurlara göre hazırlanan parametrelere göre yapılan analizler sonucunda ise; parametrelerin çoğunu sağlamaları nedeniyle Bakırköy Cumhuriyet Meydanı ve Eminönü Meydanı'nın bulunduğu kente ve kent kimliğine olumlu etki ettiği sonucuna varılmıştır.

Bakırköy Cumhuriyet Meydanı'nın bulunduğu kente ve kent kimliğine sağladığı olumlu etkinin arttırılabilmesi için gereken öneriler aşağıda verilmiştir.

- Meydanda bulunan iki kademeli ve kaskatlı süs havuzunun bakımı yapılıp, fiskiyeleri çalıştırılıp, süs havuzunun içerisi su ile doldurulabilir.
- Meydanda kullanılan alışılmış kentsel donatı elemanları farklı tasarımlarda özel olarak yapılmış kentsel donatı elemanlarıyla değiştirilebilir.
- Meydanın kullanımı daha işlevsel hale getirilebilir.
- Meydana farklı alan kullanımları eklenebilir.

Eminönü Meydanı'nın bulunduğu kente ve kent kimliğine sağladığı olumlu etkinin arttırılabilmesi için gereken öneriler aşağıda verilmiştir.

- Meydan çevresi ile uyumlu bir şekilde düşünülüp, tasarımında değişikliğe gidilebilir.
- Meydanda oran ve ölçeği sağlayacak heykel, anıt gibi sanatsal öğeler ya da çeşme, süs havuzu gibi su öğeleri kullanılabilir.
- Kullanılan alışılmış kentsel donatı elemanları farklı tasarımlarda özel olarak yapılmış kentsel donatı elemanlarıyla değiştirilebilir.
- Vandalizme uğramış olan kentsel donatı elemanları yenileri ile değiştirilebilir.
- Aydınlatmanın yeterli olmadığı ortamların vandal davranışlar sergileyen bireyler için uygun bir ortam oluşturduğu bilindiği için bu davranışları önlemek adına meydanda bulunan aydınlatma elemanlarının sayısı arttırılabilir.
- Meydanın kullanımı daha işlevsel hale getirilebilir.
- Meydana sergi alanı, sanat alanı, satış birimleri alanı, amfi alanı, kütüphane alanı, yeme-içme alanı, oyun alanı, spor alanı, toplanma alanı, gösteri alanı, kuru havuz alanı, süs havuzu alanı gibi farklı alan kullanımları eklenebilir.

Tablo 3. Meydanların görsel ve işlevsel özelliklerinin analizi (Orijinal)

DEĞERLENDİRME		BAKIRKÖY CUMHURİYET MEYDANI	EMİNÖNÜ MEYDANI
GÖRSEL ÖZELLİKLER	Meydan tarihi	X	✓
	Meydan türü ve büyüklüğü	Kapalı/ Büyüklüğü 5.031 m ² 'dir.	Amorf/ Büyüklüğü 16.659 m ² 'dir.
	Mekânsal açıklık/kapalılık	Kapalı	Yarı açık
	Özgünlük	✓	✓
	Çevre ile uyum	✓	X
	Oran ve ölçek	✓	X
	Manzara ve kötü görüntülerin varlığı	Manzara X/Kötü görüntü X	Manzara ✓/Kötü görüntü X
	Sınırlayıcı elemanların varlığı	✓	✓
	Bitkisel elemanların varlığı	✓	✓
	Tarihi binalar ve sanatsal objelerin varlığı	✓	✓
	Su öğelerinin varlığı	✓	✓
	Kentsel donatı elemanlarında tasarım çeşitliliği	X	X
	Kentsel donatı elemanlarında vandalizm	X	✓
	Yer döşemeleri, seviye farklılıkları ve alt bölgeler	✓	✓
	İŞLEVSEL ÖZELLİKLER	İşlevsel meydan kullanımı	X
Kullanıma uygunluk		✓	✓
Erişilebilirlik		✓	✓
Çevre ile ilişki		✓	✓
Yaya sirkülasyonu		✓	✓
Otopark varlığı		✓	✓
Kentsel donatı elemanlarında yeterlilik		✓	✓
Kentsel donatı elemanlarında kullanılan malzemelerde dayanıklılık		✓	✓

✓:Var. X:Yok.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Bu çalışma, ikinci yazarın danışmanlığında tamamlanan, birinci yazarın yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Yoktur.

KAYNAKÇA:

- Ağar, K. (2019). Develi Kent Meydanının Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi Ve Bir Tasarım Önerisi. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı.
- Altınçekiç, H. Sanem. (2000). İstanbul Metropolü'nde Meydanların Rekreatif İşlev Yönünden Önemi Üzerine Araştırmalar. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimler Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı.
- Aslan, S. (2006). Anıt ve Meydanlarda Oran ve Ölçek Kavramları Taksim Cumhuriyet Anıtı İncelemesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı.
- Aykurt, A. S. (2010). Planlama Ve Uygulama Süreçlerinde Kent Meydanları: Antalya Cumhuriyet Ve Konyaaltı Kent Meydanlarında Karşılaştırmalı Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı.
- Bağbaşı, G. (2010). İstanbul Kent Meydanlarının Peyzaj Mimarlığı İlkeleri Açısından İrdelenmesi: Sultanahmet, Beyazıt, Taksim, Beşiktaş, Ortaköy Meydanı Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı.
- Bekar, M. and İsmailoğlu, S. (2018). Symbol (Ized) Town Squares. The Journal of International Social Research, 11(61), 437-443.
- Carr, S., Francis, M., Rivlin, L.G. and Stone, A.M. (1992). Public Space. Cambridge University Press. P:400.
- Demirel, T. (2008). Kent Meydanları Yer Seçimine Metodolojik Bir Yaklaşım: Adana Kenti Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı.
- Durak, H. B. (2018). Tarihi Kent Meydanları Ve Donatılarının Peyzaj Mimarlığı Açısından İrdelenmesi; Sultanahmet Meydanı Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı.
- Göncü, N. (2007). Kent Öğelerinin Kent Kimliği Üzerindeki Etkileri. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Endüstri Ürünleri Tasarımı, Anasanat Dalı.
- Gültekin, H. (1996). İstanbul'da Meydanların Peyzaj Açısından Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı.
- Güneş, M. (2017). Yeşil Altyapı Kapsamında Yeşil Ağ Planı Ve Kent Kimliği Etkileşiminin İrdelenmesi: Ankara Cumhuriyet Dönemi Sınırı Örneği. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı.

- Işık, A. N. (2013). Meydan Mekânlarının Malatya Örneğinde İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kentsel Sistemler Ve Ulaştırma Yönetimi Anabilim Dalı.
- İBB. (2020a). Bahçelievler-Bakırköy-Güngören-Zeytinburnu Heyelan Farkındalık Kitapçığı. Erişim adresi: [Bahçelievler-Bakırköy-Güngören-Zeytinburnu Heyelan Farkındalık Kitapçığı | Deprem ve Zemin İnceleme Müdürlüğü \(ibb.istanbul\)](#) Erişim tarihi: 9 Kasım 2021.
- İBB. (2020b). Beşiktaş-Beyoğlu-Fatih-Kağıthane-Şişli Heyelan Farkındalık Kitapçığı. Erişim adresi: [Beşiktaş-Beyoğlu-Fatih-Kağıthane-Şişli Heyelan Farkındalık Kitapçığı | Deprem ve Zemin İnceleme Müdürlüğü \(ibb.istanbul\)](#) Erişim tarihi: 9 Kasım 2021.
- İlgar, E. (2008). Kent Kimliği Ve Kentsel Değişimin Kent Kimliği Boyutu: Eskişehir Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı.
- İnceoğlu, M. ve Aytuğ, A. (2009). Kentsel Mekânda Kalite Kavramı. Yıldız Teknik Üniversitesi. Mimarlık Fakültesi. *Megaron*, 4(3), 131-146.
- Kaypak, Ş. (2010). Antakya'nın Kent Kimliği Açısından İrdelenmesi. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(14), 373-392.
- Kürkçüoğlu, İ. Eren. (2015). Kentsel Dokuda Yaya Hareketlerinin Mekânsal Ve Psikolojik Etki Değerlendirmesi. Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir Ve Bölge Planlaması Anabilim Dalı.
- Manisalı E. ve Demir İ.H. (2000). Tarihi meydanların Yeniden Düzenlenmesi Tasarımında Çok Amaçlı Yaklaşım Yöntemi. İnşaat Mühendisleri Odası, 2. Yapı İşletmesi Kongresi 15-17 Haziran 2000
- Oğurlu, İ. (2014). Çevre-Kent İmajı-Kent Kimliği-Kent Kültürü Etkileşimlerine Bir Bakış. İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, (26), 275-293.
- Önder, S. ve Aklanoğlu, F. (2002). Kentsel Açık Mekân Olarak Meydanların İrdelenmesi. Selçuk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Dergisi 16(29), 96-106.
- Özdemir, Z. ve ark. (2014). Bir Metropoliten Buluşma Alanı Olarak Eminönü Meydanı'nın Değerlendirilmesi. 26. Uluslararası Yapı Ve Yaşam Kongresi: Kent Merkezini Yeniden Keşfetmek. Erişim adresi: <https://shortest.link/2KvF> Erişim tarihi: 9 Kasım 2021.
- Pehlivan, G. (2018). Yenilenen Sakarya Demokrasi Meydanı'nın Kullanıcılar Üzerindeki Görsel Etkisinin Belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Düzce Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı.
- Şahin, G. (2018). Farklılaşan Sosyo-Ekonomik Yapının Meydanlardaki Kullanıcı Tercihi Ve Meydan Tasarımına Etkisinin Değerlendirilmesine Yönelik Yöntem Önerisi: Bursa Örneği. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kentsel Tasarım Anabilim Dalı.
- Taşçı, H. (2014). Şehir, Mekân, Meydan. *Kaknüs Şehir Ve Mimarlık*. Kaknüs Yayınları: 640. İnceleme-Araştırma Serisi: 72.

Tekeli, İ. (1990). Bir Kentin Kimliği Üzerine Düşünceler. Marmara University Journal of Economic and Administrative Sciences, VII(I-II), 251-259. Access Address (22.05.2021): <http://dosya.marmara.edu.tr/ikf/iib-dergi/1990/22-tekeli.pdf>

Tırnakçı, A. (2020). Kentsel Peyzaj Tasarımı Açısından Tarihi Kayseri Kent Meydanının (Cumhuriyet Meydanının) İrdelenmesi. Turkish Journal of Forest Science, 4(2), 314-332.

Türkün Dostoğlu, N. (2007) Kentler Ve Meydanları. Mimarlık Dergisi (334), 21.

URL1., - 23.08.2021-12.25

<http://mimdap.org/2020/10/salacak-ve-bakirkoyyarismalari-kent-hakkimiz-acisindan-dogru-mu/>

URL2., - 24.08.2021-12.25

<https://istanbeautiful.com/tr/eminonu-sirkeci-istanbul/>

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

It is aimed to determine the potentials and deficiencies of Bakırköy Cumhuriyet Square and Eminönü Square, from the perspective of landscape architecture, on the identity of the city in which they are located, in terms of visual and functional aspects, and to develop suggestions for contributing to the city and city identity.

Research Questions:

What is the meaning of the concepts of city, urban identity and square? What are the elements that make up the urban identity and the square? What is the current visual and functional status of Bakırköy Cumhuriyet Square and Eminönü Square? What can be done to improve the visual and functional status of Bakırköy Cumhuriyet Square and Eminönü Square?

Literature Review:

When the national and international literature is examined; It is seen that there are many domestic and foreign studies examining the concepts of the city, urban identity and square, and focusing on the urban identity and the elements that make up the square in various fields. When these studies are examined; While it was seen that different methods were used to reach the result of the study, it was observed that Bakırköy Cumhuriyet Square and Eminönü Square were rarely chosen as the study area.

As a result of the analyzes made according to the parameters prepared in this study, it was concluded that Bakırköy Cumhuriyet Square and Eminönü Square provided positive contributions to the city and its identity as they provided most of the parameters.

Methodology:

The working method consists of four main stages. The first step is; This is the stage where the purpose and importance of the study are determined, and the basic information that can shed light on the study is collected. In addition, verbal interviews were conducted with the relevant institutions at this stage. In line with the information obtained through the oral interviews, the bases to be used in the study were prepared. Second stage; This is the stage where field studies begin. At this stage, based on the basic information of the province of Istanbul, the current situations of the Bakırköy Cumhuriyet Square selected in the Bakırköy district of Istanbul and the Eminönü Square selected in the Fatih district were examined on-site and their interactions with the environment, photographs of the areas and observations were made, and survey diagrams of the areas were prepared with the obtained data. Third stage; This is the stage where the data obtained as a result

of the field studies are compiled by supporting the literature information, and the analyzes of the current situations of the fields are made. The fourth and final stage; This is the stage where the visual and functional features that affect the urban identity are determined in Bakırköy Cumhuriyet Square and Eminönü Square, which have been selected considering the knowledge and experience gained since the first stage. At this stage, the problems and deficiencies in the squares, which are the research areas, were identified and suggestions were developed for the squares to contribute to the city and its identity.

Results and Conclusions:

When both squares are compared; It has been seen that the parameters of the square history, square type and size, spatial openness/closedness, harmony with the environment, proportion and scale, presence of scenery, vandalism in urban equipment elements constitute the main difference between the two squares and it has been understood that all parameters other than these parameters form common features in both squares. .

As a result of the analyzes made according to the parameters prepared according to the elements that make up the urban identity and the square; It has been concluded that Bakırköy Cumhuriyet Square and Eminönü Square contribute positively to the city and its identity because they provide most of the parameters.

Required suggestions for increasing the positive impact of Bakırköy Cumhuriyet Square on the city and its identity are given below.

- The two-stage and cascade ornamental pool in the square can be maintained, its fountains can be operated, and the interior of the ornamental pool can be filled with water.
- The usual urban reinforcement elements used in the square can be replaced with specially made urban reinforcement elements in different designs.
- The use of the square can be made more functional.
- Different area uses can be added to the square.

The suggestions required to increase the positive impact of Eminönü Square on the city and its identity are given below.

- The square can be considered in harmony with its surroundings and its design can be changed.
- Artistic elements such as statues, monuments or water elements such as fountains and ornamental pools can be used to provide proportion and scale in the square.
- The usual urban reinforcement elements used can be replaced with specially made urban reinforcement elements in different designs.
- Vandalized urban reinforcement elements can be replaced with new ones.
- Since it is known that environments with insufficient lighting create a suitable environment for individuals exhibiting vandalism, the number of lighting elements in the square can be increased in order to prevent these behaviors.
- The use of the square can be made more functional.
- Different area uses such as exhibition area, art area, sales units area, amphitheater area, library area, food and beverage area, playground, sports area, gathering area, show area, dry pool area, ornamental pool area can be added to the square.

Yerleşim Yerleri İçindeki PV Paneller Tozlaşma ve Kirliliğin Enerji Verimliliğine Olan Etki Analizi

An Analysis of the Impact of Pollution and Pollution of PV Panels in Settlements on Energy Efficiency

Muzaffer Yücel¹

ÖZ

Güneş enerjisinden yararlanma yöntemlerinden biride photovoltaic(PV) paneller ile güneş enerjisini elektrik enerjisine dönüştürmektir. Panellerin enerji verimliliği normal şartlar altında belirlenir. Normal şartların olmadığı doğal ortamlarda panellerin verimliliğine birçok neden etki etmektedir. Bu etkiler; sıcaklık değişimleri, genleşme, korozyon, yağmur, kirlilik, rüzgâr, eğim açısı gibi sebepler panelin üretim verimliliğini değiştirir. Yapılan çalışmada PV paneller şehir içi ve dışında maruz kaldıkları ortamlara göre ürettikleri enerji değerlerindeki değişimleri incelenmiştir. Panellerdeki kirlenmenin oranları farklı ortamlarda incelenerek etkileri araştırılmıştır. Paneller üzerindeki sıcaklık artışıyla ters orantılı bir şekilde enerji üretmektedir. Sıcaklık artması belirli bir değerden sonra ters etki ederek üretimi düşürmektedir. Paneller üzerine gelen rüzgârın sıcaklık değerine olan etkisi ve ek olarak kirlenme oranına olan etkileri araştırılmıştır. Yapılan çalışma ile şehir içerisinde ve şehir dışında beş farklı bölge belirlenmiş bu bölgelerde kurulan aynı özellikteki panellerin elektrik enerjisi üretim değerleri araştırılıp karşılaştırılmıştır. Üzeri temizlenmiş panel ile belirli bir süre sonunda farklı doğa şartları sonucunda kirlenmiş panellerin enerji üretim farklılıkları karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yenilenebilir Enerji, Güneş Paneli, Güneş Enerjisi, Enerji Verimliliği, PV Panel Kirliliği.

ABSTRACT

One of the methods of benefiting from solar energy is to convert solar energy into electrical energy with photovoltaic (PV) panels. The energy efficiency of the panels is determined under normal conditions. Many reasons affect the efficiency of the panels in natural environments where there are no normal conditions. Causes such as temperature changes, expansion, corrosion, rain, pollution, wind, tilt angle changes the production efficiency of the panel. In the study, the changes in the energy values produced by PV panels according to the environments they are exposed to in and outside the city were examined. The rates of contamination on the panels were examined in different environments and their effects were investigated. It produces energy inversely proportional to the temperature increase on the panel. The increase in temperature reduces the production by having the opposite effect after a certain value. The effect of the wind on the panels on the temperature value and additionally the effect on the pollution rate were investigated. With the study, five different regions were determined in the city and outside the city, and the electrical energy production values of the panels with the same characteristics installed in these regions were investigated. The energy production differences between the cleaned panel and the polluted panels as a result of different natural conditions after a certain period of time were compared.

Keywords: Renewable Energy, Solar Panel, Solar Energy, Energy Efficiency, PV Panel Pollution

¹ Corresponding Author | Yetkili Yazar: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çan MYO, Elektrik ve Enerji Bölümü, muzaffer@comu.edu.tr, 0000-0002-7269-6719

GİRİŞ:

Güneş enerjisinin elektrik enerjisine dönüştürülmesinde maksimum verim alınabilmesi için farklı teknikler geliştirilmektedir. PV panellerin dönüştürme oranlarının artırılması yarı iletken teknolojisinin gelişmesi ile aynı hızda ilerlemektedir. Bu durum sistemin kimyasal boyutunu kapsamaktadır. Bunun yanında mevcut üretilen panellerin güneş ışınlarını en yüksek seviyede alabilmesi için geliş açısına dik olması ve panel yüzeyinin temiz olması gerekmektedir. Ayrıca panellerin sıcaklık artışının dezavantaj olduğundan bununda engellenmesi için hava akışı ideal olması sağlanmalıdır. Özellikle küçük çapta, evsel uygulama yapılan yerlerde dış ortam kaynaklı sebeplerin dikkate alınmadığı görülmektedir. Panellerin düzenli temizlenmesi, kurulum açılarına dikkat edilmesi, belirli zaman aralıklarında gölgelenme denetiminin yapılması gerekmektedir. Özellikle çatılarda kurulan panellerde çatıya çıkmanın tehlikeli olmasından dolayı, kurulduktan sonra belirli aralıklarla denetimlerinin yapılmaması, panellerin verimlerinin sürekli düşerek çalıştıkları gözlemlenmiştir.

Paneller üzerinde enerji verimliliğinin düşmemesi için gelen güneş ışınlarının yarı iletken yapıya ulaşmadan yansımaları engellemek gerekmektedir. Eğer gelen foton ile yarı iletken yüzey arasında bir engel var ise (kirlilik geçirgenliği az yüzey kaplaması) nominal verimde enerji üretimi gerçekleşmeyecektir. Kirlilik örtüsü aynı zamanda sera etkisi yaparak panellerin sıcaklığının artmasını sağlayacaktır. Yeni yüzey kaplama teknolojileri ile kir tutmayan yüzeyler tasarlanmaktadır. Bu tasarımlar gelişme aşamasındadır.

PV paneller gelen fotonları absorbe eder. Absorbe edilen foton sayısı panelin verimliliğini belirlemektedir. Yarı iletken teknolojisi daha fazla foton yakalamak için yeni teknikler geliştirmektedir. Daha fazla foton yakalamak ve gelen fotonların yansımaları engellemek için, yüzeyin güneş ışınlarına dik konumlandırılması gerekmektedir. Bu şekilde güneşe bakan yüzey alanı sabit tutulmaktadır. Doğal ortamda ayçiçeği bitkisi güneşi takip ederek daha fazla güneş ışığını yakalamaktadır. Ayçiçeği bitkisini taklit ederek yeni güneş takip sistemleri tasarlanmıştır. Burada amaç, otomasyon sistemini kullanarak panelleri sürekli güneşe karşı dik açı konumunda kalmasını sağlamaktır. (Yücel et al, 2018). Yaptıkları güneş takip sistemli su pompası, sabit sisteme göre ortalama %30 daha verimli çalıştığını göstermişlerdir.

Yapılan araştırmalarda bitki örtüsünün az olduğu yerlerde ve nemli olan bölgelerde serbest parçacık miktarı fazla olduğundan toz taşınması fazla olmaktadır. (Ghazi et al, 2013) İngiltere’de yaptıkları bir araştırmada, yıllık periyotlarda %5 lik bir enerji azalması tespit etmişlerdir. İngiltere’de hava koşulları bakımından incelendiğinde yağış alan bölge olması, paneller üzerinde partiküllerin az birikmesi beklenmektedir. Bu durum diğer çöl iklimi ile karşılaştırıldığında, Ortadoğu gibi ülkelerde 8 aylık bir periyot içerisinde %32 ye varan verim düşmesi kaydedilmiştir (Sayigh et al, 1985). Çöl ikliminin hüküm sürdüğü Suudi Arabistan’da yapılan çalışmada aylık toza bağlı verim düşümünün panellerin farklı açılardaki konumları göz önüne alınarak %17-%65 aralığında olduğu hesaplanmıştır. Diğer bir çalışmada, Kuveyt ve Suudi Arabistan’ da ilk 1 ay içerisinde panel verimliliği %33,5 oranında düşmüş ve bu oran 6 ay sonra ise %65,8 düşüş oranına yükseldiğini gözlemişlerdir(Sayigh et al, 1985).

Güneş panelleri üretim aşamasından sonra dik açıda 1000 w/m^2 ışınım altında ve 25C° sıcaklık altında test edilmektedir. Gelen ışınım şiddetini dönüştürdüğü elektrik enerjisine oranı panellerin verimini belirlemektedir. Bu değer ortalama %20 civarındadır(Adak et al, 2019).

Fotonların tamamı elektrik enerjisine dönüşmez ve yansıma meydana gelmez ise panel üzerinde sıcaklık artışına neden olur. Yansımayı engelleyen neden kirlenmedir. Yapılan diğer çalışmalarda panellerin üzerine yapışan toz 73g/m^2 değere ulaştığında verim kaybının %80 olduğu hesaplanmıştır(Mani et al, 2010).

Yapılan başka bir çalışmada paneller üzerine biriken parçacıklar yüzey sıcaklığını artırmakta, sıcaklığa bağlı verimde düşmektedir. Panel sıcaklığının 27.5 C° olması gerekirken kirlenmeye bağlı bu sıcaklık 10 derece artarak 37.5C° çıktığı gözlemlenmiştir (Dorobantu et al, 2011).

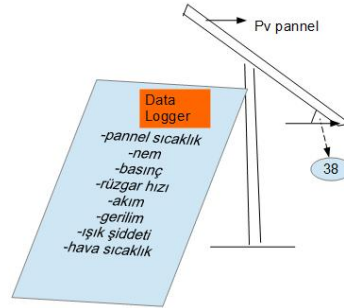
İngiltere’de yapılan bir çalışmada 6x8x1 mm ölçülerindeki cam üzerinde biriken kirlenme miktarları incelenmiştir. Yapılan çalışmada 1-50 mikron arasında bir parçacık birikmesinin olduğu ve 3 haftalık periyot sonunda camlardaki ışık geçirgenlik değerleri %4-5 oranında azaldığı gözlemlenmiştir(Sanaz Ghazi et al, 2013).

Güneş kolektörlerine sadece havada serbest hareket eden parçacıklar etki etmez, bunun yanında böcek ölüsü kalıntıları, kuş pislikleri, tarımsal tozlaşma ve ilaç kalıntıları gibi etmenlerde olumsuz etki yapmaktadır. Bunları toz ve parçacıklarda olduğu gibi su ile temizlemek mümkün olmaz. Özel solüsyonlarla temizlenmektedir. Bununla alakalı yapılan çalışmalarda bu etkinin yaz sezonu boyunca yapılan ölçümlerde %20 verim azalmasına neden olduğu görülmüştür(Dorobantu et al, 2011).

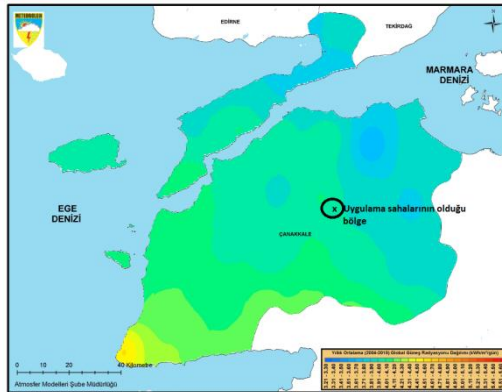
1.Yapılan Sistem tasarımı

Yapılan uygulamada 38°lik bir açıyla Şekil 1’ deki gibi yerleştirilmiş olan 2 adet aynı özellikteki panel üzerinden şekilde belirlenen sensörler ile çıkış verileri alınmıştır. Burada iki aynı özellikteki paneller ilk kurulum aşamasında saf su ile temizlenerek montajı yapılmıştır. Daha sonra panellerden biri, 15-20 gün aralıklar ile sürekli temizlenmiştir. Diğer panele ise herhangi bir temizleme işlemi yapılmamıştır. Kurulum yapılan bölge (Çanakkale/Çan) meteorolojik verilerde yıllık ortalama 2004/2018 yılları arasında yapılan ölçümlerde Şekil 2’ deki harita da gösterildiği gibi global güneş radyasyon aralığı 4-4,30 kWh/m² olduğu görülmektedir.

Şekil 1. Panel konumlandırma açısı ve ölçüm çeşitliliği

Şekil 2. Çanakkale/Çan ilçesi uygulama yapılan sahaların yıllık ortalama global güneş radyasyonu haritası

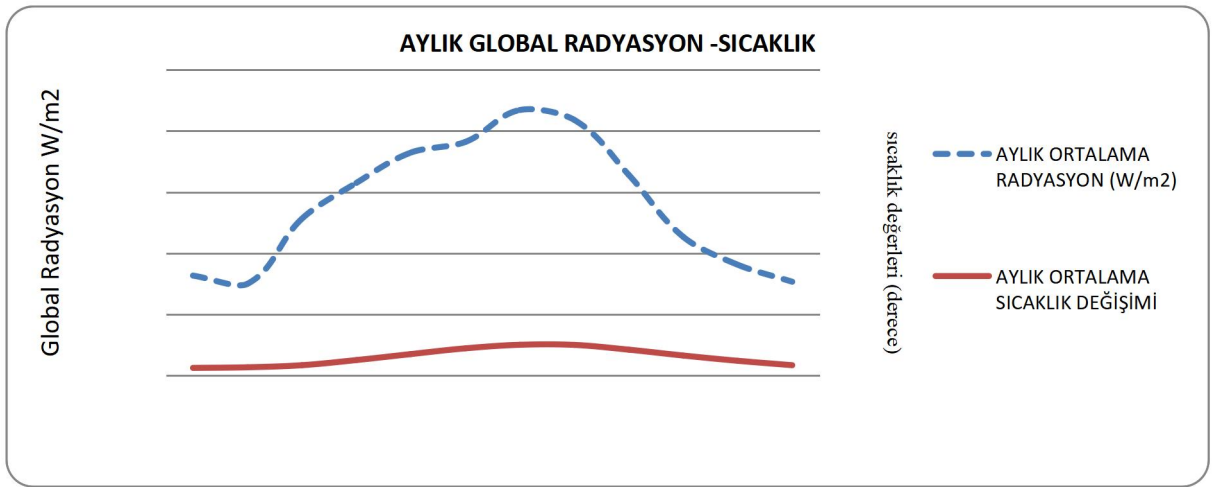

Yapılan çalışmada birbirinin aynı özellikleri taşımayan şehir içi ve yerleşim yeri dışında mikro ve makro ölçekte güneş paneli kurulabilecek 5 farklı bölge belirlenmiştir. Buralara iki adet aynı, aynı yön ve açı ile kurulmuştur. Panellerden bir tanesi aylık periyotlar ile saf su dezenfektan ile temizlenmiştir. Diğer panel için herhangi bir temizleme işlemi yapılmamıştır. Her iki panelin ürettiği enerji değerleri kayıt altına alınmıştır. Kurulum için seçilen bölge de seramik fabrikaları, açık kömür işletmeleri, 2 adet termik santral bulunmaktadır. Ancak 5. Bölge olarak seçilen yer kirleticilerden uzak bir konumdadır.

Aşağıdaki şekilde 3-4 te panellerin kurulu olduğu bölgenin aylık radyasyon değeri, güneşlenme süresi ve aylık ortalama sıcaklık değişimleri gösterilmiştir. Bölge güneş enerjisi verimi açısından uygun bir bölge olarak görülmektedir.

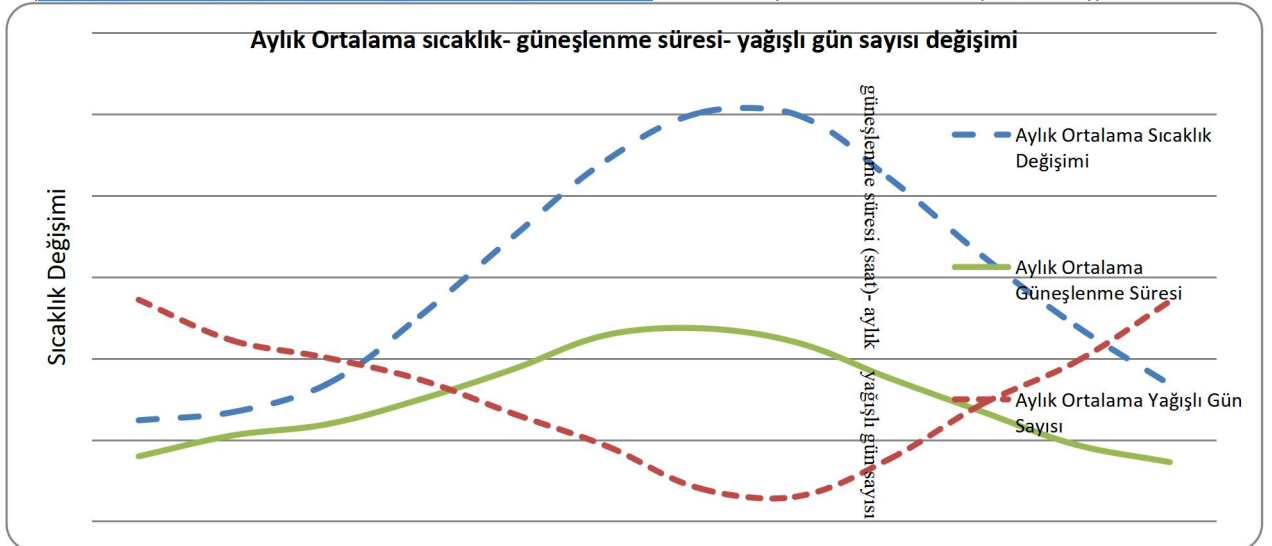
Şekil 3. Panel kurulumun yapıldığı bölgenin aylık radyasyon ve sıcaklık değerleri

([https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler_statistik.aspx?m=CANAKKALE\(1/3/2022\)](https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler_statistik.aspx?m=CANAKKALE(1/3/2022))))

Şekil 4. Panel kurulumun yapıldığı bölgenin aylık güneşlenme süresi ve sıcaklık

değerleri([https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler_statistik.aspx?m=CANAKKALE\(1/3/2022\)](https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler_statistik.aspx?m=CANAKKALE(1/3/2022))))

Çalışmaların yapıldığı bölge Ekim- Kasım aylarında yağış almaya başlar Ocak- Şubat ayları ise kar yağışı olmaktadır. Nisan ayında bahar yağmurları düşmektedir. Kış aylarında yoğun sis görülebilmektedir. Şekil 4 grafiğine bakıldığında yağışlı gün sayısı ile güneşlenme süresi ve sıcaklık değişimi ters orantılı olduğu görülmektedir.

1.1.Şehir İçi 1. bölge(40.038, 27.066)

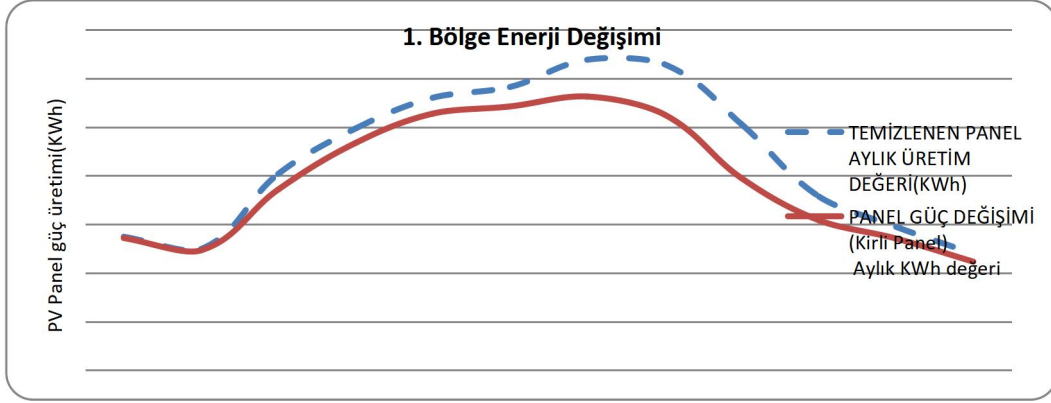
Seçilen 1. Bölgenin bulunduğu konum olarak, yerleşim yeri kenarında seyrek evlerin olduğu, etrafında çam ağaçları ve zemin olarak toprak, az miktarda da küçük otların olduğu bir yerdir. Coğrafi konum bakımından cephesi güney yönüne bakmaktadır. Örnek 2 adet güneş panelinin 38° bir açıyla kurulumu yapılmıştır. Etrafında yaz kış, güneşin doğup batması süresince gölgelenmeye neden olacak herhangi bir etki bulunmamaktadır. Hâkim rüzgârın yönü olarak doğu yönünde estiği görülmektedir. Rüzgâr hızı bakımından etrafta bulunan ağaçlar ve konum itibari ile ortalama 2-4 m/sn arasında düşük hızlarda olduğu görülmektedir.

Şekil 5: Bölge 1 deki kurulu panellerin 30 gün sonundaki yüzey üzerindeki kirlenme ve çamurlaşmanın gösterimi

Şekil 6' da; 1 yıl sonundaki değere bakıldığında temizlen panelin, yıl içerisinde ele ile temizlenmeyen panelere göre %9,9 gibi daha fazla miktarda enerji üretimi sağladığı görülmüştür. yaz aylarında panellerin tozlanmadan kaynaklı olarak daha fazla kirlendiği ve aradaki enerji üretim farkının daha fazla olduğu görülmektedir. Bunun nedeni olarak panellerde kış aylarında yağmur gibi nedenlerden dolayı doğal temizlenme meydana geldiği şeklinde açıklanabilir. Kış aylarında üretim farkının çok açılmadığını diğer yaz aylarında bu açıklığın fazla olduğunu görmek mümkündür.

Şekil 6. Bölge 1 deki kurulu panellerin 1 yıl boyunca enerji üretim değerleri

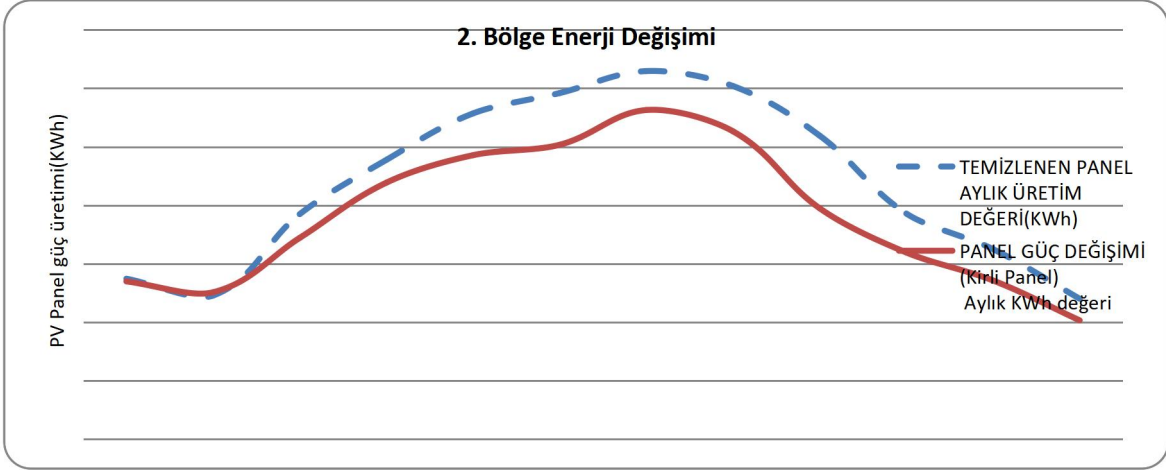
1.2.Şehir İçi 2. bölge(40.032, 27.070)

Şekil 7. Panel kurulumu için seçilen 2 bölge gösterimi

2. bölge Şehirlerarası yol kenarında bulunan Şekil 7' de ki gibi tarımsal amaçlı sebze, meyve ekilmiş sera bahçesinin olduğu bir yerdir. Burada genellikle kirlenme olayının tarımsal bitkilerin tozlaşmasından ve karayolu kenarında olduğundan dolayı araçları oluşturduğu egzoz ve kaldırdıkları tozlardan olduğu görülmüştür. Bu bölgede özellikle sulama yapıldığından dolayı yeşil bitkilerin olması çiçek tozlanmasının ve paneller üzerinde yapışkan tortunun diğer bölgelere göre daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca seçilen bölge kocabaş çayı kenarı olması nedeniyle nem açısından panellerdeki kirlenmeyi arttırıcı neden olarak görülebilir.

Şekil 8. Bölge 2 deki kurulu panellerin 1 yıl boyunca enerji üretim değerleri

Şekil 8' deki değerlere bakıldığında %12,5 lik bir toplam enerji farkının oluştuğu hesaplanmıştır. 1. Bölge ile arasında mesafe açısından çok fark yoktur. Ancak verim olarak daha düşük verim elde edilmesinin sebebi dış ortam sera karayolu ve kocabaş çayı kaynaklı kirlenmenin fazla olduğu tespit edilmiştir.

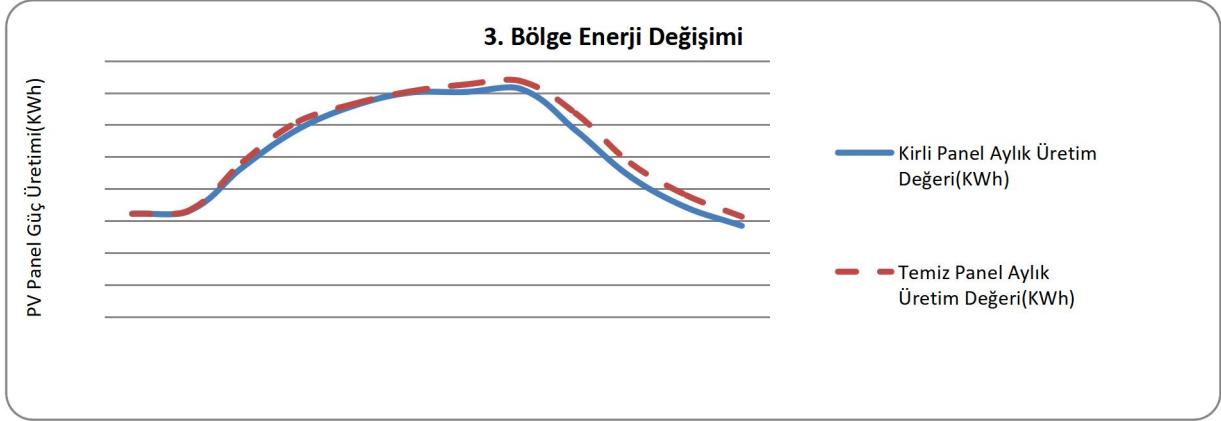
1.3. Şehir Dışı 3. bölge(40.011, 27.053)

Şekil 9' da gösterildiği gibi 3. bölge olarak seçilen yer konum olarak rüzgar alan ve etrafında, kirlenmeye neden olabilecek etmenlerin bulunmadığı bir bölgedir. Burada dikkat çeken bir özellik olarak ortalama 5-6m/sn rüzgar hızının var olmasıdır.

Şekil 9. Panel kurulumu için seçilen 3. bölge gösterimi

Şekil 10. Bölge 3 deki kurulu panellerin 1 yıl boyunca enerji üretim değerleri

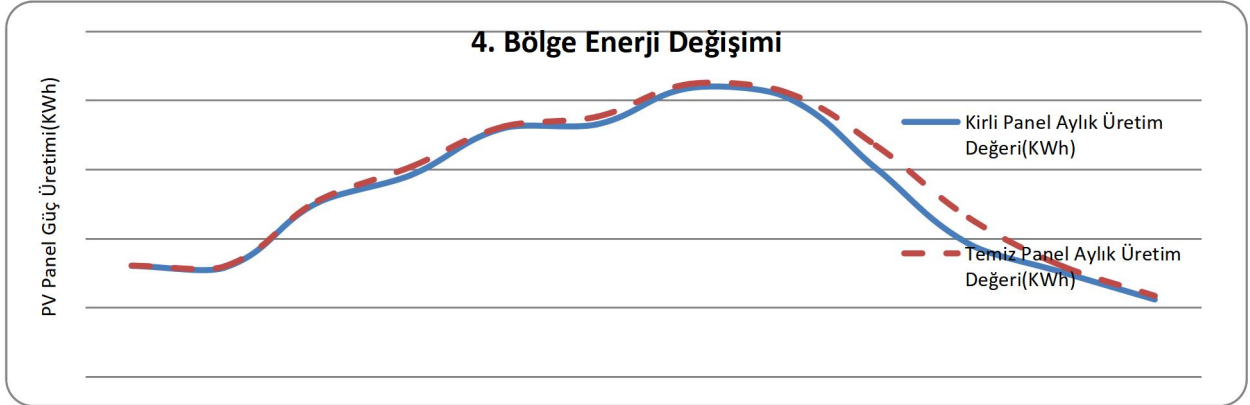

Şeki 10' de gösterilen grafik üretim ve temizlik açısından verimli bir bölge olarak göstermektedir. Panellere etki eden kirlenme etkisinin az olması ve rüzgar hızının fazla olmasından dolayı rüzgarın panel üzerindeki kirli tabakayı süpürdüğü görülmektedir. Yıllık enerji üretim değerleri karşılaştırıldığında temizlenen panel temizlenmeyen panel arasında %3 enerji farklılığı bulunmaktadır.

1.4. Şehir İçi 4. Bölge(40.019, 27.049)

4. bölge olarak seçilen yer konum olarak şehir içerisinde evlerin arasında çok fazla rüzgâr geçişinin olmadığı bir bölgedir. Paneller yıl boyunca herhangi bir gölgelenmeye maruz kalmamaktadır. Coğrafi konum olarak yüzey kuzey yönüne bakmaktadır. Paneller 38 derecelik açı ile güney yönüne bakacak şekilde konumlandırılmışlardır.

Şekil 11. Bölge 4 deki kurulu panellerin 1 yıl boyunca enerji üretim değerleri

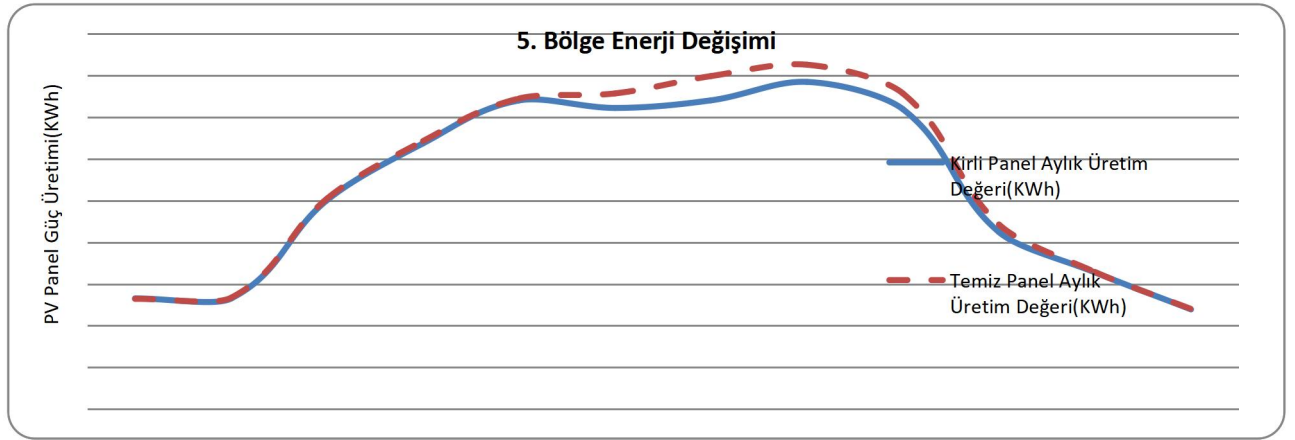
Şekil 11' de verilen 4. Bölge enerji verilerinde %3,8 lik bir enerji farkındalığı bulunmaktadır. Yüzeysel panel takiplerine bakıldığında kirlilik çok az görülmektedir. Civardaki binaların ıstma sistemi doğalgazlı olduğundan dolayı kirlilik az olmuştur.

1.5. Şehir Dışı 5. bölge(40.035, 27.180)

5. Bölge olarak seçilen yer şehir dışarısında ve etrafında herhangi bir tozlanmaya neden olabilecek bir etkinin olmadığı bir bölgedir. Bölge özellikle kirlenmeyi engelleyecek olan rüzgar hızı bakımından ortalama **7m/sn** üzerinde rüzgar hızı bulunduğu deneme yapılan bölgeler açısından en ideal bölge olarak görülmektedir. Dış ortam kirlenmeye neden olabilecek bir etki bulunmamaktadır.

Şekil 12 ile verilen grafikte iki panel arasındaki enerji değerlerinin birbirine çok yakın oldukları gözlemlenmektedir. %3 gibi verim farkı bulunmaktadır. Diğer bölgelere göre yüksek verimli bölge burasıdır.

Şekil 12. Bölge 5 deki kurulu panellerin 1 yıl boyunca enerji üretim değerleri

SONUÇ

Yapılan çalışma Çanakkale ili Çan ilçesinde şehir içerisinde, şehir kenarında ve herhangi bir yerleşim yerinden uzak olan beş farklı bölgede iki adet aynı özellikte panel kurulmuş ve bu panellerin davranışları bir yıl gözlemlenmiştir. Yapılan çalışma panellerdeki kirlenmeye bağlı olan verim kaybının nasıl değiştiğine yöneliktir. Şehre yakın beş farklı bölgedeki ölçümlerde kirlenmenin etrafındaki kirleticilerin yakınlığı ile alakalı arttığı gözlemlenmiştir. Panel kurulacak olan bölgelerde şehre yakınlığı karayollarına yakınlığı ve diğer kirlenme etmenlerinde dikkate alınarak değerlendirilmesi ve buna göre panel kurulumunun yapılması gerekmektedir.

Tablo 1: Farklı bölge için yapılan çalışma sonucunda temiz ve kirlî panelden elde edilen 1 yıllık enerji çıkış değerleri ve % olarak fark değerleri

KİRLİ ve TEMİZ PANEL YILLIK TOPLAM ENERJİ SONUÇLARI				
	KİRLİ PANEL	TEMİZ PANEL	FARK	% VERİM
1. BÖLGE	235,65	261,59	25,94	0,099163
2. BÖLGE	228,53	261,72	33,19	0,126815
3. BÖLGE	306,48	319,52	13,04	0,040811
4. BÖLGE	316,55	329,28	12,73	0,03866
5. BÖLGE	318,34	328,69	10,35	0,031489

Yapılan çalışmada kirlenmeye neden olabilecek karayolları araç trafiği, zemin bitki örtüsü, çiçeklenmeye bağlı tozlaşma, şehir içi kirlenme ve yakın çevrede fabrika, maden ocağı gibi nedenlerden dolayı kirlenmenin çok çeşitli etmenlerin olduğu gözlemlenmiştir. Kirlenmenin özellikleri de önemlidir. Nemli yapışkan bitki kaynaklı kirlenmeler panellerde daha fazla olumsuzluğa neden olmaktadır. Bu tarzdaki kirlilik normal su ile temizlenememekte, bazı özel solisyonlar kullanılarak temizlenmektedir. Bu durum ekonomik olarak kayıp olarak görülebilir. Kirlilik panellerdeki sıcaklık artışına neden olduğu gözlemlenmiştir. Aynı anda yapılan ölçümlerde panel yüzeyindeki sıcaklık temiz panelde **32C°** iken kirlî panel üzerinde yapılan ölçümlerde **37C°** olarak ölçülmüştür.

Yapılan çalışma ile yukarıdaki Tablo 1' de gösterildiği gibi, kirli ve temiz paneller için yılsonunda elde edilen aylık toplam enerji değerleri göz önüne alınmıştır. Temiz panel ile kirli panel arasında **1. Bölge %9, 2. Bölge %12, 3. Bölge %4, 4. Bölge %3,8 ve 5. Bölge için %3** enerji üretim farkı ortaya çıkmıştır.

Yapılan çalışmada panellerin temizlenmesinin önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Yıl içerisinde her ay için yapılan temizlik, ortalama toplam %5lik bir verim kaybının önüne geçilebileceği öngörülmüştür. Panellerin kurulum yapılmadan önce yapılan fizibilite çalışmalarında bölgelerin etrafında kirleticilerin varlığı ve etkisi araştırılmalıdır. Bunun yanında rüzgâr hız ve yönünün paneller üzerindeki kirlenmeyi azalttığı yapılan bu araştırma ile görüldüğünden, bunun sonucun da rüzgârında olumlu etkisinin olduğu göz ardı edilmemelidir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Yoktur.

KAYNAKÇA:

Adak S. , Hasan Cangı H. , Yılmaz A.S. (2019). Fotovoltaik Sistemin Çıkış Gücünün Sıcaklık ve Işımaya Bağlı Matematiksel Modellemesi ve Simülasyonu. UMAGD, Uluslararası Mühendislik Araştırma ve Dergisi (2019) 11(1), 316-327. DOI: 10.29137/umagd.456988 Kırıkkale Üniversitesi mühendislik fak. Dergisi Cilt/Volume:11 Sayı/Issue:1

Dorobantu L., Popescu M. O., Popescu Cl., Craciunescu A.(2011). Theeffect of surface impurities on . In: Proceeding the international conference on renewable energies and power quality, Las Palmas de GranCanaria, Spain, 13th – 15th April 2011

Eliminar H. K., Ghitas A. E., Hamid R. H. , El-Hussainy F., Beheary M.M., Abdel-Moneim K.M.(2006).Effect of dust on thetransparentcover of solar collectors. Energy conversion and management 2006 47(3): 192-203

Ghazi S., Ip K., Sayigh A.(2013). Preliminary study of environmental solid particles on solar flat surfaces in the UK, Energy Procedia, 42, 765-774

Mani M. , Pillai R.(2010). Impact of dust on solar photovoltaic performance: research status, challenges and recommendations. Renewable and sustainable energy reviews 2010 14(3): 124-131

Sayigh A, Al-Jandal S, Ahmed H. (1985). Dusteffect on solar flat surfaces devices in Kuwait. In: Furlan C, Mancini NA, Sayigh AAM, Seraphin BO, editors. Proceedings of the Workshop on the Physics of Non-Conventional Energy Sources and Materials Science for Energy, 1985 Sept. 2–20. 1985. p. 353-367.

Sanaz Ghazi, KennethIp, , Ali Sayigh (2013).Preliminary study of environmental solid particles on Solar flatsur faces in the UK. The Mediterranean Green Energy Forum 2013, MGEF-13 Energy Procedia 42 (2013) 765 – 774

Yücel M., Kılıçarslan. Y, Yıldırım. M, (2018). Güneş takip sistemiyle çalışan güneş panellerinin sulama Uygulamasın da verimlilik düzeyleri. ÇOMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi, vol.6, 2018

EXTENDED SUMMARY ²

Research Problem:

The aim of this study is related to how much the energy output values of the solar panels installed inside and outside the settlements change on a yearly basis due to dusting and pollution. The importance of cleaning the solar panels installed in polluted areas at certain periods is mentioned.

Research Questions:

What is the importance of keeping photovoltaic panels clean? At what rates do solar panels show pollution in the city and outside the city? Do dirty panels affect efficiency? Is a temperature increase observed on dirty panels?

Literature Review:

PV panels absorb incoming photons. The number of photons absorbed determines the efficiency of the panel. Semiconductor technology is developing new techniques to capture more photons. In order to capture more photons and prevent the reflection of incoming photons, the surface must be positioned perpendicular to the sun's rays. In this way, the surface area facing the sun is kept constant. In the natural environment, the sunflower plant catches more sunlight by following the sun. New solar tracking systems have been designed by imitating the sunflower plant. The aim here is to keep the panels at a right angle to the sun by using the automation system. (Yucel et al, 2018). The water pump with solar tracking system they made has shown that it works 30% more efficiently than the fixed system.

In the research carried out, the amount of free particles is high in places where there is less vegetation and in areas with humidity, dust transport is high. (Ghazi et al, 2013) In a study they conducted in England, they found a 5% energy reduction in annual periods. When examined in terms of weather conditions in England, it is expected to be a rainy region and less accumulation of particles on the panels. When this situation is compared with other desert climates, in countries such as the Middle East, a yield decrease of up to 32% has been recorded within an 8-month period (Sayigh et al, 1985). taken into account, it was calculated to be in the range of 17%-65%. In another study, they observed that panel efficiency decreased by 33.5% in the first month in Kuwait and Saudi Arabia, and this rate increased to 65.8% after 6 months (Sayigh et al, 1985).

Solar panels are tested at right angles under 1000 w/m² radiation and 25°C temperature after the production phase. The ratio of the incoming radiation intensity to the electrical energy it transforms determines the efficiency of the panels. This value is around 20% on average (Adak et al, 2019).

If not all photons are converted into electrical energy and reflection does not occur, it causes an increase in temperature on the panel. The reason that prevents reflection is pollution. In other studies, it has been calculated that the yield loss is 80% when the dust adhered to the panels reaches 73g/m² (Mani et al, 2010).

In another study, the particles deposited on the panels increase the surface temperature and decrease in efficiency depending on the temperature. While the panel temperature should be 27.5 °C, it was observed that this temperature increased by 10 degrees to 37.5 °C due to pollution (Dorobantu et al, 2011).

In a study conducted in England, the amount of contamination accumulated on the glass measuring 6x8x1 mm was examined. In the study, it was observed that there was a particle accumulation between 1-50 microns and the light transmittance values in the glasses decreased by 4-5% at the end of the 3-week period (Sanaz Ghazi et al, 2013).

Not only the particles moving freely in the air affect the solar collectors, but also factors such as insect dead remains, bird droppings, agricultural pollination and pesticide residues have a negative effect. It is not possible to clean them with water, as with dust and particles. It is cleaned with special solutions. In studies related to

this, it has been observed that this effect causes a 20% decrease in yield in measurements made during the summer season (Dorobantuet al, 2011).

Methodology:

In the study, 5 different regions where micro and macro scale solar panels can be installed were determined, which do not have the same characteristics in the city and outside the settlement. Two identical panels have been installed here, with the same direction and angle. One of the panels was cleaned monthly with pure water disinfectant. No cleaning was done for the other panel. The energy values produced by both panels are recorded.

Results and Conclusions:

In the study, two panels with the same characteristics were installed in the city, on the edge of the city and in five different regions far from any settlement, in the Çan district of Çanakkale province, and the behavior of these panels was observed for one year. The study is about how the efficiency loss due to the pollution on the panels changes. In measurements in five different regions close to the city, it was observed that the pollution increased with the proximity of the surrounding pollutants. In the regions where the panel will be installed, it should be evaluated by taking into account its proximity to the city, proximity to highways and other polluting factors, and panel installation should be done accordingly.

In the study, it has been observed that there are various factors of pollution due to reasons such as highway vehicle traffic, ground vegetation, pollination due to flowering, urban pollution and factories and mines in the vicinity that may cause pollution. The characteristics of the contamination are also important. Moist sticky plant-derived pollutants cause more negative effects on the panels. This type of pollution cannot be cleaned with normal water, it is cleaned using some special solutions. This situation can be seen as an economic loss. It has been observed that the pollution causes the temperature increase in the panels. In the measurements made at the same time, the temperature on the panel surface was 32C on the clean panel, while it was 37C in the measurements made on the dirty panel.

With the study, as shown in Table 1 above, the monthly total energy values obtained at the end of the year for the dirty and clean panels were taken into account. Between the clean panel and the dirty panel, an energy production difference of 9% for the 1st Region, 12% for the 2nd Region, 4% for the 3rd Region, 3.8% for the 4th Region and 3% for the 5th Region has emerged.

In the study, it was revealed that cleaning the panels is important. It has been predicted that an average total of 5% efficiency loss can be prevented by cleaning for each month during the year. The presence and effect of pollutants around the areas should be investigated in the feasibility studies carried out before the panels are installed. In addition, it should not be overlooked that the wind speed and direction reduce the pollution on the panels, which has a positive effect on the wind.

Salgın ve Afete Yönelik Dirençlilik Eylem Planlaması: Dirençli Mahalleler

Resilience Action Planning for Epidemic and Disaster: Resilient Neighborhoods

Sümeyye Kahraman¹ , Erkan Polat² , Burak Korkmazıyürek³

Öz

21. yüzyıl kentlerinde salgın ve afetlerin getirdiği olumsuz etkilerin azaltılmasında kentsel yapının kısa-orta-uzun vadeli riskleri azaltmada ve kentlerin direncini artırmada oynayabileceği rolü anlamak ve dirençli kentsel yapılar elde etmek önemli görülmeye başlamıştır. Genellikle kentlerde dirençliliği sağlamak için makro düzeyde gösterilen çaba, hızlı ve sağlıklı çözümler getirememektedir. Problemin büyüklüğü karşısında daha spesifik ya da mikro çözümlerini bir araya getiren kentsel dirençlilik yaklaşımlarının geliştirilmesi, kentsel alandaki toplumsal, iktisadi ve mekânsal sorunların daha yerel ölçekte ele alınması gerektiği anlaşılmaktadır. Kentlerde, salgın ve afete karşı dirençliliğin sağlanabilmesi için ele alınabilecek en küçük yerel yapı ya da idari ve sosyal birimler mahallelerdir. Mahalleler toplumun yaşamsal ve ayrılmaz bir parçası, aynı zamanda yerleşim alanları ve insan faaliyetlerinin de uyum gösterdiği yerel ölçekteki çözüm arayışlarının en alt uygulama noktalarıdır. Bu sebeple Salgın ve Afete Yönelik bir Dirençlilik Eylem Planlaması kapsamında kentsel dirençliliğin sağlanabilmesi hem başlangıç adımı hem de zincirin en önemli halkalarından olan mahallelerin dirençli hale getirilmesiyle mümkündür. Bu çalışmanın amacı, Dirençlilik Eylem Planlaması kapsamında, salgın ve afet durumlarının getirdiği olumsuz etkilere karşı dirençlilik özellikleri, ilkeleri ve ölçütleri ile uyumlu bir "Dirençli Mahalle Yapısı"nın oluşturulmasıdır. Bu mahalle, kentsel mekânda yerel direnç tecrübeleri gösteren, insanların sosyal, kültürel, ekonomik ve temel yaşamsal gereksinimlerini karşılama konusundaki zorluklara cevap verebilen, esnek, işlevsel, bütünlük ve akıllı kentsel mekân kurgusuna sahip, yerel yönetim düzeyi ve yönetişimini iyileştiren, topluluk direnci ve kentsel sağlığı temsil eden, uyumlanma merkezleri gibi çalışan yapıda olacaktır. Çalışma kentsel biçim ve dirençlilik arasındaki ilişkiye ilişkin daha kapsamlı bir bilgi tabanının geliştirilmesi için bir başlangıç noktası olarak kabul edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Salgın ve Afet, Dirençlilik Eylem Planlaması, Kentsel Dirençlilik, Dirençli Mahalle

ABSTRACT

Understanding the role that urban structure can play in reducing short-medium-long-term risks and increasing the resilience of cities in reducing the negative effects of epidemics and disasters in 21st-century cities and creating resilient urban structures has become important. Generally, efforts made at the macro level to ensure resilience in cities cannot bring fast and healthy solutions. It is understood that the urban resilience approaches that combine more specific or micro solutions in the face of the magnitude of the problem should be developed, and social, economic, and spatial problems in the urban area should be handled from a more local scale. In cities, neighborhoods are the smallest local structures or administrative and social units that can be handled to ensure epidemic and disaster resistance. Neighborhoods are a vital and inseparable part of the society, as well as the lowest points of application for seeking solutions at the local scale, where

¹ **Corresponding Author:** Süleyman Demirel Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Isparta, sumeyyekahraman1994@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-1827-4520>

² Süleyman Demirel Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Isparta, erkannp555@yahoo.com, <https://orcid.org/0000-0001-8103-8753>

³ Süleyman Demirel Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Isparta, burak.korkmazıyurek13@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9889-7199>

settlements and human activities are harmonized. For this reason, urban resilience can be achieved within the context of Resilience Action Planning for epidemics and disasters by making neighborhoods both the starting step and one of the most important rings of the chain of resilient. This study aims to create a "Resilient Neighborhood Structure" in line with the characteristics, principles, and criteria of resilience against the negative effects of epidemic and disaster situations within the scope of resilience action planning. This neighborhood will include the following structures: that can show local resilience experiences in urban space, respond to the difficulties of meeting people's social, cultural, economic, and basic vital needs, have a flexible, functional, integrated, and smart urban space setup, improve local government level and governance, represent community resistance and urban health, working as attunement centers. The study can be considered a starting point for developing a more comprehensive knowledge base on the relationship between urban form and resilience.

Keywords: Epidemic and Disaster, Resilience Action Planning, Urban Resilience, Resilient Neighborhood

GİRİŞ:

Hayat eve sığar, kente de, mahalleye de...

Kentler özellikle 2019'un sonlarına doğru ortaya çıkan pandemiyle mücadele ederken diğer afetlerin de eklenmesiyle beraber ("kombine afet" bkz. Kahraman ve Polat, 2022) bugüne kadar eş görülmemiş bir hızla ve ciddiyetle bu düzeyde hiç sınanmadı. Özellikle COVID-19 salgını tedbirlerinin yoğun uygulandığı dönemde kentsel mekânları kullananların sayısı hiç bu kadar azalmamıştı. İnsanlar giderek kentlerde yaşamaya yönelmekte, ancak kentsel ortamlar her zaman salgın ve afetlerle bağlantılı olmaya da devam etmektedir. Kentler gelişmiş sağlık sistemlerine sahip ve erişebilir olması avantajını gösterirken, bireysel mesafenin korunamadığı, salgın ve afetlerin hızla yayıldığı ortamlar olması dezavantajını oluşturmaktadır. Yakın tarihte olduğu gibi günümüzde de salgın ve afetlerin bıraktığı en büyük etki toplu halde yaşanan yerleşim alanlarında hissedilmektedir. Bu alanların doğası gereği gün içerisinde özellikle metropollerde yüz binlerce insan etkileşim halinde olmakta, sosyalleşmekte, çalışmakta ve yaşamaktadır. Özellikle salgın hastalıklar ise tam da bu sosyalleşmenin yarattığı dalga etkisi ile hızla yayılmaktadır. Salgın hastalık yerleşim birimleri arasındaki zorunlu ilişkisel etkileşimlerle de birlikte kısa zamanda pandemi düzeyinde tüm yerleşimlerde etkisini gösterebilmektedir.

Milyonlarca insanın tek bir yerleşim yerinde temel ihtiyaçlarını talep etmesi düşünüldüğünde özellikle pandemi ve afet sırasında yaşanan sorunların birçoğunun kentsel düzeyde etkileriyle ele alınması gerektiği anlaşılmaktadır. Özellikle toplumsal yapıyla da birlikte birçok kentte ve yerleşimde temel ihtiyaç düzeyleri, kentsel sağlık ve ona bağlı güven durumları değişiklik göstermektedir. Salgın ve afetler karşısında yerleşim birimlerinin kent sağlığı adımlarını başarı ile uygulaması sağlıklı/dirençli topluluğu oluşturmada önemlidir. Kent sağlığının planlama araçları vasıtasıyla düzenlenmesi ve artırılmasıyla, sağlık açısından güven duyulan toplumsal yapının temelleri de sağlamlaştırılmış olacaktır. Bu nedenle daha dayanıklı toplumlar inşa etmek için toplumun dirençliliğini geliştirmek ya da topluluk direncini sağlamak her zamankinden daha önemli hale gelmiştir. Çünkü dirençli/esnek topluluklar, salgın ve diğer afetler de dâhil olmak üzere ekonomik, sosyal ve çevresel şokları etkin bir şekilde emebilme kapasitesine sahiptirler (Litman, 2020). Dirençli topluluklar aynı zamanda kent sağlığını da sağlamış/korumuş olacaktır.

Dirençlilik, bağlama ve disipline bağlı olarak birden çok şekilde yorumlanabilen çok yönlü bir kavramdır. Genellikle kavram "herhangi bir değişikliğe direnme ve başlangıç durumuna geri dönme" fikri ile ilişkilidir. Buradan hareketle bir sistem "olumsuz olayları hazırlama ve planlama, özümseme, iyileştirme ve daha başarılı bir şekilde adapte olma" yeteneğine sahip olmalıdır (TNA, 2012). Mehmood (2015) dirençliliğin acil durum planlamasında, güvenlik önlemleri ve şiddetli hava ve pandemi gibi şoklara ve risklere verilen yanıtlarla eş anlamlı olduğunu belirtmektedir. Değişen/dönüşen dünya karşısında dirençlilik kavramı ve yaklaşımları sürekli değişmekte ve tartışmalı olsa da bazı ortak temalarda uzlaşılmaktadır: Artan nüfusla nasıl başa çıkılabilir, nasıl hayatta kalınabilir? Kentsel dirençlilik nasıl sağlanabilir? Buna şimdi "salgın ve afetler karşısında toplumsal olarak nasıl dirençli kalınabilir, topluluk direnci nasıl sağlanabilir?" soruları da eklenmelidir.

Kentler, sosyal sistemlerin ve ekosistemlerin birbirine bağlı, birbirine bağımlı ve birlikte-dönüşüm gerçekleştirebildiği, entegre sosyo-ekolojik sistemlerdir (Folke, 2006). Ekosistem ve insanlar tarafından bir araya getirilen kentsel topluluklar, çeşitlilik, dinamik ve adaptasyon özelliklerine sahip kentin sosyo-ekolojik alt sistemleridir (Xiang, 2013). Kentsel risk yönetimi ve güvenlik savunmasının temel birimi olan kentsel topluluk (Steiner ve Forman, 2002: 58), kent planlaması için temel sağlama ve kentin çeşitli mekânsal ölçeklerinde dirençliliği artırma konusunda büyük bir sorumluluğa sahiptir. 21. yüzyılın yaşadığı sorunlar karşısında kentsel toplulukların topluluk direncini sağlayarak dirençli toplum olmaları bir zorunluluk haline gelmiştir. Topluluk direnci, toplumun mevcut kaynakları kullanarak olumsuz durumlardan kurtulması için kapasite geliştirmesi olarak tanımlanır (Bosher ve Chmutina, 2017: 32).

Dirençli topluluklar, felaketler ve insani krizler nedeniyle ortaya çıkan olumsuz etkiyi kendi başlarına azaltma ya da yok etme özelliklerine sahiptir. Doğal ve çevresel tehlikeleri engelleyemeseler de teknolojik ve insan kaynaklı tehlikelerin meydana gelmesini durdurabilecek yetenekleri sınırlı olsa da kötü sonuçları en aza indirebilirler (Norris ve Stevens, 2008; Sharifi ve Yamagata, 2016). Dirençliliği oluşturmaya yönelik çalışmaların, azalma/bozulma (decline/disruption) olasılığını azaltmak, afetlerin hemen sonrasında sistemin emme (absorption) kapasitesini artırarak potansiyel kayıpları azaltmak ve zamanında iyileştirme sürecini kolaylaştırmak için afet öncesi aşamada başlaması önemlidir (Sharifi, 2019a).

“Kentleşme ve kentsel alanlar, toplum ve çevre arasındaki ilişkiyi derinden değiştiren hem kentsel hem de dünya sisteminin sürdürülebilirliğini ve dirençliliğini karmaşık şekillerde ve endişe verici oranlarda etkileyen dünya çapında fenomenlerdir” (Polat ve Kahraman, 2019). Buradan hareketle, kentsel toplulukların önceliklerinin ve kaynaklarının dirençlilik hedefleriyle uyumlu hale getirilmesi amacıyla, topluluk direnci ve böylece kentsel dirençliliğin oluşması gereklilik haline gelmiştir. Kentsel dirençliliği sağlayan dirençli kentler, şok veya stresten sonra gelişmiş yeni normale ulaşacak kapasiteye sahiptirler (White ve O’Hare, 2014).

Kentsel dirençlilik, “dirençliliği kavramsallaştıran çok çeşitli şoklara ve streslere dayanma kabiliyeti” (Leichenko, 2011: 164) ve “işlevlerini korurken, insanların, toplumların ve ülkelerin olumsuz şoklardan kurtulma yetenekleri” (World Bank, 2013) olarak tanımlanmaktadır. Meerow vd. (2016) göre dirençli bir kent için üç kümeli bir yol ortaya çıkmıştır: Direngen olma (rahatsızlığa karşı koymak ve statükoyu korumak), geçiş (artan adaptasyon) ve dönüşüm (değişim). Rockefeller Vakfı (2016) da dirençli kentlerin yedi “niteliğini” şöyle ortaya koymaktadır: Öğrenme yeteneği (yansıtıcı-reflective), başarısızlığın yayılmasını sınırlamak (güçlü-robust), kaynakları kolayca yeniden yönlendirme (zengin kaynaklı-resourceful), alternatif stratejiler üretme (esnek-flexible), yedekleme kapasitesine sahip olma (gereğinden fazlalık-redundant), güçlü danışma ve iletişim (kapsayıcı-inclusive) ve birlikte çalışan sistemler (bütünleşen-integrated) (OECD, 2018: 16). Wardekker vd.’ne (2010) göre ise kentsel dirençlilik için yararlı kabul edilen, içerisinde ekolojik ve sistem dinamiklerinin dirençlilik ilkelerini de barındıran ilkeler ise şunlardır: İstikrar (homeostaz), her yerde bulunma (omnivory), yüksek akım (high flux), düzlük (flatness), tamponlama (buffering), ihtiyaç fazlası olma (redundancy), öngörü ve hazırlık/planlama, bölümlendirme ve esnek planlama/tasarım. Ahern, Qin ve Liu (2011) de çok-ışlevlilik, fazlalık ve modülerleştirme, (biyolojik ve sosyal) çeşitlilik, çok ölçekli ağlar ve bağlantı ve uyarlanabilir planlama ve tasarım dâhil olmak üzere kentsel dirençliliğe ulaşmak için beş kentsel planlama ve tasarım stratejisi üzerine fikirler geliştirmiştir.

Kentsel planlama ve tasarım odaklı dirençliliğe dayalı planlama, kentsel sistemin dinamiklerini kabul eden, çeşitliliği içerisinde barındıran, çok işlevsellik ve ağ/bağlantıyı sağlayan, fazlalık ve modüleştirmeye dikkat ederek belirsizlikleri gidererek değişimle uyumluluk içerisinde olmalıdır. Dirençlilik için planlama, Weihrich'e (1982) göre stratejik planlamanın özelliklerini içerdiğinden,

mevcut ve beklenen gelecek durumu kavramsal olarak analiz eder, kentlerin ulaşacağı yönü belirler ve başarı için araçlar geliştirir.

Kentlerin fiziksel biçimi, plancılarının kentsel sisteme müdahalede buldukları ana kanallardan biridir. Dirençlilik düşüncesinin kentsel biçim kuramları ve tekniklerine entegre edilmesi, istenmeyen durumlardan sakınmak/kaçınmak için önemlidir (Felicciotti vd., 2017). Önümüzdeki birkaç on yılda kentsel nüfusun önemli ölçüde artacağı ve bunun fiziksel yapılı çevrede de genişleme yaratacağı gerçeği göz önüne alındığında "dirençliliği" kentsel biçimler üzerinden de sağlamak özellikle önemli hale gelmiştir.

Kentsel biçimin uzun vadeli riskleri azaltmada ve kentlerin direncini artırmada oynayabileceği rolü anlamak ve dirençli kentsel biçimler elde etmek için gerekli olan temel özellikleri belirlemek çok önemlidir (León ve March, 2016). Buradan hareketle makalenin kapsamı, orta ölçekli kentsel biçim (mahalle) ile dirençlilik arasındaki bağlantıları acil durumlar ve özellikle pandemi özelinde ele alarak çizmektir. Amaç, salgın ve afet durumlarında insanların sosyal, kültürel, ekonomik ve temel yaşamsal gereksinimlerinin sağlanabildiği, kentsel mekânların işlevsellik ve esneklik ile düzenlendiği ve bunların akıllı uyumlanma ve çalışma kapsamında önerilen "Dirençlilik Eylem Planlaması" ile acil durumlara cevap verebilecek bir "Dirençli Mahalle" tanımlamak ve kurgulamaktır.

Başarılı ve iyi planlama hem stratejik hem de yerel düzeyde karar vermeyi ve eylemleri içermelidir. Bir eylem planına sahip olmak ve tehlikeli bir olay meydana gelmeden önce dirençliliği artırma adımlarını içeren bir süreci takip etmek, bir kentin gelecekteki felaketlerle yüzleşmesi ve üstesinden gelmesini, hızlı bir şekilde iyileşmesini ve etkilerin azalmasını sağlar. Dirençlilik Eylem Planlaması, ekonomik, çevresel, sosyal ve kültürel değişikliklerin kısa sürede yeni gerçekler yaratabildiği (koronavirüs salgını gibi) olgusunu kabul ederek, değişime acilen adapte olabilen, dinamizmi içinde barındıran ve acil uyumluluk gösteren stratejileri olan yeni bir planlama yöntemi olarak tanımlanabilir. Dirençlilik Eylem Planlarının geliştirilmesi, kentlerin dirençliliklerini uzun, orta ve kısa vadede planlamaları için önemli bir süreci oluşturmaktadır.

Salgın ve diğer afetlerin zararlarını kabul edilebilir düzeyde tutabilmek ve yaşam odaklarında oluşabilecek hasarları önceden tahmin edebilmek için yapılması gereken çalışmaların başında, fiziki planların afetler ve salgınlara direnç gösterecek şekilde uyumlanabilir bir yapıya büründürülmesi gelmektedir. Fakat bu amaca yönelik hedef ve stratejilerin oluşturulmasında rehber olacak metodolojik bir süreç henüz yoktur. Dirençli planlama kapsamında yapılmış çeşitli çalışmalar bulunmasına rağmen Dirençlilik Eylem Planlamasını içeren kapsamlı bir yöntem bulunmamaktadır. Bu nedenle çalışmada dayanıklılık, kararlılık, fazlalık, çeşitlilik, esneklik, modülerlik, çok işlevlilik, yeterlik, kendi kendine organizasyon, uyarlanabilirlik ve verimlilik gibi dirençlilik öznitelikleri kullanılarak ve ilişkilendirilerek "Dirençli Mahalle" yapısı sağlanmaya çalışılmış, "Dirençlilik Eylem Planlaması" için ilk adımlar atılmıştır.

1. Dirençli Mahalleler

1.1. Mahalle ve Planlama

Kentsel biçim, kentlerin oluşum ve dönüşüm süreçlerinde sosyal, ekonomik, coğrafi, kültürel, fiziksel ve teknolojik faktör arasındaki karmaşık ve dinamik etkileşimler dizisinin mekânsal temsilidir (Sharifi, 2019c). Kentsel biçim üzerine temel yaklaşımları sınıflandırmak için farklı yaklaşımlar mevcuttur. Örneğin, algısal bir yaklaşım benimseyen Kevin Lynch (1960), "izler", "kenarlar", "bölgeler", "düğümler" ve "işaret öğeleri"ni ana unsurlar olarak tanımlar ve arzu edilen kentsel biçimleri üretmenin bunların doğru düzenlenmesine bağlı olduğunu savunur. Daha geniş bir yaklaşımla, kentsel biçim unsurları yapılı çevre ve ulaşım ağı kategorileri olarak sınıflandırılabilir (Silva vd., 2017). Yaygın

olarak kullanılan diğerk bir sınıflandırma yaklaşımı da yoğunluk, çeşitlilik, bağlanabilirlik, mekânsal dağılım, tasarım ve erişilebilirlik gibi formla ilgili özelliklere dayanmaktadır (Tsai, 2005; Bourdic vd., 2012). Hiyerarşik yaklaşıma göre ise yapılar, sistemler ve organizmalar, sırasıyla öğelerin, yapıların ve sistemlerin bir araya getirilmesiyle oluşturulur (Kropf, 2014). Çok seviyeli hiyerarşik yapı, kentsel sistemin farklı düzeylerinde sistemin tüm karmaşıklıklarını anlamak ve işlemek için daha uygundur. Hiyerarşik yaklaşımı takiben, kentsel biçim öğeleri, tek tek binalardan bloklara, mahallelere, kentlere ve kent bölgelerine kadar değişen bir ölçek hiyerarşisine göre kategorize edilebilir.

Planlamada kentler ele alınırken genellikle makro, mezo ve mikro olmak üzere üç ana ölçek kategorisi kullanılır. Makro ölçek, kentin genel yapısı ve diğerk yerleşimlerle ilgili olarak mevcut ve gelecekteki konumu ile ilgilenmektedir. Bu makalenin ilgilendiği mezo-ölçek ise parsellerin, blokların, açık alanların, sokakların ve mahallelerin düzeni ve yapısını içermektedir. Mikro ölçek, temel olarak binaların granüler yapısına ve tasarımına ve bitişik binalara, patikalara ve açık alanlara göre konumlarına odaklanmaktadır (Sharifi, 2019a). Bu ölçek dizisi, alt ölçeklerdeki öğelerin kademeli olarak üst ölçek öğelerine bağlandığı bir hiyerarşi oluşturur (Caniggia ve Maffei, 2001).

Kentlerde, salgın ve afete karşı dirençliliğin sağlanabilmesi için ele alınabilecek en küçük kentsel biçim, yerel yapı ya da idari/sosyal birimler mahallelerdir. Bütün mahallelerde sağlanan dirençli yapı kent bütününde de dirençliliği sağlamış olacaktır (dirençlilik modülü kentsel yapının tamamına yayılabilecektir). Bu nedenle çalışma kapsamında mezo ölçek (mahalle ölçeği) ele alınmıştır.

Bowden (1972) on bir yaşındaki erkek çocuğun bile mahalle sınırlarını çizebileceğini ve mahalle kavramı hakkında farkındalığa sahip olabileceğini (Bowden, 1972) belirtse de farklı ülkelerde, farklı gelişmişlik düzeyleri, farklı kültürler vb. ile mahalleyi bilimsel olarak tanımlamak daha zordur. Literatür, bir mahallenin kavramsal gelişimi hakkında bilgi verir:

- İnsanların tüm canlı organizmalar gibi birbirine bağlı, birlikte yaşadığı ve bağlantılı olduğu bir “kentsel yaşamın önemli organı”dır (Mumford, 1954).
- Coğrafi sınırların, sakinlerinin etnik veya kültürel özelliklerinin, psikolojik birliğinin veya bir bölgenin tesislerinin yoğun kullanımının bir kombinasyonudur (Keller, 1968).
- Sakinlerinin sosyo-ekonomik etkilerden ve hizmetlerden etkilendiği küçük bir kentsel alandır (Goodman, 1977).
- İnsanların ikamet ettikleri ve birbirleriyle etkileştikleri daha geniş bir alanın alt alanıdır (Hallman, 1984).
- Sakinlerinin paylaşabilecekleri coğrafi bir birimdir (Chaskin, 1997).
- Bazen diğerk arazi kullanımlarıyla birlikte bazen de konut kümeleriyle ilişkili mekânsal temelli niteliklerin bir koleksiyonudur (Galster vd., 2001).
- Günlük yaşam, sosyal etkileşim, siyasi ve ekonomik bağlılık gibi insan faaliyetlerinin gerçekleştiği belirli bir toplumsal yeniden üretim biçimidir (Martin, 2003).

Böylece bir mahalle, coğrafi olarak sınırlı bir yerde hizmetleri ve bir uyumu paylaşan insanların bir koleksiyonudur. Mahalleleri tanımlayan üç anahtar kelime vardır: İnsanlar, yer ve uyum. Topluluk aynı zamanda coğrafi sınırdan bağımsız olarak değerler, inançlar, koşullar, çıkarlar ve kültür birliği olan bir grup insanı da ifade eder (Chaskin, 1997; Keller, 1968). Diğerk yandan mahalleler, analiz, hizmet, teslimat ve müdahale gibi birçok planlama amaçları için yararlı olan daha somut ve coğrafi bir kavramı olan topluluklardır (Wellman ve Leighton, 1979; Forrest ve Kearns, 2001).

Yerel düzeyde sürdürülebilir bir kalkınmayı kolaylaştırıcılar arasındaki en önemli bileşenlerden biri mahalle planlamasıdır. İnsan faaliyetlerinin gerçekleştiği büyük alanlar olarak özellikle mahalleler ve binalar temel planlama birimleri olarak, her zaman kent planlamasında özel bir ilgi görmüştür (Rohe, 2009). Bu doğrultuda, sadece gelişmiş ülkelerde değil, gelişmekte olan bazı ülkelerde yerel sürdürülebilir sorunlarla başa çıkmak için artan sayıda yeni mahalle planlaması girişimleri geliştirilmiştir (Boyoko vd., 2006; Sharifi ve Murayama, 2013; Valentin ve Spangenberg, 2000).

"Komşuluk (neighborhood)" terimi, kentleşme tarihinde iyi bilinen bir kavramı açıklar. "Daha büyük bir kentte veya yöre-kentte bulunan coğrafi olarak yerleştirilmiş bir topluluk" veya "bir topluluk içinde onu diğer alanlardan ayıran nitelikleri veya karakterlerini koruyan, ayrı olarak tanımlanabilir bir alan" veya "mahalle" gibi yaygın olarak kullanılan tanımlamalar vardır. Mahalle sakinlerinin ortak ve faydaya dayalı menfaatlerle bir araya geldiği ve yaşadığı bir alandır" (Choguill, 2008). Mahalle kavramı, 19. yüzyılın sonlarından beri tarihçiler, sosyologlar ve kent plancıları için sürekli bir araştırma konusu olmuştur.

Kent planlama perspektifinden bakıldığında, kent yöneticileri, Ebenezer Howard'ın Garden City hareketinin önerildiği 20. yüzyılın başlarında yaşanabilir ve çevre dostu mahalleler tasarlamaya ve geliştirmeye başladı. Ancak Clarence Arthur Perry'nin "mahalle birimi kavramı (neighborhood unit concept)"nı önerdiği 1929'a kadar bir mahalle ölçeğinde planlamanın konut planlama sürecinde profesyoneller tarafından resmen dikkate alınmadığı görülür (Rohe, 2009). O mahalleleri kentsel planlama faaliyetlerine entegre etti ve "ortalama bir ailenin yaşadığı bir konut çevresinde rahatlığı ve uygun gelişimi için gerekli olan tüm kamu tesislerini ve koşullarını kucaklayacak" ideal bir mahalle tanımladı (Perry, 1929).

O zamandan beri, mahalle tabanlı planlama yavaş yavaş planlıların ilgisini çekti ve hem endüstride hem de akademide kapsamlı bir şekilde gelişti. Fiziksel planlamaya ek olarak, bir mahalle planlandığında vatandaş katılımı ve sosyal etkileşim de öncelikli kaygılardı (Choguill, 2008). Birçok akademisyen, mahallelerin en tanınmış ve uygulanabilir kimlik birimleri olduğunu ve planlama alternatiflerini özelleştirmek için bu düzeyde önlemler alınması gerektiğini savunmaktadır (Wellman ve Leighton, 1979; Bostic ve Martin, 2003).

Mahallenin kentsel planlama için önemli bir birim haline gelmesine rağmen, özellikle bir mahallenin ölçeğini kesin olarak tanımlamak hala zordur. Ölçeğin sosyal bir birimden, bir mekânsal birimden veya bir ilişkiler ağından ve kullanım örüntüleri açısından farklılaştığı görülür (Chaskin ve Garg, 1997). Park ve Rogers'a (2015) göre, ayrıca planlama kuramları, rehberler ve ampirik araştırmaların gözden geçirilmesiyle mahallenin doğru ölçeğini seçmenin zorluklarını belirlemiştir. Bu konu, uzun vadede ve spesifik sosyo-politik gelişmeyle ilişkilendirildiğinde ülkemiz bağlamında daha da zorlaşmıştır.

Çalışmanın temelini mahallelerin oluşturmasının bir diğer sebebi, mahallelerin ihtiyaç ve önceliklerinin benzer özellik göstermesi ve kentlerin dirençliliği üzerinde etkileri olabilecek sakinlerin günlük aktivitelerinin (normal koşullar altında ve/veya afetler meydana geldiğinde) önemli bir bölümünün yoğunlaştığı ölçek olmasıdır. Salgın ve afet durumunda bu idari ve sosyal birimlerde benzer ihtiyaç ve beklentiler oluşmaktadır. Ayrıca makro ölçekli analizle karşılaştırıldığında, mezo ölçekli analiz, kentsel biçim ve unsurları hakkında daha ayrıntılı ve bağlama özel bir anlayışa ulaşmayı sağlar. Ayrıca farklı unsurlar arasındaki potansiyel etkileşimlerin daha detaylı bir şekilde tartışılmasına olanak tanır (Sharifi, 2019c). Bu sebeple "Salgın ve Afete Yönelik Dirençlilik Eylem Planlaması"nın kentte oluşturacağı dirençlilik zincirinin tamamlayıcı ve en temel parçası olan mahallelerin dirençli hale gelmesi, dirençli planlama yaklaşımının en temeldeki hedefi ve uygulama alanıdır.

1.2. Dirençli Mahalle Yapısına Doğru

Dirençli mahalle tasarımına ilişkin sınırlı sayıda araştırma, dirençlilik, ölçek hiyerarşisi ve modülerlik gibi özellikleri vurgulamaktadır. Farklı mahalle modelleri mevcut olmakla birlikte, dirençlilikle ilişkilendiren sadece birkaç çalışma yer almaktadır. Feliciotti vd. (2017) kentsel dirençlilik oluşturmak için ölçek hiyerarşisinin esas olduğunu ve ölçek hiyerarşisini elde etmek için mahallelerin kentsel sisteme uygun şekilde entegre edilmesi gerektiğine, aynı şekilde Shafiri (2019c) de mahalle ölçeğinin dirençlilik sağlanmasında önemli olduğuna değinmektedir. Ayrıca literatürde sabit mekânsal birimler olmak yerine, modüler mahallelerin artan afetlere, sosyo-ekolojik, teknolojik ve idari değişikliklere uyum sağlayabileceği, kendi kendine örgütlenerek dirençli kalabileceği üzerinde de durulmaktadır (Feliciotti vd., 2017; Marshall, 2011; Sharifi, 2016).

Mehaffy vd. (2010) tarafından önerilen Acil Durum Mahalle Modeli (The Emergent Neighborhood) yapılı çevrenin dinamiklerini barındırmak için fırsatlar sağlayarak dirençli mahalle oluşturmada referans alınan önemli bir çalışmadır. Acil Durum Mahalle Modelinin önemli bir özelliği, mahallelerin hiyerarşik kentsel sisteme uygun şekilde entegrasyonunu sağlayabilmesidir. Aslında, farklı kentsel mahalleler arasındaki çapraz bağlantılar, kentsel parçalanmayı önlemek ve yapılı çevrenin geçirgenliğini artırmak için gereklidir (Mehaffy vd., 2010; Sharifi, 2016). Bu model, değişime uyum sağlama kapasitesini geliştirerek, geçirgenliği ve erişilebilirliği artırarak kentsel dirençliliğe katkıda bulunur.

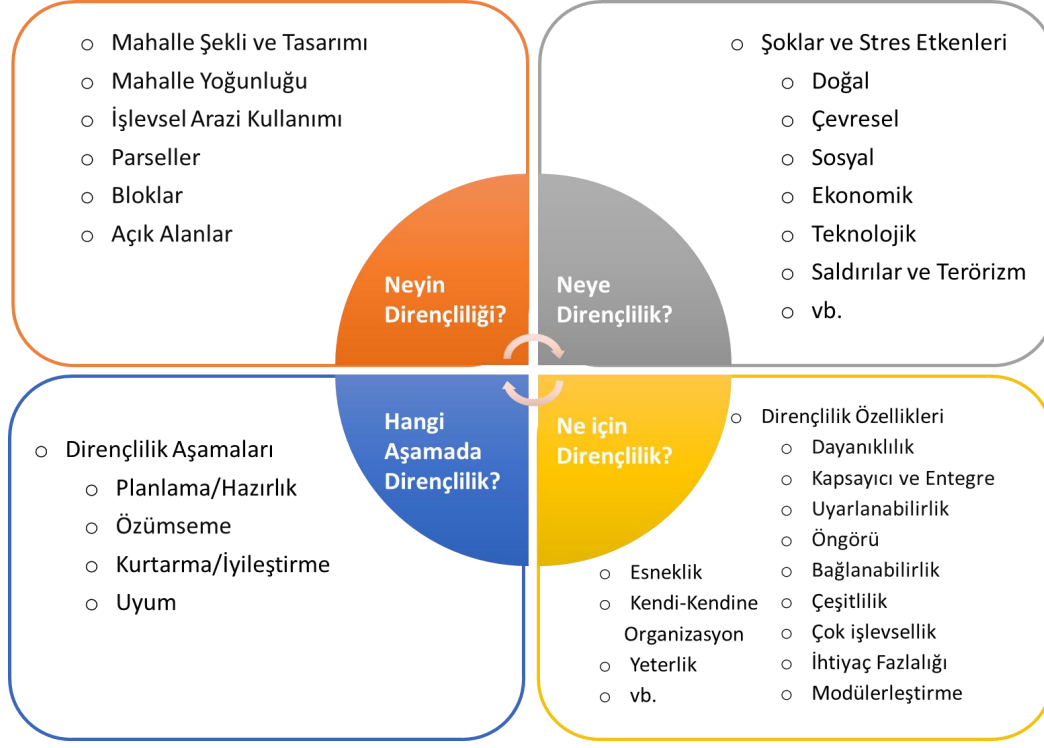
Özetle, modüler mahallelere dayalı kentsel gelişim, otomobil bağımlılığını azaltabilecek yaya ve toplu taşıma odaklı kentsel ortamların tasarlanmasını (ulaşım talep yönetiminin verimliliği) sağlamaktadır. Bu tür mahallelerde hizmetlere daha adil ve afet anında acil müdahale hizmetlerine daha iyi erişim sağlanabilmektedir.

Dirençli bir mahalle, zorluklara cevap verecek şekilde tasarlanırsa esnek bir bölge haline gelir. Mahallelerin tek başına göstereceği direnç bütüncül bir etki yaratmayacağı gibi, kentler de dirençli mahalleler olmaksızın dayanaklı olamaz ve yerelin aktardığı direnç tecrübelerini bütünleştirerek temsil edemez. Kentsel dirençlilik, içerisinde dirençli mahalleleri barındırdığı gibi, mahalle düzeyinde ele alınamayacak işlevsel alan kullanımlarını da ele alarak sağlanabilir. Buradan hareketle Holizm (Descombes, 2014) yaklaşımına da dayanarak "kentsel dirençlilik bütünü" onu oluşturan parçalardan ve alt sistemlerden daha fazlasını ifade etmektedir. Dolayısıyla alt sistem aslında çoğu zaman üst sistemin bir işlevini yerine getirmektedir.

Dirençli bir mahallenin oluşturulabilmesi için geliştirilecek tüm strateji, hedef ve çözümlerler, kentsel dirençlilik çerçevesinde, dirençlilik öznitelikleri, ölçütleri ve etkileri dikkate alınarak oluşturulmalıdır. Bilim insanlarının ortak çerçevede dirençlilik öznitelikleri olarak ifade ettikleri kavramlar; dayanıklılık, kapsayıcı ve entegre, uyarlanabilirlik, öngörü, bağlanabilirlik, çeşitlilik, çok işlevsellik, ihtiyaç fazlalığı, modülerleştirme, esneklik, kendi-kendine organizasyon, yeterlidir (Godschalk, 2003; Walker ve Salt, 2006: 145-148; Resilience Alliance, 2007; Wardekker vd., 2010; Carpenter vd., 2012; Eraydin ve Taşan-Kok, 2013: 106; Torabi, 2017). Dirençlilik ölçüt ve etkileri açısından çalışma kapsamında ise genel olarak, sosyal anlamda; sosyal dayanışma, sosyal aktivite, kamusal alan, duysal deneyim, fiziksel/zihinsel sağlık, sokak hayatı, çeşitlilik ve sosyal uyum, hizmetlere ve eğitime erişim, yürünebilirlik, çevresel anlamda; yeşil ağ, açık alanlar, peyzaj, kentsel tasarım, erişim, ekonomik anlamda ise bağlantılar/erişebilirlik, verimli arazi kullanımı, altyapı maliyetlerinde azalma, çeşitlilik ve karma kullanım kavramları öne çıkmaktadır (Soofi-Sivash, 2016).

Daha önce açıklandığı gibi, kentsel biçim, birbirine bağlı ve birbirine bağımlı birçok unsurdan oluşur. Kentsel biçimin dirençliliği, bu unsurlar arasında ve kentsel sistemin sosyo-ekonomik ve çevresel özellikleri arasında meydana gelen sayısız mekânsal-zamansal geri bildirim ve etkileşimden etkilenir. Tüm bu etkileşimleri dikkate almanın zorlu bir görev olduğu açıktır. Bu amaca ulaşmak için Sharifi (2019b), kentsel biçimin dirençliliğini analiz etmek için 4 soruya dayalı olarak geliştirilen kavramsal bir çerçeve önermiştir. Şekil 1'de görülebileceği gibi, orta (mezo) ölçekli kentsel biçimin farklı

unsurlarının ve özelliklerinin (neyin dirençliliği?) farklı türdeki şoklara ve stresörlere karşı (neye dirençlilik?) dirençliliğinin incelenmesi gerekmektedir. Ayrıca dirençlilik analizi, afet risk yönetiminin farklı aşamalarından haberdar olmalıdır (hangi aşamada dirençlilik?). Son olarak, kentsel biçimin dirençliliğini geliştirerek hangi nitelik ve özelliklerin geliştirilebileceği açıklığa kavuşturulmalıdır (ne için dirençlilik?).

Şekil 1. Kentsel Biçimin Dirençliliğini Analiz Etmek için Çerçeve (Sharifi, 2019b)

Bu çalışmada, Şekil 1'de anlatılan çerçevenin bileşenleri kullanılarak orta ölçekli (mahalle) kentsel biçim unsurları ile dirençlilik arasındaki bağlantılara ilişkin kuramsal ve deneysel kanıtların analizlerine rehberlik edecek bir çerçeve (metodoloji) ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmada, "Dirençli Mahalle"lerin oluşturulması için, dirençlilik öznelikleri, ölçütleri ve etkilerinin ele alındığı üç temel bileşen önerilmektedir. İlki "**Dirençliliğinin Haritalandırılması**" (Hangi aşamada dirençlilik?, Neye dirençlilik?), ikincisi "**Dirençli Mahalle Yapısı**"nın oluşturulması (Ne için dirençlilik?), üçüncüsü ise "**Dirençlilik Eylem Planlaması**" temelini belirlemesidir. Bu bileşenler aşağıdaki tabloda (Tablo 1) yer alan öneri dirençli mahalle bileşenleri ile dirençlilik öznelikleri arasındaki bağlantısallığa dayanarak oluşturulmuştur.

Tablo 1. Dirençli Mahalle Öneri Bileşenleri ile Dirençlilik Öznelikleri Arasındaki Bağlantısallık

	Dirençlilik Öznelikleri	Dirençli Mahalle Yapısı
Dayanıklılık (Robustness)	Dayanıklılık, mekânsal sistemin her zaman bozulduğu gerçeğinden ortaya çıkmıştır. Bu bozulmaya neden olan afetlerde mekânsal dayanıklılığı sağlamak bir ön koşuldur.	Kent sağlığı zinciri zayıf halkaların tespiti ve bunların giderilmesi, Kentsel bağışıklık odaklarının tespiti.
Kapsayıcı ve entegre (Integrated, Inclusive)	Yatırımların ve eylemlerin uygun olmasını sağlayan, savunmasız kişilerin ihtiyaçlarını karşılayan ve toplu olarak herkes için dayanıklı bir kent yaratan iyi yönetim ve etkili liderlik süreçleriyle ilgilidir. Entegre süreçler, sistemleri ve kurumları bir araya getirir ve aktörlerin birlikte çalışmasına olanak sağlar, çok disiplinli sorunlarla koordinasyon yoluyla ilgilenmesini sağlar.	"Mahalle Yönetim Modülü"nü oluşturulması, Planlama araçları vasıtasıyla, yerel yönetim ve diğer kamu birimleriyle işbirliği oluşturulması, Devam niteliğindeki bölgelerde ilişkisel etkileşimin sağlanması.

Uyarlanabilirlik (<i>Adaptability</i>)	Uyarlanabilirlik, bir mekânsal sistemin yapısını ve işlevini çevreye ve gelecekteki iklim değişikliğine, afet olaylarına uyum sağlamak için aktif olarak uyumlanma yeteneğini ifade eder.	Akıllı ve teknolojik uyumlanma stratejilerinin geliştirilmesi, İmar planları ve kentsel tasarım çalışmaları ile uyumlanabilirlik, Hızlı Kentsel Sağlık Güvenliği Programı için mahalle düzeyinde oluşturulan aplikasyonun her türlü olumsuz etki karşısında güncellenmesi ve uyum sağlaması.
Öngörülülük (<i>Foresight</i>)	Öngörülü düşünme, dirençlilik için mekânsal planlamada, gelecek senaryolarına ve büyük rahatsızlıkların önlenmesine dayalı olarak önceden hedeflenen önlemleri alması gerektiği anlamına gelir.	İyi-kötü-mevcut durum senaryolarının belirlenmesi, Bu senaryolara göre kent sağlığı ve toplumsal dirençlilik hedef ve stratejilerinin oluşturulması.
Bağlanabilirlik (<i>Connectivity</i>)	Bağlanabilirlik, nokta, çizgi ve düzlem gibi öğelerin birleştirilmesi yoluyla sistemin bileşenleri arasındaki güçlü bağlantı ve geri bildirimini ifade eder. Bağlanabilirlik, sistemin işlevini sürdürmek için önemli bir destektir ve çok boyutlu ve çok ölçekli özelliklere sahiptir.	Birbirine bağlanan "Güvenli Rotalar/Alanlar" (mahallede işlevsel öneme sahip tüm alanlarla bağlantılı) oluşturulması.
Çeşitlilik (<i>Diversity</i>)	Çeşitlilik, yalnızca mekânsal çoklu yapı ve çok işlevliliği ifade etmekle kalmaz, aynı zamanda mekânsal esnekliğin yönelimini iyileştirmenin çeşitli yollarını da ifade eder.	Yaya, Bisiklet ve Toplu Taşıma ile Ulaşım İmkanlarının Çeşitlendirilmesi ve Entegre Edilmesi, Temel İhtiyaçların Satın Alınabildiği, Malzeme ve Yardım Dağıtımının Yapılabildiği Geçici/Kalıcı Güven Noktalarının Oluşturulması, Kentsel Tarım tipolojilerinin mahallede kullanılması, Karma kullanım yapılarının tespit edilmesi ve düzenlenmesi.
Çok işlevsellik (<i>Multifunctionality</i>)	Çok işlevlilik, aynı alandan birden çok işlevin kullanılması anlamına gelir. Çoklu işlevler, sınırlı arazi kaynakları koşullarında çeşitliliği gerçekleştirme ihtiyacıdır. Dirençlilik için mekânsal planlamada hem normal zaman hem de afet esnasında çeşitli işlevler bulunmalı, entegrasyon sağlanmalıdır.	Dirençli mahalle birimleri içerisinde bireysel mesafe kurallarına göre tasarlanmış sokak düzenlemeleri yapılması, Temel ihtiyaçlara herhangi bir afet anında farklı noktalardan erişilecek alternatif çözümlerin oluşturulması (işlevsel alt odakların oluşturulması).
İhtiyaçtan Fazlalık (<i>Redundancy</i>)	İhtiyaç fazlalığının mekânsal özellikleri, sistemin gelecekteki değişiklikleriyle başa çıkmak için koşulların olumlu bir şekilde yaratılmasını ve orijinal mekânsal işlevlerin ve organizasyonların uygun dönüşümü veya genişletilmesi yoluyla yeni değişikliklere uyum sağlama yeteneğini vurgular. Bu fazlalık, beklenmedik durumlar için bir arabellek ve marj sağlar.	Modüler mekânsal organizasyon için Hızlı Kentsel Sağlık Güvenliği Programı kapsamında online aplikasyonun oluşturulması, Bu aplikasyonun herhangi bir afet durumunda modüller arası dirençliliği sağlamak için uyumlanması, Esnek yönetim ağının oluşturulması, Zincirleme olumsuzlukların Azaltılması (örn. salgın ve sel olayının aynı anda yaşanması).
Modülerleştirme (<i>Modularization</i>)	Modülerleştirme, karmaşık sistemi kontrol edilebilir birkaç parçaya böler ve her modülün belirli bir sağlamlığı, uyarlanabilirliği ve kendi kendine gruplama tanımlama yeteneği vardır. Dirençlilik için mekânsal planlama, dağıtılmış ve modüler mekânsal organizasyonu savunur.	Hızlı Kentsel Sağlık Güvenliği Programı kapsamında online aplikasyonun oluşturulması ve şoklara karşı güncellenmesi, Mahalle Yönetim Modülü Esnek yönetim ağının ve mahalle yönetim modülünün oluşturulması.
Esneklik (<i>Flexibility</i>)	Esneklik, değişen koşullara veya ani krizlere yanıt olarak alternatif stratejiler benimseme istekliliği ve yeteneği anlamına gelir. Sistemler, geleneksel uygulamaları tanımak da dahil olmak üzere yeni teknolojilerin veya bilgilerin tanıtılması yoluyla daha esnek hale getirilebilir. Esnek bir sistemin daha kararlı (stability) bir sistem olacağı düşünülebilir	
Kendi-kendine Organize Edebilme (<i>Self-organization</i>)	Kentsel biçimin farklı bileşenlerini, şoklara etkili ve modüler yanıt ve kurtarmaya izin verecek şekilde düzenleme yeteneğini ifade eder.	SWOT-TOWS analizi ile kent sağlığı zinciri zayıf halkaların tespit edilmesi, kentsel bağışıklık odaklarının yapılması.
Etkinlik (<i>Efficiency</i>)	Sınırlı kaynaklardan maksimum faydanın elde edilebilmesi için kaynak ve alan kullanımını optimize etmeyi amaçlar.	

--	--	--

1.3. Dirençliliğin Haritalandırılması

Salgın ve afet durumlarında özellikle metropollerde yerel yönetim birimleri birçok ekstra sorumluluğu aynı anda üstlenmesi sebebiyle yetersiz kalmakta, yönetim sürecinde kentsel dirençliliğe olumsuz etki eden ya da fayda sağlayan etkenlere müdahale ve düzenlemede yavaş ya da geç hareket etmektedir. Bu kapsamda yerel yönetim birimlerinin en çok ihtiyaç duyacağı verilerden biri yönetim düzeyini artıracak, tehlikeleri minimize etmeyi sağlayacak **“Dirençlilik Haritaları”** oluşturulmasıdır (Şekil 2).

Şekil 2. 1. Aşama - Dirençliliğin Haritalandırılması

Salgın ve afet esnasında ve öncesindeki/sonrasındaki süreçlerin doğru ve etkin yönetilmesinde bu haritaların temel belirleyici ve sorumlulukları yönlendirici olacağı öngörülmektedir. Bazı çalışmalarda Dirençlilik Eylem Planlamasının oluşturulması ve toplumsal dirençliliğin sağlanması için atılan adımlar bulunmasına rağmen, dünyada böyle bir haritalandırma sistemi ile kentsel dirençlilik yönetimi yapılmamaktadır. Özellikle Türkiye’de bu sistemlere duyulan ihtiyaç koronavirüs salgını ile de birlikte belirgin hale gelmiş ve çok ciddi biçimde artmıştır. Öngörülen haritalamanın amacı **“Kentsel Dirençlilik Açıkları”**nın tespit edilmesidir. **Kentsel sağlık zincirinin zayıf halkaları** ile **kentsel bağışıklık odaklarına** yönelik analiz (dirençlilik analizleri) ve önlemleri içerecek olan bu haritalar, toplumsal dirençliliğin sağlanması konusunda bir “anahtar” vazifesi görebilecektir (Tablo 2). Bu haritaların, yerel yönetim birimlerinin en alt düzeydeki kararlarını dahi içerebilecek ve kolaylıkla uygulanabilecek sistemlerden oluşturulması önemlidir. Önerilen haritalandırmanın kentsel dirençliliği doğrudan ilgilendiren en alt birimlerden biri olan mahalle düzeyinde oluşturulması öngörülmektedir. Daha sonra bu uygulama mahalleler bütünü şeklinde (ve sadece mahalle düzeyinde ele alınamayacak kadar önemli olan diğer işlevsel alanların da ayrı ayrı değerlendirilmesiyle) kentsel yapının tamamına yayılabilecektir (modülerleştirme).

Tablo 2. Dirençlilik Analizleri

Kent Sağlığı Zinciri Zayıf Halkaları	Kentsel Bağışıklık Odakları
Risk Analizi Sağlık Dezavantaj Bölgeleri Şok Bölgeleri Ulaşım Dezavantaj Bölgeleri Acil Müdahale Alanları Savunmasız Alanlar	Güvenli Bölgeler Karantina ve İzolasyon İhtiyaç Mekânları Afet İhtiyaç Bölge ve Noktaları Gıda Güvenlik Bölge ve Ağları Kentsel Dirençlilik ve Yeni Yatırım Alanları Acil Ulaşım Ağları ve Kararları Hareket ve Rekreasyon Karma Kullanım Alanları Güvenli İletişim

Her kent veya yerleşim birimi için (hatta toplumlar için de ayrı ayrı) yerel yönetim birimleri tarafından oluşturulabilecek ve örnek teşkil edecek olan bu haritalama daha sonra güncel teknolojik bir **aplikasyona** dönüştürülebilecek (Hızlı Kentsel Sağlık Güvenliği Programı), aynı anda hem kentliler hem yerel yönetim birimleri hem de salgın/afet esnasında aktif olan diğer ilgililerce çevrimiçi olarak kullanılabilir. Oluşturulacak bu haritalar ile mevcut mahalleler dirençliliğini artırabilecek, toplumsal dirençliliği sağlayacak şekilde düzenlenebilecek ve planlanan yeni mahalleler ise bu düzende ele alınabilecektir. Önerilen haritanın ve daha sonra elde edilecek aplikasyonun genel çatısı "Hızlı Kentsel Sağlık Güvenliği Haritası/Programı" olarak adlandırılacaktır.

Önerilen haritaların iki ayrı bölümden oluşması öngörülmektedir. İlk bölüm kent sağlığı zincirinin zayıf halkaları, ikinci bölüm ise kentsel bağışıklık odaklarıdır (Tablo 2'de detaylar yer almaktadır). Ardından ortaya çıkan analizler ile dirençliliği sağlamak için zayıf yönleri ve tehditleri en aza indirecek hatta tamamen ortadan kaldıracak, güçlü yönleri ve fırsatları ise maksimum düzeyde kullanacak planlama stratejileri geliştirmek için SWOT-TOWS analizi yapılması önerilmektedir.

Yapılan tüm analizler ve sentezler sonucunda mahalle ölçeğinde çevresel, sosyal, ekonomik ve mekânsal (SEM) riskleri saptamak önerilmekte, diğer aşamada ise SEM analizleri ile ortaya çıkan gündelik ilişkiler, zorunlu etkileşimler, planlanan etkileşimler ortaya konularak ilişkisel analizlerin yapılması önerilmektedir. Son olarak ise bütün bu aşamaların sentezlenmesi gerekmektedir.

Bu haritalama sayesinde oluşturulmak istenen mahalle/kent ile birlikte özellikle salgın/afet zamanlarında ülke ve bölge ekonomisine negatif etkilerin azaltılması, yenilikçi uygulamaların geliştirilmesi, oluşabilecek sosyal, toplumsal ve psikolojik olumsuzlukların azaltılması, yerel yönetim birimlerinin güçlendirilmesi ve kaynakların verimli yönetimi de sağlanabilecektir.

Önerilen haritalamanın, kentsel dirençliliğin artırılmasıyla toplumsal dirençliliği artıran akıllı uyumlanma stratejileri ve özellikle metropollerde hayata geçirilerek kalıcı olacak olan izolasyon kararlarını da kapsayacağı öngörülmektedir. Bu kapsamda haritaların, tasarım ölçeğinden başlayarak imar planı ölçeklerine kadar olan planlama kararlarında doğrudan dikkate alınması da önemlidir.

Önerilen haritaların, yerel yönetim birimlerince oluşturulabilecek merkezlerde teknolojik ve akıllı uygulamalarla takip edilerek güncel tutulması da önemlidir. Bu birimlerin ve ilgili diğer paydaşların kentsel salgına/afete hazırlık konusunda süreklilik gösteren çalışmalar yürütmesi gerekmektedir. Mahalle düzeyinde yapılması planlanan çalışmalarla (küçük kontrol gruplarına ayrılmış olan yeni kentsel yapıda) salgın ve afetle mücadele kolaylaştırılabilir, kentsel dirençlilik her mahalle biriminde ayrı ayrı olmak üzere artırılabilir, temel ihtiyaçlar için kent içerisinde oluşan araç ve yaya hareketliliği de en aza indirilebilir.

Kentsel salgın esnasında meydana gelebilecek büyük doğal afetlerle birlikte yaşanacak zincirleme olumsuzluklar durumunda dahi (kombine afet), mahalle düzeyinde yerel sistemlerin çalışması ve temel ihtiyaçların giderilmesi temin edilebilecek, kentsel alanlarda kargaşa, izdiham ve kamu düzeninin bozulması durumlarının önüne geçilebilecektir. Bu kapsamda öngörülen dirençlilik haritalarıyla birlikte değerlendirilerek oluşturulabilecek bir aplikasyonla yönetilecek mevcut veya yeni planlanan bir dirençli mahallenin, salgın ve aynı zamanda yaşanan doğal afetlerle birlikte karşılaşacağı zincirleme olumsuzlukları azaltmak ve gidermek için aşağıdaki gibi fiziki ve sosyal bir çevreye sahip olması öngörülmektedir.

1.4. Dirençli Mahallenin Yapısı

Dirençli Mahalle bileşenlerinden ikincisi, salgın ve afet durumlarında dirençli/esnek bir mahalle yapısının oluşturulmasıdır (Şekil 3). Bu yapıda mahalle sakinleri temel ihtiyaçlarını giderme konusunda, oluşturulabilecek aplikasyon üzerinden tüm noktalara hâkim olabilecek, aynı zamanda koronavirüs salgını ile edinilen tecrübelerle de birlikte geliştirilen bir yönetim planı da oluşacaktır. Dirençli mahallede, planlama araçları vasıtasıyla, yerel yönetim ve diğer kamu birimleriyle de iş birliği yapılarak kentsel sağlığın/dirençliliğin artırılmasına yönelik tedbirler günlük hayatta kendini

hissettirecek, dirençli mahalle tüm olumsuzluklara hazır ve onu yönetebilen bir birim olacaktır. Dirençli Mahalle Yapısında önerilen çözümlerinin bazıları aşağıdaki gibidir:

Şekil 3. Dirençli Mahallenin Yapısı

- Önerilen mahalle yapısı kendi içerisinde olumsuzluklara direnç göstereceği için bir stres durumunda temel ihtiyaçlara ulaşmak, mahalle içerisinde sağlanması gereken en önemli unsurdur. Bu kapsamda mahallede temel ihtiyaçları giderecek alt işlevsel bir odak oluşturulacak, bu odağa mahalle sakinlerince **“Güvenli Rotalar/Alanlar”** dan yaya olarak ulaşılabilir. Güvenli rotalar hâlihazırda altyapı uygunsa geniş kaldırımlardan ve tüm sakinlere hizmet götüreceği şekilde kurgulanacak, bir sonraki mahalle ile de bağlantı sağlayacaktır. Altyapı bulunmayan durumlarda ise taşıt yollarından (yol genişliği, acil araçlar ve yükleme-boşaltma faaliyetleri vb. esas alınarak) bazı şeritler trafiğe kapatılarak yayalaştırılacaktır. Bu rota yerel yönetim birimlerinde önceden planlanarak uygulamadan yayınlanacak, rota güncellenirse kullanıcılar buradan bilgilendirilebilecektir. Ayrıca bu rota mahallede işlevsel öneme sahip tüm alanlarla bağlantılı olacak, herkes için evrensel tasarım standartları da göz önüne alınarak tüm mahallede ulaşım gerektiğinde bisikletle ve yaya olarak da sağlanabilecektir. Tüm bunların yanı sıra salgın ve afet esnasında mahallede yönlendirici olacak tüm işaretler acil durumlardan önce süreklilik arz edecek şekilde düzenlenecek, ayrıca duyuru asılacak alanlar da hazırlanacaktır.
- Dirençli mahalle kapsamında ele alınması gereken en önemli sorunlardan biri de özel/bireysel araçların oluşturduğu sorunlardır. Salgın ve afet esnasında özellikle konut bölgeleri arasında yoğunluk oluşturan özel araç parkları ve kaldırım işgalleri sebebiyle yayalar bireysel mesafeye uymakta zorluk yaşamaktadır. Bu gibi durumlarda engel teşkil etmeyen rotalarda/alanlarda geçici/kalıcı olarak **“Acil Otopark”**lar oluşturulacak, ayrıca mahalle içerisindeki toplu taşıma sistemleri güvenli rotalar üzerinde, yaya ve bisiklet yoluna da entegre olacak şekilde düzenlenerek acil durum çalışma sistemine geçecektir.
- Mahalle sakinlerinin salgın/afet durumunda yaşadığı bir diğer sorun ise sağlık malzemelerine kolay şekilde ulaşamamaktır. Yaklaşık 3500 kişiye bir eczane esasına göre düzenlenen mevcut sistem, özellikle bazı malzemelerin belirli yerlerde olması durumu ile de birleşerek yoğunluğa sebebiyet vermektedir. Bu durumun önüne geçilmesi amacıyla Türkiye’de eczane ve medikal malzeme satan birimler nüfusa göre değil mesafeye göre tekrar konumlandırılacaktır.
- Dirençli mahalle yapısının en temel unsurlarından biri de temel ihtiyaçların salgın/afet esnasında kolaylıkla ve kargaşa olmadan karşılanmasıdır. Bu kapsamda mahallede **“Güven Noktaları”** oluşturularak temel ihtiyaçların satın alınabileceği geçici/kalıcı satış noktaları hizmet verecektir. Salgın/afet esnasında ihtiyaç duyulan yiyecek-içecek ve kargo dağıtımı, yerel yönetim veya devlet destekli malzeme ve yardım dağıtımı vb. ihtiyaçlar bu noktadan karşılanacaktır. İnsanların temel ihtiyaçlarının yanı sıra salgın/afet döneminde aç kalan sokak

hayvanları ve ihtiyaçlarını karşılamak için rekreasyon alanlarına ihtiyaç duyan evcil hayvanlar için de mahalle içerisinde **“Sokak Hayvanı Besleme ve Rekreasyon Noktası”** oluşturulacaktır.

- Dirençli mahalle kapsamında ele alınması gereken önemli işlevsel kullanımlardan biri de rekreasyon ve hareketlilik alanlarıdır. Günlük hayatımızın bir parçası olan hareketliliğin salgın/afet döneminde azalması sağlığı tehdit eden bir diğer unsurdur. Bu kapsamda dirençli mahalle birimleri içerisinde bireysel mesafe kurallarına göre **“Spor ve Hareketlilik Güzergâhları”** oluşturulacaktır. Bunun yanı sıra sağlık birimleri, afet ve salgın durumlarına her an hazır olacak şekilde (planlamada kullanılan standart ölçümlerden istisna olarak) her mahalle için ayrı ayrı nüfus ve ihtiyaca göre planlanacak ve düzenlenecektir.
- Salgın ve afet durumları, toplumsal hayata yön veren sosyo-kültürel faaliyetlerden de toplumu geri bırakmaktadır. Bu kapsamda, mahalle sakinlerinin sosyal ve kültürel aktivite ihtiyaçları için uygun görülen güvenli alanlarda **“Kişisel Gelişim Atölyeleri”**nin konumlandırılması sağlanacaktır. Ayrıca bu atölyelerde acil ihtiyaca yönelik maske, dezenfektan vb. üretimlerin yapılması konusunda destek oluşturmak amacıyla katılımcılar eğitilecektir. Afet ya da salgının derecesine göre bu çalışmaların tamamı aplikasyon üzerinden anında değiştirilip güncellenebilecek, yeni kararlar ilan edilebilecek ve sistem esnek çalışma prensibine sahip olacaktır.
- Muhtemel salgın ve afet durumunun aynı anda yaşanması ile oluşan zincirleme olumsuzlukların giderilmesi için mahallelerde bu iki duruma da müdahale eden **“Toplanma Alanları”** oluşturulacaktır. Bu alan normal zamanlarda kamu tesisi bahçesi, otopark veya rekreatif amaçlarla kullanılabilirken, salgın ve afet zamanında izolasyona uygun sağlık üniteleri ve sahra hastanesi düzenlemesi ile afet durumunda ihtiyaç duyulacak diğer temel ihtiyaçların da yer aldığı bir alan olacaktır. Bu alanların yetersiz geldiği durumlarda mahalle içerisinde karma kullanım alanı ve yapısı olarak değerlendirilebilecek diğer alanlar da (cami, yurt, okul vb.) bu plan ve uygulama dahilinde düzenlenecektir.
- Dirençli mahalleler, salgın ve afet esnasında mahalle giriş-çıkış noktalarında **denetimin ve dezenfeksiyon birimlerinin** bulunduğu, ayrıca mahalle bekçilerinin, temizlik birimlerinin görev yaptığı mahalleler olacaktır. Dezenfeksiyon birimlerine ek olarak ihtiyaç duyulan yerlerde **dezenfeksiyon kabinlerinin** bulunması; mahalle dışından gelenlerin bu kabinlerden geçirilmesi, ateşlerinin ölçülmesi ve test yapılması; çocuk parklarında dezenfekte edilebilecek oyun aletlerinin bireysel mesafe kuralları doğrultusunda konumlandırılması gibi faaliyetler de önerilmektedir.
- Salgın esnasında açık çöp kutularına maske vb. kişisel sağlık malzemelerinin atılması salgının yayılmasına zemin hazırlamaktadır. Bu çöp kutuları koku yoluyla yakınındaki insanları, temas yoluyla da temizlik görevlileri, geri dönüşüm işçileri ve sokak hayvanlarını doğrudan riske maruz bırakmaktadır. Bu kapsamda mahallede belirlenecek çöp toplama noktaları yer altına alınacak, tıbbi atıklar ayrı bir atık kutusunda biriktirilecek ve güvenli biçimde toplanarak bertaraf edilecektir. Diğer yandan mahalle birimi içerisinde yer alan sokak düzenlemeleri ve kentsel mobilyalar bireysel mesafe kurallarına göre yeniden tasarlanacak ve düzenlenecektir.
- Mahalle sakinlerinin rekreatif uğraşı kazanması için binaların terasları, balkonları vb. alanlarda **kentsel tarım** uygulamasının teşvik edilmesi sağlanacaktır. Salgın ve afet durumunda temiz su kaynaklarının riske girmesi ve temizlik kaygıları nedeniyle beklenenden hızlı azalması sebebiyle kentsel tarım faaliyetlerinde temiz suyun kullanılmaması için mahalle birimleri içerisinde yağmur suyu toplama sistemleri de geliştirilecektir.

- Mahallelerde ücretsiz **Wi-Fi erişim** noktaları oluşturularak internet üzerinden çalışan, eğitim alan kişilerin internet ihtiyacının karşılanması sağlanacaktır. Aynı zamanda oluşturulması önerilen aplikasyonun kullanımı için bu Wi-Fi noktaları önem teşkil etmektedir.
- Önerilen tüm faaliyetler yerel yönetim birimlerince aplikasyonun güncel tutulmasıyla kontrol edilebilecek ve ilgili kullanıcılar mahallesini ilgilendiren tüm bildirimleri anında alabilecektir. Ayrıca bu mahallelerde başta muhtar ve güvenlik güçleri olmak üzere gönüllülerden oluşacak bir mahalle destek birimi, planlanmayan ve ani oluşan durumlarda müdahale ve destek mekanizması olarak görev yapacaktır. Tüm bu düzenleme ve denetlemelerin yapılabilmesi için ulusal ve yerel mevzuatlarda gerekli düzenlemelerin yapılması da önemlidir.

1.5. Dirençlilik Eylem Planlaması

Dirençli Mahalle bileşenlerinin sonucusu olan Dirençlilik Eylem Planlaması'nın (Şekil 4) amacı, ikinci adımdaki "Dirençli Mahalle Yapısı" nı oluşturmak için gereken faaliyetlere rehber oluşturmaktır. İkinci adımda belirlenen faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi için uygulama yapılması öngörülen mahalle özelinde ayrı ayrı saptamaların yapılması gerekmektedir. Bu saptamalar, mahalle düzeyinde dirençliliğin sağlanabilmesi için o mahalleye özgü öncelik ve ihtiyaçların hangi düzeyde, ne kadar süreyle ve nasıl ele alınacağını kapsamaktadır. Mahalleye özgü dirençlilik haritalarının oluşturulması ve mahallenin direncine yönelik eksi/artı yönlerin belirlenmesinden sonra bu saptamalar, Dirençlilik Eylem Planlaması için ölçüt rolü üstlenecektir.

Şekil 4. Dirençlilik Eylem Planlaması

Mahalle düzeyindeki bu ölçütler, bir mahalle için tamamlanan çalışma ve uygulamaların, benzer öncelik ve ihtiyaçlar gösteren başka mahallelere de uygulanmasında özellikle salgın/afet durumlarında kolaylık oluşturmaktadır. Buradan hareketle ele alınması gereken önemli ölçütlerden bazıları; mahallenin ve bulunduğu kentin ölçeği (büyük, orta, küçük), yoğunluğu (düşük, orta, yüksek), işlevsel önemi ve yönetimidir. Bu ölçütlerden de faydalanarak mahalle özelinde atılması gereken adımların gelecek kurgusu ise belirlenecek senaryolara (iyi, mevcut durumun devamı, kötü) bağlıdır. Dirençlilik Eylem Planlaması kapsamında 3 alternatif senaryo geliştirilmeli ve senaryolar üzerinden plan süreci yürütülmelidir. Bu senaryolara örnek verilecek olursa:

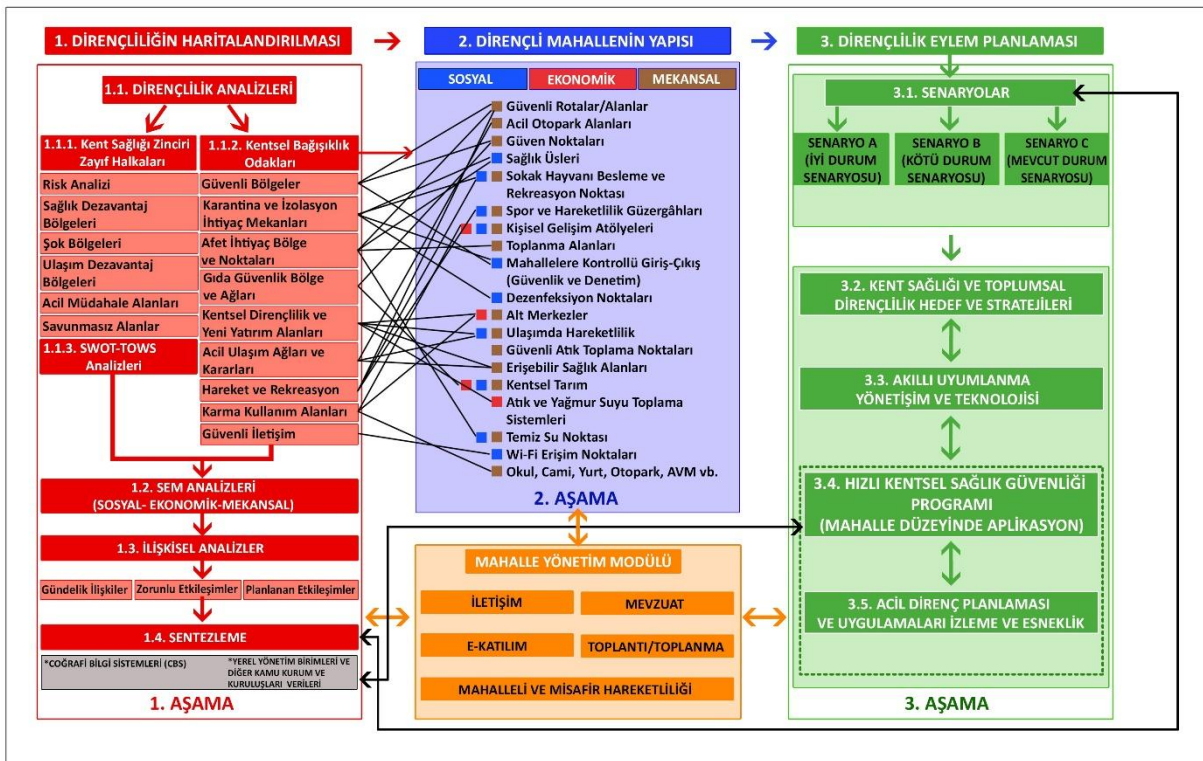
- **İyi Durum Senaryosu:** COVID-19 salgının yayılımının azalması, tedavinin bulunması, aşının bulunup kısa sürede denenmesi.
- **Mevcut Durumun Devamı Senaryosu:** COVID-19 salgının olağan eğiliminin devam etmesi, aşının 6-12 ay içinde bulunması.
- **Kötü Durum/Felaket Senaryosu:** COVID-19 salgının hızla yayılması, aşının bulunma süresinin uzaması, aynı zamanda yıkıcı ve zararlı etkileri olan afetlerin gerçekleşmesi.

Yapılan tüm değerlendirmeler sonucunda her bir senaryoya yönelik amaçlar, hedefler seti oluşturulmalıdır. Daha önce belirlenmiş olan "Dirençli Mahalle Yapısı"nda olması gereken önlem ve

faaliyetler her bir senaryoya uyumlanabilecek şekilde planlama stratejileri ile ortaya konulmalıdır. Dirençlilik Eylem Planlamasında önemli bir kilit olan kısa, orta ve uzun vadeli yapısal ve yapısal olmayan stratejilerin belirlenmesi gerekmektedir. Değişen ölçüt ve senaryo olması durumunda bileşenlerin birinci ve ikinci aşamalarına yeniden dönülmelidir. Bu çalışmayla oluşturulacak dirençli mahalle yapısı acil durumlarda diğer mahallelere uyumlandırabilecek, plan süreçleri ölçütler ve senaryolar üzerinden işleyecektir.

Ölçüt ve senaryoların belirlenmesi adımından sonra mahalle özelinde kent sağlığı ve toplumsal dirençlilik hedef ve stratejileri geliştirilmelidir. Bu hedef ve stratejiler, güncel akıllı uyumlanma ve yönetim teknolojileri ile birlikte değerlendirilmelidir. Bu süreçte yaşanacak teknolojik ve bilimsel yenilikler hâlihazırda esnek ve güncel olan bu sisteme doğrudan dâhil olabilmelidir. Teknolojik ve bilimsel yeniliklere adapte olamayan bir sistemin dirençli mahallelerin oluşturulması ve yönetilmesinde kullanılması mümkün görünmemektedir. Tüm bu aşamalardan sonra teknolojik gereklilikler tamamlanarak, nihai aşama olan “Mahalle Düzeyinde Aplikasyon”un oluşturulmasıyla, Dirençlilik Eylem Planlaması tamamlanabilecektir. Bu süreç, mahalleler özelinde oluşturulan Dirençlilik Eylem Planları ve mahalle düzeyinde ele alınamayacak önemde olan işlevsel diğer alanların da bir arada değerlendirilmesi ile kentin tamamına uyumlanabilecek ve “Hızlı Kentsel Sağlık Güvenliği Programı” na dönüşebilecek bir sürecin en temel yapı taşıdır.

Sürecin tamamlanması sürecin devamlılığı için tek başına yeterli değildir. Özellikle yerel yönetim birimleri tarafından Dirençlilik Eylem Planları ve uygulamalarının izlenmesi ve güncellenmesi gerekmektedir. İzleme ve güncelleme çalışmalarına ek olarak en önemli bileşenlerden biri de mahallenin yönetilmesidir. Yatay modül olan mahalle yönetim modülünün bütün aşamalarda sürece dahil olması gerekmektedir. Dirençli Mahalleler oluşturmak için Dirençlilik Eylem Planlaması üzerine geliştirilen bileşenlere ait bütünlük kurgu aşağıdaki şekilde yer almaktadır (Şekil 5).

Şekil 5. Dirençlilik Eylem Planlaması Aşamaları

SONUÇ:

Tarih boyunca kentler, depremler ve volkanik eylemler gibi jeolojik süreçlerin etkilerinden, fırtına ve sel basması gibi aşırı hava koşullarına kadar çok çeşitli epizodik doğal tehlikelerden ciddi şekilde etkilenmiştir. Bunlar çoğu zaman büyük can ve mal kaybına neden olan kentsel alanların tahrip olmasına neden olmuştur. Antroposen Çağı'nda birçok kentin artan büyüklüğü ve yayılımı, genel olarak doğal tehlikelerin insidansını ve yıkıcı etkilerini artırırken, ek olarak dünyayı etkisi altına alan pandemi sorunsalı da ortaya çıkmıştır (Polat ve Kahraman, 2021). Buradan hareketle, felaketlerin etkilerini azaltmaya yönelik çabaları kapsayan dirençlilik kavramı önemli bir yer almış, dirençlilik kavramı ile birlikte toplumsal direnç, topluluk direnci, kentsel dirençlilik, dirençli kent gibi çözüm arayışları barındıran kavramlar da türemiştir. Her bir kavram disiplinlerin kendi kapsamlarında afetlerin etkilerini azaltıp direnmeye karşı önemli çözüm önerileri sunmuştur. Bu kavramları içerisinde barındıran dirençli planlama, direnç planlaması gibi kavramlar da literatürde yerini almaya başlamıştır. Planlama yaklaşımlarında bütüncül çözüm önerileri yerine tekil çözüm önerilerinde bulunulmuş, bir yöntem arayışı olmasına rağmen kesin bir sonuç ortaya konulmamıştır. Ayrıca karşılaşılan sorunların ölçeği ışığında, bu girişimler ne kadar etkili olmayı umabilir? Planlama yaparken gelecek vizyonumuza iyi bir doz gerçekçilik enjekte edilmeye çok ihtiyaç vardır. Çünkü her an, her yerde meydana gelebilecek salgın ve aşırı iklim olaylarının kontrol edilemezliğinin kabul edilmesi, planlamanın tahmin et/çözüm üret anlayışına zıtlık oluşturmaktadır.

Belirsizlik ve öngörülemezlik üzerindeki zorlu bir zemin üzerinde duran planlamada, Dirençlilik Eylem Planlaması tam da burada önem teşkil etmektedir. Ani gelişen ve yaşamı durduran felaketler karşısında önceden kent sağlığı zinciri zayıf halkalarının belirlenmesi ve kentsel bağışıklık odaklarının belirlenmesi ve tüm bunların sentezlenmesi ile ortaya çıkan Dirençlilik Haritası riskleri tespit etmede önemlidir. Dirençli mahallenin yapısını belirlerken alternatif senaryoların üretilmesi, kısa-orta-uzun vade çözüm önerilerinin getirilmesi ve tüm bunların uygulamaya işlenmesi, güncel tutulması ile aslında kent planlamada ve kentleşmede yaşamsal ölçek bağlamında oluşan eksik parçalar tamamlanmış ve ulusal/uluslararası boyutta yaygın etkisi olacağı düşünülen birçok parametre ortaya konulmuş olacaktır.

Ayrıca tüm aşamalarda çalışmada dayanıklılık, kararlılık, fazlalık, çeşitlilik, esneklik, modülerlik, çok işlevlilik, yeterlik, kendi kendine organizasyon, uyarlanabilirlik ve verimlilik gibi dirençlilik özniteliklerinin kullanılması ile literatüre "dirençli mahalle" ve "dirençlilik eylem planlaması" ile ilgili yeni ufuklar katılmıştır.

Kısaca Dirençlilik Eylem Planlaması ile Dirençli Mahallelerin oluşturulması aşağıdaki faydaları sağlayacaktır:

- Salgın ve afet durumlarında mekânsal alanların esnekliği ve işlevselliği ile topluluk direncini sağlayarak mahalle sakinlerinin yaşam kalitesine katkı vermesi beklenmektedir.
- Örneğin, küresel bir sorun olan COVID-19 salgınının yayılımında kentleşme ve aşırı nüfus gibi sorunlardan dolayı yaşam kalitesi azalan yerleşimlerde, salgının yayılımını azaltırken, bu süreçte mahalle sakinlerinin sosyal ve temel ihtiyaçlarının sağlanabilmesi ile de önemli bir sosyal soruna çözüm getirilmiş olacaktır.
- Dünyada ve Türkiye'de, oluşturulması hedeflenen "Dirençlilik Eylem Planlaması"nda rehber niteliğinde daha önce yapılmış bir çalışma bulunmadığı için, bu özgün yöntem ve model ile literatüre yeni bakış açısı sağlanmış olacaktır.
- Salgın ve afetin boyutları ve uzun dönemli ekonomik etkileri dikkate alındığında, bu yöntem ve model uygulamaya konulduğu takdirde yaşamın durmasını engelleyerek ekonomik

kayıpların azaltılmasında yardımcı olacaktır. Salgın ve afetler nedeniyle yaşamın durması, hareketliliğin kısıtlanması engellenecektir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

KAYNAKÇA:

- Ahern, J., Qin, Y., & Liu, H. (2011). From Fail-Safe to Safe-To-Fail: Sustainability and Resilience in The New Urban World. *Landscape and Urban Planning*, 100(4), 341-343.
- Bosher, L., & Chmutina, K. (2017). *Disaster Risk Reduction for the Built Environment*. Wiley-Blackwell.
- Bostic, R.W., & Martin, R. W. (2003). Black Home-Owners as a Gentrifying Force? Neighborhood Dynamics in the Context of Minority Home-Ownership. *Urban Stud*, 40(12), 2427-2449.
- Bourdic, L., Salat, S., & Nowacki, C. (2012). Assessing cities: A new system of cross-scale spatial indicators. *Building Research and Information*, 40(5), 592-605.
- Bowden, L.W. (1972). How to Define Neighborhood. *The Professional Geographer*, 24(3), 227-228.
- Boyoko, C., Cooper, R., Davey, C., & Wootton, A. (2006). Addressing Sustainability Early in the Urban Design Process. *Manag. Environ. Qual. Int. J.*, 17(6), 689-706.
- Caniggia, G., & Maffei, G.L. (2001). *Architectural composition and building typology: Interpreting basic building*. Alinea.
- Carpenter, S.R., Arrow, K. J., Barrett, S., Biggs, R., Brock, W.A., Crépin, A.S., Engström, G., Folke, C., Hughes, T.P., & Kautsky, N. (2012). General Resilience to Cope with Extreme Events. *Sustainability*, 4(12), 3248-3259.
- Chaskin, R.J. (1997). Perspectives on Neighborhood and Community: A Review of the Literature. *The Social Service Review*, 77(4), 521-547.
- Chaskin, R.J., & Garg, S. (1997). The Issue of Governance in Neighborhood-Based Initiatives. *Urban Aff. Rev.*, 32(5), 631-661.
- Choguill, C.L. (2008). Developing Sustainable Neighborhoods. *Habitat Int.*, 32(1), 41-48.
- Descombes, V. (2014). *The Institutions of Meaning: A Defense of Anthropological Holism*. MA: Harvard University Press.
- Eraydın, A., & Taşan-Kok, T. (2013). *Resilience Thinking in Urban Planning*. Dordrecht: Springer.
- Feliciotti, A., Romice, O., & Porta, S. (2017). Design for change: five proxies for resilience in the urban form. *Open House Int.*, 41(4), 23-30.
- Folke, C. (2006). Resilience: The Emergence of a Perspective For Social–Ecological Systems Analyses. *Global Environmental Change*, 16(3), 253-267.

- Forrest, R., & Kearns, A. (2001). Social Cohesion, Social Capital, and the Neighbourhood. *Urban Studies*, 38(12), 2125-2143.
- Galster, G., Hanson, R., Ratcliffe, M.R., Wolman, H., Coleman, S., & Freihage, J. (2001). Wrestling Sprawl to the Ground: Defining and Measuring an Elusive Concept. *Housing Policy Debate*, 12(4), 681-717.
- Godschalk, D. (2003). Urban Hazard Mitigation: Creating Resilient Cities. *Natural Hazards Review*, 4(3), 136-143.
- Goodman, A.C. (1977). A Comparison of Block Group and Census Tract Data in a Hedonic Housing Price Model. *Land Economics*, 53(4), 483-487.
- Hallman, H.W. (1984). *Neighborhoods: Their Place in Urban Life*. CA: Sage.
- Kahraman, S., & Polat, E. (2022). İklim Değişikliğinden Kaynaklı Kombine Afetlerin Durumu: Antalya. *6th International Symposium on Natural Hazards and Disaster Management*, 55-62, Bursa.
- Keller, S. (1968). *The Urban Neighborhood: A Sociological Perspective*. Random House.
- Kropf, K. (2014). Ambiguity in the definition of built form. *Urban Morphology*, 18(1), 41-57.
- Leichenko, R. (2011). Climate Change and Urban Resilience. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 3(3), 164-168.
- León, J., & March, A. (2016). An urban form response to disaster vulnerability: Improving tsunami evacuation in Iquique, Chile. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 43(5), 826-847.
- Litman, T. (2020). *Pandemic-Resilient Community Planning*. Victoria Transport Policy Institute.
- Lynch, K. (1960). *The Image of the City*. M.I.T. Press.
- Marshall, S. (2011). *Urban Coding and Planning*. Routledge.
- Martin, D.G. (2003). Enacting Neighborhood. *Urban Geography*, 24(5), 361-385.
- Meerow, S., Newell, J.P., & Stults, M. (2016). Defining Urban Resilience: A Review. *Landscape and Urban Planning*, 147, 38-49.
- Mehaffy, M., Porta, S., Rofe, Y., & Salingeros, N. (2010). Urban nuclei and the geometry of streets: The 'emergent neighborhoods' model. *Urban Design International*, 15(1), 22-46.
- Mehmood, A. (2015). Of Resilient Places: Planning for Urban Resilience. *European Planning Studies*, 24(2), 407-419.
- Mumford, L. (1954). The Neighborhood and the Neighborhood Unit. *Town Planning Review*, 24(4), 256-270.
- Norris, F.N., & Stevens, S.P. (2008). Community Resilience as a Metaphor, Theory, Set of Capacities, and Strategy for Disaster Readiness. *American Journal of Community Psychology*, 41(1-2), 127-150.
- OECD. (2018). *Indicators for Resilient Cities*. Regional Development Working Papers 2018/02.
- Park, Y., & Rogers, G.O. (2015). Neighborhood Planning Theory, Guidelines, and Research: Can Area, Population, and Boundary Guide Conceptual Framing?. *J. Plan. Lit.*, 30(1), 18-36.

- Perry, C.A. (1929). City Planning for Neighborhood Life. *Soc. Forces*, 8(1), 98-100.
- Polat, E., Kahraman, S. (2019). Antroposen Çağ'ında Kentsellik, Sürdürülebilirlik ve Dirençlilik. *Resilience*, 3(2), 319-324.
- Polat, E., Kahraman, S. (2021). Antroposen Çağ'ında Pandemi ve Kentlerin Durumu. *Antropoloji*, 41, 21-31.
- Resilience Alliance. (2007). *Urban Resilience Research Prospectus: A Resilience Alliance Initiative for Transitioning Urban Systems towards Sustainable Futures*. Sweden: CSIRO.
- Rohe, W.M. (2009). From Local to Global: One Hundred Years of Neighborhood Planning. *J. Am. Plan. Assoc.*, 75(2), 209-230.
- Sharifi, A. (2016). From Garden City to eco-urbanism: The quest for sustainable neighborhood development. *Sustainable Cities and Society*, 20, 1-16.
- Sharifi, A. (2019a). Resilient urban forms: A macro-scale analysis. *Cities*, 85, 1-14.
- Sharifi, A. (2019b). Resilient urban forms: A review of literature on streets and street networks. *Building and Environment*, 147, 171-187.
- Sharifi, A. (2019c). Urban form resilience: A meso-scale analysis. *Cities*, 93, 238-252.
- Sharifi, A., & Murayama, A. (2013). A Critical Review of Seven Selected Neighborhood Sustainability Assessment Tools. *Environ. Impact Assess. Rev.*, 38, 73-87.
- Sharifi, A., & Yamagata, Y. (2016). On The Suitability of Assessment Tools For Guiding Communities Towards Disaster Resilience. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 18, 115-124.
- Silva, M., Oliveira, V., & Leal V. (2017). Urban form and energy demand: a review of energy-relevant urban attributes. *J. Plann. Lit.*, 32(4), 346-365.
- Soofi-Siavash, Y. (2016). *Achieving Urban Resilience: Through Urban Design and Planning Principles*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Planlama Bölümü, Oxford Brookes University.
- Stead, D., & Marshall, S. (2001). The relationships between urban form and travel patterns. An international review and evaluation. *European Journal of Transport and Infrastructure Research*, 1(2), 113-141.
- Steiner, F., & Forman, R.T. (2002). *Human Ecology: Following Nature's Lead*. DC: Island Press.
- Torabi, E. (2017). *To Be Beside the Seaside: Urban Resilience to Climate-Related Disasters in Coastal Cities*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Griffith School of Environment, Griffith University.
- Tsai, Y.H. (2005). Quantifying urban form: Compactness versus 'Sprawl'. *Urban Studies*, 42(1), 141-161.
- TNA. (2012). *Disaster resilience: A national imperative*. National Academies Press.
- Valentin, A., & Spangenberg, J.H. (2000). A Guide to Community Sustainability Indicators. *Environ. Impact Assess. Rev.*, 20(3), 381-392.
- Walker, B., & Salt, D. (2006). *Resilience Thinking: Sustaining Ecosystems and People in a Changing World*. USA: Island Press.

- Wardekker, J.A., De Jong, A., Knoop, J.M., & Sluijs, J.P. (2010). Operationalising a Resilience Approach to Adapting an Urban Delta to Uncertain Climate Changes. *Technological Forecasting and Social Change*, 77(6), 987-998.
- Wehrich, H. (1982). The TOWS matrix-A tool for situational analysis. *Long Range Plan*, 15(2), 54-66.
- Wellman, B., & Leighton, B. (1979). Networks, Neighborhoods, and Communities: Approaches to the Study of the Community Question. *Urban Affairs Review*, 14(3), 363-390.
- White, I., & O'hare, P. (2014). From Rhetoric to Reality: Which Resilience, Why Resilience, and Whose Resilience in Spatial Planning?. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 32(5), 934-950.
- World Bank. (2013). *Building Urban Resilience: Principles, Tools, and Practice*. The World Bank.
- Xiang, W. (2013). Working with Wicked Problems in Socio-Ecological Systems: Awareness, Acceptance, and Adaptation. *Landscape and Urban Planning*, 110(1), 1-4.

EXTENDED SUMMARY:

Research Problem:

This study aims to create a "Resilient Neighborhood Structure" in accordance with the characteristics, principles and criteria of resilience to the negative impacts of epidemic and disaster situations in the context of resilience action planning.

Research Questions:

At what urban scale can resilience be achieved? How can resilience to pandemics and disasters be achieved? What happens in the Resistant Neighborhood Structure?

Literature Review:

The limited research on designing resilient neighborhoods emphasizes characteristics such as resilience, scale hierarchy, and modularity. While there are several neighborhood models, there are few studies linking them to resilience. Feliciotti et al. (2017) point out that scale hierarchy is critical for urban resilience and that neighborhoods need to be properly integrated into the urban system to achieve scale hierarchy, and Shafiri (2019c) points out that neighborhood scale is important for resilience. In addition, the literature emphasizes that modular neighborhoods are not fixed spatial units, but can adapt to increasing disasters, socio-environmental, technological, and administrative changes and remain resilient through self-organization (Feliciotti et al., 2017; Marshall, 2011; Sharifi, 2016).

The Emergent Neighborhood Model proposed by Mehaffy et al. (2010) is an important reference work for creating resilient neighborhoods by providing ways to adapt to the dynamics of the built environment. An important feature of the Emergent Neighborhood Model is that it can enable appropriate integration of neighborhoods into the hierarchical urban system. In fact, cross-connections between different neighborhoods are necessary to prevent urban fragmentation and increase the permeability of the built environment (Mehaffy et al., 2010; Sharifi, 2016). This model contributes to urban resilience by improving adaptability to change and increasing permeability and accessibility.

Methodology:

The study proposes three basic components for creating resilient neighborhoods and discusses resilience characteristics, criteria, and impacts. The first is "Mapping Resilience" (resilience at what stage?, resilience in relation to what?), the second is creating a "Resilient Neighborhood Structure" (resilience for what?), and the third is establishing the basis for "Resilience Action Planning." These components were created based on the relationship between the proposed resilience neighborhood components and the resilience attributes in Table 1.

1. In the case of epidemics and disasters, especially in large cities, local government units are insufficient because they take on many additional tasks at the same time and are slow or late in intervening in the management process and regulating factors that negatively or positively affect urban resilience. In this context, the creation of "resilience maps" is among the data most needed by local governments to increase management levels and minimize hazards.

2. The second component of Resistant Neighborhoods is the creation of a resilient/flexible neighborhood structure in the event of epidemics and disasters. In this structure, neighborhood residents can manage all matters through the application that can be created to meet their basic needs, while developing a governance plan that incorporates lessons learned from the coronavirus epidemic. In a resilient neighborhood, actions to improve urban health/resilience in daily life will be noticeable through planning tools in collaboration with local government and other public agencies, and the resilient neighborhood will be an entity that is prepared for and can cope with any negative events.

3. The purpose of Resilience Action Planning, the final component of Resilient Neighborhood, is to guide the activities needed to create the Resilient Neighborhood structure in Step Two. In order to carry out the activities identified in step two, it is necessary to make separate determinations that are specific to the neighborhood in which the application is planned. These determinations include at what level, for how long, and how to address the priorities and needs of the particular neighborhood to ensure resilience at the neighborhood level. Once neighborhood-specific resilience maps have been created and the neighborhood's resilience advantages and disadvantages have been identified, these determinations will serve as a benchmark for Resilience Action Planning.

Results and Conclusions:

It is very important that we bring a good dose of realism to our vision of the future when planning. This is because accepting the uncontrollability of epidemics and extreme climatic events that can occur anywhere and at any time is contrary to the planning approach of predicting and generating solutions.

Resilience Action Planning is critical here because planning is on difficult ground of uncertainty and unpredictability. In the face of sudden and life-threatening disasters, the Resilience Map, created by identifying the weak links in the urban health chain and identifying and synthesizing urban resilience focal points, is important to identify risks. In determining the structure of the resilient urban neighborhood, developing alternative scenarios, presenting short, medium, and long-term proposed solutions, and implementing and updating all of these, the missing pieces have been completed within the framework of the vital scale in urban planning and urbanization, and many parameters believed to have a far-reaching impact on the national/international scale have emerged.

Kent, Mekân, Sınır ve Kimlik: Türkiye’de Kentsel Kimliklerin İnşasında Kentsel Sınırların Rolü

City, Space, Border and Identity: The Role of Urban Borders in the Construction of Urban Identities in Turkey

Kerem ÖZBEY¹

Öz

Bu çalışma, kentsel kimliklerin inşasında kentsel sınırların rolünü anlamayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda Türkiye’deki kentlerin kimliklerinden örneklerle kent, mekân, sınır ve kimlik ilişkisi anlaşılmaya çalışılmıştır. Kentsel mekânda kimliklerin nasıl inşa edildiği, kentsel sınırların kentsel kimliklerin inşasında nasıl bir role sahip olduğu, Türkiye’de kentsel sınırların kentsel kimliklerin inşasında ne tür örnekler sunduğu ve kentsel sınırlar üzerinden kentsel kimliklerin inşasının hangi boyutları ortaya çıkardığı bu çalışmanın temel sorunsalını oluşturmaktadır. Bu sorunsal çerçevesinde, çalışmada, kentsel kimlikler ile kentsel sınırlar arasındaki ilişkinin dört farklı boyutunun olduğu anlaşılmıştır. Kentsel kimliklerin kentsel sınırlar üzerinden şekillendiği, her kentin kendisini diğerlerinden ayırdığı, biricik hale getirdiği ve yüceltirdiği gözlenmiştir. Kentsel sınırların göç ve kentleşme başta olmak üzere kentsel kimliklerdeki toplumsal süreçlerin bir yansıması olduğu görülmüştür. Kentsel kimliklerin yayılması karşısında kentsel sınırların daralan mekânlara dönüştüğü tespit edilmiştir. Kentsel sınırların kentsel kimliklerin iç içe geçtikleri ve çatıştıkları mekânlar haline aldığı anlaşılmıştır. Bu bağlamda, Türkiye’de kentsel kimliklerin ortaya koyduğu deneyimler, kentsel kimliklerin inşasında kentsel sınırların merkezi bir role sahip olduğu sonucunu ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Kent, Mekân, Sınır, Kentsel Kimlik, Kentsel Sınırlar

ABSTRACT

This study aims to understand the role of urban borders in the construction of urban identities. For this purpose, it has been tried to understand the relationship between city, space, border and identity with examples from the identities of cities in Turkey. The main focus of this study is how identities are constructed in urban space, what role urban borders play in the construction of urban identities, what kind of examples the urban borders present in the construction of urban identities in Turkey, and what dimensions the construction of urban identities through urban borders reveal. Within this framework, it has been understood that there are four different dimensions of the relationship between urban identities and urban borders in the study. It has been observed that urban identities are shaped through urban borders, and each city distinguishes itself from others, makes itself unique and again, exalts itself. It has been seen that urban borders are a reflection of social processes in urban identities, especially migration and urbanization. It has been determined that urban borders have turned into narrower spaces in the face of the spread of urban identities. It has been understood that urban borders have become spaces where urban identities are intertwined and conflicted. In this context, the experiences of urban identities in Turkey have revealed that urban borders have a central role in the construction of urban identities.

Keywords: City, Space, Border, Urban Identity, Urban Borders

¹ **Corresponding Author:** (Doç.Dr.) Artvin Çoruh Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, ozbey-kerem@hotmail.com
ORCID: 0000-0001-8824-359X

GİRİŞ:

Kentler, modern toplumların örgütlendikleri mekânlardır. Modernlikle birlikte meydana gelen değişimler kentlerde tezahür etmekte ve kentleri etkisi altına almaktadır. Kentsel mekânlarda meydana gelen değişimler kentlerin kimliklerini şekillendirdiği gibi kentleri sahip oldukları özellikler açısından da birbirinden ayırmaktadır. Kentsel kimlikler, kentleri nev-i şahsına münhasır bir mekâna dönüştürmekte ve onu sahip olduğu özellikler açısından yüceleştirmektedir. Her kent kendisini biricik olarak görmekte ve kendisini eşsiz kılacak niteliklere atıfta bulunmaktadır. Kentlerin sahip olduğu kimlikler bitmiş gerçeklikler değil, daha ziyade düşüncelerin, deneyimlerin, anlamlandırmaların, yapıp etmelerin bir ürünü olarak şekillenmekte, bireysel ve toplumsal ilişki ve etkileşimlerin bir yansıması olarak belirmektedir. Kentsel kimlikler, dönemsel farklılıklara, toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel ilişki tarzlarına, içinde bulunulan koşullara göre yeniden üretilen yapılardır.

Türkiye’de kentlerin en başta gelen özelliği, tarihselliğidir. Anadolu’daki kentlerin her birinin diğeriyle benzer, ortak ya da farklı bir tarihsel süreci bulunmaktadır. Bu süreci kentsel mekânlarda yer alan tarihsel yapılardan anlamak mümkündür. Kentlerin tarihselliği, onun kimliğinin temellerini oluşturmasında, dönemlere, koşullara ve bağlamlara göre yeniden üretilmesinde önemli bir temel sunmaktadır. Kentler, tarihsel-toplumsal, ekonomik, siyasal, kültürel süreçlerin bir toplamıdır. Anadolu’daki kentlerin binlerce yıllık bir geçmişe sahip olması, farklı kültür ve medeniyetlere ev sahipliği yapmış olması, çok sayıda devletlerin yönetimini içermesi, değişik kültürel geleneklere sahip olması, modernleşme süreçlerini deneyimlemesi ve günümüz dünyasındaki küresel kentlerin özelliklerini taşıması sebebiyle, kent kimliğinin oluşması çok katmanlı, sıkı sıkıya bağlanmış ve karmaşık boyutlara sahiptir. Geçmişten günümüze devreden bu özellikler, Türkiye’de kentlerin kimliklerinin inşasında çok merkezi bir yer tutmaktadır. Kentsel kimliklerin inşasında da kentsel mekân ve onu çevreleyen kentsel sınırlar önemli rollere sahip olmuştur.

Türkiye’nin kentleri bir taraftan kimliklerini tarihsel, toplumsal, kültürel, siyasal, ekonomik gibi nedenlere bağlı olarak inşa ederken, diğer taraftan da kentsel mekân, kentsel coğrafya ve kentsel sınırlar çerçevesinde de inşa edilmektedir. Kentsel sınırların neyi sembolize ettiği, kentsel kimliklerin inşasında kentsel sınırların nerede yer aldığı, kentsel mekândaki toplumsal süreçlerin kentsel sınırlara nasıl yansıdığı, kentsel kimliklerin yayılması karşısında kentsel sınırların nasıl daralan mekânlar haline aldığı, kentsel sınırların kentsel kimliklerin iç içe geçtiği ve çatıştıkları mekânlara nasıl dönüştüğü bu çalışmanın temel sorunsalını oluşturmaktadır. Bu sorunsal çerçevesinde, çalışmada, Türkiye’de kentsel sınırlar, kentsel kimliklerin inşa edildiği mekânlar olarak, kentsel mekândaki toplumsal süreçlerin bir yansıması olarak, yayılan kentsel kimliklerin daralan mekânları olarak ve kentsel kimliklerin iç içe geçtiği ve çatıştığı mekânlar olarak dört farklı bağlamda anlaşılmaya çalışılmıştır.

1. Kent: Kimlik, Mekân ve Sınırlar

Kentler, sanayi, ticaret ve hizmet gibi ekonomik etkinliklerin yer aldığı, nüfusun tabakalalara ayrıldığı, mesleki farklılaşmanın görünür hale geldiği, farklılıkları olan hemen her toplum üyesinin kendisinden bir şey bulduğu, her türden yapıp etmelerimizin zihinsel/düşünsel arka planına ev sahipliği yapan mekânlardır (Balçioğlu, 2007; Şentürk, 2016; Aytaç, 2017). Kentler bir toplumsal kümenin ürününü simgelemektedir (Laborit, 1990). Bu açıdan kentler kimlikli yapılar olup, kendine özgü bir kimlik, kişilik, imaj ve yaşam biçimine sahiptir (Alver, 2017). Kimlik, bir nesnenin tanımlanmasını, diğer şeylerden ayrıştırılmasını ve bir varlık olarak kabul edilmesini gerektirir ki bu, kimliğin tekliğini ve tekilliğini ifade eder (Lynch, 2018). Her kentin kimliğinde, o kentin süreklilik kazanmış olan ayırt edici özellikler saklıdır (Keleş, 2005). Bu bağlamda kent kimliği, kentin kendine özgü karakter ve farklılıklarını yansıtmakta ve kente özgünlük kazandıran kimlik elemanlarının etkileşimlerinden oluşmaktadır (Ertin, Zülfikar ve Atik, 2015; Oktay, 2011). Kentlerin kimlikleri tarihsel olarak yavaş büyüyen, değişen ve

uzun bir tarihsel geçmişe sahip katmanların bir birikimidir (Tekeli, 1991). Kentler bir anda ortaya çıkmış değil, zaman içerisinde oluşmuş, kişiliğini ve kimliğini kazanmış, farklılıkları ve özgümlükleri içeren bütünsel yapılardır (Aliğaoğlu, 2018). Kent kimliği, kentlerin sahip oldukları özellikler açısından birbirinden farklılaşması olduğundan, bu özellikler kente içkin olan kültürün bir yansımasıdır. Kentsel mekândaki kimlikler, kent kültürü üzerinden inşa edilmekte ve bu kültürle varlığını sürdürmektedir. Kentler, farklı kültürlerin karşılaştıkları, iç içe geçtikleri ya da çatıştıkları mekânlar olarak tezahür etmektedir.

Bir toplumsal ürün olarak mekânsallık, toplumsal edim ve ilişkilerin aynı zamanda hem aracı hem sonucu, hem ön kabulü hem de tezahürüdür (Soja, 2015). Bu bağlamda kentsel mekanlar, sosyal süreçler ile mekansal oluşumların birbirinden ayrılmaz özelliklere sahip olduğu boyutlar içermektedir. Kent mekânları kentlerin ortak yaşam kültürünü, kolektif deneyimlerini ve gündelik yaşam imgesel boyutlarını içeren yapılardır (Aytaç, 2017). Kentsel mekânlar, birbirinden farklı düşünce ve yaşam biçimine sahip insanları bir arada tutması hasebiyle bir kültür mozağını oluşturmada ve değişik renk ve materyallerle kentsel kültürü oluşturmaktadır (Tatlidil, 1992). Kentler her ne kadar kültürel açıdan benzer özellikler taşısa da, tarihsel açıdan farklılıklarıyla kendilerine özgü kimlikler oluşturmuştur (Tatlidil, 2009). Bu yönleriyle kentler farklı biçimlerde tanımlanmışlardır. Dönemsel olarak Bronz Çağı, Orta Çağ, Roma kenti, medeniyet ve ulusal olarak Osmanlı, Yunan, Türk ya da Arap kenti, egemen dini inanca göre İslam kenti ve coğrafi mekâna göre Akdeniz kenti gibi atıflarla tanımlamalar yapılmaktadır (Ünlü, 2017). Dahası, kent kimliğinin inşasında stereotipler önemli bir yer tutmaktadır. Bu stereotipler, bahsi geçen kentleri tanımda önemli ipuçları sunmaktadır. Paris’in bir aşk şehri, Şikago’nun mafya merkezi veya Zürih’in bankalar ve bankerler kenti olarak stereotipleştirilmesi bunun örneklerindedir (Bilgin ve Uğurlar, 2010). Kentsel stereotipler, kent kimliğini anlamada ve tanımlamada önemli kaynaklardandır. Kentler, sahip oldukları kimliklerle birbirinden mekânsal açıdan farklılaşmaktadır, çünkü kentsel kimlikler mekânda inşa edilmekte ve mekâna dayanmaktadır. Kentsel mekânların çerçevesini oluşturan sınırlar, diğer bir ifadeyle, kentsel sınırlar, kent kültürünü ve kimliğini sembolize eden hatlar olarak cereyan etmektedir.

Kentsel sınırlar, kentsel dokunun mekânsal organizasyonunu oluşturan çok katmanlı ve karmaşık sistemlerdir (Sinirlioğlu, 2015). Kentsel sınırlar salt mekânsal öğeler değil, aynı zamanda işlevsel, sosyo-ekonomik ve politik özelliklere sahip çok boyutlu varlıklardır (Çelebi-Gürkan ve Özarslan, 2019). Kentsel mekânlar, kentlere özgü kimliklerin çerçevesini, başlangıç ve bitiş noktalarını belirleyen sınırlarla şekillenmektedir. Kentsel kimlikler kentsel sınırlarla birbirinden ayrılmakta ve kentsel sınırlara dayalı olarak bir kimlik ya da kimlikler silsilesi oluşmaktadır. Bu açıdan kentsel mekânı belirleyen sınırlar, her şeyden önce, kente ait olanı temsil etmektedir. Kente ait olan, kenti tanımlayan ve kenti farklılaştıran özellikler, kentsel sınırlarla belirlenmektedir. Kentsel kimlikler kentsel sınırlarda vücut bulmakta, kentsel sınırlarla temsil edilmekte ve meşruiyetini kentsel sınırlardan almaktadır. Çünkü kentsel sınırlar, kentsel kimliklerin inşa edildiği mekânlardır.

2. Kentsel Kimliklerin İnşa Edildiği Mekânlar Olarak Kentsel Sınırlar

Kentler sosyal bilimlerin ve özelde de sosyolojinin temel inceleme alanıdır. Kentsel alan, sosyolojik birikimin ve deneyimin şekillendiği bir alandır. Bu alanda sosyoloji kentlerin toplumsal haritasının yanı sıra fiziksel haritasını da açıklamaktadır (Alver, 2017). Kentlerin fiziksel haritası, sosyolojik anlamda kentsel mekâna tekabül etmektedir. Kentsel mekânlar kentsel kimliklerin inşa edildiği mekânlar olarak tezahür etmektedir. Kentsel kimlikler tarihsel, toplumsal, ekonomik, siyasal, kültürel, dini, etnik vb. bağlamlarda oluşan deneyimlerin, ilişki ağlarının ve yorumlama tarzlarının bileşiminden meydana gelmektedir. Kent kimliğinin inşasında, kente ilişkin deneyimler ve bu deneyimlerin aktarılması önemli bir role sahiptir. Paris, İstanbul, Nice, Los Angeles, Bodrum denildiğinde, hemen herkesin üzerinde anlaşıldığı bir kimlik akla gelmekte ve bu kimlik de kente özgü deneyimlerin insanlar

arasında veya medya aracılığıyla aktarılması neticesinde şekillenmektedir (Tekeli, 1991). Kent kimliğinin inşasında kültürel değerler ve önemli şahsiyetler etkili olmaktadır. Mevlâna yüzyıllar önce yaşamasına rağmen, ortaya koyduğu hoşgörü felsefesi günümüzde halen devam etmektedir. Öyle ki günümüzde Mevlâna ve onu temsil eden Mevlâna Müzesi, Konya'nın bir simgesi haline gelmiştir. Ayrıca kent kimliği, o kentteki somut unsurların anlam kazanmasıyla da şekillenmiştir. Antalya'nın deniz, kum ve güneş üçlüsü ile turizm bağlamında bir kimlik kazanması bunun bir örneğidir (Belge, 2018). Bu bağlamda kentsel kimlikler doğal ve yapay çevresel özelliklerin yanı sıra sosyal, kültürel ve ekonomik özelliklerin etkileşimiyle oluşmuş, durağan değil, değişen yapılardır (Aliğaoğlu ve Mirioğlu, 2020). Bu anlamda kentler sahip olduğu toplumsal ve kültürel değerlerle özgün bir kent kimliği oluşturmaktadır. Kentsel kimlikler, sözü edilen değerleri içeren ve diğer kentlerden farklılaşan yönleri ön plana çıkarmaktadır.

Kentsel kimliklerin kentsel sınırlar içerisinde inşa edildiğine ilişkin çok sayıda örnek verilebilir. Nasıl ki leblebi Çorum'u, horoz Denizli'yi, incir Aydın'ı, lületaş Eskişehir'i hatırlatıyorsa, İzmir deyince deniz, Adıyaman deyince tütün, Antalya deyince turizm akla gelmektedir. Adana kebabıyla, Ağrı dağıyla, Artvin Kafkasör yaylasıyla, Batman Hasankeyf'iyle övünüyorsa, Samsun için Atatürk Anıtı, Sinop için tarihi cezaevi, Sivas için kangal köpeği, Van için kedi övünç kaynağı olmuştur. Çay Rize'yi ne kadar anlatıyorsa, kömür madenleri Zonguldak'ı en az onun kadar anlatmaktadır. Karabük'te Safranbolu neyse, Bolu'da Abant gölü odur. Çiğköfte Şanlıurfa'nın özelliklerini ne kadar yansıtıyorsa, bürokrasi de Ankara'yı o kadar yansıtmaktadır. Kütahya zihinlere Çini'yi nasıl kazımışsa, Denizli Horoz'u zihinlere aynı şekilde kazımıştır. Isparta için Gül'ün değeri, Kars için Ani Harabelerinin değerinden daha az değildir. Giresun fındığın, Nevşehir peribacalarının, Afyon kaymağın başkenti olurken, Amasya elmaya, Kayseri mantıya, Malatya kayısıya başkentlik yapmaktadır. Bitlis beş minaresiyle tanınıyorsa, Gaziantep de baklavasıyla tanınmaktadır. Diyarbakır karpuzuyla, Erzurum çağ kebabıyla, Gümüşhane pestiliyle, Hatay künefesiyle meşhursa, Kahramanmaraş'ın dondurması, Karaman'ın koyunu, Konya'nın Mevlana'sı, Trabzon'un ekmeği, Tunceli'nin Munzur vadisi meşhurdur. Öte yandan nasıl ki İbrahim Erkal Erzurum'un, İbrahim Tatlıses Şanlıurfa'nın, Mahsun Kırmızıgül Diyarbakır'ın, Kenan Doğulu İstanbul'un, Sezen Aksu İzmir'in sesi olmuşsa, Bingöl'ün Alişan'ı, Gaziantep'in Ebru Gündeş'i, Sivas'ın Emel Sayın'ı, Adana'nın Ferdi Tayfur'u sesin sembolik isimleri olmuştur. Şener Şen Adana'yla ne kadar bütünleşmişse, Kadir İnanır Ordu'yla o kadar bütünleşmiştir. Erzurum Acun Ilıcalı ile bilinirken, Beyazıt Öztürk Artvinli olması ile bilinmektedir. Ayrıca Muğla Çökertme türküsüyle özdeş olurken, Hey Onbeşli Onbeşli Tokat'ın, Cemile'nin Gezdiği Dağlar Meşeli Denizli'nin, Hastane Önünde İncir Ağacı Yozgat'ın, Eklemeler Koca Konak Aydın'ın türküsüdür. Dahası, Adnan Menderes deyince Aydın'ın, Süleyman Demirel deyince Isparta'nın, Turgut Özal deyince Malatya'nın, Recep Tayyip Erdoğan deyince Rize'nin adı zikredilir. Kuşkusuz buna benzer örnekleri çoğaltmak mümkün. Bu örneklerde vurgulanması gereken temel husus, her kente ilişkin öne çıkan özelliklerin o kentin sınırları içerisinde inşa edilmiş olmasıdır. Her kent kendi sınırları içerisinde bir kimlik oluşturmakta ve bu kimliği çeşitli sembollerle ifade etmektedir. Bu örneklerden hareketle, Türkiye'de kentsel kimliklerin şu özelliklere sahip olduğu anlaşılmaktadır: hatırlatıcı olması, bir övünç kaynağına dönüşmesi, o kentin özelliklerini yansıtmaması, zihinlere kazıyıcı olması, sahip olduğu değerleri öne çıkarması, taşıdığı niteliklere başkentlik yapması, kentin tanınmasına katkı sunması, neyi meşhurdur sorusunun cevabını güçlü bir şekilde doldurması, ait olduğu mekânın sesini temsil etmesi, bütünleşme ve özdeşleşmeyi gerçekleştirebilmesi, her daim zikredilmesi gerekir. Bu bağlamda kentsel kimlikler, sembolize ettiği özellikler üzerinden inşa edilmektedir.

Türkiye'de kentsel kimliklerin kentsel sınırlar çerçevesinde nasıl inşa edildiğini daha iyi kavrayabilmek amacıyla iki farklı kentin karşılaştırması gereklidir. Bu gereklilikte, örneklem olarak Erzurum ve İzmir kentleri düşünülmüştür. Söz konusu kentlerin düşünülmesinde, bu kentlerin çok yönlü bir karşılaştırma yapılabilmesine imkân sunması etkili olmuştur. Her iki kent, farklı tarihsel, toplumsal,

kültürel, siyasal, ekonomik dinamiklere sahiptir. Erzurum, dadaşlar diyarı olarak tanımlanmakta, dadaşlık, iyi silah kullanan, güzel cirit oynayan, ata iyi binen, halk oyunlarını bilen, maddiyata önem vermeyen, delikanlı, mert, yiğit, cesur gibi anlamlara geldiği gibi erkek kardeş, büyük erkek kardeş, ağabey gibi anlamlara sahip olan, büyüklere karşı saygıyı, ağırbaşlılığı, söz dinlemeyi sembolize eden ve erkekler için kullanılan bir ifadedir (Tezcan, 1987; Aliğaoğlu, 2018). Erzurumlu olmayı ifade eden dadaşlık, geleneksel ve ataerkil düzeni vurgulayan, erkeğin otoritesini güçlendiren yönleri içermektedir. Buna karşın İzmir, gavur İzmir olarak tanımlanmakta, söz konusu kimliğin Batı yaşantı kalıplarına açıklığı, kentli nüfusun bağnaz tutumlarını benimsemediği ve yeniliğe açık olduğu vurgulanmaktadır (Tekeli, 1991). Bu bağlamda, İzmir’in Batılı bir kent kimliğine sahip olduğu, buna karşın Erzurum’un ise Doğulu kent kimliğine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Kuşkusuz söz konusu kimliklerde belirli değişimler yaşamış ve yeniden inşa edilmiştir. Ne Erzurum salt olarak Doğu, ne de İzmir salt olarak Batı’dır. Erzurum Doğulu bir kent kimliğine sahip olduğu kadar belirli ölçülerde Batılılaşmış, İzmir Batılı bir kent kimliğine sahip olduğu kadar Doğu’dan aldığı göçlerle kimliğini yeniden yapılandırmıştır. Bu açıdan söz konusu kentler örneğinden hareketle Türkiye’de kentsel kimliklerin melez desenler oluşturdukları gözlenmiştir. Bununla birlikte, Erzurum, dindar ve muhafazakâr bir toplumsal yapıya sahip olması sebebiyle değişime açık olmayan, kadınların kamusal alana çıkamadığı, mahremiyetin sınırlarının sıkıca korunduğu bir kent (Tezcan, 1987) olurken, İzmir, kadınların evine kapanmadığı, toplumsal yaşama erişebildiği, kendi iradesini kullanabilen bireylerden oluşan bir kenttir (Tekeli, 2010). Bununla birlikte, Erzurum, dindar bir kent olması hasebiyle yardımlaşma ve hayırseverlik gibi gelenekleri tarihsel olarak inşa etmiş bir kent (Tezcan, 1987) olurken, İzmir, pek çok Anadolu kentinde yer alan geleneklerin meşruluğunu sağlayan itaat kültürünün olmadığı bir kent olarak düşünülmektedir (Bilgin, 2010). Son olarak, İzmir, uzun bir tarihselliği içinde bulunduran bir kent olmasına karşın tarihi bir kent değil (Bilgin, 2010), daha ziyade, bir liman kenti kimliğine sahip kenttir (Tatlıdil, 2009). Ancak Erzurum, tarihselliği iliklerine kadar nüfuz etmiş, tarihselliğiyle her surette övünen, tarihi kent kimliğine sahiptir. Erzurum ve İzmir karşılaştırması, kentsel kimliklerin kentsel sınırlar içinde inşa edildiğinin en somut örnekleri olmuştur. Burada vurgulanması gereken husus, hem Erzurum’un hem de İzmir’in kentsel kimliklerinin bitmiş gerçeklikler olmadığı, bilakis dinamik bir şekilde değişip dönüştüğüdür. Köksal Alver’in de işaret ettiği gibi, kent kimliği dinamik bir yapıdır, bir kez oluşup öylece kalmaz, zamanla kimlik unsurlarında değişimler olabilir (Alver, 2017). Bu değişimler, özellikle kentsel mekândaki toplumsal süreçlerin bir ürünü olarak şekillenmektedir.

3. Kentsel Mekândaki Toplumsal Süreçlerin Yansıması Olarak Kentsel Sınırlar

Kentsel sınırlar içerisinde yer alan kimlikler türdeş olmadığı gibi, kentsel kimliklerin çerçevesini oluşturan kentsel sınırlar da katı, sabit ve durağan değildir. Kentsel mekânda inşa edilen kimlikler toplumsal süreçlerin bir sonucu olarak değişime uğramaktadır. Bu süreçlerin başında kuşkusuz göç ve kentleşme yer almaktadır. Farklı tarihsel dönemlerde yapılan göç hareketleri ve kentleşme süreçleri neticesinde ülkelerin, kentlerin, mahallelerin toplumsal yapıları değişime uğramakta ve ortaya yeni bir kimlik çıkmaktadır. Kentte yaşayanlar ya da kente sonradan göç edenlerin oluşturdukları deneyimler, o kentin kimliğini oluşturmaktadır. Kemal Karpat’ın da vurguladığı gibi, göçmenler katıldıkları topluma kendi görüşlerini, yaşamlarını, değerlerini katar ve katıldıkları toplumdan da aynı şekilde alırlar. Bunun sonucunda ortaya yeni bir toplum çıkar ve bu toplum daha önceki toplumun ve devletin ismini taşıdığı gibi iç kimliği açısından yenidir (Karpat, 2010). Öyle ki, göç, kimlik üzerinde önemli ve uzun soluklu etkileri olan karmaşık bir psikososyal süreçtir (Akhtar, 2018). Göç ve kentleşmeyle birlikte kentlerin toplumsal yapısı değişime uğrar. Bu değişim neticesinde kentlerde farklı kimlikler birbiriyle karşılaşır, iç içe geçer ya da çatışır ancak yaşanan değişim kentlerde toplumsalın yeniden inşasını kaçınılmaz kılar. Kentlerde meydana gelen toplumsal süreçler, kentsel kimliklerin yeniden inşasını gerektirir. Kentleşme sürecinin kentleşme olarak da ifade edilen bir

boyutu da bulunmaktadır. Türkiye’de kente göç edenlerin kültürel bir dönüşüm geçirerek kentli değerleri benimseyemedikleri için söz konusu dönüşümdeki gecikmeyi ifade etmek amacıyla kentleşme kavramı kullanılmıştır (Tekeli, 2011). Bu açıdan Türkiye’nin kentl(i)leşme deneyimi kentsel kimlikler açısından yeniden inşası anlamına gelir. Kentsel kimliklerin yeniden inşası, kentsel mekânın ve kentsel sınırların yeniden inşası anlamını taşır. Kentsel kimlikler bitmiş, tamamlanmış ve durağan yapılar değil, aksine bitmemiş, tamamlanmamış ve dinamik yapılardır. Sürekli değişime uğrayan, farklı bağlamlarda, değişik görünümde ve yeni yüzlerle şekillenen kentsel kimliklerin dinamik yapısı, üzerinde yer aldığı kentsel mekânı ve onun sınırlarını da doğrudan etkisi altına almaktadır. Kentsel kimliklerin farklılaşan ve değişen yapısı göz önüne alındığında, kentsel mekânı çevreleyen sınırların değişime açık olduğu anlaşılmaktadır.

Henry Lefebvre’nin mekânın üretimi olarak tanımladığı değişim, sermayenin krizden çıkabilmek için mekânı dönüştürdüğü, yeniden ürettiği ve yeni mekânlar oluşturarak kendi meşruiyetini yeniden sağladığı bir gelişmeyi işaret etmektedir (Lefebvre, 1991). Kentsel mekânın yapısı ve onun sınırları, sermayenin mekânı dönüştürmesi, kendisine yeni bir coğrafya yaratması ve yeni tahakküm örüntüleri oluşturmasıyla değişmektedir. Sermayenin mekân üzerindeki etkisi, sermayenin küreselleşmesinden, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerden, kentsel yönetim ve mevzuat yapısından, ekonomik süreçlerden, üretim süreçlerinden, üniversite ve akademik açıdan kurumsallaşma süreçlerinden bağımsız değildir. Bu anlamda kentsel sınırlar sermayenin yayılmasına koşut bir biçimde yeniden üretilmektedir. David Harvey, kent hakkındaki herhangi bir genel kuramın, bir şekilde, kentin yüklendiği mekânsal biçimle kentteki toplumsal süreçleri bağdaştırması gerektiğini belirtir (Harvey, 2013). Kentlerin değişimi, mekân ile toplumun iç içe geçişi ve birbirlerini dönüştürmesiyle gerçekleşir. Kentsel mekândaki kimlikler, kentteki toplumsal süreçler temelinde şekillenir. Sermaye, göç ve kentleşme süreçleri kentlerin toplumsal yapısında önemli değişimleri beraberinde getirmiş ve bu hareketlilik kentsel mekânı değiştirip dönüştürmüştür. Kentsel kimliklerin inşa edildiği mekânın sınırları ise sermaye, göç ve kentleşme süreçleriyle değişime uğramıştır. Kuşkusuz bunun en somut örneği coğrafyanın değişmesidir. Coğrafyanın değişmesi, toplum halinde yaşamının ve medeniyetin gelişiminin ifadesidir (Öztürk, 2014). Bu açıdan coğrafyanın değişimi, kentlerin coğrafi mekânının sermaye, göç ve kentleşme süreçleriyle giderek daralması, genişlemesi veya büyümesidir. Kentlerin coğrafi mekânının ve sınırlarının değişmesi ise, kentsel kimliklerdeki farklılaşmanın temelini oluşturmaktadır. Özellikle kentlerin coğrafi mekanlarının ve sınırlarının değişmesiyle ilgili verilebilecek en önemli örnek, Türkiye’deki birçok kentin büyükşehir olmasıdır. Bu süreç kentlerin coğrafyasının ve sınırlarının değişmesine, kentsel mekânda yeni toplumsal süreçlerin oluşmasına, bu nedenle kentsel kimliklerin yeniden inşa edilmesine sebebiyet vermiştir.

Kentsel kimliklerin yapısı farklı göç örüntüleriyle şekillenmektedir. İç ve dış göçler, bireysel ve kitlesel göçler, geçici ve kalıcı göçler, zorunlu ve gönüllü göçler, vasıflı ve vasıfsız göçler ve düzenli-düzensiz göçler kentsel kimliklerin oluşumunda başat bir role sahiptir. Bu göçlerle kentlerin kimlikleri yeniden şekillenmektedir. Türkiye’nin göç ve kentleşme deneyimi kent kimliğinin inşasında göçlerin merkezi bir yere sahip olduğunu göstermektedir. İstanbul, Ankara ve İzmir gibi kentler, yıllardır göç alan, göç veren, farklı göçmen kimliklerini bir arada bulunduran ve bu kimlikler üzerinden bir göç ve kentleşme deneyimi oluşturan mekânlardır. Bu kentlerin sınırları bir kez çizilmiş, belirlenmiş ve tamamlanmış değil, daha ziyade sanayileşme, kentleşme, göç hareketleri gibi geniş hacimli toplumsal süreçlere koşut olarak yeniden inşa edilmiştir. İstanbul örneği üzerinden düşünüldüğünde, İstanbul, sanayinin, ticaretin, ekonomik faaliyetlerin, hizmet sektörünün, kayıt dışı istihdamın, ucuz işgücünün, işsizlikten, yoksulluktan ve geçimsizlikten kurtulmanın, refah içerisinde yaşamının bir mekânı olarak işlevsel hale gelmiştir. Kırdan kente göç bağlamında İstanbul, göç etmeyi düşünenler için bir cazibe merkezine dönüşmüştür. Bu sebeple, İstanbul için taşı toprağı altın sözü büyük kentin çekiciliğini anlatmaktadır (Keleş, 2006). Türkiye’nin hemen her yerinden İstanbul’a göç edildiği gibi, İstanbul günümüz

küreselleşme çağındaki göç hareketleri açısından da kaynak, hedef ve transit kent konumundadır. Bu açıdan küresel göç hareketleri karşısında İstanbul adeta bir kervansarayına dönüşmüş durumdadır (Erder, 2015). Geniş ölçekli toplumsal süreçlerin mekânına dönüşen İstanbul’un kent kimliği ve kentsel sınırları sayısız biçimde değişip dönüşmüştür. Özellikle küresel yatırım projeleri, İstanbul’un kentsel mekânını yeniden organize etmeyi, dolayısıyla İstanbul kent sınırlarını yeniden düzenlemeyi kaçınılmaz kılmaktadır. Bu açıdan geniş ölçekli toplumsal süreçler kentsel mekânı ve onun sınırlarını doğrudan etkilemekte, dönüştürmekte ve yeniden şekillendirmektedir. Kentsel kimliğin inşasında uluslararası göç süreçleri de etkili olmaya başlamıştır. Özellikle Suriye’den Türkiye’ye son dönemde yapılan göçlerle birlikte, özellikle İstanbul gibi metropol kentlerde Suriyeli sığınmacı ve mülteciler yoğunlaşmaya başlamış, söz konusu göçler kentsel mekânda kalıcı bir nüfusun oluşmasına neden olmuş, bu da kentlerin kimliklerinde önemli bir yer tutmaya başlamıştır.

Bütünsel anlamda bakıldığında, Türkiye’de kentsel kimliklerin inşası kırdan kente göç, kentten kente göç ile küreselleşmiş uluslararası göç hareketleri bağlamında şekillenmiş ve bu süreç kentsel mekânı ve onun sınırlarını da doğrudan belirlemiştir. Kentsel sınırlar, gelişen ve değişen gelişmeler bağlamında göç ve kentleşme gibi toplumsal süreçlerle yeniden çizilmiş ve kentsel sınırlar kentsel kimliklerin yeni yüzünü, farklı yapısını ve değişen görünümünü temsil eder hale gelmiştir. Kentsel kimliklerin inşası kuşkusuz salt göç ve kentleşme hareketleriyle değil, aynı zamanda aile ve evlilikler yoluyla, ekonomik ve ticari faaliyetlerle, eğitim amacıyla, din kurumuyla, siyasal süreçlerle, kitle iletişim araçlarıyla, reklamlarla, filmlerle, müziklerle, belgesellerle, billboardlarla, turistik gezi ve ziyaretlerle de gerçekleşmektedir. Toplumsal süreçlerin geniş hacimli, dinamik ve çok boyutlu yapısı, kentsel kimliklerin inşasında doğrudan etkili olmuş ve hem kentsel mekânı hem de onun sınırlarını da şekillendirmiştir.

4. Yayılan Kentsel Kimliklerin Daralan Mekânları Olarak Kentsel Sınırlar

Kentsel kimlikler ile kentsel sınırlar arasındaki ilişkinin önemli bir yönü, ilkinin ikincisini aşan boyutlara sahip olmasıdır. Kentsel kimlikler her ne kadar kentsel sınırlar içinde inşa edilmiş olsalar da, esas olarak kentsel sınırları aşan boyutlara, etkilere ve sonuçlara sahip olmuşlardır. Kentsel kimliklerin içeriğini oluşturan değerler, anlamlar, düşünceler, semboller sadece buldukları kentlerle sınırlı kalmayıp, diğer kentleri, bölgeleri, ulusları da etkisi altına almaktadır. Kentsel sınırlar, kentsel kimliklerin başlangıç ve bitiş noktalarını belirtse de, kentlerin kimlikleri bu sınırları aşan boyutlar taşır. Bunun altında yatan temel motivasyon, kentsel kimliklerin ve kentsel sınırların bitmemiş gerçeklikler olarak devam eden bir süreç içerisinde yer almalarıdır. Bu açıdan kentsel kimlikler toplumsal değişme süreçleriyle kentsel sınırları aşarak farklı kentlere, bölgelere, mekânlara yayılırlar. Örneğin, Mevlâna, Konya kentinin bir simgesine dönüşmüş ve kent kimliğinin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Ancak Mevlana’nın geçmişten günümüze taşıdığı hoşgörü felsefesi Konya’yla sınırlı kalmamış, diğer kentlere, bölgelere ve ülkelere yayılmıştır. Antalya’nın turistik kent kimliği, sadece Antalya’dan ibaret olmayıp, dünya ölçeğinde etkilerini göstermiştir. İstanbul’un kent kimliği, küresel bir vizyona sahip olduğundan, söz konusu kimlik küre üzerinde yayılmaktadır. Söz konusu örneklerden hareketle, kentsel kimliklerin bulunduğu kentleri aşip küresel ölçeklere varıncaya dek yayıldığı gözlenmiştir. Kuşkusuz bu yayılmada kentsel kimliklerin hareketli oluşu doğrudan etkili olmuştur.

Kentsel kimlikler kentsel sınırlarla karşılaştırıldığında daha hareketli yapılardır. Kentsel kimliklerin kentsel sınırları aşması, kentsel sınırları işlevsiz kılmak yerine onu değiştirip dönüştürmektedir. Çünkü kentsel sınırlar değişime açık mekânlardır, bir kere çizilmekle kalmaz, farklı süreçlerle yeniden şekillenmektedir. Günümüz metropol kentlerinin sınırları artan insan hareketliliği karşısında ortadan kalkmak ya da işlevsiz hale gelmek yerine söz konusu hareketliliği yeniden üreten, tanımlayan ve şekillendiren dinamiklerdir. Ancak kentsel kimliklerin değişen yapısı karşısında kentsel sınırlar durağan yapılarını koruma eğilimindedirler. Kentsel kimlikler yayılırken, kentsel sınırlar bu yayılma

karşısında daralmanın mekanına dönüşmektedir. Bir başka ifadeyle, yayılan kentsel kimlikler karşısında kentsel sınırlar daralan mekanlar olarak işlev görmektedir. Kentsel kimlikler etkileşime girerek farklılaşırken, kentsel sınırlar etkileşimler karşısında mutlaklığını muhafaza etmektedir.

Kentsel kimliklerin hareketli yapıları karşısında kentsel sınırların durağan görünümünü modernist ve postmodernist paradigma bağlamında anlamak olanaklıdır. Modernist paradigma açısından kentsel kimlikler kentsel sınırlarla bütünleşik yapılardır. Kentsel kimliklerin sınırları ile kentsel mekânın sınırları birbirine denk düşmektedir. Diğer bir ifadeyle, kentsel sınırların başlangıç ve bitiş noktaları ile kentsel kimliklerin başlangıç ve bitiş noktaları bir ve aynıdır. Çünkü modernist paradigmanın mekân ve kimlik siyaseti doğrusal, çizgisel ve merkezi bir süreç ve yönelim içermektedir. Bu paradigmadan hareketle, kentsel kimliklerin inşası kentsel sınırların içerisinde çizgisel, doğrusal ve merkezi bir temelde inşa edilmektedir. Ancak postmodernist paradigmanın mekân ve kimlik siyaseti modernist paradigmanın eleştirisi ve reddini içerdiğinden, kentsel kimlikler ile kentsel sınırlar birbirinden farklı süreçler izleyebilir. Kentsel sınırlar ile kentsel kimliklerin başlangıç ve bitiş noktaları birbirinden farklı olabilir. Çünkü postmodernist paradigmanın mekân ve kimlik siyaseti akışkan, geçirgen, merkezlessiz, dağınık ve parçalı bir şekilde cereyan etmektedir. Bu açıdan kentsel kimliklerin kentsel sınırları aşan boyutlarla yayılması, kentsel kimlikleri postmodernist bir çerçeveye oturturken, kentsel sınırların kentsel kimlikler karşısında durağan bir yapıda olması, kentsel sınırları modernist paradigmanın mekân ve kimlik siyasetine uygun hale getirmektedir. Kentsel kimlikler merkezlessiz bir yapıda değişirken, kentsel sınırlar merkezleşmenin bir tezahürü olmaktadır. Bu açıdan kentsel kimliklerin yayılması karşısında kentsel sınırlar daralan mekanlara dönüşmektedir.

Kentsel kimliklerin yayılmasında göçler önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü göçler, salt mekânsal bir hareketlilik değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel bir harekettir (Yalçın, 2004; Canatan, 2013). Göç eden insanlar göç ettikleri mekânlara değerlerini, geleneklerini, ilişki biçimlerini, kısacası kimliklerini de taşırlar ve göç edilen mekânda kimliklerini etkileşimsel olarak yeniden kurarlar. Göçmenler, göç edilen toplumun bir parçasına dönüşür ve geldiği yerle irtibatını sürdürerek kimliğini yeniden inşa eder. Göçlerle birlikte göçmenlerin kimlikleri de daha geniş bir alana yayılır. Kırdan kente göçte sıklıkla görülen bu durum, kentler arasındaki göçlerde de görülmektedir. Kentsel kimlikler göçlerle daha geniş bir mekâna yayılırlar. Yayıldıkları yeni mekânları kuşatırlar, etkilerler, karşılıklı değiştirip dönüştürürler. Kentsel kimlikler yayılırken, kentsel sınırlar bu yayılma karşısında daralan mekâna dönüşürler. Çünkü kentsel sınırlar yayılan kentsel kimliğin bir mekâna bağlı olduğunu her surette vurgularlar.

Türkiye'nin göç ve kentleşme süreçlerine yakından bakıldığında, büyük kentlere yapılan göçlerle birlikte kentsel mekânda farklı kimliklerin kendilerini sunumladıkları görülür (Keleş, 2006). Göçlerle birlikte kentsel kimlikler göç edilen yeni kentsel mekânda görünür hale gelmektedir. İstanbul'da Ordulular gecesi, Ankara'da Kars-Ardahan-Iğdır tanıtım günleri, İzmir'de Diyarbakırlıların kültür gecesi, Kocaeli'nde Artvinliler buluşması bu konuda öne çıkan örneklerdendir. Bu örnekler, söz konusu kentlerin kimliklerini sunumladıkları mekanlara dönüşmektedir. Ordu'nun, Kars'ın, Ardahan'ın, Iğdır'ın, Diyarbakır'ın, Artvin'in ve daha birçok kentin farklı kentsel mekanlarda yapmış oldukları etkinlikler, bu kentlerin sahip olduğu kimliklerin buldukları kentlerin dışına, özellikle de metropol kentlere doğru yayıldıklarını gösterir. Ancak söz konusu kentlerin kimlikleri her ne kadar metropol kentlere yayılmış olsalar da, kentsel sınırlar tarafından daraltılmaktadır. Kentsel sınırlar, yayılan kentsel kimliklerin daralan mekanları halini almıştır. Bunun ana sebebi, kentlerin kendi sınırları içerisinde bir kimlik inşa etme isteğidir. Bir diğer ifadeyle, kentler, kentsel mekânı çevreleyen sınırlar içerisinde bir kimlik inşa etme ve onu diğer kimliklerden farklılaştırma, özgün kılma ve yüceltme eğilimindedirler. Bu sebeple, kentler, kimliklerinin yayılması yerine kentsel sınırlarla daraltılmasını amaçlarlar. Küresel ölçekte yayılan kentsel kimliklerin daralan mekânları öncelikle ulusal sınırlar daha sonra ise kentsel sınırlardır. Küresel-ulusal bağlamda kentsel kimlikler küresel ölçekte yayılırken ulusal

ölçekte daralmaktadır. Ulusal-kentsel bağlamda ise kentsel kimlikler ulusal düzeyde yayılırken kentsel ölçekte daralmaktadır. Küresel medyanın ve kitle iletişim araçlarının gelişimiyle birlikte, kentsel kimlikler daha hızlı bir şekilde hem ulusal hem de küresel düzlemde yayılmakta, kentsel sınırlar hızla yayılan kentsel kimliklerin daraltan mekanları olarak kendisini yeniden üretmektedir.

5. Kentsel Kimliklerin İç İçe Geçtiği ve Çatıştığı Mekânlar Olarak Kentsel Sınırlar

Kentsel kimlikler ile kentsel sınırlar arasındaki ilişkinin bir başka tarafı ise, kentsel sınırların farklı kentsel kimliklerin iç içe geçtiği ya da çatıştığı mekânlara dönüşmesidir. İç içe geçişin ve çatışmanın kaynağını, kentsel kimliklerin kentsel sınırları aşması kadar kentsel kimliğin bileşenlerinin farklı kent mekânlarını içerecek şekilde tanımlanması da oluşturmaktadır. Sözü edilen iç içe geçişler ile çatışmalar Türkiye’de kamuoyuna ve medyaya da yansımaktadır. Kentsel sınırların kentsel kimliklerin iç içe geçtiği mekânlar olması, bir kenti tanımlayan bir özelliğin sadece o kentle sınırlı olmayıp diğer kentleri de içermesidir. Bir başka ifadeyle, kentsel kimliklerin birbiriyle bütünleşmesi olarak tezahür eden bu süreç, kentsel kimliklere ilişkin bir veya daha fazla özelliğin bir başka kent ya da kentler tarafından paylaşılmasıdır. Ancak kentsel sınırların kentsel kimliklerin çatıştığı mekânlar olması ise, bir kente ait özelliğin diğer kentler tarafından sahiplenilmesi, sadece kendine has bir özellikmiş gibi görmesi, söz konusu özelliği diğer kent ya da kentlerle paylaşmamasıdır. Kentsel sınırların kentsel kimliklerin de sınırları olarak görüldüğü bu süreç, kentlerin birbirleriyle amansız bir mücadeleye girdikleri, tartıştıkları ve anlaşmazlığa düştükleri bir yapıda devam etmektedir.

Kentsel sınırların kentsel kimliklerin iç içe geçtiği bir mekân olması, kentsel kimliklerin sadece bir kentle sınırlı kalmayıp diğer kentleri de etkisi altına alması, sahip olduğu özelliği diğer kent ya da kentlerle paylaşmasıdır. Bu süreç, kentsel kimliklerin kentsel sınırları aştıkları bir süreç olup, herhangi bir özellik sadece bir kente özgü değil, daha ziyade çok sayıda kenti içeren bir yapıdadır. Kentsel kimliklerin kentsel sınırlarla sınırlı kalmadıkları bu süreçte, kentsel sınırlar ayrıştırmanın ve çatışmanın değil, aksine bütünleşmenin ve iç içe geçmenin bir ifadesi olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye’de kentsel kimliklerin iç içe geçtiği çok sayıda kentler bulunmaktadır. Örneğin, tarihsel kent imgesi üzerinden bakıldığında, Türkiye’de kentlerin genel ekseriyetinin ortak özelliğinin tarihi bir özelliğe sahip olduğu görülür. Bu anlamda Sivas tarihi bir kent olma özelliğini taşıırken, Konya bu özelliğin dışında değildir. Kars binlerce yıllık bir tarihe sahip iken, Bilecik bugün ortaya çıkmamıştır. Çanakkale’de tarih yazılırken Erzurum’da yazılanlar da tarihidir. Kentlere turizm üzerinden baktığımızda, turistik kent kimliğinin çok sayıda kentin ortak özelliği olduğu kolayca görülür. Antalya turistik kent kimliğinin en tipik özelliğini taşıırken, Muğla bu özelliği taşıyan kentlerden biridir. İzmir turizmin köşe taşlarından olurken, Aydın’ın turistik kent kimliği en az diğerleri kadar gelişmiştir. Giresun fındığın kenti olarak bilinirken, Ordu, Trabzon, Rize ve Artvin fındığın üretildiği kentler arasında yer almaktadır. Sanayi kenti açısından İstanbul ile Kocaeli’nin, tekstil kenti açısından Bursa ve Denizli’nin, maden kenti açısından Zonguldak ile Manisa’nın ortak özellikleri göze çarpmaktadır. Buradaki temel husus, sözü edilen kentlerin sınırlarının diğer kentlerle bütünleşmenin sacayağı olmasıdır. Bir diğer ifadeyle, kentsel sınırlar, kentsel kimliklerin iç içe geçtiği mekânlara dönüşmüştür. Söz konusu kentlere dair özellikler, hem bulunduğu kentin kimliğine yönelik önemli ipuçları sunarken, hem de diğer kentlerle olan ortak özellikleri de yansıtmaktadır. Kentsel sınırlar, kentsel kimliklerin iç içe geçtiği mekânlar olduğu gibi, birbiriyle çatıştığı mekânlar olarak da ön plana çıkmaktadır.

Kentsel kimliklerin çatıştığı mekânlar olarak kentsel sınırlarla ilgili olarak Türkiye’de çok sayıda örnek vermek olanaklıdır. Gaziantep kent kimliğiyle özdeşleşmiş olan Antep Fıstığının hangi kente ait olduğu hususunda Gaziantep, Şanlıurfa ve Siirt arasında süregelen bir tartışma bulunmaktadır. Şanlıurfalıların Urfa fıstığı, Gaziantep’lilerin Antep fıstığı, Siirtlilerin ise Siirt fıstığı olarak tanımladığı fındık her ne kadar Gaziantep’le özdeşleşmiş olsa da, Tarım ve Orman Bakanlığı Tarım Ürünleri Piyasalarına göre Antep fıstığı, Türkiye’de 2020 yılı itibarıyla en fazla Şanlıurfa’da, daha sonra Gaziantep’te ve son olarak

Siirt'te üretilmektedir (Bkz. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2022). Fıstık her ne kadar Şanlıurfa'da daha fazla üretilse de, Gaziantep kentiyile özdeşleşmiştir. Buna karşın söz konusu kentler arasında fıstığın kime ait olduğu konusunda önemli anlaşmazlıklar görülmektedir. Öyle ki, söz konusu anlaşmazlıklar patent tartışmalarına dönüşmüş ve yargıya varıncaya dek uzamıştır (Bkz. URL-1; URL-2). Tokat ile Sivas arasında yaşanan kebab tartışması da bir başka örneği oluşturmaktadır. Tokatlılar kebabın sebzelerinin kendilerine ait olduğunu, kebabın kendilerine has yöresel bir yemek olduğunu vurgularken, Sivaslılar Tokat kebabından farklı bir kebab yaptıklarını, Tokatlılardan daha iyi yaptıklarını ileri sürmektedirler (Bkz. URL-3). Tokat ve Sivas kentleri arasında kebabın hangi kente ait olduğu ve kebabı hangi kentin daha iyi yaptığı yönünde karşılıklı açıklamalar, kentsel kimliklerin kentsel sınırlar üzerinden çatışan özelliklere sahip olduğunu göstermektedir.

Kentsel kimliklerin çatıştığı mekânlar olarak kentsel sınırları anlamada çığköfte önemli bir örneği teşkil etmektedir. Çığköfte, Adıyaman kent kimliğiyle özdeş bir şekilde hem bulunduğu kentte hem de diğer kentlerde, bölgelerde ve ülkemizde tanınmış bir boyuta sahip olsa da, Şanlıurfa çığköftenin asıl olarak kendilerine ait olduğunu vurgulamış, dolayısıyla çığköftenin hangi kente ait olduğu sorusu, kentlerin kültürel kimliğine dayalı çatışmaların oluşmasına neden olmuştur. Her iki kent çığköftenin kendilerine ait olduğunu ısrarla sürdürmekte ve aralarındaki çığköftenin kime ait olduğu konusunda çatışma devam etmektedir (Bkz. URL-4). Çağ kebabı, Erzurum kent kimliğinin temel göstergelerinden olarak bilirse de, Artvin'e ait olduğu yönündeki Artvinlilerin ortaya koyduğu argümanlar, çağ kebabının bu iki kentin kimlik inşa pratiklerindeki çatışmalı alanı göstermektedir (Bkz. URL-5). Artvin ile Rize il sınırında yer alan Kiyıcık Plajı, bu iki kent tarafından sahiplenilmiş ve bu plajın kendi sınırları içerisinde yer aldığını iddia etmiştir. Bu durum her iki kent arasında anlaşmazlıkların oluşmasına sebep olmuştur (Bkz. URL-6). Kentsel sınırların bir çatışma mekânı olduğuna dair bir başka örnek ise, Malatya ile Adıyaman arasında yaşanan sınır anlaşmazlığı olmuştur. Sınır anlaşmazlığı, Malatyalılar tarafından yapılan yol çalışması nedeniyle başlamış, yaklaşık yüz kişilik Adıyamanlı bir grup Malatyalılara saldırmış ve yaşanan olayda beş kişi yaralanmıştır (Bkz. URL-7). Kentsel sınırlardaki anlaşmazlığın bir diğer durağı ise, Denizli ile Aydın arasında yaşanan kanyon tartışmasıdır. Söz konusu kanyonun iki ilin benim-benim kavgası nedeniyle kurduğu ifade edilmektedir. Kanyona Denizlililer inçegiz, Aydınlılar ise Arapapıştı ismini verirken, son yıllarda Muğla'nın dâhil olmasıyla birlikte anlaşmazlık başka bir boyuta ulaşmıştır (Bkz. URL-8).

Burada vurgulanması gereken temel husus, kentsel kimliğin kentsel sınırları aşan bir boyutta olması ve bulunduğu yöreye ait olmasına karşın, bahsi geçen kentler tarafından da kentsel kimliğin merkezi ögesi olarak tanımlanmasıdır. Her kent, kendi kimliğini oluştururken, kentsel sınırları aşan öğeleri kentsel sınırları içerisinde tanımlamaya çalışmakta ya da kentsel kimliğin temel bileşenlerinden olan bir öğeyi, kentsel sınırlarla çerçevelemektedir. Kentsel sınırlar içerisinde tanımlama ya da kentsel sınırlarla çerçeveleme girişimi, kentlerin kimlik inşa pratiklerinin iç içe geçen ya da çatışan mekân olduğunun göstergesidir. Toplumsal süreçlere bağlı olarak kentsel kimlikler yayılırken, bu yayılma farklı kentsel kimliklerin iç içe geçmelerine ya da birbirleriyle çatışmalarına sebebiyet vermektedir. Kentsel kimliklerin iç içe geçişi ya da çatışması, kentsel sınırları yeniden üretmekte ve güçlendirmektedir. Bu açıdan kentsel kimliklerle kentsel sınırlar arasındaki ilişki karmaşık, çok yönlü ve dinamik özellikler taşımaktadır.

SONUÇ:

Kent, mekân, sınır ve kimlik sarmalında Türkiye'de kentsel kimliklerin inşasında kentsel sınırların rolü ele alınmıştır. Türkiye'nin farklı kentlerinden örneklerle kentlerin kimlik inşası sürecine odaklanılmış ve bu süreçte kentsel sınırların nerede yer aldığı, ne gibi bir role sahip olduğu ve hangi yaklaşımları ortaya koyduğu analiz edilmiştir. Bu çerçevede, bu çalışma kapsamında, birbiriyle ilişkili olarak dört farklı yaklaşım tespit edilmiştir. Bu yaklaşımları şu şekilde toplamak mümkündür:

Birincisi, kentsel kimliklerin kentsel sınırlar bağlamında inşasıdır. Buna göre, her kentin kimliği, kendi mekânsal sınırlar içerisinde inşa edilmektedir. Her kent kimliğini kendisini diğerlerinden ayırıştırarak, biricikleştirerek ve yüceleştirerek inşa etmektedir. Kentsel kimlikler birbirlerinden sınırlarıyla ayrılmaktadır, çünkü her birinin kimliği farklı özelliklere sahiptir. Kentsel kimliklere ilişkin değerler, semboller, özellikler vb. o kimliğin sacayağını oluşturmaktadır. Her kentin kimliği biriciktir, ona ait özellikler diğer kentlerde bulunmaz, yalnız o kente aittir, bu da onu biricik kılmaktadır. Her kent kimliğini yüceleştirmekte, kutsallaştırmakta ve değerler silsilesinde en üst sırada yer almaktadır. Onu eleştirmek ya da sorgulamak söz konusu olamaz, bilakis onun yüceliğine sürekli atıfta bulunur. O kentte yaşayanlar kentin kimliğinden her zaman övünç duyarlar. Bu açıdan her kentin kimliğinin diğerlerinden ayrıldığı, biricik görüldüğü ve yüceleştirildiği bir bağlamda, kentsel sınırların merkezi bir rolü bulunmaktadır. Kentsel sınırlar, kentsel mekânın başlangıç ve bitiş noktalarını belirleyen, kimliğin çerçevesini çizen ve katı, sabit ve durağan bir yapı ve görünüme sahip hatlardır. Kentsel kimlikler kentsel sınırlar üzerinden inşa edilmektedir. Türkiye’deki kentlere ilişkin örnekler, kentsel kimliklerin kentsel sınırlar dâhilinde inşa edildiğinin somut göstergeleridir.

İkincisi, kentsel sınırların kentsel mekandaki toplumsal süreçlerin bir yansımasıdır. Buna göre kentsel sınırlar dinamik yapılardır, toplumsal süreçlerin bir yansıması olarak belirmektedirler. En temel toplumsal süreçlerden biri, kuşkusuz göçlerdir. Göçler, toplumsal değişimin, daha özelden toplumsal yapının değişiminin temel bir ögesidir. İnsanlar buldukları yerden başka bir yere göç ettiğinde kimliğini de göç ettiği mekâna taşımakta ve orada diğer kimliklerle etkileşime girerek yeniden kurmaktadır. Kentlere yapılan göçler kentsel mekânı ve onun sınırlarını da değiştirmektedir. Yerel, ulusal, uluslararası ve küresel ölçekteki göç hareketleriyle kentlerin toplumsal yapısı değişmekte, kent nüfusu giderek artmakta, sermaye kentsel mekânı dönüştürmekte, göçmenler kentlere yayılmakta ve bu toplumsal süreçler kentsel mekânı çevreleyen sınırların değişmesine neden olmaktadır. Toplumsal süreçlerle kentsel mekânın yeniden yapılanmasının bir yansıması olarak kentsel sınırlar, daralmakta, genişlemekte ya da farklı şekillerde görünür hale gelmektedir. Kentsel sınırlar, katı, sabit ve durağan değil, aksine toplumsal süreçlere bağlı olarak farklı şekillerde, değişik görünümde ve yeni yüzleriyle öne çıkmaktadır. Türkiye’nin göç ve kentleşme deneyimi, kentsel mekandaki toplumsal süreçlerin kentsel sınırları nasıl belirlediğini göstermesi açısından önemlidir.

Üçüncü yaklaşım, kentsel kimliklerin yayılması karşısında kentsel sınırların daralmasıdır. Bu yaklaşıma göre, kentsel kimlikler buldukları kentlerin sınırlarının dışına doğru yayılırken, bu yayılma karşısında kentsel sınırlar daralan mekânlara dönüşmektedir. Kentsel kimliklerin yayılmasında çok sayıda faktör bulunmaktadır. Göçler, aile ve akrabalık ilişkileri, eğitim, din, siyaset, ekonomi, çalışma hayatı, medya, reklam, belgesel gibi nedenlerden dolayı kentsel kimlikler buldukları kentlerin sınırlarının dışına doğru yayılmaktadır. Modern-postmodern, ulusal-kentsel, küresel-yerel ölçeklerde yayılan kentsel kimlikler karşısında kentsel sınırlar daralan mekânlar olarak öne çıkmaktadır. Türkiye’de kentleşme ve göç deneyimi, kentsel kimliklerin yayılması açısından önemli örnekler sunmaktadır. Bu örneklerde kentlerin kimlikleri kendilerini farklı kentsel mekânlarda sunumlamakta ya da bireyler ortak kentsel kimlikler bağlamında ortak deneyimler oluşturmaktadır. Ancak kentsel kimlikler bir yandan dışa doğru yayılım gösterse de, bir yandan da kentsel sınırlar bağlamında içe doğru daralma süreçlerini de oluşturmaktadır. Bu bakımdan Türkiye’de kentlerin kimliklerindeki değişimin dışa doğru yayılma ve kentsel sınırlar üzerinden içe doğru daralma boyutları bulunmaktadır.

Dördüncü ve son yaklaşım ise, Türkiye’de kentsel sınırların kentsel kimliklerin iç içe geçtikleri ve çatıştıkları mekanlar olmasıdır. Bu yaklaşım, kent, sınır, mekân ve kimlik ilişkisinde, kentsel kimliklerin inşasında kentsel sınırların hem iç içe geçen hem de çatışan boyutlara sahip olduğunu işaret etmektedir. İç içe geçen yönü, kentlere özgü kimliklerin salt kentsel sınırlara hapsolmediği, daha ziyade diğer kentlerle ve bölgeyle bütünleşmeyi sağlayacak özellikleri içerdiğidir. Diğer bir ifadeyle, bir kente ait özellikler, her ne kadar o kenti tanımlasa da, aslında çevresindeki diğer kentlerle birtakım

ortaklıklar sebebiyle sahip olduğu kimliği paylaşması gerekir. Türkiye’de bir kente özgü olduğu düşünölen bir kimlik, aynı zamanda diğer kentlerin de paylaştıkları değerler arasında yer alır. Kimliğin birden fazla kenti içermesi, kentler arasında iş birliği ve dayanışmayı artırdığı gibi değerlerin paylaşılmasını da beraberinde getirmektedir. Ben kimim ya da biz kimiz sorularının yanıtı olarak beliren kimliğin, salt bir mekân yerine mekanlar arası etkileşimi içerdığı, değerlerin paylaşılması konusunda çeşitli ortaklıkların oluştuğu ve bunun da kentsel kimliklerin içe içe geçen karakterini ön plana çıkardığı gözlenmiştir. Kentsel kimlikler iç içe geçen boyutlara sahip olduğu gibi, kentsel sınırlar üzerinden çatışmanın da kaynağını oluşturur. Kentsel sınırlar, kimliklerin çatıştığı mekanlara dönüşmüştür. Kentsel kimliklerin toplumsal değişim sürecine bağlı olarak yayılması karşısında kentsel sınırların bu süreçte kentsel kimlikleri daraltması, çatışmanın temel motivasyonunu oluşturmuştur. Türkiye’de kentsel kimliklerin kentsel sınırları aşan boyutlarda seyretmesi kentsel kimliklerin iç içe geçtiğini gösterirken, kimliğin hangi kente ait olduğu tartışması üzerinden kentsel sınırların çatışmanın temelini oluşturmuştur.

Neticede, Türkiye’de kentsel sınırlar kentsel kimliklerin inşasında birincil düzeyde bir role sahiptir. Kentsel kimlikler kentsel sınırlara dayalı olarak inşa edildiği gibi onu aşan, değiştirip dönüştüren boyutlarda da inşa edilmektedir. Kentsel sınırlar bağlamında inşa edilen kentsel kimlikler, bitmiş gerçeklikler yerine toplumsal değişme sürecine bağlı olarak farklılaşan ve değişen yapıda şekillenmektedir. Türkiye’nin toplumsal yapısında meydana gelen değişimler, kentsel kimlikleri ve kentsel sınırları da doğrudan etkisi altına almış ve kent, sınır, mekân ve kimlikler değişime bağlı olarak yeniden inşa edilmişlerdir. Türkiye’nin toplumsal değişme deneyimi ışığında bakıldığında, kentsel kimliklerin kentsel sınırlara dayalı olarak inşa edildiği, kentsel sınırların kentsel mekanlardaki toplumsal süreçlerin bir yansıması olarak belirdiği, kentsel kimliklerin yayılması karşısında kentsel sınırların daralan mekanlara dönüştüğu ve kentsel sınırların kentsel kimliklerin iç içe geçtiği ve çatıştığı mekanlar halini aldığı anlaşılmıştır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Yoktur.

Teşekkür: Yoktur.

KAYNAKÇA:

- Akhtar, S. (2018). Göç ve Kimlik: Kargaşa, Sağaltım ve Dönüşüm, Çev. Sedef Ayhan, İstanbul: Sfenks Kitap Yayınları.
- Aliağaoğlu, A. (2018). Türkülerde Erzurum: Bir şehir kimliği çalışması, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, (44), 14-25.
- Aliağaoğlu, A. ve Uğur, A. (2018). Logolarda Erzurum kent kimliği: Yorumlayıcı anlamaya dönük bir çalışma, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22(4), 2357-2379.
- Aliağaoğlu, A. & Mirioğlu, G. (2020). Urban identity of Balıkesir. International Journal of Geography and Geography Education (IGGE), (42), 374-399.
- Alver, K. (2017). Kent imgesi. Kent sosyolojisi. Edt. Köksal Alver, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Aytaç, Ö. (2017). Kent mekânlarının sosyo-kültürel coğrafyası, Kent Sosyolojisi, Edt. Köksal Alver, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Balcıoğlu, İ. (2007). Sosyal ve psikolojik açıdan göç. İstanbul: Elit Kültür Yayınları.
- Belge, R. (2018). Denizli kent kimliğini oluşturan coğrafi öğeler, Ege Coğrafya Dergisi, 27(2), 167-181.
- Bilgin, N. (2010). Sunuş: İzmir’in İnsanları ya da İnsanların İzmir’i, İzmirli Olmak Sempozyum Bildirileri, 22-24 Ekim, İzmir.
- Bilgin, N. ve Uğurlar, P. (2010). İzmir ve İzmirli'lere İlişkin Algı ve Temsiller, İzmirli Olmak Sempozyum Bildirileri, 22-24 Ekim, İzmir.
- Canatan, K. (2013). Avrupa toplumlarının göç algıları ve tutumları: Sosyolojik bir yaklaşım, Sosyoloji Dergisi, 3(27), 317-332.
- Çelebi-Gürkan, Ü. ve Özaslan, N. (2019). Dönüşen kamusal mekân: İstanbul-Göktürk örneği, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 12(62), 490-504.
- Erder, S. (2015). İstanbul Bir Kervansaray (mı)? Göç Yazıları, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ertin, D. G., Zülfikar, H. C. ve Atik, D. (2015). Kent Kimliğinin Kentsel Peyzaj Bağlamında Değerlendirilmesi: Edirne Örneği, 9. Uluslararası Sinan Sempozyumu, 21-22 Nisan, Edirne.
- Harvey, D. (2013). Sosyal adalet ve şehir. Çev. Mehmet Morali, İstanbul: Metis Yayınları.
- Karpat, K. H. (2010). Osmanlı’dan günümüze etnik yapılanma ve göçler. Çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Keleş, R. (2005). Kent ve kültür üzerine. Mülkiye Dergisi, 29(246), 9-18.
- Keleş, R. (2006). Kentleşme politikası. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Koyuncu, A. (2013). Kimliğin inşasında kent: Konya örneği. Akademik İncelemeler Dergisi, 8(2), 155-179.
- Laborit, H. (1990). İnsan ve kent. Çev. Bertan Onaran, İstanbul: Payel Yayınları.
- Lefebvre, H. (1991). The Production of space. United Kingdom: Blackwell Publishing.
- Lynch, K. (2018). Kent imgesi. Çev. İrem Başaran, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Oktay, D. (2011). Kent kimliğine bütüncül bir bakış. *İdealkent Dergisi*, 2(3), 8-19.
- Öztürk, M. (2014). *Tarih felsefesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sinirlioğlu, H. (2015). Kentsel sınır kavramı: İstanbul, Batı Ataşehir'deki fiziksel ve sosyal sınırlar üzerine bir değerlendirme, 9. Uluslararası Sinan Sempozyumu, 21-22 Nisan, Edirne.
- Soja, E. W. (2015). *Postmodern coğrafyalar: Eleştirel toplumsal teoride mekânın yeniden ileri sürülmesi*. Çev. Yunus Çetin, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Şentürk, Ü. (2016). *Modern kent: Mekanın yapay metamorfozu. Toplumsal analizler ekseninde kent fragmanları*. Edt. Özgür Sarı ve Ali Esgin, Ankara: Phoenix Yayınları.
- Tarım ve Orman Bakanlığı Tarım Ürünleri Piyasaları. (2022). "Antep Fıstığı", <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tepge/Menu/27/Tarim-Urunleri-Piyasalari>, (Erişim Tarihi: 17.01.2022).
- Tatlıdil, E. (1992). Göç ve kentleşmenin sosyal boyutu. *Sosyoloji Dergisi*, (3), 45-54.
- Tatlıdil, E. (2009). Kent ve kentli kimliği; İzmir örneği. *Ege Akademik Bakış*, 9(1), 319-336.
- Tekeli, İ. (1991). *Kent planlaması konuşmaları*. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Yayınları.
- Tekeli, İ. (2010). İzmir'in Farklılığı Üzerine Düşünmenin Değişik Yolları. *İzmirli Olmak Sempozyum Bildirileri*, 22-24 Ekim, İzmir.
- Tekeli, İ. (2011). *Göç ve ötesi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tezcan, M. (1987). Erzurum kültürü ve kişiliği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 20(1), 275-287.
- URL-1; "Antep Fıstığında patent tartışması", <https://www.haberler.com/antep-fistiginda-patent-tartismasi-haberi/>, (Erişim Tarihi: 17.01.2022).
- URL-2; "Urfa-Antep çekişmesi sürüyor! Başkan Şahin yine paylaştı", <https://www.urfanatik.com/haber/5755907/urfa-antep-cekismesi-suruyor-baskan-sahin-yine-paylasti>, (Erişim Tarihi: 17.01.2022).
- URL-3; "Sivas ve Tokat arasında kebab tartışması", <http://www.radikal.com.tr/turkiye/sivas-ve-tokat-arasinda-kebab-tartismasi-1108790/>, (Erişim Tarihi: 17.01.2022).
- URL-4; "Çiğköfte tartışması: Urfa'nın mı, Adıyaman'ın mı?" <https://www.tukenmezhaber.com/article/27002/cig-kofte-tartismasi-urfanin-mi-adiyamanin-mi>, (Erişim Tarihi: 17.01.2022).
- URL-5; "Çağ kebabının anavatanı neresi?", <https://www.haberturk.com/htgastro/lezzetli-hatlar/cag-kebabinin-anavatani-neresi-2546793>, (Erişim Tarihi: 17.01.2022).
- URL-6; "İki ilin paylaşmadığı plaj... Bakanlık devreye girdi", <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/iki-ilin-paylasamadigi-plaj-devreye-bakanlik-girdi-40893543>, (Erişim Tarihi: 17.01.2022).
- URL-7; "İki il arasında sınır tartışması yeniden alevlendi", <https://malatyahaber.com/haber/iki-il-arasinda-sinir-tartismasi-5-yarali/>, (Erişim Tarihi: 17.01.2022).

URL-8; “Sen-ben kavgası kanyonu kuruttu”, <https://www.milatgazetesi.com/haber/sen-ben-kavgasi-kanyonu-kuruttu-9273/>, (Erişim Tarihi: 17.01.2022).

Uzun, İ., Akyol-Altun, T. Didem ve Bal, Eylem. (2010). İzmir’in İzmir’i: Kentsel Bellek Üzerine Mekânsal Bir Çalışma. İzmirli Olmak Sempozyum Bildirileri, 22-24 Ekim, İzmir.

Ünlü, T. S. (2017). Kent kimliğinin oluşumunda kentsel bellek ve kentsel mekân ilişkisi: Mersin örneği. Planlama Dergisi, 27(1), 75-93.

Yalçın, C. (2004). Göç sosyolojisi. Ankara: Anı Yayınları.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

This study aims to understand the role of urban borders in the construction of urban identities. For this purpose, the relationship between city, space, boundary and identity is tried to be understood with examples from the identities of cities in Turkey.

Research Questions:

While Turkey's cities construct their identities based on historical, social, cultural, political and economic factors, they are also constructed within the framework of urban space, urban geography and urban borders. The main problematic of this study is what urban borders symbolise, where urban borders are located in the construction of urban identities, how social processes in urban space are reflected on urban borders, how urban borders become shrinking spaces in the face of the expansion of urban identities, and how urban borders turn into spaces where urban identities intertwine and conflict.

Literature Review:

Cities are places where economic activities such as industry, trade and services take place, where the population is stratified, where occupational differentiation becomes visible, where almost every member of society with differences finds something from themselves, and which host the mental/thinking background of all kinds of our actions (Balcıoğlu, 2007; Şentürk, 2016; Aytaç, 2017). Cities symbolise the product of a social cluster (Laborit, 1990). In this respect, cities are structures with identity and have a unique identity, personality, image and lifestyle (Alver, 2017). Identity requires an object to be defined, distinguished from other things and recognised as an entity, which implies the uniqueness and singularity of identity (Lynch, 2018). In the identity of each city, the distinctive features of that city that have gained continuity are hidden (Keleş, 2005).

Methodology:

Within the framework of this problematic, the study attempts to understand urban borders in Turkey in four different contexts: as spaces where urban identities are constructed, as a reflection of social processes in urban space, as shrinking spaces of expanding urban identities, and as spaces where urban identities intertwine and clash.

Results and Conclusions:

The first is the construction of urban identities in the context of urban borders. Accordingly, the identity of each city is constructed within its own spatial borders. Each city constructs its identity by differentiating itself from others, making it unique and sublimating it. Urban identities are separated from each other by their borders, because the identity of each city has different characteristics. Values, symbols, characteristics etc. related to urban identities constitute the pillar of that identity. The identity of each city is unique, its characteristics are not found in other cities, they belong only to that city, which makes it unique. Each city

glorifies and sanctifies its identity and ranks it at the top of the list of values. It is out of the question to criticise or question it; on the contrary, it constantly refers to its greatness. Those who live in that city are always proud of its identity. In this respect, urban borders have a central role in a context where the identity of each city is distinguished from the other, seen as unique and glorified.

Secondly, urban borders are a reflection of social processes in urban space. Accordingly, urban borders are dynamic structures, they appear as a reflection of social processes. One of the most fundamental social processes is undoubtedly migration. Migration is a fundamental element of social change, more specifically the change of social structure. When people migrate from one place to another, they carry their identity to the place they migrate to and reconstruct it there by interacting with other identities. Migration to cities also changes the urban space and its borders. Migration movements at local, national, international and global scales change the social structure of cities, the urban population gradually increases, capital transforms urban space, migrants spread to cities and these social processes cause the borders surrounding urban space to change.

The third approach is the contraction of urban borders in the face of the spread of urban identities. According to this approach, while urban identities spread beyond the borders of the cities in which they are located, urban borders turn into shrinking spaces in the face of this spread. There are many factors in the diffusion of urban identities. Urban identities spread beyond the borders of the cities where they are located due to reasons such as migration, family and kinship relations, education, religion, politics, economy, working life, media, advertisement, documentary. In the face of urban identities spreading on modern-postmodern, national-urban, global-local scales, urban borders come to the fore as shrinking spaces. The experience of urbanisation and migration in Turkey offers important examples in terms of the diffusion of urban identities.

The fourth and final approach is that urban borders in Turkey are spaces where urban identities intertwine and conflict. This approach points out that urban borders have both intertwined and conflicting dimensions in the relationship between city, border, space and identity, and in the construction of urban identities. The intertwined aspect is that city-specific identities are not confined to urban borders, but rather include features that will enable integration with other cities and the region. In other words, although the characteristics of a city define it, it should share its identity with other cities in its neighbourhood due to certain commonalities. In Turkey, an identity that is considered to be unique to a city is also among the values shared by other cities. The fact that the identity includes more than one city increases co-operation and solidarity between cities, as well as the sharing of values.

Kentsel Donatı Elemanlarının Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi: Sultanahmet Meydanı Örneği

Evaluation of Urban Furniture from the aspect of Landscape Architecture: Case of Sultanahmet Square

Nursevil Yuca¹

öz

Geçmişten günümüze kadar toplumlar tarafından yoğun olarak kullanılan kentsel mekanlar, içerisinde barındırdıkları kentsel donatı elemanları sayesinde insanların bu mekanlarda geçirdikleri zamanlarının daha kaliteli olmasını sağlayarak kentsel yaşam kalitesinin artırılmasına katkı sağlamaktadırlar. Bu kentsel donatı elemanları, buldukları alanla bütünleşen, insanların yaşam koşullarını kolaylaştırarak toplumun ihtiyaçlarına cevap veren, alanı canlandıran, bulunduğu bölgeyi iyileştiren özellikte olmalıdır.

Bu bağlamda araştırmanın ana amacı kentsel donatı elemanlarının peyzaj mimarlığı açısından değerlendirilmesidir. Bu amaçla tarihi ve kültürel özelliklerinden dolayı yoğun kullanıma maruz kalan Sultanahmet Meydanı çalışma alanı olarak seçilmiştir. Çalışmada ilk olarak; kent yerleşimleri, kentsel donatı elemanlarının işlevleri, kentsel donatı elemanlarının barındırması gereken özellikleri ile ilgili literatür araştırması yapılmıştır. İkinci olarak; çalışma alanı gezilerek donatı elemanlarının yeterliliği konusunda gözlem yapılmış, çalışma alanında bulunan donatı elemanlarının fotoğrafları çekilmiş ve donatı elemanlarının antropometrik açıdan değerlendirilmesi için ölçüleri alınmıştır. Son olarak da alanda mevcut bulunan kentsel donatı elemanları yapılan araştırmalar doğrultusunda, peyzaj mimarlığı meslek disiplini açısından incelenmiş ve oluşturulan kentsel mekânların işlevsel ve estetik açıdan daha kullanışlı olması için öneriler getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kent Donatı Elemanları, Ergonomi, Kentsel Mobilyalar, Sultanahmet Meydanı

ABSTRACT

Urban places, which have been used extensively by societies from the past to the present, contribute to increasing the quality of urban life by ensuring that the time spent by people in these spaces is of higher quality, thanks to the urban furniture they contain. These urban places furniture should integrate with the area they are in, respond to the needs of the society by facilitating the living conditions of the people, revitalize the area and improve the area where they are located.

In this context, the primary purpose of the research is to evaluate urban furniture in terms of landscape architecture. For this purpose, Sultanahmet Square, which is exposed to intense use due to its historical and cultural features, was chosen as the study area. First of all, in the study, a literature search has been done on the urban settlements, the functions of urban furniture and the features that urban equipment elements should have. Secondly, by visiting the study area, observations were made about the adequacy of the urban furniture, the photographs of the urban furniture in the study area were taken and the measurements of the urban furniture were taken for anthropometric evaluation. Finally, in line with the research, the urban furniture in the area was examined in terms of the professional discipline of landscape architecture and suggestions were made to make the urban spaces more useful in terms of functionality and aesthetics.

Keywords: Urban Furniture Elements, Urban Identity, Urban Furniture, Sultanahmet Square

Corresponding Author: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, nursevilyuca@yyu.edu.tr, 0000-0002-7985-7706

GİRİŞ:

Kentler, toplumların yerleşik hayata geçtikten sonra sosyal, ekonomik, kültürel ihtiyaçlarına göre sürekli olarak gelişerek büyüyen yaşam alanları olmuştur. Toplumların farklı ihtiyaçlarına göre büyüyen bu kentler, kendilerine özgü kimlik ve yapılarıyla diğer kentlerden farklılaşmaya başlamıştır (Özer ve ark., 2010; Perihan ve Aşur, 2020). Toplumlar tarafından farklılaşan bu mekanlar; kullanıcılar arasında iletişimi sağlamak, sosyo-kültürel ve serbest zamanlarını değerlendirebilecekleri rekreasyon mekanlarını oluşturmak ve bireylerin yaşam kalitesini artırmak için farklı işlev amaca hizmet eden uygun kent mobilyalarıyla desteklenmelidir (Aksoy, 2021). Kentlerin açık alanlarında yapılan düzenlemelerde farklı işlev ve amaca yönelik olan kent mobilyaları; kentsel donatı elemanları, çevre düzenleme öğeleri ve kent aksesuarları şeklinde üç temel başlık altında toplanmaktadır (Şişman ve ark., 2004). Kentsel donatı elemanları buldukları alanı tanımlayan, özelleştiren, insanların kent içindeki bireysel ve toplumsal yaşamını kolaylaştıran, insanlar arasında iletişimi sağlayan ve bulunduğu alana işlevsel ve estetik anlam kazandıran özellikleri nedeniyle kent kimliğinin oluşmasında önemli role sahip olan yapısal elemanlardır (Bayrakçı, 1991; Kuter ve Kaya, 2019). Kent donatı elemanlarının işlevsel ve estetik olabilmeleri için tasarlanmalarında bilimsel verilerin ve tasarım ilkelerinin dikkate alınması çok önemlidir. Bilimsel veriler ve tasarım ilkelerinin dikkate alınmasıyla yapılan kentsel donatı elemanlarını kullanıcıların daha çok beğendiği ve donatı elemanlarının işlevselliğinin artarak, kullanıcılar tarafından daha bilinçli kullanıldığı bilinmektedir (Kuter ve Kaya, 2019). Tasarlanan donatıların işlevselliğini etkileyen en önemli faktör, donatı elemanının yapımında başvurulan ölçülerdir. Güleç (2006)'da insanlar morfolojik yönden birbirinden farklılık gösterdiğini belirtmiştir. İnsanların vücut ölçülerini saptayarak tasarımlarda kullanılmasını sağlayan antropometri bilimi ile peyzaj mimarlığının ortak noktası insan olduğundan dolayı insanlara uygun alanlar ile donatıların tasarlanmasında peyzaj mimarlığı mesleğinin önemi artmaktadır. Bundan dolayı insanlara uyumlu mekanların tasarlanmasında antropometri bilimi ve peyzaj mimarlığının mesleği birlikte hareket ederek, ergonomik, işlevsel, özgün ve estetik tasarımları antropometrik değerlerden faydalanarak mekâna ve amacına uygun kullanılabilir (Akpınar Külekçi, 2018).

Kentsel donatı elemanları işlevselliğine göre şu şekilde sıralanmaktadır (Yıldızcı, 2001; Kuşkun, 2002).

1. Zemin döşemeleri (beton, tuğla, karo mozaik vb.)
2. Oturma elemanları (banklar, pergolalar vb.)
3. Aydınlatma elemanları (yol ve mekan aydınlatıcıları)
4. Bilgilendirici ve yönlendirici levhalar (yönlendiriciler, yer belirleyiciler)
5. Sınırlayıcılar (yaya bariyerleri, trafik bariyerleri, vb.)
6. Su öğesi (süs havuzları, çeşmeler, vb.)
7. Üstü kapalı birimler (gölgelikler, pergolalar, vb.)
8. Satış birimleri (büfeler)
9. Sanat objeleri (heykeller ve çeşmeler)
10. Diğer elemanlar (çöp kovaları, çiçeklikler, saatler, bisiklet park alanları, bitkisel öğeler, vb.).

Sağlık ve ark. (2021)' göre kentsel donatı elemanlarının estetik ve işlevsel fonksiyonlarıyla kullanıcıları cezbedebilmesi için; güvenilir, sağlıklı, koruyucu, kentsel mekânın konumuna ve büyüklüğüne uygun, bulunduğu alanın özelliklerini yansıtan, renk, doku ve form özellikleri şeklindeki tasarım kriterleri dikkate alınarak tasarlanmalıdır (Bulduk, 2012; Sağlık ve ark., 2014; Aydoğdu, 2017). Bunların yanında donatı elemanları tasarlanırken, kullanıcıların hem farklı gereksinimleri hem de kültürel ve sosyal yapısı da dikkate alınmalıdır (Siu, 2005).

Kentsel yaşamı kolaylaştıran ve estetik mekanlar oluşmasına imkan sağlayan kentsel donatı elemanlarında olması gereken özelliklerden bazıları (Güney ve ark., 1996; Başal ve ark., 1997; Şişman ve Yetim, 2004; Kuter ve Erdoğan, 2009; Özgeriş, 2018):

- Ergonomik nitelikleri bakımından elverişli olmalı,
- Tasarımlarında işlevsel ve estetik olmalı,
- Kolay taşınabilmeli ve monte edilmesi basit olmalı,
- Yedek parçaları ulaşılabilir olmalı,
- Sağlam olmalı,
- Bakımları kolay olmalı,
- Vandallığa dayanıklı olmalı şeklindedir.

Standartlara uygun ve kent dokusuyla uyumlu, insanların güvenliği ile konforu düşünülerek tasarlanmış kentsel donatı elemanları kentlerdeki yaşam kalitesinin artmasına yardımcı olacaktır. Bunun olmadığı durumlarda ise yanlış uygulamalar sonucunda işlevini yerine getiremediği için kullanımı tercih edilmeyen, görsel olarak kirlilik yaratan objeler haline dönüşecektir (Sağlık ve ark., 2014).

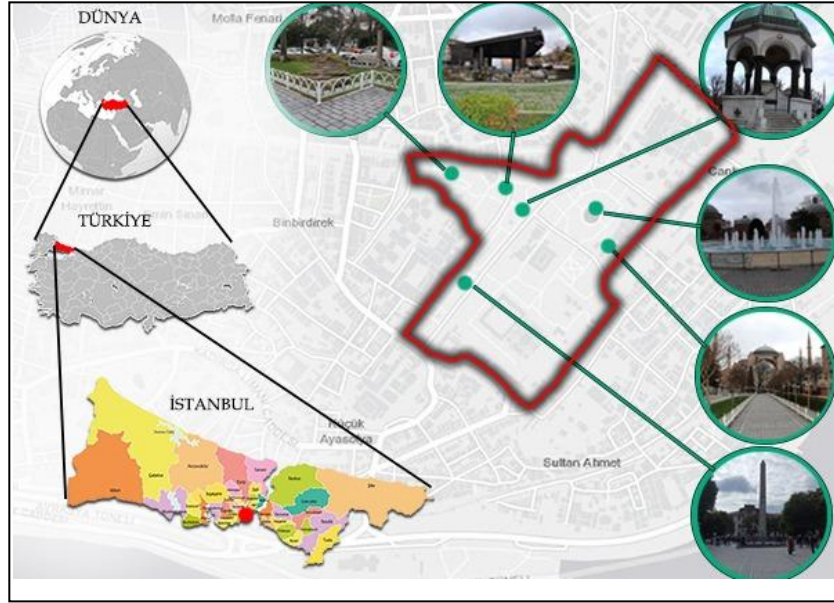
Bahsedilen kriterler doğrultusunda kentsel donatı elemanlarının seçimi, kullanımı, yapımı sırasında dikkat edilmesi gereken önemli noktaların belirlenmesi, yıpranmış olanların değiştirilmesi ya da tamir edilmesi, kullanımı uygun olmayanların belirlenmesi amacıyla çalışmada kentsel donatı elemanlarının önemi ve işlevi vurgulanmıştır. Çalışma kapsamında; Fatih İlçesi'nde bulunan Sultanahmet Meydanında kullanılan kentsel donatı elemanları işlevsellik ve estetik açısından incelenmiştir. Ayrıca peyzaj ergonomisi ve antropometrik ölçüler açısından değerlendirilmesi yapılarak estetik ve işlevsel fonksiyona sahip bir görünüme kavuşması için öneriler getirilmiştir.

1. Materyal ve Yöntem

1.1. Materyal

Çalışma, İstanbul İline bağlı olan Fatih ilçesi Bindirbirek'te yürütülmüştür. İstanbul ilinin yüz ölçümü 5.461 km²'dir (Anonim, 2022a). Fatih ilçesinin yüz ölçümü ise 15.62 km²'dir (Anonim, 2022b). İstanbul'un iklimi, Karadeniz iklimi ve Akdeniz iklimi arasında geçiş özelliği gösteren bir iklim olduğundan dolayı ılımandır. Yaz ayları sıcak ve nemli, kış ayları ise soğuk, yağışlı ve bazen karlıdır. Yıl içinde en sıcak aylar Temmuz ve Ağustos ayları olup ortalama sıcaklık 23 °C'dir, en soğuk aylar ise Ocak ve Şubat ayları olup ortalama sıcaklık 5 °C'dir (Anonim, 2022a). Çalışmanın ana materyalini Bindirbirek'te bulunan Sultanahmet Meydanı'ndaki donatı elemanları oluşturmaktadır (Şekil 1). Çalışma alanı olarak Sultanahmet Meydanının seçilmesinin nedeni tarihi ve kültürel özelliklerinden

dolayı her yıl binlerce turist tarafından ziyaret edilmesidir. Çalışma alanında bulunan donatı elemanları tespit edilerek Peyzaj Mimarlığı yönünden işlevsellik (ergonomi, dayanıklılık) ve estetiklik (renk, birbiriyle uyum, doku) yönlerinden değerlendirilmiştir.

Şekil 1. Araştırma Alanı

1.2.Yöntem

Çalışma; veri toplama, alan analizi ve senteze dayalı peyzaj araştırma metotları kullanılarak 3 aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada; çalışma alanı ile ilgili literatür araştırılmış ve çalışma alanında bulunan donatı elemanları tespit edilerek fotoğraflanmıştır. İkinci olarak çalışma alanı içerisindeki su ögesi, aydınlatma elemanları, zemin kaplaması, çöp kutusu, oturma elemanları, sınır elemanları yönlendirici ve bilgilendirici levhaları ve plastik öğelerde kullanılan malzeme, kullanıldığı yer, kent kimliğine uygunluğu, kullanım amacı ve işlevine göre yapılan alan analizi ve gözlemlerin sonucunda işlevsellik (erişebilirlik, dayanıklılık, ergonomi) ve estetik (renk, doku, uyum) değerler açısından değerlendirilmiştir. Son olarak da çalışma alanının işlevsellik ve estetik açısından nasıl daha iyi olabileceği ve meydan alanlarında kullanılan donatı elemanlarının belirlenmesinde dikkat edilmesi gereken kriterlere ilişkin öneriler getirilmiştir.

2. Araştırma Bulguları

Çalışma kapsamında öncelikle araştırma alanlarına ait temel özellikler belirlenmiştir. Çalışma alanı, Tarihi Yarımada'nın en eski ve en kalabalık yer altı ile yer üstü kültür varlığı eserlerinin bulunduğu ve birçok önemli tarihsel olayların meydana geldiği meydan olma özelliğini taşımaktadır. Günümüzde tarihi sit alanı olarak konumlanan Sultanahmet Meydanı dört kısımdan oluşmaktadır. Bu kısımlar;

1. 1939 yılında Ayasofya'nın önü ve yakın çevresinde park düzenlemesi yapılmış olan ve Sultanahmet Külliyesi ile Ayasofya arasında bulunan orta havuzun olduğu alan birinci kısmı,
2. İçerisinde Alman çeşmesi ve dikili taşların bulunduğu eski adı hipodrom olan fakat günümüzde at meydanı olarak adlandırılan alan ikinci kısmı,
3. Sultanahmet Külliyesi'ne yakın olan ve ziyaretçilerin ses ve ışık gösterilerini izlerken oturmaları için aralıksız bankların yerleştirildiği alan üçüncü kısmı,

4. Adliye Sarayı ile Firuz Ağa Camii arasında bulunan ve parkın orta kısmında Bizans döneminden kalma sarayın kalıntılarının olduğu ve mermer kaplamalı kaskatlı havuzun yapıldığı alan dördüncü kısmı oluşturmaktadır (Bağbaşı, 2010) (Şekil 2).

Şekil 2. Sultanahmet Meydanı Bölümleri

Sultanahmet Meydanının dört kısmında da; donatı elemanı olarak aydınlatma elemanı, oturma birimleri, çöp kutusu, kaskatlı havuz, sınırlayıcılar, bilgilendirici ve yönlendirici levhalar, heykeller, alman çeşmesi, tarihi dikili taşlar, bisiklet park yeri bulunmaktadır. Meydanın kısımlara ayrıldığı noktalarda bulunan eğim, rampa ve merdiven ile çözümlenmiştir. Sultanahmet Meydanının dört kısmında da bulunan donatı elemanlarının ergonomik olması için uyulması gereken standartlar Edition (1988), TSE (1999), Gülgün ve Türkyılmaz (2001), Özsure ve Çağlayan (2001), Yörük ve ark., (2006), Eşkil (2011), Buehler (2012), Bayramoğlu ve Özdemir (2012), TSE (2012), Kuter ve Çakmak (2017), Karayılmazlar (2017), Kuter ve Kaya (2019) kaynakları kullanılarak oluşturulan Çizelge 1'de açıklanmaktadır.

Çizelge 1. Ergonomik standartlar

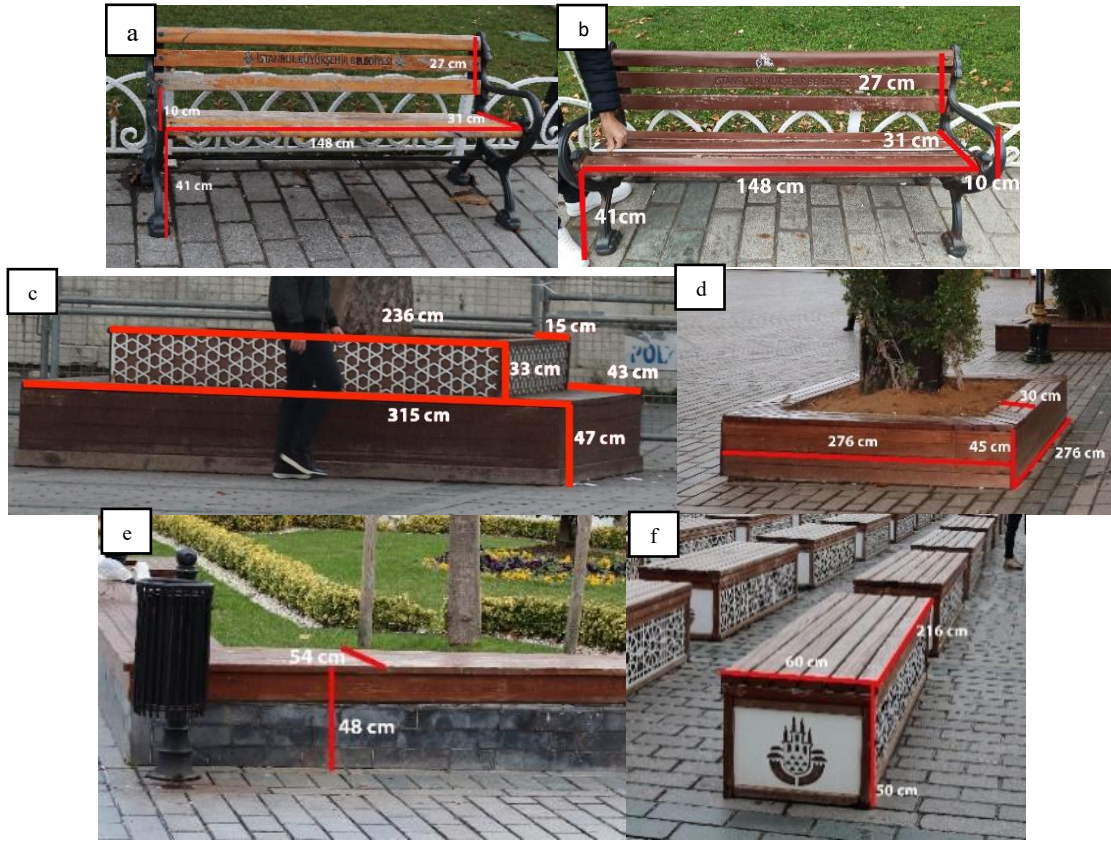
Kent Mobilyasının İşlevi	Antropometrik ve Ergonomik Ölçüler
Oturma elemanları	Oturma elemanlarında oturma yerinin yerden yüksekliği 45 cm (41 ile 46 cm arasında), konforlu bir oturma için oturma yeri genişliğinin 36-46 cm, kol yaslama yeri yüksekliği 15 cm, sırt dayanak yeri yüksekliği 45 cm ve olmalıdır (TSE, 1999). Kolçak, oturma yüzeyinden 21,5 – 22,8 cm. yukarıda olmalıdır (Karayılmazlar, 2017).
Çöp kutuları	Çöp kutuları yaralanmalara sebebiyet vermeyecek malzemelerden yapılmalı, dikkat çekici renklerde, kolay ulaşılabilir, çevresindeki diğer peyzaj elemanları ile uyum içerisinde olmalı ve yerden yüksekliği 90-120 cm olmalıdır (TSE 2012;-Yörük ve ark., 2006). Çöp kutuların kapak şekilleri ile alanlardaki yerleri kullanıma engel teşkil etmeyecek ve etrafına koku, sıvı vb. şeklindeki atıkların yayılmasını önleyici özellikte olmalıdır (Bayramoğlu ve Özdemir, 2012; Kuter ve Kaya, 2019). Ayrıca çöp kutularının yağmur ve kar yağışından korunması için kapaklarının

	olması ve kapak modellerinin kullanımı zorlamayacak şekilde olması gerekmektedir.
Aydınlatma Elemanları	<p>TS 12576 “Şehir İçi Yollar-Kaldırım ve Yaya Geçitlerinde Ulaşılabilirlik İçin Yapısal Önlemler ve İşaretlemelerin Tasarım Kuralları’na göre; aydınlatma birimlerinin yerden yüksekliği en az 220 cm (TSE, 1999) yaya yollarındaki aydınlatma birimlerinin yüksekliği 3 ile 4 m., sokaklardaki aydınlatma birimlerinin yüksekliği 4,5 ile 6 m., caddelerdeki aydınlatma birimlerinin yüksekliği 7,5 ile 9 m. ve anayolda 10 ile 12 m. arasında olmalıdır (Karayılmazlar,2017).</p> <p>Aydınlatma elemanının kullanımında dikkat edilmesi gereken bir diğer konu ise ışık kirliliğine neden olmamalı, aydınlatılmamış karanlık noktaların kalmamasına dikkat edilmelidir.</p>
Merdiven Rampalar ve	<p>Merdiven genişliği en az 90 cm (Gülgün ve Türkyılmaz, 2001), iki kişinin kullanımı için minimum 125 cm (Kuter ve Çakmak, 2017) olmalıdır. Merdivenlerde maksimum bir riht yüksekliği 15 cm olmalıdır (TSE,1999). Rampaların kullanım amacı; el arabası gibi hareketli aletlerin ve tekerlekli sandalyelerin kullanımının sağlanmasıdır (Edition, 1988). Rampaları, engelli bireylerinde kullanacağı göz önünde bulundurularak eğimler %8’den fazla olmamalıdır. Minimum 90 cm genişliğinde (Eşkil, 2011) ve 100 cm’den uzun ve 50 cm’den yüksek olan rampalar ile iki rampayı birbirine bağlayan geçişlerde en az 250 cm’lik düz dinlenme alanları bırakılmalıdır (Kuter ve Çakmak, 2017). Görme engelliler için rampaların başı ile sonunda 150 cm uzunluğunda düz ve değişik dokuda bir döşeme kullanılmalı ve rampaların yüzeyleri sert, sabit, kaymaz ve çok az pürüzlü malzeme ile kaplanmalı ve tekerlekli iki sandalyelerinin iki yönlü geçişinin olacağı şekilde en az geçiş genişliği 180 cm olmalıdır (TSE, 1999).</p>
Zemin Kaplamaları	<p>Zemin kaplaması yapılırken güvenli ve rahat yürümeye elverişli olmasına dikkat edilmesinin yanında alanı tamamlayıcı özellikte olmalıdırlar. Zemin kaplamalarında yerleştirilen taş plakalar arasında kalan boşluklar ergonomik ölçülerle bütünleşip yürüyen bireylere rahatsızlık vermemelidir. Bunlara ek olarak düzgün yüzeyli zemin kaplamaları, ışığı yansıtmayan (Yılmaz ve Gökçe, 2014) yürürken yönlendirme ile renk ve yapı olarak farklı kullanılarak kullanım alanlarını birbirinden ayırma, kişi ya da sürücüyü uyarma ve bireylere seviye değişimlerini ve içinde olduğu bölgedeki kullanım değişimlerini hatırlatmalıdır (Yörük ve ark., 2006; Kuter ve Kaya, 2019).</p>
Bisiklet Park Yeri	<p>Bisiklet park yerleri, bisikletlerin güvenli ve düzenli bir biçimde kullanımını sağlayacak biçimde planlanmalıdır (Buehler, 2012).</p>
Bilgilendirici ve Yönlendirici Levhalar	<p>Bilgilendirici ve yönlendirici levhalar, bireylerin yön bulmalarına ve bilgilenmelerine olanak sağlar. Bu levhalar kullanım hedeflerine göre tasarlanmalı, gözle görülebilir, algılanması kolay ve çevresiyle uyumlu bir biçimde olmalıdır (Özsule ve Çağlayan, 2001). Levhalar yeterli mesafeden görülebilir, bireyler için tehlikeli bir biçimde yerleştirilmemeli, yüksekliği ve</p>

	oldukları konum bakımından insanların hareketlerini engellememelidirler (Yörük ve ark., 2006; Eşkil,2011).
--	--

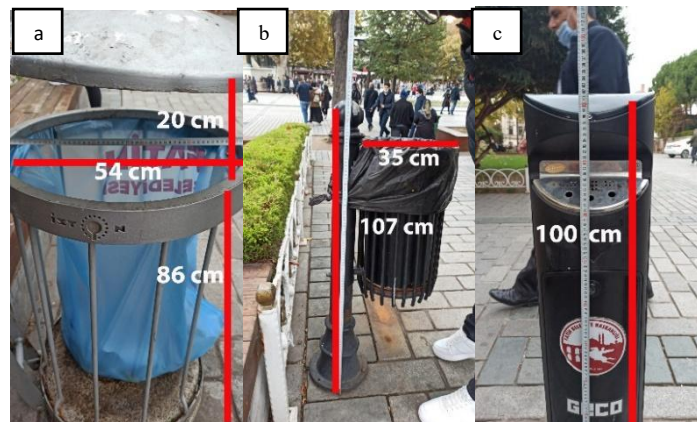
Oturma elemanları:

Bir oturma biriminin konforlu olmasını sağlayan faktör boyutları olup, ergonomik yönden oturma birimlerinin en önemli özelliği ise işlevsel olmalarıdır (Önal, 2019). Sultanahmet Meydanında dört kısmında toplamda beş farklı oturma birimi kullanıldığı gözlemlenmiştir. Oturma birimleri incelendiğinde aynı modelde 2 aralıklı farklı renkte kullanılmış olan bank modeli, iki adet ağaç altı oturma birimi, iki adet desteksiz oturma birimi kullanıldığı belirlenmiştir (Şekil 3). Meydanın birinci kısmında; şekil 3a'daki oturma biriminin yuvarlak havuzun çevresi ve yol kenarlarında, şekil 3c ile şekil 3d'deki oturma elemanlarının ise büfe önlerinde ve girişlerde kullanıldığı gözlemlenmiştir. Meydanın ikinci kısmında; bank modeli olarak şekil 3b'nin ve ağaç altı oturma elemanı olarak şekil 3d'deki modelin kullanıldığı, alanın genelinde şekil 3e'deki desteksiz oturma biriminin kullanıldığı tespit edilmiştir. Meydanın üçüncü kısmında; Sultanahmet Külliyesi'ne yakın olan alanda şekil 3f'deki sırt desteği olmayan bank modelinin kullanıldığı görülmektedir. Meydanın dördüncü kısmında; günümüzde Mehmet Akif Ersoy Parkı olarak bilinen alanda şekil 3e'de yeşil alanlar ile Bizans'tan kalan saray kalıntılarını da çevreleyen sınır elemanı olarak kullanılan sırt desteği olmayan oturma elemanı kullanılmıştır (Şekil 3). Meydanın 4 bölümünde bulunan oturma birimlerinin ölçüleri alınmış ve Çizelge 1'de verilen ergonomik ölçütlere göre incelenmiştir. Oturma elemanlarının ölçüleri karşılaştırıldığında şekil 3a, şekil 3b ve şekil 3d'deki bankların sadece zeminden yükseklik değeri standartlara uyduğundan kullanışlı oturma elemanı olmadığı, şekil 3c, şekil 3e ve şekil 3f'deki oturma elemanlarının yerden yüksekliği ve oturma yerinin genişliği standartlara uyduğundan dolayı ergonomik olduğu sonucuna varılmıştır. Fakat bu oturma birimlerinin sırt dayanak ve kol dayanak yeri olmadığından dolayı kısa süreli kullanımlara uygundur. Kullanılan oturma elemanlarının standart olması ve aşınmalarının olmasından dolayı estetiklik açısından zayıf olduğu kanatine varılmıştır. Şekil 3c ve şekil 3f'deki oturma elemanlarında kullanılan motiflerin aynı olmasının meydana bir kimlik kazandırmasına yardımcı olmasının yanında meydanın tüm bölümlerinde ahşap oturma elemanlarının kullanılması meydana bütünlük katmıştır.

Şekil 3. Oturma birimi modelleri

Çöp kutuları: Meydanın dört kısmında da metal malzemeden üretilmiş iki farklı modelde çöp kutusu kullanıldığı tespit edilmiştir. Kullanılan modellerin ölçülerine bakıldığında şekil 4a'daki çöp kutusunun yerden yüksekliği 106 cm olup ergonomik ölçülere uygundur. Şekil 4a'daki kapak modeli kullanımı zorlaştırmayacak türdendir. Şekil 4b'deki çöp kutusunun yerden yüksekliği 107 cm olup bu model de ergonomik ölçülere uygundur. Fakat bu modelde üst kapağın olmamasından dolayı yağmur ve kar yağışlarından olumsuz etkileneceği düşünülmektedir. Çöp kutuları etrafına koku, sıvı şeklindeki atıkların yayılmasını önleyici türde değildir. Bundan dolayı kullanımı elverişli değildir. Ayrıca meydana yer yer ayaklı küllük kullanıldığı görülmektedir. Kullanılan küllük modelinin çöp kutusu sınıfında değerlendirildiğinde standartlara uygun olduğu görülmektedir (Şekil 4).

Şekil 4. Çöp kutusu modelleri

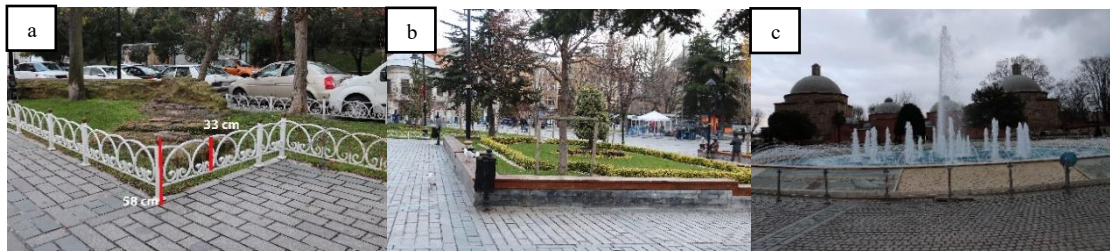
Aydınlatma Elemanları: Aydınlatma öğeleri güvenlik, işlevsel ve estetik hedeflerle kullanılabilir (Gülgün ve Türkyılmaz, 2001). Meydanda üç farklı modelde aydınlatma elemanı kullanıldığı tespit

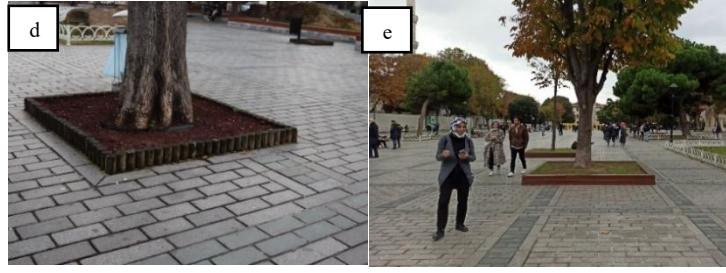
edilmiştir (Şekil 5). Kullanılan aydınlatma elemanlarının standartlara uyduğu görülmektedir. Şekil 5a ve şekil 5b'deki aydınlatma elemanları meydanın tüm kısımlarında, şekil 4c'deki aydınlatma elemanının ise sadece meydanın birinci kısmında Hürrem Sultan Çeşmesinin önünde yol kenarı boyunca alle şeklinde kullanıldığı gözlemlenmiştir (Şekil 5). Bu modelin sadece bu noktada kullanılması alanın önemini vurgulamıştır. Aydınlatma elemanlarının yükseklikleri ve kullanım sıklıklarının işlev bakımından uygun olduğu gözlemlenmiştir. Meydanın genelinde kullanılan banklardaki kolçakların, çöp kutusu modellerinin ve aydınlatma elemanlarının aynı renkte kullanılmış olması meydan genelinde bütünlüğü sağlayarak estetik bir görünüm katmıştır.

Şekil 5. Aydınlatma birimi modelleri

Sınırlar: Peyzaj içerisindeki sınırlama elemanları, düşeyde ve yatayda etkili bir biçimde mekan hissi oluştururlar (Uzun, 2000). Mekanın oluşmasını sağlamalarına ek olarak estetik, güvenlik ve dış tesirlerden korunma gereksinimi olarak geliştirilen sınırlama elemanları; perdeleme, istinat, oturma ve donatı elemanlarının üstünde taşınması gibi birçok fonksiyonu üstlenirler (Başal ve ark. 1997). Meydanı oluşturan kısımlar birbirinden bağımsız gibi görünse de aslında kullanılan donatı elemanları ve sınır elemanlarının aynı olmasından dolayı meydana bütünlük hissedilebilmektedir. Bütün olarak algılanmasını sağlayan elemanların başında şekil 6a ve şekil 6b'de görülen sınır elemanları gelmektedir. Şekil 6a'daki sınır elemanının meydanın dört kısmındaki kullanım amacı farklı olsa da meydanın tamamında aynı model ve renkte kullanılması kısımlara ayrılan meydanın bir bütün olarak algılanmasını sağlamaktadır. Meydanın dört kısmında da şekil 6a'daki sınırlandırma elemanının farklı amaçlarla kullanıldığı tespit edilmiştir. Meydanın tamamında yeşil alanların sınırlandırılması için kullanılmışken meydanın dördüncü kısmında Bizans döneminden kalma saray kalıntılarının korunması için kullanılmıştır. Şekil 6 b'deki sınır elemanı hem yeşil alanları çevrelemek hem de oturma elemanı amacıyla kullanılmıştır. Sınır elemanlarının ölçü olarak algılanabilir olması, estetik bir görünüş sağlaması ve görüşü engellememesi aynı zamanda da vandalizme karşı olarak güvenliği de sağlaması açısından uygun olduğu tespit edilmiştir. Şekil 6c'de meydanın birinci kısmının odak noktası olan yuvarlak havuzu çevrelemek için cam sınır elemanı kullanılmıştır. Burada kullanılmış olan sınır elemanının görüşü kapatmaması, havuzun kenarlarında İstanbul'un tarihi alanlarının mozaik taşlarla resmedildiği görüntüleri kapatmaması açısından estetik ve işlevseldir. Şekil 6d ve şekil 6e'de ise ağaçların köklerini çevreleyen ve estetiği bozmayan ahşap sınırlayıcılar kullanılmıştır.

Şekil 6. Sınırlayıcılar

Merdiven ve Rampalar: Merdivenler, sadece çocuklar ve gençler tarafından değil aynı zamanda yaşlı ve engelli bireyler tarafından da kullanıldığından dolayı planlanırken yürümeye engel teşkil etmeyecek şekilde planlanmalıdır (Austin ve ark. 1986). Eğimin %10 dan çok olup rampa yardımıyla çözümün sağlanmadığı yerlerde merdiven çözümü uygulanır. Merdivenlerdeki basamakların riht yüksekliklerinin farklı olması, bireylerin iniş-çıkışlarda zorluk çekmesine neden olur. Bundan dolayı riht yüksekliklerinde ergonomik açıdan uygun olarak belirlenen ölçüler kullanılmalıdır. Meydanın dördüncü kısmında mekanlar arasında kot farkı olduğundan dolayı yapılmış olan merdiven ve rampa çözümlemesi Şekil 7a'da görülmektedir. Rampanın genişliği 235 cm olduğu tespit edilmiştir. Rampanın eğimi hesaplandığında %7.8 bulunmuştur. Merdivenin riht yüksekliği 13 cm, basamak genişliği 33 cm'dir. Rampa ve merdivenin ölçüleri ergonomik standartlara uygun olup herkesin kullanabileceği şekildedir. Fakat rampa ve merdiven başlangıcı ile sonunda değişik dokuda ve renkte döşeme kullanılmamış olması kısmi ve tam görme engelliler için kullanımını tehlikeli kılmaktadır.

Meydanın dördüncü kısmından meydanın ikinci kısmı olan at meydanına bağlanan noktada kot farkından dolayı cepheleri renkli granit ile kaplanmış olan kaskatlı süs havuzunun kenarlarında, sahanlıklı merdiven (Şekil 7b) ve meydanın dördüncü kısmında sahneye ulaşımı sağlayan merdiven bulunmaktadır (Şekil 7c ve Şekil 7d). Şekil 7b'deki merdivenin basamaklarının genişliği 33 cm, riht yüksekliği 15 cm ve basamak uzunluğu 275 cm dir. Ölçülerin ergonomik standartlara uygun olduğu belirlenmiştir. Bu noktada kot farkının çok olması ve fazla basamaklı bir merdivenin yorucu olacağından dolayı sahanlıklar oluşturulmuş ve bu sahanlıkların bulunduğu kısımlarda sırt desteği olmayan oturma alanları oluşturulmuş. Oluşturulan bu çözümleme ile at meydanını havuz kenarlarında oturarak izleme imkanı sağlanması işlevsel bir kullanım sağlamıştır. Şekil 7c ve Şekil 7d'deki basamakların riht yükseklikleri 15 cm, basamak genişliği 33 cm ve basamak uzunluğu 162 cm'dir. Ölçülerin ergonomik standartlara uygun olduğu belirlenmiştir. Fakat Şekil 7c'deki merdivenin başlangıç basamağının ölçülere uygun olmadığı görülmektedir. Ayrıca bu merdiven Şekil 7c'den de görüldüğü gibi kullanıma kapalıdır.

Şekil 7. Merdiven ve rampalar

Zemin Döşemesi: Meydanın dört kısmında da aynı tuğla zemin döşemesi kullanılmıştır. Ayrıca şekil 8c'de görüldüğü üzere tuğla döşemenin yanında karo mozaik döşemede kullanılmıştır. Meydanın kısımlarında aynı zemin döşemelerinin kullanılmasına rağmen taşların dizilimleri veya renk değişimleri ile zemin döşemeleri birbirinden farklı görevler üstlenmiştir. Şekil 8a'daki yuvarlak süs havuzunun yanında bulunan zemin döşemesinin örneği verilmiştir. Burada taşlar açık ve koyu renk olarak tercih edilmiş olup koyu renk taşlar ile dairesel olan havuzdan ışınlar çıkıyormuş etkisini yaratmak amacıyla dairesel aks formu kullanılarak tasarlanmıştır. Şekil 8b At Meydanına aittir. Burada yine aynı zemin döşeme modeli kullanılarak dikey yönde koyu renk kullanılmasıyla yönlendirme görevi üstlenmiştir. Meydanın üçüncü ve dördüncü kısımlarında da şekil 8b'deki zemin döşeme modeli kullanılmıştır. Şekil 8c meydanın birinci kısmında yuvarlak süs havuzunun yakınında bulunan Hürrem Sultan Çeşmesi'nin olduğu alandır. Burada alanı vurgulamak amacıyla Sultanahmet Meydanının genelinden farklı bir döşeme rengi ve modeli tercih edilmiştir. Alanı vurgulamak amacıyla turuncu ve kırmızı renklere karo zemin döşeme kullanılmıştır. Burada kullanılan döşeme Hürrem Sultan Çeşmesinin olduğu duvar ile uyumlu olup meydanın diğer kısımlarında bu model ve renk kullanılmadığı için meydanla özdeşleştirilememiştir. Şekil 8d meydanın dördüncü kısmında bulunan sahnenin zemin döşemesidir. Burada meydan genelinde kullanılan tuğla döşeme farklı renk tercih edildiği tespit edilmiştir. Bu alandan at meydanına inerken ara bağlantı noktası olan cepheleri renkli granit ile kaplamalı kaskatlı havuzun dış kaplaması da bu döşeme ile aynıdır. Bu bakımdan meydan geçişleri açısından bir bütünlük sağlanmıştır.

Şekil 8. Zemin döşemeleri

Heykeller ve Çeşmeler: Meydanın farklı noktalarında büst, dikili taş, burmalı sütun ve Alman Çeşmesi bulunmaktadır. Şekil 9a'da meydanın dördüncü kısmı olarak anılan alana adını veren Mehmet Akif Ersoy'un büstü bulunmaktadır. Büstün ve büstü sınırlayan elemanın açık renkte olması ve büst etrafının kırmızı bodur renkli çalılarda çevrenmesi bütünlük ve estetik bir görünüm sağlamıştır. Şekil 9b'de meydanın ikinci kısmı olan At meydanında bulunan dikilitaşlar ve burmalı sütun (yılanlı sütun) bulunmaktadır. Dikilitaşlardan biri VII. Konstantin tarafından (911-959) dikilmiştir (Gültekin, 1996). Kesme taşlarla örülü olan ve yüzeyi yer yer kopuk olarak görülen bu dikilitaşın üzerinde eskiden tunç levhalar ile tepesinde tunçtan bir küre bulunuyordu. Meydandaki dikilitaşlar zaman zaman yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya kaldıklarından dolayı yenileme çalışmaları sonucunda son halini almıştır. At meydanına genel olarak bakıldığında dikilitaşlar, camii ve külliyelerin minarelerinin bir nirengi görevi üstlendikleri görülmektedir. Şekil 9c'de Alman imparatoru II. Wilhelm'in 1898'de yaptığı ikinci ziyaretinin anısına yapılan Alman Çeşmesi görülmektedir (Gültekin, 1996). Şekil 9d'de meydanın birinci bölümüne ait olan ve çevresindeki döşeme farklılığı ile dikkat çeken açık renkte yapılmış olan Haseki Hürrem Sultan Çeşmesi bulunmaktadır. Çeşmenin etrafına bitkiden fon yapılması hem çeşmenin ve çevresinin estetik bir görünüm kazanmasını sağlamış hem de alanın dikkat çekmesini sağlamıştır.

Şekil 9. Heykel ve Çeşmeler

Su Yüzeyleri: İnsanlarda görsel ve psikolojik açıdan etkileyen su yüzeyleri, buldukları mekâna hareketlilik, hareketlilik ve güzel bir görüntü kazandırmaktadır (Kuter ve Kaya, 2019). Meydanda iki adet su yüzeyi mevcuttur. Bunlardan birincisi şekil 10a'daki yuvarlak süs havuzudur. Bu yuvarlak havuz durgun zamanlarda geniş su yüzeyiyle üzerinde yansımalar oluşturarak görsel açıdan meydan peyzajına katkıda bulunmaktadır. Hareketli zamanlarda ise yaz aylarında yakın çevresinde suyun etkisiyle serinlik etkisi vermektedir. Şekil 10b'deki kaskatlı su yüzeyi ise meydanın dördüncü kısmını ikinci kısmına bağlayan su yüzeyidir. Bu kaskatlı havuzun fışkıyeleri hem ses etkisi yaratmakta hem de sıcak yaz günlerinde serinlik etkisi hissi vermektedir. Su yüzeyinin karşısında oturma birimleri bulunmaktadır. Burada oturan bireyler kaskatlı havuzun kademelerinin etkisini hissedememektedir.

Şekil 10. Su yüzeyleri

Amfi Tiyatro: Sultanahmet Meydanının dördüncü kısmında yıllarca kullanılmayan verdiği etkiden dolayı tahrip olmuş amfi tiyatro bulunmaktadır. Şekil 11a ve şekil 11b'de görüldüğü gibi Bizans döneminden kalma saray kalıntılarının olduğu bölgeye yapıldığı, amfi tiyatroyun kullanıma uygun olmadığı, güneşli günler için gölgelendirmesinin olmadığı, ana materyal olarak ahşap kullanıldığı ve alanının çevre düzenlemesinin yapılmadığı görülmektedir. Böyle bir yapının mevcut olması

Türkiye'nin en çok ziyaret edilen bölgelerinden biri olan Sultanahmet Meydanı'nın görünümünü olumsuz etkilemektedir.

Şekil 11. Amfi tiyatro

Bisiklet Park Yeri: Şekil 12a'da meydana kullanılan bisiklet park yeri görülmektedir. Bisiklet park yerinde kullanılan malzeme metal olup işlevselliği orta düzeydedir. Ayrıca parklarda, bahçelerde, meydanlarda kullanılan konstrüksiyon elemanlarının kullanılan malzeme, renk birbiriyle uyum içerisinde olması beklenir. Meydanda kullanılan aydınlatma, sınır elemanları ve çöp kutularının da malzemesi metaldir. Fakat renk bakımından farklılıklar görülmektedir. Bu noktada bütünlük sağlanamamıştır. Ayrıca Türkiye'nin hemen hemen her yerinde bulunan standart bisiklet park yeri yerine meydana özgü meydanın kimliğini yansıtacak tasarımlara yer verilmelidir.

Şekil 12. Bisiklet park yeri

Bilgilendirici ve Yönlendirici Levhalar: Şekil 13a ve şekil 13b'deki levhalar meydanın birinci bölümünde Hürrem Sultan Çeşmesi'nin olduğu kısımda bulunmaktadır. Şekil 13 incelendiğinde levhalarda kullanılan renklerin ve malzemenin uyumlu olduğu görülmektedir. Fakat şekil 13a'da dikkat çekmesi gereken objenin Hürrem Sultan Çeşmesi olması gerekirken bilgilendirici levhada kullanılan renk ve iki levhanın boyutları arasındaki farktan dolayı bu mekan da bir anlam kargaşası bulunmaktadır. Burada kullanılan bilgilendirici levhanın çeşmenin önüne geçmeyecek şekilde ve iki levhanın yaklaşık aynı ölçülerde kullanılması daha uygun olacaktır. Şekil 13b'deki levhanın renginin ise çevresindeki sınırlayıcı eleman ve taş sütun ile uyumlu olmadığı görülmektedir. Şekil 13c, şekil 13d ve şekil 13e meydanın ikinci kısmında bulunan Sultanahmet Camii'sinin iç ve çevresinde bulunan bilgilendirici ve yönlendirici levhalardır. Şekil 13'den de görüldüğü üzere levhalarda kullanılan malzeme ve kullanılan renkte farklılıklar mevcuttur. Şekil 13c ve şekil 13d aynı bölgede bulunmakta olup arada beyaz sınırlayıcı bulunmaktadır. Aynı alanda bulunmalarına rağmen levhaların birinde materyal olarak ahşap kullanılmışken diğerinde ise materyal olarak metal kullanılması alanın bir bütün olarak algılanamamasına neden olmaktadır. Ayrıca Sultanahmet Camii çevresi ve avlusunda sınırlayıcı eleman olarak beyaz rengi hakimdir. Kullanılan ahşap bilgilendirici levhanın alan ile bağlayıcı bir özelliği bulunmamaktadır. Şekil 13f'de bulunan bilgilendirici sütun levha meydanın kısımlarında genel olarak kullanılmış olan modeldir. Fakat bu noktadaki levha ile aydınlatma elemanı arasında

ölçek bakımından orantısızlık mevcuttur. Son olarak şekil 13 g'deki levha ise meydanın dördüncü kısmı olarak geçen Mehmet Akif Ersoy Parkı'nın isim levhasıdır. Levhanın görünebilir düzeyde olması ve meydanın bu kısmında genel olarak kullanılan ahşap malzeme ile bütünlük yakalamasından dolayı giriş levhası parkın içeriği ile uyumludur. Levhalara genel olarak bakıldığında bir bütünlük olmaması her bölümün ayrı olarak algılanmasına sebep olmaktadır.

Şekil 13. Bilgilendirici ve yönlendirici levhalar

SONUÇ ve ÖNERİLER

Kentsel donatı elemanları, insanların kent içindeki bireysel ve toplumsal yaşamını kolaylaştıran, bireyler arası iletişimi güçlendiren, bulunduğu mekana işlevsel ve estetik açıdan belirli bir anlam kazandıran, farklı nitelik ve niceliklerde olan, mekanı tanımlayan ve tamamlayan elemanlardır (Güney ve ark. 1996). Kentsel donatıları çevreden soyutlayarak tek bir eleman gibi düşünmek yerine hem işlevsel hem de estetik özelliklerine sahip ve kent kimliğinin ayırıcı öğelerinden bir parçası olarak düşünmek gerekmektedir (Bayramoğlu ve Özdemir, 2011).

Çalışma sonucuna genel olarak bakıldığında; alanda bulunan kentsel donatılarının Türkiye genelinde kullanılan standart kentsel donatı modelleri olduğu, meydanın bazı noktalarında bakım ve onarım çalışmalarının yeterli düzeyde yapılmamış olması nedeniyle estetik bakımdan görsel kirliliğe yol açtıkları belirlenmiştir. Sultanahmet Meydanında bulunan kentsel donatı elemanları incelendiğinde;

- Oturma birimlerinin genel olarak standartlara uygun olduğu fakat bakıma ihtiyacı olduğu tespit edilmiştir. Meydana kimlik kazandırmak amacıyla kullanılan oturma birimlerinin meydanın bütünlüğünün sağlanması açısından dikkate alınarak yeniden tasarlanabilir. Bunlara ek olarak meydana bulunan yeşil alanların sınırlandırılmasında kullanılan sırt desteği olmayan oturma birimlerinin daha ergonomik olması için tekrarlayan bir şekilde sırt desteği eklenebilir.
- Çöp kutularının meydan genelinde yeterli sayıda kullanılmasına rağmen standart olması ve çevreye yayılabilecek koku ve sıvı atıklarını engelleyici nitelikte olmaması meydana estetik olmayan bir görüntü katmıştır. Bu bakımdan meydana çevreye yayılabilecek koku ve sıvı atıklarını engelleyici özellikte olup meydana kullanılan diğer kent mobilyalarına uyumlu olabilecek özellikte tasarlanmış çöp kutularının kullanılması daha uygun olacaktır.
- Aydınlatma elemanlarının aynı materyalden yapılmış olması ve renginin aynı olmasından dolayı meydana bütünlüğü sağlamıştır. Aydınlatma elemanlarının genel olarak işlevsel açıdan iyi olduğu fakat bazı modellerin yüksekliklerinin çok fazla olmasından dolayı işlevselliğin o noktalarda zayıf olduğu belirlenmiştir. Aydınlatma elemanlarının ışık vermesinin yanında estetik özellikleri de dikkate alınarak kullanılmalıdır. Meydan geneline bakıldığında bu kriterin sadece Hürrem Sultan Çeşmesinin olduğu bölgede sağlandığı görülmektedir.
- Sınır elemanlarının meydanın dört kısmında da alçak seviyede, malzemesi demir ve rengi beyaz olan model ile Bizans'tan kalma saray kalıntılarını ve yeşil alanları çevreleyen desteksiz oturma alanı olarak iki model kullanıldığı tespit edilmiştir. Sınır elemanlarının kullanım biçimi sayesinde dört kısımdan oluşan meydan bir bütün olarak algılanabilmektedir. Meydanda kullanılan sınır elemanlarının işlevsellik, estetiklik, karmaşa yaratmayan, güvenliği sağlayacak ve göz seviyesinin altında olması şeklindeki tüm kriterleri sağladığı tespit edilmiştir.
- Şekil 7d'de meydana gösterilerin sergilenebilmesi amacıyla yükseltilecek yapılmış olan sahnenin iki tarafında bulunan merdivenlerin riht yüksekliklerinin aynı olmaması ergonomik açıdan uygun olmadığı ve bu durumun yürümeye engel teşkil edeceği tespit edilmiştir. Ayrıca sahnenin bir tarafında bulunan merdivenin kullanıma kapatıldığını gösterebilmek amacıyla zincirleme kötü bir görüntü yaratmaktadır. Bunun dışında meydan genelinde kullanılmış olan merdivenler yürüme zorluğu yaratmamasına rağmen engelli bireylerin kullanımı düşünüldükçe tasarlanmamışlardır. Bu bakımdan bu alanların tekrar değerlendirilmesi yapılmalıdır.
- Zemin döşemelerinin bakımının iyi olduğu, işlevsel bakımdan yönlendirici olduğu ve engelli bireyler için yürüme kolaylığı yaratan düzenlemenin olmadığı tespit edilmiştir. Meydanın dört bölümünde de engelli bireyler düşünüldükçe zemin döşemelerinin tekrar yapılması gerekmektedir.
- Amfi tiyatrodaki yılların sebep olduğu yıpranma ve bakımsızlıkların olduğu tespit edilmiştir. Bu durum meydana görsel açıdan olumsuz etkiye sebep olmaktadır. Amfi tiyatrodan daha kullanışlı, meydan ile uyumlu bir şekilde tekrardan ele alınması gerekmektedir.
- Bilgilendirme ve yönlendirme amacıyla kullanılmış olan işaret ve bilgi levhalarında bakıma ihtiyaç duyulsa da genel olarak iyi durumdadır. Fakat işlevlerine göre belli bir standarda kavuşturulmalı, renk ile materyal seçiminde işlevsel ve estetik görünüm kazandırılmalıdır.

Sonuç olarak çalışma alanında bulunan kentsel donatı elemanlarının yeterli olduğu, kullanılan bazı kentsel donatı modellerinin estetikten yoksun olduğu ve bakım eksiklerinin olduğu tespit edilmiştir.

Sultanahmet Meydanının kültürel ve tarihi özelliği olmasından dolayı çok fazla yerli ve yabancı turistin uğrak noktasıdır. Meydana bir bütün olarak bakıldığında seçilen kentsel donatıların belli bir stratejiye göre yerleştirildiği, ulaşımı engellemediği ve mekanlarda kargaşa yaratmadığı tespit edilmiştir. Bu açıdan bakıldığında Sultanahmet Meydanı büyük kalabalıkları rahatlıkla karşılayabilmektedir. Fakat meydanda standart kentsel donatıların kullanılması sebebiyle bu alan kimliksizleşmekte ve beklentilerin düşmesine sebep olmaktadır. Özellikle Sultanahmet Meydanı gibi tarihi ve kültürel özellikleri olan kent mekanlarında kent mobilyalarının kullanımına dikkat etmek gerekmektedir. Tarihi dokunun barındırıldığı bu şekildeki kentsel alanlarda, mekânın bütünlüğünü bozan ve mekanın yaşanmışlığı ile bağlantısı olmayan kentsel donatı elemanları, işlevsel olsalar da estetiklik bakımından olumsuz etki yaratmalarından dolayı kentin kimliğine katkısı bulunmamaktadır. Bu bakımdan kentsel donatı elemanlarının tasarımına karar vermeden önce kullanılacak olan alanın iklimi, toplumun beklentileri, alanın tarihi ve kültürel geçmişi, donatıların tekil olarak değil bir bütünü oluşturan parçalar olarak ele alınması gibi kriterler göz önünde bulundurulmalıdır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: *Yazar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.*

Etik Kurul İzni: *Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.*

Finansal Destek: *Yoktur.*

KAYNAKÇA:

Anonim,2022a : https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0stanbul#cite_note-hgm-3 . Erişim Tarihi: 11.09.2022.

Anonim,2022b.[https://tr.wikipedia.org/wiki/Fatih#:~:text=Fatih%20%C4%B0l%C3%A7esi%2C%20kuzeybat%C4%B1da%20Ey%C3%BCpsultan%20il%C3%A7esi,'dir%20\(1562%20hektar\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Fatih#:~:text=Fatih%20%C4%B0l%C3%A7esi%2C%20kuzeybat%C4%B1da%20Ey%C3%BCpsultan%20il%C3%A7esi,'dir%20(1562%20hektar)).Erişim Tarihi: 11.09.2022.

Akpınar Külekçi, E. (2018). Kent Donatı Elemanlarında Özgün Tasarımların Peyzaj Ergonomisi Yaklaşımıyla İrdelenmesi. Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi (MBUD), 3 (2), 89-109. DOI: [10.30785/mbud.419786](https://doi.org/10.30785/mbud.419786)

Aksoy, Ö.B. (2021). Cbs Tabanlı Bir Yerleşke Donatı Bilgi Sisteminin (Yedbis) Oluşturulması: Kafkas Üniversitesi Şehitler Yerleşkesi Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Austin, L.R., Dunbar, R.T., J.P. Hulversan. (1986). Graphics Standards for Landscape Architecture. ISBN 0-442-20834-0 New York, Amerika.

Aydoğdu, H. (2017). Kentsel Donatı Elemanlarının Peyzaj Mimarlığında Kullanımı. Lisans Bitirme Tezi (yayınlanmamış), Selçuk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Konya.

Bağbaşı, G. (2010). İstanbul Kent Meydanlarının Peyzaj Mimarlığı İlkeleri Açısından İrdelenmesi: Sultanahmet, Beyazıt, Taksim, Beşiktaş, Ortaköy Meydanı Örneği, Bartın Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Bartın.

Başal, M., Memlük, Y., Yılmaz, O., Kurum, E. (1997). Peyzaj Konstrüksiyonu. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları: 1484, Ders Kitabı:445, Ankara, 186s.

- Bayrakçı, O. (1991). Kent Mobilyaları Tasarımında Kimlik Sorunu ve Kent Kimliği İçindeki Yeri. Kamu Mekanları Tasarımı ve Kent Mobilyaları Sempozyumu. Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul, s.75-77.
- Bayramoğlu, E. ve Özdemir, B. (2012). Trabzon Kent Merkezi, Uzun Sokak Kentsel Donatı Elemanlarının Kent Kimliği Açısından Değerlendirilmesi. Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 12(2), 182-191. Online ISSN: 1309-4181.
- Buehler, R. (2012). Determinants of bicycle commuting in the Washington, DC region: The role of bicycle parking, cyclist showers, and free car parking at work. Transportation Research Part D: Transport and Environment Volume 17, Issue 7, October 2012, p. 525-531.
- Bulduk, B. (2012). An Analysis of the Use of Urban Furniture in City Advertising in Terms of Aesthetic/Visual Appreciation Training: City Design. Procedia-Social and behavioral sciences, 46, 3279-3283.
- Edition, E.,1988. Architectural Graphic Standarts. Amerika.
- Eşkil, Ö. Y. (2011). Engelliler İçin Dış Mekan Tasarım Özellikleri Bağlamında Ankara Kent Parklarının İrdelenmesi. Bartın Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bartın.
- Güney, A., Erdem, Ü., Zafer, B., Hepcan, Ş. (1996). Peyzaj Konstrüksiyonu (Donatı Elemanları). Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No:514, Peyzaj Mimarlığı Bölümü Ders Kitabı, İzmir, 149 s.
- Gültekin, H. (1996) İstanbul'da Meydanların Peyzaj Açısından Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, İstanbul, 82s.
- Gülgün, B., Türkyılmaz, B., (2001). Peyzaj Mimarlığında Antropometri ve Bornova Örneğinde Bir Araştırma. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 38 (2- 3), 135-142.
- Karayılmazlar, A.S. (2017). Kamusal Alanların Kentsel Ergonomi Açısından İrdelenmesi, Bartın Örneği. Bartın Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bartın
- Kuşkun, P. (2002).Erzurum Kent Bütününde Donatı Elemanlarının Kullanımı Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Kuter, N., Erdoğan, E. (2009). Kentsel Donatı Elemanlarının Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi. Çankırı Araştırmaları Dergisi, 243-256.
- Kuter, N., ve Kaya, Z. (2019). Kentsel donatı elemanlarının peyzaj mimarlığı açısından değerlendirilmesi: Çankırı Örneği. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 21(1),s. 81-96.
- Kuter, N. ve Çakmak, M. (2017). Kamusal Dış Mekânlarda Engelliler İçin Tasarım: Ankara, Seğmenler Parkı Örneği. *Anadolu Orman Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 93-110. Online ISSN: 1309-856X. Erişim Adresi (10.02.2019): <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ajfr/issue/33159>.
- Özer, S., Aklibaşında, M., Zengin, M. (2010). Erzurum Kenti Örneğinde Kullanılan Kuşatma Elemanlarının Kent İmajı Üzerindeki Etkileri. *Tekirdağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 7(2), s. 123-130.
- Özgeriş, M. (2018). Kentsel Donatı Elemanlarının Kent Dokusu Yönünden Değerlendirilmesi: Erzurum İli Örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Mühendislik ve Fen Bilimleri Dergisi*, 18(2):s. 561-574.

- Önal, S. (2019). Kent Parklarda Kullanılan Donatıların Standartlara Uygunluğunun Belirlenmesi: Ankara Örneği. *Antropoloji*, (38), s. 54-64.
- Özsule, Z., Çağlayan, A.Y. (2001). Kent Tasarımında İşaret Levhalarının Kullanımının İstanbul İli Tarihi Yarımada Örneğinde İrdelenmesi, I. Uluslararası Kent Mobilyaları Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 9-11 Mayıs, s. 381-389.
- Perihan, M., ve Aşur, F., (2020). Tarihi Kentsel Peyzaj ve Kent Kimliği İlişkisi. *Kent Akademisi* , 13 (1), 163-175.
- Sağlık, A., Sağlık, E. ve Kelkit, A. (2014). Kentsel Donatı Elemanlarının Peyzaj Mimarlığı Açısından İrdelenmesi: Çanakkale Kent Merkezi Örneği. 1. Uluslararası Kentsel Planlama-Mimarlık-Tasarım Kongresi, Kocaeli, Türkiye, 8-11.
- Sağlık, A., Kartal, F., Şenkuş, D. ve Özcan, B.Ç. (2021). Çanakkale Çarşı Caddesi Üzerinde Bulunan Kentsel Donatı Elemanlarının Kullanımının İrdelenmesi. *Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi (MBUD)*, 6(1), 125-140. DOI: <https://doi.org/10.30785/mbud.869581>
- Siu, K.W.M. (2005). Pleasurable Products: Public Space Furniture with Userfitness. *Journal of Engineering Desing*, 16(6): 545-555.
- Şişman, E.E., Yetim, L. (2004). Tekirdağ Kentinde Donatı Elemanlarının Peyzaj Mimarlığı Açısından İrdelenmesi. *Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 5(19): 43-51.
- TSE, (1999). "TS 12576 Şehiriçi yollar – Kaldırım ve Yaya Geçitlerinde Ulaşılabilirlik İçin Yapısal Önlemler ve İşaretlemelerinin Tasarım Kuralları", Ankara.
- TSE, (2012). "TS 12576 Şehiriçi Yollar- Özürlü ve Yaşlılar İçin Sokak, Cadde, Meydan ve Yollarda Yapısal Önlemler ve İşaretlemelerin Tasarım Kuralları", Ankara
- Uzun, G. (2000). Peyzaj Konstrüksiyonu I, Çukurova Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Genel Yayın No: 125, Ders Kitapları Yayın No: 37, Adana, s.256.
- Yıldızcı, A. C. (2001). Kent Mobilyaları Kavramı ve İstanbul'daki Kent Mobilyalarının İrdelenmesi. I. Uluslararası Kent Mobilyaları Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, İstanbul, 29-34.
- Yılmaz, T. ve Gökçe, D. (2014). Parkların Engelli Bireylerin Serbest Dolaşımı Açısından Erişilebilirliğinin İrdelenmesi, Antalya Atatürk Kültür Parkı Örneği. *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 27(1), 21-30. Online ISSN: 2528-9675.
- Yörük, İ., Gülgün, B., Sayman, M., Ünal Akkaya F. (2006). Peyzaj Planlama Çalışmaları Kapsamında Ege Üniversitesi Kampüs Örneğindeki Peyzaj Donatı Elemanlarının Ergonomik-Antropometrik Açından İrdelenmesi. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 43(1):s. 157-168.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

The aim of this study is to evaluate the urban furniture elements used in Sultanahmet Square in Istanbul in terms of landscape architecture.

Research Questions:

What are the points to be considered in the use of urban furniture ? Are the urban furnitures e used in Sultanahmet Square ergonomically appropriate? Do the urban furnitures used in Sultanahmet Square reflect the historical and cultural identity of the square?

Literature Review:

Urban outdoor spaces offer opportunities to increase the quality of life of people in their daily lives. Each of the urban furnitures that make these spaces livable and perceptible, which increases the quality of life of people, have a different meaning and importance for users and the city (Güremen, 2011). Landscape elements that support and strengthen basic functions, facilitate social life and provide communication between individuals, add a functional and aesthetic meaning to the space, have different characteristics, define and complete the space, and gain the appreciation of the users are called "urban furnitures " (Sağlık et al., 2014). Seating units, protection, limitation elements, water surfaces, lighting elements, information and direction signs, games, sports, etc. urban furnitures like these are indicators of comfort and environmental quality in the living environment.

When a literature review is done, it is seen that there are a lot of research in which urban furnitures are investigated in terms of functionality and aesthetics (Şişman and Yetim, 2004; Siu 2005; Rout and Galpern 2022). In case of these studies, the research areas were only observed, while in others, the research areas were observed, the measurements of the furnitures in the research area were taken and the compliance of these measurements with ergonomic standards was examined, and finally, the interpreted of the furnitures in the research area on ergonomics and identity.

As a result of the study in which Kuter and Kaya (2019) evaluated the urban furnitures located on Alpaslan Türkeş Street and Necip Fazıl Kısakürek Street in the city center of Çankırı in terms of landscape architecture; they determined that some of the urban furnitures cause visual pollution in terms of aesthetics due to the lack of maintenance and repair work. In addition, they have determined that each of the urban furnitures is under the control of different institutions, so they do not provide integrity with the city in terms of harmony.

Methodology:

Research; it consists of three stages: literature review on the subject, observation in the research area in November and December of 2021 (taking photos of the urban furnitures in the research area and taking the measurements of the urban furnitures in the area), analysis and evaluation of the collected data. The study consists of urban furnitures (seating units, lighting elements, floor coverings, limiters, statues and fountains, waste bins, information and direction signs, water surfaces, stairs and ramps, bicycle parking spaces, etc.) used in Sultanahmet Square in Fatih district of Istanbul. In order to evaluate the amphitheater in terms of landscape architecture, observation, photographing and measurement were made. Data obtained from the study observation of the research area were collected and the urban furnitures in the area were evaluated in terms of landscape architecture within the scope of the literature review made within the scope of the study.

According to the results obtained as a result of the study, offers were made for the models of the urban furnitures in Sultanahmet Square, which do not have functionality and aesthetics.

Results and Conclusions:

It has been determined that the garbage bins, 3 of the 5 sitting units, the amphitheater, the stairs of the stage in the fourth section of the square, have negative effects on the functionality in the research area. It has been determined that information and direction signs, floor coverings, water surfaces, bicycle parking, lighting elements and border elements have a positive effect on functionality. It has been determined that the limiters, lighting elements, water elements, some of the seating elements, sign-information signs, bicycle parking lot, amphitheater in the study area have negative effects on square identity. It has been determined that the protection of statues and fountains, obelisks and Byzantine ruins by enclosing them has positive effects on square identity. It has been determined that 3 of the 5 seating units in the square and the stairs of the stage in the fourth section of the square have negative effects in terms of ergonomics. Other seating units, limiters, bins, floor coverings, stairs and ramps have positive effects in terms of ergonomics. The reinforcement elements in the work area have positive effects on safety and durability. It has been determined that sign boards have a negative effect on perceptibility. In addition, the unsupported seating units, which are also used as limiters, the water surfaces, the fact that the material used in the whole of the square is wooden, the same material and color used in the lighting units and garbage bins have positive effects on ensuring the integrity of the square and gaining an aesthetic appearance.

Urban furnitures should give a certain identity to the area where it is located and should be quality products in terms of perceptible, aesthetic, ergonomic and safety. Urban furnitures especially in historical, touristic and cultural areas should be specific to these areas. It has been determined that the reinforcement elements used in the study area are in good situation in terms of functionality, but they are not good in terms of aesthetics and reflecting the historical and cultural richness it has, on the contrary, standard models used throughout Turkey .In this respect, in order to reflect the spirit of the square, interesting urban equipment elements related to the past of the place, compatible with the spirit of the place, aesthetic, and with which the users of the place can connect should be preferred.

Solidarity Architecture: Socially Minded Approaches Emerging in the Professional Practice in Architecture

Dayanışma Mimarlığı: Mimarlık Mesleki Uygulamasında Gelişen Toplum Odaklı Yaklaşımlar

Mehmet Gökhan Berk¹ , Muzaffer Tolga Akbulut²

Öz

Bu makale, mimarlık mesleki uygulaması ile birlikte tasarım, planlama ve genel olarak mekân yapımına ilişkin mesleki faaliyetlerin ifasında dayanışma kavramını bir yaklaşım, yöntem ve iletişim biçimi olarak açık veya örtülü bir şekilde içermek üzere çeşitli şekillerde ortaya çıkan yaklaşımları irdelemektedir. Mesleki tutumların özellikle modernleşmenin tarihsel süreci içindeki gelişimi ve değişimi, değişen toplumsal dinamikler ve toplumsal olaylar dikkate alınarak genel olarak değerlendirilmiş bulunmaktadır. Mesleki anlamda dayanışma yaklaşımını içeren bir tutum alınmasına ilişkin incelenen genel özellikler profesyoneller ve toplum arasındaki ikilik ve ayrışmanın giderek ortadan kalkması, mesleki faaliyetlerin hedeflerinin birey ölçeğinden veya ihtiyaç sahibi olan kesimlerden daha geniş katmanlara, özellikle toplumun çoğunlukla baskı altında bulunan, daha az ayrıcalıklı, yoksun ve dezavantajlı gruplarını içine alır şekilde genişlediği tespit edilmektedir. Bu tanımdan hareketle, Dayanışma Mimarlığı, yapı fiziksel çevrenin oluşmasında etkin olan mesleki faaliyetlerin toplum odaklı bir şekilde, etkileşimde buldukları toplumsal gruplarla beraber yürütülmesini önemseyen bir mimarlık yaklaşımı olarak ele alınabilir.

Anahtar Kelimeler: Dayanışma Mimarlığı, Özgencilik, Katılımcı Mimarlık, İnsani Mimarlık, Pro Bono, Müştereleştirme

ABSTRACT

This article evaluates the various forms of emerging approaches in the professional conduct of the architectural practice and other forms of professional activities related to the design, planning, and space making in general, making explicit or inherent use of the notion of solidarity as an approach, method, and means of communication. A broad review of the evolution of the status of the professional attitude has been made with consideration of the changing social dynamics and social movements, throughout the recent history of modernization. The common characteristics observed with the adoption of the professional solidarity approach, are the dissolving of the duality and distinction between the professional and the community, the shift or enlargement of the target of the professional activity from the individual or people in need to a wider community, most of the time being the oppressed, less privileged, deprived and disadvantaged sections of the society. In line with this description, the concept of Solidarity Architecture can be evaluated to be an understanding in architecture attaching importance to the performance of the professional activities which are determinant in the formation of the built physical environment in a socially minded manner and together with the interacted social groups.

Keywords: Solidarity Architecture, Altruism, Participatory Architecture, Humanitarian Architecture, Pro Bono, Commoning

¹ **Corresponded Author:** Yıldız Technical University Faculty of Architecture Istanbul
mgokhanberk@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-9088-9680>

² Yıldız Technical University Faculty of Architecture Istanbul
mtolga@yildiz.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-3020-0789>

INTRODUCTION:

The name of Wolfgang Amadeus Mozart may sound more familiar to many of us than the name of Hieronymus von Colloredo whereas the latter, the Prince-Archbishop of Salzburg was in fact for a long time the employer of Mozart who worked as the salaried musician of the Salzburg court of the Archbishop since the age of seventeen. Continuous disagreements between Mozart and the prince archbishop led Mozart to break up with Salzburg and his employer in 1781 at the age of twenty-five, to move to Vienna and continue his life as an opera composer, music teacher, and piano virtuoso performing his own compositions. Mozart's moving to Vienna is illustrating the portrait of an artist, a professional choosing liberty and serving the public by renouncing lifetime protection and guaranteed income under the patronage of his employer.

The choice of Mozart was congruent with the spirit of the time when in Europe, the footsteps of secularism, liberty, freedom, revolt, and revolution were growing louder; the French Revolution and the times for radical changes in the structuring of especially the European society in its aftermath were quite close. Mozart did not live long enough to see the collapse of the archbishopric of Salzburg and the escape of Hieronymus von Colloredo to Vienna which happened a couple of years later than the famous musician's early death in 1791 at the age of thirty-five. On the other hand, according to Elias (1993:28-42), Mozart witnessed the transition from craft art to artist art similar to what was happening for the other liberal, intellectual professions towards autonomy over the modes of carrying out work. His moving to and staying in Vienna enabled the achievement of his independence and ability to freely express his artistic, creative, and composition talent and he composed the works leading him to the music Hall of Fame during this period (Bianco, 2011).

At these times around the late 18th century, a free labor market was emerging in the cities of Europe. The respective changes had considerable effects on the transformation of the intellectual professions involving artistic production. This is also the time when the term "solidarity" has taken its roots, mainly from the ideology of the French Revolution characterized by the motto of "Liberty, Equality, and Fraternity" and solidarity has become a political keyword in European social and political history since that time as analyzed in depth by Schmale (2017).

Moving forward from the introductory example of Mozart, this article has attempted to explore various forms of professional attitudes incorporating professional autonomy and solidarity that have been seen to emerge most of the time in parallel to the social movements and apparent social changes in world history. It is argued that the professions are evolving toward a more public interest advocating form in parallel with the history of modernization and the case of architecture is evaluated in this paper with examples, the common characteristics of which are conceptualized with the term "solidarity architecture".

1. Transformation of Professions and Professional Altruism

As exemplified in the case of Mozart, intellectual activities including the visual arts were part of the craft occupations in the Middle Ages and the artists and the craftsmen were most of the time carrying out their work under the protection of some wealthy employers. As such, they were rather in the service of political and commercial power to be able to earn their living. On the other hand, different versions of professions began to appear around the 17th and 18th centuries, and subsequently, after the French Revolution, the social, economic, and working order started to witness radical changes. The changes in the working system and the emergence of professional life accelerated during the industrial revolution which began in the late 18th and early 19th centuries in Great Britain, continental Europe, and the United States.

In the aftermath of the French Revolution and consequently, since the industrial revolution, there have been apparent transformations in the occupational and professional structures. The changes in agricultural and industrial sectors reshaped the structure of the labor but also a significant change was seen especially in artistic, professional, managerial, administrative, and technical occupations. These developments have paved the way for the concept of autonomy in the modern understanding of the sociology of professions, as discussed by Fournier (1999), and Troman, (1996) and which is described by Sapiro (2019:5) as the “right and privilege granted by a governmental entity to a class of professionals, and to each of its certified members, to offer services without being subject to control”. In that sense, professional autonomy pertains not only to the exercise of the profession itself but also to the organization of the profession, recruitment and operation rules, internal discipline, and ethics. The changes in professional life and the concept of professional autonomy have also brought the rethinking of the sociological discussion of class and class structure, especially in advanced societies through the identification of professionals as members or potential members of a “new class” or “a new middle class”.

The Marxist approach that traditionally saw the state as an entity collecting power and serving the capitalist interests ranged the professions as the agents for the dominant class skilled to ensure surveillance and control. Barbara and John Ehrenreich (1979) referred to the concept of the “professional-managerial class” which constituted the third class in advanced capitalist society between the classes of labor and capital, thus between bourgeoisie and proletariat. Braverman (1974) argued that the breaking down of the professional tasks was in fact related to the managerial strategies for controlling the labor process under the capitalist system. Several other authors of mainly left positions debated the revolutionary potential of the professionals whose function was seen to reproduce capitalist social relations in line with the dynamics of social change. While adopting a rather different point of view, Foucault (1979) continued this approach by concentrating on specific institutional areas such as prisons and schools to evaluate the scientific progress of professions. He centered his ideas on the concepts of “governmentality” and the “institutionalization of expertise” through which he has seen the state as an ensemble of institutions, knowledge, and procedures established essentially for the purpose of governing.

Gramsci (1971) who has focused on class relations in Marxist literature with a rather different approach, developed a concept around governing and leadership processes by making use of the term “hegemony”. The Italian Marxist argued that ruling classes are making use of a mixture of force and consent to dominate the society. In that process, the consent of the society is achieved by making the legitimacy of the governance appear like common sense. According to Gramsci, the oppressed groups need to challenge this notion of common sense for social change to occur under the leadership of what he calls the “organic” intellectuals who are to emerge from within the own ranks of the oppressed sections of the society. As such, Gramsci’s analysis of the hegemony of the ruling class encapsulated the advocacy for the people to take action to challenge the unequal power relationships with the help of the “organic intellectuals” which may be evaluated to describe a new form of professionalism.

In the sociological analysis domain since the early 20th century, “professionalism” has become a key concept and the emphasis has been given to its being a force capable of contributing to the stability and civility of social systems as brought forward by authors such as Tawney (1921), Carr-Saunders and Wilson (1933), Parsons (1939) and Marshall (1950). The sociological analysis has differentiated professionalism as a means of organizing professional work and the idea of professionalism has often been placed in a position against individualism and towards the threat of “encroaching” forces of the industrial and governmental bureaucracy. Marshall (1950) emphasized professional altruism or the

service orientation of professionalism as a concept that might cope with the threats to stable democratic processes.

All such interpretations have characterized professionalism as a positive, collegial, and mutually supportive concept within the organization of society. On the other hand, besides this generally positive perception of “professionalism” among the sociologists up to the 1960s, a different and relatively negative and critical view of professionalism gained traction as well in the 1970s mainly considered to be based on the ontological definition ranging the professionalism as a form of occupational control (Larson, 1977). Proponents of this approach have described professionalism as being “strategies and rhetoric employed by the members of an occupation who are seeking to improve the professional status, financial benefits, and working conditions” (Hoyle, 1975; 315).

McAdams (1987) criticized the understanding of professionalism which is read simply as an ideology screening the self-interest of privileged practitioners, whereas, in essence, it shall constitute a set of ethically bound, client-centered practices. According to McAdams, it is scarcely surprising that professionals whose work is in human services will often in the interests of their clients as well as their autonomy, be critical of the arbitrariness and authoritarianism of existing arrangements as well as hostile to a market philosophy that makes “money” the measure of all things and treats people as mere factors of production. In his essay named “Professional Problem” McNight (1981:36) refers to the civil rights struggle for social justice that took place during the 1950s and 1960s for Black Americans to gain equal rights under the law in the United States. The Black American people who are declared deficient and in need, achieved to unshackle their labels and lock them on their “White” oppressors with a strategy of revolutionary insight by claiming that there is no “Black” problem but there is a “White” problem stemming from the economic, political and social privileges recognized only for the white people of USA. McNight is making use of this example to illustrate the introductory sentence of his article which quotes;

“Revolutions begin when people who are defined as problems, achieve the power to redefine the problem”.

McKnight translates this revolution or social evolution to the uneasiness of the “client populations” wondering whether they are the problem. The “self-help movement” has been one type of manifestation of this situation. According to McKnight, the populations engaged in the self-help movement are those that are rejecting their clienthood and seeking liberation by defining the problem as those who defined them as the problem and stating that to these ex-clients, the central issue is the “professional problem”. Along with this analysis, he refers to Ivan Illich (1974) who introduced the term “iatrogenesis” in the field of sociology through his article “Medical Nemesis” where in general terms he is alleging the impairment of the quality of life in industrialized societies by the acts and philosophy of the medical professional practice. Illich (1974: 921) describes “iatrogenesis” as follows:

“Iatrogenesis can be direct, when pain, sickness, and death result from medical care; or it can be indirect when health policies reinforce an industrial organization that generates ill-health: it can be structural when medically sponsored behavior and delusion restrict the vital autonomy of people by undermining their competence in growing up, caring, aging; or when it nullifies the personal challenge arising from their pain, disability, and anguish”.

Illich (1974) argued that most of the remedies proposed to reduce “iatrogenesis” are invented and therapeutically designed as remedies to generate second-order iatrogenic ills by creating a new prejudice against the autonomy of the citizen. This approach implies a harsh criticism of the position

of the professional to take a position on the side of the economic and political power, the dominant, ruling, and privileged classes.

2. Socially Minded Approaches in Architecture, Social Movements, and Solidarity

2.1. Social Concerns in Architecture

Comments and critics towards the lack of social concerns in professional conduct have been vivid in various areas, especially in the aftermath of the 1968 social movements. The emphasis on citizen autonomy, the need for the empowerment of the deprived portions of the society, and the struggle of the poor and the underclass at that time were also subjects of interest with similar criticisms in the field of architecture and urban planning directed to the attitude of the professionals in the field. In his article "Architecture's Public" Giancarlo De Carlo (1970:5) states;

"In all epochs, whatever the importance of his role, the architect has been subject to the worldview of those in power. Since money, materials, land, and authority to act were necessary, and since the ruling power was the only force capable of furnishing him with these means, the architect by definition had to identify himself with it, even transforming himself into its operative appendage. With the rise of bourgeois professionalism, architecture was driven into the realm of specialization, where only the problems of "how" are important, as the problems of "why" are considered solved once and for all".

Commenting on these lines, in their book named "Architecture and Participation", Jones and Till (2005:3) believe these words reflect a reaction to the effects of the global capitalism which are started to be seen and also carry the spirit of the 1968 student movements charged with the feeling of disappointment for the betrayal of the social ideals of the modernist movement.

According to Olofsson (2014:47), the 1968 protests were very much related with the confrontation between the modern and traditional lifestyles while the conditions of the urban population were about to be reshaped. The main concerns of the protestors consisting of the young generations coming from different social classes, were in general related with the problems of the urban life, quality and conditions of housing, costs of living in the cities, access to public services, and with other consequences of the transformation of the urban space.

All these issues, problems, and changes in the urban context motivated emergence of new interests in the academic literature for urban studies which have been widely analyzed by authors such as David Harvey, Peter Marcuse, Manuel Castells, author of "The Urban Question: A Marxist Approach (1972)" or Henry Lefebvre who introduced the concepts such as the "Social Production of Space (1974)" and "The Right to the City (1968)" and others. Brenner (2009:198) described critical urban theory as the rejection of the technocratic, market-driven, and market-oriented forms of urban knowledge to emphasize the politically and ideologically mediated, socially contested, and therefore malleable character of urban space.

These concepts were also adopted by social movements' leaders, thinkers, and activists to reclaim the city as a socially produced space against the impacts of commodification and capitalism that creates spatial inequalities in the urban context. The developing concerns about promoting social equality and community problems led a considerable number of architects and architectural groups to employ "participatory design" methods in architecture in the 1960s and 1970s to involve the communities in the professional processes through using methods such as convening meetings with

users, questionnaires, surveys, face to face interviews, common study workshops, neighborhood offices with an increasing altruistic understanding of the architectural profession.

The socially minded approaches in the architecture and urban planning professions that have been visible around the 1960s and 1970s have not been continued consistently to become an established practice in these fields. On the other hand, similar approaches have come back increasingly to the agenda of the profession in the last one or two decades. As Mirko Zardini (2008) pointed out, as the curator of an event organized by the Canadian Centre for Architecture focused on the planning and creation of the urban public space and projects supporting community interaction, former practices that have made brief appearances in cities of the 1960s and 1970s are now resurfacing, after having fallen into temporary obsolescence. Like an underground river, they continued to flow and re-emerged in new forms and unexpected places.

Several authors, such as Stavrides (2016) established relations between these current emerging forms of socially conscious conduct of architectural professional practice with the new social movements and occupy activism by referring to the purpose of creating or reclaiming the common space. Stavrides (2016:161) also draws attention to the role of social media, mobile technology, and interactive communication and information means which have started to be used extensively by young people during the Occupy movements in order to illustrate the role of mutual aid and solidarity for the commoning practice.

2.2. Social Movements and the Reclaim of the Urban Space

New Social Movements term abbreviated as NSM is introduced to describe the various forms of social opposition movements, manifestations and demonstrations since the mid-20th century such as the women and gender rights, anti-military, anti-nuclear and peace proponents, anti-eviction campaigns, collectives and environmentalist movements. These social movements are considered to have emerged mainly following the student protests of the 1960s and continued to take place at different intervals. It is also a generally recognized fact that such movements, if not caused, have helped various social concerns to come increasingly to the view and opinion of the international public and the agenda of the international summits and UN activities and events as well, since around the second half of the 20th century, basically accepted to be starting with the 1972 Stockholm Conference on Environment and Development. From then on and after, poverty, urbanization, population increase, mass migration, climate change, and environmental problems are starting to be considered issues that threaten the global order, and states, institutions, and professions were in a way called to action.

It is a widely accepted fact that the new social movements including the occupy movements of the last two decades are led by the new middle class (NMC), a concept which has been originally and initially described by Barbara and John Ehrenreich (1979) together with the idea of professionalism. On the other hand, Cleveland (2003) introduced the “young adult nucleus” thesis to argue that the new movements are not led by a class, but by the (organic) intellectuals in the Gramscian sense of the word who try to educate the masses of people about how to successfully fight their oppressors. According to Cleveland (2003:168), these movements are led by two groups which are described as “intellectual radicals” and “advanced detachments”. The advanced detachments come to a particular movement based on their experience of oppression as a member of the group whose exploitation, oppression, or hurt has in fact been the focus of the movement. The other group is the intellectual radicals who are generally coming from a middle class and take up radical politics primarily based on their intellectual and moral process not as pure altruists but by aligning their interests with the

success of the movements they join. They are ready to give up privileges they enjoy in the class they currently belong to in the present society to have a better life overall in the future in a new, post-capitalist society.

This approach does not seem to contradict much with the conventional considerations of the forces leading social movements at least in the context of the urban movements. The attitude of the “intellectual radicals” as described by Cleveland creates a strong form of solidarity between the intellectuals and the members of oppressed groups. A relation can also be established between the solidarity and collectivity inherent in these movements and the principal approach of the anarchist ideologist Peter Kropotkin, who studied the concept of cooperation as a survival mechanism within the society similar to what happens for the other living creatures in general, in his book, *Mutual Aid: A Factor of Evolution* (1902). According to Kropotkin, mutual aid and cooperation have also been important factors in the evolution of social institutions.

2.3. Solidarity Notion and Solidarity as a Professional Attitude

“In the long run, the practice of solidarity proves much more advantageous to the species than the development of individuals endowed with predatory inclinations” (Kropotkin, 1902)

In Kropotkin’s approach, solidarity is an essential concept for what he describes as mutual aid, and the people’s activities to support others are not related to any kind of reward expectation, but it is more attributable to the instinctive feeling of solidarity. In this regard, the relations between the social movements and the new forms of approaches adopted for the rendering of the architectural and urban planning services by especially young and idealist professionals as described in this article points out the accuracy of the term “solidarity architecture” adopted to describe various forms of socially minded architectural professional practices.

The term solidarity entered into political terminology in the aftermath of the French Revolution alongside the term fraternity. Solidarity has been one of the six principles of the Charter of Fundamental Rights of the EU (European Union) together with Dignity, Freedoms, Equality, Citizens’ Rights, and Justice. This part of the Charter concentrates on social rights, and labor relations and refers to the European Social Charters of 1961 and 1996. Article 30 of the European Social Charter related to the right to protection against poverty and exclusion and Article 31 to the right to housing.

Bayertz (1999:3) explains that the term ‘solidarity’ has its roots in the Roman Law of Obligations where the unlimited liability of each individual member within a family or other community to pay common debts was characterized as ‘obligatio in solidum’. According to the author, since the end of the 18th century, the principle of mutual responsibility between the individual and the society has been generalized beyond the legal context and applied to the field of morality, society, and politics.

The solidarity notion was used in Durkheim’s theory as a means of cohesion, a concept that serves to hold society together, in his seminal work “The Division of Labor in Society” first published in 1893. Durkheim has described two types of social solidarity which he named mechanical solidarity and organic solidarity. Societies with mechanical solidarity relate to pre-modern, less complex communities and consist of people with similar jobs, occupations, and responsibilities, thus indicating a low division of labor. On the other hand, societies characterized by organic solidarity are consisting of members with diverse occupations and specializations, and there is a more complex and higher division of labor. In this type of society, people depend on each other, and social cohesion is ensured through this dependency and the need for specialized tasks carried out by the members of the society. Durkheim also argues that societies are in constant movement from mechanical to organic solidarity through the changes in the division of labor transforming from simple to complex

structures. This transformation is also mainly related to urbanization and the increase in the number of people living in cities (Durkheim, 1933).

3. Solidarity Architecture

3.1. The Origins of the Solidarity Architecture Concept

The term “Solidarity Architecture” first appeared as the name of an exposition where recent examples of socially minded and public interest advocating practices in the field of architecture in Turkey have been displayed and presented. The solidarity architecture exposition has been organized by the Turkish Chamber of Architects in January 2017. In the preface of the exposition booklet, Omacan (2017:7) wrote on behalf of the Chamber of Architects, that the term solidarity architecture aims to describe a professional orientation adopted by all the groups taking part in the exposition and this orientation can be summarized as the collective production of the architectural practice instead of famed individualism, researching various forms of public participation to replace the commoditized, sanctified design discourse, promoting the right to the city and space of people instead of admitting real estate market dominance.

Earlier in 2010, MoMA (Museum of Modern Arts) in the USA housed the exhibition named “Small Scale Big Change: New Architectures of Social Engagement” which presented eleven architectural project examples which were aiming to respond to the needs of underserved communities in various places in the world. The projects are described to promote a new sense of commitment in the field of architecture with an understanding of social responsibility and the architects are said to be more interested in radical pragmatism instead of grand manifestos or utopian theories. Works exhibited include a Primary School in Burkina Faso (Diébédo Francis Kéré, 1999-2001), Quinta Monroy Housing in Chile (Elemental, 2003-2005), Transformation of Tour Bois le Pretre in Paris, France (Frédéric Druot, Anne Lacaton and Jean Philippe Vassal, 2006-2011) and others.

The increasing public interest advocating approaches in the field of architecture during recent years has often been highlighted not to find adequate acclaim in the mainstream media of the discipline and the continued promotion of the famous profiles of the profession has been widely criticized by authors such as Murphy (2011) who wrote about the famous architect Zaha Hadid who designed the People’s Conference Hall Building in Tripoli, Libya promoted by Qaddafi, the authoritarian leader who ruled for more than 40 years before he was overthrown in 2011 after the Arab Spring.

Conrad Newel (2011), the author of the popular blog named ‘Notes on Becoming a Famous Architect’ started his humorous critics of the jury and the laureates of the Pritzker Architecture Prize in his blog in 2011 in his essay captioned ‘Predicting the Pritzker Prize Part I’ where he quoted the Pritzker’s self-defined purpose for the awards:

“To honor a living architect whose built work demonstrates a combination of those qualities of talent, vision, and commitment, which has produced consistent and significant contributions to humanity and the built environment through the art of architecture”.

In his post of 29 March 2011, he thoroughly questioned the fulfillment of the purpose of “significant contributions to humanity” for awarding the prize with past examples which have shown, according to Newel, a consistent partiality of the jury in the favor of famous architects (starchitects) mostly from the western world or developed countries or serving them. Consequent to his quite accurate

prediction for the 2011 prize, Newel has written another article on the same issue published online in Arch Daily architecture website on 22 January 2015 captioned “Dear Martha: An Open Letter to the Pritzker Prize Committee” addressing Martha Thorne, the Executive Director of the Pritzker Prize. In this article, he has given examples of various architects and architectural groups who were working in the field of humanitarian aid, volunteer activities, or providing pro bono services and reminded the ‘significant contributions to humanity’ purpose of the prize.

Whether or not related to Newel’s articles, the Pritzker Architecture Prize has been awarded to Alejandro Aravena in 2016, Anne Lacaton and Jean-Philippe Vassal in 2021, and Diébédo Francis Kéré in 2022, all being architects known for their focus on public interest and social impact whose work mostly target communities of relatively poor regions of the world and less privileged and less wealthy sections of the community such as the urban poor, disaster victims, migrants or displaced and disadvantaged groups within the society.

3.2. Evaluation of Principal Categories in Socially Minded Architecture

Above mentioned conduct of the Pritzker Committee is an example illustrating the increasing interest in socially minded approaches in architecture. On the other hand, there seems to be a growing need for enhanced analysis, elaboration, and categorization of socially committed architecture both in the academic and practical fields. It is attempted here-below to describe a general categorization in that sense by providing the main three distinct dispositions although these can be decomposed into several more main or sub-categories. Mainly evaluated approaches are humanitarian architecture which is described as architectural responses to humanitarian issues, pro bono movement encouraging professionals to render free of charge services to people in need, and the commoning practices which are evaluated to increasingly become a contemporary form of participatory architecture as a much more socially inclusive practice in space making.

3.2.1. Humanitarian Architecture

According to Rozaku (2020), Durkheim’s conceptualization of solidarity is helpful to explain in fact the historical development of the concept of humanitarianism as a feeling of connectedness on the basis of the common and shared identities of the society. This understanding describes humanitarianism as a moral imperative that was rather enabled throughout human history in the form of a common category and solidarity has been the underlying force of this modern humanitarian sensibility and cosmopolitan humanitarianism.

The belief in perceiving the architectural professional practice as a tool and mechanism for social change had become apparent in the field of socially committed approaches classified as ‘humanitarian architecture’ where many architectural NGOs addressed the global issues of lack of adequate shelter, disaster relief, access to resources, and community development through collective work with other humanitarian organizations. The nonprofit architecture group ‘Architecture for Humanity (AFH)’ was co-founded by Kate Stohr and Cameron Sinclair in 1999 when they were moved to take action to create temporary housing for refugees in war-torn Kosovo. The initiative continued to provide humanitarian architecture solutions around the world, from houses to health clinics to community centers and schools. Other most known professional organizations in the field of humanitarian architecture are ASF [Architectes Sans Frontières], Design Corps (Brian Bell), IOM [International Organization for Migration], BRAC [Building Resources Across Communities], and VAN [Voluntary Architects Network] led by architect Shigeru Ban.

Currently, the humanitarian architecture groups have a fundamental role and are engaged to find solutions to the needs of disadvantaged communities globally. The activities range from the

implementation of temporary disaster relief shelters to long-term projects aiming to overcome the problems in the adequate shelter, education, employment, and sanitation of especially the low-income populations. As such the concept is far beyond building and becomes a mechanism to achieve a change in the community to improve people's lives and stimulate children's education, economic development, and the health of the entire community.

3.2.2. Pro Bono Movement in Architecture

Another form of socially-minded architectural practice has appeared with the pro bono movement in architecture during the last couple of decades. The term 'pro bono' is the short version of the Latin phrase 'pro bono publico' which means 'for the public good'. According to some sources, the use of the term in the professional area is generally rooted in the provision of legal counsel for those who cannot afford to retain an attorney and dates back to 15th-century English law.

The run-up of the pro bono movement in architectural professional practice is seen to start around the beginning of the 2000s, mostly considered to be consequent to the 1% (or 1+) initiative of the "Public Architecture" which is an organization established to address the public interest through the rendering of the architectural services and solve problems of human interaction within the built environment. The non-profit organization which has been founded by John Cary in 2002 in the USA, launched the 1% program to encourage architects and firms for donating 1% of their time to working on projects of public interest all around the world (Vinnitskaya, 2013).

McKnight (2016) records that since the launch of the program nearly 1.500 firms have signed on, collectively pledging more than 55 million USD worth of services each year. The firms involved in the program are citing a wide range of benefits including boosting staff morale and better connecting architects to their communities.

The American Institute of Architects (AIA, 2020) has encouraged pro bono work in its Code of Ethics and Professional Conduct offering also resources such as contract documents for pro bono work and guidelines for pro bono project management. In fact, there has been a long tradition of referring to the public awareness of the ethical codes of the professional associations in the architecture discipline. The first of the four main principles of the UIA (Union Internationale des Architectes) is General Obligations and the 2nd is Obligations in the Public Interest. This second principle requires the architects to protect the health, safety, and welfare of the public and take account of the social and environmental impact of their professional activities in the implementation of such work and services (UIA, 2011). Architects' Council of Europe (ACE, 2016) issued the European Deontological Code for providers of architectural services in 2016 in which the obligations in the public interest have been specified as one of the main principles. The Council has also issued several publications on the social role of the architectural discipline such as 'The Role of the Architectural Profession in Delivering Responsible Design' (ACE, 2014).

3.2.3. Commoning Practices

Although the practices of humanitarian architecture and the pro bono movement in architecture have been remarkable schemes of the socially committed practice of the architectural profession that gained traction, the so described commoning practice represents more direct ways for the citizens to take action in the shaping of the urban space and the physical environment against or independent of the state-led policies and profit-driven mechanisms of the market. With the commoning practice, the role of the architect is equalized with the role of community members with

the shared goal of creating the common space as a result of the relation between the social group and their efforts to define a common physical environment. According to Stavrides (2016), the common space is differentiated from both the public and the private space. The common space and the commoning practice shall be understood as a process for the communities and collectivities to plan the common space, to make them happen by shaping uses and rules of use in the process of inhabiting them. During the occupied city squares movement including the Arab Spring uprisings and the Occupy movements worldwide, “space commoning” has been a process of reinventing the space as “commons” through collective action.

Navarinou Park in Athens, Greece is one of the examples highlighted by Stavrides for the commoning practices. The park has become a self-managed space after a collective neighborhood action through which communities have first occupied and reclaimed the space and then turn it into a place of gathering, gardening, recreation, and social interaction area since the year 2009. The land of Navarinou Park was destined to become a car parking area, the lease procedures were implemented and the construction works were started when a large number of people including community groups and individuals occupied the space and demanded its transformation into a neighborhood park and recreation area. As a result of the resistance and self-organization of the communities, the park became an urban common, a space of play, communication, creativity, exchange, and activism for all people regardless of age, origin, education, and social status.

In Paris, France a group of architects named AAA (Atelier d’Architecture Autogérée), formed a collective platform to carry out explorations, actions, and research concerning urban mutations and cultural, social, and political practices in the city in collaboration with artists, students, researchers, activists, citizens, and users. The projects of AAA are based on the principle of claiming the urban space from diverse social, cultural, collective, and democratic transformations. In this respect, they carry out experiments with the temporary reuse of the leftover urban space by setting up an enabling infrastructure that is taken over in time by the local residents to transform these areas into self-managed spaces accessible by all people.

In Turkey, as one of the examples introduced during the aforementioned Solidarity Architecture exposition, Düzce Umut Evleri (Hope Homes) Cooperative has been one of the remarkable cases illustrating the socially-minded approaches in architecture. Considered as well as one of the commoning-based initiatives, the housing project is completed after around 15 years of rights-based struggle in Adapazarı, Turkey with the efforts of the people who lost their homes in the Marmara Earthquake in 1999. After the earthquake, people who were destined to live in prefabricated emergency shelters set up a cooperative for their right to housing and reclaimed land to rebuild their homes and to continue the existence of their neighborhood community with the support of volunteers consisting of university students, academicians, artists, activists, and many others during the whole process. Düzce Solidarity Housing Cooperative for Homeless and Tenant Earthquake Victims organized a series of mass demonstrations involving hundreds of people in collective protest on the streets demanding subsidized loans and serviced land. The struggle of the cooperative members included protests in Düzce, encampments in the parks of Ankara, street demonstrations extending to police arrests of demonstrators, legal actions, lobbying, and discussions with the officials. The land was achieved in 2012 and with the help of a team of volunteer professionals consisting of architects, engineers, urban planners, and sociologists forming a collaborative design studio in Istanbul the housing scheme was developed. The houses are completed around 2018 and families have moved to their homes after an equally collaborative construction stage.

CONCLUSION

Homelessness, street dwellers, and people living in informal and squatter neighborhoods are not unusual to be seen in most large cities of the world. Despite the decline over the last 25-30 years, the number of people living in extreme poverty remains considerably high globally. Global wealth and income inequalities remain to be a major concern. Mass migrations triggered by wars, political conflicts, ethnic, and religious discrimination, poverty, and natural disasters remain to be the major problems for both developed and underdeveloped countries. Natural disasters with increasing frequency and intensity due to the effects of global warming and climate change are generally hitting the poorest parts of the world which have not been able to develop resilient settlements.

Moving forward from the introductory example of Mozart, this article aimed to explore various forms of professional attitudes in parallel to the social movements and social change discussed to evolve towards a more public interest advocating form. Professional autonomy is seen as a concept to facilitate and support altruism in professional life stemming from moral and intellectual reasons and the concept of altruism can be defined to be the acts for increasing the welfare of the less privileged sections of society. The young professionals of our age are less restricted if they want to perform their jobs in favor of the relatively poor, less privileged, and disadvantaged sections of the community and the world population.

With this understanding, this paper has provided a brief review of the evolution of a socially-minded approach in the conduct of professions by emphasizing professional autonomy and altruism illustrated with the cases and approaches in architecture. Accordingly, it seems obvious that the current conditions provide numerous opportunities for the members of the architectural profession to work independently of the economic and political power groups, the notions of urban and global commons challenge the land and real estate dependency in space-making activities, the current and developing state of the information and communication technology means and the social media extremely facilitates and supports the notion of solidarity by bridging the gap between the professional and the communities. This is why the solidarity architecture movement can be a great opportunity for the progress of the profession, the professional, and the whole public.

Compliance with Ethical Standard

Conflict of Interests: The authors declare that for this article they have no actual, potential or perceived conflict of interests.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study.

Funding Disclosure: No financial support has been received for this article.

REFERENCES

- ACE Architects' Council of Europe (2014) The role of the architectural profession in delivering responsible design.
- ACE Architects' Council of Europe (2016) European Deontological Code for providers of architectural services.
- Bayertz, K. (1999) Solidarity. Dordrecht, Kluwer Academic Publishers.
- Bianco, A. (2011) Self-employment as a Social Figuration, The Mozart Case, *Cambio 1 (II)*: 113-119.
- Braverman, H. (1974). Labor and monopoly capital: the degradation of work in the twentieth century. New York: Monthly Review Press.

- Brenner, N. (2009). What is Critical Urban Theory? *City*, 13 (2),198 – 207.
- Carr-Saunders, A.M. and Wilson, P.A. (1933). *The professions*. Oxford: Clarendon Press.
- Cleveland, J. W. (2003) Does the New Middle-Class Lead Today's Social Movements? *Critical Sociology*, 29 (2), 163-188.
- De Carlo, G. (2013) *Architecture's Public*, in Jones, P. B., Petrescu, D., Till, J. (eds) *Architecture and Participation*, Routledge, New York (3-22).
- Durkheim, E. (1933) *The Division of Labor in Society*, Macmillan, New York.
- Ehrenreich, B. and Ehrenreich, J. (1979). The professional-managerial class. In P. Walker (Ed.) *Between capital and labor* (pp. 5-45). Brighton: Harvester Press.
- Elias N. (1991). *Mozart: portrait of a genius*, Schröter M. ed., Berkeley: University of California Press, 1993.
- Foucault, M. (1979). *Discipline and punish: the birth of the prison*. Harmondsworth: Penguin.
- Fournier, V. (1999). The Appeal to 'Professionalism' as a Disciplinary Mechanism. *Social Review*, 47(2), 280–307.
- Hoyle, E. (1975). Professionalism, Professionalism, and Control in Teaching. In V. Houghton et al. (Eds.), *Management in Education: the Management of Organisations and Individuals*, London, Open University Press.
- Illich, I. (1974) *Limits to Medicine: Medical Nemesis: The Expropriation of Health* Marion Boyar Publishers Ltd, London.
- Jones, P. B., Petrescu, D., Till, J. (2005) *Architecture and Participation*, Routledge, New York
- Larson, M. S. (2013). *The rise of professionalism. Monopolies of competence and sheltered markets* (2nd ed.). New Brunswick: Transaction Publishers.
- McAdams, J. (1987) 'Testing the theory of the New Class', *Sociological Quarterly*, 28(1): 23-49.
- McKnight, J. (1981) The professional problem. *The Grantsmanship Center News*, 9(1),36-43.
- McKnight, J. M. (2016). The Pro Bono Payoff. Retrieved from https://www.architectmagazine.com/aia-architect/aiafeature/the-pro-bono-payoff_o
- Marshall, T.H. (1950). *Citizenship and Social Class and Other Essays*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Murphy, M. (2011, April 15) The poverty of Starchitecture. Retrieved from <https://designobserver.com/feature/the-poverty-of-starchitecture/26358>
- Newel, C. (2011, March 29). 75. Predicting the Pritzker Prize Part I. Retrieved from http://famousarchitect.blogspot.com/2011/03/75-predicting-pritzker.html?utm_medium=website&utm_source=archdaily.com
- Newel, C (2015, January 22) Dear Martha: An Open Letter to the Pritzker Prize Committee. Retrieved from <https://www.archdaily.com/590620/dear-martha-an-open-letter-to-the-pritzker-prize-committee>.

- Olofsson G (2009) The coming of the proto-professions - a third stage of professionalization? Paper presented at ESA Conference, Lisbon, RN19.
- Omacan, S. (2017) Preface, Solidarity Architecture, Turkish Chamber of Architects Istanbul Branch, Istanbul (p. 7-14).
- Parsons, T. (1939). The Professions and Social Structure, *Social Forces*, 17(4), 457–467.
- Schmale, W. (2017). European Solidarity: A Semantic History *European Review of History: Revue européenne d'histoire*, 24(6) 854-873.
- Stavrides, S. (2016). Occupied squares, societies in movement." *Common Space: The City as Commons*. London.
- Tawney, R.H. (1921). *The Acquisitive Society*. New York: Harcourt Bruce
- Troman, G. (1996). The Rise of the New Professionals? The Restructuring of Primary Teachers' Work and Professionalism. *British Journal of Sociology of Education*, 17(4), 473–487.
- UIA (2011) Guidelines for the UIA Accord on recommended international standards of professionalism in architectural practice policy on ethics and conduct.
- Vinnitskaya, I (2013, January 22) Public Architecture's 1% Program Provides Projects for Habitat for Humanity. Retrieved from: <https://www.archdaily.com/tag/public-architecture#:~:text=Public%20Architecture%20is%20an%20organization,interaction%20within%20the%20built%20environment>.
- Zardini, M. (2008) A New Urban Takeover in G. Borasi and M. Zardini (eds.) *Actions: What you can do with the City*, CCA (Canadian Centre for Architecture), Montreal.

Regulations on Refugees in the Russian Federation Law

Rusya Federasyonu Hukukunda Mültecilere İlişkin Düzenlemeler

Nimet ÖZBEK¹

öz

Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra, modern Rusya uluslararası hukuk ilişkilerinde yeni bir çağa girdi. Rusya, SSCB'nin yasal halefi olmasına rağmen, uluslararası hukukun (İL) bağımsız bir konusu olarak, Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra ilk kez uluslararası anlaşmalara katılmaya başladı. Böylece, Rusya 1992, Mültecilerin Statüsü Sözleşme'sini (bundan böyle UNCSR olarak anılacaktır) kabul etti. Bu Sözleşmeye dayanarak, Rusya 1993 yılında kendi Federal Mülteci Yasası'nı (bundan sonra FLR olarak anılacaktır) kabul etti. 1993 FLR'ye göre, Rusya Federasyonu'ndaki (bundan böyle RF olarak anılacaktır) mültecilerin yasal statüsü değerlendiriliyor Makale, mültecilere sığınma hakkı verilmesi için anayasal ve yasal çerçeveyi ele almaktadır. Ayrıca, uluslararası hukuk normlarının (bizim durumumuzda, UNCSR) Anayasa'yı takiben RF hukuk sisteminde nasıl bir rol oynadığı da belirlenmiştir. Mülteci statüsü verilmesinde yasal mekanizmaların uygulanması boyunca, bugün Rusya'daki iltica kurumu belirli sorunlar yaşamaktadır. Mevcut sorunların nedenleri analiz edilmeye çalışıldı. FLR'nin 1951 UNCSR ile küçük bir karşılaştırmalı yasal analizi yapılmıştır. Bu çalışma. Mültecilerin yasal statüsüne ek olarak, zorla göç edenlerin bazı sorunlarına da değiniyor.

Anahtar Kelimeler: Sözleşme, Anayasa, Mülteci, İltica, Hukuk, BMMYK

ABSTRACT

After the collapse of the Soviet Union, modern Russia entered a new era of international legal relations. Although Russia is the legal successor of the USSR, as an independent subject of international law (IL), it began to join international treaties for the first time after the collapse of the Soviet Union. Thus, Russia 1992 acceded to the Convention relating to the Status of Refugees (hereinafter referred to as UNCSR). Based on this Convention, Russia adopted its own Federal Law on Refugees (hereinafter referred to as FLR) in 1993. According to the 1993 FLR, the legal status of refugees in the Russian Federation (hereinafter referred to as RF) is being revealed. The article considers the Constitutional and legal framework for the rights of refugees in the course of granting them asylum. Also is established what role the norms of IL (in our case, UNCSR) play in the legal system of the RF following the Constitution. In the course of the implementation of legal mechanisms in granting refugee status, today the institution of asylum in Russia is experiencing certain problems. The reasons for existing problems are analyzed. A small comparative legal analysis of the FLR with the 1951 UNCSR is carried out. In addition to the legal status of refugees, this work touches upon some of the problems of forced migrants.

Keywords: Convention, Constitution, Refugee, Law, UNHCR.

¹ Corresponding Author: ozbek@politics.ankara.edu.tr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5380-7778>

Introduction

After the Second World War, the most general and universally applicable definition of the term "refugee" appeared, which is contained in the 1951 **UNCSR**, supplemented by the 1967 Protocol. IL treats a refugee as a victim of persecution. A person's justified fears about this may be political beliefs, racial characteristics, religious beliefs, or belonging to a definite nationality or social group. Usually, in such cases, they do not find protection in their country of citizenship or residence, or, because of such fears, do not want to use such protection. As a result, individuals who are subjected to such persecution find themselves outside their country of citizenship or habitual residence and cannot return.

According to the UNHCR, the number of internally displaced persons in the world in 2020 amounted to 82.4 million people, of 26.4 million of which are refugees.

In the RF, the number of those who managed to apply for recognition as refugees in 2020 is 239, which is an anti-record compared to 2018 (388 people). By the end of 2020, only 455 people had refugee status in vast Russia. This situation shows the weak development of the institution of asylum in Russia and the uncertain situation with the rights of refugees.

For the first time, modern Russia faced the problems of refugees after the collapse of the USSR. The emergence of interethnic armed conflicts associated with the aggravation of socio-economic processes in the post-Soviet space, for the first time, confronted Russia with the problem of forced migration. The term "*Forced migrants*" appeared after the collapse of the USSR and applies only to citizens of the RF (Kovshikov E.M., 2000). The rights of Forced migrants are formed from the rights of a citizen of the RF and special granted rights to them for their adaptation to a new residence place (Law of the RF on Forced Migrants dated 02.19.1993 N 4530-1).

The multinational composition of the population of the former USSR, the peculiarities of the federal relations of the former Soviet republics, and the separatist sentiments complicated the position of the Russian-speaking population of these republics with the collapse of the USSR. The displacement of the Russian-speaking population (the Baltic countries), and soft ethnic cleansing (the Central Asian countries) began to acquire the character of the state policy of many former Soviet republics, which resulted in the intensification of mass resettlements as refugees and forced migrants (Kovshikov E.M., 2000).

In connection with the increased flow of refugees, the RF in 1992 joins the norms of IL governing the rights of refugees. (Supreme Council Decree of the RF of November 13, 1992, N 3876-1 On the accession of the RF to **UNCSR** (1951) and the Protocol (1967)).

Based on international legal documents in RF in 1993, the FLR was adopted. Following the norms of international and domestic law, in 1992, by the Decree of the President of the Russian Federation (hereinafter referred to as DPRF), the Federal Migration Service (FMS) was established, which implements the state policy in the field of population migration and coordinates work in this area (on April 5, 2016, by the DPRF, the service was abolished, its functions and powers returned to the Main Department for Migration Issues of the Ministry of Interior (hereinafter referred to as MDMI) of the RF).

1. The Legal Status of Refugees in Russia

The accession in 1992 to the **UNCSR** and the adoption of the FLR in 1993 obliged Russia to take responsibility for the protection of this category of persons (Kovshikov E.M., 2000).

According to the 1951 **UNCSR**, a person is a refugee who is outside the country of nationality or does not have definite citizenship and:

- has a well-founded fear that he may be persecuted based on race, religion, nationality, membership in a social group, or political opinion in the country of origin;
- cannot or does not dare to return to their homeland due to these fears;
- is unable or unwilling to receive the necessary protection from his country due to such fears.

To obtain asylum in Russia, you should apply to the regional divisions of the MDMI with an application for refugee status.

A specific step-by-step mechanism for realizing one's rights to apply for and preliminary consideration of an application for refugee status is discussed in Article 4 of the RF FLR dated February 19, 1993, N 4528-1.

In addition, since September 1, 1995, Russia is a party to the Agreement of the Commonwealth of Independent States (CIS) of September 24, 1993 "On Assistance to Refugees and Forced Migrants". Consequently, Russia has additional responsibilities to protect this vulnerable group. The legal status of refugees is a complex of rights guaranteed by international and national law in the economic, social, and cultural spheres, designed to meet the material, spiritual, and other socially significant needs of the individual (Antoshkina T.I., 2015). These rights relate to such spheres of human life as economic activity; own; work; recreation; health; education, etc.

The legal status of refugees also applies equally to the members of their families who have arrived with them.

In the 1951 **UNCSR**, Chapter 2 (Juridical Status) defines the legal status of refugees. In the RF, the legal status of refugees is enshrined in Article 8 (Rights and obligations of a person recognized as a refugee) of the RF FLR dated February 19, 1993, N 4528-1.

Based on the provisions of the above article, the rights of a person recognized as a refugee and family members who arrived with refugee can be conditionally divided into the following groups:

- State aid (obtaining the services of an interpreter, obtaining information about one's rights and obligations, obtaining assistance in preparing documents, etc.);
- Social Security;
- Rights in the field of health care and education;
- Economic rights;
- Labor rights;
- Housing rights.

The current Russian legislation regulating the status of refugees proceeds from the assumption that access to the rights of a refugee is determined by status as a foreign citizen or stateless person. Accordingly, in most cases, access to these rights is carried out under the regime established for foreign citizens. However, in some cases (the right to a pension, the right to social security, the right to medical care), the refugee is granted additional rights similar to the rights of Russian citizens. This regime for determining the legal status of refugees complies with the requirements of the 1951 **UNCSR** (Iranpur Z.F., 2011).

2. Constitutional Protection for Refugees

The Constitution of the RF (hereinafter referred to as CRF) gives preference to the norms of IL if the domestic law contradicts them. This preference is noted in Article 15 of the CRF. Part 4 of this article considers the IL an integral part of its legal system. In the event of a contradiction between the IL and the internal law of the RF, the norms of the IL shall apply. However, this or that international treaty is taken into account and has legal force in case of ratification by the RF. Thus, the international treaties signed by Russia that define the legal status of refugees are an integral part of its legal system.

The CRF, following the ratified norms of the IL, grants political asylum to citizens of other countries or stateless persons. This provision of the CRF is fixed in Article 63. RF does not permit the extradition to another state of a person charged with a political belief or act (or omission) not recognized as a crime by RF. The extradition of persons accused of crimes and the transfer of prisoners to serve sentences in other states is carried out on the basis of federal law or international treaties of the RF (Kolobov A.V., 2013).

The above article empowers the competent authorities to grant political asylum to foreign citizens and stateless persons. This is fully consistent with Art. 14 of the UDHR, according to which *“everyone has the right to seek asylum from persecution”* in other countries and to use this asylum. This constitutional norm indicates that the institution of political asylum is governed by the norms of both international and domestic law of the RF.

The *“Declaration on Territorial Asylum, adopted by Resolution 2312 (XXII) of the UN General Assembly of December 14, 1967,”* (hereinafter referred to as DTA) proceeds from the premise that the provision of asylum by the state to persons who have reason to invoke Art. 14 of the UDHR is a peaceful and humane act and therefore cannot be considered by any other state as an unfriendly act. Granting political asylum entails the obligation of the RF not to extradite a person to a foreign state. Along with this, the Declaration emphasizes that the granting of political asylum is an act of exercising state sovereignty. Following this, a request by a foreign citizen or stateless person submitted in the manner prescribed by Russian regulations does not oblige the authorized state bodies to satisfy such requests. Russia has the right to determine the list of persons and the conditions under which it grants political asylum, in accordance, however, with the current norms of IL, which, to a certain extent, limit the discretion of the participating States (Kolokoltssev A.V., 2011). At the same time, the RF should not take any legislative or other measures that could affect its international obligations regarding the detection, arrest, extradition and punishment of persons perpetrating war crimes and crimes against humanity. (Resolution 3074 (XXVIII) GA UN dated December 3, 1973).

The regulation on the procedure for granting political asylum to the RF, approved by the DPRF of July 21, 1997, focuses on the fact that the granting of political asylum should correspond to the state interests of the RF, without belittling the importance the generally recognized principles of international law, to which the constitutional text refers (Kolobov A.V., 2013). However, the

agreements formulated and recognized by the states of granting political asylum can hardly be attributed to the generally recognized principles and norms of international law, because, in particular, the provisions of the DTA by their legal nature are advisory. Following the aforementioned Regulations, the RF grants political asylum to persons seeking asylum and protection, i.e., a politically persecuted person, by whom the Geneva Convention on Refugees (adopted on July 28, 1951) means anyone who, *“because of their race, religion, nationality, social affiliation or political opinion”* is subject to persecution with the threat to life or restriction of personal freedom, or has reasonable grounds to fear such persecution (Antoshkina T.I., 2015). This description corresponds to the definition of the concept of refugee, fixed in Art. 1 of the RF FLR of February 19, 1993.

Russian rules presuppose the granting of political asylum and protection not just for political activity and beliefs, but - what is very important - for activities and beliefs that do not contradict democratic principles recognized by the world community and the norms of IL (Kolobov A. V., 2013). In turn, persecution for political reasons, according to Russian rules, must be directed against the person who applies for political asylum. The granting of political asylum is carried out by the DPRF, which comes into force from the date of its signing. As for the legal consequences of obtaining political asylum, such a person gets the opportunity to enjoy rights and freedoms on the territory of the RF and bear obligations on an equal basis with Russian citizens, except for the restrictions established by federal laws or international treaties (Kargina E.M., 2015). At the same time, the RF assumes an obligation not to extradite such a person to another state.

The sovereign right of the RF to grant political asylum at the same time includes the power to limit the circle of persons who can be provided with protection and patronage. The Presidential Decree prohibits the granting of political asylum to persons: *“persecuted for acts recognized as a crime in the RF, or guilty of actions contrary to the principles and goals of the UN; prosecuted as defendants in a criminal case or in respect of whom there is a final and enforceable court verdict on the territory of the RF; arriving from third countries where they were not threatened with persecution; arrived from countries with developed and well-established democratic institutions in the field of human rights protection or arrived from a country with which the RF has agreements on visa-free border crossing, or a country where it is not prosecuted; who knowingly provided false information.”*

By decision of the Commission on Citizenship Issues, *a person may be deprived of political asylum in the following cases: “return to the country of which the refugee is a citizen or to the state of residence; departure to a third country; the voluntary refusal of political asylum on the territory of the RF; acquisition of citizenship of the RF or another country.”* A special case of deprivation of political asylum in the Regulations on Granting Political Asylum refers to considerations of state security, engaging in activities contrary to the purposes and principles of the UN Charter, and committing a crime and having a conviction to be executed. Political asylum is granted on the territory of the RF.

This constitutional norm, on the one hand, protects political convictions, and on the other hand, establishes the legal basis for international cooperation in the fight against crime, providing for the possibility of *extradition of persons accused of committing a crime*, as well as the transfer of convicted persons to serve their sentences in other states (Kolokoltsev A.V., 2011). And in this sense, the extradition and transfer of persons should be considered as forms of providing legal assistance to foreign states either under the current federal law or based on an international treaty of the RF. The Federal Law defining the procedural issues for the extradition and transfer of foreign citizens has not been adopted (Kolobov A.V., 2013). Certain issues of extradition of persons accused of committing crimes, as well as the transfer of persons convicted to serve their sentences in other countries, are regulated by the norms of criminal legal proceedings (chap. 54, 55 of *“the Code of Criminal Legal Proceedings of the Russian Federation”*).

3. Challenges Related to The Regulatory Regime

It makes sense to remind those foreign citizens seeking asylum in Russia can try to obtain only two statuses:

- Refugee status
- Temporary asylum status

Under Part 2 of Article 12 of the FLR dated February 19, 1993, N 4528-1, temporary asylum can be obtained by foreign citizens who are denied recognition as refugees in the RF, who cannot be expelled from the RF out of humane motives (Avanesova A.A. 2004). Temporary asylum is granted to *a foreign citizen or stateless person* in the manner determined by the Government within the framework of the Decree "On granting temporary asylum on the territory of the Russian Federation" (09.04.2001 №274) (temporary asylum is granted for one year and can be extended by 12 months annually).

On paper, there is also a special status of political asylum, which is based on the DPRF "On the approval of the Regulations on the procedure for granting political asylum by the Russian Federation" (July 21, 1997 N 746). Moreover, on paper, this status sometimes shows signs of life, which was reflected in the changes made to it in 2012, 2016 and 2018. The main problem is that since the signing of this decree, this status has not been granted to anyone.

While the number of refugees in the world has grown rapidly over the past ten years, in Russia the number of those who had refugee or temporary asylum status, after the surge associated with the provision of temporary asylum to Ukrainian citizens (2014-2015), has been rapidly decreasing over the past six years. As a result, in the largest state in terms of area, even if we take into account the status of temporary asylum, in 2020 less than 0.1% of the total number of refugees (recognized by the UNHCR) in the world had asylum.

Such indicators indicate that asylum institutions in Russia are performing very poorly. This situation is because the Russian authorities violate the principles of the International Convention and the domestic law on the status of refugees. Many refugees in Russia face a whole range of problems: from problems with access to the asylum procedure to violations of the principle of non-refoulement (non-expulsion).

Although the FMS of Russia no longer exists, and its powers transferred to the MDMI, the main reasons for violations of refugee rights remain the same as in many previous years, and the situation has become worse. The main reason for the tragic situation with the refugees in Russia remains a political attitude. On the personal instructions of high-ranking officials in power, and under the influence of state-federal media, Russian migration services can provide asylum to large groups of refugees, as was the case in 2014 for citizens from two eastern regions of Ukraine (Chervinskaya A.P., 2014). But when there is no such directive, the migration services are reluctant to grant asylum, following an unspoken refusal policy (Kargina E.M., 2015). The state media are hiding the situation related to the collapse of the asylum institution in Russia.

In 2020, 239 people were able to apply for recognition as a refugee in Russia, which is 158 people less than in 2019. The MDMI does not consider applications for recognition as a refugee. This policy is implemented using illegal tools: from the inaccessibility of the information on how to submit documents, to refusing to accept them. Another technique is that an official, not listening to the wishes of the applicant, in the questionnaire notes the fact of applying for temporary asylum and not

an application for refugee status. Of the few who managed to overcome various barriers, only 28 people received refugee status. Fewer refugee certificates were issued only in 2019.

At the same time, according to the data provided by the MDMI, at the end of 2020, not a single refugee was registered in more than 55 constituent entities of the RF. So, for example, in the entire large Ural Federal District (six regions), only one refugee was registered with the migration service, in the huge Far Eastern Federal District (nine regions) there were only two people with refugee status, and in the giant Siberian Federal District (12 regions) - not a single refugee. This particularly is explained by the fact that the authorities do not create any conditions for the integration of refugees. Therefore, those who seek asylum prefer to do this in the central regions and, above all, in Moscow, where they can find work, compatriots, and charitable organizations which provide legal, humanitarian, and medical assistance.

4. The Russian Domestic Law Vis-a-vis International Law

To make a small legal comparison of IL with the internal law of the RF, in our opinion, the 1951 **UNCSR** is sufficient. The **UNCSR** recognized by Russia is a document of the last century, and living standards were significantly lower. Although the requirements contained in the Convention are so moderate that its implementation for any more or less developed modern state is not a difficult task, in the FLR dated February 19, 1993, N 4528-1, despite the compliance of many provisions, there are still rules that contradict the Convention (Kolobov A.V., 2013).

The internal legal norms of the RF, which do not correspond or contradict the provisions of the Convention, by modern standards, are in a sufficiently large number, which requires project research within the scientific framework. Thus, within the framework, only some legal norms are considered, which, in our opinion, are more significant.

As was stated before, the CRF asserts that the RF's international treaties and universally accepted standards of law constitute an essential component of its legal system. However, in Russia, the direct application of IL can only occasionally be observed in courts (Kargina E.M., 2015). These standards need to be written into Russian laws for the executive branches to enforce them. Additionally, the 1951 UNCSR only provides minimal requirements for refugee protection and does not address all aspects of refugee reception or include any procedures for its implementation. Determining the degree to which the articles of the Convention are reflected in Russian law is therefore a necessary first step in the discussion of Russia's implementation of the 1951 UNCSR.

In the RF FLR, the main elements of the UNCSR defining the term refugee were therefore included, however with some additions and amendments that contradict the letter and spirit of the UNCSR. Several provisions of the **UNCSR** defining the legal *status of refugees*, their rights, and obligations were also reflected in the FLR. Article 2 of the **UNCSR** requires refugees to obey the laws of the state in which they are located ([James C. Hathaway.](#), 2021). A similar requirement is contained in clause 1 of part 2 of article 6 and clause 1 of part 2 of article 8 of the FLR.

Article 12 of the **UNCSR** (*Personal Status*) stipulates that:

“States parties must respect the previously acquired rights of refugees related to their status, including those arising from marriage, provided that these rights are recognized by the laws of the country of asylum.”

The FLR does not contain a corresponding norm, but the law takes into account the existence of family ties among refugees: in the text of the law, a refugee appears everywhere together with family members. The procedure for determining the status is carried out *separately for each adult*

family member, but if one of the *adult family members* does not meet the criteria for the concept of a “*refugee*”, to ensure family unity, can be recognized as a *refugee* along with *other members of the family* (part 4 of Article 3).

Article 16 of the **UNCSR** (*Access to courts*) establishes the rights of refugees to judicial protection and legal assistance, equal to those of the citizens of the country of asylum, as well as exemption from payment of legal costs (James C. Hathaway., 2021). The FLR contains a narrower norm governing the procedure for appealing decisions and actions (inaction) *related to the implementation* of this particular law. However, *refugees* are subject to Articles 46 and 48 of the CRF, which guarantees everyone “*the right to judicial protection and qualified legal assistance*”, including free.

Article 17 of the **UNCSR** (*Wage-earning employment*) provides refugees with the most favorable position concerning the right to work for wage-earning employment, and Article 18 provides for the favorable position regarding the entrepreneurial activity. In both cases, a reservation was made that the situation of refugees should be “*no less favorable than that which foreigners usually enjoy under the same circumstances*” (James C. Hathaway., 2021). A person recognized as a refugee and their family members have the same rights to work for pay-earning employment and self-employment as Russian Federation citizens, according to Clause 9 of Part 1 of Article 8 of the FLR. But it only applies to *refugees who have received status*, and *refugees awaiting a decision on granting status* and who are also in a legal position, the law guarantees only “*receiving assistance in the direction of vocational training in a temporary accommodation center or employment*”, which without the right to work is not makes sense.

Article 26 of the **UNCSR** (*Freedom of Movement*) requires:

“*Contracting Parties to ensure that refugees lawfully staying on their territory have the right to freedom of movement, provided that they comply with the rules established for foreigners.*”

The FLR does not declare the right to *freedom of movement* within the RF, but it is not limited either. Thus, the absence of a norm on the right to *freedom of movement* in the FLR creates an ambiguous legal situation in this matter. This significant gap in the FLR can fill article 27 CRF. CRF provides everyone with the right to choose their place of stay and residence, and free movement around the country, if such stay on the territory of the RF is legal.

Article 27 of the **UNCSR** (*Identity papers*) requires:

“*Contracting Parties to issue identity papers to refugees without travel documents.*”

The article does not mention that it is only about refugees staying in the country legally. Judging by the fact that the next Article 28 specifically addresses the case of issuing travel documents to refugees who reside legally in the country, Article 27 implies the issuance of *identity papers* to undocumented refugees, *regardless of their legal status*. Such a liberal approach, which exists in some countries, for example, in Switzerland, is not characteristic of Russian legislation. The FLR provides for the issuance of documents replacing *identity papers only to refugees staying in Russia on a legal basis*. At the same time, their temporary stay in Russia becomes not from the moment of their *initial asylum application*, but from the moment of receiving an application from a *refugee*, following the procedure prescribed by law, of *an application for recognition as a refugee* (Kargina E.M., 2015). Those who have submitted an *application for recognition as a refugee*, for the period of its consideration, that is, for three months, will be issued a certificate of consideration of the application (parts 6-7 of Article 4). Refugees who have received the status are issued a refugee certificate (parts 7-8 of article 7). Refugees who have applied for temporary asylum, for the period of

consideration, that is, for 3 months, are issued a certificate of consideration of the application (paragraphs 4, 5 of the Government Decree No. 274 of 09.04.2001). *Persons who have received temporary asylum* are issued a *certificate granting temporary asylum* (part 3 of Article 12). These documents are issued not because the refugees do not have an *identity paper*, but instead - as a document confirming their legal status in the RF. The refugee is obliged to hand over an identity card (if any) to the migration service upon receipt of one of these documents. Thus, there is a clear difference in the approach of the Russian domestic law and the **UNCSR** to the issuance of identity documents to refugees.

The requirements of Article 32 of the **UNCSR** are reflected in the FLR only partially:

“Guarantees of non-expulsion of refugees legally staying in Russia do not apply to all categories of refugees and are undermined by the rule of extrajudicial deportation.”

Conditions for the departure of refugees in respect of whom a decision was made to expel to another country are not provided.

Article 34 (*“Naturalization”*) states that States parties to the 1951 **UNCSR** *“will facilitate the assimilation and naturalization of refugees as much as possible”* and *“do everything in their power to expedite the naturalization process and possibly reduce the associated fees and costs”* ([James C. Hathaway.](#), 2021). This rule is reflected in paragraph 14 of Part 1 of Article 8 of the FLR, which provides recognized refugees the option to seek for citizenship in the RF or for the right to permanent residence on its territory. At the same time, according to the Russian Citizenship Law, *“refugees can apply for Russian citizenship in an accelerated manner - just a year after receiving refugee status”* (paragraph "c" of Part 2 of Article 13). There are no naturalization benefits for those who have temporary asylum. Thus, the procedure for granting citizenship to *recognized refugees* provided for by the Citizenship Law meets the requirements of the Convention (Kolobov A.V., 2013).

After analyzing the main points of the FLR, one can conclude that several provisions contradict the 1951 **UNCSR**. The results of such analyzes can serve as the reason for further changes and additions to the existing FLR 19.02.1993 N 4528-1.

For example, we can cite the wording of part 3 of article 5 of the FLR, which does not substantially correspond to the 1951 **UNCSR**, and leads to a violation of the *right to appeal* guaranteed by the Convention.

The FLR prescribes *refugees who applied for asylum at a border Checkpoint* upon illegal arrival in the RF to leave the country within three days after receiving a notification of the refusal to consider the application on the merits. Thus, it leaves refugees no time and opportunity to appeal, which creates the *“threat of their expulsion to their country of origin”*, prohibited by Article 33 of the **UNCSR**. There are enough such problems, which require amendments and additions to the FLR.

Conclusion

The legal difficulties surrounding refugee status in contemporary Russia are important from both a scientific and a practical standpoint. In connection with the migration crisis in Europe, as well as the events in Ukraine, the problems of legal regulation of the status of refugees are of particular relevance, which caused massive movements of asylum seekers in Russia. Nevertheless, this problem has not yet received due attention from both the authorities and the scientific community.

As we know, in addition to Russian normative legal acts regulating the features of the legal status of refugees, there are also norms of IL recognized by the RF. However, despite the publication of the

necessary laws and decrees of the RF aimed at regulating the legal status of refugees, there are many practical problems in this area.

In fairness, we should also note that the FLR contains several shortcomings. Despite paying specific attention to the organizational and technical aspects of the refugee status determination procedure, its content has not been sufficiently developed.

When considering the peculiarities of the “*legal status of refugees*”, it is significant to pay attention to its specificity.

The “*legal status of refugees*” is much broader than just the legal status of foreign citizens or stateless persons. This concerns, for example, such essential issues as work, social security, adaptation, and integration. Thus, we can say that in Russia, according to the law, refugees have a wide range of rights that they have the right to exercise. They can receive food, medical care, and advice at the temporary accommodation center before leaving for their place of stay. The country should assist in the direction of vocational training or employment, social protection, including social assistance. Equally, like the citizens of the RF, refugees have “*the right to work for hire*” and engage in entrepreneurial activity, as well as the right to place their children in preschool and educational institutions in the RF.

Despite the positive aspects of the current law on refugees in Russia, there are many practical problems for refugees in the exercise of their rights. The proof of this fact is the statistical data on refugees in Russia.

The statistics published by federal government bodies deserve special attention. These statistics were limited earlier, in 2016, that is, after the abolition of the FMS of Russia and the transfer of its functions to the MDMI, it became even less detailed. The situation has not improved since then. So, in the section of the RF MDMI on the Internet site, there is no statistical information about refugees. Some indicators of the MDMI concerning refugees are published by the Federal State Statistics Service. The data that the FMS of Russia previously published in the public domain is now available only to organizations (human rights) on special requests sent to the MIRF. Via human rights organizations' requests from the MDMI, we have publicly available data on refugees in Russia.

Compliance with Ethical Standard

Conflict of Interests: There is no conflict of interest between the authors or any third-party individuals or institutions.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study.

Funding Disclosure: No financial support was required in this study.

Acknowledgement: *We have no thanks.*

Bibliography

Legislations

"The Constitution of the Russian Federation" (adopted by popular vote on 12.12.1993 with amendments approved during the all-Russian vote on 01.07.2020)
http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_28399/

Federal Law on Refugees of the Russian Federation dated February 19, 1993, N 4528-1
http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_4340/

Law of the Russian Federation "On Forced Migrants" dated 02.19.1993 N 4530-1
http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_4339/

Federal Law "On Migration Registration of Foreign Citizens and Stateless Persons in the Russian Federation" adopted July 18, 2006 No. 109-FL.
http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_61569/

Federal Law "On the Legal Status of Foreign Citizens in the Russian Federation" adopted July 25, 2002 No. 115-FL http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_37868/

Federal Law of May 31, 2002 N 62 (as amended on December 30, 2020) "On Citizenship of the Russian Federation"
http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_36927/255a00ae21c0db18ec7a435d44c9ec751582ea99/

"The Code of Criminal Legal Proceedings of the Russian Federation" of 12/18/2001 N 174
http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34481/

Decree of the Supreme Council of the Russian Federation of 13.11.1992 No. 3876-1
<https://www.szrf.ru/szrf/docslst.php?md=0&nb=110&year=&issid=1101992049000>

Decree of the President of the Russian Federation of June 14, 1992 N 626 "On the Federal Migration Service of Russia" (invalidated) <https://base.garant.ru/6314016/#friends>

Decree of the President of the Russian Federation of July 21, 1997 N 746 "On Approval of the Regulations on the Procedure for Granting Political Asylum by the Russian Federation"
<https://base.garant.ru/170008/#friends>

Decree of the President of the Russian Federation of 19.07.2004 N 928 (as amended on 11.03.2012)
"Issues of the Federal Migration Service" (invalidated)
http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_48479/9321085bea94262afbf17ca3

5c7804fa84919436/

Decree of the President of the Russian Federation of 09.03.2004 N 314 (as amended on 20.11.2020)
"On the system and structure of federal executive bodies"
http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_46892/

Decree of the President of the Russian Federation of 05.04.2016 No. 156 "On improving public administration in the field of control over the circulation of narcotic drugs, psychotropic substances and their precursors and in the field of migration"
<http://kremlin.ru/acts/bank/40681>

Decree of the Government of the Russian Federation of 09.04.2001 N 274 (revised from 30.10.2021)
"On granting temporary asylum on the territory of the Russian Federation" (together with the "Procedure for granting temporary asylum on the territory of the Russian Federation")
http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_31119/

Decree of the Government of the Russian Federation of July 13, 2012 N 711 "On issues of the Federal Migration Service" (as amended and supplemented) (invalidated)
<https://base.garant.ru/70202608/>

SR 142.31 - Asylum Act of 26 June 1998 (AsylA) of 26 June 1998 (Status as of 1 January 2021) The Federal Assembly of the Swiss Confederation, based on Article 121 of the Federal Constitution. https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1999/358/en#chap_2

Treaties

United Nations Charter (signed on 26 June 1945, entry into force on 24 October 1945)
<https://www.un.org/en/about-us/un-charter#:~:text=The%20Charter%20of%20the%20United,force%20on%2024%20October%201945.>

Universal Declaration of Human Rights 1948 <https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>

UN CONVENTION "Relating to the Status of Refugees and the 1967 Protocol" Done at Geneva on 28 July 1951 Entry into force: 22 April 1954 <https://www.unhcr.org/4d934f5f9.pdf>

Agreement of the countries of the Commonwealth of Independent States (CIS) of 24.09.1993 "On assistance to refugees and Forced migrants" http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_6564/

UN General Assembly, Declaration on Territorial Asylum, 14 December 1967, A/RES/2312(XXII), available at: <https://www.refworld.org/docid/3b00f05a2c.html> [accessed 17 December 2021] <https://www.refworld.org/docid/3b00f05a2c.html>

"Principles of international co-operation in the detection, arrest, extradition and punishment of persons guilty of war crimes and crimes against humanity" (adopted by General Assembly resolution 3074 (XXVIII) of 3 December 1973) https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.28_Principles%20of%20international%20cooperation%20in%20detection.pdf

Other Sources

Antoshkina T.I. (2015). On the essence of the concept of "refugee" and some features of the legal status of asylum seekers on the territory of the Russian Federation // *Bulletin of the Nizhny Novgorod Legal Academy*. No. 4 (4).

Avanesova A.A. (2004). The status of forced migrants and the status of refugees: a comparative legal analysis // *Actual problem of legal science: Materials of the international scientific-practical conference (September 17, 2004) - Stavropol. Stavropol service school*. 3-6.

Chervinskaya A.P. (2014). On the issue of legalizing the position of Ukrainian citizens on the territory of the Russian Federation // *Bulletin of state and municipal management*. No. 3 (14). S. 82-83.

[Elizabeth G. Ferris and Katharine M. Donato. \(2020\). Refugees, migration and global governance: negotiating the global compacts. London; New York: Routledge, an imprint of the Taylor & Francis Group. 53-75. \[https://pmt-eu.hosted.exlibrisgroup.com/primo-explore/fulldisplay?docid=41UNOG_Alma21182483150002391&vid=41UNOG_V2&search_scope=41unog_alma_unog&tab=default_tab&lang=en_US&context=L\]\(https://pmt-eu.hosted.exlibrisgroup.com/primo-explore/fulldisplay?docid=41UNOG_Alma21182483150002391&vid=41UNOG_V2&search_scope=41unog_alma_unog&tab=default_tab&lang=en_US&context=L\)](#)

Gilbert Jaeger. (2001). *On the history of the international protection of refugees // RICE // IRCC Vol. 83 No 843. 727-737* https://www.icrc.org/ar/doc/assets/files/other/727_738_jaeger.pdf

Iranpur Z.F. (2011). Evolution of international institutions for the protection of refugees // *Issues of Russian and International Law. No. 4.*

[James C. Hathaway](#). (2021). The Rights of Refugees under International Law *University of Michigan Law School.*, 10-118. <https://www.cambridge.org/core/books/rights-of-refugees-under-international-law/A7533B16F033C9FA03612B4F829B74E2#>

Kargina E.M. (2015). Legal aspects of obtaining refugee status in Russia (on the example of refugees from Ukraine) // *Bulletin of the Nizhny Novgorod Legal Academy. No. 4 (4).*

Kovshikov E.M. (2000). Ensuring and protecting the rights of refugees and forced migrants in the constituent entities of the Russian Federation // *Citizen and Law. No. 9. 21-22.*

Kolokoltsev A.V. (2011). Constitutional and legal regulation of issues of recognition and registration of refugees in the Russian Federation // *Legal Culture. No. 1. 151-153.*

Kolobov A. V. (2010). Social and legal protection of refugees and forced migrants. // *Leningrad Legal Journal. SPb., No. 1. (19). 197-206.*

Kolobov A.V. (2013). International legal acts and legislation of the Russian Federation in the field of social and legal protection of refugees and forced migrants // *Agrarian and Land Law. M., 2013. No. 3 (99). S. 90-97.*

Shchegoleva N.A., Volkov A.V. (2015). On the need to improve the concept of "refugee" in Russian legislation // *Central Russian Bulletin of Social Sciences. No. 2 (38).*

"Refugee status is a rarity in Russia." Syrians use the Russian Federation as a bridge for migration to Europe // *Kommersant. URL: http://www.kommersant.ru/doc/2829602* (date of access: 09.10.2015).

Report of the Civic Assistance Committee "HOW MANY REFUGEES IN RUSSIA AND IN THE WORLD? STATISTICAL REVIEW FOR 2020" // *Statistics are published annually by UNHCR, traditionally on the day of refugees on June 20* // 18/06/2021. 1-3. <https://refugee.ru/doklady/>

[United Nations High Commissioner for Refugees \(UNHCR\) -The UN Refugee Agency](#) // Refugee Data Finder // <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/>

The Importance of 'Meaning' as a Component of Place Identity in Public/Urban Interiors: Kızlarağası Inn, İzmir

Kamusal/Kentsel İç Mekânda Yer Kimliğinin bir Bileşeni Olarak 'Anlam'ın Önemi: Kızlarağası Hanı, İzmir

Sahar Asadollahi Asl Zarkhah¹ , Zeynep Tuna Ultav² , Gülnur Ballice³

Öz

Kamusal erişim ve kullanım sahibi birçok iç mekân, kentin günlük yaşamına dahil oldukları için kamusal olarak kabul edilir. Kentsel bir çevrede yer kimliği, ortam elemanları, faaliyetler ve etkinliklerin yanı sıra anlamlarla karakterize edilir. Bu makalenin amacı, kamusal ve kentsel iç mekânı yer kimliğinin bir bileşeni olarak anlam açısından incelemek, anlam özelliklerinin ve unsurlarının iç mekânların kimliğini nasıl etkilediğini belirlemektir. Bu doğrultuda makale söz konusu mekânlardaki anlamın önemini ve yer kimliğinin sürekliliği üzerindeki yansımalarını açıklığa kavuşturmaktadır. Bir örnek olay incelemesi olarak bu araştırma, İzmir'in tarihi merkezi ve çarşı bölgesi olan Kemeraltı Çarşısı'ndaki Kızlarağası Hanı'nı yarı açık bir kamusal iç mekân ve yakın çevresini kentsel iç mekânlar olarak kabul etmektedir. Kamusal ve kentsel iç mekân göstergeleri ile anlamı arasındaki ilişkileri belirlemek için Kızlarağası Hanı ve yakın çevresine ait veriler analiz edilmiştir. Veriler; gözlem, fotoğraf çekimi, davranış haritaları gibi alan çalışmalarının yanı sıra anketler ve mülakatlar ile temin edilmiştir. Çalışmanın bulguları, kamusal ve kentsel iç mekânlardaki yer kimliği oluşumunun hem fiziksel hem de sosyal çevre ile ilişkisi olduğunu göstermektedir. Daha ayrıntılı tanımlamalar vermek gerekirse, mekân kimliğinin inşasında insanların duyuşal deneyimleri, bağlılıkları, katılımları, hatıraları ve yere ait niyetleri aracılığıyla oluşturulan bireysel ve grup anlamlarının tümü etkili olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kamusal İç Mekân, Kentsel İç Mekân, Mekân Kimliği, Anlam, Kızlarağası Hanı

ABSTRACT

Many interior spaces in cities, freely available to all citizens, are classified as public because they belong to people. Interiors are a part of the public spaces where urban culture is formed, and socio-spatial change is observed, and they have an important place in the formation of the identity of the place. In an urban setting, meanings as well as spatial components, events, and activities, which are the values that make the identity of the place unique, are a distinctive feature. This research investigates the qualities and elements of meaning, which is a component of place identity, and its effects on interior identity in the context of public/urban interiors. Thus, the importance of meaning and its effects on spatial identity are explained in more detail. In the study, as a case analysis, the Kızlarağası Inn, located in İzmir Kemeraltı Bazaar, was determined as a semi-open public interior, and its immediate environs surroundings as an urban interior. Data obtained through fieldwork, surveys and interviews were analyzed to determine the combination of meanings and indicators of public/urban interiors. As a result of the study, it has been seen that physical and social environments are effective in the formation of place identity in public/urban interiors. In summary, people's sensory experiences that create individual and group meanings, attachments, place-related intentions, and memories are effective in the formation of place identity.

Keywords: Public Interior, Urban Interior, Place Identity, Meaning, Kızlarağası Inn

¹ Corresponding Author: Julianalaan 134, 2628 BL Delft, The Netherlands, S.AsadollahiAslZarkhah@tudelft.nl, 0000-0002-3683-7262

² Üniversite Cad. No: 37-39, 35100 Bornova, İzmir, Turkey, zeynep.tunaultav@vasar.edu.tr, 0000-0003-0478-7333

³ Üniversite Cad. No: 37-39, 35100 Bornova, İzmir, Turkey, gulnur.ballice@vasar.edu.tr, 0000-0002-8564-1821

INTRODUCTION:

There has been a great change in the traditional approach that divides public and private spaces in cities. Therefore, the number and proportion of public interior spaces has steadily increased in today's cities. As Harteveld notes, interior public space demonstrates how public space boundaries are not clearly identified every time (Harteveld, 2006). Harteveld defines public interiors in a broader framework, also discussing the interior and outside of buildings, public use, and public engagement. These public areas serve as crucial sites for socio-spatial transformation in urban daily life. The interior can cross the outside's boundaries and vice versa in an urban neighborhood's daily life. Consequently, the comprehension of these complementary entities, inside and outside as well as the essence of the boundary between within and outside gets increasingly blurred. The relationship and interaction between the urban spaces in the urban environment and the users is an important issue that emerges with the increasing convergence of the "public" and "interior" phenomena.

Harteveld claims that interior public space is not a recent phenomenon. Interior public spaces are essential to cities and their cultures, and they frequently contribute significantly to many social-spatial transformations that are a part of daily urban life (Harteveld, 2014). On the other hand, there is limited literature on combined concepts such as "public interior" and "urban interior". The importance of the concepts of "public/urban interiors" is investigated in detail throughout this study. This study explores public/urban interiors from the perspective of meaning as a component of place identity to create comprehensible insights into the socio-spatial order. Thus, the importance of meaning and its effects on space are understood. More specifically, the study examines spatial attachment perceptions and sensory experiences as the main approaches that determine meaning in public/urban interiors. In this study place attachment is mainly related to the affective connection between users and specific places (Relph, 1976). The establishment of place identity is aided by the place attachment of a public interior. Ultimately, one of the necessary components in establishing a place identity can be defined as place attachment. Indicators of place attachment include sense of belonging, level of attraction, frequency of visits, and level of familiarity. Identity of place sense of place definitions are intertwined and there is a strong connection between them. These two ideas are related, and the fundamental elements of one have an impact on the other (Low & Altman, 1992).

The sense of place that users encounter has been prioritized while studying the environmental perception. Personal feelings towards the environment have an effect on the perception of the environment. What determines these feelings is the meanings established between the person and the space elements. People develop a perception based on experience and individuality rather than being analytical, rational, or cerebral. Therefore, the emotions that individuals feel in the space at any time are not only caused by the space itself, but are also affected by the subjective experiences that people bring to the space (White, 1999). Sensory experiences explored to better understand environmental perception include the senses of sight, sound, smell, touch, and taste.

In the study, one of the important historical inns of the city of Izmir-Turkey, Kızlarağası Inn and the historical bazaar area around it were chosen as a case study. The historical district of the city, Kemeraltı Bazaar, is where this inn is located. For many years, the Kızlarağası Inn has been one of the important gathering places in the city of Izmir. It has been an important area as a center of social interaction in every age and has determined the social importance of its location. Along with its architectural merits, this feature distinguishes the Kızlarağası Inn as a special public interior that is important to the Kemeraltı area. In order to present a useful foundation on place identity and its components, literature was conducted. The necessary data to define the connections between the signifiers of public/urban interiors and meaning were obtained as a result of the studies carried out

in the case study area-Kızlarağası Inn and its surroundings. In order to collect data, surveys and interviews were carried out as well as field studies.

The findings revealed that public/urban interiors make important contributions to public life and these spaces are also of great importance in the social and spatial framework of urban living. These areas can be considered valuable elements of the public realm that improve urban livability and contributes to urban life. The study's findings show how the physical and social settings interact with place identity outcomes in public/urban interiors. In the formation of the effects of place identity in public interiors, the sensory experiences of people such as individual and group meanings, commitment, participation, memories and intentions towards the place are effective. This is true of the attributes and aspects of meaning in the Kızlarağası Inn. That is, they are all contributing to the development of place identity.

1. Public/Urban Interior

To explore public/urban interior notions with a wider perspective, first of all, it is important to examine the broader concept of public space. The segment of the physical environment connected to public functions and meanings is referred to as public space, according to Madanipour (Madanipour, 2003). The general consensus is that public space is where socio-spatial transformations manifest themselves and a city's culture develops. (Harteveld, 2014).

There are several definitions for the term "public place," yet the openness and accessibility of these areas to all members of a society is the common point of all. To rephrase it, public spaces are publicly used, publicly owned, and publicly known. However, Harteveld claims that no place in world is inhabited, maintained, and recognized by everyone, because public spaces have been as unique and subjective as the individuals who inhabit, maintain, and recognize them (Harteveld, 2014). Many interiors in any city are considered public because, in daily life, they belong to people being not related to the rules and regulations of the government. Many buildings in today's cities meet the criteria needed to be designated as public interiors. Architect Manuel de Solà-Morales, one of the first designers to question the value of public interiors by classifying them according to their ownership, argues that the public interior includes public spaces despite ownership. In his definition, in addition to uses such as public passages, arcades and inner courtyards, privately owned buildings such as libraries, hospitals, shopping centers are also public. In addition, collective outdoor public areas also take place in this concept (Sola-Morales, 1992). In a sense, the perennial dichotomy between public and private spaces is fundamentally changing (Harteveld, 2014). With this change, the boundaries of the public space cannot be defined precisely. Specifically, private buildings can be made public through their social meaning and value. Beyond the conventional definition of public spaces, the differentiation of built space (interior) and open public space blurred, and lead to the emerge of public interiors (Rădulescu, 2017).

Poot et al. claim that the term "public" in the context of public interior emphasizes ownership and accessibility. Their meanings in this context significantly overlap one another (Poot, Van Acker and De Vos, 2015). These places are "accessible," although there may be actual restrictions on the accessibility. In understanding accessibility, issues such as permeability or the ability to enter a space with ease or without concern should be considered. Although there are many public interior spaces in cities belonging to private enterprises or government institutions, it is rather about users' state of mind to perceive these places as public. This approach points to the relationship between public accessibility and ownership.

In this study, the idea of urban interior is examined with an emphasis on urban setting and outside public spaces. Scale and perception are important factors in the urban interior. To determine

whether the interior is possible in the urban sense, a research content related to the urban environment, human scale and perception has been created. If we can use a human scale when describing the interior, this shows that in a sense every component in the interior can be perceived directly. For studies on interior space in urban areas, body dimensions and their relationships with space are crucial (Başarı, 2015). Urban areas, according to White, are spaces between solidly shaped building masses. While creating an interior space impression in an urban area, the dimensions of this space are overstated according to the human scale (White, 1999). In conclusion, a public interior refers to all these settings for public engagement inside and outside of structures. Public usage and knowledge make these interiors available to the general public, but not always without limitations. In other words, public interiors become part of people in daily life, belonging to or relating to them. In addition, urban interiors are concentrated in the urban setting and open public spaces. These spaces contain boundless open spaces that can be seen as interior spaces through the dimensions of the human body and urban phenomena recognized by various feelings. From this angle, interiors can also concentrate on concerns of scale and perception in urban settings.

2. Meaning as a Component of Place Identity

In an urban setting, meanings are added to the setting's features, activities, and events to define place identity. To examine ideas of "place identity," one needs a deep grasp of place. In order to study place, it is crucial to look into how individuals perceive space. Understanding a place requires knowledge of its meaning, individuals, groups, and societies, as well as its integrity (Relph, 1976). Montgomery states that the components that form the place are physical form, activity, and meaning. As a result, location has both physical and psychological components (Montgomery, 1998). A place can identify tangible and intangible spatial experiences. That refers to experiences that are intellectual as well as bodily, immediate, and instinctive and ideal (Seamon and Sowers, 2008; Relph, 1976).

Perceptions of place attachment and sensory experiences come first in the primary approaches that define place identity (Fig. 2). For instance, Relph defines place identity through the experience of insideness, a person's involvement and interest in a particular place and the degree of attachment. Accordingly, identity occurs on the condition that a person perceives inside a place as safe, enclosed, and at ease rather than threatened, exposed, and stressed. The identity of a person with a place will be stronger if inside a place she or he feels profound (Relph, 1976; Seamon and Sowers, 2008).

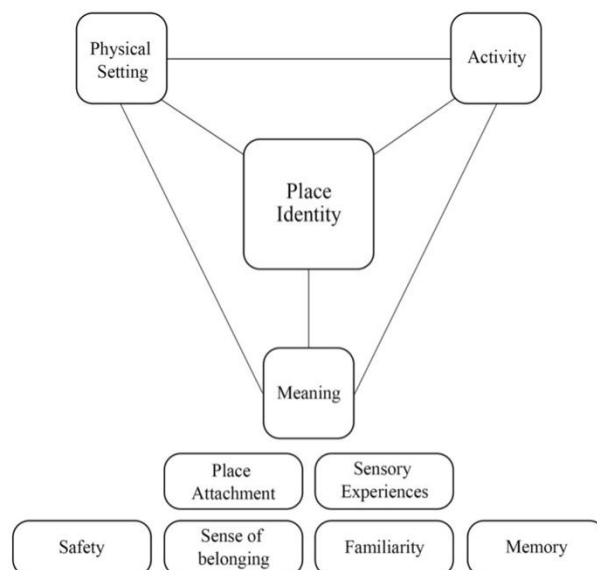

Figure 1. Characteristics and Components of Place Identity (Authors, 2022)

Place attachment to a public space is very effective in the development of place identity. Therefore, one of the indications of place identity can be referred to as place attachment. Indicators of place attachment include “a sense of belonging, level of attraction, frequency of visits, and level of familiarity” (Ujang and Zakariya, 2015). There is a connection between the emotional aspects of environmental meaning and the idea of place attachment. Place attachment is demonstrated by how people react to their surroundings in terms of their feelings, emotions, and behavior (Low & Altman, 1992). It lies in the functional and psychological realm of environmental practice. One of the primary features of place attachment is the desire to maintain proximity to attachment’s object that exhibits a certain feeling concerning a certain place (Hidalgo & Hernandez, 2001). Several variables, such as socio-demographic traits and usage habits influence attachment’s form as well as its intensity. Effectual factors in place attachment can be related to collected experiences and feelings as well as the specification of the place like the distinction in the location or characteristics of the building (Gieryn, 2000).

When describing a place, it is important how people experience that place physically and psychologically. Place meaning, place memory, familiarity, and sense of place develop place identity. Place meanings influence the attitudes and behaviors of the users as they can be translated into emotional bonds. These meanings also determine the social and cultural values especially for the inhabitants. The meanings of place, which reflect the interrelationship between people and space, differ according to the personal and socio-cultural context (Ujang & Zakariya, 2015, Shamsuddin & Ujang, 2008). A sense of place in place attachment issue is studied in conjunction with a sense of belonging and rootedness concepts. When people attach importance to a place, it is important to feel rooted and to feel that they belong there. Rootedness is a term used for a sense of place that indicates people’s direct connection to a place (Arefi, 1999). It is possible to understand familiarity, one of the important factors in place attachment, through mentioning the places people are commonly attached to. Long-term residence, significant events, or frequent visits are the causes of places with high levels of experience (Gustafson, 2001). Therefore, frequently used or visited locations are the most familiar, and as a further observation, we should keep in mind that local and historical circumstances have an important effect on these locations. The main focus of the environmental perception of a place is the experiential sense of that place. Personal feelings regarding the environment have an impact on how people perceive it because of the connections people make with the environment’s elements. In other words, it is experienced rather than analytical, logical, or cerebral. It is also subjective, individual, and personal. As a result, the feelings one experiences in relation to a location at any one time are influenced by both the space itself and what individuals bring to it (White, 1999). The way a place makes you feel may be influenced by a variety of factors, including preferences, expectations, values, life experience, culture, background, and emotional state. People’s feelings about a place can vary due to various factors such as future plans, culture, background, emotional state, lifestyles, ideals and desires. The emotional content of a space is therefore, in White’s opinion, the environment’s most direct and palpable embodiment (White, 1999). Public settings are frequently lively, crowded, and humming with activity. Our senses of sight, hearing, smell, taste and touch work together to give us an idea of the place.

Our body serves as a barrier between ourselves and the world outside. Humans and their surroundings are connected through the body in a way that involves both the visible and the sensuous. This has been described as a feeling of “alienation” that subconsciously translates ocular impressions into physical feelings as a result of losing peripheral vision (Pallasmaa, 2005). Although concentrated sight draws us within, peripheral views bind us to space, pull us forth, and turn us into spectators. The distinction in sensorial perception between architecture and other art forms that

appeal to our immediate sensory senses is described by Holl et al. (2006) as being more self-sufficient. In summation, it can be said that specific qualities and features may be used to study meaning as a part of place identity.

3. Kızlarağası Inn as A Case Study

3.1. Historical Background and Architecture of Kızlarağası Inn and Kemeraltı Bazaar

The city of İzmir (Turkey) has always been a commercial port city due to its location in connection with the sea (Fig. 2). It was the junction point of historical trade lines opening to the West in the 16th and 17th centuries. Historical Kemeraltı Bazaar is an important commercial area that has served the city for centuries as the center of the community economy. Kızlarağası Inn is situated in İzmir's Kemeraltı area, a historical center and market district built in the 17th century (Fig. 3). The Kızlarağası Inn was lively due to its proximity to the harbor and the district's size as it continues to be one of İzmir's liveliest areas (Özbek Sönmez, 2010).

Figure 2. The city of İzmir, location on Turkey's map. Adapted from Google Maps, 2015

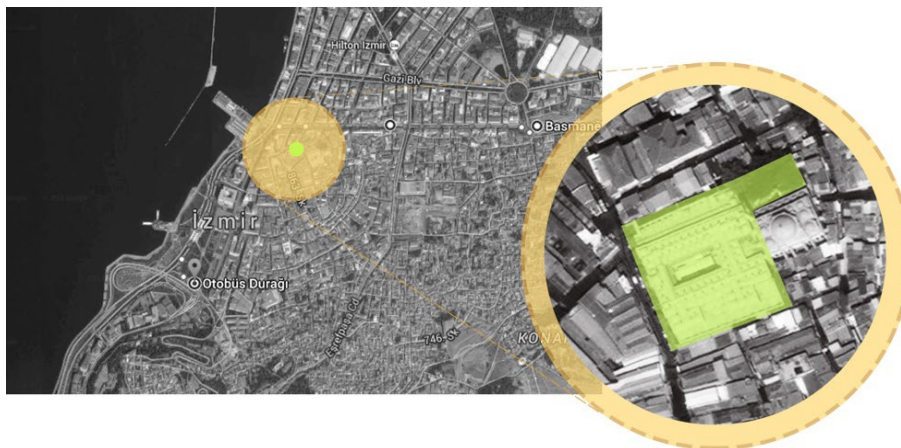

Figure 3. Location of Kızlarağası Inn in the city of İzmir. Adapted from Google Maps, 2015

The inns in İzmir, which were built during the Seljuk and Ottoman periods, played an important role in trade by serving as sales and storage centers as well as their different functions. These inns offered accommodation for visiting traders, and the traders' chariots or animals gave guests an assurance of safety. To explain, these one or two-story buildings with rooms surrounding a courtyard served as socially significant gathering places for the exchange of information and culture (Ersoy, 1991). The Kızlarağası Inn was built by Kızlarağası Hacı Beşir Ağa between 1744 and 1745. Like some other inns from the time, this one is square in shape. In the center of the inner courtyards of the inns were

fountains and pools that no longer exist (Atay, 2004). The Kızlarağası Inn has two levels. People stay and sleep in the upper rooms that open to the gallery. The quarters for the traders and their staff, the stores where the items were unloaded and marketed, and the negotiating participants were all located on the ground level (Atay, 2003). Kızlarağası Inn, however, began to lose its prominence throughout the 18th and 19th centuries, and finally turned into an abandoned location where items were unloaded and kept (Izmir Convention & Visitors Bureau, 2012). It was extensively restored between 1988 and 1993 by the General Director of Foundations, and it only started operating as a commercial tourist bazaar in 1994 (Şala, 2013).

Figure 4. Inner courtyard of Kızlarağası Inn (Authors' Archive, 2015)

3.2. Methodology

Field research, surveys, and interviews produced the information used in this study. The sample population of the questionnaire and interviews were made up of two groups: the first group consisted of laborers employed by the Kızlarağası Inn, while the second group was made up of academics with architectural expertise who reside in Izmir. Data were gathered as a result from two separate angles. The first set of people offer data from the viewpoint of regular visitors experiencing this location a part of their everyday lives. The following group was formed to learn the opinions of the experts who rarely visited the Kızlarağası Inn. Nine persons were included in the interviews. Four participants who were chosen at random from a variety of vocations were among the interviewees in the first group (tradesmen). Participants included musician Volkan Yıldız, antiquarian Gülten Güler, miniature artist Arya Kamali, and writer, researcher, and collector Aybala Yentürk, who runs antiquities shop at the Kızlarağası Inn. Dr. Halil İbrahim Alpaslan, an expert in the history of architecture, Dr. Deniz Güner, an expert in the history of modern architecture and the history of Izmir, Dr. Tayfun Taner, an expert in the history of Izmir and the Kemeraltı Bazaar, Birol Üzmez, a photographer who has produced a number of photographs in Kemeraltı, and Şerif Erdal Merter, an architect/photographer, were the five participants in the second group who were interviewed. The interviewees in the second group were selected based on their familiarity with Kızlarağası Inn and Kemeraltı neighborhood in their academic research or practice.

For each group, specific questionnaires with Likert scales were created, considering the level of interaction each group had with the inn. Place attachment principles (a sense of belonging, familiarity, satisfaction, place dependency and affection, degree of safety, and memories), as well as sensory experience variables, were mentioned in the questionnaires' statements. The major theoretical frameworks on which survey questions were built were those of Punter (1991), Relph (1976), and Montgomery (1998) (Table 1). Each remark was followed by a question asking participants to rate their agreement with it. For the first group, the authors received the answers by distributing printed questionnaires. 60 printed questionnaires were distributed to a total of 200 stores, which were dispersed at random to 60 of the 200 establishments. 200 stores totaled 44 tradespeople that answered to the questionnaires, or 22% of all respondents. Responses from the second group were gathered online by emailing a link to the survey. 118 of the 220 academics who were asked to participate did so. The statistical study was conducted using SPSS 22.0, and the Cronbach's Alpha score was 92.1%. Thus, the validity of the surveys was established. Face-to-face, semi-structured interviews with both groups were done and consisted of seven questions. Open-ended questions were utilized to promote detailed, meaningful responses based on the participants' personal experiences and expertise. Nine interviews were performed with four people from the first group (the tradesmen), and five people from the second group (four academics and a photographer).

Table 1. Category of survey questions using Likert scales

	Questions
Place Attachment	I am satisfied with the comfort and physical sufficiency of my workplace.
	I am satisfied with working in this historical inn.
	I am not willing to move to other places due to my familiarity with Kızlarağası Inn and the people who work here.
	Kızlarağası Inn is one of my favorite places to be.
	I feel safe in Kızlarağası Inn.
	I have a sense of belonging to Kızlarağası Inn.
	I have a lot of fond memories about Kızlarağası Inn.
	If Kızlarağası Inn were under threat (demolition), I would defend it.
	I would miss it if I were away from Kızlarağası Inn for a long time.
	I get more satisfaction out of being at Kızlarağası Inn than any other similar places.
	When I have guests from other cities or countries, I take them to Kızlarağası Inn.
	I believe that Kızlarağası Inn as a historical place plays an important role in Kemeraltı Bazaar.
	The restoration of Kızlarağası Inn is a benefit for Kemeraltı.
	The restoration of Kızlarağası Inn is a benefit for İzmir.
Sensory Experiences	The atmosphere of Kızlarağası Inn attracts me.
	Kızlarağası Inn engages my visual sense.
	Kızlarağası Inn engages my auditory sense.
	It is pleasant being far from traffic noise in Kızlarağası Inn.
	Kızlarağası Inn engages my olfactory sense.
	Kızlarağası Inn engages my tactile sense.
	Kızlarağası Inn engages my gustatory sense.

Table 2. Category of interview questions

	Questions
Place Attachment	What do you think about the historical and cultural significance of Kızlarağası Inn for Kemeraltı and the city of İzmir?
	What was the most important and meaningful event in Kızlarağası Inn that you can remember? (Can you please mention the items/reasons that make it meaningful)
	What was your most important and meaningful experience at Kızlarağası Inn? (Physically and psychologically)
	Could you please describe your connection and feelings toward Kızlarağası Inn?
Sensory Experiences	Could you please talk about your sensory experiences in Kızlarağası Inn? (Could you please also mention your visual, auditory, olfactory, tactile and gustatory sensations)

3.3. Analysis and Findings

In the analysis of the findings, the relationship between the place identity indicators and the visitors of the inn was taken into consideration. Six key regions make up the Kızlarağası Inn and its surroundings in this research. Ground and first-floor corridors, the inner courtyard, and prior definitions of public/urban interiors are all considered public interiors. Urban interiors are considered as front yard and adjacent passages (Fig. 5-7).

Figure 5. Different spatial formations in and around the Kızlarağası Inn (Authors, 2021)

Figure 6. The courtyard and corridors of Kızlarağası Inn (Authors' archive, 2016)

Figure 7. The immediate surroundings of the Kızlarağası Inn, the central courtyard in front and nearby passageways (Authors' archive, 2016)

The historic character of Kızlarağası Inn is an important feature of this place. İ. Alpaslan (interview, July 18, 2017), an architectural historian, indicated that Kızlarağası Inn is a remarkable landmark regarding its historical features and that it is among the critical locations of İzmir's trade history. He says that in addition to its cultural and historical importance, the Kızlarağası Inn, as among the most interesting Kemeraltı location, has a good effect on the city's culture and lifestyle. D. Güner (interview, July 24, 2017) said that Kemeraltı inns were inherited from the Great Fire of İzmir. He added that the Kızlarağası Inn is significant since it is the first Inn to open for tourists in Kemeraltı's historical zone, and that the people of İzmir frequently visit this building, which is one of the main references in Kemeraltı.

The analyses showed that Kızlarağası Inn plays a significant role in Kemeraltı Bazaar as a historical place (Fig. 8) and that restoration of this public interior benefits both Kemeraltı and İzmir (Fig. 9).

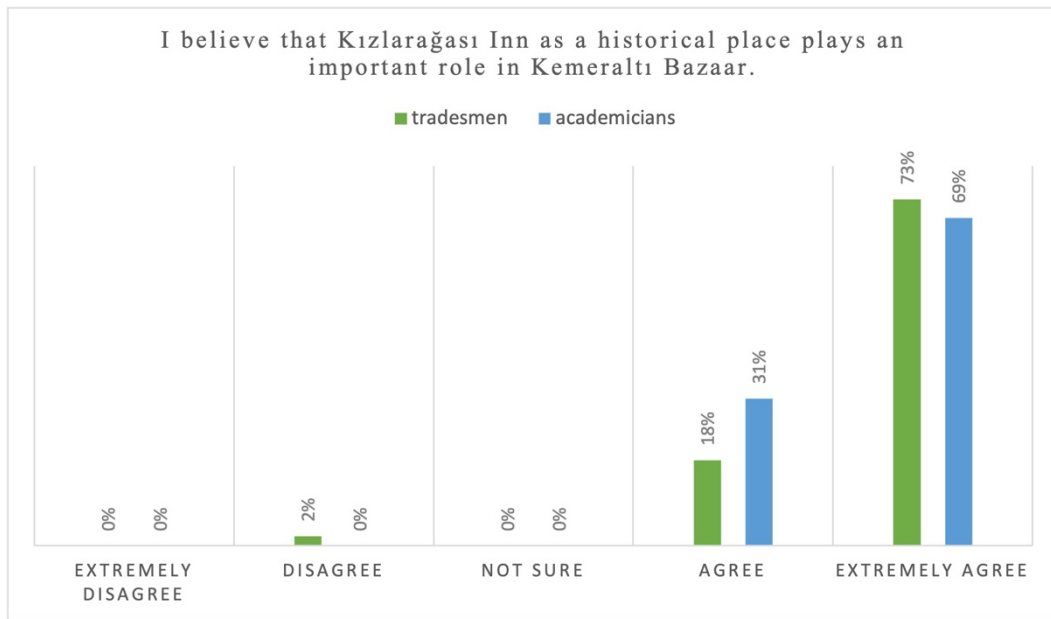

Figure 8. The historical role of Kızlarağası Inn

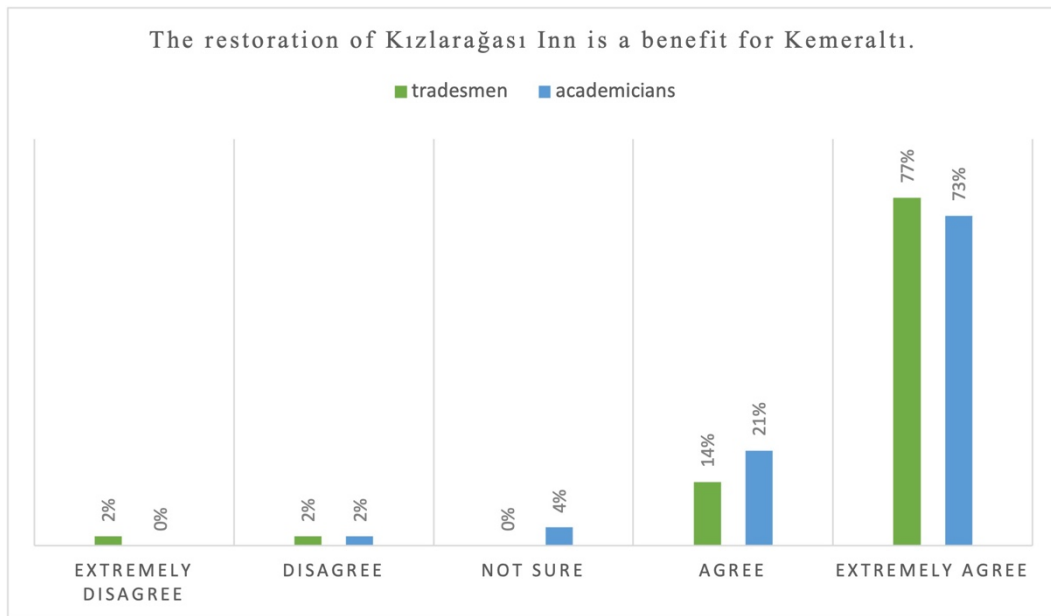

Figure 9a. The effects of the restoration of Kızlarağası Inn for Kemeraltı

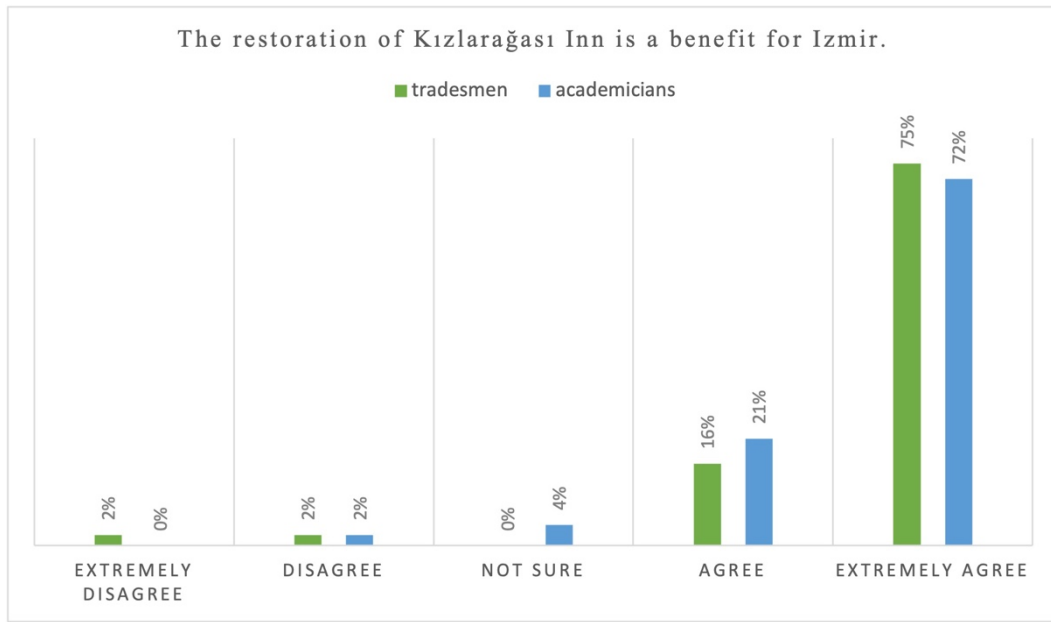

Figure 9b. The effects of the restoration of Kızlarağası Inn for İzmir

The interviewees commented on the significance of the Kızlarağası Inn for Kemeraltı Bazaar and İzmir:

“It is an important advantage that İzmir has Kızlarağası Inn. The inn’s restoration has made an important contribution to the town’s tourism development. Kızlarağası Inn is a charming place with several influences in the neighborhood” (B. Üzmez, interview, 13 July, 2017).

“For me, Kemeraltı can be defined as the heart of İzmir. Given that this location is one of the most significant gathering places of İzmir, it is socially important. Hisar Mosque and Kızlarağası Inn can be considered the heart of Kemeraltı for me. It is an important place that attracts many people incredibly. I can explain the source of this miraculous attraction as follows: Kemeraltı is a place that represents different aspects of İzmir, so it has something for everyone. I think the visitors use shopping as an excuse to experience this atmosphere” (Ş.E. Merter, interview, July 18, 2017).

As was noted above, the Kızlarağası Inn plays a significant role in the area and beyond, but its rehabilitation has been successful in drawing both visitors and residents. This location is interdependent with the environment in which it is situated. “Kızlarağası is not isolated from Kemeraltı,” says Alpaslan (interview, July 18, 2017). It is a resident of Kemeraltı. It is also not split from İzmir, similar to Kemeraltı. It is based in İzmir. Additionally, one factor contributing to the Kızlarağası Inn’s historical significance and background is the fact that more people are aware of it, which raises public awareness of it. As a result, Kızlarağası Inn serves as both a landmark and a common gathering spot. Aside from the good impact of the inn’s historical features, it should be noted that they also produced a number of restrictions in this public space, most of which have an impact on the comfort of its users. For instance, although the tradespeople of the Kızlarağası Inn expressed contentment with their employment there, they also raised a number of complaints about the coziness and physical suitability of their workplaces. According to A. Yentürk (collector at Kızlarağası Inn, researcher, and writer, interview, 24 July 2017), these include “water access issues, a shortage of restrooms, a fee for utilizing the facilities, and a lack of heating and cooling systems.”

The participants were emotionally linked to the location based on how they answered the attachment-based statements. The following statements received the highest ratings: “If this inn is

threatened, I will protect it.”; and “The Kızlarağası Inn is a place I often visit with my guests from Turkey and abroad.” (Fig. 10).

T. Taner (interview, July 17, 2017) supports this as: “I frequently took international visitors there when I had them, and as far as I remember, they all liked the Inn. They like the place because there is a unique place in Kemeraltı.” The interviewees also indicated a sense of attachment toward Kızlarağası Inn through their feelings, emotions, and behavior, such as “As Izmir dwellers, we can all associate Kızlarağası Inn with our memories” (D. Güner interview, July 24, 2017). Alpaslan (interview, July 18, 2017) commented that: “I like Kızlarağası very much. I am interested in searching the city’s history deeply because I am a historian. Kızlarağası is a significant historical building in Izmir that has preserved many aspects of the city’s past. I thus feel affection for a historical monument like a historian would feel.”

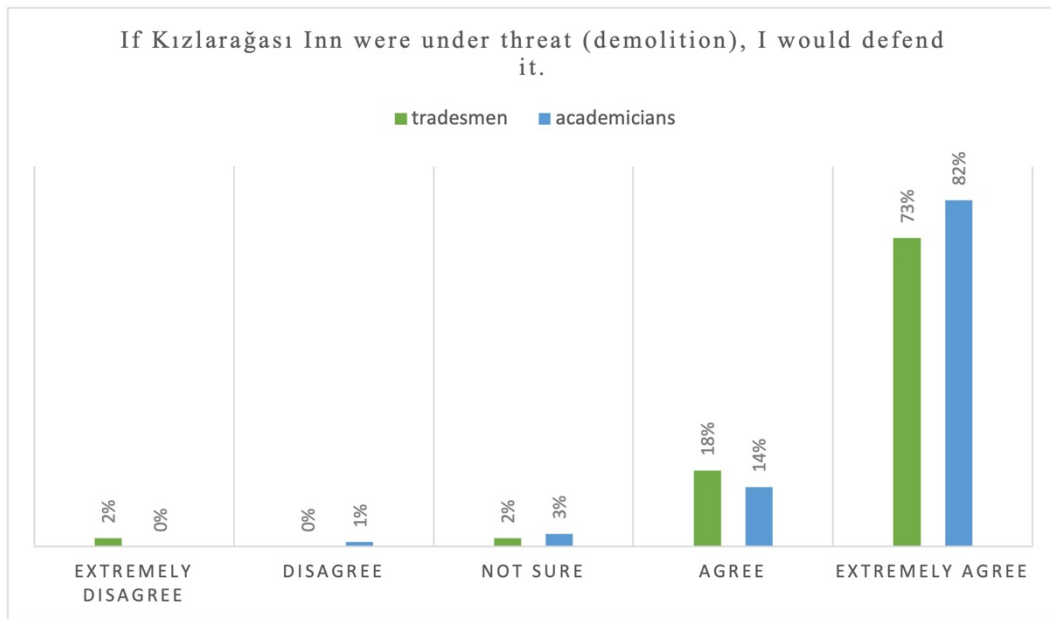

Figure 10a. Attachment of users to Kızlarağası Inn in terms of permanence

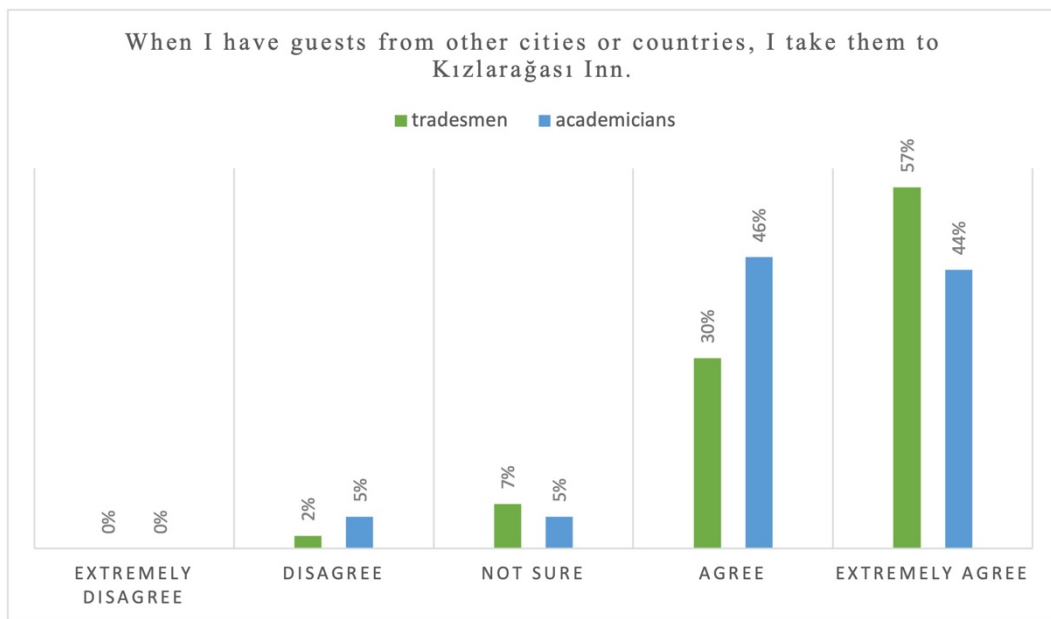

Figure 10b. Attachment of users to Kızlarağası Inn in terms of attraction point

It should be emphasized that since they have been here for a longer period of time and have greater experience, familiarity has made tradespeople more connected. The sense of community among the traders, who were regular visitors, was another important indicator (Fig. 11 and 12). The craftsmen gave diverse accounts of how they felt about the Kızlarağası Inn: "I am very delighted to be here" (G. Güler, interview, July 21, 2017). Or, more extensively:

"I'm glad to be here. I have been working here for the past five years, and I have become used to coming here frequently. That is how I became attached to this environment, and I am pleased to work in this vibrant inn. I feel tranquility when I come here. The life experience and energy from the past, despite its flaws, brings us happiness. I am therefore fond of working in this building here." (V. Yıldız, interview, July 31, 2017).

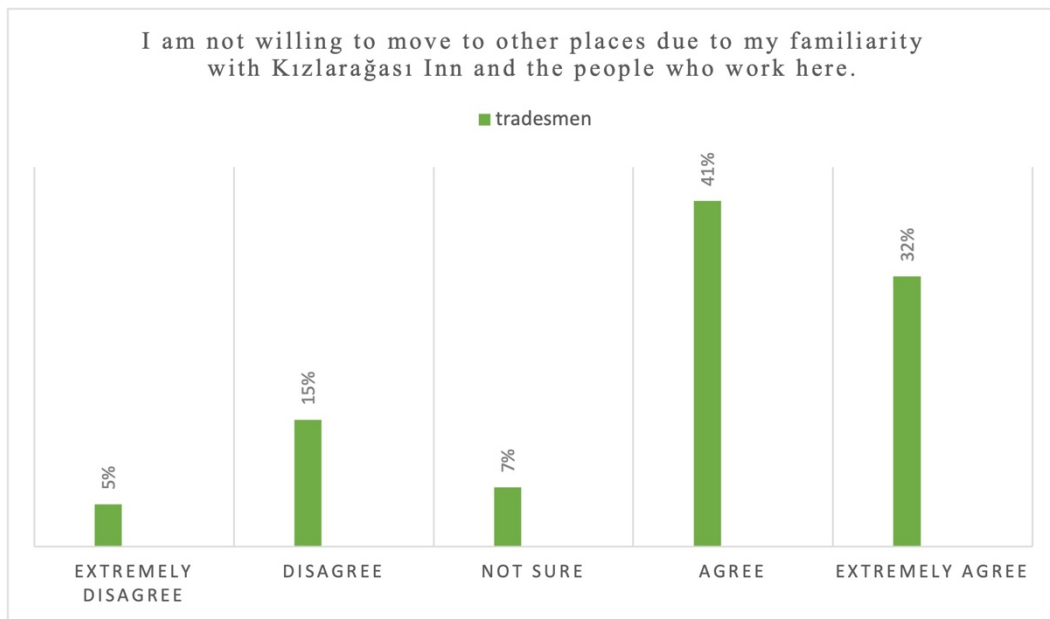

Figure 11. the strengthening of place attachment as a result of familiarity

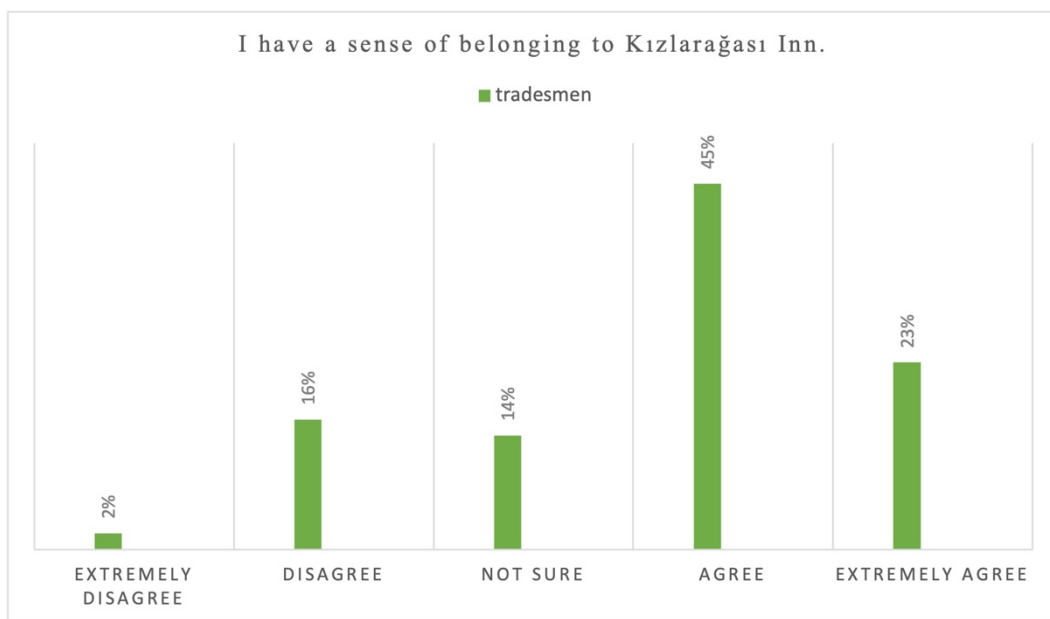

Figure 12. the strengthening of place attachment as a result of sense of belonging

Most tradespeople –more than 80% – felt comfortable in Kızlarağası Inn, compared to 60% in the other group, indicating that frequent users feel safer than visitors. The degree of familiarity among each group may help to explain this (Fig. 13).

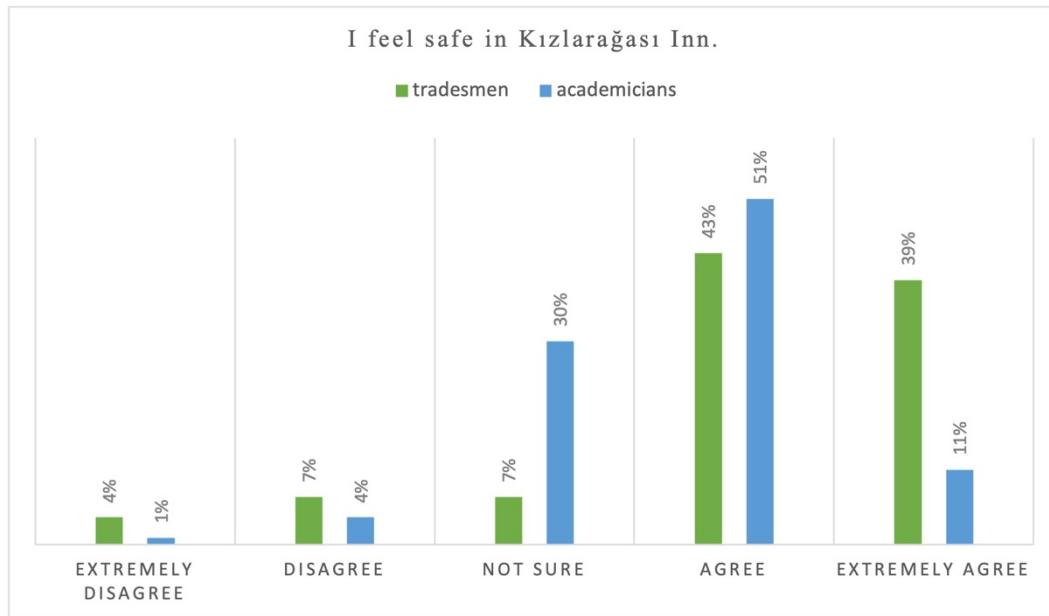

Figure 13. Safety in Kızlarağası Inn

This survey shows that the vast majority of guests have good memories of Kızlarağası Inn. This result explains their feelings about the place attachment and shows the importance of preserving the interior. Consequently, memories of a place help individuals form an identity for it (Fig. 14). Below are a few instances that interviewers described as their favorite Kızlarağası Inn memories: “During my internship in Kemeraltı, getting together there and having coffee was one of the most enjoyable experiences on hot days. The memorable moment of entering the inn’s cool interior is what I recall most about those hot summer days. I got similar experience each time I visited there. Although it would take longer, I can recall choosing to cross the inn.” (İ. Alpaslan, interview, July 18, 2017).

According to. Alpaslan (interview, July 18, 2017), Kızlarağası Inn promotes the enjoyment of being indoors by inviting its visitors to join in its events or just prefer to cross it as a passageway. “Considering that I am a photographer, capturing a picture there has long interested me. In Izmir, the Kızlarağası Inn and the way of life there provide for interesting photographic subjects. For instance, I snapped a shot of the flute musician there. I also captured images of phonograph makers’ workshops, antique stores, and record vendors. It was a memorable experience for me” (B. Üzmez, interview, 13 July, 2017).

“Right across the street is the Hisar Mosque. You may sense the vitality and history of the inn if the night azan [call to prayer] is repeated; in the summer, it is performed about 10 pm. This is because everything in the inn is closed at that time. You have a sense of being in the past when you close your eyes.” (V. Yıldız, interview, July 31, 2017).

All of these recollections demonstrated the Kızlarağası Inn’s excellent capacity to cater to different user groups and provide possibilities for each group to have a memorable experience there. They all have pleasant memories of this location and their interactions with its ambiance. The strong emotional attachments formed as a result of these users’ memories impact their relationships with the environment, which in turn influences the feeling of place and attachment as well as the environment’s social value. The identity of a place is directly influenced by the sense of place.

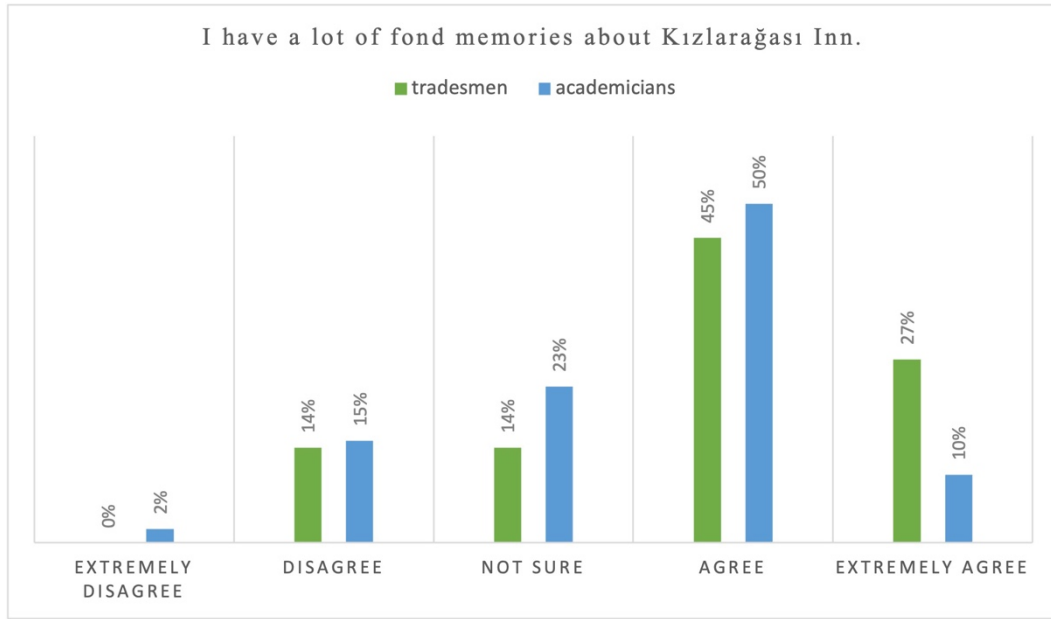

Figure 14. Place Memory of Kızlarağası Inn's users

Another conclusion is that a public interior's ambiance influences identification significantly, and more than 90% of participants responded this way about the Kızlarağası Inn. As was previously said, we experience a location via all of our senses, including sight, sound, smell, taste, and touch. Regarding the sensory experience indicators, there are several findings. Kızlarağası Inn first stimulates all of the senses, including the visual, auditory, olfactory, tactile, and gustatory. (Fig. 15-20), despite the fact that visual and olfactory sensations had the utmost magnitude (Fig. 18-19). Kızlarağası Inn pleases five senses, as noted by Alpaslan (interview, July 18, 2017). "The Kızlarağası Inn is a place that activates all five senses. However, among these, it is a privileged area of Kemeraltı in terms of auditory experience. For instance, the acoustic quality completely shifts when one enters the inn. It is also smelling another way. The reason for this can be explained as there is only pedestrian circulation in the region". These comments show that the internality of the Kızlarağası Inn is an effective tool in the perception of the environment by the visitors. In other words, this place encourages the unique sensory context from the outside environment.

In order to effectively establish the place atmosphere and the sensory experience of the users of the inn, this interior alters the acoustic surroundings. Additional phrases that illustrate the sensory impressions of users include: "I like everything about this inn. I enjoy the tranquility and happiness I experience here, and I want to be here at every turn (E. Merter, interview, July 18, 2017).

"You occasionally want to touch something as you walk around the inn. This might be an antique door or an original inn brick. It makes sense that such a unique location would appeal to you" (V. Yıldız, interview, July 31, 2017).

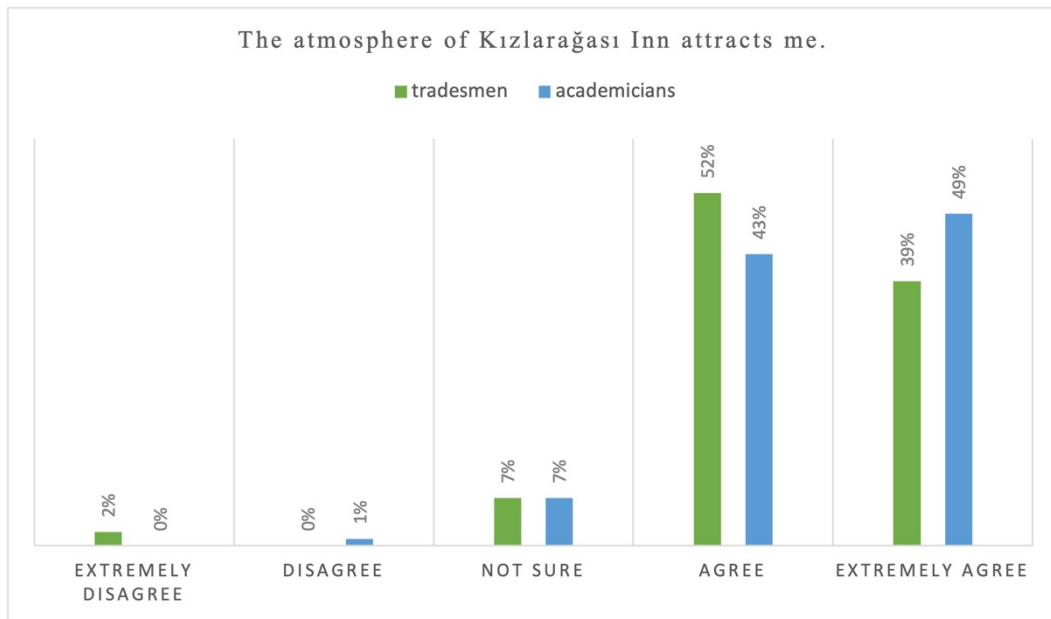

Figure 15. Users' sensory experiences at the Kızlarağası Inn

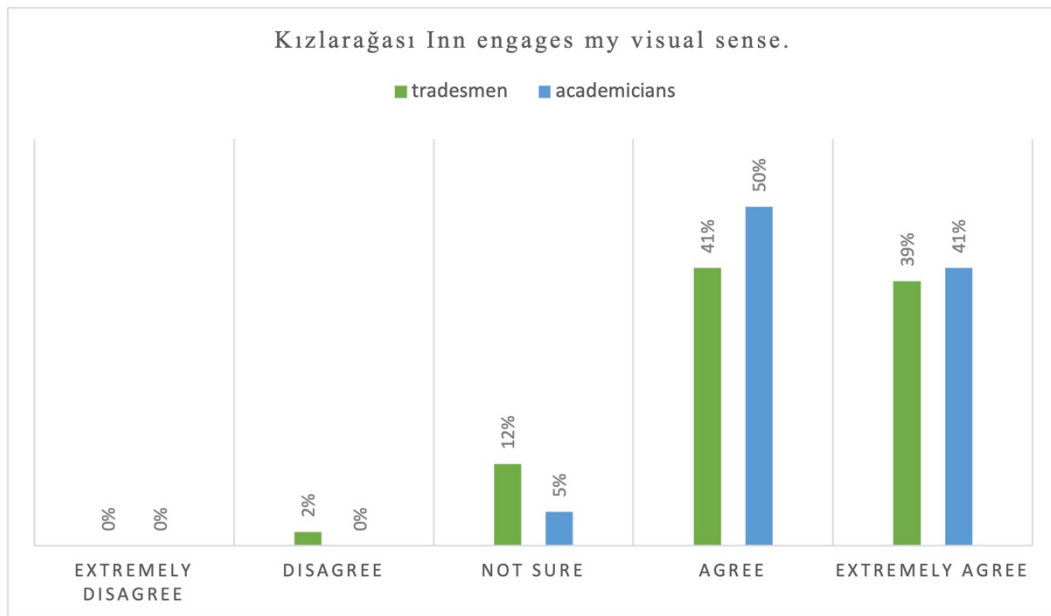

Figure 16. Users' visual sensory experiences at the Kızlarağası Inn

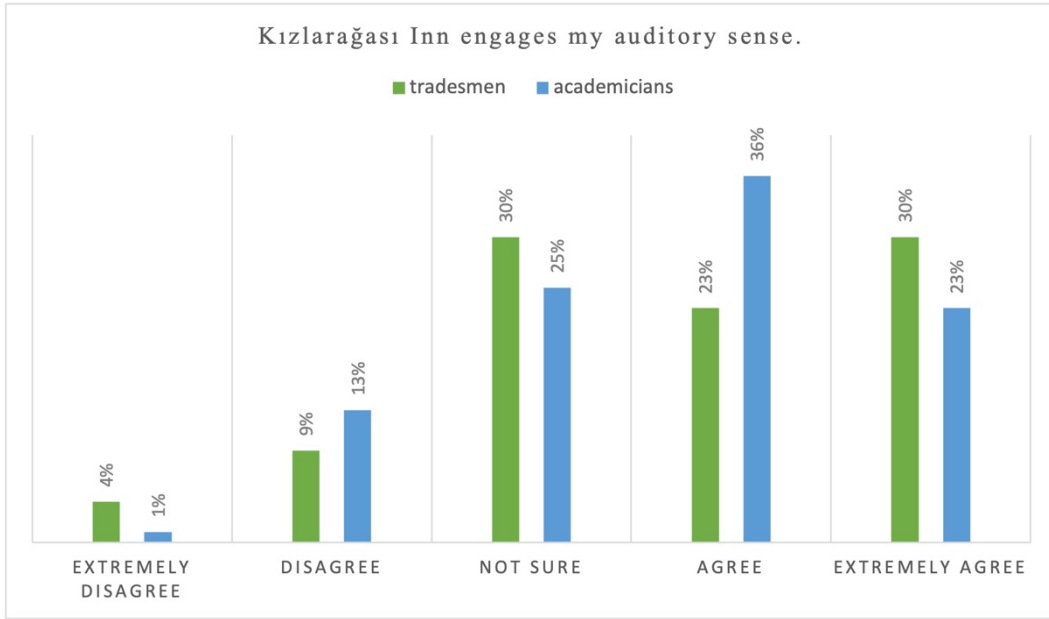

Figure 17.a. Users' auditory sensory experiences at the Kızlarağası Inn

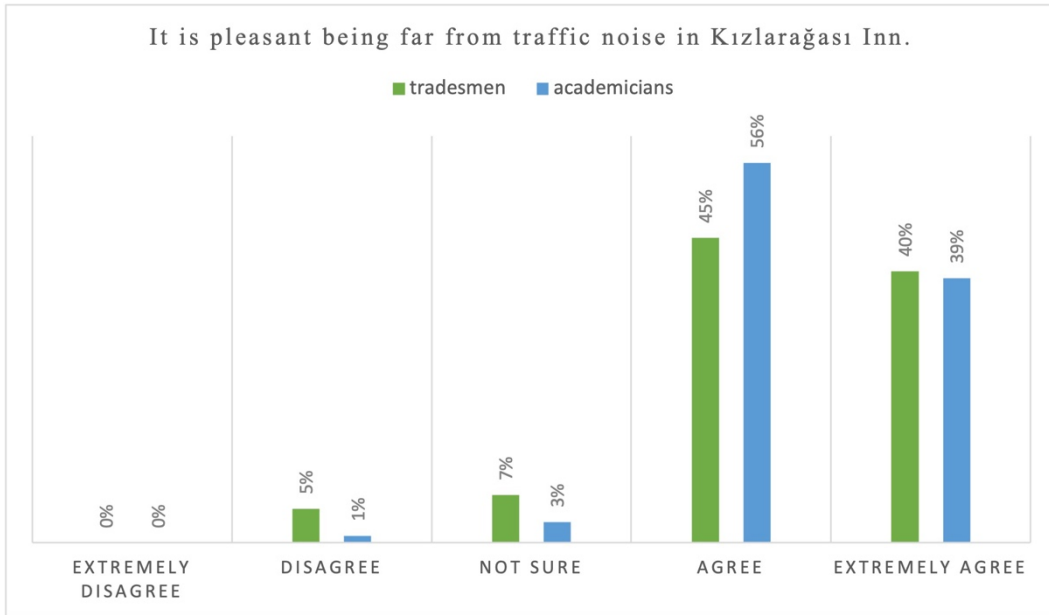

Figure 17.b. Users' auditory sensory experiences at the Kızlarağası Inn

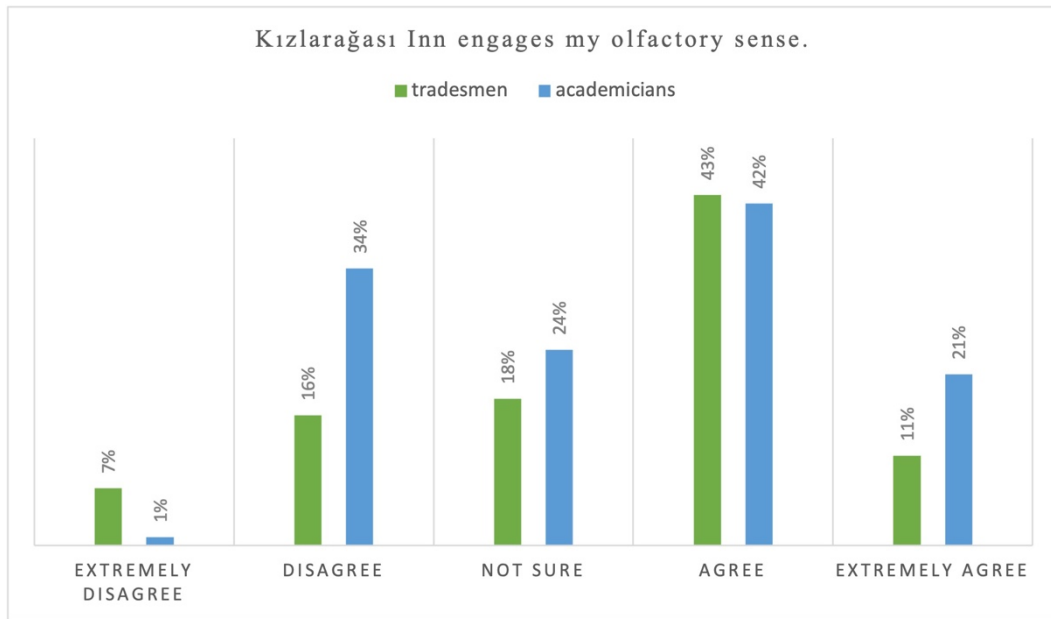

Figure 18. Users' olfactory sensory experiences at the Kızlarağası Inn

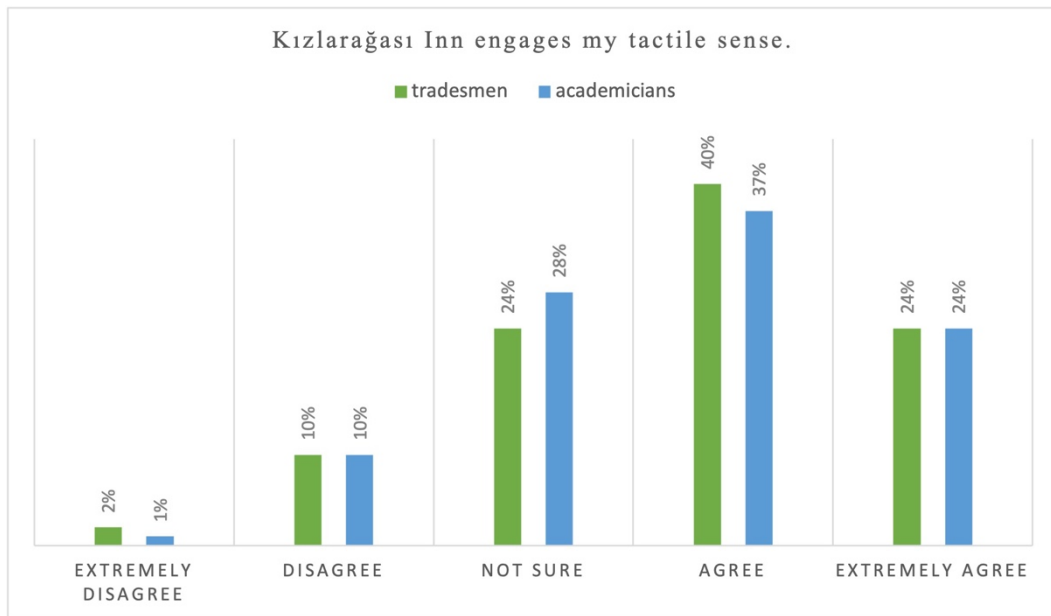

Figure 19. Users' tactile sensory experiences at the Kızlarağası Inn

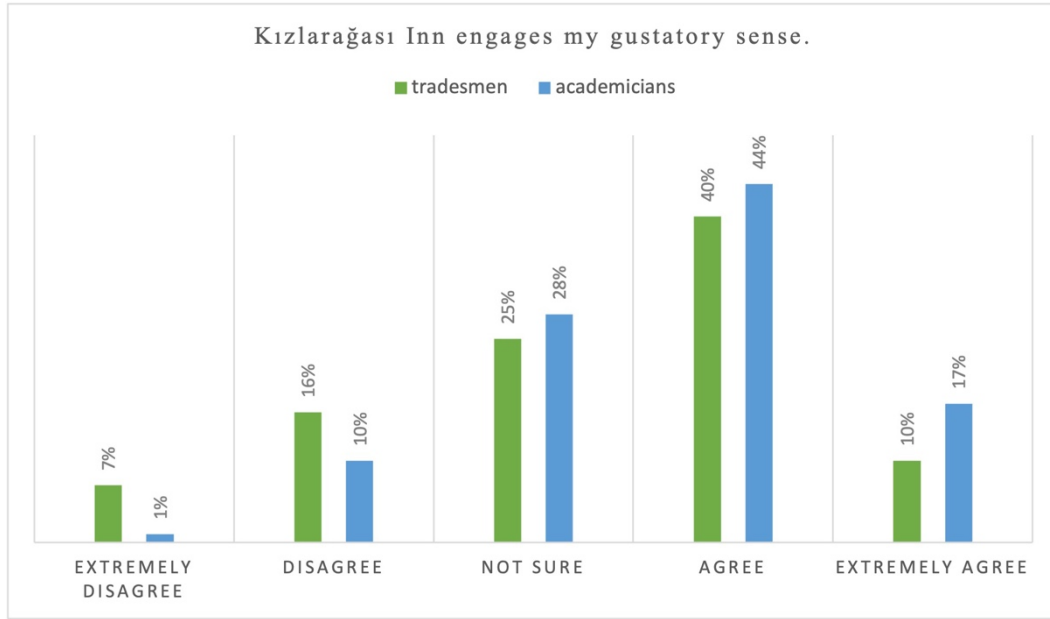

Figure 20. Users' gustatory sensory experience at the Kızlarağası Inn

CONCLUSIONS AND FUTURE RESEARCH:

To better comprehend the socio-spatial context, this study looked at meaning as a component of place identity in public/urban interiors. Moreover, this research aimed to determine the value of a place-based perspective in public interiors as well as its consequences for the persistence of place identity. It is crucial to keep in mind that public/urban interiors play a key role in sustaining public life as locations where people gather for social, as well as religious, civic, and economic purposes. They may be seen as an efficient component of the public realm that considerably improves urban life making urban areas more inhabitable in this way. The most significant meaning components in the Kızlarağası Inn place identification framework may be summed up as follows based on the findings in this study.

In accordance with the relevant literature, the historical character and spatial quality of a place increase its publicity, which means that the place is known, liked, and used by people. Importance of the specification of the place as effective factors in place attachment is emphasized in the article (Gieryn, 2000). Analysis demonstrates that one of the significant heritage places still in existence that may be used to identify Kemeraltı Bazaar is the Kızlarağası Inn. The Kızlarağası Inn contributes significantly to the magnitude of the neighborhood and influences public life in İzmir. One of the fundamental aspects of meaning that shapes how people interact with a place and contributes to place identity is place attachment. Users of the Kızlarağası Inn are devoted to it since it is both aesthetically pleasing and long-lasting. Familiarity and a sense of belonging are important elements in the development of attachment at the Kızlarağası Inn. The decor of the Kızlarağası Inn encourages a variety of sensory experiences. The Kızlarağası Inn has a great deal of potential to cater to different user groups and provide opportunity for each group to have an unforgettable experience here since place identity is established through people's memories. This evidence demonstrates the beneficial function that meaning has in the Kızlarağası Inn's place identity.

The research of the features of place identification in this public interior also revealed how, in contrast to public open space, the interiority of public places increases place identity. For instance, the internality of location contributes to the promotion of a particular sensory environment, one of Kızlarağası Inn's stated qualities. An innovative approach for urban designers working with public

space was also highlighted in this study, in contrast to the conventional emphasis on public spaces. This new understanding holds that public spaces within buildings contain both privately owned and publicly owned areas.

An evaluation of Kızlarağası as a restored inn serves as a foundation for the renovation of other ancient inns in Kemeraltı Bazaar and their conversion to public spaces. The factors outlined in this study for improving the performance of these locations can also be considered by the Historical Project of Izmir as it works to revive other abandoned inns. This data may be beneficial for designing physical programs (covering their roles and activities) as well as spaces to exhibit physical quality in this social setting. This study also emphasized the significance of the Kızlarağası Inn's historical traits in connection to place identity components, particularly the meaning component. Given the close connection between identity and historical meaning, this has ramifications for historians who want to show how history shapes place identification. The study has drawn attention to the significance of these public areas in the social and spatial framework of urban living. To ascertain the contributions of function, culture, and way of life to each element of identity, it is therefore possible to extend this research's investigation of public/urban interiors by choosing case studies from additional locales or typologies. The utilization of public interiors and their identity might then be compared between these case studies to see how these variations affect them.

Compliance with Ethical Standard

Conflict of Interests: *There is no conflict of interest between the authors or any third-party individuals or institutions.*

Ethics Committee Permission: *Ethics committee approval is required for this study.*

Funding Disclosure: *No financial support was required in this study.*

Acknowledgement: *We have no thanks.*

REFERENCES:

- Arefi, M. (1999). Non-place and placelessness as narratives of loss: Rethinking the notion of place. *Journal of Urban Design*, 4(2), 179-193.
- Atay, C. (2003). *Kapanan kapılar İzmir hanları*. İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı.
- Başarır, S. B. (2015). *Urban interior: Taksim square and Cumhuriyet Street underpass* [Unpublished master's thesis]. Istanbul Technical University.
- Brown, A. (2006). *Contested space: Street trading, public space, and livelihoods in developing cities*. ITDG.
- Department of Architecture TU Delft. (2016). *Architecture of the interior*. <https://www.tudelft.nl/en/architecture-and-the-built-environment/about-the-faculty/departments/architecture/organisation/groups/architecture-of-the-interior/>.
- Dokumen.tips (2021). *Izmir meeting planner's guide*. <https://dokumen.tips/documents/Izmir-meeting-planners-guide-2012.html>.
- Ersoy, B. (1991). *Izmir hanları*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Gieryan, T. F. (2000). A space for place in sociology. *Annual review of sociology*, 26(1), 463-496.
- Gustafson, P. (2001). Meanings of place: Everyday experience and theoretical conceptualizations. *Journal of Environmental Psychology*, 21(1), 5-16.
- Harteveld, M. (2006). Viva Las Vegas. A search for the urban design task of interior public space. In V. D. Hoeven, and H.J. Rosemann (Eds.), *Urban Transformations and Sustainability. Progress of Research Issues in Urbanism 2005* (pp. 33–41). Delft University Press.
- Harteveld, M. (2014). *Interior public space. Human space*. <https://humanspace weblog.tudelft.nl/interior-public-space/>
- Harteveld, M. (2014). *Interior public space on the mazes in the network of an urbanist* [Doctoral dissertation]. Delft University of Technology. <https://doi.org/10.4233/uuid:d594e36a-560b-4559-bc5b-85dc3b83be02>.
- Hidalgo, C., & Hernaendez, B. (2001). Place Attachment: Conceptual and Empirical Questions. *Journal of Environmental Psychology*, 21(3), 273-281.
- Holl, S., Pallasmaa, J., & Gomez, A. P. (2006). *Questions of Perception: Phenomenology of Architecture*. William K Stout Pub.
- Low, S. M., & Altman, I. (1992). *Place attachment*. Springer.
- Madanipour, A. (2003). *Public and private spaces of the city*. Routledge.
- Montgomery, J. (1998). Making a city: Urbanity, vitality and urban design. *Journal of Urban Design*, 3(1), 93–66. <https://doi.org/10.1080/13574809808724418>

- Özbek Sönmez, I. (2010). The urban historical stratum of the Kemeraltı Bazaar. In A. E. Göksu, and Ş. Gökçen DüNDAR (Eds.), *Urban Historical Stratum: from Smyrna to Izmir* (pp. 120-128). Dokuz Eylül University.
- Pallasmaa, J. (2005). *The Eyes of the Skin: Architecture and The Senses*. John Wiley & Sons.
- Poot, T., Van Acker, M., and De Vos, E. (2015). The public interior: The meeting place for the urban and the interior. *Idea Journal*, 15, 44–55. <https://doi.org/10.37113/ideaj.vi0.52>.
- Punter, J. (1991). Participation in the Design of Urban Space. *Landscape Design*, 200, 24-27.
- Rădulescu, S. (2017). Interior Public Spaces. Addressing the Inside-Outside Interface. *sITA–studii de Istoria și Teoria Arhitecturii*, (5), 99-114.
- Relph, E. (1976). *Place and placelessness*. Pion.
- Seamon, D., Sowers, J. (2008). Place and placelessness (1976): Edward Relph. In P. Hubbard, R. Kitchin, and G. Valentin (Eds.), *Key texts in human geography* (pp. 43–52). Sage Publications.
- Shamsuddin, S., & Ujang, N. (2008). Making places: The role of attachment in creating the sense of place for traditional streets in Malaysia. *Habitat international*, 32(3), 399-409.
- Sola-Morales, M. (1992). Public and collective space: The urbanisation of the private domain as a new challenge, *La Vanguardia*, 12(5), 3-8.
- Şala, D. (2013). *Evaluation of urban design guidelines in the context of urban identity (Izmir- Kemeraltı Historical Center)* [Unpublished master's thesis]. Mimar Sinan Fine Arts University.
- Ujang, N., and Zakariya, K. (2015). The notion of place, place meaning and identity in urban regeneration. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 170, 709-717. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.01.073>.
- White, E. T. (1999). *Path, portal, place: Appreciating public space in urban environment*. Architectural Media Ltd.

Kentsel Dönüşüm Projelerinin Tipolojik Sürekliliğe Etkisi: Bursa Doğanbey Kentsel Dönüşüm Projesi

The Effect of Urban Transformation Projects on Typological Continuity:
Bursa Doğanbey Urban Transformation Project

Lale Görgülü¹ , Çağla Görgülü²

öz

Devingen olan kentler değişen koşullara uyum sağlamak amacıyla kendiliğinden veya bir müdahale ile dönüşmektedir. Gerçekleşen kentsel dönüşüm ile mekânsal organizasyona yeni kentsel kompozisyonlar ve fonksiyonlar dâhil olmaktadır. Üretilen tipolojiler kentsel morfoloji bağlamında süreç tipolojisini etkilemektedir. Araştırmanın amacı, müdahale edilen kentsel dokunun tipolojik süreç ve süreklilik çerçevesinde komşuluğunda bulunan kentsel dokular ile karşılaştırmalı olarak incelenmesidir. Tipolojik süreç kentsel dönüşüm uygulamalarına planlama ilkeleri ve tasarım kodları sunarken; kentsel dönüşüm projeleri ise süreç tipolojisini radikal olarak değiştirme riskine sahip olabilmektedir. Bu etkileşim doğrultusunda araştırmanın yöntemi mimari tip ve kentsel morfoloji arasındaki ilişkiyi inceleyen tipolojik yaklaşım olarak belirlenmiştir. Müdahale edilen kentsel dokunun tipolojik sürekliliğe etkisinin inceleneceği araştırmada, tarihi kent merkezinin tipolojik geçiş bölgesinde yer alan ve dönüşüm sonrası ürettiği kentsel doku ile ikonik bir örnek olan Bursa Doğanbey Kentsel Dönüşüm Projesi ele alınmıştır. Araştırmanın bağlamını Bursa Tarihi Kent Merkezi, Reyhan ve Doğanbey geleneksel kent dokuları oluşturmaktadır. Tarihi kent merkezi silüetinin korunması açısından önem taşımaktadır. Araştırma sonucunda kentsel dönüşüm projesinin tiplerin evrimleşmesinde yarattığı keskin kırılma ile tipolojik süreksizliğe, dönüştürdüğü boşluk-hacim ilişkisiyle tarihi kentsel dokuya aykırı ölçek farklılığına ve mimarlık kültüründe meydana getirdiği değişim ile kentsel belleğin zarar görmesine neden olup kentsel morfolojiyi etkilediği görülmektedir. Sonuç olarak tarihi kent merkezleri ve çevresinde gerçekleşen kentsel dönüşüm projelerinin hem tipolojik süreci referans alması gerekliliği hem de tipolojik süreci yönlendirici unsurlardan biri olduğu çalışmanın bilime katkısını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kentsel dönüşüm, kentsel morfoloji, tipolojik yaklaşım, kentsel bellek, Doğanbey.

ABSTRACT

Dynamic cities are transforming spontaneously or with an intervention in order to adapt to changing conditions. With the urban transformation which has taken place, new urban compositions and functions are included in the spatial organization. The typologies produced affect the process typology in the context of urban morphology. The aim of the research is to examine the intervened urban pattern in comparison with the urban patterns located in its neighbourhood within the framework of typological process and continuity. While the typological process provides planning principles and design codes to urban transformation applications, urban transformation projects may have the risk of radically changing the process typology. In accordance with this interaction, the research method was determined as typological approach that examines the relationship between architectural type and urban morphology. In the research, Doganbey Urban Transformation Project which has intervened to typological continuity will be examined. It is located in the typological transition zone of historical city centre and, it is iconic because of produced urban pattern after urban transformation. The context of the research includes Bursa Historical City Centre, Reyhan and Doganbey traditional urban patterns. Typological references are important for ensuring the integrity of the urban pattern and preserving the silhouette of the historic city center in all kinds of interventions

¹ Corresponding Author: Şehir Plancısı, lalegorgulu22@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-7376-6520>

² Şehir Plancısı, caglagorgulu18@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-3261-5013>

to be applied in and around the historic city center. As a result of the research, it is seen that urban transformation Project with the sharp break it created in the evolution of types causes typological discontinuity, with the gap-bulk relationship it transforms causes a scale difference that contradicts the historical urban pattern and the damage to urban memory with the change it causes in architectural culture and thus affects urban morphology. As a result, the necessity of urban transformation projects taking place in and around historical city centers to take the typological process as a reference and that it is one of the guiding elements of the typological process reveals the contribution of the study to science.

Keywords: Urban transformation, urban morphology, typo-morphological approach, urban memory, Doganbey.

GİRİŞ:

Tarihsel, ekolojik, mekânsal, ekonomik, sosyal ve kültürel süreçler toplumlari, toplumlar da kentleri ihtiyaçları doğrultusunda dönüştürmektedir. Lefebvre'nin (2014) kentsel mekânı, dönemin toplumunun mekânsal pratik anlayışı olarak tanımlaması kentin devingen yapısını fiziki olarak açıklamaktadır (Harvey, 1985; Görgülü, 2009). Kentin belirli bir süre içerisindeki dönüşümü, kentsel mekânı okumayı sağlayan kentsel morfoloji ile incelenmektedir (Larkham, 1998; Şahin ve Saban, 2020). Şehir planlama disiplinde kentlerin değişen koşullara uyum sürecini sağlayan kentsel dönüşüm uygulamaları kentin morfolojisini doğrudan etkilemektedir. Literatürde kentsel dönüşüm projelerinin kentsel morfoloji yaklaşımları ile incelenmesi yeni bir araştırma konusudur. Konu hakkında sayılı örnek bulunmaktadır. Bu kapsamda araştırma, tipo-morfolojik yaklaşım yöntemi ile kentsel dokuyu oluşturan tipin süreç içerisinde niceliksel ve niteliksel olarak değerlendirilmesi, kentsel dönüşüm için gerekli mekânsal düzenleme mantığının kentsel morfoloji ile kavranması ve tipin evrimleşme sürecine müdahale eden kentsel dönüşümün kentsel belleğe etkilerinin anlaşılması açısından önem taşımaktadır.

Kentin biçimlenişi kentin özgünlüklerini ortaya çıkarmaktadır (URL 5). Kentsel morfoloji yaklaşımlarından tipo-morfoloji, mekânsal düzenleme için kentin özüne ve değerlerine dair ipuçları vermektedir. Tipo-morfoloji (süreç tipolojisi) yerin ruhunu koruyan ve mevcut değerini ortaya çıkaran, aynı zamanda değişen koşullara uyum sağlayan sürdürülebilir bir yaklaşım olarak tanımlanabilir. Tipo-morfolojik yöntem kentsel dokunun oluşturulmasında, tanımlı kamusal-yarı kamusal alan kullanımlarının oluşturulmasında ve yapı gruplarının tasarımında mimari tipoloji araştırmaları için kaynak oluşturmaktadır (Bilsel, 2018). Özellikle tarihi kentlerde kentin belleğinde yer edinen yapı tipleri o kentin mimarlık kültürünü yansıtmaktadır. Tipo-morfolojik yaklaşıma göre dönüşen kentsel doku, mimarlık kültüründen beslenerek kendiliğinden bilinçle gelişen tipleri ya da kriz zamanlarında mevcut kentsel dokudan referansla tipolojik sürekliliğe katkı sağlayarak yeniden üretilen tipleri barındırmaktadır. Türkiye'de özellikle 1999 depremi sonrası planlama pratiğine giren kentsel dönüşüm uygulamaları, mimari karakter ile kentsel kimlikten referans almadan üretilme ve üretilen bu yeni kentsel dokuların yerin ruhuna ve özüne yabancılaşması konusunda tartışmaya açıktır (Görgülü, 2009). Bu nedenle kentlerin tarihsel süreçlerde oluşturduğu kentsel dokuların niteliğini araştırmak önem taşımaktadır (Ünlü ve Baş, 2015). Mevcut kentsel doku ve modern mimari arasındaki bütünleşme sorunu ile önemi artan tipo-morfoloji, kentsel dönüşümde yapının tarihsel ve mekansal boyutuna dikkat çekmektedir (Gürer, 2016).

Bu çalışmada, Bursa kent merkezinde yer alan konut alanının yine konut alanına dönüşümünün ilk ve kapsamlı örneği olan Doğanbey Kentsel Dönüşüm Projesi müdahale edilen kentsel doku olarak seçilmiştir. Doğanbey'in Bursa Tarihi Kent Merkezi'nin kuzeyinde yer alması, Reyhan geleneksel kent dokusu komşuluğunda olması, tarihsel birikimler sonucu tescilli anıtsal yapıları ve sivil mimarlık örneklerini barındırması dönüşen kentsel dokuyu incelemeye değer ve dönüşümün tipo-morfolojik sürece yansımaları ile çarpıcı kılmaktadır. Operasyonel tarih yaklaşımı (tipo-morfolojik yaklaşım)

kapsamında Tarihi Kentsel Doku, Reyhan ve Doğanbey Kentsel Dokuları karşılaştırmalı analiz edilerek tipolojik süreçleri incelenmiştir. İncelenen kentsel dokulardan Doğanbey’de kentsel dönüşüm uygulamasının ürettiği yapı tiplerinin mimari bilgiyi kullanıp kullanmadığı, yeni tiplerin tipolojik sürekliliğe ve kentsel sürdürülebilirliğe katkısının olup olmadığı sorularına cevap aranmıştır. Bütüncül bir yaklaşım ile kent morfolojisini kavramak adına genelden özele yapılan morfolojik analizler, Bursa’nın tarihsel gelişim süreci, planlama deneyimi, mimari karakter ve kentsel bellek üzerine araştırmalar ile başlamaktadır. Kentsel dokuların süreç tipolojileri, yapı tipleri, kentsel dönüşüm öncesi-sonrası kentsel dokuları Tarihi Kentsel Doku, Reyhan Kentsel Dokusu ve Doğanbey Kentsel Dokusu olmak üzere karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Tipolojik sürece ve kentsel dokuların sahip olduğu yapılaşma koşullarına göre Doğanbey’de üretilmesi olası tipler şematikleştirilmiştir. Bu şema ile kentsel dönüşümün tipolojik süreci nasıl etkilediği vurgulanmak istenmiştir. Tipo-morfolojik analizler, Doğanbey Kentsel Dönüşüm Proje Alanı özelinde kentsel dönüşüm öncesi-sonrası analizleri ile devam etmektedir. Araştırmada arazi kullanım, sokak örüntüsü, topolojisi, yapı adası örüntüsü, bina örüntüsü, yapı-ada-sokak ilişkisi analizleri yapılmıştır. Araştırmanın sonuç bölümünde kentsel dönüşüm projelerinin tipolojik sürece etkisi ve operasyonel tarih yaklaşımının kentsel dönüşümü yönlendirici rolü tartışılmıştır.

1. Teorik Arka Plan

Çalışmanın kavramsal çerçevesini kentsel dönüşüm, kentsel morfoloji ve tipo-morfoloji yaklaşımı başlıkları oluşturmaktadır.

1.1. Kentsel Dönüşüm

Kentsel mekândaki niteliksiz fiziki çevrede yaşayan halkın sosyal, ekonomik ve kültürel ihtiyaçlarını karşılayacak kentsel hizmetlerden faydalanamaması sonucu kentsel yoksunluk oranının artması kentsel dönüşümü kaçınılmaz hale getirmektedir (Uyan, 2008). Kentsel dönüşümün diğer ortaya çıkma nedenleri arasında afetlerden korunma, tarihi ve kültürel dokuyu öne çıkarma düşüncesi, sosyal sorun yaratan etmenler, siyasi nedenler ve ekonomik beklenti (değer arttırma), imar ve mülkiyet sorunları yer almaktadır. Kentsel dönüşümün amacı yoksul sınıfların yaşadığı, fiziksel, mekânsal, ekonomik koşulların yetersiz olduğu alanların sosyal donatı ve teknik altyapı hizmetlerinin geliştirilmesi ile yaşanılabilir kentsel mekanlar haline getirilmesidir (Görgülü, 2009). Mekâna yapılan her türlü müdahale kentin morfolojisini olumlu veya olumsuz yönde farklı ölçeklerde etkilemektedir. Her çağda toplumun sosyal, ekonomik, idari yapısına göre değişen kentsel doku, tipolojik süreçlerin mekâna yansımalarıdır (Cömert ve Hoşkara, 2021). Kentsel kimliği ve yerin ruhunu, kentsel dokunun bileşeni olan mimari tip yansıtmaktadır. Kentsel dönüşüm uygulamaları mevcut mimari karakteri ve süreç tipolojisini esas alarak kent dokusunu ve morfolojisini sürdürülebilir kılmakta ya da kentin gelişimine katkı sağlamaktadır. Kentsel dönüşüm uygulamalarını yönlendirecek tipo-morfolojik yaklaşım yönteminin gelenek ve yenilik arasındaki uyumu sağlayacağı öngörülmektedir. Süreç tipolojisi yöntemi ile mekânsal süreklilik ya da tipolojik geçişkenlik sağlanmaktadır. Kentsel doku, tipolojik referansları esas alarak tamamlayıcı, dönüşebilir ve yeniden ayrıştırıldığında (reaggregation) yeni tipler geliştirebilir olma potansiyele sahiptir (Cataldi, 1998). Ancak, plansız ve denetimsiz gelişen alanların planlı bir eylem ile yeniden yapılandırılıp kente kazandırılması amacı taşıyan kentsel dönüşüm kavramı, piyasa mekanizmalarının etkisi sonucu metalaşan arazilerin rant odaklı gelişme göstermesiyle hedef ve kapsamında değişikliklere uğramıştır (Görgülü, 2009). Yapılan imar uygulamalarında kentin özüne ve niteliğine uygun olmayan işlevler, yapılaşma koşulları, ulaşım sistemleri ve yapı sistemleri görülmektedir. Bu uygulamalara bir örnek olan Doğanbey Kentsel Dönüşüm Projesi kentsel morfolojinin ne denli etkilediğini ortaya koymaktadır.

1.2. Kentsel Morfoloji

Biçimler ve biçimlerin oluşturduğu bileşenlerin incelendiği bilim morfolojidir. 19. yüzyıl sonlarında ortaya çıkan kentsel morfoloji bilimi ise kentsel dokudaki değişimleri, dönüşümleri, bunlara neden olan faktörleri ve ilgili yasaları incelemektedir. Kentsel morfoloji kentsel form (makroform), kentsel doku ve biçim bileşenleri arasındaki ilişkiselliği coğrafi ve mimari ölçekler arası incelemektedir (Görgülü, Ç. ve Görgülü, L., 2021). Kentsel morfoloji araştırması biçim, yerleşim ve zaman ekseninde yapılmaktadır (Moudon, 1997). Binalar, parseller, sokaklar ve yapı adaları ile bu bileşenlerin bir araya gelerek ürettikleri kentsel örüntü, kent biçimini oluşturmaktadır (Ünlü, 2018). Kentsel dönüşüm uygulamaları, özellikle yapı tipolojilerinde yaratılan farklılıklar ile kentsel morfolojide değişimlere neden olmaktadır. Ulaşım, arazi kullanım ve emsal artışı gibi plan kararları tipolojik süreci dolayısıyla kentin gelişme yönünü ve morfolojisini etkileyen unsurlardır. Kentsel dönüşüm sonrası kentlerde dikey ve yatay yönde mekânsal gelişim görülmektedir. Bu durum kent makroformunu değiştirerek kentsel morfoloji alanının araştırma konusu olmaktadır (Duman, 2020). Bu açıdan planlamayı yönlendirmesi gereken bir araç olarak kentsel morfoloji kavramı kentlerin yere özgü planlanma ve sürdürülebilirlik çerçevesinde gelişmelerini sağlamaktadır (Sınmaz ve Özdemir, 2016). Kentsel morfoloji biliminin kent dokusunu tarihsel ve kültürel bağlamda çözümleyen tipo-morfoloji yaklaşımı, miras değeri taşıyan kentsel dokuların ve tarihi çevrelerin kentsel dönüşüm uygulamalarından nasıl etkileneceğinde karar verici roledir.

1.3. Tipo-Morfoloji Yaklaşımı

Tipo-morfoloji çalışmaları, Roma ve Venedik okulları çevresinde mimarlık disiplini içerisinde ortaya çıkmıştır (TNUM 2021). 1950'lerde Muratori ve Roma Okulu'nun tipoloji alanındaki çalışmaları ile gelişme göstermiştir (Petruccioli, 1998; Bilsel, 2018). Tipo-morfoloji yaklaşımı üzerine çalışmalar, 1960'larda Milano ve Venedik Mimarlık Okulu'nun kentsel morfoloji ve mimari tipoloji ile kent ve mimari arasındaki diyalektik ilişkiyi ortaya koymalarıyla devam etmiştir. İtalyan tipo-morfoloji yaklaşımı, Venedik Mimarlık Okulu'nda Carlo Aymonino ve ekibinin yapmış olduğu çalışmaların yanında Aldo Rossi'nin *L'Architettura della Città* (Kentin Mimarlığı) adlı eseriyle uluslararası alanda tanınmıştır. Aynı yıllarda kentsel morfoloji ve tipo-morfoloji araştırmaları Fransa'da da mimarlık okullarında bir araştırma alanı olarak gelişmiştir. Versailles Mimarlık Okulu'nda mimar ve kent plancısı Philippe Panerai ve mimarlık tarihçisi Jean Castex kentsel morfolojinin gelişiminde öncü olmuşlardır (Bilsel, 2018). Tipo-morfoloji, Fransa'da özellikle Versailles Mimarlık Okulu çevresinde sosyolojik boyut kazanmıştır (TNUM 2021). Tipo-morfolojik araştırmalar mekânda ayrışan yapı kütleleri ve yapı yoğunluğu ile sosyal topografyanın anlaşılmasını mümkün kılmıştır (URL 9). Sosyolog Jean-Charles Depaule'ün Fransız Kentsel Morfoloji Okulu'nda Philippe Panerai ve Jean Castex ile yapmış oldukları kentsel mekânın çözümlenmesine yönelik araştırmalarda tipo-morfoloji ve kent peyzajı üzerine odaklanmışlardır. Kentsel mekânın görsel algısı üzerinden kent peyzajı kavramı, kent formunun analizlerinden biri olmuştur (Bilsel, 2018). Kent peyzajını oluşturan sokak örüntüleri, kentsel adalar ve parsel düzeni gibi unsurlar tarihi kent analizlerinde kullanılan başlıca elemanlardır. Kentsel örüntünün en küçük birimi olan parselin biçimi ve binanın mimari karakteri, dönem içerisinde ihtiyaç ve teknolojik gelişmelere bağlı evrimleşen yapı süreçlerini ve tipo-morfolojik dönemleri ortaya koymaktadır (Durmuşoğlu ve Ünlü, 2021). Bu nedenle kentin sosyolojisine ve kültürüne dair bilgiler taşımaktadır. Kent sosyolojisi alanında yapılan çalışmalar, mimarlığın üretim biçimini sorgulayarak kentsel mimarlığın kentsel mekânın biçimi ve toplumsal ilişkiler dahilinde kapsayıcı bir araştırma alanı olmasını savunmuştur. Mimarlık ve kentsel tasarım alanlarında kentsel biçimlenme ve mimari tipler ilişkisi (tipo-morfoloji), kuram ve araştırma alanı olmanın yanı sıra uygulamayı yönlendirmektedir. Fransa'da Versailles Mimarlık Okulu öncülerinin *Formes Urbaines: De l'îlot à La Barre* (Kentsel Formlar: Kent Adasından Yapı Bloklarına) adlı ortak çalışması ve *Analyse Urbaine* (Kentsel Analiz) çalışması, kentin fiziksel ve toplumsal dokularının 20. yüzyılın modern şehircilik ve mimarlığı sonucu uğradıkları tahribatı ve radikal dönüşümü ortaya koymuştur (Bilsel, 2015). Muratori'nin Venedik

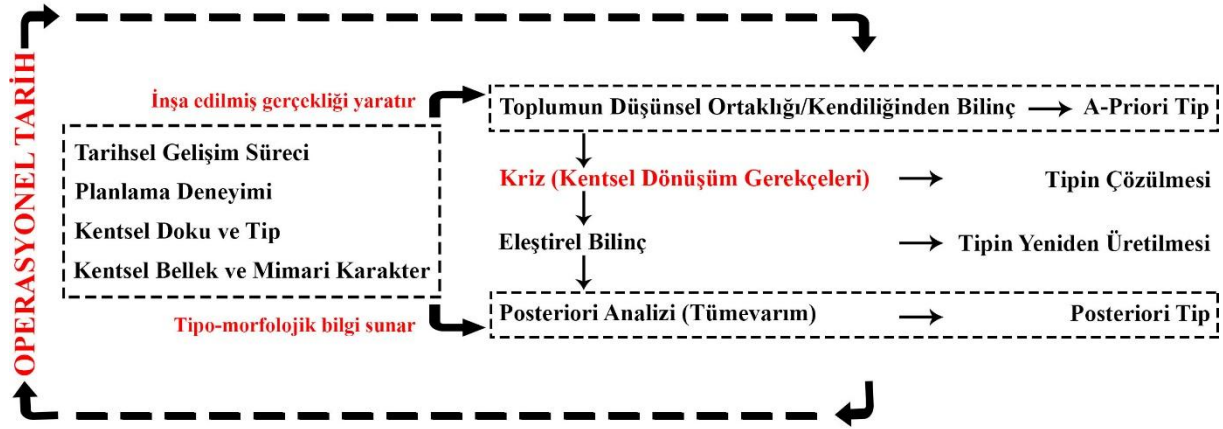
deneyimindeki kentsel dönüşüm sonucu modern mimari ve tarihi kentsel mimarinin süreklilik ilkesi çatışması, tarih ve kenti birleştirmenin uygulamada çözüm sağlayacağını göstermektedir (URL 11). 1980 yılından sonra kentsel yenileme alanlarının büyüklüğü ve kentsel yenileme operasyonlarının niteliği kentsel morfoloji ile tipo-morfolojik yaklaşım çerçevesinde büyük ölçüde değişmiş, kentsel peyzaj karakteri, kentin mevcut strüktürü ve dokusu önem kazanmıştır (Bilsel, 2018). II. Dünya Savaşı sonrası modernizmin etkisiyle gündeme gelen tip ve tipoloji kavramları, mekânsal sürekliliğin tarihsel ve kültürel bağlamdan yola çıkarak yeniden sağlanması amacını taşımıştır (Parlak Temizel ve Bilsel, 2021). Bu amaç ile tipoloji kavramı, kentsel organizasyonun bir parçası olan mimari yapının tarihsel süreç içerisinde bağlamdaki rolünü işlevsel ve biçimsel açıdan yansıtmaktadır. Caniggia'ya göre süreç tipolojisi yaklaşımı yapı tiplerinin zamansal ve coğrafi dönüşümüdür. Başka bir deyişle zamana ve kültüre göre değişen tip kavramı durağan değildir (Stojanovski & Axelsson, 2018). Muratori'ye göre belirli bir zamanda ve mekânda kültüre göre değişiklik gösteren yaşam stilleri yapı tiplerinin oluşumunu, değişimini ve dönüşümünü sağlamaktadır. Mimari kültürü, bilgi birikiminin ve yeniliklerin sentezi olan tipleri ya da kendiliğinden meydana gelen tipleri doğurmaktadır (Cataldi, 1998). Aynı düşünemeyen bina ve yol ilişkisi tipleri, yapı birlikleri ise kentsel dokuları yaratmaktadır (Caniggia ve Maffei, 2001). Muratori, birlikte yer alan yapıların uyumunu tanımlamak için **mimari organizma** terimini kullanmıştır. Mimari organizmalar süreç içerisinde sürekli değişmekte, dönüşmekte ve yok olmaktadır. Bu terimden yola çıkarak ise kentsel dokuyu oluşturan mimari organizmanın kent ile ilişkisini ve dönüşümünü **kentsel organizma** terimi ile açıklamıştır (Parlak Temizel ve Bilsel, 2021; Cataldi, Maffei ve Vaccaro, 2002, s.5; Petruccioli, 1998, s.12). Caniggia ve Maffei'e göre kentsel organizmalar, dokuların düzenlenmesi ve kombinasyonu yoluyla birbiriyle ilişkilenebilir (Cömert ve Hoşkara 2021). Bu ilişki veya türetme kentsel formun temeli hakkında bilgiler içermektedir. Muratori'ye göre tip belirli bir sınıflandırmanın nedeni ile ilişkilidir yani zihinsel bir önsezi (**a-priori**) ile kendiliğinden bilincin sonucudur. Ancak bir kriz ortamında tip yeniden üretilir ve dönüşür, bu aşamada eleştirel bilinç ortaya çıkmaktadır. Tarihsel bağlam ve mevcut mimari karakter yönlendirici nitelik taşıyarak operasyonel tarih kavramını doğurmaktadır. Saveiro Muratori'nin "**storia operante**" (operasyonel tarih) kavramı ile ortaya attığı tarihsel araştırma yaklaşımı, mimari tipoloji ile kent dokusu arasındaki ilişki çözümlemesinden yola çıkılarak yeni tipo-morfoloji ilkeleri oluşturulmasını hedeflemektedir. (Cataldi, 1998; Petruccioli, 1998; Cataldi vd., 2002; Bilsel, 2015). Bu da mimari tipin tümevarımsal olarak bir **posteriori** analizinden yeniden üretilmesi anlamına gelmektedir (Parlak Temizel ve Bilsel, 2021; Petruccioli, 1998, s.12).

Sürekli ve kümülatif olarak aktarılan kültür ile yakından ilişkili olan yapı tipolojisi, günümüzde örnekleri görülen ve bu çalışmada ele alınan kentsel dönüşüm projelerinde olduğu gibi ansızın değiştirilip dönüştürülemez. Yaşam biçimini yansıtan yapı karakterinin değişimi ancak ihtiyaç ve koşullar dahilinde uzun bir süreç içerisinde gerçekleşmektedir (URL 9). Araştırmada yeni tip üretimini destekleyen kriz ortamını, kentsel dönüşümün gerekçeleri oluşturmaktadır. Kentsel dönüşüm uygulaması ile yeniden üretilen tiplerin ve tarihi kent merkezinin sahip olduğu geleneksel mekân tipolojilerinin süreklilik ilkesini sağlayabilmeleri operasyonel tarih kavramının yönlendirici ve kısıtlayıcı olma özelliğinin ne ölçüde dikkate alındığı ile ilgilidir.

2. Yöntem ve Bulgular

Çalışmanın paradigması, kentsel dönüşüm olgusu ile kentsel morfoloji biliminin kentsel belleğin korunması, kentsel dokuların uyumu, kültürel, sosyal, mekansal ve tarihi yapının sürdürülebilirliği/sürekliliği açısından ilişkilendirilmesi gerektiğidir. Çalışmada kentsel morfoloji İtalyan Ekolü öncülerinden Muratori ve Caniggia'nın formların bileşenlerini, türlerini ve nasıl geliştiklerini tarihsel süreç içerisinde araştıran "tipolojik süreç" (procedural typology) (Cömert ve Hoşkara, 2018) yöntemi kullanılmıştır. Tipo-morfoloji yöntemi özellikle tarihi kent merkezleri ve çevresinde kentsel doku ve tip arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Tipomorfolojik yaklaşım yönteminde Muratori'nin

operasyonel tarih kavramı, tiplerin oluşumunu ve dönüşümünü a-priori tip ve posteriori tip olmak üzere açıklamaktadır (Parlak Temizel ve Bilsel, 2021). Aşağıdaki şekil bu araştırmanın yöntemi kapsamında konusuna ve değerlendirme kriterlerine uyarlanarak geliştirilmiştir (Şekil 1).

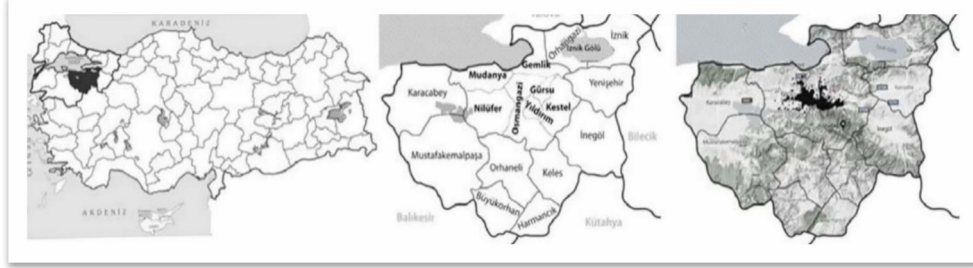

Şekil 1: Tipo-morfolojik Yaklaşım Yöntemine Göre Tipin Üretimi ve Dönüşümü (Yazarlar tarafından Parlak Temizel ve Bilsel, 2021; Petruccioli, 1998, s.12 kaynağından yararlanılarak geliştirilmiştir).

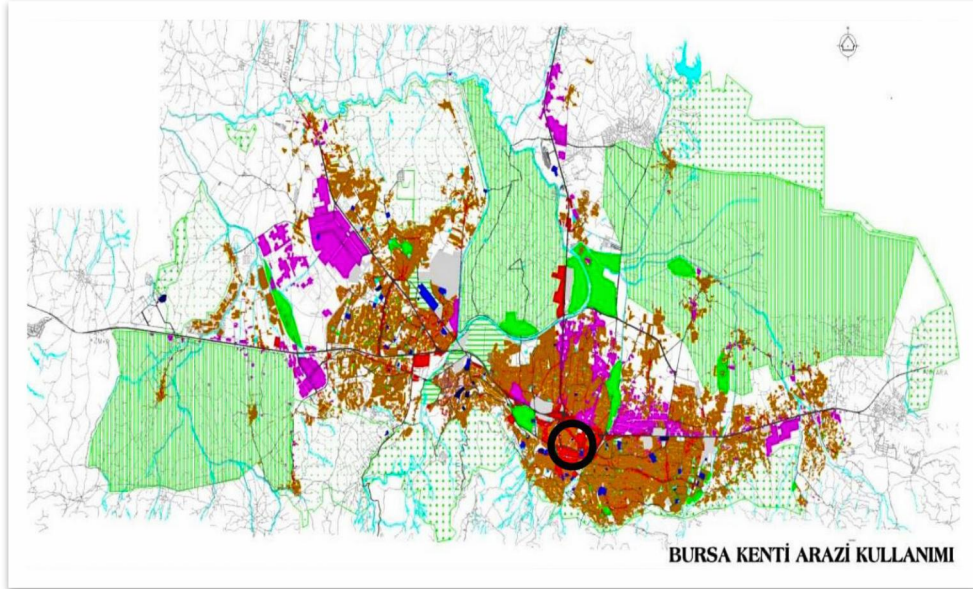
A-priori tip geleneksel mimarlık kültürünün ürünü olarak toplumun düşünsel ortaklığında kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Düşünsel ortaklığın bozulduğu kriz ortamlarında ise tip çözülme ve dönüşme sürecine girmektedir. Bu aşamada operasyonel tarih kavramı, posteriori analizi ile kentin süreç tipolojisini ve mimari karakterini çözümlenerek tipin yeniden kurgulanmasında yol gösterici olmaktadır. Tarihsel bağlamda mimari tiplerin evrimleşmesini ve mevcut strüktürü ortaya koyan tipomorfolojik yöntem, süreklilik ilkesinin kentsel dönüşümde sağlanması için uygulamayı yönlendirici ve kısıtlayıcı niteliktedir. Kentsel dönüşüm ile ortaya koyulan yeni tipler ve tarihi kentsel mimari arasındaki süreklilik ilkesi çatışmasını yansıtan Bursa Doğanbey Kentsel Dönüşüm Projesi araştırmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Kentsel dönüşüm ile üretilen tipler yeni kentsel dokular oluşturarak kentsel doku birliğini de etkilemiştir. Bu kapsamda müdahale edilen kentsel doku ile çevresindeki kentsel dokuların tip üretimi ve evrimi tarihsel süreçte tipolojik süreklilik bağlamında karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Araştırmanın bağlamını tarihi birikime ve kültürel zenginliğe sahip Bursa Tarihi Kent Merkezi, komşuluğunda yer alan en eski yerleşim yerlerinden Reyhan ve Doğanbey Morfolojik Bölgeleri oluşturmaktadır. Araştırmada 3 farklı karakter alanda yer alan kentsel dokuların süreç tipolojisi incelenmiştir. Kentsel dokuların bağlam ile ilişkisi mekânsal planlar, coğrafi bilgi sistemleri, hava fotoğrafları ve uydu görüntüleri aracılığıyla kentsel morfoloji, mimari karakter ve kentsel bellek perspektiflerinden analiz ve karşılaştırma yöntemleri ile değerlendirilmiştir. "Tarihsel Gelişim Süreci" ve "Planlama Deneyimi" başlıklarında kent morfolojisini anlamaya yönelik genelden özele bir yaklaşım izlenerek kentsel organizasyonda araştırma alanının yeri ve mekânsal karakteri okunmuştur. "Tipolojik Süreç İçerisinde Kentsel Dokuların ve Tiplerin Analizi" başlığında ise Tarihi Hanlar, Reyhan ve Doğanbey Bölgelerine ait kentsel dokuların süreç tipolojileri, mekânsal açıdan değişikliğe neden olan kırılma noktaları ve 20-25 yıllık planlama süresi gözetilerek 5 dönemde incelenmiştir. Bu doğrultuda tiplerleştirmeye çalışması yapılmıştır. Kentsel dönüşümün tipolojik sürekliliğe etkisini anlamaya yönelik kentsel dönüşüm öncesini ve sonrasını yansıtan 2001 ve 2021 dönemlerine ait yapı bilgileri ve yapılaşma koşulları 3 bölge için karşılaştırmalı olarak hesaplanmıştır. Son olarak, Bursa Osmangazi Belediyesi'nden temin edilen kentsel dönüşüm öncesine (1998) ve kentsel dönüşüm sonrasına (2018) ait mekânsal veriler ile Doğanbey Kentsel Dönüşüm Proje Alanı özelinde morfolojik analizler yapılmıştır. Seçilen tipo-morfolojik yöntem sayesinde tipolojik sürecine müdahale edilen kentsel dokunun tarihi kentsel doku ile ilişkisi, tipolojik sürekliliğe ve kentsel belleğe etkisi incelenmiştir.

2.1. Çalışma Alanı

Çalışma alanı, Bursa ili Osmangazi ilçesinde yer almaktadır (Şekil 2). Bursa kenti içerisinde çalışma alanının konumu ve arazi kullanım deseni aşağıda gösterilmektedir (Şekil 3). Bursa tarihsel birikimi, kültürel, sosyal ve ekonomik yapısı nedeniyle göç almaktadır. Bursa'nın tarihi kent merkezi yakınında yer alan mahalleler, sanayileşme sonucu artan göç ile oluşan ve birçok kültüre ev sahipliği yapan konut bölgeleridir (Çubukcuoğlu, 2013).

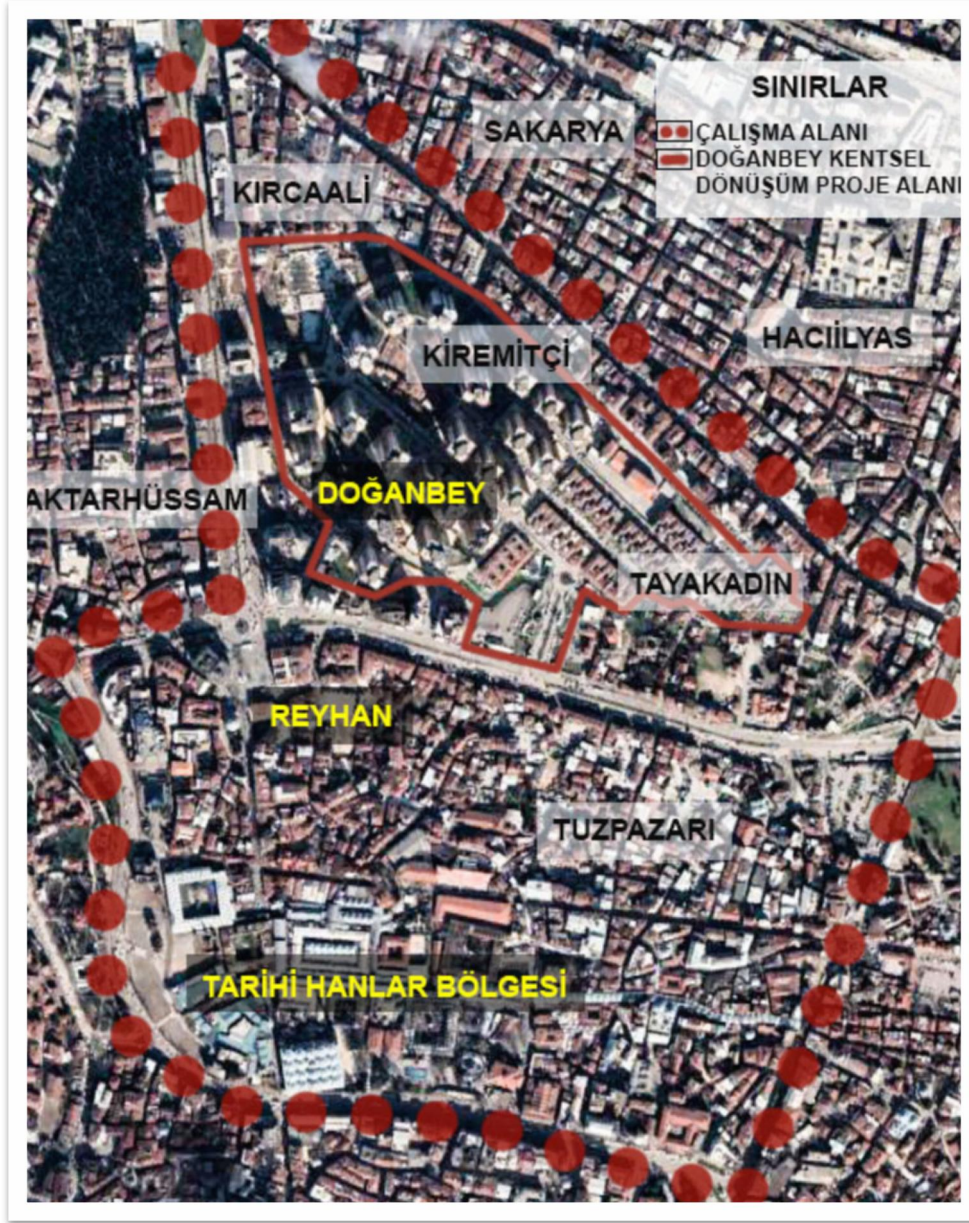

Şekil 2: Bursa Kentinin Konumu, İlçeleri ve Kentsel Gelişme Lekesi (İlhan ve Ediz, 2019).

Şekil 3: Bursa Kenti Arazi Kullanım Haritasında Örneklem Alan (Uyan, 2008).

Çalışma alanını batıda Fevzi Çakmak Caddesi ve Cemal Nadir Caddesi, güneyde Atatürk Caddesi, doğuda İnönü Caddesi ve kuzeydoğuda Celal Bayar Caddesi sınırlandırmaktadır (Şekil 4). Çalışma alanının içerisinde kentsel dönüşüm proje alanı sınırları gösterilmektedir. Doğanbey, Tayakadın, Kiremitçi ve Kırcaali Mahalleleri kentsel dönüşüm projesi uygulama alanıdır (Şekil 4).

Şekil 4: Çalışma Alanı (Google Earth Pro, 2022 Uydu Görüntüsü).

Doğanbey kentsel dönüşüm alanı 2014 yılında UNESCO Dünya Miras Listesi'ne alınmış olan tarihi Hanlar Bölgesi'nin kuzeyinde bulunmaktadır (Çubukcuoğlu, 2013) (Şekil 5). En eski yerleşim yerlerinden biri olan bölge, kentsel gelişimde belirleyici ulaşım bağlantılarının kesişiminde yer almaktadır (Çubukcuoğlu, 2013). Proje alanının doğusunda Ördekli Hamamı Çevresi Kentsel Sit Alanı, batısında ve kuzeyinde ise çoğunlukla çok katlı yapılar yer almaktadır (Gür ve Dostoğlu, 2016). Fevzi Çakmak Caddesi ve Haşim İşcan Caddesi üzerinde kat yüksekliği ve yapı malzemesi açısından tarihi dokuya uygun olmayan merkezi iş alanları yer almaktadır.

Şekil 5: Bursa Tarihi Hanlar Bölgesi (Mimnap; Çubukcuoğlu, 2013).

2.2. Doğanbey Kentsel Dönüşüm Projesi

Kentsel dönüşüm proje alanının toplam büyüklüğü 282.000 m² dir (Çubukcuoğlu, 2013) (Gür ve Dostoğlu, 2016). Alanın %96 sı özel, %4 ü ise kamu mülkiyetidir. Doğanbey, Tayakadın, Kiremitçi ve Kırcaali Mahallelerini kapsayan kentsel dönüşüm proje alanı genellikle 1-2 katlı müstakil kagir yapılardan oluşmaktadır (Şekil 6). Alanda 966 yapı ve 1220 bağımsız bölüm vardır. Alanda paydaş sayısı 1910'dur (Çubukcuoğlu, 2013). Bölgede yaşayanların maddi nedenlerden dolayı yapılara bakım ve onarım yaptıramamaları, kentsel altyapının yetersizliği sağlıksız ve fiziksel açıdan köhnemiş alanlar yaratmıştır. Yapılar fiziksel ve işlevsel ömrünü tamamlamıştır (Çubukcuoğlu, 2013). Dönüşüm alanında yaşayanların yerli halk olması, mülk sahibi olmaları ve ekonomik açıdan alt gelir grubuna mensup olmaları alanın terk edilmemesini sağlayarak çöküntü durumunu önlemiştir. Dönüşüm öncesi alanda sosyal donatı eksikliğinin kent merkezine yakınlık ile sorun olmaktan çıkması ve iş yerlerine yakınlık nedeniyle de ulaşım maliyetinin düşük olması alanın tercih edilme sebeplerinden biri olarak görülmüştür (Uyan, 2008).

Şekil 6: Kentsel Dönüşüm Öncesi Mevcut Doku (Gür ve Dostoğlu, 2016).

Osmangazi Belediyesi'nin hazırladığı 15.12.2005 tarih ve 16021035/323 sayı ile onaylanan 1/1000 ölçekli Yeni Merkez Uygulama İmar Planı Revizyonu ile kentsel dönüşüm proje alanı hakkında bazı yapılaşma koşulları belirlenmiştir. Planda bölgede yer alan konutlara mevcut dokudan esinlenerek kentsel belleğin korunmasına ve tipolojik sürekliliğe katkı sağlayacak bitişik nizam 4 kat yapılaşma koşulu önerilmiştir. Ancak alan sosyo-ekonomik yapısı nedeniyle kamu eliyle kentsel dönüşümüne konu olmuştur (Çubukcuoğlu, 2013). Osmangazi Belediyesi, Doğanbey Kentsel Dönüşüm Projesi'ni başlıca 3 gerekçeye dayandırmıştır. Bölgede bulunan konutların ekonomik ve işlevsel ömrünü tamamlamış olması, kalkınma için ihtiyaç olunan kentsel altyapı olanaklarının elverişsiz olması, bireysel yap-sat girişimleri ile uzun vadeli bir çözümün sağlanamayacak olması kentsel dönüşümün gerekçeleridir (Uyan, 2008). Tarihi kent merkezi yakınındaki bölge hakkında köhneleşmiş olduğu için yeniden inşa edilmesi kararı verilmiştir. Kentsel dönüşüm alanının tarihi merkeze yakınlığı ve Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından tescil edilmiş anıtsal yapılar ile sivil mimarlık örneklerinin varlığı diğer projelerden farklı bir yaklaşım izlenmesi gerektiğini ortaya koymuştur (Çubukcuoğlu, 2013) (Gür ve Dostoğlu, 2016).

Doğanbey Kentsel Dönüşüm Projesi, Osmangazi Belediyesi'ne verilen yetki ile 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ve 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 73. maddesine göre yapılmıştır. Bursa Osmangazi Belediyesi gerekli finansmanı sağlayamadığı için Toplu Konut İdaresi ile 06.02.2006 tarihinde "Bursa Kentsel Yenileme Projesi Ön Protokolü" imzalanmıştır (İlkme, 2008; Çubukcuoğlu, 2013). 28.11.2006 tarihinde Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin de dahil olmasıyla "Osmangazi Doğanbey Kentsel Yenileme Projesi Protokolü" imzalanmıştır (Çubukcuoğlu, 2013).

Ancak kamu eliyle kentsel dönüşüm denetim açısından olumlu bir yaklaşım olsa dahi TOKİ'nin hazırlamış olduğu plan, 1/1000 ölçekli Yeni Merkez Uygulama İmar Planı Revizyonu ile örtüşmemiştir. Uygulanan plan, fiziksel bir süreklilik sağlamayan mimari tip nedeniyle bağlamdan kopuk bir kentsel dokuyu yaratmıştır.

2.3. Morfolojik Analiz

Tipo-morfolojik yaklaşımda mimari ve kentsel tasarım ölçeğindeki öneri planlar, mevcut kentsel çevrenin yapısal detaylı analizinin ve yapıların biçimleniş sürecinin incelenmesine dayanmaktadır (Birik, 2015). Araştırmada uygulanmış olan bir kentsel dönüşüm projesinin kentsel dokunun ve çevre kentsel dokuların tipolojik süreçlerine etkisi incelenmiştir. Tipo-morfolojide bu zamansal ve mekânsal değişim mevcut/varlık (copresence) ve türetme (derivation) temelinde incelenmektedir. (Caniggia ve Maffei, 2001; Kropf, 2009). Bu kapsamda araştırma alanına ilişkin morfolojik yöntemlerden kentin tarih okuması yapılarak mevcut durumu ve mekânsal gelişimi hakkında çıkarımda bulunulmuştur. Kenti oluşturan kentsel dokuların analiz edilebilmesi o kentin bütünü ele alarak yapılan bir tarih okuması ile mümkündür. Kentsel dokuların kentsel organizasyondaki rolü ancak bu sayede anlaşılmaktadır. Bu nedenle Bursa kentinin öneride kalmış ve uygulanmış planlarının kent morfolojisine etkisi planlama deneyimi başlığı altında irdelenmiştir. Kentsel bellek ve mimari karakter başlığında kente özgü yapı kültürü, tarihi ve kültürel değerler hakkında güncel bilgiler sunulmuştur.

2.3.1. Bursa'nın Tarihsel Gelişim Süreci

Bursa kentinin süreç içerisindeki gelişimi incelendiğinde çevresel, sosyal, ekonomik ve siyasi nedenlere bağlı farklı kırılma noktaları yaşadığı görülmektedir. Bu süreçler yol ağının değişmesi ve gelişmesi, nüfusun artması, arazi kullanım kararlarında sosyal altyapı alanlarına yer verilmesi ve kentsel çalışma alanlarının yaygınlaşması ile mekânda etkisini göstermiştir. Aşağıda yapılan tarih okuması ile Bursa kentinin tarihsel gelişimi irdelenmiş ve kentin dokularında meydana gelen mekânsal değişim ve dönüşümün nedenleri üzerinde durulmuştur.

7000 yıldır yerleşim bölgesi olduğunu gösteren höyük ve kalıntılara sahip olan Bursa, MÖ. 185 yılında kurulmuştur (İlhan ve Ediz, 2019). İlhan Tekeli'ye göre Bursa'nın kentleşmesinde 3 dönem vardır (URL 5). 1326 yılında Osmanlı Devleti'nin ilk başkenti olan Bursa, Rum ve Yahudi halka ev sahipliği yapmıştır. Osmanlı Dönemi'nde bedesten merkezli iş alanı çevresinde Müslüman mahalleler 14. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar gelişme göstermiştir (URL 5). Osmanlı Dönemi'nde Bursa kenti kale, kale içi ve kale altı olmak üzere morfolojik bölgelerden oluşmaktadır. 1340'lı yıllara gelindiğinde Orhan Gazi tarafından sur dışında Hisar'ın doğusunda cami, medrese, imaret ve bedestenden oluşan külliye yaptırılmıştır (İlhan ve Ediz, 2019). Kale içi ve kale dışı bir bütünlük göstermektedir. Bu süreçte yerleşme dinamiğini etkileyen öğeler arasında yer alan hanlar ve imaret siteleri mahallelerin gelişmesinde çekirdek görevindedir (URL 5). Külliye, günümüzde tarihi kent merkezi olan Hanlar Bölgesi'nin çekirdeğini oluşturmaktadır. Yıllar içerisinde devlet yöneticileri tarafından yaptırılan külliyeler çevrelerinde kendiliğinden oluşan farklı etnik gruplara ait mahalleleri ve Bursa'nın tarihi organik kent dokusunu oluşturmuştur (Tekeli, 1999; Kaplanoğlu, 2008; İlhan ve Ediz, 2019).

İkinci dönem 19. yüzyılın ikinci yarısına dayanmaktadır. 1860 lar itibari ile sanayi devrimi ve batılılaşma hareketi kentte yapı ölçeğinden kent ölçeğine kadar etkisini göstermeye başlamıştır (Çakıcı, 20). Bu dönemde modernizmin etkisiyle toplumun ihtiyacı olan yeni sosyal donatılar kent planlarında yer almaya başlamıştır. Değişen idari yapı kentlerde planlı bir gelişmenin öncüsü olmuştur. İmar planlarıyla birlikte modernizmin etkisi kente; çıkmaz sokakların egemen olduğu ulaşım sisteminde ana yolların açılması, yangın sonrasına ve göçmenlerin yerleştirilmesine yönelik mevzii imar planlarının hazırlanması olarak yansımıştır (URL 5). 1892'de tamamlanan Bursa-Mudanya demiryolu hattı ihracata olanak sağlamış ve göçmenlerin gelmesiyle ızgara planlı mahalleler kurulmuştur (İlhan ve Ediz, 2019). Kente gelen göçmenler ilk kez kent merkezinde, gridal sisteme sahip yeni kurulan mahallelere yerleştirilmiştir. Cumhuriyet sonrası dönemde sanayi teşvik politikaları ile tekstil, makine üretim, selüloz, cam, porselen ve kimya sanayilerini içeren fabrikalar kurulmuş ve kırdan kente göç hızlanmıştır (Kaprol, 2000; İlhan ve Ediz, 2019). Mevcut dokuya uygun bulunmayan 1924 Lörcher Planı yerine 1940'ta Henri Prost'un hazırladığı yeni plan 1950'li yılların sonuna kadar kente yön vermiştir. 1958 yılı yaşanan yangın sonrası tarihi dokuyu ve Bursa Ovası'nı koruma amaçlı doğu-batı eksenli Luigi Piccinato Planı (1960) hazırlanmıştır (Tekeli, 1999; İlhan ve Ediz, 2019).

1960'lardan günümüze kadar geçen süreç 3. dönem olarak tanımlanmıştır. 1965 yılı Kat Mülkiyeti Kanunu ile apartmanlaşma artmış, mimari karakterden ödün verilmiştir. 1966'da Bursa Organize Sanayi Bölgesi'nin kurulması ile Piccinato Planı nüfus projeksiyonunu aşan bir artış görülmüştür. Hızlı nüfus artışı 1970'lerde sanayiye bağlı olarak gerçekleşmiştir (URL 5). İstihdam kaynaklı nüfusun artması ile kentte kaçak yapılaşmalar görülmeye başlamıştır (Tekeli, 1999; İlhan ve Ediz, 2019). Kent merkezinde az katlı yapılar, yüksek katlı apartmanlara dönüşmüş ve ana cadde üzerinde bulunan binalarda konut işlevinden ticaret işlevine dönüşüm arazi kullanım çeşitliliği yaratmıştır (Dostoğlu, t.y.; İlhan ve Ediz, 2019). Günümüze kadar gelen süreçte teknolojik, ekonomik ve demografik değişikliklere dayalı olarak Bursa kent formu büyümeye ve değişmeye devam etmiştir. İş alanları kent merkezinden uzakta yer seçmeye ve yeni cazibe merkezleri oluşturmaya başlamıştır. Değişen mekânsal organizasyon, geleneksel iş merkezi olgusunu yıkmıştır. Yine bu süreçte konut taleplerine yönelik geliştirilen konut üretim biçimleri kent formunu etkilemiştir (URL 5). Uludağ Üniversitesi'nin kurulması, artan otomobil sahipliği, turizmin ve ulaşım bağlantılarının gelişmesi prestij projelerin ve lüks konut alanlarının kentte yaygınlaşmasına neden olmuştur (Eryılmaz ve diğ., 2008; İlhan ve Ediz, 2019). Kentsel yayılma, organize sanayi bölgelerinin varlığı ile hızlanarak Bursa Ovası ve tarım alanlarını yeni yapılaşma alanlarına dönüştürmüştür (İlhan ve Ediz, 2019).

Osmangazi ilçesi özelinde tarihsel gelişim incelendiğinde ise tarihi kent merkezinin ticaret ve konut fonksiyonlarının yanı sıra elektronik, otomobil fabrikaları ve yeni ticaret merkezleri nüfusu çeken diğer arazi kullanımlar olmuştur (Çam, 2019). Osmangazi'de göç nedeniyle düşük ve orta bütçeli

sosyo-ekonomik yapı görülmektedir (Çam, 2019). Osmangazi ilçesinde yer alan ve mekânsal gelişimi incelenen kentsel dokular hem kent merkezinde hem de tarihi kent merkezinde yer almaları nedeniyle tarihsel sürecin mekâna etkilerini güçlü bir şekilde yansıtmaktadır.

2.3.2. Bursa'nın Planlama Deneyimi

Bursa kentinin mekânsal, ekonomik ve sosyal gelişim sürecine etki eden plan kararları incelenmiştir (Tablo 1).

1837 Nieburh Planı	1776 yılı tasvirlerine uygun olarak çizilmiş Bursa'nın bilinen en eski planıdır (Oğuz, 1999).
1862 Suphi Bey Planı	1855 depreminden sonra kentin detaylı mekânsal incelenmesi sonucu yapılan ve kadastral harita niteliğindeki planıdır. Kent, 1948 yılına kadar büyük ölçüde bu detaylı plana tabi kalmıştır.
1924 Lörcher Planı	Bursa kentinin Cumhuriyet Dönemi'ne ait ilk planlama çalışmasıdır. Halihazır haritadaki dokuyu tamamen göz ardı eden bu plan uygulanmamıştır. Ancak kentin plan kararlarını etkilemiştir. Nitekim Atatürk Caddesi Hisar Girişi bu duruma örnek verilmektedir (URL 4).
1940 Prost Planı	1940 yılında devlet denetiminde Henry Prost tarafından kent planı hazırlanmıştır (Oğuz, 1999). Kentin ticaret ve kültür merkezini oluşturan alan doğuda İnönü Caddesi, kuzeyde Cumhuriyet Caddesi, batıda Fevzi Çakmak Caddesi ve güneyde Atatürk Caddesi ile sınırlanmıştır. Tarihi ticaret merkezinin güneyinde günümüz Atatürk Bulvarı genişletilmiş ve iş hanları yapılmıştır. İş hanları ticaret merkezinin kent içerisindeki imgelemine azaltmıştır (Çakıcı Alp, 2009).
1960 Piccinato Planı	1958 yılındaki Kapalıçarşı yangını Bursa'nın planlama süreci için bir kırılma noktasıdır. Yangın sonrası İtalyan Luigi Piccinato, 1960 yılında kentin mevcut geleneksel dokusunun ve tarihi yapılarının korunduğu bir planlama anlayışıyla özgün bir kent planı hazırlamıştır. Piccinato Planı'nın Kapalıçarşı ve Tarihi Hanlar Bölgesi için bugün dahi mekânda izlerinin okunduğu plan kararları bulunmaktadır. Kapalıçarşı'nın üst örtüsü, Bakırcılar Çarşısı'nın tonozla örtülmesi ve bölgede yer alan bazı hamamların ticaret işlevinde kullanıma kazandırılması, bu kararlara örnektir (URL 4). Kentin tarihi merkezi planda korunmuş, idari merkez Haşim İşcan Caddesi'nde yer seçmiş ve yeni merkez ise Fomara Caddesi (Fevzi Çakmak Caddesi) üzerinde gelişme göstermiştir (URL 4).
1976 Bursa Kent Bütünü ve Yakın Çevresi Nazım İmar Planı	Bursa Kent Bütünü ve Yakın Çevresi Nazım İmar Planı 1/25000 ölçekli olarak hazırlanmıştır. İstanbul'un desantralizasyonu için Bursa, Metropol Bütününde Gelişme Merkezi olarak belirlenmiştir. Planda yaşanan uygulama sorunları nedeniyle 1980-1984 yılı revizyon imar planlarında tarihi merkezin yapılaşması denetlenmiş ve geleneksel hanlarda yer alan tekstil sanayii işlevi yeni iş merkezlerine taşınmıştır. Merkezde yaşanan yık-yap üretim biçimi tarihi dokuyu zedelemiştir. 1984 gelişme imar planında tarihi merkezin kuzeyinde (Reyhan) merkezi iş alanı önerilmiş ve onaylanmıştır. Merkezi iş hanı Bağcılar, Fevzi

	Çakmak ve Haşim İşcan üçgenidir.
1989 Reyhan-Kayhan-Hanlar Bölgesi Koruma İmar Planı	1988 yılında ODTÜ tarafından (Bursa Merkez Koruma Geliştirme Projesi) hazırlanmıştır. Planın amacı Hanlar Bölgesi ile doğusunda kalan Kayhan bölgesi ve kuzeyinde kalan Reyhan bölgesinin morfolojik bütünlüğünün sağlanması, ticaret işlevini ve merkez olma niteliklerini sürdürmesi, ulaşım sorununun yaya öncelikli olarak çözülmesidir.
1998 Çevre Düzeni Planı	2020 yılı öngörülerek 1/100000 ölçekli hazırlanan planın amacı Bursa'nın işlevsel kimliğinin korunduğu, sektörel gelişme ve büyüme hedeflerinin kalkınma politikaları kapsamında gerçekleştirildiği, sürdürülebilir ve yaşanabilir bir çevre yaratmaktır (URL 8). Planlama bölgeleri oluşturulan Çevre Düzeni Planı'nda Bursa Tarihi Kent Merkezi, Hanlar Bölgesi Merkez Planlama Bölgesi olarak tanımlanmıştır. Merkezin korunması amacıyla 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na uygun olarak tarihsel kimliğin ve mimari karakterin korunması amacıyla yapı yoğunluğu ve tarihi dokuya olabilecek yapılaşma baskısı kontrol altına alınmaya çalışılmıştır (Eriçok, 2015).

Tablo 1: Bursa'nın Planlama Deneyimi (Yazarlar tarafından hazırlanmıştır).

2.3.3. Kentsel Bellek ve Mimari Karakter

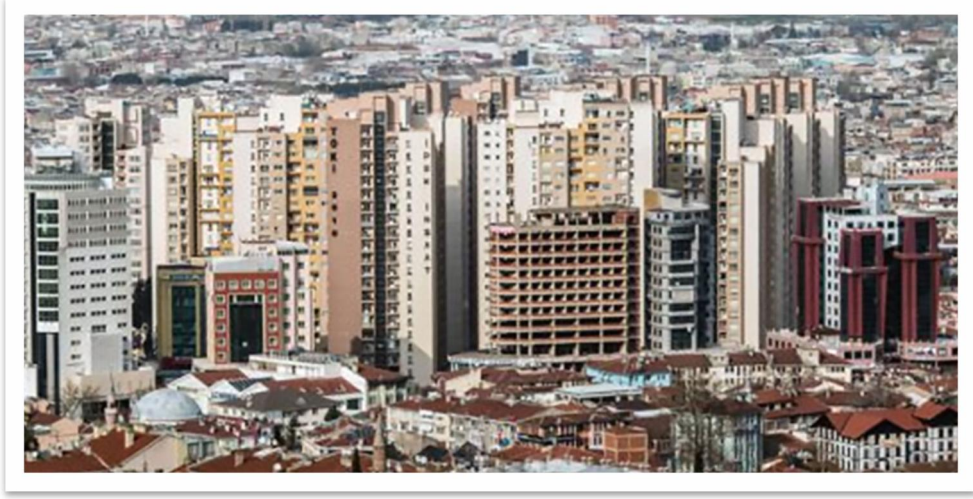
Bir bölgede yapılacak kentsel dönüşüm uygulamasından önce kentsel dokunun çözümlenmesi, kent kimliğinin korunması ve sürdürülebilirliği açısından önem taşımaktadır. Kent kimliği bir kente özgü, ayırt edici nitelikteki bileşenler bütünüdür. Kent kimliğini kent sakinleri ve fiziksel çevreleri arasındaki ilişki oluşturmaktadır (Gündüz ve Taner, 2001; Çubukcuoğlu, 2013). Kentsel formu üretenler ile kent formu arasındaki diyalektik ilişkiye göre dinamik karakterdeki kent formu, yapı ile toplum arasındaki bağı ortaya koymaktadır (Moudon, 1994; Güner, 2016). Kullanıcıların kentsel çevreyi algılamalarına göre belleklerinde kentsel imge ve zihin haritası oluşmaktadır. Venedik Mimarlık Okulu tipo-morfoloji araştırmalarında yer almış olan Aldo Rossi, Poëte'e referansla "kent belleği" kavramını mimari tip ile ilişkilendirmektedir. Aldo Rossi, kent formunda zamana direnen fiziksel sürekliliklerin oluşturduğu kent belleği kavramını tipo-morfoloji söyleminin merkezine oturtmaktadır (Bilsel, 2015). Kentsel bellek, tarihsel ve mekânsal bir sürekliliğin beklendiği alanlarda yaşanan mekânsal düzenlemeler ile değişkenlik göstermektedir (Erol, 2019). Sanayileşme hareketinde yer alan Bursa'nın fabrika lojmanlarının batılı konut tipolojisinde olması, ticaret+konut işlevinde karma kullanım fonksiyonunun alanda yaygınlaşması, modernizmin mimariye etkisidir. Geleneksel mimaride yapılar genellikle 2 katlı kagir ve ahşap malzemeden üretilen yapı alanı arsanın yarısını kaplayan tipolojidedir (Oğuz, 1999). Çalışma alanında konut alanlarının oluşum süreci, bireysel konut sunum biçimi ile üretilen 1-2 katlı konut işlevindeki sokak-yapı ilişkisi güçlü olan yapıların mekandaki boşlukları doldurması ile devam etmiştir. Çalışma alanında yaygın olarak görülen yapı düzeni bitişik nizam ve sıra ev yapı düzenidir. Bursa'nın mimari karakterinde yer edinen sofalar merkezi olma, toplanma ve dağılma mekânı olma özelliğini sürdürmektedir. Günümüzde balkon, dış sofa olarak nitelendirilmektedir (Kaprol, 2002).

Tepe pencereleri ve pencere önü demir parmaklıklar geleneksel mimariyi yansıtmaktadır. Çalışma alanında yer alan sivil mimarlık örneklerinde görülen tepe pencereleri, geometrik formdaki üst pencereler ve çıkmalar mekânsal karakteri yansıtan unsurlardandır (Şekil 7).

Şekil 7: Sivil Mimarlık Örnekleri (Esen, 2021) (URL 1).

Araştırma alanının işlevsel kimliğine bakıldığında Tarihi Kent Merkezi, Ulucami ve çevresinde yer alan geleneksel üretim alanlarında, kapalı çarşı (tekstil üretiminin yoğun olduğu ve daha çok ipekçilerin olduğu çarşı), sahaf, züccaciye, kuyumcu gibi ticari alanlar yer almaktadır. Büyük alan kullanımı gerektiren han ve bedesten gibi kamusal mekanlar Tarihi Hanlar Bölgesi'nde tipolojik sürekliliği sağlayan kent imgeleridir. Sanayinin gelişmesi ile sosyal ve kültürel yapının değişmesi bazı işlevleri de dönüştürmüştür. Doğanbey Kentsel Dönüşüm Projesi ile alandaki konut işlevi sürdürülmüş ancak mekânsal karakter, kentsel belleğe aykırı dönüşmüştür (Şekil 8). Projenin kentsel belleğe katkı sağlayan yönü ise, sivil mimarlık yapılarının fiziksel sürekliliğinin ve işlevsel sürdürülebilirliğinin sağlanmasıdır.

Şekil 8: Kentsel Dönüşüm Sonrası Kentsel Belleği Değiştiren Mekânsal Karakter (URL 12).

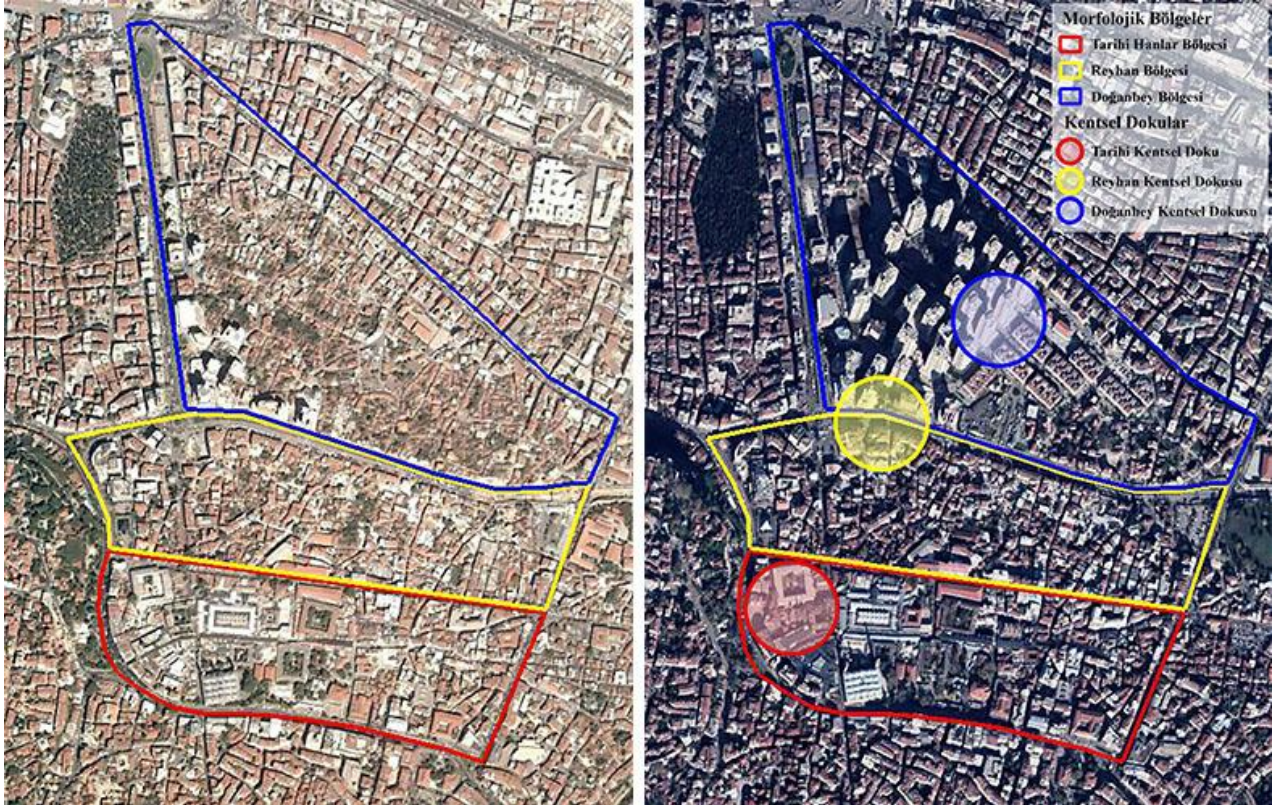
Günümüze kadar geçen süreçte Tarihi Kent Merkezi'nde görülen yeni yapılar tipolojik açıdan tarihi dokudan bağımsız gelişmiştir. Tarihi Çarşı ve Hanlar Bölgesi Çarşıbaşı Kentsel Tasarım Projesi ile Esir Dede Türbesi ve Pirinç Han etrafında bulunarak tarihi dokuyu bozan ve mimari mirasın görünüşünü engelleyen yapıların yıkımı gerçekleşmeye devam etmektedir (URL 3) (Şekil 9). Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY) tarafından 2022 Türk Dünyası Kültür Başkenti ilan edilen Bursa'nın, Tarihi Çarşı ve Hanlar Bölgesi'nde Aralık 2021 tarihi itibarı ile 37 yapının yıkımı gerçekleşmiştir (URL 7). Projenin amacı Tarihi Çarşı ve Hanlar Bölgesi ile kent bütünlüğünün sağlanması ve kentsel mirasın ortaya çıkarılmasıdır. Çalışmaların devam etmesiyle köhne ve çarpık yapıların yıkımı sonucu kentin kültürel kimliğinin vurgulanması hedeflenmektedir. Tarihi kent merkezinin mekânsal sürekliliği sağlanmaya ve çevre dokularla ilişkisi güçlü kılınmaya çalışılırken Doğanbey Kentsel Dönüşüm Alanı'nın mekansal zıtlığının sosyal, demografik ve çevresel etkileri kentin planlama anlayışındaki tutarsızlığı vurgulamaktadır.

Şekil 9: Tarihi Kent Merkezinde Temizleme Uygulaması (URL 6).

2.3.4. Tipolojik Süreç İçerisinde Kentsel Dokuların ve Tiplerin Analizi

Çalışma alanı yapıların fonksiyonu, yapılaşma düzeni, ulaşım sistemi açısından benzer karakterde 3 morfolojik bölgeden oluşmaktadır. Tarihi Hanlar Bölgesi, Osmanlı'nın ticaret merkezini yansıtmaya, Asya ve Avrupa ile ipek ticaretinin gelişmesine katkıda bulunması ile sosyal ve kültürel açıdan özgündür. Reyhan Bölgesi ise tarihi ticaret merkezi komşuluğunda bulunmaktadır. Morfolojik bölgede konut işlevinin yaygın olduğu bitişik nizam geleneksel yapı tipolojisi hakimdir. Doğanbey Bölgesi ise 2006 yılı uydu görüntüsünde görüldüğü üzere konut fonksiyonuna sahip bahçeli sıra ev tipolojisinin hâkim olduğu morfolojik bölgeyi tanımlamaktadır (Şekil 10). Tarihi Hanlar, Doğanbey ve Reyhan Morfolojik Bölgelerinden kentsel doku örnekleri alınmıştır (Şekil 10). Tarihi Kentsel Doku Cemal Nadir ve Cumhuriyet Caddelerinden cephe alması ve tarihi ticaret merkezi olma özelliğini mimari karakterinde yansıtmaya nedeniyle seçilmiştir. Tarihi Kentsel Dokuda Pirinç Han, İpek Han, bedesten, kapalı çarşı ve ibadet alanı yer almaktadır. Reyhan Kentsel Dokusu hem geleneksel konut tipolojisini yansıtmaya hem de Haşim İşcan Caddesi üzerinde yer alan yeni ticaret merkezini bir arada yansıttığı için seçilmiştir. Doğanbey Kentsel Dokusu ise ulaşımın düğüm noktasını oluşturması ve kentsel dönüşümün yeni ürettiği yapı tiplerini temsil etmesi nedeniyle seçilmiştir. Seçilen dokuların süreç tipolojileri 1939, 1965, 1984, 2001 ve 2021 yıllarına ait hava fotoğraflarından yararlanılarak şematize edilmiştir. Süreç içerisinde kentsel dokular kıyaslandığında en belirgin dönüşümü Tarihi Kent Merkezi 1965-1984 yılları arasında, Reyhan 1965-1984 yılları arasında, Doğanbey ise 2001-2021 yılları arasında yaşamıştır.

Şekil 10: İncelenen Kentsel Dokuların Konumu (Google Earth Pro, 2006&2021 Uydu Görüntüsü).

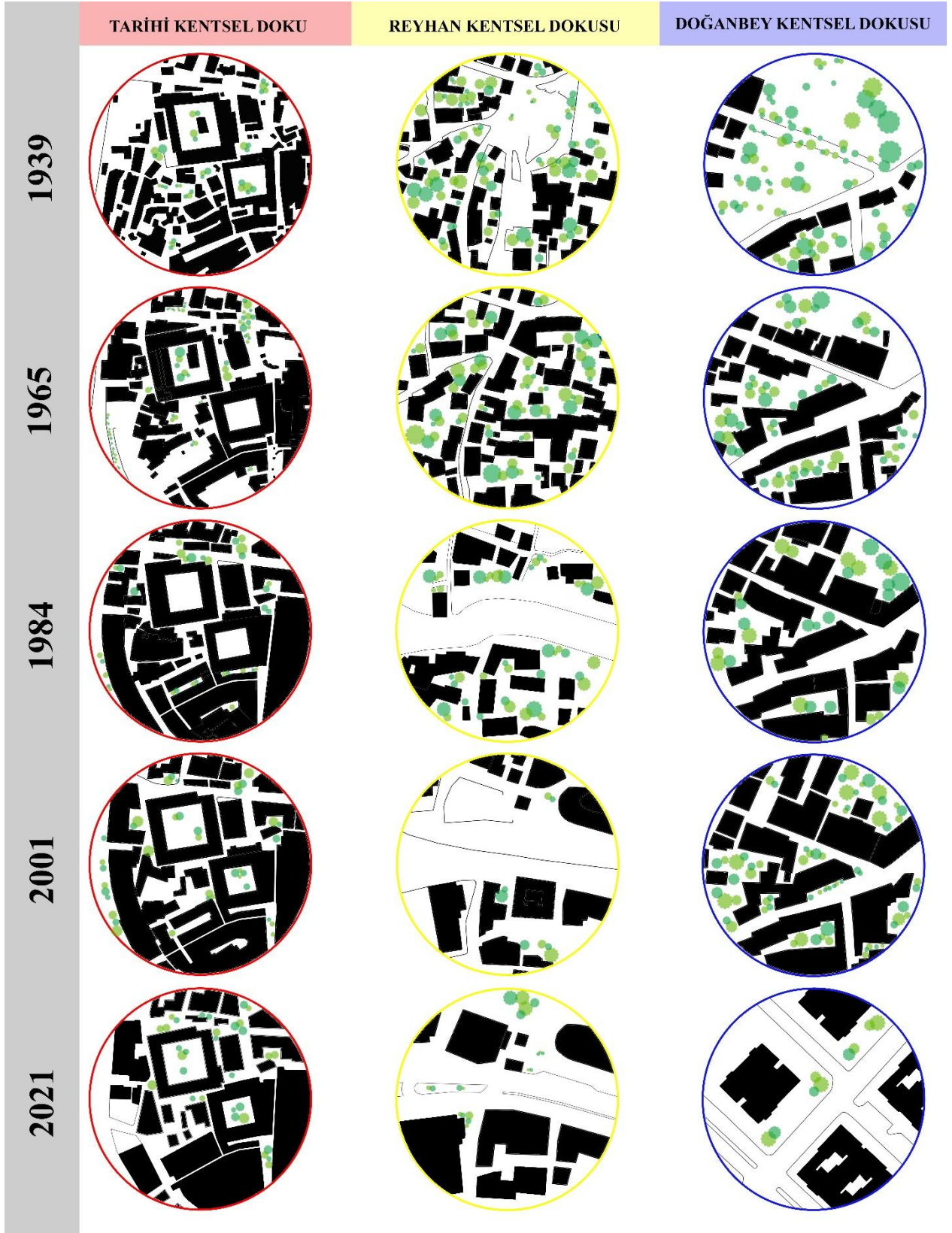
Tarihi Kentsel Doku, kentsel dönüşüm proje alanı ve Reyhan Bölgesi'nin güneyinde yer almaktadır. 1939 yılında kentsel dokunun kuzeybatısında yapılaşmanın olmadığı, diğer tarihi ve kültürel yapıların tarihi dokuda yer aldığı görülmektedir (Şekil 11). Tarihi kentsel dokunun batısında yer alan ulaşım

bağlantısı ve yapı ilişkisi sonraki yıllara göre yöneliş açısından farklılık göstermektedir. 1939 yılında kentsel dokunun dolu-boş oranında boş alan oranının daha yüksek olduğu, sokak örüntüsünün daha kesişimli olduğu anlaşılmaktadır. 1958 yılında yaşanan Kapalı Çarşı Yangını nedeniyle Tarihi Kent Merkezi tahribata uğramıştır. Restorasyon çalışmaları 1965 yılına kadar devam etmiştir (Eriçok, 2015). Yine bu süreçte 1965 yılında tarihi kentsel dokuda farklı arazi kullanım türlerine sahip kültürel ve ticari yapıların yer aldığı görülmektedir. Yapılar çoğunlukla geleneksel ticareti yansıtan bitişik nizamdadır. Arazi kullanım deseninin çeşitliliği nedeniyle yapı tiplerinin, taban alanı büyüklüklerinin ve yüksekliklerinin diğer dokulardan ayrışması alanın özgünlüğünü sağlamaktadır. Büyük alan kullanımına sahip mimari yapılar alanın kentsel kimliğini, kullanıcıların zihin haritasını, dolayısıyla kentsel belleği etkilemektedir. 1978 yılında Bursa kentinin miras değerleri tespitine yönelik çalışmalar yapılmıştır (Eriçok, 2015). 1976-1984 yılları arasında ise tarihi kent merkezinde yapılaşma ve yükseklik kontrolü uygulaması gerçekleştirilmiştir (Eriçok, 2015). Ancak 1984 yılına dair kentsel doku incelendiğinde yeni yapılaşmaların varlığı, yapıların 1965-1976 yılları arasında yapılmış olabileceğini ya da yapılaşma kontrolünün sağlanmadığını göstermektedir. Yeni yapılar tarihi kentsel dokunun batısında yer alan Cemal Nadir Caddesi boyunca görülmektedir. Bitişik nizamda ve kat yüksekliği açısından mevcut yapılardan yüksek olan bu yapıların yönelişi ulaşım bağlantısı ile paraleldir. Cadde boyunca yer alan yapıların doğusunda yeni yapıların mevcut dokudaki boşlukları doldurduğu görülmektedir. Kentsel dokunun güneyinde ise görece daha büyük taban alanına sahip yapılar mevcut yapılara bitişik olarak gelişmiştir. 1986 yılında Tarihi Kent Merkezi, kentsel sit alanı ilan edilmiştir (Eriçok, 2015). 2001 yılına gelindiğinde en önemli değişim Cemal Nadir Caddesi boyunca yer alan yapıların doğusunda bulunan yapıların yerini otopark alanına bırakmasıdır. Kentsel dokuda artan yapı ve kullanıcı yoğunluğu beraberinde otopark ihtiyacını doğurmuştur. Bu nedenle bölgede yer alan bazı yapıların kamu yararına yıkımı gerçekleştirilmiştir. 2021 yılı kentsel doku analizinde Cemal Nadir Caddesi'nde cephe alan bazı yapıların yıkıldığı ve yapıların doğusunda yer alan yapı adasının formunun değiştiği görülmektedir. Yaşanan bu değişimin ve dönüşümün yanı sıra mekansal karakterin korunduğu söylenebilir. Ancak bilinmektedir ki günümüzde Cemal Nadir Caddesi boyunca Tarihi Kent Merkezi'nin görünümünü olumsuz yönde etkileyen yapıların yıkımı kentsel tasarım projesi kapsamında gerçekleştirilmektedir.

Reyhan Kentsel Dokusu, kentsel dönüşüm proje alanının güneyinde Hanlar Bölgesi'nin ise kuzeyinde yer almaktadır. 1939 yılında Reyhan kentsel dokusunun henüz mekansal oluşumunu tamamlamadığı görülmektedir (Şekil 11). Organik formda ada yapısının yanı sıra yapılar sokak örüntüsü tanımlamaktadır. Seçilen kentsel dokuda sıra ev ve ayırık nizam yapılar yer almaktadır. 1965 yılına gelindiğinde yapı adalarındaki değişim göze çarpmaktadır. Kentsel dokunun kuzeyindeki geniş kentsel boşluk yeni yapıların boşlukları doldurmasıyla sokak örüntüsünü değiştirmiştir. Süreç içerisindeki mekansal değişim kentsel dokunun doğusunda mevcut yapılara bitişik olarak yeni yapıların eklenmesiyle gelişmiştir. 1965 yılından sonra Kat Mülkiyeti Kanunu'nun ve nüfus artışının etkisiyle Bursa kenti genelinde yapı tipolojilerinde, arazi kullanım deseninde ve ulaşım bağlantılarında değişiklikler hız kazanmıştır. 1976 Bursa İmar Planı'nda Reyhan Bölgesi, tarihi ticaret merkezinin trafik yoğunluğundan ve uyumsuz yapılaşmadan korunması amacıyla yeni ticaret merkezi olarak önerilmiştir. En önemli değişimlerden biri de Reyhan Bölgesi'nin kuzey, Doğanbey Bölgesi'nin güney sınırını oluşturan Haşim İşcan Caddesi'nin açılmasıdır. Reyhan kentsel dokusunda Haşim İşcan Caddesi'nin açılması mekansal karakter ve işlevsel kimlik açısından dönüşüme gerekçe oluşturarak en belirgin değişimi göstermektedir. Ulaşım bağlantısının açılmasıyla kentsel dokuda oluşan geniş yırtılma Reyhan kentsel dokusunda yapı düzenini değiştirerek tipolojik süreksizliğe neden olmuştur. Yeni açılan ulaşım aksı ticaret gereksinimlerini karşılamasına rağmen kentsel doku bütünlüğünün bozulmasına, yapıların yok edilmesine, işlev değişikliğine neden olmuştur. 1984 yılında yapı adası formlarında ve büyüklüklerinde, sokak örüntüsünde, yapı yüksekliklerinde değişimler yaşanmıştır. Ulaşım bağlantısının etkisiyle artması beklenen mekansal işlevlerdeki çeşitlilik kentsel dokuda

genellikle ticaret olarak yer almıştır. Mekansal işlevi nedeniyle yapı taban alanlarının arttığı ve yapı-ada ilişkisinde yapının ada içerisindeki konumunun değiştiği görülmüştür. 2001 yılında ise yapıların işlevlerinde dönüşüm yaşadığı, konut kullanımında olan nispeten küçük taban alanına sahip yapıların yerini daha büyük ve çağdaş mimarlık ürünü yapı formlarının almasından anlaşılmaktadır. Haşim İşcan Caddesi'nin kuzeyinde yapıların yerlerini otopark alanına bıraktığı görülmektedir. Bu durumun nedenleri arasında alanda yer seçen iş alanları veya iş alanlarına yakınlık ve nüfusun alanı daha etkin kullanmaya başlaması sayılabilir. 2021 yılı kentsel doku incelendiğinde Haşim İşcan Caddesi'nin kuzeyinde yer alan otopark alanının yerini yeni bir yapının aldığı ve alanın güneyinde yapılaşmanın devam etmesiyle doluluk oranının arttığı görülmektedir.

Doğanbey Kentsel Dokusu incelendiğinde 1939 yılında dolu-boş oranına göre dokunun yaklaşık %70 boş olduğu görülmektedir (Şekil 11). Tanımlı bir sokak örüntüsüne sahip olan kentsel dokuda mevcut yapılar genellikle yola sıfır konumlanmıştır. Seçilen kentsel dokuda bulunan yapı adalarında açık yeşil alanlar dikkat çekmektedir. 1965 yılında kuzeydeki yapı adaları başta olmak üzere yapı yoğunluğunun arttığı görülmektedir. Kentsel dokuda yapıların yola sıfır konumlanması ve yönelişi yapı-sokak ilişkisini güçlendirmektedir. Sokak örüntüsünün korunduğu görülürken sıra ev yapı düzeninde gelişme gösteren yapıların fiziksel sürekliliği mekân algısını değiştirmiştir. 1966 yılında Bursa Organize Sanayi Bölgesi'nin kurulması ile istihdam kaynaklı nüfus artışı konut talebini arttırmıştır. 1984 yılına kadar geçen sürede alandaki yapılaşma, boşlukların dolması ile devam etmiştir. 2001 yılında ise kentsel dokunun kuzeyinde yer alan yapı adasında yerine geçme ve yeni bir yapı görülmektedir. Diğer mekansal karakter unsurları ise korunmuştur. Kentsel dokular 2001 yılı dahil kıyaslandığında Doğanbey Kentsel Dokusu'nun sokak örüntüsü, sıra ev yapı düzeni, ada formları ve büyüklükleri ile kat yükseklikleri açısından tipolojik süreklilik sağladığı söylenebilir. Doğanbey Kentsel Dokusu'nda 2006 yılındaki kentsel dönüşüm projesi sonucu gerçekleşen asıl değişim 2021 yılındaki dokuda görülmektedir. Sokak örüntüsünün ızgara plan ve yapı tipolojisinin blok yapı düzeni olarak dönüştüğü görülmektedir. Kentsel dokunun güneydoğusunda görülen yeni tip yapılar sıra ev yapı düzenine öykünmektedir.

Şekil 11: Kentsel Dokuların Süreç Tipolojileri (Milli Savunma Bakanlığı Harita Genel Müdürlüğü hava fotoğrafı verileri ve URL 10 kaynağından yararlanılarak yazarlar tarafından hazırlanmıştır).

Kentsel dokuların tarihsel süreç içerisinde sahip oldukları tipler, tiplerin plan-boşluk ve hacim-boşluk ilişkileri aşağıda şematik olarak gösterilmiştir (Şekil 12). Aynı zamanda tiplerin değişimi ve yeni

üretileen tipler zamansal ve mekânsal olarak incelenmiştir. Tipler örnek alınan yıllara göre 3 kentsel dokunun karşılaştırılması ile irdelenmiştir.

1939 yılında Tarihi, Reyhan ve Doğanbey Kentsel Dokularında ortak olan yapı tipi 1. tiptir. Bitişik nizamda, yoldan giriş alan ve genellikle 1-2 katlı olan yapılar 1. tip olarak belirlenmiştir. 1. tip yapıların işlevinin tarihi kentsel dokuda genellikle ticaret diğer kentsel dokularda ise konut olduğu bilinmektedir. Tarihi Kentsel Doku'nun 2. tipi yapının yapı adasının tamamını kapladığıdır. Bu tipte yapılar ticaret fonksiyonundadır. Tarihi Kentsel Doku'da görülen 3. tip han yapılarıdır. Tarihi taş yapılar 7-8 metre yüksekliğindedir. 3. tip han yapıları dörtgen formdadır ve ortasında avlu bulunmaktadır. Tarihi Kentsel Doku'da bulunan dikdörtgen formlu bedesten yapısı 4. tipi oluşturmaktadır. Büyük alan kullanımının görüldüğü yapı ticaret işlevindedir. Reyhan ve Doğanbey Kentsel Dokuları ortak 5 tipe sahiptir. Kentsel dokuların 2. tipleri bahçeli sıra evdir. Yoldan giriş alan 2. tip yapılar arka bahçeye sahiptir. Bu dönemde Doğanbey Kentsel Dokusu'nda bahçe düzenlemeleri dikkat çekmektedir. 2. tip Doğanbey Kentsel Dokusu'nda en çok görülen tip iken; geleneksel konut dokusuna sahip Reyhan Kentsel Dokusu'nda ise 1. tipten sonra en çok görülen yapı tipidir. Reyhan ve Doğanbey Kentsel Dokularının 3. tipi yapının yola sıfır olduğu, yan ve arka bahçelerin bulunduğu yapılarıdır. Ortak olan 4. tip ise ayrık nizamdaki yapılarıdır. Diğer tiplere nispeten kentsel dokularda daha az görülen tipteki yapılara giriş bahçedendir. 4. tip yapılar ön, yan ve arka bahçelere sahiptir. Hem Reyhan hem de Doğanbey Kentsel Dokularında görülen iki yoldan cephe alan yapılar 5. tipi oluşturmaktadır. Yapı adalarının köşesinde yer alan yapılar yan ve arka bahçeye sahiptir. Doğanbey Kentsel Dokusu'nda bulunan 6. tip ise bahçeden giriş alan sıra ev yapı düzenidir. Bu tipte yapının bitişikindeki yapılar yola sıfır olup yoldan giriş alabilmektedir. Tarihi Kentsel Doku'nun kamu ve ticaret yapılarını barındırması tip açısından özgünlük sağlamaktadır. Reyhan ve Doğanbey Kentsel Dokularının ortak tiplere sahip olması benzer kentsel doku özellikleri gösterdiği anlamına gelmektedir. Tarihi kent merkezi komşuluğunda olmaları nedeniyle Reyhan ve Doğanbey Kentsel Dokularının tip oluşum süreçleri aynı dönemlere denk gelmektedir. Bu durum bölgeler arasında tipolojik geçişkenlik sağlamaktadır.

1965 yılında Cemal Nadir Caddesi'ne cephe veren yapıların gelişme göstermesi Tarihi Kentsel Doku'nun 5. tipini meydana getirmiştir. 5. tip, 1939 yılına göre daha yüksek katlı bitişik nizam apartmanları ifade etmektedir. 1965 yılı Reyhan ve Doğanbey Kentsel Dokularının tip analizinde Muratori'nin tanımı ile kendiliğinden bilincin sonucu olan a-priori tip süregelmektedir. Bu nedenle mekânda yeni yapı tipi üretilmemiştir.

1984 yılı tip analizinde her 3 kentsel dokuda da mevcut yapıları esas alarak gelişme gösteren yeni yapılar görülmüştür.

2001 yılına gelindiğinde bazı yapıların yıkılması dışında Tarihi Kentsel Doku'da ve Doğanbey Kentsel Dokusu'nda fiziksel sürekliliğin devam ettiği anlaşılmaktadır. Reyhan Kentsel Dokusu'nun ise 6. tipi üretilmiştir. Reyhan Kentsel Dokusu'nun 6. tipi büyük taban alanına sahip hacimli yapılarda görülmektedir. Konut fonksiyonundaki değişikliğin etkisiyle etrafı yollarla çevrili, yapı adasının tamamının yapı tarafından kullanıldığı tiptir.

2021 yılı tip analizi Doğanbey Kentsel Dokusu'nun kentsel dönüşüm ile yeni üretilen tiplerini yansıtmaktadır. 1939 yılından bu yana 3 kentsel doku karşılaştırıldığında yeni görülen yapı tiplerinin mevcut dokunun analizi (posteriori) göz önüne alınarak üretildiği anlaşılmaktadır. Örneğin; Tarihi Kentsel Doku'nun 5. tipi 1. tipinden kat yüksekliği bakımından farklılaşmaktadır. Ancak Doğanbey Kentsel Dokusu kentsel dönüşüm sonrası mevcut tiplerden kat yüksekliği, yapı düzeni, yapı formu ve büyüklüğü; tiplerin etkilediği ada büyüklüğü ve sokak örüntüsü bakımından tamamen ayrılmaktadır. Yeni üretilen konut tipleri blok nizamdır. Üretilen 7. ve 8. tip kendi arasında da tipolojik açıdan

uyumsuzdur. 7. tip 4 katlı, uzun cephesini bitişik 4-5 yapının; kısa cephesini ise 2 yapının oluşturduğu yapı grubunu tanımlamaktadır. 8. tip ise 22-23 katlı, 7. tipe nispeten yapı yaklaşma mesafesinin daha fazla olduğu nokta blokları ifade etmektedir. Aynı dönem içerisinde Tarihi Kentsel Doku ve Reyhan Kentsel Dokusu'nda yeni tip üretimi görülmemiştir. Tarihi Kentsel Doku ve Reyhan Kentsel Dokusu koruma planına tabi olmaları ve yapı doygunluğuna ulaşmış bölgeler olmaları Doğanbey'de görüldüğü gibi radikal bir morfolojik değişime direnç oluşturmaktadır.

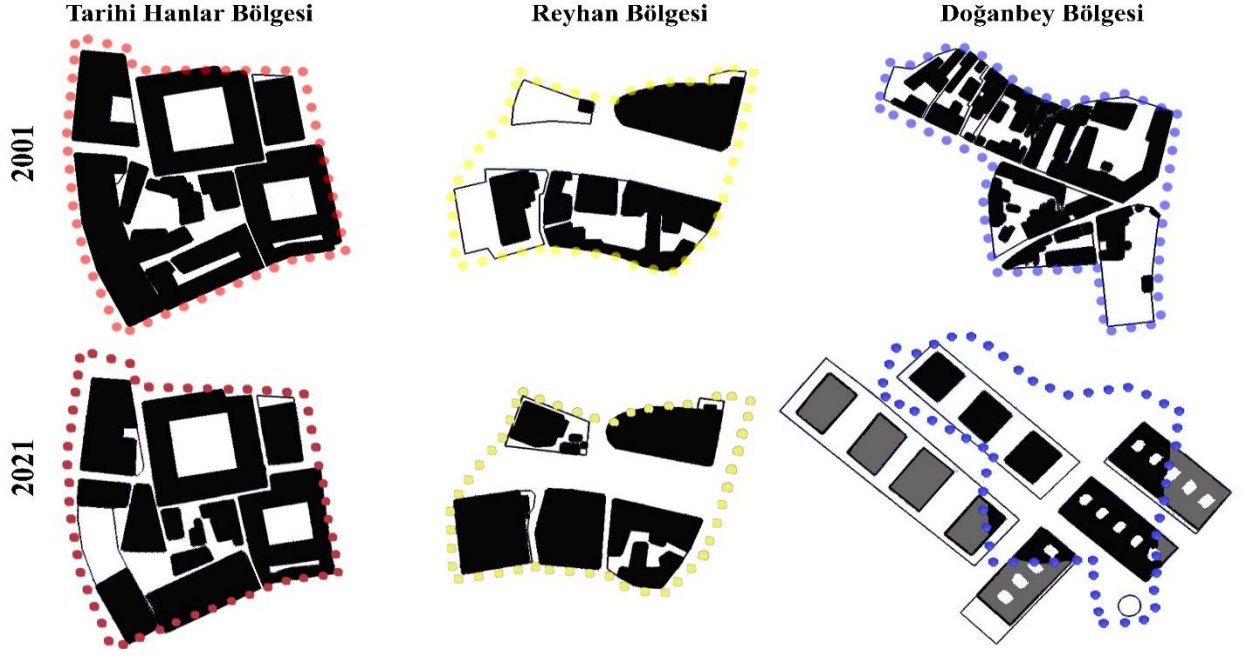
	TARİHİ KENTSEL DOKU			REYHAN KENTSEL DOKUSU			DOĞANBEY KENTSEL DOKUSU		
	TİP	PLAN-BOŞLUK İLİŞKİSİ	HACİM-BOŞLUK İLİŞKİSİ	TİP	PLAN-BOŞLUK İLİŞKİSİ	HACİM-BOŞLUK İLİŞKİSİ	TİP	PLAN-BOŞLUK İLİŞKİSİ	HACİM-BOŞLUK İLİŞKİSİ
1939	1.			1.			1.		
	2.			2.			2.		
	3.			3.			3.		
	4.			4.			4.		
1965	5.			Yeni üretilen yapı tipi görülmemiştir.			Yeni üretilen yapı tipi görülmemiştir.		
1984	Yeni üretilen yapı tipi görülmemiştir.			Yeni üretilen yapı tipi görülmemiştir.			Yeni üretilen yapı tipi görülmemiştir.		
2001	Yeni üretilen yapı tipi görülmemiştir.			6.			Yeni üretilen yapı tipi görülmemiştir.		
2021	Yeni üretilen yapı tipi görülmemiştir.			Yeni üretilen yapı tipi görülmemiştir.			7.		
	Yeni üretilen yapı tipi görülmemiştir.			Yeni üretilen yapı tipi görülmemiştir.			8.		

Şekil 12: Yapı Tipi Analizi (Yazarlar tarafından hazırlanmıştır).

Doğanbey Kentsel Dönüşüm Projesinin tipolojik sürece etkilerini niceliksel olarak kavramak adına 2001 ve 2021 yıllarına ait Tarihi, Reyhan ve Doğanbey Kentsel Dokuları ulaşım bağlantıları ile sınırlı alanlar haline getirilip incelenmiştir (Şekil 13). Kentsel dokular zaman ve mekan bağlamında karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Analizde toplam ada büyüklüğü, toplam ada sayısı, toplam yapı sayısı, toplam taban alanı, ortalama taban alanı katsayısı (TAKS), maksimum kat adedi, ortalama kat

sayısı, toplam ulaşım bağlantısı ve toplam alan büyüklüğü parametreleri kapsamında incelenmiştir (Tablo 2). Tarihi Kentsel Doku'da 20 yıllık planlama sürecinde yapı adası sayısı ve büyüklüğü artmıştır. Yeni yapı adaları alanda yer alan kentsel boşlukların dolmasına dolayısıyla ulaşım bağlantılarının kapladığı alanın azalmasına neden olmuştur. 2021 yılında Tarihi Kentsel Doku'nun batı sınırında yer alan yapıların tarihi dokunun okunurluğunu arttırmak için yıkılması ortalama taban alanı katsayısını düşürmüştür (Tablo 2). Bu durum maksimum kat sayısını etkilemez iken; ortalama kat sayısının düşmesini sağlamıştır. Reyhan Kentsel Dokusu incelendiğinde, mevcut yapı adası formlarının güneydoğuda yer alan ada haricinde korunduğu görülmektedir (Şekil 13). Güneydoğuda yer alan yapı adasının ise 2021 yılında ulaşım bağlantısının artması ile 2 ayrı yapı adası haline geldiği analiz edilmiştir. Süreç içerisinde yapı sayısı ve buna bağlı olarak toplam taban alanı artmıştır. Taban alanının artması ile doğru orantılı ortalama taban alanı katsayısı da artmıştır (Tablo 2). Son olarak incelenen Doğanbey Kentsel Dokusu'nda kentsel dokuya yapılan müdahale nedeniyle tanımlı alan sınırı değiştirilerek farklı bir metot izlenmiştir. Kentsel dokunun niceliksel verilerinin hesaplanması için başvuru alanı genişletmenin sebebi kentsel dokuda yaşanan dönüşümün doğru örneklem (yapı adalarının tamamının sınır içinde kalması) ile analiz edilmesidir. Blok yapı düzeni önerilen kentsel dokuda yapı sayısında azalma görülmektedir. 2021 yılında TAKS oranının 2001 yılına göre daha yüksek olmasının nedeni incelenen kentsel dokunun blok yapı tipleridir. Kentsel dokunun güneydoğusunda yer alan yapı adasının tamamına yakını kaplayan tipteki bloklar TAKS oranını yükseltmektedir. Bilinmektedir ki Kentsel Dönüşüm Proje alanında diğer blok yapı düzenleri TAKS oranını düşürmektedir. 2001 yılında Doğanbey Kentsel Dokusu ortalama kat sayısı 2 iken; 2021 yılında maksimum 23 kat adedi ile ortalama kat sayısı 8'e yükselmiştir.

Kentsel dokular karşılaştırıldığında ulaşım bağlantılarının kapladığı alan Tarihi Kentsel Doku'da ve Reyhan Kentsel Dokusu'nda zaman içerisinde büyük bir değişim göstermemiştir. Ancak Doğanbey Kentsel Dokusu'nda yaşanan tipolojik değişimler sonucu 2021 yılında ulaşım sisteminin toplam alandaki payı artmıştır. Kentsel Dokular kıyaslandığında 2001 ve 2021 yılları arasında toplam yapı sayısında en çok fark Doğanbey Kentsel Dokusu'ndadır. Toplam yapı sayısı kentsel dönüşüm sonrasında azalmıştır. Ayrıca kentsel dönüşüm ile yapı örüntüsü değişen alanda emsal oranının artması geleneksel mimariye aykırı biçimde dikeyde gelişmeye neden olmuştur. Reyhan Kentsel Dokusu'nda TAKS oranının 2021 yılında artmış olmasının sebebi komşuluğunda yer alan Doğanbey'deki kentsel dönüşümdür. Alanda ticaretin varlığı ve dönüşen kentsel doku Reyhan Kentsel Dokusu'nda yeni yapılaşma dinamiği yaratmıştır.

Şekil 13: Kentsel Doku Analizi (Yazarlar tarafından hazırlanmıştır).

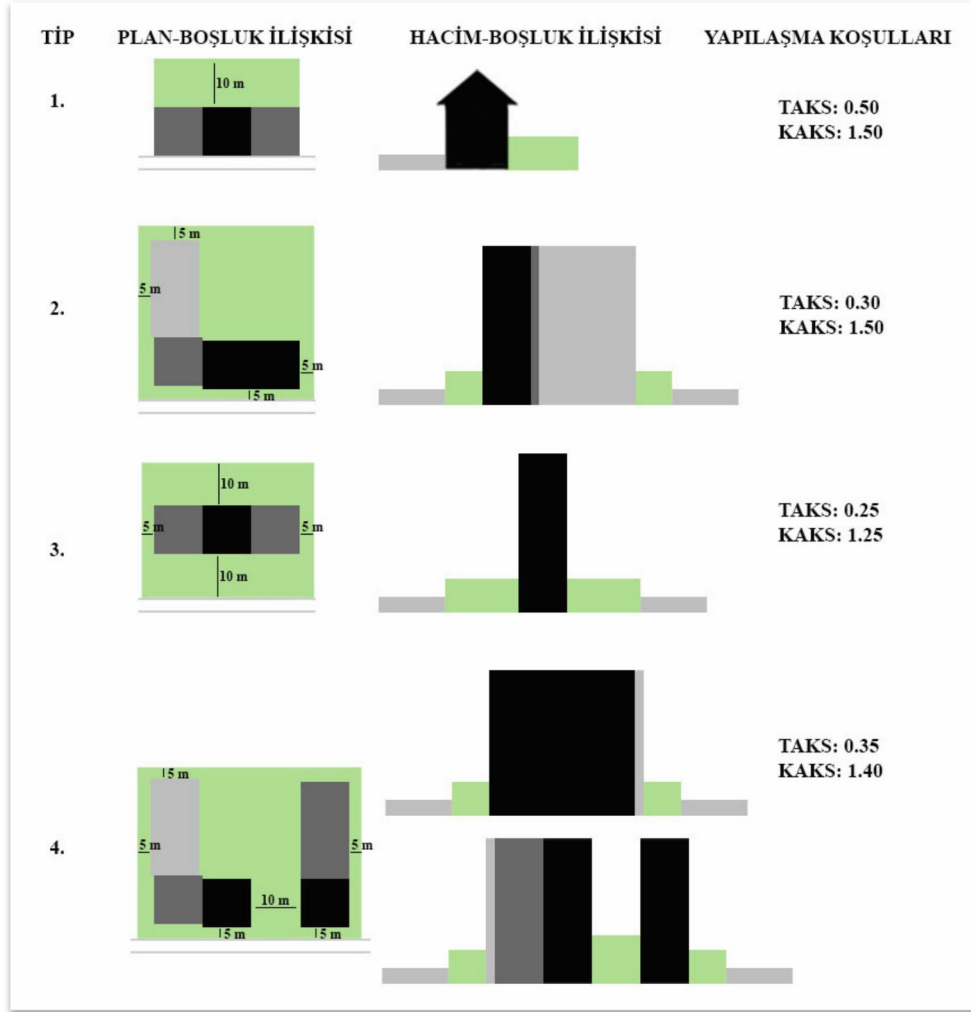
Nitelikler	Tarihi Hanlar Bölgesi		Reyhan Bölgesi		Doğanbey Bölgesi	
	2001	2021	2001	2021	2001	2021
Toplam Ada Büyüklüğü (m ²)	19993	20570	12891	12284	17018	22291
Toplam Ada Sayısı	9	11	4	5	7	6
Toplam Yapı Sayısı	35	34	20	25	89	35
Toplam Taban Alanı (m ²)	16417	15907	7664	10465	8547	12632
Ortalama Taban Alanı Katsayısı	0.82	0.77	0.59	0.85	0.50	0.57
Maksimum Kat Adedi	7	7	12	12	2	23
Ortalama Kat Sayısı	3	2	4	4	2	8
Toplam Ulaşım Bağlantısı (m ²)	5972	5395	6494	7101	3317	11732
Toplam Alan Büyüklüğü (m ²)	25965		19385		20335	34023

Tablo 2: Kentsel Dokuların Nitelik Tablosu (Yazarlar tarafından hazırlanmıştır).

Yukarıda yapılan yapı tipi analizi, kentsel doku analizi ve kentsel dokuların nitelik tablosu yapının tipolojik sürecine ilişkin planlama ilkeleri önermektedir. Bu ilkeler kapsamında Doğanbey Kentsel Dokusu'nda kentsel dönüşüm projesinde yer alan tipler yerine tipolojik sürekliliğe göre üretilmesi olası yapı tipleri aşağıda sunulmuştur (Şekil 14). Örnek yapı tipleri, Doğanbey'in 2001 yılı yapılaşma koşulları ve kentsel dokunun ihtiyaç duyduğu sosyal ve teknik altyapı alanı göz önünde bulundurularak taban alanı katsayısı (TAKS) 0.50 ve altında olacak şekilde tasarlanmıştır. Kentsel dokunun hacim-boşluk ilişkisinin sürdürülebilir bir planlama anlayışı ile sağlanması adına mevcutta var olan bitişik nizam ve sıra ev tipolojisinden esinlenilmiş ve en yüksek emsal değeri (KAKS) 1.50 olarak belirlenmiştir. Önerilen 1. yapı tipi Doğanbey Kentsel Dokusu'nda var olan 2. yapı tipinin bahçe mesafesi ve kat yüksekliği açısından değişikliğe uğramış halidir. Kat adedinin 3 kat olduğu ve buna bağlı olarak bahçe mesafesinin arttığı görülmektedir. Tipolojik sürece göre görülmesi beklenen 2. tip blok nizamdır. Blok nizam ile alanın sosyal ilişkilerinin sürdürülebileceği ortak alanlar oluşturulmuştur. Blok nizam yapının biçimlenişi sokak örüntüsü ile paralel olup mekanın plan-boşluk hissi korunmuştur. 3. tip yapılar biçimlenişi ile mevcut kentsel dokuya uyum sağlayan blok nizamdır. Kentsel dokunun 4. tipi ile yapı girişi ve yapının konumlanışı açısından benzerlik gösteren 3. tipte de yapı girişi

bahçedendir. 2 yapı grubunun ada içerisinde bir kompozisyon oluşturduğu 4. tip üretilebilecek bir diğer tiptir. 4. tipin plan-boşluk, hacim-boşluk ilişkilerinin ve kat adedinin kentsel dokuya uygun olduğu düşünülmektedir.

Sunulan örnek tipler ve kentsel dönüşüm projesi tipleri kıyaslandığında Doğanbey’de görülen 7. ve 8. tipin yapılaşma koşulları (TAKS, KAKS), yapıların büyüklüğü, hacmi ve yönelişi ile tipolojik süreçte bir kırılma noktası oluşturduğu görülmektedir (Şekil 12). Kentsel dönüşüm projesi kentsel dokunun mimarlık kültürünü yansıtabilecek çeşitli tipler üretilebilecek iken posterioriden bağımsız bir planlama örneği göstermektedir.

Şekil 14: Tipo-morfolojik Süreçte Görülmesi Beklenen Yapı Tipleri (Yazarlar tarafından hazırlanmıştır).

2.3.5. Kentsel Dönüşüm Proje Alanının Uygulama Öncesi-Sonrası Analizi ve Karşılaştırması

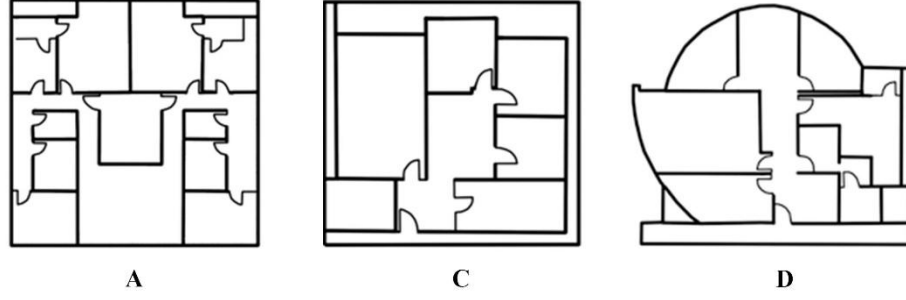
Araştırmanın bu bölümünde tip analizinde tespit edilen Doğanbey Kentsel Dokusu yeni tiplerinin yer aldığı kentsel dönüşüm proje alanı tipo-morfolojik açıdan incelenecektir. Mekânın niteliğinin değişmesinde niceliksel değişimler belirleyici olmaktadır (Ünlü, 2006). Sokak genişlikleri, dolu-boş oranları, kat yükseklikleri, yapı yaklaşma mesafeleri gibi niceliksel değişimler doğrudan sokak, yapı ve yapı adası örüntüleri ile yapı-sokak ilişkisini etkileyerek kentin morfolojisini değiştirmektedir (Ünlü, 2006). Doğanbey Kentsel Dönüşüm Proje Alanı mevcut dokusundan ve komşuluğundaki kentsel dokulardan farklı bir tipolojik süreç geçirerek kentsel algının tamamen değişmesine neden olmuştur. Alan sınırlarını oluşturan ulaşım bağlantıları ve arazi kullanımı dışında proje sonrası mimari tipler, kat yükseklikleri, ada formları ve büyüklükleri, alan içi sokak örüntüsü, yapı-ada-sokak ilişkisi değişmiştir.

(Şekil 12). Bu tipler aşağıda yapı büyüklüklerine, kat adetlerine, daire planlarına, cephe özelliklerine göre detaylı olarak yeniden tiplendirilmiştir (Şekil 16).

Şekil 16: Doğanbey Kentsel Dönüşüm Projesi Yapı Tipi Analizi (Osmangazi Belediyesi Planlama Bürosu Arşivi, 2018 yılı verisinden yararlanılarak yazarlar tarafından hazırlanmıştır).

Dönüşüm alanının doğusunda bulunan A bloklar, 75 m² büyüklüğünde daire planına sahiptir (Şekil 17). Mimari açıdan özgün dokuya uyumun kat adedi, cephe açıklıkları ve cumba gibi bina cephe özellikleri ile sağlandığı karakter alanı oluşturmaktadır. B blokların daire planı verisine ulaşamamıştır. 23 katlı olan B bloklar C bloklar gibi dörtgen formdadır ve balkona sahiptir. Dörtgen formlu C blokların, 112,5 m² lik daire büyüklüğü 120 m² olarak revize edilmiştir (Gür ve Dostoğlu, 2016). Dönüşüm alanında yer alan blokların yaklaşık %10 unu oluşturan 23 katlı C bloklar, tarihi kent merkezi silüetinin önüne geçmektedir. Dönüşüm öncesinde bahçe kullanımlarının yoğun, sokak ile yapı ilişkisinin güçlü olduğu alanda uygulama sonrası bu ilişki, balkon ile kurulmaya çalışılmıştır (Şekil 17). Dönüşüm alanının kuzeybatısında bulunan D bloklar oval formu ile fiziksel olarak diğer bloklardan ayrılmaktadır. Bu form sayesinde dönüşüm projesindeki ulaşım kararına uyumlu olarak blok cephelerinin sokak ile ilişkisi güçlü kılınmıştır (Şekil 17). Ulaşım kararı ve yapıların biçimlenişi ile daire formda merkezinde kamusal kullanımların olduğu bir odak yaratılmıştır.

Şekil 17: A-C-D Blokların Daire Planı (Gür ve Dostoğlu, 2016 kaynağından yararlanılarak yazarlar tarafından şematikleştirilmiştir).

Kentsel dönüşüm sonrası günümüze kadar geçen süreçte yapılan imar planı değişiklikleri dahilinde arazi kullanım analizi hazırlanmıştır (Şekil 18). Alanın batı sınırını oluşturan Fevzi Çakmak Caddesi ile güney sınırını oluşturan Haşim İşcan Caddesi boyunca ticaret kullanımları yer almaktadır. Konut alanlarının merkezinde açık yeşil alanlar, dini tesis alanı ve sosyal kültürel tesis alanları yer almaktadır. Konut alanlarının ihtiyacını karşılayan sosyal donatı alanlarının, 20 metre en kesitli Doğanbey TOKİ Konutları Caddesi ulaşım odağında (kavşak) yer alması ve kuzeyde yer alan D blokların yönelişi merkez algısını güçlendirmektedir. Dönüşüm sonrası alandaki eğitim alanı işlevini korumaktadır. Mevcut durumda konut alanı olan bölge, dönüşüm sonrası konut işlevini sürdürmektedir.

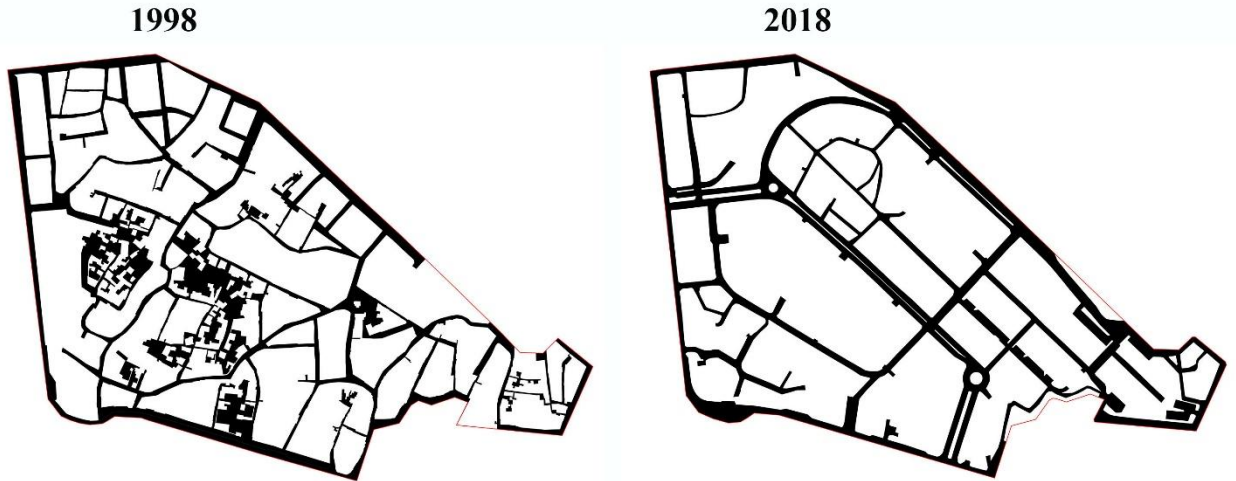
Şekil 18: Kentsel Dönüşüm Alanı Arazi Kullanım Analizi (URL 2 kaynağından yararlanılarak yazarlar tarafından hazırlanmıştır).

Aşağıda yer alan sokak örüntüsü, topoloji, yapı adası örüntüsü, bina örüntüsü, yapı-ada-sokak ilişkisi kentsel dönüşüm öncesi (1998) ve kentsel dönüşüm sonrası (2018) olmak üzere analiz edilmiştir.

Yolun morfolojik önemi hem yapı birliğini yaratmada hem de kentsel dokuları ayırmada ortaya çıkmaktadır. Kentsel dönüşüm öncesi alan organik sokak örüntüsüne sahiptir (Şekil 19). Alanda ulaşım sistemi belirli yapı adalarını tanımlayamamış ve kamusal açık alanlar oluşturmuştur. Bu durumun bir

diğer nedeni süreç içerisinde gelişen yapıların alandaki yol sisteminde belirleyici olmasıdır. Ada içi yollarla yarı özel alanlar oluşması yerine biçimsel olarak amorf kentsel boşluklar oluşmuştur. Organik sokak örüntüsü nedeniyle sık yol kesişimleri görülmektedir. Alanın batı sınırını oluşturan 35 metre en kesitli Fevzi Çakmak Caddesi ile güney sınırını oluşturan 40 metre en kesitli Haşim İşcan Caddesi kesişiminde yer alan kavşak ile alanın kuzeyinde yer alan diğer ulaşım odakları, konut alanları ve kentsel donatı alanları dönüşüm alanının erişilebilirliğini arttırmaktadır. Ancak Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği'ne aykırı en kesitlerde ulaşım bağlantılarının olduğu ve ulaşım hiyerarşisinin olmadığı görülmektedir. Alanda 3 metre en kesitin altında yaya yolları, 10 metre en kesitin altında trafik yolları ve 7 metre en kesitin altında ise yapılara mahreç veren yollar bulunmaktadır. Tarihi süreç içerisinde mekânsal yapıda hakim olan dar yolların ve yapıların alanı fiziksel doygunluğa ulaştırmasıyla mekânsal gelişim devam etmiştir. Fiziksel doygunluğa ulaşılmış alanda gelir düzeyinin ve sosyal topografyanın etkisiyle bozulma süreci başlamıştır.

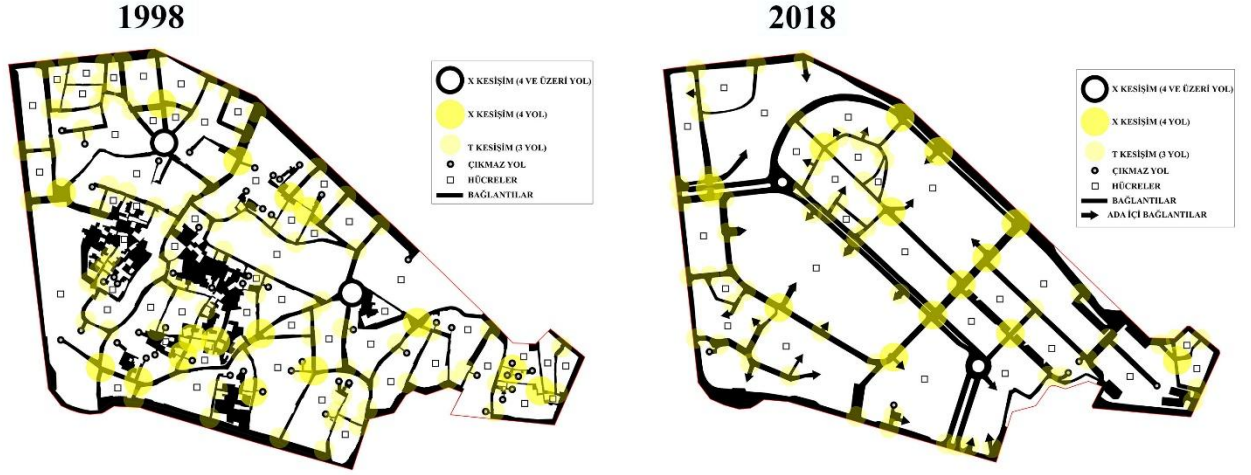
Yeniden yapma süreciyle parsel düzeni, yapı adası büyüklüğü, kat yüksekliği, yapı düzeni ve yol ağı gibi morfolojik bileşenler açısından mekânsal yapı düzenlenmiştir (Şekil 19). 2018 yılı analizinde görüldüğü üzere alandaki yetersiz altyapı sorunu yol genişliklerinin, yol sürekliliklerinin ve ulaşım ağı hiyerarşisinin düzenlemesi ile çözülmeye çalışılmıştır. Kentsel dönüşüm projesi ile değişen morfolojik bölgede alanın kuzey sınırını oluşturan Kıymaz Sokak, biçimsel olarak Doğanbey TOKİ Konutları Caddesi'ne referans oluşturmaktadır. Doğanbey TOKİ Konutları Caddesi'nin etki alanı, proje alanının tamamına hizmet etmektedir ve üzerinde 2 ulaşım odağı (kavşak) yer almaktadır. Dönüşüm öncesindeki ulaşım ağının aksine lineer bir ulaşım sistemi görülmektedir. 2018 yılı sokak örüntüsünde yapı adalarına erişim veren yollar belirtilmiş ancak ada içi ulaşım sistemi gösterilmemiştir (Şekil 19). 20 metre en kesitli Doğanbey TOKİ Konutları Caddesi'nden 23 katlı C bloklar mahreç almaktadır. Kat adedi veya yüksekliği belirlenmemiş alanlarda Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği, Madde 9'a göre 20 metre en kesitli bir yolda en çok kat adedi 6 olmaktadır. Bu durum örnek alındığında alanda koridor etkisinin olduğu ve yolun taşıma kapasitesinin aşılması gibi kentsel sorunların var olduğu sonucu çıkarılmaktadır.

Şekil 19: Sokak Örüntüsü (Osmangazi Belediyesi Planlama Bürosu Arşivi verilerinden yararlanılarak yazarlar tarafından hazırlanmıştır).

Topoloji analizi ile doku tipolojisi incelenen kentsel dönüşüm proje alanında bulunan yol kesişimleri, bağlantılar, çıkmaz yollar ve hücreler tespit edilmiştir (Şekil 20). 4 ve üzeri yol kesişimleri X kesişimi meydana getirirken; 3 yolun kesişimi T kesişimi meydana getirmektedir. 1998 yılında alandaki toplam 105 kesişimin %83 ü T kesişimdir (Tablo 3). T kesişimler ve 51 adet çıkmaz yolun olması geleneksel

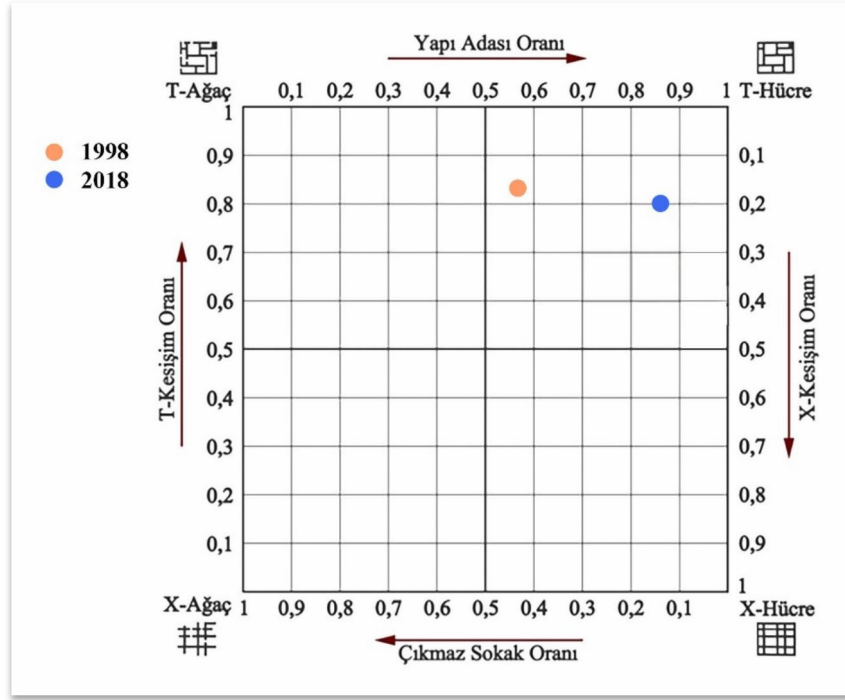
kent dokusunun varlığını göstermektedir. Organik kentsel dokuda bağlantı sayısı 140 olarak hesaplanmıştır. Toplam bağlantı sayısı ile toplam kesişim sayısının farkı rota sayısını vermektedir. 2018 yılı topoloji analizine göre doku tipolojisi incelendiğinde toplam kesişim sayısının azaldığı görülmektedir. Bu durum yapı adalarının büyüklüğünün arttığını, dörtgen şeklindeki yapı adalarının düzenli tekrar etmesi ile yapı adası sayısının azaldığını kanıtlamaktadır. 2018 yılında yapı adası oranı %86 olurken; geleneksel dokularda yer alan çıkmaz yol oranı azalmıştır (Grafik 1). X kesişim oranı artmıştır. Her iki dönemin topoloji analizinde de X kesişimler yapı yoğunluğunun yüksek olduğu alanlardır.

Şekil 20: Topoloji Analizi (Osmangazi Belediyesi Planlama Bürosu Arşivi verilerinden yararlanılarak yazarlar tarafından hazırlanmıştır).

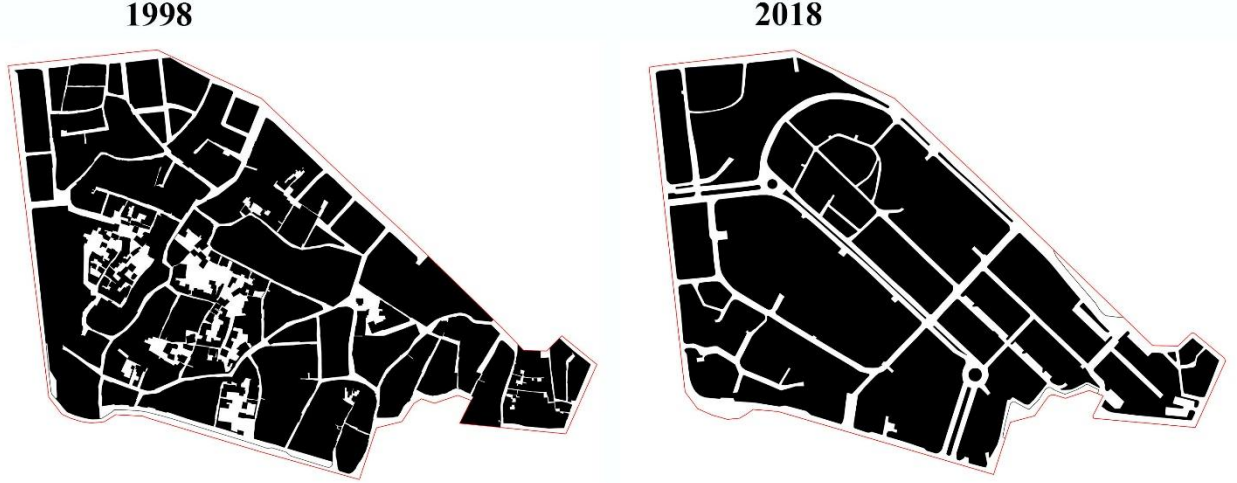
Topolojik Nitelikler	1998		2018	
	Adet	Oran	Adet	Oran
X-kesişim	18	0.17	15	0.20
T-kesişim	87	0.83	58	0.80
Yapı adası	68	0.57	30	0.86
Çıkmaz sokak	51	0.43	5	0.14
Σ Bağlantı sayısı (L)	140		103	
Σ Kesişim sayısı (J)	105		73	
Rota sayısı R = (L-J)	35		30	

Tablo 3: Topolojik Nitelik Tablosu (Yazarlar tarafından hazırlanmıştır).

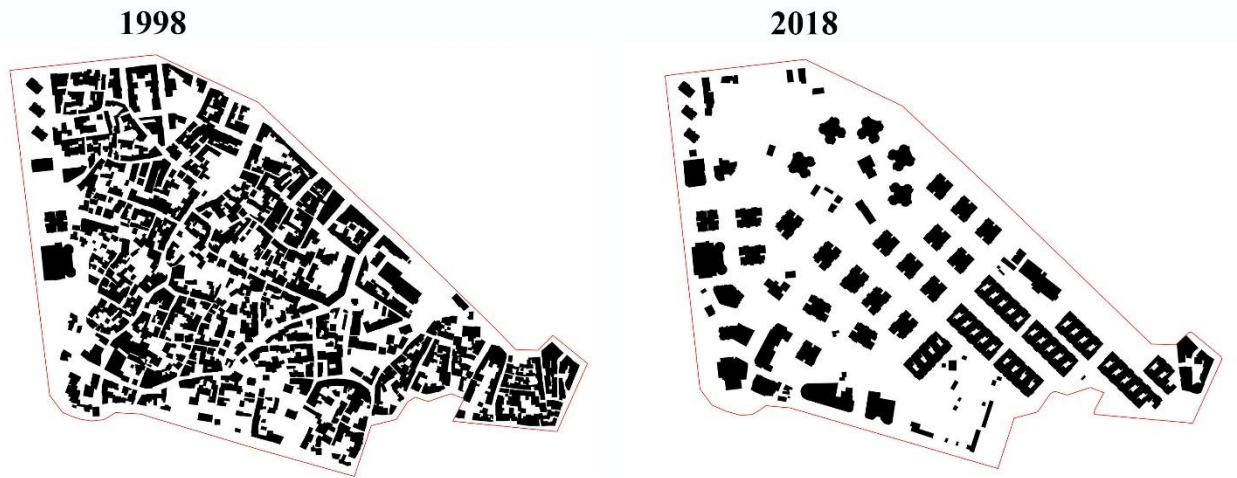
Grafik 1: Topolojik Statü ve Doku Tipolojisi Karşılaştırması (Yazarlar tarafından hazırlanmıştır).

Yapı adası örüntüsü kentsel dönüşüm uygulaması öncesinde, organik sokak dokusu nedeniyle kentsel dönüşüm sonrasına kıyasla küçük yapı adalarından oluşmaktadır (Şekil 21). Nispeten büyük olan yapı adaları ise yolların yapı adası içine sızılması ve yapıların çevresinde genişlemesi ile oluşan kentsel boşlukları içermektedir. Bu kentsel boşluklar meydan işlevi görmektedir. Dönüşüm öncesi meydanlar, sosyal yapıyı güçlendiren ve aidiyet duygusunu besleyen kamusal mekanları yaratmıştır. Kentsel dönüşüm ile mevcut durumda yapıların dağınık yer seçimi sonucu oluşan kentsel boşluklar, yarı kamusal mekâna sahip yapı adası örüntüsünü oluşturmuştur. Kentsel dönüşüm uygulaması ile alandaki yapı adası büyüklüklerinin dönüşüm öncesine kıyasla arttığı görülmektedir (Şekil 21). Bu durumun nedenleri teknik altyapı bakımından niteliksiz yolların yerine yapılan yeni ulaşım bağlantıları, ada bazında yapılaşmanın olması, ada otoparkları ve ada içi ulaşım bağlantıları olarak sayılabilir. Kuzeybatıdaki kavşak çevresinde bulunan dairesel yapı adası formunun haricinde alanın genelinde dörtgen formda yapı adaları bulunmaktadır. Ulaşım sistemi hiyerarşisinin düzenlenmesi ile yapı adalarına hizmet sağlanmaktadır.

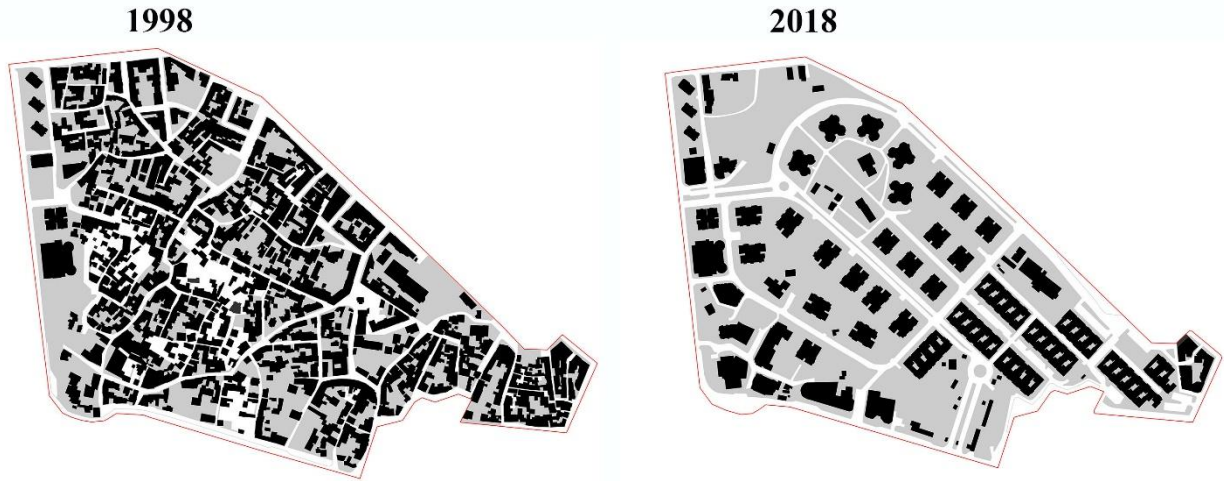
Şekil 21: Yapı Adası Örüntüsü (Osmangazi Belediyesi Planlama Bürosu Arşivi verilerinden yararlanılarak yazarlar tarafından hazırlanmıştır).

Mevcut dokuda bina örüntüsü, genellikle bitişik nizam ve 1-2 katlı olarak görülmektedir. Bahçe kullanımının yoğun olduğu alanda yapılar süreç içerisinde boşlukların dolması ile gelişme göstermiştir. Alandaki doluluk oranı %45 olarak hesaplanmıştır (Şekil 22). Bitişik nizam yapılar, organik sokak yapısını tanımlayıcı rolde yer almaktadır. Yapıların biçimlenişi T kesişimin çok olduğu kıvrımlı bir sokak örüntüsü tanımlamaktadır. Parçalı ve çoklu mülkiyet deseni, hukuki anlaşmazlıklar, yapılaşma hakları ve sosyal problemler ada bazında kentsel dönüşüm uygulaması yapılmasını gerektirmiştir. Kentsel dönüşüm uygulaması ile mevcut dokudan farklı olarak blok düzen yapı grupları planlanmıştır. Kentsel dönüşüm uygulamasında sadece A bloklar, cephe uzunluğu ve kat adedi bakımından mevcut dokuyu esas almıştır. Kentsel dönüşüm alanının yapı morfolojisine bakıldığında 1-2 katlı müstakil yapıların yıkılarak 23 katlı blokların yapılması ile yerine geçme gerçekleşmiştir. Emsal kararı ile dikeyde gelişme gösteren yapılaşma sonucu, alanın doluluk oranı %25 olarak hesaplanmıştır (Şekil 22). Aynı yoldan mahreç alan blokların farklı tip ve kat yüksekliğine sahip olması planda tutarsızlığa ve mekânsal organizasyonun bozulmasına yol açmaktadır.

Şekil 22: Bina Örüntüsü (Osmangazi Belediyesi Planlama Bürosu Arşivi verilerinden yararlanılarak yazarlar tarafından hazırlanmıştır).

Dönüşüm alanının kadastral yapısına veya 1998 yılına ait parsel verisine ulaşamadığı için yapıların ada içerisindeki konumu, yapı-ada-sokak ilişkisi bağlamında analiz edilmiştir (Şekil 23). Yapılan 1998 yılı analizi ile yapı örüntüsünün sokak örüntüsünü yönlendirdiği anlaşılmaktadır. Yapıların ada içerisindeki konumu yola teğettir. Bitişik nizamlı yapılarda ortak bahçe kullanımı yaygın olarak görülmektedir. Plansız gelişen yapıların tanımladığı sokak ve ada örüntüsü kentsel boşlukların oluşmasına neden olmuştur. Örnek alan dönüşmeden önce kentsel boşluklar, kentsel organizasyona meydan işlevinde dahil olmaktadır. Yapı adası formları ve büyüklükleri yapılaşma koşulları ve yapı düzenine göre farklılaşmaktadır. 1998 yılı analizinde yapı adalarının doluluk oranı dönüşüm sonrasında kıyasla daha fazladır. Çünkü bitişik nizam yapılar kat yüksekliği ve yapılaşma koşulları bakımından yatayda gelişme gösterirken; dönüşüm sonrası verilen blok düzen ve emsal kararı ile kentsel doku dikeyde gelişme göstermiştir. Kentsel dönüşüm sonrası yapı adalarında yapılar, belirli yapı yaklaşma mesafelerinde konumlanmıştır. Mevcut dokuyu esas alan A bloklar yapı adasının tamamına yakınına kullandığı için doluluk oranları diğer bloklara nispeten yüksektir. Kuzeybatıda yer alan kavşikli yol ile D blokların yönelişi ve tipi birbirini desteklemektedir. 2018 yılında sokak örüntüsü yapı adalarının formunu oluşturmuştur.

Şekil 23: Yapı-Ada-Sokak İlişkisi (Osmangazi Belediyesi Planlama Bürosu Arşivi verilerinden yararlanılarak yazarlar tarafından hazırlanmıştır).

SONUÇ:

Kentlerin devingenliği toplum ve mekânın diyalektik ilişkisine dayanmaktadır. İnsan yerleşmelerinin formu (makroform), tarihsel gelişim-dönüşüm süreçleri ve bileşenleri disiplinlerüstü bir bilim olan kentsel morfolojinin araştırma konusudur. Kentsel morfolojide kent dokusu ve mimari tipoloji arasındaki ilişkiyi inceleyen tipolojik yaklaşımı, mevcut kent dokusundan hareketle öneri plan için mekân düzenleme ilkeleri belirlemektedir. Kentsel peyzaj bileşenleri analiz edilen kentsel doku, karakter alan tanımlamakta ve plan uygulama koşulları için yönlendirici nitelik taşımaktadır. Kent içerisinde morfolojik bir bölge tanımlayan kentsel dönüşüm bölgeleri, çoğu zaman benzer sosyal ve kültürel grupların bir arada olduğu ve bu durumun fiziksel yapıya arazi kullanım deseni, yapı örüntüsü, sokak örüntüsü, topolojik statü ve doku tipolojisi olarak yansıdığı mekanlardır. Günümüzde kentsel dönüşüm planlarındaki temel anlayışın yapı yoğunluğundaki farklılığa indirgenmesi kentsel doku bütünlüğü, çevresel değerler ve koruma konularının ihmaline bağlı olarak kentsel morfolojiyi önemli ölçüde değiştirmektedir (Ersoy, 2005; Sınmaz ve Özdemir, 2016).

Araştırma, kentsel dönüşüm uygulamalarının kentsel dokuda meydana getirdiği morfolojik değişimin bağlamda ve mimarlık kültüründe yarattığı etkileri tipo-morfolojik açıdan incelemektedir. Müdahale edilen kentsel dokunun tipolojik sürekliliğe etkisini değerlendirmek amacıyla tarihi kimliği ile ön plana çıkan Bursa kenti, Osmangazi ilçesinde uygulanan Doğanbey Kentsel Dönüşüm Projesi ele alınmıştır. Tipo-morfolojik yöntemin kullanıldığı araştırmada tarihsel gelişim süreci, planlama deneyimi, kentsel bellek ve mimari karakter, tipolojik süreç içerisinde kentsel dokuların ve tiplerin analizi toplumun düşünsel ortaklığını (kendiliğinden bilinç) ve/veya kriz durumunda ortaya çıkan eleştirel bilinci kavramak, dolayısıyla tipin oluşum ve dönüşüm dinamiklerini anlamak için gerekli kriterlerdir. Tarihsel gelişim süreci dönemin toplumunun mekânsal pratik anlayışında; planlama deneyimleri ise plan kararları doğrultusunda tiplerin üretiminde ve dönüşümünde belirleyici unsurlardır. Fonksiyon, yapı niteliği, yapı düzeni ve yapılaşma koşulları bakımından tipler, kentsel belleği ve mekânsal karakteri doğrudan etkilemektedir. Kentsel belleğin değişimi kentteki mekânsal karaktere, tipolojik sürekliliğe, kullanıcı algısına ve kent imgesine bağlıdır. Proje alanının tarihi kent merkezi komşuluğunda olması kentsel dönüşümün, kentin morfolojisi ve karakteri üzerindeki etki ölçeğini büyütmektedir. Bu nedenle Tarihi Kentsel Doku, Reyhan Kentsel Dokusu ve Doğanbey Kentsel Dokusu olmak üzere 3 kentsel doku karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Araştırmada kentin tarihsel gelişimi içerisinde, kentin morfolojisini değiştiren mekânsal planların ve olayların incelenmesi kentin operasyonel tarihini ortaya koymuştur. Elde edilen bulgular kentin farklı kentsel dokularında süreç içerisinde meydana gelen tipolojik değişimlerin ve üretilen tiplerin nedenlerini açıklamaktadır. Yapılan kentsel doku analizleri kentin niteliğinin ve özünün anlaşılmasını sağlamıştır. Kentsel dokular 1939 yılında sahip oldukları mimari karaktere tipolojik süreç içerisinde yeni tipler eklemiştir. Araştırmada tip üretimi Tarihi Kentsel Doku için 1965 yılında, Reyhan Kentsel Dokusu'nda 1984 yılında ve Doğanbey Kentsel Dokusu'nda 2021 yılında görülmüştür. Tarihi Kentsel Doku'da yeni tip üretimi 1940 Prost Planı kararı doğrultusunda Atatürk Bulvarı üzerinde iş hanlarının gelişmesi ve Kat Mülkiyeti Kanunu'nun etkisiyle 1965 yılı analizinde Cemal Nadir Caddesi üzerinde 5. tip ile görülmektedir. 5. tip gelişmiş teknik altyapıya sahip olan ve organik sokak yapısından farklılaşan Cemal Nadir Caddesi'nden hizmet almaktadır. Bu durum kat adedinin mevcuttan daha yüksek olmasına ve konut+ticaret fonksiyonunun yer almasına olanak tanımaktadır. Değişen boşluk hacim ilişkisi, yapı niceliği ve niteliği, tarihi kent merkezinin okunurluğunun azalmasına neden olarak kent belleğini etkilemiştir. Reyhan Kentsel Dokusu'nda 1984 yılında görülen sokak örüntüsünün değişimi (Haşim İşcan Caddesi'nin açılması) ve gelişme imar planı kararı ile yeni ticaret merkezi işlevi mekânsal gelişimi tetiklemiştir. Bu durum tipolojik sürece 2001 yılında Reyhan Kentsel Dokusu'nda 6. yapı tipinin görülmesi olarak yansımıştır. Tarihi ticaret merkezi çevresinde gelişen geleneksel konut dokusunu temsil eden Reyhan Kentsel Dokusu, ticaret ve konut+ticaret işlevlerinin sonucu olarak daha büyük taban alanına, görece yüksek kat adedine ve modern yapı formuna sahip 6. tip ile tipo-morfolojik açıdan dönüşmüştür. Özellikle Haşim İşcan Caddesi, kentsel örüntüde tipolojik süreksizliğe neden olmuştur. Doğanbey Kentsel Dokusu'nda ise 2021 yılı tip analizine yansıyan yeni tipler 2006 yılında başlayan kentsel dönüşüm projesinin ürünüdür. Araştırmada Muratori'nin tipin çözülmesi ve yeniden kurgulanmasına yol açan kriz ortamını kentsel dönüşüm projesinin gerekçeleri oluşturmaktadır. Dönüşüm alanına ilişkin toplumun düşünsel ortaklığını yansıtacak tipolojik sürecin sosyo-ekonomik yapı nedeniyle kendiliğinden gelişme gösterememiş olması, sosyal donatıların eksikliği ve köhne durumdaki yapıların varlığı kentsel dönüşüme gerekçe oluştururken; kentsel dönüşüm alanının batısında bulunan Fevzi Çakmak Caddesi ve güneyinde yer alan Haşim İşcan Caddesi üzerinde ticaret alanlarının bulunması dönüşümü tetiklemiştir. Bu nedenle Doğanbey kamu eliyle kentsel dönüşüme konu olmuştur. Ancak kentsel dokular yapı tipi analizinde ve nitelik tablosunda karşılaştırılıp detaylı olarak incelendiğinde, diğer kentsel dokuların aksine Doğanbey'de gerçekleşen tip üretiminin posteriori analizine göre olmadığı ortaya çıkmıştır. Doğanbey'in kentsel dönüşümündeki sorun operasyonel tarih kavramına göre tipler üretilirken esas alınması gereken süreç tipolojisinin göz ardı edilmesidir. Mevcut durumda bitişik nizam 1-2 katlı, yapı adalarında bahçe kullanımlarının görüldüğü kentsel dokunun yerini 23

katlı blok nizam yapılara bırakması kent algısını değiştirerek kentsel belleğe zarar vermiştir. Değişen sokak örüntüsü, bina örüntüsü, yapı-ada-sokak ilişkisi, hacim-boşluk ilişkisi, topolojik statü ve doku tipolojisi yeni bir karakter alan tanımlayarak yapı ölçeğinden kent ölçeğine kadar etki yaratmıştır. Araştırmada tipolojik sürece ve kentsel belleğe göre üretilmesi olası tipolojiler sunulmuştur. Böylece kentsel dönüşüm ile üretilen tipin, tipolojik süreçte radikal bir dönüşüme neden olduğu vurgulanmıştır. Mimarlık kültürünün tip üretimini yönlendirmesi gerekirken; projeyi üretenlerin bireysel tutumu, kentsel belleği ve kullanıcının mekân algısını hiçe saymıştır. Ne yazık ki üretilen tipler kentin mimarlık kültürünün bir parçası haline gelmiştir. Kentsel dönüşüm öncesi ve sonrası proje alanının morfolojik analizleri göstermektedir ki yapı düzenine, yapılaşma koşullarına ve yapıların biçimlenişine göre boşluk-hacim ilişkisi morfolojik yapıyı dönüştürmüştür.

Sonuç olarak kentsel dönüşüm projesi kente uyum ve tipolojik sürekliliğe katkı sağlayamamıştır. Kentsel dokuya aykırı mimari karakter ve ölçekte uygulanan kentsel dönüşüm projesinin, kentin mekânsal karakteri üzerinde tarihi ve kültürel unsurların etkisini zayıflatarak kentsel belleğe zarar verdiği görülmüştür. Doğanbey Kentsel Dokusu ile diğer kentsel dokular arasında tipolojik geçişkenliğin olmaması kentin bütüncül yapısına zarar vermiştir. Dönüşen boşluk-hacim ilişkisi ve topoloji kentsel dokuyu değiştirmiş, özellikle tarihi kent merkezinin gölgelenmesi ile kent silueti olumsuz etkilenmiştir. Yapı tipi analizine göre kentsel dönüşümün diğer kentsel dokuların tipomorfolojisine etkisinin gelecek 20-25 yıllık kent planlama sürecinde daha belirgin ve somut olarak açığa çıkması beklenmektedir. Bu doğrultuda kentsel dönüşüm projelerinde üretilen tipler, tipolojik süreci referans alarak yere özgü ve kente entegre olmuş kentsel dokuları oluşturmalarıdır. Kentsel dokudaki dönüşümde parça-bütün ilişkisi kapsamında kentle ilişkinin güçlendirilmesi ve sürdürülmesi esas alınmalıdır. Şehir planlama disiplininde, kentsel dönüşüm projelerinin kentsel morfolojiyi radikal ve geri dönülmez bir biçimde değiştirme riskine karşı kentsel morfoloji biliminin kentsel dönüşüm uygulamalarını yönlendirmesi gerekliliği kent kimliğinin, kentsel belleğin ve mimari karakterin sürdürülebilirliği açısından önem taşımaktadır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığı beyan edilir.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Bu çalışma herhangi bir finansal kaynak tarafından desteklenmemiştir.

Teşekkür: Araştırma alanına ilişkin verileri bizlerle paylaşan Osmangazi Belediyesi'ne, desteğini esirgemeyen sevgili meslektaşımız Tuğba Yelkovan'a ve bu çalışmanın gelişmesine katkı sağlayan görüşlerinden dolayı değerli hocamız Doç. Dr. Dalya Hazar Kalonya'ya teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA:

Bilsel, C. (2015). Kent Tarihi Araştırmalarında Mekânbilimsel Bir Yaklaşım: Batı'da ve Türkiye'de Kentsel Morfoloji Çalışmalarının Öncülleri. Türkiye Kentsel Morfoloji Sempozyumu: Temel Yaklaşımlar ve Teknikler Bildiriler Kitabı, MEÜ, 59-77.

Bilsel, C. (2018). Kent Mekânlarının Yeniden Üretiminde Kentsel Morfoloji ve Kent Mimarlığı Yaklaşımı: Paris Örneği. II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu: "Değişkent" Değişen Kent, Mekân ve Biçim Bildiriler Kitabı, İTÜ, 35-56.

- Birik, M. (2015). Kentsel Morfolojiye Bütüncül Yaklaşım. Türkiye Kentsel Morfoloji Sempozyumu: Temel Yaklaşımlar ve Teknikler Bildiriler Kitabı, MEÜ, 534-546.
- Caniggia, G., Maffei, G. L. (2001) [1979]. Architectural Composition and Building Typology: Interpreting Basic Building. Firenze: Alinea.
- Cataldi, G. (1998). Designing in Stages; Theory and Design in the Typological Concept of the Italian School of Saverio Muratori. In Typological Process and Design Theory. Attilio Petruccioli (ed). Cambridge, Massachusetts: Aga Khan Program for Islamic Architecture.
- Cömert, N., Hoşkara, Ş. (2018). Tipomorfolojik Analiz Yöntemi: CMC Endüstri Bölgesi Örneklem Çalışması, Kuzey Kıbrıs. II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu: "Değişkent" Değişen Kent, Mekân ve Biçim Bildiriler Kitabı, İTÜ, 257-270.
- Cömert, N., Hoşkara, Ş. (2021). Typo-morphological Assessment of Ludlow and Famagusta Old Town. Journal of Design for Resilience in Architecture and Planning, 2(2), 170-186.
- Çakıcı Alp, S. (2009). 100 Yıllık Planlama Sürecinde Bursa Ticaret Merkezi'nin Değişimi ve Koru(N)ma Kararları (1890-1990). ODTÜ, Dosya Tarihi Çevrede Koruma: Yaklaşımlar, Uygulamalar-2, 20-29.
- Çam, Y. (2019). Bursa'nın Kentsel Yapı Kültüründeki Dönüşüm. Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3(2), 259-274.
- Çubukcuoğlu, B. (2013). Bursa Doğanbey Kentsel Dönüşüm Projesinin Tarihi Kent ve Kullanıcı Kimliği Üzerine Etkileri. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Duman, S. (2020). Kentsel Dönüşüm Projelerinin Mekânsal Etkilerinin Coğrafi Açından Analizi (Bursa İli Nilüfer İlçesi Ataevler Mahallesi Örneği), Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Durmuşoğlu, C., Ünlü, T. (2021). Adana'da Konut Alanlarının Döngüsel Gelişimi: Oluşum, Birikim ve Dönüşüm Dönemleri. III. Kentsel Morfoloji Sempozyumu: Kent Morfolojileri Kentsel Form Araştırmalarında Çok Boyutlu Yaklaşımlar Bildiri Özetleri, ODTÜ, 3-5 Mayıs 2021.
- Eriçok, A. K. (2015). Bursa'nın Kentleşme Sürecinde Yapılan Planlama Çalışmaları ve Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Tarihi Kent Merkezinin Gelişimine Etkileri. I. Uluslararası Kent Araştırmaları Kongresi, 2015, ss. 780-803.
- Erol, Ö. S. (2019). Kent Belleğinin Değişkenleri ve Mekânın Algısına Etkisi. Mimarın, 31-38.
- Esen, K. B. 2021 Yılı Kentsel Dönüşüm Uzmanlığı Eğitimi Ders Sunusu.
- Görgülü, Ç., Görgülü, L. (2021). İklim Değişikliğine Eko-Morfolojik Yaklaşım: Kentsel Çeper Kuşak Alanları. JENAS Journal of Environmental and Natural Studies, 3(1), 72-99.
- Görgülü, Z. (2009). Kentsel Dönüşüm ve Ülkemiz. TMMOB İzmir Kent Sempozyumu, 769-780.
- Gür, M., Dostoğlu, N. (2016). Bursa Doğanbey Üzerinden Kentsel Dönüşümde Yaşam Kalitesinin Tartışılması. Megaron, 11(1), 89-105. DOI: 10.5505/MEGARON.2016.89410
- Gürer, T. K. (2016). Tipomorfoloji: Kentsel Mekânın Yapısını Anlamak. İDEALKENT, 7(18), 8-21.

III. Kentsel Morfoloji Sempozyumu – Kent Morfolojileri: Kentsel Form Araştırmalarında Çok Boyutlu Yaklaşımlar | Türkiye Kentsel Morfoloji Araştırma Ağı | 3-5 Mayıs 2021 | ODTÜ, Ankara (Wordpress.Com) (Erişim Tarihi: 20.10.2021).

İlhan, C., Ediz, Ö. (2019). Kent Dokusu Morfolojik Değişiminin Fraktal Geometri Aracılığıyla Hesaplanması: Bursa Örneği. *Mimarlık ve Yaşam*, 4(1), 117-140. DOI: 10.26835/my.546927.

Kaprol, T. (2002). Cumhuriyet Sonrası 1930-1950 Yılları Arasında Bursa'da Mimari Gelişim. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, 171-184.

Kropf, K. (2009). Aspects of Urban Form. *Urban Morphology*, 13(2), 105.

Milli Savunma Bakanlığı Harita Genel Müdürlüğü. (Erişim Tarihi: 22.10.2021)

Moudon, A. V. (1997). Urban Morphology As An Emerging Interdisciplinary Field. *Urban Morphology*, 1(1), 3-10.

Oğuz, M. (1999). Bursa Tarihi Kent Merkezi ve Yakın Çevresini Oluşturan MİA Alt Bölgesi (Hanlar Bölgesi-Reyhan-Kayhan) İşlevsel, Mekansal ve Mimari Analizi. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Osmangazi Belediyesi Planlama Bürosu Arşivi. (Erişim Tarihi: 23.06.2021)

Parlak Temizel, N., Bilsel, C. (2021). İtalyan Tipo-Morfoloji Ekolünde Tip ve Tipoloji Kavramları. III. Kentsel Morfoloji Sempozyumu | Kent Morfolojileri: Kentsel Form Araştırmalarında Çok Boyutlu Yaklaşımlar, Ankara, Türkiye, 3-5 Mayıs 2021, 127-141.

Sınmaz, S., Özdemir, H. A. (2016). Türkiye Şehir Planlama Pratiğinin Kentsel Morfoloji ve Tipoloji Üzerindeki Etkileri, Siverek Kenti İçin Bir Değerlendirme. *İDEALKENT*, 7(18), 80-115.

Stojanovski, T., Axelsson, O. (2018). Typo-Morphology and Environmental Perception of Urban Space. XXV ISUF Uluslararası Konferansı "Kentsel Biçim ve Sosyal Bağlam: Geleneklerden En Yeni Taleplere" Bildirileri, Krasnoyarsk, 5-9 Temmuz 2018.

Şahin, B. B., Saban, F. D. (2020). Adana Tarihi Kent Merkezinde Morfolojik Bir Okuma: Abidinpaşa Caddesi Örneği. *İDEALKENT*, 11(30). DOI:10.31198/idealkent.676421.

Uyan, A. (2008). Kent Merkezlerindeki Konut Alanlarında Çöküntüleşme ve Dönüşüm "Bursa Doğanbey Kentsel Dönüşüm Projesi Örneği". Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Ünlü, T. (2006). Mersin'de Değişen Kentsel Mekân: Çamlıbel'de Morfolojik Değişim. *Megaron*, 1(4), 178.

Ünlü, T. (2018). Mekânın Biçimlendirilmesi ve Kentsel Morfoloji. II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu: "Değişkent" Değişen Kent, Mekân ve Biçim Bildiriler Kitabı, İTÜ, 59-70.

Ünlü, T., Baş, Y. (2015). Mersin'de Morfolojik Süreçlerin Değerlendirilmesi. Türkiye Kentsel Morfoloji Sempozyumu: Temel Yaklaşımlar ve Teknikler Bildiriler Kitabı, MEÜ, 14-31.

URL 1: <http://osmangazi.bel.tr/tr/proje/doganbey-sivil-mimari-yapilarin-restorasyonu> (Erişim Tarihi: 22.05.2021)

URL 2: https://www.bursa.bel.tr/dosyalar/resimler/meclis_imar/107_Plan_deg_Doganbey.jpg (Erişim Tarihi: 30.05.2021)

URL 3: <https://rayhaber.com/2021/10/bursanin-tarihi-hanlar-bolgesi-yeniden-eski-dokusuna-kavusuyor/> (Erişim Tarihi: 17.10.2021)

URL 4: https://www.academia.edu/38888001/Cumhuriyet_D%C3%B6neminde_Bursa (Erişim Tarihi: 30.11.2021)

URL 5: https://www.academia.edu/28920692/BURSANIN_TAR%C4%B0H%C4%B0NDE_%C3%9C%C3%87_AYRI_D%C3%96N%C3%9C%C5%9E%C3%9CM_D%C3%96NEM%C4%B0 (Erişim Tarihi: 30.11.2021)

URL 6: <https://www.bursa.bel.tr/haber/hanlar-bolgesi-gercek-kimligini-buluyor-30562> (Erişim Tarihi: 25.01.2022)

URL 7: <https://www.haberler.com/iki-fotograf-arasindaki-37-fark-14593911-haberi/> (Erişim Tarihi: 25.01.2022)

URL 8: https://www.bursa.bel.tr/dosyalar/resimler/meclis_imar/105_100000_lekli_plan_deBursa_hkmler_tarm_ve_orman_onama_snrl_tm_1003_2014onayl.pdf (Erişim Tarihi: 25.01.2022)

URL 9: https://www.academia.edu/36535410/Aldo_Rossi_The_Architecture_of_the_city (Erişim Tarihi: 20.12.2021)

URL 10: <https://www.arkitera.com/proje/satin-alma-bursa-hanlar-bolgesi-carsibasi-kentsel-tasarim-proje-yarismasi-6/> (Erişim Tarihi: 02.02.2022)

URL 11: http://urbanmorphology.org/online_unlimited/pdf2003/200371_19-34.pdf (Erişim Tarihi: 12.01.2022)

URL 12: <https://www.olay.com.tr/wp-content/uploads/2017/12/130555-480x241.jpg> (Erişim Tarihi: 25.07.2022)

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

Aim of the research is to examine by comparing transformed urban pattern and its around urban patterns through typological continuity and sustainability.

Research Questions:

How do urban patterns change in typo morphological process? How does urban transformation project affect typo morphological process, typological continuity and urban memory? Is urban transformation project risk for urban integrity between transformed urban pattern, historical urban pattern and traditional housing pattern?

Literature Review:

All cities have variety characteristic properties. Their properties make them unique. Cities which have different options, such as path pattern, building pattern and function pattern create original urban patterns. These urban patterns are examined by urban morphology. Urban patterns have processes of formation, change and

transformation. Generally, these take long time. However, urban transformation projects interfere with process of urban morphology. That intervention is seen clearly in urban patterns. Namely, urban transformation projects affect not only time of process but also physical structure of cities. Typo morphology, which is one of approach of urban morphology, examines relationship in between urban pattern and types in the city. Typo morphology method focuses on evolutionary change of a building type. This method is used especially in historical places because typological process and urban memory are preserved, and continuity of urban pattern is provided thanks to typo morphology. In typo morphology method, revealing of types depends on a-priori or posteriori according to Muratori. A-priori is called as spontaneous consciousness. Types transform and are produced again during crisis. Thanks to posteriori analysis of urban pattern, proposed types get a reference presence urban pattern. As a result of that urban integrity and typological continuity are provided.

Methodology:

Method of research is typo morphology approach. In the research, historical development process of city, experience in planning, urban memory-architectural character and analysis of urban pattern and type are the criteria of typo morphology. The research explains dynamics of formation and transformation of type by comprehending the intellectual partnership of society (spontaneous consciousness) and/or the critical consciousness arising in a crisis thanks to criteria. In the research, Bursa Doganbey Urban Transformation Project has been elected because of being neighbour of traditional urban pattern, offering transition district between historical city centre and others and being one of the oldest residential. Bursa Historical City Centre, Reyhan and Doganbey traditional urban patterns form context of the research. 3 urban patterns have been selected to investigate by comparing throughout their typological process. Firstly, historical development of city and experience in planning have been summarized to understand Bursa's morphological structure. At the same time, has been found out about urban memory and architectural character. The dominant building types in architectural culture, memory spaces and their features, such as function, status, building conditions and building patterns have revealed the urban memory and the character of the city. Later, years which are special in terms of social, economic, demographic events have been determined. Path, building and space patterns of urban patterns have clearly been seen in 1939, 1965, 1984, 2001 and 2021. In these years, typo morphological change has been researched upon 3 urban patterns.

Findings:

Sample urban pattern of Bursa Historical City Centre includes a lot of unique buildings, and it is centre of trade. New trade centre has been offered in the Haşim İscan Street, so sample urban pattern of Reyhan represents both traditional and contemporary buildings. Sample urban pattern of Doganbey is located node of the transportation, and it presents new building types which are produced by urban transformation project. Produced types have been shown in building type analysis for every urban patterns. Typological process analysis of urban patterns, which was done, has showed that dynamics of change have affected types in morphological process. Therefore, types which are produced during planning time came out clearly next morphological term. For instance, type production which has been seen in Bursa Historical City Centre in 1965 depends on 1940 Prost Plan's decisions and new law. That has caused change of urban perception because building types have changed gap-bulk relation and appearance from the west of historical city centre. Next, new type in Reyhan has been seen in 1984 due to changes in path pattern and function. Thereby, integrity in urban pattern has damaged, and traditional function in urban memory has transformed. The most radical and significant transformation has been seen in Doganbey in 2021's type analysis on account of urban transformation project which have lasted from 2006 to 2012. At the end of these studies, types which are probable for Doganbey according to operational history approach have also been drawn. While proposal typologies were being formed, properties table, which shows differences between 2001 and 2021, was got reference because of offering knowledge about construction conditions, number of floors, dimensions of lands and buildings. In addition to these analyses, morphological analyses which focus on urban transformation field have been done. In analyses, 1998's data has been used for before urban transformation, and 2018's data has

been used for after urban transformation. Transformation of urban pattern has been evaluated through building types, path pattern, topology, building pattern and their relationship analysis.

Results and Conclusions:

In conclusion, these analyses claim that new types, which are created in Doganbey, have changed radically urban patterns. Unfortunately, new types have interfered with typological transitivity, sustainability and continuity by transforming typological structure. Doganbey Urban Transformation Project, which ignores typological process, negatively has influenced Bursa's urban memory and typological continuity. In Bursa, effectiveness of accumulation of historical, architectural culture and evolution process of building has decreased on urban morphology. Also, skyline of historical city centre, urban ident and the image of the city have damaged. Therefore, in urban pattern integration has destroyed, and a different morphological district has been defined in the city. This research shows that typo morphology presents design codes and planning principles for urban transformation projects. However, it is at risk of sharply break of evolutionary process, typological discontinuity and lost urban memory due to urban transformation projects. The dialectic relation is important to sustainable development of urban. Urban morphology should be used effectively in urban planning discipline to avoid risks of transformation projects.

Kentsel Açık ve Yeşil Alanlarının Niceliksel Analizi ve İrdelenmesi: Uşak Kent Merkezi Örneği

Quantitative Assessment and Examination of Urban Open and Green Spaces in City Center of Uşak Province, Turkey

Hüseyin Berk TÜRKER¹ , Atilla GÜL²

Öz

Kentsel yeşil alanlar kentsel yapının en önemli bileşeni olup kent ekosistemine ve kent halkına çok yönlü hizmet ve katkılar sağlayan fiziksel mekânlardır. Kentsel yaşam kalitesinin artırılması ve sürdürülebilirliği açısından kentsel açık ve yeşil alanların, niteliksel ve niceliksel olarak istenilen düzeyde ve standartlarda olması, kentsel planlama ve kentsel tasarım kapsamında bütüncül ilişkilendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmada Uşak kent merkezindeki mahalle ölçeğinde yeşil alanların alansal miktarları, dağılımları ve kişi başına düşen yeşil alan miktarının belirlenmesi, analizlerinin gerçekleştirilmesi ve kentsel stratejik eylemlerin oluşturulması amaçlanmıştır. Bu bağlamda Uşak kent merkezindeki 29 mahalle ölçeğinde mevcut açık ve yeşil alanların niceliksel olarak analizleri yapılmış ve irdelenmiştir. Sonuç olarak, Uşak kentinin kişi başına 8,50 m² aktif yeşil alan ve çocuk başına düşen çocuk oyun alan miktarı ise 3,37 m² tespit edilmiştir. Kentteki kişi başına düşen yeşil alan miktarı ilgili yasal mevzuatta belirtilen 10 m² standardının altında olup mahalle ölçeğinde sayısal ve alansal büyüklükleri açısından dengesiz, yetersiz, küçük ve parçalı bir dağılım gösterdiği belirlenmiş ve kentsel yeşil alanların sürdürülebilirliği açısından stratejik eylemler öngörülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Uşak kenti, Açık ve yeşil alanlar, Yeşil alan standardı, Aktif yeşil alanlar

ABSTRACT

Urban green areas are the most crucial components of the urban structure and are physical spaces that contribute to the urban ecosystem and city dwellers. In terms of increasing the quality of urban life and its sustainability, it is of great importance that urban open and green spaces are at the desired level and standards, both qualitatively and quantitatively, and that they are integrated holistically within the scope of urban planning and urban design. This study is aimed to determine the areal amounts, distributions, and amount of green space per capita analysis and urban strategic actions of the existing open and green areas in the city and neighborhood scale of the Uşak city center. In this context, the open and green spaces available at the scale of 29 neighborhoods in the city center of Uşak were analyzed and examined. As a result, it was determined that Uşak has 8.50 m²/person active green areas and the 3.37 m²/child playground. The amount of green space per capita in the city is below the 10 m² standard specified in the legislation.

Keywords: Urban green spaces, Standards for green spaces, Urban open green spaces, center city of Uşak province

¹ Corresponding Author: Uşak Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Uşak. berk.turker@usak.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-8995-3259>

² Author address: Süleyman Demirel Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Isparta. atilagul@sdu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-9517-5388>

1.Giriş

Kentlerde yaşanan kentleşme süreçleri ile birlikte mekânsal, sosyo-ekonomik, politik ve teknolojik gelişmeler sonucu kentsel açık-yeşil alanlara duyulan ihtiyaç, talep ve eğilimler değişmekte ve çeşitlenmektedir. Günümüzde kentleşme ve yapılaşma eğilimlerinin artması, iklim değişikliği olası olumsuz sonuçları, karbon salınımının artması, yaşanan pandemi süreci gibi pek çok faktör kentsel açık ve yeşil alanları kent politikaları ve yönetiminde öncelikli konulardan birisi haline getirmiştir. Açık ve yeşil alanlar, toplumun ve bireyin sosyal, kültürel, fiziksel ve psikolojik durumunu olumlu yönde etkileyen kamusal alanlardır. Ancak, günümüzde kent merkezlerinde açık ve yeşil alanların yatay ve düşey yönde nitelik ve nicelik olarak işlevinin azaldığı görülmektedir (Öztürk ve Özdemir, 2013; Aksoy, 2014; Doğan ve Küçük, 2019; Gül vd., 2020). Deneyimlenen pandemi süreci ile birlikte geçmişten süregelen alışkanlıkların değişeceği ve yeni eğilimlerin açık ve yeşil mekânları yeniden şekillendireceği, yeni alan kullanımlarının ve kentsel mekânların ortaya çıkacağı görüşü yaygındır.

Ülkemizde, kentsel yeşil alanların kavramsal çerçevesi, tipolojileri, işlevsellikleri ve standartları gibi konular gerek akademik ortamda ve gerekse mevzuatta söylem ve eylem boyutunda dile getirilmekte ancak bu konuda farklılıkların ve belirsizliklerin olduğu görülmektedir. Ülkemizde kent planlama ve tasarım süreçleri ilgili mevzuatta tanımlandığı şekliyle uygulanmaya çalışılmaktadır. 14.06.2014 tarihli ve 29030 sayılı Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği'nde; Açık ve yeşil alanlar kentsel "Sosyal Altyapı Alanları" başlığı içinde verilmiştir. Yeşil alanlar; Parklar, Piknik ve Eğlence (Rekreasyon) alanları, Çocuk Bahçeleri ve Millet Bahçeleri (Ek: RG-01/3/2019-30701) şeklinde tanımlanmıştır.

Bir kentin gelişme sürecinde mimari yapılar, açık ve yeşil alanlar ve ulaşım gibi temel bileşenlerin çok yönlü ilişkileri ve etkileşimi sonucu kentin fiziki yapısını ortaya koyar. Özellikle kentsel alanda ve çeperindeki yeşil alanlar, kentin tüm alan kullanımları ile organik bağlantıları sonucu bütünleştiren ve dengeleyen bir temel bileşendir (Gül ve Küçük, 2001) ve kentin ekosistemine çok yönlü hizmet ve katkı sağlayan, kent kimliğini oluşturan, aktif ve pasif rekreasyonel etkinlikleri içeren bitkiler ile kaplı kamusal ve özel mülkiyete sahip fiziksel mekanlardır (Gül vd., 2020).

Kentsel açık ve yeşil alanlar; 1) kamusal (kent ve mahalle parkları, millet bahçeleri, rekreasyonel alanlar, spor ve oyun alanları, vb.), 2) yarı özel (okullar, kamu kurum ve kuruluşlar bahçeleri vb.) ve 3) özel (konut veya toplu konut bahçeleri vb.) olarak üç grupta toplanabilir (Gül ve Küçük, 2001; Gül vd., 2020).

Günümüzde kent ekosistemini iyileştiren ve geliştiren, karbon tutma ve depolama görevi üstlenen, doğa ile insanı bütünleştiren, aktif ve pasif rekreasyon imkanları sunan, kentin içerisinde kitle-boşluk dengesi sağlayan, kentsel yaşam kalitesini artıran, kent kimliğinin ve estetiğinin oluşmasında katkıda bulunan, biyolojik çeşitliliği koruyan, birçok teknik sorunlara (örneğin, kanalizasyon arıtma) doğal çözümler getiren vb. çok yönlü işlevselliklerinden dolayı kentsel açık ve yeşil alanlar, kent ekosisteminin en önemli bileşeni ve yönlendiricisidir (Gül ve Küçük, 2001; Sandström, 2002; Öztürk, 2004; Gezer ve Gül, 2009; Aksoy, 2014; Eraslan vd., 2014). Bundan dolayı açık ve yeşil alanlar, kentin mekânsal organizasyonu, estetik ve işlevsel yönden kullanımı, erişilebilirliği, bütünleştiriciliği, yaşam kalitesi ve konforu üzerinde önemli roller üstlenmektedir.

Bu bağlamda kente ve kent insanına sağlayacağı ekolojik, sosyo-kültürel, ekonomik, mekânsal, yapısal, fiziksel ve estetik olmak üzere çok yönlü hizmet ve katkılar şu şekilde özetlenebilir. (Çizelge 1).

Çizelge 1. Açık-yeşil alanların çok yönlü hizmet ve katkıları (Çepel, 1988; (Grahn ve Stigsdotter, 2003; Morancho, 2003, Nowak vd., 2006; Heidt ve Neef, 2008; Haq, 2011; Buyadi vd., 2013; Tamosiunas vd., 2014; WHO, 2017; Gül vd., 2020)

EKOLOJİK	SOSYO-KÜLTÜREL	EKONOMİK	MEKANSAL VE YAPISAL	FİZİKSEL VE ESTETİK
<ul style="list-style-type: none"> Kent iklimi ve mikroklimaları oluşturur ve iyileştirir, Biyocoşunluluğunu artırır Kentsel ısı adalarının azaltır, Karbonu tutar ve depolar, Kent toprağındaki su kapasitesini artırır, Hava kirliliğini emer, Toz ve partikülleri tutar, Havanın, suyun ve toprağın kalitesini iyileştirir Toprak ve suyun korunmasını sağlar, Toprağın verimliliğini sağlar, Gürültü kirliliğinin önlenmesi (Haq, 2011), 	<ul style="list-style-type: none"> Sağlıklı yaşam tarzı oluşturur Rekreasyon etkinlik imkânı sunar, Kültürel değer oluşturur, Eğitsel işlevi vardır, Doğa ve çevre koruma farkındalığı ve bilinçlenmeyi sağlar, Stresi azaltır Terapötik işlev görür, Sosyal kaynaşmayı sağlar, Sosyal iletişimi ve etkileşimi artırır, Topluma huzur ve rahatlık sağlar, Fiziksel ve zihinsel sağlık sorunlarını onarır ve iyileştirir, Gelişim becerilerini ve bilişsel yetenekleri içerir, 	<ul style="list-style-type: none"> Üretim işlevi vardır İstihdam işlevi görür, Sinerjik değer sağlar, Rekabetçi değer oluşturur, Kentsel turizm değerini artırır. İşgücü ve verimi artırır, Enerji verimliliği sağlar Bulunduğu çevrede mülk değerlerini artırır 	<ul style="list-style-type: none"> Kentsel yapıyı ve karakterini oluşturur ve tanımlar, Kentsel doku oluşturur, Kentsel kimliği oluşturur, Mekân kullanımları arası tampon işlevi görür, Kentsel mekanlar arasında organik bağlantı oluşturur, Kentin monoton geometrisini azaltır, Yapı enerji maliyetlerini düşürür, Kentsel yapı kitlesi ölçüğünü insan ölçeğine indirger, 	<ul style="list-style-type: none"> Kitle etkisi yapar. Yönlendirmeyi sağlar. Mekanları sınırlar ve ayırır. Landmark etkisi yapar. Perspektif ve derinlik kazandırır. Vurgu etkisi yaratır., Hareketli renkli ve ışıklı ortam sağlar, Işığı elimine eder, Gürültüyü azaltır, Gizlilik ve mahremlik sağlar, Kentsel alan içerisindeki kötü görüntüleri kamufle eder,

Bu bağlamda açık ve yeşil alanların çok yönlü hizmet ve katkılarının gerçekleştirilebilmesi için nitelik ve nicelik olarak belirli standartlara göre kentsel planlama, tasarım, yönetim süreçlerinin bütüncül olarak organizasyonun yapılmasını gerektirmektedir. Demir'e (2004) göre kentsel yeşil alan standardını belirleyen ölçütler; kentin ihtiyaçları, alan büyüklüğü, nüfus durumu, coğrafi konumu, iklimi ve kullanım yoğunluğu şeklinde ifade edilmiştir. Günümüzde yasal boyutta kentsel alanda kişi başına düşen yeşil alan miktarı en az 10 m² olacak şekilde tanımlanmıştır. Buna göre kentsel yeşil alanların tümünün, toplam kent nüfusu sayısına bölünmesi ile yeşil alan normu m² miktarı olarak belirlenmektedir.

Kentsel yeşil alan standartları ile ilgili mevzuatta tarihsel gelişim süreci şu şekilde özetlenebilir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2017):

- 1933-1936 yılları arasında, Belediye ve Yapı Yolları Kanunu'nda (2290 sayılı) yeşil alan kavramı ilk kez bahsedilmiş olup koruluk, çayırılık, göletler ve oyun yerleri olmak üzere kişi başına 4 m² yeşil alan tanımlanmıştır. Bununla birlikte yeşil alan miktarı kent genelinde %6,1 teşkil etmesi öngörülmüştür (Aksoy, 2014).
- 6785 Sayılı İmar Kanunu/1605 Sayılı Yasanın (1956-1985) 28. Maddesinde yeşil alan miktarı kişi başına 7 m² olacak şekilde öngörülmüş ancak bu standardın kentsel, semt ve mahalle düzeyinde nasıl bir dağılımı olacağı tanımlanmamıştır.
- 1972 yılı İmar Kanunu'nun (6785 Sayılı) 28. Maddesine göre, "yeşil sahaların tamamı" planlamaya esas alınacak şekilde kişi başına 7 m² öngörülmüştür.
- 1973 yılında Ankara metropolü için hazırlanan 'Sosyal ve Teknik Altyapı Standartları'na göre, 5 bin nüfuslu yerleşmeler için 4 m²/kişi, 5 bin-15 bin nüfuslu yerleşmelerde 4+3 m²/kişi, 15 bin-45 bin nüfuslu yerleşmelerde 7+3 m²/kişi, 45 bin-100 bin nüfuslu yerleşmelerde kişi başına 10+7 m² ve kent genelinde ise 7+20 m²/kişi açık alan öngörülmüştür (Altaban, 1994).

- İmar ve İskan Bakanlığı'nca, 1975 yılında "İmar Planı Dışındaki Toplu Konut Alanlarında Teçhizat ve Standartlar" önerilmiştir. Bu çalışmada metropoliten alanların uygulama imar planlarında, yeşil alan standartlarına yönelik nüfus yoğunluklarına göre kademelenme önerilmiştir. Buna göre, 5 bin nüfus için kişi başına 1,5 m², 15 bin nüfus için 3 m² ve 45 bin nüfus için 2,5 m² olacak şekilde kişi başına totalde 7 m² yeşil alan önerilmiştir (Altaban, 1994).
- 1985'te yayınlanan İmar Kanunu'nun ilgili yönetmeliğinde (İmar Planı Yapılması ve Değişikliklerine Ait Esaslara Dair Yönetmelik) yeşil alan stardı 7 m²/kişi olarak korunmuş, ancak 'aktif yeşil alan' kavramı kullanılmıştır. Ayrıca Belediye ve Mücavir alan dışındaki alanlarda ise, aktif yeşil alan miktarı 14 m²/kişi olarak öngörülmüştür.
- 1999 yılında "İmar Planı Yapılması ve Değişikliklerine Ait Esaslara Dair Yönetmelikte kişi başına düşen yeşil alan miktarı 10 m² olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda, 5 bin kişilik nüfus için kişi başına 1,5 m² çocuk bahçesi, 15 bin kişilik nüfus için kişi başına 2 m² mahalle parkı ve 2 m² spor alanı ve 45 bin nüfus için kent ölçeğinde ise kişi başına 3,5 m² kent parkı ve 1 m² stadyum olacak şekilde totalde 4,5 m² tanımlanmıştır (Aksoy, 2001).
- 2014 yılında 29030 sayılı Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği'nde (Md. 11 ve Ek-2 Tablo'ya göre); Mekânsal standartlar yenilenecek yeşil alan miktarı kişi başına 10 m² olacak şekilde belirlenmiştir. 'Sosyal altyapı alanları' başlığı altında 'çocuk bahçesi', 'park', 'botanik parkı', 'hayvanat bahçesi', 'mesire yeri' ve 'rekreasyon' şeklinde sıralanmıştır. 0-501 bin arası nüfus için kişi başına çocuk bahçesi, park, botanik parkı, hayvanat bahçesi, mesire yeri, rekreasyon alanı 10 m²'dir. İl planlamalarında: 0-501 bin arası nüfusa sahip yerleşimlerde hayvanat bahçesi, kent ormanı, ağaçlandırılacak alan, fuar, panayır ve festival alanı, hipodrom olmak üzere kişi başına 5 m²'dir. Bununla birlikte çocuk bahçesi, oyun alanı ve yeşil alanların hizmet etki alanı için 500 m yürüme mesafeler öngörülmüştür.
- Son olarak, 25.05.2016 tarihli 65. Hükümet Programında 'Yaşanabilir Şehirler ve Çevre' başlığını taşıyan 5. bölümde, çevrenin korunmasıyla ilgili politika kararlarında; kentlerde yeni gelişen alanlarda 10 m²/kişi olan yeşil alan standardı 15 m²'ye çıkarılmıştır.

Kentsel yeşil alanlar, yeşil altyapının ve kamusal alanların önemli bir parçasıdır. Toplumun ve bireyin sağlık yönünden önemli hizmet ve katkıları olduğu kadar konforlu ve sağlıklı mekânsal ortam için de önemli hizmet ve katkılar sağlamaktadır. Bu nedenle, halka açık yeşil alanların tüm nüfus grupları için kolayca erişilebilir olması ve eşit olarak dağıtılması gerekmektedir (WHO, 2017).

Ülkemizde kentsel yeşil alanlar sistemi sadece nicelik olarak ele alındığı, özellikle yeşil alanların kentsel alanın tümünde eşit ve dengeli bir şekilde dağılmadığı, yeşil alanlar arasında organik bağlantıların olmadığı, erişilebilirliğin yetersiz olduğu ve kent içinde parçalı bir dağılım gösterdiği yaygın bir şekilde kabul görmektedir (Bilgili vd., 2011; Gül vd.,2020). Bu bağlamda mevzuatta sadece yeşil alan miktarı olarak değil aynı zamanda nitelik yönünden (yeşil alan kalitesi, çok yönlü işlevselliği, erişilebilirlikleri, hizmet ve katkıları, eşit bir şekilde dağılımının yapılması vb.) ele alınmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Bu bağlamda imar planlarına, kentsel tasarıma ve yönetim süreçlerine mevcut kentsel açık ve yeşil alan envanterinin detaylı olarak entegre edilmesi ve belli standartları dikkate alarak analiz edilmesi ve kurgulanması büyük önem taşımaktadır.

Ülkemizdeki mevcut mevzuatta yeşil alanlara ilişkin alınan plan kararları kapsamında kişi başına düşen yeşil alan miktarı, kent, semt, mahalle ölçeğinde dengesiz dağılımı, erişilebilirlik, işlevsellik ve sahip oldukları donatılar açısından yetersiz olduğu hipotezinden yola çıkarak, bu çalışmada, Uşak kent merkezi sınırları içerisindeki mevcut kentsel açık ve yeşil alanları tipolojilerine göre kent ve mahalle ölçeğinde alansal miktarı, dağılımları ve kişi başına düşen yeşil alan miktarının (m²/kişi) belirlenmesi,

açık ve yeşil alan analizlerinin gerçekleştirilmesi ve geleceğe yönelik eylem stratejilerin oluşturulması hedeflenmiştir.

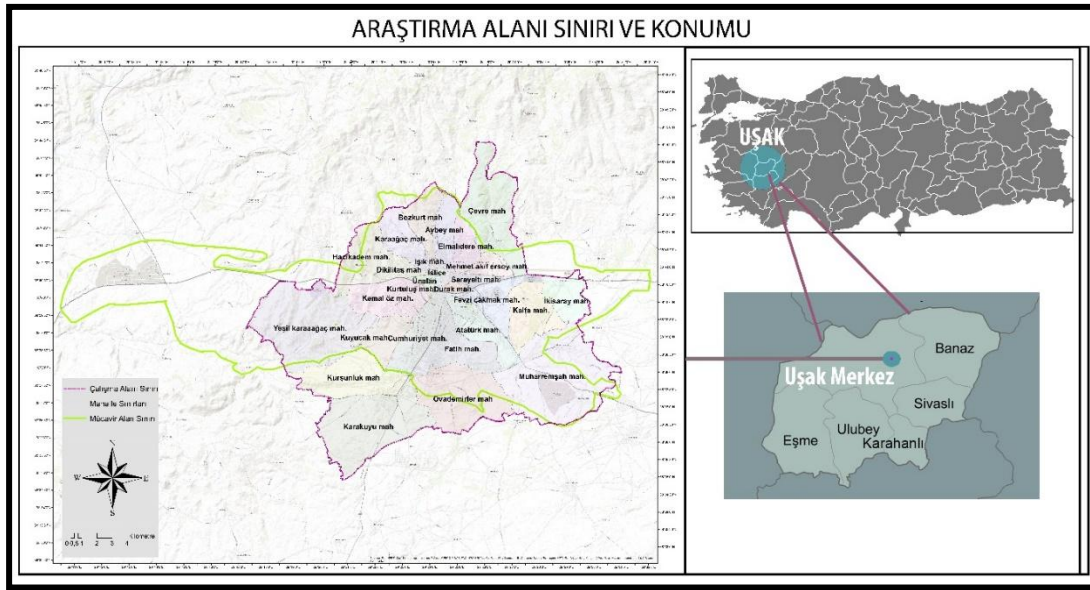
2. Materyal ve Yöntem

2.1. Araştırma Alanı Konumu ve Özellikleri

Çalışma alanını Uşak kent merkezinde yer alan 29 mahalle oluşturmaktadır (Şekil 1). Çalışma alanı 17469 km²'dir. Uşak Ege Bölgesinin İç Batı Anadolu bölümünde 38° 13' Kuzey Enlemi, 28° 48' Doğu boylamları arasında yer almaktadır. 5.341 km² genişliğinde yüzölçümü sahiptir (Uşak Belediyesi, 2021). Uşak ilinin ortalama rakımı 907 metredir.

Uşak kent merkezi E-96 İzmir Ankara karayolunun üzerinde bulunmaktadır. Kent merkezinin gelişimi E-96 karayoluna göre şekillenmiştir. Kent merkezinin ortalama rakımı 915 metredir. TÜİK (2021) verilerine göre Uşak ilinin toplam nüfusu 363.433'tür. Çalışma alanı içerisindeki 29 merkez mahallenin nüfusu 228.871'dir. Uşak kent merkezinde en yüksek nüfus yoğunluğuna sahip mahalleler Kemal öz (38.413 kişi), Cumhuriyet (32.156 kişi) ve Atatürk (21.467 kişi) mahallesidir. En düşük yoğunluğuna sahip mahalle ise İkisaray mahallesidir (208 kişi).

Uşak kentinin 28 yıllık meteoroloji verileri incelendiğinde Uşak kenti yıllık ortalama değerleri; sıcaklık 12,8°C, yağış ise 560,4 mm'dir (Uşak Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2019).

Şekil 1. Araştırma alanının konumu ve sınırları

2.2. Uşak Kentinin Yıllara Göre Yeşil Alan Varlığı

Uşak 1953 yılında il statüsü kazanmıştır ve 1954 yılında yapılan İmar planına göre kentteki yeşil alan miktarı 306.958,8 m²'dir. 1950 yılı nüfusuna göre kişi başına 27 m² yeşil alan düşmektedir (Koçan, 2015). Yıllar içerisinde gelişim gösteren kentin 2013 yılında 1.576.795,06 m² toplam yeşil alanı bulunmaktadır. 2019 yılında ise toplam yeşil alan miktarı 1.869.105,29 m²'dir ve kişi başına düşen yeşil alan miktarı 8,18 m²'dir. Kentin yeşil alan miktarı 65 yıllık süre içerisinde önemli artış göstermiştir. Fakat kişi başına düşen yeşil alan miktarının azalma eğiliminde olduğu görülmektedir (Çizelge 2).

Çizelge 2. Uşak kentinin yıllara göre yeşil alan miktarı değişimi
(Uşak Belediyesi Faaliyet Raporu, 2018; 2019)

Yıl	Toplam yeşil alan miktarı (m ²)	Kişi başına düşen yeşil alan miktarı (m ² /kişi)
2013	1576795,06	8,39
2014	1627989,79	8,47
2015	1666244,75	8,48
2016	1669759,67	8,28
2017	1690364,33	8,20
2018	1859186,29	8,33
2019	1869105,29	8,18

2.3. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada Uşak kentindeki 29 merkez mahallenin mevcut açık-yeşil alanlarının durumu ortaya konularak niceliksel analizinin yapılmıştır. Bu kapsamda araştırma alanı, aktif yeşil alanlar kategorisinde 5 tipoloji (çocuk oyun bahçesi, parklar, rekreasyon alanı, millet bahçesi ve mesire alanı), pasif yeşil alanlar kategorisinde ise 2 tipoloji (refüjler, mezarlıklar) ve açık alan kategorisinde 1 tipoloji (meydan) ile ele alınmıştır. Araştırma literatür taraması, kentsel yeşil alan envanterinin oluşturulması, kentsel yeşil alan niceliksel analizi ve sentez aşamalarından olmak üzere 4 ana aşamadan oluşmaktadır.

1.Aşama: Literatür Taraması: Konu ile ilgili literatürdeki kaynaklar taranmıştır.

2.Aşama: Kentsel Açık-Yeşil Alan Envanterinin oluşturulması: Kentsel açık-yeşil alan envanterinin oluşturulması için ilk olarak Uşak Belediyesi Park ve Bahçeler Müdürlüğünden temin edilen Uşak kentine ait mevcut aktif yeşil alanların bilgileri (Çocuk oyun bahçesi, Parklar, Rekreasyon alanları, Millet bahçesi, Mesire alanı) Coğrafi Bilgi Sistemi yazılımı olan ArcMap 10.6.1 kullanılarak sayısallaştırılmıştır ve yeşil alanlar için bir veri tabanı oluşturulmuştur. Daha sonra kentteki pasif yeşil alanlar ve açık alanlar (refüjler, mezarlıklar ve meydanlar) bu veri tabanına eklenerek Uşak kenti için kentsel açık-yeşil alan envanteri oluşturulmuştur. Pasif yeşil alanların ve açık alanların veri tabanına eklenmesi için 2018-2019 yıllarına ait TÜRSAT uydu fotoğrafları ve 2019 yılı Uygulama İmar planı altlık olarak kullanılmıştır.

3.Aşama: Niceliksel analiz: Uşak kentine ait açık-yeşil alan analizi için gerçekleştirilen işlemler;

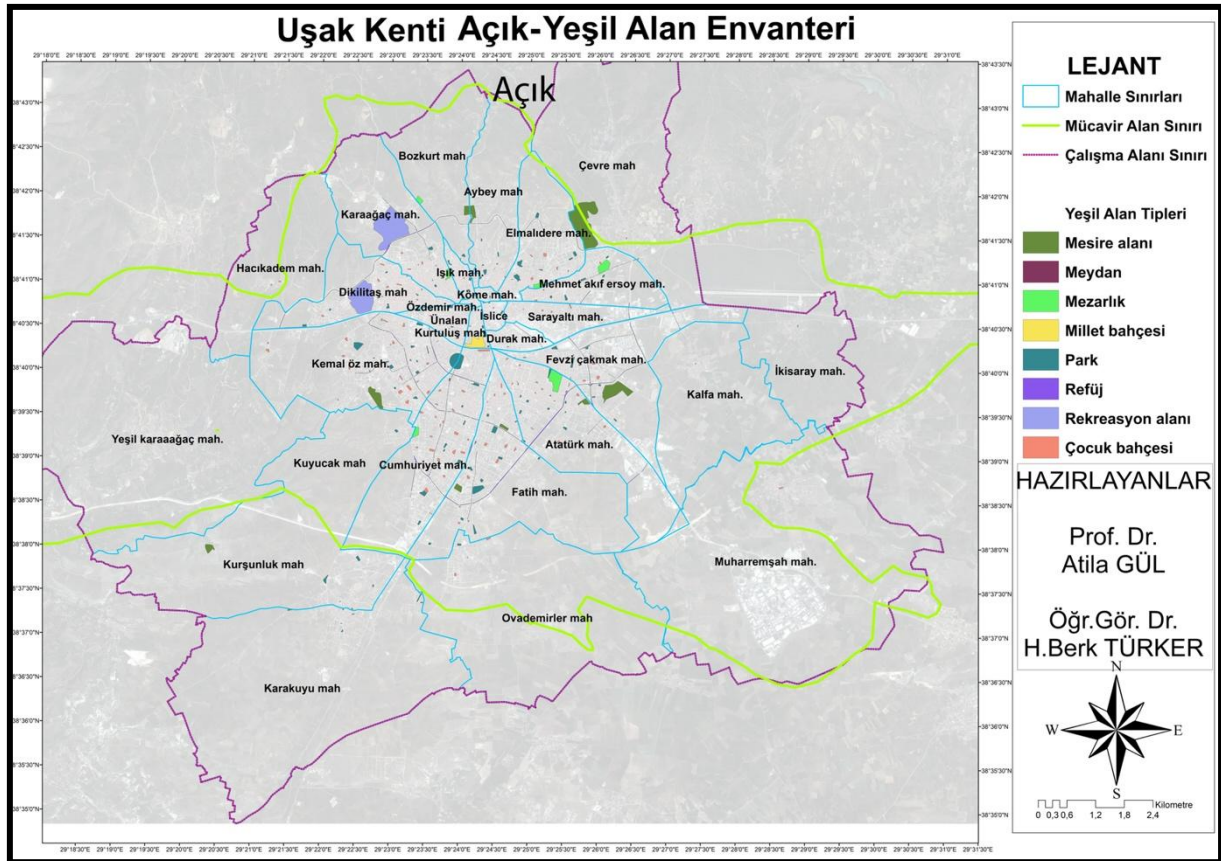
- Kent ve mahalle ölçeğinde tiplerine göre açık-yeşil alanların sayısal ve alansal büyüklükleri ve analizi,
- Kent ve mahalle ölçeğinde kişi başına düşen yeşil alan miktarı (m²/kişi) ve analizi;
- Mahalle ölçeğinde mahalle alan büyüklüğü ile mevcut yeşil alanların alansal miktarı ve analizi
- İmar planlarında öneri açık-yeşil alanların, toplam planlama alanı içindeki oranı ve mahalle ölçeğindeki yeşil alan standartlarının karşılaştırılması

4. Aşama: Sentez: Kentin mevcut yeşil alan toplamının, kent alanına olan oranının analizi, diğer kentler ile karşılaştırılarak Uşak kentine yönelik kentsel açık-yeşil alanlar için stratejik eylemler tanımlanmıştır.

3. Bulgular

Çalışmada Uşak kenti 29 merkez mahallesindeki açık-yeşil alanlar tespit edilmiştir. Kentsel yeşil alan analizi sonucunda Uşak kentinin yeşil alanlarının sayıları (adet) ve alansal değerleri (m²) Çizelge 3'te gösterilmiştir.

Kent merkezindeki toplam yeşil alan miktarı 2.434.504,56 m²'dir. Kentteki aktif yeşil alan varlığı toplam 1.946.178 m²'dir. Araştırma alanı içerisinde 121 tane çocuk oyun alanı (188.917,1 m²), 105 tane park (404.327,77 m²), 2 tane rekreasyon alanı (621.490,08 m²), 1 tane millet bahçesi (65.200,30 m²), 9 tane mesire alanı (666.242,65 m²) olmak üzere toplam 238 adet aktif yeşil alan bulunmaktadır. Kentteki pasif yeşil alan ve açık alan varlığı ise toplam 488.326,7 m²'dir. Çalışma alanında toplam 303 tane refüj (292.531,50 m²), 6 tane mezarlık (193.204,8 m²) ve 1 adet meydan (2.590,36 m²) olmak üzere 310 tane pasif yeşil ve açık alan bulunmaktadır (Şekil 2 ve Çizelge 3).

Şekil 2. Uşak kenti açık-yeşil alan envanteri

3.1. Kent Ve Mahalle Ölçeğinde Tiplerine Göre Açık-Yeşil Alanların Sayısal Ve Alansal Büyüklük Analizi

Kentte en çok park sayısına sahip mahalleler; Kemal öz (13 adet), Fatih (12 adet), Atatürk (11 adet) ve Cumhuriyet (9 adet) mahalleleridir. Bu 4 mahallenin toplam aktif yeşil alan sayısı, kentteki toplam aktif yeşil alan sayısının yaklaşık % 47,06'sını oluşturmaktadır. Buna karşın Çevre, Hacıkadem, İkisaray, Kalfa, Yeşilkaraağaç, Muharremşah, Özdemir ve Sarayaltı mahallelerinde ise hiçbir park bulunmamakta olup bu mahallerdeki aktif yeşil alan sayısı kentin toplam aktif yeşil alan sayısının yaklaşık %6,30'unu oluşturmaktadır. Şekil 3'te mahalle ölçeğinde açık-yeşil alan dağılımları gösterilmiştir.

Mahallelerin sahip olduğu aktif yeşil alan miktarlarının toplam alansal yüzde değeri en fazla olanlar sırasıyla; Karaağaç (%19,62), Çevre (%17,97), Dikilitaş (%14,09), Kemal öz (%11,96) mahalleridir. Bu bağlamda yeşil alan sayısı ile kapladığı alan yüzdesi arasında doğru bir orantı olmadığı görülmüştür. Örneğin Kemal öz mahallesi en fazla yeşil alan sayısına sahip olmasına rağmen kapladığı alan açısından 4 sıradadır. Diğer örnek ise Atatürk mahallesinin yeşil alan sayısı fazla olmasına rağmen kapladığı alan yüzdesi (%2,69) çok düşüktür. Sonuç olarak yeşil alanlar sayısal ve alansal olarak mahallerde çok önemli farklılıklar ve dengesizlikler göstermektedir.

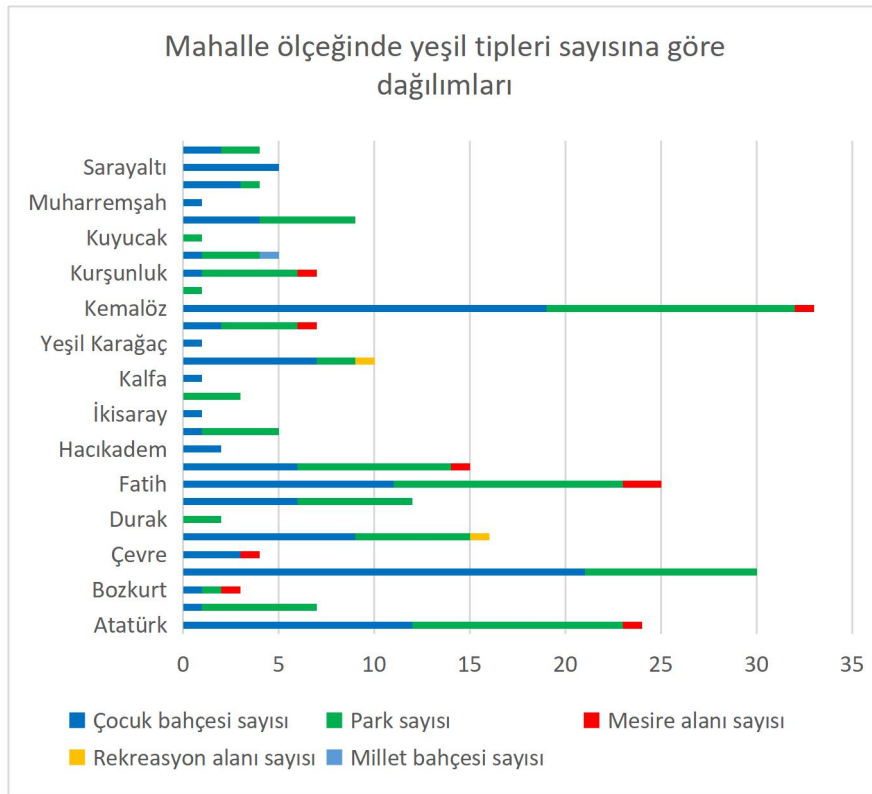
Kent ölçeğinde 1 adet millet bahçesi vardır. Bu millet bahçesinin büyüklüğü 65200.3 m² olup Kurtuluş mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Mesire alanı bulunan mahalleler ise; Atatürk, Bozkurt, Çevre, Fatih, Fevzi Çakmak, Karakuyu, Kemal öz, Kurşunluk. Rekreasyon alanları ise Dikilitaş ve Karaağaç mahallesinde yer almaktadır.

Kentte en çok oyun bahçesi bulunan Cumhuriyet Mahallesi olup toplam 21 tane çocuk bahçesi bulunmaktadır. Buna karşılık Durak, İslice, Köme, Kuyucak ve Özdemir mahallelerinde çocuk bahçesi bulunmamaktadır (Çizelge 3).

Çizelge 3. Kent ve mahalle ölçeğinde tiplerine göre açık-yeşil alanların sayısal ve alansal büyüklükleri analizi

Mahalle	Çocuk bahçesi sayısı	Park sayısı	Mesire alanı sayısı	Rekreasyon alanı sayısı	Millet bahçesi sayısı	Toplam aktif yeşil alan sayısı	Toplam aktif yeşil alan sayısının yüzde (%) değeri	Toplam aktif yeşil alan miktarı (m ²)	Toplam aktif yeşil alan miktarı (m ²) yüzde (%) değeri	Meydan	Mezarlık	Refüjler	Toplam pasif yeşil alan ve açık alan sayısı	Toplam pasif yeşil alan ve açık alan miktarı (m ²)
1 Atatürk	12	11	1	-	-	24	10,08	52407,59	2,69	-	1	-	-	-
2 Aybey	1	6	-	-	-	7	2,94	12450,11	0,64	-	-	-	-	-
3 Bozkurt	1	1	1	-	-	3	1,26	53313	2,74	-	1	-	-	-
4 Cumhuriyet	21	9	-	-	-	30	12,61	80748,93	4,15	-	1	-	-	-
5 Çevre	3	-	1	-	-	4	1,68	349643,95	17,97	-	-	-	-	-
6 Dikilitaş	9	6	-	1	-	16	6,72	274249,98	14,09	-	-	-	-	-
7 Durak	-	2	-	-	-	2	0,84	2396,43	0,12	-	-	-	-	-
8 Elmalidere	6	6	-	-	-	12	5,04	43627,31	2,24	-	1	-	-	-
9 Fatih	11	12	2	-	-	25	10,50	117319,6	6,03	-	-	-	-	-
10 Fevzi Çakmak	6	8	1	-	-	15	6,30	162822,66	8,37	-	-	-	-	-
11 Hacıkadem	2	-	-	-	-	2	0,84	1434,28	0,07	-	-	-	-	-
12 Işık	1	4	-	-	-	5	2,10	9838,15	0,51	-	-	-	-	-
13 İkisaray	1	-	-	-	-	1	0,42	596,77	0,03	-	-	-	-	-
14 İslice	-	3	-	-	-	3	1,26	4046,34	0,21	-	-	-	-	-
15 Kalfa	1	-	-	-	-	1	0,42	253,87	0,01	-	-	-	-	-
16 Karaağaç	7	2	-	1	-	10	4,20	381841,98	19,62	-	1	-	-	-

17	Yeşil Karağaç	1	-	-	-	-	1	0,42	3473,73	0,18	-	-			
18	Karakuyu	2	4	1	-	-	7	2,94	11199,65	0,58	-	-			
19	Kemalöz	19	13	1	-	-	33	13,87	232727,43	11,96	-	-			
20	Köme	-	1	-	-	-	1	0,42	940,95	0,05	-	-			
21	Kurşunluk	1	5	1	-	-	7	2,94	37322,52	1,92	-	-			
22	Kurtuluş	1	3	-	-	1	5	2,10	71548,52	3,68	1	-			
23	Kuyucak	-	1	-	-	-	1	0,42	2973,45	0,15	-	-			
24	Mehmet Ersoy Akif	4	5	-	-	-	9	3,78	17229,86	0,89	-	1			
25	Muharremşah	1	-	-	-	-	1	0,42	1786,56	0,09	-	-			
26	Ovademirler	3	1	-	-	-	4	1,68	7587,71	0,39	-	-			
27	Özdemirler	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-			
27	Sarayaltı	5	-	-	-	-	5	2,10	4655,03	0,24	-	-			
28	Ünalan	2	2	-	-	-	4	1,68	7741,54	0,40	-	-			
TOPLAM		121	105	9	2	1	238	100,00	1946178	100,00	1	6	303	310	488326,7

Şekil 3. Uşak kenti mahalle ölçeğinde aktif yeşil alanların dağılımları

3.2. Kent ve Mahalle Ölçeğinde Kişi Başına Düşen Yeşil Alan Miktarı (m²/Kişi) ve Analizi

Uşak kentinin toplam aktif yeşil alanı miktarının (1.946.178 m²), kent nüfusuna oranı (228.871 kişi) ile kişi başına düşen aktif yeşil alan miktarı 8,50 m²/kişidir. Toplam çocuk oyun alanı miktarının (188.917,1 m²), çocuk nüfusuna (55.914 çocuk) oranı ise 3,37 m²/çocuk olarak hesaplanmıştır (Çizelge 4). İlgili yasal mevzuatta belirtilen 10 m²/kişi yeşil alan standardına kent ölçeğinde henüz ulaşamamıştır.

Mahalle ölçeğinde en fazla kişi başına düşen yeşil alan miktarı Çevre Mahallesi'nde (446,54 m²/kişi) görülmüştür. Çevre mahallesi'nin nüfus oranının az olması ve yeşil alan miktarının çok fazla olması nedeniyle diğer mahallelere göre aşırı yüksek bir değere sahip olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Kişi

başına düşen aktif yeşil alan miktarı 10 m²'den daha fazla olan diğer mahalleler ise; Bozkurt (39,23 m²/kişi), Kurtuluş (31,26 m²/kişi), Karaağaç (26,04 m²/kişi), Kurşunluk (19,81 m²/kişi), Dikilitaş (16,66 m²/kişi), Fevzi Çakmak mahallesidir (13,32 m²/kişi).

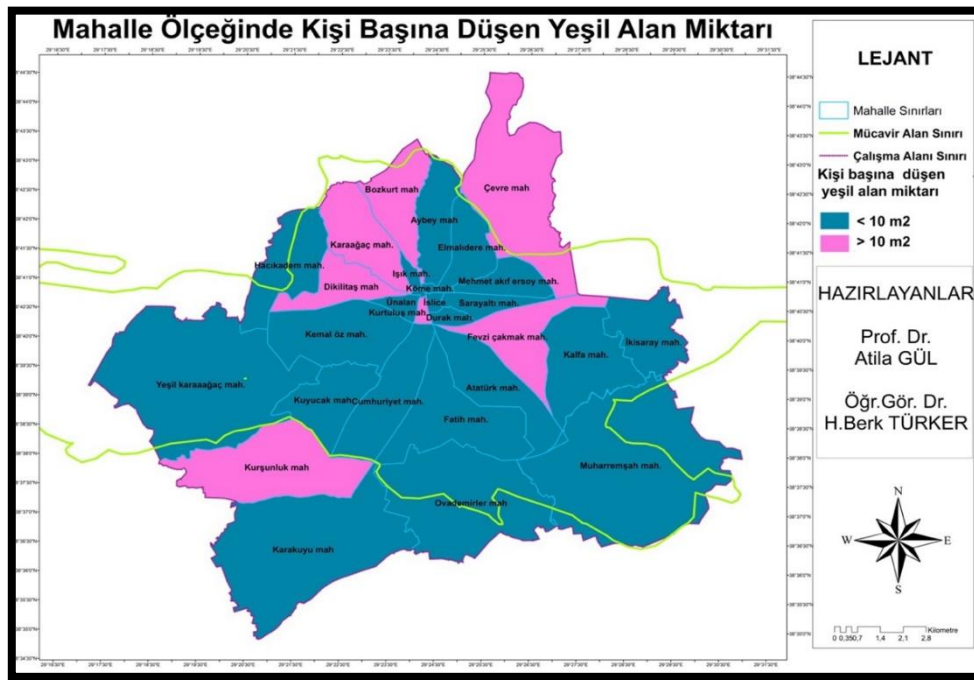
En düşük kişi başına düşen yeşil alan miktarı ise Özdemir (0 m²/kişi), Durak (0,50 m²/kişi) ve Sarayaltı (0,56 m²/kişi) mahalleridir. Bununla birlikte yeşil alan miktarının fazla olmasına rağmen nüfus sayısı fazla olması nedeniyle Kemal öz mahallesinde 6,06 m²/kişi düşmektedir. Bu veriler doğrultusunda mahalle ölçeğinde önemli farklılıkların ve dengesizliklerin mevcut olduğu tespit edilmiştir (Şekil 5). Özellikle 7 mahallenin 10 m²/kişi standardının üstünde bir değere sahip olduğu görülürken 21 mahallede ise bu standardın çok altında kaldığı görülmektedir (Şekil 4).

Çocuk başına düşen çocuk oyun alanı miktarı en yüksek olan mahalle Yeşil karaağaç mahallesidir (72,36 m²/çocuk). Çocuk başına düşen çocuk oyun alanı miktarı yüksek olan diğer mahalleler ise şunlardır: Hacıkadem (40,97 m²/çocuk), İkisaray (25,94 m²/çocuk), Ovademirler (15,72 m²/çocuk). Diğer tüm mahallerde çocuk başına düşen çocuk oyun alan miktarı 10 m²'nin altındadır.

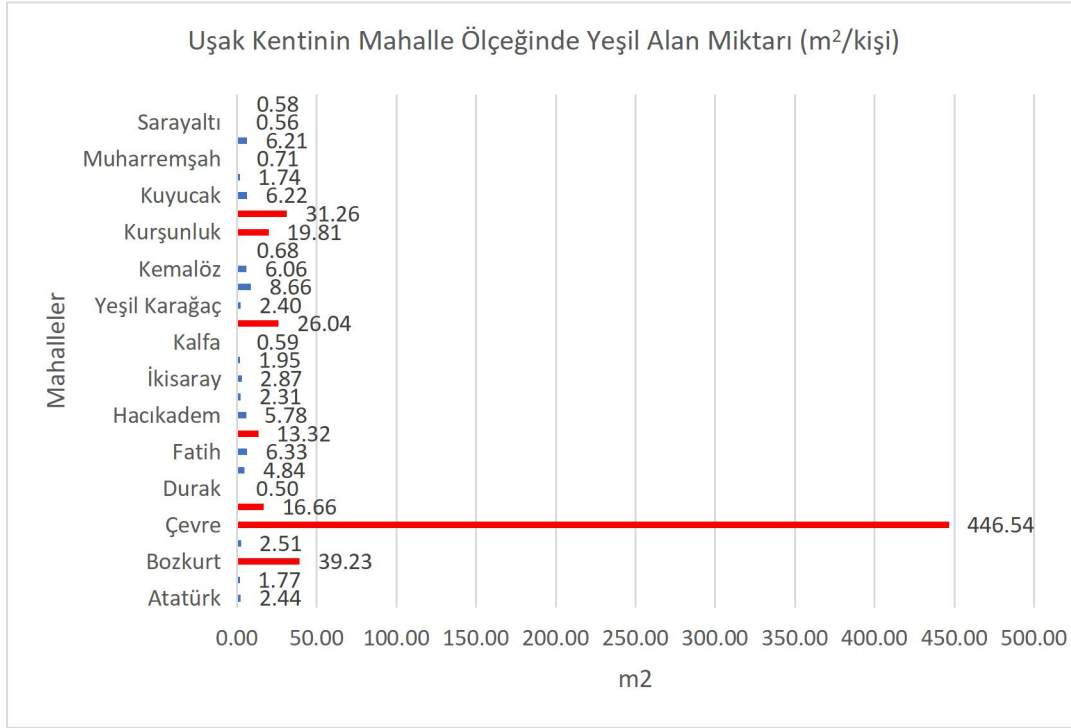
Çizelge 4. Kent ve Mahalle ölçeğinde kişi başına düşen yeşil alan miktarı

Mahalle	Mahalle Toplam Yüzölçümü (M ²)	Nüfus Miktarı (2020 Yılı)	Çocuk Nüfusu (0-17 Yaş)	Aktif Yeşil Alan Toplam Miktarı (M ²)	Toplam Çocuk Oyun Alan Miktarı (M ²)	Kişi Başına Düşen Aktif Yeşil Alan Miktarı (M ² /Kişi)	Çocuk Başına Düşen Yeşil Alan Miktarı (M ² / Çocuk)	Mahalle Alanının Aktif Yeşil Alan Miktarına Olan % Oranı	İmar Planında Yer Alan Toplam Açık-Yeşil Alan Miktarı	İmar Planında Yer Alan Açık-Yeşil Alanların Miktarının Mahalle Yüz Ölçümüne Oranı (%)	Öneri Yeşil Alan Miktarı (m ²)
1 Atatürk	5595885,5	21467	5468	52407,59	14502,83	2,44	2,65	0,93	568472,09	10,15	516064,5
2 Aybey	3807406,9	7039	1870	12450,11	700,67	1,77	0,37	0,32	99273,42	2,60	86823,31
3 Bozkurt	4340678,5	1359	321	53313	591,33	39,23	1,82	1,22	160360,08	3,69	107047,08
4 Cumhuriyet	5786601,8	32156	8251	80748,93	47158,71	2,51	5,71	1,39	298487,96	5,15	217739,03
5 Çevre	12815634,1	783	120	349643,95	1062,85	446,54	8,85	2,72	375183,36	2,92	25539,41
6 Dikilitaş	3326393,4	16457	4044	274249,98	10907,6	16,66	2,69	8,24	264614,2	7,95	-9635,78
7 Durak	584548,1	4759	1253	2396,43	-	0,50	0	0,40	19367,99	3,31	16971,56
8 Elmalidere	3105013,2	9012	2598	43627,31	9217,58	4,84	3,54	1,40	170596,84	5,49	126969,53
9 Fatih	7914227,5	18533	4938	117319,6	20689,68	6,33	4,18	1,48	777689,11	9,82	660369,51
10 Fevzi Çakmak	5221626,3	12228	2852	162822,66	9087,24	13,32	3,18	3,11	306942,85	5,87	144120,19
11 Hacıkadem	5505100,7	248	35	1434,28	1434,28	5,78	40,97	0,02	114402,58	2,07	112968,3
12 Işık	362089,3	4266	1049	9838,15	450,98	2,31	0,42	2,71	5637,87	1,55	-4200,28
13 İkisaray	4707395,4	208	23	596,77	596,77	2,87	25,94	0,01	87988,29	1,86	87391,52
14 İslice	277803,9	2076	397	4046,34	-	1,95	0	1,45	6787,63	2,44	2741,29
15 Kalfa	6980965,6	429	68	253,87	253,87	0,59	3,73	0,03	145074,1	2,07	144820,23
16 Karaağaç	4923482,9	14666	3274	381841,98	5388,17	26,04	1,64	7,75	1973452,33	40,08	1591610,35
17 Yeşil Karaağaç	20472379,4	1446	48	3473,73	3473,73	2,40	72,36	0,01	80697,34	0,39	77223,61
18 Karakuyu	17020885,9	1293	236	11199,65	1821,21	8,66	7,71	0,06	195697,66	1,14	184498,01
19 Kemalöz	7157180,1	38413	9905	232727,43	43128,33	6,06	4,35	3,25	1154780,51	16,13	922053,08
20 Köme	133005,7	1376	296	940,95	-	0,68	0	0,70	5440,5	4,09	4499,55
21 Kurşunluk	9783169,1	1884	446	37322,52	1103,77	19,81	2,47	0,38	198266,32	2,02	160943,8

22	Kurtuluş	321285,6	2289	372	71548,52	500,39	31,26	1,34	22,2	11474,78	3,57	-60073,74
23	Kuyucak	4527670,0	478	104	2973,45	-	6,22	0	0,06	35677,78	0,78	32704,33
24	Mehmet akif ersoy	2264111,9	9874	2457	17229,86	4059,82	1,74	1,65	0,76	192822,45	8,51	175592,59
25	Muharremşah	22007871,8	2509	216	1786,56	1786,56	0,71	8,27	0,008	426926,89	1,93	425140,33
26	Ovademirler	13437254,2	1222	291	7587,71	4576,6	6,21	15,72	0,05	192990,04	1,43	185402,33
27	Özdemir	65681,1	669	171	-	-	0	0	0	2331,32	3,54	2331,32
28	Sarayaltı	1539069,5	8286	2119	4655,03	4655,03	0,56	2,19	0,30	34638,33	2,25	29983,3
29	Ünalın	710495,2	13446	2692	7741,54	1769,1	0,58	0,65	1,08	21189,84	2,98	13448,3
TOPLAM		174694912,6	228871	55914	1946178	188917,1	8,50	3,37	1,11	7927264,46	4,53	5981086,46

Şekil 4. Mahalle yüzölçümünün yeşil alanların alan miktarına olan yüzde değerleri

Şekil 5. Uşak kentinin mahalle ölçeğinde yeşil alan miktarı m²/kişi

3.3. Mahalle Yüzölçümü ile Mevcut Yeşil Alanların Alansal Değerlerinin İrdelenmesi

Çalışma alanı içerisinde yer alan 29 mahallenin yüz ölçümünün aktif yeşil alan miktarına oranı ortalama %1,1'dir. Mahallelerin yüzölçümü ile mevcut yeşil alanların alan miktarları arasındaki ilişki incelendiğinde, sadece Kurtuluş Mahallesi'nin (% 22) yüzölçümünün % 10'undan fazla yeşil alana sahip olduğu belirlenmiştir. Diğer mahalleler ise 10 m²'den çok düşük değerlerde veya hiç yeşil alan olmadığı görülmüştür (Çizelge 4). Sonuçta mahalleler ile yeşil alanların alansal değerleri arasında dengesiz ve yetersiz bir oranın olduğu ortaya çıkmıştır.

3.4. Uygulama İmar Planında Öngörülen Açık-Yeşil Alanların İrdelenmesi

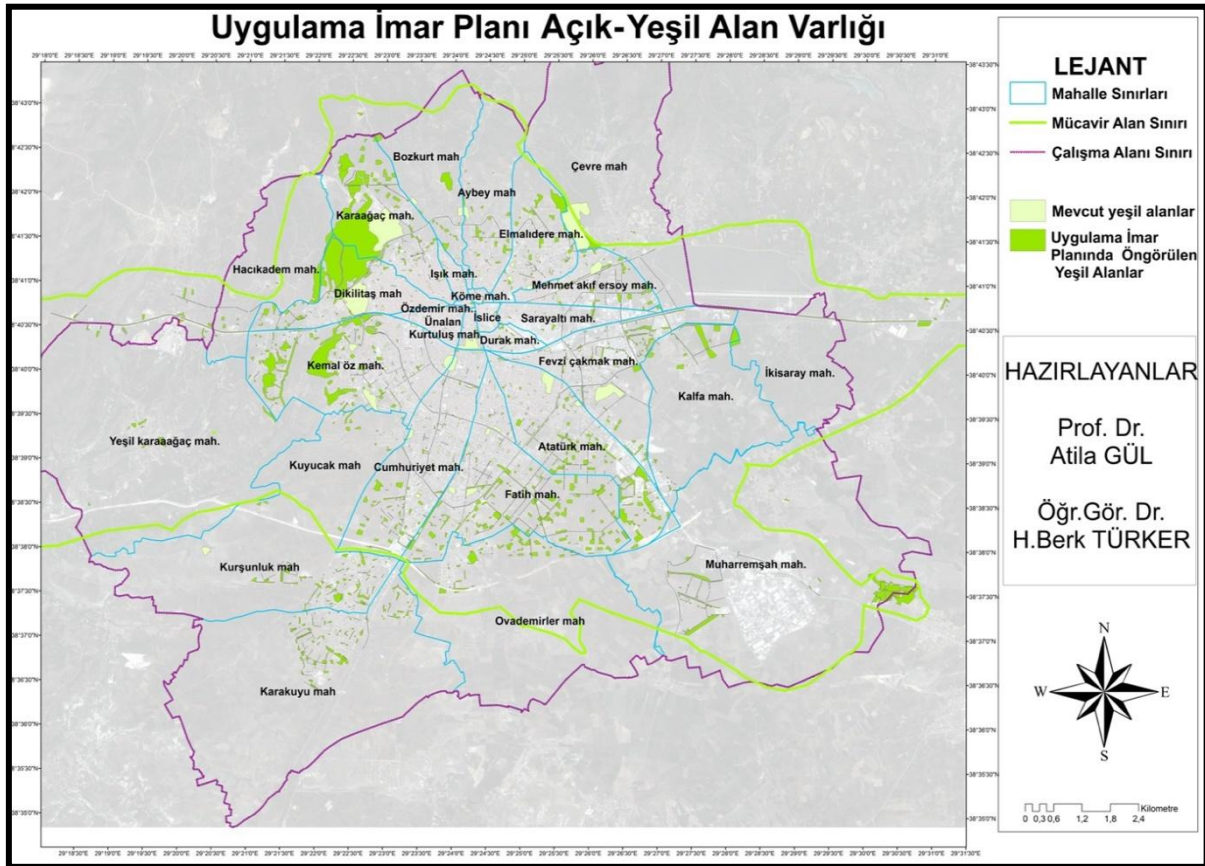
Uygulama İmar planında açık, aktif ve pasif yeşil alan miktarı toplam 7.927.265 m² ve öngörülen açık-yeşil alan miktarı ise 5.981.087 m²'dir. Çizelge 4'te Uygulama İmar planı açık-yeşil alan analiz sonuçları verilmiştir. Analiz sonuçlarına göre Uygulama İmar planında çalışma alanı içerisinde toplam 1.529 adet park (3.403.756,57 m²), 134 adet çocuk oyun bahçesi (391.452,21 m²), 2 adet mesire alanı (28.071,12 m²), 30 adet ağaçlandırılacak alan (2.694.335,03 m²), 4 adet kent ormanı (322.979,32 m²), 8 adet meydan (27.899,93 m²), 17 adet mezarlık (313.422,75 m²), 2 adet ormanlık alan (72.255,26 m²), 729 adet refüj (673.092,27 m²) bulunmaktadır. Şekil 6'da Uygulama İmar Planında mevcut açık-yeşil alanlar ve öngörülen açık-yeşil alanlar verilmiştir. Uygulama İmar planında park sayısının önemli ölçüde artış gösterdiği görülmektedir. Fakat çocuk oyun bahçesi sayısı yaklaşık % 10 artmıştır. Ayrıca meydan ve mezarlık sayısının da önemli artış gözlemlenmiştir.

İmar planında mahalle ölçeğinde açık-yeşil alan miktarı incelendiğinde mevcut duruma göre genel olarak artış göstermiştir. Öneri açık-yeşil alan miktarı en yüksek mahalle Karağaç mahallesidir (1.591.610 m²). Dikilitaş, Kurşunluk ve Işık mahallerinin İmar planında açık-yeşil alan miktarı mevcut duruma göre azalmıştır.

Uygulama İmar planındaki toplam açık-yeşil alan miktarının çalışma alanındaki mahallelerin toplam yüz ölçümüne oranı ise %4,53'tür. Bu oran %10'un altındadır. Ayrıca mahalle ölçeğinde genel olarak

İmar planında yer alan açık-yeşil alanların miktarının mahalle yüz ölçümüne oranı %10'unun altında olduğu saptanmıştır. Bu oranın %10'dan fazla olduğu mahalleler sadece Karaağaç (%40,08), Kemal öz (%16,13) ve Atatürk (%10,15) mahalleleridir (Çizelge 4).

Kentin uygulama İmar planı projeksiyonu 2035 yılı için 365.509 kişi olarak hesaplanmıştır. Bu projeksiyona göre Uşak kentinin uygulama İmar planında açık, aktif ve pasif yeşil alanı miktarının (7.927.265 m²), kent nüfusuna oranı (365.509 kişi) ile uygulama İmar planında kişi başına düşen açık-yeşil alan miktarı 21,68 m²/kişidir.

Şekil 6. Uygulama İmar Planında mevcut açık-yeşil alanlar ve öngörülen yeşil alanlar

3.5. Uşak Kent Ölçeğindeki Açık-Yeşil Alanların Genelinde İncelendiğinde Elde Edilen Bulgular ve Tartışılması

Uşak kent ölçeğinde kent nüfusuna göre kişi başına düşen aktif yeşil alan miktarı 8,5 m²/kişi olarak tespit edilmiştir ve mevzuatta belirtilen 10 m²/kişi değerinin altındadır. Uşak kenti 29 adet mahallesinde mevcut yeşil alanların sayısal ve alansal değerleri açısından çok önemli farklılıklar ve dengesizlikler mevcuttur. Sadece 4 mahalle (Çevre, Karaağaç, Dikilitaş ve Kemal öz) 10 m²'den fazla olup diğer mahallelerde ise oldukça düşük değerlerdedir. Mahalle ölçeğinde toplam yeşil alan sayısı (park, çocuk oyun, mesire ve rekreasyon alanı) açısından 10'dan fazla olan mahalle sayısı 8 adet, 10 ile 1 adet arası mahalle sayısı 14,1 adet veya hiç olmayan mahalle sayısı ise 7'dir. Ayrıca toplam 8 mahallede park alanı hiç bulunmazken, 4 mahallede ise sadece 1 adet park bulunmaktadır. Mahalle yüzölçümlerinin aktif yeşil alan miktarına oranı ise ortalama %1,1'dir. Mevcut durumda mahallelerin yüzölçümü ile mevcut yeşil alanların yüzde değerleri açısından sadece 3 mahallede (Kurtuluş (%22,2), Dikilitaş (%8,24), Karaağaç (%7,75)) yüksek olduğu görünürken diğer mahallelerde ise çok düşük değerdedir.

Uygulama İmar planında açık, aktif ve pasif yeşil alan miktarı toplam 7.927.265 m² ve öngörülen açık-yeşil alan miktarı ise 5.981.087 m²'dir. Uygulama İmar planında park sayısında önemli artış bulunmaktadır. Ayrıca mezarlık ve meydan sayısındaki artış dikkat çekmektedir. Fakat çocuk oyun bahçesi sayısı oldukça az artış göstermiştir. İmar planında mahalle ölçeğinde açık-yeşil alan miktarı mevcut duruma göre genel olarak artmıştır. Mevcut duruma göre açık-yeşil alan miktarı artan en yüksek mahalle Karaağaç mahallesidir. Dikilitaş, Kurşunluk ve Işık mahallerinin açık-yeşil alan miktarı ise İmar planında mevcut duruma göre azalma gösterdiği saptanmıştır. İmar planında yer alan açık-yeşil alanlar ile mevcut durum ile karşılaştırıldığı zaman bazı alansal farklılıkların bulunduğu tespit edilmiştir. Bu konu araştırmanın en önemli sınırlılığını oluşturmaktadır. Örneğin Dikilitaş mahallesinde mevcutta yer alan rekreasyon alanı alansal olarak İmar planında daha küçük gösterilmiştir veya Kurtuluş mahallesindeki millet bahçesi İmar planı yapıldıktan sonra uygulandığı için İmar planında yer almamaktadır. Bu yüzden veriler bu sorun doğrultusunda değerlendirildiğinde Dikilitaş ve Kurtuluş mahallesinde açık-yeşil alan miktarında azalmadan söz edilemez.

Uşak kentinin aktif yeşil alan miktarı, geçmiş yıllarla ilişkilendirildiğinde 2013 yılında 8,39 iken 2021 yılında 8,5 m²/kişi olarak belirlenmiştir. Bu durum kent nüfusunun artışına paralel yeşil alanlarının alansal miktarda kayda değer bir artışın olmadığı görülmüştür. Uşak kentinde tespit edilen kişi başına düşen aktif yeşil alan miktarı (8,50 m²/kişi) ülkemizdeki birçok araştırmada saptanan değerden daha yüksek olduğu söylenebilir. Fakat bu değer mevzuat standardının ve dünya ortalamasına göre yetersizdir. Uygulama İmar planında kişi başına düşen açık, aktif ve pasif yeşil alan miktarı ise 21,68 m²/kişidir. 2035 yılında kentteki açık, aktif ve pasif yeşil alanlar tamamlandığında mevcut duruma göre ciddi artış beklenmektedir. Bu durumda kişi başına düşen yeşil alan miktarının ülkemizdeki mevzuatta tanımlanmış standartlara ve dünya ortalamasına göre yeterli hale gelmesi anlamına gelmektedir.

Bu çalışmada ayrıca Uşak kentinde toplam çocuk oyun alan miktarının (188.917,1 m²), çocuk nüfusuna oranı ise 3,37 m²/çocuk olarak hesaplanmıştır. Kişi başına düşen aktif yeşil alan miktarı kentte yeterli seviyede olmamasına rağmen çocuk başına düşen oyun alan miktarı Türkiye ortalamasının üstündedir. Olgun ve Yılmaz (2019) Niğde kentinde mahalle ölçeğinde çocuk başına düşen çocuk oyun alanı miktarını 0,39 m², Şişman ve Yavuz (2010) Tekirdağ kentinde 0,56 m², Türkan ve Önder (2011) Balıkesir kentinde 0,18 m² olarak hesaplamıştır. Bu araştırmalarda çocuk başına düşen çocuk oyun alan miktarının oldukça yetersiz olduğu saptanmıştır.

Bu bağlamda Uşak kent ölçeğinde aktif yeşil alanların nicelik ve nitelik olarak yetersiz olması, mahalle ölçeğinde yeşil alan sayısı ve alansal büyüklüğü arasındaki dengesiz ve yetersiz düzeyde olmasının nedeni Kent İmar Planlama sürecinde mevcut açık-yeşil alanlarının sağlıklı bir şekilde analiz edilmemesi, yeşil alan tiplerinin ve standartlarının bilimsel, bütüncül ve teknik olarak dikkate alınmaması, aktif yeşil alanların mekânsal dağılımına dikkat edilmemesi, yönetim ve karar verme süreçlerinin iyi organize edilmemesi vb. faktörler sayılabilir.

Ülkemizdeki yeşil alanlarla ilgili mevzuatta belirtilen yeşil alan miktarı, gelişmiş ülkeler ile karşılaştırıldığında ülkemizdeki yasal mevzuatta konunun oldukça kısıtlı ele alındığı ve kentlerimizdeki kişi başına düşen yeşil alan miktarının düşük olduğu görülmektedir. Örneğin; Bilgili vd. (2011) tarafından yapılan çalışmada Van kentinin kentsel yeşil alanların, ulaşılabilirlik standartları çerçevesinde yetersiz olduğu belirtilmiştir. Öztürk ve Özdemir (2013) tarafından yapılan çalışmada, Kastamonu kent merkezinde bulunan açık ve yeşil alanların yeterli olmadığı, mahalle bazında açık ve yeşil alan dağılımlarının orantılı olmadığı tespit edilmiştir. Aklıbaşında (2019) çalışmasında, Nevşehir kentinde aktif yeşil alan miktarı kişi başına 3,30 m² aktif yeşil alan düştüğü ve niceliksel olarak yeterli olmadığı ifade edilmiştir. Olgun ve Tahsin (2019) araştırmasında Niğde kentinde kişi başına düşen aktif yeşil alanın 6,29 m² olduğunu tespit etmiştir. Koçan (2021) çalışmasında Bayburt kentinde kişi başına

düşen açık-yeşil alan miktarını 10,9 m² olarak saptanmıştır. Köşe ve Kara (2021) tarafından Söke (Aydın) kentinde 13,41 m²/kişi aktif yeşil alan düştüğü ancak mahalleler arasında eşit bir dağılımın olmadığı görülmüştür.

Amerika ve Avrupa Birliği kentleri nüfus yoğunluklarına göre yeşil alan standartları uygulanmaktadır (Aksoy, 2014). Örneğin Amerika'daki kentlerde 500 binden fazla nüfus yoğunluğuna göre 20 m²/kişi, 1 milyondan fazla kentlerde ise 13 m²/kişi yeşil alan standardı öngörülmüştür. Bu örneklerde görülebileceği üzere nüfus miktarı arttıkça kişi başına düşen yeşil alan miktarında azalma olmaktadır (Çetiner, 1991). Avrupa kentlerinde ise Amerika kentlerinin aksine nüfus arttıkça yeşil alan miktarı m²/kişi artmaktadır. Örneğin Hannover kentinde yeşil alan standardı toplamda 5 m²/kişi'dir (çocuk oyun alanı 1 m² + spor alanı 1 m² + çok amaçlı açık alanlar 3 m²) (Aksoy, 2001).

WHO'ya (2010) göre, her kentin ulaşılabilir, çok yönlü işlevsel ve güvenli olması koşuluyla kişi başına 50 m² yeşil alan düşmesi gerektiği ideal olarak kabul görmektedir (WHO, 2010; Singh vd., 2010; Khan, 2012; Morar vd., 2014; Maryanti, 2016).

Kentin nüfus yoğunluğuna göre yeşil alan miktarının belirlenmesi kent içerisindeki yeterli ve dengeli düzeyde "yeşil alan" bulunması anlamına gelmemektedir. Çünkü kentin içerisindeki yeşil alanların gerçekten anlam kazanabilmesi için yeşil alanların fonksiyonelliği, sosyal mekân oluşturma potansiyeli, erişilebilir durumu ve içerisinde bulunan doğal unsurlar ile kent yaşamının organik bir unsuru olması gerekmektedir. Ayrıca yeşil alanların alansal büyüklüklerinin artırılması kentsel yaşam kalitesinin artırılması için etkili olan faktörlerden sadece birisidir. Yeşil alanların alansal büyüklüklerinin artırılması kentsel yaşam kalitesi üzerinde tek başına etkili olamamaktadır. Bunun yanı sıra çevresiyle olan mekânsal etkileşimi ve sosyal fiziksel aktivite olanaklarının artırılması da önemlidir (Tepe, 2018). Kentin içerisinde kaliteli kent dokusu ve yaşam çevresi, kentin ulaşım olanakları ve açık-yeşil alanlarının dengeli şekilde mekânsal ilişki kurulması sonucunda oluşmaktadır. Açık-yeşil alanlarının türleri, donanımları, fonksiyonları, hizmet alanları ve özellikleri kentsel yaşam kalitesinin artırılmasında önemli rol oynamaktadır (Emür ve Onsekiz 2007).

Wilkinson (1985)'a göre yeşil alan standardının (1) boyut standardı (örneğin 1 hektar); (2) oran standardı (örn. 1000 kişi başına); (3) mesafe standardı (örneğin, bir konuta 500 metre mesafe) ve (4) alan ölçüsü (örneğin, brüt bölünebilir alanın %10'u oluşturması) olmak üzere 4 tipi olduğu belirtilmiştir. Bazı Avrupa kentleri, yeşil alanlar için minimum erişilebilirlik için kişi başına eşik değerler belirlemiştir. Birleşik Krallık'ta -ulusal bir hedef olarak- şehir sakinlerinin evlerinden 300 m mesafedeki en az 2 hektarlık doğal yeşil alana erişimlerinin olması tavsiye edilmektedir (Handley vd.,2003). Berlin kentinde, her sakinin evinden 500 m mesafede en az 0,5 hektarlık kentsel yeşile erişebilmesini önermektedir. Benzer şekilde, Hutter vd. (2004) 500 m içindeki her ikamet eden için 1-10 hektarlık yeşil alan öngörmüştür.

Kentsel yeşil alanların niceliğinden daha ziyade önemli olan konu kentsel arazi kullanımı ve kent makroformuna uygun şekilde bütüncül ve sistematik şekilde planlanması ve tasarlanmasıdır. Nitekim Gül vd. (2020)'ne göre kentsel açık ve yeşil alanların m²/kişi miktarının artırılması ile birlikte bütüncül ve eşitsel yersel dağılımlarının da sağlanması önemlilik arz etmektedir. İlgili çalışmada aynı zamanda yeşil alan miktarı, formu, tipleri, özellikleri, nitelikleri, standartları, erişilebilirlikleri, sosyo-ekonomik katkıları ve rekreasyonel hizmet kriterleri doğrultusunda yeşil alan envanter analizlerinin yapılması ve kentsel mekân içerisindeki uygun lokasyon analizi ile kentsel gelişme politikalarına yansıtılması gerektiğini ifade etmiştir.

5. Sonuç ve Öneriler

Kentsel açık-yeşil alanlar bir ihtiyaçtır ve kente birçok açıdan çok yönlü katma değer sağlayan fiziksel mekânlardır. Bu bağlamda bir kentin gelişmişlik düzeyi yeşil alanların nitelik ve nicelik açısından kapasitesi, dengeli mekânsal dağılımı ve kent insanı tarafından erişilebilirliği ile doğru orantılıdır. Bu nedenle açık-yeşil alanlar kentsel planlama ve tasarım çalışmalarının en önemli bileşenidir.

Bu araştırma elde edilen bulgular sonucunda Uşak kentinin kişi başına düşen aktif yeşil alan miktarı 8,5 m²/kişi olarak belirlenmiş olup İmar planında belirtilen standarda göre yetersizdir. Aynı zamanda yeşil alanların kentsel ve mahalle ölçeğinde mekânsal dağılımının gelişigüzel, küçük parçalı, dengesiz ve erişilebilirlik açısından çok yetersiz olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda yukarıda bahsedilen Uşak kenti açık ve yeşil alanları için stratejik eylem önerileri ile olumsuzlukların giderilmesi gerekmektedir.

Uşak kentinin kamusal açık ve yeşil alanlara yönelik temel hedef, mevcut yeşil alanların korunması, geliştirilmesi, sayısının artırılması, sürdürülebilir ve dengeli bir şekilde kent geneline dağılımın sağlanması olmalıdır. Bu hedefe ulaşılabilmesi için faaliyetler veya eylemler şu şekilde sıralanabilir;

- Uşak Kenti İmar planlamasında mevcut kamusal yeşil alanlar, kent, semt ve mahalle ölçeğinde çok yönlü estetik ve işlevsel hizmet ve katkıları sağlayacak şekilde yeşil alan standartlarına uygun, dengeli ve eşit bir dağılım öngörülmelidir. Kentin İmar Planlarında her mahallede yeni yeşil alanlar öngörülmeli, kent içindeki yeşil alanlar yeşil koridorlarla birbirlerine bağlanmaları sağlanmalıdır.
- Kent dışı ve içi yeşil alanlar, Çevre Düzeni Planındaki ayrıntı ölçeğinde kararlar alınmalı ve birbirleriyle entegre edecek şekilde ilişkilendirilmelidir.
- Kentsel kamusal açık ve yeşil alanların yer seçimi, standartları, işlevsellikleri, dağılımları Kent İmar Planlama kararlarında zorunlu olarak yer verilmesi ile birlikte aynı zamanda diğer sektör planlama ve politikalarına (konut, ulaşım, sağlık, sürdürülebilirlik, biyolojik çeşitlilik vb.) kesinlikle yansıtılmalıdır.
- Genel bir kural olarak, mahalle ölçeğinde mahalle sakinlerinin evlerinden 300 metrelik doğrusal mesafede (yaklaşık 5 dakikalık yürüme mesafesinde) ve en az 0,5-1 hektarlık yeşil alanlara erişilebilecek şekilde konumlandırılması tavsiye edilmektedir (Handley vd., 2003; WHO, 2017).
- Mevcut açık ve yeşil alanların işlevsel özellikleri artırılmalı, bitkisel ve yapısal bakım ve yenileme çalışmaları yapılmalıdır. Özellikle yapısal donatı ve malzemeler ile bitkisel materyalleri açısından kontrol edilmeli ve yenilenmelidir.
- Yeşil alanların planlanması, tasarlanması ve uygulanması bütüncül olarak ele alınmalı yönetim ve organizasyonu sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde gerçekleştirilmelidir. Uşak Belediyesi bünyesinde katılımcı, etkin ve yetkin bir yönetim organizasyonu oluşturulmalıdır.
- Kent içi ve çevresindeki doğal alanlar, kentsel aktif yeşil alanlarla ilişkilendirmek suretiyle ekolojik işlevsellik kazandırılmalıdır. Mahalle ölçeğinde konumlandırılmış mevcut yeşil alanların birbirleriyle ve kentsel yeşil alanları ile yeşil koridorlarla bağlantısı sağlanmalı ve organize edilmelidir.
- Özellikle mevcut yol kenarı ve refüjlerin bitkilendirilmesi ile kent içi ve dışı yeşil alanlarla organik bağlantı sağlayabilecek koridorlar oluşturulmalıdır. Ayrıca kentin içinden geçen şehirler arası kara yolu üzerinde ekolojik köprüler tasarlanmalıdır.

- Yeşil alanların yönetimi amacıyla yeni finans kaynakları oluşturulmalıdır.
- Doğa ve çevre koruma bilincinin geliştirilmesi için ilgili sivil toplum kuruluşları ile belediyeler ve diğer resmî kurumlar işbirliği yapmalıdır.
- Kentsel yeşil alan politikalarının belirlenmesinde halkın katılımı sağlanmalıdır.
- Yeşil alanların organizasyonunda kent insanlarının talep, eğilimleri ve ihtiyaçları belirlenmeli ve bu doğrultuda hareket edilmelidir.
- Kent içi ve çevresindeki boş ve atıl durumdaki alanlar yeşil alana dönüştürülmelidir ya da bu alanların kentsel tarım alanları olarak değerlendirilerek kentin gıda ihtiyacına katkıda bulunulmalıdır.
- Belediye tarafından CBS ortamında kamusal yeşil alanlar için detaylı veri tabanı ve Yeşil Alan Bilgi Sistemi oluşturulmalıdır.
- Uşak Belediyesi tarafından konut ve toplu konut mimari projeleri ile birlikte yapılı çevre peyzaj projeleri de zorunlu hale getirilmelidir.
- Özel mülkiyetli alanlarda rekreasyon ve mesire alanları oluşturma konusunda teşvik edilmeli ve desteklenmelidir.
- Açık ve yeşil alanların düzenlemeleri için sponsor ve gönüllü katılımcı yaklaşımı ile yeşil alanların organize edilmesi teşvik edilmelidir.

Uşak kentinden açık ve yeşil alanları ile ilgili elde edilen sonuç ve yaşanan sorunlar aslında ülke geneliyle paralellik göstermektedir. Ülkemizde kentlerimizin tamamına yakınında ne yazık ki kişi başına düşen aktif yeşil alan miktarı 10 m²'nin altındadır.

Ülkemizde kamusal açık ve yeşil alanlar ile ilgili bilimsel ve teknik "ölçütler" ve "standartlar" henüz belirlenmemiş ve tamamlanmamıştır. Bu nedenle ülkemizde kentsel açık ve yeşil alanlar ile ilgili "Yeşil Alanlar Yasasına" ihtiyaç bulunmaktadır. Ülkemizde mevcut İmar mevzuatı içinde kent planlama ve tasarım süreçlerinde kamusal açık ve yeşil alanların envanteri, yer seçimi, yeşil tipolojilerin işlevsel ve alansal tanımlanması, standartlar gibi konularda eksiklikler ve yetersizlikler olduğu görülmektedir. Özellikle kent İmar planlarının, özellikle yapılaşma ve ekonomik amaçlı yaklaşımlarla yapılması sonucu ne yazık ki kamusal yeşil alanlar önemsenmemekte ve yeterince ele alınmamaktadır. Bununla birlikte ekonomik çıkarların doğurduğu arazi rantı, arsa spekülasyonları gibi etkenlerle mevcut yeşil alanlar başka kullanımlara dönüştürülmek suretiyle alansal olarak azaltılabilmektedir. Genelde imar Planlarında yapılaşma kurgusu kapsamında yapı parseli olarak kullanılamayacak veya atıl durumdaki alanlar özellikle kamusal yeşil alan olarak önerilmektedir. Bu durum yeşil alan tipleri, mekânsal ve işlevsel standartları dikkate alınmadan parçalı, küçük, dağınık ve birbirinden kopuk bir karaktere sahip yeşil alanların oluşmasına neden olmaktadır. Böylece nitelik ve nicelik olarak beklenen hizmet ve katkılar sağlanamamaktadır. Kentsel ve mahalle ölçeğinde kamusal açık ve yeşil alan standartlarının belirlenmesi için:

- Kent ve mahalle nüfusları ve eşikleri
- Açık ve yeşil alan tiplerine göre alan büyüklükleri ve eşikler
- Kişi başına düşen en az açık ve yeşil alan miktarı
- Yer seçimi ölçütleri ve eşikleri

- Yönetimsel biçimler ölçütleri (Belediye, başkent, metropol vb.)
- Konumsal özellikler (Coğrafi, iklim, yerel kimlik vb.) dikkate alınmalıdır.

Yaşanabilir, sağlıklı ve kaliteli kentsel mekânların yaratılabilmesi için kentsel planlama ve tasarım çalışmalarında kamusal kentsel açık ve yeşil alanların mahalle, semt ve kent ölçeğinde ve fiziki standartlara göre mekânsal, konumsal ve işlevsel kademelenme içerisinde ele alınması gerekmektedir. Bununla birlikte yerleşim düzeyindeki mahalle veya semt düzeyinde ve kent karakterine göre standartların ve eşiklerin belirlenmesi önemlilik arz etmektedir. Çünkü mahalleler, kent ekosisteminin en önemli bileşeni veya parçasıdır. Kent planlama ve tasarım standartlarının oluşturulmasında ve kentsel gelişmede mahalle ölçeği temel birimi olarak ele alınmalıdır. Özellikle mahalle ölçeğinde yapılacak mekân organizasyonun sürdürülebilir, herkes için erişilebilir ve kullanılabilir, güvenli, işlevsel estetik ilkeler dikkate alınarak gündelik hayat için gerekli tüm yapı, tesis, açık ve yeşil alanlar ve faaliyetlerin dengeli bir şekilde yansıtılması gerekmektedir. Kentsel, kurumsal ve ticari faaliyetin şehir merkezlerinde yoğunlaşması önlenmeli ve kentin çeperleri kent merkezine bağımlı kalmamalıdır.

Mahalle ölçeğinde kurgulanacak kamusal yeşil alanlar diğer mahalle ve kent ölçeğindeki kamusal yeşil alanlarla koridor yeşil alanlarla birbirlerine bağlanması gerekmektedir. Mahalle ve kentsel yeşil alanlar arasında bağlayıcı ya da ayırıcı olarak işlev görebilecek yeşil koridorlar (araç yollar, yaya ve bisiklet yolları, nehir, tren vb. diğer ulaşım yerleri, yeşil kuşaklar, patikalar doğal alanlar vb.) ile kentsel yeşil alan sistemlerinin entegrasyonu sağlanmalıdır.

Kentsel Nazım İmar planlama sürecinde yeşil alanların envanteri ve analizi planlamanın önemli bir bileşeni olarak ele alınmalıdır. Bu amaçla çeşitli ölçeklerde (kent, semt, mahalle) yeşil alanların tipolojilerine göre belirlenmesinde,

- kullanıcının yeşil alan talep ve eğilimleri,
- yeşil alanlar için ideal yer seçimi,
- yeşil alanların boyutu ve formu,
- kentin nüfus analizleri,
- kentin sosyo ekonomik boyutu,
- kentsel yerel kimlik ile olan ilişkisi,
- ulaşılabilirlik ilişkisi,
- ekolojik ilişkisi,
- kullanılan bitki türleri, kompozisyonu ve analizleri,
- peyzaj donatı ve malzemeler gibi birçok faktörler dikkate alınmalıdır (Gül vd., 2020).

Kentsel açık-yeşil alanların kent ekosistemine ve kent insanlarına çok yönlü hizmet ve katkılar sağlayabilmesi için kentin bütününe eşit bir şekilde sayısal ve mekânsal dağılımının sağlanması hedeflenmelidir. Yeşil alanların organizasyonu ve yönetimi, aslında halk sağlığı ve sosyal bir yatırım olarak algılanmalı ve uzun vadeli bir yeşil kent vizyonuna sahip olunmalıdır. Bu durum kentin bütüncül yaşam standardının oluşturulması için bir gerekliliktir.

Kentsel yeşil alanların sürdürülebilirliği, kent insanları ve ilgili paydaşlar tarafından desteklendiğinde ve uygulandığında en iyi sonuç alınabilmektedir. Bu nedenle yerel yönetimlerin ilgili paydaşlarla işbirliği ve koordinasyonunun sağlanması son derece önemlidir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul izni alınmamıştır.

Finansal Destek: Finansal destek yoktur.

Teşekkür: Teşekkürümüz yoktur.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Y. (2001). İstanbul Kenti Yeşil Alan Durumunun İrdelenmesi, Doktora Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Aksoy, Y. (2014). Türkiye’de yeşil alanlarla ilgili yasal düzenlemeler. İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 26, 1-20. <http://acikerisim.ticaret.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11467/1430/M00689.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Aklıbaşında, M. (2019). Determining the active green areas and their adequacy by using satellite images and GIS: The case of Nevşehir city Turkey. Fresenius Environmentals Bulletin Volume 28-No 10 p. 7274-7281.
- Altaban, Ö. (1994). Büyükşehirlerde İlköğretim Mekânsal Sunum Biçimleri Konusunda Bir Araştırma-Örnekleme: Ankara, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Bilgili B.C., Çığ, A. ve Şahin, K. (2011). Van Kenti Kamusal Yeşil Alanlarının Yeterliliğinin Ulaşılabilirlik Yönünden Değerlendirilmesi. *YYÜ Tar. Bil. Derg. (YYU J. Agr. Sci.)* 2011, 21(2): 98-103.
- Buyadi, S.N.A., Mohd, W.M.N.W. ve Misni, A. (2013). Green spaces growth impact on the urban microclimate. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 105, 547-557.
- Çepel, N. (1988). Peyzaj Ekolojisi. İ.Ü. Orman fakültesi Yayın No: 3510, İstanbul.
- Çetiner, A. (1991). Şehircilik çalışmalarında donatım ilkeleri. İstanbul: İTU Matbaası.
- Demir, Z. (2004). Düzce’nin Yeni Kentleşme Sürecinde Açık ve Yeşil Alanlara Yeni Fonksiyonlar Kazandırılması. İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, 304s, İstanbul.
- Doğan, M. ve Küçük, V. (2019). Gölbaşı İlçesinin Açık Yeşil Alan Durumu ve Bazı Yeşil Alan Standartlarına Göre Değerlendirilmesi Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi (MBUD), 4 (2), 155-171. DOI: 10.30785/mbud.592374
- Emür, S.H. ve Onsekiz, D. (2007). Kentsel Yaşam Kalitesi Bileşenleri Arasında Açık ve Yeşil Alanların Önemi – Kayseri/Kocasinan İlçesi Park Alanları Analizi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Sayı: 22, Yıl : 2007/1, s 367-396.
- Eraslan, Ş., Gül, A. ve Örucü K. (2014). Sağlıklı kent olma yolunda kentsel yeşil alanların rolü. SDU II. Uluslararası Davraz Kongresi, 29-31 Mayıs 2014, Isparta, Türkiye, (s.2247-2270). ISBN: 978-9944-452-82-3.
- Gezer, A. ve Gül, A. (2009). Kent ormancılığı-kavramsal-teknik ve kültürel boyutu. Isparta: SDU Basım Evi.

- Grahn, P. ve Stigsdotter, U.A. (2003). Landscape planning and stress. *Urban forestry & urban greening*, 2(1), 1-18.
- Gül, A. ve Küçük, V. (2001). Kentsel Açık-Yeşil Alanlar ve Isparta Kenti Örneğinde İrdelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi, Orman Fakültesi Dergisi*, A(2), 27-48.
- Gül, A., Dinç, G., Akın, T. ve Koçak, A. İ. (2020). Kentsel Açık ve Yeşil Alanların Mevcut Yasal Durumu ve Uygulamadaki Sorunlar. *Kent Araştırmaları Dergisi (Journal of Urban Studies) İdeal Kent, Kentleşme ve Ekonomi Özel Sayısı, Cilt Volume 11, Yıl Year 2020-3, 1281-1312, ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133DOI:10.31198/idealkent.650461*
- Handley, J., Pauleit, S., Slinn, P., Barber, A., Baker, M., Jones, C. ve Lindley, S. (2003). Accessible Natural Green Space Standards in Towns and Cities: A Review and Toolkit for their Implementation. *English Nature Research Reports, Report Nr. 526, (526)*.
- Haq, S. M. A., (2011). Urban green spaces and an integrative approach to sustainable environment. *Journal of Environmental Protection*, 2(5): 601-608.
- Heidt, V. ve Neef, M. (2008). Benefits of urban green space for improving urban climate. In *Ecology, Planning, and Management of Urban Forests (pp. 84-96)*. Springer, New York, NY.
- Hutter, G., Westphal, C., Siedentop, S., Janssen, G. ve Müller, B. (2004). Handlungsansätze zur Berücksichtigung der Umwelt-, Aufenthalts und Lebensqualität im Rahmen der Innenentwicklung von Städten und Gemeinden – Fallstudien. *Umweltbundesamt Texte 41*. Berlin, Germany.
- Khan, A. M. (2012). Planning Standards for Recreational Facilities and Open Space in the Context of Urban Areas of Bangladesh in Khan, A. M. (2014). Revisiting Planning Standarts fore resreational Facilities in Urban Areas. *Equality in the City : Making Cities Socially Cohesive*.
- Koçan, N. (2015). İl Olduğu Yıllarda Uşak Kenti İmar Durumu, Tufuab VIII. Teknik Sempozyumu 21-23 Mayıs 2015 / Konya
- Koçan, N. (2021). Bayburt Kenti Kentsel Açık Yeşil Alan Yeterliği Üzerine Bir Araştırma. *Fırat Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 33(1), 21-29.
- Köşe, H. ve Kara, B. (2021). Söke (Aydın) Kenti Aktif Açık-Yeşil Alanlarının Yeterliliğinin İncelenmesi, *Kent Akademisi, Volume, 14, Issue 2, Pages, 374-388*.
- Maryanti M.R., Khadijah H., Uzair A.M. ve Ghazali M.M. (2016). The urban green space provision using the standards approach: issues and challenges of its implementation in Malaysia. *WIT Trans Ecol Environ* 210: 369–379. doi: 10.2495/SDP160311
- Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği, (2014). Resmi Gazete 29030 sayılı Md5. (Erişim Tarihi 10.12.2019)
- Morar, T., Radoslav, R., Spiridon, L. C. ve Pacurar, L. (2014). Assessing pedestrian accessibility to green space using GIS. *Transylvanian review of Administrative Sciences*, 10(42), 116-139.
- Morancho, A. B. (2003). A hedonic valuation of urban green areas. *Landscape and urban planning*, 66(1), 35-41.
- Nowak, D.J., Crane, D.E. ve Stevens, J. C. (2006). Air pollution removal by urban trees and shrubs in the United States. *Urban Forestry and Urban Greening*, 4,115-123.
- Olgun, R. ve Yılmaz, T. (2019). Kentsel yeşil alan varlığının Niğde kenti örneğinde değerlendirilmesi. *Mediterranean Agricultural Sciences*, 32(1), 11-20.
- Öztürk, B. (2004). Kentsel açık ve yeşil alan sistemi oluşturulması: Kayseri kent bütünü örneği. *Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara*.
- Öztürk, S. ve Özdemir, Z. (2013). Kentsel Açık ve Yeşil Alanların Yaşam Kalitesine Etkisi “Kastamonu Örneği”. *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 2013, 13(1), 109-116.

- Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği (2017). Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği.03.07.2017 tarihli ve 30113 Sayılı Resmi Gazete.
- Sandström, U. G. (2002). Green Infrastructure Planning in Urban Sweden. *Planning Practice & Research*. Volume 17, 2002 - Issue 4 <https://doi.org/10.1080/02697450216356>
- Singh, V. S., Pandey, D. N. ve Chaudhry, P. (2010). Urban forests and open green spaces: Lessons for Jaipur, Rajasthan, India. *RSSPCB occasional Paper*, 1, 1-23.
- Şişman E.E. ve Özyavuz M. (2010). Çocuk oyun alanlarının dağılımı ve kullanım yeterliliği: Tekirdağ örneği. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi* 7, 13-22.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, (2017). Kentsel Mekânsal Standartların Geliştirilmesi. T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi işbirliği ile hazırlanmıştır. ISBN: 978-605-5294-74-8. İncekara Matbaacılık Topkapı / İstanbul. s.561.
- Tamosiunas, A., Grazuleviciene, R., Luksiene, D., Dedele, A., Reklaitiene, R., Baceviciene, M., ... ve Nieuwenhuijsen, M. J. (2014). Accessibility and use of urban green spaces, and cardiovascular health: findings from a Kaunas cohort study. *Environmental health*, 13(1), 1-11.
- Tepe, A. C. (2018). Açık ve yeşil alanların kentsel yaşam kalitesine etkisinin belirlenmesi: Sancaktepe örneği.
- Türkan, E.E. ve Önder, S. (2011). Balıkesir kenti çocuk oyun alanlarının irdelenmesi. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi* 8, 69-80.
- TÜİK. (2021). Erişim: 13.07.2021. <http://www.tuik.gov.tr>
- Uşak Belediyesi. (2021). Erişim: 13.07.2021. <https://www.usak.bel.tr/sayfa/ulasim/>
- Uşak Belediyesi Faaliyet Raporu. (2018). Erişim: 13.07.2021. <https://www.usak.bel.tr/sayfa/faaliyet-raporlari/>
- Uşak Belediyesi Faaliyet Raporu. (2019). Erişim: 13.07.2021. <https://www.usak.bel.tr/sayfa/faaliyet-raporlari>
- Uşak Meteoroloji Genel Müdürlüğü. (2019). Uşak Merkez İstasyonu 1990-2018 yılları arasındaki Uşak kenti tüm Parametreler Bülteni.
- Wilkinson, P. (1985). The golden fleece: the search for standards. *Leisure Studies* no. 4 (2):189-203.
- WHO, (2017). Urban green spaces:a brief for action. p 11. <https://www.euro.who.int/en>
- WHO, (2010). Urban planning, environment and health: from evidence to policy action-Meeting Report-World Heal Organ Reg Off
Eur:119.doi:<http://dx.doi.org/10.1016/j.biomaterials.2008.12.054>

Extended Summary

The aim of the study:

This study aims to determine the distribution of the existing open-green spaces, calculate the amount of green space per capita, perform green area analyses, and create urban strategic actions in the center of Uşak.

Literature review

The urbanization process of the city consists of the relations and interaction of 3 components, namely buildings, open and green spaces, and transportation. Open and green spaces are physical places with public and private lands covered with natural and cultural plants, which contribute to the city's environmental, economic, social-cultural, and aesthetic benefits and enhance the positive impacts of urban identity and recreation opportunities. (Gül et al., 2020).

Open and green areas are public spaces that positively affect society. However, today, it is seen that open-green spaces in cities are gradually decreasing in terms of quality and quantity. (Öztürk and Özdemir, 2013; Aksoy, 2014; Doğan and Küçük, 2019; Gül et al., 2020). It is also expected that the experience of the Covid-19 pandemic will change habits and reshape green spaces. The framework, typologies, functions, and standards for urban green spaces are defined in the legislation in Turkey, but there are differences and deficiencies in this regard.

Method

The existing open-green spaces of 29 neighborhoods in the city center of Uşak were examined, and quantitative analysis was performed in this study. The research has four method stages.

Stage 1: Literature review:

Stage 2: Urban Open-Green Space Inventory: Active green spaces data of Uşak was digitized using the Geographic Information System (GIS) software ArcMap 10.6.1, and a database was created. Later, passive green spaces and open spaces were added to this database, and an urban open-green space inventory was created for Uşak.

3.Stage: Quantitative analysis: The processes for the open-green space analysis of Uşak;

- Numerical and spatial sizes and analysis of open-green spaces according to their types at the city and neighborhood scale,
- Urban Green space per capita (m^2 / person) at city and neighborhood scale and its analysis;
- Analysis of existing green spaces at the neighborhood scale
- Comparison of the ratio of open-green spaces proposed in the zoning plans and the urban green space standards at the neighborhood scale

Stage 4: Synthesis: The analysis of the existing open green space system is compared with other cities, and strategic actions are proposed.

Results and Discussion

The total green spaces in the city center are 2434504.56 m^2 . Active green spaces are 1946178 m^2 . There are 121 children's playgrounds (188917.1 m^2), 105 parks (404327.77 m^2), 2 recreation areas (621490.08 m^2), 1 national garden (65200.30 m^2), 9 promenade areas (666242.65 m^2) in the study area. There are 238 active green spaces. The study area's passive green and open spaces are 488326.7 m^2 . There are 310 passive green and open spaces, including 303 refuges (292531.50 m^2), 6 cemeteries (193204.8 m^2), and 1 square (2590.36 m^2).

Neighborhoods with the highest number of parks in the city; Kemal Öz, Fatih, Atatürk, and Cumhuriyet neighborhoods. The total active green spaces in these 4 neighborhoods constitute approximately 47.06% of the total active green spaces in the study area. On the other hand, there are no parks in Çevre, Hacıkadem, İkisaray, Kalfa, Yeşilkaraağaç, Muharremşah, Özdemir and Sarayaltı neighborhoods, and the number of active green spaces in these neighborhoods constitutes approximately 6.30% of the total number of active green spaces. The active green space per capita of Uşak is 8.50 m^2 /person, and the playground per child is 3.37 m^2 /child. The amount of active green space per capita (8.50 m^2 /person) of Uşak is higher than the other cities in Turkey. However, this

value is insufficient compared to the legislation standard (10 m²). While the amount of active green space in the city was 8.39 m²/person in 2013, it was 8.5 m²/person in 2021. The amount of open, active, and passive green spaces per capita in the Implementation Development Plan of Uşak is 21.68 m²/person. So, the number of green spaces per capita is expected to increase significantly in 2035.

Turkish Newspapers Wildfire Coverage During the Summer of 2021

Türkiye Medyasının 2021 Yazı Yangınlarını Haberleştirmesi

Ece Baykal Fide¹

Öz

Bu makalede yangınlar ve afetlerle ilgili medya araştırmalarında yaygın olarak ileri sürülen bazı varsayımlar, Türkiye'deki 2021 yangınlarının farklı siyasi görüşten gazetelerde nasıl çerçvelendiği incelenerek sınanacaktır. Bu çerçevede ele alınacak en temel varsayım yangın gibi afetler haberleştirilirken, iklim değişikliğinin bu afetleri şiddetlendiren etkisinden bahsedilmemesidir. Medya kuruluşları, afetleri iklim değişikliği gibi küresel olaylarla ilişkilendirmeden kendi coğrafi ve ulusal konularının ve güç ilişkilerinin merceğinden değerlendirirler. Türkiye'de medya, mevcut siyasal ve toplumsal çatışmalarının çerçevesinden yangınları haberleştirmiştir. Bu durum da iklim değişikliği konusunda önlemler almaya, azaltım ya da uyum politikaları yürürlüğe koymaya yönelik çözüm önerileri sunmak yerine gazeteleri daha çok yangın söndürme, afet sonrası müdahale tartışmaları ile 'son dakika' gelişmeleri odaklı haberler yapmaya itmiştir. Araştırmada çerçeve analizi yöntemi kullanarak gazetelerin yangın haberlerini verirken hangi çerçeveleri ve siyasal toplumsal aktörleri ön plana çıkardıkları incelenmiştir. Sonraki aşamada, haberlerin çerçevelerinin yangınların nedenini teşhis etmeye (diagnostic) ya da yangınla mücadele ve iklim değişikliğine uyum politikalarına dair çözüm üretmeye (prognostic) odaklı olup olmadıkları değerlendirilmiştir. En yüksek oranda çözüm üreten yayın haberlerinin %14,2'sinde çözüm önerilerine yer vermiştir. Siyasi görüşlerinden bağımsız olarak örneklemdeki bütün gazeteler genellikle toparlanma/iyileşme sürecine dair çözümler önermişlerdir, proactive -önleyici- iklim uyum politikaları önerileri içermemektedir.

Anahtar Kelimeler: Yangın, İklim Değişikliği, Afet, Risk Haberciliği, İklim Politikası Çerçevelemesi

ABSTRACT

In this article, some of the assumptions commonly put forward in media research about wildfires and disasters will be examined by exploring how the 2021 fires in Turkey were framed in newspapers with differing editorial and political views. Within the scope of this reporting, the discussion will centre on how these reports of fires, omitted any mention of climate change and its impact on these disasters. Media organizations evaluate disasters through the lens of their geographical and national positions as well as power relations, without associating them with global events such as climate change. The media in Turkey covered the fires within the framework of their current political and social conflicts. This situation has seen newspapers deliver news focused on extinguishing fires, post-disaster response discussions and 'last minute' developments, instead of offering solutions on climate change and the implementation of mitigation or adaptation policies. In this research, through the use of frame analysis method, the approaches and the actors that newspapers represented while covering wildfires are analyzed. In the next phase, news frames are studied whether they are oriented to reveal the causes of the wildfires (diagnostic) or to propose solutions (prognostic) regarding firefighting or climate adaptation policies. The publication which provides most solutions, referred to solutions in 14,2% of all its news. Regardless of their political views all newspapers in the sample generally proposed solutions regarding the recovery process rather than proactive or preventative climate adaptation policies.

Keywords: Wildfire, Climate Change, Disaster, Risk Journalism, Climate Policy Framing

¹ Corresponding Author: Marmara University Göztepe Campus, ece.baykal@marmara.edu.tr <https://orcid.org/0000-0003-1558-2050>

INTRODUCTION:

During the summer of 2021, wildfires took hold in several countries across the world. Studies pointed to a strong link between the increase in the number of hot days and wildfires globally (IPCC, August 9, 2021), particularly in the Mediterranean region (Türkeş, 2019). CAMS Global Fire Assimilation System (GFAS) noted that in the Mediterranean region, the worst fire was seen in Turkey (Eke, M., Cingiroglu, F., and Kaynak, 2022). In Turkey, nearly 180 ha of forestland was lost, an increase in that reported for previous years, where the average annual loss was 20-40 ha prior to 2021 (Yeşil Düşünce, 2022). Fire counts also rose significantly in Antalya and Muğla (respectively 695 and 385) compared to the average of the previous five years (not more than 165 for both cities) and resulted in significant levels of air pollution (Turkey (Eke, M., Cingiroglu, F., and Kaynak, 2022).

As scientists noted in the IPCC SREX (2012) report, climate change risk management lies at the heart of the solution. According to this approach, emergency and risk management issues should be planned with the participation of all stakeholders, drawing on a proactive approach to disaster risk reduction or adaptation and the building of resilience in relation to climate change (Kadioğlu, 2011; 129). In times of disaster, the media generally fails to both reveal the underlying scientific causes of the disaster and to make necessary suggestions to policy makers. In fact, there is a focus on national power relations and the quest for a scapegoat, which may lead to a simple criticism of political figures, without any proposals of proactive policy actions (Hovardas 2014; Karyotakis 2022). It may also result in the stigmatization of some social groups in times of disaster. Studies on the role of the media and journalists in relation to risk management note that the debate on climate change is shifting away from national perspectives. The aim is to put forward concrete policy measures and to call on journalists to adopt a wider brief in relation to the issue (Volkmer and Sharif 2018). However, the coverage of the disasters rarely highlights the systemic or political problems that result in communities being exposed to these disasters (Pantti, Wahl-Jorgensen and Cottle 2012).

Recent research covering a four-month period before and after the wildfires (Uzunoğlu and Karaca, 2021) showed that in the period covering forest fires, West Black Sea floods and COP 26, there was increased media coverage of the climate crisis. According to this study, based on generic media frames, which can be adapted to any topic (Semetko and Valkenburg, 2000), the responsibility frame (48.5%), which considers both the ability to deal with and responsibility for solving a problem, was to the fore in all media outlets independent of their ideology. However, the frame analysis method (Entman, 1993) when restricted to generic frames may be unsatisfactory for understanding the shortcomings of a specific climate policy or forest management, and for covering the different views of diverse stakeholders on this specific issue.

Therefore, by focusing solely on the coverage of fires in three politically different print and online news media, this study aims first to analyze issue-specific frames (De Vreese and Lecheler 2016) related to forest fires and their link to climate change. Issue-specific framing refers to specific topics and salient events debated in the public sphere in relation to the study's theme (De Vreese and Lecheler 2016). For instance, the emergence of news framings such as "firefighting governance" or "arson" becomes possible only if the study looks to identify framings specific to forest fires and not to climate change in general. In order to define the specific news framing that the media could adopt during wildfires, this study will first define the problems common to global media outlets. It will describe the political context and media structure within which the 2021 wildfires were covered by different newspapers. This approach enables the risks and measures specific to forest fires to be identified and for specific media framing and policy suggestions to be proposed. Based on the prognostic (solution-oriented) and diagnostic (cause-oriented) framings (Benford and Snow, 2000) the study seeks to determine why the systemic relation between wildfires and climate change is not investigated and why the presentation of solutions is limited. Finally, it will discuss the results of the frame analysis in order to draft a roadmap for the coverage of wildfires in a time marked by climate crisis.

1. Media Framing of Wildfires

The relationship between wildfires, drought, heat waves and climate change was first debated in the late 1990s, mainly in the U.S, where wildfires and fire management problems were already a critical issue. Studies on the media's wildfire coverage in different countries show that the reference to the relationship between wildfires and climate change has been missing in the news or mentioned only as secondary concerns after policy and fire management considerations (Morehouse and Sonnett, 2010; Öhman et al., 2016). Although some recent studies of 37 English language media indicate an increase in attention in the media in relation to climate change issues between 2013 and 2018, (Hopke, 2020), references to climate change are generally seen in media outlets, which have climate-specialist reporters.

While covering wildfires, media focuses on “what is happening now” and on the current impact of the disaster on people and the environment (Houston et al., 2012). The cause of the wildfire and how the disaster is presented, also called diagnostic framing (Benford and Snow, 2000), are given prominence compared to solution-based, prognostic framings (Benford and Snow, 2000). In times of disaster, media tends to cover the issue episodically (Iyengar, 1990), isolating it from the scientific context, in this case climate change, and possible policy solutions (Crow et al., 2016). When solutions are presented in news stories, they likely focus on the recovery of physical structures and health (Walkera et al.2020; Morehouse and Sonnett, 2010) or, at best, on risk management or adaptation rather than mitigation policies (Öhman et al., 2016).

Furthermore, social conflicts and the political context of the countries were seen to affect the coverage of wildfires or disasters in general by the media, and engender discriminatory or in some cases racist discourse in relation to the victims or with regard to possible offenders. For instance, studies on the coverage of Hurricane Katrina revealed that the media's news stories had depicted black victims negatively (Voorhees et al, 2007; Haider-Markel et al., 2007). They showed that news in relation to looting by black evacuees, as well as rape and murder, had been exaggerated or was fake (Gavin, 2008). Another form of discrimination while covering the victims of disasters is to present them as passive and/or weak actors. During the 2015 wildfires in Canada, indigenous communities and women (Walkera et al., 2020) were portrayed using disempowering media frames that served to consolidate or reaffirm conventional national or male-dominated views of such communities by institutions. This was also apparent during the 2014 wildfires in Sweden in relation to the portrayal of both women and rural communities (Öhman et al., 2016). Another aspect of this process of defining affected people concerns the climate justice framing of the disaster. Roosavall (2017) claims that climate justice framing does not only involve people affected by a disaster, but also all stakeholders including authorities with the capacity to shape both policies and relevant organizations. Therefore, climate justice framing is strictly connected with the notion of responsibility.

The coverage of foreign wildfires and their links to climate change rarely draw the media's attention, when the country is exposed to a similar experience recently (Berglez and Lidskog, 2017). Additionally, in times of disasters, mainstream media may construct narratives within their own national context and attribute responsibility to political and social actors according to the national power structure. Furthermore, in politically polarized countries or before elections, wildfires are covered as a political issue and their environmental causes and impact are underrated (Hovardas 2014; Karyotakis 2022). This framing tends to strengthen the role of national institutions rather than stimulating sensibilities on global issues (Pantti, Wahl-Jorgensen & Cottle, 2012) such as climate change or/and suggesting better disaster management policies. Pantti et al. (2012) note that this approach, which is linked to national contexts, promotes the use of banal nationalism in the language of journalism.

In Turkey, current studies on the media's disaster coverage (Tekeli-Yeşil, Kaya and Tanner, 2019) support the findings of global research and show that newspapers focus on “what is happening at the time and the impact of the disaster more than on mitigation policies”. Recently, scholars (Yıldırım

and Yılmaz, 2019) interested in foreign wildfires - Attica - in terms of disaster management underlined the role of the media in this process. Few studies analyze the media's coverage of extreme weather events and their connection with climate change. In the same vein, with respect to the global media, these studies' findings showed that Turkish mainstream newspapers covered foreign wildfires (Australia in 2019 - 72% coverage) without linking them to climate change (Şahin, 2020). There is also a significant report on the 2021 Bozkurt flood, which was the biggest flood disaster in Turkey's history (Doruk, 2021). This report emphasizes climate justice and underlines the importance of understanding the needs of local people before and after a disaster in order to make them more resilient to future similar events.

2. Political Context and Media Structure

Low levels of newspaper circulation, the polarization of public broadcasting, a tradition of advocacy reporting (Elmas & Kurban 2011) and political parallelism (Çarkoğlu & Yavuz 2010) have shaped Turkey's news media. Political parallelism, which is characteristic of the Mediterranean media model (Hallin and Mancini 2004) and the pro-government media, have gained strength during the last decade (Yeşil 2016). Political control over media outlets and distribution networks is a high risk (Media Ownership Monitor, 2022) and Turkey's freedom of speech rank is 149 out of 180 countries (RSF, 2022). The social media law that came into force in October 2020 provides the government with significant powers to control digital media content. It forces major news websites and platforms to store user data in Turkey and assign a local representative to manage content removal requests (BBC, 8 June 2021). In June 2022, Turkey blocked access to VOA's and DW's Turkish language content as both broadcasters refused to apply for licences that would let the government increase its control over these outlets (Reuters, 1 July 2022).

Scholars consider there to be an inextricable link between neoliberal authoritarian systems and the degradation of the environment, as in the case of Turkey, the country's economy is heavily reliant on both the construction and energy sectors (Yeşil, 2016; Tansel 2018; Adaman, Arsel and Akbulut 2019). Since media companies are subsidiaries of these large conglomerates, which have significant investments in the energy sector, it is difficult for journalists, who work in the mainstream media to criticize the rent-seeking mega projects in these sectors. These companies have facilities also in forestlands and negligence in relation to their operations or in relation to the maintenance of their facilities may be dangerous.

In such a professional milieu, climate change mainly draws the attention of journalists when disasters occur and those working in mainstream newspapers are not specialists with respect to climate change governance (Şahin and Uzelgün, 2016). Budget issues also make it difficult for journalists to produce original content on climate news and in their news on global disasters generally they have to use images from the international news agencies (Şahin and Uzelgün 2016; Uzunoglu and Karaca, 2021).

Otherwise, politicians and mainstream media in Turkey adopt a discourse similar to that seen in other developing countries, which while accepting human induced (anthropogenic) climate change as a fact, argues that it is the responsibility of developed countries to tackle it and not that of developing countries (Uzelgün and Castro, 2015). However, since media ownership in Turkey is concentrated in the hands of the energy sector, unlike other developing countries, the discourse of the pro-government and mainstream media on climate change gives evidence of its own particular characteristics - these can be categorized as economic rationalist or sustainability discourses (Baykal Fide, 2022) as defined by Dryzek (1997). Thus, although climate change is not a controversial issue, forest fires and their relationship to climate change as well as their governance may be treated differently by pro-government and opposition media.

3. Forestland Governance in Turkey and the Causes of the 2021 Wildfires

Turkey's forests, which are located in the Mediterranean region, are affected by wildfires and according to scientists will continue to be affected in the coming years. According to data from the General Directorate of Forestry (OGM, 2020); in the 10-year period between 2012 and 2021, 5.3% of forest fires were started intentionally (arson), 34.62% by negligence and accident, 11.9% by natural causes and 48.2% by unknown causes. Forestry researchers agree that the main causes of the wildfires in Turkey, in addition to the increasing impact of climate change, is poor forestry policies, which are incapable of reducing human-induced fires. In a statement issued after the Hatay fires in 2020, the Turkish Foresters Association stated that a variety of different businesses and facilities (waste storage, mining, tourism facility, HEPPs, electricity transmission lines, etc.) were allowed to operate in forest areas, which significantly increased the risk of fire. In the statement, the Association noted that almost no measures had been taken regarding these facilities (mining, Hydraulic Energy Power Plant, garbage area, etc.) whose numbers continued to increase. They indicated that the first official statements about the Hatay fire revealed that the fire was caused by a transformer explosion (Türkiye Ormancılar Derneği, 2022).

In Muğla, one of the most affected cities in 2021, 12% of the forest fires were caused by negligence and carelessness, 2% were caused intentionally, 29% by lightning and 57% by unknown causes. Among the fires caused by negligence and carelessness, 0.3% were caused by cigarettes, 0.8% by stubble, 3% by garbage, 4% by field cleaning, and 0.5% by other causes. 1.3% were the result of picnic fires and 4% were caused by energy transmission lines. However, the forest area burned as a result of issues related to energy transmission lines in 2021 was 25% (12810,092 Ha) of the total area burned in Muğla (İşçi, 2021). Durmuş, the President of the Agriculture and Forestry Employment Union, claimed that wildfires and their causes are not investigated in detail. Durmuş highlighted issues relating to energy transmission lines in Muğla and he stated that the union had filed a criminal complaint, but that it had been blocked by well-protected pro-government companies such as Cengiz, Limak and Kolin (Çaklı and Candan, 15 May 2022). Given the many causes of wildfires, it is also important, both for researchers and journalists, to note the role played by both the legislature and those institutions responsible for forest management.

3.1. Legislation and the Degradation of Forestlands

In recent years, the number of permits given to construction, mining, tourism and energy companies have increased significantly with negative impacts on natural ecosystems and, in particular, forestlands. Corporations are allowed to rent forest areas in order to run operations on behalf of the public interest for a maximum of 49 years according to Forest Law No. 6831 (Tolunay, 2021). Most activities carried out on behalf of the public interest in forest areas are related to mining, or to conventional (nuclear and coal) or renewable power plants, and the total area covered by these permits as of the end of 2020 was 748,000 ha (Türkiye Ormancılar Derneği, 2022). Furthermore, Mining Law No. 3213, Tourism Encouragement Law No. 2634, and Environmental Impact Assessment (EIA) regulations allow the use of forestlands for other purposes.

In fact, an Amendment to Tourism Law No. 7334 published in the Official Gazette on July 28, 2021, just before the start of the forest fires, drew the public's attention. According to this Amendment, the authority to open forestlands to tourism investments was given only to the Ministry of Culture and Tourism and excluded the municipalities in tourist regions - which are mostly run by opposition parties - and other ministries from the decision process (Yetkin, 31 July 2021). However, it is not possible to build tourism facilities in those areas, which have been consumed or destroyed by fire. These areas are under the protection of Article 169 of the Constitution. (Erdönmez, *Yeşil Gazete*, 3 July 2021). On September 14th, the main opposition party, the Republican People's Party (hereafter CHP) applied to the Constitutional Court for the cancellation of 15 Articles of the Tourism Promotion law.

3.2. Between Protection and Operation: Production in Forestlands

A cursory examination of the relevant legal framework would be useful in order to facilitate an analysis of the related media frames, given the ongoing debate between the government and opposition parties as to where relevant responsibilities lie. According to Article 169 of the Constitution of the Republic of Turkey and Articles 68-76 of the Forest Law No. 6831, which contain special provisions regarding the prevention and extinguishment of forest fires, the forestry organization, the General Directorate of Forestry (Orman Genel Müdürlüğü, hereafter OGM), affiliated to the Ministry of Agriculture and Forestry, is responsible for implementing forest-fire-prevention measures.

OGM is, therefore, the public organization responsible for the protection, development and operation of the country's forests. However, recently the organization focused on other aspects of forestry operations - such as the cutting of timber or hunting permits - rather than the protection of forestlands. After the 2021 wildfires, OGM ordered the cutting of all trees to a height of 5 meters along the 276,000 km forest road network and their thinning to a depth of between 25-50 meters under the pretext of firefighting (Türkiye Ormanlılar Derneği, 4 April, 2022). Recently, OGM has sold millions of trees in burned forest areas to companies close to the government at discounts of up to 2,500%. According to the *Cumhuriyet* news story, a single pro-government company provided 70% of Europe's MDF timberboard needs using these trees. (Mollaveisoğlu, 7 April 2022).

Although OGM have made some serious strides especially in terms of fire monitoring systems, there have been problems in providing aircraft and helicopters for use in firefighting, and in relation to the temporary recruitment of fire workers for the fire season alone (Erdönmez, *Yeşil Gazete*, 3 July 2021). Studies indicate that the number of forest workers and those who live in villages within forest precincts has decreased over the past 40 years (from 18 to 7 million) as a result of the recruitment methods employed by OGM, which considers these indigenous people to be the cause of the damage (PROFOR and World Bank, 2017). Yet exclusion of these indigenous people from their habitats and the process of governance makes forests more vulnerable to all sort of damage including wildfires (Atmış, Özden and Lise, 2006).

3.3. Debate in Relation to the Turkish Aeronautical Association

Another institution, whose responsibility and capacity became a major issue during the wildfires was the Turkish Aeronautical Association (Türk Hava Kurumu, hereafter THK). The Association is a legal body subject to the Associations Law No. 5253. According to Article 4 of the regulations, the institution is responsible for ensuring the establishment and development of aviation in Turkey, serving the country in the field of general aviation through activities including firefighting, and the provision of air ambulances and scheduled flights. In the past, the institution played a significant role in extinguishing forest fires through tenders initiated by OGM. However, since 2019 because of maintenance problems, its aircraft haven't been used in extinguishing wildfires.

During the 2021 wildfires, President Erdoğan, the Minister of Agriculture and Forestry, Pakdemirli, and other government authorities made controversial statements on the shortcomings in relation to the Association's aircraft. (Bianet, 30 July 2021). Journalists working at opposition newspapers criticized the government on the grounds that it rents firefighting aircraft from Russia at inflated prices while driving the THK to failure.

Celebrities and social media users organized a campaign with the *HelpTurkey* hashtag demanding aircraft from other countries. An investigation was also launched by the Ankara Chief Public Prosecutor's Office in relation to the *HelpTurkey* posts on social media about forest fires in many parts of Turkey. The Presidential Directorate of Communications Director, Altun, denounced the criticism and claimed that, "the so-called aid campaign" was organized by a single account, with ideological motives to show that the state was incapacitated and in order to weaken nation-state

unity" (Gazete Duvar, 5 August 2021). The Radio and Television Supreme Council (RTÜK) fined 6 TV channels for insulting ministers and other public authorities claiming that they depicted them as incapable and instructed TV channels to not show forest fires (P24, 6 August 2021). Following these instructions, the Governorship of Muğla banned access to some journalists to firefighting areas, which are close to the Kemerköy coal power plant (Dost, *HalkTV*, 5 August 2021) Finally, on November 10th, Aşçı, the Chairman of the Board of Trustees of the THK resigned after facing a serious criticism (*Cumhuriyet*, 10 November 2021).

In June 2022, wildfires emerged in Muğla's Marmaris district again. The Ministry of Agriculture and Forestry declared that "our aircraft are in the air", however they were not THK aircraft. The 14 aircraft were rented from Spain and Russia and were not amphibious aircraft, which can use water from lakes and other bodies of water, and thus extinguish fires more rapidly (Mollavesioğlu, *Cumhuriyet*, 23 June 2022).

4. Method

This study aims first to question whether news stories on wildfires include references to climate change or not and whether these references are presented with diagnostic or prognostic framings (Benford and Snow, 2000). The use of diagnostic framing by newspapers serves to highlight the causes of wildfires and to apportion responsibility. It also seeks to determine whether any social groups are targeted through the use of stories which employ a banal nationalist style. (Pantti, Wahl-Jorgensen & Cottle, 2012). The references to wildfires in other countries and the methods employed to fight them may facilitate to link the issue to climate change through necessary comparisons in relation to policies utilized in these countries. Therefore, this study measured also the references to other wildfires in news stories. When prognostic framing is used in news stories, possible solutions in relation to climate policy are put forward (Crow et al., 2016). They also look to identify relevant actors: national government, local government, forest dwellers, etc. This also has a bearing on how the people affected by wildfires are represented. Do newspapers depict them as victims, who need the help of national or local government or as people who are committed to fighting fires? Women or other social groups were also seen to be portrayed as weaker than others (Walkera et al., 2020; Öhman et al., 2016). The study was also inspired by the approaches of Walkera et al. (2020) and Thistlethwaite and Henstra (2019), which underline the importance of critical frame analysis and the role played by the media in influencing policy makers in times of disaster. Based on the elements of media narratives described by Thistlethwaite and Henstra's (2019) and which support policy change, this study aimed to define a roadmap for journalists covering disasters intensified by climate change. These elements consist of identifying the concrete policy problem; linking it to a specific stakeholder; providing evidence to support policy change; specifying policy change; framing the risk and linking it to climate change (Thistlethwaite and Henstra, 2019).

The sample consists of 270 news items chosen from three newspapers between 28 July and 5 August that covered the first 9 days of the wildfires. This period also covers the firefighting process in other countries such as Italy, Russia, Greece, etc. The sample was constructed by scanning the word "wildfire" in three Turkish newspapers: one pro-ruling party paper (AKP) (*Sabah*), one pro-main opposition paper (CHP) (*Sözcü*), and a left-wing digital news media outlet (*Bianet*) in Turkey. *Sabah* is one of the most visited pro-government online newspapers. *Sözcü* is the most read pro-opposition online and print newspaper. *Bianet* doesn't have a vast number of readers, but with its focus on human rights and environmental destruction, it often serves as a reference source for journalists. It also hosts climate-change specialist journalists that allows us to make a comparison between coverage in the mainstream newspapers and in those, which host climate-change specialist journalists (Hopke, 2020).

Table 1. Description of news framing resulting from the study

<i>Sabotage-Arson</i>	News which highlights the possibility of sabotage or arson that would be mainly caused for rent-seeking purposes (for tourism or other business sectors)
<i>Turkish Aeronautical Association</i>	News items which focus either on technical issues regarding aircraft or on the administration of the Turkish Aeronautical Association with or without reference to its relations with the government.
<i>Governance of firefighting by central authority</i>	Regardless of its stance (critical or embedded) news articles that refer to the actions taken by all relevant ministries or public institutions (Ministry of Interior, Health, Housing Development Administration -TOKİ- etc.)
<i>Governance of firefighting by local authorities</i>	Regardless of its stance (critical or embedded) news articles that refer to the firefighting strategies and declarations of all mayors or other local authorities such as neighborhood chiefs (mukhtars)
<i>Wildfires and firefighting in other countries</i>	News covering contemporaneous wildfires, which occur in other countries -Italy, Russia, Greece, U.S, Lebanon, etc.)
<i>People's solidarity in firefighting</i>	News items which highlight the solidarity of local forest dwellers in firefighting
<i>Stories of the damage and the victims</i>	News items which refer to the aftermath of wildfires, to the situation of the forests as well as those who live there
<i>Climate change</i>	News items that underline the impact of the climate change in triggering or exacerbating wildfires
<i>Ecological degradation and corruption</i>	News items, which refer to the structure of political and economic systems, facilitating the partial use of forestlands by energy companies and other, which thus gives rise to such wildfires.
<i>Terror</i>	News referring to the possibility of terrorist attack organized by Syrian or Afghan refugees, the PKK or foreign countries

First, news items containing connotations of “climate” and the headlines “breaking news”, which share the same content with other news items -having an original headline and a more detailed account of the story, have been eliminated. Second, the sample has been arranged under the news framings resulting from the themes of the study (see Table 1). Then, these news framings are analyzed in order to categorize them according to prognostic and diagnostic framings as described by Benford and Snow (2000). News items, which proffer solutions regarding firefighting policies or more generally climate adaptation policies are defined as prognostic while those inquiring about the causes of fires are categorized as diagnostic. Finally, social and political actors mentioned in news articles are classified in order to explain more precisely how these politically different newspapers picture social and political actors as offenders, victims or problem solvers/responsible policy makers

and question whether they propose critical policy changes regarding climate adaptation or instead feel satisfied with indicating political or social scapegoats.

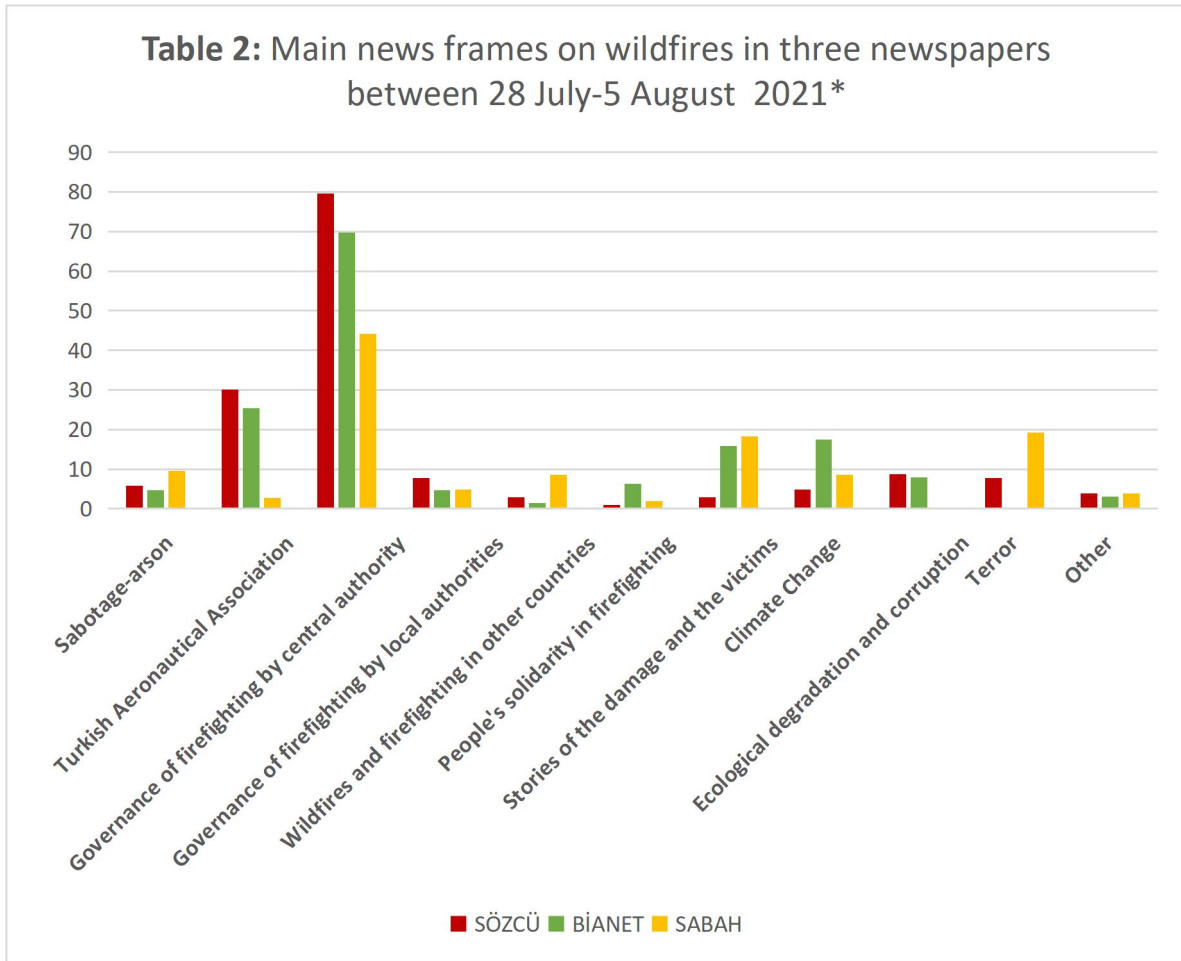
5. Key findings: Main Public Debates and Media Frames during the 2021 Wildfires

Results show that climate change is covered in very few news stories in all three publications. *Bianet* was the one with the most references (17.4%) to climate change in its news on wildfires. Neither of newspapers referred to wildfires in other countries to compare their firefighting strategies in terms of climate adaptation policies. Focusing on the firefighting process and its governance, *Sözcü* almost ignored the impact of climate change on wildfires and mentioned it in only five news stories out of a total of 103, while citing those opposition politicians, who had raised the issue in speeches. The pro-government *Sabah* referred to climate change in only nine out of 104 news stories. Five of these news stories cited scientists or scientific reports and four of them included comparisons with other countries. However, in *Sabah*, news, which covered climate change, employed diagnostic framings and underlined the inevitable consequences of climate change rather than setting out solutions as presented by experts or CSOs. In a number of these news items, when authors accepted the deficiencies, especially related to aircraft, they still acclaimed the success of Turkey's firefighting management compared to other countries. In its column entitled "Did AKP also cause Climate Change?" Tezel (*Sabah*, 2 August 2021) asserted that Turkey was a leading country in firefighting, emphasizing how quickly wildfires were extinguished and ignoring the high number of burnt forestlands in Turkey when compared to other countries:

Wildfires in Siberia, one of the coldest places on Earth, have been ongoing for 1 month! 1.5 million hectares of land were destroyed. Turkey is scorching hot, even a cigarette butt, or a broken bottle is enough to start a fire, but we had 107 of 112 fires under control within five days! Remember, the forest fires in Australia lasted for months, the whole continent burned! These are our good days! Climate change will take the world by storm! Forest fires, drought, floods etc. will increase even more.

Otherwise, most of the news related to the "governance of firefighting by central authority" showed that both opposition and pro-government newspapers constructed narratives that fell within the framing of the national context. Shortcomings in relation to firefighting aircraft and the corrupt management of THK were the dominant issue covered by all the newspapers in the sample. Since they asserted that governance problems and the THK were the main causes of wildfires, these framings can be regarded as diagnostic framings. However, they didn't refer to climate change as an intensifying factor.

Only 10.6% of *Sözcü* news (11 out of 103) had prognostic framings and the solutions presented in these news stories were mostly related to recovery, such as the repair of aircraft in the THK fleet or to an increase in their numbers. They also considered budget increases in relation to disaster management. Two news stories with prognostic framings included proactive policy suggestions such as: increasing the number of forest workers, and improving their working conditions.

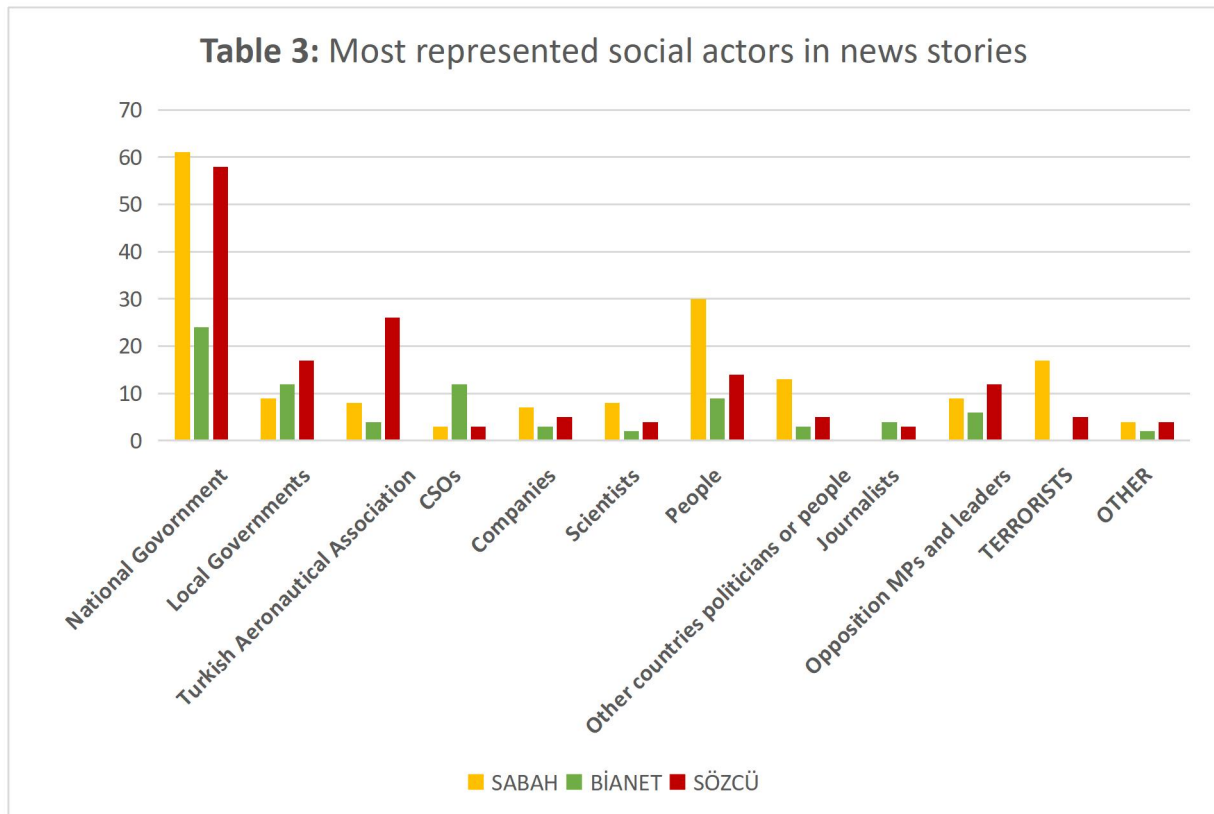

*Columns show the percentage of each framing according to each newspaper's total number of news stories on wildfires. During the timeframe of the study, the total number of news stories analysed in *Sözcü* was 103, in *Sabah*, 104 and in *Bianet*, 63.

Sabah had only four news stories out of a total of 104 with a prognostic framing and two of them contained policy suggestions related to the recruitment of forest workers, penned by the same columnist. The other two news with solutions consisted of recommendations regarding the recovery process such as the renewal of the aircraft fleet or the surveillance of forests by drones to detect arsonists. *Bianet* had the highest percentage (14.2%) of news stories with a prognostic framing. Among these nine news stories, four were related to the recovery process and to public health issues. Through articles written directly by doctors or via interviews with them, *Bianet* drew attention to the psychological problems experienced by child victims and to the possible chemical pollution of drinking water in disaster areas. In this latter news, for instance, the link between forest fires and climate change was clearly mentioned, and comparisons with other countries in terms of risks and precautions were made as well (*Bianet*, 2 August 2021). The other five news stories from *Bianet* covered policy suggestions made by civil society organizations (CSOs) or scholars in order to mitigate the impact of climate change on forest fires and to prevent human-induced wildfires. The need to regularly maintain energy transmission lines and to establish policies that would promote the return of forest workers; were among the suggestions made. Avoiding energy power plant construction in forestland was also highlighted. By citing the press communiques of different CSOs, *Bianet* underlined the need to develop climate-related forest protection policies:

By establishing forest protection programs in relation to climate change, power plants, quarries, tourism facilities etc. in forests should be relocated. (...) Due to global climate change, the average temperatures in our country will increase, and accordingly, similar

disasters will be experienced more frequently and with greater severity. In line with this reality, policies based on climate justice should be developed and implemented against fire and other disasters. (*Bianet*, 5 August 2021)

Although terrorist attack is not among the motives cited in relation to the 2021 wildfires as officially declared by OGM’s report (OGM, 2022), the mainstream media including *Sabah* and *Sözcü*, showed terrorist organizations as the perpetrators of wildfires. After President Erdoğan’s allegations of arson by PKK, a mainstream media outlet referred to the arrest of PKK members, who were supposed to have started fires (*BBC Türkçe*, August 3, 2021). This news was denied by the Manisa governorship, but some journalists and social media users continued to refer to Kurds, Syrians or Afghans starting fires in the forests. Following these accusations, citizens in Manavgat attempted to lynch two people, who had allegedly started a fire. Two young people, whose innocence was later confirmed, were saved thanks to officials, who had gone to the scene to pacify the crowd (*Gazete Duvar*, 30 July 2021).

In other districts of Muğla, people went to the forest at midnight to stand watch after receiving a message on WhatsApp claiming that there were immigrants in the forest, who were trying to start a fire (*Express*, Sept. Nov. 2021, no 177). Both *Sözcü* and *Sabah* accused terrorists of starting the fires, whom they associated with different social groups - Kurds, Syrians, Afghans.

As has been noted, traitor PKK terrorists may have started the fires. Could it be that the spies of the countries that see Turkey as an enemy also burned it? It is possible that those who came from Syria may have used their matches. I curse whoever did it. (Zeyrek, *Sözcü*, 31 July 2021)

But we must admit that at the moment there are concrete suspicions that the fires were started by people (...) In this country, there are terrorist organizations, which consider burning forests to be part of their political struggle... They even have their legal parties (...) They have destroyed forests dozens of times.” (Altınok, *Sabah*, 30 July 2021)

As seen in Table 2 the attribution of responsibility to different social and political actors differs according to the publications’ editorial and political views. In parallel with news-frames, “terrorists”

as actors are only seen in the *Sabah* and *Sözcü* newspapers; *Bianet* warned journalists and readers against false news on this matter. While the national government - President and related ministries – were the actors most frequently referred to, the opposition newspapers, *Sözcü* and *Bianet*, criticized the government's failure to fulfil its responsibilities regarding the prevention of fires. *Sabah* published statements from the authorities highlighting all of the facilities and staff that had been mobilized. "The people", the second most common actor category in *Sabah*, completes this description. In most of *Sabah*'s news stories "the people" were referenced in 20 out of 30 stories (67%), with fire victims generally depicted as in need of help from the state and apparently powerless. In two of these reports, women victims were depicted as weak because of their gender. *Sözcü* also portrayed fire victims as weak in 57% of its news items (8 out of 14), albeit with a view to criticizing the government, and portrayed "the people in solidarity with one another" in only 6 news stories. In 7 (77%) of the 9 news stories, *Bianet* showed people as strong and in solidarity with one another.

Sabah mentioned the leaders and deputies of the opposition parties only in response to their criticism of the THK. Although *Sözcü* mostly included the criticisms of the CHP leader and deputies regarding fire management, it also mentioned the visits of the Good Party (İyi Parti) and Homeland Party (Memleket Partisi) leaders to the region. *Bianet* is the only publication that also included statements from the People's Democratic Party (HDP) deputies.

Similarly, *Sabah* and *Sözcü* gave more space to local authorities close affiliated with their own political views, and showed these mayors helping people and in apparent solidarity with them. *Sabah* defended the government's view, claiming that not only the OGM, but also the municipalities in disaster areas - which are all governed by opposition mayors - had responsibility for extinguishing fires. In *Sözcü* and *Bianet*, news covering "local authorities" criticized the lack of coordination and the exclusion of CHP municipalities from the firefighting process. On the other hand, while *Bianet* and *Sözcü* reported on the restrictions imposed by RTÜK on journalists' news about the wildfires and the difficulties faced by journalists, this news was not featured in *Sabah*.

Companies and their possible role in the cause of fires were almost never mentioned in the news. *Sabah* reported on a tree donation made to TEMA by Cengiz Holding, which has investments in the mining and energy sectors, but did not mention that TEMA declined the donation. One of the few news stories that stood out about companies in *Sözcü* was that in relation to the problems that the tourism sector will experience due to fires. Apart from this, although all three newspapers mentioned YK Energy's thermal power plant, which was in danger due to fires, only *Bianet* mentioned the struggle of the local people against YK Energy, which aims to fell large swathes of the forest in order to expand its territory.

CONCLUSION

In parallel with global media trends, newspapers covered in this study's sample were likely to be interested in "What is happening now?" (Houston et al. 2012) and used diagnostic news framing rather than making reference to the shaping of possible policy (Crow et al., 2016; Walkera et al., 2020). They focused solely on one policy problem: firefighting governance and, in particular, aircraft deficiencies. The government and THK were the relevant stakeholders noted in all newspapers. While the pro-government *Sabah* newspaper did not see the need for policy change in relation to firefighting, *Sözcü* provided evidence for policy change especially in relation to the administration of the THK. It also hosted experts and scholars who made necessary policy suggestions on this issue. However, other possible offenders, such as the energy and mining companies, their operations and negligence in the maintenance of energy transmission lines and other facilities were almost all ignored by the newspapers. *Sözcü* and *Bianet* represented political actors in a more balanced way and underlined the problems emerging from the lack of coordination between national and local authorities while *Sabah* only covered national authorities and pro-government mayors. When it covered opposition mayors it cited the government's accusations against them namely that the mayors were responsible for extinguishing forest fires in their region, which was not correct. This limited coverage of politicians cemented the actual polarizations (Hovardas, 2014) and blocked possible coverage of solutions regarding coordination between the different political entities at varying levels. Furthermore, in most of the news, references to the links to climate change were absent. In the case of Turkey, it was seen that it is also important to avoid spurious references to terrorist-induced fires in forests, which may serve to forge banal nationalism (Pantti M, Wahl-Jorgensen K. and Cottle S., 2012) and draw attention from genuine causes and offenders.

As underlined by Thistlethwaite and Henstra (2019), defining concrete policy problems is the first step in constructing narratives, which support policy change. However, considering the coverage of the 2021 wildfires, journalists need to change their focus from firefighting management and expand it to cover the whole process of wildfires, and to their relationship to climate change. Certainly, revealing the deficiencies in relation to specific firefighting instances is necessary, but not sufficient in itself. In this sense, covering the entire spectrum of issues related to wildfires means analyzing and discussing in detail those elements of forest management that trigger wildfires. In the case of Turkey, some of the above-mentioned issues such as the working conditions and numbers of forest workers; legislation in relation to the use of sensitive forestland by companies; control over the maintenance of energy transmission lines, and measures against drought should be considered separately in the context of policy suggestion framings by journalists. In providing evidence for needed policy change, relevant stakeholders should be canvassed, including scientists, CSOs, specialists in the field and local people. For instance, the inclusion of forest workers, farmers, small merchants in tourist towns and other residents' is necessary if resilience and a framing, which emphasizes climate justice are to be prioritized (Doruk, 2021).

In analyzing the wildfire coverage of three politically different newspapers, this study aimed to uncover the problems associated with news framings, and in doing so attempted to outline a roadmap for climate change-related wildfire coverage. Future studies covering other newspapers and post disaster periods may serve to develop both this study and the roadmap to wildfire coverage expanding the range of policy suggestion framings.

Compliance with Ethical Standard

Conflict of Interests: There is no conflict of interest between the authors and the other persons.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study.

Funding Disclosure: No financial support was required in this study.

REFERENCES

- Adaman F., Arsel M., Akbulut B. (2018). Neoliberal Developmantalism, Authoritarian Populism and Extractivism in the Countryside: the Soma Mining Disaster in Turkey. *The Journal of Peasant Studies*, 46(3), 514-536. <https://doi.org/10.1080/03066150.2018.1515737>
- Altınok M. (2021, July 30). Sabotaj Şüphesi. *Sabah*. <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/melihaltinok/2021/07/30/sabotaj-suphesi>
- Atmış E., Özden S. and Lise W. (2007). Public participation in forestry in Turkey. *Ecological Economics*, 62, 352-359, doi:10.1016/j.ecolecon.2006.07.002
- Baykal Fide E. (2022). Turkish press climate crisis coverage (2018-2019): Elements of disconnect in discourses and the representation of solutions. *New Perspectives on Turkey*, 1-25, <https://doi.org/10.1017/npt.2022.8>
- Benford and Snow (2000). Framing processes and social movements: an overview and assesment. *Annual Review of Sociology*, 26, 611-639.
- Berglez P. and Lidskog R. (2017). Foreign domestic and cultural factors in climate change reporting: Swedish media's coverage wildfires in three continents. *Environmental Communication*, 13(3), 381-394, DOI: 10.1080/17524032.2017.1397040
- Climate change 2022: Impacts, adaptation and vulnerability, summary for policy makers. IPCC, <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/>
- Crow D.A, Berggren J., Lawhon L.A., Koebele E.A., Kroepsch A. and Huda J. (2016). Local media coverage of wildfire disasters: An analysis of problems and solutions in policy narratives. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 0(0), 1-23.
- Çaklı O. and Candan M. (2022, May 15). Türkiye orman yangınlarına hazır mı? *Gazete Duvar*, <https://www.gazeteduvar.com.tr/turkiye-orman-yanginlarina-hazir-mi-haber-1564738>
- Çarkoğlu A., Yavuz G. (2010). Press-party Parallelism in Turkey: An Individual Level Interpretation. *Turkish Studies*, 11(4), 613-624. <https://doi.org/10.1080/14683849.2010.540116>
- Demiröz Yıldırım S. and Yılmaz G., (2019). Yunanistan Attika bölgesi yangınının değerlendirilmesi. *Resilience*, 3 (2), 201-215, doi:10.32569/resilience.599810
- De Vreese C.H. and Lecheler S. (2016). Framing Theory. In G. Mazzoleni (Eds.), *The international encyclopedia of political communication* (First edition). John Wiley & Sons.
- Doruk Ö. (2021). *Bozkurt: İklim adaleti üzerine saha notları*. Yeşil Düşünce Derneği.
- Dost H. (2021, August 5). Yangın bölgesinde akreditasyon: her gazeteci giremez! *HalkTV*, <https://halktv.com.tr/gundem/yangin-bolgesinde-akreditasyon-her-gazeteci-giremez-467568h>
- Dryzek J. (1997). *The Politics of the Earth: Environmental Discourses*. Oxford University Press.
- Eke, M., Cingiroglu, F., and Kaynak, B (2022, May 23-27). *Impacts of summer 2021 wildfire events in Southwestern Turkey on air quality with multi-pollutant satellite retrievals*, EGU General Assembly 2022, Vienna, Austria. <https://doi.org/10.5194/egusphere-egu22-12134>
- Elmas E. and Kurban D. (2011). *Communicating democracy-democratizing communication. Media in Turkey: Legislation, Policies, Actors*. İstanbul: Tesev Publications.
- Entman R. (1993). Framing: Toward clarification of fractured paradigm. *Journal of Communication* 43(4), 51-58.

- Mollavesioğlu T. (2022, April 7). İktidar, ormanları yandaş firmalar aracılığıyla Avrupa'ya peşkeş çekti. *Cumhuriyet*. <https://www.cumhuriyet.com.tr/yazi-dizileri/iktidar-ormanlari-yandas-firmalar-araciligıyla-avrupaya-peskes-cekti-1923323>
- Mollavesioğlu T. (2022, July 23). Muğla'da ormanlar yine yandı, ciğerlerimiz kül oldu. *Cumhuriyet*. <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/muglada-ormanlar-yine-yandi-cigerlerimiz-kul-oldu-1950225>
- Morehouse B.J. and Sonnet J. (2010). Narratives of Wildfire: Coverage in four U.S newspapers, 1999-2003. *Organization and Environment*, 23(4), 379-397.
- OGM, 2020. *Ormancılık İstatistikleri 2020. Orman Genel Müdürlüğü resmi istatistik bilgileri*. <https://www.ogm.gov.tr/tr/e-kutuphane/resmi-istatistikler>
- OGM, 2022. *Ormancılık istatistikleri 2021. Orman Genel Müdürlüğü resmi istatistik bilgileri*. <https://www.ogm.gov.tr/tr/e-kutuphane/resmi-istatistikler>
- Orman Yangınları: Hangi iddialar ortaya atıldı, yetkililer ne yanıt verdi? (2021, August 3). *BBC Türkçe*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-58075222>
- Öhman S., Nygren G. K. and Olofsson A. (2016). The (un)intended consequences of crisis communication in news media: A critical analysis. *Critical Discourse Studies*, 13(5), 515-530
- Pantti M, Wahl-Jorgensen K. and Cottle S.(2012). Journalism, citizenship and the geopolitics of disaster coverage. In M. Pantti, K. Wahl-Jorgensen and S. Cottle (Eds.), *Disasters and the media*. Peter Lang.
- PROFOR and World Bank. (2017). *Poverty, forest dependance and migration in the forest communities of Turkey*. https://www.profor.info/sites/profor.info/files/PROFOR_TurkeyForestCommunitiesSocioeconomics_web.pdf
- Roosvall A. (2017). Journalism, climate Change, Justice and Solidarity: Editorializing the IPCC AR 5. In Risto Kunelius et al (Eds.), *Media and Global Climate Knowledge*, Palgrave Macmillan.
- Semetko H.A. and Valkenburg P.M. (2000). Framing European politics: A content analysis of press and television news. *Journal of Communication*, 50(2), 93-109.
- Şahin M. (2020). İklim değişikliği ve bilim gazeteciliği: Avustralya yangınları haberlerinde bilim izi, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 8(2), 1011-1030, doi:10.19145/e-gifder.726578
- Şahin Ü. and Üzelgün M.A. (2016). *İklim değişikliği ve medya*. İPM-İstanbul Politikalar Merkezi Sabancı Üniversitesi.
- Şık B. (2021, August 2). Orman yangınları içme sularına kanserojen maddelerin karışmasına neden olabilir. *Bianet*. <https://bianet.org/bianet/insan-haklari/248276-acilen-gece-donanimli-bir-hava-filosu-kurulmalı>
- Tansel C.B. (2018). Authoritarian neoliberalism and democratic backsliding in Turkey: Beyond the narratives of progress. *South European Society and Politics*, 23(2), 197-217.
- Tekeli-Yesil S., Kaya M. and Tanner M. (2019). The role of the print media in earthquake risk communication: Information available between 1996 and 2014 in Turkish newspapers, *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 33, 2019, 284-289.

- Thistlethwaite J. and Henstra D. (2019). Leveraging Media Coverage of Disasters to Support Disaster Risk Reduction. *Centre for International Governance Innovation, Policy Brief*. No.157
- THK kayyum Heyeti Başkanı Cenap aşçı görevi fiilen bıraktı. (2021, November 10). *Cumhuriyet*. <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/thk-kayyum-heyeti-baskani-cenap-asci-gorevi-fiilen-birakti-1883673>
- Tolunay D. (2021). Türkiye’de Ekosistem Tahribat Faktörü Olarak Habitat ve Arazi Kullanım Değişiklikleri. *Memleket Siyaset Yönetim*, 16 (36), 279-304 <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2214622>
- Turkey blocks access to Deutsche Welle and Voice of America for not getting licences-official. (2022, July 1). *Reuters*. <https://www.reuters.com/business/media-telecom/turkey-blocks-access-deutsche-welle-voice-america-not-getting-licenses-official-2022-06-30/>
- Turkey profile-Media.(2021, June 8). *BBC*. <https://www.bbc.com/news/world-europe-17992011>
- Türkeş M. (2019). *İklim Değişikliğinin Bilimsel Temelleri, Türkiye’ye Etkileri*. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, İklim Değişikliği Eğitim Modülleri Serisi.
- Türkiye Ormanlılar Derneği. (2022, April 11). *Amaç yangınla mücadele mi üretim mi?* https://www.ormancilardernegi.org/icerik_detay.asp?icerik=1772
- Türkiye Ormanlılar Derneği. (2022). *Türkiye Ormanlığı 2022: Türkiye’de Ormansızlaşma ve Orman Bozulması*. https://www.ormancilardernegi.org/dosyalar/files/tod_ormansizlasma_web.pdf
- Uzelgün M.A. and Castro P. (2015). Climate Change in the Mainstream Turkish Press: Coverage Trends and Meaning Dimensions in the first attention cycle. *Mass Communication and Society*, 18(2), 730-752, <https://doi.org/10.1080/15205436.2015.1027407>
- Uzunoğlu S. and Karaca H.S. (2021). *Haber Medyasında İklim Krizi*. <https://www.newslabturkey.org/haber-medyasinda-iklim-krizi/>
- Volkmer I. and Sharif K. (2018). *Risk journalism between transnational politics and climate change*. The palgrave Macmillan.
- Voorhees C.W., Vick J. and Perkins D. (2007). ‘Came hell and high water’: The intersection of hurricane Katrina, the news media, race and poverty. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 17, 415-429.
- Walkera H.M., Reeda M.G. and Fletcher A.J. (2020). Wildfire in the news media: An intersectional critical frame analysis. *Geoforum*, 114.
- Yavuz Hırsız: Evrensel ve Karar Başsavcılığın Help Turkey Kampanyası için açtığı soruşturmayı manşete taşıdı. (2021, August 6). P24. <http://www.platform24.org/medya-izleme/4957/-yavuz-hirsiz>
- Yeşil B. (2016). *The Media in Turkey: The Origins of an Authoritarian Neoliberal State*. University of Illinois Press.
- Yeşil Düşünce Derneği. (2022). *İklim ve ekolojik kriz çağında afetler ve risk yönetimi*. <https://www.yesildusunce.org/wp-content/uploads/2022/02/1%CC%87klim-ve-Ekolojik-Kriz-C%CC%A7ag%CC%86inda-Afetler-ve-Risk-Yo%CC%88netimi-18-Kasim-2021-Konferans-Raporu.pdf>

- Yetkin M. (2021, July 31). Yangınlar sönmeden orman ve kıyılar yeni yağmaya açılıyor. *Yetkin Report*.
<https://yetkinreport.com/2021/07/31/yanginlar-sonmeden-orman-ve-kiyilar-yeni-yagmaya-aciliyor/>
- Zeyrek D. (2021, July 31). Türk Hava Kurumu Düşmanın mı? *Sözcü*.
<https://www.sozcu.com.tr/2021/yazarlar/deniz-zeyrek/turk-hava-kurumu-dusmanin-mi-6565858/>

DÜZELTME MAKALESİ | CORRECTION ARTICLE

Darıca İlçesindeki Mevcut Konut Gruplarının Ekolojik Açından Değerlendirilmesi

Ecological Evaluation of Existing Housing Groups in Darıca District

Ayşegül ENGİN VARDAR¹ , Tülay TIKANSAK KARADAYI²

öz

Yapı sektörünün sosyal ve ekonomik gelişmede önemli bir rolü olmasına rağmen çevresel etkilerin oluşumunda da belirgin düzeyde etkili olduğu bilinmektedir. Bu etkilerin azaltılması yönünde uluslararası, ulusal, bölgesel ve yerel ölçeklerde ekolojik tasarım yaklaşımlarının tartışıldığı ve çeşitli yöntemlerin oluşturulduğu bilinmektedir. Türkiye’de ise, çok sayıda ve hızlı konut üretimi yapılmasına rağmen, konut üretiminde ekolojik yöntemlerin dikkate alınmadığı gözlenmiştir. Bu tespitler doğrultusunda çalışmanın amacı oluşturulan ekolojik performans değerlendirme modeli ile seçilen mevcut konut grubunu değerlendirmek ve ekolojik performansını tespit etmektir. Çalışma kapsamında öncelikle; etkin hammadde kullanımının, etkin enerji kullanımının, etkin su kullanımının ve çevre korunumunun ekolojik tasarımdaki etkileri üzerine literatür taraması yapılarak konut grupları için ekolojik tasarım kriterleri belirlenmiştir. Bu kriterlerden oluşturulan ekolojik performans değerlendirme modeli ile Kocaeli ili Darıca ilçesinde yer alan 30 adet konut grubu incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda örnek konut grupları etkin hammadde kullanımında %36, etkin enerji kullanımında %52, etkin su kullanımında %30 ve çevre korunumunda %27 performans göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Ekolojik Tasarım Modeli, Mevcut Yapılar, Konut Grubu, Darıca.

ABSTRACT

Construction sector is an important component of social and economical development of Turkey. On the other hand; it has a significant role on the environmental impacts. Ecological design approaches were discussed to reduce this impacts and various methods have been created. In Turkey despite the numerous and rapid construction of housing, it has been observed that ecological methods are not taken into account in housing construction. In this study, it is aimed to evaluate the selected existing housing group with designed ecological performance evaluation model and determine their ecological performance. Therefore, an ecological design model for housing groups that consists of effective use of raw materials, effective use of energy, effective use of water and environmental protection is developed via literature research on the impact of the ecological design. In the case study, 30 existing housing groups in Darıca, Kocaeli are analysed with the model. The selected housing groups performed 36% in effective use of raw materials, 52% in effective use of energy, 30% in effective use of water and 27% in environmental protection.

Keywords: Ecological Design Model, Existing Buildings, Housing Group, Darıca.

¹ Corresponding Author: Gebze Teknik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, aengin@gtu.edu.tr, 0000-0002-8523-8899.

² Gebze Teknik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, tesin@gtu.edu.tr, 0000-0002-8502-695X.

GİRİŞ:

Son yıllarda doğal kaynakların tüketiminde bir artış olduğu ve bu artışın, dünyanın yenileyebileceği düzeyin üzerinde olduğu bilinmektedir. Doğal kaynakların azalması, atmosferdeki karbon yoğunluğunun artması ve atıkların birikmesi gibi sonuçlara yol açan tüketimdeki bu artışın; hava kirliliği, su kirliliği, toprak kirliliği, bitki ve hayvan göçleri, biyolojik çeşitliliğin azalması ve iklim değişikliği gibi çeşitli çevresel etkilere neden olduğu görülmektedir.

Sanayi devrimi ile birlikte dünyada hızlı bir kentleşme dönemi başlamıştır. Bugün dünya nüfusunun %80' inden fazlası kentlerde yaşamaktadır (Ng ve Chau, 2015). Teknolojik gelişmeler ile birlikte hizmet kalitesi de yükseltilerek günümüz gereksinimlerini karşılamak için yüksek konforlu yaşam alanları oluşturulmaktadır. Ancak bu yüksek konforlu yaşam alanları oluşturulurken, hammaddenin çıkarılması, yapım, kullanım ve yıkım aşamalarından oluşan yapı yaşam döngüsünün her aşamasında doğal kaynakların sorumsuzca tüketilmesi sonucu yapı çevrede insan ürünü maddelerin %85' i üretim sürecinde hızla atık haline gelmektedir (Yeang, 2012). Ayrıca, yapılan çalışmalar, binaların enerji kullanımının %30-40' ından ve sera gazı salımının %40-50' sinden sorumlu olduğunu göstermektedir (Rashid ve Yusoff, 2015).

Yapı sektörü sosyal ve ekonomik gelişmede önemlidir. Bunun yanında çevresel etkilerin oluşumundaki payının büyük olduğu uluslararası çalışmalar ile kabul edilmiştir. Bu etkilerin azaltılması yönünde uluslararası, ulusal, bölgesel ve yerel ölçeklerde ekolojik tasarım yaklaşımlarının tartışıldığı ve çeşitli yöntemlerin oluşturulduğu bilinmektedir. Türkiye'de ise, çok sayıda ve hızlı konut üretimi yapılmasına rağmen, konut üretiminde ekolojik yöntemlerin dikkate alınmadığı gözlenmiştir.

Bu çalışmada literatür taraması yapılarak oluşturulan ekolojik performans değerlendirme modeli ile seçilen mevcut konut grubunu değerlendirmek ve ekolojik performansını tespit etmek amaçlanmıştır. Konut gruplarının çevresel etkileri tek yapı ölçeğine göre daha fazla olmaktadır. Bu nedenle örnek olarak konut grupları seçilmiştir.

1. Yöntem

Hammaddenin çıkarılması, yapım, kullanım ve yıkım aşamalarından oluşan yapının yaşam döngüsü sürecinde etkin hammadde kullanımının, etkin enerji kullanımının, etkin su kullanımının ve çevre korunumunun ekolojik tasarım üzerindeki etkileri literatürde araştırılarak ekolojik performans değerlendirme modeli oluşturulmuştur. Bu model Kocaeli ili Darıca ilçesindeki konut grupları üzerinde gözlem ve görüşme yapılarak uygulanmıştır.

Gözlem için konut grupları için belirlenen ekolojik tasarım kriterlerine yapının bilgilerini içeren bir kısım daha eklenerek bir gözlem şeması oluşturulmuştur. Her kriterin karşısına üç kademeli bir cevap bölümü ve bir notlar bölümü eklenmiştir. Bu cevap bölümünde "Var/Evet", "Kısmen" ve "Yok/Hayır" seçenekleri yer almıştır. Bu seçenekler için sırası ile "5, 3, 0" puan değeri kabul edilmiştir. Bir kriterde %100 – 71 performans gösterimi 5 puan, %70 - 31 performans gösterimi 3 puan ve %30 – 0 performans gösterimi 0 puan olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca her kategorinin ağırlıkları eşit alınmıştır. Seçim yapılırken alan fotoğrafları, Google Earth fotoğrafları, kent rehberi bilgi sistemi ve konut sakinlerinden elde edilen bilgiler kullanılmıştır. Alan çalışmasında, en az iki adet bloktan oluşan "30" adet konut grubu incelenmiştir. Daha sonra değerlendirmenin yapılabilmesi için performans yüzdelerini gösteren grafikler oluşturulmuştur ve alan çalışmasının değerlendirilmesi yapılmıştır.

1.1.Ekolojik Performans Değerlendirme Modeli

Yeang K., ekolojik tasarımı, ekolojik tasarım ilkeleri ve stratejileri uyarınca yapı çevremizi ve yaşam tarzlarımızı, yeryüzündeki tüm yaşam formlarını içinde barındıran biyosferin yer aldığı doğal çevreyle uyumlu ve kusursuz bir şekilde bütünleştirmek üzere tasarlamak olarak tanımlamakta ve bu hedefin yapı çevre tasarımının temel ilkesi olması gerektiğini ifade etmektedir (Yeang, 2012).

Feng P. yaptığı çalışmada yeşil binanın temel bileşenlerini; çevreye bina yükünün azaltılması, güvenli, sağlıklı ve konforlu yaşam alanları sağlanması, insanlık toplum ve çevre arasındaki ilişkinin sağlanması olarak özetlemektedir (Feng, 2011).

E.Mansour O. ve K.Radford S. ise yeşil binayı, geleneksel bina stratejisi, teknikleri ve malzemelerinden çevreye olumsuz etkisi daha az olan kaynak etkin strateji, teknikler ve malzemeleri kapsayan bir terim olarak tanımlamakta ve şuandaki yeşil binanın temel bileşenlerinin, binaların çevreye olan etkisini azaltmak için enerji, su ve doğal kaynaklardaki kazancı maksimumda tutarken sürdürülebilir bir alanı seçmeyi ve orada bina tasarlamayı içerdiğini söylemektedir (E.Mansour ve K.Radford, 2016).

Yeni endüstri devriminin atığın besine eşit olduğunu, ekoloji ve insan çeşitliliğine saygı ve güneş enerjisi kullanımı ilkelerine dayalı olduğunu söyleyen Braungart M ve McDonough W. oluşturdukları beşikten beşiğe kavramı ile yapı tasarımında yalnızca inşaat ve kullanım aşamalarında değil tasarım aşamasından, yapı malzemesinin üretimine ve şantiye alanına taşınmasına, kullanımına ve sonrasında yıkımı veya geri dönüşümüne kadar tüm yaşam döngüsü aşamalarındaki çevresel etkilerin ve doğal kaynakların tüketimlerinin dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir (Braungart ve McDonough, 2009).

Dolayısıyla ekolojik performans değerlendirme modeli oluşturulurken yapı yaşam döngüsü dikkate alınmış ve kriterler etkin hammadde kullanımı, etkin enerji kullanımı, etkin su kullanımı ve ekolojik çevrenin korunması başlıkları altında sınıflandırılmıştır.

1.1.1.Etkin Hammadde Kullanımı

Enerji; yapının yapım, kullanım ve yıkım aşamalarında doğrudan tüketilirken, kullanılan yapı malzemelerinin üretiminde dolaylı da tüketilmektedir (Rashid ve Yusoff, 2015). Yapı malzemelerinin geri dönüşümü, binalarda kullanılan malzemelerin sebep olduğu çevresel etkileri azaltabildiği gibi yaşam döngüsü boyunca tüketilen enerjiyi %30 oranında azaltabilir (Ng ve Chau, 2015). Buna ek olarak geri dönüşümün, hammadde kaynaklarının kullanımını ve atıkların bertaraf edilmesi için gerekli alanı azaltmak gibi faydaları da vardır (Thormark, 2002). Hammaddenin etkin kullanımı değerlendirilirken sadece tükettiği enerji miktarı değil aynı zamanda tükettiği doğal kaynak miktarına da dikkat edilmelidir.

Thormack C., İsveç’ de düşük enerjili bir konut yerleşiminin geri dönüşüm potansiyelini incelemiştir. Binanın geri dönüşüm potansiyelinin etkisini, yapım ve kullanım aşamalarında tüketilen enerji miktarı ile karşılaştırmıştır. Yapmış olduğu çalışmada, yapının 50 yıllık yaşam süresindeki enerji tüketiminin %40’ünün yapı malzemesi kaynaklı olduğunu ve bu enerjinin %15’inin geri dönüşüm potansiyelini oluşturduğu tespit etmiştir (Thormark, 2002).

Ng W.Y. ve Chau C.K. ise Hong Kong’ da 60 yıllık yaşam süresine sahip betonarme bir ticari yapının 20 yıl kullanıldıktan sonra yenileneceğini varsaydıkları bir çalışma yapmıştır. İnceleme sonucunda, yeniden kullanım %6.2 ve yakma %0.4 enerji kazanımı sağlarken geri dönüşümün %53 ile en yüksek enerji kazanımını sağlayacağı bulunmuştur. Ayrıca kapı ve pencere gibi elemanları geri dönüştürmek yerine yeniden kullanımının daha iyi olacağı belirtilmiştir (Ng ve Chau, 2015).

Gao W. vd., iki adet ahşap ve bir adet hafif çelik olmak üzere toplamda üç adet evin, tamamen geri dönüştürülmüş malzemeden yapıldığında, enerji tüketiminin ve kaynak kullanımının ne kadar azalacağını incelemiştir. İncelenen tüm örneklerde yapı malzemelerinin enerji tüketiminin en az %10'u geri kazanılabilmektedir. Aynı zamanda ölçülen yapı malzemesi kütlesinin %50'sine kadar yeni kaynak kullanımı azaltılabilmektedir (Gao, Ariyama, Ojima ve Meier, 2001).

Artan çevresel bozulmayı önlemek için atık probleminin 20.yy'da 3R (azalt, yeniden kullan, geri dönüştür) olarak ifade edilen bir çözüm sunulmuştur. Malzemenin atık olarak nitelendirilmesi için defalarca kullanılmasının en faydalı durum olduğu gözlenmiştir (Charytonowicz ve Skowronski, 2015).

İnşaat sektörünün sebep olduğu çevresel etkilere önem verildikçe, geri dönüştürülemeyen malzemelerin kullanımının ve yaşam döngüsü boyunca çevreye verilen zararların azaltılması, hedefi olan yapı malzemelerine ilgi artmaktadır. Bu nedenle atık malzemeler ilgiyi hak etmektedir (Blengini, 2009).

Yapı malzemelerinin dayanıklı olması daha uzun süre kullanılmasını sağladığı için yeni bir malzeme gereksinimini de geciktirecektir. Bu nedenle dayanıklı malzeme kullanımı yapılarda hammadde etkinliğini sağlayan önemli bir etkidir. Yapıların karmaşık biçimler yerine basit geometrik biçimlerde tasarlanmaları da yapı kabuğu alanını azaltacağı dolayısıyla daha az malzeme gerektireceği için hammadde etkinliğinde önemli bir kriter olmaktadır. Eko-etiketli malzemelerin çevresel etkileri azdır ve bu malzemeler ekolojik özelliklere sahiptir. Bu özelliklerini kullandıkları yapılara da aynen yansıtmaktadırlar.

Etkin hammadde kullanımı kategorisi altında belirlenen kriterlerde yeni malzeme kullanımını azaltma, malzemeyi işleme girmeden yeniden kullanma, malzemeyi tekrar işleyerek geri dönüştürme ve bunlar mümkün olmadığında atıkları enerji kaynağı olarak geri kazanım sağlama yaklaşımı izlenmiştir.

1.1.2.Etkin Enerji Kullanımı

Yapı yaşam döngüsü sürecinde en büyük tüketim kullanım aşamasında ısıtma, soğutma, havalandırma ve aydınlatma amaçlı kullanılmaktadır. Bu tüketimin azaltılması, yapı henüz tasarım aşamasındayken alınan kararlar ile başlamaktadır.

Lechner N., ısıtma, soğutma ve aydınlatma tasarımında üç aşamalı bir tasarım önermektedir. İlk aşamada, binanın kendi tasarımı ile kışın ısı kaybını, yazın ısı kazancını en aza indirmekten ve ışığı etkin kullanmaktan bahsetmektedir. İlk aşamanın tamamlanmasıyla, bina kabuğunu etkileyen kararların verildiği ikinci aşamaya geçilir. İkinci aşama pasif ısıtma, soğutma ve aydınlatma gibi doğal enerjilerin kullanımını içerir. Bu aşamada verilen doğru kararlar birinci aşamada çözülemeyen sorunları azaltırken verilen zayıf kararlar mekanik araçları ve gerekli enerjiyi kolayca ikiye ya da üçe katlayabilmektedir. Birinci ve ikinci aşamaların her ikisi de mimari tasarım ile başarılmaktadır. Üçüncü aşama, çoğunlukla birinci ve ikinci aşamalarda çözülemeyen sorunların yenilenebilir olmayan kaynakları kullanan mekanik araçlar ile çözülmesinden bahsetmektedir. Mekanik sistemler, birinci ve ikinci aşamalarda yeterli dikkat verilerek alınan kararlar ile %50 ve yüksek dikkat verilerek alınan kararlar ile ise %90 oranında azaltılabilmektedir. Belirli iklimlerde bazı binalarda hiçbir mekanik sisteme gerek olmayabilir (Lechner, 2001). Bu bilgiler doğrultusunda etkin enerji kullanımı kriterleri yer – yönlenme - doku, bina formu, bina kabuğu ve yenilenebilir enerji kullanımı ana kriterleri altında oluşturulmuştur.

Yer – yönlenme- doku: İyi bir bina tasarımı; iklim, coğrafya ve mevcut yapı dokusu gibi çevresel verilerin değerlendirilmesi ile başlar (Manioğlu ve Koçlar Oral, 2010). Yapının bulunduğu iklim bölgesine göre yer ve yönlenmesine karar verilmelidir (Lechner, 2001). Doku ile ilgili kararlar ise

güneşe ve rüzgara göre verilmelidir. Türkiye'nin yer aldığı kuzey yarım kürede kışın güneşten ısı kazancı sağlamak için, yapının güney cephesi uygun şekilde güneşe yönlendirilmelidir (Kısa Ovalı, 2009). Her bina güneşe uygun yönlendirilirken birbirleri ile olan ilişkileri unutulmamalıdır. Binaların birbirleri üzerinde oluşturdukları gölge büyüklüğüne dikkat edilmelidir. Rüzgar, yapıların ve sokakların havalandırılması için önemli bir etkidir. Özellikle nemli iklim bölgelerinde doğal havalandırma için doku ve cephe tasarımı rüzgara göre yapılmaktadır. Yapılar rüzgarın serinletici etkilerinden faydalanmak ya da korunmak üzere konumlandırılmalı ve eğer isteniyorsa karşılıklı havalandırma sağlanabilecek şekilde cephe tasarımı yapılmalıdır. Bu önlemlerin yeterli olmadığı durumlarda, peyzaj elemanları rüzgarı yönlendirmek için kullanılabilir (Lechner, 2001). Doku ile ilgili dikkat edilmesi gereken bir başka konu ise ısı adası etkisidir. Kentlerde ısı etkisini azaltmak için mevcut yeşil alanların korunması, yeşil alan az ya da yok ise yeşil alanlar oluşturulması, yeşil çatı uygulanması, açık renkli çatı ve açık renkli sert zemin kaplamalarının tercih edilmesi gerekmektedir.

Bina formu ve bina kabuğu: Etkin enerji kullanımı için çatı, duvar ve temelden oluşan bina kabuğunun iyi tasarlanması gerekmektedir. Bina kabuğu iklime uygun korumayı sağlamalıdır. Çalışma alanı ılımlı nemli iklim bölgesinde yer aldığı için bu bölümde bu iklim bölgesinde dikkat edilmesi gerekenler yer almaktadır. İlimli nemli iklim bölgesinde ısıtmanın istendiği dönem uzun olduğu için cephelerinin güneş ışınımından olabildiğince çok yararlanması için güneye yönlendirilmesi önceliklidir. Bu nedenle konutların sürekli kullanılan odaları doğu-güney-batı yönlerinde bulunmalıdır. Bu bölgede kış rüzgarından korunmak ancak nemi dağıtmak için yaz rüzgarından faydalanmak gereklidir. Bu nedenle yaz aylarında havalandırmanın sağlanması için karşılıklı cephelerde açıklıklar sağlanmalıdır. Bu bölgedeki binaların biçimleri diğerlerine göre daha esnek olabilir ancak çatılar geniş saçaklı olmalıdır (Manioğlu ve Koçlar Oral, 2010). İklim uygun olarak ısıtma ve soğutma için pasif yöntemler de uygulanabilir. Doğrudan kazanım, trombe duvar ve güneş seraları yaygın olarak kullanılan pasif elemanlardır (Lechner, 2001).

Yenilenebilir enerji kullanımı: Yapılarda enerji; ısıtma, soğutma ve aydınlatma için kurulan mekanik sistemler tarafından kullanılmaktadır. Yapıda fosil tabanlı enerji kaynaklarının değil yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının tercih edilmesi daha ekolojik bir yaklaşım olacaktır. Güneş enerjisi, Türkiye'nin yılın büyük bir çoğunluğunda güneş alması nedeniyle en yaygın olarak kullanılan yenilenebilir enerji kaynaklarından biridir. Hem elektrik üretimi hem de su ısıtmak için kullanılabilen fotovoltaik paneller çatılarda kullanılabilir. Rüzgar enerjisi, genellikle elektrik üretimi için kullanılmaktadır. Ancak rüzgar tribünleri belirli koşullarda etkili olmaktadır. Yüksek yapılarda ve büyük alana sahip projelerde konut grubu projelerine göre daha etkili olmaktadır. Biyokütle enerjisi de bir diğer enerji kaynağıdır. Bu enerji türü, bitki ve hayvan atıklarının kullanılmasıyla elde edildiği için özellikle kırsal yerleşimlerde kullanılmaktadır. Tarım ve hayvancılıkla uğraşan yerleşimlerde ısıtma amaçlı kullanılabilir. Isıtma ve soğutma için kullanılacak bir başka alternatif kaynak ise topraktır. yatay veya düşey olarak toprağa uygulanan içinden su geçen boru sistemleri konutta uygun konfor koşullarının sağlanmasına yardımcı olmaktadır.

Etkin enerji kullanımında öncelikle enerji tüketiminin azaltılması sonrasında ise kullanılan enerji tipinin yenilenebilir olmasına dikkat edilmiştir. Enerji tüketiminin azaltılması iklim, coğrafya ve mevcut yapı dokusu gibi çevresel verilerin değerlendirilmesi ile mümkündür. Dolayısıyla yapı tasarımında ısıtma, havalandırma ve aydınlatma yüklerinin azaltılmasını sağlayan pasif tasarım yöntemleri modelin oluşturulmasında etkili olmuştur.

1.1.3.Etkin Su Kullanımı

Son on yıl içinde küresel iklim değişikliği nedeniyle içilebilir su talebinde artış olmuştur. Bu durum ise temiz su kaynaklarının aşırı tüketimine neden olmuştur (URL-1). Tarım, endüstri, enerji tüketimi ve

şehir şebekesi başta olmak üzere su tüm insan etkinliklerinde önemli bir kaynaktır. Ortalama olarak, Avrupa'da çıkarılan suyun tamamının %44'ü enerji üretimi, %24'ü tarım, %17'si şehir şebekesi ve %15'i endüstride kullanılmaktadır (Demakis, Arampatzis ve Assimocopoulos, 2016).

Mevcut su kullanımı ve yönetimi genel olarak verimsizdir ve su etkin teknolojilerin, ürünlerin ve davranışların uygulanması su tüketiminde önemli tasarruflar sağlayabilir. Konut sektörü; ticaret, endüstriyel ve kurumsal sektörler ile karşılaştırıldığında kentsel alanda en yüksek su talebine sahiptir. Dolayısıyla, evsel su tüketimindeki azalma, su sistemleri genişletme yatırımlarının ertelenmesi, pompalama altyapısı geliştirmeleri, atık su sistemine gelen yüklerin miktarının azaltılması gibi önemli yararlar sağlar. Ayrıca daha düşük su talebi, kentsel su şebekesinde en çok enerji tükettiği belirlenen dağıtım sisteminin son su kullanım bölümünün (binalarda su kullanılan etkinlikler) enerji tüketiminde kayda değer azalma sağlar (Vieira, Jorge ve Covas, 2017).

Bir konutun toplam su tüketiminin %50' si yağmur suyu toplanarak karşılanabilmektedir (URL-2). Ayrıca Bazı konut gruplarında peyzaj bakımı için kullanılan su miktarı yapıda kullanılan toplam su miktarının %50' si kadar olabilmektedir. Alınan doğru peyzaj tasarımı kararları ve kullanıcıların kararlılığı ile bu su tüketimini %40 - %80 oranında azaltmak mümkündür (Manisalı, 2011).

Etkin su kullanımı, temiz su kaynaklarının tüketiminin azaltılması ile sağlanmaktadır. Yapılacak en kolay uygulama tasarruflu armatürlerin kullanımı olmaktadır. Bunun yanı sıra yağmur suyunun kullanımı, iklime uygun peyzaj tasarımı ve atık suyun yeniden kullanımı etkin su kullanımına önemli katkıda bulunmaktadır.

1.1.4. Çevre Korunumu

Birkaç yüzyıldır endüstriyel sistem büyük miktarlarda doğal kaynağı kullanarak büyük bir kısmı atık haline gelen ürünlere dönüştürmektedir. Bu tek yönlü, tek kullanımlı ve kısa vadeli bir stratejidir ve doğal süreçlerde olduğu gibi sonsuza kadar devam edememektedir. Doğal süreçler ise bu kaynakların miktarını değiştirmeden bir döngü şeklinde sürekli olarak kullanmaktadır. Su, azot, karbon, kükürt ve fosfor döngüleri, bu döngüler içinde en önemliler arasında yer almaktadır (Callenbach, 2012).

Su yaşamın oluşması ve devamlılığı için önemli unsurlardan biridir ve canlıların bedenlerinin büyük bir kısmı sudan oluşmaktadır. Azot proteinlerin ve genlerin oluşması için gereklidir. Hücreler için gerekli bir başka malzeme ise karbondur ve bu madde atmosferik ısının düzenlenmesine yardımcı olmaktadır. Kükürt tüm canlı hücreleri için önemli bir elementi üretmesinin yanı sıra küresel ısının ayarlanmasına yardımcı olmaktadır. Fosfor ise hücre zarları, genler, dişler ve kemikler için gerekli bir malzemedir (Callenbach, 2012).

Kentler dev organizmalar gibi yayılmaktadır. Canlı varlıklar gibi besin ve su tüketmektedir. Bunlar dışında kömür ve doğalgaz gibi çeşitli madenleri, ahşap, cam, çelik gibi malzemeleri de tüketmektedir (Callenbach, 2012). Ancak doğadan farklı olarak kentsel sistemler henüz bir döngü olmayı başaramamıştır. Bu döngü doğadan alınanın doğaya geri dönüşüyle olabilmektedir. Daha önce hammadde, enerji ve su kaynaklarının bir döngü haline nasıl dönüşebileceğinden bahsedilmişti. Toprak ile yapı ilişkisinde dikkat edilmesi gerekenler ise yapılaşmanın gerçekleşeceği araziye yaklaşımla alakalıdır. Önemli yaşam döngülerinin yapılaşma ile kesintiye uğramaması gerekmektedir. Verimli araziler yapılaşmaya açılmamalıdır ve kentsel yeşil alanlar uygun oranlarda korunmalıdır. Böylece fotosentez devam eder, bitkiler gelişir, hayvanlar beslenir ve azot ve karbon gibi döngüler sürekliliğini korur. Su döngüsünün sağlanabilmesinde ise yağmurların yer altı kaynaklarına ulaşması için kentlerde geçirgen yüzeyler oluşturulmalıdır.

Seçilen örnek konut gruplarının ekolojik açıdan değerlendirmesini yapmak için oluşturulan ekolojik performans değerlendirme modeli aşağıda verilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1: Ekolojik Performans Değerlendirme Modeli.

Etkin Hammadde Kullanımı	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Eko-Etiketli malzeme kullanımı ▪ Geri dönüştürülmüş malzeme kullanımı ▪ Malzemenin yeniden kullanımı ▪ Yapının yeniden kullanımı ▪ Dayanıklı malzeme kullanımı ▪ Basit geometrik formlar ile malzemenin etkin kullanımı ▪ Malzemenin geri dönüştürülebilirliği ▪ Malzemenin yeniden kullanılabilirliği ▪ Yapının yeniden kullanılabilirliği
Etkin Enerji Kullanımı	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Yer Yönlenme Doku <ul style="list-style-type: none"> - Gölgeleme (yaz/kış) - Rüzgar Geçirimsizliği - Isı Adası Etkisi (açık renkli döşeme kaplaması, açık renkli çatı kaplaması, yeşil çatı kullanımı) - Güneşe yönlenme - İklim uygun peyzaj tasarımı ▪ Bina Formu <ul style="list-style-type: none"> - İklim uygun plan tipi - İklim uygun çatı tipi - İklim uygun saçak ▪ Bina Kabuğu <ul style="list-style-type: none"> - Cephe Tasarımı (hakim kış rüzgarına kapalı, hakim yaz rüzgarına açık, güneşlenen cephede optimum boşluk) - Isı yalıtımlı çatı - Isı yalıtımlı duvar - Isı yalıtımlı temel - Katmanlı cam kullanımı - İklim uygun pasif ekler ▪ Yenilenebilir Enerji Kullanımı <ul style="list-style-type: none"> - Güneş enerjisinin kullanımı - Toprak enerjisinin kullanımı - Biyokütle enerjisinin kullanımı
Etkin Su Kullanımı	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Yağmur suyunun toplanması ▪ İklim uygun peyzaj kullanılması ▪ Atık suyun yeniden kullanılması
Çevre Korunumu	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Yeraltı su kaynaklarının korunması ▪ Yapı alanındaki yeşilin korunması

1.2. Çalışma Alanı

Alan çalışması için Kocaeli'nin Darıca ilçesinde bulunan konut grupları seçilmiştir. Bu bölgenin seçilme nedenleri arasında; bu bölgede daha önce böyle bir çalışmanın yapılmamış olması, yaygın yapılaşma tipolojisini yansıtması, hızlı kentleşmenin görülmesi ve yapılan çalışmayla bölgeye katkıda bulunmak istenmesi yer almaktadır.

Darıca, Kocaeli il merkezinin yaklaşık 48 km batısındadır ve Kocaeli yarımadasının körfez şeridi üzerinde bulunmaktadır (Şekil 1,2). Yüz ölçümü 24 km²' dir ve denizden yüksekliği 28 m' dir. İlçenin %85' i konut alanı, %15'i tarım ve zeytinlik alanıdır. Maki bitki örtüsüne sahip bir yarımada. Kıyıları engebelidir ve kuzeye doğru yükseklik artmaktadır. Yaz mevsimi sıcak ve az yağışlı, kış mevsimi

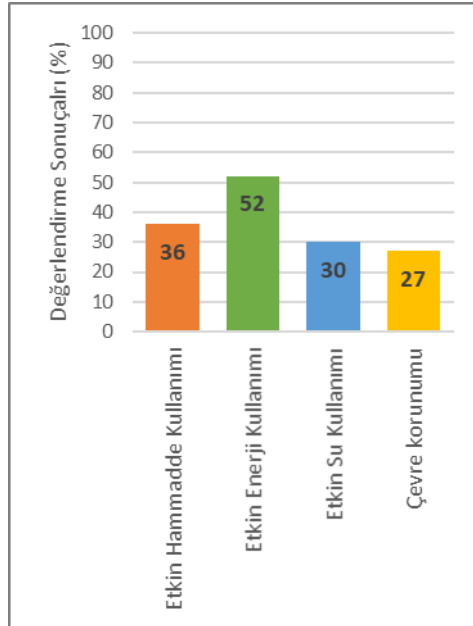
serin ve yağışlı geçmektedir. En çok yağış Aralık ve Ocak aylarında, en az yağış Ağustos ayında düşmektedir. En sıcak ayı Ağustos ve en soğuk ayı Ocak' tır (URL-5).

Şekil 1,2: Kocaeli ili ve Darıca ilçesinin konumu(URL-3, URL-4).

2. Alan Çalışması ve Değerlendirme

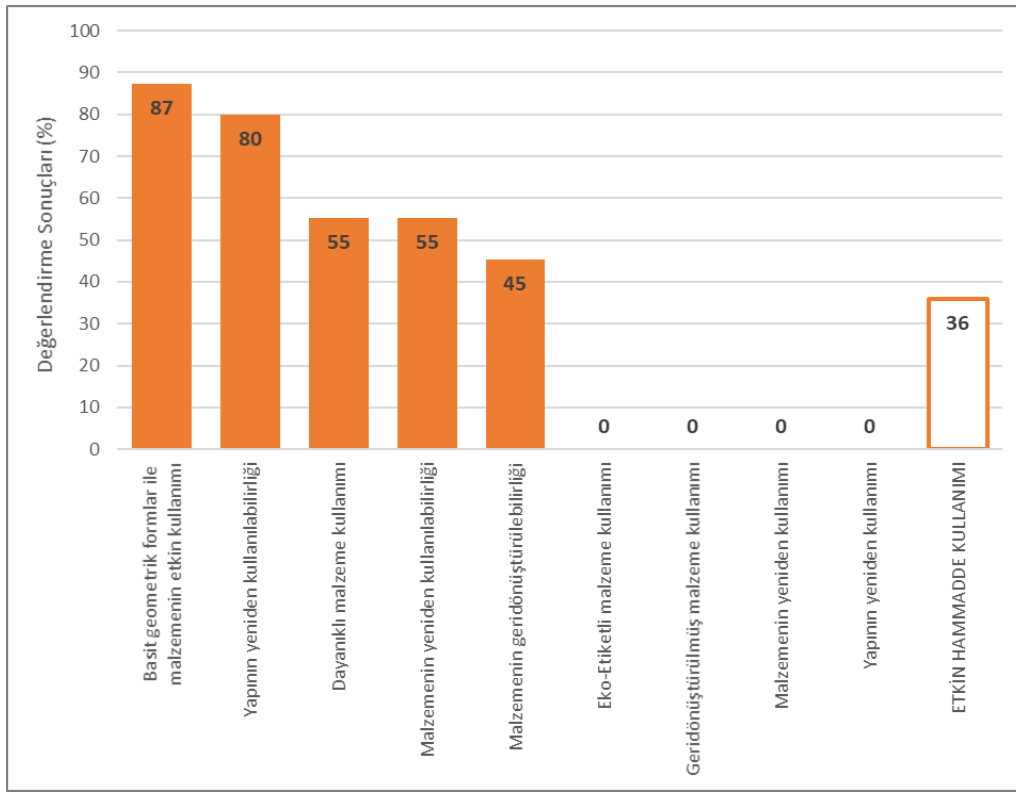
Yapılan değerlendirme sonucunda örnek konut grupları etkin enerji kullanımında %52, etkin hammadde kullanımında %36, etkin su kullanımında %30 ve çevre korunumunda %27 performans göstermiştir (Şekil 3). Elde edilen sonuçlar belirlenen başlıklar altında analiz edilerek sorunlar ve nedenleri ortaya konmuştur.

Şekil 3: Kategorilere göre alan çalışması değerlendirilmesi.

2.2.Etkin Hammadde Kullanımı

Basit geometrik formların kullanılması planlamayı kolaylaştırdığı ve iyi bir taşıyıcı sistem tasarımı için önemli olması ile birlikte yüzey alanını azalttığı için malzemenin etkin kullanılmasında ekolojik öneme sahiptir. Yapının yeniden kullanım kriteri yapının yaşı ve taşıyıcı sistemi özelliklerine göre değerlendirilmiştir. Alan çalışmasında incelen yerleşimler 1980'lerin sonundan 2016'ya ulaşan yapım tarihlerine sahiptir. İncelenen yerleşimlerden deprem geçirenlerin tamamının onarım geçirdiği saptanmıştır. Deprem sonrası yapılan yerleşimlerin ise yeni yönetmeliğe göre tasarlanması değerlendirmede dikkate alınmıştır. Yapılar betonarme iskelet taşıyıcı siteme sahip olduğu için yaşam ömrü 50 yıl olarak kabul edilmiştir. Yaşı açısından değerlendirme yapılırken 0-10 yaş iyi, 11-40 yaş arası orta, 41-50 yaş arası kötü olarak düşünülmüştür.

Şekil 4: Etkin hammadde kullanımı değerlendirilmesi.

Dayanıklılık kriteri kaplama, taşıyıcı, dolgu ve doğrama elemanlarının malzemelerine göre incelenmiştir. İncelenen yerleşimlerin tamamı bu kriterlerden sırasıyla 5, 3, 3, 0 puan almıştır. Malzemenin yeniden kullanılabilirliği kriterinde doğramalar olduğu gibi kullanılabilmesi için 5, dolgu elemanları dikkatli bir sökülme işlemi geçirebileceği için 3, taşıyıcı sistem elemanları ise kullanılmayacağı için 0 puan almıştır.

Malzemenin geri dönüştürülebilirliğinde tüm malzemeler 3 puan almıştır. Bunun sebebi ise malzemenin geri dönüşüm sonrasında ilk performans özelliklerini koruyamamasıdır. Eko-ETiketli malzeme kullanımı, geri dönüştürülmüş malzeme kullanımı, malzemenin yeniden kullanımı ve yapının yeniden kullanımı kriterlerinden tüm yerleşimler 0 puan almıştır (Şekil 4).

2.3.Etkin Enerji Kullanımı

Etkin enerji kullanımı başlığı altında yer-yönlenme-doku, bina formu, bina kabuğu ve yenilenebilir enerji kullanımı ana kriterleri altında inceleme yapılmıştır. Bunlardan en yüksek performansı %94 ile bina formu kriterleri göstermiştir. Bina kabuğu kriterleri %63, yer-yönlenme-doku kriterleri %45 performans gösterirken yenilenebilir enerji kullanımı kriterleri olumlu performans göstermemiştir (Şekil 5).

İncelenen örneklerin tamamında iklime uygun çatı tipi ve ısı yalıtımlı çatı kullanılmıştır. Birkaç yerleşim dışında iklime uygun saçak tipi uygulanmıştır. Kışın ısı kayıplarının yazın ısı kazançlarının önlenmesi için katmanlı cam kullanımı yaygın olmaktadır. Enerji kimlik belgesinin zorunlu hale gelmesiyle yeni ve eski yapılarda duvar ısı yalıtımı yaygındır.

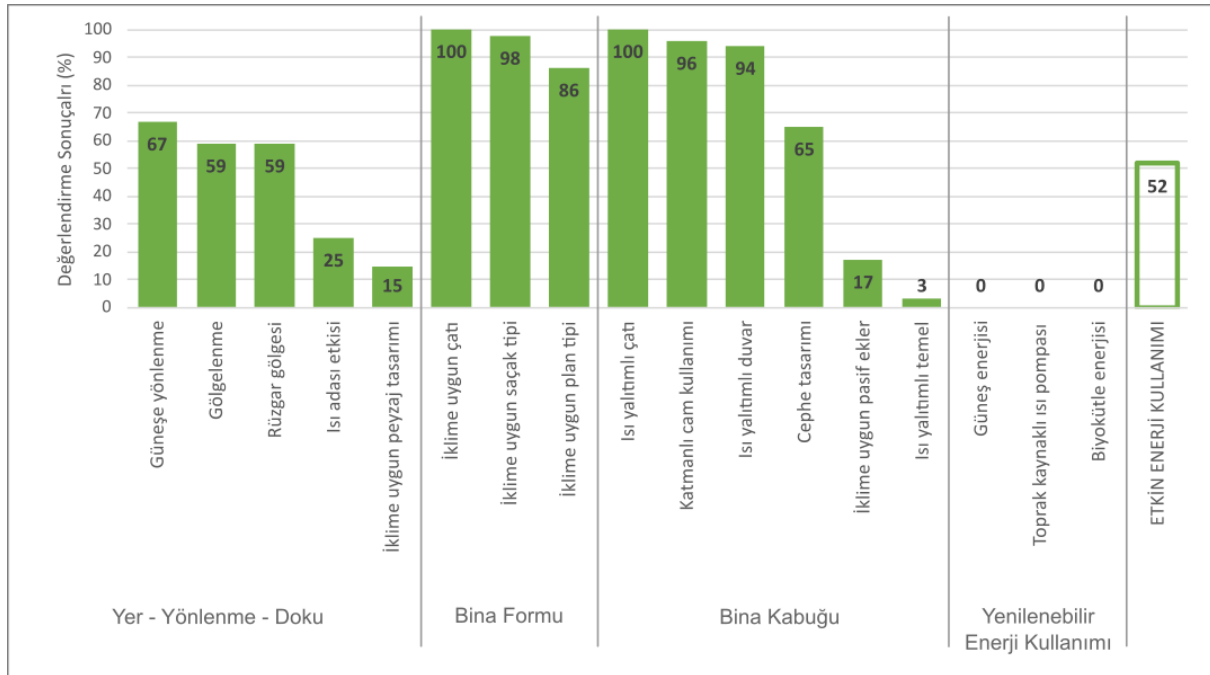
Ilıman nemli iklim tipine sahip olduğu için güney cephesi uzun olmak şartıyla dikdörtgen plan tipi seçilmelidir. İncelenen yerleşimlerin çoğu uygun plan tipi seçerken bazıları dikdörtgen oranları ve farklı plan tipine sahiptir. Güneşlenme ise plan tipi ile ilişkili olmakla birlikte güneye yönelmeyen yerleşmeler bulunmaktadır. Cephe tasarımında güneyde optimum açıklık, kuzeyde ise rüzgara izin veren ancak boşluk oranı az tasarımlar uygunken bu kriter genelleştirilemez görülmüştür.

Gölgelenme ve rüzgar gölgesinde, yapıların birbirine kışın ısı kaybına neden olmayacak ve yazın ise rüzgar geçişine engel olmayacak şekilde konumlandırılmasına dikkat edilmiştir. Kentlerde ısı adası etkisi önemli olmaktadır. İncelenen yerleşimlerde Yeşil çatı ya da ışığı yansıtan yüzey renklerinin seçilmeyerek bu konuya dikkat edilmediği gözlenmiştir.

Uygun pasif ekler incelenirken güney cephede trombe duvar ve güneş odası aranmıştır. Trombe duvara hiç rastlanmazken, balkonların katlanır cam ile kapatılması güneş odası olarak değerlendirilmiş ve bazı yapılarda görülmüştür.

Peyzaj tasarımında yapının kışın ısı kaybını, yazın ısı kazancını önleyen ve yazın nemi götürmesi için uygun peyzaj tasarımı yapıp yapılmadığına bakılmıştır. Her ne kadar bu tasarım tüm yerleşimi etkilemese de ilk iki katta olan etkisi göz ardı edilmemiştir. Yerleşimlerin birçoğunda peyzaja dikkat edilmediği ve hatta yeşil alanın yetersiz olduğu görülmüştür.

Bina kabuğundaki ısı yalıtımının sürekliliği konfor koşulları açısından önemli olmaktadır. Çatı yalıtımı uzun zamandır, duvar yalıtımı ise son zamanlarda uygulanmasına rağmen temelde ısı yalıtımına önem verilmediği görülmektedir. İncelenen yerleşimlerin tamamının temelinde ısı yalıtımı yoktur. Fosil tabanlı enerji kaynaklarının tükenme tehlikesi ve zararlı etkileri nedeniyle yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı önemlidir. Ancak incelenen yerleşimlerin hiçbirinde kullanılmamaktadır.

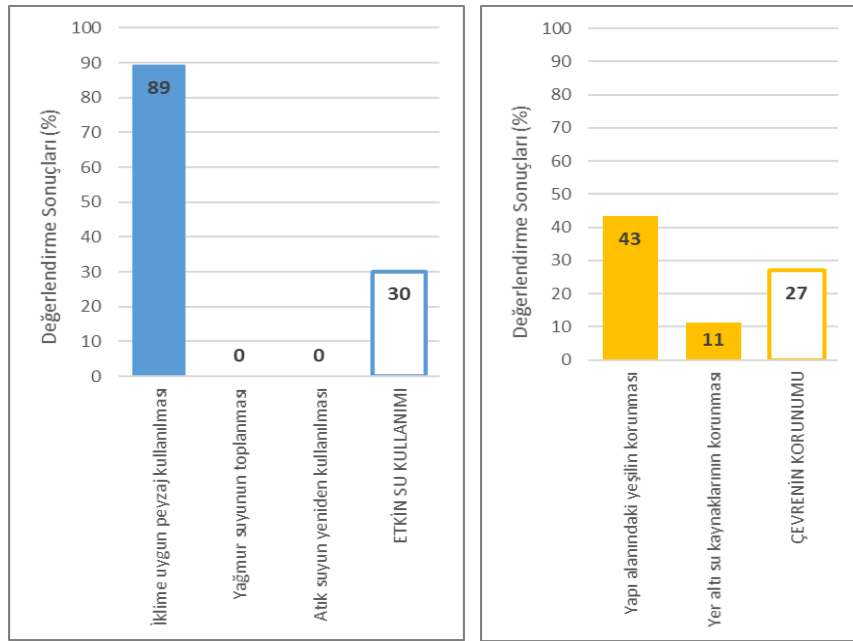

Şekil 5: Etkin enerji kullanımı değerlendirilmesi.

2.4.Etkin Su Kullanımı

Yağmur suyunun toplanması ve atık suyun yeniden kullanılması kriterlerinin uygulaması hiçbir yerleşimde görülmemiştir. İklima uygun peyzaj kullanımı kriteri ise %89 ile olumlu performans göstermiştir. Bu durum peyzaj sulamasında yağışın yeterli olduğu ayrıca sulanmasına ihtiyaç olmadığını göstermektedir.

Yağmur suyu toplama sistemlerinin basit olmasına rağmen kullanılmamaktadır. Atık suyun yeniden kullanılması daha karmaşık sistemler gerektirse de uygulanması giderek azalan su kaynakları için önemlidir (Şekil 6).

Şekil 6,7: Etkin su kullanımı ve çevre korunumu değerlendirmeleri.

2.5.Çevre Korunumu

Yeraltı su kaynaklarının korunması yaşamın devamlılığı için gerekli olan su kaynakları için önemlidir. Su döngüsünün devamlılığı için ise yağmurun yeraltına ulaşması gerekmektedir. Bu nedenle yapı çevre geçirimli sert zemin kaplaması önemlidir. Yeşilin korunması kriterinde yalnızca yapı alanının %20'sinin yeşil olma özelliği arandığı için olumlu performans görülmektedir (Şekil 7).

SONUÇ

Çalışma kapsamında literatür taranarak ekolojik performans değerlendirme modeli oluşturulmuş ve bu model mevcut konut gruplarında sınanmıştır. Yapılan değerlendirme sonucunda aşağıdaki bilgilere ulaşılmıştır:

- En yüksek performans %52 ile etkin enerji kullanımı kategorisinde saptanmıştır. %36 ile etkin hammadde kullanımı ikinci, %30 ile etkin su kullanımı üçüncü ve % 27 ile çevre korunumu dördüncü sıradadır.
- Etkin enerji kullanımının performansında son dönemde zorunlu olan enerji kimlik belgesinin etkisinin olduğu söylenebilir.
- Etkin enerji kullanımı başlığı altında yer-yönlenme-doku, bina formu, bina kabuğu ve yenilenebilir enerji kullanımı ana kriterleri altında inceleme yapılmıştır. Bunlardan en yüksek performansı %94 ile bina formu kriterleri göstermiştir. Bina kabuğu kriterleri %63, yer-yönlenme-doku kriterleri %45 performans gösterirken yenilenebilir enerji kullanımı kriterleri olumlu performans göstermemiştir.
- Enerji bakımından dışa bağımlı Türkiye için yenilenebilir enerji kaynaklarının önemi bu çalışmada bir kez daha gösterilmiştir.
- Etkin enerji kullanımında dikkat çeken bir diğer kriter ise incelenen örnek yapılardan bir tanesi dışındakilerde bina kabuğunda sürekliliğin bozulmasına sebep olan temel ısı yalıtımı uygulamasının olmayışıdır.

- Etkin hammadde kullanımı kategorisinde eko-etiketli malzemenin, geridönüştürülmüş malzemenin, yeniden kullanılmış malzemenin ve yapının yeniden kullanımının olmayışıdır. Bu durum kaynakların sorumsuzca tüketilmeye devam edildiğini göstermektedir.
- Yapının yeniden kullanılabilirliği, dayanıklı malzeme kullanımı, malzemenin yeniden kullanılabilirliği ve malzemenin geri dönüştürülebilirliği kriterlerindeki performans yüzdesi yapı malzemesi endüstrisinin sürdürülebilir ve ekolojik bir yaklaşım olan kapalı döngüye geçme potansiyelini göstermektedir.
- İklim'e uygun peyzaj kullanılarak etkin su kullanımında olumlu performans sağlanmıştır. Ancak sahip oldukları potansiyele rağmen yağmur suyunun toplanmaması ve atık suyun yeniden kullanılmadığı görülmektedir.
- Çevre korunumunda geçirimli yüzey kullanmak gibi basit bir çözüm olmasına rağmen su döngüsüne katkı sağlanamadığı görülmüştür. Bu uygulama ile aşırı yağış dönemlerinde kentsel taşkınlar da azaltılabilir. Ayrıca yerleşimlerde yeşil oranı da yetersiz kalmıştır.

Yapılan değerlendirme sonucunda örnek yapıların tasarımında ekolojik yaklaşımlarla ilgili bir hedef olmadığı, ortaya çıkan durumun tesadüf olduğu ancak bir çevre bilinci olduğu takdirde performansın artacağı söylenebilir. Ekolojik yapı tasarımı çok karmaşık ve zor görünmesine rağmen tasarım aşamasında alınan basit kararların yapının ekolojik niteliğine katkısı büyüktür.

Daha sonra yapılacak çalışmalarda model geliştirilebilir ve/veya çalışma alanı genişletilebilir. Çalışma alanının genişlemesi ile daha çok veri elde edilebilir. Elde edilen veriler doğrultusunda ilçe ve il ölçeğinde düzenlemeler yapılabilir ve/veya tasarım kılavuzları oluşturulabilir. Yapılan çalışmada elde edilen bilgilerin mevcut yapıların çevresel etkilerinin azaltılmasında iyileştirme önerilerinin geliştirilmesinde faydalı olacağı düşünülmektedir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: *Yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.*

Etik Kurul İzni: *Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.*

KAYNAKÇA:

Akıncıtürk M., (2015), "Sürdürülebilirlik ve Ekoloji Açısından Sertifikalı Konutların Analizi: İstanbul Örneği", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi.

Alaybaşı N., (2003), "Sıcak Kuru İklim Bölgelerinde Enerji Korunumu Açısından Bina Dış Kabuğu Alternatiflerinin Bina Formuna Bağlı Olarak Belirlenmesi", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.

Aydoğan S., (2015), "Sürdürülebilir Mimarlıkta Sakin Şehir (Cittaslow) Yaklaşımı", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.

Blengini G.A., (2009), "Life cycle of buildings, demolition and recycling potential: A case study in Turin, Italy", Building and Environment, 44, 319–330.

Braungart M., McDonough W., (2009), "Cradle to Cradle", Vintage.

Callenbach E., (2012), "Ekoloji Cep Rehberi", 4.Baskı, Sinek Sekiz.

- Charytonowicz J., Skowronski M.**, (2015), "Reuse of building materials", *Procedia Manufacturing*, 3, 1633–1637.
- D. Kobalas G.**, (2015), "Mevcut Bir Konutun Enerji Etkin Geliştirilmesine Yönelik Bir Çalışma: TOKİ Afyon Tarımköy Örneği", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Demakis A.A., Arampatzis G., Assimocopoulos D.**, (2016), "Systemic eco-efficiency assessment of meso-level water use systems", *Journal of Clean Production*, 138, 195–207.
- E.Mansour O., K.Radford S.**, (2016), "Rethinking the environmental and experiential categories of sustainable design, a conjoint analysis", *Building and Environment*, 98, 47–54.
- Erdemir İ.**, (2014), "Sıcak-Kuru İklim Bölgelerinde Enerji Korunumu-Yerleşme Dokusu-Form Etkileşimi: Geleneksel Diyarbakır Evleri Örneği", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Feng P.**, (2011), "Brief Discussion of Green Buildings", *Procedia Engineering*, 21, 939–942.
- Gao W., Ariyama T., Ojima T., Meier A.**, (2001), "Energy impacts of recycling disassembly material in residential buildings", *Energy and Buildings*, 33, 553–562.
- Habibi S.**, (2012), "Isı, Işık ve Ses Açısından Enerji Etkin Bina Kabuğu Üzerine Bir İnceleme Çalışması", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.
- K.Ovalı P.**, (2009), "Türkiye İklim Bölgeleri Bağlamında Ekolojik Tasarım Ölçütleri Sistematığının Oluşturulması - Kayaköy Yerleşmesinde Örneklenmesi", Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi.
- Lechner N.**, (2001), "Heating, Cooling, Lighting: Design Methods for Architects", 2.Edition, John Wiley and Sons.
- Mangan S.D.**, (2015), "Yaşam Döngüsü Enerji ve Maliyet Etkinliği Açısından Konut Binalarının Performanslarının Değerlendirilmesinde Kullanılabilecek Bir Yaklaşım", Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Manioğlu G., K. Oral G.**, (2010), "Ekolojik Yaklaşımda İklimle Dengeli Cephe Tasarımı", 5. Ulusal Çatı ve Cephe Sempozyumu, İzmir, Türkiye, 15-16 Nisan.
- Manisalı N.**, (2011), "Ekolojik Yerleşimler Üzerine Bir Değerlendirme, İstanbul' dan Örnekler", Yüksek Lisans Tezi, Gebze Teknik Üniversitesi.
- Ng W.Y., Chau C.K.**, (2015), New life of the building materials – recycle, reuse and recovery, *Energy Procedia*, 75, 2884–2891.
- Rashid A.F.A., Yusoff S.**, (2015), "A review of life cycle assessment method for building industry", *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 45, 244–248.
- Rezafar A.**, (2011), "Farklı İklim Kuşaklarında Yer Alan Eko-kentlerin Tasarım İlkelerinin Derlenmesi ve Türkiye için Ekolojik Kentsel Tasarım Ön Çalışma Önerisi", Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi.
- Tatar H.**, (2015), "Sürdürülebilirlik Ölçütleri Bağlamında Kentsel Dönüşüm Projelerinin İrdelenmesi Üzerine Bir Model: "Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi I.Etap Hak Sahibi Konutları", Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi.
- Thormark C.**, (2002), "A low energy building in a life cycle – its embodied energy, energy need for operation and recycling potential", *Building and Environment*, 37, 429–435.

Vieira P., Jorge C., Covas D.,(2017), "Assessment of household water use efficiency using performance indices", Resources, Conservation and Recycling, 116, 94–106.

Yeang K., (2012), "Ekotasarım: Ekolojik Tasarım Rehberi", 1.Baskı, YEM.

URL-1, (2017), <http://cevreonline.com/atik-su-aritma-tesisleri/>, (Erişim Tarihi: 04/01/2017).

URL-2, (2016), http://www.ercsa.eu/uploads/media/Rainwater_Harvesting_-_an_overview_.pdf, (Erişim Tarihi: 05/12/2016).

URL-3, (2017), <http://rehber.kocaeli.bel.tr/@40.7516811,29.9038113,0z>, (Erişim Tarihi: 30/01/2017).

URL-4, (2017), https://yandex.com.tr/harita/?text=dar%C4%B1ca&source=serp_navig, (Erişim Tarihi: 30/01/2017).

URL-5, (2016), <http://www.darica.gov.tr/tarihi>, (Erişim Tarihi: 16/11/2016).

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

The purpose of the study was to evaluate the selected existing housing groups with an ecological performance evaluation model designed in this research and to determine their ecological performance.

Research Questions:

What are the criteria to be considered in order to reduce the environmental impacts of the buildings in their life cycle? Is the designed model appropriate for ecological performance evaluation?

Literature Review:

National and international literature was reviewed to design the ecological performance evaluation model. In the review, criteria that should be taken into account in order to minimize the environmental impacts of the buildings were analysed, not only in the construction and usage stages, but also in all life cycle stages, from the design stage to the production of the building material and its transportation to the construction site, its use, and demolition or recycling. The selected criteria are classified under the categories of effective use of raw materials, effective use of energy, effective use of water and environmental protection.

Methodology:

The ecological performance evaluation model was applied by making observations and interviews on the housing groups in Darica, Kocaeli. In the field study, "30" housing groups consisting of at least two blocks were analysed. Then the data obtained by the field study was evaluated by performance graphics.

Results and Conclusions:

As a result of this research, it was seen that the selected housing groups performed 36% in effective use of raw materials, 52% in effective use of energy, 30% in effective use of water and 27% in environmental protection.

It can be said that the energy performance certificate, which has become obligatory recently, has an effect on the high performance of effective use of energy. However, not using renewable energy in the housing groups is seen a concern for an energy-dependent Turkey. In addition, not using of recycled materials and rainwater storage systems or giving more place for green areas are seen other concerns.

As a result of the evaluation, it can be said that there is not a special effort about using an ecological design approach in the design of the selected buildings. In this study the performance data are emerged as a coincidence but the performance may increase if there is more environmental awareness. Although

constructing an ecological building seems very complex and difficult, taking simple decisions at the design stage have a great contribution for the ecological performance of the building.

In future studies, the model can be improved and/or the study area of the research can be widened. By having more data obtained, district and provincial regulations can be made and/or design guides can be created. It is thought that the information obtained in this study may be useful for creating refurbishment ideas for reducing the environmental impacts of existing buildings.

www.kentakademisi.com